A magyar forradalmi munkásmozgalom története

A MAGYAR FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETE

A MAGYAR
SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK
PÁRTTÖRTÉNETI
INTÉZETE

A MAGYAR FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM TÖRTÉNETE

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1974

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

NEMES DEZSŐ elnök

CSETERKI LAJOS

FRISS ISTVÁN

KÁLLAI GYULA

MOLNÁR ERIK

NÓGRÁDI SÁNDOR

ORBÁN LÁSZLÓ

OROSZ NÁNDOR

ÓVÁRI MIKLÓS

SZAKASITS ÁRPÁD

SZERÉNYI SÁNDOR

SZIRMAI ISTVÁN

SZURDI ISTVÁN

VASS HENRIK

ELSŐ KÖTET

NEGYEDIK KIADÁS

A KÖTET
MEGÍRÁSÁBAN
KÖZREMŰKÖDTEK:

ERÉNYI TIBOR,
GÁBOR SÁNDORNÉ,
HAJDU TIBOR,
MILEI GYÖRGY,
S. VINCZE EDIT

A SZOCIALISTA MUNKÁSMOZGALOM KEZDETE ÉS FEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON A XIX. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

A XIX. század első felében a tőkés termelési viszonyok Európa-szerte elterjednek és gyorsan fejlődnek, a feudális viszonyok – azokban az országokban, amelyekben még túlsúlyban levőek vagy számottevőek – mély válság állapotába jutnak. A feudalizmus bomlásával élesedik az osztályharc a földesurak és a parasztság között. A tőkés termelési viszonyok terjedésével kibontakozik az ellentét és a hatalmi harc a régi uralkodó osztály, a feudális földbirtokosok és a feltörekvő polgárság között. Az erősödő ipari vállalkozók, kereskedők és a burzsoázia más rétegei szembenállnak a földbirtokos arisztokráciával, amely kézben tartja a politikai hatalmat, s ezt nemcsak a parasztság kizsákmányolására, hanem a városi nép elnyomására, a polgárság rendszeres sarcolására is felhasználja. A hűbéri előjogok eltörlése és benne a jobbágyrendszer megszüntetése a társadalmi fejlődés döntő fontosságú követelménye, amely találkozik a fejlődő burzsoázia osztályérdekeivel is. A nép által évszázadok óta követelt „szabadság" és „egyenlőség" jelszavát a burzsoázia képviselői is felhasználják saját politikai céljaikra. Ők a tőkés kizsákmányolás szabadságáért lépnek fel, ezért sürgetik a középkorból származó mindenféle jobbágyi és céh-kötöttség eltörlését. Az erősödő burzsoázia harcba indul, hogy a politikai hatalmat az arisztokráciától elhódítsa, saját kezébe vegye, és elhárítsa mindazokat az akadályokat, amelyek a kapitalista társadalmi rend kifejlődésének és megszilárdításának útjában állnak.

Amikor a burzsoázia megszerzi a politikai hatalmat, vagy a földbirtokos osztállyal megegyezve annak részese lesz, a nincstelenek állampolgári jogait korlátozó erővé válik. A tőkés termelési viszonyok elterjedésével ugyanis növekszik a tőkések és a munkások közötti ellentét társadalmi jelentősége. A munkások a tőkések bérdiktatúrájával és tulajdonosi önkényével állnak szemben, s csak egyesült erővel léphetnek fel érdekeik védelméért. A burzsoázia a nincstelenek szervezkedési szabadságának, választójogának stb. korlátozásával is igyekszik gátolni a munkásság összefogását és harcát. Az osztályharc a burzsoázia és a proletariátus között azonban szükségszerűen kifejlődik. Érdekeik védelmére az öntudatosabb munkások szakmai szervezetekbe, önképző- és segélyegyletekbe tömörülnek. A harmincas–negyvenes években Nyugat- és Közép-Európában már tömeges sztrájkmozgalmak jelzik, hogy fokozódik a számbelileg is növekvő munkásosztály harckészsége.

A kapitalista rendszer fejlődésével felszínre kerülnek és kiéleződnek a polgári társadalom ellentmondásai. A fejlettebb nyugat-európai országokban az új társa-

dalmi ellentmondások felismerése a tőkés rendszer bírálatához vezet, és egy jobb, igazságosabb társadalmi rendszer keresésére ösztönöz. A XIX. század első évtizedeiben jelentőssé válik az *utópista szocialisták* ilyen jellegű tevékenysége. Saint-Simon és Fourier Franciaországban, Owen Angliában könyörtelenül ostorozzák a tőkés kizsákmányolást, s felvázolják az általuk elképzelt osztálynélküli társadalom képét: olyan társadalomét, amelyben a termelőeszközök köztulajdonban vannak, s ahol nincs kizsákmányolás. Az utópisták nem ismerik fel, hogy a tőkés rendszer megdöntése és a termelőeszközök köztulajdonán alapuló új, szocialista társadalom megteremtése a munkásosztály történelmi hivatása. Fellépésük idején ugyanis a modern, nagyipari proletariátus még fejletlen. Az utópisták azt remélték, hogy eszméiket a hatalmon lévő vagyonos osztályok elfogadják, és segítik megteremteni az új világot. E reményükben természetesen csalódniuk kellett.

A munkásosztály tudományosan megalapozott világnézetét a múlt század negyvenes éveiben *Marx Károly* és *Engels Frigyes* dolgozta ki. Marx és Engels a *Kommunista Párt Kiáltványá*ban bebizonyítja, hogy az osztályokra bomlott társadalmak egész története osztályharcok története. Különösen behatóan vizsgálja a Kiáltvány a tőkés rendszert, és megvilágítja, hogy a proletárok kizsákmányoltságának valódi oka a termelőeszközök tőkés tulajdona. Ez teszi lehetővé a termelőeszközök birtokosainak, hogy az általuk foglalkoztatottakat kizsákmányolják, a nincstelenek munkaerejét saját haszonszerzésük szolgálatába állítsák. Megállapítja, hogy a kizsákmányolók és kizsákmányoltak osztályellentéte áthidalhatatlan, s e társadalmi ellentmondásoknak csak úgy lehet véget vetni, ha a proletariátus megdönti a burzsoázia uralmát, megszerzi a politikai hatalmat, köztulajdonba veszi a termelőeszközöket, megszünteti a kizsákmányolást és az egész dolgozó néppel együtt felépíti az osztálynélküli, kommunista társadalmat. A Kommunista Párt Kiáltványa bebizonyítja, hogy a munkásosztály az egyetlen társadalmi erő, amely képes e világtörténelmi feladat végrehajtására és hivatott e történelmi küldetés teljesítésére. A munkásosztály hatalomra jutásával először kerül az állam olyan osztály birtokába, amelynek nem az a célja, hogy a kizsákmányolás egyik formáját egy másikkal helyettesítse, hanem az, hogy mindenfajta kizsákmányolást megszüntessen s az egész dolgozó nép társadalmi felszabadulását biztosítsa. A Kiáltvány megvilágítja azt is, hogy a proletárság felszabadulási harca nemzetközi összefogást követel, és kiadja a híres jelszót: *Világ proletárjai, egyesüljetek!*

A Kiáltvány az 1847-ben létrejött *Kommunisták Szövetségé*nek programjaként jelent meg 1848 februárjában. Ez a halhatatlan mű az 1848-as európai forradalmak előestéjén eszmeileg felfegyverezte a szerveződő, a politikai harc útját kereső munkásság élenjáró csoportjait. E csoportok tagjai a forradalmi harcok első soraiban küzdöttek.

Az 1848-as európai polgári forradalmak során a burzsoázia megrémült a feltörekvő új forradalmi erőtől, a proletariátustól, mely az 1848 júniusi párizsi munkásfelkelésben megmutatta félelmetes erejét. E forradalmak általában azzal végződtek, hogy az egymással szemben álló két kizsákmányoló osztály: a burzsoázia és a földbirtokos arisztokrácia kompromisszumot kötött, és együttesen a nép ellen fordult. A burzsoázia több országban a politikai hatalom, a kormányzat részesévé vált.

Az 1848-as forradalmakat követően a kapitalizmus gyorsabban fejlődik, s a munkásosztály számszerűleg gyarapodik, szervezettsége nő. Mind több országban

kialakulnak és fejlődnek a munkásság szakmai szervezetei, érdekvédelmi, kulturális és segélyegyletei, s a munkásszervezetekben fejlődik a politikai harc szükségességének tudata. A marxizmus behatol a munkásmozgalomba és felveszi a harcot a liberális polgári és kispolgári befolyást tükröző különféle nézetek, irányzatok ellen. Ez feltétele annak, hogy a proletariátus önálló politikai mozgalma kifejlődhessen.

A munkásosztály kialakulása Magyarországon.
A munkásság küzdelmei az 1848–1849-es polgári forradalom
és szabadságharc idején,
valamint az osztrák önkényuralom éveiben

Magyarországon az 1848-as forradalomig – a feudalizmus viszonyai között – a tőkés fejlődés nagyon lassú volt, alig törte át a céhkorlátokat. Közvetlenül a forradalom előtt a lakosságnak alig több mint egy százaléka, mindössze 136 ezer ember dolgozott az iparban, túlnyomó részük a céhes iparban és a bányászatban. Még a kézi munkán alapuló tőkés manufaktúra sem tudott kifejlődni, csak kevés ilyen jellegű üzem létesült.

A céhlegények és inasok munkaviszonyai rendkívül rosszak voltak. A műhelyekben a napi munkaidő átlag 14–16 óra hosszat tartott, s a termelés vasárnap sem szünetelt. A munkások ki voltak szolgáltatva a mesterek, felügyelők önkényének, akik a testi fenyítést is gyakran alkalmazták.

A létszámban kicsiny magyarországi munkásság nagy lelkesedéssel vett részt az 1848–1849-es forradalomban és szabadságharcban. A forradalmi tüntetések tömegeit elsősorban a pesti munkások alkották.

A magyarországi munkásság 1848-ban még nem lépett fel önálló politikai erőként. Fő követelése: a céhek eltörlése. Ugyanekkor harcol a napi 14–16 órás munkaidő leszállításáért, emberséges bánásmódért, magasabb munkabérért. 1848 április–júniusában e követelésekért Pesten több ezer munkás sztrájkol és tüntet. Ebben az időben kötik meg a nyomdászok az első kollektív szerződést Magyarországon. A munkásság azt remélte a forradalom győzelmétől, hogy megszabadul a céhektől, s több kenyérhez, emberibb életkörülményekhez jut. Küzdelmét a magyar forradalmi demokrácia kimagasló képviselői – Petőfi, Táncsics, Vasvári – teljes együttérzéssel támogatták.

Az 1848-as forradalom fő vívmánya a jobbágyendszer megszüntetése. A feudális nagybirtok felosztására azonban nem került sor. A forradalom vezetője a liberális nemesség volt, amely a parasztság eme alapvető követelését elutasította. A munkásság fő célkitűzése, a céhek eltörlése sem teljesült. A céhkötelékeket, a legények alávetettségét enyhítették, de a céhrendszert fenntartották.

*

A Habsburg császári hatalom, szövetségben a cári önkényuralommal, vérbe fojtotta a magyar szabadságharcot, de a jobbágyrendszert már nem állíthatta vissza. A hűbéri viszonyok megszüntetésével az ország a kapitalizmus korszakába

lépett. Az árutermelés gyorsan növekszik. Ebben jelentős szerepet játszik a mezőgazdasági árutermelés fejlődése mind a nagybirtokon, mind a paraszti gazdaságokban. Meggyorsul a vasúthálózat kiépítése. A vasútvonalak hossza 1849 és 1867 között 200 kilométerről 2124 kilométerre nő. Ezzel párhuzamosan fellendül a bányászat és a vaskohászat, a vagon- és mozdonygyártás.

A feudális nagybirtokrendszer fennmaradása, a nemzeti függetlenség hiánya azonban továbbra is korlátok közé szorítja a tőkés fejlődést Magyarországon. Ausztria és Magyarország közös vámterületet alkot. Az osztrák ipar versenye következtében Magyarországon nem bontakozik ki a gyári könnyűipar, s különösen elmarad a textilipar. Gyorsan fejlődnek viszont a mezőgazdasággal kapcsolatos iparágak: az élelmezési ipar, elsősorban a malomipar. A gyáriparban igen jelentős az osztrák tőkések szerepe.

Meggyorsul a munkásság számszerű növekedése. Létszáma 1867-ben több mint kétszerese a forradalom előttinek, eléri a 300 ezret, de ennek több mint háromnegyede a kisiparban dolgozik. Az ország mintegy 15 milliós lakossága soknemzetiségű, ilyen a munkásság összetétele is.

Az 1849–1867 közötti években az osztrák kormányzat Magyarországot a Habsburg-birodalom egyik tartományaként kezeli. Az osztrák önkényuralom éveiben a társadalmi haladás fő kérdései: az állami függetlenség kivívása, a nagybirtokrendszer megszüntetése, a demokratikus szabadságjogok kiharcolása és az önrendelkezési jog biztosítása az összes nemzetiségek részére. Ezek megoldása teheti szabadabbá a kapitalista fejlődést, ami kedvezőbb feltételeket teremt a munkásság megerősödése és osztályharcának kibontakozása számára.

Az ötvenes évek végén és a hatvanas években a munkásmozgalom – különösen Angliában, Franciaországban, Németországban, Belgiumban – jelentősen erősödött. 1864 szeptemberében Londonban megalakult a *Nemzetközi Munkásszövetség*, amely *I. Internacionálé* néven vált ismertté.

A gazdasági és társadalmi viszonyok fejletlensége és az önkényuralom következtében a magyarországi munkásság mozgalma elmaradt a fejlettebb országok munkásmozgalmától, a szocialista eszmék azonban itt is terjedtek. Ebben a munkásvándorlás is szerepet játszott. Sokan jöttek külföldről Magyarországra, főleg szakmunkások, és a magyarországi munkások is nagy számban járták az európai országokat, ahol szakmai ismereteiket bővítették. A vándorló, amint akkor nevezték: „valcoló" munkások politikai tapasztalatokban is gazdagodtak. Az ötvenes–hatvanas években számos magyarországi munkás tagja lett az osztrák, a cseh, a német munkásszervezeteknek. Közülük többen az I. Internacionálé szekcióival is kapcsolatba kerültek.

A társadalmi viszonyok alakulása, a munkásosztály helyzete és fejlődése az 1867-es kiegyezést követő évtizedekben

A szabadságharc leverése után a magyar földbirtokos osztály lemond az állami függetlenségről, s arra törekszik, hogy a Habsburg-monarchián belül biztosítsa saját kormányzatát Magyarországon. Kossuthnak és híveinek az emigrációban

kifejtett tevékenysége arra irányul, hogy ismét kirobbantsák a függetlenségi harcot, de e törekvés csak a nép körében talál visszhangra, a földbirtokosok s a polgárság soraiban nincs jelentős támasza. Kossuth Lajost a vagyonos osztályok táborában szidják vagy tisztelik, de tisztelői sem követik. A liberális nemesség eldobta a függetlenség zászlaját, a polgárság pedig – amely egyébként is erőtlen – óvakodik attól, hogy az eldobott zászlót felvegye. A munkásság gyenge, politikai mozgalma még ki sem bontakozott, tehát még nem töltheti be a függetlenségi küzdelem vezető osztályának szerepét. Az új függetlenségi háború feltételei hiányoztak. Eközben szakadatlan küzdelem folyt a magyar és az osztrák uralkodó osztályok között: legyen-e a monarchián belül külön magyar kormány, s ha igen, meddig terjedjen hatalma.

A monarchia helyzetét két háborús vereség tette súlyossá. 1859-ben a szövetséges francia és olasz csapatok szétverték olasz földön az osztrák seregeket, aminek következtében a Habsburg-monarchia elveszítette Lombardiát és velencei tartományának egy részét. 1866-ban, a porosz–osztrák háborúban a poroszok mértek megsemmisítő csapást az osztrák haderőre. Ezzel biztosították Poroszország vezető szerepét Németország – a külön államokat alkotó német királyságok és fejedelemségek – egyesítésében, és vetélytársukat, Ausztriát kiszorították a német államok szövetségéből. Ausztria meggyöngült, és az osztrák uralkodó osztályok számára halaszthatatlanná vált a kiegyezés magyar partnereikkel.

A magyar földbirtokosok a monarchia rendkívül súlyos helyzetét csak arra használták fel, hogy az osztrák uralkodó osztályokat messzebbmenő engedményekre kényszerítsék a tervezett kiegyezésben. Deák Ferenc vezetésével 1867 februárjában a kiegyezést meg is kötötték, s megalakult a magyar kormány gróf Andrássy Gyula elnökletével.

A kiegyezés a magyar nagybirtokos arisztokrácia és a középbirtokos nemesség egyezménye az osztrák nagybirtokos és nagytőkés osztállyal, s ezt a magyarországi polgárság is támogatta. Az osztrák és a magyar uralkodó osztályok szövetkeztek a birodalom területén élő más ajkú népek: csehek, szlovákok, lengyelek, ukránok, románok, délszlávok és olaszok elnyomására. A magyar vagyonos osztályok ugyanakkor beletörődtek abba, hogy az osztrák uralkodó osztályok is részt vesznek Magyarország népeinek kizsákmányolásában.

A kiegyezés értelmében az osztrák önkényuralom magyarországi kormányzati szerve: a Helytartótanács megszűnt, átadta helyét a magyar kormánynak. Az osztrák és a magyar kormányt kiegészíti a közös hadügyi, külügyi és pénzügyi kormányzat, bécsi székhellyel. A monarchia kétközpontú (Bécs–Budapest), dualista államalakulattá vált. A dualizmus az osztrák és a magyar uralkodó osztályok olyan államszövetsége, amelyben a vezető szerep Ausztriáé.

*

Az 1867 utáni években meggyorsuló gazdasági fejlődést megakasztja az 1873-as válság, amelyet mintegy másfél évtizedes stagnálás követ. Számottevő újabb fellendülés a múlt század kilencvenes éveiben következik be. A szén és a nyersvas termelése 1866 és 1900 között a következőképpen alakul:

Év	Szén (millió tonna)	Nyersvas (ezer tonna)
1866	0,7	107
1873	1,6	163
1880	1,8	140
1890	3,2	304
1900	6,5	456

A vasútvonalak hossza 1867-ben 2124, 1880-ban 7000, 1900-ban pedig 17 ezer kilométer.

Az ipari munkáslétszám 1873-ban kb. 360 ezer, 1880-ban 408 ezer, 1890-ben 478 ezer, 1900-ban 700 ezer. A századforduló idején is megmarad a kisipari munkásság túlsúlya: az ipari munkások 58 százaléka a kisiparban dolgozik.

A céhrendszert az 1867 utáni ipari fellendülés teljesen szétrepeszti, s 1872-ben formálisan is megszűnik. A nyolcvanas években megalakulnak az ipartestületek, az önálló iparosok érdekvédelmi szervezetei, amelyeknek a kormányzat iparhatósági jogkört is biztosít.

A munkásság életviszonyai nagyon súlyosak. Az 1872-es ipartörvény lehetővé teszi a napi 16 órás munkaidőt is. A munkanap csökkentése a munkások egyik legfontosabb állandó követelése. A múlt század hetvenes és nyolcvanas éveiben az átlagos napi munkaidő még mindig 12 óra, s vasárnap is dolgoznak. Rendkívül rosszak voltak a munkások lakásviszonyai. 1870-ben Pest lakosságának 39 százaléka élt olyan lakásokban, amelyekben egy szobára hat vagy még több személy jutott. A munkásság tetemes része pinceodúkban lakott, összezsúfoltan, s a lakbér a kereset 25–30 százalékát is felemésztette.

A munkások kizsákmányoltsága nagyfokú. A gyár- és bányaipari dolgozókból kisajtolt profiton külföldi és magyar vállalkozók osztoznak. A külföldi tőkések között ebben az időben legtöbb az osztrák, de már jelentkeznek német, svájci, francia és más vállalkozók is.

A kiegyezést követően a kapitalizmus behatolása a mezőgazdaságba meggyorsul. Ennek egyik következménye a parasztság körében a differenciálódás, a rétegekre bomlás fokozódása: egyrészt a módos parasztság erősödése, másrészt a szegény- és nincstelen parasztok számának növekedése. Mindjobban tönkremegy a néhány száz holdas birtokkal rendelkező nemesi származású réteg, amelyet dzsentrinek neveztek. A nagybirtokrendszer azonban érintetlen marad.

1895-ben a gazdaságok 89 és fél százalékát kitevő 20 katasztrális holdon aluli parasztbirtokok a termőterületnek alig több mint 29 százalékával rendelkeztek. A 20–100 holdas birtokok, amelyek az összes gazdaságok 9,5 százalékát alkották, a termőterület 23 százalékára terjedtek ki. Viszont a 100 holdon felüliek – jóllehet az összes gazdaságoknak csupán 1 százalékát alkották – a termőterületnek közel 48 százalékát ölelték fel. A falusi nincstelenek száma 1870-ben az ország 15 millió lakosából körülbelül 3 millió, 1890-ben pedig a 18 millió lakosból már 4 millió. A nincstelen parasztok aránya különösen magas a nemzetiségek körében, a németek kivételével. A falusi szegénység elnyomottsága, kizsákmányoltsága még súlyosabb, mint a városi dolgozóké.

Így alakultak az életviszonyok a nép számára a dualista Magyarországon.

Az 1867-es kiegyezést a magyar földbirtokosok vezető pártja, a Deák-párt kötötte meg. A polgárság egy része a kiegyezést támogatta, más része a nagyobb engedményeket követelő ellenzék mellé állt. Ilyen volt eleinte a Tisza Kálmán által vezetett „balközép" elnevezésű politikai csoport. A Tisza-párt később feladta ellenzékiségét, és 1875-ben egyesült a Deák-párttal; az egyesült párt felvette a Szabadelvű Párt nevet, és Tisza Kálmán alakított kormányt. Ezt követően az egyetlen számottevő ellenzéki párt a képviselőházban a Függetlenségi Párt lett.

A Függetlenségi Párt kapcsolatot tart az emigrációban élő Kossuthtal. Ennek ellenére már ez a párt sem követeli a Habsburg-monarchiától való elszakadást. A nagybirtokrendszer megváltoztatása ugyancsak távol áll követeléseitől. Célja az önálló vámterület, a közös minisztériumok megszüntetése és a teljes kormányzati önállóság. Ausztria és Magyarország kapcsolatát csupán perszonálunióra, vagyis arra akarja szűkíteni, hogy mindkét országnak közös maradjon az uralkodója. A Függetlenségi Párt ekkor a liberalizmus képviselője, a szabadabb polgári fejlődés biztosításáért száll síkra. Tevékenységének kifejlesztésére nagyobb mozgásszabadságot, egyesülési és gyülekezési jogot, sajtószabadságot, a választójog kiterjesztését sürgeti. E párt ugyanakkor nacionalista, képviselőinek legtöbbje a kormánypárttal együtt halad a nemzetiségek elnyomásában.

Magyarországon a dualizmus első évtizedeiben a magyar földbirtokos osztály önkényuralmi kormányzata valósult meg a Habsburg-ház fennhatósága alatt. Az önkényuralom a munkások, a nincstelen és szegényparasztok, valamint a más nemzetiségű népek fokozottabb elnyomását szolgálta. Az országgyűlés kifejezetten és leplezetlenül az urak képviselő-testülete. Szavazati joggal a lakosságnak alig hat százaléka rendelkezik, s a nyílt szavazásos képviselő-választás a nyilvános erőszak és korrupció rendszerére épül. A képviselőház mellett az országgyűlés másik testülete a főrendiház, amely az arisztokrácia és a főpapság képviselőiből áll. A polgárság saját hatalmi törekvései még gyengék, a munkásság jogfosztottságát azonban hasznosítja a kizsákmányolás növelésére.

Ilyen kormányzati viszonyok között a munkásságnak nagy erőfeszítéseket kell tennie segélyegyleteinek és önképzőegyleteinek létrehozásáért és fenntartásáért, nehéz harcot kell vívnia politikai mozgalmának kifejlesztéséért, politikai szervezeteinek létrehozásáért.

Az Általános Munkásegylet és a Magyarországi Általános Munkáspárt

A magyarországi szocialista mozgalom első szervezői külföldről érkeztek. Elsősorban német, osztrák, svájci, cseh és morva területekről bevándorló vagy Európát járt és hazatérő magyarországi munkások, akik külföldön megismerkedtek a szocialista eszmékkel és azok híveivé váltak. Ebben az időben különböző szocialista irányzatok hatottak az európai munkásságra. A hatvanas években a német munkásmozgalomban elterjedt a lassalleanizmus, amely befolyásolta az osztrák munkásmozgalmat is. A szocialista gondolat első magyarországi terjesztői főleg ezt az irányzatot képviselik. Az I. Internacionálé megalakulását követően azonban

a munkások mindinkább megismerkednek a marxi tanokkal, és növekszik ezek befolyása.

Ferdinand Lassalle nézeteinek jelentős részét Marx tanításaiból merítette. Hirdette a kapitalista társadalom megszüntetésének, a szocialista társadalom megteremtésének történelmi szükségszerűségét. A proletariátus politikai mozgalmának kifejlesztését szorgalmazta, munkáspárt létrehozását sürgette, és 1863-ban megalakította az Általános Német Munkásegyletet.

Lassalle azonban a munkásság politikai harcát a választójogi küzdelemre korlátozta. Az általános választójog jelentőségét túlbecsülte: úgy vélte, hogy a politikai hatalom megszerzésének egyetlen útja a parlamenti többség meghódítása. Ugyanakkor a parlamenti többséget nem a tőkés tulajdon forradalmi kisajátításának végrehajtására, nem a gyárak, bányák s a földbirtokok köztulajdonba vételére kívánta felhasználni, hanem abban az illúzióban élt, hogy majd a munkásság államilag támogatott termelőszövetkezetei fogják a kapitalista vállalkozásokat fokozatosan kiszorítani. A lassalleanizmus a burzsoá rend forradalmi megdöntése helyett a kapitalista termelési viszonyok fokozatos megváltoztatását hirdette. Emellett Lassalle tagadta a gazdasági küzdelem, a szakszervezeti mozgalom szükségességét. Azt vallotta, hogy a kapitalizmus viszonyai között nem lehetséges tartós gazdasági eredmények elérése, tehát ez meddő küzdelem. Lassalle a parasztságot és a városi kispolgárságot a maga egészében a munkásosztállyal szemben álló ellenséges erőnek tekintette, amely a kizsákmányoló osztályokkal együtt „egységes reakciós tömeget" alkot. Ezzel az álradikális tétellel elutasította a proletariátus politikai szövetségét a dolgozók többi rétegével.

Lassalle fellépése idején a munkásság politikai mozgalma még fejletlen; az előtérben álló feladat a proletariátus osztállyá szerveződése, politikai harcának kifejlesztése. Lassalle, hibás nézetei ellenére, a munkásság politikai mozgalmának megszervezésében és a szocialista célok népszerűsítésében kiemelkedő szerepet töltött be.

Lassalle 1864-ben meghalt. Halála után a lassalleanizmus bizonyos változáson ment át, mindenekelőtt az erősödő szakszervezeti mozgalom hatására. A változás elsősorban abban mutatkozott, hogy már elismerte a gazdasági harcok szükségességét. E módosulás lehetővé tette a lassalleánus nézetek elterjedését a kifejlődő német szakszervezeti mozgalomban.

Marx, Engels és követői felveszik a harcot a lassalleánus téveszmékkel szemben is, mint ahogy minden hibás irányzat ellen küzdenek, amely a forradalmi munkásmozgalom kifejlődését gátolja és jövőjét veszélyezteti. Azon munkálkodnak, hogy a még különböző irányzatok befolyása alatt álló szocialista szervezeteket egyesítsék, és a téves nézetek leküzdésével a tudományos szocializmus eszméinek teljes mértékben megnyerjék. E nagy feladat megvalósításáért küzdött az I. Internacionálé, melynek Marx volt elismert vezetője.

Az Internacionálé feladatának tekintette az egyes országok szocialista munkásegyesületeinek szervezését és összefogását. Az Internacionálé Főtanácsa 1865 augusztusában tagjai sorába választotta Hrabje János pesti asztalosmunkást; miután neki haza kellett utaznia, a Főtanács 1866 szeptemberében megbízta, hogy Magyarországon az Internacionálé nevében tevékenykedjék.

*

Magyarországon ebben az időben kisebb szakmai önképző- és segélyegyletek – főleg betegsegélyző- és temetkezési egyletek – működnek. Közülük a legjelentősebb a pest-budai nyomdászegylet. Ezek a szervezetek részben polgári liberális, részben lassalleánus nézetek hatása alatt állnak, de növekvő rokonszenvvel tekintenek az Internacionáléra és a marxi eszmékre. Hrabje érintkezésbe lép ezekkel az egyletekkel, bekapcsolódik tevékenységükbe.

Az egyletek a hatvanas években nehéz körülmények között működtek; nem léphettek a politikai mozgalom útjára. A kiegyezést követően azonban az ipari fejlődés gyorsulása és a politikai viszonyok változása kedvezőbb lehetőségeket teremt a szocialista mozgalom megindításához.

1868 februárjában Pesten megalakul a magyarországi munkásság első szocialista szervezete: az *Általános Munkásegylet*. Elnökévé Hrabjét választják.

Megalakulása alkalmával az Általános Munkásegylet kiáltványt fogad el, amely az egylet célját így határozza meg: „. . . a munkásosztály szellemi és anyagi érdekeinek óvása és előmozdítása". Követeli a „politikai és polgári jogokat a munkásosztály számára", beleértve azt is, hogy „Lassalle elvei szerinti termelő egyesületeket" alakíthassanak. A kiáltvány az önképző tevékenység fejlesztésére, valamint beteg- és rokkantbiztosító egylet létesítésére is felhívja a munkásokat. Az Általános Munkásegylet arra törekszik, hogy fiókegyleteket létesítsen más városokban is, és országos szervezetté váljon.

Az Általános Munkásegylet alakítása idején liberális burzsoá körök *Buda-Pesti Munkásegylet* néven alakítanak egyesületet, abból a célból, hogy a munkások szervezkedését saját politikai felügyeletük alá helyezzék és önsegélyezésre korlátozzák. Az Általános Munkásegylet azonnal szembeszáll e kísérlettel, és fellép a politikai szervezkedés szükségessége mellett. Megnyeri a Buda-Pesti Munkásegylethez csatlakozott munkásokat, s a liberálisok e szervezete hamarosan feloszlik.

Az Általános Munkásegylet 1869 márciusában Pozsonyban, majd augusztusban Pesten nyilvános gyűlést tart. A pesti gyűlésen (a mai Köztársaság téren) több mint tízezren vesznek részt. Itt kibontják a szocialista munkásmozgalom harci lobogóját, a vörös zászlót. Ihrlinger Antal nyomdászmunkásnak, az Általános Munkásegylet egyik vezetőjének javaslatára határozatot fogadnak el. E határozat az Általános Munkásegylet harci programját tartalmazza, amelynek követelései a Munkásegylet politikai fejlődéséről tanúskodnak. E program pontjai között szerepel az egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság, az általános választójog, az állandó hadsereg megszüntetése és az általános népfelfegyverzés, az állam és az egyház szétválasztása, az egyházi javak kisajátítása, az ingyenes iskolai oktatás. A határozat állást foglal a nemzetiségek önrendelkezési joga mellett.

A Munkásegylet vezetői megnyerték Táncsics Mihályt, a szocialista eszmékkel rokonszenvező forradalmi demokratát az Általános Munkásegylet támogatására, sőt 1869 júliusában megválasztották az egylet elnökévé. Táncsics a Munkásegylet rendelkezésére bocsátotta hetilapját, az *Arany Trombitát*, mely 1869 decemberéig jelent meg. Táncsics csak rövid ideig tevékenykedett a Munkásegylet élén. 1870 májusában ugyanis az egylet részére kormánysegélyért folyamodott, s e lépése az Általános Munkásegyletet arra késztette, hogy tőle az elnöki megbízatást visszavonja. Az idős Táncsics az Andrássy-kormány iránti illúzióinak hatására s részben a Munkásegyletben érvényesülő lassalleánus nézetek befolyása alatt szánta el

magát a segélykérésre, ami végül is a Munkásegylettől való eltávolodásához vezetett. A szocialista eszmék és a munkásmozgalom iránti rokonszenve azonban változatlan maradt.

Az Internacionálé Főtanácsának megbízottjaként tevékenykedik Magyarországon Farkas Károly gépész. Előbb Temesváron szervezi az ottani munkásegyletet, amely később a pesti Általános Munkásegylet fiókjává válik. Farkas létrehozza az Internacionálé szekcióját is a temesvári munkásegyletben. A Főtanács 1869 nyarán nevezi ki őt magyarországi főmegbízottjának, s ezt követően Pestre jön. Előtte az Internacionálé első magyarországi megbízottja Hrabje János asztalosmunkás volt.

Az Általános Munkásegylet növekvő politikai aktivitása arra késztette a liberálisok bizonyos köreit, hogy ismételten saját vezetésük alatt álló munkásegylet létesítésével próbálkozzanak. 1869 augusztusában megalakították a *Pest-Budai Munkásképző Egylet*et. A szocialista eszmék azonban ebbe a szervezetbe is behatolnak, s ez a liberálisok elleni harchoz vezet. Farkas Károly belép az egyletbe, és itt is rövidesen létrehozza az Internacionálé szekcióját. A liberálisok elleni eszmei küzdelem eredményeként 1870 májusában az egylet kimondja csatlakozását az Internacionáléhoz. Vezetősége Szózatot intéz Pest-Buda és környékének munkásaihoz, melyben megállapítja, hogy „. . . a Munkásképző Egylet lerázta bölcsőtakaróit, és legközelebb meg kell mutatnia a világnak teljes férfierejével és méltóságával, hogy ő is darabja azon sziklának, melyre a jövő kor egyháza fog épülni." A Szózat hírül adja, hogy a Munkásképző Egylet „szellemében a nagy munkástársulathoz csatlakozik", vagyis az Internacionálé eszméit teszi magáévá.

A bontakozó szocialista munkásmozgalom jelentős támasza az *Általános Munkás Betegsegélyző- és Rokkantpénztár*, mely 1870 áprilisában tartotta alakuló közgyűlését. A szervezet Farkas Károly kezdeményezésére, a Munkásképző Egylet segítségével jött létre. A pénztár taglétszáma két év alatt háromezer főre növekedett.

*

1870–1871-ben a munkásmozgalom számos országban fellendül. Mind több városban, ipari körzetben alakulnak szocialista szervezetek, amelyek az Internacionáléhoz csatlakozva, annak szekcióiként működnek. Ezek a szocialista csoportok bekapcsolódnak a helyi munkásegyletek tevékenységébe, és részt vesznek ilyen szervezetek alakításában. Az egyes szekciókkal az Internacionálé Főtanácsa megbízottai útján tartja az összeköttetést. Az Internacionálé szervezeteiben szívós elvi harc eredményeként felülkerekedik a marxizmus eszmei befolyása. Az 1870–1871. évi francia–porosz háború idején az Internacionálé francia és német szekciói együttesen lépnek fel III. Napóleon hódító háborúja ellen. Amikor pedig a porosz hadsereg szétveri a francia császári erőket és a porosz kormány lép a hódító háború útjára, a két ország szekciói vállvetve szállnak szembe a porosz hódítókkal. A francia császárság 1870 szeptemberében, közvetlenül a háborús vereség hatására megbukik, és Párizsban kikiáltják a köztársaságot. A hatalom azonban a reakciós erők kezében marad.

Az Internacionálé tekintélye és befolyása a francia–porosz háború idején jelentősen növekszik. Még inkább fokozódik, amikor Párizs munkássága mind a francia reakció, mind pedig a porosz hódítók ellen harcolva, városát védelmezve, 1871. március 18-án megteremti a történelem első proletárhatalmát: a *párizsi kommün*t.

A kommün az új hatalom védelmére megszervezte a nép fegyveres erőit. Nagy lendülettel kezdett hozzá az új társadalmi rend megteremtéséhez. Megvalósította a munkásellenőrzést, és az elmenekült tulajdonosok üzemeit átadta a munkásoknak. Emelte a munkabéreket, és a rendkívül nehéz viszonyok ellenére más intézkedéseket is hozott a nép életviszonyainak javítására. Bevezette az ingyenes iskolai oktatást, elválasztotta az egyházat az államtól, a köz javára elkobozta az egyház javait, törvénybe iktatta a lelkiismereti szabadságot.

A párizsi kommün 1871. március 18-tól május 28-ig állott fenn. A francia reakció a porosz hódítók segítségével, óriási túlerő felvonultatásával döntötte meg.

A párizsi kommün létével és tevékenységével örök időkre beírta nevét az emberiség történetébe. A proletariátus első nagy kísérlete volt olyan társadalom felépítésére, amelyben megszűnik embernek ember általi kizsákmányolása. Emlékét a világ proletariátusa szívébe zárta.

A nemzetközi munkásmozgalom fellendülésével egy időben a magyarországi szocialista mozgalom is jelentékenyen fejlődik. Az Általános Munkásegylet kapcsolatai a szakmai önképző- és segélyegyletekkel bővülnek. Az Internacionálé pesti szekciója munkájának eredményeként 1870 tavaszán az Általános Munkásegylet és a Munkásképző Egylet közeledik egymáshoz. Együttműködnek a szocialista eszmék propagálásában. 1870 április–június hónapokban a két egylet közreműködésével jelenik meg egy új betilap, az *Általános Munkás-Ujság* és német nyelvű testvérlapja, az *Allgemeine Arbeiter-Zeitung*. A francia császárság bukását követően, 1870 szeptemberében a két egylet több közös népgyűlést rendez, ahol együttesen állást foglalnak a poroszok hódító törekvései ellen, és általában elítélnek minden hódító háborút.

A közös politikai akciók során a két egylet elhatározza, hogy egyesül. A kormány ekkor betiltja a Munkásképző Egyletet, de az egyesülés az Általános Munkásegylet keretében megvalósul. 1871 február–május havában az egyesület újabb hetilapot ad ki, a *Testvériség*et és német nyelvű társlapját, a *Brüderlichkeit*et.

A párizsi kommün kikiáltása nagy hatással volt a magyarországi munkásságra is. Ösztönözte harcát, amely 1871 április–májusában jelentős sztrájkmozgalomban bontakozott ki. Pesten e sztrájkokban több ezer munkás vett részt, s más városokban is munkabeszüntetésekre került sor. A munkások béremelést, a munkaviszonyok megjavítását, emberséges bánásmódot követeltek. A pesti rendőrség a sztrájk szervezőinek elfogásával próbálta letörni a harcot. Több mint ötven munkást tartóztattak le, köztük néhány Bécsből érkezett szocialistát is.

Az Általános Munkásegylet 1871. május 8-án mintegy háromezer résztvevővel tüntetést rendezett a képviselőház (a mai Bródy Sándor utcában) és a Nemzeti Múzeum előtti téren. A tüntetők az elfogott sztrájkszervezők szabadon bocsátását követelték.

A kommün leverésének híre megrendülést váltott ki a magyarországi munkásokban, és fokozta gyűlöletüket a francia–porosz ellenforradalommal szemben. Az Általános Munkásegylet – bécsi szocialisták közreműködésével – 1871. június 11-én gyűlést és tüntető felvonulást rendezett. A résztvevők mély együttérzéssel áldoztak a párizsi vértanúk emlékének. A gyűlés magyar és osztrák szónokai a

kommün halhatatlan eszméi mellett foglaltak állást, s az „új, az általános forradalmat" éltették.

A párizsi kommüntől megriadt európai burzsoázia fokozta a terrort a szocialista mozgalmak ellen. E terrorhadjáratba bekapcsolódott az Andrássy-kormány is. A júniusi tüntetést követően az Általános Munkásegylet egész vezetőségét és több tagját letartóztatják, és megindítják ellenük a „hűtlenségi pert". A szocialisták üldözése kiváltja a munkásság felháborodását, sőt még liberális ellenzéki köröket is tiltakozásra késztet. A bíróság a vádlottak közül Politzer Zsigmondot, a Testvériség című lap szerkesztőjét felségsértésért elítéli, viszont a többieket hosszú vizsgálati fogság után végül is felmenti.

A letartóztatások idején a Munkásegylet tevékenysége megbénult. Habár a „hűtlenségi perben" a vádlottakat felmentették, a kormány rendőri úton továbbra is megakadályozta az egylet tevékenységét.

Az Általános Munkásegylethez 1868-tól 1871-ig Pesten és Budán 12 szakegylet csatlakozott. Több mint 20 más helységben – köztük Újpesten, Óbudán, Pozsonyban, Sopronban, Nagykanizsán, Kaposváron, Pécsen, Temesváron, Aradon, Resicán – működtek fiókegyletei, melyeknek egy részéhez szintén kapcsolódtak helyi szakegyletek.

Az Általános Munkásegylet a magyarországi munkásság első szocialista szervezete, a munkáspárt csírája volt, amely nehéz körülmények között vitte előre a szocialista mozgalom fejlődését Magyarországon.

*

Az Általános Munkásegylet megszűnése után a szocialista munkásmozgalom továbbra is a szakmai önképző- és segélyegyletekre, valamint a Munkás-Betegpénztárra támaszkodik. Tovább működnek az Internacionálé magyarországi csoportjai, mindenekelőtt a fővárosban, valamint Pozsonyban és Temesváron. E csoportok képviseletében 1872 szeptemberében Farkas Károly részt vesz az Internacionálé hágai kongresszusán. Kiutazásában segítette az óbudai származású ötvösmunkás: Frankel Leó, a Főtanács ausztria–magyarországi levelező titkára. Frankel a párizsi kommün egyik kiemelkedő vezetője volt, s a kommün után Londonban Marx közvetlen munkatársaként dolgozott. A hágai kongresszuson éles harc folyt az anarchisták ellen. Farkas Károly teljes mértékben a marxi álláspontot támogatta.

Az anarchizmus ebben az időben a szocialista mozgalom egyik legjelentősebb antimarxista irányzata; különösen Franciaországban, Svájcban, Olaszországban és Spanyolországban volt erős. Az anarchisták is a kapitalista társadalom megdöntését és olyan társadalom létrehozását hirdették, amelyben megszűnik a kizsákmányolás és mindenfajta elnyomás. Azonban nem a modern nagyipar fejlődésében, hanem a „független" és „önálló" termelők szabad társulásában látták a jövő útját, s úgy vélték, hogy a termelést és az elosztást a „termékek szabad cseréje" szabályozhatja. Az anarchisták ugyanakkor elutasították a munkásság politikai tömegmozgalmait, tagadták a párt szükségességét, és az egyéni terror, a merénylet eszközével akarták megdönteni a burzsoá államot, egyben megsemmisíteni minden politikai hatalmat. Nemcsak a kapitalista állammal álltak szemben, ha-

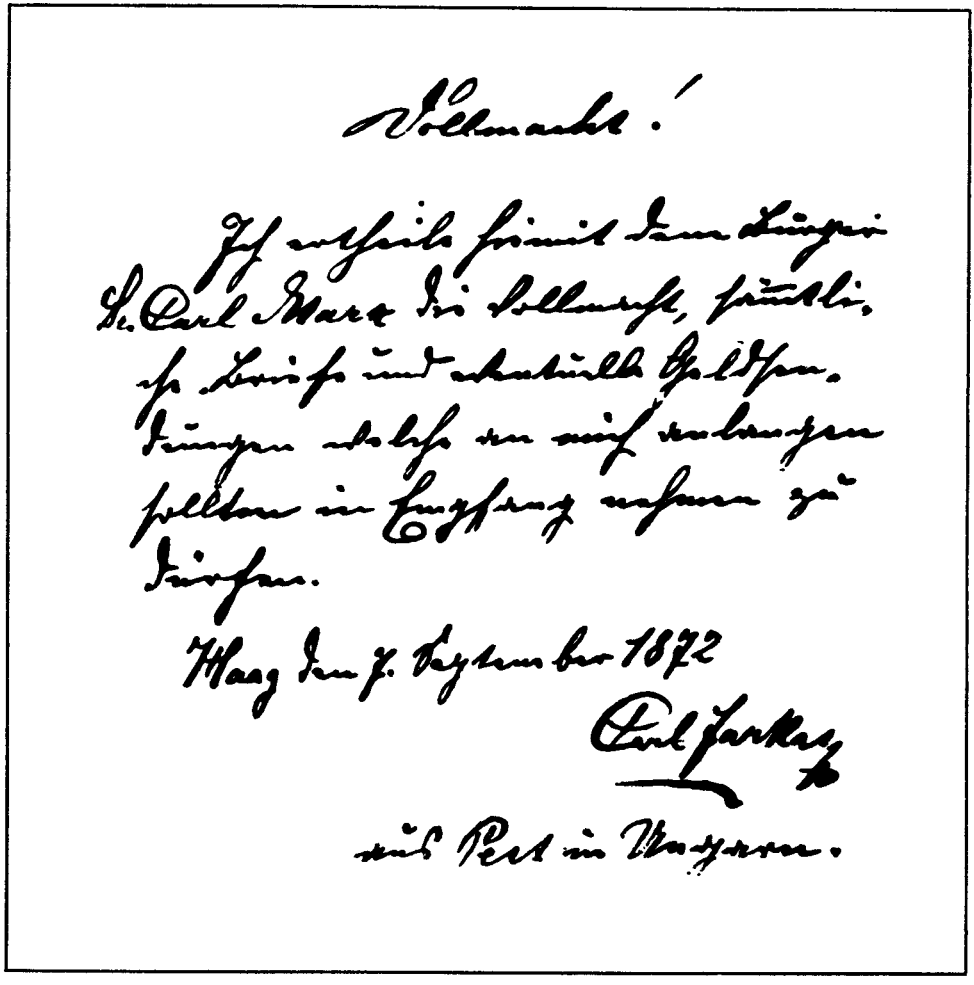

Vollmacht!

Ich ertheile hiemit dem Bürger Dr. Carl Marx die Vollmacht, sämtliche Briefe und eventuelle Geldsendungen welche an mich anlangen sollten in Empfang nehmen zu dürfen.

Haag den 7. September 1872

Carl Farkas

aus Pest in Ungarn.

Farkas Károly meghatalmazása Marx Károly részére, hogy átvegye a nevére érkező küldeményeket. 1872. szeptember 7.

nem tagadták mindenfajta állam létjogosultságát. Az „uralomnélküliség" eszméje jegyében elvetették Marx tanításait a proletárdiktatúra államáról, nem ismerték el, hogy a munkásosztály politikai hatalmának megteremtése nélkülözhetetlen a tőkés rendszer megsemmisítéséhez és a szocialista társadalom megteremtéséhez.

Az anarchizmus a nagytőke uralma ellen lázadó, korábbi önállóságától megfosztott kistermelők ideológiája, amely bénítólag hatott a szocialista munkásmozgalomra. Ezért vált az anarchista nézetek elleni harc az I. Internacionálé egyik legfontosabb feladatává.

A hágai kongresszus határozata a politikai harcot elvető anarchista nézetekkel szemben kimondja, hogy a proletariátus harca a birtokos osztályok hatalma ellen csak úgy válhat hatékonnyá, ha megalakítja saját politikai pártját.

Farkas Károly azzal az elhatározással jön vissza a kongresszusról, hogy a pesti szekció tagjaival együtt megkísérli munkáspárt alakítását. E feladat jegyében 1873 januárjában Ihrlinger Antallal együtt új szocialista hetilapot indít magyar és német nyelven: a *Munkás Heti-Krónikát*, illetve az *Arbeiter Wochen-Chronikot*. 1873 márciusában munkásgyűlést hívnak össze, amely kimondja a *Magyarországi Munkáspárt* megalakulását, és megválasztja vezető testületét, a Központi Választmányt.

A kormány a Munkáspártot azonnal betiltja, a Központi Választmányt feloszlatja.

Az Internacionálé csoportjai folytatják tevékenységüket. A két szocialista hetilap továbbra is megjelenik, s a szocialista eszmék terjesztése mellett elősegítik a szakmai és más egyletekben működő szocialista erők szervezeti összefogását is.

1876-ban a magyarországi szocialista mozgalom vezetésébe közvetlenül bekapcsolódik Frankel Leó. Előzőleg rövid ideig Ausztriában tevékenykedett, de az osztrák hatóságok lefogták, azzal a céllal, hogy a párizsi kommünben betöltött szerepéért a francia kormánynak kiadják. A készülő merénylet olyan nagy felháborodást keltett, hogy emiatt az osztrákok Frankelt átadták a magyar hatóságoknak, hogy magyar bíróság döntsön kiadatása ügyében.

A magyar reakciós erők igyekeztek hangulatot kelteni Frankel kiszolgáltatása mellett, a néptömegekben viszont széles körű visszhangja támadt annak a követelésnek, hogy engedjék szabadon. Ezt támogatták liberális közéleti személyiségek is. A magyar kormány várta a hivatalos francia kiadatási kérelmet, de ez nem érkezett meg, s így Frankel kiszabadult.

Frankel 1876 őszén átveszi az Arbeiter Wochen-Chronik szerkesztését, és bekapcsolódik a munkáspárt megszervezésére irányuló kísérletekbe. Elgondolásairól 1876 októberében levélben tájékoztatja Marxot, aki azonnal válaszol: nagyon helyesli, hogy Frankel vállalta a lap szerkesztését. Frankel kezdeményezésére 1878 áprilisában létrejön Magyarországon az első munkáspárt. Miután szocialista párt törvényes működését a kormány nem engedélyezi, a pártot *Nemválasztók Pártja* néven alakítják meg. A párt a legközvetlenebb követelésekre összpontosítja figyelmét, és a munkásság politikai harcának kibontakoztatását, a politikai szabadságjogok, ezek között az általános, titkos választójog kivívását tűzi ki céljául. Küzd a munkáspárt szervezkedésének és politikai tevékenységének szabadságáért.

A Nemválasztók Pártja nem létesíthetett pártszervezeteket, mert a kormány

megtiltotta, csupán a kongresszuson választott elnöksége működött. Az elnökség tevékenységében a budapesti és vidéki szakegyletekre, önképző- és segélyszervezetekre, úgyszintén a Betegpénztár fiókegyesületeire támaszkodik; ezek a szervezetek küldték el képviselőiket az alakuló kongresszusra. A fővárosi egyleteket és a lapok szerkesztőségét 79, a vidéki helységekben működő 28 egyletet 30 küldött képviselte a tanácskozásokon. Szervezetileg legerősebb a Betegpénztár, melynek ekkor már 16 ezer tagja van, s több mint 20 vidéki helységben működnek fiókpénztárai.

Ebben az időben Külföldi Viktor nyomdai korrektor vezetésével frakció szerveződik a szocialista mozgalomban. 1877-ben külön hetilapot ad ki *Népszava*, illetőleg *Volksstimme* címmel. A frakció a Nemválasztók Pártjával szemben 1878 júniusában külön pártot szervez *Magyarországi Munkáspárt* néven.

A két párt között ellentét alakult ki a Függetlenségi Párt balszárnyával való politikai együttműködés kérdésében. A Nemválasztók Pártjának vezetői a politikai jogokért vívott harcban kísérletet tesznek az együttműködésre. A munkásosztálynak szüksége van szövetségesekre, és a munkáspárt polgári liberálisokkal is létesíthet bizonyos együttműködést a kormányreakció ellen. A monarchia csapatai 1878 nyarán megszállják Boszniát és Hercegovinát s ott kegyetlen terroruralmat honosítanak meg. A Nemválasztók Pártja fellép a hadjárat és a megszállás ellen. A Függetlenségi Párt képviselői, félve az osztrák túlsúly növekedésétől, szintén szembefordulnak a boszniai akcióval. E párt demokratikus képviselői – kiknek vezetője Helfy Ignác újságíró, Kossuth Lajos őszinte híve – a Nemválasztók Pártjával közös tiltakozó gyűlést is szerveznek, amelyen elítélik a hódító politikát és követelik, hogy a megszállást szüntessék meg. A Függetlenségi Párt balszárnyával való együttműködés, közös gyűlések tartása a választójogért és más politikai követelésekért elősegítette a Nemválasztók Pártja politikai tevékenységének szélesítését, növelte a párt tekintélyét.

Külföldiék elutasítják az együttműködést a Függetlenségi Párt képviselőivel, azzal a lassalleánus indokkal, hogy a polgári pártok akár konzervatívak, akár liberálisak, akár demokraták, a munkáspárttal szemben „egységes nagy reakciónárius tömeget" képeznek. A Nemválasztók Pártjának vezetői e nézetet elítélik, és Külföldi szemére vetik, hogy kitér a kormány elleni politikai harc elől.

A két munkáspárt között éles politikai harc folyik. Ugyanakkor a mozgalomban igen erős az egyesülésre irányuló törekvés. Frankel és társai is fellépnek az egység megteremtéséért, anélkül, hogy engednének a politikai szövetség szükségességéről vallott marxista álláspontból. 1880 elején a két munkáspárt közötti tárgyalások eredményeként megállapodnak az egyesülésben.

1880 májusában összeül a két párt egyesülési kongresszusa. Ezen 152 mandátummal 113 küldött vesz részt. A fővárosi szervezeteken kívül 28 vidéki helység szervezetei képviseltetik magukat; köztük a pozsonyi, mosoni, soproni, szombathelyi, nagykanizsai, pécsi, eszéki, temesvári, aradi, orosházi, brassói, kassai, egri, szentendrei szervezetek.

Az egyesült párt a *Magyarországi Általános Munkáspárt* nevet veszi fel, mert a szociáldemokrata elnevezés használatát a hatóságok megtiltották.

A kongresszus programot fogad el, amely célul tűzi ki a föld és egyéb termelőeszközök társadalmi tulajdonba vételét. Politikai követelései között szerepel az ál-

Vasárnap, március 26. 1871. 8. Szám. Első évfolyam.

TESTVÉRISÉG.

A magyarországi munkások közlönye.

Megjelen hetenkint egyszer: **vasárnapon.** Előfizetési ár: Pesten negyedévre **40** kr.; vidéken **50** kr.; egyes példány ára: **5** kr.

Egyes szám ára 5 kr. VI. évfolyam

Munkás-Heti-Krónika.

Társadalmi és gazdasági néplap.

A magyarországi valamennyi joggal nem bíró közlönye.

Megjelen minden vasárnap. Szerkesztőség és kiadóhivatal: dob-utcza 67 sz., a hova minden pénzbeküldemény intézendő. Kéziratok vissza nem küldetnek. Nyilttérnyolcz: négyszer-ötven vasúrfillérrel.

Einzelne Nummer 5 Nkr.

Redaktion, Administration und Expedition Wedner Hauptstr. 12.

Manuskripte werden nicht zurückgestellt.

Inserate werden billigst berechnet.

Arbeiter-Wochen-Chronik.

Einzelne Nummer 5 Nkr.

Erscheint jeden Sonntag.

Redaktion, Verwaltung und Expedition Wien, Hauptstrasse Nr. 12.

Manuskripte werden nicht zurückgestellt.

Inseraten-Annoncen werden billigst berechnet.

Sozial-ökonomisches Wochenblatt.

Zentralorgan der Sozialdemokraten Ungarns

Nr. 18 Budapest, am 2. Mai 1880. VIII. Jahrgang

VIII. évfolyam. 18. szám. Budapesten, 1880. évi május hó 2-án.

Megjelen minden vasárnap.

Szerkesztőség és kiadóhivatal dobb-utcza 32. sz.

Minden a lap szellemi részére vonatkozó közlemények, valamint kiadóhoz jövő intézendők.

Kéziratok visszaküldése nem történik.

NÉPSZAVA

Társadalmi és gazdasági néplap.

A MAGYARORSZÁGI SZOCZIÁLDEMOKRATÁK KÖZPONTI KÖZLÖNYE.

Előfizetési ár:
Egész évre . . 2 ft. 40 kr.
Fél évre . . . 1 „ 20 „
Negyedévre . . — „ 60 „
Egy hón . . . — „ 20 „

Egyes példány ára 5 kr.

Előfizetések minden postahivatal által elfogadtatnak.

Preis einer Nummer 5 kr.

Preis für 3 Monate 30 kr. ö. W.

Jede Buchhandlung und Postamt Österreich-Ungarns besorgen Bestellungen.

Administration:

Volksstimme

Organ der Ungarländischen Arbeiter-Partei.

Erscheint an jedem geraden Sonntag.

Bestellungen per Post-Anweisung sämmtlich Einkäufen von Briefmarken gebührfrei.

Redaktion:

Nr. 20. (5406) Pränumer.) Budapest, 18. Jänner 1880. Jahrgang III.

Szocialista lapok a XIX. század második feléből

talános, titkos választójog, az egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság, az állandó hadsereg eltörlése és a népfelfegyverzés, az állam és az egyház szétválasztása, ingyenes közoktatás és igazságszolgáltatás. Gazdasági és szociális követelései között megtalálható a napi 10 órás munkaidő, a gyermekmunka eltiltása 14 éves korig, a vasárnapi és éjjeli munka korlátozása, egyenlő munkáért egyenlő bér férfiaknak és nőknek. Balesetvédelmi intézkedéseket követel, úgyszintén a szociális biztosítás fejlesztését, a vállalati beteg- és rokkantpénztárak igazgatásának átadását a munkásoknak.

A program követeli a vasút, a hajózás, a bányák és a biztosító intézetek államosítását, állást foglal továbbá amellett, hogy az állami és községi kézben levő birtokokat és ipari javakat állami ellenőrzés mellett munkás termelőtársulatoknak adják át használatra. Ugyanakkor olyan progresszív örökösödési adó bevezetését követeli, amely az örökség értékének 50 százalékáig emelkedne. A program szerzőinek elképzelése az volt, hogy ez biztosítaná az állam kezébe kerülő javak szaporítását.

A Magyarországi Általános Munkáspárt programjában megmutatkozik a Német Szociáldemokrata Párt 1875-ben elfogadott gothai programjának hatása. Bár az utóbbi – mely a német marxisták és lassalleánusok egyesülésekor keletkezett – sok lassalleánus hibával terhes, ezek nagyobb részét a magyar program elkerüli. Helyt ad azonban a polgári állam által támogatott termelőszövetkezetekre vonatkozó lassalleánus elképzeléseknek. Ezek illuzórikus elképzelések, mert a kizsákmányoló osztályok állama nem a tőkés vállalkozások szűkítését, hanem további kibontakoztatását szolgálja. A munkásosztály felszabadítása csak a kizsákmányoló osztályok politikai hatalmának megdöntése és a birtokukban levő termelőeszközök kisajátítása útján valósítható meg.

A program – a lassalleánus hatás ellenére – nagy jelentőségű harci okmánya a magyarországi szocialista mozgalomnak. Népszerűsíti a kizsákmányolás megszüntetésének szocialista eszméjét. Előtérbe állítja a munkásosztály kibontakozó harcában napirenden levő feladatokat, és egybekapcsolja a politikai, gazdasági és szociális követelésekért való harcot. Elősegíti a szakegyletek tevékenységének tudatosabbá válását és hatékonyabb bekapcsolódását a politikai mozgalomba.

A Magyarországi Általános Munkáspárt tevékenységének egyik fő vonása az országban élő különböző nemzetiségű munkások testvéri összefogása és együttműködés a többi ország szocialista mozgalmával. A földbirtokos-tőkés uralom által szított nemzeti gyűlölködéssel szemben a párt magasra emeli a népek testvériségének zászlaját.

A hatóságok az Általános Munkáspárt alakuló kongresszusának sem engedték meg, hogy pártvezetőséget válasszon. Ezért a tanácskozás elnöksége továbbra is állandó testület maradt, a párt vezető szerveként. Tagjai között foglal helyet a két párt öt-öt képviselője. A Nemválasztók Pártja részéről Frankel Leó, Ihrlinger Antal, Politzer Zsigmond, dr. Csillag Zsigmond (a Betegpénztár főorvosa), Kürschner Jakab (a Betegpénztár hivatalnoka); a Magyarországi Munkáspárt részéről Csorba Géza újságírónak és Kupa Árpád asztalosnak volt számottevő szerepe. Külföldi Viktor kimaradt a vezetésből.

Az egyesülés kapcsán a párt magyar nyelvű lapja a Népszava lett Csorba Géza szerkesztésében, s német nyelvű lapja az Arbeiter Wochen-Chronik, amelynek

szerkesztője továbbra is Frankel Leó. A Munkás Heti-Krónika és a Volksstimme megszűnt.

Az egyesülés elősegítette a mozgalom fellendülését, s ez nyugtalanságot vált ki az uralkodó körökből. 1881 júniusában – röviddel a párt II. kongresszusa előtt – Frankel Leót letartóztatják, sajtóvétségért másfél évre ítélik, és csak 1883 elején szabadul ki a váci fegyházból.

A II. kongresszuson, amelyet Frankel távollétében tartanak, új elnökséget választanak. A korábbi vezetőségből csupán Csillag, Ihrlinger és Kürschner marad meg, s a párt irányítása az ő kezükbe kerül. A pártvezetés eszmeileg és politikailag bizonytalanná válik, megalkuvó politikát folytat, ami elégedetlenséget kelt a mozgalomban. A börtönből való kijövetele után Frankel további hatósági zaklatásoknak van kitéve, s alig egy hónappal szabadulását követően elhagyja az országot; Ausztriába, majd később Franciaországba utazik, és ott részt vesz a szocialista mozgalomban. A hazai párttal továbbra is kapcsolatot tart, néhány alkalommal rövid időre hazatér, és tanácskozik a mozgalom itthoni vezetőivel.

A nyolcvanas években a Munkáspárton belül és a párton kívül is ellenzéki irányzatok jelentkeznek, amelyek harcosabb, aktívabb politikát követelnek. Az ellenzéki fellépések közül számottevő egy *forradalmi szocialistá*knak nevezett csoport tevékenysége. Szervezetük 1881-ben létesült, főleg cipészmunkások részvételével. Időnként hetilapokat is megjelentettek, többnyire német nyelven. 1883 márciusától 1884 júniusáig magyar nyelvű hetilapjuk is megjelent, *Népakarat* címen, Szalay András cipészmunkás szerkesztésében. Szalay és társai élesen támadják a Munkáspárt vezetőinek megalkuvását, de agitációjuk erősen anarchista jellegű. A konkrét napi követelésekért vívott harc jelentőségét nem értik, ezért bírálatuk nem tudja megvilágítani a hibák kijavításának helyes útját. 1884 tavaszán mozgalmukat a rendőrség szétveri; Szalayt és 35 társát letartóztatják. Szalay András 1884 májusában a rabkórházban meghalt. A 26 éves fiatal munkás ideológiailag képzetlen, de haláláig hű harcosa volt a munkásosztálynak.

A nyolcvanas évek második felében a munkásmozgalom erősödik. Ez megmutatkozik a Magyarországi Általános Munkáspárt III. kongresszusán is, amelyet 1887 áprilisában tartanak meg. Itt 313 küldött vesz részt a budapesti szakmai szervezetek és gyárak, valamint 17 vidéki helység szervezeteinek képviseletében. A gyári küldöttségek megjelenése új vonása a kongresszusnak. E küldöttek között ott vannak a budai Ganz-gyár, az Oetl-vasöntöde, a Váci úti Schlick-gyár, az Újpesti Jutagyár és a nagyobb budapesti malmok képviselői. A küldöttek nagy száma a fővárosi szakegyleti mozgalom fejlődését mutatja, a vidéki szervezetek képviselete viszont kisebb a korábbinál.

A kongresszus kiemeli az általános, titkos választójogért vívott harc fontosságát, emellett nagy figyelmet fordít a szociálpolitikai követelésekre, sürgetve a munkásvédelmi törvényeket, a munkás-önkormányzattal egybekötött kötelező munkásbiztosítást.

Az újjáválasztott elnökségben megmarad Ihrlinger, Csillag és Kürschner vezető szerepe.

*

Az I. Internacionálé 1872 után már nem tudta betölteni a nemzetközi munkásmozgalom összefogásának és központi irányításának feladatát; 1876-ban formálisan is megszűnt. A nemzetközi munkásmozgalom fejlődésének olyan időszaka következett, amikor az országos jellegű munkáspártok megalakulása került napirendre. Az I. Internacionálé volt szekciói hatékonyan közreműködtek az országos pártok megszervezésében és tevékenységük kifejlesztésében. A legjelentősebb párttalakítás az egységes Német Szociáldemokrata Párt létrehozása volt August Bebel és Wilhelm Liebknecht vezetésével 1875-ben. 1885-ben megalakult a belga, 1886-ban a francia, 1888-ban az osztrák szociáldemokrata párt. Más országokban is létrejönnek a munkáspártok, kifejlődnek az országos szakmai szervezetek, amelyekben a szocialisták vezető szerepet játszanak. Különösen megerősödnek az angol szakszervezetek, a szocialista eszmék itt is tért hódítanak.

A szocialista mozgalomban a marxisták harca a téves irányzatok ellen tovább folyik, mindenekelőtt az anarchista és a lassalleánus nézetek ellen. Az angol szakszervezetekben az úgynevezett trade-unionizmus ellen lépnek fel (szakszervezet angolul: trade-union). Ez az irányzat a munkásosztály harcát a gazdasági követelésekért folyó küzdelemre korlátozza, akadályozza a proletariátus önálló politikai fellépését, kitárja a szakszervezetek kapuit a liberális burzsoázia politikai behatolása előtt. Franciaországban a marxisták szembeszállnak a nyolcvanas években jelentkező úgynevezett posszibilista irányzattal is, amely tagadja a forradalmi harcot, politikai céljai a demokratikus szabadságjogokra és a kapitalizmus keretein belül lehetséges (posszibilis) szociális követelésekre korlátozódnak.

A nemzetközi munkásmozgalom továbbfejlődése, az eszmei harc hatékonyabbá tétele, az egyes pártok harci tapasztalatainak kicserélése megkívánta a munkáspártok nemzetközi szervezetének létrehozását: az Internacionálé újjáalakítását.

Marx Károly ekkor már nem élt. 1883. március 14-én a nagy tudós és fáradhatatlan forradalmár elhunyt. Az új nemzetközi munkásszervezet létrehozásában, az alakuló kongresszus előkészítésében, mindenekelőtt eszmei irányításában Engels Frigyes játszik vezető szerepet. 1895. augusztus 5-én bekövetkezett haláláig nagy jelentőségű eszmei és politikai segítséget nyújt a szocialista pártoknak.

A *II. Internacionálé* alakuló kongresszusa 1889. július 14-én ült össze Párizsban 19 ország 391 képviselőjének részvételével. Az egybehívók között szerepelt a Magyarországi Általános Munkáspárt is. A tanácskozások előkészítésében és megszervezésében Frankel Leó is jelentős munkát végzett.

A párizsi kongresszuson a marxizmus eszmei győzelmet arat az anarchista, a posszibilista és más antimarxista irányzatok felett. A kongresszus határozatában kimondja: a munkásosztálynak meg kell hódítania a politikai hatalmat, hogy a tőkés társadalmat megdöntse, és az osztálynélküli társadalom megteremtésével végső célját elérje. A közvetlen feladat a munkásság tömegeinek megszervezése, a széles körű szocialista felvilágosító munka, a mindennapi politikai és gazdasági harcok szervezése és vezetése. A kongresszus kiadja a nyolcórás munkanap harci jelszavát, és állást foglal a munkásvédelmi törvényekért folyó küzdelem mellett. Itt születik az a határozat, hogy május 1-e a nemzetközi munkásmozgalom harci napja legyen.

A Magyarországi Általános Munkáspártot a párizsi kongresszuson Frankel Leó és Ihrlinger Antal képviselte. Az ellenzék legjelentősebb szervezete, a buda-

pesti cipészegylet azonban megbízta Julius Popp bécsi cipészmunkást, az osztrák szocialista mozgalom egyik ismert vezető személyiségét, hogy a kongresszuson a magyarországi ellenzéket képviselje. A kongresszuson Ihrlinger ismertette a magyarországi munkásmozgalom helyzetét és eredményeit. Felszólalt Popp is, aki viszont joggal állapította meg, hogy a Pártvezetőség tagjának, Ihrlingernek a beszámolója a valóságot megszépíti, a pártvezetés pedig megalkuvó politikát folytat.

A II. Internacionálé megalakulása kiemelkedő eseménye a nemzetközi munkásmozgalomnak. Létrejövetele és alakuló kongresszusának határozatai nagy visszhangot keltenek a magyarországi mozgalomban. Erősödik a szervezeteknek az a követelése, hogy a párt vezetése harcosabb, határozottabb legyen. Az ellenzék tevékenysége fokozódik. Frankel Leó az Ausztriai Szociáldemokrata Párt vezetőjével, Viktor Adlerrel együtt, igyekszik közvetlen segítséget nyújtani a magyarországi pártvezetés megerősítéséhez. Ösztönzésükre 1889. szeptember 15-én Pozsonyban Viktor Adler részvételével tanácskozásra ülnek össze az ausztriai és a magyarországi párt képviselői. E találkozón a résztvevők javasolják, hogy Ihrlinger – aki a tanácskozáson szintén jelen van – távozzék a mozgalom éléről, s vonják be a vezetésbe Engelmann Pál budapesti bádogosmunkást. A magyarországi Pártvezetőség ezt a javaslatot elfogadja, és 1889 októberében végrehajtja.

Engelmann a szakmai szervezkedés erőteljesebb fejlesztését szorgalmazza, fellép a rokonszakmák szakegyleteinek egyesítéséért, úgyszintén az egymással csak laza kapcsolatot tartó helyi szakegyletek egyesítéséért országos szakszervezetekbe. A magyarországi proletariátus osztállyá szerveződésének, harckészsége kifejlesztésének alapvető fontosságú feladatai ezek, amelyek megoldásától függ a munkásság politikai tömegmozgalmának fejlődése is.

1890 elején Magyarországon élénkülnek a munkásmegmozdulások, szaporodnak a sztrájkok béremelésért, munkaidő-csökkentésért, a munkafeltételek javításáért. A munkásfellépéseket ösztönzi a szocialista agitáció erősödése.

A nemzetközi munkásmozgalomban nagy szerepet játszik ebben az időben a Bebel és Liebknecht által vezetett Német Szociáldemokrata Párt. A német reakció még 1878-ban „kivételes törvényt" hozott a szocialista mozgalom ellen, amely erősen korlátozta a Szociáldemokrata Párt mozgási lehetőségét. Ennek ellenére a gyors ipari fejlődés során megizmosodó proletariátus politikai mozgalmát a német párt nagy sikerrel fejleszti tovább, az általános választójog adta lehetőséget is eredményesen használja fel arra, hogy agitációja számára parlamenti szószéket teremtsen. Az 1887-es általános választásokon a párt megszerzi a leadott szavazatok több mint 10 százalékát: összesen több mint 760 ezer szavazatot.

A Bismarck-kormány, a szocialisták ellen hozott „kivételes törvény" megalkotója, 1890 márciusában megbukik. Fél évvel később hatályon kívül helyezik a hírhedt törvényt. A német munkásmozgalomnak ez nagy, nemzetközi jelentőségű sikere, mely ösztönzőleg hatott a magyarországi mozgalomra is.

1890 tavaszát a nemzetközi és a hazai munkásmozgalom fellendülése jellemzi. A nemzetközi proletariátus először ünnepli meg május 1-ét. E napon Magyarországon mintegy 100 ezer munkás teszi le a szerszámot, felvonulásokat és gyűléseket rendeznek. Különösen kimagasló jelentőségű a budapesti munkások felvonulása és városligeti népgyűlése, amelyen közel 60 ezren vesznek részt. Itt

határozatot fogadnak el, mely tartalmazza a mozgalom fő munkásvédelmi követeléseit, közöttük első helyen a nyolcórás munkanapot.

A május elsejei megmozdulások után újabb sztrájkok törnek ki Budapesten és egyes vidéki városokban. A szakegyletek erősödnek és újak alakulnak. Fokozódik azonban a rendőri zaklatás, amely ellen a munkásság állandóan tiltakozni kényszerül. Tisza Kálmán kormánya 1890 márciusában megbukott, Szapáry Gyula gróf kabinetje követi, mely – a parlamentben ugyancsak a Tisza-pártra támaszkodik – a munkásmozgalommal szemben elődje elnyomó politikáját folytatja. Kénytelen azonban számolni a nemzetközi és a hazai munkásmozgalom megnövekedett erejével, és tudomásul venni, hogy a Magyarországi Általános Munkáspárt következő kongresszusát mint szociáldemokrata pártkongresszust hívják össze.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt I. kongresszusa és tevékenysége a kilencvenes években

A Magyarországi Általános Munkáspárt soron levő kongresszusát 1890. december 7–8-án tartják meg. Itt változtatják meg a párt elnevezését *Magyarországi Szociáldemokrata Pártra.**

A Szociáldemokrata Párt első kongresszusán 87 budapesti és 34 vidéki küldött vett részt. Képviseltetik magukat többek között a pozsonyi, ruttkai, dömsödi, süttői, székesfehérvári, pécsi, szabadkai, újvidéki, szegedi, orosházi, aradi, resicai, temesvári, kolozsvári, brassói és az egri szociáldemokraták. Engels Frigyes meleg szavakkal üdvözölte a kongresszust, méltatva a párt internacionalista jellegét.

A kongresszus programjellegű dokumentumot, Elvi nyilatkozatot fogad el. E nyilatkozat célul tűzi ki a „mai termelési módnak a társas munkával leendő helyettesítését" a termelőeszközök köztulajdonba kerülése útján. Megállapítja, hogy a társadalom megváltoztatásának történelmi feladatát az „osztálytudatos és pártként szervezett proletárság" hivatott elvégezni.

A nyilatkozat tartalmazza az 1880-as program fő politikai és szociális követeléseit. Első pontja kimondja, hogy a párt „nemzetközi párt, mely nem ismeri el a nemzetek, a születés és a birtok előjogait s kinyilatkoztatja, hogy a kizsákmányolás elleni harcnak nemzetközinek kell lenni, mint amilyen maga a kizsákmányolás".

A nyilatkozat kifejezi a párt szembenállását az uralkodó soviniszta pártokkal. A nemzetiségek helyzetével és követeléseivel ugyanakkor az Elvi nyilatkozat nem foglalkozik, s az osztrák–magyar viszony kérdését sem érinti. Az agrárkérdéssel, a parasztok követeléseivel a nyilatkozat szintén nem foglalkozik. Szövege alapjában véve megegyezik az Ausztriai Szociáldemokrata Párt 1888-ban elfogadott hainfeldi programjával, amely ugyancsak mellőzi az állásfoglalást mind a konkrét nemzeti követelésekben, mind pedig az agrárkérdésben.

Habár az Elvi nyilatkozat nem foglalkozik az agrárkérdéssel, a kongresszus tanácskozásain ez szerepel, mégpedig külön napirendi pontként. A határozat,

* A párt 1939-ben a Szociáldemokrata Párt (SZDP) nevet vette fel, és az 1948 júniusi pártegyesülésig ezen a néven működött. A továbbiakban – az egységes jelölés érdekében – mindenütt az SZDP rövidítést alkalmazzuk.

amelyet ebben a kérdésben elfogadott, állást foglal a földbirtok köztulajdonba vétele mellett, s első követelésként az állami, községi és egyházi birtokok szövetkezeti gazdaságokká alakítását tűzi ki. Törvényeket követel továbbá a kizsákmányolt mezőgazdasági munkásság védelmére.

A dualista Magyarországon az 1848–1849-ben félbemaradt demokratikus forradalom befejezése történelmileg napirenden levő feladat továbbra is. Ennek fő kérdése a világi és egyházi nagybirtok kisajátítása, a nemzetek egyenjogúságának és önrendelkezésének biztosítása, a demokratikus szabadságjogok kiharcolása. A szocialista munkásmozgalom azonban még nem elég fejlett, s a párt vezetői még nem látják, hogy a demokratikus átalakulásért való harcban az agrárforradalom követelései és a megoldatlan nemzeti kérdések is mindinkább előtérbe kerülnek. Az Elvi nyilatkozat ezért nem foglalkozik a parasztság, valamint a nemzetiségek követeléseivel, és mellőzi az állásfoglalást az osztrák–magyar viszonnyal kapcsolatban. A párt vezetőinek figyelmét csaknem teljesen leköti a munkásság osztállyá szervezésének, politikai és gazdasági szervezetei kiépítésének, osztálymozgalma kifejlesztésének nagy feladata.

A kongresszus egyik legfontosabb napirendi pontja a szakszervezeti mozgalom. Határozata országos szakszervezeti szövetségek létesítését javasolja a helyi szakegyletek egyesítésére. Nyomatékosan felhívja a figyelmet arra, hogy a szakszervezetek ne csak a szakmunkások szervezésével törődjenek, hanem a segédmunkások és a nőmunkások megszervezésével is. E határozat segített leküzdeni a szakegyletek vonakodását a segédmunkások és nőmunkások szervezésétől.

A kongresszus egyöntetűen állást foglalt a pártnak a II. Internacionáléhoz tartozása mellett.

A kilencvenes években az ipari fellendülés, különösen a gyáripar gyorsuló fejlődése, magával hozza a munkásság létszámának közel másfélszeres növekedését. A szocialista mozgalom kedvezőbb körülmények között fejlődik tovább.

Erősödik a munkásság sztrájkmozgalma. A legjelentősebb megmozdulás 1893-ban a budapesti Fegyver- és Gépgyár 1500 munkásának sztrájkja és a pécsvidéki bányák 3000 munkásának, valamint az aninai bányák 2700 munkásának sztrájkja. 1894-ben 5000 budapesti asztalosmunkás 10 héten át szüneteltetni a munkát a jobb munkaviszonyokért, rövidebb munkaidőért.

Ezekben az években a munkásoknak sikerül elérni a munkanap csökkentését, gyakran napi 2–3 órával is. Sokfelé kiharcolják a munkanap korlátozását 10, illetve 9 órára, sőt helyenként kivívják a nyolcórás munkanapot. A munkásság küzdelmének nagy része van abban, hogy a kormány 1891-ben – ha korlátozottan is – törvénybe iktatja a vasárnapi munkaszünetet, és bevezeti a kötelező munkásbiztosítást.

Ugyanebben az időszakban a mezőgazdasági válság, amelynek tünetei már a hetvenes években mutatkoztak, egyre súlyosbodik. Az agrárválság – elsősorban az olcsó tengerentúli gabona beözönlésének hatására – Európa-szerte felüti fejét, s az elmaradott magyar mezőgazdaságot különösen súlyosan érinti. A kisparaszti gazdaságok egy része tönkremegy: 1870-től 1900-ig számuk körülbelül 100 ezerrel csökken. A paraszti gazdaságok száma a századforduló idején több mint 2,3 millió.

Az összes parasztgazdaságok 10 százaléka a módos parasztok és körülbelül

16 százaléka a középparasztok kezén volt. A paraszti gazdaságok 74 százaléka az ország szántóföldjének 30 százalékával rendelkezik.

A mezőgazdasági válság mélyülésének körülményei között az ipari munkásság szocialista mozgalma mind nagyobb visszhangra talál a földműves szegénység tömegeiben. A szocialista szervezkedés kezd kiterjedni a falvakra. Fellendül a nincstelen és szegényparasztok mozgalma, különösen Békés, Csanád és Csongrád megyében. 1891-ben orosházi, békéscsabai agrárproletárok és szegényparasztok a csendőrség fenyegetésével dacolva csatlakoznak az ipari munkásság május 1-i ünnepségeihez. A csendőri beavatkozásnak május 1-én Orosházán és 2-án Békéscsabán véres összeütközés a következménye. Egy hónappal később Battonyán – bérmozgalom kapcsán – a mozgalom egyik szervezőjének letartóztatása ellen tiltakozókat csendőrsortűz fogadja. Az összeütközések során többen meghaltak, sokan megsebesültek. A gyilkos terror ellenére 1892 nyarán ugyanezen a vidéken aratósztrájkok törnek ki. 1894-ben Hódmezővásárhelyen lángol fel az agrárszocialista mozgalom, vezetője Szántó Kovács János földmunkás, a helybeli szociáldemokrata olvasókör elnöke. Szántó Kovácsot letartóztatják, ami viharos tiltakozást vált ki. A felvonuló tüntetőkre ismét csendőrsortűz zúdul. Ezt újabb letartóztatások és politikai per követi, melyben 19 földmunkást és 8 ipari munkást ítélnek el. Szántó Kovácsot ötévi börtönnel sújtják.

A falusi megmozdulások arra késztetik a Szociáldemokrata Pártot, hogy 1894. évi kongresszusán ismét külön napirendi pontként tárgyalja az agrárkérdést és a párt parasztpolitikáját. A kongresszus figyelme a földmunkáskérdésre összpontosul. Határozatában kimondja, hogy a párt „egyik fő törekvését képezi a mezőgazdasági és ipari munkások testvéries, szolidáris összetartását fejleszteni. A pártgyűlés ama meggyőződését fejezi ki, hogy a munkáskérdés csakis a magántulajdon, illetőleg a föld és telek köztulajdonná való átváltozása után oldható meg, de ez csak egyidejűleg az ipar társadalmasításával történhetik meg."

A határozat állást foglal a modern mezőgazdasági nagyüzem mellett. Ezt a helyes elvi állásfoglalást azonban nem kapcsolja össze a nagybirtokrendszer megszüntetésének forradalmi demokratikus feladataival, és nem támogatja a nincstelen és szegényparasztok földosztó törekvéseit. A határozat azt kívánja, hogy az egyházi és hitbizományi birtokokat államosítsák, és minden állami birtokon modern mezőgazdasági nagyüzemet létesítsenek, amelynek vezetését később, ha majd sor kerül az ipar társadalmasítására, átvehetik a mezőgazdasági munkások. Az állami és községi birtokokkal kapcsolatban a határozat megváltoztatja a párt korábbi, különösen az 1880-as programban kifejtett álláspontját, s már nem követeli e birtokok átadását a földmunkások termelőtársulásainak. Tehát a kapitalista társadalmon belüli termelőszövetkezetek szorgalmazása háttérbe tolódott, de anélkül, hogy a nagyüzemekről szóló helyes elvi állásfoglalás mellett a párt helyt adott volna a földosztás forradalmi demokratikus követelésének.

A határozat konkrét napi követelései a földmunkások munka- és bérviszonyainak megjavítását, földmunkásvédő törvények kiharcolását, valamint a falusi népoktatás fejlesztését tartalmazzák. Fontos követelése a földmunkások egyesülési és gyülekezési joga, hogy „szervezkedésükben ne gátoltassanak, az osztályharcot folytathassák és érdeküket a mai kapitalisztikus gazdálkodás mellett megvédhessék".

A határozat támogatja a parasztok adócsökkentési követelését, és állást foglal a nagybirtok fokozott, progresszív megadóztatása mellett. Ez a követelés azt mutatja, hogy a pártot foglalkoztatja a birtokos parasztsággal való politikai együttműködés kérdése is.

Az 1894-es kongresszus új szervezeti szabályzatot fogad el. Eszerint a párt tagja lehet bárki, aki „a párt alapelveit magáévá teszi és a pártot tehetsége szerint anyagilag vagy szellemileg támogatja". A párt szervezetileg a helyi szakmai vagy más munkásegyesületekre támaszkodik, s kongresszusa e szervezetek küldötteiből és a Pártvezetőség tagjaiból áll. A Pártvezetőség rendszeres és közvetlen összeköttetést tart fenn a budapesti egyletekkel; lazák a kapcsolatai a vidéki egyletekkel. A pártmozgalom szervezetileg még kialakulatlan.

A szakegyletek lassan tovább erősödnek, szerepük és befolyásuk a sztrájkmozgalmak fejlődése során növekszik.

A kilencvenes évek második felében az iparban a sztrájkok szaporodnak. Kiemelkedik ezek közül 1895 májusában 1300 budapesti bádogos háromhetes sztrájkja, mely 15 százalékos béremelést eredményez. Júniusban zajlik le közel 1000 budapesti postai alkalmazott háromnapos sztrájkja a munkaviszonyok javításáért; november–decemberben pedig 2500 budapesti nyomdász háromhetes sztrájkja, mely eléri a munkanap csökkentését kilenc órára és a bérek felemelését. 1896 augusztus–szeptember havában az Újpesti Jutagyár 1100 munkása öt hétig sztrájkol, s kivívja a 12 órás munkanap csökkentését egy órával, valamint 15 százalékos béremelést.

1897 januárjában a resica-aninai bányavidék több mint 2000 bányásza lép sztrájkba. A bányaigazgatóság elé felvonuló munkásokra a csendőrség gyilkos sortüzet zúdít. 11 munkást ölnek meg és sok a sebesült. A bányászok elkeseredett megmozdulását így fojtják vérbe. Márciusban közel 1000 kolozsvári dohánygyári munkás sztrájkol az embertelen bánásmód miatt. Júniusban 12 ezer budapesti téglagyári munkás két hétre beszünteti a munkát a 11 órás munkanapért és a munkaviszonyok megjavításáért. Augusztus–szeptemberben 10 ezer építőmunkás négy hétig sztrájkol Budapesten. Pécsen 1897 augusztus–szeptember hónapjaiban 1000 kőműves és 800 téglagyári munkás sztrájkol.

1898–1899-ben a sztrájkhullám csökken. 1898-ban jelentősebb megmozdulás a Győri Vagongyár 1000 munkásának sikeres sztrájkja; béremelést és a munkanap 10 órára csökkentését érik el. 1900-ban a sztrájkmozgalom ismét növekszik. A legjelentősebbek a vasipari bérharcok. Februárban Resicán az Osztrák Államvasutak Gépgyárának 2000 munkása lép sztrájkba. Májusban Budapesten a Ganz és Társa Vasöntöde és Gépgyár 3500 munkása sztrájkkal akadályozza meg az előnytelen fizetési rendszer bevezetését. Júniusban a MÁV-gépgyár (a későbbi MÁVAG) 2200 munkása és a fővárosi villamosvasút alkalmazottai sztrájkolnak.

Az ipari fellendülés ellenére időnként jelentős a munkanélküliség – mindenekelőtt Budapesten –, s ez a munkanélküliek megmozdulásaihoz vezet. A városokban, különösen a fővárosban, a munkát keresők számát növelik azok a falusiak, akiket a nyomor kerget el otthonukból. Már 1893 januárjában Budapesten több munkanélküli gyűlésen és kisebb tüntetéseken követelnek munkát és segélyt a nélkülözőknek. A későbbi években is rendeznek hasonló jellegű munkanélküli gyűléseket és tüntetéseket.

Ihrlinger Antal

Farkas Károly

Kürschner Jakab

Dr. Csillag Zsigmond

Frankel Leó

Engelmann Pál

Szántó Kovács János

Teszársz Károly

Párkonyi István

MARX és ENGELS:

A

KOMMUNISTÁK KIÁLTVÁNYA

MARX KÁROLY *ENGELS FRIGYES*

FAJTA ALÁ RENDEZTE

BOKÁNYI DEZSŐ és PFEIFER SÁNDOR

A Kommunista Kiáltvány első magyar nyelvű kiadásának címlapja. 1896

A kilencvenes évek második felében a falusi megmozdulások is erősödnek, sok helyen aratósztrájk robban ki. Jelentősek az 1897–1898. évi mozgalmak. 1897-ben Zenta, Toponár, Sári, Nádudvar, Németelemér, Cibakháza községekben véres összeütközésekre kerül sor az elkeseredett parasztok és a kivezényelt csendőrosztagok között. A csendőrök 10 ember életét oltották ki és sokat megsebesítettek. Németelemér községben, ahol két parasztembert lőttek le, a felháborodott nép két csendőrt agyonvert. Ebben az évben 14 megyében több mint 60 helységben tört ki aratósztrájk. A mozgalomban több mint 10 ezer földmunkás vett részt. Számos helyen elérték az aratórész növelését, az ellátás javítását.

*

A kilencvenes évek folyamán a szocialista agitáció a munkásság és a szegényparasztság tömegeiben mind erősebb visszhangra talál, és elősegíti a tömegmozgalmak fejlődését. A párt- és szakszervezeti mozgalom tömegtámasza szélesedik. Ugyanekkor a szocialista mozgalom növekvő terrorral találja szemben magát. Különösen a Bánffy-kormány időszakában – 1895–1899-ben – válik a hatósági üldözés nagyon súlyossá.

A párt tevékenységét a kilencvenes évek folyamán belső küzdelmek, pártszakadások is gátolják. E belső küzdelmek mindenekelőtt taktikai nézeteltérésekben jelentkeznek. A Betegpénztár vezetői, Csillag Zsigmond és társai az üldözések hatására a mindennapi harcok mérséklése mellett lépnek fel, féltve a harc élesedésétől a Munkás-Betegpénztár létét, illetve a szocialista mozgalom betegpénztári pozícióit. A szocialista eszmék terjesztését állítják előtérbe.

Csillag és társai az 1893-as kongresszuson kibuktatták a Pártvezetőségből Engelmannt és néhány hívét, ami kiélezte a párton belüli harcot. Ekkor Engelmann vezetésével külön párt létesült. Mindkét párt soraiban azonban állandó a törekvés az egység helyreállítására. Ez 1894-ben sikerrel járt, de Engelmann kimaradt az új Pártvezetőségből.

1894-ben választották be a Pártvezetőségbe Bokányi Dezső építőmunkást és Teszárs Károly vasmunkást, akik a továbbiakban kiemelkedő szerepet töltenek be a mozgalomban. 1895-ben a belső ellentétek ismét kiéleződtek. Csillag Zsigmond, Kürschner Jakab és társaik korábbi taktikai nézeteikkel ismét felléptek a Pártvezetőséggel szemben. Az ellentétek újra megbontják a párt egységét.

Belső harcok közepette hívják össze a párt IV. kongresszusát, amelyet 1896 májusában tartanak meg. E kongresszuson 27 budapesti szervezet 54 küldötte és 46 vidéki helység szervezeteinek 80 küldötte vesz részt. Itt sürgetik a falusi szervezkedés kifejlesztését. Tárgyalják a szervezési és agitációs feladatokat, a pártsajtó kérdését, és megválasztják az új Pártvezetőséget. Tagjai között először foglal helyet Weltner Jakab asztalosmunkás és Várkonyi István földmunkás.

A kongresszus után új ellentétek keletkeznek az agrárkérdésben. A kongresszus határozata alapján Várkonyi István 1896 augusztusában *Földmívelő* címmel hetilapot indít. A Pártvezetőség azonban elhatárolja magát e laptól, mert Várkonyinak a parasztkérdésben vallott felfogását és lapjának irányvonalát nem mindenben helyesli. Mind a Pártvezetőség, mind Várkonyiék külön földmunkáskongresszust hívnak össze.

A Pártvezetőség 1897. január 31 és február 2 között rendezi meg az első szocialista földmunkáskongresszust Magyarországon. E tanácskozáson 37 helység földmunkás-csoportjainak 70 küldötte vesz részt. Az elfogadott határozatok követelik a munkaidő 12 órára csökkentését, mindenfajta robotmunka eltörlését, egyenlő munkáért egyenlő bért a férfiaknak és nőknek, munkásvédelmi törvényeket, egyesülési és gyülekezési jogot, úgyszintén az általános, titkos választójogot. A kongresszus küldöttei magukévá teszik az 1890-es Elvi nyilatkozatot, és megválasztják a szociáldemokrata földmunkásmozgalom végrehajtó bizottságát.

Várkonyi és társai 1897 február közepén tartják kongresszusukat, amelyen 53 helység 105 küldötte vesz részt, közöttük néhány helységből a kisparasztok küldöttei is. A tanácskozás határozatai tartalmazzák a Pártvezetőség által összehívott kongresszus követeléseit, beleértve az általános politikai célkitűzéseket is. A társadalmi reformokról szóló napirendi pont előadója állást foglal a nagybirtokok felosztása mellett. A határozat kimondja „a termőföld közös birtokká való változtatásának szükségességét oly módon, hogy a föld a közhasználatra teremjen, s a javak igazságosan osztódjanak meg". A kongresszus egy másik határozata a kincstári birtokok, a nagy latifundiumok és egyházi birtokok bérbeadását követeli a földművelők részére, méltányos feltételek mellett. A kongresszus továbbá követeli, hogy a vagyonosabbakat fokozottabban adóztassák meg.

Várkonyi és társainak fellépésében határozott törekvés mutatkozik arra, hogy a falusi mozgalmakat a kisparaszti követelések és a földosztásért való harc felkarolásával erősítsék. Mivel a Pártvezetőség az antifeudális, forradalmi demokratikus parasztmozgalom jelentőségét nem ismeri fel, Várkonyiék törekvéseit elutasítja, ami az újabb pártszakadás elmélyülését vonja maga után.

A Pártvezetőség 1897 júniusára új kongresszust hív össze, amelyen 46 budapesti szervezet 88 küldötte és 103 vidéki szervezet 179 küldötte vesz részt. A kongresszus határozatai a korábban elfogadott gazdasági és politikai követeléseket ismétlik, és állást foglalnak amellett, hogy a párt indítson széles körű tömegmozgalmat az általános, titkos választójogért. A parasztmozgalomban keletkezett pártszakadás ügyének tárgyalásakor a kongresszus megállapítja, hogy Várkonyi István fellépése pártellenes, és őt a párt soraiból kizárja. Várkonyiék parasztkövetéseit illetően viszont a kongresszus nem foglal állást.

Várkonyiék elkülönülése ellenére szélesedik a szocialista mozgalom, de a pártszakadás fékezi a fejlődést, s Várkonyiék mozgalma elszakad az ipari munkásságtól.

Várkonyi a Szociáldemokrata Pártból való kizárása után társaival külön pártot alakít *Független Szocialista Párt* elnevezéssel. A független szocialisták 1897 szeptemberében tartják alakuló kongresszusukat Cegléden, 123 helység 239 küldöttének részételével. A kongresszus határozatában állást foglal a 100 holdnál nagyobb, valamint az összes kincstári és egyházi birtokok felosztása, ötholdas parcellákban történő haszonbérbe adása mellett. A földmunkások érdekeinek védelmét célzó követelések mellett erőteljesebben hangsúlyozza a kisparasztok és a kisiparosok érdekeinek védelmét. A kongresszus elvi nyilatkozatot fogad el, amelyben anarchista nézetek jelentkeznek. E nyilatkozat megállapítja, hogy az állam „minden rossz kútforrása", amelyet meg kell tagadni, és „uralomnélküliséget" kell teremteni. Ennek értelmében elveti a politikai hatalom meghódításának célját.

1898-ban a Független Szocialista Párt befolyása alatt álló agrármozgalom erősödik. A tiszántúli megyékben helyenként földosztó mozgalom jelentkezik, amelyet csendőrség és katonaság bevetésével fojtanak vérbe.

A Bánffy-kormány mind a Szociáldemokrata Párt, mind a Független Szocialista Párt ellen széles körű megtorló intézkedéseket alkalmaz. Az 1898 tavaszától 1899 tavaszáig terjedő időszakban 51 embert öltek meg a csendőrök. A Szociáldemokrata Pártot az aktivisták kitoloncolásával is megpróbálják gyengíteni, különösen Budapesten. A Pártvezetőség néhány tagját mint nem budapesti illetőségűt kitiltják a fővárosból. Pótlásukra az 1898 májusában összehívott összbizalmi értekezlet új pártvezetőségi tagokat választ. Ekkor kerül a Pártvezetőségbe Garami Ernő műszerész.

Ebben az időben a Függetlenségi Párt – Kossuth Lajos fiának, Kossuth Ferencnek vezetésével – erőteljes agitációt folytat az önálló vámterületért, ami a magyar ipar védelmét kívánta szolgálni. A Függetlenségi Párt egyes képviselői kísérletet tettek arra, hogy akciójuk számára megnyerjék a Szociáldemokrata Pártot is. A Szociáldemokrata Párt magáévá teszi az önálló vámterület követelését, de elutasítja a Függetlenségi Párt akciójának támogatását, mert az általános választójogért és általában a demokratikus szabadságjogokért való harcban kétszínű, a munkásvédelmi törvényekért vívott küzdelmet nem támogatja, sőt képviselői 1897 végén megszavazták a Bánffy-kormány hírhedt „rabszolgatörvényét" is, amely a mezőgazdasági munkásokat kiszolgáltatta a földbirtokosok önkényének.

A párt 1899 áprilisi VI. kongresszusa egyik határozatában kimondja: „követeli Magyarország gazdasági önállóságát és politikai függetlenségét, de határozottan kijelenti, hogy az ország gazdasági önállóságának kiegészítéséül becsületes munkásvédő törvényhozást követel, és az ország politikai függetlenségének kikerülhetetlen előfeltételét az általános és titkos választói jog törvénybe iktatásában látja". A gazdasági önállóság követelésének lényege az önálló vámterület. A politikai függetlenség követelésének lényege azonban a határozatban homályban marad. A kongresszus nem veti fel az állami önállóság kérdését, és tartózkodik az állásfoglalástól a nemzetiségek önrendelkezési jogát illetően is. Mindezek felett állónak tekinti az általános választójogot, s ez az állásfoglalás szabja meg a Függetlenségi Párthoz való viszonyt is.

A Szociáldemokrata Párt sok vonatkozásban helyesen bírálja a Függetlenségi Párt politikáját, megvilágítja kétarcúságát a demokratikus szabadságjogok kérdésében, s indokoltak fenntartásai a politikai együttműködést illetően ezzel a párttal. Gyengéje viszont, hogy az Ausztriától való függés kérdésében tartózkodik az önálló politikai fellépésektől. Ugyanakkor a magyarországi nemzetiségek egyenjogúsági és önrendelkezési törekvéseit nem támogatja kellőképpen, ezeknek politikai szükségességével nem számol eléggé.

A szocialista mozgalom fejlődése leginkább a szakszervezetek erősödésében mutatkozik meg. A Szociáldemokrata Párt eszmeileg befolyásolja és vezeti a szakmai mozgalmakat, a szakmai szervezkedés pedig megszilárdítja a párt tömegbefolyását, növeli tömegmozgósító képességét és politikai szerepét az ország életében.

A Pártvezetőség kezdeményezésére 1898 januárjában megalakul a szakmai egyletek közös végrehajtó szerve: a *Szakszervezeti Tanács* (Szaktanács). Ilyen testület már 1891-ben létesült, azonban nem tudott kifejlődni. 1898-ban a szak-

egyletekben az országos összefogásra való törekvés már erősebb, s a Szaktanács összehívja az első országos szakszervezeti kongresszust. Ekkor 126 szakmai egylet működik az országban, s ezek együttes taglétszáma meghaladja a 23 ezer főt. A tagok számát tekintve a vasmunkás-, az építőmunkás- és a nyomdászszakszervezetek állnak az első helyen. Ezenkívül 35 ezer főt tartanak nyilván a földmunkás egyletek, melyeknek nagyobb része azonban szervezetileg laza állapotban van, többnyire titokban működik. Rendszeresen megjelenik néhány szaklap, amely fontos szerepet játszik az országos szakegyletek létrehozásában. A *Typographia*, a *Vas- és Fémmunkások Szaklapja*, az *Építőmunkás*, a *Cipész*, az *Asztalosok Szaklapja*, a *Szabók Szaklapja* jelenik meg, együttesen 11 ezer példányban.

Az első országos szakszervezeti kongresszust 1899 májusában tartják meg 41 fővárosi és 23 vidéki szakegylet 99 küldöttének részvételével. A kongresszus állást foglal a szakszervezetek országos jellegű tevékenységének kifejlesztése mellett, ösztönzi a helyi szakegyletek tömörülését országos szakmai szövetségekbe. Követeli a szervezkedési szabadság biztosítását, valamint a sztrájkjog elismerését, továbbá hatékony munkásvédelmi törvényhozást s ennek kapcsán a munkanap maximálását 10 órában. A kongresszus megválasztja a magyarországi szakszervezeti mozgalom központi szervét: a Szakszervezeti Tanácsot, amelynek elnöke Teszárs Károly, a Szociáldemokrata Párt vezetőségének tagja, és titkára Jászai Samu nyomdász.

A Szociáldemokrata Párt tevékenységét a kilencvenes évek végén az jellemzi, hogy erőteljesen és sikerrel küzd a munkásság önálló osztályszervezeteinek kifejlesztéséért, az országos szakszervezetek létrehozásáért. A párt – a szakszervezetekkel együtt – mindenekelőtt az egyesülési és gyülekezési jogért, a sajtószabadságért, a sztrájkjogért, a politikai üldözések beszüntetéséért, munkásvédelmi törvényekért, az általános, titkos választójogért harcol. Terjeszti a szocializmus eszméit, hirdeti a proletariátus nemzetköziségét. 1896-ban jelenik meg először magyar nyelven a Kommunista Kiáltvány. 1897-ben megjelenik Engels: A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig című műve Bokányi Dezső fordításában, 1898-ban Marx: Bérmunka és tőke című műve Weltner Jakab fordításában. Ugyanebben az időben kiadják Ferdinand Lassalle több munkáját, valamint August Bebel, Wilhelm Liebknecht, Paul Lafargue – a német, illetőleg a francia párt vezetőinek – népszerű brosúráit, továbbá G. V. Plehanov: Szocializmus és anarchizmus című könyvét. A szocializmus marxi eszméi lassalleánus nézetekkel keveredve terjednek a magyarországi mozgalomban.

A Szociáldemokrata Párt a szocialista eszmék terjesztését eredményesen hasznosítja a munkásság mindennapi gazdasági követeléseiért és elemi politikai jogaiért vívott harcban, a proletariátus osztályszervezeteinek fejlesztésében. Az ország általános helyzetének mélyreható elemzésére a párt vezetői azonban ideológiailag gyengék, a hatalomért való harc konkrét kérdéseinek vizsgálatáig nem jutnak el.

A MONOPOLKAPITALIZMUS KIFEJLŐDÉSE MAGYARORSZÁGON. A SZOCIÁLDEMOKRATA MOZGALOM ERŐSÖDÉSE, A BALOLDALI ELLENZÉK KIALAKULÁSA

1900–1914

A századforduló idején a kapitalizmus új szakaszba lép. Az ipar fejlődése során a termelés mindinkább a nagyüzemekben, nagy iparvállalatokban összpontosul, a kapitalisták szűk csoportja kezében egyre hatalmasabb tőke halmozódik fel. A verseny élesedése a gyárosokat arra készteti, hogy megállapodásra lépjenek egymással az árak fenntartásában. Létrejönnek a kartellek és más tőkés monopóliumok, amelyek felosztják egymás között a piacot, és különböző egyezményekkel biztosítják a magasabb hasznot. A korábbi, úgynevezett klasszikus kapitalizmus időszakát „szabadversenyes" kapitalizmusnak nevezik. Amikor a tőkés monopóliumok kifejlődnek és túlsúlyra jutnak a gazdasági életben, akkor lép a kapitalizmus új és utolsó szakaszába: a monopolkapitalizmus időszakába, amelyet más szóval imperializmusnak neveznek. A nemzetközi méretekben folyó verseny során mind a piacok, mind pedig a nyersanyagforrások monopolizálása céljából nemzetközi kartellek és más nemzetközi tőkés monopóliumok is létrejönnek.

A monopóliumok nem képesek a versenyt megszüntetni, folytatódik a kartellekbe tömörült vállalatok között is. A piacokért, úgyszintén a nyersanyagforrásokért folyó harc világméreteket ölt, s mind nagyobb monopóliumok küzdenek egymással.

A monopolkapitalizmus jellemző vonásaihoz tartozik a bankok szerepének megnövekedése, a banktőke összefonódása az ipari tőkével, a bankok ipari érdekeltségének elterjedése. A banktőke behatol a gazdasági élet minden területére. A monopolkapitalizmust ezért finánckapitalizmusnak is nevezik.

Lenin megállapította, hogy az imperializmus a kapitalizmusnak utolsó, halódó szakasza, a politikai reakció, a rablóháborúk kora. A kapitalizmus összes társadalmi ellentmondásai elmélyülnek; mind élesebbé válik az osztályellentét a tőkések és a munkások között, úgyszintén a kapitalista monopóliumok urai: a finánc-oligarchia és az összes dolgozó osztályok között. Kiéleződik a kizsákmányoló osztályok és ezek különböző érdekcsoportjainak egymás közötti harca is.

A vezető tőkés hatalmak leigázták a föld népeinek túlnyomó többségét, kiterjesztették a gyarmatrendszert az egész világra. Az imperializmus korában megindul közöttük a harc a világ újrafelosztásáért, egymás gyarmatainak, piacainak, nyersanyagforrásainak elhódításáért. A világháború veszélye egyre jobban fenyegeti az emberiséget. Az imperializmus megérleli a kapitalizmus általános válsá-

gát; ez az időszak a proletárforradalmak és az elnyomott nemzetek, gyarmati és félgyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalmának kora.

Lenin az imperializmus jelenségeit elemezve megállapította, hogy a nemzetközi munkásmozgalomban a századfordulón új szakasz kezdődik, amelyben nagy osztályösszecsapások kerülnek napirendre. Az új helyzet új feladatokat állít a munkásmozgalom elé: fel kell készülnie a forradalmi harcok megvívására. Ez a feladat csak forradalmi munkáspárt vezetésével valósítható meg.

Az imperializmus kialakulása Magyarországon

A tőkés monopóliumok a múlt század végén Magyarországon is mindjobban elterjedtek, s a századforduló után megszerzik a vezető szerepet az ország gazdasági életében. E folyamatot gyorsítja az 1900–1903-as európai gazdasági válság, amely Magyarországot is hatalmába keríti. Az ipari válság itt kevésbé súlyos, mint a fejlettebb országokban, de társadalmi hatását növeli a krónikus agrárválság. A gazdasági krízis 1903 elején éri el mélypontját, s ezt a stagnálás időszaka követi. A válság Magyarországon különösen a vas- és gépiparban súlyos. A jelentősebb vasipari üzemek (Ganz-gyár, MÁV-gépgyár stb.) a munkások felét elbocsátják. Az ország kb. 700 ezer ipari munkásából mintegy 100 ezer a munkanélküli. 1906-ban kezdődik az újabb fellendülés, amely 1913-ig tart. Ekkor ismét gazdasági válság bontakozik ki.

A fellendülés fő jellemvonása a gyáripar gyors fejlődése. Míg a nyugat-európai országokban az ipari termelés értéke az 1900-as szinthez viszonyítva 1910-re 70 százalékkal növekszik, Magyarországon az emelkedés 120 százalékos. Ugyanezen idő alatt az ipari munkáslétszám túlhaladja az egymilliót. A magyar állam lakossága az 1910. évi népszámlálás szerint már közel 21 millió. A munkásságon belül a gyár- és bányaiparban foglalkoztatottak létszáma 1900 és 1910 között 280 ezerről félmillióra emelkedik. Az 500 munkásnál többet foglalkoztató iparvállalatokban 200 ezer munkás dolgozik. A termelés koncentrációja elmarad a fejlett országokétól, de így is számottevő. A nagyipari munkásság társadalmi súlya jelentősen megnövekszik. Az ipari termelés és az ipari munkásság közel egyharmada Budapesten és környékén összpontosul, ebből következik a fővárosi és Pest környéki proletariátus igen nagy szerepe a magyarországi munkásmozgalomban.

A gazdasági életben a mezőgazdaság túlsúlya továbbra is nagy, 1910-ben még mindig a lakosság kétharmadát foglalkoztatja. A mezőgazdasági termelés emelkedése igen lassú, és alapvetően külterjes művelése nem tudja biztosítani a falusi népesség kellő foglalkoztatását. A falusi munkanélkülieknek csupán kis hányadát szívja fel a fejlődő ipar. Ennek következménye, hogy a kivándorlás a századfordulót követően igen nagy méreteket ölt. 1900-tól 1914-ig mintegy másfélmillió ember vándorol ki, főleg a tengeren túlra. Az országot elhagyni kényszerülők 70 százaléka szlovák, ukrán, román és délszláv nemzetiségű.

Az iparban a vezető szerep a részvénytársaságoké, amelyeknek száma 1900-tól 1913-ig megnégyszereződött, s 1600 fölé emelkedett. Többségük kartellekbe tömörült. Magyarországon az első világháború előtt több mint 80 ipari kartell működött. Nagyobb részük közös osztrák–magyar monopólium volt.

Magyarország gazdasági életében a monopolkapitalizmus kialakulásakor a bankok szerepe rendkívül megnő. Ipari érdekeltségeik igen széles körűvé válnak, a bank- és az ipari tőke mindjobban egybefonódik. A nagybankok és nagy iparvállalatok igazgatóságaiban együtt ülnek a bankvezérek és az iparbárók, de ott találjuk mellettük a „történelmi" neveket viselő arisztokrata családok tagjait is.

A bankok mélyen behatolnak a mezőgazdaságba is. Ennek formája elsősorban a hitelnyújtás, melynek következménye a birtokok növekvő eladósodása. Az eladósodott birtokok egy része a bankok tulajdonába kerül.

A magyar fináncoligarchia egyik sajátossága a pénz- és iparmágnások összefonódása a nagybirtokos arisztokrácia leggazdagabb családjaival.

Az ország gazdasági életében nagy szerepet játszik az osztrák tőke, s egyre fokozódik a német behatolás. Emellett más nyugat-európai tőkés csoportok érdekeltsége is jelentős a magyarországi iparban, a közlekedésben, a pénzintézetekben. Az ipari részvénytőke egyharmada 1913-ban a külföldi tőke kezén van. Ugyanakkor növekszik – bár aránytalanul kisebb mértékben – az erősödő magyar bankok és iparvállalatok érdekeltsége külföldön, mindenekelőtt a balkáni országokban.

A Szociáldemokrata Párt X. kongresszusa.
Az 1903-as pártprogram

A Szociáldemokrata Párt X. kongresszusa a munkásmozgalom fellendülése idején ült össze. A szakszervezetek erősödnek, taglétszámuk 1903 végéig eléri a 41 ezret. 12 országos szakszervezet működik, közöttük a legerősebb a vas- és fémmunkások, valamint az építőmunkások mintegy nyolc-nyolcezer tagú szövetsége, továbbá a nyomdászok négy és félezer és a faipari munkások háromezer tagot számláló egyesülete. A Népszava 1899 nyarától hetenként háromszor jelenik meg; német nyelvű testvérlapja, a Volksstimme, hetilap marad. A szakszervezetek már tíz rendszeresen megjelenő szaklapot adnak ki.

A kongresszus 1903. április 12–14-én tartja tanácskozásait 232 szervezet 349 küldöttének részvételével; ebből 50 fővárosi szervezetet 92 küldött képvisel. A részvevők döntő többségét változatlanul a szakmai egyletek delegálják. Emellett a területi pártszervezetek, munkásképző egyletek, földmunkás önképző- és olvasókörök képviselői is részt vesznek a pártgyűlésen.

A kongresszus legfontosabb napirendi pontja a párt programjának elfogadása. A tervezet kidolgozásához a Német Szociáldemokrata Párt 1891-es, erfurti programját vették alapul. A pártprogramot Bokányi Dezső terjesztette elő.

A program leszögezi, hogy a kapitalista társadalmat új, szocialista társadalommal kell felváltani. Megállapítja, hogy a polgári társadalomban „az osztályellentétek mindinkább kiélesednek, és erősbödik a törekvés a kapitalista termelőeszközök társadalmasítására, mint a kizsákmányolás és elnyomatás megszüntetésének egyedüli módjára". Azt is megállapítja, hogy: „a munkásosztály felszabadítása csak annak a küzdelemnek lehet eredménye, amely az osztályuralmat megszünteti", a termelőeszközöket „közös tulajdonná" teszi, s így a „tőkés termelési rendszert szocialista termelési rendszerré alakítja". Kimondja továbbá, hogy e célt

csak az uralkodó osztály elleni harcban, „annak akarata ellen és ellenállásának leküzdésével lehet előkészíteni és megvalósítani". Hangsúlyozza, hogy a proletariátus felszabadítása „magának a munkásosztálynak történelmi hivatása", s e feladatának „csak tervszerű és céltudatos osztályharccal felelhet meg, és ezt csak a politikai hatalom meghódításával teljesítheti". A program elvi bevezetője állást foglal a munkásosztály nemzetközisége mellett, s leszögezi, hogy a párt „minden ország elnyomottaival együtt érez és együtt küzd".

A program politikai követelései között első helyen áll az általános, egyenlő és titkos választójog. A további pontok között szerepel a főrendiház eltörlése, az országban élő minden nemzet teljes egyenjogúsítása, az állandó hadsereg megszüntetése és a nép felfegyverzése. A program hangsúlyozza az egyesülési, gyülekezési és sajtószabadságot, mely változatlanul egyik fő harci követelése a munkásmozgalomnak. Követeli az általános és ingyenes iskolai oktatást, az egyházak állami támogatásának megvonását és a felekezeti iskolák megszüntetését, a vallás magánügyé nyilvánítását.

A program egyik fő politikai követelése a „teljes önkormányzat" s ennek kapcsán az „állami, megyei és községi hatóságok függetlenítése". A programbizottság nevében Bokányi ezt úgy értelmezi, hogy magában foglalja Magyarország függetlenségét. A program azonban konkrétan nem tartalmazza Magyarország állami önállóságának célkitűzését, és a demokratikus köztársaság követelését is mellőzi. A Szociáldemokrata Párt ennek ellenére a köztársaság híve, s agitációjában ez a célkitűzés jelentős helyet foglal el.

A program követeli az egyházi birtokok, „az erdők, vízi erők, bányák és a közlekedés nagy eszközeinek köztulajdonba vételét", az állami, megyei és községi birtokok eladásának megtiltását és e birtokok bérbeadását munkásszövetkezeteknek. Továbbá követeli a vagyonosok fokozottabb megadóztatását és a progresszív örökösödési adót.

A párt a történelmileg napirenden levő polgári demokratikus átalakulás forradalmi feladatait nem látja, s politikai követelései részleges reformkövetelésekre korlátozódnak. A demokratikus átalakulás egyik fő kérdése a világi és egyházi nagybirtok felosztása, agrárforradalom végrehajtása. Az 1894-es kongresszus határozata a földesúri földek nagyobbik részét érintő kötött birtokok, azaz hitbizományok államosítását követelte. Az 1903-as program viszont ezt elhagyja, s állást foglal amellett, hogy a mezőgazdaság kapitalista fejlődése érdekében szüntessék meg a kötött birtok intézményét. – „Vonuljon be oda a forradalmasító kapitalizmus" – mondja beszédében Bokányi. A program továbbra is mellőzi a nincstelen és szegényparasztok földosztó követelését, vagyis a párt a földosztást elutasítja.

A nemzeti kérdésben a program hangsúlyozza az országban élő nemzetek egyenjogúságát, de ennek érvényesítésére konkrét követeléseket nem iktat be. A megyei és községi hatóságok önkormányzata melletti állásfoglalással együtt az egyenjogúság követelése jelentheti a nemzetiségek helyi, illetve megyei önkormányzatát, de többet nem. A nemzetiségek fő követelése azonban ebben az időben az általuk lakott megyék közös területi önkormányzata.

A magyar függetlenségi törekvések fontos részkérdése az önálló vámterület. A Szociáldemokrata Pártban e kérdésben két irányzat alakult ki. Egyiknek fő képviselője Garami, a Népszava szerkesztője, aki a teljes szabad kereskedelem állás-

Budapest, 1901. február 8. | 6. szám. | XXXIII. évfolyam.

[illegible]

TYPOGRAPHIA

HIRDETÉSEK [illegible]

KÉZIRATOK [illegible]

A MAGYARORSZÁGI KÖNYVNYOMDÁSZOK ÉS BETŰÖNTŐK POLITIKAI KÖZLÖNYE

Szerkesztőség: V., Zoltán-utcza 11. sz. | MEGJELENIK MINDEN PÉNTEKEN. | Kiadóhivatal: V., Zoltán-utcza 11. sz.

XXII (XIV.) évfolyam | Budapest 1914 január 3 | 1. szám

FAMUNKÁSOK SZAKLAPJA

A MAGYARORSZÁGI ÖSSZES FAMUNKÁSOK SZAK- ÉS TÁRSADALMI KÖZLÖNYE

A lap előfizetési ára: Egész évre 2 korona 40 fillér, félévre 1 korona 20 fillér, negyedévre 60 fillér. Egyes szám ára 10 fillér | MEGJELENIK MINDEN MÁSODIK SZOMBATON | Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VIII., Aggteleki-utca 2 a. [illegible] Telefon: 111–35 Szerkesztőségi zárlat hétfőn este

XVI. évfolyam. | Budapest, 1908. január 11. | 1. szám

SZABÓK SZAKLAPJA

A magyarországi szabómunkások és munkásnők szakegyletének hivatalos közlönye.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: VII., Dohány-utcza 84. sz., I. emelet. Telefon: 87–44. [illegible] | Megjelenik minden hó 2-ik és 4-ik szombatján. Egyes szám ára 10 fillér. | Előfizetési díj a „Szabók Szaklapjá"-ra [illegible]

A „Szabok Szaklapja" legközelebbi száma január 25-én jelenik meg.

II. évfolyam | Budapest, csütörtök 1907. április 4 | 7. szám

ELŐFIZETÉSI ÁRA
Egész évre kor 4.80
Félévre „ 2.40
Negyedévre „ 1.20
Egyes szám ára 20 fill.

A TEXTILMUNKÁS

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Akácfa-u. 54. [illegible]

A MAGYARORSZÁGI TEXTILMUNKÁSOK ÉRDEKEIT KÉPVISELŐ TÁRSADALMI ÉS KÖZGAZDASÁGI KÖZLÖNY

Megjelenik minden hó 1-et és 15-et követő csütörtökön — Szerkesztőségi zárlat a lap megjelenése előtti hétfőn

[illegible]

Szaktársak! Szaktársnők! Készüljetek május elsejének megünneplésére!

Szakszervezeti lapok az első világháború előtt

pontjára helyezkedve mindenfajta vám eltörlését kívánja, és elutasítja az önálló vámterület követelését. Az adott körülmények között Garami álláspontja a függetlenségi törekvések elutasítását is jelenti. A másik irányzat vezető képviselője Weltner, a párt titkára, aki az osztrák gazdasági behatolás mérséklése és a magyar ipar gyorsabb fejlődése érdekében elfogadhatónak tekinti az önálló vámterületet mérsékelt vámok bevezetésével, de nem ajánlja ezt a célkitűzést a párt programjába beiktatni. A kongresszus Weltner álláspontját teszi magáévá.

A programnak a munkaviszonyok megjavítását célzó közvetlen követelései: a nyolcórás munkanap bevezetése, a vásárlási utalványokkal való fizetés megtiltása, a munkásbiztosítás fejlesztése a munkások megterhelése nélkül és a biztosítottak önkormányzatával; a biztosítás kiterjesztése a mezőgazdasági munkásokra; a 14 éven aluli gyermekek foglalkoztatásának eltiltása; a nőmunkások védelme.

A program állást foglal a nők társadalmi egyenjogúsága mellett.

Az 1903-as program elméletileg magasabb színvonalú a korábbi programjellegű dokumentumoknál. Ez különösen abban mutatkozik meg, hogy világosan leszögezi: a munkásosztálynak meg kell hódítania a politikai hatalmat, hogy célját, a szocialista társadalom megteremtését elérje. Ugyanekkor a párt csak a politikai és gazdasági részkövetelésekre összpontosítja figyelmét, a forradalom érlelődését, annak jellegét és fő feladatait nem látja. Azzal az indokkal, hogy a mezőgazdaságban is a nagyüzemé a jövő, szembefordul a napirenden levő demokratikus forradalom egyik fő feladatával, a földosztással. A nemzetiségek demokratikus mozgalmainak szerepét a Habsburg-monarchia elleni harcban ugyancsak nem értékeli kellően, ezért önkormányzati követeléseiket csak részben támogatja. A párt, az osztrák párttal együtt, a demokratikus köztársaság híve és propagálója. Programja azonban nem tartalmazza a köztársaság követelését, sem a Habsburg-Ausztriától való elszakadást, de még Ausztria–Magyarország népei demokratikus föderációjának követelését sem. Az Osztrák–Magyar Monarchiát mindjobban bomlasztó nemzeti ellentétek kérdésében a pártnak nincs kialakult álláspontja, ezért csak általánosságban foglal állást a nemzetek egyenjogúságának elve mellett.

Az 1903-as kongresszus a Szociáldemokrata Párt fejlődésében kiemelkedő jelentőségű esemény. Elősegíti a szakszervezeti mozgalom továbbfejlődését és a demokratikus szabadságjogokért, az általános választójogért vívott harcot. Az új program visszatükrözi a párt eszmei és politikai fejlődését, ez azonban elmarad a növekvő feladatoktól, nem biztosítja megfelelően a párt felkészülését a közelgő demokratikus forradalomra.

A politikai helyzet alakulása a századforduló utáni években. Az 1905–1906-os politikai válság

A tőkés monopóliumok kialakulásával a magyarországi nagyburzsoázia politikai súlya növekszik, kormányzati befolyása mind jelentősebbé válik. Ebben nagyon fontos szerepet játszik összefonódása a kormányhatalmat gyakorló arisztokrácia vezető csoportjaival, amelyek a fináncoligarchia politikáját is képviselik, kormányzati tevékenységükben érvényesítik.

A finánctőkével egybefonódó arisztokrácia fő politikai képviselete az 1905-ig

uralkodó Szabadelvű Párt; vezetője Tisza István gróf, aki 1903 novemberében kerül a kormány élére. Az összes magyarországi politikai pártok közül ennek a pártnak legszorosabb a kapcsolata az osztrák uralkodó körökkel és a bécsi udvarral.

Az uralkodó osztályok másik fő pártja a Függetlenségi Párt, a bécsi kormányzati túlsúly miatt elégedetlen agráriusok, dzsentrik, liberális burzsoák és módos gazdák vegyes összetételű pártja, amelynek nagy a befolyása a városi kispolgárság és a birtokos parasztság között. Ez a párt a közös monarchián belül önálló vámterületet, önálló pénzügyi igazgatást és magyar jegybankot követel, továbbá nagyobb befolyást a hadügyekben, úgyszintén a külpolitikában. A Függetlenségi Párt tehát változatlanul monarchista, és elismeri a Habsburg-ház jogát a magyar trónra. Liberális programot hirdet, de a politikai szabadságjogokat csupán mérsékelten kívánja kiszélesíteni, mert fél a munkásság erősödésétől, a szegényparasztság mozgalmaitól, a nemzetiségek fellépéseitől a magyar uralom ellen.

A századforduló után a Szabadelvű Párt bomlásnak indul, befolyása csökken, míg a Függetlenségi Párté növekszik. A Szabadelvű Pártból egy csoport 1904-ben kiválik, majd Andrássy Gyula gróf vezetésével új pártot alakít Alkotmánypárt néven, mely jellegében közel áll a Szabadelvű Párthoz.

Az 1905 januári képviselő-választásokon a Szabadelvű Párt mandátumainak száma 279-ről 159-re csökken, a Függetlenségi Párté 75-ről 166-ra nő. Andrássyék 27 mandátumot szereznek. A bécsi udvar figyelmen kívül hagyja a választások eredményét és az uralkodó, I. Ferenc József, „hivatalnok kormányt" nevez ki. A parlamenten kívüli kormány élére a királyi testőrség parancsnokát, báró Fejérváry Géza tábornokot állítja. Ezért a kormányt a vele szemben álló pártok „darabont kormánynak" nevezik.

A Függetlenségi Párt parlamenti többséggel rendelkező kormányt követel. A bécsi koronatanács a magyar képviselőház elnapolásával próbálja a parlamenti ellenzéket elhallgattatni, majd 1906 februárjában feloszlatja a képviselőházat.

A Függetlenségi Párt, szövetségre lépve az Alkotmánypárttal, valamint a klerikálisok és a liberálisok két kis parlamenti pártjával: a Néppárttal és a Demokrata Párttal, erőteljes akciót indít a kormány megbuktatásáért. E pártkoalíció jelentős megyei és városi önkormányzati pozícióira támaszkodik, az adóbeszedés és a katonai sorozások megtagadását kezdeményezi, népgyűléseket és tüntetéseket is rendez. A kormány a vármegyék élére kormánybiztos-főispánokat nevez ki, és katonai erőket mozgósít, hogy letörje a megyei ellenállást, de ez csak részben sikerül. Kormányzati válság bontakozik ki.

Időközben a munkásság sztrájkjai és politikai harcai növekvő erővel rázkódtatják meg a monarchiát. E mozgalmakat ösztönzi az 1905–1907-es orosz forradalom, amelynek nagy visszhangja támad a magyarországi néptömegekben. 1905–1906-ban Budapesten és a nagyobb vidéki városokban napirenden vannak a munkásgyűlések, felvonulások, tüntetések. A polgári ellenzéki pártok megkísérelik saját politikai vezetésük alá vonni a munkásmegmozdulásokat is, de kevés sikerrel.

Az erőteljes tömegmozgalmak, a kormányzati válság mélyülése a Fejérváry-kormány bukásához vezet. A bécsi udvar arra kényszerül, hogy politikai alkut kössön az ellenzéki pártszövetséggel. A király 1906 áprilisában koalíciós kormányt nevez ki. Az új kormányelnök az alkotmánypárti Wekerle Sándor, aki egyben pénzügyminiszter is; Andrássy Gyula gróf, az Alkotmánypárt vezetője, a belügy-

miniszteri tárcát, míg Kossuth Ferenc, a Függetlenségi Párt vezetője, a kereskedelmi tárcát kapja.

A koalíciós kormány májusban új képviselő-választásokat rendez. Ekkor a Függetlenségi Párt 254 mandátumot szerez, s így a parlamentben abszolút többséghez jut. A Szabadelvű Párt széthullott, s maradék tábora elsősorban az Alkotmánypárt köré csoportosul. Az új választásokon az Alkotmánypárt csak 85 mandátumot kap, a koalíciós kormányban mégis övé a vezető szerep. A kormányban részt vett a Néppárt is, amely a választásokon 33 mandátumhoz jut. E párt egyik vezetője, gróf Zichy Aladár, „a király személye körüli miniszter" lett. A szlovák, a román és a szerb nemzeti párt együttesen 26 mandátumot szerzett.

A Függetlenségi Párt vezetői, amikor vállalták a részvételt a koalíciós kormányban, korábban hirdetett programjukat gyakorlatilag feladták. Lemondtak az önálló vámterületről, az önálló, csak a magyar kormánynak alárendelt hadseregről, az önálló magyar pénzügyről, s még a magyar jegybank felállításának kérdésében is meghátráltak. A Függetlenségi Pártban mindez válságot idéz elő, és 1909 novemberében szakadás következik be. Az egyik szárny Kossuth Ferenc és Apponyi Albert gróf vezetésével továbbra is szükségesnek tartja a koalíciót. A párt képviselőinek többsége azonban Justh Gyula liberális földbirtokos vezetésével különválik, önálló párttá alakul és ellenzékbe vonul. Fő követelése, s egyben programköveteléseinek minimuma ekkor az önálló magyar jegybank felállítása. Ebben az időben gróf Károlyi Mihály vezetésével több függetlenségi képviselő külön csoportot alkot, amely szintén elhatárolja magát Kossuth Ferenc és Apponyi politikájától.

A Függetlenségi Párt szakadását követően a korábbi Szabadelvű Párt vezetői – Tisza Istvánnal az élen – újjászervezik pártjukat Nemzeti Munkapárt néven, s a bécsi udvar támogatásával a kormányhatalom visszaszerzéséért lépnek fel. A koalíciós kormány 1909 tavaszától belső ellentétei, valamint az udvarral való egyezkedési kísérletek sikertelensége miatt állandó válsággal küzd, és 1909 decemberében megbukik. Az új kormányt a Munkapárt képviselője, gróf Khuen-Héderváry Károly alakítja meg. Az országgyűlést röviddel ezután feloszlatják, és 1910 júniusára új választásokat írnak ki.

A munkapárti kormány által rendezett választások eredményeként a kormánypárt 256 mandátumot, egyben abszolút többséget biztosít magának. A Kossuth–Apponyi-féle párt 51 mandátumhoz jut, a Justh-párt pedig – amely ekkor elfogadja az általános, titkos választójog követelését – 44 mandátumot szerez. Károlyi Mihály csoportját 10-en képviselik a parlamentben. Az Alkotmánypárt feloszlik, nagyobb része beolvad a Munkapártba, kisebb része Andrássy Gyula körül csoportosulva „pártonkívüliként" tevékenykedik az új parlamentben. A klerikális Néppártnak 13 mandátuma maradt, a nemzetiségi pártok pedig csupán 8 mandátumhoz juthattak. Ezen a választáson vett részt először Nagyatádi Szabó István Gazdapártja, amely 3 mandátumot szerzett. A Demokrata Párt, amelynek élén Vázsonyi Vilmos ügyvéd áll, 2 mandátumot kapott.

A Tisza-párt hasznosította, hogy a koalíció, programja feladásával, politikailag kompromittálta magát. Ennek ellenére a kormány csak nagyarányú választási terror, korrupció és csalások segítségével tudta biztosítani parlamenti többségét. A kormányzat továbbra is labilis, a tömegmozgalmak folytatódnak, a politikai

harc az uralkodó osztályok táborán belül éles marad, a lappangó politikai válság állandóan kirobbanással fenyeget.

Ebben az időben rendkívül feszültté vált a nemzetközi helyzet: kiéleződik az imperialista hatalmak közti küzdelem, fokozódik a fegyverkezési verseny, nő a háborús veszély. Mindez élezi a belső ellentéteket, és újabb politikai összeütközéseket érlel.

A Szociáldemokrata Párt az 1905–1906-os politikai válság idején

A XIX. század utolsó harmadában a kapitalizmus világszerte könnyen elhárította a terjeszkedését gátló akadályokat. Ez a szakasz, amelyet Lenin a kapitalizmus „viszonylag békés" időszakaként jellemzett, az 1904-ben kitört orosz–japán háborúval véget ért. Oroszország háborús veresége elmélyítette a cári önkényuralom válságát, amely 1905 januárjában forradalom kitörésére vezetett. Oroszország proletariátusa a nemzetközi forradalmi mozgalom élvonalába került. Az 1905-ös orosz forradalommal kezdetét veszi a nagy osztályösszeütközések időszaka.

Oroszországban az imperializmus összes ellentmondásai különös élességgel jelentkeztek és egybefonódtak a feudális eredetű nagybirtokrendszer fennállásából, az önkényuralmi rendszerből fakadó ellentmondásokkal, amelyek parancsolóan követelték a cári monarchia megdöntését.

Az oroszországi proletariátus harcában született meg elsőnek, Lenin vezetésével, a munkásosztály új típusú, forradalmi pártja, amely felkészült a forradalmi erők megszervezésére és a forradalmi harcok megvívására. Lenin kidolgozta a munkásosztály forradalmi pártjának a taktikáját a demokratikus forradalomban, megvilágította az utat, amely Oroszországban a polgári demokratikus forradalom győzelmén át a szocialista forradalomhoz vezet. Elméletileg megalapozta a munkásosztály vezető szerepét és a munkás-paraszt szövetség jelentőségét a cári önkényuralom elleni harcban, s általában a munkásosztály szövetségeseinek szerepét a forradalmi küzdelem különböző szakaszaiban. Az 1903-ban elfogadott bolsevik pártprogram a nemzetközi munkásmozgalom első olyan harci dokumentuma, amely Marx tanítására támaszkodva megállapítja: a hatalomra kerülő munkásosztálynak meg kell valósítania *a proletariátus diktatúráját*, hogy a szocialista társadalmat megteremtse.

Az 1905-ös orosz forradalommal egyidejűleg az Osztrák–Magyar Monarchiában mélyreható politikai válság keletkezik, amely alapjaiban rázza meg a Habsburg-birodalmat, és Magyarországon súlyos kormányzati válságot idéz elő.

Fellendül a munkásság politikai és gazdasági küzdelme. Olyan sztrájkmozgalom bontakozik ki, amilyen Magyarországon még nem volt. Ennek előfutára az 1904 áprilisi, több napig tartó országos vasutassztrájk, közel 30 ezer résztvevővel. A munkaviszonyok megjavításáért folyó harcra a kormány a vasúti dolgozók katonai mozgósításával válaszol.

A sztrájkmozgalom 1905-ben újabb lendületet vesz. Az ekkori helyzetet a Népszava a következőképpen jellemzi: „Valósággal megmozdult alapjaiban az egész ország. Egyik szakma a másik után; műhelyek, gyárak, épületek mun-

kásai teszik le a szerszámot . . . Nincsen talán egyetlen ország sem Oroszországon kívül, amelyben annyira megindult volna a föld."

Kiemelkedő jelentőségű a budapesti általános vasmunkássztrájk nyár elején, amelyben több mint 20 ezren vesznek részt. Mind 1905-ben, mind 1906-ban 60 ezernél több az ipari sztrájkokban részt vevők száma, s ezeknek fele vas- és fémipari munkás. Az ország különböző vidékein helyi földmunkássztrájkok törnek ki, amelyekhez több tízezren csatlakoznak. 1905-ben különösen a dunántúli aratósztrájkok számottevőek. 1906-ban 23 vármegyében voltak aratósztrájkok. Mindkét évben sok helyen került sor az aratók és a csendőrség összeütközésére.

A kormányzati válság idején a „darabont kormány", hogy helyzetét megerősítse, politikai manőverhez folyamodik, s ígéretet tesz a választójog kiszélesítésére. Még arra is hajlandó, hogy elvileg állást foglaljon – jövőbeni lehetőségként – az általános, titkos választójog mellett. Kristóffy belügyminiszter az SZDP és a szakszervezetek küldöttsége előtt 1905 júliusában ilyen értelmű nyilatkozatot tesz, abból a célból, hogy a kormány a Szociáldemokrata Pártot a parlamenti ellenzék pártkoalíciójával szembefordítsa.

1905 nyarán és őszén az SZDP vezetésével széles körű tömegharc bontakozik ki az általános, titkos választójogért. Augusztus 13-án Budapesten és vidéken szocialista felvonulások és nagygyűlések követelik az általános, titkos választójogot, és tiltakoznak amiatt, hogy a parlamenti többséggel rendelkező koalíciós pártszövetség vonakodik e követelésnek eleget tenni és ilyen értelmű törvényjavaslatot keresztülvinni.

A Szociáldemokrata Párt 1905. szeptember 10-én rendkívüli kongresszust tart, tárgya: a választójogi harc. Garami Ernő előadói beszédében támadja a koalíciós pártokat, viszont tartózkodik a „darabont kormánnyal" szembeni állásfoglalástól. A rendkívüli kongresszus szeptember 15-re budapesti általános sztrájkot határoz el és tömegfelvonulást hirdet az Országház elé, hogy a koalíciós pártok képviselőinek petíciót nyújtsanak át, követelve az országgyűléstől az általános, titkos választójog törvénybe iktatását.

E napon az SZDP Budapesten és környékén politikai tömegsztrájkot, nagygyűlést és tüntető felvonulást rendez. Ebben a nagy megmozdulásban, amely a fővárosi munkásság addigi legnagyobb politikai akciója, mintegy 100 ezren vesznek részt. A párt fő követelése az általános, egyenlő, titkos választójog. E harcos nap – amely „vörös péntek" néven vált ismertté – a közeli változás reményét ébresztette a néptömegekben. A munkások és szegényparasztok millióinak szemében az általános, titkos választójogért vívott harc összefonódott egy új, jobb életért való küzdelemmel. A falusi szegénység tömegeiben a választójogi harc növelte az úri birtokok megszerzésének reményét is.

Az 1905 októberi oroszországi általános sztrájk, s különösképpen a moszkvai decemberi felkelés rendkívül nagy visszhangra talált a magyarországi proletariátus körében. A munkások gyűlések sorozatán fejezik ki együttérzésüket oroszországi testvéreikkel. 1906 januárjában az egyik budapesti gyűlésen megállapítják: „Ez a küzdelem, amely óriási arányával és az orosz forradalmi szociáldemokrácia céltudatos vezetésével az első helyet foglalja el a forradalmak történetében, megtanította az egész világ elnyomott munkásságát arra, hogy végső esetben milyen eszközökkel küzdhetik ki jogaikat." A kispesti munkásgyűlés

szónokai hangoztatják: „. . . orosz testvéreink példáját kövessük mi is, és szálljunk síkra jogainkért, ha kell úgy, mint az orosz forradalmárok". Az egri munkásgyűlés határozatában kijelenti: „A gyűlés legmélyebb rokonszenvét és csodálatát fejezi ki mindama harcosok iránt, akik Oroszországban a szabadságért küzdöttek." Hasonló gyűlések sorozatát tartották más vidéki városokban is.

A monarchia többi országában ugyancsak fellendült a munkásság választójogi harca. 1905. szeptember 24-én a prágai nép rendez nagy tüntetést. November 5-én Bécsben és Prágában hatalmas, utcai harcokba átcsapó tüntetésen követelik az általános, titkos választójogot. Ugyanezen a napon nagy munkásmegmozdulás van Brünnben, Innsbruckban, Linzben, Zágrábban, Triesztben. Ezek is ösztönzőleg hatnak a magyarországi munkásság harcaira.

A tömegmozgalmak hatására a Függetlenségi Párt képviselői között terjed az a nézet, amely szerint a választójog kiterjesztésével, esetleg a titkos szavazás bevezetésével kellene csillapítani a néptömegek elégedetlenségét és egyben meggátolni, hogy a bécsi udvar és a „darabont kormány" a választójogi ígéretekkel sikeresen manőverezzen. A koalíciós pártok képviselőinek többsége s az Andrássy–Kossuth-féle „vezérlő bizottság" azonban továbbra sem hajlandó vállalni az általános, titkos választójog törvénybe iktatását; a néptömegek politikai jogainak szélesítése helyett kompromisszumra törekszik a bécsi udvarral.

Az SZDP vezetősége a Kristóffy-féle választójogi ígéret hatása alá kerül. Nem ismeri fel a bécsi udvar célját, hogy e manőverrel a parlamenti koalíciós pártokat sarokba szorítsa és követeléseik mérséklésére, illetve feladására késztesse. A koalíciós pártok népellenes politikája, valamint a szociáldemokrata Pártvezetőség készsége a „darabont kormánnyal" való egyezkedésre növeli a bécsi udvar manőverezési lehetőségét. Ennek eredményeként – miután a koalíciós pártok meghajoltak a bécsi követelések előtt – nevezik ki 1906 áprilisában a Wekerle–Andrássy-Kossuth-kormányt.

A koalíciós kormány folytatja elődjeinek politikáját a munkásmozgalom üldözésében, s még fokozza is a hatósági önkényt.

A Szociáldemokrata Párt 1906 júniusában tartja XIII. kongresszusát. A kongresszus előtti napon országos pártértekezletet tartanak, ahol megtárgyalják a további feladatokat és határozatot fogadnak el. E határozat kimondja: „*Az országos pártértekezlet Magyarország egész proletárságát felszólítja arra, hogy haladéktalanul készüljön a legelkeseredettebb ellenállásra*, és utasítja a Pártvezetőséget, *hogy a politikai tömegsztrájkot előkészítve*, azt teljes súllyal érvényesítse az esetben, ha az osztályparlament nem akarja az általános, titkos választójogot törvénybe iktatni." Kimondja az értekezlet, hogy „*a politikai tömegsztrájk sikerének első feltétele* a szervezetek kiépítése és a szervezett, osztálytudatos munkások számának növelése".

A kongresszus, Garami javaslatára, egyhangúlag elfogadta az országos pártértekezlet határozatát. Foglalkozott továbbá a párt agitációs és szervező munkájával. A szervezeti szabályzatba új részt iktatott be, amely előírja, hogy országos nemzetiségi bizottságokat kell felállítani. A kongresszus után létre is jön a német, szlovák, román és szerb nemzeti bizottság. Feladatuk a nemzetiségi dolgozók között folyó agitációs és szervező munka irányítása.

A politikai tömegsztrájkról szóló határozat a szervezkedés fontosságának hang-

Bokányi Dezső

Garami Ernő

Weltner Jakab

Nyisztor György

Szabó Ervin

Alpári Gyula

Buchinger Manó

Kunfi Zsigmond

Garbai Sándor

Tüntetők a Parlament előtt 1905. szeptember 15-én

Budapesti tömegtüntetés 1912. március 4-én

súlyozása mellett egyben mutatja a Pártvezetőség várakozó taktikáját is. A párt – miközben állandóan tiltakozásra kényszerül gyűlései nagy részének betiltása miatt – rendszeresen tart tiltakozó gyűléseket az egyes helyi csoportok működésének hatósági korlátozása, nemegyszer felfüggesztése ellen. Országos tömegakciót azonban a Pártvezetőség 1907 októberéig nem szervez.

A munkásmozgalom 1904–1906-ban szervezetileg nagy fejlődést ért el. A szakszervezetek taglétszáma 1906 végén – a földmunkásszervezetek nélkül – már közel 130 ezer. 1907-ben a növekedés megáll. Ekkor 28 országos szakszervezet működik. Közülük a legjelentősebb a Vas- és Fémmunkások Szövetsége 27 ezer taggal, az Építőmunkás Szövetség 16 ezer, a Famunkás Szövetség közel 15 ezer, a vasúti munkások szervezete 13 ezer, a nyomdászok és könyvkötők egylete 8500, a cipészszakszervezet 6000, a szabók szakszervezete 5500 taggal. Ebben az időben központi *Szakszervezeti Értesítő*, valamint 26 magyar és 7 német nyelvű szakszervezeti lap jelenik meg, összesen 140 ezer példányban.

1906 elején megalakult a *Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége*, melynek már az első negyedévben több mint 15 ezer tagja volt, s lapja, a *Világszabadság* 15 ezer példányt ért el. 1906 végéig a taglétszám megközelítette az 50 ezret. A szervezet titkára Nyisztor György földmunkás. A koalíciós kormány, különösen 1907-ben, brutális hatósági önkénnyel gátolta a szervezetek működését, s a helyi csoportok nagyobb részét feloszlatta.

A szakszervezetek fejlődése a Szociáldemokrata Párt szervezeti bázisát kiszélesítette és megszilárdította. A területi pártszervezetek szerepe csekély: a döntő szervezeti erőt a politikai mozgalomban továbbra is a szakszervezetek képviselik.

A Népszava 1905. április 1-től napilapként jelenik meg. A pártnak *Szocializmus* címmel – Garami Ernő és Kunfi Zsigmond középiskolai tanár szerkesztésében – elméleti folyóirata, ezenkívül 12 vidéki hetilapja, illetve időszaki lapja jelenik meg, közülük hat magyar, a többi pedig német, szlovák, román és szerb nyelvű. A párt rendszeresen kiad röpiratokat és agitációs füzeteket is.

1904–1906-ban a szociáldemokrata nő- és ifjúmunkás-mozgalom is fejlődésnek indult. A nőmunkásmozgalom kifejlesztésére már 1903-ban szervező bizottság létesült, amely 1904-ben megalakította a *Magyarországi Munkásnő Egyesület*et. 1905. március 1-én megjelent a *Nőmunkás* című újság, s 1905 áprilisában tartották az első nőmunkáskongresszust. Ezen túlnyomórészt a szakszervezetek nőtagságának képviselői vettek részt. A kongresszus állást foglalt az SZDP általános követelései mellett, s ezekkel kapcsolatban a nőmunkások védelmét biztosító intézkedéseket és törvényeket sürgetett. A munkásifjúság közötti szocialista agitáció és szervező munka elősegítésére 1904. november 1-től havonta megjelent az *Ifjúmunkás*, 1905 decemberében pedig megalakult az *Ifjúmunkások Országos Szövetsége*.

Az 1905–1906-os években, a nagy munkásmegmozdulások során, a párt politikai és szervezeti befolyása jelentősen megnövekedett, a mozgalom fejlődése azonban elmaradt az objektív lehetőségektől. A rendszer politikai válsága idején a tömegek harci készsége magas fokra emelkedett, a tömegmozgalmak nagy arányokat öltöttek, az uralkodó osztályok táborában a viszály rendkívül kiéleződött. Az első orosz forradalom hatása, az egész Habsburg-monarchiát átfogó politikai megrázkódtatás, az osztrák, a cseh, a horvát munkásság nagy harci megmozdu-

lásai is fontos szerepet játszottak abban, hogy rendkívül kedvező feltételek keletkeztek a Habsburg-monarchia elleni harchoz. A párt vezetése azonban – elméleti gyengeségből, politikai tapasztalatlanságból és megalkuvásra való készség következtében – nem felelt meg a reá háruló feladatoknak.

A Pártvezetőségben nagy reményeket ébresztett a „darabont kormány" választójogi ígérete, amely pedig – az 1905 őszén ismertetett Kristóffy-féle választójogi tervezet szerint – mindössze abból állt, hogy a szavazati joggal rendelkezők arányát a lakosság 6 százalékáról mintegy 15 százalékára emelte volna. A titkos szavazást a kormány csak a városokban akarta bevezetni. A választójogi ígérettel elérte azt, hogy az SZDP-t a koalíciós pártszövetség ellen fordítsa.

A koalíciós pártok népellenes politikája szükségessé tette, hogy az SZDP élesen bírálja e pártokat, de a Pártvezetőség súlyos politikai hibát követett el azzal, hogy ugyanakkor a „darabont kormány" elleni harcot gyöngítette, és a bécsi udvar magyarországi helyzetét erősítette. A Pártvezetőség e politikája megkönnyítette a bécsi udvar 1906 áprilisi megegyezését a koalíciós pártokkal.

Ausztria munkássága 1906-ban kivívta az általános, titkos választójogot, a magyarországi munkásság azonban ezt nem tudta elérni. Erői kisebbek voltak, s emellett a Pártvezetőség hibás politikája téves útra vitte a választójogi harcot.

A Szociáldemokrata Párt politikájában mutatkozó fogyatékosságok a századforduló idején is tápot adtak szakadási törekvéseknek. Még 1900-ban létesült Mezőfi Vilmosnak, a Népszava volt munkatársának vezetésével a *Magyarországi Újjászervezett Szociáldemokrata Párt*. Mezőfi és társai felhasználták szakadár céljaikra a Pártvezetőség politikai hibáit. Radikálisabb politikát, erőteljesebb harcot hirdettek, és a budapesti szakszervezeti csoportok egy részét sikerült rövid időre befolyásuk alá vonni. Hamarosan kitűnt azonban, hogy a Mezőfi-mozgalom nacionalista irányba akarja vinni a munkásságot, s a szakmai csoportok, melyek kezdetben támogatták, szembefordultak vele. Ezt követően agitációs és szervező tevékenységüket főleg vidéken folytatták. Az „újjászervezettek" vidéki szervezkedéséhez bizonyos támogatást nyújtott a Függetlenségi Párt, amelynek segítségével Mezőfit 1905 januárjában országgyűlési képviselővé választották.

A Mezőfi-párt nagyjában elfogadta az SZDP részletköveteléseit. Ezek mellé iktatta az önálló vámterületet, s követelte „Magyarországnak Ausztriától való függetlenítését gazdasági téren, de politikai téren is". Ez egyezett a Függetlenségi Párt programkövetelésével, mely a monarchián belül önálló vámterületet kívánt s perszonálunióra akarta korlátozni Ausztria és Magyarország kapcsolatát. A Mezőfi-párt átvette a magyar uralkodó osztályok soviniszta álláspontját a „magyar állameszméről", elismerte a magyar nemzet „politikai vezérszerepét" és elutasította a nemzetiségek önkormányzati követeléseit. Az agrárkérdésben a párt lapja, a *Szabad Szó*, a nagybirtok állami megváltását és kisbérletekké alakítását hirdette.

Az 1905–1906-os politikai válság idején Mezőfiék kihasználták azt a tényt, hogy a Szociáldemokrata Párt a „darabont kormánnyal" való megegyezésben reménykedett. Az „újjászervezettek" a kormány és a koalíciós pártok közötti harcban az utóbbiak szövetségesei. Hatalomra kerülése után a koalíció azonban a Mezőfi-pártot is korlátozta, különösen falusi tevékenységét gátolta.,

A Várkonyi-féle Független Szocialista Párt a századfordulót követő években

XIII. évfolyam — Budapest, csütörtök, 1909 október 14. — 41. szám

VAS- ÉS FÉMMUNKÁSOK LAPJA

A magyarországi vas- és fémipari munkások érdekeit képviselő lap.

Előfizetési ár [illegible]

A lap megjelenik minden hét csütörtökén [illegible]

[illegible] Budapest, VII., Thökoly-ut 56 [illegible]

X. évfolyam — 1912 március 21 — 10. szám

Építőmunkás

Megjelenik minden csütörtökön. Szerkesztőségi zárlat hétfőn este 8 órakor. Hati előfizetés: Nagy városokban 50, kis városokban 30, nagy községekben 10 fillér.

Az építőiparban foglalkoztatott összes magyarországi munkások érdekeit képviselő társadalmi lap

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII. kerület, Dembinszky utca 34. [illegible] (Szomb-utcarak). Telefonszám [illegible] Kéziratokat nem ad vissza a szerkesztőség.

A „Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségé"-nek központi hivatalos közlönye

---

1. évfolyam — Budapest, 1913 szeptember 4 — 1. szám

BÁNYAMUNKÁS

A MAGYARORSZÁGI BÁNYAMUNKÁSOK ÉRDEKEIT KÉPVISELŐ LAP

Előfizetési ára: Egész évre 12 kor., félévre 6 kor., negyedévre 3 korona. — Egyes szám ára 24 fillér. | Szerkesztőség és kiadóhivatal, Budapest, VIII. ker., Conti-utca 4. szám. — Telefonszám, József 9—65.

Megjelenik minden héten, csütörtökön. A Magyarországi Szakszervezeti Tanács tulajdona

---

13. szám — Budapest, 1910 május 1. — VII. évfolyam

MAGYAR VASUTAS

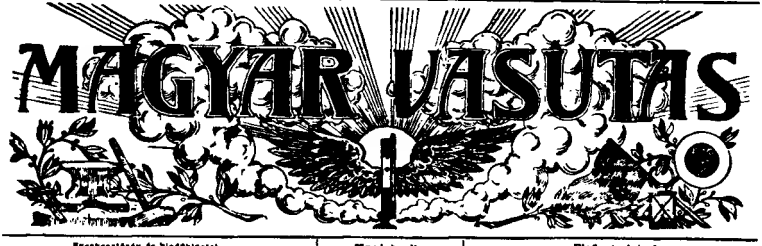

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII. kerület, Garay-utca 16. szám. [illegible]

Megjelenik minden hó 1-én, 10-én és 20-án.

Előfizetési árak: Egy hórs — 40 kor. Félévre — 5.40 kor. Negyedévre — 2.50 „ Egyes szám — 30 „

Szakszervezeti lapok az első világháború előtt

meggyöngült. 1906-ban Áchim L. András békéscsabai parasztpolitikus vezetésével *Magyarországi Parasztpárt* alakult. A Független Szocialista Párt tagjai közül sokan csatlakoztak az új párthoz, s a Várkonyi-féle párt megszűnt.

A Parasztpárt tevékenysége főleg a viharsarki megyékben keltett nagy visszhangot. A párt szervezését hatósági intézkedésekkel gátolták, ugyanakkor politikai hajsza indult ellene, különösen pedig vezetője: Áchim L. András ellen. Áchimot 1905 februárjában, majd 1906 májusában Békéscsabán képviselővé választották, de néhány hónap múlva „lázítás és osztályellenes izgatás" címén mandátumát megsemmisítették.

A Magyarországi Parasztpárt 1908 nyarán, békéscsabai kongresszusán programnyilatkozatot fogad el, mely állást foglal a nagybirtokrendszer ellen. Követelései között szerepel az 1000 holdon felüli nagybirtok parcellázása és bérbeadása földművelőknek, a hitbizományok és egyházi birtokok államosítása, progresszív adórendszer bevezetése, olcsó hitel a kisparasztoknak, önálló vámterület, az állandó hadsereg eltörlése és néphadsereg létesítése, ingyenes állami iskolai oktatás, a mezőgazdasági munkások bérminimumának törvényes megállapítása, a munkaidő törvényes szabályozása.

Az 1910-es választások során Áchim L. András Békéscsabán ismét képviselővé választották. Az ellene indított hajsza során Áchimot 1911 májusában meggyilkolták. Halála után a Parasztpárt széthullik, helyét a szerveződő Nagyatádi Szabó István-féle Gazdapárt foglalja el.

A munkásmozgalom a koalíciós kormányzat idején

A koalíciós kormány hivatalba lépése alkalmával ígéretet tett a választójog kiterjesztésére. Ezt nem teljesítette, viszont fokozta a munkásmozgalommal és a parasztmegmozdulásokkal szemben az elnyomó intézkedéseket.

A sztrájkmozgalom 1907–1909-ben csökken, a tőkés ellentámadás pedig növekszik. Amíg 1906-ban 652 sztrájk és 70 kizárás volt, 1907-ben a sztrájkok száma csupán 488, míg a kizárások száma 133-ra emelkedik. (Kizárásnak nevezik azt, amikor a vállalkozók, gyakran a sztrájkok megelőzése céljából, beszüntetik a munkát, kizárják a munkásokat az üzemekből, hogy keresetüktől megfosztva rákényszerítsék őket feltételeik elfogadására.) A gazdasági sztrájkokban részt vevő munkások száma az 1906. évi 60 ezerrel szemben 1907-ben 45 ezer, 1908-ban 20 ezer, 1909-ben pedig nem éri el a 14 ezret sem. A szakszervezetek taglétszáma is csökken: az 1906. évi 130 ezerről – a Földmunkásszövetség nélkül – 1909-re 85 ezerre apad. Ez elsősorban a koalíciós kormány elnyomó intézkedéseinek következménye. A közigazgatási hadjárat irányítója gróf Andrássy Gyula belügyminiszter, akit a munkások „fekete grófnak" neveztek el.

Andrássy és hatóságai elrendelték a szakszervezetek több száz helyi csoportjának és szakosztályának feloszlatását vagy működésük felfüggesztését. A belügyminiszter többek között felfüggesztette a Vas- és Fémmunkások Szövetségét, a Famunkás Szövetség budapesti asztalos szakosztályát, az Építőmunkás Szövetség budapesti kőműves szakosztályát, a Fuvarozó Munkások Szövetségének budapesti szervezetét, különböző szakszervezetek vidéki helyi csoportjainak egész sorát.

Kossuth Ferenc kereskedelmi és közlekedésügyi miniszter elrendelte a Vasúti Munkások Országos Szövetségének feloszlatását.

A hatósági üldözés különösen súlyosan érintette a földmunkásmozgalmat. A belügyi kormányzat tevékenységében az első helyet foglalta el a falusi szegénység harcának letörése. 1907 nyarán is több mint 20 megyében került sor aratósztrájkokra, de ezek kisebb méretűek, amelyeket a csendőrség 1–2 nap alatt elnyomott.

Az alkotmánypárti Darányi Ignác földművelésügyi miniszter beterjesztette és a képviselőház 1907 júniusában túlnyomó többséggel elfogadta „A gazda és a gazdasági cseléd közötti jogviszony szabályozásáról" szóló hírhedt törvényt, amelyet „derestörvénynek" neveztek el. Ez börtönnel sújtja a sztrájkszervezőket és a sztrájkban részt vevőket, előírja, hogy csendőrökkel kényszerítsék munkába a gazdájukat otthagyó béreseket, cselédeket. A „derestörvény" megalkotásával és végrehajtásával párhuzamos a Földmunkásszövetség elleni hajsza. Ennek következtében a Földmunkásszövetség taglétszáma, mely 1906-ban közel 50 ezer, 1907 végére 12 ezerre csökken, 1909-re pedig mélypontjára esik, mindössze másfél ezer marad.

*

A Szociáldemokrata Párt a szakszervezetekre támaszkodva szervezi a munkásság tiltakozó megmozdulásait a koalíciós kormány elnyomó intézkedései ellen. A politikai küzdelem homlokterébe a szervezetek működési szabadságáért folyó mindennapi harc kerül. Az egyesülési és gyülekezési jogért, a munkássajtó létéért országszerte nap nap után küzdeni kell. A munkásság szervezkedésének szabaddá tételéért folytatódott az immár több évtizedes harc. A szociáldemokrata Pártvezetőség ezt a küzdelmet az általános, titkos választójogért folyó akciókkal kapcsolta össze.

A választójogi harcnak új lendületet adott Ausztria munkásságának sikere, amelyet az 1907 májusi parlamenti választásokon aratott. Az Ausztriai Szociáldemokrata Párt több mint egymillió szavazatot és 87 parlamenti mandátumot, az összes mandátumok 17 százalékát szerezte meg.

A Pártvezetőség 1907. szeptember 9-re összehívta a budapesti szervezett munkásság összbizalmi értekezletét, s azt a javaslatot terjesztette elő, hogy a képviselőház őszi ülésszakának megnyitásakor – október 10-én – általános sztrájkkal, tömeggyűlésekkel és tüntetésekkel követeljék az általános, titkos választójog törvénybe iktatását. Az összbizalmi értekezlet nagy lelkesedéssel fogadta el a már rég várt javaslatot, és felhívást bocsátott ki Magyarország népéhez: felszólított minden dolgozót, hogy csatlakozzon a megmozduláshoz.

„Tizenkét hónap óta őrjöng a koalíciós uralom Magyarországon" – szól a kiáltvány. Megállapítja, hogy a koalíciós miniszterek „becsapták saját híveiket is, akik független hazát, önálló vámterületet és magyar katonát ígértek. Egyetlen ígéretüket sem teljesítették." A kormány „gyűlölheti az általános, titkos választójogot, a király megszegheti ígéretét, de a nép akarata fölötte áll a kormány és a király akaratának". A koalíciós urak „azt hirdették, hogy a nép nem követeli a választójogot. Október 10-én majd meggyőződnek róla, hogy az egész ország népe kész harcba szállni e követelésért..."

1907. október 10-én országszerte mintegy 200 ezer munkás teszi le a szerszámot, ebből közel 100 ezer Budapesten és környékén. A munkásság választójogi követelését tartalmazó emlékiratot Garbai Sándor építőmunkás, pártvezetőségi tag vezetésével küldöttség viszi a Parlamentbe és átadja Justh Gyulának, a képviselőház elnökének.

A vidéki városok munkásmegmozdulásai közül kiemelkedik a csepeli, győri, pécsi, debreceni, nagyváradi, temesvári, resicai, fiumei és a pozsonyi.

A Szociáldemokrata Párt választójogi harcát üdvözli és támogatja az Áchim L. András vezette Parasztpárt, és rokonszenveznek vele polgári radikális csoportok is, amelyek elégedetlenek a koalíciós kormánnyal és keresik a politikai szövetséget a munkássággal.

A nagy megmozdulás, amely „vörös csütörtök" néven íródott be a magyarországi munkásmozgalom történetébe, megmutatta a szocialista mozgalom tömegbefolyását, igen jelentőssé vált politikai erejét, a munkástömegek harci készségét és a szakszervezetek mozgósító képességét.

E kiemelkedő esemény idején Oroszországban a forradalmi hullám már múlóban volt, elkezdődött a sztolipini reakció sötét időszaka; a politikai harc élessége Németországban is, Ausztriában is csökkent. Magyarországon folytatódik a választójogi küzdelem.

A magyar kormány szemfényvesztő reformmal akarja gyöngíteni a választójogi mozgalmat. A reformjavaslat Andrássy irányításával készül el. Ebben fenntartják a nyílt szavazás rendszerét, és a választójogot műveltségi és vagyoni cenzusokhoz kötik. Az írástudatlanoknak annyi jogot akarnak adni, hogy 12-en jelölhessenek egy megbízottat, aki egy szavazattal venne részt a választásokon. Az írni-olvasni tudó férfiak 24 éves korhatáron felül kapnának szavazati jogot. (Az átlagos életkor ebben az időben kb. 40 év!) Viszont, akik nyolc iskolai osztályt végeztek és évi 20 korona adót fizetnek, két szavazatot, az évi 100 korona adót fizetők és a középiskolai végzettségűek három szavazatot kapnának. A tervezet a nőknek nem ad választójogot. A törvényjavaslat 1908 nyarán kerül nyilvánosságra, a munkásság körében nagy felháborodást vált ki, és a Szociáldemokrata Párt gyűlések sorozatával tiltakozik ellene.

A magyarországi munkásság választójogi harcának támogatására az osztrák párt vezetősége 1908. szeptember 27-re összehívta Bécsbe a szocialisták birodalmi értekezletét, amelyre az ausztriai szociáldemokrata képviselők mellett vendégként meghívták a magyarországi és a horvátországi szociáldemokrata küldötteket is. A tanácskozás teljes szolidaritásról biztosítja a koalíciós kormány ellen harcoló magyarországi proletariátust. Viktor Adler előadói beszédében a bécsi udvar józanságára is apellál, melynek szerinte „fel kell ismernie, hogy az uralkodó junkerek vakmerősége a birodalmat a pusztulás örvényébe viszi; ennek ellenében csak egy mentség van: a népekhez intézett szózat". A választójog érdekében tehát a magyar kormánnyal szemben az uralkodó szózatát sürgeti.

A magyar küldöttek nevében a párt titkára, Buchinger Manó könyvkötő munkás szólal fel az értekezleten. Leszögezi, hogy a szabad és független Magyarország híve, majd a királyra célozva kijelenti: ha „a békét és az állam fejlődését szívén viseli", teljesítse a nép követeléseit: adja meg az általános, titkos választójogot.

A bécsi értekezlet után a Pártvezetőség ismét gyűlések sorozatát rendezi,

amelyeken leleplezik az Andrássy-féle tervezetet és követelik az általános, titkos választójogot. E gyűléseket mind gyakrabban tüntetések követik. Az egyik ilyen budapesti tüntetés során, 1908. október 4-én a munkások összetűznek az attakoló rendőrosztagokkal, revolverlövésekkel válaszolnak a rendőri támadásra. Mind a munkások, mind a rendőrök közül többen megsebesülnek. Október 8-án a rendőrség betilt 20 meghirdetett fővárosi gyűlést, ezért a Pártvezetőség újabb tüntetésre hívja a munkásokat. Ismét összeütközésre kerül sor a rendőrség és a munkásság között. A tüntetők vasbotokkal és revolverekkel szállnak szembe a támadó rendőrökkel.

1908 december végén, amikor Andrássy gróf felfüggeszti a Vas- és Fémmunkások Szövetségének és a budapesti asztalosmunkások szervezetének működését, erre az intézkedésre a fővárosi és környéki munkásság politikai tömegsztrájkkal válaszol. Ebben a megmozdulásban, december 31-én, több mint 60 ezren vesznek részt, köztük 22 ezer vasmunkás. A budapesti nyomdákban e napon teljes a munkaszünet, s így a fővárosi lapok újévi számai nem jelennek meg.

A munkásszervezetek feloszlatása ellen és a választójogért folyó akciók kisebb megmozdulások formájában országszerte folytatódnak. Számos feloszlatott vagy felfüggesztett szakszervezeti szakosztály, illetve helyi csoport a tilalom ellenére tovább működik. A belügyminiszter 1909 április elején kénytelen hatálytalanítani a Vasmunkások Szövetsége felfüggesztésére vonatkozó rendeletét, és több más hasonló rendeletet is visszavon. Ez annak eredménye, hogy a szervezeteit védelmező munkásság politikai harca – a gazdasági jellegű sztrájkmozgalom csökkenése ellenére – újra erősödik.

A párt küzdelme a választójogért egybekapcsolódik a növekvő drágaság elleni fellépésekkel is. Jelentős a budapesti házbéruzsora elleni mozgalom, amit az idéz elő, hogy 1907–1908-ban a lakbéreket – a nagy lakáshiányt felhasználva – mintegy 50 százalékkal felemelik.

Az 1909 tavaszán kezdődő, hosszan tartó kormányválság idején a Pártvezetőség választójogi akciókkal igyekezett beleszólni a bécsi udvar és a magyar koalíciós pártok alkudozásaiba, és elérni a választójog kiterjesztését. A kormány elleni fellépéseket – a kétkedések és csalódások ellenére – továbbra is a bécsi udvar iránti némi reménykedéssel kapcsolja össze. Ez meddő kísérlet, és politikai zavart idéz elő a mozgalomban. A pártban és a munkásszervezetekben erősödnek a baloldali törekvések, amelyek harcosabb akciókra szorítják a Pártvezetőséget.

Eszmei harc a nemzetközi munkásmozgalomban. Baloldali ellenzék a Magyarországi Szociáldemokrata Pártban

Az 1905–1907-es harcok a baloldali ellenzék aktívabb fellépését eredményezik a magyarországi munkásmozgalomban. Bonyolult körülmények között kerül erre sor, elsősorban azért, mert a forradalom útjának és konkrét magyarországi feladatainak kérdései tisztázatlanok. Magyarországon a társadalmi fejlődés mindenekelőtt a félbemaradt polgári forradalom befejezését követeli, tehát polgári demokratikus forradalom van napirenden, amely a munkásosztály vezetésével tovább fejlődhet szocialista forradalommá.

A Szociáldemokrata Párt eszmei-politikai harcában kiemelkedő helyet foglal el a nagybirtokos arisztokrácia politikai hatalma elleni küzdelem, a polgári demokratikus átalakulás alapvető kérdései ennek ellenére tisztázatlanok. Ebből következik a nincstelen és szegényparasztság földosztó követeléseinek elutasítása és a Habsburg-monarchia elleni harc következetlensége is.

Ezekben az években a nemzetközi munkásmozgalomban élessé vált az eszmei és politikai harc a marxizmus és a Bernstein-féle revizionizmus között. Ezt a harcot bonyolítja az anarcho-szindikalista irányzat, amely szembefordul a munkásság politikai mozgalmával.

Amikor az élenjáró kapitalista országok a gyors ipari fejlődés időszakát élik, a tőkés monopóliumok döntő szerephez jutnak, gyarmati hódításaikkal uralmuk alá hajtják az egész földet, az „anyaországban" megerősödik a munkásarisztokrácia, vagyis a munkásságnak az a rétege, amelyet a burzsoázia anyagilag érdekeltté tesz a tőkés rendszer fenntartásában. A munkásarisztokrácia befolyása a fejlettebb országok szocialista mozgalmaiban jelentősen növekszik. Ekkor a múlt század kilencvenes éveinek végén lép fel Eduard Bernstein, a Német Szociáldemokrata Párt egyik vezetője, revizionista elméletével. A különféle reformista nézeteket rendszerbe foglalva általános támadást indít a marxizmus alapelvei ellen.

Marx *A tőke* című művében megállapította, hogy a kapitalizmusban törvényszerű a tőke fokozódó összpontosulása a nagyvállalkozók, a pénzmágnások kezében, s ez elmélyíti az osztályellentéteket, érleli a társadalmi forradalmat. Bernstein e tételt a monopolkapitalizmus korszakára vonatkozóan idejétmúltnak nyilvánítja, és azt állítja, hogy a tőke mindinkább megoszlik több tulajdonos között, részvénytársaságok formájában „demokratizálódik", tehát az osztályellentétek tompulnak, az osztályharc csökken, a forradalom elkerülhető, a kapitalizmus pedig majd „belenő" a szocializmusba.

Marx az államról megállapítja, hogy az a mindenkori uralkodó osztály erőszakszervezete, amelynek segítségével védi hatalmát, és elnyomja a vele szemben álló osztályokat. A proletariátus nagy, forradalmi feladata tehát az, hogy a kizsákmányoló osztályok államát megdöntse, a politikai hatalmat meghódítva munkásállamot teremtsen, és ennek segítségével a társadalmat átalakítsa, szocialista társadalmat létesítsen. Bernstein a monopolkapitalizmus korszakában elavultnak nyilvánítja Marxnak az államról vallott megállapítását is. Azt állítja, hogy a polgári állam mindinkább osztályfelettivé válik, megszűnik az osztályharc eszköze lenni és az osztályegyüttműködés szolgálatában áll, tehát a polgári államot nem kell megdönteni, nem kell helyette proletárállamot létrehozni. Nézeteinek lényege: lemondás a munkásosztály politikai hatalmáról, lemondás a burzsoázia kisajátításának forradalmi célkitűzéséről.

A Bernstein-féle revizionizmus kifejezi a munkásarisztokráciának azt a törekvését, hogy a proletariátust rávegye a tőkés rendszerbe való belenyugvásra. Bernstein fellépése, amint ezt Lenin megállapítja, a liberális burzsoázia befolyását képviseli és terjeszti a munkásmozgalomban.

A Német Szociáldemokrata Pártban a Bernstein-féle nézetekkel szemben August Bebel, a párt vezetője és Karl Kautsky, a párt fő teoretikusa fellép a marxi alapelvek védelmében. Ugyanakkor azonban a revizionistákkal való szervezeti egység fenntartását kívánják, s a gyakorlatban újabb és újabb engedményeket

tesznek nekik. A pártban terjednek a revizionista nézetek. Kautskyék irányzata, amely a szocialista mozgalom balszárnya és a revizionista irányzat között helyezkedik el, centrizmus néven vált ismertté.

A marxizmus és revizionizmus közötti eszmei harc kiterjed az egész nemzetközi munkásmozgalomra. A szociáldemokrata pártok többségében szenvedélyes elvi és politikai viták folynak. A marxi eszmék védelmében a legkövetkezetesebben a bolsevikok szállnak síkra, Lenin vezetésével.

Az oroszországi munkásmozgalomban 1903-ban különült el a forradalmi és a reformista szárny bolsevikokra („többségiekre") és mensevikekre („kisebbségiekre"). A bolsevikok megteremtik az új típusú forradalmi pártot, amely mint a munkásosztály élcsapata előkészíti az oroszországi proletariátust a forradalom megvívására.

Az Ausztriai Szociáldemokrata Pártban ebben az időben a Kautsky-féle centrista felfogás van túlsúlyban, ezt képviseli Viktor Adler, a párt vezetője is.

A magyar Pártvezetőség az elméleti kérdéseknek nem tulajdonít kellő jelentőséget. Küldöttei a II. Internacionálé fórumain a centristák álláspontját támogatják, gyakorlati politikája pedig reformista jellegű.

A szociáldemokrata pártokban jelentkező megalkuvás ellenhatásaként több országban erősödik a szindikalizmus. Ez az irányzat a politikai harcban mutatkozó megalkuvást végső soron a politikai mozgalom elutasításával véli kiküszöbölhetőnek. Azt hirdeti, hogy az osztályharc fő területe a gazdasági harc, a munkásság fő fegyvere a szakszervezet, és a kapitalizmus megdöntéséhez elégséges az általános sztrájk. A munkásság politikai pártjának jelentőségét lebecsüli, vezető szerepét tagadja. A szindikalizmus átveszi az anarchisták felfogását az államról, tagadja a proletárdiktatúra történelmi szükségszerűségét.

A századfordulót követően a szindikalizmus többnyire anarcho-szindikalizmus formájában jelentkezik. Mindenekelőtt Franciaországban, továbbá Olaszországban, Spanyolországban terjed el. Erőteljes tőke elleni gazdasági harcot hirdetve és a pártok politikájában mutatkozó megalkuvást bírálva a szindikalisták fellépése ösztönös forradalmi érzelmeket is kifejez. Azonban minden irányzat, amely lemond a munkásság politikai hatalmának megszerzéséről – így a revizionizmus is, az anarcho-szindikalizmus is – eltéríti a proletariátust a forradalom győzelméhez vezető útról.

*

A Magyarországi Szociáldemokrata Pártban a századforduló után először szindikalista jellegű ellenzék lép fel a Pártvezetőség politikája ellen. Vezető képviselője Szabó Ervin, a fiatal jogász, aki egyetemi tanulmányainak befejezése után könyvtárosi pályára lép, emellett 1900–1902-ben a Népszava munkatársa. A harcosabb politikát sürgetők sorában bírálja a Pártvezetőséget. Elméleti érdeklődése csakhamar a társadalmi kérdések tanulmányozására készteti. Szerkesztésében jelenik meg először magyar nyelven Marx és Engels válogatott műveinek kétkötetes kiadása (1905, 1909). E műveket azonban olyan bevezetésekkel látja el, amelyekben anarcho-szindikalista nézeteit fejtegeti.

Felfogásának megpróbál érvényt szerezni a pártban. A XII. pártkongresszuson, 1905-ben, javaslatot terjeszt be a szervezeti szabályzat módosítására. Azt ajánlja,

hogy hatálytalanítsák a szervezeti szabályzat azon megállapítását, amely a párthoz való tartozás feltételéül jelöli meg a párt programjának elfogadását. Szerinte elegendő a párt alapelveivel való egyetértés. Olyan módosítást is javasol, amely a Pártvezetőség hatáskörét a helyi szervezetek irányításában minimálisra korlátozza.

Szabó Ervin a párt több alapelvével szembekerült és a pártprogramtól független tevékenységet akart biztosítani az egyes szervezetek és tagok számára. Javaslatában azonban nem foglalkozik a párt általános politikai irányvonalával. A kongresszus a szervezeti szabályzat anarcho-szindikalista jellegű módosítását elvetette. Szabó Ervin akciója elszigetelődött, ő maga a párttól eltávolodott, de folytatta nézeteinek propagálását és a Pártvezetőség bírálatát.

Marx: A gothai program kritikája című művéhez írt bevezetőjében Szabó Ervin azt a szindikalista nézetet hirdeti, hogy az „igazi osztályharc" a gazdasági küzdelem területén folyik. A munkásság politikai harcát úgy tekinti, hogy annak lényege csupán a liberális burzsoázia támogatása. A munkásság politikai pártja szerinte „éppen arra alakul, hogy a burzsoáziát a polgári demokráciáért való harcában támogassa. Vagyis a politikai harc nem a munkásosztály ellensége ellen folyik..., hanem ellensége társadalmi és politikai szervezetéért: a polgári demokráciáért." Tiltakozik azellen, hogy a politikai akciókba a párt bevonja a szakszervezeteket is, s így eltéríti azokat „igazi hivatásuktól". „Szindikalizmus" című, 1910-ben megjelent kiáltványában a munkásmozgalom útját így látja: „Minden arra visz, hogy a munkások végül nagy, az egész országot átfogó *általános sztrájkban* a végső, döntő küzdelmet fölajánlják a kapitalista társadalomnak."

Szabó Ervin későbbi tevékenysége során mind szorosabban együttműködik a polgári radikálisokkal. Nagy érdeme viszont, hogy határozottan fellép a növekvő háborús veszély ellen. A világháború éveiben a szocialisták antimilitarista tevékenységének egyik fő támogatójává válik, s e küzdelem ismét közelebb hozza őt a munkásmozgalomhoz, a mozgalom kifejlődő forradalmi szárnyához.

A Pártvezetőség taktikájának eredménytelensége, a választójogért folyó akciók meddősége elégedetlenséget idéz elő a pártban, a szervezett munkásság körében. 1907 és 1908 tavaszán a XIV. és a XV. kongresszuson sok küldött kifogásolja, hogy a Pártvezetőség nem elég erélyes a kormány elnyomó intézkedései elleni küzdelemben, a szervező munka elégtelen, különösen vidéken, s főleg a nemzetiségi területeken. Vitatják azt is, hogy a párt szervezeti felépítése megfelel-e a követelményeknek; kiváltképpen a szakszervezetektől független területi pártszervezetek kiépítését szorgalmazzák. A párt politikájának alapvető kérdéseivel az ellenzék kellően nem foglalkozik, eszmeileg és politikailag gyönge. Fellépése mégis a tömegek harci készségét fejezi ki, és jelentős szerepet játszik abban, hogy a Pártvezetőség 1907 őszén, majd 1908 őszén is politikai tömegakciókat rendez.

1908-tól az ellenzék egyik vezető képviselője Alpári Gyula újságíró, előzőleg a Népszava szerkesztőségének tagja. Korábban vezető szerepet játszott a szocialista ifjúsági mozgalomban, s a magyarországi ifjúmunkás szervezet képviselőjeként közreműködött a *Szocialista Ifjúsági Internacionálé* megalakításában. Az Ifjúsági Internacionálé 1907 augusztusában Stuttgartban alakult meg Karl Liebknecht vezetésével. Németországi tartózkodása során Alpári megismerkedett a német bal-

oldal vezetőivel, mindenekelőtt Karl Liebknechttel. 1908 nyarán tért vissza Magyarországra, és bekapcsolódott az erősödő ellenzéki akciókba.

Alpári fellépése is elsősorban azt az elégedetlenséget fejezi ki, amelyet a pártban a választójogi küzdelem eredménytelensége idézett elő. Keresve a sikertelenség okát, arra a következtetésre jut, hogy ennek forrása a Pártvezetőség húzódozása a tömegmozgalmaktól és alkudozási kísérlete a dinasztiával. Megállapítja: „Míg a dinasztia kegyét hajszolom, addig a választójog igazi harcosainak tábora züllésnek indul." Ugyanekkor mereven elutasítja a polgári baloldallal való politikai együttműködést, és a parasztsággal való szövetség jelentőségét sem érti meg. Úgy véli, hogy „a választójog egyedül megbízható hadserege a munkásság".

Alpári látja a Pártvezetőség politikájának és taktikájának tényleges hibáit a választójogi küzdelemben, de bírálata nem párosul helyes politikai és taktikai elgondolással. Még nem ismeri fel annak jelentőségét, hogy a munkásosztály a politikai harcban szövetségeseket szerezzen és velük – akár csak részleges célok eléréséért is – közös harci frontot teremtsen. Felfogásának kialakítása során a német baloldal vezető teoretikusa, Rosa Luxemburg nézeteit veszi át.

Alpári sürgeti a pártszervezetek kiépítését és követeli, hogy a pártot válasszák el a szakszervezetektől. Úgy véli, hogy ez biztosítaná új, harcosabb pártvezetés létrehozását, a politikai tömegakciók hatékonyabb megszervezését, a politikai jogokért vívott harc sikerét.

Ellenzéki tevékenysége miatt a XVII. pártkongresszus 1910 márciusában 101 szavazattal 56 ellenében (a küldöttek száma 223) Alpári Gyulát kizárja a pártból. Kizárása széles körű tiltakozást vált ki, de ez nem elég erős ahhoz, hogy a határozatot megváltoztassák. A baloldali ellenzék a II. Internacionálé következő, 1910-es, koppenhágai kongresszusa elé terjeszti a Pártvezetőséget bíráló memorandumát. Az ellenzéket támogató néhány kisebb szakszervezet – cementmunkások, útépítők, üvegesek, fuvarozók – kiküldte Alpárit a hágai kongresszusra. A Pártvezetőség küldöttei tiltakoztak Alpári mandátumának elismerése ellen. A Nemzetközi Szocialista Iroda mandátumvizsgáló bizottságában a baloldal képviselői – köztük Lenin, Rosa Luxemburg, Clara Zetkin – Alpári mellé állnak, de a centrista és reformista többség megtagadja Alpári mandátumának elismerését.

Alpári Gyula, Hirossik János építőmunkás és más ellenzékiek 1911 tavaszán új pártot próbálnak alakítani, s e célból 25 tagú előkészítő bizottságot hoznak létre. Kísérletük azonban eredménytelen. Ennek oka mindenekelőtt abban rejlik, hogy az ellenzék sem tud helyes választ adni a forradalmi munkásmozgalom előtt álló nagy harci kérdésekre; nem dolgoz ki helyes forradalmi irányvonalat, és nem terjeszt elő új harci programot. A pártalakítási kísérletet hamarosan abba is hagyják. További működésükkel segítik a baloldali fellépéseket, amelyek jelentős szerepet játszanak a párt és a szakszervezetek tevékenységében.

A háborús veszély növekedése és a politikai harcok élesedése. Az antimilitarista harc és a választójogi küzdelem

A Tisza-párti kormányzat az imperialista háborús előkészületek gyorsításának idején lép hivatalba. 1911–1913-ban lezajlanak az első világháborút közvetlenül megelőző háborús események. 1911 szeptemberében Olaszország – akkor még a központi hatalmak (Németország és Ausztria–Magyarország) szövetségese – katonai invázióval megkaparintja az észak-afrikai Tripolitániát és Kirenaikát, elszakítja e területeket a hanyatló török szultáni birodalomtól. 1912 októberében kitör az első Balkán-háború, melynek eredményeként a szövetkezett bolgár, szerb és görög hadak kiszorítják Törökországot az általa évszázadokig birtokolt szerb, albán és macedón területekről. A szövetséges balkáni országok a törököktől elhódított macedón területek felosztása miatt egymás közti viszályba bonyolódnak, és 1913 nyarán háború tör ki közöttük. A második Balkán-háborúban Bulgária vereséget szenved előző szövetségeseitől.

A háborús összeütközésekben jelentős szerepet játszanak az egymással vetélkedő imperialista nagyhatalmak, amelyeknek mindegyike a maga javára igyekszik kihasználni a balkáni államok ellentéteit. A Habsburg-monarchia elsősorban azon fáradozik, hogy Szerbia ne erősödjön meg. Ugyanis attól tart, hogy Szerbia erősödése fokozza az elszakadási törekvéseket a délszláv lakosságú területeken, így Szlovéniában, Horvátországban, Bosznia-Hercegovinában, s ezek elvesztése, valamint további balkáni hódítási törekvéseinek meghiúsulása fenyegeti. A német imperializmus támogatja a Habsburg-monarchia balkáni politikáját, mert úgy véli, hogy ez megfelelő utat biztosít számára Kelet felé. Az angol–francia–orosz hatalmi blokk viszont meg akarja gátolni a német és az osztrák–magyar terjeszkedést; mindkét blokk valamennyi résztvevője saját hatalmi szféráját akarja megvédeni és kiterjeszteni.

Az imperialista nagyhatalmak harca a világ újrafelosztásáért mind élesebb, a világháború veszélye egyre fenyegetőbb. A nemzetközi munkásmozgalom és a népek számára létfontosságúvá válik a háborús veszély elleni küzdelem.

A szocialista pártok alapvető feladatává vált az antiimperialista harc, a világháború veszélyének elhárítása. A revizionizmus viszont a burzsoázia előtti meghátrálás és az imperialista kormányok hódító politikájának aktív támogatása irányába tolja azokat a pártokat, amelyekben befolyása érvényesül. A nyugat-európai szocialista parlamenti képviselők nemegyszer megszavazzák kormányaik katonai költségvetéseit, s ezzel is az imperialisták fegyverkezési versenyét, a hódító háborúra való felkészülést segítik. Átveszik a burzsoá kormányok jelszavait a „honvédelemről", valamint a gyarmatosítók úgynevezett „kultúrmissziójáról", ahelyett, hogy lelepleznék e jelszavak mögött rejlő gyarmati kizsákmányolást, a további hódító célokat és a világ népeit fenyegető nagy veszedelmet.

A militarizmus és a gyarmati hódítások elleni küzdelem a marxisták és a revizionisták közötti ellentét egyik fő kérdésévé válik, erről az Internacionálé tanácskozásain is éles viták folynak. Az Internacionálé 1907-es, stuttgarti kongresszusán, amelyen Lenin is részt vett, a forradalmi marxisták visszaverték a revizionisták ama kísérletét, hogy igazolják a gyarmatosítás és a militarizmus kiszolgálását. Az elfogadott határozat arra hívja fel a szocialista pártokat, hogy lankadatlan erővel

küzdjenek a háborús készülődések ellen. „Abban az esetben, ha a háború mégis kitör – mondja a határozat –, a szocialisták kötelesek beavatkozni annak érdekében, hogy a háború mielőbb véget érjen, és kötelesek minden módon kihasználni a háború által előidézett gazdasági és politikai válságot arra, hogy a népet megmozdítsák, és ezáltal meggyorsítsák a tőke uralmának bukását."

A stuttgarti kongresszuson a centristák a baloldallal együtt léptek fel a határozat elfogadtatásáért, s a revizionisták vereséget szenvedtek. A nyugat-európai szocialista pártokban azonban a reformizmus térhódítása tovább tart, és a megalkuvó parlamenti képviselők folytatják „saját" kormányaik imperialista politikájának és háborús készülődéseinek támogatását.

Az Internacionálé 1910-es, koppenhágai kongresszusa ismét tárgyalja a militarizmus elleni harc feladatait. Az opportunisták kísérleteivel szemben megerősíti a stuttgarti kongresszus határozatát, s azt is kimondja, hogy a szocialista képviselőknek a parlamentekben meg kell tagadniuk a hadihitelek megszavazását.

Az első Balkán-háború idején, 1912 novemberében az Internacionálé Bázelben rendkívüli kongresszust tart, melynek egyetlen napirendi pontja a háború elleni harc. E kongresszuson 19 európai ország szocialista pártjainak több mint 500 küldötte vesz részt, s a beterjesztett határozatot általános vita nélkül, egyhangúlag fogadják el.

A bázeli határozat hangot ad annak a mély aggodalomnak, amelyet a világháború növekvő veszélye keltett a népekben, kifejezi a nemzetközi proletariátus harci készségét a kormányok háborús lépéseinek meghiúsítására, és figyelmezteti a hatalmon levőket: „csak a legteljesebb vakság vagy őrültség magyarázhatná azt, ha a kormányok nem értenék meg, hogy a szörnyű világháborúnak már a puszta gondolata is a munkásosztály felháborodását és haragját kell hogy kiváltsa. A proletárok *bűnnek* tartják azt, hogy *egymásra lőjenek* a tőkések hasznának növelése, a dinasztiák becsvágya vagy a titkos diplomáciai szerződések kedvéért." Újra ismétli a stuttgarti határozat azon megállapítását, mely szerint, ha a háború mégis kitörne, a keletkező politikai és gazdasági válságot fel kell használni a kapitalista osztályuralom megszüntetéséért folyó harc előbbreviteléhez.

A bázeli határozat külön foglalkozik a balkáni eseményekkel. Támogatja a balkáni szocialista pártok állásfoglalását, amely a nacionalista ellentétek szításával szemben a balkáni államok demokratikus szövetsége mellett áll ki. Megállapítja: a Habsburg-birodalom szociáldemokrata pártjainak „kötelességük, hogy teljes erővel folytassák hatásos akciójukat az ellen, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia Szerbiát megtámadja". A határozat egyben állást foglal a monarchia határain belül élő délszláv népek autonómiája mellett.

A Tisza-párti Khuen-Héderváry-kormány éveiben – 1910 januártól 1912 áprilisig – a háborús készülődések gyorsulása, valamint a háborús veszély elleni harc nagy szerepet játszik abban, hogy a politikai küzdelem ismét éleződik. Az uralkodó osztályok egyes csoportjaiban, az ismét ellenzékbe került parlamenti pártok soraiban is, aggodalom támad a Németországgal kötött katonai szövetség miatt. Mérlegelve az erőviszonyokat az angol–francia blokk és Németország között, többen kételkednek a német győzelem lehetőségében. Ugyanekkor a volt koalíciós pártok és a bécsi udvar között újra éleződik a harc a magyar kormányzati önállóság növelése, az önálló vámterület és a hadsereggel kapcsolatos követelések kérdésében.

Az ellentétek 1911 tavaszán a kormány új véderőjavaslata kapcsán robbannak ki. A monarchia hadseregének létszáma ebben az időben kb. 420 ezer fő volt. Ebből 340 ezer fő a közös, úgynevezett császári és királyi hadsereg, 48 ezer fő az osztrák Landwehr és 32 ezer fő a magyar honvédség létszáma. A bécsi udvar a hadsereg békelétszámát 500 ezerre, s a kiképzett tartalékosok számát – mely ekkor közel 900 ezer fő – kétszeresére akarja növelni. Ennél még nagyobb méretekben kívánja emelni a fegyverkezésre fordított összegeket.

A véderőjavaslat a közös hadseregbe évenként besorozott újoncok létszámát 44 ezerről 68 ezerre, a honvédségbe sorozottakét 12 500-ról 25 ezerre kívánja növelni. A parlamenti ellenzék nagy része támadja ezt a javaslatot, mindenekelőtt azért, mert a behívott újoncok közel háromnegyed részét ismét a monarchia közös, változatlanul német vezénylésű hadseregébe juttatja, s csak kis részük kerül a magyar vezénylésű honvédségbe. A honvédség – az ausztriai Landwehrhez hasonlóan – csupán kiegészítő része a monarchia fő haderejét képező közös hadseregnek. A polgári ellenzék az új véderőjavaslattal szemben ismét önálló magyar hadsereg jelszavát hangoztatja.

A magyar vezénylésű honvédségnek a közös hadsereg rovására történő növelése erősíthette volna a magyar uralkodó osztályok helyzetét a bécsi udvarral való alkudozásokban. A volt koalíciós párti politikusokat elsősorban ez a törekvés vezérli, amikor a kormány véderőjavaslata ellen fordulnak. A Justh-párti képviselők és a Károlyi Mihály-féle csoporthoz tartozók fellépésében azonban szerepet játszik a német szövetséggel szembeni aggodalom is.

A Szociáldemokrata Párt széles körű tiltakozó akciót indít az új véderőjavaslat ellen, és ezt összehangolja az általános, titkos választójog követelésével. Gyűléseket szervez Budapesten és sok vidéki városban. Az akció során politikai együttműködés jön létre az SZDP és a Justh-párt között. Az együttműködés kialakulását megkönnyíti az, hogy a Justh-párt állást foglalt az általános, titkos választójog mellett.

A Szociáldemokrata Párt XVIII. kongresszusa 1911 áprilisában tárgyalja a Justh-párttal való együttműködés kérdését. A Pártvezetőség javaslatát Garami Ernő terjeszti elő. Megállapítja, hogy a Justh-pártot, legalábbis egy részét, „nem a meggyőződés, hanem a pillanatnyi politikai konjunktúra kényszerítette rá, hogy az általános, titkos, egyenlő választójog híve legyen". A beterjesztett határozati javaslat, hivatkozva arra, hogy a Justh-pártot programja „úgy a választójog dolgában, mint a véderőjavaslat dolgában a legelszántabb harcra kötelezi", sürgeti e küzdelmet, s kimondja, hogy az SZDP ebben a Justh-pártot teljes erejével támogatja.

A kongresszus több küldötte kifejezi aggodalmát a javasolt taktika ellen, és nagyobb óvatosságot kíván a polgári pártokkal való együttműködésben. Landler Jenő ügyvéd, a szocialista vasutasmozgalom vezetője megállapítja a javaslatról, hogy „úgy fest, mintha tisztán a polgári pártokra és polgári politikusok becsületességére alapítanók jövő választójogi küzdelmünket". Maga és négy társa nevében ellenjavaslatot terjeszt be. Ebben a kormány politikáját szenvedélyesen elítélik és megállapítják, hogy annak „legfelháborítóbb jelensége az a kísérlet, amellyel a kormány a véderőjavaslatot, az ország pénz- és véradójának elviselhetetlenül nagyra növelt terheit is a választójogi reform elé akarja csempészni". Javaslatuk kimondja, hogy a párt „a szervezett munkásság erejének és minden eszközeinek

felhasználásával végsőkig elszánt harcot fog vívni az általános, egyenlő, titkos választójogért, elsősorban a véderőjavaslatnak a választóreform előtt való megvalósulását minden eszközzel meggátolja, mellé állván mindazoknak, akik a népjogok mellé állnak". Garami zárszavában megállapította, hogy nincs elvi ellentét az eredeti javaslat és Landlerék ellenjavaslata között, s a kongresszus hét szavazat ellenében a Pártvezetőség javaslatát fogadta el.

Justhék követelik a véderőjavaslat tárgyalásának elhalasztását azutánra, ha már a választójogi reformot megalkották, és ennek alapján új parlament ül össze. Arra számítanak, ha sikerül lényegesen kiszélesíteni a választójogot, akkor az új parlamentben sokkal nagyobb befolyásuk, esetleg többségük lesz, így vezető szerephez juthatnak a bécsi udvarral való alkudozásokban, nagyobb eréllyel léphetnek fel a magyar kormányzati befolyás növeléséért. 1911 áprilisában tartott értekezletükön kijelentik, hogy a párt „örömmel vesz minden támogatást", ami küzdelme során „akár a parlamentben, akár a parlamenten kívül részére nyújtatik".

A Szociáldemokrata Párt összekapcsolta a véderőjavaslat, valamint a militarizmus és a növekvő háborús veszély elleni harcot. Így az egyik, 1911 júniusában tartott budapesti szocialista népgyűlés határozata megállapítja, hogy a kormány új véderőjavaslatának „oka és sürgőssége csak a néppel semmi kapcsolatban nem álló militarisztikus érdekeknek a világbékét veszélyeztető titkos törekvéseiben lehet". A határozat felszólítja a polgári ellenzéki pártokat is, hogy harcoljanak a kormánynak „az ország fejlődését megakasztó és a világbékét veszélyeztető militarisztikus politikája ellen", s egyben segítsék az általános, titkos választójogért folyó küzdelmet.

Az SZDP és a Justh-párt 1911–1912-ben országszerte számos közös gyűlést rendez a kormány politikája ellen, a véderőjavaslat napirendről való levételéért, az általános, titkos választójog törvénybe iktatásáért. A legjelentősebb ezek közül az 1911. július 30-i budapesti népgyűlés, amelyen mintegy 30 ezren vesznek részt. A gyűlést tüntető felvonulás követi, melynek során összetűzés keletkezik a kardlapozó rendőrök és a velük szembeszegülő több ezer tüntető között.

A Justh-párttal közös akció – bár csupán korlátozott és bizonytalan együttműködést jelentett – növelte az SZDP tevékenységének lehetőségeit, szélesítette hatókörét. A Pártvezetőség azonban nagyon vigyáz arra, hogy a munkásmegmozdulások ne lépjék túl a Justhékkal kötött megállapodások kereteit.

A parlamenti ellenzék a véderőjavaslat képviselőházi tárgyalása folyamán obstrukciót folytat, a vita különféle módon történő elhúzásával – főleg ügyrendi kérdések tömegével – gátolja az előterjesztés törvényerőre emelését. Eközben az ellenzék nagyobb része – Andrássy Gyula, Kossuth Ferenc, Apponyi Albert és társai – alkudozásokba bocsátkozik a kormánnyal.

A Szociáldemokrata Párt mind a kormány, mind pedig az alkudozó parlamenti ellenzék ellen 1912. március 4-én félnapos tiltakozó sztrájkot és tüntetéseket rendez a fővárosban és számos vidéki városban, így Debrecenben, Békéscsabán, Szolnokon, Hódmezővásárhelyen, Szegeden, Pécsen, Nagykanizsán, Pozsonyban, Nagyváradon, Temesváron. A fővárosban a munkások kétharmad része követi a munkaszüneti felhívást. Számos gyűlést tartanak, melyek mindegyike elfogadja a Pártvezetőség által javasolt határozatot. E határozat kimondja: „A budapesti munkásságnak 1912. március 4-i nagygyűlése megbélyegzi a kormánynak, párt-

jának és ellenzéki álarc mögött való szövetségeseinek, valamint a Nemzeti Kaszinónak azon összeesküvését, mely az általános, egyenlő és titkos választójog megvalósításának egyetlen igazi akadálya az országban." A határozat azt is megállapítja, hogy „a Justh-párt parlamenti küzdelmét a nép érdekében valónak tartja, és ezt a küzdelmet a nép minden erejével támogatja".

Az egyik budapesti munkásgyűlésen részt vesz a *Galilei Kör*, a polgári radikális ifjúság 1908-ban alakult szervezete is, amelyben ekkor már a szocialista diákok csoportja is tevékenykedik. A gyűléseket felvonulás követi, amelyen sok tízezren vesznek részt.

A polgári pártok parlamenti fellépéseinek homlokterében a véderőjavaslat áll, a Szociáldemokrata Párt akciójának középpontjában viszont a választójogi követelés.

Ebben az időben a munkásság gazdasági harcai is élénkülnek, a szakszervezeti mozgalom újra fejlődésnek indul. A munkaviszályok kapcsán sztrájkba lépők száma viszonylag nem nagy: 1910-ben 26 ezer, 1911-ben 37 ezer, 1912-ben 31 ezer, 1913-ban csak alig 9 ezer. 1913-ban válságjelenségek mutatkoznak, a munkanélküliség növekszik, s ez a munkásság sztrájkharcait ismét nehezíti. A sztrájkok jelentős része most is sikeres, a munkaviszonyok megjavítását eredményezi. 1910–1913-ban számos olyan megmozdulás volt, amely munkabeszüntetés nélkül is béremelésre, munkaidő-csökkentésre, egész szakmákra kiterjedő kollektív szerződések megkötésére vezetett. A szakszervezetek taglétszáma az 1909. évi 85 ezerről 1912 végéig 112 ezerre emelkedik, 1913-ban viszont néhány ezerrel ismét csökken. A politikai mozgalom fellendülése 1911–1912-ben serkenti a gazdasági harcot, amely természetesen visszahat a politikai megmozdulásokra, erősíti azokat.

A „vérvörös csütörtök".
A Szociáldemokrata Párt és a parlamenti ellenzék együttműködése

A világháborút megelőző években a magyarországi munkásmozgalom legjelentősebb megmozdulása a budapesti munkásság 1912. május 23-i politikai tömegsztrájkja és nagy kormányellenes tüntetése.

A májusi megmozdulást a véderőjavaslatok miatt kitört kormányválság előzte meg. A magyar parlamenti ellenzék obstrukciójára a bécsi udvar azzal akar válaszolni, hogy a szolgálati idejüket letöltő katonákat nem szerelik le, katonaidejüket királyi rendelettel meghosszabbítják. A Khuen-Héderváry-kormány a parlamenti ellenzéknek tett engedményként hajlandó volt olyan kötelezettséget vállalni, mely szerint a véderőjavaslat törvényerőre emelése előtt nem fogják a parlament megkerülésével, királyi rendelettel meghosszabbítani a szolgálati időt. A bécsi udvar azonban ehhez nem járult hozzá, és a kormány 1912 márciusában lemondásra kényszerült.

A kormányválság heteiben a Szociáldemokrata Párt, részben a Justh-párttal közösen, helyi gyűléseket szervezett a választójogért.

1912. március 24-én a Justh-párt, az SZDP közreműködésével, népgyűlést rendezett Budapesten, a Múzeum-kertben. A népgyűlésen több mint tízezren vettek részt. Felszólalt Justh Gyula és több társa, továbbá a választójogi megmoz-

dulásokhoz csatlakozó polgári ellenzéki csoportok néhány képviselője. Közöttük volt a polgári radikálisok vezetője, Jászi Oszkár is. Az SZDP képviseletében Kunfi Zsigmond beszélt. Határozatot fogadtak el, amely kimondja: a népgyűlés „sürgős kérelemmel fordul az országgyűlés képviselő-karához, hogy megfontolván a komoly, válságos helyzet követelményeit és a további késedelem veszedelmeit, minden egyéb parlamenti munkát félretéve, haladék nélkül valósítsa meg . . . a modern korszellemnek egyedül megfelelő általános, egyenlő és titkos, községenkénti választójogot". A népgyűlés megbélyegzi a „kormánydemokratákat", a kormánnyal egyezkedőket, „akik a polgárság hátán felemelkedve cserbenhagyták a polgárságot". A népgyűlés ezzel a Kossuth-pártot és a Vázsonyi-féle Demokrata Pártot marasztalta el.

A gyűlést követő felvonulásra a munkásság harci elszántsága nyomta rá bélyegét; a tüntetők többezres tömege elsodorta a Parlamenthez vezető utat elzáró rendőrkordont, és az Országház előtt is folytatta a tüntetést, amelyet csak az erősítésül kivezényelt lovasrendőrök tudtak szétoszlatni.

A március 24-i gyűlés politikai vezetése a Justh-párt kezében volt, de a tüntetés a munkásság tömegerejét, erőteljesebb küzdelemre való készségét demonstrálta, s a Pártvezetőséget is hatékonyabb politikai megmozdulások szervezésére szorította.

A párt soraiban erős a Justh-párttal való politikai együttműködéssel kapcsolatos aggodalom, amely az 1912-es kongresszuson is megnyilvánult. Ennek alapja az a mind nyilvánvalóbbá váló tény, hogy e szövetségben a Szociáldemokrata Párt politikailag alárendelt szerepet játszik, a közös akciók irányításában óvakodik nagyobb befolyást szerezni, nehogy a Justh-párt felmondja a szövetséget.

1912. április 7–9-én – a már több hete tartó kormányválság idején – ülésezett a párt XIX. kongresszusa. A fő kérdés a választójogi harc, amelyről Kunfi Zsigmond tartott beszámolót. Alaptalannak nyilvánította a kétségeket a Justh-párttal való politikai együttműködéssel szemben. A Pártvezetőség nevében kijelentette: ha a parlamentet feloszlatják, az új választásokon teljes erővel a „Justh-párt mellé fogunk állni, és törekedni fogunk, hogy az ő diadalukat a választásokon elősegítsük". Megállapította, hogy „nem lehet a mi erőnkkel parlamenti többséggé tenni a Justh-pártot, de azt elérhetjük, hogy 30–40 törhetetlen Justh-párti képviselőt, aki lelkesedéssel küzd az általános, titkos választójogért, a mi segítségünk bejuttat a parlamentbe".

A kongresszus határozata azt állapítja meg, hogy a véderőtörvény ellen és a választójogért folyó küzdelemben alkalmazott harci módszerek eredményesek, mert a véderőjavaslatot a képviselőház mindeddig nem tudta elfogadni. Ha viszont Justhék parlamenti obstrukciójának letörésére feloszlatják a képviselőházat, a párt „a terror ellen terrorisztikus fegyverekkel fog küzdeni". E harcos kijelentés biztosította, hogy a kongresszus a javaslatot egyhangúlag fogadja el. A határozat azt is kimondja, hogy a párt a választások során azokat a jelölteket támogatja, akik a véderőjavaslatok ellen és az általános, titkos választójog mellett foglalnak állást.

A kongresszuson Landler Jenő hangot adott annak az aggodalomnak, hogy a Justh-párttal való szövetkezés és a polgári radikálisokkal való együttműködés veszélyezteti a proletárság osztályöntudatra nevelését. Kifogásolta továbbá, hogy a Pártvezetőség a munkások közti oktató tevékenységet jórészt átengedi a polgári

radikális értelmiségnek. „Amikor mi a politikai mozgalomban kénytelenek vagyunk polgári pártokkal szövetkezni – mondotta –, amikor igenis ebben a kérdésben olyan momentumok merülnek fel, amelyek mindenütt alkalmasak a proletárok osztálytudatát megingatni, akkor a Pártvezetőségnek meg kell mutatnia, hogyan kell a nevelőmunkát kifejleszteni, hogy ez a veszély elháruljon."

A kongresszuson ismét számosan sürgették az erőteljesebb politikai akciókat és a szocialista erők hatékonyabb megszervezését.

1912. április 22-én a király kinevezte az új munkapárti kormányt, melynek vezetője Lukács László, az előző kormány pénzügyminisztere lett. Néhány héttel később az új kormány a képviselőházban ismét napirendre tűzte a véderőjavaslatot, és a parlamenti obstrukció letörésére készült. Ebben az akcióban előtérbe lépett Tisza István gróf, a Munkapárt vezére, aki átvette a képviselőház elnöki tisztségét. Ez nyílt hadüzenet volt az obstruáló parlamenti ellenzéknek.

A Tisza-párti kormányzat politikai támadására a Szociáldemokrata Párt május 22-én kiáltványt bocsátott ki, amelyben másnapra meghirdette az általános sztrájkot, tüntető sétára és tiltakozó népgyűlésre szólítva fel a főváros munkásságát. „Az élethalálharc órája elérkezett – mondja a felhívás. – Meg kell mutatnunk, hogy nemcsak a gazemberek, hanem a becsületes emberek is erősek." Május 23-án megjelent a Pártvezetőség újabb felhívása, amely harcra lelkesíti a munkásságot, és megállapítja: „Ha a népjogokért folyó győzelmes tüntetés napjává fogjátok bátor és öntudatos fellépéssel avatni a mait: akkor a mostani nagy harcotok az utolsó is lesz, mert eredménye az általános választójog kivívása és a nép ellenségeinek összetörése lesz."

Május 23-án csak a fővárosban és környékén – bár a munkaadók a sztrájkban részt vevőket kéthetes kizárással fenyegették meg – mintegy 100 ezer munkás teszi le a szerszámot. A tüntetők a kormány pusztulását és az általános választójogot követelik; számos helyen az előretolt rendőrkordonokat elsodorják, az Országház tér környékéig nyomulnak, s itt is összeütköznek a rendőrséggel és katonasággal. Öt munkás és egy rendőr életét veszti, a sebesültek száma több száz. A Váci úton, a Nagymező utcában, a Podmaniczky utcában (a jelenlegi Rudas László utca), a Szabadság tér környékén a tüntetők barikádokat emelnek, a katonaság és a rendőrség támadásaira kőzáporral és revolverlövésekkel válaszolnak. A tüntetések egész napon át tartanak. Angyalföldön megtámadják a rendőrőrszobákat, fegyvereket szereznek, s a kivonult katonaság sortüzére a barikádok mögül lövésekkel válaszolnak.

A tüntetések során a választójog követelése mellett mind gyakrabban felhangzik a kormányzati rendszer megdöntésének követelése, a forradalom jelszava. A forradalom szele söpört végig a főváros utcáin.

A szociáldemokrata Pártvezetőség a Justh-párt támogatása jegyében rendezte meg a nagyszabású május 23-i megmozdulást. Justhék igyekeznek is hasznosítani saját politikájuk számára ezt a támogatást, kinyilvánítják a tüntetők választójogi követelése iránti rokonszenvüket, de óvakodnak attól, hogy a megmozdulásba bekapcsolódjanak, abban aktív szerepet vállaljanak.

A kormánypárti politikusok a munkásmegmozdulástól megrettenve a szakszervezetek feloszlatását, a szociáldemokrata vezetők letartóztatását, statárium kihirdetését követelik. Jórészt ennek hatására, de azért is, mert a Justh-párt távol-

tartja magát az akciótól, a Pártvezetőség még május 23-án délután – miközben a tüntetések városszerte folynak és egyre harcosabbá válnak – az akció beszüntetését határozza el. Új felhívást bocsát ki, amelyben megállapítja, hogy a főváros munkássága „nagyszerű forradalmi cselekedettel egyelőre megtett mindent, amit a proletárbecsület és a demokrácia nagy ügye ma követelt. Ezért azzal a szóval fordulunk most hozzátok, hogy e nagy és diadalmas csütörtök után *fejezzük be harcunknak ezt a fejezetét* fegyelmezetten és egységesen, mint ahogy kezdtük, és péntek reggel menjünk vissza mindnyájan a munkába."

A tüntetések azonban május 24-én is tovább tartanak. Ebben szerepet játszik az a körülmény, hogy a munkáltatók bezárták a gyárak kapuit a munkába visszatérők előtt. Az így kirekesztett munkások számos helyen – főleg Angyalföldön – tüntetnek a bezárt gyárak előtt. A Váci úton újból barikádokat emelnek, villamosokat borítanak fel, s a kivezényelt rendőröket, csendőröket ismét kőzáporral fogadják, újra lövöldözésre kerül sor.

A vidéki munkásságot a Pártvezetőség nem hívta fel az akcióban való részvételre, de a fővárosi események hírére május 23-án este, valamint május 24-én és 25-én a munkások 30 városban rendeznek népgyűléseket és tüntetéseket, több helyen sztrájkolnak is. A vidéki megmozdulások közül kiemelkedik a pécsi, győri, szegedi, temesvári, kolozsvári munkabeszüntetés és tüntetés, a szolnoki, miskolci, kassai, pozsonyi népgyűlés és tüntető felvonulás.

Az 1912-es nagy májusi megmozdulás, a „vérvörös csütörtök", a magyarországi proletariátus politikai fejlődésének kiemelkedő eseménye, mely a forradalmi erők gyors növekedéséről tanúskodik. A munkásság követte a Pártvezetőség harcbahívó szavát, és készen állt a küzdelem folytatására. A Pártvezetőség azonban a harc további élesedésétől megriadt, és igyekezett az akciót gyorsan leszerelni.

A munkásság harci megmozdulásai nagy visszhangot keltenek a falusi szegénységben is. 1912 nyarán 24 megyében robbannak ki ismét aratósztrájkok, bár többnyire kisebb méretűek és egymástól elszigeteltek: egy-egy érintett vármegyében általában néhány száz aratómunkás tagadja meg a munkát. Sokkal szélesebb körűek azok a megmozdulások, amelyek sztrájk nélkül zajlanak le. E harcok során a Földmunkásszövetség taglétszáma újra növekszik, bár a rendkívül erős hatósági üldözés miatt csak kismértékben: az 1911. évi 3500-ról a taglétszám 1912-ben ötezer fölé emelkedik.

Az aratómozgalmak és különösen ezeknek sztrájkok formájában történő megnyilvánulásai fokozzák az uralkodó osztályok nyugtalanságát és félelmét a népmozgalmak kirobbanásától. Mindez olyan körülmények között történik, amikor a monarchia uralkodó körei háborúra készülnek. A munkásság és a falusi szegénység tömegmozgalmainak fellendülése nehezítette, sőt veszélyeztette a katonai előkészületeket.

A kormány reakciós politikája s a háború veszélye a haladás útját kereső, a békéért aggódó értelmiséget mindinkább arra készteti, hogy a feltörekvő új társadalmi erő: a munkásság felé forduljon. Az intelligencia legjobbjai felismerték a proletariátus jövőt formáló társadalmi szerepét, látták, hogy a reakció elleni harcban a munkásság a legelszántabb erő. E felismerés hatja át Ady Endre költésze-

tét. 1912 június elején a harcoló proletárok iránti mély, testvéri együttérzéssel írja: „*Rohanunk a forradalomba.*"

A munkásság májusi nagy megmozdulása idején a Justh-párt és a Kossuth-párt tárgyalásokat folytatott egymással. Megállapodtak abban, hogy a parlamenti ellenzék közös javaslatot terjeszt a kormány elé a választójogi reformról és a véderőtörvény ügyében. Közös választójogi javaslatuk arra korlátozódik, hogy a szavazásra jogosultak számát az eddigi 1,2 millió főről 2,5 millióra emeli, tehát a felnőtt lakosságnak alig egynegyed részére terjeszti ki. A nők választójogáról szó sincs. A javaslat a titkos szavazást csak a városokban és a nagyobb ipari településeken kívánja bevezetni. Az ellenzék viszonzásul a véderőjavaslattal kapcsolatban kért engedményeket a bécsi udvartól és a kormánytól. A Lukács-kormány megelégedéssel fogadja a parlamenti ellenzék, különösen pedig a Justh-párt visszavonulását a választójogi reform kérdésében, de a bécsi udvarral már egyeztetett véderőjavaslatból nem enged.

A szociáldemokrata Pártvezetőség Justhék kívánságára elfogadja követeléseinek minimumaként a parlamenti ellenzéki blokk rendkívül mérsékelt választójogi javaslatát. Ez is annak megnyilvánulása, hogy a Pártvezetőség alárendelte politikáját a vele átmenetileg együttműködő Justh-pártnak.

A parlamenti ellenzék és a kormány egyezkedési kísérlete meghiúsul, a bécsi udvar nem enged a véderőjavaslattal kapcsolatos követeléseiből, s az obstrukció június elején újra kezdődik. Tisza István házelnök június 4-én a zajongó ellenzéki képviselők közül több mint harmincat rendőrökkel távolíttat el a Parlamentből, mire tiltakozásul valamennyi ellenzéki képviselő kivonult. A kormánypárti többség ezután megszavazza a véderőjavaslatot.

*

A Balkán-háború idején világháború veszélye fenyegette a népeket. Ausztria–Magyarország katonai beavatkozásra készül a szövetkezett balkáni országok ellen, az antanthatalmak flottái pedig megjelentek a török, valamint a görög vizeken. A békéért küzdő erők, mindenekelőtt a szocialisták, Európa-szerte háborúellenes megmozdulásokat szerveztek. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt is bekapcsolódott a nemzetközi háborúellenes akciókba, s ezt összekötötte a választójogi harccal.

1912. november 4-én Ferenc József császár és király Budapestre érkezett. Az SZDP felhívta a fővárosi munkásságot, hogy „békés, de hatalmas" tüntetést rendezzen a király bevonulási útvonalán a kormány ellen, a háború ellen – az általános, titkos választójogért.

A gyárak többségében a munkások a munkaidő befejezése előtt letették a szerszámot, a délutáni órákban tízezrével vonultak az utcára; a tüntetés során ismét összetűztek a kivonult rendőrséggel és csendőrséggel. A munkások nemcsak a kormány és a monarchia háborús politikája ellen és a választójogért tüntettek, hanem a dinasztia ellen is, és a köztársaságot éltették.

Az Internacionálé végrehajtó szerve, a Brüsszelben székelő Nemzetközi Szocialista Iroda felhívta a szociáldemokrata pártokat, hogy 1912. november 17-én szervezzenek Európa-szerte háborúellenes megmozdulásokat. E napon a párt

Budapesten népgyűlést rendezett a Balkán-háborúba való fegyveres beavatkozási készülődések ellen. A gyűlésen részt vett és felszólalt Karl Liebknecht a német, Wilhelm Ellenbogen az osztrák és Bokányi Dezső a magyar szociáldemokraták képviseletében. Az elfogadott határozat kimondja: „Az egybegyűlt munkásság óva inti Ausztria–Magyarország kormányát és diplomáciáját annak a bűnnek az elkövetésétől, hogy az országot a háborúskodás végzetes, nagy szerencsétlenségébe döntsék." A határozat állást foglal a balkáni népekkel való béke és barátság mellett. A gyűlést megelőzően a felvonuló munkástömegek a háború elleni harc jelszavait ez alkalommal is összekapcsolták a kormány és a dinasztia elleni jelszavakkal; ismét éltették a köztársaságot és követelték az általános, titkos választójogot.

A Szociáldemokrata Párt több mint 30 vidéki városban, így Sopronban, Székesfehérváron, Pécsen, Szolnokon, Szegeden, Szabadkán, Temesváron, Kolozsváron, Kassán is rendezett népgyűléseket, tüntető felvonulásokat a háborús készülődések ellen.

A monarchia készülődése a Balkán-háborúba történő katonai beavatkozásra nyilvánvalóvá tette a munkástömegek előtt a dinasztia felelősségét, a háborús veszély felidézésében. Ez a körülmény nagyon lényeges szerepet játszik abban, hogy a tüntető munkások harci jelszavai között mind gyakoribb a dinasztia pusztulásának, a köztársaság kikiáltásának követelése. A munkástömegek 1912. november 24-én ismét a köztársaság éltetésével vonultak a polgári ellenzék és az SZDP által a választójog kérdésében összehívott népgyűlésre.

A bécsi udvar és a magyar kormány tovább fokozta a háborús előkészületeket. 1912 december elején a Lukács-kormány törvényt fogadtat el „a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről", amely felhatalmazza a kormányt az ostromállapot bevezetésére, az üzemek katonai ellenőrzés alá helyezésére, esetleges sztrájkok katonai erővel való letörésére. Elkészült a kormány választójogi reformtervezete is, amely a szavazati jog kiterjesztésében korlátozottabb minden korábbi javaslatnál. A választójogosultak számát 1,2 millióról 1,9 millióra emeli, Budapest és a törvényhatósági jogú vidéki városok kivételével meghagyja a nyílt szavazást. E törvényjavaslat, amelyet 1912 decemberében terjesztettek a képviselőház elé, felháborodást vált ki a demokratikus jogokért küzdők táborában.

A Szociáldemokrata Párt 1913. január 26-án rendkívüli kongresszust tart a választójogi harc ügyében. A kongresszus tiltakozik a Lukács-kormány választójogi tervezete ellen. A határozat felhatalmazza a Pártvezetőséget, hogyha célszerűnek ítéli, akkor a „kellő pillanatban kihirdesse az egész országra kiterjedő tömegsztrájkot" az általános, egyenlő és titkos választójogért. E határozat országszerte nagy visszhangot kelt a munkásosztályban, amely az addiginál harcosabb és hatásosabb politikai küzdelmet vár tőle. A Pártvezetőség úgy tervezte, hogy a választójogi törvényjavaslat parlamenti vitája idején a polgári ellenzék parlamenti fellépésének támogatására rendezi meg az általános sztrájkot. Hetekig folyt a tervezett akció előkészítése.

A képviselőház 1913. március 4-én kezdi tárgyalni és 7-én el is fogadja a kormány választójogi javaslatát. A parlamenti ellenzék tiltakozása a javaslat ellen abban merül ki, hogy megtagadja a részvételt a törvényjavaslat tárgyalásában, és kivonul az ülésteremből. Az ellenzék e lépésére hivatkozva a szociáldemokrata Pártvezetőség felhívást bocsát ki, amelyben bejelenti az általános sztrájk elhalasz-

tását. A felhívás megállapítja, hogy a választójogi harcban kitűzött célt „*csak az utcai és parlamenti forradalom* egybekapcsolása érhette volna el". A felhívás szerint „tiszteletreméltó és nyomós politikai okokból fakadt" a parlamenti ellenzék elhatározása, hogy kivonul a képviselőházból; így azonban „parlamenti forradalomra" nem került sor. Márpedig – mondja a felhívás – „parlamenti harc nélkül eredménytelen maradna *az utca bármely hősies és önfeláldozó küzdelme.*"

A képviselőházi ellenzék megtagadta a munkásság tervezett tömegakciójának parlamenti támogatását, és teljes mértékben elhatárolta magát az esetleges általános sztrájktól. A Pártvezetőség viszont erre való tekintettel lemondott a rendkívüli kongresszus határozatában vállalt akció megrendezéséről.

Az általános sztrájk elmaradását a harcba készülő munkásság nagy megütközéssel és elkeseredéssel fogadta. Elismeri ezt Kunfi Zsigmond is, aki a Szocializmusban közölt cikkében igyekszik megmagyarázni a sztrájk lefújását. „A jelszót – írja a munkásság magatartásáról –, amely a sztrájk veszedelmeit és nélkülözéseit elhárította fejük felől, haraggal és elkeseredéssel fogadták . . . Rengeteg levél fekszik itt előttünk – írja –, amelyeknek nagyobb része tele van keserű szidalmakkal, tele az elmaradt harc visszasírásával, tele gyanakvással és panasszal". A Pártvezetőség elhatározásának okaként Kunfi is megemlíti, hogy ezt a parlamenti ellenzék képviselői kívánták. Megjegyzi, hogy a munkásság körében sokan nyílt árulással vádolják a Pártvezetőséget.

1913 júniusában a Justh-párt és a Kossuth-párt Egyesült Függetlenségi és 48-as Párt néven összeolvadt. A Függetlenségi Párthoz ekkor a parlamenti képviselők néhány kisebb tömörülése is csatlakozik, közülük politikailag legjelentősebb Károlyi Mihály csoportja. Az egyesült párt Károlyi Mihályt ügyvezető elnökévé választja, aki a parlamenti ellenzék legjelentősebb politikusává válik.

Lukács László kormánya, miután az ellene irányuló támadások tekintélyét teljesen megingatták, 1913 júniusában távozni kényszerült. A király a magyar reakció vezérét, Tisza István grófot nevezte ki az új kormány élére.

A Szociáldemokrata Párt 1913 októberében tartja következő kongresszusát, amely mindenekelőtt a választójogi harccal, továbbá a polgári pártokkal való szövetkezés kérdésével foglalkozik. A vitában hangot kap az a keserűség, amit az általános sztrájk lefújása idézett elő. A küldöttek nagy része elfogadja ugyan azt az álláspontot, hogy a polgári ellenzék magatartása miatt egyelőre el kellett állni a politikai tömegsztrájktól, de hibáztatja az akció leszerelésének módját, különösen azt, hogy a sztrájk lefújása teljesen váratlanul, a „végső pillanatban" történt. A fő vitakérdés az, hogy lehet-e bízni a polgári ellenzékben, érdemes-e fenntartani vele a politikai szövetséget, s egyáltalán ki lehet-e vívni az általános választójogot azzal a polgári ellenzékkel együttműködve, amelynek választójogi követelése csupán a felnőtt lakosság egynegyede számára kíván szavazati jogot biztosítani.

A kongresszusi vitában felszólal Kun Béla újságíró, a kolozsvári szociáldemokraták küldötte. A munkásság szocialista öntudatra nevelése szempontjából hibáztatja a parlamenti ellenzékkel való szoros szövetséget. „Nagyon veszedelmesnek ítélem – mondja –, hogy továbbra is ebben a szoros szövetkezésben maradjunk. Csodálkozom, hogy Garami elvtárs még mindig megbízhatónak tartja az ellenzéki blokkot."

A vitából kitűnik: a polgári ellenzékkel kötött szövetség iránti bizalmatlanság

és a Pártvezetőség taktikájával szembeni elégedetlenség elsősorban abból fakad, hogy ebben a szövetségben a polgári ellenzék akarata érvényesül, az SZDP pedig alárendelt szerepet játszik. A bírálók sem utasítják el *általában* az együttműködést a polgári ellenzéki pártokkal, de nagyobb óvatosságot és a Szociáldemokrata Párt részéről önállóbb politikát sürgetnek. Az együttműködés fenntartására vonatkozó pártvezetőségi javaslatot a kongresszus elfogadja.

A kongresszus tárgyalta a háborúellenes harc kérdését is. Határozatában állást foglal a monarchia balkáni politikája ellen, és követeli a balkáni népek önállóságának tiszteletben tartását. Tiltakozik a katonai terhek növelése ellen és „azt kívánja, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia ne a katonai terhek szakadatlan emelése, hanem új, és a nép széles rétegeit kielégítő gazdasági, politikai, szociális és nemzeti politikában keresse fennmaradásának biztosítékait". E határozat tehát állást foglal a Habsburg-birodalom fenntartása mellett, s a létét fenyegető veszélyeket politikai és szociális reformokkal véli elháríthatóknak. Álláspontjában teljes mértékben reformista felfogás érvényesül, mely az összmonarchia kérdésében megegyezik az osztrák szociáldemokrata vezetők felfogásával.

A kongresszus határozata hangsúlyozza „a militarizmus és a nacionalizmus ellen való szakadatlan agitáció fontosságát". A háború esetére szóló kivételes törvényről viszont nem esik szó sem Kunfinak a napirendi pontról szóló előadói beszédében, sem az általa előterjesztett határozatban.

A Pártvezetőség politikai irányvonala és taktikája a kongresszus vitája nyomán sem változott. A párt további akcióiban is a választójogi küzdelem foglalja el a központi helyet, de nagyobb választójogi tömegmegmozdulásokat nem szerveznek. A Pártvezetőség arra készül, hogy a korcs választójogi törvény alapján a párt részt vegyen a következő választásokon, és legalább néhány képviselőjét bejuttassa a parlamentbe. Az általános választójogért folytatott további agitáció mellett a háborúellenes küzdelem, az antimilitarista akciók megszervezése háttérbe tolódik. A világháború kirobbanásának veszélye viszont egyre fokozódik, a fegyverkezési verseny növekszik, a hadsereg létszámát emelik.

1914 nyarán Európában a politikai válság minden addiginál súlyosabbá vált. A bekövetkezett veszedelmes helyzetre a II. Internacionálé vezérkara és a szocialista pártok többsége, köztük a magyar párt, nincs politikailag felkészülve. Ez annak a következménye, hogy e pártokban a reformizmus mindjobban elterjedt, a vezetésben túlsúlyra jutott, és politikailag lefegyverezte a proletariátust, akkor, amikor a legnagyobb elszántsággal kellett a világháború kirobbantása ellen küzdenie.

A MAGYARORSZÁGI MUNKÁSMOZGALOM AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉVEIBEN. A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM HATÁSA. FORRADALMI VÁLSÁG MAGYARORSZÁGON

1914–1918

A vezető imperialista hatalmak 1914 nyarán kirobbantották az első világháborút. Az egymással szemben álló két legerősebb hatalom: Anglia és Németország játszotta a főszerepet a világ újrafelosztásáért folyó küzdelemben.

Az angol imperializmus célja az volt, hogy megvédje világuralmi vezető szerepét és óriási gyarmatbirodalmát a német monopoltőke rohamától, útját állja Németország további terjeszkedésének és elvegye gyarmatait. Anglia fő szövetségese, Franciaország, méreteit tekintve a második legnagyobb gyarmatbirodalommal rendelkezett, azt védelmezte a német imperializmus hódító törekvéseivel szemben, vissza akarta szerezni az 1870–1871-es porosz–francia háború idején elvesztett Elzász-Lotharingiát s részesedni akart a német gyarmatokból. Az angolok által vezetett blokk – az antanthatalmak – harmadik fő résztvevője a cári Oroszország, amely a Balkán és Törökország irányában akart elsősorban terjeszkedni, s ebben fő riválisa Ausztria–Magyarország és Németország volt.

Németország a századforduló után, rohamos ipari fejlődése következtében, a legerősebb szárazföldi katonai hatalommá vált. Célul tűzte ki Franciaország gyarmatainak elvételét és azt tervezte, hogy Oroszországot visszaveti, területeinek egy részét megszerzi, Angliát az európai kontinenstől elszigeteli, majd szárazföldi úton előrenyomul India felé, fenyegetve az angolok e legnagyobb és legértékesebb gyarmatát. A német imperializmus fő háborús szövetségese az Osztrák–Magyar Monarchia lett. E két államot központi hatalmaknak nevezték.

A Habsburg-birodalom a Balkánon akart újabb területeket hódítani, illetve növelni politikai és gazdasági befolyását a balkáni országokban. E törekvések útjában közvetlenül Szerbia állt, amelyet az antanthatalmak támogattak. Ausztria–Magyarország fő ellenfele a cári Oroszország volt.

1914. június 28-án a Habsburg-monarchia által bekebelezett Bosznia fővárosában, Szarajevóban, szerb nacionalisták agyonlőtték Ferenc Ferdinánd trónörököst. Ennek ürügyén – egyhónapos diplomáciai tárgyalások és mozgósítási előkészületek után – Németország és Ausztria–Magyarország kirobbantotta a világháborút, amelyet mindkét hatalmi csoportosulás előkészített. 1914. július 28-án I. Ferenc József, a német kormány ösztönzésére, az osztrák és a magyar kormány egyetértésével hadat üzent Szerbiának. Németország augusztus 1-én megüzente a háborút Oroszországnak, s augusztus 3-án Franciaországnak. Anglia augusztus

4-én üzent hadat Németországnak, s a Habsburg-monarchia augusztus 5-én Oroszországnak.

A német vezérkar gyors háborús győzelmet remélt. Az orosz seregek feltartóztatásához a Habsburg-monarchia haderőinek közreműködését igényelte, míg a német hadsereg fő erőit Franciaország ellen irányította. A németek a semleges Belgiumon keresztül nyomultak Párizs irányába. A Marne-folyó melletti csatában azonban a német haderőt megállították, s a gyors háborús győzelem lehetősége már 1914 őszén meghiúsult.

A háborúba mind több ország kapcsolódott be. 1915 májusában hadba lépett Olaszország, de nem Németország és a Habsburg-monarchia oldalán, amelyekkel szövetségi szerződése volt, hanem átállt az antanthatalmakhoz. 1915 augusztusában Japán is megüzente a háborút a német blokknak, hogy az antanttal szövetségben megszerezze a csendes-óceáni német birtokokat. 1915 őszén Bulgária és Törökország a központi hatalmakhoz csatlakozott. 1916 augusztusában Románia az antant oldalán lépett hadba. 1917 áprilisában az Amerikai Egyesült Államok – amely addig semleges volt, s a háborús rendelésekkel óriási nyereséghez jutott – hadat üzent Németországnak, s ez év decemberében Ausztria–Magyarországnak. Ugyanazon évben az antant oldalán hadba lépett Görögország és számos más ország.

Az első világháború két imperialista tömb rablóháborúja volt. A résztvevők hódítási célokat szolgáló hadjáratukat „honvédő" háborúnak tüntették fel; nacionalista és soviniszta szenvedélyek mérhetetlen felszításával tévesztették meg a háború örvényébe taszított népeket.

A világháború nagyarányú hadműveletekkel kezdődött, amelyek már az első hónapokban óriási emberveszteségeket okoztak. A nyugati fronton a német áttörési kísérletek kudarccal jártak, s hosszú állóharc alakult ki. A keleti fronton összeomlott a cári seregek 1914 augusztus–szeptemberi nagy kelet-poroszországi támadása, viszont benyomultak Galíciában az Osztrák–Magyar Monarchia területére, s a Kárpátok vonalát is átlépték. A német és az osztrák–magyar hadvezetőség 1915 tavaszán ellentámadást indított a keleti fronton; seregei visszavetették az orosz csapatokat, és benyomultak a cári birodalom területére. Az olasz hadüzenet következtében azonban új, déli hadszíntér keletkezett. A monarchia csapatai óriási véráldozatok árán 1915 őszén elfoglalták Szerbiát és Montenegrót. E balkáni hadjáratban már részt vett Bulgária is.

A német hadvezetőség 1916 első felében nagy támadásokat indított a nyugati fronton, de a több hónapig tartó áttörési kísérletek ismét kudarccal végződtek. Nem vezettek eredményre az antant ellentámadásai sem. A keleti hadszíntéren 1916 június–augusztusában a cári seregek áttörték a frontot, és a frontszakasz egy részén ismét a Kárpátokig nyomultak előre. Ekkor lépett hadba Románia, s csapatai benyomultak Erdélybe. A Habsburg-monarchia haderői csak német hadosztályokkal megerősítve tudták a frontot megszilárdítani. Ezt követően a német és az osztrák–magyar hadvezetőség a román haderők ellen indított offenzívát; a központi hatalmak 1916 decemberében – 1917 januárjában csaknem egész Romániát megszállták és kirabolták.

A II. Internacionálé csődje. A háborúellenes küzdelem és az internacionalisták zimmerwaldi konferenciája

A világháború kitörése próbatétel elé állította a szocialista pártokat, a nemzetközi munkásmozgalmat. A II. Internacionálé határozatai – így az 1912-es bázeli határozat is – megszabták a munkáspártok feladatait arra az esetre, ha nem sikerül az imperialista háború kitörését megakadályozni. Az Internacionálé legjelentősebb pártjai viszont az imperialista háború támogatóivá váltak, vezetőik a hadüzenetkor cserbenhagyták a bázeli határozatot és elárulták népeiket.

Franciaországban a háborúellenes küzdelem egyik fő szószólóját, Jean Jaurèst, a *L'Humanité* szerkesztőjét, a francia imperialisták egyik ügynöke 1914. július 31-én meggyilkolta; a Szocialista Párt három vezetője viszont belépett a francia burzsoázia háborús kormányába. Az angol Munkáspárt előbb Anglia semlegessége mellett lépett fel, de mihelyt Anglia hadat üzent Németországnak, a háború támogatójává vált, s 1915 tavaszán két képviselője a kormányba is belépett.

A Német Szociáldemokrata Párt – a II. Internacionálé legerősebb pártja – elsőnek vált „saját" burzsoáziája segítőtársává a hódító háborúban, s az 1914. augusztus 4-i birodalmi gyűlésen a szociáldemokrata képviselők megszavazták a hadihiteleket. A párt vezetősége a háborús helyzetre hivatkozva nyíltan behódolt az uralkodó körök által meghirdetett „polgárbéke" jelszónak.

Karl Liebknecht és néhány képviselőtársa a német szocialista képviselők értekezletén a hadihitelek megszavazása ellen lépett fel, majd 1914 decemberében – a párt vezetőségével immár nyilvánosan is szembefordulva – a parlamentben a háborús hitelek ellen szavazott.

A Bolsevik Párt következetesen végrehajtotta a bázeli határozatot. Lenin kiadta a forradalmi jelszót: harcoljatok „saját" kormányotok vereségéért, változtassátok át az imperialista háborút polgárháborúvá, használjátok fel „saját" burzsoáziátok háborús vereségét a kizsákmányoló osztályok hatalmának megdöntésére. A bolsevik képviselők a cári dumában a hadihitelek ellen szavaztak, vállalva érte a száműzetést. A hódító háború elleni következetes harc nagy szerepet játszott a forradalom eszmei és politikai előkészítésében.

A mensevikek a fegyveres küzdelem megindulása után hamarosan a cári hatalom rablóháborúja mellé álltak. A bolsevikok ezért elszánt harcot indítottak az imperialista háború szocialista kiszolgálói ellen is.

A szerb szocialista párt az imperialista háború ellen foglalt állást, a háború kitörése után a béke megkötését követelte, s az antantimperialistákkal való szakításért szállt síkra.

A bolgár forradalmi szocialisták pártja, a reformistáktól elszakadt tesznyákok, szintén hűek maradtak a bázeli határozathoz, szembefordultak az imperialista háborúval akkor is, midőn Bulgária hadba lépett.

Ausztriában, amikor a háború kitört, a mozgósítást elrendelték és a háborús kivételes állapotot bevezették, a Szociáldemokrata Párt vezetősége kiáltványt bocsátott ki. Kifejezte sajnálkozását, hogy a háború elleni tiltakozás dacára a monarchia mégis hadat üzent Szerbiának, egyben köszöntötte a bevonult katonákat, s a munkásmozgalom feladatait abban jelölte meg, hogy védje és tartsa fenn szervezeteit a háború utáni időkre. Óvakodott nevén nevezni a rablóháborút, és fel-

adta a harcot a háború ellen. Miután Ausztria–Magyarország hadat üzent Oroszországnak, az osztrák párt vezetői az imperialista háború aktív támogatói lettek. Igazolásul azt hirdették, hogy a háború a cárizmus barbár rendszere ellen, a „civilizációért" folyik. Ugyanakkor a német „honvédelem" támogatása jegyében nyíltan kiálltak a polgári demokratikus Franciaország ellen törő német imperializmus hódító hadjárata mellett is.

A bázeli határozathoz hűtlenné vált szociáldemokrata pártok vezető szervei a háború imperialista jellegének elhallgatásával, a hódító háború hamis jellemzésével, a munkásság háborúellenes küzdelmének megbénításával tették a legnagyobb szolgálatot „saját" burzsoáziájuknak.

A háború kitörésével a II. Internacionálé politikailag csődbe jutott és szétesett. Pártjainak többsége – jóllehet a háborús készülődések idején nemegyszer szenvedélyes hangú nyilatkozatokat tett az imperialista háború ellen, és képviselői megszavazták a II. Internacionálé háborúellenes határozatait is – a hódító háború aktív támogatójává süllyedt. Az imperialista államok két háborús csoportra oszlásával a II. Internacionálé e pártjai, a „Világ proletárjai, egyesüljetek!" jelszót elárulva, segítették „saját" uralkodó osztályaikat abban, hogy hódító céljaikért véres háborúba küldjék egymás ellen a proletárokat, a népeket.

*

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt a Szerbiának küldött 1914. július 23-i ultimátum kapcsán nyilvánosan állást foglalt Szerbia katonai megtámadása ellen. A Népszava július 25-i számának *Nem akarunk háborút!* című vezércikke megállapítja, hogy az ultimátum a „sovinizmus álarcát magára öltő *osztrák–magyar imperializmus*" lépése. „A monarchia népei – írja – nem Szerbiában, de az osztrák–magyar *imperializmusban*, a mérhetetlenül terjeszkedő osztrák–magyar *militarizmusban*, a rettentő súllyal ránk nehezedő osztrák–magyar *abszolutizmusban*, a korláttalan mohósággal kizsákmányoló osztrák–magyar *kapitalizmusban* tudják, látják és érzik a maguk ellenségeit." A cikk utal arra, hogy a Szerbia elleni hadjárat a világháború tüzét lobbanthatja lángra, a háború mögött pedig „olyan előre nem sejthető, hatásukban ki nem számítható katasztrófák rejtőznek, amelyek hatalmas birodalmakat boríthatnak fel", s ezek nyomán „az egész mai társadalmi rendnek a megingásáról lehet szó". Erre hivatkozva hívja fel a cikk az uralkodó körök figyelmét: „az értelmes előrelátás és a humanitás eszméje egyaránt azt parancsolja tehát, hogy ezt az ultimátumot ne kövesse hadüzenet".

Miután a monarchia Szerbiának július 28-án hadat üzent, a Népszava másnapi számában a Pártvezetőség arra szólította fel a szervezett munkásokat, viseljék el a megpróbáltatásokat, s fő tennivalójuk az legyen, hogy fenntartsák szervezeteiket a háború utáni időkre. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetői – az osztrák párt vezetőihez hasonlóan – már hallgattak az osztrák–magyar imperializmusról, és feladták a háborúellenes küzdelmet. Ezt azzal indokolták, hogy a háborús tilalmak miatt le kell mondani a kormány elleni kritikáról. Ehhez azonban hozzátették: „Le kell mondanunk nemcsak azért, mert a törvény rendeli, hanem részben azért is, mert *ilyen válságos helyzetben mi sem akarhatjuk még*

a legigazságosabb kritikával sem megnehezíteni az intézők dolgát." Ez teljes behódolás volt a háborús kormány előtt, elárulása a népnek.

E behódolást hamarosan követte a militarista Németország rablóháborújának dicsőítése a párt központi lapjában. Augusztus 3-án a Népszava erről így ír: „az európai kultúra vívja harcát az orosz barbársággal . . . az orosz birodalom rombadöntése: a nagyobb kultúra és a több szabadság diadalát jelenti." Ekkor már eldőlt, hogy a Habsburg-monarchia is hadat üzen a cári Oroszországnak. A Pártvezetőség néhány nap alatt eljutott a háború ellenzésétől Németország és Ausztria–Magyarország imperialista háborújának aktív támogatásáig; bekapcsolódott a soviniszta háborús propagandába, s „civilizációt védelmező" missziónként magasztalta a rablóháborút. A Pártvezetőség „felvilágosító" munkája így idomult a soviniszta háborús hisztéria hullámaihoz, amelyek a háború első heteiben mindkét háborús blokk országaiban elborították a népeket.

*

A nagy véráldozat, a háborús nélkülözések fokozódása az összes hadviselő országokban a nacionalista és soviniszta propaganda hatásának csökkenésével, az imperialista háború elleni felháborodás növekedésével járt. A népek békekövetelése egyre általánosabb lett. Az internacionalizmus eszméjéhez hű szocialisták háborúellenes fellépései, bátor, önfeláldozó harcuk az imperialista politikával szemben mind nagyobb visszhangot keltettek a hadviselő és a semleges országok munkásmozgalmában.

Bernben 1915 február végén összeült a Bolsevik Párt külföldi szekcióinak konferenciája, amely Lenin vezetésével tárgyalta az imperialista háború polgárháborúvá változtatásáért folyó harc közvetlen tennivalóit. Határozatában ezeket így foglalta össze: „1. feltétlenül meg kell tagadni a hadihiteleket és ki kell lépni a burzsoá kormányokból; 2. teljesen szakítani kell a »nemzeti béke« (bloc national, Burgfriede) politikájával; 3. illegális szervezetet kell teremteni mindenütt, ahol a kormány és a burzsoázia kihirdeti a hadiállapotot és megszünteti az alkotmányos szabadságjogokat; 4. elő kell segíteni a hadviselő nemzetek katonáinak barátkozását a lövészárkokban és általában a hadszíntereken; 5. általában támogatni kell a proletariátus mindennemű forradalmi tömegmegmozdulását."

A Bolsevik Párt oroszországi szervezetei a háború kezdetétől fogva az imperialista háború elleni aktív harc kifejlesztésére összpontosították erőiket: röplapokat adtak ki, széles körű felvilágosító munkát folytattak és munkásmegmozdulásokat szerveztek. Már a háború első hónapjaiban sztrájkok törtek ki. 1915-ben a sztrájkolók száma elérte a félmilliót, 1916-ban az egymilliót. Sokasodtak a parasztmegmozdulások is. A párt nagy figyelmet fordított a katonák közötti munkára. Az orosz és az osztrák–magyar hadsereg katonáinak barátkozása a lövészárkokban 1914 utolsó hónapjaiban megkezdődött, 1915-ben pedig mind gyakoribbá vált. Szaporodtak a szökések a cári hadseregből, és egyes alakulatoknál a parancsok megtagadására is sor került.

Németországban 1915 elején Karl Liebknecht vezetésével megalakult a forradalmi szocialisták harci szervezete, amely később a *Spartakus-szövetség* nevet vette fel. E szervezetnek Liebknecht által írt, 1915 májusában megjelent illegális röp-

lapja síkraszáll a nemzetközi proletár osztályharc mellett, s megállapítja: „A német nép fő ellensége Németországban van: a német imperializmus, a német háborús párt, a német titkos diplomácia. Ez ellen a saját országában levő ellenség ellen kell a német népnek küzdenie."

Angliában a Brit Szocialista Párt szembefordult a háborús kormánnyal és a Munkáspárt háborút támogató politikájával, kilépett a Munkáspárt kötelékéből, amelyhez addig külön szervezetként tartozott. Az angol szakszervezetekben nagy ellenállás fejlődött ki a háborús kizsákmányolással szemben; 1915-ben szaporodtak a sztrájkok. Legjelentősebb ezek közül 1915 júliusában a dél-walesi bányászsztrájk, amelynek 200 ezer résztvevője volt.

Franciaországban 1915. május 1-én a vas- és fémmunkások szakszervezetének vezetősége a szövetség lapjában a nemzetközi szolidaritás mellett foglalt állást, megállapítva: „Ez a háború nem a mi háborúnk." Fellépése a francia szocialista baloldal első nyilvános jelentkezése a háború alatt.

Az Olasz Szocialista Pártban a háború kitörése után Mussolini és társai az antanthoz csatlakozás mellett léptek fel; emiatt 1914 végén kizárták őket a pártból, mint a szocializmus árulóit. Az olasz párt a hadba lépés után is a háború ellen foglalt állást, s parlamenti képviselői a hadihitelek ellen szavaztak, de a párt az imperialista háború polgárháborúvá változtatásáért, a háborús kormány megdöntéséért folyó harcot nem vállalta. Azon képviselőit, akik a hadba lépés után lettek az imperialista háború aktív támogatóivá, már nem távolították el a pártból.

Az Osztrák Szociáldemokrata Pártban is erősödött a szembenállás az imperialista háborúval, a párt háborút támogató politikájával. E politika legismertebb kritikusa Friedrich Adler volt. Elutasította azt a felfogást, amely szerint a cári Oroszország elleni háború az „európai demokrácia" védelmét szolgálja, és helytelenítette, hogy a szocialisták reményeket fűznek akár a központi hatalmak, akár az antanthatalmak győzelméhez. Ugyanakkor elutasította az aktív harcot a monarchia háborús vereségéért, és az olasz párthoz hasonló centrista jellegű álláspontot foglalt el.

Az internacionalisták képviselői 1915 szeptemberében tanácskozásra ültek össze a semleges Svájc egyik községében, Zimmerwaldban, hogy megtárgyalják a háborúellenes küzdelem feladatait, a szocialista mozgalom nemzetközi kapcsolatainak helyreállítását, illetve új internacionálé létesítését. A konferencián Bulgária, Franciaország, Hollandia, Lengyelország, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Románia, Svájc és Svédország képviselői vettek részt.

A zimmerwaldi konferencián mélyreható vita folyt az imperialista háború elleni küzdelemről s a szociálsoviniszták elleni harcról. A résztvevők többsége centrista nézetet képviselt: elítélte a háborút, szükségesnek tartotta a békeagitáció kifejlesztését, de elutasította az imperialista háború polgárháborúvá változtatásának és a háborús kormányok megdöntésének forradalmi jelszavát.

A konferencián részt vett Lenin is, s a vitákban kimagasló szerepet játszott. Vezetésével az internacionalisták balszárnya külön határozati javaslatot terjesztett elő, amely kimondja: „Ez a háború a hadviselő hatalmak mindkét csoportja részéről a rabszolgatartók háborúja." Élesen elítéli azokat a szocialista vezetőket, akik „saját" burzsoáziájuk hódító háborújának támogatóivá váltak. Megállapítja, hogy a munkásosztály csak úgy érheti el világtörténelmi célját, ha kíméletlen harcot folytat a nyílt opportunizmus, a szociálsovinizmus, és az úgynevezett centrizmus

ellen is, „amely a soviniszták javára feladta a marxizmus álláspontját". Utal arra, hogy a bázeli határozat a fenyegető imperialista háborúval kapcsolatban „a *proletárforradalom* közelségét hirdette", s a forradalmi helyzet valóban közeledik. „A dolgozó tömegek egyre fokozódó békevágya azt fejezi ki, hogy a tömegek kiábrándulnak, a »haza védelmének« hazug burzsoá jelszava csődöt mondott, megkezdődött a tömegek forradalmi tudatának tisztulása."

A balszárny határozati javaslata a burzsoá kormányok forradalmi megdöntésében jelöli meg az egyedül lehetséges utat a nemzeti elnyomást kizáró, demokratikus béke kiharcolásához. Megállapítja, hogy a szocialisták feladata: a munkásság forradalmi tudatának fejlesztése, minden forradalmi megmozdulás támogatása és ösztönzése. Arra kell törekedniük, hogy az imperialista háborút változtassák „az elnyomott osztályoknak elnyomóik ellen folyó polgárháborújává, a tőkésosztály kisajátításáért, a proletariátus politikai hatalmának meghódításáért, a szocializmus megvalósításáért".

A konferencia 19 szavazattal 12 ellenében a mérsékelt határozati javaslatot fogadta el, amelyet mint Kiáltványt intézett Európa népeihez.

A zimmerwaldi Kiáltvány szenvedélyes hangon bélyegzi meg a háborús öldöklést és pusztítást. Megállapítja, hogy a háborút az imperializmus, a kapitalisták profitéhsége idézte elő. Hangsúlyozza mind a monarchista, mind a köztársasági kormányok, a hatalmas tőkés szervezetek, a polgári pártok és az egyházak felelősségét a háborúért. Megállapítja, hogy a hódító háború kiszolgálóivá vált szocialista vezetők is felelősek, és kimondja, hogy e pártok mindegyike, valamint a Nemzetközi Szocialista Iroda is csődöt mondott. Hangsúlyozza a szociálsovinisztá k felelősségét azért, hogy a nemzetközi munkásosztály „a népgyilkolás második évében még mindig nem találta meg az útját és módját annak, hogy minden országban egyidejűleg elszánt, tetterős harcot folytasson a békéért". Közli, hogy a konferencia résztvevői azért jöttek össze, hogy „a nemzetközi kapcsolatok elszakított szálait újra összefűzzék, s a munkásosztályt öntudatra ébresszék és harcba hívják a békéért". A kiáltvány fő harci jelszava: Mindenféle területi hódítás nélküli békét!

A zimmerwaldi kiáltvány kitér az elől, hogy a háborús kormányok megdöntését s az imperialista háború polgárháborúvá változtatását konkrét harci feladattá tegye, s nem ítéli el a szociálsovinisztákkal szemben békülékeny centristákat. Ezért nem felelt meg kellőképpen a helyzetből fakadó feladatok követelményeinek. De fogyatékosságai ellenére is értékes harci okmánya a háborúellenes küzdelmet szervező és a nemzetközi összefogást kereső szocialista erőknek. Elősegítette az imperialista háború rabló jellegének megvilágítását, a „haza védelme" jelszóval űzött népcsalás leleplezését, a burzsoázia szolgálatába szegődött szociálsoviniszták elleni harcot. A kiáltvány hitet tesz a munkásság nemzetközi összefogása mellett. Azonban a centrista irányzatok képviselői a kiáltványt saját céljaikra használhatták fel, mert a békeharcot nem kapcsolta össze a háborús kormányok megdöntésének forradalmi feladatával.

A zimmerwaldi konferencia balszárnya következetes forradalmi álláspontot képviselt. Vezetői a Bolsevik Párt képviselői voltak, akik felléptek az új, III. Internacionálé létrehozásáért, s a konferencia után megszervezték a zimmerwaldi baloldal nemzetközi irodáját. Svájcban német nyelvű lapot is indítottak *Vorbote* cím-

mel. A zimmerwaldi baloldal részt vett a konferencia egészének képviseletében létrehozott Nemzetközi Szocialista Bizottságban is.

A Nemzetközi Szocialista Bizottság 1916 áprilisára hívta össze a következő tanácskozást a svájci Kienthalba. A kienthali vagy más néven a második zimmerwaldi konferencia is felhívást bocsátott ki, amelyben ismét harcra szólítja fel a népeket a békéért. A háborús kormányok megdöntésének, az imperialista háború polgárháborúvá változtatásának forradalmi feladatát ez a felhívás sem tartalmazza. A nemzetközi munkásmozgalomban élesedett az ellentét a forradalmi szocialisták és a harcot pacifista irányba terelő centristák között is.

A háborús válság és a háborúellenes küzdelem Magyarországon

A háború kitörésekor Magyarországon 1,6 millió embert hívtak be, mozgósítva a 21–42 éves korosztályokat. Az első hadműveletek során a monarchia igen nagy veszteségeket szenvedett, 1914 végéig halottakban, sebesültekben és foglyokban közel egymillió embert. A sebesültek nagy része ismét a frontra került, de elsősorban újabb korosztályok mozgósításával pótolták a veszteségeket, és még növelték is a hadsereg létszámát. A mozgósítást fokozatosan kiterjesztették a 18–50 éves korosztályokra.

A nagy vérveszteség által előidézett elkeseredést fokozták az ellátási nehézségek, a drágulás, a háborús veszteségek által közvetlenül érintett családok és a rokkantak helyzetének mind súlyosabbá válása. A gyárakban a munkaidőt meghosszabbították, alacsonyabb munkabérrel nagyszámú női munkaerőt vettek fel a mozgósított férfiak pótlására, s széleskörűvé vált a gyermekmunka alkalmazása. A háborúval szembeni elkeseredés és a béke követelése Magyarországon is általános lett. A szocialista mozgalomban növekvő erővel jelentkezett az a törekvés, hogy tenni kell valamit a háború befejezéséért.

1915-ben a magyarországi politikai életben terjedt az a nézet – főleg polgári radikális és liberális körökben –, hogy Németország, bár seregei francia és belga földön állnak, nem tudja kierőszakolni a győzelmet Angliával és Franciaországgal szemben, s amíg a központi hatalmak haderői az ellenfél területén vannak, addig kellene kompromisszumos békét kötni. Hasonló törekvések Németországban és Ausztriában is mutatkoztak.

A polgári radikális és liberális politikusok e felfogását a szociáldemokrata Pártvezetőség is magáévá tette. Ennek jegyében csatlakozott a német és az osztrák párt vezetőinek ama kísérletéhez, hogy kapcsolatba lépjenek az antantállamok szocialista pártjaival, és elérjék, hogy közös akciót indítsanak a kompromisszumos béke érdekében. A központi hatalmak kormányai még nem ösztönözték „saját" szocialista vezetőik ilyen kezdeményezését, annak nyilvánosságot nem engedélyeztek, de eltűrték, mert már csökkent a háború győzelmes befejezésébe vetett reményük.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége az osztrák–magyar haderők téli kárpáti offenzívájának kudarca után – mellyel az orosz seregek által körülzárt Przemyśl várát akarták felmenteni, de a stratégiai fontosságú erőd március 22-én a cári seregek kezére került –, 1915. március 23-án tette az osztrák és

a német szociáldemokraták képviselőivel együtt az első lépéseket, hogy találkozzanak az antantszocialistákkal. A monarchia májusi keleti offenzívájának megindulásakor e kísérletekkel felhagytak, majd az offenzíva megrekedése után ismét folytatták.

A magyar Pártvezetőség, a német és az osztrák pártvezetők egyetértésével, 1915. július 15-én levéllel fordult a II. Internacionálé Irodájának elnökéhez, kérve, hogy a Nemzetközi Szocialista Iroda hívja össze a szocialista pártokat tanácskozásra. Az antantszocialisták álláspontja az volt, hogy a német párt képviselőivel mindaddig nem ülnek le a békéről tanácskozni, amíg német katonák állnak francia és belga földön. A német párt vezetősége ezért jobbnak látta, ha a magyar párt képviselői kérik a tanácskozás összehívását, mert úgy vélte, hogy ez esetben az antantszocialistákat inkább tárgyalásra bírhatják. Ők azonban 1915 nyarán is változatlanul támogatták „saját" imperialistáik háborúját a „teljes győzelemért".

A zimmerwaldi konferencia idején, 1915. szeptember 5-én, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt országos bizalmiértekezleten tárgyalta a külpolitikai és a hadi helyzetet, és meghatározta ezzel kapcsolatban a tennivalókat. Az országos értekezlet elfogadta a Pártvezetőség határozati javaslatát. E határozat hivatkozik arra, hogy a hadüzenet előtt a párt ellenezte a háborút, megindítása után pedig fellépett a háborús spekuláció, az uzsora ellen, az árak maximálásáért, a háborús kizsákmányolás mérsékléséért, valamint a bevonultak családtagjai és a rokkantak részére folyósított segélyek emeléséért. De hallgat arról, hogy a Pártvezetőség már néhány nappal a hadüzenet után az imperialista háború aktív szószólójává vált; igazolni igyekszik a Pártvezetőség magatartását és azt állítja, hogy „kereste az alkalmat és módot egy erőteljes békemozgalom megindítására". A határozat megállapítja, hogy „különösen a központi hatalmak oroszországi győzelmei után a Magyarországi Szociáldemokrata Párt hajlandó lett volna az összes szövetséges és ellenséges állambeli szociáldemokrata pártokkal együtt a legnagyobb áldozatokra is a béke helyreállítása érdekében", de a határozat megállapítása szerint a francia és a belga párt elfogadhatatlan feltételeket támasztott.

E feltételekkel az antantszocialisták 1915 februári, Londonban tartott értekezlete foglalkozott. A francia és a belga szocialista vezetők, valamint az angol munkáspártiak legtöbbje követelte a központi hatalmak által megszállt területek kiürítését, a lengyel területek elvételét Németországtól és Ausztriától, az osztrák fennhatóság alatt levő olasz területek átadását Olaszországnak és kérdésessé tette Elzász-Lotharingia Németországhoz tartozását. Ugyanakkor hallgattak a németektől már elvett afrikai és egyéb gyarmatok sorsáról, takargatták „saját" imperialistáik törekvéseit az elhódított gyarmatok megtartására.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt bizalmiértekezletén elfogadott határozat támogatja a további tárgyalási kísérleteket az antantszocialistákkal. Megállapítja, hogy a hadviselő országok népei, így „Magyarország népe is . . . áldozatkészségének elérte azt a maximumát, amelyet már tovább, éppen a további hadviselés sikereinek veszélyeztetése nélkül, fokozni nem lehet". Mindezek folytán a határozat szerint az értekezlet „mérlegelvén a mai hadügyi és külügyi helyzetet, arra a következtetésre jutott, hogy a Szociáldemokrata Pártnak mint a világbéke egyedüli pártjának már most elengedhetetlen kötelessége a békemozgalmat a lehetőség módja szerint megkezdeni".

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetői ebben az időben a következő feltételek mellett vélték elérhetőnek a kompromisszumos békét: 1. a német csapatok kivonulása Franciaországból és Belgiumból. 2. Elzász-Lotharingia hovatartozásának eldöntése népszavazással. (Ez lehetővé tenné, hogy legalább a német többségű területrész Németországé maradjon.) 3. Lengyelország visszaállítása olyan módon, hogy a cári birodalom ne kapja vissza azokat a lengyel területeket, amelyeket a központi hatalmak haderői, főleg a német haderők megszálltak, hanem ezeken a területeken létesítsenek lengyel államot.

A Pártvezetőség, együtt a német és az osztrák párt vezetőivel, a pacifizmus jegyében erőteljesebb propagandát kívánt indítani az imperialista kormányok közötti kompromisszumos békéért. A központi hatalmak szociáldemokrata pártjainak vezetői „saját" imperialistáik önkéntes alkuszaiként léptek fel. Kezdeményezésüket a győzelemben bizakodó uralkodó körök még idegenkedve figyelték, s az SZDP országos bizalmiértekezletének határozatát a magyar hatóságok nem engedték a sajtóban közölni.

Ebben az időben jelent meg a zimmerwaldi konferencia kiáltványa. A konferenciáról a Népszava – az egyik svájci lap közléseire hivatkozva – szeptember végén ír, főleg a tanácskozás megszervezésének körülményeit és a résztvevőket ismerteti. Tudatja, hogy a kiáltványt a sajtóviszonyok miatt nem teheti közzé, de annyit megír róla, hogy „azon az elvi alapon áll, amelyet a szocializmus a háború előtt a háborúval szemben elfoglalt", és a kiáltvány ennek megfelelően szólítja cselekvésre Európa proletariátusát. Az 1916 áprilisi kienthali konferenciáról a Népszava nem tájékoztatta olvasóit.

*

A háború első éveiben Magyarországon a néptömegek ellenállása többnyire spontán megmozdulásokban jutott kifejezésre. E megmozdulások élén a szocialista munkások álltak.

A háborús kormányzat még 1914-ben különleges intézkedéseket tett a munkásellenállás meggátlására. Megtiltották a munkahely változtatását, bevezették a nőkre is kiterjedő háborús munkakötelezettséget s a munkára kötelezettek kivezénylését a munkahelyekre. A gyárakban és ipartelepeken katonai parancsnokságokat, katonai és csendőri őrségeket szerveztek. Mindez megkönnyítette a háborús kizsákmányolás fokozását. A munkára vezényléssel együtt járó bérleszorítások, túlmunka és vasárnapi munka ellen fellépőket, az akkordbérek csökkentése ellen tiltakozókat a vállalatvezetőségek pénzbüntetésekkel, a katonai parancsnokok pedig fogdával sújtották. A bér- és munkaviszonyok javítását követelő akciókat a résztvevők elleni különféle büntetésekkel és a bizalmiak bevonultatásával törték le.

A katonai terrorintézkedések fokozták a tömegek elkeseredését a háború ellen. 1914 utolsó hónapjaiban a csepeli Weiss Manfréd Műveknél, a Schlick–Nicholson Gépgyárban és más budapesti üzemekben, valamint vidéki iparvállalatoknál is munkásfellépésekre került sor az erőszakosságok és a mind nyomasztóbb kizsákmányolás ellen. A Vas- és Fémmunkások Szövetségének vezetősége 1915 januárjában felhívással fordult a munkásokhoz, amelyben nyugalomra inti őket, s egy-

ben felszólítja a kormányt, gondoskodjon arról, hogy a vállalkozók és a katonai parancsnokok túlkapásai ne keserítsék el a súlyos helyzetben is „kötelességüket teljesítő" munkásokat.

A spontán megmozdulások szaporodnak. 1915 májusában a budapesti Keleti pályaudvar dolgozói indítanak bérmozgalmat, júniusban a MÁV Északi Főműhelyének munkásai teszik le a szerszámot bérkövetelésért és bérharcot indítanak a budapesti villamosvasutak dolgozói is. Csepelen 1915 júniusában a drágaság és az élelemhiány miatt több ezren megrohanják az üzleteket. A csepeliek felháborodását az is fokozta, hogy hatósági erővel kényszerítették vissza a Lőszergyárba azokat a dolgozókat, akik máshol vállaltak munkát. Terjed a bérmozgalom és az erőszakosságok elleni tiltakozás a bányászok között is. Az őszi hónapokban a vasúti dolgozók ismét több helyen megmozdulnak. Az építők és más szakmák körében is szaporodnak a kisebb-nagyobb munkásfellépések.

A háborús kormányzat „népfelkelőkként" bevonultatottakat is vezényelt a haditermelésbe, különösen súlyos munkafeltételekkel, leszorított munkabérekkel. E „népfelkelő munkásosztagokból" mind többen szöktek meg. A belügyminiszter 1916 januárjában körrendeletben szólította fel a főispánokat, hogy intézkedjenek a szökevények felkutatására. Az elszököttek a lakosság támogatását élvezték, s ez elősegítette a frontra vezényelt katonai alakulatokból való szökéseket is. A katonaszökevények száma 1914-ben ezrekre rúgott, 1915-ben számuk már több tízezer.

A honvédelmi miniszter 1916. január 17-én újabb rendeletet adott ki, amely megszigorítja a munkások üzemhez kötöttségét, nagy részükre kiterjeszti a katonai bíráskodást. A munkaviszályok korlátozása céljából panaszbizottság felállítását rendeli el a munkásság sérelmeinek elbírálására. Elnökét a honvédelmi miniszter nevezi ki, tagjai a társminiszterek, a katonai parancsnokságok, a munkaadók, valamint a szakszervezetek képviselői.

A panaszbizottság létrehozását a Pártvezetőség és a Szakszervezeti Tanács szorgalmazta. A kormány e követelésnek a hadügyminiszter ama rendeletében adott helyt, amely megszigorítja a katonai ellenőrzést az üzemekben. A panaszbizottság felállítását a megalkuvó szakszervezeti vezetők segítségével a sztrájkmozgalmak leszerelésére használták fel.

Rendkívül feszült helyzetben, aminek állandó jellemzője az egyre súlyosabbá váló élelmiszerhiány és a drágaság növekedése, a munkáltatók időnként bizonyos engedményekre kényszerülnek: esetenként segélyt vagy túlórapótlékot adnak, időnként az alapbéreket is emelik. De a bérpótlékok elmaradnak a pénzromlástól, a fokozódó drágaságtól.

A szervezett szocialista fellépések az imperialista háború ellen ebben az időben kisméretűek. A munkásmozgalom aktivistáinak többségét bevonultatták, közülük már a háború első évében sokan elestek vagy fogságba kerültek. Az itthon maradt bizalmiak és más aktivisták tevékenységét a Pártvezetőség politikája megzavarta, s csak lassan fejlődött ki a cselekvő ellenállás. A szocialista munkások közül mind többen lemondták a Népszava előfizetését. A lap 1914 októberében két vezércikkben is kénytelen foglalkozni ezekkel a megnyilvánulásokkal. E cikkekben az imperialista háború kiszolgálása elleni tiltakozásokat „egyéni panaszoknak" minősíti. Említi a nagy háborús szenvedéseket, és hangsúlyozza: „amikor

nagy tömegek *ezt* viselik, akkor az egyéni panaszoknak el kell némulniok". A háborút illetően hivatkozik arra, hogy a párt azt ellenezte, de „ha már ránk szakadt, ha rázúdult az egész emberiségre: a győzelmet kell kívánnunk és akarnunk minden erővel". A hódító háború kiszolgálása azonban egyre növekvő népfelháborodásba ütközött.

A népfelháborodás képviselői és ösztönzői a baloldali szocialisták. Tevékenységük ekkor arra irányul, hogy folytassák a háború rabló jellegének leleplezését s a Pártvezetőség politikájának bírálatát, bátorítsák és szervezzék az üzemi munkások fellépéseit a háborús kizsákmányolás és a katonai terror ellen, csökkentsék a jobboldali szakszervezeti vezetők mozgalmat leszerelő tevékenységét. A szocialista baloldal egyes csoportjai – gyakran a csoportok egyes tagjai is – elkülönülten tevékenykednek. A baloldali ellenzéknek ekkor még nem volt külön szervezete, s képviselői nem jutnak el a zimmerwaldi konferenciára. Szakszervezeti és pártszervezeti működésük során azonban tömegkapcsolataik erősödnek. A katonaság soraiban, különösen a fronton levőkkel, az összeköttetés megszervezése nehéz. De a baloldaliak, az elkülönültség ellenére, a front két oldalán egymással szemben álló katonák barátkozásáért lépnek fel, s e barátkozások sokasodása a háborúellenes tevékenységet segíti elő.

A háborús válság mélyülése, a munkásharcok és a háborúellenes küzdelem erősödése. Az 1917. évi oroszországi februári forradalom hatása

A német áttörési kísérletek kudarca a nyugati hadszíntéren megrendítette a magyar uralkodó osztályoknak azt a reményét, hogy Németország legyőzheti Angliát és Franciaországot, s már a cári Oroszország leverésében is kevésbé bíztak.

A Habsburg-monarchiában a háborús válság 1916 második felében már súlyossá vált. Ennek fő oka az a nagy emberveszteség, amely az osztrák–magyar erőket a keleti fronton az 1916 június–augusztusában lezajlott csatákban érte. Ezek során a monarchia csapatai kénytelenek voltak visszavonulni a Kárpátokig. Az osztrák–magyar hadvezetőség 1916 tavaszán az olasz fronton is offenzívát indított, amely megrekedt, olasz ellentámadás követte, s az osztrák–magyar csapatok 1916 július–augusztusában itt is visszavonulásra kényszerültek. Az olasz csapatok benyomultak a Habsburg-monarchia területére.

Az Osztrák–Magyar Monarchia embervesztesége 1917 elejére halottakban elérte a 700 ezret, foglyokban az 1,3 milliót. Sebesülés következtében 1 millió ember vált véglegesen harcképtelenné, rokkanttá. E veszteségeknek majdnem fele az akkori Magyarország lakosságát sújtotta. Az antanthatalmak, különösen pedig a cári Oroszország veszteségei is nagyok voltak. A központi hatalmak „teljes győzelmének" ábrándja már elszállt, s a kompromisszumos béke lehetősége a polgári politikusok mind szélesebb köreit foglalkoztatta.

A monarchia két vezető nemzetének uralkodó osztályai a háború vitelében szorosan összefogtak, s ezt a magyar képviselőház fő ellenzéki pártja: a Függetlenségi Párt is támogatta. A háborús válság mélyülése azonban kiélezte az ellentéteket az osztrák és a magyar uralkodó osztályok között is. A magyar burzsoázia körében

mind erőteljesebbé vált az a törekvés, hogy a háborúban való részvétel fejében tűzzék napirendre a magyar kormányzat önállóbbá tételét. Felújították az önálló vámterület követelését, és Magyarország egyenrangúságát igénvelték a monarchia közös ügyeinek intézésében.

A magyar uralkodó körökben a hadicélokat illetően két ellentétes törekvés érvényesült. A kormányon levő Tisza-féle Munkapárt, a mérsékelten ellenzéki Andrássy-féle Alkotmánypárt és a Függetlenségi Párt Apponyi vezette konzervatív szárnya elsősorban arra törekedett, hogy a hódításokból Magyarország is részesedjen, új területeket kapjon. A Függetlenségi Párt Károlyi Mihály vezette liberális szárnya viszont elsősorban a magyar kormányzati önállóság teljesebbé tételéért, a párt korábbi – az 1906–1910. évi koalíciós kormány idején cserbenhagyott – követeléseiért szállt síkra.

Károlyi Mihály 1915 decemberében a parlamentben bírálta a kormányt azért, mert nem jelöli meg a hadicélokat. A háborús eredmény – mondja – „olyan fényes, olyan felemelő, hogy igazán mondhatjuk, hogy talán álmainkban sem reméltük azt, hogy a győzelemnek ennyire teljesen birtokába jutunk". Most azonban számára a fő kérdés a magyar uralkodó osztályok hatalmának megerősítése a meglevő területeken. Hadicélként mindenekelőtt azt követeli, hogy a háború után politikailag független, „az önálló állami élet minden attributumával felruházott nemzeti állam legyünk". Nemzeti államot mond, de osztatlan, Ausztriától független magyar uralmat ért alatta a magyar állam területén élő többi nemzetiségek felett. Kívánja a választójog kiterjesztését, ami szerinte ahhoz is szükséges, hogy fokozhassák „a polgárok lelkesedését és kitartását" a háború továbbvitelében.

A választójog előtérbe állítása azt a célt szolgálta, hogy a néptömegek háborús elkeseredését tompítsák, s növeljék a Függetlenségi Párt politikai befolyását, hatalmi esélyeit.

Ausztria és Magyarország gazdasági megállapodása – amelyet 1867 óta tízévenként újítottak meg – 1917-ben ismét napirendre kerül. A magyar uralkodó osztályokat erősen foglalkoztatja, hogy milyen lesz a bécsi udvar által most már 20–25 évre igényelt új megállapodás. A Függetlenségi Párt liberális szárnya ezért újította fel az önálló vámterület korábbi követelését.

1916 júniusában – a központi hatalmak, különösen Ausztria–Magyarország hadihelyzetének súlyosabbá válása idején – Károlyi Mihály a parlamentben megint felvetette a hadicélok kérdését. Ismét sürgeti az állásfoglalást Ausztria és Magyarország további kapcsolatait illetően. Első célként újra az önálló vámterületet jelöli meg, egyben sürgeti Tiszát, nyilatkozzon már, „mily területiumokra aspirálunk, mi fog történni a meghódított területekkel, mily viszonylatban fognak azok a monarchiához jutni"? Ellenzi, hogy a háború ideje alatt kössenek Ausztriával új, hosszú lejáratú gazdasági kiegyezést.

Tisza nem válaszolt Károlyi kérdéseire. Az osztrák és a magyar kormány – hasonlóan a többi imperialista kormányhoz – leplezte a hadicélokat, azt remélte, hogy erejéből még sokra futja.

A Függetlenségi Párt konzervatív többsége nem támogatja Károlyiék fellépését. A párt 1916 júliusában újra kettészakadt, 95 parlamenti képviselője közül 21 kivált, és külön pártot alakított Károlyi Mihály és Justh Gyula vezetésével.

Az új párt kormányellenes állásfoglalásának előterében a választójog kiterjesz-

tése és az önálló vámterület követelése állt. Károlyiék fellépésében ekkor már jelentős szerepet játszik az a törekvés is, hogy a Habsburg-monarchia szakítson a német szövetséggel és kössön különbékét.

A háborús győzelem kilátástalanná válása az osztrák és a magyar kormányköröket is arra késztette, hogy a kompromisszumos béke lehetőségét keressék. A bécsi udvar azonban csak Németországgal együtt kíván hivatalos tárgyalásokat kezdeni az antanttal. A Tisza-kormány is csak a német kormánnyal közös békeajánlatra hajlandó.

1916 októberében egy merénylet is felkavarta a politikai élet hullámait. Friedrich Adler – aki már korábban hibáztatta, hogy a Szociáldemokrata Párt támogatja az uralkodó osztályok háborúját –, agyonlőtte az osztrák miniszterelnököt. Adler felismerte, hogy pacifista alapon nem lehet erőteljes harcot folytatni a háborús kormány megbuktatásáért, de tettével nem érhette el azt, amit csak a tömegek harca vívhat ki: a háborús kormányzat megdöntését. A miniszterelnök helyét másik politikus foglalta el, aki folytatta elődje politikáját. Friedrich Adler egyénileg bátor, veszélyt vállaló cselekedete azonban a nép általános elkeseredését fejezte ki, s aktívabb fellépésre ösztönözte a háborúellenes erőket.

A hadihelyzet súlyossága, a néptömegek általános békevágya s Ausztria–Magyarország egyre nehezebbé váló helyzete a német császári kormányzatot is arra késztette, hogy szövetségeseivel együtt békeajánlatot tegyen az antantnak. 1916. december 12-én a központi hatalmak kormányai elküldték jegyzékeiket, amelyekben béketárgyalások indítását javasolják. Ugyanakkor a német hadvezetőség a békeajánlat visszautasítása esetére a tengeralattjáró harc kiterjesztésével fenyegette az antantot.

A békeajánlat kérdésében folytatott előzetes tárgyalások idején, 1916. november 21-én meghalt I. Ferenc József, Ausztria császára és Magyarország királya. Utóda Habsburg Károly, aki a magyar trónt IV. Károly néven foglalta el. Az osztrák és a magyar uralkodó körök e változástól a kompromisszumos békét célzó kísérletek könnyebbé válását remélték. Ez a remény azonban meghiúsult.

Az antant kormányai visszautasították a központi hatalmak békeajánlatát. Ürügyként azt hozták fel, hogy az ajánlat nem tartalmazza a központi hatalmak békefeltételeit, nem közli, hogy mit akarnak megtartani és miről készek lemondani. Valójában a tárgyalások megindítását azért utasították el, mert az angol–francia hadvezetőség a központi hatalmak országainak gyorsabb kimerülésére és teljes háborús győzelemre számított.

A központi hatalmak szociáldemokrata pártjai üdvözölték kormányaik 1916 decemberi békeajánlatát, az antantszocialisták viszont támogatták kormányaik béketárgyalást elutasító válaszát.

*

A néptömegekben 1916–1917 folyamán terjedt az a felismerés, hogy nekik kell kézbe venni a háború megszüntetésének ügyét, s meg kell dönteni az imperialista kormányokat. A háborúellenes küzdelem valamennyi hadviselő országban erősödött, de a legnagyobb mértékben Oroszországban, ahol 1917 januárjában már félmillió munkás sztrájkolt. Harcuk egyre szervezettebb lett. Februárban a sztrájkmozgalom újult erővel lángolt fel, s egyre forradalmibb jelleget öltött. Péterváron

március 10-én (pravoszláv naptár szerint: február 25-én) a sztrájk általánossá vált. „Mindenki a forradalom vörös zászlaja alá! Le a cári monarchiával!" – hirdette a bolsevikok pétervári bizottsága e napon kiadott röpiratában. A munkások összetűztek a rendőrséggel, fegyvereket szereztek, s szembeszálltak a karhatalommal. A pétervári bizottság a cári kormány megdöntésére, köztársaság kikiáltására, Ideiglenes Forradalmi Kormány létesítésére hívta fel a népet. A Bolsevik Párt vezetésével politikai tömegsztrájkok zajlottak le más városokban is. A mozgalom lendülete magával ragadta az imperialista háborút korábban támogató mensevik szervezeteket is, amelyek számos helyen szintén bekapcsolódtak az akciókba. Pétervároń megkezdődött a fegyveres felkelés a cári monarchia ellen. Március 12-én (február 27-én) a forradalom csapásai alatt összeomlott a cári monarchia. A néphatalom szerveiként munkás-, katona- és paraszttanácsok alakultak.

A cárizmus bukása megmutatta, hogy a háborús kormányok megdöntésének útja a *népforradalom*.

A polgári demokratikus forradalom győzelmét követő első hetekben Oroszországban kispolgári demokratikus illúziók kerítették hatalmukba a nép többségét. Az önkényuralom megdöntése és a politikai szabadságjogok kivívása nagy reményeket keltett a tömegekben, amelyek még nem ismerték fel, hogy a burzsoázia előtérbe lépő képviselői, bár sokat szónokolnak demokráciáról és népjogokról, ténylegesen az imperialista politika folytatói, akiket félre kell állítani, hogy olyan kormány vegye át a hatalmat, amely valóban a népé. A kispolgári illúziók kedveztek a mensevikek és az eszerek (szociálforradalmárok) politikai tevékenységének. A munkás-, paraszt- és katonatanácsok legtöbbjében ők szerezték meg a többséget. Behódoltak a burzsoázia által létrehozott Ideiglenes Kormánynak, amely fenntartotta a háborús szövetséget az antanthatalmakkal, s folytatta az imperialista háborút.

Az oroszországi munkásság forradalmi erői új feladat elé kerültek: le kellett leplezni az Ideiglenes Kormányt mint a nép ellenségét és a rablóháború folytatóját, le kellett leplezni a mensevikeknek és az eszereknek a burzsoáziával lepaktált jobboldali vezérkarát mint a munkások és parasztok ügyének árulóját.

A háborúellenes küzdelem Németországban is erősödött. A Spartakus-szövetség Liebknecht vezetésével már 1916. május 1-én Berlinben felvonulást rendezett, amelyen tízezer főnyi tömeg tüntetett a rablóháború és a kormány ellen. Liebknechtet elfogták, fegyházbüntetésre ítélték, amely széles körű tiltakozást váltott ki. Berlinben több mint 50 ezer munkás tette le a szerszámot, s nagy részük kivonult az utcára és tüntetett Liebknecht kiszabadításáért. Tiltakozó megmozdulások voltak más német városokban is.

A nép elkeseredése és általános békevágya, a munkásság mind határozottabb szembefordulása a rablóháborút támogató szociálsoviniszta politikával – a Német Szociáldemokrata Párt nyílt válságához vezetett. Növekedett a forradalmi szocialisták befolyása, ugyanakkor erősödött a centrista irányzat is, amelynek élén Kautsky és Ledebour állt. A centrista ellenzék szembefordult a pártvezetés politikájával, hibáztatta a rablóháború aktív támogatását, de nem vállalta a harcot „saját" kormánya háborús vereségéért, elutasította az imperialista háború polgárháborúvá változtatásának jelszavát. A passzív szembenállás mellett lépett fel, és megegyezéses békét sürgetett az imperialista kormányoktól.

1917 januárjában a Német Szociáldemokrata Párt ellenzéke országos konferenciát

rendezett, amelyen megtárgyalták, mit tegyenek a „honvédőnek" álcázott rablóháború folytatása és a pártvezetés háborút támogató politikája ellen. Egyik fő vitakérdés az volt, hogy helyes-e, ha az ellenzék szakít a szociálsovinisztákkal, külön pártot alakít és önálló akciókat indít. Kautskyék a szakítás ellen léptek fel, a „pártegység" megóvása jegyében. A konferencia résztvevőinek többsége mégis új párt alakítása mellett foglalt állást. Az új párt a cári monarchia megdöntése után, 1917 áprilisában jött létre Németországi Független Szociáldemokrata Párt elnevezéssel. Kautskyék, bár ellenezték a külön pártot, részt vettek megalakításában, és sikerült is megszerezniük a vezető szerepet. Az új párt létrehozásában a Spartakus-szövetség és más baloldali csoportok is részt vettek, s igyekeztek azon belül fokozni erőfeszítéseiket a tömegek háborúellenes akcióinak kibontakozásáért. 1917 áprilisában Berlinben, Lipcsében és más városokban tömegsztrájkok robbantak ki. Júliusban a kieli hadikikötőben 12 hadihajóra kiterjedő felkelés és a munkásság újabb megmozdulásai rázkódtatták meg a császári Németországot.

1916-ban a Francia Szocialista Pártban is erősödött a háború támogatását elítélő ellenzék. Az 1916 decemberi pártkongresszuson a vezetőség már csak kis többséget tudott szerezni. Az ellenzék élén a zimmerwaldi centrum politikáját képviselők álltak. Követelték, hogy a Szocialista Párt ne vállalja a felelősséget a burzsoázia háborújáért, a szocialista miniszterek lépjenek ki a kormányból, és olyan békekötést sürgettek, hogy „se győzők, se legyőzöttek" ne legyenek. Franciaországban 1917-ben sztrájkmozgalom bontakozott ki, és a béke követelése mind általánosabbá vált.

A forradalmi erők növekedtek a többi hadviselő országban is. Az 1917 februári orosz polgári demokratikus forradalom példája nagy lendületet adott a háborúellenes küzdelemnek.

*

1916 második felében Magyarországon is szaporodtak a munkásmegmozdulások a súlyos munkafeltételek, a terror és a háború ellen. A baloldali szocialisták tömegkapcsolatai erősödtek. A munkásság harci készségének növekedését mutatja az is, hogy a szakszervezetek taglétszáma – amely 1915-ben 43 ezerre csökkent – ismét emelkedett, 1916 végére elérte az 55 ezret. A Népszava példányszáma, amely a háború előtt 26–28 ezer volt, 1915-re 16 ezerre csökkent, 1916 második felében ismét elérte, sőt meg is haladta a háború előttit. A munkásság növekvő várakozással fordult a szocialista mozgalom felé.

A párt a központi hatalmak 1916 decemberi békeajánlatát úgy üdvözölte, mint amely „az első komoly kísérlet a békére". Tartózkodott attól, hogy megvilágítsa e kísérlet lényegét: elkerülni a háborús vereséget, elhárítani a forradalom veszélyét és megmenteni a birodalmat. A Pártvezetőség politikája továbbra is a Habsburg-monarchia imperialista háborújának támogatása, amit ekkor már összekapcsolt a kompromisszumos béke sürgetésével. A megegyezéses béke reményében törekedett arra, hogy a központi hatalmak és az antant szociáldemokratái együttes akciót indítsanak. Úgy vélte, elősegíthetné a tárgyalások megkezdését a szemben álló országok szociáldemokrata pártjai között, ha a központi hatalmak nyilatkozatban lemondanak mindennemű annexióról.

A Pártvezetőség pacifista jellegű békeagitációival kapcsolta össze a birodalom megmentését célzó kísérletek támogatását. Ez a békeagitáció nyíltan az antant-

kormányok ellen irányult, amelyek elutasították a kompromisszumos békére vonatkozó ajánlatot, de burkoltan a császári Németország ellen is, mert ennek hódító tervei szintén útját állták a megegyezéses békének. A Szociáldemokrata Párt a Tisza-kormányt is támadja, mert nem hajlandó nyilatkozni a területszerzési igények feladásáról.

A párt tevékenységének előterében a bérviszonyok, a közélelmezési nehézségek, a katonai terror miatt keletkezett és általánossá vált panaszok, továbbá a rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák siralmas helyzete miatti fellépések álltak. A panaszbizottságok eredményesebb működését szorgalmazta. Általános akciót a Pártvezetőség semmilyen kérdésben nem indított, de készen állt arra, hogy részt vegyen ama kísérletekben, amelyeknek célja: egy asztalhoz ülni az antantszocialistákkal.

A Szociáldemokrata Párt 1917. január 6-án szűkebb körű bizalmiértekezletet tartott. Itt Buchinger Manó bejelentette, hogy nem sikerült az antantszocialistákkal egyetértésre jutni, de reméli, hogy tavasz elején ez sikerülni fog. Közölte azt is, hogy a párt támogatni fogja Károlyiék választójogi parlamenti küzdelmét. Landler Jenő és az értekezlet más résztvevői ebben a kérdésben élesen bírálták a Pártvezetőséget. Szemére vetették, hogy csak statisztál a Károlyi-pártnak, és nem indít erőteljes önálló akciót a választójogért.

A Károlyi-párt a monarchista rendszer alkotmányosabbá tétele és a monarchia újjászervezése érdekében lépett fel ismételten a választójog kiterjesztéséért. A szociáldemokrata Pártvezetőség abban a reményben támogatta a Károlyi-pártot, hogy ennek révén bejuthat a parlamentbe. A baloldali szocialisták viszont a monarchista kormányzat elleni küzdelem és a tömegek békemozgalmának erősítése céljából sürgették az önálló választójogi akció megindítását.

Az oroszországi februári forradalom győzelme nyomán a magyar uralkodó osztályokban növekedett a félelem a népforradalomtól. A polgári politikusok – ellenzékiek, de egyes kormánypártiak is – mind többet kezdtek beszélni a „népjogok kiterjesztésének" szükségességéről, mindenekelőtt a választójogi reformról, mint ami elengedhetetlen ahhoz, hogy a „nép bizalma" a monarchista rendszer és háborús céljai iránt erősödjön, illetve ne váljon a helyzet még súlyosabbá.

*

A cári monarchia bukása fokozta a központi hatalmak uralkodó köreinek reményeit, hogy az antanttal előnyös békét köthetnek, vagy legalábbis a kimerült Oroszországra olyan különbékét kényszeríthetnek, amelyben biztosítanák uralmukat a keleti megszállt területeken. A központi hatalmak hódító igényei nem kis szerepet játszottak abban, hogy az új orosz kormány fenntartotta a háborús szövetséget az antanttal. Az Oroszországgal kötendő különbékével kapcsolatos remények így meghiúsultak. Az Egyesült Államok viszont, amely fegyver- és egyéb szállítmányokkal már addig is mindenekelőtt az antantot támogatta – válaszul arra, hogy a németek megindították a korlátlan tengeralattjáró-harcot és amerikai szállítóhajókat is elsüllyesztettek – 1917 áprilisában hadat üzent Németországnak, majd később a Habsburg-monarchiának is.

1917 tavaszán a nyugati fronton az angol–francia haderők indítottak támadáso-

kat. A németek hátrálva védekeztek, majd megállították az antantcsapatokat. 1917 nyarán az antanthatalmak kívánságára az orosz Ideiglenes Kormány, melynek élén az eszer párti Kerenszkij állt, új offenzívát rendelt el. Ez azonban összeomlott, s a központi hatalmak csapatai előrenyomultak. Az olasz haderők is támadást indítottak, de a déli hadszíntéren lényeges változás nem történt.

Az imperialisták mindkét oldalon tovább növelték a háborús erőfeszítéseket. A tömegek helyzete egyre kétségbeejtőbbé vált. Keresték a kivezető utat a háború örvényéből, és mind többen ismerték fel, hogy a rablóháború ellen forradalmi harcra van szükség.

Az orosz offenzíva kudarca után Németország és Ausztria–Magyarország uralkodó körei ismét azt remélték, hogy a keleti fronton számukra kedvezőbbé vált katonai helyzet elősegíti a kompromisszumos békét. Az orosz uralkodó osztályok körében is terjedt az a nézet, hogy különbéke kötésével erősítsék meg a burzsoá kormányzatot, és így állítsák meg a forradalmi erők előretörését.

A központi hatalmak szocialista vezetői 1917 folyamán az európai semleges országok szocialista pártjainak segítségével folytatták kísérleteiket, hogy az antantszocialistákkal közös konferenciára üljenek össze. A tanácskozást Stockholmban akarták megtartani. A német és az osztrák kormány ekkor már növekvő érdeklődéssel kísérte és támogatta a szocialista vezetők eme vállalkozását. A Tisza-kormány viszont továbbra is idegenkedve szemlélte, hogy a szocialisták közreműködjenek a kompromisszumos béke előkészítésében.

Oroszországban a bolsevikok és a mensevikek között éles harc folyt a részvétel kérdésében. A bolsevikok felléptek ellene, mert nyilvánvaló volt, hogy a konferencia nem az imperialista kormányok forradalmi megdöntésének ügyét, hanem imperialista béke kötését kívánja elősegíteni, nehezítve a harcot a háborús kormányok megbuktatásáért és a kapitalista rendszer megdöntéséért.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetősége a stockholmi konferencia összehívásának egyik legaktívabb szószólója volt. 1917 április elején a párt rendkívüli kongresszust tartott. Az itt elfogadott határozat állást foglal az antantszocialistákkal tartandó közös tanácskozás mielőbbi összehívása mellett, és ismét sürgeti, hogy a központi hatalmak hozzák nyilvánosságra békefeltételeiket. A határozat egyben követeli az egyesülési és gyülekezési jog korlátainak megszüntetését.

A kongresszus külön foglalkozott a választójogi harc kérdésével, s a küldöttek sürgették, hogy a párt önálló akciót indítson. A vita eredményeként elhatározták egy új szerv: a Pártválasztmány létrehozását, azzal a feladattal, hogy ellenőrizze és segítse a Pártvezetőség tevékenységét, szorgalmazza önálló politikai akciók indítását. A kongresszus állást foglalt amellett is, hogy május 1-ét a magyarországi munkásság ismét munkaszünettel ünnepelje meg.

A rendkívüli pártkongresszus az erőteljesebb akciót követelő baloldali szocialisták befolyásának növekedését tükrözte.

1917. május 1-én Magyarország munkássága, a háború kitörése óta először, általános munkaszünetet tartott. A kormány ezt előzetesen tudomásul vette, bízva abban, hogy a szociáldemokrata Pártvezetőség mérsékelt keretek között tudja tartani a megmozdulást. Felvonulások rendezését nem engedélyezte.

A május 1-i általános munkaszünet – a felvonulási tilalom és a Pártvezetőség mérséklő törekvései mellett is – a magyarországi munkásság igen jelentős harci

megnyilatkozása a béke mellett, a Tisza-kormány ellen. A szakszervezetekben, vendéglői kerthelyiségekben és másutt megtartott munkásgyűlések is ennek jegyében zajlottak le.

Május 2-án a Szociáldemokrata Párt felhívására a budapesti üzemek egyórás politikai sztrájkot rendeznek a választójogért. Hasonló megmozdulások zajlanak le más városokban is. A sztrájk idején a gyárakban a munkásság küldöttségei a Pártvezetőség által központilag szétküldött memorandumot adták át az igazgatóságnak vagy a katonai parancsnoknak. A memorandum a munkásság háború alatti hazafias áldozatvállalására hivatkozva követeli az általános, titkos választójogot. Tiltakozik azellen, hogy a Tisza-kormány csupán a vitézségi éremmel kitüntetett katonák és a birtokos parasztok bizonyos rétege számára ígér szavazati jogot. Utal az orosz proletariátus példájára, amely a cári monarchia megdöntésével politikai jogait, így választójogát is kivívta, s hivatkozik arra is, hogy Poroszország junker kormánya messzemenő választójogi reformot ígért.

A Pártvezetőség a rablóháborút továbbra is „honvédő háborúnak" tüntette fel, s az általános, titkos választójogot a háborús áldozatok jutalmaként sürgette. A munkástömegek kibontakozó politikai küzdelmében azonban a választójogi megmozdulások során is a hódító háború elleni tiltakozás vált döntővé.

1917 május közepén a Magyarországi Szociáldemokrata Párt küldöttsége Garami Ernő vezetésével Stockholmba utazott, ahol a tervezett konferencia előkészítő tanácskozásai folytak. A magyar kormány ellenezte a kiutazást, de az a bécsi udvar közbelépésére mégis lehetővé vált. Elment Stockholmba az osztrák párt küldöttsége is, Viktor Adler vezetésével. Mind a magyar, mind az osztrák küldöttség az Osztrák–Magyar Monarchia területének teljes megóvását jelölte meg a kompromisszumos béke fő feltételeül. Állást foglaltak a lengyel állam létrehozása mellett, de csak a cári birodalomtól elszakított lengyel területeken. A Habsburg-monarchia lengyel területén bizonyos autonómiát kívántak, megtagadva azt, hogy e terület az újjáteremtendő lengyel államhoz tartozzon. Hasonló álláspontot képviseltek a német küldöttek, ragaszkodva a Poroszország által régebben bekebelezett lengyel területek megtartásához.

Garami és Adler állást foglalt Románia és Szerbia állami önállóságának visszaállítása mellett, s ugyanakkor támogatta az uralkodó osztályok igényét Bosznia-Hercegovina megtartására. Mind az osztrák, mind a magyar delegáció elutasította a monarchia nemzetiségeinek jogát az elszakadásra.

Az antantszocialisták nem mentek el Stockholmba, így a konferencia kudarcba fulladt. A magyar delegáció is csupán a skandináv szocialista vezetőkkel folytatott előzetes tárgyalást.

Ebben az időben az osztrák és a magyar polgári politikusok körében már túlsúlyra jutott az a nézet, hogy a monarchia területi integritásának fenntartására kell korlátozni a béke feltételeit, mert a hódító célokhoz való ragaszkodás lehetetlenné teszi a megegyezéses békét, és pusztulásba viszi a monarchiát. Garamiék és Adlerék is ezt a nézetet tették magukévá, ezt képviselték a stockholmi megbeszéléseken, és ezt hirdették a hazai sajtóban is.

Az oroszországi februári forradalom után a magyar uralkodó osztályokon belüli ellentétek mind nyíltabbakká váltak. A polgári politikusok körében – már nemcsak a liberális ellenzék soraiban, hanem a konzervatívok, a kormánypártiak

között is – növekedett az aggodalom, mert a Tisza-kormány makacsul kitartott az Osztrák–Magyar Monarchia hódító céljai és a német szövetség mellett, holott a háború győzelmes befejezésére már nem volt remény. Támadták a Tisza-kormányt azért is, mert mereven elzárkózott attól, hogy a népfelháborodás csillapítására megígérje a választójog régóta követelt kiterjesztését.

A munkásság május 1-i megmozdulása után a Károlyi-párt a választójogi reform követelését a Tisza-kormány elleni támadás egyik fő jelszavává tette. Fellépésének közvetlen célja azonban az volt, hogy sürgesse a szakítást Németországgal és a különbéke megkötését. Tiszáék viszont továbbra is ragaszkodtak a német szövetséghez, s szemben álltak a különbékére irányuló törekvésekkel. A Tisza-kormány a bécsi udvar békétárgyalásait is fékezte, ezért az uralkodó számára is terhessé vált. Mindezek következtében 1917. május 23-án távozni kényszerült.

A május 1–2-i nagy demonstráció után szaporodnak a háborús kizsákmányolás elleni akciók, sztrájkok, amelyek elkeseredett hangulatban zajlanak le, és mind szorosabban összefonódnak kormányellenes fellépésekkel. Terjed a felismerés, hogy a háború megszüntetésének útja a háborús kormány megdöntése.

A fővárosi munkásság megmozdulásai mellett erőteljesebbekké válnak a vidéki mozgalmak is. Különösen a tatabányai és dorogi bányászok május 11–13-i sztrájkja heves. Öt szervezőjét a rögtönítélő bíróság halálra ítéli, kivégezni azonban nem merik őket, mert a kormányzat a munkásfelháborodás még nagyobb arányú kirobbanásától tart. Május második felében a pécsvidéki bányászok lépnek sztrájkba, augusztus–szeptemberben a dohánygyári munkások rendeznek általános sztrájkot. A diósgyőri, az ózdi, a salgótarjáni és a resicai iparvidék munkásai béremelésért, drágasági pótlékért s a szervezkedési szabadságért lépnek akcióba. Az Államvasutak munkásai május végén az összes vasúti műhelyekben leteszik a szerszámot, s a pályafenntartó munkások is csatlakoznak hozzájuk. A sztrájkolók követelései részben teljesülnek, 26 sztrájkvezetőt azonban katonai rögtönítélő bíróság elé állítanak. A munkásság felháborodása folytán – a Tisza-kormány májusban bekövetkezett bukásával kirobbantott politikai válság közepette – kénytelenek felmenteni a perbefogottakat.

Az éhínség növekedése országszerte heves tömegfellépéseket vált ki mind a városokban, mind a falvakban. Szaporodnak a szökések a hadseregből, s mind gyakoribbá lesz a bevonulási parancs megtagadása; a lakosság bújtatja, védelmezi a szökevényeket. A keleti fronton tömegessé válik a barátkozás az orosz hadsereg és az osztrák–magyar hadsereg katonái között.

*

A kormányalakítási tárgyalások idején – 1917 június elején – a Károlyi-párt kezdeményezésére és vezetésére politikai csoportosulás létesült Választójogi Blokk néven. Ebben a blokkban a Károlyi-párt mellett részt vett a Vázsonyi-féle Demokrata Párt, a Jászi Oszkár által vezetett Országos Radikális Párt és néhány kisebb polgári ellenzéki csoport. A Károlyi-párt felhívására részt vett a blokk megalakításában a Szociáldemokrata Párt is, amely a csoport politikai megmozdulásaihoz a fő tömegerőt biztosította. A blokk elnöke Károlyi Mihály, társelnöke Vázsonyi Vilmos és – az SZDP képviseletében – Garbai Sándor lett.

A Választójogi Blokk megalakítói állást foglaltak az általános, titkos választójog, valamint a hódítások és hadisarc nélküli béke mellett. Az a cél vezérelte őket, hogy a fenyegető népfelháborodást lecsillapítsák, s különbéke kötése útján mentsék meg az összeomlástól az Osztrák–Magyar Monarchiát, megtartva egész területét.

A Választójogi Blokk 1917. június 8-ra tömeggyűlést hirdetett. E nap délutánján a főváros munkásai letették a szerszámot, s a Városháza elé vonultak, amelynek udvarán tartották a nagygyűlést. A felvonulók – közöttük sok katona – nagy tüntetést rendeztek. Hasonló megmozdulások zajlottak le a nagyobb vidéki városokban is, így Győrben, Miskolcon, Kassán, Debrecenben, Kolozsváron, Szabadkán.

A Választójogi Blokk vezetőinek fő követelése: nevezzen ki a király olyan kormányt, amely első feladatának az általános választójog bevezetését tekinti. A tüntető tömegek kiálltak az általános választójog mellett, mindenekelőtt azonban békét követeltek, és üdvözölték a cári monarchiát megdöntő orosz népet. A nagy politikai megmozdulás ismét túllépte a választójogi akció kereteit, és az általános háborúellenes küzdelem fontos eseményévé vált.

A bécsi udvar a tüntetés napján tette közzé, hogy a király az alkotmánypárti gróf Esterházy Móricot nevezte ki Tisza István utódjául. Az új kormány június 15-én alakult meg mint kisebbségi koalíciós kormány, amelyben a vezető szerep az alkotmánypárti politikusok kezében volt. A Választójogi Blokk képviseletében a kormány tagja lett Vázsonyi Vilmos és gróf Batthyány Tivadar.

Az Esterházy-kormány fenntartotta a szövetséget Németországgal, mert félt a szakítás kockázatától. A népfelháborodás csillapítása céljából megígérte a választójogi reformot, s a Választójogi Blokk két képviselőjének kormányba való bevonásával akart bizalmat kelteni a tömegekben.

A választójogi reform kérdésében a parlamenti pártok nem tudtak megegyezni. A Tisza-párt a munkásfellépések hatására beletörődött abba, hogy szavazati jogot adjanak az ipari munkásoknak és bevezessék a titkos választást a városokban, de elutasította a választójog általánossá tételét, kiterjesztését a falusi szegénységre, s a titkosság bevezetését falun is. Az Esterházy-kormány nem akarta az általános, titkos választójogot, de ennek elutasításáért a felelősséget a közvélemény előtt igyekezett áthárítani a parlamenti többséget alkotó Tisza-pártra.

A Szociáldemokrata Párt 1917. június 27-én Budapesten, a Tisza-párt székháza és lapjainak szerkesztősége előtt tüntetést rendezett, tiltakozva Tiszáék parlamenti szereplése ellen. A felvonulók a Tisza-párt elleni demonstrációt és az általános választójog követelését ismét egybekapcsolták az imperialista háború folytatása elleni heves tiltakozással, békét és a reakciós osztályuralom megdöntését követelték.

Esterházy Móric 1917 augusztusában távozott a kormány éléről, s helyére Wekerle Sándor lépett, aki az Alkotmánypárt és a Tisza-párt együttműködésének erősítésére törekedett. A kormány összetételében lényeges változás nem történt, s politikája is a régi maradt. A monarchia válsága pedig tovább mélyült.

*

1917 őszén a munkásfellépések ismét szaporodnak. Kiemelkednek ezek közül a vasutasok megmozdulásai. Október 4-én az Államvasutak munkásai 32 bizalmiférfi bevonultatása miatt rendeznek országos sztrájkot, követelve a bizalmi rendszer hivatalos elismerését. A magántársaság kezében levő Déli Vasút dolgozói szolidaritást vállalnak az Államvasutak munkásaival. Elérik, hogy a bizalmiaknak nem kellett bevonulniuk, s a bizalmi rendszert hivatalosan elismerik.

A drágaság elleni munkásmegmozdulások – amelyek során a növekvő pénzromlás bérletörő hatását béremelések, segélyek és pótlékok kicsikarásával tudták részben mérsékelni – összefonódnak a szervezkedési szabadságért vívott harccal, a szervezkedési törekvések erősödésével. A szakszervezetek taglétszáma 1917 április–október hónapokban az év eleji 55 ezerről mintegy 170 ezerre emelkedik. A Vas- és Fémmunkások Szövetségében eléri a 60 ezret az év eleji 21 ezerrel szemben, a bányászok és a vasúti munkások szakszervezetében a 15–16 ezret az év eleji 3200, illetve 4500-zal szemben. A szakszervezetek gyorsan fejlődnek más szakmákban és a szellemi munkások körében is. Az imperialista háború elleni harc vált a szervezkedési törekvések egyik fő hajtóerejévé.

A munkásság politikai szervezkedésének és akcióinak fejlődésével egyidőben a katonák között is fokozódik az ellenállás. 1917-ben több mint 80 ezer magyarországi katonaszökevényt fognak el és küldenek újra a frontra, a szökevények száma mégis emelkedik. A lakosság országszerte bújtatja őket. Ez a háborúval való aktív szembefordulás egyik jellegzetes megnyilvánulása.

A szakszervezetekben növekszik a baloldali szocialisták befolyása, erősödnek csoportjaik, a munkásmegmozdulások szervezésében az élen haladnak. Ott vannak a párt aktivistái között, valamint a szakszervezeti vezetőségekben, a bizalmi testületekben. A baloldal vezető képviselői: Vágó Béla, Landler Jenő, Szántó Béla, Nyisztor György. A forradalmi bizalmiak százai emelkednek ki e harcok szervezői közül, köztük a legismertebb Chlepkó Ede és Fiedler Rezső a Lipták-gyárból, Mosolygó Antal és Mikulik József a mátyásföldi Repülőgépgyárból, Bajáki Ferenc, Cservenka Miklós és Ösztreicher Sándor a csepeli Vasművekből.

A pártban és a szakszervezetekben tevékenykedő baloldali csoportok felvilágosító munkájának fő eszköze a szóbeli agitáció, amelyet a napi akciók szervezésével kapcsolnak össze. A fővárosban működő csoportok kapcsolatba lépnek egymással, továbbá a Pest környéki és egyes vidéki csoportokkal is. A párt és szakszervezeti balszárny szervezetileg laza és nélkülözi az egységes központi irányítást, mégis a legjelentősebb szerepet játssza a forradalmi irányzat kibontakozásában.

Alpári Gyula – aki a pártból történt kizárása után a mozgalomtól elszigetelődött, s egy német nyelvű kispolgári demokrata lap, a Neues Politisches Volksblatt munkatársa lett – 1917-ben e lap hasábjain emel szót a népek békemozgalmáért. Az 1917. szeptember 4-i szám vezércikkében bírálja mind az antant, mind a központi hatalmak szociálsovinisztáit. „Ezek az urak – írja –, akik egytől egyig saját kormányuk háborús politikáját képviselik, nem tekinthetők a népek békeérdekei és békecéljai képviselőinek . . . Ha a népek letépik magukról a hivatalos és félhivatalos pórázt, ha minden nép felismeri békeérdekeit, ha egységesen síkraszállnak a megegyezésért, csak akkor köthetik meg a megegyezéses békét. Ennek útja azonban nem Bécsen és Londonon és nem is Stockholmon, hanem Zimmerwaldon

keresztül vezet." Alpári e cikke az uralkodó osztályaikat kiszolgáló szocialista vezérek leleplezésével a baloldali irányzatot erősítette, önálló cselekvésre ösztönözte.

Ebben az időben antimilitarista csoport alakul a Galilei Kör tagjaiból és szindikalista szellemű baloldali munkásokból. E csoport 1917 őszén Szabó Ervin támogatásával illegális harci szervezetet létesít, amely első röplapjában „A Zimmerwaldhoz csatlakozott magyarországi szocialisták csoportjá"-naknevezi magát. Vezetői közé tartozik az orosz frontról sebesülten visszatért Sugár Tivadar egyetemi hallgató, Mosolygó Antal repülőgépgyári bizalmi, Duczynska Ilona egyetemi hallgató. Illegális röpirataikban forradalmi harcot hirdetnek az imperialista háború ellen. Az első röpirat 1917 októberében jelent meg. Ebben felhívják a munkásokat, hogy ne az imperialista kormányoktól várják a békét, hanem a hadianyaggyártás szabotálásával, sztrájkok szervezésével nehezítsék a hadviselést, és tegyék lehetetlenné a háború folytatását. „Értsük meg végre – szól a röpirat –, hogy nekünk, proletároknak, nincs mit tanácskozni hadicélok és békefeltételek fellett." Hirdeti, hogy az elnyomottaknak és kiuzsorázottaknak Európában is, Amerikában is együttes harcot kell folytatniuk a háború ellen. Jelszava: „Világ munkásai, világ katonái, egyesüljetek!" A csoport a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után, annak eszmei hatására, *Forradalmi Szocialisták* néven folytatja tevékenységét.

1917 folyamán a szocialista balszárny eszmei és politikai fejlődése meggyorsul, politikai befolyása növekszik. Újabb lendületet vesz a munkásság politikai harca, amelyet már nem lehet a választójogi küzdelem keretei közé szorítani. Sem a munkástömegeknek, sem a parasztságnak, még kevésbé a több mint százezer katonaszökevénynek és az őket bújtatóknak nem a választójog a fő követelésük, hanem a béke, s haragjuk a háború kirobbantásában bűnrészes monarchia ellen fordul. A szocialista mozgalom forradalmi szárnyának különböző csoportjai a munkásság önálló politikai akcióinak kibontakozásáért küzdenek. Tevékenységüknek a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ad világos harci célt, nagy lelkesítő erőt és lendületet.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme és nemzetközi hatása. A forradalmi munkásmozgalom fellendülése Magyarországon

1917. november 7-én dördültek el Péterváron az Aurora cirkáló ágyúi, s hírt adtak a világnak az oroszországi proletariátus fegyveres felkeléséről. Oroszország munkássága a szegényparasztsággal szövetségben, Lenin pártjának vezetésével megdöntötte a nagytőkések és nagybirtokosok hatalmát, győzelemre vitte a szocialista forradalmat. Az emberiség történetében új korszak kezdődött: megszületett az első szocialista állam. Ezzel megszűnt az imperializmus osztatlan uralma, és megkezdődött a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet nagy történelmi folyamata.

A forradalom győzelmét az a szívós küzdelem előzte meg, amelyet a Bolsevik Pártnak a liberális burzsoázia, valamint mensevik és eszer támogatói, továbbá a monarchisták restaurációs törekvései ellen kellett folytatnia. A Kerenszkij-féle offenzíva összeomlása meggyorsította a forradalmi válság mélyülését. Ez a helyzet

az antanthatalmakat, különösen Anglia uralkodó köreit arra késztette, hogy támogassák Kornyilov tábornok monarchista államcsínykísérletét. Kornyilov csapatai 1917. augusztus 25-én vonultak Pétervár ellen. A Kerenszkij-kormány ekkor a Bolsevik Párt segítségét kérte, mert a monarchista reakcióval szemben álló erők zöme a párt mögött tömörült. A Bolsevik Párt harci felhívását követő munkások és katonák egyesült ereje meghiúsította a puccsot. Ezután viszont az Ideiglenes Kormány a monarchisták segítségével próbálta szétverni a szocialista forradalom erőit.

A Bolsevik Párt megszerezte a vezetést a munkás- és katonatanácsokban, és befolyása nagyon megerősödött a falvakban is. A párt közvetlen harcot indított a munkásosztály hatalomra jutásáért. 1917. november 7-én – a pravoszláv naptár szerint október 25-én, innen az „Októberi Forradalom" elnevezés – Péterváron győzött a felkelés, és fellobbantotta a szocialista forradalom lángját az egész országban.

1917. november 8-án összeült Péterváron a szovjetek II. összoroszországi kongresszusa, amely a Bolsevik Párt javaslatára kikiáltotta a szocialista szovjetköztársaságot. Megválasztotta Szovjet-Oroszország első kormányát, a Népbiztosok Tanácsát, s ennek elnökévé Lenint.

Az Októberi Forradalom a leninizmus nagy eszmei győzelme a revizionizmus és a centrizmus felett. Lenin részletesen kidolgozta a szocialista forradalom elméletét. Megállapította, hogy a kapitalizmusban az egyenlőtlen fejlődés törvénye érvényesül, különösen egyenlőtlen a tőkés országok fejlődése a monopolkapitalizmus korszakában. A szocialista forradalom ezért nem győzhet egyidejűleg valamennyi országban, hanem „először egyetlen vagy néhány országban fog győzni". Azt is megállapította, hogy a szocialista forradalom nem feltétlenül a fejlett tőkés országokban győzhet először, hanem ott, ahol az imperialista világrendszer láncolata a leggyengébb, s éppen az olyan kevésbé fejlett ország válhat a leggyengébb láncszemmé, mint Oroszország. E nagy jelentőségű felismerését ma már nemcsak az Októberi Forradalom győzelme igazolja, hanem az egész további fejlődés, amely a szocialista világrendszer megszületéséhez vezetett.

Az Októberi Forradalom győzelme, az első munkás-paraszt állam megszületése óriási hatást váltott ki a népekben világszerte. Lobogó fáklyaként világította meg a nemzetközi proletariátus forradalmi erőinek azt az utat, amely az imperialista kormányok megbuktatásán, a háborút kiváltó kapitalista rendszer megdöntésén, a szocialista forradalom győzelmén át vezet a béke megteremtéséhez is.

A szovjet kormány megalakulásának első napján békefelhívással fordult a hadviselő országok népeihez és kormányaihoz, melyben közli: „Az emberiség elleni legnagyobb gonosztettnek tartja ennek a háborúnak a folytatását". Területi hódítások és hadisarc nélküli békét, azonnali fegyverszünetet és a béketárgyalások megindítását javasolja. Felhívása a népek mély rokonszenvét váltotta ki mind az antanthatalmak, mind a központi hatalmak országaiban. A szovjet békeajánlatot a magyarországi lapok is közölték, s ez új lendületet adott a háborúellenes küzdelemnek.

A központi hatalmak uralkodó osztályai úgy vélték, hasznot húzhatnak abból, hogy Szovjet-Oroszország szakított az antanthatalmakkal. Azt remélték, ha a keleti fronton a hadműveleteket beszüntetik, nagyobb erőket összpontosíthatnak a nyu-

Az orosz munkás-, katona- és parasztképviselőtanácsok országos kongresszusának az 1917 október hó 26-án (ó-stilus szerint) tartott összgyülésén egyhangúlag elfogadott

BÉKEHATÁROZATA.

Az október 24/25-iki forradalom után alakított és az orosz munkás-, katonás paraszt-képviselőtanácsok támogatását élvező Munkás- és Parasztkormány ezennel fordúl az összes háborúviselő nemzetekhez és kormányaikhoz az ajánlattal azonnal a béketárgyalásokat megkezdeni az igazságos demokratikus béke visszaállítása céljával.

Az igazságos vagy demokratikus béke alatt, amely után az összes háborúviselő országok kizsákmányolt és kimerített munkás és földmíves osztályainak óriási többsége már évek óta vágyakodik és amelyet az orosz munkások és parasztok a cári önkényuralom ledöntése után a leghatározottabb és legenergikusabb módon követeltek — ilyen béke alatt az új kormány a rögtöni és minden halasztás nélkül az annexziókat (azaz az idegen országok területének elsajátítását és a más nemzetiségek erőszakos magához csatolását) és a hadi kárpótlást kizáró elvek alapján kötött békét érti.

Ilyen békekötést ajánl az orosz munkás- és parasztkormány az összes háborúsfeleknek minden időveszítés nélkül, utalva a maga készségére minden lépését ennek a célnak a leghamarabb elérésére irányítani, amíg a békefeltételeket az összes országok és nemzetek jogteljes népképviselő gyülései véglegesen nem fogadják el és nem erősítik meg.

Összhangban a demokráció (népkormányzat) és különösen a munkásosztályok jogérzületével, az orosz munkás- és parasztkormány az annexzió vagy idegen országterületelsajátítás alatt a kicsiny és gyönge nemzetiségek a nagy és hatalmas államnal való minden olyan egyesítését érti, amely az illető nemzetiségnek erre való pontosan, világosan és szabadon kifejezett önkéntes beleegyezése nélkül történt, függetlenül az időponttól, amelyben az erőszakos egyesítés bekövetkezett, és attól a körülménytől, hogy mennyire előrehaladtnak vagy elmaradtnak látszik az erőszakosan egyesített vagy pedig bizonyos országhatárokon belüli oddigoló erőszakkal visszatartott nemzetiség vagy nemzet. Végre, ez a fogalommeghatározás minden egyes esetre terjed tekintet nélkül arra, hogy a kérdésben forgó nemzetiség vagy nemzet Európában-e vagy pedig messze tengerentúli országokban él.

Hogyha bármelyik nemzet valamely államnak határain belül erőszakosan visszatartattik avagy a határozatában kifejezett akarata ellenére — (függetlenül attól, hogy ez az akaratnyilvánítás a sajtó közvetítésével, a népgyülésekben, az egyes politikai pártok határozataiban vagy pedig lázadáskitörések és a nemzeti rabság ellen támasztott felkelések alakjában kifejezését nyerte) — nem részesül a jogban az állami létesítés formájának a kérdését szabad népszavazás útján minden kényszer nélkül és az erőszakosan egyesítő vagy egyáltalában az erősebb nemzet hadseregének az elfoglalt területről való teljes elvonulása után határozni, úgy az az egyesítés annexziónak, másszóval erőszakos elsajátításnak vagy területrablásnak tekintendő.

A jelen háborút a rabságba ejtett gyönge nemzetiségeknek a gazdag és hatalmas nemzetek között való felosztása végett továbbfolytatni, az orosz munkás- és parasztkormány az emberiség ellen elkövetett legsúlyosabb bűntettnek tekinti és ünnepélyesen kijelenti a maga határozatát azonnal mindolyan békefeltételeket aláírni, amelyek végét vetnének a háborúnak és az összes nemzetiségeknek kivétel nélkül a fentkifejtett igazságos demokratikus béke javainak az élvezetét egyenlő mértékben biztositanának.

A szovjethatalom békedekrétumát tartalmazó röplap első oldala

gati és a déli hadszíntérre, s kikényszeríthetik az antanthatalmaktól a kompromisszumos békét. Nem annexió nélküli békét akartak, hanem arra számítottak, hogy az általuk megszállt lengyel és balti területeket megtarthatják.

A magyar polgári politikusok jelentős része továbbra is irreálisnak tekintette a központi hatalmak hódító terveit, s úgy vélte, hogy ezek veszélyeztetik a megegyezéses béke kilátásait. Aggódtak amiatt is, hogy a keleti hódítások leleplezik ama állítások hamis voltát, amelyek szerint az Osztrák–Magyar Monarchiának „nincsenek és nem is voltak" annexiós tervei. Attól is tartottak, hogy a hódítási tervek fenntartása növeli a nép felháborodását és az orosz forradalom iránti rokonszenvét.

A szociáldemokrata Pártvezetőség 1917. november 11-én kiáltványban foglalt állást a szovjet kormány békefelhívása mellett. A szovjet kormány békeprogramját „a maga programjának ismeri el, amelynek haladéktalan megvalósítását minden erejével, szervezettségével, lelkességével szolgálni kívánja". Felszólítja a magyar kormányt és a monarchia külügyminiszterét, hogy fogadja el a felajánlott fegyverszünetet, jelentse ki készségét a béketárgyalások megindítására, és ugyanilyen nyilatkozattételre kérje a központi hatalmak többi kormányát.

A szociáldemokrata Pártvezetőség, amikor kiállt a szovjet kormány hódítások és hadisarc nélküli békeajánlata mellett, a német, az angol és a francia szocialistákat felhívta: „használják fel erejüket és befolyásukat a kormányok és imperialista osztályok hatalmának megtörésére". A magyarországi proletariátus elé azonban nem állított ilyen harci feladatot, mert az osztrák–magyar birodalom területének megóvását tartotta szem előtt.

Bécsben a Szociáldemokrata Párt ugyanezen a napon, november 11-én nagygyűlést rendezett. A gyűlés lelkesedéssel fogadott el egy határozati javaslatot, amely megállapítja, hogy a háborúnak véget lehet vetni, ha Németország és Ausztria–Magyarország elfogadja a szovjet kormány békeajánlatát. Felszólította az osztrák kormányt, hogy a központi hatalmak többi kormányával együtt javasolja az antanthatalmaknak is a béketárgyalások azonnali megindítását. Ennek érdekében tegyenek olyan nyilatkozatot, hogy a központi hatalmak nem törekszenek hódításokra és az általuk megszállt területeket nem akarják „sem annektálni, sem politikailag országaikhoz csatolni".

Németországban az Októberi Forradalom győzelme szintén nagy lendületet adott az imperialista háború elleni fellépéseknek. A Spartakus-szervezet és más baloldali csoportok erőteljes tevékenységet fejtettek ki a Független Szociáldemokrata Pártban, a szakszervezetekben, valamint a forradalmi bizalmiak testületeiben. Az utóbbiak az 1916–1917. évi sztrájkmozgalmak során jöttek létre.

A Független Szociáldemokrata Párt vezetését továbbra is a centristák tartották kezükben, a forradalmi balszárny tevékenysége és a tömegek gyors balratolódása azonban erősen befolyásolta a párt nyilvános állásfoglalásait. Üdvözölte a szovjet kormány békeajánlatát, és sürgette a német kormányt, hogy fogadja el azt. A Szociáldemokrata Párt vezetősége is állást foglalt a szovjet kormány békeajánlata mellett, de nyitva hagyta a kaput a német imperializmus területi követelései előtt. Támogatta a császári Németországot abban, hogy a megszállt területek népeit saját fennhatósága alá vonja.

Az antantkormányok elutasították a szovjet békeajánlatot, s a háborút változatlanul a központi hatalmak teljes vereségéig akarták folytatni. Az orosz szövetséges

elvesztése nagy hátrány volt számukra, de ezt ellensúlyozta az Egyesült Államok növekvő részvétele a háborúban. Ebben az időben a nyugati fronton az antantseregek újabb és újabb támadásokat intéztek a német hadállások ellen, a frontot azonban nem tudták áttörni.

Az antant országaiban is erősödött a szocialista mozgalom balszárnya. A francia kormány kíméletlen terrorral fojtotta el a hadseregben is jelentkező háborúellenes megmozdulásokat. A nagy elégedetlenség már 1917 szeptemberében arra késztette a Francia Szocialista Pártot, hogy visszahívja utolsó képviselőjét is a kormányból. Ugyanakkor az uralkodó körök továbbra is fel tudták használni hódító háborújuk nacionalista elködösítésére azt a körülményt, hogy német csapatok francia földön álltak. Nagymértékben fékezte a békéért vívott harcot az is, hogy a német és az osztrák–magyar imperializmus sem volt hajlandó annexió és hadisarc nélküli békére, mert a megszállt keleti területeket meg akarta tartani.

*

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1917. november 25-én Budapesten nagygyűlést rendezett a szovjet kormány békefelhívásának elfogadásáért. Százezer ember vonult a gyűlés színhelyére, a városligeti Iparcsarnokhoz. A hatalmas tömeg viharos lelkesedéssel üdvözölte az orosz forradalmat, és a munkásság önálló politikai cselekvését sürgette. A gyűlés résztvevői határtalan szenvedéllyel visszhangozták a jelszavakat: „A munkásság teremtsen rendet!", „A magyar proletárság tanuljon az orosztól!" Követelték az általános sztrájk kimondását, forradalmat, munkás- és katonatanácsok alakítását.

A nagygyűlés szónoka Bokányi Dezső volt. Köszöntötte az orosz elvtársakat, akik „visszaadták az emberiségnek a szocializmusba vetett hitet, bizodalmat és reményt". Üdvözölte a szovjet kormány békeajánlatát és felszólította a kormányt, „valljon nyíltan színt", elfogadja-e a békejavaslatot. Megállapította, hogy annexió nélküli békéről beszélnek olyanok is, akik hódítani akarnak. A munkástanácsokat követelő tömegmegnyilvánulásra reagálva állást foglalt a fizikai és szellemi munkások tanácsainak megalakítása mellett.

A gyűlés határozata Budapest munkásságának testvéri üdvözletét küldi az orosz forradalmároknak és kijelenti, hogy a dolgozó Magyarország velük vállvetve küzd a béke kiharcolásáért. Felszólítja a kormányt, nyilvánítsa ki, hogy a Habsburg-monarchia nem akar orosz–lengyel területeket annektálni, és nem járul hozzá ahhoz, hogy balti területeket bárminő formában Németországhoz csatoljanak. A munkástanácsok felállítására vonatkozó követelést nem vették be a határozatba. A tanácsok jelszava azonban a tömegekben erős visszhangra talált, s csakhamar a munkásság egyik legfontosabb politikai követelése lett.

Az iparcsarnoki nagygyűlés, a budapesti munkásság e nagy békedemonstrációja, a tömegek gyors balratolódását, a forradalmi erők növekedését mutatta.

Magyarországon a társadalmi helyzet sok tekintetben hasonlított az oroszországihoz. A feudális maradványok, az úri nagybirtok nyomasztó volta, a kapitalizmus korlátozott fejlettsége, éles nemzeti ellentétek – mind azt eredményezte, hogy az Októberi Forradalom eszméi nálunk különösen termékeny talajra találtak. Ebben nagyon fontos szerepe volt annak, hogy a magyarországi munkásság

tömegeibe már behatoltak a szocializmus eszméi, népszerűségük növekedett a szegényparasztság és az értelmiség körében is.

Magyarországon ekkor polgári demokratikus forradalom volt a napirenden levő történelmi feladat: a monarchia megdöntése, az úri nagybirtok kisajátítása, a nemzetek önrendelkezési jogának biztosítása, s mindez összefonódott az imperialista háború elleni harccal. Az Októberi Forradalom hatására a monarchia elleni harc egybekapcsolódott a szocialista hatalom teremtésére irányuló törekvésekkel is.

Az iparcsarnoki nagygyűlés napján, 1917. november 25-én délután a Szociáldemokrata Párt rendkívüli kongresszust tartott. A Pártvezetőség javaslata értelmében két kérdés került napirendre: 1. A közélelmezés és a munkásság, 2. Az egyesülési és gyülekezési jog.

A Pártvezetőség kitért az elől, hogy a szovjet békefelhívás és a békéért való harc kérdését a kongresszus elé vigye. Attól is tartózkodott, hogy a munkástanácsok megalakításával – amit a délelőtti nagygyűlés sürgetett – a kongresszuson foglalkozzon. Az előadók szemére vetették a kormánynak, hogy választójogi ígéretét nem tartja be, a közellátásról nem gondoskodik, s a munkásság szervezkedését ugyanúgy gátolja, mint elődje. A Pártvezetőség határozati javaslatai arra korlátozódtak, hogy követeljék a kormánytól a munkásság rendkívül rossz élelmiszerellátásának megjavítását, továbbá azt, hogy hagyják végre jóvá a bányászok, a vasutasok, a villamosvasúti alkalmazottak és a dohánygyári munkások szakszervezeteinek alapszabályait.

A kongresszus küldöttei élesen bírálták a Pártvezetőséget, mert vonakodik erőteljes tömegakciót indítani a választójogi ígéretekkel kétszínű játékot folytató kormány ellen. Preusz Mór a nyomdászok, Landler Jenő a vasutasok, Bajáki Ferenc a vasasok nevében az előterjesztettnél radikálisabb javaslatot nyújtott be a napirendre tűzött kérdésben. Az elfogadott határozat – Landler és Preusz javaslatára – kimondja: utasítja a kongresszus a Pártvezetőséget, hogy ha a kormány az előterjesztett követeléseket nem teljesíti, akkor „a legkíméletlenebb eszközökkel mozdítsa elő" megbuktatását. A kongresszus hangulatát Garbai Sándor elnöki zárszavában a következőképpen fejezte ki: „a forradalom befűtött lokomotívja Pétervárról elindult . . . nem tudjuk, mikor érkezik meg, de minden szociáldemokrata pártnak feladata lesz, kötelessége lesz ehhez a lokomotívhoz odakapcsolni a maga nagy, hatalmas, mindent magában egyesítő vagonját . . . A burzsoá társadalom érzi, hogy itt – úgy látszik – nemcsak polgári forradalomról, de szociális forradalomról is lesz szó."

A munkásság fellépéseiben elsőrendű szerepet játszik a szovjet kormány békejavaslata melletti állásfoglalás. December 1-én Budapesten, másnap pedig Miskolcon, Pécsen, Szegeden, Temesváron, Aradon, Kassán, Pozsonyban és több más városban a párt népgyűléseket tart, s szaporodnak az üzemi munkásgyűlések, a szakszervezeti értekezletek. Mindezeken sürgetik a békét, és állást foglalnak munkástanácsok alakítása mellett.

A keleti fronton a hadműveleteket november végén beszüntették. A szemben álló hadseregek katonáinak barátkozása nagy lendületet vett; sok helyütt zenével, tánccal, együtt ünnepelték a forradalom oroszországi győzelmét.

December közepén a központi hatalmak megkötötték a szovjet kormánnyal

a fegyverszüneti megállapodást, s december 22-én béketárgyalások kezdődtek Breszt-Litovszkban.

A munkásmegmozdulások közben tovább terjednek, újabb sztrájkok törnek ki. December 14-én valamennyi budapesti és környéki vasúti műhelyben és a pályaudvarokon beszüntetik a munkát: 15 ezer vasúti dolgozó a MÁV vezérigazgatósága elé vonul és bérkövetelésért tüntet.

A baloldali szocialisták tevékenysége nemcsak a fizikai, hanem a szellemi munkások szakszervezeteiben is erőteljessé válik. Jelentős baloldali csoport alakul ki a magántisztviselők szakszervezetében. 1917. december 25-én e szervezet közgyűlést tart. Itt a baloldal határozati javaslatot nyújt be, s ezt túlnyomó többséggel elfogadják. A határozat, amelyet Vágó Béla szövegezett, üdvözli az orosz forradalmat, „az osztályharc igazi szellemének megfelelő és minden eszközt céltudatosan felhasználó szocialista politikát" követel és megállapítja, hogy a Pártvezetőségnek a tömegek „forradalmi elszántságát a társadalmi rend megváltoztatására kell felhasználnia."

A magánalkalmazottak szakszervezetében mérnök és műszaki tisztviselő szakosztály is működött, amelynek szervező bizottsága a baloldali szocialisták egyik szervévé vált. A műszakiak e csoportjában kiemelkedő szerepet játszott Helfgott Ármin, Hevesi Gyula, Kelen József. Szoros együttműködés alakult ki Vágóék és a mérnökök csoportja között. Mindkét csoport kapcsolatban állt a Forradalmi Szocialisták illegális szervezetével is.

A Forradalmi Szocialisták csoportja 1917 novemberében újabb illegális röpiratokat készített és terjesztett. Ebben az időben a kormány ismét hadikölcsönkötvényeket bocsátott ki. A Forradalmi Szocialisták röpirata a kormány felhívásával szemben kiadja a jelszót: „Egy fillért, egy embert se a hadsereg számára!", s hirdeti, hogy a békét „csak a bolsevikizmusi eszme megvilágosítása fogja számunkra biztosítani". „Az orosz katonák – mondja a decemberben kiadott, katonákhoz szóló röplap – már rájöttek arra, hogy a föld, amelyet meg kell hódítaniuk, a saját országukban van, hogy az ellenség, amellyel ha kell, fegyverrel is szembeszállnak – a földes-grófok és iparbárók élősdi csapata." Tudatja a katonákkal, hogy már itthon is morajlik a föld, s arra hívja fel őket, hogy ne váljanak az elnyomók eszközeivé, amikor a felkelő nép ellen vezénylik őket.

1918 januárjában nagy tömegmozgalmak rázkódtatták meg az Osztrák–Magyar Monarchiát. Közvetlen kiváltó okuk az volt, hogy a breszti béketárgyalásokon a központi hatalmak képviselői nyíltan előálltak hódító követeléseikkel. Megtagadták a csapataik által megszállt területek kiürítését. Lelepleződött a központi hatalmak területrabló törekvése, s ez mély felháborodást váltott ki a demokratikus békét követelő néptömegekből.

Ausztriában január 14-én tömegsztrájk robbant ki 700 ezer munkás részvételével. E nagy politikai megmozdulás egy hétig tartott, s átterjedt Csehország és Galícia fő ipari körzeteire is. Az osztrák párt vezetői január 16-án felhívást bocsátottak ki, amely hódítás nélküli békét követel, és megállapítja: „A nép nem hajlandó folytatni a háborút Oroszország ellen azért, hogy az osztrák császár legyen a lengyel király", sem azért, hogy balti területek a porosz királyság fennhatósága alá kerüljenek. A nagy megmozdulások során Bécsben munkástanács alakult, irányítását a Szociáldemokrata Párt vezetősége vette kezébe.

FIGYELEM!

MUNKÁSOK! TESTVÉREK!

A TARTÓS BÉKÉT,

SEM A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA

SEM SEMMIFÉLE KORMÁNY

HANEM CSAK A BOLSEVIKIZMUSI

ESZME MEGVALOSITÁSA FOGJA

SZÁMUNKRA BIZTOSITANI

TEHÁT TETTRE FEL!

A Forradalmi Szocialisták röplapja 1917 november közepéről

A breszti annexiós békediktátum Magyarországon is nagy felháborodást vált ki. A fővárosban a Szociáldemokrata Párt január 13-án hat nagygyűlést rendez. Mind a hat helyen elfogadják a Pártvezetőség határozati javaslatát, amely üdvözli az orosz munkásokat és felhívja Ausztria–Magyarország kormányát, hogy a hódítások és hadisarc nélküli béke alapelvét „minden hátsó gondolat nélkül" fogadja el. E határozat tartózkodik attól, hogy nyíltan leleplezze a hódító célokat, de megállapítja: a magyarországi munkásság, ha „várakozásában csalódnék", akkor mindent el fog követni, nehogy a béketárgyalásokat meghiúsítsák, és „az orosz köztársaságra valamilyen nyíltan vagy leplezetten hódított béke kényszeríttessék rá".

A baloldali szocialisták szervezetten kapcsolódtak be a tiltakozó megmozdulásokba. A hat fővárosi nagygyűlés közül négyen külön határozati javaslatot terjesztenek be, amelyeket szintén elfogadnak. Ez a határozat megállapítja: „az osztályharc minden lehetséges eszközét megalkuvás és félelem nélkül fölhasználó szocialista pártpolitika csakis úgy folytatható, illetve kezdhető meg, ha a munkásság a pártpolitika irányítását és ellenőrzését állandóan és közvetlenül maga veszi a kezébe". E célból haladéktalanul „megalakítandó a Budapesti Munkástanács". amelyet azután ki kell egészíteni a vidéki munkástanácsok képviselőivel.

A Budapesti Munkástanács még nem jött létre, de számos gyárban létesültek üzemi munkástanácsok vagy ezek előkészítését szolgáló üzemi bizottságok. Ilyen szervek januárban vidéken is alakultak, így Szegeden, Nagykanizsán.

Az ausztriai tömegsztrájk hírére 1918. január 17-én az újpesti és a pesterzsébeti munkások sztrájkba lépnek, és másnapra a fővárosban politikai tömegsztrájk bontakozik ki, amely átterjed az ország valamennyi ipari centrumára. E megmozdulás a magyarországi proletariátus minden korábbinál nagyobb méretű politikai fellépése, amelyben több százezer magyar, román, szláv és német munkás harcol a békéért, a háborús szenvedés és nyomor megszüntetéséért.

A nagy sztrájk napjaiban az SZDP és a szakszervezetek számos gyűlést rendeznek Budapesten és vidéken is. Január 18-án a főváros és környéke valamennyi munkáskerületében gyűléseket tartanak, ezeken a Pártvezetőség tagjai és a párt vezető propagandistái szólalnak fel, közöttük baloldali szociáldemokraták. A baloldali csoportok nagy szerepet játszanak a tömegakciókban, a sztrájkmozgalom szervezésében és politikai fejlesztésében.

A Pártvezetőség, amely rögtön igyekezett kezébe venni a kirobbant megmozdulás irányítását, felhívást bocsátott ki, s a monarchia külügyi kormányzatától biztosítékot követelt arra vonatkozóan. hogy „se hódítással, se a német hódító tervek szolgálásával nem odázza el a *háború gyors befejezését*". Sürgeti a választójogi reformot és a közélelmezés megjavítását is. A békéért folyó kormányellenes akciót és az általános politikai tömegsztrájkot „megnyugtató" kormányígéret sürgetésével kívánja nyugodtabb mederbe terelni.

Az SZDP január 20-án Budapesten a városligeti Iparcsarnoknál újra nagygyűlést rendez. Itt ismét százezres tömeg tüntet az orosz forradalom mellett, tiltakozik a központi hatalmak hódító törekvései ellen, viharosan követeli a szovjet kormány által javasolt demokratikus békét. A Pártvezetőség képviselői ezen a gyűlésen is a kormány „megnyugtató" ígéretét sürgetik, mégpedig a sztrájk mielőbbi befejezése céljából.

A gyűlés után Garbai vezetésével küldöttség kereste fel Wekerle miniszterelnö-

köt, aki képmutatóan kijelentette, hogy „a béke a mi részünkről nem fog hódítási szándékokon meghiúsulni". A bécsi és a budapesti kormánykörök úgy tüntették fel a lengyel területek megszerzésére irányuló törekvésüket, mintha a lengyel nép „szabad akaratának" biztosításával kívánnák az osztrák császárt a lengyel trónra ültetni. Wekerle ígéretet tett a választójogi reform gyors megvalósítására is.

A Pártvezetőség még aznap, január 20-án délután összehívta a szakszervezeti bizalmiakat, és a magyar, valamint az osztrák miniszterelnök és a közös külügyminiszter ígéreteire hivatkozva a munka felvételére szólította fel őket. A szakmai bizalmiértekezletet pártbizalmi-értekezlet követte. Mindkét testületben csak nagy ellenállással szemben sikerült keresztülvinni a Pártvezetőség javaslatát. A résztvevők több mint egyharmada a sztrájk lefújása ellen szavazott.

A baloldal megszervezte a vasas székházban a budapesti gyárak és szakmák ellenzéki bizalmijainak külön értekezletét, amely mélységes elkeseredéssel ítélte el a Pártvezetőséget, és a sztrájk folytatása mellett foglalt állást. Az ellenzéki bizalmiak tanácskozása és elhatározása a szocialista baloldal szerveződésének és politikai fellépésének igen fontos eseménye.

Január 21-én számos budapesti és vidéki üzemben a Pártvezetőség felhívása ellenére sem vették fel a munkát. Mivel azonban a Pártvezetőség felszólítása a harcolók sorait megbontotta, a sztrájk ekkor már csak részleges volt, és néhány nap múlva megszűnt. A Pártvezetőség felhívást bocsátott ki, amelyben a következőképpen igyekezett magyarázni a sztrájk lefújását: „a külügyminiszter, az osztrák és a magyar kormány nyilatkozatai . . . rendkívül nagy szolgálatot tesznek az általános béke ügyének". A területrablók igazi törekvéseinek leleplezése helyett tehát ismét ezek ködösítésében nyújtott messzemenő segítséget a kormánynak. Ugyanakkor nagy győzelemnek nyilvánította a miniszterelnök választójogi ígéretét.

A januári munkásmegmozdulások idején a rendőrség hajszát indított a Forradalmi Szocialisták illegális szervezete ellen. Január 14-től 20-ig letartóztatták a szervezkedés több tagját, köztük Sugár Tivadart, Duczynska Ilonát, Kelen Józsefet, valamint Jusztusz Vladimirt. Jusztusz bolsevik emigráns volt, aki a Magyarországra került orosz hadifoglyok között folytatott forradalmi munkát és segítette a Forradalmi Szocialisták illegális tevékenységét.

A letartóztatások után Korvin Ottó vezette a Forradalmi Szocialisták munkáját. Korvin tisztviselő volt, s egyrészt Szabó Ervin hatására kapcsolódott be az antimilitarista csoport tevékenységébe.

Megindult a hajsza a baloldali szociáldemokraták egyes képviselői ellen is. A rendőrség felfüggesztette a Magánalkalmazottak Szövetségét, amelyben a baloldal egyik vezető csoportja tevékenykedett. Február 2-án letartóztatták a nagykanizsai pártszervezet elnökét, Hamburger Jenő orvost, aki a januári sztrájk idején vezető szerepet játszott a nagykanizsai megmozdulásokban.

Az Osztrák–Magyar Monarchia országaiban már befejeződött a nagy januári megmozdulás, amikor Németországban kirobbant a politikai tömegsztrájk. A berlini forradalmi bizalmi testület felhívására január 28-tól február 5-ig több mint egymillió munkás vett részt a német kormány breszti annexiós követelései ellen tiltakozó sztrájkban. Ugyanebben az időben, február 1-én, az Osztrák–Magyar Monarchia hadiflottájában matrózlázadás tört ki a cattarói öbölben összevont hadi-

hajók többségén. A hajókra felvonták a forradalom vörös lobogóját. A különböző nemzetiségű matrózok szoros egységben küzdöttek. A hadvezetőség által odavezényelt osztrák–magyar erők német búvárhajók segítségével verték le a lázadást.

A januári tömegmegmozdulást követően a szociáldemokrata Pártvezetőséggel szemben olyan nagyfokú bizalmatlanság és felháborodás nyilvánult meg, hogy lemondásra kényszerült. Rendkívüli pártkongresszust hívott össze, hogy megrendült helyzetét megerősítse. Lemondásról szóló közleményében rágalmazta az ellenzéket, és a szakszervezetekben kampányt szervezett ellene, hogy megalkuvó politikájának mindenképpen érvényt szerezzen.

A Forradalmi Szocialisták újabb röpirata elítéli a Pártvezetőséget a sztrájk leszereléséért, és leleplezi a kormányt, amely a béke hívének igyekszik feltüntetni magát, és ugyanakkor börtönbe veti a békéért küzdőket. Felhívja a munkásokat, hogy készüljenek a proletárforradalomra, szervezzenek gyáranként munkásválasztmányokat, ezek képviselőiből alakítsák meg a Budapesti Munkástanácsot. A pártkongresszus küldötteit arra szólítja fel, hogy a Pártvezetőséget rendeljék a létrehozandó Budapesti Munkástanács ellenőrzése alá.

A rendkívüli kongresszus 1918. február 10-én ült össze. A beszámolót Weltner tartotta. Igyekezett megmagyarázni a Pártvezetőség háború alatti politikáját, s a januári sztrájk leszerelését azzal indokolta, hogy „a kormánytól kaptunk egy olyan kielégítő nyilatkozatot, amely lényegesen előmozdíthatta volna a békét, ha Németország kormányát is sikerült volna erre az útra téríteni". A breszt-litovszki annexiós békefeltételekért minden felelősséget a német kormányra hárított, az Osztrák–Magyar Monarchia bűnrészességét továbbra is leplezte.

A magyar polgári politikusok egy része, elsősorban Károlyiék, ekkor már erőteljesebben szorgalmazták a szakítást Németországgal. A Károlyi-párt kilépett a kormányból, és a különbéke szükségességét hirdette. A Szociáldemokrata Pártban egy csoport, Kunfi körül tömörülve, támogatta Károlyiék törekvéseit. Kunfiék és Károlyiék bizalmas érintkezést kerestek egymással. A Pártvezetőség viszont óvakodott attól, hogy a német szövetség kérdésében szembeforduljon a kormánnyal, és szakított a Károlyi-párttal, éppen akkor, amikor az ellenzékbe vonult. Weltner olyan határozati javaslatot terjesztett a kongresszus elé, amely kimondja: a Szociáldemokrata Párt „a legélesebben visszautasít minden olyan beavatkozást, amellyel a polgári pártok a pártügyek intézésébe befolyást akartak nyerni, éppen ezért felbont minden olyan formális és szervezeti kapcsolatot, amely eddig megvolt a Szociáldemokrata Párt és bármely más párt között".

A baloldali ellenzék korábban is fellépett a polgári pártokkal létesített blokk ellen, mert ez minden esetben azzal járt, hogy a Pártvezetőség a párt politikáját alárendelte a polgári szövetségesek politikájának. Különösen a Vázsonyi-párttal való szövetkezés váltott ki növekvő felháborodást. A liberális Vázsonyi, a koalíciós kormány minisztere, a kormány előretolt képviselőjeként lépett fel a forradalmi mozgalom ellen, és segédkezett a választójogi ígéretekkel űzött manőverezésben. A baloldali ellenzék követeléseinek adott hangot a Forradalmi Szocialisták újabb röpirata, amely felszólította a pártkongresszus küldötteit: „Követeljék, hogy a Pártvezetőség szakítson meg minden kapcsolatot Vázsonyival és a polgári pártokkal." A rendkívüli kongresszuson a Pártvezetőség maga terjesztett elő ilyen javaslatot; a balszárny e régi követelését arra használta fel, hogy elhatárolja magát

Károlyiék különbékét sürgető fellépéseitől, és emellett kifejezze elégedetlenségét Vázsonyiékkal szemben is. A Pártvezetőség így könnyen elérte, hogy újra megválasszák, mégpedig a régi összetételben.

A rendkívüli pártkongresszus határozata ismét állást foglal az annexió nélküli béke mellett, de nem leplezi le a monarchia hódító törekvéseit. Kimondja a szervezeti kapcsolatok megszakítását a polgári pártokkal, megállapítja azonban, hogy továbbra is támogatja azokat a polgári pártokat, amelyek a választójog kiterjesztéséért lépnek fel.

*

A breszti béketárgyalásokon, 1918 februárjában a központi hatalmak területrabló követeléseket tartalmazó ultimátumot nyújtottak át Szovjet-Oroszországnak. A fiatal szovjet államnak lélegzetvételnyi időre volt szüksége, hogy a munkáshatalmat megerősítse. A szovjet kormány ezért utasította breszti delegációját, hogy a súlyos feltételek ellenére írja alá a békeegyezményt. De Trockij, a delegáció vezetője, megtagadta az utasítás teljesítését, és „sem békét, sem háborút" jelszóval megszakította a tárgyalásokat. A német hadvezetőség ezt arra használta fel, hogy február 18-án újabb offenzívát indítson. A támadásban az Osztrák–Magyar Monarchia csapatai is részt vettek.

A szovjethatalom igen veszélyes helyzetbe került, de a vöröscsapatok a narvai csatában február 23-án megállították a Pétervár ellen vonuló német haderőt. Március 3-án megkötötték a breszti békét, a szovjet állam számára a korábbiaknál súlyosabb feltételekkel. A központi hatalmak március 5-én „előzetes békeként" Romániára is rákényszerítették imperialista diktátumukat. A német, az osztrák és a magyar uralkodó körök hódító céljai még inkább lelepleződtek.

A breszt-litovszki béke megkötése új reményeket ébresztett a központi hatalmak uralkodó köreiben. A német hadvezetőség a nyugati hadszíntéren 1918 márciusától júliusig öt nagy offenzívát indított, de valamennyi kudarcba fulladt. Az osztrák–magyar haderő az olasz fronton indított támadást 1918 júniusában, amely ugyancsak kudarccal és 150 ezer ember elvesztésével végződött.

A háborús veszteségek és szenvedések miatt a nép elkeseredése a végső határhoz közeledett. Számos megmozdulás, sztrájk robbant ki az ország minden részében, a vasiparban, a bányaiparban s csaknem valamennyi iparágban. A bevonultatott és munkára vezényelt katonák nagy tömegei csatlakoztak a sztrájkolókhoz. A legnagyobb megmozdulás a vasiparban zajlott le 1918 márciusában a nyolcórás munkaidőért. E harcban 60 ezer munkás vett részt. A munkások elhatározták, hogy nyolc órára korlátozzák a napi munkaidőt. A kormány erre bezáratta és katonasággal szállatta meg a gyárakat. A Vasmunkások Szövetsége vezetőinek egy hét múltán sikerült rávenni a munkásokat, hogy álljanak el a munkaidő csökkentésétől. A megmozdulást azonban számos üzemi fellépés követte. Így március második felében a Ganz-Fiat Repülőgépmotor-gyár, májusban a MÁV-gépgyár és a pestszentlőrinci Lőszergyár munkásai sztrájkoltak. E harcokban növekvő szerepet játszottak a munkásnők. A bányászok harcai közül kiemelkedett márciusban a lupényi, amelyben több mint háromezren vettek részt, a somsálybányai és farkaslyuki, ahol a csendőrség fegyveresen támadt a sztrájkolókra. Májusban

nyolcezer résztvevővel Resicán, júniusban kétezer résztvevővel Tatabányán robbant ki sztrájk.

E megmozdulások során a hatóságok megerősített karhatalmi egységeket vontak össze a sztrájkok letörésére: a munkások százait bevonultatták, a harc szervezőit letartóztatták. A kormány a katonai terror fokozásával próbált gátat vetni a sztrájkmozgalom növekedésének, a jobboldali szakszervezeti vezetők pedig mérsékletet hirdettek, de kevés eredménnyel.

Az ország különböző részein éhségtüntetések zajlottak le. Kiskunfélegyházán február utolsó napjaiban spontán megmozdulásokban négy-ötezren vettek részt, és az éhezők csoportjai élelmiszerüzleteket is feltörtek. Győrben márciusban a Vagongyár és az Ágyúgyár munkásai a Városháza elé vonultak, más üzemek dolgozói is csatlakoztak hozzájuk. Követelték az élelmezés megjavítását és tüntettek a háború folytatása ellen, a kormány ellen. A különböző éhségmegmozdulásokban, mind a városokban, mind a falvakban igen sok nő vett részt.

A munkásharcok, éhséglázadások hatása gyorsította az ellenállás növekedését a katonák körében is. A szökések szaporodtak. Március 20-án kihirdették a statáriális eljárást a katonaszökevények feletti ítélkezésnél, s csaknem naponta hoztak elrettentés céljából halálos ítéleteket és hajtottak végre kivégzéseket. A szökevények száma azonban több százezerre emelkedett. A bujkáló katonák egy része csapatokba szerveződött, és fegyveres ellenállást fejtett ki az elfogatásukra küldött csendőri alakulatokkal szemben. Szaporodtak a zendülések, a lázadások a hadsereg egységeiben is, különösen a breszti béke megkötése után, amikor tömegesen jöttek haza a hadifoglyok Szovjet-Oroszországból. Az itthon ismét besorozott volt hadifoglyok növelték a háborúval szembeni ellenállást, s ez is jelentős szerepet játszott a monarchia hadseregének bomlásában.

Május 12-én a Rimaszombaton állomásozó pótzászlóalj fellázadt. A katonák felgyújtották a barakkokat, elhagyták a tábort, nagyobb részük hazaindult.

Május 20-án a Pécsen állomásozó pótzászlóalj lázadt fel. Elfoglalt két laktanyát, a főpályaudvart és más objektumokat. Az egység nagyobb része Oroszországból hazatért és ismét bevonultatott volt hadifoglyokból állt, közülük kerültek ki a megmozdulás vezetői is. A fellázadt katonák felvették a kapcsolatot a pécsbányatelepi bányászokkal, akik megölték gyűlölt katonai parancsnokaikat és csatlakoztak a felkelőkhöz. A katonai lázadás és a bányászmegmozdulás leverésére négy ezredet mozgósítottak. A nagy túlerő a lázadást elnyomta. Azonnal megkezdték működésüket a rögtönítélő bíróságok, amelyek csupán az első napokban 12 résztvevőt ítéltek halálra, s valamennyit kivégezték. A kormány hírzárlatot rendelt el, de a megmozdulás híre tovább terjedt. A katonák egy része elmenekült, s ugyancsak tovább vitte a lázadás hírét és szellemét.

Május 30-án fellázadt a Sajóecsegen állomásozó zászlóalj egyik százada, amelyet rekvirálásra vezényeltek ki. Lefegyverzésére a zászlóalj többi századát nem találták megbízhatónak, s Miskolcról küldtek ellene öt századot. A súlyos megtorló rendszabályok után a zászlóaljat a frontra küldték. Zendülések, lázadások törtek ki másutt is, a monarchia más részeiben, így Horvátországban, Stájerországban, Csehországban állomásozó alakulatoknál. Az olasz fronton indított júniusi offenzíva már egy gyorsan bomló hadsereg hadművelete volt.

*

1918 folyamán, október végéig több mint 300 ezer hadifogoly érkezett haza Szovjet-Oroszországból. Közülük sok ezren kapcsolódtak be az itthoni mozgalmakba. E tevékenységük előkészítésében igen fontos szerepet töltött be az oroszországi magyar hadifoglyok kommunista mozgalma. Ennek élén többnyire olyanok álltak, akik a háború előtt aktívan részt vettek a munkásmozgalomban, a Szociáldemokrata Párt tevékenységében, Oroszországban megismerkedtek a leninizmussal és lelkes híveivé váltak.

A magyar hadifoglyok között már az Októberi Forradalom előtt alakultak illegális forradalmi csoportok, amelyek felvilágosító és szervező munkát folytattak, e csoportok kapcsolatba kerültek a Bolsevik Párt szervezeteivel.

A szovjethatalom szabad, egyenjogú polgárokká nyilvánította a dolgozó hadifoglyokat. A szovjet forradalom, amely az imperialista háború és a gyűlölt tőkés-földbirtokos uralom elleni harc zászlaját emelte magasra s a nép hatalmát teremtette meg, a hadifogolytömegekben nagy rokonszenvre és támogatásra talált. Sok városban alakultak forradalmi szervezetek; ezekben a hadifoglyok százai, nem egy esetben ezrei tömörültek.

1918. március 24-én Moszkvában megalakult az *Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt Magyar Csoportja*. Elnökévé Kun Bélát választották, aki elméleti tudása, munkásmozgalmi tapasztalatai alapján a hadifogságban az elsők között tette magáévá a lenini tanításokat, és már 1917-ben tagja lett a Bolsevik Pártnak. Mint a hadifoglyok közötti forradalmi mozgalom vezetője, közvetlenül kapcsolatba került Leninnel. A Magyar Csoport kiemelkedő vezetői között volt Ligeti Károly, Szamuely Tibor, Pór Ernő, Jancsik Ferenc, Rabinovics József. A háború előtt valamennyien részt vettek az itthoni szociáldemokrata mozgalomban, s Oroszországban még a Magyar Csoport megalakulása előtt beléptek a Bolsevik Pártba.

A Magyar Csoportnak hamarosan létrejöttek a helyi szervezetei Szovjet-Oroszország különböző vidékein. Hasonló kommunista szervezetek létesültek az Oroszországba került német, osztrák, cseh és más nemzetiségű hadifoglyok között is. 1918 májusában megalakult a *Bolsevik Párt Külföldi Csoportjainak Föderációja*, amely a Magyar Csoport vezetőjét, Kun Bélát választotta elnökéül.

A volt hadifoglyok között tevékenykedő magyar kommunisták fő feladatuknak tekintették, hogy támogassák az ellenforradalom erőivel gigászi küzdelmet vívó első munkásállamot. 1918 februárjában a Narva melletti csatában már ott harcoltak a magyar internacionalisták is. Magyar, osztrák, német, cseh, szlovák, román, kínai és más nemzetiségűekből létesültek internacionalista egységek, együtt küzdöttek az oroszországi munkásokkal és parasztokkal a szovjethatalomért. A magyar kommunista szervezetek tagjaiból az internacionalista egységek sok kiváló parancsnoka került ki: Gavró Lajos, Münnich Ferenc, Varga Gyula, Wienermann Lajos és mások.

A polgárháború négy éve alatt Szovjet-Oroszország különböző frontjain összesen mintegy 100 ezer magyar internacionalista fogott fegyvert a dolgozók hatalmáért. A magyar nép szabadságáért, szocialista jövőjéért is harcoltak. Tettük népünk legdicsőbb forradalmi hagyományai közé tartozik. A szocialista hatalomért közösen vívott küzdelem katonái, vérüket ontva és életüket áldozva, a népek barátságának szent ügyét szolgálták.

A Magyar Csoport különböző szervezetei lapokat is indítottak. 1918. április

3-án Moszkvában megjelent a csoport központi lapja, a *Szociális Forradalom*. A különböző helyi szervezetek 1918-ban még 12 városban adtak ki rendszeresen vagy esetenként magyar kommunista újságot és számos röpiratot is. Megjelent magyar nyelven Marx, Engels és Lenin néhány műve, s a magyar kommunista vezetők több írása. Az újságokat, röplapokat, brosúrákat széles körben terjesztették a hadifoglyok, valamint az Ukrajnában levő osztrák–magyar megszálló csapatok katonái között, egy részük Magyarországra is eljutott.

A Bolsevik Párt Magyar Csoportja jelentős felvilágosító munkát végzett a hazainduló hadifoglyok között, akiknek soraiban ezrével voltak a Vörös Gárda, illetve a Vörös Hadsereg magyar önkéntesei. A kommunisták az Októberi Forradalom tapasztalatainak terjesztésére buzdították a hazatérő hadifoglyokat. A béke forradalmi kivívása, munkás-paraszt állam teremtése, a föld forradalmi kisajátítása és parasztok kezére adása nagy rokonszenvet váltott ki a hadifoglyokban. Hazájukba visszatérve az orosz forradalom eszméinek terjesztőivé váltak.

A Szovjet-Oroszországban működő magyar kommunista szervezet célul tűzte ki, hogy a hadifoglyok közötti munkával és tagjainak hazatérésével segítse elő a Kommunista Párt létrehozását Magyarországon. Az új, forradalmi párt létesítését úgy tekintette, mint elengedhetetlen feltételét annak, hogy a magyarországi munkásosztály felkészülhessen történelmi küldetésének teljesítésére: a szocialista forradalomra. A hadifoglyokkal a kommunista csoport több tagja hazajött, és bekapcsolódott a szociáldemokrata és szakszervezeti mozgalmakba.

A Szovjet-Oroszországban működő magyar kommunista szervezetek, amellett, hogy részt vettek a szovjethatalomért vívott harcban, nagy segítséget nyújtottak a magyarországi forradalmi mozgalom továbbfejlesztéséhez, jelentős előkészítő munkát végeztek a Kommunisták Magyarországi Pártjának létrehozásában.

A forradalmi válság érlelődése, a júniusi általános politikai sztrájk. A monarchia háborús veresége és felbomlása. A Szociáldemokrata Párt a forradalom előestéjén

Közvetlenül a breszti béke megkötése után, 1918 tavaszán, a magyar polgári politikusok egy részét, sőt némelyik katonai vezetőt is, aggasztotta a német és az osztrák–magyar hadvezetőség további hadműveleti terve. Tartottak mind a katonai összeomlástól, mind pedig a népfelháborodás forradalmi kirobbanásától. A magyar uralkodó osztályokban erősödött az a törekvés, hogy szakítsanak a német szövetséggel, próbáljanak különbékét kötni, és így elkerülni a monarchia széthullását. A háború továbbviteléről folyó viták kiélezték a belpolitikai ellentéteket, amelyek a kormánykoalíciót is felbomlással fenyegették.

Nyilvánosan a választójogi reform került a politikai harcok előterébe. Az uralkodó osztályok egy része támogatta Vázsonyiékat, akik a parlament feloszlatását és új választások kiírását sürgették. Arra hivatkoztak, hogy a tömegek megnyugtatásához és a monarchia helyzetének megerősítéséhez tető alá kell hozni a választójogi reformot, de ehhez más összetételű képviselőház kell. A parlament többségét alkotó Tisza-féle Munkapárt viszont az „erős kéz" politikájával akarta eloszlatni az uralkodó körök minden gondját. Ennek jegyében a Vázsonyi-féle mérsékelt

választójogi tervezet további szűkítését is követelte. A bécsi udvar, úgyszintén a magyar kormánykoalíció többsége a Tisza-párttal való megegyezés mellett döntött. Ez kormányválságot robbantott ki: Wekerle április 17-én benyújtotta a kormány lemondását.

Az SZDP vezetősége a februári rendkívüli kongresszus után – amelyen helyzete némileg megerősödött – tevékenységének középpontjába továbbra is a választójogi reformért való harcot állította, ebbe az irányba igyekezett terelni s egyben mérsékelni a forradalmasodó tömegeket. A választójog mindenhatóságát hirdető politikát viszont ismét csőddel fenyegette a koalíciós kormány megegyezése a Tisza-párttal.

A Pártvezetőség április 14-én az Iparcsarnoknál tiltakozó gyűlést rendezett. Az itt elfogadott határozat követeli a kormánytól, hogy váltsa be a januári sztrájk idején tett választójogi ígéretét. A kormány januári ígéretét a Pártvezetőség akkor politikai győzelemnek nyilvánította, és ezzel szerelte le a nagy sztrájkot. Most kitűnt, milyen csalfa még az az ígéret is, amelynek értelmében a Vázsonyi-féle tervezet szerint a 10 millió felnőtt lakosból csupán 2,5 millió kapná meg a választójogot.

A kormány lemondása után a Pártvezetőség jelentősebb politikai akció indítását határozta el. E lépését támogatták polgári liberális körök is, amelyek azt remélték, hogy a munkásmegmozdulást felhasználhatják a Tisza-párt visszaszorítására és saját befolyásuk erősítésére.

A Szociáldemokrata Párt felhívására április 19-én a gyárakban félórás sztrájk volt; a munkások küldöttei az igazgatóknak vagy a katonai parancsnokoknak memorandumot adtak át, amely a kormány választójogi ígéreteinek valóra váltását követeli.

A Pártvezetőség felhívására április 22-én délután a munkásság újra letette a szerszámot, hogy tüntessen a kormány és a Tisza-párt egyezsége ellen. A félnapos sztrájk Budapesten általános volt, s az ország csaknem valamennyi városában hasonló megmozdulásra került sor. A sztrájk idején a párt nagygyűlést tartott az Iparcsarnokban. Több mint százezres tömeg vonult fel rendezett sorokban a gyűlés színhelyére. A munkások a választójogi követelés jegyében indított megmozdulást ismét a háború elleni tiltakozásra, a béke melletti hatalmas tüntetésre, a kormányzat elleni demonstrációra használták fel. Az akció megrendezésébe bekapcsolódtak a baloldali szocialisták összes csoportjai, az irányítást azonban a Pártvezetőségnek sikerült kézben tartania.

Az iparcsarnoki nagygyűlésen a Pártvezetőség képviselői által előterjesztett és a gyűlésen elfogadott határozat elítéli a lemondott kormány választójogi mesterkedéseit, s megállapítja: „A háborús nyomorúság, az élelmezési bajok, a béke ügyének az imperialista törekvések miatti reménytelensége amúgy is annyi gyújtóanyagot halmoz föl a lelkekben, hogy az uralkodó hatalmak szempontjából veszedelmes dolog ezt az izgalmat az ünnepélyesen adott választójogi ígéret megszegésével, a nép becsapásával fokozni." A határozat „igazi választójogi kabinet" alakítását követeli s kijelenti, hogy a kormányválság minden más megoldását a munkásság „a népnek szóló hadüzenetképpen fogadja".

A határozat tehát elszánt harcot ígér – arra az esetre, ha nem jön létre a követelt választójogi kabinet. Valójában a Pártvezetőség a munkásharcok mérséklésének

Пролетарiи всѣхъ странъ соединяйтесь!

СОЦIАЛИСТЪ-ИНТЕРНАЦIОНАЛИСТЪ.

Венгерскiй органъ

Világ Proletárjai Egyesüljetek!

NEMZETKÖZI SZOCIÁLISTA

Kiadja a munkás és katonaküldöttek tanácsának nemzetközi osztálya. Ingyen kiadvány a magyar katonatestvérek számára

Редакція: Петроградъ, Эртелевъ 13. Minden közlemény Pétervár Erte er 13 alá küldendő

11-ik szám Ára: 10 kopek Omszk 1918 április 21 (8).

A munka gyümölcse a munkást illeti meg! ** FORRADALOM A proletárság nem veszthet semmit, csak a láncait, de megnyerheti az egész világot.

Kiadja a külföldi proletárok nemzetközi szociáldemokrata munkáspártjának magyar és román csoportja

Szerkesztőség és kiadóhivatal Омск, Дом Республики Редакция „Революция" — Szerkesztő LIGETI KÁROLY. — Kapható

ÁRA 20 KOPEK.

Világ proletárjai egyesüljetek! СОЦИАЛЬНАЯ РЕВОЛЮЦIЯ Изданiе Венгерской Группы Россiйской Коммунистической Партии (большевиков)

SZOCIÁLIS FORRADALOM

KIADJA AZ OROSZORSZÁGI KOMMUNISTA PÁRT MAGYAR CSOPORTJA

I. évfolyam Moszkva, 1918 október 2 51. szám

Világ proletárjai egyesüljetek! Пролетарiи всѣхъ странъ соединяйтесь!

I. évfolyam. Ára 15 kopek. I. szám.

VILÁGFORRADALOM

„МИРОВАЯ РЕВОЛЮЦИЯ"

Irkuck, 1918. május 1-én. TELEFONSZÁM 625.

2. szám. Ára 15 kopek. Tomsk, 1918 május hó 1.

NÉPSZAVA

Kiadja: a külföldi proletárok tomszki nemzetközi sz. d. szervezete.

A magyar kommunisták Szovjet-Oroszországban kiadott lapjai. 1918

politikáját követte továbbra is, de a kormányalakítási tárgyalásokra igyekezett nyomást gyakorolni, és elősegíteni, hogy az új kormányba olyan politikusok kerüljenek be, akik legalább a Vázsonyi-féle szerény választójogi tervezetet elfogadják.

A baloldali szocialisták szembefordultak Vázsonyiék és a szociáldemokrata Pártvezetőség kísérletével, hogy a választójogi követelést felhasználva meghiúsítsák a kormányzat megbuktatásáért folyó harcot. A pártszervezetekben és a szakszervezetekben tevékenykedő ellenzék elkeseredett vitákban küzdött a megalkuvó politika ellen. Tovább erősödtek a baloldali csoportok a bizalmi testületekben, a szakszervezetek szervező bizottságaiban. A Forradalmi Szocialisták egyik április végi röpirata megállapítja, hogy a párt vezetői a munkásság harci erőit a „Vázsonyi-féle választójogi küzdelemre fecsérlik", s felszólítja a munkásokat, hogy kényszerítsék a Pártvezetőséget „a forradalmi osztályharc megindítására". A katonákhoz írt röpirata is forradalmi harcot, a kizsákmányolók hatalmának megdöntését, az urak földjének elvételét hirdeti.

1918. május 1-én a magyarországi munkásság ismét általános sztrájkot rendezett, amely méreteiben felülmúlt minden korábbi május 1-i munkabeszüntetést. E megmozdulás a forradalmi erők növekedésének, a munkásság harci készségének újabb megnyilvánulása. Részt vett benne a főváros és csaknem valamennyi más város és ipartelep munkássága; május elseje megünneplése óta először általános volt a sztrájk a bányaiparban is.

Az SZDP vezetősége a munkásság május 1-i fellépését is elsősorban arra igyekezett felhasználni, hogy nyomást gyakoroljon a kormányalakítási tárgyalásokra. Az uralkodó körök viszont a forradalmi erők növekedését mindenekelőtt a terror fokozásával próbálták meggátolni, s még a választójogi ígéretekben is visszaléptek. A rendőrség ismét hajszát indított a Forradalmi Szocialisták ellen, s május elején elfogták két vezetőjét, Mosolygó Antalt és Sallai Imrét, valamint a szervezet több tagját.

Május 10-én megalakult az új Wekerle-kormány, amelyből Vázsonyi és Apponyi kimaradt. A kormány Tiszáékkal szorosabban együttműködve támogatta a bécsi udvar háborús politikáját, és magáévá tette Tisza István álláspontját a választójog kérdésében is. Kudarcot vallott tehát a szociáldemokrata Pártvezetőségnek a polgári liberálisok által támogatott kísérlete a kormányalakítási tárgyalások befolyásolására. A választójogi akció ismét zsákutcába jutott.

*

1918 júniusában, a robbanásig feszült helyzetben, amelyet az olasz hadszíntéren indított támadás és annak kudarca még súlyosbított, ismét hatalmas sztrájk rázkódtatta meg az Osztrák–Magyar Monarchiát. A bécsi proletariátus június 18-án beszüntette a munkát, és a harc Ausztria más városaira is kiterjedt.

1918. június 20-án kirobbant a sztrájk Budapesten. A MÁV-gépgyárban kezdődött, ahol a csendőrség sortüzet nyitott a követeléseikért fellépő munkásokra. Négy munkást megöltek, s több mint húsz volt a sebesültek száma.

A MÁV-gépgyár munkásai a csendőri vérengzés után hosszú sorokban vonultak a Parlament elé. Csatlakoztak hozzájuk más gyárak dolgozói is. A Szabadság téren egybegyűlt többezres tüntető tömeg előtt Landler Jenő szólalt fel. „Nem beszélni

kell többé – mondotta –, mert itt a tetteknek ideje, ahol le kell számolni az egész korrupt kormányrendszerrel és képviselőházzal." Hangsúlyozta, hogy a munkásságnak bosszút kell állnia a véres gaztettért. Kijelentette: „Ha a Pártvezetőség határozata nem elégítene ki bennünket – akkor itt leszünk mi, és cselekednünk kell." Landler fellépése mutatja: a balszárny vezető képviselői között érlelődött az a felismerés, hogy ki kell venni a harc irányítását a megalkuvó politikát folytató Pártvezetőség kezéből.

A Pártvezetőség még június 20-án budapesti és Pest környéki összbizalmiértekezletet hívott össze azzal a szándékkal, hogy a harcot mérsékelje. Az értekezleten több mint másfél ezer bizalmi jelent meg, s a harci hangulat olyan izzó volt, hogy a Pártvezetőség meg sem kísérelte a sztrájk azonnali leszerelését. A tanácskozás az általános sztrájk mellett foglalt állást. A MÁV-gépgyári vérengzés hírére azonban ekkor már a főváros egész munkássága letette a szerszámot. A sztrájk gyorsan kiterjedt az egész országra, a vasutakra is. A fővárosban a villamosforgalom teljesen leállt, az újságok sem jelentek meg. A munkabeszüntetésben részt vevők száma meghaladta a félmilliót.

A sztrájk, amely nyolc, helyenként tíz napig tartott, megbénította a haditermelést, a csapat- és hadianyagszállítást, megrázkódtatta az egész kormányzati rendszert. A júniusi általános politikai sztrájk a monarchia bukásának előhírnöke volt.

A nagy megmozdulás fő követelése: a munkásgyilkos háborús kormány megbuktatása, a békekötés. Ismét sürgették munkástanácsok alakítását. E törekvésekkel számolva, és hogy a tömegsztrájk irányítását könnyebben kézbevegye, a Pártvezetőség alakított munkástanácsot, amelyben a Pártvezetőség és a Szakszervezeti Tanács tagjai, valamint a szakszervezetek megbízhatónak vélt képviselői foglaltak helyet. Az SZDP vezetői az így létesített munkástanács segítségével igyekeztek a nagy kormány- és háborúellenes megmozdulást visszaterelni a csődbe jutott választójogi harc medrébe. A munkástanács nevében június 22-én kibocsátott felhívásuk az általános sztrájk céljáról ezt írja: alakuljon olyan kormány, amely a Vázsonyi-féle választójogi javaslatot „egész terjedelmében magáévá teszi, és keresztülvitelére a képviselőházat feloszlatja". Amikor a munkásság az általános politikai sztrájk fegyveréhez folyamodott, hogy a kormányzati rendszert megbuktassa és a béke haladéktalan megkötését kikényszerítse, a Pártvezetőség fő harci célként a Vázsonyi-féle választójogi tervezet megvalósítását jelölte meg.

A tömegek forradalmi akarata és a Pártvezetőség megalkuvó politikája között a szakadék egyre mélyült. A forradalmi erők növekedtek. A baloldali szocialisták különböző csoportjai az első sorokban küzdöttek, sok megmozdulást ők vezettek. Még nem volt kidolgozott programjuk és taktikájuk, nem volt közös irányító szervük, a mozgalom általános irányítását nem tudták átvenni, de a harc fejlődésére növekvő befolyást gyakoroltak.

Az uralkodó osztályok megrettentek a nagy munkásmegmozdulástól. A hatóságok a Pártvezetőséget és a szakszervezetek vezetőit a sztrájk leszerelésére szorították, bevonultatással fenyegették őket. Landlert letartóztatták, betiltották a vasutasok, a villamosalkalmazottak és a közalkalmazottak szakszervezeti lapjait, letartóztattak és bevonultattak több ezer munkást, köztük több száz sztrájkvezetőt.

A Pártvezetőség június 27-én adta ki a munkástanács nevében a sztrájk beszüntetéséről szóló felhívást, amely csalódást, zavart és felháborodást idézett elő a har-

colók soraiban. A munkásság nagy akaraterővel és forradalmi reményekkel indult a küzdelembe, s most mélységes elkeseredéssel tapasztalta, hogy cserbenhagyták azok, akiktől harcának győzelemre vitelét várta. A pártban és a szakszervezetekben éles bírálattal illették a megalkuvó politikát, és árulással vádolták a sztrájk leszerelőit. A jobboldali vezetők viszont a harcosabb politikát követelőket, korábbi taktikájuknak megfelelően, „provokátoroknak" nyilvánították és így uszítottak ellenük.

Az általános sztrájk után a tőkések sok bizalmit elbocsátottak, a hatóságok pedig további terrorintézkedéseket tettek a munkások megfélemlítésére, harci soraik gyöngítésére. A forradalmi hangulat azonban a tömegekben, a hadseregben a frontkatonák körében terjedt. A néptömegek forradalom iránti vágyát fejezi ki Ady Endre a júniusi általános sztrájk után megjelent egyik versében: „Már jöjj, Ököl, boruljon föl e nem-jó Élet . . . s jöjjön valami más, óh forradalmak, miért késtek?" – kiált fel, sürgetve a nagy leszámolást.

A négy éve dúló háború mérhetetlen feszültséget halmozott fel az országban. A világháború nagy véráldozatot követelt Magyarország népeitől. Mintegy 3,8 millió ember vonult be hadiszolgálatra, közülük 600 ezer vesztette életét; közel 750 ezer megsebesült, csaknem ugyanannyi fogságba esett. A frontkatonák éheztek, rongyokban jártak.

A helyzet a hátországban is rendkívül súlyos volt. 1918-ban rohamosan csökkent az ipari és mezőgazdasági termelés. Mind vészesebbé vált a nyersanyag- és szénhiány. A búzatermés az 1914. évi 46 millió métermázsával szemben 1918-ban mindössze 26 millió métermázsa. Az élelmiszerárak 1918 közepére átlagban több mint 300 százalékkal emelkedtek, a húsfélék ára 700 százalékkal, a ruhanemű, cipő ára 900–1000 százalékkal, a bérek pedig átlagban csak 100–200 százalékkal. Az éhínség országos méretűvé vált, ugyanakkor a spekuláció rendkívüli arányokat öltött. A tőkés vállalatok és a különféle hadiszállítók, a hadimilliomosok nyereségei hallatlanul megnövekedtek. Az osztályellentétek a végsőkig kiéleződtek, s a monarchia elnyomott nemzetei körében megerősödtek az elszakadási törekvések.

Németország a nyugati fronton 1918 március–július havában indított öt offenzíva kudarca után a háborús kimerültség állapotába jutott. Hasonló volt a helyzet az Osztrák–Magyar Monarchiában is, amelynek válságát az osztályellentétek növekedése mellett a nemzeti ellentétek élesedése is súlyosbította. Ekkor, 1918 július–szeptemberében indították meg az antanthaderők, a Nyugat-Európába érkezett amerikai csapatokkal együtt, döntő támadásaikat, amelyek Németország és szövetségesei teljes katonai vereségét eredményezték. A központi hatalmak balkáni frontja szeptemberben összeomlott. Október 4-én a német és az osztrák–magyar kormány Wilsonhoz, az Egyesült Államok elnökéhez fordult fegyverszüneti javaslattal, de ezt Wilson elutasította. Az olasz fronton az antant október közepén indított támadást; a monarchia csapatai már nem tudtak nagyobb ellenállást kifejteni. Hadserege a felbomlás állapotába jutott; ebben döntő szerepet játszottak a katonalázadások, amelyek itt október végén általánossá váltak.

A központi hatalmak a háborút elvesztették, s a háborús vereség teljessé tette a monarchia válságát. Megindult az Osztrák–Magyar Monarchia széthullása.

Prágában 1918 júliusában megalakult a Cseh Nemzeti Tanács, amely célul

tűzte ki Csehország elszakadását Ausztriától. Megerősödött az elszakadási mozgalom Szlovákiában, s mindjobban előtérbe került az a törekvés, hogy Csehország önálló állammá válása esetén a szlovákok vele egyesüljenek. Erdélyben a többséget alkotó román lakosság nemzeti mozgalmaiban a Romániához való csatlakozás irányzata dominált. Az elszakadási mozgalom mind Ausztria, mind pedig Magyarország délszláv területein ugyancsak napról napra növekedett.

Az antanthatalmak és az Egyesült Államok a központi hatalmak elleni katonai offenzívát politikai offenzívával kapcsolták össze, s ehhez felhasználták az Osztrák–Magyar Monarchia nemzeti ellentéteit is. A központi hatalmak fegyverletételét követelve a nemzeti önrendelkezés biztosítását jelölték meg egyik hadicéljukként, imperialista törekvéseik leplezésére. E politika jegyében lépett fel Wilson még 1918 elején, meghirdetve „békeprogramját", amelynek egyik pontja az Osztrák–Magyar Monarchia népeinek önrendelkezését tartalmazza.

A központi hatalmak október 4-i fegyverszüneti kérelmükben kinyilvánították készségüket a „wilsoni" feltételek elfogadására. Ugyanakkor a monarchia már képtelen volt útját állni az antant és az Egyesült Államok által támogatott elszakadási mozgalmak növekedésének. Az Osztrák–Magyar Monarchiával való különbékét az antant, mint számára már teljesen fölöslegeset, 1918 őszén végleg elvetette, s a Habsburg-birodalom felbomlására építette háború utáni közép-európai terveit. Már számolt azzal, hogy a háborús vereség következtében elmélyült válság olyan forradalmi megrázkódtatásba torkollik, amelyet a Habsburg-monarchia nem lesz képes legyőzni, és el fog pusztulni. Ezért erőteljesebben támogatta a burzsoá nemzeti mozgalmakat, ezeket segítette a munkásság növekvő forradalmi erőivel szemben.

*

A forradalom lenini eszméi Európa-szerte terjedtek, behatoltak a szocialista pártokba, elősegítették a munkásmozgalom balszárnyának fejlődését. Magyarországon ennek egyik tünete volt az is, hogy a Népszava 1918. szeptember 3-án, a Lenin elleni eszer merénylet híre kapcsán, vezércikkben közölte egy baloldali szocialista ismertetését az orosz forradalom fejlődéséről. E cikk megállapítja, hogy a mensevikek és eszerek Oroszországban a polgári forradalom keretei között akartak maradni, s „a cárizmus visszatérésétől reszketve a burzsoáziával való politikai szövetséget javallták, a bolsevikiek pedig önálló proletárpolitikát követeltek". Megállapítja, hogy „Oroszország valamennyi szocialista pártárnyalata közül csupán a bolsevikiek mondhatják el magukról, hogy a proletárság tömegpártját alkotják", és hatalomra kerülésükkel „az orosz ipari munkásság jutott uralomra", akik pedig ellenük fordultak, azok „a szocializmus megvalósulásának kísérlete ellen" léptek fel.

A munkásosztályban és a többi dolgozó osztályban a nagy forradalmi események közelségének hangulata vált mindinkább uralkodóvá. Erősödött a munkásság szolidaritási mozgalma az elfogottak megsegítéséért, kiszabadításáért. Landler Jenőt szeptemberben szabadon engedték. Október 9-én a Népszavában „Ki a politikai foglyokkal!" címmel követelték Hamburger Jenő, Sugár Tivadar, Mosolygó Antal és az összes politikai bebörtönzötteknek, a béke és a szocializmus harcosainak szabadon bocsátását. A politikai foglyok kiszabadításáért folyó mozgalom

a monarchia megdöntéséért vívott harc erősödésének egyik jelentős megnyilvánulása volt.

A monarchia mély válsága és bomlása az uralkodó osztályokat arra késztette, hogy keressék az utat a rendszer megmentéséhez. A konzervatív és a liberális politikusok különböző csoportjai között az egyik fő vitakérdés az volt, hogy megmaradjon-e a dualista rendszer vagy perszonálunió lépjen-e helyére. Előtérbe került a perszonálunió, vagyis a Függetlenségi Párt háború előtti követelése, amely szerint Ausztria és Magyarország közjogi kapcsolata csak arra korlátozódna, hogy közös az uralkodója, egyébként pedig Magyarország visszakapná teljes állami önállóságát. Az Andrássy-párti politikusok, s mind többen a Tisza-pártiak közül is, akik a perszonálunió követelését korábban elvetették, most ennek szószólóivá váltak; azt remélték, hogy ilyen módon megmenthetik rendszerüket az összeomlástól.

A Károlyi-párt a perszonálunió követelésével együtt fellépett a demokratikus jogok kiterjesztéséért és a nemzetiségek anyanyelvének szabad használatáért. A Jászi-féle Radikális Párt ezen túlment, s a magyar állam föderalisztikus átalakításának szükségességét hangsúlyozta; a nemzetiségi területek önkormányzati jogának elismerésével vélte elérhetőnek, hogy a román, szlovák, délszláv és kárpát-ukrajnai nép ne szakadjon el Magyarországtól. A népek forradalmi erői, az elnyomott nemzetek függetlenségi mozgalmai viszont a monarchia megdöntését tűzték ki harci célul, elutasítva a gyűlölt Habsburg-monarchiának bármilyen formáját.

Ebben az időben Németországban az uralkodó körök elhatározták a Szociáldemokrata Párt képviselőinek bevonását a kormányba, egyrészt azért, hogy a császári rendszert megmentsék, másrészt azért, mert azt remélték, hogy ilyen módon előnyösebb békefeltételeket kaphatnak a „demokrácia" eszméit hangoztató nyugati hatalmaktól. A szociáldemokrata képviselőket az új német kormányba az 1918. október 4-i fegyverszüneti kérelem alkalmával vonták be.

Az osztrák uralkodó körök is lépéseket tettek, hogy a szociáldemokrata parlamenti képviselőket bekapcsolják a béketárgyalási készülődésekbe. Ugyanakkor a monarchia megmentése érdekében a birodalom föderalisztikus átalakítását ígérték, abban a reményben, hogy az elszakadási törekvéseket ilyen módon gyöngíthetik és meghiúsíthatják.

A német és az osztrák uralkodó körök e manőverei és a „mérsékelt szocialisták" monarchiát mentő segítőkészsége ellenére mind a német, mind az osztrák munkásmozgalomban feltartóztathatatlanul erősödött a forradalmi erők harca a monarchista rendszer megdöntéséért.

Ilyen volt a helyzet, amikor a Magyarországi Szociáldemokrata Párt rendkívüli kongresszusra ült össze.

*

A Szociáldemokrata Párt 1918. október 13-ára összehívott rendkívüli kongresszusa volt hivatva meghatározni, hogy a párt a forradalom előestéjén milyen közvetlen harci célokat tűzzön a munkásosztály és az egész nép elé, hogyan készüljön a feladatok megoldására. A kongresszus napirendjére tűzött kérdés: a béke és Magyarország jövője.

A kongresszust megelőzően, október 8-án, a Szociáldemokrata Párt kiáltványt bocsátott ki, amelyet budapesti és vidéki gyűléseken ismertettek és elfogadtattak.

A kiáltványban foglalt akcióprogram az „összes demokratikus osztályok" és valamennyi nemzetiség küldötteiből alakítandó új kormányt és új országgyűlési választásokat követel, általános, egyenlő és titkos szavazás útján. Követeli, hogy az új kormány nyilvánítsa ki békekötési készségét, mégpedig „az orosz proletárforradalom és Wilson elvei alapján"; biztosítsa a demokratikus szabadságjogokat, s egyben az országban élő „valamennyi nemzetnek azt a jogot, hogy anyanyelvét szabadon és korlátlanul használhassa"; a földet „azok kezére adja, akik megművelik" és szocializálja azokat az üzemeket, „amelyek az egyéni vezetés alól kinőttek". Sürgeti a nyolcórás munkaidő törvényes bevezetésének előkészítését, a szociálpolitika fejlesztését, a hazatért katonák, az elbocsátott munkások, a rokkantak, özvegyek és árvák kártalanítását. Közigazgatási reformot és új adópolitikát is követel.

A kiáltvány nem a kormányzat megdöntésére és nem forradalmi néphatalom teremtésére hív fel, hanem azt sürgeti, hogy a király nevezzen ki új kormányt. A nemzeti egyenjogúságot az anyanyelv szabad használatára korlátozza. A földreformot illetően nyitva hagyja a kérdést, hogy a nagybirtok mekkora részét vegyék igénybe, a parasztok fizessenek-e megváltást, a földbirtokosok kapjanak-e kártérítést. Az államforma megváltoztatását nem veti fel, s mellőzi a munkástanácsok létesítésének követelését is.

A kongresszuson Kunfi Zsigmond az előadó; ő már korábban sürgette a szakítást Németországgal. A Pártvezetőség azon tagjai – köztük Garami –, akik korábban leginkább kiálltak a német szövetség mellett, a kongresszuson hallgatnak. Az előtérbe lépő Kunfi beszámolójában hangsúlyozza, hogy az egész politikai rendszer pusztulóban van, a dualista rendszer megbukott. Megállapítja, hogy Magyarországnak önálló államként kell föllépnie, amely Ausztriával sem áll szorosabb kapcsolatban, mint más államokkal. Elutasítja a perszonáluniót, s az államforma eldöntését a jövendő alkotmányozó gyűlésre kívánja bízni. Foglalkozik az október 8-i kiáltvány egyes pontjaival, a jövőt illetően szükségesnek tartja „a tulajdonviszonyok szociális átalakulását", de megjegyzi, hogy ennek elérése „hosszú évekig, talán évtizedekig elhúzódó" osztályharc eredménye lehet.

Kunfi számolt azzal, hogy a háborús vereség területveszteséggel jár, s kijelentette, hogy a párt „nem fog olyan politikát támogatni, amely a fegyverek erejével, kényszereszközökkel itt tart olyan népeket, amelyek itt maradni nem akarnak". Ugyanakkor a Pártvezetőség nevében az ország egész területének megtartását kívánta, mégpedig egy föderalisztikus állam keretében. E kérdésben túlment a kiáltványon, remélve, hogy a föderalizmus kilátásba helyezésével megnyerhetik politikájuk támogatására a nemzetiségi területek szociáldemokrata szervezeteit.

Kunfi éles szavakkal fordult szembe azokkal, akik tanácshatalmat akarnak teremteni. Hangoztatta, hogy itt nem érvényesíthető a „minden hatalom a katonák és munkások és parasztok tanácsáé" politika. Úgy vélte, hogy a párt nem elég erős ahhoz, hogy programját végrehajtsa. Ezért szükséges együttműködni azokkal a polgári pártokkal, amelyek erre hajlandók. Emögött az a törekvés rejlett, hogy a Károlyi-párt, a Radikális Párt és a Szociáldemokrata Párt képviselőiből alakuljon új kormány. Szerinte a nemzetiségek egyenjogúságát és az ország polgári demokratikus átalakítását hirdető kormány elhárítaná a forradalmat, és eredményesebben védené a béketárgyalásokon a területi integritást, a régi határok megtar-

tását. A Pártvezetőség elgondolása hasonló volt a Károlyi-párt és a Radikális Párt koncepciójához.

Kunfi a Pártvezetőség nevében a liberális burzsoáziával való szövetkezés addig meddőnek bizonyult politikájának felújítása mellett állt ki. Azzal biztatta a kongresszust, hogy ezúttal nem az SZDP támogatná a polgári pártokat, hanem azok tennék magukévá a Szociáldemokrata Párt célkitűzéseit. A határozati javaslat egyik pontja állást foglal amellett, hogy ha „a rendkívüli körülmények szükségessé teszik", akkor együttműködés teremthető a Szociáldemokrata Párt és „a párt akcióprogramját elfogadó pártok között". A Pártvezetőség a forradalmi helyzetben sem látta a munkásosztály és a parasztság forradalmi szövetségének lehetőségét és jelentőségét. Kunfi sürgette, hogy az uralkodó körök vegyék igénybe a Szociáldemokrata Párt aktív közreműködését a magyar állam újjászervezésében.

A beszámoló és a határozati javaslat feletti vitában a polgári pártokkal való együttműködés kérdése váltotta ki a legnagyobb ellenzést. E vita mélyén az a kérdés rejlett, hogy a párt a monarchia megdöntésének útjára térjen-e, vagy továbbra is a polgári pártokkal egyezkedve érjen el politikai engedményeket és jusson nagyobb befolyáshoz.

A vitában először a nem magyar nemzetiségűek képviselői kaptak szót, akik állást foglaltak az akcióprogram mellett, azonban fenntartásaik voltak. Joan Flueras román küldött, aki később a Romániai Szociáldemokrata Párt jobbszárnyának egyik képviselőjévé vált, kijelentette, hogy ha a kongresszus a polgári pártokkal javasolt együttműködést elfogadná, akkor a párt a román nemzetiségűeket nehezen tudná maga mellé állítani. Adolf Horváth szlovák küldött hangsúlyozta: amíg a polgári politikusok Bécsben szaladgálnak, „addig mi, igenis, kifelé gravitálunk". A Pártvezetőségnek nem sikerült megnyernie a nemzetiségi szociáldemokrata szervezeteket a magyar állam területi integritásának támogatására.

Landler Jenő felszólalásában visszautasította Kunfi ama megállapítását, hogy a magyarországi forradalmi erők nem elégségesek az átalakulás végrehajtásához. Kifejezte bizalmatlanságát a polgári pártokkal szemben, bár nem tagadta az együttműködés lehetőségét. A határozat következő megfogalmazását indítványozta: a párt örömmel fogadja az olyan személyek és pártok támogatását, akik és amelyek a szociáldemokrata akcióprogramot elfogadják, „de kérlelhetetlen harcot indít mindenki és minden párt ellen, amely más alapon Magyarországon politikát csinálni próbál".

A küldöttek egy 32 tagú csoportja külön határozati javaslatot nyújtott be, amelyben javasolta, hogy a kongresszus foglaljon állást a munkástanácsok megalakítása mellett. A júniusi általános sztrájk idején a Pártvezetőség által alakított munkástanács ugyanis a sztrájk beszüntetésére kiadott felhívás után megszűnt. A javaslatot a csoport nevében Pogány József indokolta meg. Sürgette, hogy hozzák létre a munkástanácsot mint „az önálló proletárpolitikának szervezeti alapját". Az ipari és földmunkások milliós tömegei megszervezésének fontosságát is hangsúlyozta. A polgári pártokhoz való viszony kérdésében Landler javaslatát támogatta.

Zádor Pál, Nyisztor György és társai a küldöttek egy másik csoportja nevében nyújtottak be határozati javaslatot, amely a párt kiáltványánál messzebb menő

politikai programot tartalmaz. Előterjesztésük megállapítja: létrejött annak a lehetősége, hogy „a magyarországi szervezett ipari és földműves munkásság döntő súllyal szóljon bele az ország jövőjének intézésébe. Minden késlekedés és megalkuvás a proletárság érdekeinek és jövőjének feláldozását jelenti." Haladéktalan harcot követel „a rögtöni békéért és a feudalizmus lerombolásáért, és azért, hogy a Magyarországon élő összes nemzetek proletariátusa vegye át az ország sorsának intézését". Lehetségesnek tekinti az együttműködést „a burzsoázia demokratikus elemeivel", ha azok vállalják az előterjesztett programot.

E program tartalmazza a béke azonnali megkötését, az egyesülési, gyülekezési és sajtószabadságot, az általános, titkos választójogot, a főrendiház eltörlését, a közigazgatás reformját a népi szervek közvetlen ellenőrzésével. Kimondja, hogy a nemzetek szabadon döntsenek sorsuk felett. Követeli a papi, hitbizományi és minden olyan birtok felosztását, „amelyet tulajdonosa családjával nem képes megművelni", továbbá földműves termelőszövetkezetek létesítését állami segítséggel. Követeli az ipari üzemek, elsősorban a nehézipar, a bányászat, az élelem-, ruha- és építőanyaggyártó üzemek szocializálását s a munkások és alkalmazottak hatékony részvételét a termelés irányításában, valamint a bankok és hitelintézetek államosítását.

A programjavaslat további pontjai követelik a nagy vagyonok igénybevételét a háborús terhek rendezésére, az élelem- és ruhaellátás megszervezését, a lakásínség enyhítését, a hazatérő katonák és a munkások tisztességes megélhetésének biztosítását, a rokkantak, özvegyek és árvák kártalanítását, a nyolcórás munkanap törvénybe iktatását.

A programjavaslat megállapítja, hogy elérkezett a cselekvés órája a monarchista kormányzati rendszer megdöntésére. A demokratikus átalakulás követeléseit, a földbirtokos osztály kisajátítását, tehát a polgári demokratikus forradalom feladatait állítja előtérbe, de túl is megy ezeken. Az oroszországi szocialista forradalom tapasztalatait felhasználva az ipari és banktőke kisajátítását, a szocialista forradalom alapvető feladatainak megoldását is célul tűzi ki. E forradalmi program kifejezi a baloldali szocialisták politikai fejlődését és önálló cselekvési készségük növekedését.

Kunfi zárszavában a Pártvezetőség nevében kitért a munkástanács alakítását célzó követelés elől, mégpedig azzal a javaslattal, hogy a Pártvezetőség, a Pártválasztmány és a Szakszervezeti Tanács együttesen „fontolják meg a kérdést". A polgári pártokkal való együttműködést illetően elfogadta Landler szövegmódosítását s így kérte a határozati javaslat megszavazását. A kongresszus ellenzéki tagjai ezt saját sikerüknek tekintették, s a határozati javaslatot egyhangúlag elfogadták. E határozattal viszont elejtettnek nyilvánították a többi javaslatot, s így sem a baloldali küldöttek által előterjesztett programtervezetet, sem a munkástanács alakítására vonatkozó javaslatot nem bocsátották szavazásra. A Pártvezetőség a kongresszuson ilyen módon elhárította a jobb- és balszárny éles szembekerülését.

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása ekkorra már majdnem teljessé lett, a széthulló birodalom minden országában forradalmi helyzet alakult ki. Magyarországon is bekövetkezett az az állapot, amikor a hatalmon levők már nem képesek a régi módon uralkodni, az elnyomottak nyomora és szenvedése pedig oly nagy-

fokú, hogy már nem hajlandók a régi módon tovább élni, s a helyzet önálló történelmi fellépésre készteti őket.

A forradalmi kivezető utat kereső proletariátus szervezett erői hatalmasan megnövekedtek. A szakszervezetek taglétszáma 1918 október elején elérte a 300 ezret. A szervezett munkásság felé tekintett mindenki, aki a gyűlölt monarchista rendszer bukását kívánta, s kész volt részt vállalni egy új társadalomért való harcban. A forradalmi helyzet lehetővé tette, hogy a munkásosztály a parasztsággal, a katonatömegekkel, az összes haladó erőkkel együtt küzdjön a forradalom győzelmes megvívásáért és néphatalom teremtéséért.

Az SZDP vezetősége ebben a helyzetben sem volt hajlandó önálló osztálypolitikát követni, s a munkásosztályt forradalmi harcba vinni. Továbbra is a polgári demokraták és a liberálisok törekvéseinek támogatására korlátozta politikáját, amelynek lényege: reformok útján elhárítani a forradalmat, és megszilárdítani a polgári rendet.

A Pártvezetőség ugyanakkor az antanthatalmak „demokratikus" törekvései iránt táplált illúziók rabjává és terjesztőjévé vált; azt hirdette, hogyha a polgári ellenzék és az SZDP képviselőiből alakuló „népkormány" folytat béketárgyalásokat a győztes hatalmakkal, akkor az utóbbiak kedvezőbb békefeltételeket diktálnak majd Magyarországnak. Az antant-illúziók terjesztéséből igyekezett politikai tőkét kovácsolni a párt számára a kispolgárság és a polgárság körében is. A Károlyi-párt és a Radikális Párt hasonló illúziókat terjesztett.

A Wekerle–Tisza-féle kormányzat nem volt hajlandó önként átadni helyét egy polgári-szociáldemokrata koalíciónak, s a végsőkig ragaszkodott a hatalomhoz.

A rendszer válsága annyira elmélyült, a monarchia felbomlása annyira előrehaladt, hogy nem volt már olyan erő, amely a népforradalomnak útját állhatta.

AZ 1918-AS POLGÁRI DEMOKRATIKUS FORRADALOM. A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK MEGALAKULÁSA ÉS HARCA A SZOCIALISTA FORRADALOMÉRT

1918 OKTÓBER–1919 MÁRCIUS

Az Osztrák–Magyar Monarchia bomlását meggyorsította a háborús vereség, de sírásója a népek harca volt.

Prágában 1918. október 28-án a Cseh Nemzeti Tanács bejelentette Csehország elszakadását Ausztriától, valamint a csehszlovák állam megalakítását. Október 30-án a túrócszentmártoni nagygyűlésen megalakult a Szlovák Nemzeti Tanács, s proklamálta Szlovákia elszakadását Magyarországtól és egyesülését Csehországgal. A horvát tartományi gyűlés október 29-én kimondta Horvátország különválását és csatlakozását az új délszláv államhoz: a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz (a későbbi Jugoszláviához). Az erdélyi románok nemzeti mozgalmában is mind nyíltabbá vált az elszakadási törekvés és a Romániával való egyesülés követelése.

Az elnyomott népek Habsburg-ellenes függetlenségi mozgalmában a vezető szerepet a polgári nacionalista pártok szerezték meg, s a néptömegek küzdelmét saját hatalmi céljaikra használták fel. A reformista szociáldemokrata vezetők is a polgári nacionalisták uszályába kerültek; segédkeztek abban, hogy az Ausztriától és Magyarországtól elszakadt területeken a hatalom a nemzeti burzsoázia kezébe kerüljön.

Ausztriában a Keresztényszocialista Párt és a Nagynémet Párt képviselői politikai szövetségre léptek a Szociáldemokrata Párttal, hogy reformok segítségével megmentsék a polgári rendet. Október 21-én a bécsi birodalmi parlament osztrák pártjaihoz tartozó képviselők Ideiglenes Nemzetgyűlést alakítottak, három elnököt választottak, köztük egy szociáldemokratát. E testület vonakodott a Habsburgház trónfosztásától, de a munkásság forradalmi erői a köztársaságért, a munkástanácsok hatalmáért küzdöttek. A Szociáldemokrata Párt vezetősége a szocialista köztársaság létesítésére irányuló törekvésekkel szemben a polgári köztársaságért lépett fel.

Október 30-án Bécsben nagy forradalmi tüntetés robbant ki, s a tömeg köztársaságot követelt. A monarchia névlegesen még létezett, de hatalma megszűnt. A szociáldemokrata Renner elnökletével koalíciós kormány alakult.

Az Osztrák–Magyar Monarchia 1918 októberében szétesett. A monarchista erők Ausztriában és Magyarországon menteni próbálták a Habsburgok trónját, de a népek forradalmi harca meghiúsította ezt a kísérletet.

Az Osztrák–Magyar Monarchiát – két uralkodó nemzet szövetségét a birodalom többi nemzetének elnyomására – mint a társadalmi haladás kerékkötőjét, a törté-

nelmi fejlődés pusztulásra ítélte. Az 1918. évi demokratikus forradalmak egyik alapvető feladata volt a monarchia megbuktatása és a nemzetek önrendelkezési jogának kivívása. Csak a nemzeti függetlenségüket megszerző és a dolgozók hatalmát létrehozó népek teremthették meg annak lehetőségét, hogy szabad népek önkéntes szövetsége jöjjön létre.

A polgári demokratikus forradalom Magyarországon

Magyarországon a forradalmi válság 1918 októberében forradalom kirobbanásához vezetett. Ezt az Osztrák–Magyar Monarchia általános válsága és szétesése idézte elő, valamint a háborús szenvedések által végsőkig kiéleződött osztályellentét a kizsákmányolók és a kizsákmányoltak között. A monarchia katonai veresége és összeomlása a magyar uralkodó osztályokat is megfosztotta attól a lehetőségtől, hogy fenntartsák hatalmukat az elnyomott nemzetek felett. A rendszer válsága kiélezte az ellentéteket az uralkodó osztályok táborában is.

A forradalmi helyzet a Wekerle-kormányt október 23-án lemondásra kényszerítette. A király Budapestre sietett, hogy kinevezze az új kormányt, mielőtt a monarchia felett összecsapnak a forradalom hullámai. Ugyanakkor Károlyi Mihály kezdeményezésére a Károlyi-párt, a Szociáldemokrata Párt és a Radikális Párt megállapodott abban, hogy megalakítják Magyarországon is a Nemzeti Tanácsot, közösen fellépnek az önálló, Ausztriától független magyar államért és a polgári demokratikus kormányzat megteremtéséért. A nemzetiségeknek egyenjogúságot ígértek, remélve, hogy ily módon az elszakadásról való lemondásra bírhatják őket.

Október 26-án megjelent a három párt kiáltványa, amely tudtul adja a Nemzeti Tanács megalakulását és programját. E program polgári demokratikus kormányzati rendszer mellett foglal állást, anélkül, hogy kitérne az államforma kérdésére. Miután a hadvezetőség még nem tett eleget a nyugati hatalmak fegyverletételi felszólításának, követeli a már „teljesen reménytelen" háború azonnali beszüntetését. Sürgeti a képviselőház feloszlatását és új választásokat, általános, titkos választójog alapján. Követeli a politikai foglyok szabadon engedését. Hirdeti a földreform, a szociálpolitikai reformok szükségességét és a „túltengő tőkefelhalmozódás" megakadályozását; ez utóbbi elsősorban a hadimilliomosok elleni népfelháborodás lecsillapítását szolgálta. Állást foglal az egyesülési és gyülekezési jog biztosítása, valamint a sajtócenzúra eltörlése mellett. E két követelés ekkor már ténylegesen megvalósult, a hatóságok semmiféle tilalomnak nem tudtak többé érvényt szerezni.

A kiáltvány elvben elfogadja a nemzetek önrendelkezési jogát, mégpedig abban a reményben, hogy így Magyarország területi integritását „biztosabb alapokra" helyezhetik. Ugyanakkor a kiáltvány csak kulturális autonómiát, valamint községi és városi önkormányzatot helyez kilátásba, s a nemzetiségek területi autonómiájának követelését sem teszi magáévá. Ez azt mutatja, hogy a Nemzeti Tanács a Radikális Párt föderalisztikus tervét nem fogadta el.

A kiáltvány állást foglal a breszt-litovszki és a bukaresti béke megsemmisítése mellett. A központi hatalmak katonai veresége és összeomlása e két békediktátum

megsemmisülését elkerülhetetlenné tette. A Nemzeti Tanács állásfoglalása elvi jelentőségű, mert elismerte e szerződések rabló jellegét és tarthatatlanságát.

A Nemzeti Tanács Károlyi Mihály miniszterelnöki kinevezését követelte, és kiáltványa a három párt tervezett koalíciós kormányának programját tartalmazta.

A Nemzeti Tanács a liberális polgárság és a demokratikus kispolgárság politikáját követte. A néptömegek nagy várakozással tekintettek tevékenysége elé, a forradalom vezérkarát látták benne. Ugyanakkor a liberális polgárság saját képviseleteként üdvözölte, és azt várta tőle, hogy az önállóvá váló magyar állam keretében a polgári rend megerősítését szolgálja. A Szociáldemokrata Párt támogatása nagy befolyást biztosított a Nemzeti Tanács számára a munkásság körében is.

Október 25-én – nagyobbrészt tartalékos katonatisztekből – létrejött a Katonatanács, amely segített a Nemzeti Tanács mellé állítani a katonai egységeket. Megalakításában jelentős szerepük volt az Oroszországból hazajött tiszteknek.

A baloldali szocialisták csoportjai – a Vágóék és Landlerék körül tömörülő baloldali erők, valamint a Korvin Ottó által vezetett forradalmi szocialisták – ekkor már szorosan együttműködtek. Szervezték a mindennapossá váló megmozdulásokat, és élére álltak a spontán forradalmi fellépéseknek. Képviselőik gyorsan bekapcsolódtak a Katonatanács munkájába. Különösen jelentős szerepet játszott ebben Szántó Béla hadnagy, a baloldali szocialisták egyik régi képviselője, Korvinyi Árpád hadnagy, aki az orosz hadifogságból kommunistaként tért haza, valamint Pusztai Gazda Jenő hadnagy, aki szintén megjárta az orosz frontot. A baloldali szocialisták befolyásolták a Nemzeti Tanács tevékenységét is. A Tanács irodájának Landler lett a vezetője, aki a forradalmi események egyik szervezőjévé vált.

A Nemzeti Tanács október 27-én nagygyűlést tartott az Országház előtt. Százezres tömeg vonult a gyűlés színhelyére. A szónokok Károlyi Mihály miniszterelnöki kinevezését sürgették, a felvonuló munkástömegek azonban a köztársaság kikiáltását is követelték.

A király megtagadta Károlyi kinevezését és a kormányhatalom átadását a Nemzeti Tanácsnak. Október 28-án sokezres tüntető tömeg indult Pestről a budai Várba, hogy követelje Károlyi kinevezését, de a Lánchídnál katonaság, csendőrség és rendőrség állta útját. A katonai kordon szétnyílt a felvonulók előtt, a rendőri és csendőri alakulatok azonban sortűzzel gátolták meg a kordon áttörését. A gyilkos golyók két munkás és egy katona életét oltották ki, a súlyos sebesültek száma meghaladta az ötvenet, ezek többsége munkás és diák volt.

Október 29-én a munkások minden budapesti üzemben letették a szerszámot, és izzó hangulatú gyűléseken tiltakoztak a vérengzés ellen. A fegyvergyáriak feltörték a raktárt, a fegyvereket pedig szétosztották. A baloldali szocialisták ösztönzésére és vezetésével a munkások tömegesen mentek a kaszárnyákba, és fegyverbarátságot létesítettek a katonákkal. A budapesti és a Pest környéki alakulatok többsége és számos vidéki város helyőrsége is a Katonatanács rendelkezése alá helyezte magát. A fővárosi rendőrség, megrémülve a népfelháborodástól, október 29-én bejelentette csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz. A monarchista államhatalom a teljes szétesés állapotába jutott.

Október 29–30-án a budapesti és Pest környéki gyárakban küldötteket választottak a Budapesti Munkástanácsba, és sok helyen üzemi munkástanácsokat alakítottak. A baloldali szocialisták e régi követelését a Pártvezetőség most ismét magá-

évá tette, hogy újra saját vezetése alá vonja a munkástanács-mozgalmat. A forradalmi események hullámai azonban átcsaptak mind a Pártvezetőség, mind pedig a Nemzeti Tanács feje felett.

Október 30-án a korábbiakat felülmúló nagy köztársasági tüntetésektől voltak hangosak a budapesti utcák. A Habsburg–címereket leverték. A katonai parancsnokság elhatározta, hogy a forradalom vérbefojtására királyhű ezredeket hoznak Budapestre és eltávolítják a fővárosból a megbízhatatlanná vált alakulatokat. Két fővárosi gyalogezred egy-egy menetalakulatát e célból a Keleti pályaudvarra irányították. Ennek hírére Korvin Ottó és Korvinyi Árpád vezetésével a tüntetők nagy tömege a Keleti pályaudvarhoz vonult. Az őrséget lefegyverezték, a menetalakulatokat csatlakozásra bírták, és velük együtt indultak vissza a Belvárosba, a Nemzeti Tanácshoz. A fegyveres felkelés megkezdődött.

A tüntetők egy része a Conti utcai (ma Tolnai Lajos utca) börtönből kiszabadította a politikai foglyokat. A Nemzeti Tanácshoz vonult menetalakulatok a Katonatanácstól parancsot kaptak a telefonközpont megszállására. Más katonai alakulatok elfoglalták a budapesti térparancsnokságot, foglyul ejtették a parancsnokot és törzskarát. A felkelés során elfoglalták a postát, a katonai raktárakat, megszállták a hidakat, az Osztrák–Magyar Bankot és más objektumokat. A kaszárnyákban és a dunai flottilla hajóin a katonák és a matrózok lefegyverezték a monarchista tiszteket. Landlerék felhívására a vonatok leálltak, a vasutasok útját állták annak, hogy a monarchia számára megbízható ezredeket hozzanak Budapestre.

A Nemzeti Tanács vezetőit a felkelés váratlanul érte, féltek a megtorlástól és alkudozni próbáltak a király képviselőjével, József főherceggel, valamint Lukachich tábornokkal, a budapesti katonai parancsnokkal. A monarchista megtorlástól való félelmük azonban alaptalan volt, mert Lukachichék már semmit sem tudtak tenni, s a királytól kért katonai segítség sem érkezett meg. A bécsi munkásság október 30-i nagy köztársasági megmozdulása és a Renner-kormány megalakulása is ösztönözte a budapesti forradalmat, s még jobban szétzilálta a magyarországi monarchista erők helyzetét.

A fővárosban és környékén az összes üzemek leálltak, a munkásság elözönlötte az utcákat, megszállta a Belvárost, felvonult a Várba, és mindenütt a köztársaság mellett tüntetett.

Október 31-re Magyarországon győzött a polgári demokratikus forradalom.

A forradalmat a munkások és a katonaruhába öltöztetett parasztok, a városi és falusi nincstelenek közös harca vitte győzelemre. Vezetője a munkásosztály volt, melynek harci fellépéseit e napokban a baloldali szocialisták különböző csoportjai együttesen szervezték, és irányt adtak a forradalmi mozgalom spontán erőinek. A munkásság és a parasztság mellett a népforradalomban részt vettek a kispolgárság és az értelmiség demokratikus tömegei, s a magyar néppel együtt küzdöttek a más nemzetiségű dolgozók is.

Október 31-én a király, hogy trónját megmentse, Károlyi Mihályt bízta meg kormányalakítással. A Nemzeti Tanács kinyilvánította győzelmét. A Károlyi-párt, a Szociáldemokrata Párt és a Radikális Párt képviselőiből megalakult az új kormány, amelybe az SZDP-ből Garami és Kunfi került be mint kereskedelmi, illetve népjóléti miniszter. A kormány letette a hűségesküt a királyt képviselő József főherceg előtt.

A Károlyi-pártban ekkor még uralkodó volt az a törekvés, hogy a polgári demokratikus átalakulást alkotmányos monarchia formájában hajtsák végre, remélve, hogy a monarchia fenntartása az ország területi integritásának megőrzését szolgálhatja. A Szociáldemokrata Párt és a Radikális Párt köztársaságot akart, de az államforma kérdésének eldöntését az összehívandó új alkotmányozó nemzetgyűlésre kívánta bízni.

A Szociáldemokrata Párt vezetősége, a forradalmi események után kullogva, október 31-én felhívta a főváros munkásait a munka beszüntetésére, de másnap már a munka felvételére szólította fel őket. A Nemzeti Tanács hasonló felhívást bocsátott ki, amelyben a forradalmat befejezettnek nyilvánítja. Elrendelte a fegyverek beszolgáltatását, de ennek végrehajtása nem sikerült.

November 1-én az üzemekben, tereken és különböző helyiségekben, az egész fővárosban és vidéken is izzó hangulatú gyűlések zajlottak le. Ezek résztvevői felháborodottan tiltakoztak azellen, hogy az új kormány a királynak esküdött fel, és követelték a köztársaság azonnali kikiáltását, a Habsburgok trónfosztását. A gyűlések nagy részét a baloldali szocialisták rendezték, ők vezették a harcot a monarchia haladéktalan megdöntéséért, és felléptek a szocialista köztársaság megteremtéséért. A Pártvezetőség mérsékletet hirdető szónokai csillapítani próbálták a tömegeket; ők is a köztársasági államforma mellett foglaltak állást, de türelemre intettek.

A csepeli Lőszergyár, az Egyesült Izzó, a MÁV-gépgyár, az albertfalvai Repülőgépgyár, a Lipták-gépgyár, a Wolfner-bőrgyár és más gyárak dolgozói november 1-i gyűléseiken a baloldali szocialisták által előterjesztett határozati javaslatot fogadták el, amely kimondja: „A gyűlés a leghatározottabban tiltakozik azellen, hogy a Nemzeti Tanács kebeléből megalakuló kormány a királynak tett hűségeskü alapján kezdje meg működését." Kifejezi a munkásság megütközését afelett, hogy „amidőn Magyarország egész népe, munkások, katonák és dolgozó polgárok egyhangúlag a köztársasági államformát követelik, amidőn ennek megvalósítását semmiféle hatalom megakadályozni nem tudná, a Nemzeti Tanács még mindig habozik, és még mindig élő és létező hatalomnak ismeri el a királyt". A határozat kimondja, hogy a munkásság „ezentúl semmiféle királyi hatalmat maga fölött tűrni nem fog", és felszólítja a Nemzeti Tanácsot, hogy „szakítson meg azonnal minden összeköttetést a dinasztiával".

A november 1-i budapesti gyűlések közül a legjelentősebb a Tisza Kálmán téri (a mai Köztársaság tér) volt, amelyet a baloldali szocialisták csoportjai együttesen szerveztek. A fővárosi és a Pest környéki gyárak több ezer főnyi tömege vonult fel a forradalmi bizalmiak vezetésével. A szocialista köztársaságot éltették, s a tér az orosz proletariátus iránti rokonszenvet kifejező jelszavaktól visszhangzott. Vágó Béla beszéde után itt is elfogadták a fenti határozatot.

A Nemzeti Tanács az államforma kérdésében igyekezett halogatni az állásfoglalást, és ebben a Szociáldemokrata Párt vezetői is támogatták. A tömegekben azonban felháborodást váltott ki a Pártvezetőség mérséklő kísérlete. A munkásság határozott cselekvést követelt. A Tisza Kálmán téri gyűlés résztvevői az SZDP Conti utcai székháza, a Népszava szerkesztősége elé vonultak, ott is tüntettek a Habsburgok eltávolításáért, s éltették a szocialista köztársaságot. Itt Garbai Sándor, a Pártvezetőség tagja hangsúlyozta, hogy a párt köztársaságot akar, de

Orosz és magyar katonák frontbarátkozása 1917 első felében

A szovjet kormány békejavaslata mellett tüntető magyar hadifoglyok Petrográdban. 1917. december 17.

Százezres tömeg a Parlament előtt a köztársaság kikiáltásakor. 1918. november 16.

Károlyi Mihály beszél a Parlament lépcsőjén a köztársaság kikiáltásakor. 1918. november 16.

nem rögtön, mert „a fejlődés törvényeit nem szabad figyelmen kívül hagyni". Türelemre intett, de nem tudta a munkásokat megnyugtatni.

A minisztertanács november 1-én tárgyalta a köztársasági mozgalom következtében előállt helyzetet. Kénytelen volt engedni a forradalmi tömegnyomásnak és elhatározta: javasolja József főhercegnek, hogy „vagy elfogadja őfelsége a kormánynak ezennel elhatározott lemondását és a kormányt hivatalától azonnal felmenti, vagy pedig felmenti a kormányt a tegnap tett hivatalos esküje . . . alól". Károlyiék jól tudták, hogy a király, miután semmiféle más lehetősége nincs, kénytelen felmenteni a kormányt a hűségeskü alól. Ez meg is történt.

Kunfi Zsigmond a Nemzeti Tanács intéző bizottsága és a kormány nevében a Nemzeti Tanács gyűlésén még aznap este bejelentette a kormány elhatározását, hogy hat héten belül összehívják az alkotmányozó nemzetgyűlést, amely majd eldönti: monarchia vagy köztársaság legyen-e. Kijelentette: „a hat hét alatt az osztálygyűlölet és osztályharc eszközeivel nem akarunk élni". Felhívta tehát a munkásságot és az egész dolgozó népet, hogy hat hétre függessze fel az osztályharcot. E felszólítás egyik gyakorlati megnyilvánulása annak a politikának, amely a munkásság hatalmáért való harcot időszerűtlennek tartja, s a párt feladatát abban látja, hogy segítse a burzsoáziát egy polgári demokratikus rend megteremtésében.

November 2-án a Pártvezetőség megalakította a Budapesti Munkástanácsot. Tagjainak egyharmadát a Pártvezetőség és a mellette működő országos bizottságok, továbbá a fővárosi és kerületi pártszervezetek végrehajtó bizottságai, a Szakszervezeti Tanács és a szakszervezetek központi vezetőségei küldték be, a többit a szakszervezeti helyi csoportok vezetőségei delegálták. Feltételül szabták, hogy a küldöttek legalább egy éve szakszervezeti tagok és egy éve a Népszava előfizetői legyenek. E rendelkezéssel útját kívánták állni annak, hogy a Budapesti Munkástanácsba bejussanak a hadifogságból hazatért „szélsőségesek" és olyanok, akik az utolsó év eseményei során kapcsolódtak be a mozgalomba. Bekerült a Munkástanácsba Vágó Béla és az általa vezetett csoport néhány tagja, valamint a baloldali mérnökök néhány képviselője; a Landler és Nyisztor körül tömörülő baloldal nagyszámú képviselethez jutott. A Pártvezetőségnek mégis sikerült biztosítania a többséget, s a Munkástanács élére jobboldali elemek kerültek. Elnöke Preusz Mór, a nyomdászszakszervezet és Vanczák János, a vasasszakszervezet egyik vezetője, titkára pedig Büchler József, a Párttitkárság képviselője lett.

A Katonatanácsot november 3-án, a katonai alakulatok küldötteinek értekezletén újjáalakították. Elnökéül Pogány Józsefet választották; ő a Pártvezetőség megbízottja volt, de a baloldaliakkal is együttműködött.

Moszkvából november 3-i keltezéssel üdvözlő távirat érkezett, amely köszöntötte az Osztrák–Magyar Monarchia felett győzelmet arató munkásokat, parasztokat és katonákat. A táviratot Lenin, a Népbiztosok Tanácsának elnöke, Szverdlov, a Szovjetek Összoroszországi Végrehajtó Bizottságának elnöke és Kamenyev, a Moszkvai Szovjet elnöke írta alá. „Megdobban a szívünk – szól az üzenet – a hír hallatára, hogy kezükbe vették a béke ügyét, hogy ráléptek arra az útra, amely a régi császári bürokrácia megsemmisítéséhez és Habsburg Károly elűzéséhez vezet, hogy kikiáltják a szocialista köztársaságot és létrehozzák a munkás- és katonaküldöttek tanácsait. Üdvözöljük ezeket a tanácsokat, amelyek kezében lesz

holnap a hatalom." Az üzenet kifejezi azt a meggyőződést, hogy „Magyarország munkásai, katonái és parasztjai nem azért szabadították fel magukat a bécsi bürokrácia és a bécsi kapitalizmus hatalma alól, hogy a magyar földbirtokosoktól, bankároktól és tőkésektől hagyják magukat kizsákmányolni". Hasonlóképpen szól a monarchia többi népeihez is, bátorítva harcukat az elnyomók ellen. „Mélységes meggyőződésünk – folytatódik az üzenet –, hogyha a német, cseh, horvát, magyar, szlovén munkások, katonák és parasztok kezükbe veszik a hatalmat, és végigviszik a nemzeti felszabadítás művét, akkor megkötik a szabad népek testvéri szövetségét, és egyesült erővel legyőzik a tőkéseket."

A moszkvai üdvözlet harcra ösztönzi a forradalmi erőket a szocialista forradalomért. Felhívja a széthullott Habsburg-monarchia munkásait, katonáit és parasztjait a tanácsok hatalmának kivívására, és a tanácshatalmat teremtő népek szövetségének megkötésére. – A táviratot azonban a kormány eltitkolta a nép előtt, mert félt annak hatásától.

A Nemzeti Tanács november 16-ra hívta össze kibővített ülését a köztársaságról szóló törvény elfogadására. Ezt megelőzte a november eleji német forradalom, amely november 9-én a köztársaság kikiáltásához vezetett. Három nappal később pedig, az osztrák forradalmi események során, Ausztriában is köztársaságot teremtettek. November 16-ra a Magyar Nemzeti Tanács munkaszünetet és nagygyűlést hirdetett. Százezres tömeg vonult a Parlament elé. A felvonulókat áthatotta az a tudat, hogy a nép kényszerítette a habozó Nemzeti Tanácsot és a kormányt a Habsburg-dinasztiával való szakításra. A köztársaság kikiáltását saját harci győzelmükként ünnepelték. A felvonuló munkásság sok olyan táblát vitt magával, amely szocialista köztársaságot követelt, s a főváros utcái e jelszót visszhangozták. A Nemzeti Tanács és a kormány azzal igyekezett e jelszó hatását csökkenteni, hogy a polgári köztársaságot „népköztársaságnak" nevezte el.

Az Országház előtti nagygyűlés idején a baloldali szocialisták röplapjait repülőgépről szórták az ünneplő tömeg közé. A röplap tudatja, hogy Moszkvából üdvözlet érkezett a felszabadult népek részére, amely figyelmeztet, hogy ne engedjék félrevezetni magukat a forradalminak mutatkozó burzsoázia által, mert „a forradalom csak akkor mondható eredményesnek, *ha a dolgozó nép uralmával végződik*". Ezt az üzenetet – mondja a röplap – a „népkormány" előttünk mindmáig elhallgatta. Követeli az üzenet azonnali és szó szerinti nyilvánosságra hozását, és élteti a szocialista köztársaságot.

A Budapesti Munkástanács tagjai a november 18-i ülésen magyarázatot kértek a Pártvezetőségtől a moszkvai üzenetről, és követelték, hogy hozzák nyilvánosságra. A növekvő nyomásnak engedve a Népszava november 20-án közölte a moszkvai üdvözlet szövegét. A lap ugyanakkor állást foglalt a szocialista köztársaság megteremtése ellen, s a polgári „népköztársaság" megszilárdítására hívott fel.

A forradalmi erők novemberben országszerte növekedtek. Szervezett és spontán fellépések követték egymást. A vidéki városokban is megalakultak a munkástanácsok. Az üzemi munkástanácsok a munkásellenőrzés szerveiként kezdtek működni, s a tőkések nem voltak képesek kényük-kedvük szerint rendelkezni. A falusi szegénység is megmozdult: lefegyverezték a csendőröket, elkergették a gyűlölt jegyzőket, feltörték a földbirtokosok és kereskedők raktárait és az élelmet szétosztották az éhezők között.

A polgárság vidéken is nemzeti tanácsokat alakított, hogy átvegye a széthullott monarchista szervektől a „rendfenntartást". A fővárosban is, vidéken is polgárőrségeket szerveztek. Különféle reakciós politikai csoportok „demokratává" vedlettek, egyre nagyobb számban léptek be a Károlyi-pártba, a Radikális Pártba és a Szociáldemokrata Pártba is, hogy ilyen módon őrizzék meg hatalmi befolyásukat és elfoglalják a kormányzati szervekben a legfontosabb pozíciókat. A kormány és a helyi nemzeti tanácsok, a szerveződő polgárőrség segítségével, csendőri és katonai alakulatok mozgósításával igyekeztek megfékezni a néptömegeket, megteremteni a rendet és a vagyonbiztonságot. A véres megtorlásoknak sok száz ember esett áldozatul a nemzetiségi területeken és a magyar falvakban is.

November 1-én és 2-án Csongrád és környékének lakosai tüntettek a spekulánsok ellen, az üzleteket feltörték, s szembeszálltak a karhatalommal. A csendőrsortűz négy embert megölt, sokat megsebesített. Az erdélyi Facsád községben november 4-én a polgárőrség és a csendőrség tüzet nyitott a piactéren egybegyűlt parasztokra, majd repülőgépről bombázták és gépfegyverrel lőtték őket. A szörnyű vérfürdőnek több mint 100 halálos áldozata volt. Malomszegen, Nyitra megyében, november 6-án a csendőrsortűz hat ember életét oltotta ki. Muraközben november 7-én statáriumot hirdettek a forrongó parasztok és katonák ellen, s november végéig 150 embert végeztek ki. Az összeütközések során megöltekkel együtt az áldozatok száma Muraközben meghaladta a 200-at.

Az ország számos helyén rendeltek el statáriumot és hajtottak végre kivégzéseket, így Pest, Esztergom, Tolna és Sopron megye egyes járásaiban, a viharsarki megyékben és a Bánátban.

A földműves szegénység novemberi megmozdulásaiban a háborús szenvedések által végsőkig gyötört falusi nép elkeseredése, a monarchista hatalom, valamint a földbirtokosok és a háborús spekulánsok elleni gyűlölete robbant ki nagy erővel. A vagyonos osztályokban az elemi erővel kitörő népmegmozdulás rémületet keltett, s a kormánytól követelték megfékezését. A Nemzeti Tanács, a kormány és hatóságai véres megtorló intézkedéseket foganatosítottak, hogy a vagyont megóvják, a földek forradalmi elfoglalását megakadályozzák. A novemberi parasztmozgalmak leverése szerves része volt a Nemzeti Tanács és a kormány ama kísérletének, hogy a forradalmat „befejezze", továbbfejlődésének útját állja.

A kormány által elrendelt vagy szentesített megtorló intézkedésekben a monarchista tisztek készségesen álltak a főispánok, a nemzeti tanácsok és az egyes nagybirtokosok rendelkezésére. A statáriális rendelkezések által bátorított tiszti különítmények is véres megtorló akciókat indítottak a lázongó parasztok ellen. Különösen hírhedtté vált a Szentgáli-különítmény, amely védelmezve a földbirtokosok vagyonát és földjét, december elején Szabolcs megyében sok embert megölt és több százat kegyetlenül megkínzott, megkorbácsolt.

A Pártvezetőség messzemenően segítette a kormány és a karhatalom szerveinek „rendcsinálását". A Népszava elítélte a forrongó parasztokat és katonákat, de többnyire elhallgatta a „rendcsinálók" szörnyű kegyetlenkedéseit. Ezek mégis ismertté váltak országszerte, megütközést és felháborodást keltettek a néptömegekben, fokozták az elégedetlenséget a Pártvezetőséggel szemben is. Szaporodtak a fellépések a tanácshatalomért, a szocialista köztársaságért.

*

Az 1918 októberi forradalom polgári demokratikus forradalom volt, amely megdöntötte a monarchista rendszert Magyarországon, kivívta az ország függetlenségét, állami önállóságát, véget vetett a Habsburg-dinasztia közel 400 éves uralmának, s polgári demokratikus kormányzatot teremtett. A forradalom vezető osztálya a munkásosztály volt, amely az ország legjelentősebb, legszervezettebb politikai erejévé vált. A forradalom fő hajtóereje a munkásság és a parasztság, harcukban a demokratikus értelmiség is aktív részt vállalt.

A baloldali szocialisták együttes fellépése döntően befolyásolta a forradalmi események kibontakozását; átvették a tömegmozgalmak irányítását. Megnövekedett befolyásuk a szakszervezetekben és a Szociáldemokrata Pártban, de e szervezetek vezetésében megmaradt a jobboldal túlsúlya. Tovább mélyültek az ellentétek a Pártvezetőség reformista politikája és a munkásosztály forradalmi erői között. A párt politikájában továbbra is reformista irányvonal érvényesült.

A Pártvezetőség messzemenő segítséget nyújtott a burzsoáziának, hogy a politikai hatalom az ő kezébe kerüljön, s a születendő köztársaság polgári köztársaság maradjon. A kormány az SZDP politikai segítségével és karhatalmi megtorlásokkal igyekezett a népforradalom erőit visszaszorítani.

Magyarország proletariátusa a szocialista forradalom megvívásának történelmi feladata elé került. Erre kellett felkészülnie. A polgári demokratikus forradalom győzelme, a demokratikus szabadságjogok jelentős kiszélesítése kedvezőbb feltételeket teremtett küzdelméhez. Új helyzet állt elő, s halaszthatatlanná vált a munkásság új, forradalmi pártjának létrehozása.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és harci programja

A magyarországi proletariátust a hatalom meghódítására csak egy új, a reformistákkal szakító és velük szembeforduló forradalmi párt készíthette elő. A polgári demokratikus forradalom győzelmét követően a baloldali szocialisták körében vita indult arról, hogy kell-e külön pártot alakítani, vagy a Szociáldemokrata Párton belül összpontosítsák a szocialista forradalom híveinek tevékenységét, erősítve balszárnyát, s igyekezve döntő befolyásra jutni a párt vezetésében. Vita folyt arról is, ha új párt kell, ezt azonnal vagy csak később hozzák-e létre. A baloldali szocialisták egyik csoportja azt tervezte, hogy Szabó Ervin Kört alakít a párton belüli ellenzék szervezeti összefogására. Mások Magyarországi Szocialisták Független Csoportja elnevezéssel terveztek új pártot alakítani.

A viták során nagy gondot okozott, vajon a munkástömegek megértik-e a Szociáldemokrata Párttal való szakítás szükségességét. A döntő kérdés az volt, hogyan lehet a munkásságot kiszabadítani a reformista illúziók rabságából: az SZDP-ben folytatva a küzdelmet vagy új párt létrehozásával, amely önálló politikai akciókra képes, vállalja a forradalmi harc megszervezését és vezetését. A helyzet sürgette a forradalmi párt megteremtését. A mozgalom számos résztvevője, akiket hosszú évek harcai fűztek a Szociáldemokrata Párthoz, csak nehéz szívvel tudták elhatározni a szakítást. Az ilyen érzések, amelyek a sokesztendős küzdelem ezernyi emlékével fonódnak össze, nehezítik és meg is akadályozhatják annak

Munkások! Katonák!
Polgárok! Elvtársak!

1918. november 10-én az oroszországi munkás, katona és parasztlanácsok központi végrehajtóbizottsága megbizásából Swerdloff elvtárs népbiztos Moszkvából a magyar forradalmi kormányhoz 1081|3|11|10. szám alatt egy nyolcszáz szavas szikratáviratot küldött a felszabadult népek részére. A táviratban üdvözli a magyar forradalmi kormányt és

világköztársaság

megalakitására szólitja fel. Figyelmeztet egyuttal a felszabadult népeket, hogy a forradalminak mutatkozó burzsoázia által ne engedjék magukat félrevezetni, mert a forradalom csak akkor mondható eredményesnek, ha dolgozó nép uralmával végződik. Ezt a népnek küldött üzenetet a titkos diplomáciát eltörlő „népkormány" előttünk mindmáig elhallgatta. Követeljük, hogy hozzák azt azonnal, szószerinti szövegében nyilvánosságra!

Legyen vége a titkos mesterkedésnek. Sorsunkat magunk akarjuk intézni!

Szocialista köztársaságot akarunk!

A forradalmi szocialisták.

A Forradalmi Szocialisták 1918. november 16-i röpirata

megértését, hogy halaszthatatlan a szocialista forradalomért harcoló párt megteremtése. Sok baloldali szocialista ezért nem tudta elszánni magát arra, hogy elhagyja a Szociáldemokrata Pártot.

Az Oroszországban alakult magyar kommunista szervezetek hazatért vezetői és tagjai döntő szerepet játszottak a pártalakítás vitájában. A kommunista csoport vezetősége Moszkvában még november 4-én elhatározta, hogy tagjainak többsége hazatér, és itthon kezdeményezi az új párt létrehozását. Az elsők között érkezett Budapestre Kun Béla, akinek vezető szerepe volt a párt megteremtésében. Tárgyalt a Szociáldemokrata Párt egyes vezetőivel, így Kunfival, Weltnerrel, továbbá Landlerrel is, de eredménytelenül. Viszont hamar egyetértésre jutott Vágóval, Rudassal, Korvinnal és más baloldali szocialistákkal. A szocialista forradalom harcosai *1918. november 24-én megalakították a Kommunisták Magyarországi Pártját.*

Az alakuló gyűlést a Városmajor utca 42-es számú házban tartották. A résztvevők egységesen foglaltak állást abban, hogy a párt közvetlen feladata: eszmeileg felkészíteni a proletariátust a szocialista a forradalomra, szervezni és vezetni harcát a hatalomért. Megtárgyalták a tennivalókat, s azt is elhatározták, hogy rövid időn belül kiadják a KMP lapját. Megválasztották a Központi Bizottságot, melynek tagjai lettek az Oroszországból hazatért magyar kommunisták közül Kun Béla, Jancsik Ferenc, Pór Ernő, Rabinovics József, Seidler Ernő, Vántus Károly; a szociáldemokrata baloldali ellenzék képviselői közül Vágó Béla, Chlepkó Ede, Fiedler Rezső, Hirossik János, László Jenő, Rudas László, Szántó Béla; a Forradalmi Szocialistáktól pedig Korvin Ottó és Mikulik József. A Központi Bizottság elnökévé Kun Bélát választották.

A magyarországi munkásmozgalom fejlődésében új szakasz nyílt. A proletariátus új pártja magasra emelte a szocialista forradalom zászlaját, harcba hívta a munkásokat és parasztokat a kizsákmányoló osztályok hatalmának megdöntéséért, a Tanácsköztársaságért.

Megindult a párt szervezeteinek kiépítése és agitációs tevékenysége. A párt képviselői részt vettek a szociáldemokraták által szervezett értekezleteken, s kommunista gyűléseket rendeztek a gyárakban és egyes szakszervezetekben. Élesen bírálták a reformista politikát, harcba hívtak a szocialista forradalomért, s ezt egybekapcsolták a tömegek napi követeléseiért vívott küzdelemmel.

A KMP fő harci jelszava: a munkások, katonák és parasztok tanácsainak hatalma a *Tanácsköztársaság* megteremtése. Hirdette a *gyárak, bányák, bankok köztulajdonba vételét* a szocialista állam által, a termelés szocialista megszervezését.

A KMP szembefordult a polgári-szociáldemokrata kormány tervével, hogy nemzetgyűlési választások révén megerősítse a polgári rendet. A burzsoá demokráciával a proletárdiktatúrát, a polgári alkotmányozó nemzetgyűléssel a munkás-, katona- és paraszttanácsok hatalmát állította szembe.

A KMP mozgalmat indított a *termelés munkásellenőrzéséért.* Ennek jelentősége elsősorban abban állt, hogy az *üzemi tanácsok* – mint a munkásellenőrzés szervei – a hatalomért való harc szerveivé válhattak. Emellett fontos feladat várt rájuk a munkásság napi érdekeinek védelmében, a termelést bénító tőkés szabotázs és a növekvő munkanélküliség elleni küzdelemben. A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetői az üzemi tanácsok szerepét a munkáltatók és a munkások közötti viszony szabályozására, a békéltető bizottság feladatkörére kívánták korlátozni,

amit a tőkések is elfogadhatnak. A kommunisták viszont azért küzdöttek, hogy az üzemi tanácsok forradalmi szervekké váljanak.

A KMP fellépett *a munkanélküliek és a leszerelt katonák megfelelő segélyezéséért*. Követelte, hogy ne csak a tisztek, hanem a közkatonák és az altisztek is kapjanak meghatározott összegű leszerelési segélyt.

A földkérdésben a KMP valamennyi *nagy- és középbirtok*, valamint *a papi birtokok kártalanítás nélküli elkobzását* követelte, a *föld forradalmi elfoglalását* hirdette. Az elfoglalt földek közös művelésbe vételét tartotta szükségesnek a földműves szegénység tanácsainak közreműködésével. A földosztást a párt helytelenítette, a mezőgazdasági nagyüzem megóvása mellett foglalt állást, mint ami a termelőerők fejlődését és a munkásság ellátását jobban biztosítja. Emellett úgy vélte, hogy a földosztás nehezítené a nincstelen és szegényparasztok leválasztását a módos parasztoktól. Számolt azonban azzal, hogy a szegényparasztság vágya a föld után bizonyos mértékű földosztást mégis szükségessé tehet.

A KMP a munkásság nemzetközi összefogásának, a népek testvériségének eszméjét hirdette. Szembefordult a területi integritás soviniszta jelszavával, és állást foglalt a *nemzetiségek elszakadási joga* mellett, illetve a szomszéd államokhoz való csatlakozásuk jogának elismeréséért.

A KMP *szövetséget hirdetett Szovjet-Oroszországgal és minden más néppel, amely tanácsköztársaságot teremt*. Szembeszállt az antant és az Egyesült Államok iránti illúziókkal, amelyeket a kormánypártok terjesztettek és a polgári rend megőrzésére igyekeztek felhasználni. Különösen az úgynevezett „wilsonizmust" kellett leleplezni, az amerikaiaknak azt a kísérletét, hogy „demokratikus" lepelbe burkolva és „segítséget" ígérve szerezzenek nagyobb befolyást mind a győztes, mind a legyőzött európai országokban.

A KMP állandó harcot folytatott a *forradalmi erők szervezkedésének és tevékenységének szabadságáért*, és követelte a monarchista ellenforradalmi szervezetek feloszlatását, az ellenforradalmi különítmények ártalmatlanná tételét.

A KMP a munkásokat és szegényparasztokat felhívta, hogy *fegyverkezzenek*, ne tegyenek eleget a fegyverbeszolgáltatási rendeletnek, s készüljenek a proletárforradalom megvívására.

A KMP lapja, a *Vörös Újság*, december 7-én jelent meg, előbb hetenként kétszer, majd háromszor. Szerkesztősége a forradalom vezérkarának székhelyén, a Visegrádi utca 15. szám alatt volt. A lap megjelenése nagy hatást váltott ki. A kormány, miközben szólás- és sajtószabadságot hirdetett, a Kommunista Párt sajtóját üldözte, részére a papírkiutalást megtagadta. A pártnak azonban sikerült biztosítania a Vörös Újság megjelenését, s csakhamar külön ifjúsági, földműves- és katonalapot is kiadott. A Vörös Újság és a párt többi kiadványa igen nagy szerepet töltött be a kommunisták eszmei és politikai irányításában, a párt harci céljainak népszerűsítésében.

A Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek közötti szoros, hagyományos kapcsolat folytán fontos feladat volt annak biztosítása, hogy a szakszervezetek tagjainak és tisztségviselőinek joguk legyen a Kommunista Párthoz tartozni. A KMP a szakszervezeti mozgalom egységének megóvásáért, a szakszervezetek további erősítéséért, politikai és társadalmi szerepük növeléséért lépett fel, és gyorsan kifejlesztette tevékenységét e szervezetekben.

December első felében a vasasszakszervezet központi vezetősége, a budapesti és Pest környéki szakosztályok és helyi csoportok vezetőségei, a szervező bizottságok és a főbizalmiak közös értekezletet tartottak. A kommunista vasmunkások javaslatot terjesztettek elő a munkásellenőrzés megvalósítására az üzemi tanácsok útján. A javaslat követeli, hogy a tanácsok „a munkásságnak hatalmi szerveiként az üzemek termelésének és a termelt áruk forgalomba hozatalának, a nyersanyagok beszerzésének, s éppúgy az üzemek finanszírozásának egész menetét" ellenőrizzék. A határozati javaslat állást foglal az osztályharc „ideiglenes felfüggesztése" ellen, és több konkrét napi követelést tartalmaz; elsősorban megfelelő segélyt – felerészben a munkaadók és felerészben az állam terhére – szénhiány miatt vagy betegség következtében nem dolgozóknak, továbbá munkát a hadseregből leszerelteknek. Az előterjesztés szerint a vasasszakszervezet „nem gördít akadályt az elé, hogy tagjai a Kommunista Párthoz tartozzanak".

Háromnapos vita után elfogadták azt a javaslatot, hogy a szakszervezeti tagok a Kommunista Párt tagjai is lehetnek. Az előterjesztés többi pontját azonban a vezetőségnek sikerült a szakosztályi értekezletek elé utalni, és az állásfoglalást ilyen módon elodázni.

Egész sor szakszervezeti értekezleten tűzték napirendre a kommunisták javaslatai feletti vitát. December 21-én a nyomdászszakszervezet összbizalmi értekezlete is kimondta, hogy tagjai a Kommunista Párthoz is tartozhatnak. Mind több gyári gyűlésen, szakszervezeti helyi csoportban és szakosztályi értekezleten hoztak hasonló döntést. Egyre gyakrabban fogadtak el olyan határozatot is, amely a Kommunista Párt politikája mellett foglal állást, vagy éppen kimondja a csatlakozást a Kommunista Párthoz.

A KMP szervezeti erejének növekedésében elsőrendű szerepet játszott térnyerése a szakszervezeti bizalmi testületekben, szervező bizottságokban, helyi csoportokban. Ezzel párhuzamosan szerveződtek a kommunista pártszervezetek az üzemekben, létrejöttek a párt területi szervei mind több városban és ipartelepen. Egyes városi szervezetek kapcsolatot teremtettek a környező községekkel, és segítséget nyújtottak kommunista csoportok létrehozásához. Sok helyen, ahol kommunista pártszervezetek nem alakultak, a szociáldemokrata szervezeteken belül tevékenykedtek kisebb-nagyobb kommunista csoportok.

A forradalmi eszmék nagy visszhangot keltettek a munkásifjúság soraiban. 1918. november 30-án tartották az *Ifjúmunkások Országos Szövetségének* alakuló nagygyűlését, amely hitet tett a munkáshatalomért való harc mellett. Megválasztották a Központi Vezetőséget, s titkára a kommunista Lékai János lett. December 30-án a szövetség Központi Vezetőségének, valamint a budapesti és Pest környéki ifjú munkáscsoportok vezetőségeinek együttes ülésén határozatot fogadtak el, amely elítéli az SZDP politikáját. A szövetség további tevékenységében a KMP politikáját követte.

A Népszava a Kommunista Párt megalakulásáról csak a Vörös Ujság megjelenése után tett először említést, s igyekezett az új párt jelentőségét kicsinyelni. A Szociáldemokrata Párt vezetősége azonban hamarosan széles körű akciót indított a KMP ellen. A tanácshatalom és a kommunizmus eszméinek nagy népszerűsége az SZDP vezetőit arra késztette, hogy a kommunizmus hívének tüntessék fel magukat. A Népszava december 15-i vezércikke, védekezve a KMP bírálatával

szemben, ezt írja: „Ha alapos volna az a vádjuk, hogy a Magyarországi Szociáldemokrata Párt nem áll a kommunizmus alapján, akkor ugyanezt a vádat lehetne emelni... – az orosz Bolseviki Pártot és a német Spartakus-csoportot kivéve – a világ valamennyi országának szocialista pártjai ellen." Pedig e pártok – írja a lap – csupán „a mai helyzetben nem tartják keresztülvihetőnek a proletárság diktatúráját és a kommunizmus rögtönös megvalósítását". A Népszava e hivatalos cikke úgy ír, mintha az SZDP csupán a pillanatnyi kül- és belpolitikai helyzet kényszerítő ereje miatt fordulna szembe a szocialista forradalommal. „Mi a magyar proletárságot – mondja a cikk – át akarjuk és át fogjuk vezetni a mostani rettenetes állapotokon, hogy megmenthessük a jövendő számára, a kommunista köztársaság számára, amelyből mi sem engedünk egy vonalnyit sem." Ugyanakkor az egység jelszavát hangoztatva a magyar bolsevikokkal való leszámolást hirdeti: „Kisebb baj, ha ma történik meg a leszámolás, mint holnap" – fejeződik be a cikk.

A párt jobboldali vezetői a kommunistákkal való leszámolás politikáját akarták elfogadtatni, miközben azt hirdették, hogy majd valamikor ők is a kommunizmus megteremtéséért fognak küzdeni. Azok a baloldali szocialisták, akik a KMP megalakulása után is bent maradtak az SZDP-ben, valójában azért tették ezt, mert kételkedtek abban, hogy elérkezett a szocialista forradalom ideje, s remélték, ha majd itt lesz az idő, a Szociáldemokrata Párt vállalni fogja a proletárdiktatúra megteremtését. Elutasították a bolsevikokkal való leszámolást, és a Kommunista Párttal közös fellépést sürgették az ellenforradalmi erők ellen. A szakszervezetek állásfoglalása a KMP-hez tartozás joga mellett egyik kifejezője annak, hogy a szociáldemokrata munkások a kommunistákkal közös küzdelem hívei.

Harc a szocialista forradalomért

A proletariátus forradalmi erői mind aktívabban léptek fel a tanácsok hatalmáért. Nagy visszhangra talált a KMP-nek az a felhívása, hogy az üzemi tanácsokat fejlesszék forradalmi szervekké, és valósítsák meg a termelés munkásellenőrzését. Már 1918 decemberében a Ganz Hajó és a Ganz Villamossági Gyárban, a csepeli Weiss Manfréd Művekben és több más fővárosi gyárban az üzemi tanácsok ellenőrzése alá helyezték a vállalatvezetést, néhány gyárban menesztették az igazgatót. Hasonló megmozdulások bontakoztak ki vidéken is. A brennbergi bányászok fegyveresen kergették el a gyűlölt igazgatót.

A „népkormány" jobboldali erői, amelyeknek a Hadügyminisztériumban Bartha Albert miniszter és Friedrich István államtitkár volt a vezetője, december elején tervet készítettek a forradalmi megmozdulások elfojtására. E tervhez tartozott újabb tiszti századok létesítése, a kormány számára megbízhatatlan budapesti helyőrség kétharmad részének leszerelése, a katonatanácsok visszaszorítása, a polgári rend védelmét szolgáló karhatalom megerősítése. A Vörös Ujság december 11-én leleplezte a reakciós tisztek e tervét, amely mind a munkások, mind a katonák körében nagy felháborodást váltott ki. Ennek hatására másnap a budapesti Katonatanács – Pogány József elnök közreműködésével, de a szociáldemokrata Pártvezetőség tudta nélkül – a kommunisták támogatásával katonatüntetést

rendezett a hadügyminiszter ellen. A kormány kénytelen volt Barthát meneszteni, mert a katonaság nem volt hajlandó neki engedelmeskedni. Távoznia kellett Friedrichnek is. A honvédelmi tárcát gróf Festetics Sándornak (a későbbi nyilas vezérnek) adták.

A Bartha-féle terv csupán része volt a jobboldali politikusok akciójának. Ennek élén gróf Batthyány Tivadar belügyminiszter és Lovászy Márton vallás- és közoktatásügyi miniszter állt. Kezdeményezték, hogy a kormány kérje Budapest és a nagyobb városok antant-megszállását. Így akarták elnyomni a forradalmi tömegmozgalmakat, és elérni a román és a csehszlovák hadseregek megállítását. Az antanthatalmak azonban nem voltak hajlandók megállítani szövetségeseik előrenyomulását, ezért elutasították a Károlyi-kormány kérését, és csupán egy francia zászlóaljat küldtek Budapestre. Hiúnak bizonyultak a Károlyi-kormány és a koalíciós pártok antantbarátságához fűzött azon remények, hogy a győztes hatalmak a békeszerződés megkötéséig rögzítik az ideiglenes demarkációs vonalat: a román, csehszlovák, jugoszláv és francia csapatok által elfoglalt területek határvonalát. E csapatok a demarkációs vonalat átlépve egyre újabb területeket foglaltak el.

A helyzet ilyen alakulása és a hadügyminiszter eltávolításáért indult akció kirobbantotta a Károlyi-párt és a kormány válságát. Barthával együtt távozott Batthyány belügyminiszter, s csakhamar kivált a kormányból Lovászy is. A Károlyi párt kettészakadt, a Batthyány–Lovászy-szárny 1919 januárjában külön pártot alakított.

A kormányválságot az okozta, hogy az osztályellentétek tovább mélyültek, az uralkodó osztályokon belüli ellentétek növekedtek és a kormány tehetetlen volt az antanthatalmak nyomásával szemben. A reakció erőteljesebben szervezkedett. Monarchista tisztek létrehozták a Magyar Országos Véderő Egyletet (MOVE), amelynek 1919 januárjában Gömbös Gyula vezérkari százados lett az elnöke. Hasonló elemek alakították meg a szélsőreakciósok hírhedtté vált politikai szervezetét, az Ébredő Magyarok Egyesületét (ÉME). A reakciós erők amellett, hogy igyekeztek megszerezni a vezetést a Károlyi-pártban, új pártokat is szerveztek. Ezek közül a legjelentősebb a gróf Bethlen István erdélyi nagybirtokos vezetésével alakult Nemzeti Egyesülés Pártja.

Az ellenforradalmi szervezkedés megélénkülésében szerepet játszott az antant iránti illúziók gyors szertefoszlása. Ezt a körülményt a jobboldali erők a nacionalista szenvedélyek felszítására és ellenforradalmi zavarkeltésre igyekeztek felhasználni. Az antant-illúziókból való kiábrándulás azonban a néptömegekben nem a monarchisták iránti rokonszenvet, hanem a forradalmi Oroszországgal való szövetkezés gondolatát erősítette.

Sem a koalíciós kormánynak, sem az aktivizálódó ellenforradalmi erőknek nem sikerült feltartóztatni a tömegek további gyors balratolódását.

1919 januárjában a munkásellenőrzés bevezetéséért folyó mozgalom vidéken a kommunisták és a baloldali szocialisták szoros együttműködésével újabb lendületet vett. A salgótarjáni bányászok január 3-án elfoglalták a bányákat. A Népszava 1919. január 5-i száma rövid hírben közli, hogy a salgótarjáni bányászok a bányákat „a maguk tulajdonának jelentették ki, és a régi igazgatóságot elmozdítva új igazgatóságot állítottak a bányák élére".

A kormány azonnal erős karhatalmat küldött a megmozdulás leverésére, s Peyer

Károlyt, a bányászszakszervezet titkárát mint kormánybiztost bízta meg a „rend" helyreállításával. Peyer kérésére a kormány január 5-én három járás területére elrendelte a statáriumot. A karhatalom sok embert kivégzett, köztük a bányászmegmozdulás szervezőit, rájuk sütve, hogy „fosztogatók". Ezt követően a Népszava is csak „fosztogatásról" írt s közölte, hogy a karhatalommal való összeütközésnek 16 halálos áldozata volt, ugyanakkor elhallgatta a statáriális kivégzéseket.

A salgótarjáni vérfürdő a polgári kormányzat olyan műve volt, amelyben a monarchista ellenforradalmárok mellett a jobboldali szociáldemokraták segítségét is messzemenően igénybe vette a tőkés magántulajdon, a tőkés rendszer védelmében. A Vörös Ujság leleplezte az újabb szörnyű gaztettet, s a harc folytatására hívta fel a munkásokat.

A fővárosi munkásfellépések közül legjelentősebb a csepeli Weiss Manfréd-gyári megmozdulás. Itt január 7-én az üzemi tanács igazgatási albizottságot választott, amely a régi igazgatókat eltávolítva, átvette a gyár vezetését. Üzemi tanács vette át a Fegyvergyár, az Óbudai Hajógyár, a Schlick–Nicholson-gépgyár és más gyárak vezetését is.

Az üzemi munkásakciók elősegítették a baloldali erők összefogását a városi munkástanácsokban. Politikai súlyuk mindjobban nőtt, és egyre hatékonyabban ellenőrizték a helyi hatóságokat. Így a győri, debreceni, nagyváradi, szegedi, hódmezővásárhelyi, székesfehérvári és kaposvári munkástanács erősen befolyásolta a közigazgatási szervek tevékenységét. A munkásmegmozdulások erősítették a tanácsmozgalmat a falvakban is. A nagybirtokokon is üzemi tanácsokat alakítottak; ezek a nincstelen és szegényparasztok földfoglaló mozgalmainak harci szerveivé váltak. A proletariátus harci fellépései gyorsították a katonaság balratolódását is.

A KMP vezetésével széles körűvé vált a munkanélküliek mozgalma munkáért és munkanélküli-segélyért, s a frontról hazatért katonák akciói a leszerelési segélyért és munka biztosításáért. A munkanélküliek és a leszerelt katonák decemberben és januárban tömeggyűlések sorozatát tartották, sürgetve követeléseik teljesítését. Megalakult a Leszerelt Altisztek Országos Szabad Szervezete, amelynek tagsága csupán Budapesten elérte a húszezret. Januárban a szövetség nagygyűlésén leváltották a kormány iránt lojális vezetőséget, és a KMP-t támogató végrehajtó bizottságot választottak. Kommunisták vezetésével megalakult a leszerelt közkatonák szövetsége is, mely több ezer tagot számlált. A hadirokkantak szövetsége szintén a KMP-t támogatta.

Az ország politikai életében napról napra növekedett az üzemi és városi tanácsok, valamint a katonatanácsok hatalmi súlya, a falusi tanácsok szerepe. Mind gyakoribbá vált a kommunisták és a szocialisták közös fellépése a napi követeléseikért és a tanácsok hatalmáért. Gyorsan nőtt a Kommunista Párt befolyása.

*

Az osztályellentétek növekedése és a januári kormányválság élesebbé tette a Szociáldemokrata Párton belüli politikai ellentéteket, elmélyítette politikai válságát.

A Pártvezetőség január 7-re összehívta a Pártválasztmányt, hogy döntsön a kormányban való részvétel kérdésében. Az ülésen megjelent és felszólalt Károlyi

Mihály is. Kijelentette, hogy a Szociáldemokrata Párt részvétele nélkül a kormány nem tud ellenállni sem a tanácshatalmat követelő tömegek, sem a jobboldali erők nyomásának. Hangsúlyozta, hogy a szociáldemokraták segítsége nélkül nem lehet fenntartani a fegyelmet az elégedetlen katonatömegek körében. Garami mégis javasolta, hogy a párt vonuljon ki a kormányból, s csak kívülről támogassa, mert szerinte így hatékonyabban tud fellépni a kommunista agitációval szemben. Pogány viszont azt indítványozta, hogy az SZDP egyedül alakítson kormányt. Javaslatát Garbai, Landler és mások is támogatták. Kunfi amellett volt, hogy a párt továbbra is vegyen részt a koalíciós kormányban. A Pártválasztmány Garami indítványát elvetette, és csekély többséggel Pogány javaslatát fogadta el. A Pártvezetőség ellenezte ezt a döntést, és másnap összehívta a Budapesti Munkástanács ülését, hogy e kérdésben ott határozzanak.

Ebben az időben Németországban a proletariátus forradalmi erői, a spartakisták vezetésével, fegyveres harcot vívtak a szocialista köztársaságért. Számos városban általános sztrájk zajlott le és Berlinben utcai harcok folytak. A szociáldemokrata Scheidemann által vezetett koalíciós kormány a jobboldali erők számára megbízható katonai egységeket és a monarchisták tiszti különítményeit használta fel a forradalom elfojtására, a polgári rend védelmére. A Budapesti Munkástanács január 8-i ülése idején még nem tudták, milyen lesz a berlini harcok kimenetele. A szociáldemokrata Pártvezetőség nem hitt a felkelés sikerében, mégis félt annak magyarországi hatásától; nyugtalanította a szocialista forradalom magyarországi erőinek további növekedése, valamint a monarchista ellenforradalmi erők szervezkedése; aggasztotta az is, hogy a Lovászy–Batthyány-szárny kiválásával a Károlyi-párt nagyobbik része szembefordult a kormánnyal és jobboldali koalíció létesítésére törekedett.

A Budapesti Munkástanács január 8-i ülésén Garbai terjesztette elő azt a javaslatot, hogy szociáldemokrata kormány alakuljon. Megállapította, hogy a jelenlegi kormány „burzsoá politikát kénytelen követni", ugyanakkor egyik oldalon a proletárdiktatúra, a másik oldalon pedig az ellenforradalom erői szervezkednek. „Két malomkő között vagyunk" – mondta –, s ha a Szociáldemokrata Párt azon az úton halad tovább, amelyen eddig, „akkor szembekerül azzal a világáramlattal, amely világáramlat a proletárság diktatúrájában jut kifejezésre". Szükségesnek tartotta, hogy a létesítendő szociáldemokrata kormány valósítsa meg a szocializálást, s úgy vélte, ha ehhez hozzáfog, akkor nem kell félnie a kommunista agitációtól. Konkrét szocializálási programot azonban nem terjesztett elő.

Garami ismertette a Pártválasztmány kisebbségének véleményét. A kormányból való kilépést és a polgári pártok által létesítendő új koalíciós kormány kívülről történő támogatását igyekezett elfogadhatóvá tenni, és e célból bizonyos igényeket kívánt támasztani e kormánnyal szemben. Követelni kell tőle – mondotta –, hogy a forradalom „politikai és szociális vívmányát" védje meg, a parlamenti választásokat mielőbb tartsa meg, és „mindenféle ellenforradalmi mozgalmat – jöjjön az akár jobbról, akár balról – fojtson el". Úgy vélte, hogy a javasolt taktika révén a Szociáldemokrata Párt elkerüli a felelősséget a kormány politikájáért és cselekedeteiért, s remélte, hogy a választásokig a nemzetközi helyzet is tisztázódik. Ha viszont a párt átvenné a kormányt, a tömegek valóban szocialista program megvalósítását követelnék – mondotta. Ez pedig szerinte lehetetlen, mert az

antant nem engedné meg, és mert „a mai Magyarország sem gazdaságilag, sem politikailag nem érett egy szocialista uralomra". Megállapította, hogy egy szociáldemokrata kormány csak hiú reményeket ébresztene a tömegekben, s ez növelné felháborodásukat, amint az Németországban történt.

Garami lebecsülte az ellenforradalom veszélyét. Kijelentette, hogy „a legközelebbi jövőben komoly ellenforradalomról Magyarországon szó sem lehet". Elsősorban a tömegek elégedetlenségének kirobbanásától és a kommunista agitáció hatásától félt. A Szociáldemokrata Párt politikai befolyásának megóvása érdekében azt kívánta, hogy a szocialista miniszterek lépjenek ki a kormányból, s a kommunista mozgalmat a polgári pártok koalíciója törje le. Úgy vélte, ha szociáldemokrata kormány alakul, az vagy szembefordul a tömegekkel és vállalja a polgári rend fegyveres védelmét a proletárforradalom erőivel szemben, vagy pedig kénytelen teljesíteni a tömegek követelését, és hozzáfog a termelőeszközök kisajátításához. Azzal vádolta Garbaiékat, hogy kommunista álláspontra helyezkedtek, és „szocialista álruhában bolsevikit" játszanak.

Pogány szembeszállt Garami álláspontjával, és azt hangsúlyozta, hogy nem lehet megóvni a párt egységét, ha eltűrnek „egy polgári kormányt, amely a proletárság balszárnyát lekartácsolja". Utalt az ellenforradalmi veszélyre, amely az egész proletárságot fenyegeti. Megállapította, hogy a proletárság hatalma megteremthető, s a katonaság többsége mellé állna.

Kunfi elutasította mind Garbai, mind pedig Garami javaslatát és azt indítványozta, hogy a párt maradjon bent a koalíciós kormányban, de a meglevő két miniszteri tárca mellé követelje még a belügyit és a hadügyit. Egyetértett Garamival abban, hogy nem lehet szocialista hatalmat teremteni, viszont ellenezte a kormányból való kivonulást, mert ezzel a forradalmat kiszolgáltatnák a forradalom ellenségeinek.

Vágó felszólalásában hangsúlyozta, hogy nem kormányválságról, hanem államválságról van szó, s az ország egész jövője attól függ, hogy a Munkástanács – amely az egyetlen szervezett hatalom az országban – „tudatára ébred-e saját erejének, az egész ország sorsát eldöntő nagy hatalmának". Megállapította, hogy a Munkástanácsnak a Garbai-féle álláspont mögött álló része lényegesen közeledett a kommunisták elveihez. Beterjesztette a kommunista csoport határozati javaslatát, amely a tanácshatalom megteremtése mellett foglalt állást.

Hosszú vita után a Munkástanács 169 szavazattal 101 ellenében Garbai javaslata mellett foglalt állást. Ő azonban ekkor visszavonta saját előterjesztését – azzal az indokolással, hogy nincs nagy többsége –, és Kunfi indítványa mellé állt. Végül is Kunfi javaslatát fogadták el.

A baloldali szocialisták 70 aláírással javaslatot nyújtottak be, amely szerint a szocialisták és a kommunisták képviselőiből bizottságot kell alakítani, hogy „a proletariátus egységének megmentése végett" tisztázza az ellentéteket. Az előterjesztés tükrözte a munkásság vágyát a politikai egység megteremtésére. A Pártvezetőség azonban elérte a javaslat leszavazását.

A Károlyi-párt több napos vita után tudomásul vette a Munkástanács döntését a kormányban való részvételről, azzal a fenntartással, hogy a belügyi tárcát nem hajlandó átadni a Szociáldemokrata Pártnak.

A Radikális Párt azt kívánta, hogy az SZDP „mint egyedüli kormányzó párt

védje meg a rendet, az életbiztonságot és a termelést", vagyis vállalja azt a szerepet, amit a Scheidemann-kormány Németországban. Végül azonban tudomásul vette a Munkástanács állásfoglalását.

A Nemzeti Tanács Károlyi Mihályt ideiglenes köztársasági elnökké nevezte ki, s ő Berinkey Dénes igazságügyminisztert bízta meg új koalíciós kormány alakításával. A Berinkey-kormány január 18-án alakult meg. Az SZDP befolyása növekedett, az addigi kettő helyett négy miniszteri tárcát kapott. Böhm kapta a hadügyi tárcát, Garami kereskedelmi miniszter maradt, Kunfi közoktatási, Peidl Gyula pedig népjóléti miniszter lett. A parasztság befolyásolása céljából tárca nélküli miniszterként bevonták a kormányba a Kisgazdapárt vezérét, Nagyatádi Szabó Istvánt is.

A Berinkey-kormány a berlini felkelés leverése után alakult meg. Karl Liebknecht és Rosa Luxemburg, a két kiváló forradalmár akkor már nem élt. Noske, a szociáldemokrata hadügyminiszter ellenforradalmi segédcsapatai gyilkolták meg őket január 15-én. Kommunistaellenes uszítással igyekeztek csökkenteni a felháborodást, amit e gaztett kiváltott. A magyar kormány szervei és a koalíció pártjai is fokozták kommunistaellenes tevékenységüket.

Egyes polgári lapok hírt adtak az SZDP és a Károlyi-párt vezetőinek megállapodásáról, amely szerint a Budapesti Munkástanácsból kizárják a kommunistákat, Károlyiék viszont szakítanak bizonyos jobboldali elemekkel. Pártjukból Lovászyék távoztak, a kormányból Lovászy és Festetics kikerült, s a Szociáldemokrata Párt az ő tárcájukat kapta meg.

A Pártvezetőség és a Szaktanács nevében Weltner január 28-án a Budapesti Munkástanács elé terjesztette a kommunisták kizárásáról szóló szégyenletes javaslatot. Ugyanakkor a kormánytól erélyes fellépést követeltek az ellenforradalmárok és az árdrágítók ellen, hogy némiképp szépítsék a kommunistaellenes javaslatot. Az előterjesztés ellen tiltakozott a kommunista csoport és a szocialisták egy része, de a Pártvezetőség keresztülhajszolta javaslatát.

A SZDP vezetősége fellépett az ellen is, hogy az üzemi tanácsok az üzemek igazgatását is átvegyék, és azt is helytelenítette, hogy az üzemi tanácsok ellenőrizzék a termelést és az üzemvitelt. Garami kereskedelmi miniszter az üzemi tanácsok megszüntetése céljából rendelettervezetet terjesztett a kormány elé „üzemi választmányok" felállításáról. E testületek jogkörét arra korlátozta, hogy a munkaviszony szabályozásában közreműködjenek és javaslatokat tegyenek a termelés fejlesztésére. Megadta számukra azt a jogot is, hogy a munkafegyelmet megsértőkkel szemben eljárjon: szóbeli feddéstől egészen az elbocsátásig. Vagyis a tőkések érdekében a munkásválasztmányok segítségével kívánta fegyelmezni a munkásokat.

A KMP lankadatlan erővel tovább küzdött a munkásellenőrzésért, az üzemi tanácsok hatalmi szervekké változtatásáért. Garami rendelettervezetét a kormány elfogadta és kibocsátotta, de végrehajtása a munkásság ellenállásán meghiúsult.

A KMP kezdeményezésére Budapesten széles körű kampány indult a házbéruzsora ellen. A párt január 22-én Budapest összes kerületeiben lakógyűléseket tartott a február 1-i esedékes negyedévi lakbérfizetés megtagadásáért, s kiadta a bérházak köztulajdonba vételének jelszavát.

Az SZDP vezetősége aktív szerepet vállalt a háztulajdonosok érdekeinek védel-

mében. A Népszava január 29-től négy napig első oldalon közölt figyelmeztető felhívást a lakókhoz, hogy ne vegyenek részt a házbérmegtagadó mozgalomban. A budapesti főkapitányság karhatalmi készenlétet rendelt el, hogy segítséget nyújtson a háztulajdonosoknak a lakbérek beszedéséhez, s kilakoltatással fenyegette a házbérfizetést megtagadókat. Február 2-án a Népszava kárörvendve állapítja meg, hogy Budapesten csupán „tíz ház akadt, ahol a lakók egyértelműen megtagadták a házbérfizetést". Másutt is volt házbérmegtagadás, bár csak a lakók egy-egy csoportja részéről. A kilakoltatási fenyegetéssel és rendőri készenléttel megfélemlített, valamint az SZDP ellenakciójával megzavart lakók óriási tömegei azonban együttéreztek a házbérfizetést megtagadókkal. A bérházak köztulajdonba vétele a tömegek követelésévé vált.

Erősödött a KMP agitációjának visszhangja a munkanélküliek többszázezres tömegében. Január 27-én sok ezer fővárosi munkanélküli az Országház téren gyűlést tartott. Az elfogadott határozat megállapítja: „A munkanélküliségen való gyökeres segítség csupán a tőkés termelési eszközök forradalmi úton való kisajátításával érhető el." Követeli, hogy a nemzetőrségben és más karhatalmi alakulatokban szolgáló ellenforradalmi elemeket bocsássák el, helyükbe munka nélküli proletárokat vegyenek fel, mert „ilyen módon *a proletariátus felfegyverzése* tekintetében is haladás érhető el". A gyűlésen küldöttséget választottak, amely felkereste Garamit és Böhmöt, de a követelésekre nem kapott tőlük kielégítő választ. Másnap a leszerelt katonák és altisztek is gyűlést tartottak leszerelési segélyért. Szintén küldöttséget menesztettek Böhmhöz, aki kitérő választ adott. Február 1-én a rokkantak rendeztek gyűlést az Országház téren, s innen hosszú menetben, vörös zászlók alatt vonultak a Várba, a Hadügyminisztériumhoz.

Vidéken is szaporodtak a munkanélküliek és a leszerelt katonák megmozdulásai és a néptömegek fellépései az ellenforradalmi mesterkedések ellen. Makón január 30-án véres összecsapásra került sor. A helyi ellenforradalmi vezérkar leszámolást készített elő, hogy elejét vegye a földfoglalásoknak, a leszerelt katonák újabb fellépéseinek és a tanácsok hatalmát követelő további megmozdulásoknak. Máshonnan odavezényelt csendőr- és nemzetőr-egységgel erősítették meg a karhatalmat. Az ellenforradalmi készülődések miatt tiltakozó tömegre a csendőrök tüzet nyitottak. Ezt követően a felvonulók - köztuk fegyveres katonák és felfegyverkezett munkások - megostromolták a csendőrlaktanyát. A tűzharcnak több halálos áldozata volt és sokan megsebesültek. A nemzetőrségbe beosztott tengerészek a néphez csatlakoztak. A csendőröket kiszorították a városból. Az ellenforradalmi akciót vezető kormánybiztos több társával együtt elmenekült.

A kormány a KMP agitációjának erőszakos elfojtásával próbálta megállítani a népfelháborodás növekedését. A papírelosztó központ, amely Garami kereskedelemügyi miniszter felügyelete alatt állt, kezdettől fogva megtagadta a papírkiadást a Vörös Ujság részére. A KMP azonban szerzett papírt lapja számára. Ezt a kormány rendőri akcióval próbálta megakadályozni. A rendőrség február 3-án megrohanta és feldúlta a Vörös Ujság szerkesztőségét, elvitte papírkészletét, valamint az ott talált kiadványokat. Ez az akció a KMP elleni általános támadás egyik láncszeme volt. A lap azonban néhány nap múlva mégis újra megjelent, és leleplezte a „demokratikus" kormány eljárását.

A KMP február 4-én megrendezte a munkanélküliek újabb gyűlését az Ország-

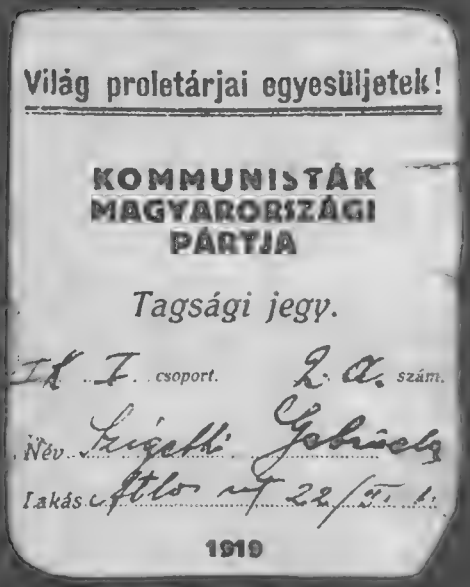

Világ proletárjai egyesüljetek!

KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA

Tagsági jegy.

IX. I. csoport. 2. A. szám.

Név Szigetti Gabriela

Lakás Attlas ut 22/II. 1.

1919

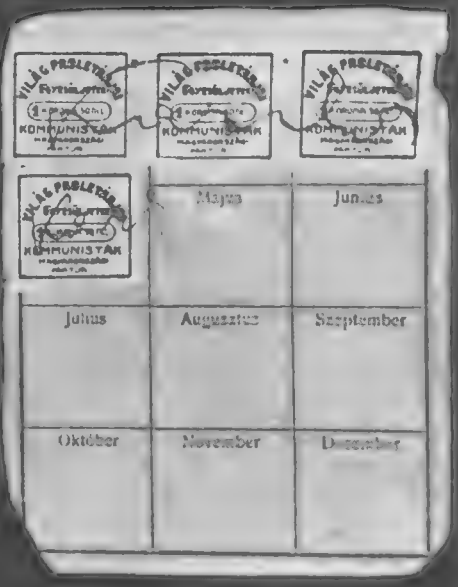

A Kommunista Párt tagkönyve 1919 tájékán

Kalapács
és eke vörös csillagban.
A Kommunista Párt jelvénye
1918–1919-ben

Vágó Béla beszél rögtönzött utcai gyűlésen a Nagykörúton. 1919 eleje

Kommunista vasmunkások gyűlése 1919. március 18-án a vasasszakszervezet székházának udvarán

ház téren, ahol a munkanélküliek küldöttsége beszámolt a miniszterek válaszairól. Az elfogadott határozat megállapítja, hogy a tőkések szabotálása ellen „ez a kormány nem tud és nem is akar elhatározó lépéseket tenni, ennélfogva nincs is remény, hogy a társadalmi viszonyok gyökeres megváltoztatása, a kapitalista termelőmód szétrombolása nélkül a munkanélküliségen segíteni lehetne". Követeli, hogy haladéktalanul vegyék állami kezelésbe a termelést szabotáló tőkések üzemeit, a hadseregbe és a karhatalomba pedig munkanélküli proletárokat vegyenek fel. Megállapítja, hogy az ellenforradalom veszélye növekszik, és felhívja Budapest munkásságát, hogy fegyverkezzen. „Ne várjanak a proletárok sem a kormánytól, sem senki mástól felhívást az ellenforradalom elleni cselekedésre, maguk keljenek fel a burzsoázia leverésére", mert különben a burzsoázia tiporja el a munkásságot.

A rendőrség több száz főnyi karhatalmat mozgósított a munkanélküliek megfékezésére. A gyűlés után a résztvevők mégis zárt menetben, vörös zászlókkal vonultak a Vörös Ujság Visegrádi utcai szerkesztősége elé, tüntetve a tanácsok hatalma és a KMP mellett, az ellenforradalmi kísérletek ellen.

1919 január–február havában erősödött a földműves szegénység harca is, s az ország különböző részein földfoglaló mozgalmak kezdődtek. A földreform ügye a politikai élet központjába került.

*

A kormánykoalíció pártjai, amikor meghirdették a földreformot, remélték, hogy ennek révén lecsillapíthatják a forrongó falut, és elválaszthatják a földműves szegénységet a szocialista forradalom erőitől. A földreform-törvény azonban késett, mert vitáztak arról, hogy mennyi földet hagyjanak meg a birtokosoknak, mikor és hogyan hajtsák végre a reformot és a kapott földért a parasztok megváltásként mennyit és hogyan fizessenek.

Az SZDP vezetősége elfogadta a birtokosok kártalanításának elvét. A földosztásért nem lelkesedett, inkább a társas művelést óhajtotta, de tudomásul vette, hogy a polgári pártok a kisajátításra kerülő földet egyéni használatba akarják juttatni. Az SZDP jelentős része, mindenekelőtt vidéki szervezetei, elégedetlenek voltak pártjuk állásfoglalásával, mert – a kommunistákhoz hasonlóan – a nagybirtok megváltás nélküli kisajátítását kívánták.

A Budapesti Munkástanács még 1918 december közepén foglalkozott a földreformmal. Az SZDP vezetősége azt javasolta, hogy a 200 holdon felüli birtokot az állam sajátíthassa ki, s 500 holdban maximálják a szántóterületet, amely haszonélvezet céljából magánszemélyek vagy társulások birtokában lehet. Az előterjesztés szerint a kisajátított birtokért a föld értékének megfelelő ár fizetendő a tulajdonosnak járadékkötvények formájában. A földigénylőknek a kiosztandó földet örökbérletbe kell adni, és „azt a bérlőt, aki törvényes kötelezettségének eleget tesz, földjéről elűzni nem lehet". A készpénzzel rendelkező kisbirtokosoknak lehetőséget kívánt adni, hogy „a vételár befizetésével az örökbérletet megválthassák". Az SZDP tehát elutasította a földbirtok forradalmi kisajátítását és ingyenes átadását a parasztoknak. E kérdésben teljesen a polgári pártok elvi álláspontját tette magáévá.

A Budapesti Munkástanács vitája során a kommunisták is előterjesztették javaslatukat. Ebben megállapítják, hogy a földosztásnak káros hatásai vannak, de az adott helyzetben nem lehet elutasítani. Az előterjesztés javasolja: „a városi és falusi proletariátus forradalmi szövetségének, a városlakó proletariátus élelmezésének lehetővé tétele szempontjából" a Munkástanács kimondja, hogy csupán „a nagy- és középbirtok minden nyílt, burkolt vagy ideiglenes megváltás nélkül való elfoglalását tartja a földkérdés egyedül helyes megoldásának". Valamennyi nagy- és középbirtokot a dolgozó nép összességének tulajdonába kell helyezni, s ezeket „minden nemzetgyűlési határozat bevárása nélkül – a földműves szegénység tanácsai útján el kell foglalni". Az előterjesztés azt ajánlja, hogy a falusi szegénységet állítsák választás elé, maga döntsön, mi legyen az elkobzott földeken: „társas termelés alapjára fektetett nagyüzem vagy egyéni munkán alapuló kisüzem". Utóbbinak a földterülete azonban nem lehet nagyobb annál, amit a földműves és családja meg tud művelni. Ajánlja, hogy a földkérdés rendezése céljából haladéktalanul hívják össze a földművesszervezetek küldötteinek országos kongresszusát.

A javaslat kifejezte a KMP forradalmi állásfoglalását, amely követeli a nagy- és középbirtok megváltás nélküli kisajátítását és ingyenes átadását a parasztság részére. A javaslat ugyanakkor tükrözte azt is, hogy a párt húzódozott a földosztástól, nem értette kellőképpen ennek politikai jelentőségét, de számolt azzal, hogy a szegényparasztság hangulata mégis szükségessé teheti. Ezt mutatja az is, hogy a szegényparasztok országos kongresszusa elé kívánta terjeszteni az elkobzandó földbirtokok társas művelésbe vételének vagy egyéni művelés céljára való felosztásának kérdését.

A Budapesti Munkástanács hosszú vita után a szociáldemokrata előterjesztést fogadta el, azzal az indoklással, hogy az erőviszonyok csak az SZDP által javasolt földreformot teszik lehetővé.

Az úri földek megváltás nélküli elkobzásának követelése nagy visszhangra talált a szegényparasztok között, s a nagybirtok forradalmi elfoglalásának kommunista jelszava mindjobban terjedt. Sok helyen az orosz hadifogságból visszatért parasztkatonák voltak ennek legaktívabb szószólói. A kormány által ígért földreform-rendelet késlekedése is növelte a várakozó földműves szegénység elégedetlenségét. 1919 január második felében az ország számos községében a parasztok hozzáfogtak az uradalmi földek kiméréséhez. A Szabolcs megyei kormánybiztos januárban a földfoglalások meggátlására statárium elrendelését kérte, amit a kormány meg is tett. Szarvason is elkezdődött a földfoglalás. A megmozdulást január 18-án karhatalmi erővel fojtották vérbe, húsz embert megöltek, sokat megsebesítettek. Az Arad megyei Holdmézes községben a parasztok felosztották a földet, ezt küldötteik útján bejelentették az aradi Nemzeti Tanácsnak, mire a küldöttség tagjait lefogták. A Pest megyei Homokszentlőrinc községben a parasztok elfoglaltak egy tízezer holdas földbirtokot. Balmazújvároson február elején ugyancsak birtokba vették az úri földeket.

A földbirtokos és egyházi reakció, valamint a népforradalom növekvő erőitől megijedt burzsoázia különböző csoportjai mind nyíltabban léptek fel ellenforradalmi céljaikért. A tiszti különítmények és a polgárőrségek mellé székelyekből toborzott zászlóaljakat szerveztek a népmegmozdulások leverésére, és ellenforra-

dalmi puccsra készülődtek. Ahol tudták, leszerelték a forradalmi szellemű katonai egységeket. A fegyveres előkészületek mellett nyílt politikai támadással is próbálkoztak, hogy hatalmi pozícióikat a közigazgatási szervekben megerősítsék.

Székesfehérváron február 3-án gróf Károlyi József volt főispán vezetésével, a megyei kormánybiztos támogatásával összeült a mágnások és virilisták (a legtöbb adót fizető polgárok) forradalom által szétkergetett megyei közgyűlése. Nyíltan követelték a régi parlament összehívását és a monarchia visszaállítását. Ez a Szociáldemokrata Pártban, a Károlyi-pártban és a Radikális Pártban megrökönyödést és zavart idézett elő.

A székesfehérvári monarchista fellépés általános népfelháborodást keltett. A Fehérvári Munkástanács a Katonatanáccsal együtt február 5-én határozatot hozott a megyei végrehajtó hatalom átvételére. A közigazgatás irányítására hattagú bizottságot, a hivatalnokok ellenőrzésére pedig 34 tagú munkásellenőrző testületet létesítettek. A kormánybiztost és az alispánt eltávolították, a székesfehérvári polgárőrséget feloszlatták és lefegyverezték.

Február 5-én a reakció a fehérvárihoz hasonló módon lépett fel Gyöngyös város virilista képviselő-testületében. Vezérszónokuk a városi plébános volt. A klérus országszerte a hívők vallásos érzületét próbálta az ellenforradalom céljaira felhasználni. A földbirtokosok egyes területeken azzal próbálkoztak, hogy a kezükben levő közigazgatási szerveket függetlenítsék a központi kormányzattól. Ennek során, a népek önrendelkezési jogára hivatkozva, Bács megyében a „kiskun területek függetlensége", Szolnok megyében a „Jász-Kun köztársaság" jelszavát hirdették meg, hogy megvédjék „a létérdekükben veszélyeztetett földbirtokosok testi épségét és vagyonát".

A budapesti Katonatanács február 7-i ülésén hatékony fellépést sürgetett az országszerte erősödő ellenforradalommal szemben. Az elfogadott határozat megállapítja, hogy a forradalom veszélyben van. Bizalmáról biztosítja a kormányt, de kimondja, hogy csak olyan kormányt támogat, amelynek intézkedései a szocialista társadalomhoz vezető utat biztosítják. Erélyes lépéseket sürgetett a mind vakmerőbb ellenforradalmi erőkkel szemben, s ha a kormány erre nem képes, engedje át helyét egy „tiszta szocialista kabinetnek". Ez az állásfoglalás kifejezte a nép aggodalmát amiatt, hogy a kormány erélytelen a már nyíltan is jelentkező ellenforradalommal szemben, és visszatükrözte azt is, hogy a tömegek készek a harcra a szocialista hatalomért.

A Katonatanács nem követte a Budapesti Munkástanács határozatát a kommunisták kizárásáról, nem is tárgyalt róla, mert a KMP befolyása a katonák körében igen nagy volt. A február 7-i ülésen a kommunisták javasolták, hogy a Szociáldemokrata Párt, a Kommunista Párt és a Budapesti Munkástanács képviselőiből alakuljon forradalmi bizottság, és ez vezesse a közös harcot az ellenforradalmi kísérletek elfojtására. A szociáldemokrata Pártvezetőség képviselői „fölöslegesnek" nyilvánították és meghiúsították a kommunista indítvány elfogadását.

A munkásság körében, a szakszervezetekben és a Szociáldemokrata Pártban is sürgették a KMP és az SZDP együttes harcát a reakció ellen. Ugyanakkor a szociáldemokrata Pártvezetőség a kommunistaellenes hadjáratban való fokozottabb részvétel politikáját követte. Az SZDP-ben nőtt a politikai zavar és bizonytalanság.

A közhangulatra nagy hatással volt egyrészt az antanttal szembeni elkeseredés a demarkációs vonal mind szűkebbre vonása miatt, másrészt a növekvő rokonszenv az antant és a belső ellenforradalom ellen fegyveres harcot vívó Szovjet-Oroszország iránt. 1919 január–február havában a Vörös Hadsereg sorozatos győzelmeket aratott az uráli és a balti térségben, úgyszintén a lengyel fronton, valamint Ukrajnában. Januárban szovjetköztársaság alakult Belorussziában, Lettországban és Litvániában. A Vörös Hadsereg február 5-én elfoglalta Kijevet.

A forradalmi megmozdulások ugyanakkor Európa-szerte folytatódtak, s jelentős munkásfellépések voltak a szomszédos országokban is. Az osztrák munkásság szervezettsége és harckészsége nagy fejlődést ért el. A széles körű nacionalista hullámveréssel dacolva mind erőteljesebbé vált a munkásság harci fellépése Csehszlovákiában, Jugoszláviában és Romániában is. Besszarábiában, amelyet antant segítséggel a román bojárok csapatai szálltak meg, januárban parasztfelkelés robbant ki.

A Vörös Hadsereg sikerei s az európai tömegmozgalmak növekedése harcra ösztönözte a forradalmi erőket Magyarországon. A kormányzó pártok viszont az antanttal való ismételt egyezkedési kísérletekkel és a forradalmi erők visszavetésével próbáltak kijutni a válságból. Az SZDP vezetősége ebben tevékenyen közreműködött, s e politika megerősítésére újabb rendkívüli pártkongresszust hívott össze.

*

A Szociáldemokrata Párt 1919. február 9-én tartotta meg az újabb rendkívüli kongresszust. A Pártvezetőség beszámolóját az ország helyzetéről és a párt feladatairól Weltner tartotta. Igyekezett megmagyarázni az antikommunista hadjáratban való részvételt és jóváhagyatni azt, mégpedig a „jobb- és baloldali ellenforradalommal" való szembenállás jelszavával. A „tiszta szociáldemokrata kormány" követelését ismételten elutasította, és kijelentette, hogy Magyarországon a szocialista társadalom létrehozásának „minden előfeltétele hiányzik". Hangoztatta, hogy az SZDP is a kommunizmus híve, s ezt azzal igyekezett hihetővé tenni, hogy elismerte: „jöhet olyan pillanat, amikor a proletárdiktatúrát alkalmazni kell".

A benyújtott határozati javaslat felhívja a kormányt, fogjon hozzá a közigazgatás demokratizálásához, és tegyen hatékony lépéseket az ellenforradalmi készülődésekkel szemben. A szocialista minisztereket felszólítja, törekedjenek arra, hogy „minél előbb szocializálni lehessen a közlekedés nagy eszközeit, a bányákat, a vas- és érctermelést", továbbá olyan egyéb üzemeket is, „ahol a szocializálás nem ütközik elháríthatatlan akadályokba". A javaslat nem mellőzhette a tömegek által sürgetett szocializálást, de későbbi feladatnak nyilvánította. Weltner ennek jegyében ítélte el beszámolójában azt, hogy a munkások az üzemi tanácsok útján bevezetik a munkásellenőrzést, sőt saját kezükbe veszik egyes üzemek vezetését is.

A határozati javaslat hangsúlyozza a munkásosztály egységének fontosságát, ugyanakkor állást foglal amellett, hogy zárják ki a kommunistákat a Szociáldemokrata Pártból és a szakszervezetekből. Számos vidéki helységben – amint erre már utaltunk –, ahol a KMP-nek nem voltak külön szervezetei, a kommunisták az SZDP-ben maradtak, s ott szervezték a szociáldemokratákkal közösen a tö-

Budapest, 1918 december 28. I. évfolyam, 7. szám. Világ proletárjai egyesüljetek!

VÖRÖS UJSÁG

KOMMUNISTA LAP.

Ára 10 fillér. | Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V. Visegrádi utca 15. szám, félemelet. | Ára 10 fillér

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

I. évfolyam Budapest, 1919 január 7 1. szám

AZ IFJU PROLETÁR

AZ IFJUMUNKÁSOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉNEK HIVATALOS LAPJA

Megjelenik minden héten
Tagok díjtalanul kapják

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
VI., Eötvös-utca 3. szám

Előfizetési ára:
Egész évre . . . 8 korona
Egyes szám . . . 20 fillér

Világ proletárjai egyesüljetek!

CSÜTÖRTÖK, 1919 APRIL 3-19
BUDAPEST I. ÉVFOLYAM 14 SZÁM

A VÖRÖS KATONA

20 fillér | Szerkesztőség és kiadóhivatal: VII. Rózsa Sándor-utca 9. | A VÖRÖS HADSEREG LAPJA | Megjelenik minden nap dél 12 órakor. ELŐFIZETÉSI ÁRA: Egyes szám ... egyesszere 10 K, egy sere 8 K | 20 fillér

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

INTERNATIONALE

I. ÉVF. KOMMUNISTA FOLYÓIRAT 5. SZÁM

I. évfolyam, 1. szám Világ proletárjai egyesüljetek! 1919 február 9

A SZEGÉNY EMBER

A földmüves-szegénység kommunista lapja

Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, V., Visegrádi-u. 15. félemelet

Megjelenik minden vasárnap.
Ára 20 fillér.

Kommunista lapok. 1918–1919

megek fellépéseit a helyi reakció ellen. A rendkívüli kongresszus elé terjesztett javaslat véget kíván vetni ennek, s egyben kommunistaellenes akcióra ösztönzi a szakszervezeti vezetőségeket is, veszélyeztetve a szervezetek egységét.

A vita során több küldött – jelentős vidéki szervezetek képviselői – állást foglalt a kommunisták kizárása ellen.

Landler és Pogány, más küldöttekkel együtt, a határozati javaslat olyan kiegészítését indítványozta, amely szerint, ha a koalíciós kormány nem tud vagy nem akar kellő intézkedéseket foganatosítani az ellenforradalommal szemben, „ebben az esetben tiszta szocialista kormány vegye kezébe a hatalmat". E javaslat indokolása során Pogány kijelentette: „Az igazság az, hogy a szovjet kormány csapatai előnyomulnak. Nem szabad pusztán Scheidemannék politikáját nézni." E szavait a kongresszus küldöttei nagy helyesléssel fogadták.

A kongresszust az ellenforradalmi veszély miatti aggodalom jellemezte; a küldöttek fellépése kifejezte azt is, hogy a tömegek szocialista kormányzatot sürgetnek. A Pártvezetőségnek azonban sikerült jóváhagyatnia addigi politikáját. Határozati javaslatát Landlerék kiegészítő indítványával együtt fogadtatták el. Ilyen módon keresztülvitték a kommunisták kizárásáról szóló részt is, nagy nyomást gyakorolva a küldöttekre.

A rendkívüli kongresszus határozata ellenére folytatódott és erősödött a kommunisták és a baloldali szocialisták együttes harca a tanácshatalomért. A szakszervezetekben széles körű ellenállás bontakozott ki a kommunisták kizárását követelő jobboldali törekvéssel szemben. A Vas- és Fémmunkások Szövetségének központi vezetősége kizárt ismert kommunistákat, a többi szakszervezet központi vezetősége azonban, ha elvben el is fogadta a pártkongresszus határozatát, tartózkodott ilyen intézkedés foganatosításától. A szakosztályok és a helyi csoportok pedig még a vasasszakszervezetben sem hajtották végre a kommunisták kizárásáról szóló határozatot, s mind több helyen nyíltan elítélték azt.

A kommunisták kizárása a szakszervezetekből országszerte végrehajthatatlannak bizonyult.

A szociáldemokrata pártkongresszus határozata a földreformmal nem foglalkozott, bár ez a politikai élet egyik központi kérdése volt. A pártvezetőségi beszámoló is alig érintette, a kérdés megoldását a polgári pártoknak engedték át.

A földreformról szóló törvény február 16-án jelent meg, olyan helyzetben, amikor a munkásság forradalmi fellépései és a falusi szegénység földet követelő mozgalma robbanásig feszültté tette a helyzetet. A törvény kimondja, hogy a nagybirtok 500 holdon felül kisajátítható. Emellett lehetővé teszi, hogy a nagybirtokos családok felnőtt tagjai részére külön hagyjanak meg – 500 holdat. Előírja továbbá, hogy a kisajátításra kerülő birtokrészekért a tulajdonos a háború előtti forgalmi értéknek megfelelő kártalanítást kapjon. Az igénybevételre kerülő földeket részben 5–20 holdas kisbirtokok, részben 200 holdig terjedő középbirtokok létesítésére kívánták felhasználni. A földet haszonbérbe akarták adni, lehetővé téve, hogy a bérlők tulajdonává váljon, ha a megváltás összegét kifizetik. A törvény kizárta az igényjogosultak sorából azokat, akik az 1918. november 1. utáni parasztmozgalmakban részt vettek. Ez jogi ürügyként szolgálhatott arra, hogy a nincstelenek és a szegényparasztok nagy tömegét kirekesszék a földigénylők közül.

A „néptörvénynek" nevezett földreform-törvény a földművesnép elégedetlen-

ségét és felháborodását váltotta ki. A falusi szegénység kérvények tömegével követelte a nagybirtokok megváltás nélküli kisajátítását és azonnali felosztását. A földért való harc mind élesebbé vált. Ez volt az egyik fő oka annak, hogy a földbirtokosok és az egyházi reakció erőteljesebb fellépéseket követelt a kormánytól a kommunista mozgalom ellen. Ezt sürgették a burzsoázia összes pártjai is.

A Kommunista Internacionálé megalakulása.
A KMP elleni támadás kudarca és a polgári rendszer csődje.
Magyarország a szocialista forradalom előestéjén

1918–1919-ben a munkásosztály számos európai országban a politikai hatalom meghódításának történelmi feladata elé került. Az európai forradalmi harcok során a régi szocialista pártok baloldala önálló politikai erővé fejlődött. Napirendre került a reformistáktól elkülönülő új, forradalmi pártok alakulása. A nagy feladatok, forradalmi pártok alakulása és harci taktikájuk meghatározása, sürgették az új Internacionálé létrehozását.

1919 januárjában megjelent az orosz, német, lengyel, magyar, osztrák, finn és a lett kommunista párt, valamint a balkáni forradalmi szociáldemokrata föderáció együttes felhívása a III. Internacionálé megalakítására. A felhívás megállapítja, hogy az új Internacionálé megteremtését sürgőssé teszi „a hallatlanul gyorsan kibontakozó világforradalom", amely új és új problémákat vet fel. A forradalmi mozgalom fő céljául proletárdiktatúra teremtését, a kizsákmányolók kisajátítását, a termelőeszközök köztulajdonba vételét jelöli meg és hangsúlyozza: „A világhelyzet most megköveteli a forradalmi proletariátus különböző részeinek legszorosabb érintkezését, és azoknak az országoknak teljes egyesülését, ahol már győzött a szocialista forradalom."

A felhívás nagy rokonszenvet ébresztett a világ proletariátusában, és erős visszhangra talált Magyarországon is. A reformistákat viszont mind jobban nyugtalanította a forradalmi erők növekedése. Együttes fellépésre törekedtek, és e célból igyekeztek újjáéleszteni a II. Internacionálét.

1919. február 3-án Bernben összeült a reformisták első háború utáni konferenciája. A tanácskozáson az antantországok és a legyőzött országok képviselői szemben álltak egymással a háborús felelősség, még inkább a békefeltételek kérdésében. Egységes álláspontra jutottak viszont abban, hogy fellépnek a proletárdiktatúráért küzdő erők ellen, s a munkásság politikai harcát a polgári demokrácia keretei között tartják.

A győztes imperialista hatalmak ebben az időben azon munkálkodtak, hogy Népszövetség néven nemzetközi szervezetet létesítsenek, amely szerepet vállal az általuk diktált békeszerződések betartásában, a megszerzett zsákmány biztosításában, és elősegíti a kapitalista kormányok együttműködését a forradalmi mozgalmakkal szemben. A berni konferencia állást foglalt amellett, hogy a szociáldemokrata pártok támogassák a Népszövetség létrehozását. A Népszövetség iránti illúziókeltés a népek félrevezetésének egyik elemévé, a reformista tevékenység szerves részévé vált. A nemzetközi forradalmi mozgalom fontos feladata volt a

győztes imperialista hatalmak e szervezetének, valamint a reformista illúziókeltés eme újabb válfajának leleplezése.

A nemzetközi forradalmi munkásmozgalom küldöttei 1919. március 2-án ültek össze Moszkvában, hogy megalakítsák a III. Internacionálét, melyet *Kommunista Internacionálé*nak neveztek. Az alakuló kongresszuson harminc ország képviselői, a kommunista pártok és más baloldali szervezetek megbízottai vettek részt. A kongresszus március 2-től március 6-ig ülésezett. Irányelveiben a világhelyzetet értékelve megállapította: „Az imperialista háború polgárháborúvá változott. – Megszületett az új korszak! A kapitalizmus széthullásának, belső bomlásának korszaka, a proletariátus kommunista forradalmának korszaka."

Az Internacionálé kiáltvánnyal fordult a világ proletariátusához, amely harcra szólít a szocialista forradalomért. Kiemeli a tanácsok szerepét a forradalmi mozgalomban: „A tanácsok segítségével a munkásosztály megmentheti önmagát attól a bomlástól, amelyet a háború, az éhség pokoli kínjai, a vagyonosok erőszakoskodásai és a régi vezetőinek árulása idézett elő soraiban... A hatalomra jutott munkásosztály a tanácsok segítségével irányítja majd a gazdasági és kulturális élet minden ágát." A hatalomért vívott harc útjáról megállapítja: „A kommunista pártok sohasem idéznek elő mesterségesen polgárháborút, és mindig arra törekednek, hogy az – ha már egyszer kikerülhetetlenül szükségessé vált –, a lehető legrövidebb ideig tartson", de biztosítsa a proletariátus győzelmét. A kiáltvány egyesülésre hívja fel a munkásosztályt a tanácsok hatalmának, a proletariátus diktatúrájának megteremtéséért vívott harcban.

A Kommunista Internacionálé megalakulása a nemzetközi munkásmozgalom nagy jelentőségű eseménye volt. Elsőrendű szerepet játszott a munkásmozgalom forradalmi szárnyának eszmei és politikai fejlődésében, szervezeti erősödésében, újabb kommunista pártok alakulásában. A III. Internacionálé létrehozása különösen azokban az országokban ösztönözte a munkáshatalomért való harcot, ahol a forradalmi fellendülés és a tanácsmozgalom a legerősebb volt, így Magyarországon is.

*

Ebben az időben, 1919 februárjában, a rendőrség tervet készített a KMP elleni általános támadásra. A tanácsmozgalom terjedése, a falusi mozgalmak fellendülése, a földreform-törvénnyel szembeni nagy elégedetlenség növelte nyugtalanságukat és félelmüket a KMP-től. A polgári miniszterek elfogadták a rendőrség tervét, és az SZDP segítségét kérték a Kommunista Párt elleni támadáshoz. A minisztertanács február 18-i ülésén tárgyalt erről. Az igazságügyminiszter kijelentette: „Ha a Szociáldemokrata Párt elérkezettnek látja az időt a kommunisták letörésére, a kezdeményezésnek tőle kell kiindulnia", nehogy a fellépésnek „az a látszata legyen, hogy a polgári pártokat vonultatják fel a munkásság ellen". Garami habozott, a várható következmények nyugtalanították. Böhm a rendőri akció mellett volt, de azt kívánta, hogy „egyidejűleg jobb felé is" lépjenek fel.

Az SZDP vezetősége nem volt egységes a KMP elleni rendőri hadjárat támogatásában. Február 20-án azonban a rendőrség véres provokációt szervezett, hogy ürügyet teremtsen a Kommunista Párt szétveréséhez. A szociáldemokrata Pártvezetőség – egyes tagjainak viszolygása és ellenzése mellett – fedezte a rendőri akciót,

abban a reményben, hogy az segíti a KMP befolyásának visszaszorítását és a kommunistákkal való együttműködés híveinek elszigetelését.

Február 20-án délután a pesti Vigadó nagytermében a munkanélküliek gyűlést tartottak, utána a tanácshatalom mellett tüntetve a Vörös Ujság szerkesztősége elé vonultak. A tüntetők egy része a Népszava székházához ment tiltakozni amiatt, hogy a lap becsmérli a munkanélküliek mozgalmát. A rendőrség ezt használta fel a provokáció megrendezésére.

A Népszava szerkesztősége előtt és környékén a tüntetőket nagyszámú karhatalmi készültség várta: a rendőri alakulatok és a polgári védőrség egységei, köztük egy gépfegyveres osztag is. A Nagykörút és a Népszínház utca sarkán rendőrkordon állt, de a felvonulókat átengedte. Amikor a tüntetők a Népszínház utcából befordultak a Conti utcába, a környező házakban elrejtett fegyveresek lövöldözni kezdtek, s a Népszínház utca egyik házából gépfegyvertüzet nyitottak. A szerkesztőséget őrző rendőrök válaszoltak a tüzelésre. A néhány perces tűzharcban öt rendőr, egy védőr és két polgári személy vesztette életét, a sebesültek száma meghaladta a nyolcvanat.

A minisztertanács éppen ülésezett. A budapesti főkapitány még az ülés közben jelentette Berinkey miniszterelnöknek a történteket, felhatalmazást kérve a KMP vezetőinek letartóztatására. Az eseményekről szólva egy későbbi tanúvallomásában a főkapitány kijelentette: „Én nem vártam be a vizsgálatot arra vonatkozólag, hogy vajon nem a két karhatalom lőtt-e egymásra, ami feltehető, illetőleg nem kizárt, hanem rögtön arra az álláspontra helyezkedtem, hogy most már itt van az az alkalom", amely felhasználható a Kommunista Párt ellen. A minisztertanácsban a kérdés tárgyalása során Böhm megkérdezte tőle, mit vár az akciótól? Ő így felelt: „Azt, mintha a fejet leütném a törzsről", s utána a törzs elhal.

A minisztertanács a Conti utcai tűzharc ürügyén elrendelte, hogy tartóztassák le a KMP vezetőit, és karhatalmi eszközökkel hiúsítsák meg a párt tevékenységét. Úgy vélte, hogy ez az esemény alkalmas a KMP elleni pogromhangulat keltésére; felhasználta azt a körülményt, hogy a lövöldözés során elesettek legtöbbje rendőr volt. A szociáldemokrata miniszterek közül különösen Böhm és Peidl sürgette a leszámolást.

Február 21-én hajnalban megkezdték a hajszát a kommunisták ellen. Két nap alatt több mint 200 embert hurcoltak a rendőrségre. Letartóztatták a KMP 57 ismert harcosát, köztük a Központi Bizottság számos tagját, így Kun Bélát, Chlepkó Edét, Jancsik Ferencet, Korvin Ottót, Rabinovics Józsefet, Szántó Bélát, Vágó Bélát, valamint az Ifjúmunkások Szövetségének több vezetőjét. Később további lefogások is voltak, s letartóztatták a leszerelt katonák és altisztek szervezeteinek néhány vezetőjét. A rendőrségen a lefogottak egy részét, köztük különösen Kun Bélát, kegyetlenül megverték.

A Szociáldemokrata Párt sürgetésére a kormány a jobboldali elemekkel szemben is foganatosított intézkedéseket, de ezek csak látszatrendszabályok voltak. A MOVÉ-t feloszlatták. Egy kolostorba internálták a bukott monarchia két háborús miniszterét, biztosítva részükre az úri ellátást. A kormány nem akarta megfélemlíteni a jobboldali elemeket, inkább megértésüket és támogatásukat kívánta, amikor a kommunisták elleni hadjárattal demonstrálta készségét, hogy leszámoljon a szocialista forradalom erőivel.

Február 21-én néhány újságban megjelent a Kommunista Párt nyilatkozata, amely megállapítja, hogy a Conti utcai támadás „előre megszervezett ellenforradalmi provokáció" volt. A Népszava a kommunista nyilatkozatot nem közölte, s a provokációt féktelen kommunistaellenes uszításra használta fel. A szociáldemokrata Pártvezetőség február 21-én délelőtt tömeggyűlést rendezett az Országház téren ugyanebből a célból.

A KMP azon vezetői, akik a letartóztatást elkerülték, illegalitásba vonulva irányították tovább a párt tevékenységét. A kommunisták elmentek a február 21-i Országház téri gyűlésre, és szembeszálltak a vad hangulatkeltéssel. Két nap múlva megjelent a KMP röpirata, amely ismételten megállapítja, hogy „a gyilkosságokat azok szervezték, akik minden áron el akarják nyomni a mi óriási méretekben növekvő pártunkat". A KMP egy másik röplapja hírül adja: „Rendületlenül és fokozott erővel folytatjuk a felvilágosítás és szervezés munkáját, pártunk további kiépítését... Mégannyi elvtársunk letartóztatása sem akaszthatja meg egy pillanatra sem a proletárforradalom előkészítésének a munkáját." A Vörös Ujság február 23-án Nagyváradon, s egy hét múlva ismét Budapesten jelent meg. Március 1-i vezércikkében a lap az események tanulságait levonva megállapítja: „A diktatúra és demokrácia vitáját eldöntötték a tények. Döntésük lesújtó a szociáldemokrata Pártvezetőség számára. Kiderült, hogy lelépett a demokrácia útjáról, és rálépett a diktatúra útjára. De *ezt a diktatúrát nem a burzsoázia és az ellenforradalom, hanem a forradalmi proletariátus ellen alkalmazza.*"

A KMP vezetőinek lefogása nagy megütközést váltott ki a munkásság körében, s aggodalmat keltett az ellenforradalmi szervezkedés miatt nyugtalankodó tömegekben. Gyorsan elterjedt a híre, hogy a rendőrségen kegyetlenül megkínozták Kun Bélát és társait, s a megrökönyödés felháborodássá változott. Lelepleződött, hogy a „népkormány" polgári demokráciája a vagyonos osztályok rendjét védelmező diktatúra, amely a demokratikus szabadságjogok nyílt lábbal tiprásától és véres provokációtól sem riad vissza a szocialista forradalom erőivel szemben, a polgári társadalom védelmében.

A KMP elleni hajsza nem tudta meggátolni a párt tevékenységét, sőt befolyása rohamosan nőtt. A provokáció kompromittálta mindazokat, akik szentesítették és felhasználták.

Több ezer munkanélküli vasmunkás február 24-én gyűlést tartott a Múzeum kert mögött levő Nemzeti Lovardában. Felháborodottan tiltakoztak a kommunisták lefogása és megkínzása ellen. Gyűlések voltak a gyárakban, a szakszervezetekben, a Galilei Körben. Követelték a lefogottak szabadon engedését, s a kínzásokért felelősök megbüntetését.

A Conti utcai provokáció szervezői és segítői az áldozatok temetését is igyekeztek felhasználni kommunistaellenes pogromhangulat keltésére. Az emberek egy részét sikerült átmenetileg megzavarni. A nagy propagandával megrendezett temetés – amelynek szónokai között lépett fel Nagy Vince belügyminiszter és Garbai Sándor, a szociáldemokrata Pártvezetőség képviselője is – mégsem tudta feltartóztatni a kommunista vezetők megkínzása és börtönbevetése által kiváltott munkásfelháborodást és a forradalmi erők további növekedését.

A kormány arra kényszerült, hogy vizsgálatot ígérjen a „hatáskörüket túllépő" rendőrök ellen. A minisztertanács február 26-án foglalkozott az előállt helyzettel.

Itt kijelentették ugyan, hogy „elvek hirdetéséért" senkit sem lehet üldözni, de senki sem javasolta, hogy szüntessék be a szégyenletes eljárást. A belügyminiszter viszont a kommunistákat bántalmazó rendőrök elleni vizsgálat beszüntetését kérte. Kunfi ezt helytelenítette, és megállapította, hogy „ha a hivatalos hatalmukkal visszaélők megtorlásban nem részesülnek, veszélyeztetni fogja a mostani kedvező helyzetet, a kommunista mozgalom letörését". A minisztertanács a Szociáldemokrata Párt kommunistaellenes akciójától várta a KMP befolyásának visszaszorítását, és tudomásul vette, hogy a szociáldemokrata Pártvezetőségnek szüksége van a rendőrséggel szembeni látszatvizsgálatra.

A közvélemény előtt mind nyilvánvalóbb lett, hogy a Conti utcai lövöldözés az ellenforradalom provokációja volt. A szociáldemokrata Pártvezetőség több tagja elhatárolta magát a szégyenletes akciótól.

A kormány, hogy csillapítsa a rendőri hajsza miatt keletkezett felháborodást, politikai foglyoknak nyilvánította a letartóztatott kommunistákat. E lépésével beismerte, hogy a KMP vezetőit nem valamilyen bűncselekmény miatt fogták el és tartják börtönben, hanem meggyőződésükért és politikai küzdelmükért.

Kun Bélát és lefogott társait a Gyűjtőfogházba szállították. A kormány kénytelen volt megengedni, hogy látogatókat fogadhassanak. Naponta több százan keresték fel őket, és a gyárak képviseletében kifejezték a munkásság szolidaritását. A Központi Bizottság bebörtönzött tagjai bekapcsolódtak a párt irányításába, rendszeressé vált összeköttetésük a szabadon maradt vezetőkkel, s a Gyűjtőfogház a forradalmi mozgalom irányító központjává vált.

Az SZDP vezetősége újabb manőverrel kísérletezett, hogy eredményesebbé tegye kommunistaellenes kampányát. Felhívást intézett a kommunistákhoz, hogy hagyják ott a KMP-t és térjenek vissza a Szociáldemokrata Pártba. Ezt a Budapesti Munkástanács március 3-i ülésén terjesztették elő. A manőver túlságosan átlátszónak bizonyult, s nem tudta meggátolni a KMP befolyásának további növekedését.

A szakszervezetekben általánossá vált az egység megbontására irányuló antikommunista kongresszusi határozat elítélése. A budapesti vasesztergályosok helyi csoportja március 9-én kommunista határozati javaslatot fogadott el, amely elítéli a szakszervezet központi vezetőségét. Kimondja, hogy az esztergályosok taggyűlése „tiltakozik a központi vezetőség eljárása ellen, mely szerint szervezett munkásokat kizár a szövetség kötelékéből, a *Kommunista Párthoz*, egy tisztán osztályharc alapján álló párthoz tartozásuk miatt". A kizárásokat a Szociáldemokrata Párt „politikai terrorjának" minősíti, azokat „semmisnek nyilvánítja", és felszólítja a szervező bizottságot, hogy ezen határozatnak szerezzen érvényt. Az esztergályosokéhoz hasonló határozatot hozott a bádogosok és vízvezetékszerelők taggyűlése is.

A bebörtönzött kommunisták szabadon bocsátásáért széles körű akció bontakozott ki. A „népkormány" ügyészsége a lefogottak egy részét március elején szabadlábra helyezte, viszont elfogató parancsot adott ki a párt más vezetői, köztük Szamuely Tibor, Hevesi Gyula, Pór Ernő, Fiedler Rezső és Rudas László ellen. Ugyanakkor az üzemi és szakszervezeti értekezleteken, a munkanélküliek és a leszerelt katonák gyűlésein a bebörtönzött kommunisták szabadon engedése első-

rendű politikai követeléssé vált. A kommunisták és szociáldemokraták együttes fellépése mindjobban sarokba szorította az SZDP vezetőségét és a kormányt.

A bebörtönzöttek kiszabadításáért folyó küzdelem része volt a Tanácsköztársaságért folyó harcnak, amelynek erejét, lendületét a falusi szegénység forradalmi fellépése is nagymértékben megnövelte.

*

Miközben a kormány Budapesten megindította a rendőri hajszát a Kommunista Párt ellen, vidéken nagy megmozdulások robbantak ki. Károlyi Mihály február 25-án kápolnai birtokán megkezdte a földosztást, de példáját a földbirtokosok nem követték. A szegényparasztság továbbra is beleütközött a földbirtokosok hatalmát védelmezők és a velük alkudozók frontjába. A kormány évekre kívánta elnyújtani a reform végrehajtását. A földműves szegénység válaszút elé került: vár, vagy követi a KMP felhívását, és végrehajtja a nagybirtokok forradalmi elfoglalását. Február végén és március első felében hatalmas lendületet vett a földfoglaló mozgalom.

Az alföldi munkástanácsok küldöttei március 2-án Szegeden kongresszust tartottak, ahol követelték a nagybirtok megváltás nélküli elkobzását és átadását termelőszövetkezeteknek. Állásfoglalásuk a már széles körűvé vált földfoglalások tényét tükrözte, és ösztönözte a további fellépéseket. Összehangolt cselekvést sürgettek az ellenforradalmi kísérletekkel szemben, és a tanácsok hatalmának erősítését kívánták. A szociáldemokrata küldöttek azt követelték, hogy a párt vonuljon ellenzékbe vagy alakítson tiszta szocialista kormányt.

Különösen nagy erővel jelentkezett a földfoglaló mozgalom Somogy megyében: február végétől március 20-ig 60 nagybirtokot foglaltak el, és termelőszövetkezeteket alakítottak. Az akció „törvényesítésére" felhasználták a földreform-törvény egyik pontját, amely kimondja, hogy ha a nagybirtokon a termelés folytonossága nincs biztosítva, akkor az igénylők ideiglenesen közös használatba vehetik a földet. A „rend helyreállítására" Somogyba küldött kisgazdapárti kormánybiztost elkergették. Latinka Sándor és a Somogy megyei szociáldemokrata szervezetek más baloldali vezetői álltak a földfoglaló mozgalom élére. Jelentős szerepe volt a megmozdulásokban Hamburger Jenőnek, a szociáldemokrata balszárny kiemelkedő képviselőjének, aki 1918 novemberétől a párt egyik központi titkára s a kommunistákkal való együttműködés híve.

Birtokfoglalások voltak Jakabszálláson, Sárszentágotán, Sárváron, Zámolyon, Pakson, Kiskunhalason, Sződön, több tiszántúli járásban, különösen Makó, Gyula, Békés és Berettyóújfalu környékén, Sárréten, a Bodrogközben, Kárpát-Ukrajnában. A kormány tehetetlennek bizonyult a mind nagyobb arányokat öltő földfoglaló mozgalommal szemben. A földfoglalók ereje termelőszövetkezetbe tömörülve megsokszorozódott.

A birtokfoglalás és szövetkezetalakítás egybekapcsolódása növelte a termelőszövetkezetek iránti bizalmat, de nem vette le napirendről a földosztás kérdését.

A földfoglaló mozgalmak fellendülésével egy időben a munkások, a katonák és a szegényparasztok megmozdulásai érzékeny csapásokat mértek az ellenforradalmi elemek és a velük egyezkedők közigazgatási hadállásaira: országszerte nőtt a tanú-

csok hatalma. Székesfehérváron még február elején átvették a tanácsok a megyei közigazgatás irányítását. Március 10-én Kaposváron, 14-én Szekszárdon és Szegeden, 15-én Kiskunfélegyházán, 17-én Pápán, 18-án Aszódon, 20-án Miskolcon a munkástanácsok ellenőrzése alá került a megyei és a helyi közigazgatás.

A népmegmozdulások csillapítása céljából a kormány, a munkástanácsok követelésének engedve, számos kormánybiztost leváltott, s helyükre szociáldemokratákat nevezett ki. Így történt Csanád, Nógrád, Szabolcs, Szolnok megyében, Kiskunfélegyházán, Hódmezővásárhelyen és más városokban. Más megyékben is folyt a harc a polgári pártokhoz tartozó kormánybiztosok eltávolításáért. Bihar, Csongrád, Győr és Hajdú megyében, ahol már régebben szociáldemokrata volt a kormánybiztos, március folyamán a közigazgatás irányítását mindinkább a munkástanács vette át.

Ezekben a hetekben a katonatanácsok befolyása is fokozódott; számos alakulat elkergette az ellenforradalmi tiszteket. Megnövekedett a budapesti Katonatanács politikai súlya.

A Tanácsköztársaság megteremtése március közepére a munkások, a szegényparasztok és a katonák általános követelésévé vált. A tanácsmozgalom magával ragadta a szervezett munkásság döntő többségét. A Szociáldemokrata Pártban túlsúlyra jutott a balszárny, amely szocialista kormány létesítéséért és a kommunistákkal való egységért lépett fel.

A koalíciós kormány hatalma megingott, a tanácsok hatalma pedig országszerte megerősödött.

A polgári demokratikus forradalmat követően a politikai életben kettőshatalom alakult ki: a koalíciós kormány és szerveinek hatalma, valamint a Budapesti Munkástanács, a Katonatanács, a munkás-, katona- és paraszttanácsok országszerte kifejlődő hatalma.

1919 január–március havában a tanácsok befolyása jutott túlsúlyra az ország politikai életében. Márciusban a Budapesti Munkástanács és a Katonatanács vált a fő hatalmi tényezővé. A koalíciós kormány léte elsősorban attól függött, vajon az SZDP tudja-e ellensúlyozni a KMP növekvő befolyását, és biztosítani a kormány számára a Budapesti Munkástanács és a Katonatanács további támogatását.

A Budapesti Munkástanácsban is megerősödött a baloldal. Varga Jenő javaslatára a Munkástanács március 7-i ülésén határozatot hozott, amely – osztrák példa nyomán – szakbizottság felállítását sürgeti az ipari üzemek szocializálása lehetőségeinek tanulmányozására. Az SZDP vezetősége ellenezte ezt az óvatos javaslatot is, mert attól tartott, hogy gyárfoglalásokra ösztönözheti a munkásokat, s az üzemi tanácsok újabb iparvállalatokban veszik kezükbe az igazgatást. A Budapesti Munkástanács azonban Varga Jenő javaslatát, a Pártvezetőség hivatalos képviselőinek állásfoglalásával szemben, túlnyomó többséggel megszavazta. A Garami vezette jobbszárny a Pártvezetőségben többséggel rendelkezett, de az SZDP tagságának gyors balratolódása következtében mind jobban elszigetelődött. A balszárny vezetői – Landler, Hamburger, Nyisztor, Pogány, Varga – magukhoz ragadták a pártban a kezdeményezést, és az események hatására a Pártvezetőség centrista tagjai közeledtek hozzájuk.

Ebben az időben az SZDP vezetői közül mind többen keresték fel a kommunistákat a Gyűjtőfogházban, és tárgyaltak velük. A balszárny képviselői a két munkás-

párt egyesítéséről és Tanácsköztársaság létesítéséről folytattak megbeszéléseket. Bogár Ignác, a nyomdászszakszervezet egyik vezetője, a Pártvezetőség több tagjának egyetértésével, felkérte Kun Bélát, fogalmazza meg a két párt egyesülésének alapelveit. Kun eleget tett e kívánságnak, s a Kommunista Párt más vezetőivel megbeszélve, a választ 1919. március 11-i levelében tíz pontban foglalta össze.

Az 1. pont feltételül szabja, hogy a Szociáldemokrata Párt lépjen ki a burzsoá kormányból, vessen véget az uralkodó osztályokkal való együttműködésnek, és állást foglal amellett, hogy ki kell építeni a munkások, katonák és földműves szegények tanácsainak hatalmát.

A 2. pont megállapítja, hogy szakítani kell a más nemzetiségűek feletti magyar uralom fenntartására irányuló politikával, amely újabb háborút érlel a szomszéd országokkal.

A 3. pont a parlamentáris polgári köztársasággal szembeállítja a tanácsok köztársaságát, amely megszünteti a burzsoázia karhatalmi alakulatait, és létrehozza „a fölfegyverzett proletariátus osztályhadseregét", eltörli a régi közigazgatást, s újat teremt a tanácsok útján.

A 4–8. pontok a szocializmushoz vezető közvetlen átmeneti intézkedéseket tartalmazzák. Ezek kapcsán a levél megállapítja, hogy még az államhatalom meghódítása előtt általánossá kell tenni a termelés és az elosztás munkásellenőrzését.

A földkérdésben a levél úgy foglal állást, hogy minden birtokot, amelyet nem használója és családtagjai művelnek meg, állami tulajdonná kell nyilvánítani. Helyteleníti a földosztást, úgy véli, hogy az elkobzott földet az állam műveltesse „a falusi szegénység tanácsai útján." „Rövid átmeneti eszköz lehet e tekintetben – írja Kun – mezőgazdasági termelőszövetkezetek alakítása is."

A levél megállapítja, hogy államosítani kell az ipart, mindenekelőtt a nagyipart, továbbá a bankokat és a közlekedést. Állami monopóliummá kell tenni a külkereskedelmet és a nagykereskedelmet.

A 9. pont kimondja, hogy a Szociáldemokrata Párt programjának összes munkásvédelmi követeléseit haladéktalanul meg kell valósítani, s egyben állást foglal a munkafegyelem biztosítása mellett.

A 10. pont a szocialista eszmék állami propagandáját, az egyház és az állam szétválasztását s az iskoláknak a szocialista nevelés szolgálatába állítását tartalmazza.

A levél kifejezi azt a meggyőződést, hogy „a munkásmozgalom tiszta proletár, tehát forradalmi irányzatának egyesülése Magyarországon hamarosan be fog következni". A két párt egyesülésének előkészítésére a forradalmi erők közös konferenciáját ajánlja.

A KMP vezetői úgy vélték, hogy a két párt egyesülése a tíz pontban összefoglalt forradalmi elvek alapján, még a hatalom meghódítása előtt valóra válhat. A levélben foglalt alapelvek összessége: a hatalomért való harc programja, amely tartalmazza a társadalom szocialista átalakításának feladatait is.

A levéllel megismerkedett a szociáldemokrata Pártvezetőség is, amelynek az előállt új helyzetben kellett állást foglalnia a Kommunista Párthoz való viszony kérdésében. A Szociáldemokrata Párt választ elé került.

A tanácsmozgalom feltartóztathatatlanul nőtt. Amíg a kormány óvakodott erőteljesen fellépni a monarchistákkal szemben, a néptömegek újabb csapásokat

mértek rájuk és a velük egyezkedő kormányzatra. Tömegtámaszát a kormány elvesztette, a rendszer válsága tetőpontjához közeledett.

A minisztertanács március 17-én tárgyalt a rendkívül súlyos belpolitikai helyzetről. Úgy határozott, hogy április 13-ra kitűzi a parlamenti választásokat, remélve, hogy ezek segítségével megszilárdíthatja a rendszert. Ugyanakkor Nagy Vince belügyminiszter a kormány valamennyi polgári minisztere nevében azt javasolta, hogy alakuljon szociáldemokrata kormány, amelyet a koalíció polgári pártjai kívülről támogatnának. E javaslat lényege az, hogy a Szociáldemokrata Párt vállalja magára a proletárforradalom visszaszorításának és a polgári rendszer megerősítésének fő politikai terhét. Szende Pál pénzügyminiszter, támogatva Nagy Vince javaslatát, kijelentette, hogy a Radikális Párt feloszlik, mert a „polgárság megbukott, ennek le kell vonni a konzekvenciáit".

Böhm közölte, hogy pártja egyedül nem vállalja a kormányalakítást. Az SZDP vezetősége nem merte magára venni a polgári rend védelmének teljes politikai felelősségét, amikor a pártban és a szakszervezetekben túlsúlyra jutott a szocialista rendszert követelő balszárny befolyása.

A forradalmi válság elmélyülésének jelentős tényezőjévé vált a lefogott kommunisták kiszabadításáért folyó mozgalom. Kiemelkedett a csepeli kommunista tömeggyűlés, amelyet március 18-án, a párizsi kommün kikiáltásának évfordulóján rendeztek, sok ezer résztvevővel. A gyűlés határozatot fogadott el, amely kimondja: „a csepeli összmunkásság a fogva tartott kommunisták azonnali szabadon bocsátását követeli, s ennek a határozatnak minden erejével érvényt is szerez. A határozathoz való csatlakozásra felhívja a budapesti gyárak munkásait." A helyi szociáldemokrata szervezet vezetői is e határozat elfogadása mellett léptek fel, s elítélték a Pártvezetőséget. A gyűlés hozott egy másik határozatot is, amely a proletárdiktatúra kikiáltását követeli. Kimondja, hogy a gyár munkássága „a Kommunista Párt programját teljes egészében magáévá teszi". Csepel állásfoglalása nagy hatást gyakorolt a gyárak munkásaira.

A kormány március 19-én a lefogottak egy részét szabadon bocsátotta, de tovább erősödtek a munkások és katonák fellépései valamennyi bebörtönzött kommunista kiszabadításáért.

A KMP március 23-ra, vasárnapra nagygyűlést hirdetett az Országház térre „A politikai helyzet és a kommunistaüldözés" napirenddel. Röpiratában arra szólított fel, hogy a burzsoá kormány fehérterrorjával a munkásság forradalmi tömegakaratát állítsák szembe. Az Országház téri gyűlés olyan megmozdulásnak ígérkezett, amely forradalmi módon végrehajtja Kun Béla és társai kiszabadítását, és gyorsítja a harcot a Tanácsköztársaság kikiáltásáért.

Ezekben a napokban Budapesten és vidéken is szaporodtak a bérsztrájkok, egybekapcsolódtak a kommunisták szabadon engedésének követelésével és a Tanácsköztársaság melletti állásfoglalással. A munkanélküliek is újabb akciót indítottak. Március 19-én 15 ezer fővárosi munkanélküli tüntető menetben, vörös zászlók alatt vonult végig a városon, fel a Várba, s a Népjóléti Minisztériumban küldöttségük előterjesztette kívánságaikat. Közvetlen segélyköveteléseikkel együtt sürgették, hogy a földek és gyárak *„azonnal a proletárok kezelésébe"* kerüljenek, minden megváltás nélkül. Ugyanezen a napon a nyomdászszakszervezet összbizalmi értekezlete leváltotta a jobboldali vezetőséget, ideiglenes vezető szervet ala-

kított, és kimondta, hogy bérköveteléseikért másnap beszüntetik a munkát. A Népszava kiszedését is megtagadták.

Eközben a kormányzat csődje teljessé vált. Ebben szerepet játszott az antanthatalmak jegyzéke, amelyet Vyx francia alezredes március 20-án adott át a magyar kormánynak. E jegyzék azt követelte, hogy a magyar katonaságot tíz nap alatt vonják ki egy újabb övezetből, amely magában foglalja Szegedet, Hódmezővásárhelyet, Orosházát, Gyomát és Debrecent is. A megjelölt zónát antantcsapatokkal akarták megszállni. A Berinkey-kormány képtelen volt vállalni akár az antant újabb követelésének teljesítését, akár azt, hogy az antanttal szembefordúljon. A kormány polgári miniszterei ismét azt kérték, hogy alakuljon szociáldemokrata kormány, és az keressen kivezető utat a teljessé vált belpolitikai és külpolitikai csődből, a polgári rendszer társadalmi és nemzeti válságából. A szociáldemokrata Pártvezetőség azonban nem tudta vállalni e feladatot.

Olyan helyzet állt elő, hogy ha a proletariátus politikai egysége létrejön és a szocialista forradalom végrehajtásának útjára lép, a burzsoá hatalom képtelen ellenállást tanúsítani a forradalom erőivel szemben. S a munkásság politikai egységének ügye a Tanácsköztársaságért való harc jegyében messze előrehaladt.

Ütött a szocialista forradalom győzelmének órája, gyorsabban, mintsem várható volt.

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG

1919. MÁRCIUS 21–AUGUSZTUS 1.

1919. március 21-én a magyarországi munkásmozgalom és egyben a magyar nép történetének dicsőséges időszaka kezdődött: hazánk a nemzetközi szocialista forradalom élvonalába került. A proletariátus vált a nemzet vezető osztályává; bebizonyosodott, hogy ő az egyetlen osztály, amely kivezetheti az országot a társadalmi és nemzeti válságból, végrehajthatja a dolgozó osztályok felszabadítását.

A szocialista forradalom győzelme

1919. március 21. – a szocialista forradalom győzelmének napja. A polgári rend csődbe jutott, a koalíciós kormány felbomlott, és Magyarország proletariátusa megdöntötte a politikai hatalmat. A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesült, azon elvek alapján, amelyeket Kun Béla 1919. március 11-i levele tartalmaz. Létrejött a munkásosztály forradalmi egysége, s az egyesült párt a proletariátus nevében átvette az ország kormányzását.

Megszületett a Tanácsköztársaság.

A Szociáldemokrata Párt tagságának döntő többsége már március 21-e előtt magáévá tette a KMP fő politikai céljait, és a kommunistákkal együtt a tanácsok hatalmáért küzdött. A forradalmi erők előretörése és a koalíciós kormányzat felbomlása láttán március 21-én a szociáldemokrata Pártvezetőség is elfogadta a kommunisták elvi álláspontját és harci programját. E döntést a pártban túlsúlyra jutott balszárny képviselői sürgették. A centrista vezetők úgy vélték, hogy számukra nincs más lehetőség: vagy megegyeznek a kommunistákkal és vállalják a forradalmi kísérletet, vagy félreállnak. Böhm Vilmos jellemezte így a helyzetet a Pártvezetőség és a Szakszervezeti Tanács március 21-i, együttes ülésén, és javasolta az egyesülést a Kommunista Párttal. Az ülés túlnyomó többséggel elfogadta a javaslatot, csak Garami, Peidl és Buchinger utasította el. Ők változatlanul a szocialista forradalom nyílt ellenfelei maradtak. Azt ajánlották, hogy az SZDP álljon félre; javaslatukkal azonban teljesen elszigetelődtek.

A Pártvezetőség azonnal küldöttséget menesztett a Gyűjtőfogházba, s ott a két párt képviselői megkötötték a történelmi jelentőségű megállapodást az egyesülésről és a Tanácsköztársaság kikiáltásáról.

A megállapodás kimondja, hogy az egyesült párt „a proletariátus nevében ha-

ladéktalanul átveszi az egész hatalmat", és vezetésével proletárdiktatúra létesül. Azonnal megszervezendő „a proletárság osztályhadserege, amely a fegyvert teljesen kiveszi a burzsoázia kezéből". Az antant-imperializmus elleni harcban pedig – állapítja meg az egyesülési okmány – „a legteljesebb és legbensőbb fegyveres és szellemi szövetség kötendő az orosz szovjetkormánnyal".

A megegyezés szerint az egyesült párt neve – amíg a III. Internacionálé e kérdésben állást nem foglal – *Magyarországi Szocialista Párt.*

Március 21-én kora délután összeült az SZDP Pártválasztmánya. Garbai Sándor ismertette az egységmegállapodást, amelyet a résztvevők nagy lelkesedéssel fogadtak, ellenzőit szóhoz sem hagyták jutni. Ebben az időben ülésezett a Katonatanács is, amely ugyancsak kitörő örömmel üdvözölte a döntést és kimondta: a Katonatanács fegyveres erőivel a megszülető Tanácsköztársaság mellett áll.

Aznap délután a régi képviselőházban a KMP propagandaelőadást tartott, amelyen a párt sok száz aktivistája vett részt. Váratlanul megjelent Szamuely Tibor, aki február 20-a óta illegalitásban élt. Az előadás félbeszakadt, és Szamuely tudatta a megállapodást a két párt egyesüléséről és a hatalom átvételéről. Az öröm határtalan volt. A hallgatóság kivonult az utcára, és vörös zászlók alatt menetelve ünnepelte a Tanácsköztársaság megszületésének nagy napját.

A történelmi fordulat híre gyorsan elterjedt. Városszerte megteltek az utcák a Tanácsköztársaságot éltető emberekkel. Nagy tömeg gyűlt össze a KMP Visegrádi utcai székháza előtt. A nép ezernyi formában fejezte ki afeletti örömét, hogy megszűnik a tőkések és földbirtokosok világa, valóra válik a dolgozók felszabadulása és a proletariátus veszi kezébe az ország forradalmi honvédelmét.

Az esti órákban ült össze a Budapesti Munkástanács. Garbai az ülésen beszámolt a két párt együttes döntéséről, s a Munkástanács jóváhagyását kérte a Tanácsköztársaság kikiáltásához. Pogány közölte, hogy a Katonatanács egyöntetűen elfogadta a döntést. A KMP képviseletében Bolgár Elek szólalt fel, és méltatta a Tanácsköztársaság megteremtésének hazai és nemzetközi jelentőségét. A Munkástanács viharos lelkesedése közepette, a nagy történelmi lépés tudatában, egységesen csatlakozott a két párt elhatározásához.

Eközben a KMP irányításával munkáscsoportok megszállták a kerületi rendőrkapitányságokat, kommunista őrségeket szerveztek a bankok védelmére, a Katonatanács intézkedésére forradalmi osztagok elfoglalták a telefonközpontot, a pályaudvarokat, a postát, a távirdát és más objektumokat. A leszerelt katonák és altisztek szervezetei, valamint az Ifjúmunkások Országos Szövetsége is részt vett a forradalom rendjének fenntartásában. A gyárak, a bányák, a kaszárnyák a Tanácsköztársaság kikiáltása után azonnal a proletárhatalom erődjeivé váltak.

A lemondott Berinkey-kormány tudomásul vette a két munkáspárt, a Budapesti Munkástanács és a Katonatanács döntését, és távozott. Károlyi Mihály leköszönt ideiglenes köztársasági elnöki tisztéről, ezzel elősegítette, hogy a proletariátus békésen vegye át a hatalmat.

1919 márciusában Magyarországon olyan helyzet állt elő, amely parancsolóan megkövetelte és a vártnál korábban lehetővé tette a szocialista forradalom végrehajtását. A proletariátus, magává téve a KMP harci céljait, kész volt történelmi küldetésének teljesítésére. Forradalmi Kormányzótanács alakult, amely átvette az ország kormányzását.

A szocialista forradalom békésen győzött. A széthulló tőkés-földbirtokos hatalom, a teljes fejetlenség állapotába jutott ellenforradalmi erők képtelenek voltak szembeszállni az egységesen fellépő proletariátus forradalmi akaratával. Ugyanakkor az egyesült párt kommunista harci programja – azzal, hogy megmutatta a kivezető utat a csődbe jutott polgári rendszerből, célul tűzte ki a szocialista társadalom megteremtését és az antanttal dacolva vállalta a forradalmi honvédelmet – a proletariátus mellé állította a nép túlnyomó többségét. Így vált lehetővé a politikai hatalom békés meghódítása.

A hatalom békés átvétele elvi szempontból is nagy jelentőségű: bebizonyosodott, hogy a fegyveres felkelés nem egyetlen útja a szocialista forradalom győzelemre vitelének. Ha a tőkés-földbirtokos hatalom már képtelen szervezetten ellenállni az uralomra törő proletariátus erőinek, akkor a szocialista forradalom viszonylag békés úton, fegyveres felkelés nélkül is győzhet.

Az oroszországi forradalom fejlődésében is volt olyan szakasz, a kettőshatalom idején – 1917 március–júniusban –, amikor fennállt a békés átmenet lehetősége. A munkás-, paraszt- és katonatanácsok akkor nagy politikai hatalommal rendelkeztek, a burzsoázia Ideiglenes Kormánya viszont gyenge volt, léte a mensevikek és eszerek vezette szovjetek támogatásától függött. Lenin úgy látta, ha a tanácsok a forradalom demokratikus szakaszában, félretolva a még erőtlen Ideiglenes Kormányt, magukhoz ragadják az államhatalmat, akkor békés úton is létrejöhet a szovjetek köztársasága, s biztosítható a békés átmenet a szocialista forradalomba. E lehetőség azonban 1917 júliusában megszűnt, ennek következtében napirendre került a fegyveres felkelés, amelynek sikere 1917 novemberében hatalomra juttatta a proletariátust.

Magyarországon az események másként alakultak. Ezt értékelve mondotta Lenin: „Mi itt a szovjet hatalom győzelmén kívül erkölcsi győzelmet is arattunk. A legradikálisabb, a legdemokratikusabb, megalkuvó burzsoázia beismerte, hogy a legnagyobb válság pillanatában . . . nem lehet más hatalom, mint a tanácshatalom, mint a proletariátus diktatúrája."

A magyar burzsoázia legdemokratikusabb része – amelynek ekkor fő politikai képviselője Károlyi és Jászi volt – megalkuvónak, gyengének bizonyult a monarchista ellenforradalmárokkal és az antanttal szemben. Az antant iránti illúziókból azonban kiábrándultak, és levonták a tanulságokat abból is, hogy a KMP elleni akció kudarcba fulladt, s a tanácsmozgalom erőit nem lehet visszavetni. Károlyi, Jászi és társaik eljutottak annak felismeréséhez és nyílt beismeréséhez, hogy a polgári rendszer megbukott, helyét át kell adnia egy új rendszernek, amelyet a proletariátus teremt meg. E beismerés is bizonysága annak, hogy a proletariátus erkölcsi győzelmet aratott a burzsoázia felett. A koalíciós kormányzat felbomlott, a tanácsok hatalma kifejlődött, s a kettőshatalom Magyarországon a szocialista forradalom békés győzelmével szűnt meg.

A március 21-i forradalom győzelme és békés jellege elválaszthatatlan a proletariátus politikai egységének helyreállításától. A reformizmus vereséget szenvedett, s ezt a Szociáldemokrata Párt a kommunista program elfogadásával nyilvánosan elismerte. A proletárdiktatúra megteremtése a Kommunista Párt nagy politikai és erkölcsi győzelme volt.

A két párt egyesülésével azonban még nem jöhetett létre az eszmei egység.

HATÁROZAT.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja a mai napon közös vezetőségi ülésében a két párt teljes egyesülését határozta el.

Az egyesült uj part neve mindaddig, amig a forradalmi internationale nem tört a part véglegesen elnevezésében, a következő lesz:

"MAGYARORSZÁGI SZOCIALISTA PÁRT"

Az egyesülés a mellékelt plattform alapján történik, ugy, hogy a párt és a kormányhatalom vezetésében a Kommunisták Magyarországi Pártjának képviselői is részt vesznek.

A párt a proletáriátus nevében haladéktalanul átveszi az egész hatalmat. A proletárság e diktaturáját a munkás-, parasztés katonatanácsok gyakorolják. Éppen ezért természetszerüleg véglegesen elejtődik a nemzetgyülési választások terve.

Haladéktalanul megteremtendő a proletárság osztályhadserege, mely a fegyvert teljesen kiveszi a burzsoázia kezéből.

A proletárság uralmának biztositására és az antant imperializmusa ellen a legteljesebb és a legbensőbb fegyveres és szellemi szövetség kötendő az orosz szovjetkormánnyal.

Budapest, 1919. március 21.

A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT nevében:

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA nevében:

A KMP és az SZDP egyesüléséről szóló határozat. 1919. március 21.

Meggyorsult a baloldali szocialisták s részben a centrista befolyás alatt állók politikai fejlődése, közeledtek a kommunista eszmékhez. Ugyanakkor fennállt annak lehetősége, hogy a centristák, a forradalmi harcokban bizonytalanokká válva, eszmei és politikai zavart keltenek a párt, a tanácsok, a szakszervezetek tevékenységében. Bent maradtak a pártban a jobboldaliak is, akik elszigeteltségük miatt elhallgattak, alkalmazkodtak a számukra kényszerű helyzethez, és várták az események alakulását. A reformisták és centristák veszélyeztették az egyesült párt politikai egységét, gátolták eszmei összeforrását.

A Tanácsköztársaság vezető testületében, a Kormányzótanácsban a kommunisták és a baloldali szocialisták forradalmi blokkja többséget alkotott. A Kormányzótanács elnöke Garbai Sándor lett, a Tanácsköztársaság általánosan elismert politikai vezére azonban Kun Béla, a kormány külügyi népbiztosa. A kormánynak több mint egyharmada a KMP tagjai közül került ki, köztük Vágó Béla, Szamuely Tibor, Vántus Károly, Fiedler Rezső, Rákosi Mátyás. A baloldali szocialisták közül népbiztos lett Landler Jenő, Nyisztor György, Hamburger Jenő s a hozzájuk közel álló, velük együtt a Tanácsköztársaság szilárd hívévé vált Pogány József és Varga Jenő. A népbiztosok egyharmada viszont a viszonyok kényszerítő hatására csatlakozott a forradalomhoz. Közülük Böhm Vilmos, Kunfi Zsigmond, Garbai Sándor és Haubrich József játszott jelentős szerepet.

*

Az egyesült párt és a Kormányzótanács március 22-én felhívással fordult Magyarország népéhez, amelyben tudatja, hogy a tőkés-földbirtokos uralmat „a proletárság diktatúrája, a munkások és földműves szegények uralma" váltja fel, s Magyarország Tanácsköztársasággá alakul. *A nagybirtokot, a bányákat, a nagyüzemeket köztulajdonba veszik.* Az elkobzott birtokokon *szocialista termelőszövetkezeteket* alakítanak. A munkáshatalom *lesújt mind az ellenforradalmárokra, mind a fosztogatókra,* és kíméletlenül eljár *az árdrágítók és az élelmiszeruzsorások* ellen.

A kiáltvány hírül adja, hogy a tanácskormány *proletár hadsereget* szervez, amely védeni fogja a munkáshatalmat mind a belső ellenforradalmárok, mind pedig a román bojárok és a csehszlovák burzsoák ellen. A Tanácsköztársaság testvéri szövetségre lép Szovjet-Oroszországgal. Üdvözli az angol, a francia, az olasz és az amerikai munkásokat, és felszólítja őket: ne tűrjék kormányaik „gaz rablóhadjáratát a magyar Tanácsköztársaság ellen". Fegyveres szövetségre hívja Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia munkásait és parasztjait „a burzsoák, a bojárok, a nagybirtokosok és a dinasztiák ellen". Felszólítja a német és az osztrák munkásokat, „kövessék a magyar munkásság példáját, szakítsanak végleg Párizzsal, szövetkezzenek Moszkvával, állítsák föl a tanácsköztársaságot, és fegyverrel a kezükben szálljanak szembe a hódító imperialistákkal".

„Nélkülözések, nyomorgás, szenvedés várakozik ránk ezen az úton – mondja a kiáltvány. – És mégis rá kell lépnünk, és mégis rá merünk lépni, mert bízunk a magyar proletárság hősiességében és áldozatkészségében".

A tanácskormány kiáltványa – amelyet Kun Béla és Pogány József fogalmazott – megvilágítja a proletárhatalom előtt álló feladatok történelmi nagyságát, s

rámutat mindazokra a nehézségekre is, amelyekkel a forradalomnak szembe kell néznie. Harcra és áldozatvállalásra hívja fel a népet, tudatosítva küzdelmének nagy nemzeti és nemzetközi jelentőségét.

A KMP Központi Bizottsága március 22-én összehívta a kommunista bizalmiak értekezletét, hogy jóváhagyását kérje a két párt egyesüléséhez. Kun Béla ismertette a történteket és a megegyezés fő pontjait. Megállapította, hogy a proletárdiktatúráért vívott harc, amit a KMP indított meg, győzelmet aratott. A kommunisták körében aggályok merültek fel, nem történik-e hiba az egyesülés során, de a szocialista forradalom győzelme, a nagy történelmi fordulat által kiváltott öröm az ilyen gondolatokat háttérbe szorította. Az értekezlet Kun beszámolóját és az egyesülési megállapodást elfogadta.

Március 23-án, vasárnap délután az egyesült párt nagygyűlést rendezett az Országház téren. „Százezrek léptei alatt dübörgött Budapesten a föld" – írja a Népszava a hatalmas felvonulásról. A szónokok méltatták a történelmi eseményt, munkára és a proletárhaza védelmére hívták fel a győzelmet ünneplő népet. A gyűlést követően a főváros utcáin még hosszú ideig hullámzott a felszabadulást ünneplő, vörös zászlókat lobogtató, forradalmi indulókat éneklő tömeg.

Hasonló lelkesedéssel fogadták a dolgozók a szocialista forradalom hírét az ország minden részében. A hatalom a munkás- és katonatanácsok kezébe került. A kormánybiztosok helyét a tanácsok képviselőiből alakult direktóriumok vették át. A két párt egyesülése az egész országban gyorsan megtörtént. Az egyesült párt szervezetei s a forradalmi direktóriumok hozzáláttak feladataik teljesítéséhez.

*

A Tanácsköztársaság kikiáltása idején a forradalmi hullám Európa-szerte emelkedőben volt, a magyarországi forradalom ennek egyik legjelentősebb megnyilvánulása.

Az antant első szovjetellenes intervenciója 1919 kora tavaszán kudarcot vallott. A Vörös Hadsereg súlyos csapásokat mért az ellenforradalmi seregekre és a Kárpátokhoz közeledett. A szovjet csapatok sikerei a háborút vesztett országok s a győztes hatalmak proletariátusát is harcra ösztönözték „saját" burzsoáziájuk ellen. Az antantországok munkásmozgalmában egyik fő harci jelszó lett: „El a kezekkel Oroszországtól!" Ez a mozgalom arra késztette az imperialista kormányokat, hogy az intervenció céljaira elsősorban a szovjetköztársaságokkal szomszédos kis államokat és az antant-fegyverekkel jól felszerelt orosz fehérgárdista hadseregeket használják fel. A magyar Tanácsköztársaság kikiáltása megzavarta az antant intervenciós terveit.

A magyar szocialista forradalom határtalan lelkesedést váltott ki Moszkvában és az egész szovjet földön. Éppen ülésezett a Bolsevik Párt VIII. kongresszusa, amikor megérkezett a magyarországi események híre. Elsőnek a kongresszus elnöksége köszöntötte táviratban a magyar Tanácsköztársaságot. Budapest és Moszkva között azonnal szikratávíró összeköttetés létesült. A Kormányzótanács testvéri üdvözletét küldte Leninnek és Szovjet-Oroszország forradalmi proletariátusának.

A szomszédos Ausztria munkásai is kitörő örömmel fogadták a magyarországi proletárság győzelmének hírét. Március 23-án tömegfelvonulással és viharos gyű-

A Tanácsköztársaság kikiáltását ünneplő tömeggyűlés 1919. március 23-án.
A felső képen Kun Béla, az alsó képen Bokányi Dezső beszél

Kun Béla

Landler Jenő

Szamuely Tibor

Hirossik János

Vágó Béla

Jancsik Ferenc

Fiedler Rezső

Hamburger Jenő

László Jenő

Pór Ernő

Chlepkó Ede

Szántó Béla

Pogány József

Rabinovics József

Vántus Károly

Varga Jenő

Somló Dezső

Rudas László

Lékai János

lésekkel köszöntötték a magyar forradalmat. Követelték, hogy teremtsék meg Ausztriában is a tanácsok hatalmát. Az ausztriai munkástanácsok végrehajtó bizottsága nevében Friedrich Adler, az Osztrák Szociáldemokrata Párt egyik vezetője küldött üdvözletet. Ebben elutasította a felszólítást, hogy az osztrák munkásság is hódítsa meg a hatalmat. „Felhívást intéztetek hozzánk – mondja az üdvözlet –, hogy kövessük példátokat. Szívesen tennénk, e pillanatban, sajnos, nem tehetjük . . . Ha ma követnénk példátokat, az antant-kapitalizmus éhhalálra ítélne bennünket . . . Őszinte együttérzéssel figyeljük az eseményeket – mondja a továbbiakban –, és reméljük, hogy a szocializmus ügye győzni fog. Mi is harcra készen állunk, készen arra, hogy teljesítsük, amit a történelmi szükségszerűség megkövetel."

Az Osztrák Szociáldemokrata Párt vezetői számoltak a proletariátus forradalmi hangulatával, ezért hangoztatták, hogy rokonszenveznek a tanácshatalommal, de behódoltak az antantnak és az osztrák burzsoáziának.

Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia munkásosztálya is nagy rokonszenvvel fogadta a budapesti forradalom hírét, amely újabb ösztönzést adott harcukhoz. A csehszlovák szociáldemokraták lapja, a munkásosztály hangulatával számolva, az antant intervenciós terveivel kapcsolatban megállapította: „A magyar terület belső ügyei maradjanak a magyarok belső ügyei. A cseh proletárság felháborodva utasítana vissza minden olyan kísérletet, amely újabb háború bonyodalmainak akár csak a lehetőségét is felvetné."

Sok országból érkezett üdvözlet. „Varsó és egész Lengyelország proletariátusa – mondja a Varsói Munkásküldöttek Tanácsának üzenete – feszült figyelemmel kíséri a hős magyar munkások harcát a ragadozó imperialista koalíció és saját kapitalistáik és mágnásaik ellen, és a magyar testvéreknek további győzelmeket kíván." A berlini munkás- és katonatanácsok együttes ülése is elküldte testvéri üdvözletét Budapestre: „Nagy-Berlin munkás- és katonatanácsainak teljes ülése üdvözli a magyar proletariátus győzelmét és a Magyarországi Tanácsköztársaság megalakulását" – szól az üzenet és tudatja: „a magyar proletariátust küzdelmében erejéhez képest támogatja és nem nyugszik addig, amíg a szocializmus az egész világon nem győzedelmeskedett".

A nemzetközi proletariátus a magyar proletárhatalom megszületését, osztálytestvéreinek győzelmét saját ügyének tekintette. A burzsoáziát viszont Európaszerte megrémítette, hogy Közép-Európában is munkáshatalom született. Az antanthatalmak kiterjesztették intervenciós előkészületeiket a magyar Tanácsköztársaság ellen is.

A proletárhatalom Magyarországon a hazai és a nemzetközi reakció elleni harcban jött létre. A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága március 28-án felhívással fordult a nemzetközi proletariátushoz: „Párizsban az imperialista rablók fenik a kést – szól a felhívás –, hogy leszúrják a fiatal magyar Tanácsköztársaságot . . . Sikerül-e ez a pokoli tervük? Legfőképpen ettől függ a munkások Magyarországának sorsa, de nagymértékben ettől függ az európai országok közeli proletárforradalmának sorsa is." Felhívja valamennyi ország munkásait: „Siessetek, testvéreink, a magyar munkások és parasztok segítségére."

A magyar proletárság, amikor megteremtette hatalmát, tudatában volt annak, hogy nagy történelmi feladatot vállal. A Tanácsköztársaság létrehozása és az or-

ság forradalmi honvédelme, úgyszintén a magyar forradalomnak nyújtott nemzetközi támogatás az imperializmus elleni általános küzdelem része, az európai proletárforradalom ügye volt.

A magyar proletárforradalom nagy jelentőségű harci fejezete az új korszaknak, amelyet az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalom nyitott az emberiség történetében.

A szocialista építés és a forradalmi honvédelem megszervezése

A Tanácsköztársaság kikiáltása idején az ország gazdasági helyzete válságos volt. Az ipari termelés szétzilálódott, az előző évi gabonatermés alig haladta meg az 1913. évi termés felét. A munkanélküliek száma csupán a városokban elérte a 100 ezret. A munkaképtelen hadirokkantak, a családfenntartó nélkül maradt hadiözvegyek és hadiárvák, úgyszintén az elszakadt területekről menekültek több százezres tömegének nyomorúságos létkörülményei tették még súlyosabbá a lakosság életviszonyait. A közellátás rendkívüli nehézségekkel küzdött. Ilyen helyzetben fogott hozzá a proletárhatalom az új termelési rend megszervezéséhez, az antantintervenció elleni felkészüléshez és a nép életviszonyainak javításához. Amit ilyen körülmények között teremtett, az a forradalmi útra lépő nép nagy tette volt.

A Tanácsköztársaság köztulajdonba vette mindazokat az ipari, közlekedési és bányaüzemeket, amelyekben a foglalkoztatottak létszáma a 20 főt meghaladta. Később az egyes üzemek munkásainak sürgetésére államosították a kisebb üzemek jelentős részét; alakultak kisipari termelőszövetkezetek is.

A köztulajdonba vett üzemek élére a Szociális Termelés Népbiztossága biztosokat nevezett ki. A Forradalmi Kormányzótanács rendelete megállapította, hogy „a termelési biztos a proletárság összességének képviselője abban az üzemben, amelynek élére állították". Az üzemek dolgozói munkástanácsot választottak, amelynek feladata „a proletár munkafegyelem megteremtése, a dolgozó nép tulajdonának védelme és a termelőmunka ellenőrzése".

Küzdelem indult a szocialista termelési rend megszilárdításáért. Nehezítette ezt a nyersanyaghiány, az antant gazdasági blokádja és az is, hogy a legöntudatosabb munkások jelentős része az üzemekből a Vörös Hadseregbe vagy az államigazgatási szervekbe került. De a szocialista iparban a Vörös Hadsereg ellátásához szükséges termékek és a legfontosabb közszükségleti cikkek gyártását igyekeztek növelni.

A tanácskormány elrendelte a 100 holdnál nagyobb birtokok megváltás nélküli kisajátítását és átadását termelőszövetkezeteknek. A falusi szegénység felszabadult a földbirtokosok sok száz éves uralma alól, életfeltételei gyökeresen megváltoztak, s hozzálátott a köztulajdonba vett földek megműveléséhez.

A burzsoázia és a földbirtokos osztály kisajátításával, termelőeszközeik köztulajdonba vételével a termelés döntő területein megszűnt a kizsákmányolás.

A tanácskormány eltörölte a birtokos parasztok földjét terhelő adósságokat, elengedte az adókat, hogy a parasztgazdaságok mielőbb leküzdhessék a háború okozta nehézségeket. A munka a paraszti kisbirtokon is megindult. A 100 holdat meg nem haladó birtokokat a tanácskormány meghagyta – tehát a kisajátítás a gazdag-

paraszti birtokok zömét nem érintette –, de intézkedett a termelés általános ellenőrzéséről. Elrendelte országos, megyei, járási és községi „birtokrendező és termelést biztosító bizottságok" felállítását.

Az egyesült párt és a tanácskormány a földosztást általában elutasította. Egyes vidékeken, ahol a földműves szegénység erőteljesen sürgette, így Somogy és Csongrád megyében, egyéni művelésre 2–5 holdas parcellák kiosztását engedélyezték. Háztelkeket sokfelé osztottak, házépítés és kert céljaira a nincstelenek 400–1200 négyszögöl nagyságú telkeket kaptak.

A tanácskormány államosította az összes bankokat, biztosító és egyéb pénzintézeteket, a megállapított nagyságon felül lefoglalta a letétbe helyezett értékeket, s maximálta a betéttulajdonosok részére havonta kifizethető összeget. Államosította a bérházakat, és elrendelte, hogy a lakbéreket a házak karbantartására fordítsák.

A tanácskormány államosította a nagykereskedelmet, lefoglalta a teljes árukészletét. A köztulajdonba vett üzletek vezetésére biztosokat neveztek ki. A kiskereskedelem túlnyomó része magánkézben maradt, de tevékenységét szigorúan szabályozták, készleteit leltárba vették. Ezt megkövetelte a nagy áruhiány s a jegyrendszer szerinti elosztás biztosítása.

A tanácskormány sok intézkedést hozott a lakosság életviszonyainak javítására. Gondoskodott a rendelkezésre álló szükségleti cikkek megfelelő elosztásáról. A munkások és a kiskeresetű alkalmazottak fizetését felemelte. A reálbérek értéke átlag 25 százalékkal nőtt. Ezt a béremelést a tőkések profitjának igénybevétele, a háborús hasznok nagy részének lefoglalása tette lehetővé. A bérszint növekedése csak enyhítette a súlyos helyzetet, nagyobb emelésre nem volt lehetőség.

Biztosították a napi nyolcórás munkaidőt, és magas túlóradíjat állapítottak meg. A kislakások bérét 20 százalékkal leszállították, s a lakásínség enyhítésére lefoglalták a palotákat, igénybe vették a polgárság nagy lakásait. A barakkok és a tömeglakások lakói közül csak Budapesten százezer felnőtt és gyermek kapott új otthont, legalább egy-egy szobát családonként. A tanácskormány szervei nagyarányú lakásépítési tervezetet dolgoztak ki, ennek azonban csak kis részét tudták megvalósítani.

A termelőszövetkezetekbe tömörült béresek és cselédek életviszonyai javultak a legszámottevőbben – az ő életük volt korábban a legsiralmasabb. Évi gabonajárandóságuk a háború előtti 12–16 mázsával szemben a Tanácsköztársaság idején 23–24 mázsára emelkedett. A háború előtt átlag 1200 négyszögöl kukoricaföldet kaptak saját művelésre, a Tanácsköztársaság idején 2200 négyszögölet. Az aratómunkások részesedését a termés $\frac{1}{8}$-ára és $\frac{1}{7}$-ére emelték a háború előtti $\frac{1}{10} - \frac{1}{12}$ aratórésszel szemben. Növekedtek az egyéb természetbeni járandóságok is.

A tanácskormány kiterjesztette a betegségi és balesetbiztosítást az összes munkásokra és alkalmazottakra, valamint a termelőszövetkezeti dolgozókra is. Segélyt adott az önhibájukon kívül munka nélkül levőknek. A hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák járandóságát jelentősen felemelte. Hatheti szülési szabadságot

és teljes keresetüknek megfelelő táppénzt biztosított az anyáknak, amire nem volt még példa a munkásasszonyok életében.

A Tanácsköztársaság különösen sokat tett a gyermekekért. Nagy gondot fordított élelmezésükre. Kiépítette az iskolaorvosi hálózatot, és bevezette a tanulók kötelező orvosi vizsgálatát. Csak Budapesten 25 ezer pár gyermekcipőt osztottak ki. Az iskolaszünetben balatoni és magaslati üdülőkben munkások gyermekei nyaraltak az állam költségén. A tanácskormány rendeletben kimondta, hogy nem ismer törvénytelen gyermeket, a házasságon kívül születetteket minden tekintetben a többi gyermekkel egyenlő jogok illetik meg. Rendelet biztosította az ifjúmunkások védelmét, eltiltotta házi munkára való felhasználásukat és intézkedett megfelelő szakképzésükről; véget vetett a lelketlen tanonckizsákmányolásnak.

A Tanácsköztársaság rendkívül sokat tett a nép kulturális színvonalának emeléséért. Államosították az egyházi és magániskolákat, kötelezővé tették a 14 éven aluli gyermekek iskoláztatását. A tanácskormány hozzálátott a korszerűtlen főiskolai oktatás átszervezéséhez.

Fellendült az iskolán kívüli népművelés. Hadat üzentek az írástudatlanságnak: országszerte tanfolyamokat szerveztek az analfabetizmus felszámolására. A legjobb szakemberek ismeretterjesztő előadások ezreit tartották a tanulni vágyó dolgozóknak, Budapesten munkásegyetem nyílt. Nagy példányszámban adták ki Marx, Engels és Lenin műveit, amelyek iránt rendkívül megnőtt az érdeklődés. Felvilágosító, ismeretterjesztő kiadványok tömege jelent meg magyar, német, román, szlovák és más nyelveken. A dolgozók számára színházi előadásokat és hangversenyeket rendeztek.

A kulturális élet legjobbjai a munkáshatalom mellé álltak. A képzőművészek az új élet építését és a forradalmi honvédelmet művészetükkel segítették. Uitz Béla, Berény Róbert, Pór Bertalan, Biró Mihály és mások forradalmi plakátjaikkal szóltak a néphez. A zeneművészet kiemelkedő képviselői bekapcsolódtak a zenei élet szervezésébe. A Közoktatásügyi Népbiztosság Reinitz Béla vezetésével zenei direktóriumot alakított, amelynek tagja volt Bartók Béla és Kodály Zoltán is.

Még április elején Lukács György közoktatásügyi népbiztos vezetésével megalakult az írók direktóriuma. Kiváló írók voltak e testület tagjai, közöttük Balázs Béla, Komját Aladár, Móricz Zsigmond. Írók, költők, akik gyűlölettel fordultak el az uralkodó osztályok háborújától, verseikkel, írásaikkal üdvözölték a Tanácsköztársaságot.

Magyarországon „most kezdődik az igazi boldog és emberi élet" – írta Móricz Zsigmond, s megállapította: „A kommunizmus, amelytől naiv képzelődők azért féltek, mert a falanszterek tömlöcét látták benne, meg fogja hozni az individuumok valódi kivirágzásának nagyszerű korszakát." Krúdy Gyula így válaszolt a kétkedőknek: „A viszontagságok, amelyeken az új ember keresztülvergődik az erdők sűrűjén, majd egykor emlékké válnak. A vándor csodálkozva néz vissza a hegycsúcsról a meredélyre, amelyen felhatolt." Tóth Árpád ezt írta versében a munkáshatalomról:

„Legyen szavad teremtés új igéje,
Formáld át sáros, bűnös, ócska bolygónk . . .
Formáld boldoggá pöröjös kezeddel"

Juhász Gyula pedig a francia imperialisták által megszállt Szegeden így tett hitet a proletárhaza mellett:

„Soha még így tied nem voltam,
Jövő napjától piros orcád
Szabad ország,
Én a te költőd maradok!"

*

A Forradalmi Kormányzótanács egyik legsürgősebb feladatának tekintette a magyar *Vörös Hadsereg* felállítását. Erről szóló rendelete kimondta: „A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege." Rövid idő alatt a munkások tízezrei jelentkeztek vöröskatonának.

A régi tisztek nagy része felvételét kérte a Vörös Hadseregbe. Sokat közülük az késztette a kommunisták politikai vezetésének átmeneti elfogadására, hogy a Tanácsköztársaság vállalta a harcot az antant intervenciója ellen; nagy részük viszont pozícióért vagy éppen tudatos politikai számításból igyekezett bent maradni a hadseregben. A Kormányzótanács rendelete előírta, hogy azokat a tiszteket vegyék át a Vörös Hadseregbe, akiknek politikai magatartása ellen kifogás nem merült fel. A rendelet egyben előírta, hogy a Hadügyi Népbiztosság „a proletárság soraiból kikerülő parancsnokok számának emelése érdekében" külön parancsnokképző tanfolyamot szervezzen. Minden csapattesthez politikai biztosokat neveztek ki.

A tanácskormány rendelete kimondta, hogy a Vörös Hadsereg tartalékaként a reguláris csapattestek mellett munkás tartalékzászlóaljak állítandók fel. Kiképzésük a munkaidőn kívül folyt, fegyvereiket a gyári munkástanács őriztette.

A forradalom rendjének biztosítására *Vörös Őrség* alakult. A régi rendőrség nagy része, sok csendőr, s még tisztek is felesküdtek a Tanácsköztársaságra, így a Vörös Őrség állományába kerültek. A rendőr- és csendőrtisztek zöme azonban kezdettől fogva az ellenforradalmi szervezkedés egyik bázisa volt.

A Belügyi Népbiztosságon központi nyomozótestület létesült, amely a tanácshatalom hatékony harci osztaga volt az ellenforradalmi üzelmek meggátlásában. E testület élén Korvin Ottó állt.

A Kormányzótanács forradalmi törvényszékek felállítását rendelte el, megszabta feladataikat, és intézkedett az igazságügyi hatóságok átszervezéséről.

A munkáshatalom elsőrendű feladata volt a tanácsrendszer megszilárdítása. A Kormányzótanács és a Belügyi Népbiztosság – utóbbit Landler és Vágó vezette – több intézkedést tett a tanácsok államépítő tevékenységének, termelést segítő munkájának és honvédelemben való közreműködésének fejlesztésére.

A tanácskormány április 3-án nyilvánosságra hozta az ideiglenes alkotmányt. Ez kimondta, hogy a proletárállam hivatalos elnevezése: *Magyarországi Tanácsköztársaság*, célja a szocialista társadalom megteremtése. A legfőbb hatalmat a munkások, katonák és földművesek tanácsainak országos gyűlése gyakorolja, amelyet első alkalommal a Forradalmi Kormányzótanács hív össze. A falusi, a városi és Budapesten a kerületi tanácsok tagjait közvetlenül a lakosság, a járási tanácsot pedig

a városi tanácsok tagjai és a falusi tanácsok megbízottai választják. A városi és járási tanácsok küldötteiből alakulnak a megyei tanácsok, a budapesti kerületi tanácsok küldötteiből pedig a Budapesti Központi Tanács.

Az ideiglenes alkotmány szerint választó és választható minden 18. évét betöltött férfi és nő, aki nem kizsákmányolásból él. Magyarország történetében először kapott szavazati jogot a vagyontalan dolgozók túlnyomó többsége, először választhattak a nők és a 18–24 év közötti fiatalok. Míg a háború előtti utolsó választások alkalmával a 18 éven felüli lakosságnak mindössze 11–12 százaléka, a Tanácsköztársaság idején több mint 80 százaléka rendelkezett választójoggal. Kizárták a szavazati jogból a volt földbirtokosokat, tőkéseket, kereskedőket és egyéb kizsákmányolókat, valamint a papokat, szerzeteseket. A Tanácsköztársaság először törvényesítette országos választásokon a titkos szavazást.

A Kormányzótanács az ideiglenes alkotmány kiadásával egy időben a tanácsválasztások napját is kitűzte, mégpedig rendkívül közeli időpontra; falun, városokban és a budapesti kerületekben április 7-ig, a járásokban április 10-ig, a megyékben április 12-ig kellett megválasztani a tanácsokat.

A tanácsválasztás Magyarország dolgozó népének demonstrációja volt a munkáshatalom és a Magyarországi Szocialista Párt mellett, a reakciós erők és az antantimperialisták ellen. A proletárhatalom e nagy politikai sikere fokozta a reakciós erők elszigeteltségét. A szavazás általános politikai ünneppé vált. A budapesti választásokról írta a Vörös Újság „Minden oldalról ünnepi ruhájú munkások és munkásasszonyok csoportjai jöttek . . . A gyárak munkásainak vörös processziói cigányzenekarral vonulnak a Váci, Fóti és Szt. László úti (ma Mautner Sándor utca) szavazóhelyiségekhez. A Marseillaise gyújtó akkordjai szállnak a kéklő ég felé. Megszámlálhatatlan csoportok hullámzanak így zenével és vörös zászlókkal a Váci út hosszában, s a környékbeli utcákon."

A beterjesztett listák – amelyeket a helyi forradalmi szervek állítottak össze – csaknem mindenütt megkapták a szavazatok túlnyomó többségét. Gyakran előfordult azonban, hogy a listán szereplő egyik-másik jelölt helyett mást választottak.

Ellenforradalmi elemek több helyen kísérletet tettek a választások megzavarására. Vas megye jó néhány községében a reakció keresztényszocialista ellenlistával próbálkozott. Hasonló kísérlet szórványosan előfordult másutt is, de nem járt eredménnyel. Számos községben viszont sikerült a hivatalos listára felvétetni vagyonos embereket, akiknek megválasztása törvényellenes volt. Ezeken a helyeken többnyire új választásokat rendeltek el.

*

A Tanácsköztársaság megszületésekor a proletárhatalom mellé állt a dolgozó nép döntő többsége, hogy új társadalmat építsen a régi helyén, tőkések és földbirtokosok nélkül. A kispolgári osztályokat nem kis mértékben az ország függetlenségének védelme állította a munkásosztály mellé. Átmenetileg a polgári középrétegek jelentős része, így a jobb módú szabad foglalkozású értelmiség, a hivatalnoki és tisztikar bizonyos rétege is támogatta a forradalmi honvédelmet vagy semleges álláspontot foglalt el.

A tőkés-földbirtokos ellenforradalom erői 1919 márciusában dezorganizálódtak

és elszigetelődtek, de az antant intervenciójára számítva rövidesen szervezkedni kezdtek. Fő bázisaikat Ausztriában és a megszállt Szegeden hozták létre. Alakultak hazai ellenforradalmi gócok is, amelyek összeköttetésbe kerültek az antant képviselőivel. Tevékenységük a honvédő háború idején élénkült meg.

A magyar ellenforradalmárok Bécsben Bethlen István gróf vezetésével megszervezték az Antibolsevista Comitét, amely az antanthatalmak bécsi képviselőinél sürgette a Tanácsköztársaság elleni intervenciót és segítette a hazai ellenforradalmi szervezkedést. Gróf Károlyi Gyula vezetésével Aradon alakult egy másik centrum, amely „kormánynak" nyilvánította magát. Tevékenységét a román hatóságok nem tartották kívánatosnak, s ezért áttelepült Szegedre, ahol az ellenforradalmi tisztek és egyéb reakciós elemek gyűjtő központja lett.

Az ellenforradalmárok a Tanácsköztársaság honvédelmének szabotálását tekintették fő feladatuknak, mert csak az antant intervenciótól remélték a tőkés-földbirtokos hatalom visszaállítását. A bukott kizsákmányoló osztályok a nyílt hazaárulás útjára léptek. Saját osztálytörekvéseiket, elvesztett vagyonuk és hatalmuk visszaszerzését minden más fölé helyezték és e célból az antant-imperialisták kiszolgálásának dicstelen szerepét is vállalták. Titkos szabotáló tevékenységüket – amelynek lényeges része volt az ellenség javára végzett kémkedés – politikai zavarkeltéssel igyekeztek kiegészíteni. A Tanácsköztársaság minden nehézségét – amit az általuk előidézett háború hagyott örökül és szabotálásukkal fokoztak – a proletárdiktatúra elleni hangulatkeltésre használták fel. Megtalálták a réseket a tanácshatalomban, és annak lehetőségét is, hogy a tanácskormány politikájában mutatkozó hibákat kihasználják.

Az ellenforradalmi elemek egyik fő törekvése az volt, hogy bomlasszák a munkásság és a dolgozó parasztság szövetségét, a parasztságot a proletariátussal szembefordítsák és saját politikai céljaik szolgálatába állítsák. Azt hirdették, ha a szegedi „kormány" Budapestre jön, földet ad a parasztoknak. A középparasztok földszerzési vágyát próbálták felcsigázni és bizalmatlanságot szítani bennük a munkáshatalom ellen, és hasonló agitációt folytattak a szegény- és nincstelen parasztság körében is. Kulákbandákat alakítottak és igyekeztek kiszélesíteni szervezeteiket.

A polgári demokratikus forradalom, mint ismeretes, 1848-ban befejezetlen maradt, s az agrárkérdést az 1918-as forradalom is megoldatlanul hagyta. A szocialista forradalomra várt, hogy a tőkés rendszer megdöntése során az úri nagybirtokot elkobozza, és legalábbis jelentős részét felossza a földműves szegények között. A tanácskormány azonban lebecsülte a földosztás politikai jelentőségét a munkás-paraszt szövetség megerősítésében és fejlesztésében. Sokat tett a nincstelen és szegényparasztok helyzetének javítására, de nem vette kellően figyelembe föld utáni vágyukat. A nagyüzemi gazdaságok megőrzésében látta a városok élelmiszerellátásának és a parasztság társadalmi felemelkedésének fő biztosítékát. Átugorva a mezőgazdaság átalakításának demokratikus szakaszát, rögtön a szocialista mezőgazdaság megteremtésének útjára lépett. Félreértette azt, hogy a február végi és márciusi földfoglaló mozgalmakban a parasztok társas művelésbe vették a földet. E megmozdulásokban szerepet játszott a KMP és az SZDP agitációja a szövetkezetek mellett, de még inkább az, hogy a nagybirtokok elfoglalásával és közös védelmével a parasztok biztosítani kívánták a föld megtartását és későbbi szétosztását.

Az igen korlátozott földosztás csalódást keltett a nincstelen és szegényparasztok-

ban, és lazította a munkás-paraszt szövetséget. Az ellenforradalmi elemek ezt kihasználták, de túlbecsülték saját agitációjuk hatását. Júniusban a Duna–Tisza közén és a Dunántúl egyes helységeiben kuláklázadásokat robbantottak ki, abban a reményben, hogy a parasztság nagy tömege melléjük áll. A felfegyverzett bandák azonban elszigetelődtek, és a Tanácsköztársaság rendfenntartó alakulatai gyorsan felszámolták e kísérleteket.

A Tanácsköztársaság a nincstelen parasztok helyzetében olyan jelentős változást hozott, hogy az ellenforradalom földreform-ígérete sem tudta a proletárhatalommal szembefordítani őket. A tőkés-földbirtokos uralmat nem kívánták vissza, az ellenforradalmárokban nem bíztak, viszont remélték, hogy a tanácskormány módosítja állásfoglalását és földet fog osztani. Az antant elleni honvédő háború vállalása erősítette a munkásság politikai szövetségét nemcsak a nincstelen parasztokkal, hanem a szegény- és középparasztokkal is. Az a tény viszont, hogy a földosztás nagyon szűk körű volt, komoly politikai zavart keltett. Tetézte még a zavart, hogy a Kormányzótanács meghirdette a kisbirtokosok termelőszövetkezetekbe való tömörítését, holott hiányoztak ennek feltételei. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a parasztság nagy tömegei passzívvá váltak a tanácshatalom iránt. A Kormányzótanács júliusban elhatározta, hogy felülvizsgálja agrárpolitikáját, és részben kielégíti a nincstelenek földigényét; a végrehajtásra azonban nem maradt ideje.

Az ellenforradalmi elemek a munkásság körében is igyekeztek politikai zavart kelteni. Segítőtársakra találtak a jobboldali szociáldemokratákban, akik megőrizték szakszervezeti pozícióikat és jelentős befolyásuk volt az üzemi tanácsokban. A forradalom kezdeti sikereit látva várakozó álláspontra helyezkedtek, de az antant-intervenció megindulása után hamarosan ellenzékként léptek fel. Szabotálták a munkafegyelem megszilárdítását, szították az ellátási nehézségek okozta elégedetlenséget. Miközben a munkásérdekek védelmezőinek adták ki magukat, politikai bizonytalanságot terjesztettek és az ellenforradalmi propaganda legveszélyesebb segítőtársaivá váltak. A tanácsszervekben messzemenően támogatták a régi tisztviselőket abban, hogy hivatalaikban maradhassanak. Nagy részük volt abban is, hogy a rendőrség csaknem egész tisztikara bekerült a Vörös Őrségbe.

Az egyesült párt és a Tanácsköztársaság szervei nagy nehézségek között fogtak hozzá az új társadalom építéséhez és a forradalmi honvédelem megszervezéséhez. A monarchista ellenforradalmárok aknamunkája, s még inkább a pártban, a szakszervezetekben ellenzékként fellépő szociáldemokrata jobboldal igen komoly politikai nehézségeket okozott. A kommunisták szembeszálltak a zavarkeltéssel. A Vörös Újság sürgette, hogy a pártot és a szakszervezeteket tisztítsák meg a proletárdiktatúrával szemben álló elemektől. Az antant-intervenció megindulása azonban megnehezítette e feladat kellő előkészítését és megoldását.

A forradalmi honvédő háború. A dicsőséges északi hadjárat és a Szlovák Tanácsköztársaság megalakulása

Az antanthatalmakat megdöbbentette a magyarországi szocialista forradalom. Azonnal mérlegelték, hogyan lépjenek fel ellene. A magyar Tanácsköztársaság iránti rendkívül nagy rokonszenv, amelyet egész Európa proletariátusa kifejezésre

Kun Béla beszél a csepeli munkásokhoz 1919. április 27-én

Fegyveres őrség az államosított Magyar Bank épülete előtt

Budapesti munkások [illegible]

Bíró Mihály plakátja, a Tanácsköztársaság kikiáltásának hatása a párizsi békekonferenciára

juttatott, nehézzé tette számukra a katonai intervenció megindítását. Egymás közötti vetélkedésük is egyezkedési tárgyalásokat követelt tőlük. Az angol és az amerikai kormány szemére vetette a francia kormánynak, hogy elhirtelenkedte az újabb területi követelések benyújtását, s ezzel hozzájárult a forradalmi események kirobbanásához. Az angol és az olasz kormány kész volt átengedni az intervenció kockázatát és politikai ódiumát a francia vetélytársnak, de ugyanakkor nyugtalanította őket az a lehetőség, hogy az intervenció maga után vonhatja a francia befolyás megnövekedését a Duna völgyében.

Az a körülmény, hogy a Kormányzótanács tagjainak többsége március 21-e előtt az SZDP-hez tartozott, a nyugati hatalmakban, különösen az angolokban és az amerikaiakban, azt a reményt keltette, hogy a tanácskormányt megoszthatják és ezzel előidézhetik a proletárhatalom felbomlását. Fenyegetésekkel és ígéretekkel próbálták elérni, hogy új kormány alakuljon a „mérsékeltekből". Április elején az antant elküldte a magyar forradalmi kormányhoz képviselőjét, Smuts angol tábornokot, aki közölte, hogy feltételeik teljesítése esetén a győztes hatalmak készek mérsékelni követeléseiket. A francia hadvezetőség a román, a csehszlovák és a jugoszláv kormánnyal együtt megkezdte az előkészületeket a katonai támadáshoz. Egyidejűleg a Tanácsköztársaság ellen rágalomhadjáratot indítottak, és megszigorították a blokádot.

Április első felében a forradalom újabb győzelme hozta lázba Európa proletariátusát: megszületett a *Bajor Tanácsköztársaság*. Az antanthatalmak, amelyek megelégedéssel látták, hogy a német uralkodó osztályok és a szociáldemokrata-polgári koalíciós kormány igyekszik a Bajor Tanácsköztársaságot elszigetelni és megfojtani, siettették a katonai intervenciót a magyar Tanácsköztársaság ellen.

A francia megszálló csapatok szegedi parancsnoksága már a Tanácsköztársaság kikiáltását követő napokban kísérletet tett újabb helységek elfoglalására. Március 24-én 350 főnyi francia csapat érkezett Szegedről Békéscsaba határába, de a munkásőrség lefegyverezte. Március 26-án 16 autón 40 főnyi francia gépfegyveres egység érkezett Makóra. A direktórium parancsára azonban ezt a csapatot is lefegyverezték. A francia alakulatok katonái nem tanúsítottak ellenállást, nem kívántak harcolni, ezért lefegyverzésük után szabadon engedték őket.

A balkáni francia hadsereg – ennek egységei tartották megszállva Szeged körzetét is – alig volt harcbavethető a munkások és parasztok hatalma ellen. Az antantkormányok elsősorban a román, a csehszlovák és a jugoszláv hadseregek felhasználására építették intervenciós terveiket. A hadműveleteket francia tábornokok készítették elő, és az ő kezükbe került azok általános irányítása.

Az antant katonai intervenciója április 16-án a román királyi csapatok támadásával indult meg. Ugyanekkor észak felől támadásra összpontosították a csehszlovák hadsereget, délről pedig francia és jugoszláv csapatok vonultak fel, betöréssel fenyegetve.

Több mint háromszoros katonai túlerő állt a magyar Vörös Hadsereggel szemben. Különösen a keleti fronton volt rendkívül súlyos a helyzet. A még szerveződő Vörös Hadsereg egységeit a túlerő hátrálásra kényszerítette. A román csapatok április 23-án elfoglalták Debrecent. A tanácskormány erősítéseket küldött a keleti frontra, és április 26-án Nyíregyházánál az odaérkező 1. hadosztály egységei sikeres ellentámadást hajtottak végre. Ugyanezen a napon azonban a keleti

front fő erejét alkotó székely hadosztály, amelynek tisztikara már előzőleg is szabotálta a védelmet, parancsnokainak árulása következtében felbomlott, és túlnyomó része megadta magát az ellenségnek.

A székely hadosztály parancsnokainak árulása megnyitotta a frontot a román hadsereg előtt. A bekerítéssel fenyegetett vörös csapatokat vissza kellett vonni a Tisza vonala mögé.

A Tanácsköztársaság a székely hadosztályt az előző kormányzattól vette át. Tisztikara monarchista érzelmű, telítve a munkások és parasztok elleni gőggel és románellenes soviniszta gyűlölködéssel. Készek voltak védeni a földbirtokosok és tőkések hazáját, de a proletárhaza honvédelmét elárulták. A politikai biztosokat félrevezetve, a hadosztályt az általuk megvetett román bojárok kezére játszották. A katonák egy részének sikerült eljutnia a vörös csapatokhoz. A román előrenyomuláson felbátorodva április 27-én a csehszlovák burzsoá hadsereg – ebben az időben olasz főparancsnok vezetésével – szintén támadást indított, a francia és jugoszláv egységek pedig megszállták Hódmezővásárhelyt és Makót.

Az antant támadása felbátorította a belső ellenforradalmi elemeket. Rémhíreket terjesztettek és készültek a leszámolásra. Szolnokon, várva a román csapatok bevonulását, puccsal hatalmukba kerítették a várost.

A Tanácsköztársaság nagy veszélyben volt. Kishitűség, kapitulációs hangulat ütötte fel fejét. A tanácskormánynak intézkedéseket kellett foganatosítania az ellenforradalmárokkal szemben. A leleplezett összeesküvőket letartóztatták, és néhány száz monarchistát, ismert reakciósokat túszként internáltak. A proletárhatalmat fenyegető veszélyhez viszonyítva ezek az intézkedések nagyon enyhék voltak, a szociáldemokrata kapitulánsok mégis „túl szigorúnak" nyilvánították és felléptek ellenük. Az antant katonai támadása pedig folytatódott. A románok eljutottak Szolnokig, a csehszlovákok elfoglalták Munkácsot, Sátoraljaújhelyt, Miskolcot, s a két hadsereg csapatai a Bodrogközben találkoztak.

Böhm Vilmos, a hadsereg főparancsnoka, elrendelte a katonai ellenállás beszüntetését. A hadosztályparancsnokokat utasította, próbáljanak tárgyalni az ellenséggel és megegyezni vele, hogy a vörös csapatok fegyveresen vagy fegyver nélkül visszavonulnak. Mindez fejetlenséget, demoralizálódást idézett elő.

A Hadügyi Népbiztosság vezetésére s egyben a Vörös Hadsereg szervezésére és irányítására még az antant-intervenció megindulása előtt öttagú népbiztosi kollégium alakult, amelynek Kun, Böhm, Szántó, Haubrich és Fiedler lett a tagja. Amikor Kun értesült arról, hogy Böhm elrendelte a hadműveletek beszüntetését, Szántóval és Fiedlerrel egyetértésben intézkedett, hogy vonják vissza e kapituláns parancsot és folytassák a harcot.

Válságos órákban virradt a magyar munkásságra az első szabad május 1-e. A Tanácsköztársaság vezetői őszintén a nép elé tárták a helyzetet. Sok harcba hívó szónoklat hangzott el a város különböző részein. A proletárhaza védelmére, a Vörös Hadsereg megerősítésére, az ellenség visszaverésére szólították fel a főváros munkásságát. „Ma ide néz egész Európa – mondotta Landler az Iparcsarnok előtti hatalmas tömeggyűlésen –, ma az európai munkásság ügye a budapesti proletariátus kezébe van letéve. Mutasson példát ez a proletariátus." Százezres tömegek fogadták forradalmi elszántsággal a harcba hívó szót. A főváros munkásosztálya készen állt a küzdelemre.

Budapest dolgozói május 1-én hatalmas tömegfelvonulással tettek hitet a forradalom mellett. Országszerte gyűléseket, felvonulásokat, ünnepségeket tartottak, s mindenütt nagy lelkesedéssel tüntettek a proletárhatalom mellett.

Ugyanebben az időben a tanácskormány jobboldali tagjai a kapitulációra kész centristákkal együtt a forradalmi honvédelem feladását és a Kormányzótanács lemondását követelték, az antant által kívánt „mérsékelt" szocialista kormány alakítását sürgették.

A bajor tanácskormányt, amely független szociáldemokratákból és kommunistákból állt, hasonló módszerrel bomlasztották fel április utolsó napjaiban. A kommunistákat kiszorították a kormányból. Utána a német kormány ellenforradalmi hadserege bevonult Münchenbe, május 1-én megsemmisítette a bajor tanácshatalmat, és véres bosszút állt. Az antant a magyar Tanácsköztársaságot is így akarta megdönteni: a katonai intervenciót a tanácskormány politikai megosztásával igyekezett kombinálni.

A Kormányzótanács május 2-án sorsdöntő ülést tartott. Részt vett ezen egy szakszervezeti küldöttség is, mely főleg jobboldaliakból állt, Peyer is köztük volt. Az ülésen Kun Béla ismertette a rendkívül kritikus katonai helyzetet és az egymással szemben álló két álláspontot: a kapitulánsokét és a forradalom védelmezőiét. Közölte, hogy összehívták a munkásezredek bizalmijait, valamint a Budapesti Munkástanácsot, hogy e testületek előtt is feltárják a helyzetet és tudassák velük a Kormányzótanács állásfoglalását.

A vitában Weltner megállapította: „Az antant a burzsoá diktatúrát akarja visszaállítani. Nyilvánvaló tehát, hogy kompromisszumról szó sem lehet." Ezt nyíltan elismerve mégis állást foglalt a Forradalmi Kormányzótanács távozása, és egy „mérsékelt" átmeneti kormány alakítása mellett. Javaslatát többen támogatták, köztük Kunfi is. A kommunista népbiztosok és a velük egy frontot alkotó volt baloldali szociáldemokraták a forradalom végsőkig való védelme mellett szálltak síkra.

A vitát félbeszakították, és a Kormányzótanács képviselői az ezredbizalmiak, a Budapesti Munkástanács és a vasasok bizalmi értekezletére mentek. Mindhárom testület szembefordult a kapituláns törekvésekkel, határozottan kiállt a proletárdiktatúra mellett, vállalva a harc folytatását. A forradalmi honvédelem ügye nagy politikai győzelmet aratott, a kapitulánsok visszavonultak.

A Kormányzótanács és a Budapesti Munkástanács elrendelte a proletariátus azonnali mozgósítását. Kimondták, hogy a tanácskormány és a munkástanácsok tagjainak fele kimegy a frontra. Május 3-án és 4-én, két nap alatt, 44 ezer ember állt be a Vörös Hadseregbe, és az üzemi dolgozók további tízezrei jelentkeztek a tartalék munkásszázadokba. A megszállt Pécsről, Miskolcról és más helységekből is százával szöktek át munkások a frontvonalon, és jelentkeztek vöröskatonának.

A Tanácsköztársaság honvédelme a proletárhaza nemzeti ügye és ugyanakkor a nemzetközi forradalom ügye is volt. A magyarországi proletariátus harcát a nemzetközi munkásosztály mély rokonszenve kísérte. A Magyarországra került orosz hadifoglyokból Budapesten önkéntes zászlóalj alakult. Ausztriából már áprilisban 1200 főnyi kommunista munkásosztag érkezett, hogy részt vegyen a tanácshatalom védelmében. Szlovákiai és kárpát-ukrajnai munkások és szegényparasztok ezrével léptek be a Vörös Hadseregbe. Önkéntes román és délszláv egység

alakult, német, cseh, lengyel, bolgár, olasz és más nemzetiségű önkéntesek is harcoltak a magyar Vörös Hadseregben. Részvételük a Tanácsköztársaság katonai védelmében a forradalmi honvédő háborúnak nyújtott nemzetközi támogatás, a proletár internacionalizmus nagyszerű megnyilvánulása.

A szovjet Vörös Hadsereg május elején a proletár Magyarország megsegítésére Besszarábia és Bukovina irányában támadást indított, hogy megállásra késztesse a Tanácsköztársaságra törő román haderőt.

Május 3-án a vörös csapatok kiverték Szolnokról a fehéreket. A románok előnyomulása megállt, s a Vörös Hadsereg védelmi vonala megszilárdult. Ezt elősegítette, hogy a szovjet csapatok nyomása következtében a román hadvezetőség kénytelen volt főerőit a besszarábiai frontra összpontosítani.

A csehszlovák csapatok folytatták támadásaikat, különösen Salgótarján fenyegették. A bányavidék munkásai fegyvert fogtak. Osztagaik a várostól északra megerősítették a vörös csapatok védelmi vonalát, és segítették feltartóztatni a támadókat, amíg a 6. vörös hadosztály erre a frontszakaszra érkezett és visszaszorította az ellenséget. Május első felében új zászlóaljak, ezredek érkeztek az északi frontra. Május 20-án megindult a vörös csapatok offenzívája. Másnap a túlnyomórészt munkásezredekből álló 1. hadosztály bevette Miskolcot. A Vörös Hadsereg más egységei visszaverték a Salgótarján ellen indított újabb támadást, és Fülekig jutottak.

Az általános támadás május 30-án indult meg az északi front egész szélességében. Kibontakozott a dicsőséges északi hadjárat. A Vörös Hadsereg május 30-án elfoglalta Ipolyságot és Losoncot, június 4-én elérte a Tokaj–Rimaszombat–Zólyom–Léva vonalat. Öt nap alatt helyenként 70–80 kilométert nyomult előre. Június 6-án a vörös csapatok elfoglalták Kassát, és néhány nappal később elérték Bártfánál a lengyel határt. Egyidejűleg a Bodrogközt is megtisztították az ellenségtől.

Stromfeld Aurél ezredes, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke dolgozta ki és irányította a hadműveletet. Stromfeld az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legtehetségesebb vezérkari tisztje volt, s a haza védelme érdekében vált a kommunisták fegyvertársává; később a kommunizmus eszméinek meggyőződéses híve és bátor harcosa lett.

Az északi hadjárat feladata az volt, hogy a Vörös Hadsereg elvágja egymástól a csehszlovák és a román seregeket, döntő csapást mérjen a csehszlovák hadseregre, s azután a Tiszán átkelve a román csapatok ellen forduljon. A további északkeleti előretörés és a szovjet csapatok ukrajnai előrenyomulása megteremthette volna az összeköttetést a szovjet és a magyar Vörös Hadsereg között.

A győzelmes északi hadjárat megszilárdította a Tanácsköztársaság helyzetét. Megnőtt a magyar munkásállam nemzetközi tekintélye. A katonai siker fő tényezője a vöröskatonák, elsősorban a gyári munkások lelkesedése és áldozatkészsége. Komoly szerepük volt a honvédelmet vállaló tiszteknek, akiket magával ragadott a katonák hősiessége. A Vörös Hadsereg frontalakulatainak szervezésében és harci tevékenységében kimagasló szerepük volt a kommunista parancsnokoknak és politikai biztosoknak, köztük Landler, Vágó és Pogány hadtestparancsnokoknak, Münnich Ferencnek, a 6. hadosztály politikai biztosának.

A Vörös Hadsereg győzelmeit elősegítette, hogy a csehszlovák katonák nagy ré-

sze nem akart a népek szabadságáért küzdő proletártestvérei ellen harcolni. A csehszlovák baloldali szocialisták szembefordultak a burzsoázia háborújával, s az ő felvilágosító munkájuknak is köszönhető, hogy a csehszlovák csapatok katonái közül sokan megtagadták a harcot; egymást követték a szökések és a lázadások. A szökevények egy része, köztük régi szocialista munkások, átálltak a Vörös Hadsereghez.

A csehszlovák szociáldemokraták jobboldali vezérkara a burzsoázia hűséges fegyvertársának bizonyult. Lapjuk, a *Právo Lidu*, március végén még azzal nyugtatta a munkásokat, hogy nem terveznek intervenciót a Tanácsköztársaság ellen. Amikor viszont a csehszlovák burzsoá hadsereg bekapcsolódott az intervencióba, készséggel támogatták. A Vörös Hadsereg sikeres ellentámadása idején pedig a Právo Lidu együtt uszított a burzsoáziával; a vörös csapatok felszabadító harcáról ezt írta: „Alattomos támadás államunk ellen a háború minden borzalmával . . . Nem hagyjuk elvenni, ami minket illet, és ami a miénk!" A nacionalista uszításnak volt ugyan hatása a csehszlovák hadseregre, de a katonák nagy része mégsem akart a Vörös Hadsereg ellen harcolni.

Az északi hadjárat idején a déli frontot is meg kellett erősíteni, mert fennállt a jugoszláv és a francia csapatok támadásának veszélye. A délszláv katonák tömegeiben azonban olyan erőssé vált a Tanácsköztársaság iránti rokonszenv, hogy nem merték őket harcba vetni.

A Vörös Hadsereg sikeresen folytatta további hadműveleteit, és egész Kelet-Szlovákiát megtisztította a csehszlovák burzsoá csapatoktól. A felszabadított területeken tanácsok létesültek, és 1919. június 16-án Eperjesen kikiáltották a *Szlovák Tanácsköztársaságot*. Megalakult a szlovák tanácskormány, élén Antonín Janoušek cseh kommunista, a kladnói munkásmozgalom régi harcosa állt.

A Szlovák Tanácsköztársaságot a szlovák munkások, parasztok és katonák a magyar munkásság, a magyar Vörös Hadsereg segítségével teremtették meg. Ez volt az első kísérlet a munkások és parasztok államának létrehozására Csehszlovákia területén. A Szlovák Tanácsköztársaság megalakulása nyilvánvalóvá tette, hogy a magyar tanácshatalomnak nincsenek hódító szándékai, s felszabadító harcával a szlovák dolgozóknak testvéri segítséget nyújt.

A Szlovák Tanácsköztársaság megszületését lelkesen üdvözölték a magyar dolgozók, mély rokonszenvet váltott ki a szomszédos Lengyelországban és az egész európai proletariátusban.

A szlovák tanácskormány kiáltványt bocsátott ki, amelyben tudtul adja, hogy az oroszországi és a Magyarországi Tanácsköztársaságot szövetségesének tekinti, és első üdvözletét „a még elnyomott cseh proletár véreinek" küldi. Megkezdték a szlovák Vörös Hadsereg szervezését. Több rendeletet bocsátottak ki a szocialista átalakítás érdekében: államosították az alapvető termelőeszközöket, törölték a parasztok bankadósságait és adóterheit.

Az északi hadjárat sikere kedvezőbb lehetőséget teremtett a közép-európai forradalom továbbfejlődéséhez. Az antanthatalmakat ez újabb manőverezésre késztette a magyar Tanácsköztársasággal szemben. A katonai intervenció fokozásával fenyegetőzve a Vörös Hadsereg szlovákiai hadműveletének beszüntetését követelték. A győztes imperialista hatalmak nevében Clemenceau francia miniszterelnök június 7-én ilyen tartalmú jegyzéket küldött a tanácskormánynak. Követe-

lésük teljesítése esetén kilátásba helyezte a Tanácsköztársaság elismerését és képviselőinek meghívását a békekonferenciára. Június 13-án Clemenceau újabb jegyzéket küldött, amelyben közölte, hogy a román csapatokat a Tiszántúlról „abban a pillanatban visszavonják, amikor a magyar csapatok kiürítik Csehszlovákiát".

A Vörös Hadsereg előnyomulása idején és az antant új manőverezésének napjaiban ült össze a pártkongresszus, s azt követően a Tanácsok Országos Gyűlése. A forradalmi honvédő háborúval, a belső ellenforradalmi elemek megfékezésével és a proletárhatalom további kiépítésével mindkét kongresszusnak foglalkoznia kellett. E feladatok sikeres megoldása a párt eszmei és politikai megerősítését és cselekvési egységének biztosítását követelte.

A párt helyzete és a pártkongresszus.
A Tanácsok Országos Gyűlése

Az egyesült párt politikai irányítása a kommunisták és a küzdelem során kommunistákká vált baloldali szocialisták kezébe került. Jelentős befolyása volt azonban a centrista Kunfi–Böhm-szárnynak, sőt a Weltner-féle jobboldalnak is. A párt *politikai irányító szervének* funkcióját – amíg a pártkongresszus által választott Pártvezetőség meg nem kezdte munkáját – a *Kormányzótanács* töltötte be, bevonva néhány más politikai vezetőt is.

A párt *szervezeti központja a Párttitkárság* volt. Az egyesülés alkalmával a KMP vezetői közül a Párttitkárság tagja lett Hirossik János és Rabinovics József. Itt a centristák és jobboldaliak túlsúlyban voltak, közülük Farkas István, Pajor Rudolf és Vincze Sándor játszott nagyobb szerepet. Élénk kapcsolatban álltak a szakszervezetekben vezető pozíciókban maradt centrista és jobboldali elemekkel.

A párt és a szakszervezetek szervezeti összefonódása – amely hagyományos volt a Szociáldemokrata Pártban – az egyesülés után megmaradt. Az egyesült párt taglétszáma a Tanácsköztársaság kikiáltása idején meghaladta a 800 ezret, s azt követően több mint másfél millióra emelkedett. Túlnyomó részét a szakszervezeti tagság alkotta.

A párt felvilágosító és szervező munkája a nem magyar ajkú dolgozók között mindenekelőtt a nemzetiségi területeken működő helyi szervezetek útján folyt, lapjaik is rendszeresen megjelentek. Megalakultak a Magyarországon élő – részben hadifogolyként ide került – más nemzetiségű dolgozók kommunista szervezetei, amelyek létrehozták a *Magyarországi Nemzetközi Kommunista Föderációt*. E szövetségnek német, délszláv, román, szlovák, cseh, orosz, ukrán, lengyel, bolgár és olasz csoportja működött. A föderáció tagjai feladatuknak tekintették segíteni a Tanácsköztársaság küzdelmét és a kommunista eszmék terjesztését népeik körében. Tevékenységük fontos része volt az intervenciós hadseregek katonái között végzett felvilágosító munka. A föderáció szekciói különböző nyelvű lapokat, röpiratokat és más kiadványokat jelentettek meg és terjesztettek.

A kommunisták szívós munkát végeztek annak érdekében, hogy az egyesült párt képessé váljon a forradalmi élcsapat feladatának betöltésére. Felvetették a párt és a szakszervezetek kettéválasztását, de még nem volt lehetőség arra, hogy szakítsanak a több évtizedes hagyománnyal, amelyet a centristák és a jobboldaliak szí-

vósan védelmeztek. Szorgalmazták az üzemi pártszervezetek kiépítését, de eredménytelenül. A területi pártszervezetek kifejlesztését célzó erőfeszítéseik több eredménnyel jártak. A politikai élet centrumai a *területi és üzemi tanácsok*, valamint a *szakszervezeti szervek:* központi vezetőségek, szakosztályi szervező bizottságok, helyi csoportok vezetőségei, összbizalmi értekezletek és az üzemi bizalmi testületek voltak.

Az egyesült párt forradalmi politikáját a kommunisták és a baloldali szocialisták összefogása érvényesítette a jobboldaliak ellenállásával és a centristák ingadozásával szemben. Az egyesülésnél a jobboldaliak is elfogadták a proletárdiktatúra programját, de minden egyes pontjának megvalósításáért harcolni kellett velük. Kétszínű magatartást tanúsítottak: arról beszéltek, hogy feladták régi nézeteiket, ugyanakkor aknamunkát folytattak a munkáshatalom megbuktatásáért. Fő bázisuk a Szakszervezeti Tanács volt, amelynek túlnyomó többsége a jobboldal olyan képviselőiből állt, mint Jászai Samu, Propper Sándor, Vanczák János.

Weltner, Peyer, Haubrich és társaik, kapcsolatot tartva a Tanácsköztársaságot megtagadó Garamival és Peidllel, eleinte burkoltan, majd nyíltan a kapitalizmus „békés" restaurálásának szószólóiként léptek fel. Kunfi és társai a forradalmi tömeghangulat és a proletárhatalom sikereinek hatására részt vettek a Tanácsköztársaság építőmunkájában és honvédelmében, amikor azonban a helyzet súlyosbodott, az antant felé orientálódtak, készek voltak kapitulálni.

A párt és a tanácsok irányításában rendkívül fontos szerepet töltött be a Vörös Ujság, amely szilárdan képviselte a forradalmi politikát. Mozgósított a honvédelmi és gazdasági feladatok végrehajtására. Kérlelhetetlen harcot hirdetett a titokban és nyíltan szervezkedő ellenforradalmárokkal szemben, fellépett az ingadozók és a kapitulánsok ellen. Síkraszállt a párt, a szakszervezetek és a tanácsok megtisztításáért. A Népszava viszont, amikor a Tanácsköztársaság nehéz helyzetben volt, mind nyíltabban az ingadozók és a kapitulánsok politikai fegyvere lett.

Az új társadalmi rend és a honvédő háború egyidejű szervezésének nehéz napjaiban írta Lenin a magyar munkásoknak szóló üdvözletét. Ebben a proletárdiktatúra történelmi feladataival foglalkozik. Felhívja a figyelmet arra is, hogy milyen veszélyt jelent az ingadozás, amikor a proletárhatalom súlyos háborút kénytelen viselni az antant ellen. „Legyetek szilárdak – mondja. – És ha ingadozás üti fel a fejét a szocialisták között, akik tegnap csatlakoztak hozzátok, a proletárdiktatúrához, vagy a kispolgárság körében, nyomjátok el könyörtelenül ezeket az ingadozásokat. Agyonlövetés – ez a gyáva méltó jutalma a háborúban."

A Vörös Hadsereg északi hadjáratának sikerei dacára júniusban az ingadozás erősödött. Ebben szerepet játszott az antant manővere, amely aktívabb fellépésre ösztönözte a jobboldal vezetőit. Titkos frakciót alkottak és szervezett tevékenységet fejtettek ki a proletárdiktatúra feladásáért. A centristák mind szorosabb együttműködésre léptek velük.

Ebben az időben a szovjet csapatok helyzete Ukrajnában súlyossá vált. Támadásuk a besszarábiai fronton megakadt. Ukrán nacionalisták nagyarányú fegyveres lázadást robbantottak ki a Vörös Hadsereg hátában. Miközben a vörös csapatok a lázadást leverték, a Gyenyikin-féle fehér hadsereg támadásra készült, majd május második felében nagy erőkkel megindította az offenzívát és elfoglalta a Donyec-medencét. Előnyomulásuk, bár igen súlyos harcok árán, júniusban folytató-

dott. Az ukrajnai fronthelyzet alakulása is szerepet játszott abban, hogy Kunfiékban a kishitűség ismét felülkerekedett, defetizmusukban teljesen a jobboldallal való összefogás útjára léptek.

Ilyen helyzetben ült össze a pártkongresszus.

A kongresszus június 12–13-án ülésezett. Fő feladata az volt, hogy a Tanácsköztársaságért vívott harc jegyében megszilárdítsa a párt egységét. A Párttitkárságon és a szakszervezeti központokban levő jobboldaliak elérték, hogy a kongresszusi küldöttek többsége szociáldemokrata mentalitású volt. Delegátusokat csak a legalább ezer tagot számláló szervezetek küldhettek, s ennek révén a szakszervezeti központok nagyszámú képviselettel rendelkeztek. A tanácskozáson 71 budapesti szervezetet 143, a vidéki szervezeteket 128 küldött képviselte, továbbá a volt KMP és SZDP 25–25 vezető tagja vett részt.

A kongresszus *új pártprogramot* fogadott el. Ez az okmány – amelynek elfogadásával hatályon kívül helyezték az SZDP 1903-as programját – elvi nyilatkozat jellegű, általános megfogalmazásban említi a társadalom átalakításával kapcsolatos tennivalókat. Megállapítja, hogy a párt célja „a termelőeszközök magántulajdonán alapuló tőkés társadalmi rend megdöntése és a szocializmusnak, mint a kommunizmus első szakaszának megvalósítása". Röviden jellemzi a tőkés rendszert, megvilágítja az imperializmus ellentmondásait és a világháborút kiváltó okokat. Megállapítja a kapitalizmus bukásának, a proletariátus hatalomra kerülésének és az új társadalom felépítésének történelmi szükségszerűségét. Hangsúlyozza, hogy a párt „a proletariátus diktatúrájában látja azt az egyedüli utat, amely a kapitalista összeomlásból a szocializmus világába átvezeti a proletariátust".

A pártprogramot Kun Béla terjesztette elő. Beszámolójában foglalkozott néhány aktuális politikai kérdéssel, amelyek közül kettő került a vita középpontjába. Egyik a párt elnevezése, amelyet a programban is rögzíteni kellett. Kun közölte, hogy e kérdésben nincs egyetértés. Ajánlotta, hogy a párt neve Kommunisták Magyarországi Pártja legyen, s ezzel fejezzék ki, hogy a párt a Kommunista Internacionáléhoz tartozik. Kunfiék ellenezték a kommunista elnevezést, s a szociáldemokraták érzékenységét felszítva követelték, hogy a párt neve Magyarországi Szocialista Párt legyen. A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága a Magyarországi Kommunisták Egyesített Pártja nevet ajánlotta.

A diktatúra gyakorlásának kérdésében – amely a második fő vitakérdéssé vált – Kun elutasította azok nézetét, akik a humanizmus jelszavával mérsékelni kívánták az ellenforradalmárokkal szembeni intézkedéseket. „Minden ingadozás – mondotta –, a diktatúrának minden gyönge kézzel való kezelése azt jelenti, hogy a diktatúra tekintélye csökken", ami az ellenforradalmat bátorítja, és a proletariátustól „felesleges véráldozatot" követel. Ha tehát azt akarjuk, hogy a diktatúra „minél humánusabb legyen, akkor arra kell törekedni, hogy a diktatúra minél szilárdabban, minél erősebb kézben gyakoroltassék". Azt is megállapította, hogy az elnyomó intézkedések átmenetileg szükségesek.

Csupán néhány nappal a pártkongresszus előtt fejeződött be a június elején kirobbantott kuláklázadások felszámolása. A bécsi Antibolsevista Comité illegális szervezete a Dunántúlon, ellenforradalmár vasúti főnökök és tisztek egy csoportjának segítségével a vonatokat is leállította, vasutassztrájkot szervezett a kuláklázadások ösztönzésére és a Vörös Hadsereg hadműveleteinek bénítására. Két nap alatt ez

a kísérlet is kudarcba fulladt, de az ellenforradalmi mesterkedések folytatódtak. Ebben a helyzetben különösen veszélyes volt a párton belül a ,,diktatúra enyhítéséért" indított jobboldali akció, amely mögött az a törekvés rejlett, hogy megegyezzenek az antanttal és a hazai burzsoáziával.

A pártkongresszuson Kunfi volt a diktatúra enyhítésének fő szószólója. Szervezett frakció képviselőjeként beszélt, és közölte: ,,egy bizonyos irányban mi igenis változtatást kívánunk a proletárdiktatúrának az eddigi alkalmazásán". Kijelentette, hogy ,,mindaddig, míg a nemzetközi forradalom több államban oly erőssé nem lett, hogy ezeknek az államoknak proletariátusai meg tudják akadályozni az ellenforradalmat, addig nem lehet a diktatúra integrális programját alkalmazni . . . mindaddig, amíg a legfontosabb szuppozíciója a mi forradalmunknak, a nemzetközi forradalom, valósággá nem vált, a diktatúra legyen egy átmeneti program szerint, amely . . . az ellenforradalom kifejlődését okos rendszabályokkal és nem terrorisztikus eszközökkel való megakadályozó politikával dolgozik".

Nem fedte fel, hogy mi az ő ,,átmeneti programja", és nem tett konkrét javaslatokat az ,,okos rendszabályokra" vonatkozóan sem. Viszont azzal vádolta a forradalom következetes védelmezőit, hogy ,,a szervezett munkásság többségével szemben" akarják a diktatúrát gyakorolni. A burzsoázia elleni diktatúrát – a szervezett munkásság elleni fellépésnek nyilvánította. Közben azt is mondotta, hogy ők március 21-én őszintén elfogadták a proletárdiktatúrát, bár azt ,,igen nagy belső aggodalmakkal és skrupulusok ellenére" tették, mert ,,a testvérháborútól féltek, s ettől való félelmükben csatlakoztak a proletárdiktatúra álláspontjához". Most viszont az antanttól és az ellenforradalmároktól való félelmükben a proletárdiktatúra ,,integrális programjának" feladását követelték. A párt elnevezése körüli vita mélyén is az a kérdés rejlett: megvédeni vagy feladni a proletárdiktatúrát. Kunfiék felemelték a kapituláció zászlaját, amelyet május 2-i vereségük után félretettek.

Kunfi fellépése nagy vihart váltott ki. A megalkuvók lelkesen üdvözölték, viszont megrökönyödést és felháborodást keltett a proletárhatalom védelmezői között. ,,Kútmérgezésnek kell nyilvánítanom – mondotta felszólalásában Hamburger Jenő –, hogy farizeus képpel a proletárdiktatúra módszeréről vitatkozunk, holott a proletárdiktatúra nem fér az egyes emberek begyébe . . . Számoljon le mindenki komolyan önmagával, akarja-e a proletárdiktatúrát vagy sem. Aki akarja, jöjjön velünk, aki nem akarja, az vonja le a konzekvenciákat, és ebből az egyesült pártból távozzék."

Az új pártprogramot a kongresszus elfogadta. Ez a forradalmi erők eszmei és politikai győzelme volt a reformisták felett. Kényszerűségből Kunfiék is, Weltnerék is megszavazták, hiszen óvakodtak nyíltan megtagadni a proletárdiktatúra elvét. A párt elnevezésénél kompromisszum született: a kongresszus a *Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja* nevet fogadta el. A diktatúra kérdésének vitája nem zárult le, folytatódott a Tanácsok Országos Gyűlésén és a Kormányzótanácsban.

A kongresszus napirendjén szerepelt a szervezeti szabályzat – az SZDP szervezeti szabályzatának – módosítása. Előadója Farkas István volt. Szenvedélyesen vitáztak arról, meg kell-e tisztítani a pártot az oda nem való elemektől, akik nagy számban léptek be az 1918-as októberi forradalom után a Szociáldemokrata Pártba, majd az egyesült pártba is. A párt és a szakszervezetek különválasztása is napirendre került.

Farkas István szembefordult a párttisztítási javaslatokkal, a pártba való felvétel bármiféle korlátozásával, valamint a párt és a szakszervezetek különválasztására vonatkozó állásfoglalásokkal. Elutasította azt az indítványt is, hogy a kongresszusi küldötteket a párt- és szakszervezeti taggyűlések válasszák, s ne a vezetőségek jelöljék ki. Indoka az volt, hogy „a szakszervezeteknek legbensőbb autonóm belügye, hogyan választják küldötteiket". Védte a szakszervezeti központokban levő jobboldaliak jogát a küldöttek önkényes kijelölésére.

A kongresszus úgy döntött, hogy a szervezeti szabályzat tervezetét a megválasztandó új Pártvezetőséghez utalja, azzal a feladattal, hogy tovább dolgozzon rajta, és terjessze jóváhagyásra a Pártválasztmány elé. A pártépítés alapvető fontosságú kérdéseiben a döntést elhalasztották.

A jobboldaliak és a centristák a Pártvezetőség választását akarták felhasználni arra, hogy a vezetést magukhoz ragadják, és saját politikájukat érvényesítsék.

A jelölő bizottság, amelyben a baloldal és a jobboldal képviselői is részt vettek, közös megegyezéssel egységes listát terjesztett elő. E listán a KMP volt Központi Bizottságának öt tagja: Kun, Pór, Vágó, Vántus és Rudas, az SZDP volt Pártvezetőségének öt tagja: Bokányi, Böhm, Garbai, Kunfi és Weltner, továbbá Bajáki, Landler és Nyisztor szerepelt. A javasoltak között a forradalmi blokk képviselői túlsúlyban voltak, s Bokányi is – aki május elején még Kunfiékkal tartott – a kommunisták mellé állt. Kunfiék és Weltnerék azonban frakciós módon megszervezték a szavazást: Bokányit, Pórt, Rudast és Vágót kibuktatták, helyettük jobboldaliakat választottak meg, köztük Farkas Istvánt és Miakits Ferencet.

A puccsszerű szavazás megdöbbentette a kommunistákat, és nyilvánvalóvá tette, hogy a forradalom védelmezőinek hatékony szervezeti összefogására van szükség a kapitulánsok aknamunkájának hatástalanítására. Bejelentették, hogy a választást nem veszik tudomásul, és akciószabadságuk fenntartásával fognak cselekedni. Amikor Böhmék látták, hogy a kommunisták nem fogadják el a frakciós szavazás eredményét, mérlegelték a kommunisták elleni fegyveres fellépés lehetőségét, de ezt nem merték megkockáztatni. A kommunisták önálló akciójától viszont féltek, és visszavonultak. Maguk javasolták a küldötteknek, hogy közfelkiáltással az eredetileg beterjesztett listát hagyják jóvá. Így is történt.

Kunfiéknak nem sikerült megkaparintani a pártvezetést, de pozícióik megmaradtak, s nyílt fellépésükkel mind a Peyer-féle szakszervezeti jobboldal, mind pedig a monarchista ellenforradalmárok tevékenységét bátorították.

*

A Tanácsok Országos Gyűlése június 14-én ült össze, és tíz napon át tanácskozott. Napirendjén szerepeltek a gazdasági és közélelmezési feladatok, a külpolitikai és a katonai helyzet, az alkotmány elfogadása és egyéb kérdések. A Tanácsköztársaság sorsa szempontjából különösen a külpolitikai és a katonai helyzetről, valamint az ellenforradalmárokkal szembeni intézkedésekről folytatott vitának volt nagy, közvetlen kihatású jelentősége.

A külpolitikai helyzetet Kun Béla ismertette. Közölte, hogy a Kormányzótanács politikai bizottsága – amelynek Böhm, Fiedler, Garbai, Kun és Landler a tagja – a Clemenceau-jegyzék elfogadása mellett döntött. Kész annak alapján tár-

gyalást kezdeni az antanttal, és visszavonni Szlovákiából a Vörös Hadsereget, elvárva, hogy viszonzásul a román megszálló csapatok kiürítsék a Tiszántúlt. Kun e lépést azzal indokolta, hogy a Tanácsköztársaság érdekeinek megfelelne, ha, akár igen súlyos feltételekkel is, de sikerülne az antanttal átmeneti békét kötni, hiszen annak „érvénye nem lesz hosszabb, mint a breszti béke érvénye" volt, mert a nemzetközi forradalom úgyis semmissé fogja tenni. Felhívta a figyelmet arra, hogy az antant, ha békét is köt, mozgósítja az ellenforradalmi erőket, megpróbálkozik fehérgárdista hadsereg szervezésével és bevetésével. Mégis helyesnek vélte a Kormányzótanács politikai bizottságának állásfoglalását, és annak jóváhagyását kérte. Közölte azt is, hogy a Kormányzótanács parancsot adott a támadás beszüntetésére. Erre azonban még nem került sor, mert a csehszlovák csapatok megtámadták a hadműveleteket beszüntető vörös csapatokat, amelyek a támadást visszaverve tovább nyomultak előre.

A csehszlovák csapatok június 15–17-én kísérelték meg az általános ellentámadást. Ennek visszaverése során a Vörös Hadsereg június 18-án Érsekújvárig nyomult. Azonban a megállási parancs és a tanácskormány elhatározása, hogy a béke reményében visszarendeli a győzelmes csapatokat a felszabadított területekről, morális zavart keltett mind a katonák soraiban, akik a fáradtsággal is küzdöttek, mind a hátország dolgozói között. Erősödött a defetizmus, amit a jobboldali elemek a pártban, a szakszervezetekben és a tanácsokban, a hivatalokban és a hadseregben is terjesztettek. Erősödött a monarchisták szabotázsa a hivatalokban és a hadsereg tisztikarában, valamint a reakciós papság ellenforradalmi agitációja.

A Tanácsköztársaság katonai helyzete az északi hadjárat eredményeként ugyan kedvezőbbé vált, de politikai helyzete a jobboldali aknamunka következtében megromlott. A proletárhatalmat növekvő belső veszélyek fenyegették.

A tanácskongresszus vitájában Pogány József helyeselte, hogy a tanácskormány tárgyaljon a békéről, de ellenezte a vörös csapatok visszavonását a felszabadított területekről. „Számunkra kedvező lévén a helyzet – mondotta –, az antant időt akar nyerni, hogy a maga számára formálja kedvezőbbé a szituációt . . . Nem halogatnunk kell a dolgot, hanem fordítva, siettetni a döntést, nem védekezni, nem visszavonulni, hanem előrenyomulni." Megállapította, hogy semmiféle garancia sincs arra, hogy „mához két-három vagy négy hétre nem fog-e az antant bennünket az egész vonalon ugyanúgy megtámadni, mint ahogy megtámadott volna bennünket most is, ha tudott volna." Tehát „rendkívül óvatosan kell kezelnünk ezt az egész Clemenceau-féle csalafintaságot". Szamuely rámutatott, hogy a szeged–hódmezővásárhelyi körzetet megszálló francia és jugoszláv haderő visszavonását a Clemenceau-jegyzék kilátásba sem helyezi. Határozottan ellenezte ő is a visszavonulást s hangsúlyozta, hogy Szovjet-Oroszországgal vállvetve kell folytatni a közös harcot az antant ellen.

A jobboldaliak és a centristák a Tanácsok Országos Gyűlésének szószékét is a defetizmus terjesztésére használták fel. Vezérszónokuk ismét Kunfi volt. Helyzetét megkönnyítette, hogy a Kun által előterjesztett javaslatért szállt síkra. Ezt azonban a maga módján értelmezte: „Én illuzionistának tartom azokat, akik azt hiszik, hogy az antant ezzel a tanácskormánnyal tárgyalni fog." Kijelentette, hogy az antant csak utasít, s azt el kell fogadni, bár nem biztos, hogy a román csapatokat visszavonják a Tiszántúlról. Kunfi kétszínűen azt hangsúlyozta, hogy való-

ban hisz a nemzetközi forradalomban, de kell egy breszti jellegű béke, hogy „a szovjet uralom megmaradhasson Budapesten, egy szűkebb területen". Egyben a pacifizmus apostolaként lépett fel, s a „neomilitarizmus" kiagyalt veszélye ellen hadakozott, amikor a Vörös Hadsereg erősítése a Tanácsköztársaság létkérdése volt.

A vitában felszólalók legtöbbje szembefordult Kunfival. „Akik ma arról beszélnek – mondotta Szántó Béla –, hogy itt egy új militarizmust teremtünk . . . azok követik el a legnagyobb merényletet a fronton küzdő vöröskatonák ellen." „Azok az ellenforradalom élesztői" – szólt közbe Landler, majd beszédében megállapította: „Vannak olyanok, akik mikor szociáldemokratáknak vallották magukat, akkor is sárgák, sztrájktörők, hitvány bitangok voltak, azután kormánybiztosok és egyebek lettek, most röhögnek, viccelnek és ezzel a defetizmust alátámasztják." „Kunfi folyton hangoztatja szélsőjobboldaliságát – mondotta Nyisztor –, állandóan és szakadatlanul. Ez borzasztó csapás a magyar proletárdiktatúrára." Megállapítja Kunfiról, hogy nem hisz a proletárdiktatúrában, s aki nem hisz benne, „az nem is akarhatja, és ha nem akarja – tessék nyílt kártyával játszani . . . bujkálni ne engedjünk senkit, mert akkor eláruljuk a proletárdiktatúrát!"

A forradalom védelmezői előtt világossá vált, hogy ellentámadásba kell átmenni a defetistákkal, a proletárhatalom árulóival, a proletárdiktatúrát cserbenhagyni akarókkal szemben. A vitában sok szó esett arról is, hogy az Igazságügyi Népbiztosság szociáldemokrata vezetői a régi hivatalnokokkal karöltve mentik a lefogott ellenforradalmárokat, útját állják annak, hogy a proletárdiktatúra kellően betölthesse a forradalom védelmének feladatát. Ismét sokan követelték a diktatúra következetes alkalmazását és a hivatalok megtisztítását az ellenséges elemektől.

Kun Béla zárszavában és a katonai kérdésről mondott beszédében is a diktatúra következetesebb alkalmazását, a defetizmussal és az ellenforradalmi mesterkedésekkel való leszámolás szükségességét, valamint a tömegek közötti felvilágosító munka fontosságát hangsúlyozta. A külpolitikai kérdésről szóló előterjesztés azonban – amelyet az országos gyűlés eredeti szövegében jóváhagyott – ezt nem segítette elő, zavart vitt a forradalmi erők soraiba.

*

A Tanácsok Országos Gyűlése elfogadta Magyarország népének első Alkotmányát.

A Tanácsköztársaság célja – állapítja meg az Alkotmány – megszüntetni a kapitalizmust, és felépíteni a szocialista társadalmi rendet. Érvényesíteni a proletariátus diktatúráját, amely azonban „csupán eszköz mindennemű kizsákmányolás és mindenfajta osztályuralom megszüntetésére". A kizsákmányolás megszüntetése és a termelés fokozása érdekében „köztulajdonba vesz a kisüzem kereteit meghaladó minden mezőgazdasági, ipari, bánya- és közlekedési üzemet".

Az állam neve: *Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság*, amely „a munkások, katonák és földművesek tanácsainak köztársasága". Az Alkotmány előírja, hogy meg kell alakítani Kárpát-Ukrajnában és Burgenlandban (az akkori Nyugat-Magyarországon) a ruszin, illetve a német nemzeti „kerületi tanácsot". Az Alkotmány kimondja, hogy a nem magyar nemzetiségű dolgozók a magyarokkal minden tekintetben egyenlő jogokat élveznek. „A Tanácsköztársa-

ság nem ismer faji vagy nemzeti különbséget. Nem tűri a nemzeti kisebbségek bármilyen elnyomását és nyelvük használatának bárminő korlátozását."

Az Alkotmány biztosítja a dolgozók szólás-, sajtó-, gyülekezési és lelkiismereti szabadságát; az utóbbi érdekében elválasztja az egyházat az államtól. Kimondja, hogy a „Tanácsköztársaságban csak annak van helye, aki dolgozik. A Tanácsköztársaság elrendeli az általános munkakényszert, ezzel szemben megállapítja a munkára való jogot."

Az Alkotmány leszögezi, hogy a Tanácsköztársaság külpolitikájának célja: elérni „a dolgozók világának békéjét. Békét akar minden hódítás és hadikárpótlás nélkül".

Az Alkotmány részletesen szabályozza a proletárállam szervezetét. A Tanácsok Országos Gyűlését nyilvánítja a legfőbb hatalmi szervnek, amely évente kétszer ülésezik; a Tanácsok Országos Gyűlése 150 tagú Központi Intéző Bizottságot választ, ennek végrehajtó szerve a Kormányzótanács.

Az Alkotmány elfogadása elvileg nagy jelentőségű: a dolgozó nép küldötteinek országos gyűlése tette magáévá a munkásosztály forradalmi céljait, szentesítette a proletárhatalom állami rendjét, érvényesítette a szocialista demokráciát. Ez a forradalmi okmány igen fontos politikai fegyver volt a proletárhatalom védelméért folyó küzdelemben a defetistákkal és az ellenforradalmárokkal szemben. Az Alkotmányt megszavazták a jobboldali küldöttek is, bár már számolták a napokat, hogy az antant mikor dönti meg a Tanácsköztársaságot.

A Tanácsok Országos Gyűlése megválasztotta a Központi Intéző Bizottságot, amely első ülésén megalakította az új Kormányzótanácsot.

Az új tanácskormánynak 15 tagja volt. Közülük nyolcan képviselték a proletárdiktatúra erősítésének politikáját: Kun Béla külügyi, Landler Jenő belügyi, Szántó Béla hadügyi, Guth Antal népjóléti, Pogány József közoktatásügyi népbiztos, Varga Jenő, Nyisztor György és Lengyel Gyula, a Népgazdasági Tanács vezetői. A Kormányzótanács tagja maradt gazdasági népbiztosként Bajáki Ferenc is, aki a kommunisták álláspontjához közeledett. A centrista-jobboldali csoporthoz tartozott Garbai Sándor, a Kormányzótanács elnöke, Dovcsák Antal helyettes elnök, Ágoston Péter igazságügyi népbiztos, és Böhm Vilmos, aki mint a Vörös Hadsereg parancsnoka maradt a tanácskormányban. A kormány tagja lett Stefán Ágoston ruszin és Kalmár Henrik német népbiztos; mindkettő a jobboldal politikáját támogatta.

A Kormányzótanácsban a defetizmus erősödésének következményeként a forradalmi blokknak csak kis többsége maradt. Kunfi távozott a kormányból, de nem állt félre, hanem Weltnerékkel szorosabban együttműködve tevékenykedett.

Ebben az időben, június 20–22-én tartotta kongresszusát az Ifjúsági Szövetség. A szövetség jelentős szerepet töltött be a Tanácsköztársaság harcaiban, szilárd támasz volt az ingadozók és kapitulánsok elleni küzdelemben. Tevékenységének központjában a forradalmi honvédő háború segítése állt. Taglétszáma elérte a 120 ezret. Amíg a pártkongresszuson nagy vita folyt s végül kompromisszumos megállapodás született a párt nevéről, az Ifjúsági Szövetség kongresszusa teljes egyöntetűséggel mondta ki, hogy a szövetség a *Kommunista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetsége* nevet veszi fel.

Sürgős feladattá vált, hogy a forradalom következetes védelmezői tömörítsék soraikat, mert a Tanácsköztársaság harcainak legnehezebb időszaka következett.

Az ellenforradalmi aknamunka erősödése
és az antant új katonai támadása.
A tanácshatalom megdöntése

A Tanácsköztársaság növekvő belső nehézségeit a monarchista ellenforradalmárok fegyveres lázadások kirobbantására használták fel. Ezeket az antant megbízottai, a bécsi Antibolsevista Comité és a szegedi ellenforradalmi „kormány" emberei is segítették, szervezték. A reakciós papok az úrnapi ünnepségeket, körmeneteket a tanácshatalom elleni megmozdulásokká változtatták, hogy tömegtámaszt teremtsenek a készülő puccshoz. Június 19-én Pest megyében ellenforradalmi lázadást robbantottak ki, amelynek központja Kalocsa volt. Gépfegyverekkel és ágyúval fölfegyverzett monarchista bandák hatalmukba kerítették a várost, és behatoltak több mint 20 faluba a kalocsai és a vele szomszédos járások területén, megkezdték a kommunisták kivégzését. Néhány helységben soroztak a fehérgárdába.

Szamuely Tibor vezetésével a fővárosból egy forradalmi ezred indult a kalocsai ellenforradalom leverésére. Háromnapos harcban kiverték minden helységből a fehéreket. A Pest megyei ellenforradalom június 24-re összeomlott.

Budapesten a monarchista összeesküvők még a Pest megyei lázadás előtt kapcsolatba léptek a szociáldemokrata jobboldal vezetőivel, köztük Haubrichhal is, aki abban az időben a főváros katonai parancsnoka volt, és egy vasas hadosztály állt parancsnoksága alatt. A fehérek igyekeztek rávenni Haubrichékat az együttes fellépésre. Arra is hajlandónak mutatkoztak, hogy egy „nemzeti Szociáldemokrata Párt" hatalomra jutását támogassák, ha Haubrich a puccs mellé állítja a budapesti vasashadosztályt, társai pedig a budapesti gyárak dolgozóit. Haubrichék hajlottak az együttműködésre, de később visszaléptek, megijedve attól, hogy a fehér ellenforradalmárok nyílt fegyvertársai lesznek a proletárdiktatúra megdöntésében. A fehérek azonban bíztak csatlakozásukban, és június 24-én kirobbantották a katonai lázadást. Sikerült a Hungária körúti laktanya tüzérségét maguk mellé állítani, mégpedig jórészt a „nemzeti szociáldemokrata" fordulatra és Haubrich utasítására hivatkozva. Az egység azonban kaszárnyájában maradt, harcra mozgósítani nem tudták.

A fehér összeesküvők fő katonai erejét a Ludovika Akadémia tisztjei és növendékei, valamint a dunai flottilla három monitorja alkotta.

A ludovikások és az összetoborzott fegyveres bandák elfoglalták a józsefvárosi telefonközpontot, az óbudai kikötőből kifutó három monitor pedig a Dunán cirkálva lövöldözött. A puccsisták a Ludovika környékén is tüzelni kezdtek.

A Belügyi Népbiztosság karhatalmi egysége, a mozgósított munkászászlóaljak és a Vörös Őrség osztagai néhány óra alatt elnyomták a puccskísérletet. Hiúnak bizonyult az összeesküvők reménye, hogy a szakszervezeti jobboldal melléjük állíthatja a gyárak munkásait. Az újpesti Mauthner Bőrgyár volt az egyetlen, ahol szociáldemokrata jelszavakkal sikerült fellépést szervezni a proletárdiktatúra ellen. A budapesti munkásság és katonaság szembefordult az ellenforradalmi kísérlettel, és visszakozásra kényszerítette a kapitulánsokat is.

A fehérek puccskísérlete teljes elszigeteltségben omlott össze, és megmutatta fegyveres fellépéseik kilátástalanságát. Haubrichék pedig siettek a proletárdiktatúra és a munkásegység híveiként fellépni, sőt még a diktatúra erélyesebb alkal-

mazásának szükségességét is elismerni. Az antant képviselői további tevékenységre biztatták a fehéreket, de június 24-e után taktikájukban a szociáldemokrata fellépések ösztönzését helyezték előtérbe.

A Pest megyei ellenforradalmi lázadás és a budapesti ludovikás puccskísérlet elnyomását követően került sor a Vörös Hadsereg visszavonulására az antant jegyzékében követelt vonalra. Kun Béla június 25-én Clemenceau-hoz intézett táviratában garanciát kért arra nézve, hogy a szlovákiai visszavonulás esetén a román megszálló csapatok valóban kiürítik a Tiszántúlt, de az antant semmiféle garanciát nem adott. Június 28-ár a Pártvezetőség mégis a visszavonulás mellett foglalt állást, s a tanácskormány másnap ilyen döntést hozott. Az északi hadjárat győztes vörös csapatai június 29-én parancsot kaptak, hogy vonuljanak vissza a Clemenceau-jegyzékben megállapított vonalra. Ez azt jelentette, hogy feladták az északi hadjárat során felszabadított területek mintegy kétharmad részét.

Helyes volt, hogy a Kormányzótanács készen állt a béketárgyalásokra és fegyverszünet kötésére. A Clemenceau-jegyzék elfogadása azonban nem jelentett kétoldalú megállapodást, hanem az antant *ultimátumának* teljesítését, egyoldalú visszavonulást, abban a reményben, hogy ennek fejében az antant a Tiszántúlról valóban visszavonja a román csapatokat, és esetleg békét is köt. Az északi visszavonulás tehát nem breszti béke volt, hanem egy ultimátum vészterhes végrehajtása. A vörös csapatok visszavonulása egyben a Szlovák Tanácsköztársaság összeomlását is előidézte.

Az egyoldalú visszavonulással a tanácskormány rendkívül súlyos hibát követett el. A Tanácsköztársaság tekintélye és belpolitikai helyzete megrendült.

Június 29-én – ugyanazon a napon, amikor a tanácskormány elrendelte az északi visszavonulást – a román sajtóiroda közölte a bukaresti kormány döntését, amely szerint csapatait mindaddig nem vonja vissza, amíg a tanácskormány a helyén van.

A forradalom védelméért küzdők fokozták erőfeszítéseiket a proletárdiktatúra megszilárdításáért. A Központi Intéző Bizottság Kun Béla javaslatára június 24-én kimondta: „Arra való tekintettel, hogy a diktatúra enyhe kezelése nemhogy észretérítené a burzsoáziát, hanem ellenforradalmi magatartásra biztatja, elhatározza, hogy a proletariátus diktatúráját a legteljesebb mértékben, a legkönyörtelenebb eszközökkel alkalmazza." A belügyi szervek és a forradalmi törvényszékek lépéseket tettek ennek érdekében. Egyes népbiztosságokon, tanácsoknál és hivatalokban megkezdték a tisztogatást. Az ellenforradalmárokat mentő akciók azonban folytatódtak, s maga az Igazságügyi Népbiztosság is egyik melegágya volt az ilyen tevékenységnek.

A Kormányzótanács július 4-i ülése a munkás-paraszt szövetség megerősítése érdekében foglalkozott a falusi politika felülvizsgálásával. Elhangzott olyan javaslat, hogy a kulákság birtokainak nagyobbik részét kobozzák el és osszák ki a földműves szegénységnek. Elhatározták, hogy a kérdésre hamarosan visszatérnek. Mindez azt mutatja, hogy az agrárkérdésben elkövetett hibák feltárása megkezdődött.

Az északi visszavonulás demoralizáló hatását a szociáldemokrata jobboldal arra használta fel, hogy támadást indítson a proletárdiktatúra ellen, mind nyíltabban követelt polgári demokráciát, és sürgette a tanácskormány felváltását szociálde-

mokrata kormánnyal. A polgári értelmiség és a tisztikar ama része, amelyet a forradalmi honvédelem állított a Tanácsköztársaság mellé, az északi visszavonulás után eltávolodott a munkáshatalomtól, közülük mind többen az ellenforradalmárok aktív segítőtársaivá, összeesküvésük részeseivé váltak. Különösen a tisztikarban terjedt a fehér szervezkedés, szélesedett a bécsi Antibolsevista Comité és a szegedi fehérgárdisták kémhálózata.

A proletárdiktatúra védelmezői széles körű felvilágosító munkába fogtak, hogy a demoralizációs folyamatot megállítsák. A visszavonulás alkalmával agitátorok mentek a gyárakba, a kaszárnyákba, a frontról hátravonuló katonai egységekhez, és igyekeztek megmagyarázni, hogy az északi hadjárat a visszavonulás ellenére is nagy eredményeket hozott, mert kikényszerítette a Tiszántúl kiürítését. Azonban hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy az antant becsapta a Tanácsköztársaságot, s fel kellett készülni a honvédelmi háború folytatására. Ez megkövetelte a defetisták elleni harc erősítését és a szociáldemokrata jelszavakkal folyó ellenforradalmi agitáció leleplezését. Ebben a Vörös Ujság járt az élen. „Szociáldemokrata jelszóval agitál az ellenforradalom – írja a lap egyik cikke július 15-én. – A proletárdiktatúrával szemben mint a munkáspolitika még egy lehetőségét, kijátssza a szociáldemokráciát." Megállapítja, hogy e jelszóval „*vissza akarják állítani a kapitalizmust*", éberségre és a proletárdiktatúra szilárd védelmére hív fel.

Az antant megbízottai azt ígérték a szociáldemokrata vezetőknek, hogy a kommunista kormány megbuktatása esetén elismernek és támogatnak egy szociáldemokrata kormányt, és megszüntetik a blokádot. Közben a Belgrádban székelő francia vezérkar elkészítette az újabb támadás tervét, és segítséget nyújtott a szegedi fehérgárda szervezéséhez. A francia–román vezérkar, egy szövetségközi katonai misszióval együtt, július 14-én Nagykikindán tanácskozást tartott, ahol megállapították: „A szövetségesek készen vannak a támadás megkezdésére." A román csapatokból csaknem hatezer, a jugoszláv egységekből pedig mintegy négyezer embert hátraküldtek, „mint arcvonalbeli szolgálatra kétségest". A hadműveletekre így is 174 ezer embert összpontosítottak. E létszám felét a román csapatok alkották, másik felét francia és jugoszláv egységek. Ezt a hadsereget még a Horthy-féle szegedi fehérgárda néhány ezer emberével tervezték kiegészíteni.

Július 15-én Clemenceau – válaszolva Kun Béla táviratára, amelyben a román csapatok megígért visszavonulását sürgette – közölte, hogy nem tárgyalnak a tanácskormánnyal. A Kormányzótanács ekkor elhatározta, hogy fegyverrel szabadítja fel a Tiszántúlt.

A Vörös Hadsereg vezetésében személyi változások történtek. Az északi visszavonulás után Stromfeld lemondott. Utóda Julier Ferenc alezredes lett, aki előzőleg a III. hadtest vezérkari főnöke volt. Lemondott Böhm is, és kérte, hogy küldjék Bécsbe követnek. Kérését teljesítették. A Vörös Hadsereg főparancsnokává Landlert nevezték ki.

Az imperialista intervenció elleni harc erősítése érdekében a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága kiáltványt bocsátott ki a világ munkásaihoz. „Minden ország munkásainak javasolja – szól a felhívás –, hogy az imperialista hatalmak oroszországi és magyarországi hadjáratai elleni nemzetközi tüntetés szervezésével fejezzék ki szolidaritásukat a tanácsköztársaságok népeivel."

Július 21-én sok országban rendeztek szolidaritási sztrájkokat, gyűléseket és tün-

Képek az első szabad május elsejéről
A felső kép ■ Köröndről, ■z ■lső kép ■ Deák Ferenc ■érről

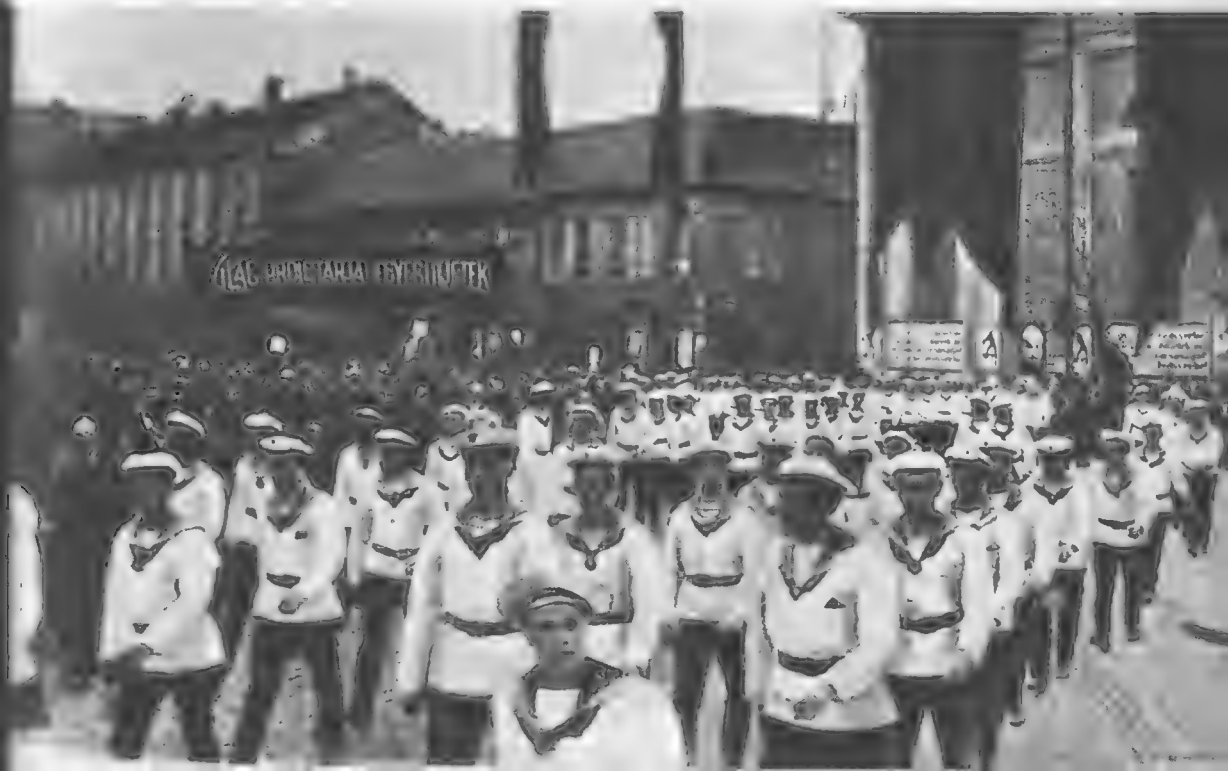

Szamuely Tibor Leninnel a moszkvai Vörös téren, a munkásezredek szemléjén. 1919. május 25.

A Vörös Hadsereg egyik tüzérütege a fronton

tető felvonulásokat. Igen jelentős volt a bukaresti munkásság megmozdulása. „A megfélemlítési kísérletek ellenére – közli a *Socialismul*, a szocialista párt lapja, július 24-i számában – a főváros munkásságának túlnyomó többsége beszüntette a munkát." Hasonló fellépésekre került sor Románia más városaiban is. E megmozdulásnak különös jelentőséget ad, hogy abban az államban történt, amely a legnagyobb létszámú haderővel vett részt a magyar Tanácsköztársaság elleni intervencióban. Általános volt a szolidaritási sztrájk Ausztriában, nagy tömegsztrájkokat, gyűléseket, tüntetéseket rendeztek Jugoszláviában, Bulgáriában, Lengyelországban, Olaszországban, Németországban és kisebb-nagyobb méretű megmozdulásokat Nyugat-Európa más országaiban. A jobboldali szakszervezeti vezetőknek – mindenekelőtt Nyugat-Európában – sikerült korlátozni a megmozdulások méreteit és mérsékelni lefolyásukat.

A Tanácsköztársaság sajtója túlzott várakozással tekintett július 21-e elé, olyan méretű világsztrájkot remélt, amely meghiúsíthatja az antant további intervenciós hadjáratát. Világsztrájk nem volt, nem is lehetett egy kitűzött napon felhívásra ilyen megmozdulást rendezni. A kapitulánsok viszont a világsztrájk elmaradását arra használták fel, hogy a megmozdulásokat lekicsinyeljék, becsméreljék, és a defetizmust tovább terjesszék. A Vörös Ujság, a becsmérlőkkel szembeszállva, július 26-i számában megállapította: „A július 21-i tüntető sztrájk, ha nem is volt olyan nagyméretű, mint az előjelekből következtetni lehetett, ha le is szerelte sok helyütt a munkásság nagyobb szabású akcióit a vezetők ingadozása és a cselekvés elől való visszariadása, és így a hivatalos jellegű ünnepélyes demonstrációból a munkásság forradalmi részének bátor külön akciója lett, mégis óriási eredményeket hozott."

A július 21-i megmozdulás előtti napon indult meg a Vörös Hadsereg tiszai hadműveletе, a vezérkar által kidolgozott terv alapján. Azonban a tisztek jó része, köztük a vezérkar új főnöke és több tisztje áruló lett, a támadásba induló Vörös Hadsereg hadrendjét, támadási tervét kiszolgáltatták a francia–román hadvezetőségnek.

A Vörös Hadsereg tiszai offenzívája kezdetben sikeres volt. Csapatai több helyen átkeltek a Tiszán, és az első napokban felszabadították Szentest, Túrkevét, Törökszentmiklóst, Kisújszállást és más helységeket.

A hadműveletek megindulását követő napon, július 21-én érkezett Böhm követi minőségben Bécsbe, s utána ment Weltner, Peidl és Peyer. Személyes kapcsolatba léptek a bécsi angol és olasz misszió vezetőjével, és július 25-én megállapodtak, hogy a tanácskormányt megbuktatják, szociáldemokrata kormányt alakítanak, amely a tőkés rendszert visszaállítja. Az angol és az olasz megbízott, az Egyesült Államok és Franciaország képviselőinek tudtával és helyeslésével, megígérte az új kormány elismerését és a blokád megszüntetését. A nyugati hatalmak azonban csak átmeneti sakkhúzásnak tekintették a szociáldemokratáknak tett ígéretet.

A Tanácsköztársaság helyzete katasztrofálissá vált. A Vörös Hadsereg előrenyomult csapatait a fehértisztek csapdába vitték, s a francia–román vezérkar a készenlétben tartott erőkkel július 24-én megindította az ellentámadást. A Vörös Hadsereg, amely a túlerővel szemben a támadásra kellőképpen nem is tudott felkészülni, kénytelen volt a Tisza-vonal mögé visszavonulni. Július 29-én a román

csapatok hídfőállásokat létesítettek a Tisza jobb partján, további előnyomulásra készülve.

Ugyanakkor a szociáldemokraták – Böhmék július 25-i bécsi megállapodása értelmében – a katonai ellenállás beszüntetését, a tanácskormány haladéktalan lemondását és mérsékelt „szakszervezeti kormány" alakítását követelték. Kun Béla és a proletárdiktatúra többi védelmezője a harc folytatása mellett szállt síkra. Bekövetkezett a nyílt szakadás a forradalmárok és a kapitulánsok között.

A szakadás olyan helyzetben történt, amikor a szociáldemokraták szervezett aknamunkája már nagyon széles körű volt és a szakszervezetek útján a gyárak jelentős részére kiterjedt, a Vörös Hadseregben pedig főleg a fehér összeesküvők fejtettek ki bénító, züllesztő tevékenységet. A román csapatok átlépték a Tiszát, a csehszlovák csapatok szintén támadásba mentek át, a francia és jugoszláv haderő is ugrásra készen állt. A forradalom védelmezői nem voltak kellően felkészülve a nyílt szakadásra, és alulmaradtak a harcban.

A Kormányzótanács augusztus 1-re összehívta a Budapesti Munkástanács ülését, hogy beszámoljon a helyzetről. Weltnerék előző napon bizalmas ülésre hívták a Szakszervezeti Tanács tagjait, s beszámoltak nekik az antanttal kötött megállapodásukról. Ezen az ülésen elfogadtattak egy határozatot, amely a tanácskormány lemondását és szociáldemokrata kormány alakítását követeli.

Weltnerék ezt a követelést terjesztették a Pártvezetőség és a Kormányzótanács együttes ülése elé. A kommunisták megkísérelték elhalasztani a döntést a Munkástanács ülése utánra, de a proletárdiktatúra védelmezőinek egysége megbomlott, így a kapitulánsok elérték céljukat. Kun is meghátrált, kilátástalannak ítélte a további ellenállást. Rónai Zoltánt bízták meg, hogy a Munkástanács ülésén jelentse be a Kormányzótanács lemondását, és kérje az új kormány jóváhagyását, amely az antanttal kötött megállapodás értelmében Peidl Gyula elnökletével alakul meg.

A Budapesti Munkástanács augusztus 1-i tragikus ülésén Rónai Zoltán, a megbízott előadó, bejelentette a proletárdiktatúra feladását. Magyarázatként arra hivatkozott, hogy a világforradalom a vártnál lassabban fejlődik. A tanácskormány lemondásának fő okául azonban a magyar proletariátus magatartását jelölte meg. „Ha nem is terjedt a világforradalom olyan mértékben, ahogy hittük, ha az orosz hadseregnek az előrenyomulása nem is ment végbe úgy, mint vártuk – mondotta –, bevárhattuk volna a világforradalom terjedését, az orosz előrenyomulást, ha a magyar proletariátus egységesen állott volna a proletárdiktatúra mellett, ha meglett volna a magyar proletariátusban az az áldozatkészség, amely áldozatkészség nélkül forradalmi harcot vívni lehetetlen."

Rónai Zoltán jól tudta, hogy a Weltner–Peyer-féle jobboldali vezérkar széles körű bomlasztó tevékenységet fejtett ki a munkástömegek körében. Most mégis azokat a munkástömegeket vádolta a proletárdiktatúra cserbenhagyásával, amelyeket nagyrészt a szociáldemokrata vezérkar aknamunkája taszított el a proletárdiktatúrától. A Budapesti Munkástanács megdöbbent tagjainak megnyugtatására azonban kijelentette, hogy a proletárdiktatúráról csak átmenetileg kell lemondani, amíg a világforradalom segítségével ismét létrejöhet. Azt állította, hogy az antant feltételeinek elfogadásával lehetővé válik a román előrenyomulás megállítása, és elkerülhető lesz a fehérterror.

A Munkástanács tagjai lesújtva, elkeseredett kifakadásokkal fogadták a bejelen-

tést. Viszont tüntető éljenzéssel köszöntötték Kun Bélát, aki Rónai beszéde után jelent meg a teremben. Ez a tüntetés a proletárdiktatúra vezéralakja mellett kiállás volt a Tanácsköztársaság ügyéért. A Munkástanács tagjainak sürgetésére Kun Béla is beszélt. De ő sem látta lehetségesnek a forradalom további védelmét, és megrendülten szólt a proletárdiktatúra elbukásáról. Támogatta a beterjesztett javaslatot és részben annak indoklását is. Kijelentette azonban, hogy az új kormány csak átmeneti lehet „a burzsoázia leggyalázatosabb, legaljasabb diktatúrájához". A magyar proletariátus – mondotta – nagy szenvedések árán fogja megtanulni, mit vesztett, amikor hatalmát megdöntötték. A harcnak igen nehéz időszaka következik, s „egy érettebb proletariátussal fogunk új harcba kezdeni, új harcba a proletariátus diktatúrájáért".

A kapitulánsok keresztülvitték a tanácskormány lemondását és a hatalom átadását egy „mérsékelt" szociáldemokratákból álló kormánynak. A román csapatok gyorsított menetben vonultak Budapest felé.

*

A Tanácsköztársaság 133 napig vívta hősies harcát. Az antant katonai túlereje verte le, amelynek újabb támadását a belső aknamunkával megbénított és súlyos nehézségekkel küzdő proletárhatalom már nem tudta visszaverni. Véget ért a Tanácsköztársaság forradalmi küzdelme, amely a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom történetének egyik legkiemelkedőbb fejezete. A magyar nép történetének dicsőséges szakasza zárult le, utána az ellenforradalom sötét évtizedei következtek.

A Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és tanulságai

A Tanácsköztársaság megszületése a magyar munkásosztály addigi küzdelmeinek legnagyobb győzelme, a nemzetközi proletariátus forradalmi mozgalmának kimagasló jelentőségű eseménye. Magyarország ezeréves történetében a nép először döntötte meg a kizsákmányoló osztályok uralmát és hozta létre a forradalmi proletariátus vezetésével saját hatalmát.

Amikor a burzsoá rend, a tőkés-földbirtokos hatalom – amely az országot világháborúba vitte – a legmélyebb társadalmi és nemzeti válságba jutott, a munkásosztály megmutatta a népnek a kivezető utat, kivívta politikai hatalmát és győzelemre vitte a szocialista forradalmat. A magyar kommunista mozgalomnak és hazánk proletariátusának örök dicsősége, hogy a forradalmi helyzet lehetőségeivel élve teljesítette hazafias és nemzetközi kötelességét, bátran magához ragadta a politikai hatalmat; vállalta, hogy betöltve történelmi küldetését, egész népünk számára a boldog jövőhöz vezető utat egyengesse és a nemzetközi forradalom nagy ügyét is előbbre vigye. A Kommunista Párt által eszmeileg felfegyverezve és a forradalmi küzdelemben egyesülve a magyar munkásosztály elég erősnek bizonyult arra, hogy elsöpörje a nép elnyomóit.

A Tanácsköztársaság megszületésével Magyarország a társadalmi haladás élvonalába került. A proletárhatalom létrejötte megszerezte a magyar nemzet számára

a szocialista szovjet államok testvéri szövetségét és a nemzetközi munkásosztály rokonszenvét. A magyar Tanácsköztársaság a szocialista világforradalom lelkesítője, új világító fáklyája volt Európában, s különösképpen a Duna-völgyében.

A magyar proletárforradalmat ösztönözte, segítette a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, amely példát adott a kizsákmányoló osztályok uralmának megdöntésében, a népi hatalom megteremtésében és az antant-intervenció elleni harcban. Közvetlen katonai segítséget is igyekezett nyújtani részére. A magyar Tanácsköztársaság is segítette létével és hősies küzdelmével a szovjet nép harcát; csökkentette az antant lehetőségeit, hogy balkáni haderőit, valamint csehszlovák és újabb román csapatokat vonultathasson Szovjet-Oroszország és Szovjet-Ukrajna ellen.

A Tanácsköztársaság gyorsan kiépítette az új, népi hatalmat, és nagy lendülettel fogott hozzá a társadalom szocialista átalakításához. Az intervenció súlyos helyzetet teremtett a proletárállam számára, legértékesebb erőinek zömét elvonta az építőmunkától; nehezítette az államigazgatási szervezet megtisztítását a proletárdiktatúra burkolt és nyílt ellenségeitől, gátolta a népgazdaság fejlesztését. A Tanácsköztársaság azonban e rendkívül nehéz helyzetben is rövid idő alatt felbecsülhetetlen értékű munkát végzett a társadalom átalakítása, a szocialista termelési rend megteremtése, a kulturális felemelkedés és a szociális ellátás terén. Az alkotókészség és elszántság, amit az építésben és a forradalmi honvédelemben tanúsított, fényesen bizonyítja, hogy mire képes a dolgozó nép, ha a munkásosztály vezetésével megteremti saját hazáját, ha a maga kezébe veszi az ország sorsának intézését.

A két magyarországi munkáspárt egyesülésének nagy történelmi tanulsága, hogy a proletariátus, ha forradalmi egysége megvalósul, olyan politikai erővé válik, amely a válságba jutott tőkés rendszer minden ellenállását megtöri, minden reakciós erőt elsöpör útjából. Az egyesülés alkalmával a pártban nagy számban maradtak olyanok, akiket a tömegek forradalmi fellépése ragadott magával, s bár kétségek közepette, de őszintén elfogadták a proletárdiktatúrát, szerepet vállaltak megteremtésében. Csak a további küzdelemben dőlhetett el, hogy kitartanak-e vagy kapitulánsokká válnak. A hatalom megragadása pillanatában nem lehetett elkerülni azt sem, hogy a párt soraiban maradjanak olyanok is, akik csak színlelték a hűséget a proletárhatalomhoz. A Tanácsköztársaság tapasztalatai mutatják, milyen súlyos kárt okozhat a forradalom ügyének a kétszínűek, a kapitulánsok, az árulók bomlasztó tevékenysége: egyrészt a jobboldali szociáldemokraták hangulatkeltése a proletárdiktatúra ellen, a polgári demokrácia jelszavaival űzött politikai zavarkeltés, az ellenforradalmárok mentegetése és a fehértisztek szervezkedésének fedezése, másrészt a fehértisztek összejátszása az ellenséggel, a hivatalokban végzett szabotázs. A proletárdiktatúra álhívei nemegyszer úgy léptek fel, mint a „hibák kijavításának" bajnokai, holott a valóságban a proletárhatalom aláaknázásán mesterkedtek.

A centristák megrettentek a harc nehézségeitől és a kapituláció útjára tértek, a jobboldallal együtt az antant felé orientálódtak, és veszedelmes mértékben fokozták a defetista aknamunkát. Róluk írta Lenin 1920 februárjában a következőket: „Kétségtelen, hogy a magyar szocialisták egy része *őszintén* csatlakozott Kun Bélához és *őszintén* vallotta magát kommunistának. Ez azonban semmit sem változtat a dolog lényegén: az, aki »őszintén« kommunistának vallja magát, de

ahelyett, hogy valójában kérlelhetetlenül szilárd, tántoríthatatlanul határozott, odaadóan bátor és hősies politikát követne (csak az ilyen politika felel meg a proletárdiktatúra elismerésének), ingadozik és kishitűsködik – az ilyen ember jellemtelenségével, ingadozásával, határozatlanságával ugyanolyan árulást követ el, mint a közvetlen áruló. Egyéni tekintetben igen nagy a különbség azok között, akik gyengeségből árulók és azok között, akik szándékosan, számításból árulók; politikai tekintetben *nincs* köztük különbség, mert a politika – emberek millióinak tényleges sorsa, és sorsukon nem változtat az a körülmény, hogy gyöngeségből vagy haszonlesésből árulták el a munkások és szegényparasztok millióit."

A kommunisták és a baloldali szocialisták nem ismerték fel idejében, milyen veszéllyel jár, ha a proletárdiktatúrához kényszerből csatlakozók túlsúlyban maradnak a szakszervezetek központi szerveiben és a Párttitkárságon. A párttisztítás szükségessége felmerült, a Vörös Ujság cikkeivel segítette ennek megértését. Az arra irányuló törekvések a júniusi pártkongresszust követően erősödtek. Egyes pártszervezetek határozatban sürgették a jobboldaliak eltávolítását. E nehéz feladat kellő előkészítésére és végrehajtására azonban már nem maradt idő.

A Tanácsköztársaság vezetői felismerték, hogy az agrárkérdésben követett politika módosításra szorul, napirendre is tűzték, de gyakorlati intézkedésekre már nem kerülhetett sor.

Nem maradt idő a tanácshatalom megszilárdításához szükséges egyéb feladatok megoldására sem, így a hivatalok és a hadsereg tisztikarának megtisztítására, a szakszervezetek vezető szerveinek újjáválasztására és apparátusának felfrissítésére, a gazdaságpolitikai tapasztalatok értékesítésére, gyakorlati alkalmazására.

A proletárhatalom kibontotta a forradalmi honvédelem zászlaját az antanthatalmak katonai intervenciója ellen. A Vörös Hadsereg harcai, győzelmes északi hadjárata hervadhatatlan dicsősége Magyarország proletariátusának, a magyar népnek, amely bátran szembenézett az imperialista túlerővel. Ugyanakkor az antant-intervenció során ország-világ előtt megmutatkozott, hogy a bukott kizsákmányoló osztályok – amelyeknek képviselői az imperialista világháború idején annyit szónokoltak hazafiasságról – a nyílt nemzetárulás útjára léptek, és háborús ellenségeik segítségét kérték, hogy bármily áron, de visszaállíthassák a tőkés-földbirtokos rendszert.

A Tanácsköztársaság nemzetközi helyzetének alakulását nagymértékben befolyásolta a szociáldemokrata pártok politikája. E pártok jobboldali és centrista vezetői a szocializmus híveiként léptek fel, a gyakorlatban azonban a polgári rend védelmére keltek, amikor a proletariátus a burzsoá uralom megbuktatásának történelmi feladata elé került. Tevékenységükkel különleges szerepet töltöttek be az európai szocialista forradalom továbbterjedésének meggátlásában. Döntő szerepük volt abban, hogy a munkásosztály forradalmi erőit Ausztriában a reformizmus zsákutcájába vitték, a Bajor Tanácsköztársaságot megdöntötték, s a cseh proletariátus nagy része a burzsoázia nacionalista politikájának hálójába került.

A nemzetközi reformizmus az antant segítőtársa volt a Tanácsköztársaság megdöntésében.

A Tanácsköztársaság tanulságai, sikerei és hibái a nemzetközi munkásmozgalom harci tapasztalatait gyarapították. Segítették a reformizmus és a centrizmus teljesebb lelepleződését, hozzájárultak a munkásmozgalom forradalmi szárnyának önálló erővé, önálló pártokká fejlődéséhez. A Tanácsköztársaság hagyományai és harci tapasztalatai mindenekelőtt a magyar munkásmozgalmat s az új szocialista forradalomért harcba induló Kommunisták Magyarországi Pártját gazdagították.

Az 1919-es tapasztalatok meggyőzően tanúsítják, hogy a baloldali szociáldemokraták az ideológiai nézeteltérések ellenére a kommunisták fegyvertársai a reakció ellen a munkásság politikai hatalmáért vívott harcban, a szocialista forradalom győzelemre vitelében. A közös forradalmi küzdelemben meggyorsul mind a kommunisták, mind a baloldali szocialisták politikai fejlődése és az utóbbiak kommunistává válása. A Tanácsköztársaság hagyományai igen nagy szerepet játszottak abban, hogy a kommunisták és a baloldali szocialisták harci együttműködése az ellenforradalom egész időszakában nagy jelentőségű tényezője volt a magyar munkásmozgalomnak. Ennek állandó erőforrása lett a Tanácsköztársaság emléke, amely kitörölhetetlenül bevésődött a magyar proletariátus tudatába, erősítette vágyát, hogy ismét kivívja hatalmát.

A magyar munkásosztály 1919-ben az elsők között követte Október győzelmes zászlaját, és végleg eljegyezte magát a szocializmussal.

A nincstelen és szegényparasztok nagy tömegeiben is tovább élt a proletárdiktatúra emléke, azé a hatalomé, amely egy időre véget vetett a földbirtokosok és a kulákság hatalmaskodásainak, és igen sokat tett a nincstelen földművesnép és a szegényparasztok helyzetének javításáért. A KMP pedig levonta az agrárkérdésben elkövetett hibák tanulságait, és a földosztást új harci programjának egyik fő követelésévé tette.

A magyar értelmiség legjobbjai is tisztelettel adóztak a proletárhatalom emlékének, a társadalom átalakítása terén kifejtett munkájának, forradalmi honvédelmének.

Pártunk történetének legszebb lapjai szólnak a Tanácsköztársaságról. E 133 nap története hazánk küzdelmekben gazdag múltjának azokhoz a hagyományaihoz tartozik, amelyekre mindig büszkék lehetünk, biztosítják népünk számára minden haladó ember szeretetét és rokonszenvét az egész világon. A Tanácsköztársaság megteremtése és hősi küzdelme a magyar nép felszabadulás előtti történetének legdicsőbb fejezete.

MÁSODIK KÖTET

NEGYEDIK KIADÁS

A KÖTET
MEGÍRÁSÁBAN
KÖZREMŰKÖDTEK:

BORSÁNYI GYÖRGY
FRISS ISTVÁNNÉ
PINTÉR ISTVÁN
SZABÓ ÁGNES

A MUNKÁSMOZGALOM AZ ELLENFORRADALOM FELÜLKEREKEDÉSÉT KÖVETŐ ÉVEKBEN. A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK ÚJJÁSZERVEZÉSE

1919–1923

A Magyar Tanácsköztársaság létrejötte és hősies küzdelme az első világháborút követő forradalmi hullám legkiemelkedőbb eseménye volt Közép-Európában. Megdöntése után is sok forradalmi megmozdulás rázkódtatta meg az európai tőkésországokat, tömegsztrájkok és fegyveres felkelések robbantak ki. A burzsoáziának azonban – legtöbbnyire a szociáldemokrata pártok segítségével – sikerült megbontani és legyűrni a proletárforradalom erőit, megőrizni a tőkés rendszert. A Tanácsköztársaság leverését követő években a forradalmi hullám lendülete általában csökkent, s 1923 végére a forradalmi helyzet Európa tőkésországaiban megszűnt.

A kapitalista Európa még nagy forradalmi harcok színhelye volt, amikor a szovjethatalom visszaverte az imperialista államok katonai beavatkozásait. Az imperialisták intervenciója és az általuk felszerelt ellenforradalmi seregek ereje nem volt képes megdönteni a szovjet államot. A szovjetköztársaságokban az intervenció elleni harc és a polgárháború éveit 1921-ben a helyreállítás és a szocialista építés viszonylag békés időszaka váltotta fel. 1922 decemberében megalakult a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége. Az oroszországi, az ukrán, a belorusz és a Kaukázuson túli föderatív szovjetköztársaságok egységes szocialista államot alakítottak: a Szovjetuniót. A szovjetköztársaságok népei szövetségi államba tömörülve egyesítették erejüket az imperialista hatalmakkal szembeni közös védelemre és országaik együttes fejlesztésére. Hatalmas, egységes munkás-paraszt állam létesült, a nemzetközi proletariátus és az elnyomott népek fő reménysége, felszabadulási küzdelmük megdönthetetlen támasza.

A tőkés Európában 1920–1923-ban a proletariátus harcai közül kiemelkedett a német, az olasz és a bolgár munkásosztály forradalmi küzdelme. Jelentős megmozdulások voltak más országokban is, köztük a Magyarországgal szomszédos államokban. E fellépésekben fontos helyet foglalt el a szovjetellenes intervenciós tervek meghiúsításáért s a fehérterrortól szenvedő magyar proletariátus megsegítéséért vívott harc.

A Peidl-kormány tevékenysége és félreállítása.
A nyílt ellenforradalmi diktatúra és a fehérterror

A Peidl-kormány augusztus 1-én vette át a hatalmat. Főleg jobboldali szakszervezeti vezetőkből állt; tizenkét tagja közül négyen a tanácskormányban is részt vettek, mégpedig Garbai Sándor, Dovcsák Antal, Ágoston Péter és Haubrich József. Utóbbi lett a hadügyminiszter és a hadsereg főparancsnoka. Peyer Károly foglalta el a belügyminiszteri széket. Az igazságügyi tárcát Garaminak tartották fenn, aki néhány nappal később érkezett haza Svájcból.

A Budapesti Munkástanács augusztus 1-i ülésén Rónai Zoltán még azt állította, hogy a „szélsőséges kormány" távozása után az antant nem kíván beavatkozni az ország belügyeibe, és a szociáldemokrata kormány fenntartja a szocialista vívmányokat. Az új kormány augusztus 2-i kiáltványa ezt az ígéretet nem ismétli meg, csak a rend megóvására és kitartásra hív fel. Igyekszik megnyugtatni a munkásokat: „Kishitűségre nincsen okunk – mondja a felhívás. – Erősen tartjuk a tiszai frontot."

A Peidl-kormányt az antant félrevezette. Elismerést, a katonai támadás beszüntetését és segítséget ígért neki, s egyetlen ígéretét sem teljesítette. A román királyi hadsereg egységei augusztus 3-án akadálytalanul Budapest határába értek. A kormány kijelentette, hogy nem megszállóként fogadja őket, hanem a „vendégjog alapján" bocsát rendelkezésükre két külső kerületi laktanyát. Másnap három román hadosztály megszállta Budapestet, majd a román csapatok továbbvonultak és elfoglalták Észak-Dunántúl nagyobb részét.

A Peidl-kormány tevékenységének első napján elrendelte az összes ellenforradalmárok szabadon engedését, megszüntette a forradalmi törvényszékeket, feloszlatta a Vörös Őrséget, visszaállította a régi rendőrséget és bíróságot. Dietz Károly volt főkapitányt, az 1919. február 20-i kommunistaellenes provokáció egyik szervezőjét állította a budapesti rendőrség élére. A kormány a román megszállókkal együttműködve segédkezett a vöröscsapatok megmaradt egységeinek leszerelésében, a gyári tartalék-zászlóaljak és a szétszéledt vöröskatonák lefegyverzésében. Elrendelte a bérházak, valamint az ipari, közlekedési és kereskedelmi vállalatok visszaadását a volt tulajdonosoknak. A Tanácsköztársaság idején felemelt közalkalmazotti fizetéseket leszállította, a lakbéreket pedig felemelte a március 21-e előtti színvonalra. Előkészítette az elkobzott földbirtokok visszaadásáról és a csendőrség visszaállításáról szóló rendelettervezetet is, de ezek kiadása utódjára maradt.

A Peidl-kormány a munkásosztály megtévesztésének dicstelen szerepét vállalta. Közreműködött a kapitalista restaurációban, a proletariátus lefegyverzésében, elősegítette a burzsoá hatalom erőszakszervezeteinek újjászervezését, lehetővé tette az ellenforradalom legsötétebb erőinek gyors szervezkedését és felfegyverkezését. Azt ígérte, hogy megóvja a munkásságot a fehérterrortól, valójában pedig utat nyitott a korlátlan ellenforradalmi diktatúrának, és teljesen kapitulált az antant előtt. Mindössze hat napig létezett.

Augusztus 5-én Budapestre érkeztek az angol és az olasz kormány képviselői, hogy az antant nevében közreműködjenek a Peidl-kormány félreállításában. Másnap este monarchista ellenforradalmárok fegyveres csoportjai Friedrich István volt hadügyi államtitkár vezetésével lemondatták a Peidl-kormányt. Habsburg

József főherceg az angol és az olasz képviselők jóváhagyásával kormányzónak deklarálta magát, és „kinevezte" a Friedrich-kormányt.

Az antanthatalmak segítségével, a román megszálló csapatokra támaszkodva kezdetét vette a nyílt ellenforradalmi diktatúra.

Az ellenforradalmárok táborában nagy versengés folyt a hatalomért, s az antantkormányok is vetélkedtek egymással, melyikük szerez nagyobb befolyást a porba sújtott Magyarországon. A franciák a védnökségük alatt létesült szegedi kormányt kívánták Budapestre hozni, s nem akarták elfogadni sem a Friedrich-kormányt, sem Habsburg József kormányzóságát.

A fővezérség alakulatai az antant engedélyével Szegedről a dél-dunántúli területekre vonultak, s székhelyük Siófok lett. A fővezérség lett a legvérengzőbb ellenforradalmi erők központja, amely megszerezte a fő hatalmat a csapatai által megszállt területeken, s itt folytatta antant-engedéllyel a fehérhadsereg továbbszervezését.

A fővezérség elkülönült a szegedi kormánytól, amely ezáltal elvesztette politikai súlyát, s augusztus közepén kimondta feloszlását. Habsburg Józsefnek is távoznia kellett. A hatalmi harc az ellenforradalom táborában folytatódott. Különféle alakuló és újjáalakuló keresztény, konzervatív, nemzeti, liberális és demokrata elnevezésű pártok viaskodtak egymással. Az úgynevezett keresztény pártok „keresztény blokkot" létesítettek, s megszerezték a miniszteri tárcák legtöbbjét. Ám ezekben a pártokban is különböző csoportok vetélkedtek, s egyes tárcák augusztus–szeptember havában többször is gazdát cseréltek. A kormány a megszállók segítségére támaszkodott, akik korlátozták is hatalmát és felügyeletet gyakoroltak egész tevékenysége felett.

Az ellenforradalom szörnyű vérengzéseket rendezett. A fővezérség tiszti századai hajtották végre a legtöbb tömeggyilkosságot. Ezrével kínozták halálra, akasztották fel, fojtották vízbe vagy egyéb módon mészárolták le a volt direktóriumi vagy tanácstagokat, vörösparancsnokokat és katonákat, munkásbizalmiakat, a földfoglaló mozgalmakban részt vett parasztembereket, a Tanácsköztársaság mellett kiállt értelmiségieket. A falvakban sok bérest és uradalmi cselédet megbotoztak a „földesurakkal szembeni engedetlenségükért"; az ütlegelésektől százak és százak pusztultak el vagy váltak egész életükre nyomorékká. Egyedül a Prónay-különítmény, a fővezérség leghírhedtebb tiszti százada, mintegy ezer embert gyilkolt meg válogatott kínzásokkal és ezrével botoztatta a cselédeket. Sok százan lelték halálukat a fővezérség siófoki fogdájában. A vad kommunistaellenes terrort zsidóellenes pogromokkal, zsidó polgárok kirablásával s egyben gátlástalan antiszemita uszítással kötötték egybe.

A kormány is ezrével fogatta el az embereket, túlzsúfolt börtönökbe vagy internáló táborokba zárva őket. A Friedrich-kormány „törvényes formát" igyekezett adni az üldözésnek: felállította a gyorsított tanácsokat, amelyek statáriális úton ítélkeztek az elfogottak felett. A román királyi csapatok megszálló hatóságai sem maradtak ki a munkások és szegényparasztok elleni terrorhadjáratból. Sok kommunistát végeztek ki, és több internáló tábort állítottak fel, ahová az elfogott vöröskatonákat zárták.

Sok tízezren menekültek az országból, hogy elkerüljék a letartóztatást, a kínzásokat, a halált.

A magyar nép, elsősorban a munkások, a nincstelenek és szegényparasztok szörnyű sorsra jutottak. Az üldözéseket tetézte a rettenetes nyomor, amely a legsúlyosabb háborús nélkülözéseket is felülmúlta. Az ellenforradalom felülkerekedése után a gyáripari termelés annyira visszaesett, hogy a háború alattinak egynegyedét is alig érte el. A vasiparban foglalkoztatottak háromnegyed részét elbocsátották. A munkanélküliek száma csupán a fővárosban és környékén megközelítette a 150 ezret. Ugyanakkor a Friedrich-kormány egyik első rendelete megszüntette a tanácskormány által intézményesített munkanélküli-segélyeket. A gyáripari munkabéreket 50 százalékkal leszállították. A mezőgazdasági béreket az 1918 október előtti színvonalra csökkentették. A nép helyzetét tovább súlyosbította a gyorsuló infláció. Néhány hónap alatt a pénz értéke a tizedére zuhant, s a pénzromlás folytatódott tovább.

A Friedrich-kormány, a reakció pártjai és egyéb szervezetei kommunistaellenes uszítással, nacionalista és antiszemita demagógiával, valamint a „vallás védelmezőinek" tógáját öltve próbálták eszmeileg megtéveszteni az embereket. Ígértek földreformot a parasztoknak, „kereszténytyszocializmust" s ennek jegyében „jólelkű kenyéradó gazdát" a munkásoknak, a béreseknek, a mezőgazdasági cselédeknek.

A proletariátus elkeseredett utóvédharcokat folytatott. Ezek közül a bányászok megmozdulásai emelkedtek ki szeptember első napjaiban. Letették a szerszámot, tiltakozásul a bányák katonai megszállása, a munkaidő megnyújtása és a bérek csökkentése ellen. A sztrájk kiterjedt Tatabányára és Felsőgallára, a nagymányoki, a szászvári és a komlói bányákra. A tatabányai körzetbe a kormány rendelt ki csendőrosztagot, a komlói és a szászvári bányatelepekre a fővezérség büntetőosztagai vonultak ki és fojtották vérbe a megmozdulásokat. Tatabányán a csendőrség sortűzzel fogadta a társaik szabadon engedését követelő munkásokat; hét bányász maradt holtan a vérengzés színhelyén, a sebesültek közül néhány nap múlva kettő belehalt sérüléseibe. A tatabányai vérengzés is szemléltette azt a „kereszténytyszocializmust", amelyet az ellenforradalom propagandistái ígértek a munkásoknak.

A hatalmát vesztett, megkínzott proletariátus nagy része szakszervezetekben tömörülve küzdött a nyomor és az üldözések ellen. Kommunisták és szociáldemokraták a terrorral dacolva igen jelentős munkát végeztek a szakszervezetek védelmében. E szervezetek biztosítottak tömegbázist a Szociáldemokrata Pártnak s bizonyos legális működési lehetőséget a kommunistáknak.

A Szociáldemokrata Párt újjáalakulása és együttműködési kísérlete a kormánnyal. Munkásösszefogás a szakszervezetek megvédéséért

1919. augusztus 24-én a Szociáldemokrata Párt konferenciát tartott. Ezt a tanácskozást a párt jobboldali vezetői rendezték. Meghívták a szakszervezeti központok, egyes budapesti és Pest környéki szakszervezeti helyi csoportok, nyolc fővárosi kerületi pártszervezet és négy vidéki városi szervezet jobboldali képviselőit. Az értekezlet rendkívüli pártkongresszusnak nyilvánította magát, és elhatározta a Szociáldemokrata Párt újjáalakítását.

A politikai beszámolót Peyer tartotta. A proletárdiktatúra gyalázásával sietett elhatárolni az újjáalakult pártot a Tanácsköztársaságtól, amelyet „piszkos rendszernek" nevezett. A Friedrich-puccsal kapcsolatban kijelentette, hogy a Peidl-kormánynak „sem hatalma, sem kedve nem volt ahhoz, hogy ez ellen ellenálljon". Beszélt a fehérterrorról, amely a szociáldemokraták ezreit sújtotta. Közölte, hogy eljártak az antant képviselőinél és a román megszálló parancsnokságnál, mert olyan embereket is elhurcoltak, akik a Tanácsköztársaság munkájában nem vettek részt vagy csak lényegtelen szerepük volt. Ugyanakkor hangoztatta, hogy a kommunistákat „példásan meg kell büntetni". Cinikusan kijelentette: „A szervezett munkásságnak nem jut eszébe, hogy tiltakozzék vagy védelmére keljen a Leninfiúknak. Tessék törvényszék elé állítani őket . . . a felbujtókkal, felpiszkálókkal együtt."

Peyer és társai a kommün idején szabotálták a proletárhatalom védelmét és mentegették az ellenforradalmárokat, most viszont támogatták a Tanácsköztársaság harcosainak üldözését. Közreműködésük a kommunistaellenes uszításban ugyanakkor könnyítette a szociáldemokraták elleni terrorakciókat is.

Peyer felvetette a párttisztítás szükségességét. A tanácskozás elfogadott egy határozatot, amely kimondja: „Akik az elmúlt rezsim alatt exponált politikai állásokban voltak, további intézkedésig exponált bizalmi tisztséget nem tölthetnek be az újonnan megalakult pártban." Ez mindenekelőtt azt jelentette, hogy a párt vezető szerveiben csak hétpróbás jobboldaliak foglalhatnak helyet, s a centristáknak – akik, hacsak időlegesen is, kiálltak a Tanácsköztársaság mellett – félre kell állniuk. Ezt könnyen keresztül is vitték.

Garami beszámolt azokról a tárgyalásokról, amelyek a Szociáldemokrata Pártnak a kormányba való belépéséről folynak. Utalt arra, hogy miniszteri tárca vállalása pártszempontból sok tekintetben népszerűtlen, de úgy vélte, az alapvető érdekek mégis ezt követelik. „Emellett szól először is az – mondotta –, hogy a mi kormányban való részvételünket az egész antant kívánja." Ezt a kívánságot a következőképpen magyarázta: „Az antantnak anyagi érdeke az, hogy miután győzött és a feltételeket diktálja... Magyarország olyan ország legyen, amely fizetőképes lehessen. Ezek a nyugati urak jobb államférfiak, semhogy ne tudnák, hogy ebben az országban nyugodt termelés, a gazdasági élet nyugodt fölépítése teljesen lehetetlen, ha a szervezett munkásság ebben részt nem vehet. Innen van az, hogy az antantnak egyenes kívánsága az, hogy a szervezett munkásság vegyen részt a kormányzatban." Garami azért is kívánta a részvételt, mert akkor a közeljövőben tartandó választásokon „van kilátás arra, hogy tekintélyes számban tudunk bejutni a képviselőházba." Azt kérte a tanácskozástól, hatalmazza fel az új Pártvezetőséget, hogy folytassa a tárgyalásokat a kormányba való belépésről. A kért felhatalmazást megadták.

Bár az antant ismételten becsapta a szociáldemokratákat és csupán kihasználta őket, Garami a győztes hatalmak érdekeinek fenti magyarázatával igyekezett ébren tartani az irántuk táplált illúziókat.

Az augusztus 24-i tanácskozás csak jobboldaliakat választott a Pártvezetőségbe, köztük Garamit, Peyert, Peidlt, Buchingert, Farkast.

A Peidl-kormány eltávolítása után a budapesti lapok megjelenése szünetelt. A román megszálló hatóságok engedélyével és általuk cenzúrázva néhányszor

megjelent az SZDP újságja Szociáldemokrata Röpiratok címmel. A megszálló hatóságok szeptember végén engedélyezték a fővárosi lapok kiadását, köztük a Népszavát is. A pártok és más szervezetek gyűléseket csak a megszálló hatóságok engedélyével tarthattak.

Az antant képviselői valóban tanácsolták a keresztény blokk pártjainak, hogy átmenetileg adjanak helyet a kormányban a szociáldemokratáknak; ezzel könnyebben igazolhatták saját országaik közvéleménye előtt a fehérterror kormányzatának támogatását. A keresztény blokk pártjai azonban viszolyogtak a szociáldemokratákkal, sőt még a liberálisokkal való együttműködéstől is. Az antant nem is szorgalmazta ezt mindaddig, amíg sürgőssé nem vált számára a román haderő visszavonása Magyarországról és átdobása a besszarábiai frontra.

Az antant második szovjetellenes hadjárata 1919 októberében megtorpant, és kibontakozott a Vörös Hadsereg ellentámadása. Az antant intervenciójának ekkor legjelentősebb haderejét, a Moszkvára törő Gyenyikin-seregeket is feltartóztatták, majd visszavetették. A szovjet csapatok előretörtek. Az imperialista hatalmaknak számolniuk kellett azzal, hogy ez a hadjáratuk is kudarccal végződik. Saját országaikban a munkásság harci fellépései és a béke helyreállítását követelő általános mozgalom, továbbá a munkás-paraszt hatalmat védelmező szovjet csapatokkal való érintkezés forradalmasító hatása katonáikra – mindez rendkívül kockázatossá tette újabb egységek küldését szovjet földre. Ezért arra törekedtek, hogy a szovjet állammal szomszédos kis országokat használják fel nagyobb mértékben. Siettették a román megszálló haderő visszavonását Magyarországról és átdobását Keletre.

Az antanthatalmak segítették a siófoki fővezérséget, hogy olyan létszámú és felszerelésű magyar hadsereget szervezzen, amely biztosíthatja az ellenforradalmi rendszer fenntartását a románok által kiürített területeken, de arra ne legyen ereje, hogy bármely szomszédos ország ellen revánsháborút indítson. A nemzetközi közvélemény előtt kényelmetlen volt számukra, hogy a legvérengzőbb ellenforradalmi erőknek adják át egész Magyarországot, miközben annyit szónokolnak szabadságról és demokráciáról. Ezért ekkor ragaszkodtak ahhoz, hogy olyan új magyar kormány létesüljön, amelyben szociáldemokrata miniszter is helyet foglal.

A magyar uralkodó osztályok táborában is voltak – elsősorban gyáriparos körökben –, akik a súlyos helyzetre való tekintettel kívánták az SZDP bevonását a kormányba. Ezt szorgalmazva Az Újság című konzervatív lap október 19-i száma közli: „Hiteles helyről származó értesülés szerint a szervezett munkásság hajlandó elvei fenntartásával az osztályharcot felfüggeszteni és békejobbot nyújtani." Másnap Garami Az Estben megerősítette ezt a hírt: „megértésről" és „vállvetett munkáról" beszélt. Buchinger pedig, a Pártvezetőség tanácskozására hivatkozva, a Kereszténypárt egyik lapjában, az Új Nemzedékben kijelentette: ha a kívánt kormány megalakul, „ez esetben igenis el kell követni mindent, hogy bizonyos ideig a munkásság felfüggessze gazdasági harcait", s ez egyúttal „a politikai harc felfüggesztését is jelentené".

Az SZDP vezetősége vállalta a munkásság bérmozgalmainak fékezését és leszerelését, a munkásosztály elnyomóinak kegyeit keresve a politikai harc felfüggesztését is megígérte, ha a kormánypártok elfogadják a felajánlott békejobbot.

Október utolsó hetében az antanthatalmak képviseletében Budapestre érkezett

George Clerk angol diplomata, a Horthy-féle hadsereg budapesti bevonulásának előkészítése és az ellenforradalom új koalíciós kormányának megalakítása végett. Kívánságára a liberális politikai csoportok képviselői, köztük Vázsonyi, a Szociáldemokrata Párt képviseletében pedig Garami nyilatkozatot írt alá Horthyval együtt. A nyilatkozat újabb kommunistaellenes irtóhadjáratot helyezett kilátásba. Aláírói tudomásul vették, hogy a Budapestre bevonuló fehérsereg „kérlelhetetlenül elfojtja a bolsevizmusnak még a csíráit is". A nyilatkozat aláírásával az SZDP vezetői ismét vállalták a kommunisták elleni gyilkos hajsza támogatását, remélve, hogy ennek fejében könnyebbé válik a Szociáldemokrata Párt működése.

November közepére a román csapatok kivonultak Észak-Dunántúlról, Budapestről és a Duna–Tisza közéről; a horthysta hadsereg foglalta el az általuk kiürített területet, amelyen a különítmények garázdálkodásainak újabb hulláma söpört végig. A fővezérség Budapestre költözött, s itt sok száz embert hurcoltak el és kínoztak halálra Horthy főhadiszállásának, a Gellért Szállónak pincéjében, a Margit körúti fogházban és más börtönökben.

November 23-án megalakult az ellenforradalmi pártok átmeneti, úgynevezett „koncentrációs" kormánya. A keresztény blokk pártjai nem szívesen adtak helyet a liberális csoportok képviselőinek sem, még kevésbé a szociáldemokratáknak, de tudomásul vették, hogy ezt most az antant fontosnak tartja. Két liberális csoport és az SZDP egy-egy miniszteri tárcát kapott, a többit hetekig tartó huzakodás után újraosztották a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) és a Keresztény Földműves és a Kisgazdapárt között.

A KNEP a nagybirtokos-nagytőkés hatalom fő politikai képviselete volt, Friedrich és más legitimisták vezetése alatt állt. A kulákság pártját, a Kisgazdapártot, amely Nagyatádi Szabó István vezetésével újjászerveződött, egyesítették az agrárkapitalista-földbirtokos Keresztény Földműves Párttal. Így jött létre a Keresztény Földműves és Kisgazdapárt. Politikai vezetője Rubinek Gyula, aki hosszú időn át az OMGE, a nagybirtokosok fő érdekképviseleti szervének igazgatója volt.

Az új kormány elnöke a KNEP-hez tartozó Huszár Károly klerikális lapszerkesztő lett. Friedrich a hadügyminiszteri tárcát vette át. A KNEP további három, a Kisgazdapárt négy miniszteri tárcát kapott.

Az SZDP képviseletében Peyer és Miákits lépett a kormányba; Peyernek a népjóléti tárcát adták s mellé egy kereszténypárti államtitkárt. Miákits kereskedelmi államtitkár lett.

A kormány megszabadult a román megszálló hatóságok ellenőrzésétől, viszont a fővezérség felügyelete alá került. A fegyveres erők túlsúlyával a fővezérség rendelkezett, s ezt politikai befolyásának növelésére, Horthy diktátori hatalmának biztosítására igyekezett felhasználni.

A Huszár-kormány egyik első rendelete az internálások kiterjesztéséről szólt, s újabb tízezreket zártak internáló táborokba. A terrorhadjárat a parlamenti választások megrendezésének egyik fő eszköze volt.

Ennek a kormánynak lett tagja Peyer és Miákits.

Az a politika, amelynek jegyében Peyerék újjászervezték a Szociáldemokrata Pártot – az ellenforradalom kiszolgálásának szégyenletes politikája. A Garami–Peyer–Peidl vezérkar hibáztatta a fehérterror „kilengéseit", ugyanakkor kész

volt ismét „felfüggeszteni az osztályharcot", támogatni a kommunisták és az „exponált" szociáldemokraták „törvényes felelősségre vonását" és részt venni a fehérterror kormányában. Nagy igyekezettel bizonygatta a hatalomra kerültek előtt, hogy a polgári rendnek érdeke a Szociáldemokrata Párttal való együttműködés.

A fehérterror százával szedte újabb halálos áldozatait. A börtönbe zártak tízezrei között a kommunisták mellett ezrével voltak szociáldemokraták is. Peyer a miniszteri székben ült, de Bokányi, Ágoston, sőt még Haubrich is börtönbe került. Kunfi, Böhm és Garbai Bécsbe emigrált. A Huszár-kormány megalakulása után Garami is Bécsbe ment, Weltner és Buchinger is jobbnak látta elutazni.

A munkásság harcos tömegeit, az SZDP és a szakszervezetek baloldali erőit nem az „osztályharc felfüggesztése" vezérelte, hanem az a törekvés, hogy szembeszálljanak az ellenforradalommal, a nyomorral és kivetettséggel. Amíg Garamiék alkudoztak és a Tanácsköztársaságot úton-útfélen gyalázták, kommunisták és szociáldemokraták vállvetve védték a szakszervezeteket. Ezek központi vezetésében a túlsúly csaknem mindenütt a jobboldaliak kezébe került, mert a baloldaliakat vagy elhurcolták, vagy bújdosniuk kellett. De a helyi szervezetekben a baloldaliak végzik a legszívósabb szervezési munkát.

A proletariátus szervezett erői Budapesten és környékén a legjelentősebbek. A szakszervezetek megóvása és az SZDP működése itt könnyebb, e szervezetek létét a román megszálló hatóságok tudomásul vették. Amikor a fehérhadsereg bevonult Budapestre, a szakszervezetek nagy politikai erőt képviseltek, taglétszámuk kettőszázezer fölött volt.

A dél-dunántúli és nyugat-magyarországi megyékben a siófoki fővezérség katonai hatóságai és különítményei, már a Friedrich-kormány hatóságaival együttműködve, meghiúsítottak minden legális munkásszervezkedést, s még a mérsékelten liberális polgári körök politikai tevékenységét is elfojtották. Ilyen totális ellenforradalmi diktatúrát akartak teremteni Budapesten és az egész országban. Horthyék a Huszár-féle koalíciós kormányt – s ebben az SZDP és a mérsékelt konzervatív körök képviseletét – az antant által követelt pillanatnyi kompromisszumnak tekintették. A fővezérség katonai erői a Huszár-kormányt vezető jobboldali körök partnerei, amelyek a „keresztény kurzus" jelszava alatt totális ellenforradalmi diktatúrát akarnak. A Huszár-kormány internálási rendelete ennek a politikának egyik eszköze.

*

Az ellenforradalom vezető körei újabb tíz- és tízezrek internálását nem tartották elegendőnek a munkásság megfélemlítésére. A különítmények gyilkosságai mellett elkezdték a gyorsított tanácsok által hozott halálos ítéletek végrehajtását. 1919 decemberében a Tanácsköztársaság 23 harcosát végezték ki, köztük Korvin Ottót, László Jenőt, valamint a Lenin-fiúkat, Kerekes Árpádot és társait. Az a kormány gyilkoltatta meg őket, amelyben ott ült Peyer és Miákits is.

A keresztény blokk pártjai arra törekedtek, hogy az ellenforradalom parlamentjében az SZDP ne jusson mandátumhoz vagy legfeljebb csak két-három fős képviseletet kapjon, s a liberális ellenzék is egészen minimális legyen. A fővezérség gondja elsősorban az volt, hogy akár a KNEP, akár a Kisgazdapárt képviseleté-

Korvin Otto

Mészáros Gyula

Kerekes Árpád

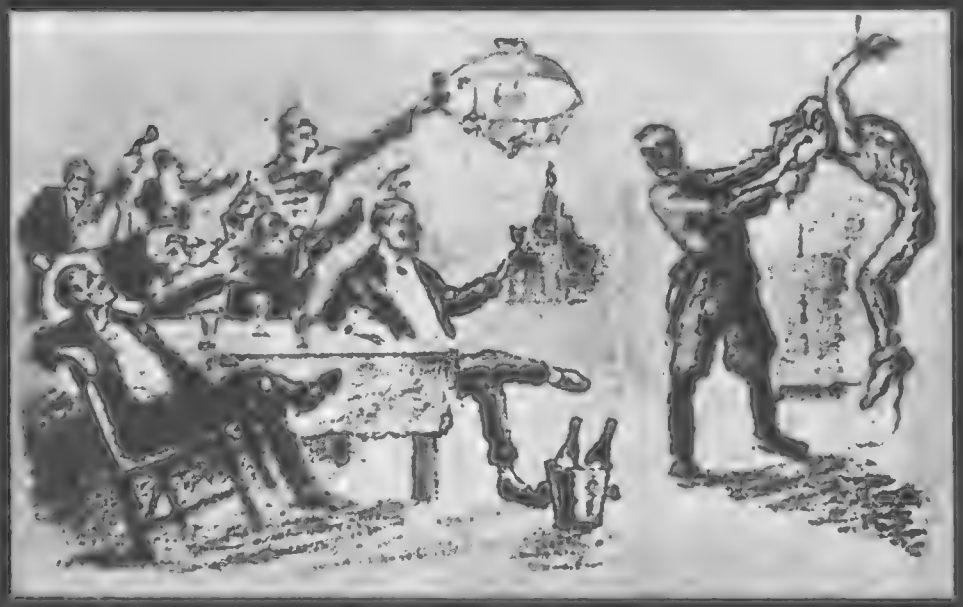

A Lenin-fiúk üzenetei
a siralomházból

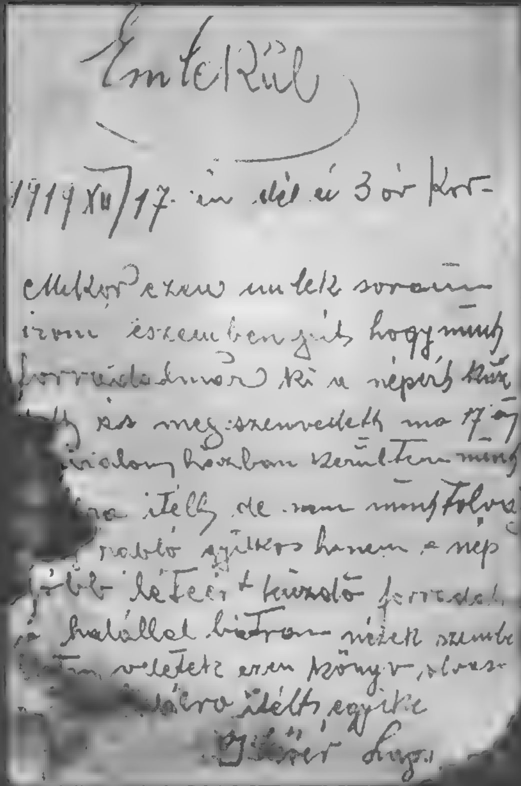
Emlékül
1919 XII/17 én dél u 3 órkor-
Mikor ezen emlék soraim
irom észembe jút hogy mint
forradalmár ki a népért küz-
dött és meg szenvedett ma 17 én
siralom házban kerültem mint
halálra itélt de nem mint tolvaj
vagy rabló gyilkos hanem a nep
jobb létéért küzdő forradal-
már halállal bátran nézek szembe
Isten veletek ezen könyv olvasó-
i halálra itélt egyike
Kövér Lajos

Emlékül
1919. XII. 17-én írtam 3 órakor.
Mikor ezen emléksoraim írom,
eszembe jut,
hogy mint forradalmár,
ki a népért küzdött
és megszenvedett,
ma, 17-én a siralomházba kerültem
mint halálraítélt, de nem mint tolvaj
vagy rablógyilkos,
hanem a nép jobblétéért
küzdő forradalmár.
A halállal bátran nézek szembe.
Isten veletek, ezen könyv olvasói.
A halálra ítélt egyike.
Kövér Lajos

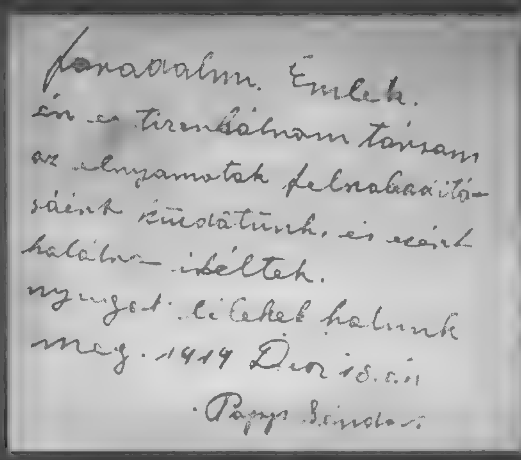
forradalmi. Emlek.
én a tizenhárnom társam
az elnyamotak felszabadító-
sáért küsdätunk. és ezért
halálra itéltek.
nyugot. lélekel halunk
meg. 1919 Dec 18.án
Papp Sándor

Forradalmi Emlék
Én és tizenhárom társam
az elnyomottak
felszabadításáért küzdöttünk
és ezért halálra ítéltek.
Nyugodt lélekkel halunk meg
1919. dec. 18-án
Papp Sándor

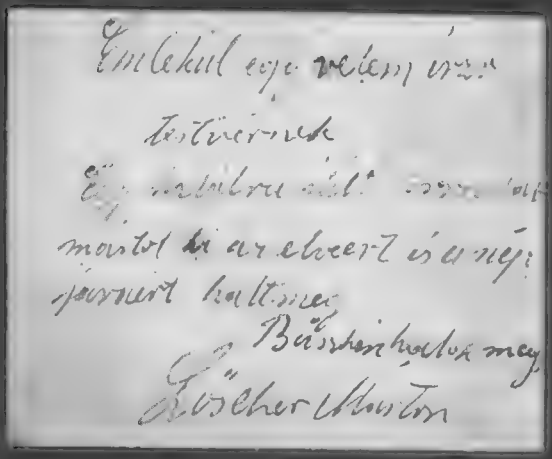

Emlékül egy vérem árán
Testvéreimnek
Egy halálra ítélt forradalmártól,
akit az elvéért és a nép javáért halálnak
Büchler halok meg
Büchler Mártom

Emlékül egy velem érző testvérnek
Egy halálra ítélt forradalmártól,
akit az elvéért és a nép javáért halálnak
Büchler halok meg
Büchler Márton

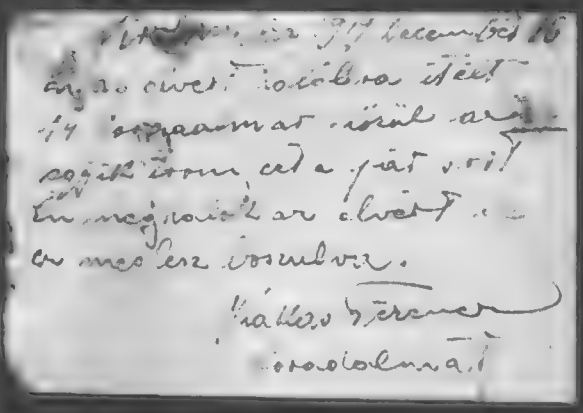

Szalonnán 1919. december 16.
Én az elvért halálra ítélt
19 forradalmár közül az egyik
vagyok ezt a pár sort
én meghalok az elvért,
de az meg lesz bosszulva
Kakas Ferenc forradalmár

Szalonnán 1919 december 16
Én az elvért halálra ítélt
19 forradalmár közül az egyik
vagyok ezt a pár sort
én meghalok az elvért
de az meg lesz bosszulva.
Kakas Ferenc
forradalmár

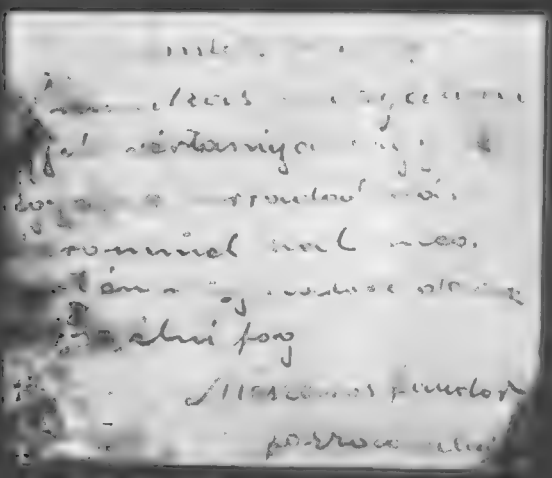

Emlékezzetek
a munkásmozgalom egyik
vértanúja vagyok
Egy igaz forradalmár, ki örömmel
hal meg, mert én meghalok, de
az eszme élni fog.
Mihalkov Sándor forradalmár

Emlékezzetek
a munkásmozgalom egyik
vértanúja vagyok
Egy igaz forradalmár, ki örömmel
hal meg, mert én meghalok, de
az eszme élni fog.
Mihalkov Sándor forradalmár

Somogyi Béla temetése. 1920. február 22. Gyászmenet a Thököly úton

ben olyanok kapják a mandátumokat, akik az összeülő parlamentben Horthyt választják meg kormányzónak. A katonai hatóságok ennek megfelelően befolyásolták a mandátumokért folyó versengést.

A parlamenti választásokra készülve hajszát indítottak a szakszervezeti csoportok és a szociáldemokrata pártszervezetek ellen. Ilyen módon lehetetlenné tették az SZDP részvételét a választásokon és megmaradását a kormányban; 1920 január közepén a Szociáldemokrata Párt kénytelen volt kiválni a kormányból. Az antanthatalmak egyike sem emelt már szót emiatt. A január végén megtartott választásokon a keresztény blokk két pártja megszerezte a mandátumok túlnyomó többségét.

A terrorválasztások után folytatódtak a szakszervezetek, a Szociáldemokrata Párt, valamint a liberális politikai csoportok felszámolására irányuló lépések. Azok az erők szervezték, amelyek a nagybirtokosok és nagytőkések támogatásával, a fővezérség köré tömörülve totális fasiszta diktatúrára törtek.

A fővezérség egyik különítményének tisztjei 1920. február 17-én meggyilkolták Somogyi Bélát, a Népszava szerkesztőjét és a társaságában levő Bacsó Bélát, a lap munkatársát. Somogyi Béla jobboldali szociáldemokrata volt. Kivette részét a Tanácsköztársaság rágalmazásából, a kommunistaellenes uszításból. Horthy dühe azért fordult mégis ellene, mert budapesti bevonulása előtt leleplező írásokat közölt a fővezérség siófoki fogdájában végrehajtott tömeggyilkosságokról, s a különítményesek más gaztetteiről is hírt adott.

Somogyi Béla megölése széles körű hazai és nemzetközi felháborodást váltott ki, a külföldi lapok is foglalkoztak vele. Horthy korábban személyesen ösztönözte különítményes alvezéreit, hogy öljék meg Somogyit, de kényelmetlenné vált számára a gaztett gyors lelepleződése: a Duna partra vetette a holttesteket, s a legitimista Beniczky belügyminiszter azonnal kinyomoztatta a gyilkosokat. A nyomozás eredményének nyilvánosságra hozását a fővezérség közbelépése akadályozta meg.

Ez a gyilkosság olyan időpontban történt, amikor kiéleződött a harc az államfői méltóság betöltése és az ideiglenes államfő jogkörének megállapítása körül. Szemben álltak egymással a legitimisták – akik az exkirály, Habsburg Károly mielőbbi visszahozatalát sürgették – és az úgynevezett szabad királyválasztók. A legitimisták vezetője gróf Andrássy Gyula volt; vezérkarához tartozott gróf Apponyi Albert, ebben az időben Friedrich és Beniczky is. A szabad királyválasztók központja a fővezérség volt.

A Somogyi-gyilkosság által kiváltott megrökönyödés és ennek nemzetközi hulláma megerősítette az ellenállást Horthy államfői igényeivel szemben mind a KNEP-ben, mind pedig a Kisgazdapártban. A legitimista vezérkar megkísérelte ezt saját politikai céljaira felhasználni. Beniczky belügyminiszter nem gördített akadályt az elé, hogy a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek nagy nyilvános temetést rendezzenek Somogyi Béla elhantolásakor.

A temetés 1920. február 22-én volt. A budapesti és a Pest környéki üzemek és szakszervezeti helyi csoportok megszervezték a munkások tömeges felvonulását. A gyászmenet a vasas szakszervezet Thököly úti központi helyiségéből vonult a Baross téren át a Kerepesi temetőbe. A felvonulás a munkásság hatalmas politikai

tüntetésévé vált, amelyet a fehérterrorral szemben állók valamennyi rétegének együttérzése kísért.

A nagy megmozdulást szocialisták és kommunisták együtt szervezték. A felvonulás a proletárság elszántságát demonstrálta az ellenforradalmi rendszerrel szemben, erősítette a harcot a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt legális működéséért és a politikai foglyok szabadon engedéséért.

Az egységes, hatalmas budapesti proletártüntetés a nemzetközi szolidaritás által támogatva védekezésbe szorította a keresztény blokkot, és politikai vereséget mért a totális diktatúra erőire. Horthy is arra kényszerült, hogy meghívja a szociáldemokrata Pártvezetőség képviselőit és mentegetőzzön előttük, a bűnösök kiderítését és megbüntetését ígérje. Közben a fővezérség megakadályozta a gyilkosok elfogását.

A legitimista vezérkarnak nem sikerült saját jelöltjét, Apponyi grófot kormányzóvá választatni. A KNEP és a Kisgazdapárt képviselőinek nagy része viszolygott attól, hogy Horthy legyen az ideiglenes államfő, de a fővezérség értésükre adta, ha nem őt választják meg, katonai erővel szétkergetik a képviselőházat. És március 1-én a parlament megválasztotta Horthyt, a fehérhadsereg és a különítmények fővezérét Magyarország kormányzójának, felruházva őt mindazokkal a jogokkal, amelyeket követelt. Horthy nevezte ki a kormányt, ő maradt a „legfőbb hadúr", a hadsereg továbbra sem a kormánynak, hanem közvetlenül neki lett alárendelve.

Március 1-én foglalta el Horthy az államfői széket, s másnap az SZDP vezetői a Népszavában hódolatukat fejezték ki neki. A Népszava vezércikke kijelenti: „Minden gerincességünk fenntartásával készségesen nyújtjuk oda kérges kezünket békülésre." Eme újabb felajánlkozás, két héttel Somogyi és Bacsó meggyilkolása után, felháborodást váltott ki mindazok körében, akik a gerincességet nem a hóhérok vezére előtti megalázkodásban és hízelgésben látták, hanem annak a harci frontnak további erősítésében, amely február 22-én oly nagy politikai sikert aratott.

A kurzuspolitikusok igyekeztek tömegbázist teremteni a munkásság körében. A szocialista szakszervezetek különféle zaklatása, számos csoport működésének hatósági úton való megszüntetése párhuzamosan haladt a keresztényszocialista szakszervezetek erőltetésével. Az utóbbiakba azonban túlnyomórészt csak kényszer útján tudták beszervezni az embereket, elsősorban közalkalmazottakat, vasutasokat, villamos alkalmazottakat, akik az elbocsátástól és egyben nyugdíjjogosultságuk elvesztésétől félve léptek be vagy egyszerűen hivatalból beléptették őket. Kísérleteztek a gyáripari és kisipari munkásság beszervezésével is, de igen kevés eredménnyel. A proletariátus nem tekintette a munkásérdekek képviselőinek a tőkések és reakciós papok által létesített szervezeteket. Munkaviszályok idején még a keresztényszocialista szakszervezetek tagjai is a szocialista szakszervezetekhez fordultak segítségért.

A burzsoázia jelentős része éppen ezért azt szorgalmazta, hogy a kormány jobban vegye igénybe a Szociáldemokrata Párt segítségét a rendszer politikai megszilárdításában és a munkaviszályok mérséklésében. Ez viszont csak úgy volt lehetséges, ha engednek a szakszervezetek és az SZDP legalitását követelő munkástömegek nyomásának. A totális fasizmus bevezetésére törő erők, anélkül, hogy céljaikról lemondtak volna, kénytelenek voltak politikai engedményeket tenni.

A kommunista mozgalom a fehérterror idején.
A nemzetközi szolidaritás. A szovjet kormány segítsége

A Tanácsköztársaság megdöntése után a Kommunista Pártot féktelen üldözések közepette, a legmélyebb illegalitásban kellett újonnan megszervezni. Nehéz volt a feladat: összefogni és erősíteni a külön-külön működő kommunista csoportokat, rendkívül súlyos körülmények között megtanulni az illegális pártépítést, újjászervezni a pártot, amely hivatott új harcokra vezetni a proletariátust.

A Tanácsköztársaság megdöntése és az általános antikommunista hadjárat, különösen pedig az SZDP jobboldali vezetőinek részvétele a proletárhatalom gyalázásában súlyos eszmei zavart idézett elő a munkásság soraiban. Kétségeket ébresztett, hogy helyes volt-e proletárdiktatúrát teremteni és helyes-e új tanácsköztársaságért harcolni. A kishitűség az ellenforradalom felülkerekedése után megnövekedett. Sok egykori szociáldemokrata, aki a március 21-e előtti küzdelem tanulságai nyomán vagy a Tanácsköztársaság harcai során fogadta el a kommunisták nézeteit, a proletárhatalom megdöntése utáni szociáldemokrata álláspontra tért vissza.

A kommunisták bátran dacoltak mind a terrorral, mind pedig a megtévesztő hadjárat különböző válfajaival, állhatatosan védelmezték a Tanácsköztársaságot és hirdették az új proletárforradalmat. Vitatkoztak a kétkedőkkel, de velük vállvetve küzdöttek. A szociáldemokrata munkások együttműködtek a kommunistákkal; viszolygással, aggodalommal és felháborodással fogadták a reformista vezetők felkínálkozását a kormánynak és Horthynak. A közös küzdelem eredményezte azt, hogy a szakszervezetek a fehérterror csapásai ellenére erőik nagy részét megőrizték.

A kommunisták, akik jórészt munkahelyet és átmenetileg lakóhelyet is változtatva elkerülték a letartóztatást, mindenekelőtt a szakszervezetekben tömörültek. Laza csoportokat alkottak, a baloldali szociáldemokratákkal közösen léptek fel az üzemekben, együtt tárgyalták és szervezték a tennivalókat a bizalmi testületekben, a szakszervezeti szervező bizottságokban, szakosztályi és helyi csoportvezetőségekben. Közösen szervezték a munkásfellépéseket, a lefogottak támogatásáért és kiszabadításáért indított akciókat.

A kommunista mozgalom eszmei befolyása a Tanácsköztársaság megdöntése után erős maradt, de szervezett erői szétaprózódtak. A súlyos helyzet miatt az ellenforradalom időszakában a kommunista csoportok nagy része, különösen vidéken, a párt központi szerveivel való kapcsolat nélkül működött.

A KMP vezetőinek nagyobb része a proletárdiktatúra megdöntése után emigrált. A szociáldemokrata Renner által vezetett osztrák kormány – amely a Tanácsköztársaság idején szabad szervezkedési lehetőséget biztosított a Bethlen-féle Antibolsevista Comiténak – az Ausztriába érkezett magyar kommunista vezetők legtöbbjét, köztük Kun Bélát is, internáltatta. Csupán 1920-ban sikerült a szovjet kormány közbelépésére, az osztrák munkásság szolidaritási fellépéseinek segítségével kiszabadulniuk.

A KMP régi Központi Bizottságának tagjai közül Hirossik János és Korvin Ottó a Tanácsköztársaság megdöntése után Budapesten maradt azzal a feladattal, hogy kapcsolatot teremtsen a különböző kommunista csoportokkal és irányítsa újabb

csoportok, illegális pártszervezetek létrehozását. Korvin Ottót a Friedrich-puccsot követő napon elfogták; személyében a párt olyan vezetőt vesztett el, aki rendelkekezett az illegális szervezés bizonyos tapasztalataival. Hirossik 1920 nyaráig dolgozott itthon, főleg a szakszervezetekben működő kommunista csoportok között szervezte a kapcsolatokat. Vele együtt dolgozott Király Albert, a nyomdászszakszervezet egyik vezetője. Király még 1918 végén bekerült a Szakszervezeti Tanácsba, az egyesülésig az SZDP tagja volt, s a Tanácsköztársaság megdöntése után sikerült a Szakszervezeti Tanácsban maradnia. Több hónapig dolgozott ott, az ifjúmunkások szervezésével is foglalkozott.

A vasutasok között Glatter Ferenc mozdonyvezető, a vasutas szakszervezet elnöke, és Benkő Antal, a szervezet volt titkára vezette a kommunisták munkáját. A vasutas szakszervezetet 1919 novemberében betiltották, de a kommunista csoport illegálisan tovább működött.

A KIMSZ aktivistái a Tanácsköztársaság után sok helyen megőrizték kapcsolataikat és illegális szervezeteket létesítettek. Elsőrendű szerepük volt abban, hogy a szakszervezeti ifjúsági csoportok egy része a nehéz körülmények ellenére együtt maradt. Illegális kommunista sejtek létesültek a diákok között is, noha a főiskolákon és az egyetemeken tombolt az ellenforradalmi propaganda.

Az Ausztriába került kommunista vezetők a párt újjászervezésére Ideiglenes Központi Bizottságot hoztak létre, amely hivatott irányt adni a kommunisták politikai tevékenységének, vezetni az illegális pártszervezetek kiépítését. Kun Béla és Landler Jenő, bár még internálva voltak, részt vettek e szerv tevékenységében, rendszeres kapcsolatot tartottak fenn azokkal, akik az osztrák elvtársak segítségével politikai menedékjogot szereztek. A bizottság tagja volt Szántó Béla, Hirossik János, Lukács György is.

A bécsi Ideiglenes Központi Bizottság a Kommunista Internacionálé támogatásával, az Osztrák Kommunista Párt gyakorlati segítségével folytatta munkáját. Fő feladatának azt tekintette, hogy segítse a magyarországi kommunista csoportokat. Röpiratokat, brosúrákat adott ki; 1920 februárjában megjelent Bécsben az osztrák testvérpárt lapjának magyar mellékleteként a *Vörös Ujság*, majd 1920 júniusában a KMP hetilapja, a *Proletár*. Megszervezték e sajtótermékek, valamint a nagy számban kiadott röpiratok eljuttatását a magyarországi kommunista csoportokhoz. Az ideiglenes bizottság a horthysta ellenforradalmat leleplező anyagokat terjesztett külföldön is.

A hazai pártcsoportokkal való összeköttetés létrehozása és fenntartása, a külföldön készült röpiratok s más kiadványok hazajuttatása részben itthonról kiutazó, részben az emigrációból illegálisan hazaérkező elvtársak segítségével történt. Az összeköttetést fenntartó kommunisták tisztában voltak vállalt feladatuk veszélyével. Tudták, hogy a határon és az országban mindenütt a különítmények, a csendőrség és rendőrség emberei leselkednek rájuk. Mégis mindig voltak, akik vállalták a megbízatást. Volt, aki többször tette meg az utat. Ezek közé tartozott Mészáros Gábor, akit 1920 januárjában, újbóli hazatérése alkalmával, a különítményesek elfogtak. Borzalmasan megkínozták, majd meggyilkolták. A KMP újjászervezése nehéz feladat volt, fájdalmas veszteségekkel járt. A párt erőfeszítéseit azonban a fehérterror csak hátráltatta, de meg nem akadályozhatta.

Sok magyar kommunista került a szomszéd államokba és más országokba. Be-

Világ proletárjai egyesüljetek!

Proletàrok!

Itt vagyunk ujra. Jöttünk ezer veszedelmek között, hogy ismét eggyé legyünk veletek.

Itt vagyunk ujra, hogy megerösitsünk Benneteket ama megingathatatlan hitetekben, hogy a proletàrsàg ügye nem veszett el, hogy hirül adjuk Nektek: Üldözöttek reménykedjetek, üldözöitek nemsokàra üldözöttek lesznek.

Itt vagyunk ujra, hogy àtadjuk Nektek a halàlba üldözöttek ezreinek üzenetét:

Ne csüggedjetek! Az eszme él és gyözni fog!

Ne csüggedjetek! Örizzétek meg dicsö harcokbòl merített áldozatkész elszántsagtokat és tartsatok ki továbbra is az Eszméért. Kitartástok, áldozatkészségtek nem lesz hiábavaló, **mert bizton eléritek a célt: a proletàrok uralmànak visszaállitàsàt.**

Ne csüggedjetek! Izeni Nektek a III. Internationale. Üldözöitek, elnyomòitok nemsokàra elnyerik méltò büntetésüket és sorsukban osztozni fognak àrulòitok is

A különbözö börtönökben sinylödö forradalmarok ezreinek adjátok bármely uton tudtára, hogy szenvedésük már nem tart sokà:

A Hajmáskérre internált forradalmárok tizezreinek üzenjük: **közeleg már fölszabadulàsuk.**

Proletárok! A multak büneiröl és hibáirol máskor fogunk beszélni. Most feledve a multat, uj életre kelve felszòllitunk Benneteket a III Internacionale nevében:

Bizzatok a világforradalom eljövetelében Körülöttünk minden ország népe érettünk dolgozik; feltámadásunkkal a maguk boldogságát is várják.

A világforradalom erjed. Mindenütt forrong és készülödik a munkásság. Magyarország munkássága sem tagadhatja meg onmagát, sem a közösséget a többi országok proletáriátusával.

Ne higyjetek a magyar lapok örületes hazugságainak! Az orosz vörös hadsereg harctéri sikerei és helyzete általában soha oly szilárd és gyözelembiztos nem volt, mint most Szovjetoroszország összes ellenségei le vannak verve és katonailag megsemmisitve. Judenics, Kolcsak és Denikin hadseregeinek már csupán menekülö és bujdosò maradványai vannak és a gyöztes vörös hadsereg diadalmasan tör elöre Besszarábia, Galiczia, România és Magyarország felé.

Itt Magyarországon a fehér hadsereg utolsò heteit éli. Az elvárulòk nyakig usznak a fehérek miazmás pocsolyájában. Csak kitartás és a forradalmi munkásság akaratàbòl az egész fehér horda csatlòsaikkal és az elvàrulòkkal együtt elmerülnek a közösen teremtett mocsarak fertöjében

Örizzétek meg önuralmatokat! Védjétek meg szakszervezeteiteket és a szakszervezetek egységét!

Eljen Bennetek szilárdan a tudat: a proletàrsàg ügye nem veszhet el, a világforradalom itt van és gyözni fog!

PROLETAROK!

Az osztályharctól el ne távolodjatok! Békét a burzsoáziával ne kössetek! Végkép szakitani kell velük és az érdekeik szolgálatában állokkal!

Ezt üzeni nektek a III. Internacionále megbizásából

a Kommunisták Magyorországi Pártja.

U. D. XII. 1919

A KMP első Magyarországon készült röplapja. 1919 december

kapcsolódtak az ottani munkásmozgalomba, a kommunista pártok létrehozásáért és megerősítéséért folyó akciókba. Sokan találtak új hazát Szovjet-Oroszországban. A KMP Ideiglenes Központi Bizottsága összeköttetést tartott fenn a magyar kommunista emigráció Szovjet-Oroszországban, Csehszlovákiában és más országokban működő csoportjaival, amelyek anyagi és egyéb segítséget nyújtottak a hazai mozgalomnak. A külföldön készült illegális sajtótermékek Magyarországra juttatását az Ausztriában tevékenykedő elvtársak mellett kölönösen a Csehszlovákiában dolgozó magyar kommunisták segítették.

Az Ideiglenes Központi Bizottság kapcsolatot teremtett Budapesten a vasasoknál, bőrösöknél, szabóknál és nyomdászoknál működő, valamint a soproni, győri, tatabányai, salgótarjáni, miskolci, szegedi és debreceni kommunista csoportokkal. Jelentős kommunista szervezet tevékenykedett Baranya megyében, amely 1921 nyaráig szerb megszállás alatt állt, s itt a munkásmozgalomnak ebben az időben nagyobb mozgási lehetősége volt, mint a horthysta uralom alatt. A pécsi kommunisták felvették a kapcsolatot az Ideiglenes Központi Bizottsággal, segítséget nyújtottak a fővárosban és az ország más részein dolgozó csoportokkal való összeköttetés fenntartásában, illegális kiadványok továbbításában. A külföldön készült kiadványok hazajuttatásában a budapesti vasutasok voltak a legtevékenyebbek.

Az illegális pártcsoportok tagjai a szakszervezetekben és a szociáldemokrata pártszervezetekben is dolgoztak. Ezt a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt összefonódása is indokolta, s az SZDP-szervezetek erősítése szintén lehetőséget nyújtott a fasiszta uralom ellen küzdő erők legális tömörítésére. Sok helyen, különösen vidéken, kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttesen szervezték az SZDP helyi csoportjait, küzdöttek a működési lehetőségért s együtt szálltak szembe a Pártvezetőség megalkuvó politikájával.

A hazai kommunista csoportok a párt eszméiért és politikai céljaiért elsősorban szóbeli agitációt folytattak, emellett terjesztették a külföldről illegálisan nagy számban behozott és az itthon készített röpiratokat.

1919 decemberében jelent meg a KMP első Budapesten készült röpirata, melyet a párt egyik csoportja adott ki. „Itt vagyunk újra, hogy átadjuk nektek a halálba üldözöttek ezreinek üzenetét: Ne csüggedjetek! Az eszme él és győzni fog!... Őrizzétek meg önuralmatokat! Védjétek meg szakszervezeteiteket és a szakszervezetek egységét!

Éljen bennetek szilárdan a tudat: a proletárság ügye nem veszhet el, a világforradalom itt van és győzni fog."

A röplap hírül adja a Vörös Hadsereg győzelmeit. Ebben az időben a szovjet csapatok előretörtek, december 12-én felszabadult Harkov, december 16-án Kijev.

A szovjet csapatok előrenyomulása megnövelte a munkástömegek reményeit, és nyugtalanságot keltett a még ingatag ellenforradalmi rendszer táborában. Ismételten hajszát indítottak a forradalmat hirdetők ellen. Nem egy kommunista csoport esett áldozatul az üldözésnek.

*

1920-ban a magyar munkásosztálynak harcolnia kellett az új háború veszélye, különösen a szovjetellenes intervencióba való bekapcsolódás ellen. Az uralkodó körök, alighogy újra hatalomra kerültek, messzemenő, hiú reményektől vezérelve rögtön hozzáfogtak a revánskészülődésekhez. Ismét háborúba akarták vinni a magyar népet a földbirtokosok és tőkések hatalmának kiterjesztéséért, a szomszéd országokban fekvő javaik visszaszerzéséért. Azt gondolták, hogy kalandor terveiknek legalábbis egy részét még a trianoni szerződés megkötése előtt valóra is válthatják. 1920 tavaszán, amikor az antant megindította harmadik szovjetellenes intervencióját, a horthysta uralkodó körök abban bíztak, hogy részt vehetnek a szovjetellenes hadjáratban, és ezt az antant majd honorálja.

A horthysta katonai körök és a fajvédő politikusok kapcsolatot tartottak a németországi és az ausztriai szélsőjobboldali csoportokkal. Azt remélték, hogy a német és az osztrák szélsőjobboldali erők katonai puccs révén megszerzik a hatalmat, a magyar kormány részvételével revansista blokkot hoznak létre és együttesen megrohanják s megsemmisítik Csehszlovákiát.

Március 13-án Németországban kirobbant a Kapp-féle katonai puccs különböző „szabadcsapatok" és a német hadsereg több alakulatának részvételével. A német proletariátus egységesen fordult szembe a szélsőnacionalista kísérlettel: általános politikai sztrájk tört ki, amelyben 12 millió munkás vett részt. A Ruhr-vidéken a Kommunista Párt és a Független Szociáldemokrata Párt szervezeteinek vezetésével százezer főt számláló Vörös Hadsereg alakult, amely előzte a puccsistákat. Március 17-ére a Kapp-puccs egész Németországban összeomlott. Ezt követően a Német Szociáldemokrata Párt rögtön felbomlasztotta a munkásság harci egységét. A berlini koalíciós kormány – amelyben ott ültek a szociáldemokrata miniszterek – támadást indított a Ruhr-vidéki munkásfelkelők ellen, és március 23-ára a felkelést elfojtotta.

A Kapp-puccs bukása idején, március 15-én nevezte ki Horthy az új kormányt. Simonyi-Semadam Sándor, a KNEP ügyvéd-politikusa, az új képviselőház addigi alelnöke lett a miniszterelnök. A szélsőlegitimisták legexponáltabb képviselői: Friedrich és Beniczky távoztak a kormányból. Gróf Teleki Pál kapta a külügyminiszteri tárcát.

Ebben az időben folytatódtak a párizsi béketárgyalások, és készült a trianoni békeszerződés. Ugyanekkor a francia és a magyar kormány képviselői tárgyaltak Magyarország bekapcsolódásáról a szovjetellenes hadjáratba. A magyar kormány arra számított, hogy az intervencióban való részvételért az antant-nagyhatalmak módosítják a trianoni szerződés területi rendelkezéseit, engedélyezik a magyar hadsereg jelentős fejlesztését és segítik felfegyverzését. Százezer főnyi hadsereget akartak kiállítani a szovjetellenes háború céljaira. Magyarországon ismét soroztak, főleg parasztkatonákat; őket kínálták fel a lengyel földbirtokos-tőkés hatalom, valamint az ukrán és az orosz ellenforradalmárok segítésére.

Az antant intervenciója április végén indult meg a lengyel hadsereg támadásával; május 6-án elfoglalták Kijevet, és belorusz területen is előrenyomultak. A fehérgárdisták Vrangel tábornok vezetésével a Krím-félszigeten tömörítették csapataikat; az antant segítségével jelentős erősítéshez jutottak, és délről készültek támadni.

A KMP volt az egyetlen párt, amely leleplezte a horthysta uralkodó körök

háborús tervét és harcra hívott ellene. Több röpiratot adott ki, amelyeket Magyarországon széles körben terjesztettek. „Újra vágóhídra akarnak hurcolni benneteket is – mondja az egyik röpirat. – Előbb a »haza és király« jelszóval, most a kereszt jegyében indul a gazság." „A ti bőrötöket akarják vásárra vinni – mondja egy másik röpirat –, hogy magatok örökítsétek meg rabságtokat." Figyelmezteti a dolgozókat: „Magatokon segíttek, ha megakadályozzátok, hogy orosz testvéreitek győzelmes előrenyomulását megállítsák!" A röpirat a haditermelés és a katonai szállítások szabotálására, a termésrekvirálások meghiúsítására, a bevonulási parancs megtagadására szólítja fel a népet.

A Vörös Hadsereg ukrajnai és lengyelországi előnyomulása nagy rokonszenvet váltott ki a magyar munkásság és szegényparasztság tömegeiben. Ez megmutatkozott abban is, hogy a behívottak ezreit csak csendőri közreműködéssel tudták a sorozóhelyekre vinni, és sok százan elrejtőztek a bevonultatások elől. Az 1920-as sorozásokkal feltöltött horthysta hadsereg nem volt megbízható a szovjetellenes háború céljaira, az antanthatalmak nem vették igénybe.

*

Az európai munkásmozgalom kiemelkedő harci eseménye volt a nemzetközi szállítómunkás bojkott a horthysta Magyarország ellen. Ez az akció a magyar proletariátusnak jelentős politikai segítséget nyújtott. A bojkott megrendezéséért a kommunisták és szocialisták már hosszabb ideje együttesen szálltak síkra. A KMP külföldi felvilágosító tevékenysége mellett a szociáldemokrata emigráció egyes csoportjai is közreműködtek a magyarországi fehérterror leleplezésében, a nemzetközi szolidaritási akció kibontakoztatásában. Elsősorban a Kunfi és Böhm által vezetett bécsi Világosság-csoport vett részt ebben; e csoport az osztrák centristákkal Otto Bauerékkal tartott szoros kapcsolatot.

A Nemzetközi Szállítómunkás Szövetség 1920 márciusában határozta el a bojkottot, de az amszterdami Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség csak június 11-én, a Vörös Hadsereg lengyelországi előnyomulása idején bocsátotta ki a bojkottfelhívást. A felhívás utal arra, hogy a tőkésországok a gazdasági bojkott fegyverét alkalmazzák „az orosz munkásmozgalom megfojtására", s felszólítja a világ munkásságát: „Használja fel most ugyanezt az eszközt arra, hogy a magyar kormány véres uralmának véget vessen, s ezer és ezer magyarországi elvtársunk életét és szabadságát megmentse."

Június 20-tól megszűnt a vasúti és postai forgalom Magyarországgal, megszakadt a telefon- és távíró-összeköttetés is. A bojkottban legjelentősebb szerepe az osztrák és a csehszlovák munkásságnak volt, mert Magyarország e két országgal, illetve rajtuk keresztül bonyolította le nemzetközi forgalmának túlnyomó részét.

A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa, amely a bojkott idején ülésezett, külön felhívást bocsátott ki a magyar proletariátus megsegítéséért. „Fel a harcra Magyarország hóhérai ellen – mondja a kiáltvány –... vegyétek körül a gyűlölet falával a gyilkosok és hóhérok országát..." „Legyetek erősek! Az egész világ proletariátusa veletek van!" – szól a magyar munkásokhoz.

A Vörös Hadsereg ukrajnai és lengyelországi előrenyomulásának hírei mellett a bojkott is mély visszhangot keltett a magyar munkásságban, növelte reményét a

nemzetközi proletárszolidaritás segítségének hatékonyságában. Egyes helyeken, pl. Tatabányán és Tokodon, sztrájkok törtek ki.

A horthysta uralkodó köröket a nemzetközi bojkott nagyon nyugtalanította, mert erősítette a dolgozó nép szembenállását a rendszerrel, és a szovjetellenes háborúba való bekapcsolódás új akadályává vált. A polgári ellenzék a kormánnyal közös frontban lépett fel a nemzetközi bojkott ellen, de ugyanakkor bírálta a totális fasizmusra törő erőket, elsősorban a horthysta vezérkar különítményeit, mert vérengzéseik miatt került sor a bojkottra és tevékenységük gátolta a rendszer politikai megszilárdítását.

A Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek jobboldali vezetői siettek elhatárolni magukat a bojkottól. A munkásság a fasiszta kormányzat pusztulását kívánta, harckészsége növekedett. Az SZDP vezetői viszont felajánlották politikai segítségüket a kormánynak, közbenjárásukat a szociáldemokrata pártoknál a nemzetközi bojkott ellen; ennek fejében nagyobb működési lehetőséget kértek az SZDP-nek és a szakszervezeteknek. A kezdődő sztrájkfellépéseket elszigetelték és leszerelték. A Simonyi-Semadam-kormány elfogadta az SZDP segítségét, de nem tudta elérni, hogy a Nemzetközi Szállítómunkás Szövetség a bojkottfelhívást még az akció előtt visszavonja. Egy héttel a bojkott megkezdése után a kormány lemondott. Teleki Pál gróf, a Bethlen-csoport egyik vezető politikusa lett a miniszterelnök.

Ausztriában a burzsoázia követelte a Magyarország elleni bojkott megszüntetését; a Renner-kormány vállalta a közvetítést a magyar kormány és az amszterdami szakszervezeti központ között. Az osztrák munkásság és a többi ország proletariátusának szolidaritása azonban oly erővel nyilvánult meg, hogy az amszterdami szakszervezeti központ csak több hetes tárgyalás után – részben az osztrák szociáldemokrata vezetők sürgetésére – szánta rá magát a bojkott lefújására. Megkísérelték rávenni a Teleki-kormányt, hogy hirdessen politikai amnesztiát, ha nem is általánosat. Ugyanis éppen ebben az időben tartják az elfogott népbiztosok perének bírósági tárgyalását, az újabb terrortételekkel akarják megfélemlíteni a munkásokat. Rennerék csak a szociáldemokrata népbiztosok részére kértek amnesztiát, a magyar kormány azonban ezt is elutasította. Az amszterdami központ augusztus 8-án beszüntette a bojkottot, anélkül, hogy a tárgyalásokon bármiféle eredményt ért volna el.

A több mint másfél hónapig tartó nemzetközi bojkott mégis erős morális és politikai nyomást gyakorolt a magyar fasiszta kormányzatra, és szerepe volt abban, hogy az internáltak nagy részét szabadon engedték. A nyugat-európai szervezett munkásság megmutatta, hogy kész támogatást nyújtani a magyar munkásmozgalomnak; az is kitűnt, hogy fellépését a reformista befolyás korlátozni tudja.

*

A nemzetközi bojkott megszűnése után a Teleki-kormány gyorsítani akarta a népbiztos-pert, hogy újabb kommunistaellenes kampányra s az intervencióba való bekapcsolódás ideológiai előkészítésére használja fel. Ezt a tervet megzavarta a szovjet kormány közbelépése. Augusztus közepén tudatta a magyar kormánnyal, hogy a tanácskormány volt tagjai ellen készülő gaztett meghiúsítása végett Szov-

jet-Oroszországban ezer magyar hadifogoly tisztet internálnak. Közülük tízet túsznak nyilvánítanak, akik életükkel felelnek a tíz népbiztosért. Ugyanakkor javaslatot tett fogolycserére.

A perben decemberben hirdettek ítéletet. A tíz vádlott közül négyet, Bokányit, Vántust, Ágostont és Haubrichot halálra, a többit életfogytiglani fegyházra ítélték. A perbe fogott szociáldemokrata népbiztosok egy része a Tanácsköztársaság idején mentette a fehér ellenforradalmárokat, s a proletárhatalom legnehezebb időszakában a kapitulánsokhoz csatlakozott. A keresztény kurzus vérbírósága azonban elítélte őket is, mert a Tanácsköztársaság megteremtésében együttműködtek a kommunistákkal és vállalták a részvételt a tanácskormányban. A szovjetkormány közbelépése folytán azonban az ítéletet nem hajtották végre.

Az ítélet meghozatalával egyidőben a Teleki-kormány tudatta a szovjet kormánnyal, hogy hajlandó tárgyalni a fogolycseréről. Az erről szóló egyezményt több hónapos tárgyalás után 1921 nyarán megkötötték. A szovjet kormány mind a tíz népbiztost és velük együtt közel négyszáz politikai elítéltet mentett ki a magyar börtönökből. A horthysta uralkodó körök a később lefogott kommunistákat is kénytelenek voltak még 1924-ben is kiengedni a Szovjetunióba, cserébe az ott maradt magyar hadifogoly tisztekért.

A szovjet közbelépés megnövelte a magyar munkások önbizalmát, a munkásparaszt állam iránti tiszteletét és szeretetét, és morális vereséget mért az ellenforradalmi rendszerre; lefogta a gyilkosok kezét, kényszerítette a keresztény kurzust, hogy a kivégzéseket abbahagyja.

A horthysta rendszer kialakulása és jellege.
A Bethlen–Peyer-paktum

A horthysta rendszer a hatalmától megfosztott proletariátus és szegényparasztság elleni bosszúhadjárat, a fehérterror tombolása közepette alakult ki. Az ellenforradalom élén a totális fasizmusra törő erők álltak, akik a tőkés-földbirtokos osztályuralom legkíméletlenebb formáját próbálták megvalósítani.

A fasiszta diktatúra elnevezés az olasz fasiszták hatalomra jutása után terjedt el. Mussoliniék fegyveres alakulatai voltak az olasz reakció rohamcsapatai a munkásság forradalmi harcainak leverésében. Az olasz fasiszta párt 1922-ben szerezte meg a politikai hatalmat. A fasiszta kormányzat fokozatosan kiszorította a politikai életből a többi polgári pártot, megfosztotta a legális működési lehetőségtől a munkáspártokat és a munkás-szakszervezeteket, 1926-ra totális fasiszta diktatúrát teremtett. Ezt a legreakciósabb nagytőkés-nagybirtokos körök támogatásával hozta létre. Horthyék a „keresztény kurzus" jegyében akartak hasonló totális diktatúrát teremteni, de akaratukat nem tudták teljesen érvényesíteni.

A magyar ellenforradalom vezető körei tömegtámaszt elsősorban a kulákságban és az úgynevezett „úri középosztályban" találtak. Az ellenforradalmi alakulatokban, szervezetekben számottevő volt a dzsentri származású politikai kalandorok s az elcsatolt területekről áttelepült köztisztviselők tevékenysége. Nacionalista uszítással, a keresztény kurzus jelszavaival és csalfa földreform-ígéretekkel előidéztek bizonyos várakozást a középparasztságban és a városi kispolgárságban, de ígéretei-

ket kétessé tette a nyomor, amit az ellenforradalom magával hozott, a vérengzések pedig nagy felháborodást váltottak ki. Az antikommunista hadjárat és az antiszemita uszítás a különféle reakciós bandák, a deklasszált elemek tevékenységének nyitott tág teret, míg a dolgozó nép körében a félelem légkörét honosította meg.

A keresztény kurzusnak nem sikerült jelentős tömegbázist teremtenie a munkásság körében. A szocialista szervezetek – a nemzetközi proletariátus szolidaritási akciói által támogatva – az üldözés ellenére is nagyon jelentős erőt képviseltek. A munkásság harckészsége, ereje egyes akciókban, így a Somogyi-temetésen, valamint az 1920. május 1-i sztrájk alkalmával mutatkozott meg. Hatása erősítette a szegényparasztság és más néprétegek szembenállását a fasiszta rendszerrel.

A kurzus vezető körei nem tudták legyűrni a keresztény blokk belső ellentéteit, és képtelenek voltak létrehozni olyan tömörülést, amely rá tudta volna kényszeríteni politikáját az uralkodó osztályok egészére. Ez is akadályozta, hogy totális fasiszta rendszert létesítsenek.

A földbirtokos osztály megoszlott, különösen azt illetően, hogy melyik politikai csoporté legyen a diktátori hatalom. Az antiszemitizmus miatt nyugtalan zsidó származású nagytőkések és üzleti partnereik, akiknek befolyása igen számottevő, a munkássággal való véres leszámolásért hálásak voltak a horthysta különítményeknek, de ellenezték a totális fasiszta diktatúrát, s a keresztény kurzus mérséklését sürgették. A kereskedő testületek, miután soraikban a zsidó származásúak túlsúlyban voltak, különösen féltek a totális fasiszta uralomtól, szintén mérséklést szorgalmaztak, miközben igyekeztek kiegyezni a horthysta kormányzattal.

A keresztény kurzus különböző politikai csoportosulásai titkos társaságok létesítésével próbálták erősíteni helyzetüket. Közülük a legjelentősebb az Etelközi Szövetség, valamint a Kettőskereszt Vérszövetség volt. A horthysta uralkodó körök jórészt e társaságok útján ellenőrizték a tisztikart, a közigazgatási hatóságokat és a társadalmi szervezetek nagy részét, az ügyvédi és egyéb kamarákat. A titkos társaságok tevékenysége a magyar fasizmus rendszerének egyik jellemző vonásává vált.

A szélsőreakciósok terveiben jelentős szerepet játszott a katonai kaland. A helyzet a lengyel fronton augusztus közepén megváltozott. A lengyel csapatok a Varsó alatti csatában megállították, majd visszavetették a Vörös Hadsereget. A nemzetközi reakció s egyben a horthysta uralkodó körök reményeit ez növelte, de csakhamar megkezdődtek a szovjet–lengyel béketárgyalások, és októberben megkötötték a fegyverszüneti egyezményt, majd később a békeszerződést. A Vrangel-féle hadsereget a szovjet csapatok visszaszorították, és novemberben a Krím-félszigeten teljesen szétverték. A szovjethatalom a Kaukázuson túli területeken, Közép-Ázsiában, a Távol-Keleten és más körzetekben is újabb győzelmeket aratott az ellenforradalmárok és intervenciósok felett.

Az antant harmadik szovjetellenes hadjárata is összeomlott.

A horthysta uralkodó köröknek az intervencióban való részvételhez fűzött összes reményei meghiúsultak. 1920 novemberében a horthysta parlament ratifikálta a trianoni szerződést. Ez a békeszerződés a győztes imperialista hatalmak diktátuma volt. Területi rendelkezései nemcsak azt vették tudomásul, hogy Szlovákia, Kárpát-Ukrajna, Erdély és Horvát-Szlavónia elszakadt a magyar királyság-

tól, hanem teljesen vagy többségében magyarlakta területeket is a szomszéd államokhoz csatolt. Ez volt a bére annak, hogy a román és a csehszlovák burzsoá hadsereg segített visszaállítani a tőkés-földbirtokos uralmat Magyarországon. A magyar uralkodó osztályok ezt fizették meg a trianoni szerződés aláírásával. 1921-ben a többségében németajkú nyugat-magyarországi területeket (Burgenlandot) a győztes hatalmak rendelkezésére Ausztriához csatolták.

A trianoni szerződés ratifikálásával a horthysta kormányzat kénytelen volt levenni a napirendről és elhalasztani a revánsháborút célzó terveket. Ennek nyomán a keresztény blokkban újabb válság keletkezett.

A szélső legitimisták vezérkara a keresztény blokk válságát fel akarta használni az exkirály visszahozására. 1921 húsvétján Habsburg Károly, francia és angol körök biztatására, Svájcból váratlanul Budapestre érkezett. Különösen a francia uralkodó körök fontolgatták azt a lehetőséget, hogy a Habsburg-monarchia visszaállításával hárítsák el az Anschlusst, Ausztria csatlakozását Németországhoz. Az exkirály vállalkozását azonban csak háttérből ösztönözték, mert számolniuk kellett a Magyarországgal szomszédos országok ellenzésével és a horthysta katonai körök ellenállásával. Károly nem tudott Horthyval megegyezni, és kénytelen volt távozni. A trónszerzési kísérlet kormányválságot robbantott ki, s Teleki 1921 áprilisában lemondott. Utóda Bethlen István gróf lett.

A szélső legitimisták 1921 őszén katonai államcsínnyel próbálták magukhoz ragadni a hatalmat. Az exkirály Nyugat-Magyarországra érkezett, az ottani helyőrség tisztikara csatlakozott hozzá. A legénységet feleskették Károlyra, és Budapestre indultak. A horthysta katonai erők Budaörs alatt ágyútűzzel megállították a legitimisták szerelvényeit, és meghiúsították bevonulásukat. Károlyt és vezérkarát elfogták, köztük Andrássy Gyula grófot is. Az államcsínykísérlet kudarcot vallott, a legitimisták tábora gyengült. A Bethlen-kormány helyzetét ez javította, tekintélyét az uralkodó osztályok körében növelte.

A Bethlen-kormány felismerte, hogy nem tudják megteremteni a totális fasizmus feltételeit, a nemzetközi körülmények sem kedveznek ehhez. Tudomásul kellett vennie, hogy a kereszténységszocialista szakszervezetek erőltetésével nem sikerült visszaszorítani a szocialista szakszervezeteket. A munkásság szervezett erői arra szorították, hogy valamilyen formában rendezze viszonyát az SZDP-vel. Ezt sürgették a gyáripari érdekeltségek is, amelyek a bérmozgalmak során már számos megállapodást voltak kénytelenek kötni a szakszervezetekkel, sok esetben a bérsztrájkok megelőzéséért. A helyzetet mérlegelve a kormány 1921 decemberében paktumot kötött az SZDP vezetőivel. Ez volt a hírhedt Bethlen–Peyer-paktum.

Az SZDP és a szakszervezetek közgyűléseit és taggyűléseit továbbra is előzetes rendőri engedélyhez kötötték, csak rendőri ellenőrzés alatt tarthatták meg, napirendjükhöz is hatósági hozzájárulás kellett. Kivételt képeztek az SZDP-szervezetek heti pártnapjai. Az SZDP vezetői kötelezték magukat, hogy törekedni fognak a sztrájkok leszerelésére, és tudomásul vették, hogy a kormány nem engedélyezi a közalkalmazottak, a vasutasok és a földmunkások szakszervezeti szervezését. Kötelezték magukat arra is, hogy támogatják a kormány külpolitikai lépéseit;

vállalták, hogy közbenjárnak a nyugati szociáldemokrata pártok vezetőinél a magyarországi fehérterror elleni tiltakozások leszereléséért. Elhatárolták magukat a Kunfi által vezetett bécsi Világosság-csoporttól, amely továbbra is részt vett a horthysta rémuralom leleplezésében.

Az internáltak nagyobb részét 1920 második felében és 1921-ben, még a paktum megkötése előtt kiengedték. A paktum megkötésekor a kormány megígérte, hogy a még internáltak közül szabadon engedik azokat, akikért az SZDP vezetői felelősséget vállalnak; Peyerék viszont tudomásul vették, hogy a kormány internáltatja a rendszer számára veszélyes kommunistákat, ha nem is tud formális bűnvádi eljárást indítani ellenük.

Peyer és társai vállaltak mindent, amit a Bethlen-kormány követelt tőlük. Ennek fejében a kormány növelte az SZDP működési lehetőségét Budapesten és környékén, valamint néhány vidéki városban. A kormány a paktumban hozzájárult ahhoz, hogy a következő választásokon az SZDP is részt vegyen és bizonyos parlamenti képviselethez jusson.

A Bethlen–Peyer-paktum erősítette a kormányzat belpolitikai helyzetét, és támogatást nyújtott számára ahhoz, hogy felléphessen a külpolitikai elszigeteltség enyhítéséért. A minisztertanács 1921. december 22-én köszönetet szavazott Bethlennek a sikerért. A kormány úgy látta, hogy a paktum megkötésével a szakszervezetek és az SZDP tevékenységi lehetőségét elég szűkre szabhatja, és az SZDP jobboldali vezetőinek együttműködési készségét bel- és külpolitikai céljaira mindaddig felhasználhatja, amíg erre rászorul.

A paktum szégyenletes árulás volt a munkássággal és a szegényparasztsággal szemben. Titokban kötötték meg, s létezését az SZDP vezetői hosszú ideig letagadták. A paktum-kötelezettségek végrehajtása azonban beleütközött a munkásság harci fellépéseibe, a baloldali erők növekvő aktivitásába.

*

Bethlen 1922 elején keresztülvitte a kisgazdapárti és a KNEP-képviselők többségének egyesítését az általa vezetett képviselők csoportjával. Létrejött az úgynevezett Egységespárt, amely a horthysta rendszer fő kormányzó pártja, a tőkés-földbirtokos hatalom fő politikai képviselete lett. A KNEP-képviselők egy csoportja külön pártot alakított Kereszténypárt néven, mely továbbra is királyhűséget hirdetett, de koalíciós partnere maradt az Egységespártnak. Az ellenzéki legitimisták külön szervezkedtek.

A Bethlen-kormány 1922 tavaszán parlamenti választásokat tartott. Előzőleg rendeletileg megváltoztatta a választási rendszert. 1920-ban ugyanis formálisan titkos volt a szavazás. Az új rendelet a titkos szavazást csupán Budapesten, a Pest környéki választókerületben és 11 városban hagyta meg, az összes többi helyen visszaállította a nyílt szavazást. A választásokon indulni akaró pártoknak, illetve képviselőjelölteknek a választókerületekben ajánló íveket kellett benyújtaniuk a szavazásra jogosultak öt–tíz százalékának aláírásával. Ha a hatóságok nem akarták, hogy egy jelölt induljon a választáson, érvénytelennek nyilvánították az aláírásokból annyit, hogy ne legyen meg a kötelező számú ajánlás. Ez a rendszer tág

teret nyitott az önkénynek, és a titkos szavazású kerületekben is nagymértékben nyílttá tette a szavazást.

A választások idejére erős karhatalmi készültséget rendeltek el. Az ellenzéki jelöltek mozgását korlátozták. Az uralkodó körök a fenyegetést és a terrort korrupcióval kombinálták, amely szintén fontos szerepet kapott a kialakuló kormányzati rendszerben.

A választásokon mindössze 1,8 millió szavazó, a 18 éven felüliek alig több mint egyharmada vett részt. A terror, a választási csalások és a korrupció eszközével az Egységespárt megszerezte a leadott szavazatok 45,4 százalékát, az összes mandátumok 58,4 százalékát, 245 mandátumból 143-at. A 11 vidéki titkos szavazású kerületben az Egységespárt a leadott szavazatoknak csupán 22 százalékát szerezte meg, de övé lett a mandátumok fele. A két kormánypárt a fővárosi és Pest környéki titkos szavazású választókerületekben együttesen a leadott szavazatoknak csupán húsz százalékát kapta.

Bár a választásokból a munkások és a szegényparasztok nagy tömegeit kizárták, az ajánlási rendszerrel és egyéb módon is széles körben alkalmazták a választási önkényt s a legtöbb választókerületben nyílt szavazást tartottak, a kormánypártok mégsem tudták megszerezni a szavazatok többségét. Az uralkodó körök morális vereséget szenvedtek. Ugyanakkor a csaló választási rendszer segítségével biztosították maguknak a mandátumok kétharmadát.

Az SZDP-nek csak korlátozott lehetősége volt a választásokon, mégis jelentős sikert ért el. A budapesti és környéki választókerületekben megkapta a leadott szavazatok 43 százalékát. Az SZDP vidéken nyolc titkos és 19 nyílt szavazásos kerületben indult. Országos viszonylatban a leadott szavazatok 15,3 százalékát kapta meg és 24 mandátumhoz jutott; a 24-ből hatot nyílt szavazásos kerületben szerzett, bányászkörzetekben és a Viharsarokban.

A kommunisták együtt küzdöttek a szociáldemokratákkal az SZDP választási sikeréért, hiszen a KMP meg sem próbálhatta, hogy a választásokon saját jelöltjeivel részt vegyen. Az SZDP sikere a munkásosztály demonstrációja volt a fasiszta rendszer ellen.

A Bethlen-kormány az 1922-es választásokat felhasználta arra, hogy jobban korlátozza a kulákság beleszólását az országos politikába. Az Egységespárt parasztképviselőinek száma nem érte el a húszat, a felét sem annak, amennyi a Kisgazdapártnak volt. A Kereszténypárt húsz mandátumot szerzett. A legitimista ellenzék pártja csupán tíz mandátumhoz jutott. A liberális ellenzék néhány pártja indult a választásokon, közülük jelentősebb a Rassay-féle Polgári Párt, mely hat mandátumot, és a Vázsonyi-féle Demokrata Párt, amely hetet szerzett.

A Bethlen-kormánynak ilyen módon sikerült fokozatosan elérni a horthysta rendszer politikai megszilárdítását. A kormányzat erősödését a gazdasági helyzet javulása segítette. Ez azonban lassú volt, s a pénzügyi stabilizációt csak 1924 nyarán tudták végrehajtani. Az infláció addig a nép kiszipolyozásának egyik fő eszköze maradt, tág teret adott a spekulációnak és nagy jövedelemhez juttatta a tőkéseket.

A horthysta uralkodó köröknek nem sikerült egypárt-rendszerű totális fasiszta diktatúrát létesíteni. Nem tudtak jelentős tömegtámaszt teremteni rendszerük számára a munkásság alapvető tömegeiben. A parasztság és a városi kispolgárság

körében sem tudott befolyásuk túlsúlyra jutni. Az uralkodó osztályok táborán belül pedig csak különböző kompromisszumok és az egymással vetélkedő érdekcsoportok közötti manőverezés révén tudták politikai vezető szerepüket megszilárdítani. Mindezek következtében, s bizonyos mértékben a nemzetközi demokratikus közvélemény által is szorítva, a húszas évek elején a fasiszta rendszernek egy mérsékeltebb változata alakult ki. A forradalmi mozgalmakkal szembeni intézményes terror, a földosztási törekvések kegyetlen elnyomása, a köztársasági propaganda szigorú tilalma, az állampolgári jogok drasztikus megnyirbálása, a fasiszta titkos szervezetek tevékenységének állandósulása alapvető ismérvei a rendszernek. Ugyanekkor léteztek, részben a rendszer támogatásával, ellenzéki pártok, de működésüket korlátozták. A kormányzat az SZDP létét is tudomásul vette, de tevékenységét intézményes hatósági ellenőrzés alá helyezte. A totális fasizmusra törő erőknek a kormányzatban való részvétele a rendszer állandó ismérve.

A KMP taktikája és illegális szervezeteinek kiépítése.
A baloldali ellenzék erősödése a szakszervezetekben és az SZDP-ben

A párt taktikája a stratégiai irányvétel és a konkrét helyzet számbavétele alapján fejlődik. A KMP az új proletárdiktatúra jelszavával küzdött a fasiszta diktatúra megdöntéséért. Egyik Budapesten készült röpirata 1921 tavaszán erről így szól: „Magyarország munkássága a maga vérén, a saját kínjain tanulta meg, hogy csak két út van: választhatja a burzsoázia kapitalista uralmát és evvel együtt Horthyt s a gyilkos vadállatok különítményeit, a börtönt, a korbácsot, a derest és az akasztófát, és választhatja a munkásság szocialista uralmát, amelyhez csak a forradalmon és a diktatúrán át vezet a harc és kitartás útja.". A röplap új proletárdiktatúra kivívására hív fel.

A szocialista forradalom mint közvetlen stratégiai cél ebben az időben azzal a feltételezéssel párosult, hogy az ellenforradalom nem tudja megszilárdítani uralmát, s az európai szocialista forradalom rövid időn belül ismét hatalomra segítheti a magyar proletariátust. Az európai forradalmi hullám gyengülő tendenciája, ugyanakkor a horthysta kormányzat lassú erősödése 1921-ben már egyre kétesebbé tette az új forradalom közeli lehetőségét Magyarországon. Napirendre került a KMP taktikájának felülvizsgálata. Ennek során komoly nézeteltérések keletkeztek az Ideiglenes Központi Bizottságban és a párt emigrációs szervezeteiben.

Az illegális pártépítés és a politikai taktika kérdésében két ellentétes felfogás alakult ki, melyeknek képviselői egyrészt Kun Béla, másrészt Landler Jenő köré csoportosultak. A viták során a párt emigrációs szervezeteiben két frakció keletkezett. A lényeges kérdések fontos elvi vitáját a frakcióharc sok káros elemmel terhelte.

A Kun-frakció alábecsülte a hazai kommunista csoportok tevékenységét, és sürgette mielőbb illegális tömegpárt létesítését Magyarországon. Ennek elősegítésére azt ajánlotta, hogy tömegesen küldjék haza Szovjet-Oroszországból az ott maradt és a Bolsevik Párt tagjaivá lett volt hadifoglyokat, valamint a magyar kommunista emigráció jelentős részét más országokból is. A Kun-frakció vezetőit nyugtalanította az az eshetőség, hogy a KMP a legális szervezetekben dolgozva

feloldódik a Szociáldemokrata Pártban, és nem lép fel önálló politikai erőként. Javasolták, hogy a párt indítson akciót a szakszervezetek és az SZDP különválasztásáért; úgy vélték, hogy ez könnyítené a vezető szerep megszerzését a szakszervezetekben. Azt ajánlották, hogy a kommunisták tagadják meg a pártjárulék fizetését, ugyanis a szakszervezeti tagdíjjal együtt minden szervezett munkás automatikusan fizetett SZDP-járulékot is.

A Landler-frakció az adott helyzetben helytelennek és veszedelmesnek tekintette a kommunista emigránsok tömeges hazaküldését, és elhibázottnak, hogy a KMP az akkori körülmények között a szakszervezetek és az SZDP különválasztásáért lépjen fel. Az ilyen taktika valóban nehezítette volna a kommunisták szakszervezeti munkáját. A Landler-frakció az illegális pártépítő munkát a szakszervezetek és az SZDP baloldali ellenzékére támaszkodva igyekezett fejleszteni. Elgondolásaiban megvolt a legális szervezetekben való feloldódás veszélye, s ennek elhárítása indokolttá tette, hogy jobban hangsúlyozzák az illegális párt kiépítésének fontosságát. A fő veszély azonban a szektás elzárkózás tendenciájában rejlett, mindenekelőtt abban, hogy a kommunisták – ha a szakszervezetek és az SZDP különválasztását követelik – kiszorulnak a szakszervezetekből, ahelyett, hogy tovább erősítenék ottani pozícióikat.

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága 1921 augusztusában foglalkozott a két frakció vitájával. Határozatában megállapította, hogy a KMP munkáját a következő körülmények szabják meg: „*a)* A párt teljes illegalitása a fehérterror uralma alatt. *b)* A Horthy-uralom alatt is nagy munkástömegeket magukban foglaló szakszervezetek bizonyos fokú mozgásszabadsága." Ilyen körülmények között „a szakszervezetek alkotják a KMP politikai és szervező működésének legfontosabb fundamentumát". A határozat helyteleníti azt a javaslatot, hogy a kommunisták tagadják meg a szakszervezetekben a szociáldemokrata pártadó fizetését, mert ez lehetetlenné tenné munkájukat a szakszervezetekben. A kommunista emigránsok tömeges hazatelepítését is helyteleníti; megállapítja, hogy ez egyelőre lehetetlen. Hangsúlyozza azonban a centralizált illegális párt kiépítésének fontosságát, és azt is, hogy az illegális szervezeteknek „minden alkalmat ki kell használniuk a kommunizmus eszméinek nyilvános képviseletére, de ugyanakkor minden lehetőséget ki kell használni a munkásság megszervezésére, ha nem is nyílt kommunista lobogó alatt".

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának határozata alapján új Ideiglenes Központi Bizottság alakult, hogy vezesse a pártot addig, amíg a KMP konferenciája megválaszthatja a Központi Bizottságot. Az új vezető szerv tagja lett: Kun Béla, Landler Jenő, Hirossik János, Lukács György, Pogány József, Szilágyi Dezső, valamint Rudnyánszky Endre, aki a hadifogoly-mozgalomban vezető szerepet játszott. Ő azonban 1921 őszén hátat fordított a pártnak.

A párt stratégiai irányvonalának kérdése a két frakció vitájában nem szerepelt. A fasiszta diktatúra elleni harc, úgyszintén a kisemmizett nincstelen és szegényparasztok földkövetelése megkönnyíthette volna – ha nem is azonnali eredménnyel – a kommunisták fellépését egy szélesebb politikai szövetség létrehozásáért, de nem közvetlenül a szocialista forradalom, hanem a demokratikus köztársaság, a demokratikus munkás-paraszt hatalom jelszavával. Azonban a proletárdiktatúra maradt továbbra is a közvetlen stratégiai cél. A KMP rendkívül éles küzdelmet

vívott a proletárhatalom mindenféle rágalmazóival szemben a Tanácsköztársaság emlékének védelméért, és ez szorosan egybekapcsolódott a proletárdiktatúra eszméinek védelmével. Ebben a helyzetben a párt harcosai a proletárdiktatúra jelszavának levételét a napirendről a Tanácsköztársaság rágalmazói előtti meghátrálásnak tekintették. Ez a körülmény lényeges szerepet játszott abban, hogy fel sem vetődött a stratégiai cél esetleges módosítása, bár az objektív helyzet ezt kívánta volna.

A KMP nagy figyelmet fordított a Tanácsköztársaság emlékének ápolására, hirdette az új szocialista forradalmat, emellett gyakorlati munkájában a proletariátus legégetőbb politikai és gazdasági részletköveteléseiért vívott harcra és a legális munkásszervezetek erősítésére összpontosította erejét. Az illegális pártépítés nemcsak propagandatevékenységgel fonódott össze, hanem a bérharcokkal, valamint a politikai amnesztiáért és a legális munkásszervezetek működési lehetőségének növeléséért folyó küzdelemmel is. Az amnesztiakövetelés magában foglalta az internáló táborok feloszlatását, a börtönben levő politikai foglyok kiengedését és a politikai emigránsok szabad hazatérését.

A kommunisták előtt az a feladat állt, hogy a KMP hazai központjának létrehozásával önálló politikai akciók vezetésére képes centralizált illegális pártot építsenek ki. A hazai központnak kellett összefognia és közvetlenül irányítania a többnyire külön működő pártcsoportokat, amelyeknek egy részével addig a bécsi központ tartott közvetlen kapcsolatot.

Az Ideiglenes Központi Bizottság a hazai pártmunkára jelentkezők közül megbízott három elvtársat, hogy illegálisan Budapestre utazzanak és itthon – Orosz Nándor bronzműves vezetésével – végrehajtó bizottságot hozzanak létre. A három elvtárs 1921 decemberében érkezett haza. Csak rövid ideig dolgozhattak, mert a rendőrség nyomukra jutott, és 1922 februárjában letartóztatta őket. A fogolycsere során azonban rövidesen a Szovjetunióba kerültek.

Még 1922 februárjában létrejött a KMP egy másik, jobban megszervezett hazai központja; ennek élén 1922 szeptemberéig Gerő Ernő állt. A pártcsoportok tevékenységének rendszeres segítésére és a szervezeti kapcsolatok erősítésére 1922 február végétől hetenként rendszeresen megjelent a KMP első hazai illegális lapja: a *Kommün*, amely a párt budapesti titkos nyomdájában készült. Augusztusban megjelent a KIMSZ illegális lapja is, az *Ifjú Proletár*.

A KMP és a KIMSZ szervezetei erősödtek. Tevékenységüket az 1921 augusztusi Komintern-határozat irányelvei alapján folytatták.

Kommunista Pártnak tudomására jutott, hogy Peyerék titkos paktumot kötöttek a Bethlen-kormánnyal. A Kommün már az első számában leleplezte az árulást. A párt állandóan bírálta a paktumpolitikát, de a választásokon a szociáldemokrata jelöltek támogatására, a munkásegységfront erősítésére hívott fel.

A forradalmi hullám gyengülő tendenciája, a tőke támadása, a reakció erősödése sürgetővé tette a proletariátus egységes fellépését. A kommunista és a szociáldemokrata munkástömegek is követelték az együttes harcot.

Ebben az időben három internacionálé működik a nemzetközi munkásmozgalomban: az újonnan alakult III. Internacionálé, az újjászerveződött. II. Internacionálé, valamint a centrista irányzatú szociáldemokrata pártokat tömörítő úgynevezett két és feles Internacionálé. (Az utóbbi 1923 tavaszán visszatért a II.

PROLETÁR

PROLETÁROK EGYESÜLJETEK!

A III. INTERNACIONALE MAGYARORSZÁGI LAPJA

1 év, 1 szám. 1920. június 30 Megjelenik minden héten.

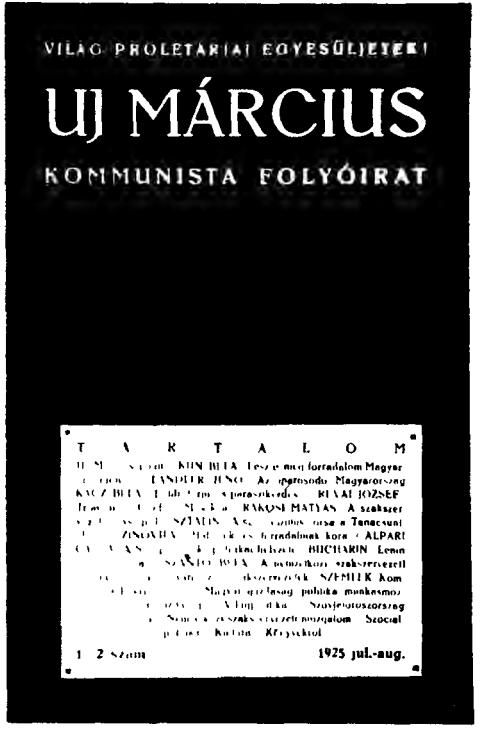
VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

UJ MÁRCIUS

KOMMUNISTA FOLYÓIRAT

TARTALOM

1 2 Szám 1925 jul.-aug.

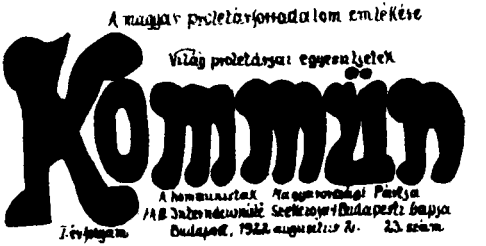
A magyar proletárforradalom emlékére

Világ proletárjai egyesüljetek

Kommün

A kommunisták Magyarországi Pártja

Budapest, 1922. augusztus 5. 23. szám

A KMP lapjai:

a Proletár,
megjelent
Bécsben
1920–1922-ben

A Kommün,
megjelent
illegálisan
Budapesten
1922-ben

az Új Március,
megjelent
Bécsben
1925–1933-ban

Internacionáléba.) A Komintern kísérletet tett e három nemzetközi szervezet együttműködésének létrehozására. A közös tanácskozás gondolatát a centrista pártok képviselői magukévá tették. A II. Internacionálé vezetői hetekig a tanácskozás ellen léptek fel, végül azzal a céllal mentek el oda, hogy a közös akcióknak útját állják.

A három internacionálé képviselői 1922 áprilisában ültek össze Berlinben. Hosszú vita után elfogadtak egy közös felhívást. Ez állást foglal amellett, hogy az osztályöntudatos proletariátus nemzetközi tömegakcióval fejezze ki egységes akaratát az imperializmus frontjával szemben. Felszólítja a világ proletariátusát, hogy az április 20-án kezdődő génuai konferencia idején rendezzenek közös tömegmegmozdulásokat a nyolcórás munkanapért, a munkanélküliség megszüntetéséért, a politikai és gazdasági kapcsolatok felvételéért Szovjet-Oroszországgal, a proletáregységfrontért országonként és nemzetközileg.

A génuai konferenciát a győztes imperialista hatalmak rendezték, és arra akarták felhasználni, hogy szovjetellenes egységfrontba kovácsolják a tőkésországokat, és ugyanakkor a békediktátumok alapján minél súlyosabb hadikárpótlásra kötelezzék vesztes ellenfeleiket, különösen Németországot. Utóbbit az antanthatalmak keresztülvitték, de a szovjetellenes egységfront létrehozása hajótörést szenvedett. Németország megkötötte a rapallói szerződést Szovjet-Oroszországgal, megtörte a szovjetellenes blokádot, hogy a német–szovjet kapcsolatok segítségével erősítse helyzetét az antanttal szemben.

A szociáldemokrata pártok jobboldali vezetői a génuai konferencia idejére ajánlott közös megmozdulást a legtöbb helyen elszabotálták. A három Internacionálé közös felhívásának jelentősége elsősorban abban van, hogy – a szocialista forradalom és a proletárdiktatúra kérdésében egymással szemben álló felfogások ellenére is – állást foglalt a kommunista és szociáldemokrata pártok együttes harcának lehetősége és szükségessége mellett.

Magyarországon a fasiszta diktatúra és a tőkés támadások elleni harcban kellett fejleszteni a munkás-egységfrontot. Az SZDP választási sikeréért való közös küzdelem elősegítette a proletár-összefogást.

A munkásfellépések 1922–1923-ban tovább erősödnek. A gazdasági harcok egyik állandó közvetlen oka a folytatódó pénzromlás. A munkások csak együttes akcióval tudnak újabb béremelést elérni, mozgalmakat indítani azért, hogy a bérek emelése ne maradjon el az árak növekedésétől, illetve a reálbérek értéke közeledjen a háború előttihez. Munkabeszüntetés nélkül is sok bérmozgalom zajlott le. A vállalkozók gyakran megkísérelték mérsékeltebb béremeléssel vagy a követelt emelés megadásával elkerülni a sztrájkot, ha az nagyobb veszteséget okoz, mint amennyit a bérek visszatartásával nyerhetnek. Mégis egész sor sztrájk tört ki, s e harcok kiterjedtek minden iparágra. Közülük kiemelkedett 1922-ben 12 ezer budapesti és Pest környéki vasmunkás március–áprilisi, a salgótarjáni vasasok és bányászok júliusi, 40 ezer vasmunkás augusztusi sztrájkja, valamint októberben a Pécs vidéki bányászsztrájk. 1923-ban a legjelentősebb megmozdulás a vasmunkások márciusi országos bérharca, a fővárosban és a peremvárosokban általános cipészsztrájk áprilisban, hatezer téglagyári munkás sztrájkja júliusban, a malomipari munkások sztrájkja augusztus–szeptemberben.

A béremelések mellett a szervezett munkásság mind több helyen elérte a bizal-

mi rendszer elismerését. A szakszervezetek politikai jelentősége növekedett. A harcok során a szakszervezetek mind több szakmában kollektív szerződéseket kötöttek a munkáltatókkal a bérviszonyok szabályozásáról és más kérdésekről, amelyek között a szakszervezeti munkaközvetítés elismerése is jelentős helyet foglalt el.

A kollektív szerződések kötése harci kérdés. A szakszervezetek jobboldali vezetői, ha a sztrájkról nem sikerül lebeszélniük a munkásokat, a munkáltatókkal folytatott tárgyalások kapcsán igyekeznek a vállalkozókat engedményekre, a munkásokat pedig a követelések mérséklésére bírni. A tőkések, ha már tárgyalniuk kell, elsősorban a szakszervezeti központok jobboldali képviselőit hívják a tárgyalóasztalhoz. A kollektív szerződéseket többnyire ők kötik meg.

A jobboldali vezetők szorgalmazzák, hogy a bérviszonyok ügyében folyó tárgyalásokon az állam képviselői is vegyenek részt, és „pártatlan közvetítőként" segítsenek tető alá hozni a megállapodásokat. A hatóságok főleg akkor vállalják a „közvetítést", ha ezt a munkáltatók is célszerűnek vélik. A sztrájkolók rendőri megfélemlítését, a sztrájkszervezők letartóztatását hatósági közvetítéssel kombinálják.

A sztrájkkal kapcsolatos nélkülözéseket vállaló munkások nagy része elkeseredetten fogadja a fél- vagy negyederedményekkel kötött egyezményeket. Az elégedetlenség a megalkuvó vezetőkkel szemben 1922-ben erősödik, a baloldali ellenzék szervezettebbé válik.

A KMP és a KIMSZ szervezeti fejlődését 1922 szeptemberében több kommunista csoport lefogása akasztotta meg. Letartóztatták Gerő Ernőt is. A szervezetek egy részével az összeköttetés megszakadt, a Kommün és az Ifjú Proletár kiadása is megszűnt. De a párt tovább dolgozott, elsősorban a szakszervezetekben.

A szakszervezetek fejlesztése továbbra is hatósági önkénybe ütközött. Sok vidéki helyi csoport alakítását hiúsították meg rendőri vagy szolgabírói tilalmakkal, különösen a földmunkáscsoportokét. Súlyosbította a helyzetet a reformista vezetők paktumpolitikája és önkénye, amivel a növekvő elégedetlenséget igyekeztek letörni. Egyre gyakoribb lett az ellenzék képviselőinek kizárása. Harc indult visszavételükért. A megalkuvó politika és a kizárások miatti felháborodás egyik következménye, hogy sokan kimaradtak a szakszervezetekből. 1923-ban a taglétszám az előző évi 202 ezerről 176 ezerre esett. A szakszervezetek így is nagy szervezett erőt képviseltek, de a csökkenés megállításáért igen szívós munkát kellett végezni.

Az SZDP parlamenti párttá vált, de 24 parlamenti mandátuma nem pótolhatta azt a nagy kárt, amit a paktumpolitika a szakszervezetek helyzetében előidézett. A parlamenti képviselethez fűzött reményekben a párt tagsága – mindenekelőtt a szervezett munkásság – csalódott, és osztályharcos politikát sürgetett.

Az 1922-es választások kapcsán az SZDP területi szervezetei, amelyek korábban alig léteztek, jobban megszerveződtek és a választások után tovább működtek. A baloldal több fővárosi, Pest környéki és vidéki szervezetben vezető szerephez jutott. Nem egy vidéki SZDP-szervezetet kommunisták hoztak létre, főleg a viharsarki és dunántúli megyékben, hogy tevékenységükhöz legális lehetőséget teremtsenek.

Az SZDP szervezeteiben működő baloldali ellenzék szoros kapcsolatban állt a szakszervezeti baloldallal. Az ellenzék egy része a KMP-vel együttműködve, részben kommunisták vezetésével tevékenykedett, másik része a bécsi centrista Világosság-csoporttal tartott összeköttetést és annak politikai vonalát képviselte.

Ez utóbbiak a proletárdiktatúrát elvetették, és szemben álltak az új szocialista forradalomért vívott harccal. Ugyanakkor elítélték az SZDP-vezetők felkínálkozásait a horthysta uralkodó köröknek, s különösen azért bírálták Peyeréket, mert az emigránsok hazaengedéséért csak látszatharcot folytattak. Az SZDP vezetőségével szemben készek voltak időnként együttműködni a kommunistákkal, de igyekeztek a KMP befolyását csökkenteni.

A baloldali ellenzék vezetői közül kiemelkedett Vági István építőmunkás, az SZDP győri, majd pécsi titkára, 1922-től az építőmunkás szakszervezet baloldalának egyik vezetője. Szorosan együttműködött a kommunistákkal, majd tagja lett a KMP-nek.

A szakszervezetekben és az SZDP szervezeteiben, a kommunisták és baloldali szocialisták összefogásával, az ellenzék jelentős erővé fejlődött és fontos támasza lett a KMP-nek. Az illegális pártépítés, sok nehézséggel küzdve, tovább folyt. A párt emigrációs szervezetei nem mindig nyújtottak ehhez hatékony segítséget, mert soraikban a frakciós ellentétek kiújultak. Emiatt a Komintern 1922 márciusában időlegesen felfüggesztette a bécsi emigrációs szervezet működését.

A hazai kommunista csoportok szélesítették szervezeti kapcsolataikat. 1923 tavaszától egy háromtagú bizottság tartotta az összeköttetést a pártcsoportokkal. E szerv élén Őry Károly famunkás állt, tagja volt Hámán Kató, a vegyipari szakszervezet egyik vezetője és Gőgös Ignác, a famunkás szakszervezet egyik vezető tagja. A bizottság Landler Jenővel állt kapcsolatban.

A Kommunista Párt újjászervezése nagyon nehéz körülmények között valósult meg. Állhatatos és áldozatkész, a halállal is bátran szembenéző harcosokat követelt, s a munkásosztály felszabadításának nagy ügye, a kommunizmus eszméje hősöket teremtett. A kommunisták újjászerveződő pártjának sok mártírja volt. A forradalmi taktika kialakítása is sok nehézséggel járt, és nem sikerült kellően megoldani. De bebizonyosodott, hogy a kommunista mozgalom a magyar munkásmozgalom elpusztíthatatlan része, amely minden üldözéssel dacol, mert igazi képviselője a dolgozók ügyének, a nép jövőjének. A kommunisták harcát történelmi felelősségtudat és a jövőbe vetett hit hatotta át. A párt harcosa, a szó mestere, Gábor Andor egyik költeményében ezt így fejezte ki:

„Mi sokszor botlunk és sokszor bukunk,
A homlokunkat sokszor éri sár,
És mégis mind előbbre döng utunk:
Nem! Minket nem lehet legyőzni már!"

A FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM A HORTHYSTA RENDSZER ÁTMENETI STABILIZÁCIÓJA IDEJÉN

1924–1929

Európa tőkésországaiban a burzsoázia 1923 után megszilárdította hatalmát. A kapitalizmus átmeneti stabilizációjának évei következtek. A kapitalista világ 1924-ben elérte, 1929-ben pedig 18–20 százalékkal meghaladta az 1913. évi termelés szintjét.

Az egyes tőkésországok egyenlőtlenül fejlődtek. Az Amerikai Egyesült Államok 1929-ben 70 százalékkal szárnyalta túl háború előtti ipari termelését. Az első világháborún háborús üzletekkel rendkívül sokat keresett, és ipara a tőkés világtermelésben túlsúlyra jutott: többet termelt, mint az összes többi ország együttvéve. A háború alatt adósaivá tette szövetségeseit, utána pedig Németországot és a többi vesztes országot is. Latin-Amerikában különösen Angliával, az ázsiai térségben Angliával és Japánnal versengett a piacokért és a nyersanyagforrásokért. Növelte befolyását az európai tőkésországokban is.

A kapitalista Európában a fő vetélytársak Anglia és Franciaország, majd a jórészt amerikai kölcsönök segítségével lassan új erőre kapó Németország. Anglia ekkor gyarmati hatalmának csúcspontján állt, de ipara 1929-ben még nem érte el az 1913. évi szintet. Különösen szénbányászata küzdött válsággal, s ez kihatott egész termelésére. Franciaországban – amelynek területe Elzász-Lotharingiával megnövekedett – az ipar 1929-ben 39 százalékkal múlta felül az 1913. évi szintet. Németország, amely területének egy részét elvesztette, 1929-ben 13 százalékkal haladta meg háború előtti ipari termelését.

A kapitalizmus az első világháború kitörésével az *általános válság* állapotába jutott, amelyből többé nincs számára kivezető út. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével megszületett az új társadalom, megszűnt az imperializmus osztatlan uralma, s ez a kapitalizmus általános válságának egyik fő ismérve. Megkezdődött a két rendszer történelmi küzdelme.

A társadalmi ellentmondások a tőkés világban elmélyültek. Bár 1924 után gazdasági fellendülés következett be, a munkanélküliség megmaradt. Az ipari tartaléksereg állandósult.

A kapitalizmus általános válságának jellemvonásaihoz tartozik, hogy megszűnt a gyarmattartó hatalmak viszonylag biztonságos uralma az elnyomott népek felett. Az első világháborút követően kibontakozott a felszabadulási mozgalom Indiában, 1925–1927-ben nagy lendületet vett a nemzeti forradalom Kínában, erősödött az imperialistaellenes küzdelem Észak-Afrikában és más területeken is.

Az imperialista hatalmak állandóan arra törekedtek, hogy egységfrontot létesítsenek és közös erővel támadják meg a Szovjetuniót, amely puszta létével is növeli a proletariátus és az elnyomott népek felszabadulási reményeit és harckészségét. A kapitalista országok együttes gazdasági és katonai ereje ekkor nagy túlsúlyban volt a szovjet állammal szemben. A szovjet nép azonban saját erői mellett támaszkodott a tőkésországok munkásosztályának rokonszenvére és dolgozóinak békeakaratára. A proletárállam sikerrel használta fel az imperialista hatalmak egymás közti ellentéteit is a szovjetellenes egységfront meghiúsítására.

A Szovjetunió a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett éléséért, a kölcsönösen előnyös kereskedelmi kapcsolatok fejlesztéséért lépett fel, és e politikája sikert hozott. 1920–1921-ben Lengyelországgal, Litvániával Lettországgal és Észtországgal békeszerződést, Törökországgal, Perzsiával és Afganisztánnal pedig barátsági szerződést kötött. 1922-ben Németország elismerte a Szovjetuniót. 1924–1925-ben bekövetkezett a szovjet állam általános elismerése. Az európai országok többsége s a tőkés világ minden nagyhatalma felvette vele a diplomáciai kapcsolatot, az Amerikai Egyesült Államok kivételével.

A Szovjetunió a polgárháború és az intervenció elleni harc évei után erőit a gazdasági élet helyreállítására összpontosította. Emberfeletti feladat volt megbirkózni a nagy gazdasági leromlással, amely a világháború, a polgárháború, a katonai intervenció és a gazdasági blokád hétéves időszakában bekövetkezett. Éppen ezért a Szovjetunió ipara a háború előtti termelési szintet csak 1927-ben érte el. 1928 őszén indult az első ötéves terv, amely a szocialista ipar termelésének megduplázását, a nehézipar háromszorosára emelését, új iparágak létrehozását célozta.

Gigászi munkát kellett végezni a kulturális elmaradottság megszüntetéséért is, hiszen a cárizmus olyan országot hagyott örökül, amelyben a lakosság háromnegyed része írástudatlan volt. Az analfabetizmus felszámolásáért az Októberi Forradalom után rögtön megkezdődött a harc. A húszas évek második felében nagy fellendülés következett be a kulturális élet csaknem minden területén, s ez a szovjet társadalom egyik hatalmas erőforrásává vált.

A Szovjetunió állhatatosan küzd a népek békés alkotó munkájának biztosításáért, az új világháború veszélyének elhárításáért. Az ország erőgyarapodása mellett a békéért folytatott következetes harca is elsőrendű szerepet játszik nemzetközi tekintélyének növekedésében.

*

Az európai tőkésországokban a proletariátus közvetlen harca a hatalomért 1923 után lekerült a napirendről, a munkásság gazdasági és politikai részkövetelésekért vívja további küzdelmét.

A II. Internacionálé pártjai a gazdasági helyzet javulását és szociálpolitikai részeredmények elérését a reformista befolyás erősítésére igyekeznek felhasználni. Mialatt az imperialista hatalmak egyre fokozzák a fegyverkezési versenyt, a szociáldemokrata vezetők továbbra is táplálják a Népszövetség iránti pacifista illúziókat. Szovjetellenes agitációjuk ugyancsak folytatódik. Azt hirdetik, hogy a Szovjetunió a „kapitalizmus visszaállításának" útján halad; így magyarázzák, hogy a gazdasági helyreállítás érdekében a polgárháború után szabaddá tették a kisárutermelés fejlődését. A kapitalizmus „békés restaurálásának" elősegítését, vagyis a szovjet rend-

szer fellazítását ajánlották az imperialista kormányoknak. Amikor a szovjet nép hozzáfog az első ötéves terv végrehajtásához, a tervet irreálisnak nyilvánítják, s a polgári teoretikusokkal együtt a Szovjetunió gazdasági összeomlását jósolják.

A proletariátus tömegei viszont a szovjet nép szocialista építésének új sikereit várják, és szembefordulnak a szovjetellenes háború hirdetőivel. A szociáldemokrata pártok propagandája sok munkást megzavar, de a proletárállam iránti rokonszenvet saját tömegeikben sem tudják megszüntetni. E rokonszenv olyan mély, hogy a reformista vezetőknek is számolniuk kell vele, s időnként – politikai kényszerűségből vagy pacifista felfogásból – a szovjetellenes háború ellen nyilatkoznak.

Az európai tőkésországok legtöbbjében a szakszervezetek vezetése jobboldaliak kezében maradt. Ahol erős ellenzék alakult ki – mint Németországban és Lengyelországban –, ott a kommunisták kizárásával igyekeztek meggátolni, hogy a szervezetek irányítását a baloldal megszerezze. Franciaországban és Csehszlovákiában a szakszervezetek a kommunista pártok mellé álltak; a reformisták külön kisebbségi szakszervezeteket alakítottak, megbontva a szervezett munkásság egységét.

A forradalmi szakszervezetek külön nemzetközi szövetségbe, a *Vörös Szakszervezeti Internacionálé*ba tömörültek. 1923–1924-ben hozzátartoztak a szovjet és a kínai szakszervezetek, a francia és csehszlovák többségi szakszervezetek, egy ideig a görög és a bolgár is, valamint néhány kisebb szakszervezet latin-amerikai és ázsiai országokból.

A Vörös Szakszervezeti Internacionálé 1924-ben egységes világszövetség létrehozását ajánlotta az amszterdami Internacionálénak. E kezdeményezésével elő akarta segíteni a szakszervezeti egység létrehozását, illetőleg védelmét minden országban. A javaslat sok támogatóra talált a reformista szakszervezetekben is, különösen Angliában, az amszterdami központ azonban visszautasította.

A kommunista pártok szorgalmazzák az egységfrontot a tőkés kizsákmányolás ellen. A reformista vezetők viszont igyekeznek kitérni a kommunistákkal való együttműködés elől, kerülik még a napi gazdasági harcokat is. Sok bérharcot leszerelnek, kerülik még a napi gazdasági harcokat is. Sok bérharcot leszerelnek, elbuktatnak, ami állandó elégedetlenséget és a baloldali ellenzék éles bírálatát váltja ki. E politikájuk azoknak a szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusoknak az ellenzését is előidézi, akik a forradalomról készek lemondani, de a jobb munkaviszonyok kiharcolásáról nem. A bérharcok során gyakran létrejön a proletártömegek akcióegysége, amely a reformista vezetőket meghátrálásra és „baloldali" manőverezésre is készteti. A megmozdulások siker esetén igyekeznek azt saját politikájuk győzelmének feltüntetni. Ha egy-egy sztrájk elbukik, nem fukarkodnak kárhoztatni a tőkések „ridegségét", a polgári rend érdekeinek is kárt okozó „osztályönzését", a baloldali munkásokat viszont „meggondolatlansággal" vádolják, amiért a sztrájk fegyveréhez nyúltak.

Az egységfront létrehozását rendkívül megnehezíti a reformista vezetők együttműködése a burzsoáziával és a kommunisták ellen folytatott hajszájuk. Ezért a kommunisták a szociáldemokrata pártok országos vezetőségeivel kötendő egységmegállapodások, a „felülről való egységfront" lehetőségét mindinkább kétségbe vonják, és csak helyi méretű együttműködést, „alulról való egységfrontot" tartanak megvalósíthatónak. A bérmozgalmakban, sztrájkokban ez gyakran így is történik.

A burzsoázia az európai tőkésországokban, valahányszor erre szüksége van, messzemenően felhasználja a szociáldemokrata pártok együttműködési készségét. Ugyanakkor mindjobban támogatja az olyan jobboldali irányzatokat, amelyek segítségére lehetnek abban, hogy megnyirbálja a demokratikus jogokat és előkészítse a polgári demokratikus uralmi formák esetleges felváltását fasiszta diktatúrával. Az angol uralkodó körök erősítik kapcsolataikat Olaszországgal, és segítik népszerűsíteni a fasiszta rendszert. Lengyelországban 1926-ban Pilsudski marsall vezetésével fasiszta államcsínyt hajtottak végre, amit az angol uralkodó körök messzemenően támogattak. Hasonló rendszert teremtettek Jugoszláviában is. A német nagytőkések és junkerek a különféle jobboldali irányzatok támogatása során növekvő figyelmet fordítanak a hitlerista mozgalomra.

A proletariátus mindennapi gazdasági érdekeinek védelme, a politikai reakció növekedése és a háborús veszély a munkásmozgalom két irányzatának országos méretű összefogását, egységfrontját követeli. Ennek útját állják a reformista vezetők. A polgári közvélemény előtt azt bizonygatják, hogy a kommunizmussal szemben a szociáldemokrácia biztosabb támasza a polgári rendnek, mint a szélsőjobboldali reakció, a fasizmus. A munkások előtt pedig bomlasztó tevékenységük igazolására a kommunistákat „baloldali ellenforradalmároknak" bélyegzik. A harc a kommunista és szociáldemokrata pártok között mind élesebbé válik, nagy kárt okozva a munkásmozgalomnak.

A stabilizáció és a munkásság helyzete Magyarországon. A Magyarországi Szocialista Munkáspárt

Az európai tőkésországokban bekövetkezett stabilizáció hatására a gazdasági helyzet Magyarországon is megjavult. A termelés emelkedése 1924-re már megteremtette a pénzügyi stabilizáció lehetőségét. A Bethlen-kormány jelentős külföldi kölcsön segítségével hozta egyensúlyba az államháztartást és szüntette meg az inflációt. A kölcsönnek több mint a felét Anglia, 13 százalékát az Egyesült Államok, a többit más államok nyújtották. Együttesen 250 millió aranykoronát (290 millió pengőt) folyósítottak, s a feltételek szerint kamatok és törlesztési részletek fejében évi 33 millió aranykorona fizetendő – 20 éven keresztül. A hitelezők érdekeinek védelmét a Népszövetség vállalta.

A rendkívül súlyos feltételeket a Bethlen-kormány részben azért fogadta el, mert csak ennek ellenében szűnt meg a győztes hatalmak közvetlen pénzügyi ellenőrzése, az a joguk, hogy megszabhassák, felvehet-e a magyar állam külföldi kölcsönt vagy sem. A győztesek jogán gyakorolt korábbi ellenőrzés helyébe a hitelezők jogán gyakorolt népszövetségi ellenőrzés lépett. A külföldi tőke szerepe az ország gazdasági életében továbbra is igen jelentős maradt. A német tőke azonban visszaszorult, helyét elsősorban az angol és a francia foglalta el. 1924 után jelentékennyé vált az amerikai tőke behatolása is.

A tőkéseknek az inflációs haszonszerzés rendszeréről az értékálló pénz melletti kizsákmányolás rendszerére kellett áttérniük. Ez átmeneti gazdasági megrázkódtatással járt. Sok iparos és számos kisebb vállalat csődbe jutott. A nagyvállalatok viszont racionalizálásokkal, a munkáslétszám csökkentésével és a termelés egy-

idejű emelésével szilárdították meg helyzetüket. A magyar ipar az 1920-as országhatárok között szerkezetileg átalakult. 1924-ben a gyáripari munkáslétszám – a bánya- és kohóipar nélkül – átlagosan 196 ezer fő, az 1913. évi létszám 90 százaléka. A termelés azonban ekkor még nem éri el a háború előttinek 90%-át. Az élelmiszeripar az 1913. évi szintnek csupán háromnegyed részét, a vas- és gépipar még kétharmad részét sem érte el. Ebben számottevő szerepet játszott a belső piac szűkülése, továbbá a vas- és gépiparban a nyersanyagbeszerzés nehézsége is. Más iparágak fejlődését viszont elsősorban az befolyásolta, hogy megszabadultak az osztrák ipar versenyétől; ez leginkább a textilipar fejlődésében mutatkozott meg, mely már 1924-ben több mint kétszeresen túlhaladta a háború előtti szintet.

A munkanélküliség 1924-ben növekedett; a városi munkanélküliek száma évi átlagban több mint 120 ezer. A tőkések a munkaerőkínálat növekedését is a stabilizációs bérek leszorítására használták fel. A reálbér a pénz megszilárdítása után a háború előttinek csupán 55–60 százalékát érte el.

1924 első felében még jelentős bérharcok zajlottak le a vasiparban, a textiliparban, a bányaiparban és más szakmákban is, a sztrájkok azonban csökkentek. Ebben nagy szerepet játszott a reformisták sztrájk-leszerelő tevékenysége. E politikát folytatták akkor is, amikor a stabilizációs bérek szintjéért kellett küzdeni. Azzal igyekeztek megnyugtatni a munkásokat, hogy a panaszokat parlamenti felszólalásokkal tárják az ország elé és így követelnek orvoslást a kormánytól.

*

A pénzügyi stabilizáció végrehajtásának módja és az a kérdés, hogy a népszövetségi kölcsönt hogyan használják fel, átmenetileg mélyítette az uralkodó osztályok ellentéteit. A liberális ellenzék tevékenysége is erősödött, egy része együttműködést ajánlott fel a Szociáldemokrata Pártnak, hogy ennek révén növelje esélyeit a kormánnyal folyó alkudozásokban.

A munkásságban a szakszervezetek iránti bizalom a jobboldali politika következtében tovább csökkent, s a taglétszám 1924 végére az előző évi 176 ezerről 127 ezerre esett vissza.

A szakszervezetek helyzetét még külön nehezítette, hogy a legjelentősebb szervezetet, a vasmunkás szövetséget szakadás is gyöngítette. Az esztergályosok többsége kivált, és külön szakszervezetet alakított. A kiválás elsősorban annak következménye, hogy a munkások elégedetlenek voltak a reformista vezetők politikájával, erőteljesebb fellépéseket sürgettek jobb munkafeltételek kiharcolásáért, a tőkések megnövekedett profitja rovására. A szakítás egyik szószólója Hackspacher István, az esztergályos szakosztály titkára volt, aki pozícióharcban került szembe a központi vezetőséggel; a tagok elégedetlenségét saját állásának biztosítására igyekezett felhasználni. A szakadás kárt okozott a munkásmozgalomnak; nehezítette a vasipari dolgozók további küzdelmét s gyöngítette a vasasszakszervezetben a baloldali ellenzéket. A vasmunkás szövetség taglétszáma 1923 végén 45 ezer volt, s 1924 végére 28 ezerre esett. A kiváltak szervezete 3–3500 tagot számlált. A kommunisták hosszú évekig szívós munkát végeztek, hogy a kiváltak térjenek vissza a szövetségbe s a szakszervezet egysége helyreálljon.

A szocialista mozgalomban fokozódott a nyugtalanság és elégedetlenség a Peyer-

féle politikával szemben. Az SZDP baloldali ellenzéke már 1924 tavaszán politikailag és szervezetileg megerősödött. Befolyása kiterjedt a budapesti kerületi pártszervezetek többségére és a vidéki pártszervezetek nagy részére. A mozgalom vezetésében szoros együttműködés alakult ki a kommunisták és a baloldali szocialisták között. 1924 áprilisában, az SZDP XXII. kongresszusán Vági István felolvasta az ellenzék deklarációját, amely megállapítja: „Ez az ellenzéki mozgalom nem öncél, hanem a munkásosztály egyetemes céljait szolgáló akció, amelyet a Pártvezetőségnek, illetve a parlamenti csoportnak a munkásosztály érdekeivel ellentétes cselekményei és taktikai hibái termeltek ki." Harcot hirdet „ama felfogás ellen, amely forradalmi múltunkat megtagadja". Megállapítja, hogy az ellenzék célja: visszavezetni a pártot az osztályharc útjára.

Az ellenzék szemére vetette a Pártvezetőségnek, hogy fél politikai tömegakciókkal alátámasztani a parlamenti fellépéseket, a tömegharcot parlamenti szónoklatokkal helyettesíti, s a munkásság gazdasági harcait sem támogatja kellően. Különösen bírálta a kormánnyal kötött titkos paktumot, amelyet a Pártvezetőség ugyan tagadott, de annak létét a gyakorlati tények igazolták. Az ellenzék egyik határozati javaslata megállapítja, hogy a Pártvezetőség a „milliónyi földmunkás és törpebirtokosság megnyerése helyett részben jelentéktelen, részben reakciós polgári pártok szekérrúdjába kapaszkodott". Egy másik határozati javaslat erőteljes akciót sürget a földmunkások és a vasutasok egyesülési és gyülekezési jogának kiharcolásáért.

Az ellenzék kevés küldöttet tudott bejuttatni a kongresszusra, mert a jobboldali vezetésű szakszervezeti központok fölényes többséget biztosítottak a Pártvezetőségnek. A kongresszus résztvevőit ugyan nyugtalanította a parlamenti politika meddősége és a szakszervezetek gyöngülése, de a Pártvezetőség képviselőinek különféle magyarázkodásokkal és radikális kormányellenes kijelentésekkel sikerült csökkenteni a nyugtalanságot. A titkos paktumot illetően Farkas István, aki a beszámolót tartotta, zárszavában kijelentette: „Komisz gyanúsítás az, mintha a párt és a kormány között valami paktum állna fenn." S ő a titkos paktum egyik aláírója.

Az SZDP vezetőségének sikerült – jórészt a Bethlen–Peyer-paktum letagadásával – elfogadtatni politikáját a kongresszuson. Bizonyos reményeket keltett a Szociáldemokrata Pártban az, hogy a stabilizációs megrázkódtatás politikai hatása kedvezőbb helyzetet teremtett a liberális pártokkal való együttműködéshez. Ennek előzménye is van. Az 1922-es országgyűlési választások után néhány peremvárosban – Kispesten, Újpesten, Rákospalotán, Pesterzsébeten – községi választásokat tartottak, s a helyi SZDP-szervezetek a polgári ellenzékkel közös listán indultak. E listák a választókörzetek többségében győztek. Például Újpesten 55 mandátumot szereztek; ebből 16 szociáldemokrata, a többi polgári. A Szociáldemokrata Párt némi községpolitikai pozícióhoz jutott. A peremvárosi képviselő-testületekbe 100–100 tagot küldtek a virilisták és ugyanennyit a szavazati joggal rendelkező lakosság. A virilisták listáin a keresztény blokk szerzett többséget, így a városi vezetés jobboldali kézben maradt.

1924 őszén a Vázsonyi-párt parlamenti ellenzéki blokk létesítését kezdeményezte, s az SZDP vezetősége csatlakozott ehhez. 1924 novemberében megalakult a pártszövetség Demokratikus Blokk néven. Részt vett benne a Vázsonyi-párt, a

Szociáldemokrata Párt és néhány kis liberális tömörülés. A Rassay-féle polgári ellenzék nem vállalt az SZDP-vel közös blokkot, a legitimista ellenzék ugyancsak elhatárolta magát tőle. A pártszövetség nagyobb működési lehetőséget, liberálisabb közigazgatást és az adórendszer reformját sürgette, emlegette a földreformot is, konkrét program nélkül.

A Demokratikus Blokk megalakulásakor a kormánykörök, valamint Rassayék is szellőztették az 1921-ben kötött Bethlen–Peyer-féle titkos paktumot, amely az SZDP vezetőségét egyebek mellett arra is kötelezte, hogy az országgyűlési választásokon ne támogassa a polgári ellenzéket. E kötelezettséget a Pártvezetőség az 1922-es parlamenti választásokon betartotta, a Pest környéki községi választásokon már nem, mert helyi szervezetei blokkra léptek a polgári ellenzékkel. A Demokratikus Blokk megalakításakor a Pártvezetőség arra kényszerült, hogy a paktum megkötését elismerje, s egyben bejelentse, hogy azt többé nem tartja magára nézve kötelezőnek.

Az SZDP vezetői a Pártválasztmány 1924. november 14-i ülésén vallották be, hogy valóban létezik az a paktum, amelynek megkötését még az áprilisi kongresszuson is tagadták. Magyarázatként kényszerhelyzetre hivatkoztak, mondván, hogy csak ilyen módon sikerült kieszközölni több száz ember szabadon bocsátását. Tagadták, hogy a paktumnak lett volna valami köze az SZDP bejutásához a parlamentbe. Később már dicsérik a paktumot, s azt bizonygatják, hogy éppen ez a titkos egyezmény biztosít legális működési lehetőséget az SZDP-nek. E magyarázat elhomályosítja, hogy a paktum megkötése előtt is és utána is a munkásság szervezett küzdelme védte meg a legális működés lehetőségét mind a szakszervezetek, mind az SZDP számára.

Az SZDP részvételét a parlamenti választásokon elsősorban a szervezett munkásság ereje biztosította. Ez az erő 1920–1921-ben a fehérterror ellenére növekedett, ami kifejezésre jutott a szakszervezetek fejlődésében, a sztrájkmozgalom fellendülésében is. Az 1922-es választásokon való részvétel lehetőségét az SZDP a Bethlennel kötött szégyenletes és megalázó paktum nélkül is elérhette volna. A Pártvezetőség azonban ténylegesen a paktumot tekintette a választási részvétel fő biztosítékának.

A novemberi Pártválasztmányon az SZDP vezetői a paktum tényének beismerését összekapcsolták az ellenzékkel szembeni kirohanásokkal. Az osztályharcos politikát követelőket még azzal is rágalmazták, hogy a fajvédőkkel cimborálnak. Elfogadtattak egy határozatot a Pártvezetőség politikájával szemben állók kizárásáról, és jóváhagyatták az SZDP részvételét a Vázsonyi által ajánlott blokkban.

A három évig titkolt és tagadott paktum lelepleződése mély felháborodást váltott ki a szervezett munkásság körében. Nem voltak teljesen hatástalanok a Pártvezetőség magyarázkodásai, hogy 1921-ben kényszerhelyzetben voltak, de mégsem sikerült eloszlatniuk a megdöbbenést és a csalódottságot, amit a paktum léte és Peyerék háromévi alakoskodása keltett.

A szociáldemokrata képviselők erősebb hangú parlamenti szónoklatokkal igyekeztek ellensúlyozni a munkásság körében keletkezett kiábrándultságot. Nagy szócsaták folytak akkor a házszabály-revízióról. A kormány ugyanis a képviselői felszólalások korlátozásával kívánta csökkenteni az ellenzék lehetőségét a parlamenti szószék felhasználására. Közben kipattant egy jelentős panama: Nagyatádi

földművelésügyi miniszter és társai évekig magas províziókat szedtek az exportőröktől a mezőgazdasági áruk kiviteli engedélyeiért. Bethlen minderről tudott, s felelősségét az ellenzéki képviselők, főleg a szociáldemokraták a parlamentben feszegették. Ennek az lett a következménye, hogy a szociáldemokratákat és a polgári ellenzék néhány képviselőjét karhatalommal vezették ki az Országházból. A kormány retorzióként betiltotta a Népszava utcai árusítását.

A parlamenti harc egyik „radikális" megnyilvánulása az volt, hogy a Demokratikus Blokk a házszabály-revízió tárgyalása során 1924 decemberében kivonult a képviselőházból. „A szövetkezett ellenzék nem hajlandó többé arra – hirdette a blokk deklarációja –, hogy a kormány és a titkos erők megszokott diktatúráján alapuló látszatalkotmányosság fügefalevele legyen." 24 szociáldemokrata és 21 polgári ellenzéki képviselő vett részt ebben a passzivitási akcióban. 1925 májusában a Demokratikus Blokk feladta a passzivitást.

A parlamenti harc meddőségén a passzivitási akció mitsem változtatott. Sok szociáldemokrata számára is nyilvánvalóvá tette, hogy sem a parlamenti szónoklatok, sem a passzivitás, sem a liberálisokkal és álliberálisokkal való megállapodások nem helyettesíthetik a munkásság tömegakcióit. Növekedett az elégedetlenség az SZDP vezetőinek politikájával szemben. A Pártvezetőség újabb kizárásokkal igyekezett helyzetét megszilárdítani. A szakszervezetekből is eltávolították az ellenzék ismert vezetőit és aktivistáit; így 1925 januárjában Vági Istvánt is az építők szakszervezetéből. A hatóságok előtt azt hangoztatták, hogy a kizártak „Moszkva ügynökei", a munkások körében pedig azt a rágalmat terjesztették róluk, hogy a fajvédőkkel és a keresztényszocialistákkal cimborálnak.

Ebben az időben a pártok a budapesti községi választásokra készültek. Az ellenzéki blokk polgári résztvevői az SZDP-vel közös listát ajánlottak; úgy vélték, ily módon nagyobb arányú képviselethez juthatnak. Az SZDP ellenzéke követelte, hogy önálló szociáldemokrata listával induljanak; hibáztatta, hogy a Pártvezetőség blokkpolitikája lemondást jelentett a munkásság önálló politikai akcióiról. A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták helytelenítették az ilyen választási szövetséget. A liberálisokkal való szövetkezés helyett osztályharcos politika folytatását és a falusi dolgozók közötti munka fejlesztését sürgették. A polgári ellenzéknek csupán azzal a csoportjával fogadtak volna el közös listát, amelyiket valóban demokratikusnak tartottak. Ez a politikai csoport az úgynevezett Kossuth-pártban működött, az egykori Függetlenségi Párt demokratikus szárnyának maradványa volt, s a parlamentben két képviselője foglalt helyet.

A szakszervezeti egységet bomlasztó jobboldali tevékenység is erőteljesebb lépésekre ösztönözte az SZDP baloldalát. Az építők szakszervezetében és másutt is előfordult, hogy a szakosztályi vezetőségek elutasították a központ kizárási határozatát, értekezleteikre meghívták a kizártakat. A jobboldali vezetők rendőri segítséget kértek és kaptak a kizártak eltávolításához, ami fokozta a felháborodást.

Megérlelődött annak lehetősége, hogy önálló politikai akciók kibontakozása érdekében megkíséreljék egy új legális munkáspárt alakítását.

A KMP Ideiglenes Központi Bizottsága a hazai baloldali ellenzék kommunista vezetőivel egyetértésben még 1924 végén úgy határozott, hogy elő kell készíteni egy új legális munkáspárt létrehozását. Ez hamarosan be is következett.

1925. április 14-én megalakult a *Magyarországi Szocialista Munkáspárt*. Kom-

munisták és baloldali szocialisták, az SZDP-ből és a szakszervezetekből kizártak és a Szociáldemokrata Pártból kiváltak együttesen hozták létre. Alakuló ülése akcióprogramot fogadott el, amely a munkások, parasztok és városi kisemberek legfontosabb közvetlen politikai és gazdasági követeléseit tartalmazza, a városi és falusi dolgozók együttes harcának kifejlesztését szolgálja.

Az MSZMP akcióprogramja harcot hirdet a reakciós uralom ellen és megállapítja, hogy a „liberális áldemokrata pártok csak látszatharcot vívnak", a fajvédők pedig „nacionalista és szociális demagógiával leplezik azt, hogy az uralkodó osztályok zsoldosai a proletariátus ellen". A Szociáldemokrata Pártnak szemére veti, hogy a Bethlennel kötött paktumokkal elősegítette az ellenforradalmi rendszer megszilárdulását, s a munkásság önálló osztályharcát „a liberális álellenzékkel létrehozott koalíciójával" is elárulta. „A Szociáldemokrata Párt megszűnt a munkásság osztályharcos pártja lenni, a Magyarországi Szocialista Munkáspárt feladata, hogy a falu és a város dolgozóinak harcos egységét megteremtse, minden osztálybékét hirdető koalíciós politikát elvessen és megvalósítsa a proletár osztályharc egységét a reakció elleni élethalálharcban."

Az MSZMP-nek küzdenie kellett a működési lehetőségért, s ezért első akcióprogramjában a hatalomért való harc kérdését mellőzte, csak részkövetelésekét állított fel. Ezek között szerepelnek a demokratikus jogok, mindenekelőtt az egyesülési és gyülekezési jog, az általános, titkos választójog. Fontos követelése az általános politikai amnesztia. Demokratikus követeléseivel az MSZMP síkraszáll a Kommunista Párt szabad működéséért is.

Az akcióprogram pontjai között szerepel a világháború előtti reálbérek biztosítása, a munkanélküliek állami segélyezése, a nyolcórás munkaidő törvénybe iktatása, a női és gyermekmunka védelme. A földreformmal kapcsolatban követeli az egyházi birtokok megváltás nélküli elkobozását; a világi nagybirtokosokkal szemben elfogadja a kártalanítás elvét azzal, hogy az állam kártalanítsa a nagybirtokosokat a gazdagok terhére, s e célra vessen ki progresszív vagyonadót. Az akcióprogram a kisemberek védelmére az egész adórendszer megváltoztatását is sürgeti. Az évi 2300 pengőnél alacsonyabb keresetek és az öt holdnál kisebb birtokok adómentességét, a háborús és inflációs eredetű vagyonokra viszont 80 százalékos adó kivetését követeli.

Az ellenforradalmi rendszer földreformjával szemben – amelyet még 1920 nyarán Nagyatádival, a „parasztvezérrel" nyújtottak be a képviselőházba – a parasztság csalódottsága már csaknem teljessé vált. A földreform végrehajtása nyolc évig húzódó procedúra volt. 301 ezer földműves igénylőnek összesen 305 ezer kat. hold szántóföldet juttattak, rossz minőségű, többnyire kedvezőtlen fekvésű birtoktestekből, a föld forgalmi árát messze meghaladó megváltásért. A reformföldesek kérvények tömegét küldték a különböző fórumokhoz a földbirtokosok megváltási igényeinek csökkentéséért és a fizetési határidő meghosszabbításáért. Azt is követelték, hogy a földbirtokosokkal ne ők, hanem az állam egyezkedjen. Az MSZMP magáévá tette a parasztok követeléseit, s új, demokratikus földreformot hirdetett.

A földbirtokosok sürgették a megváltás mielőbbi teljes megfizetését igénybe vett földjeikért. A Bethlen-kormány áttért állami kártalanításukra, de nem a gazdagok, hanem a nép terhére. A földbirtokosok kielégítésére 1928-ban 200

Landler Jenő

Kun Béla

Lukács György

Gerő Ernő

Ory Károly

Gögös Ignác

Vági István

Rákosi Mátyás

Lőwy Sándor

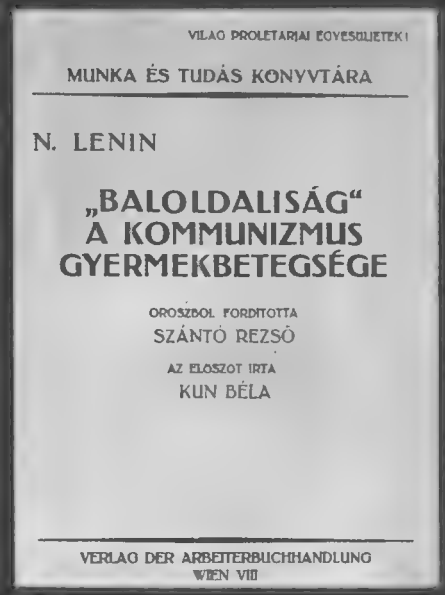

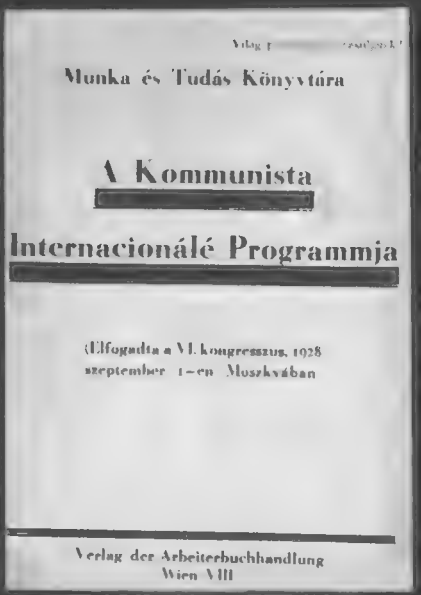

A KMP kiadványai. Megjelenési helyek, 1921–1933

millió pengős kölcsönt vett fel. A kölcsönt a svéd–amerikai gyufatröszt adta, amely a kamatokon kívül monopóliumot kapott Magyarországon gyufagyártásra, illetve behozatalra, s jogot arra is, hogy a gyufa fogyasztói árát 50 százalékkal emelje. A reformföldeseknek pedig azt a kedvezményt nyújtották, hogy az államnak 52 éven át fizethetik tartozásaik részleteit és kamatterheit.

A nagybirtok a földreform végrehajtása után is az ország földtulajdonának 48 százalékát ölelte fel a korábbi 52 százalékkal szemben, csökkenése tehát kisméretű.

*

1925 májusában az MSZMP kísérletet tett arra, hogy részt vegyen a budapesti községi választásokon. A párt bejutása a városi képviselő-testületbe megkönnyítette volna küzdelmét a törvényes működési lehetőségért.

Az SZDP vezetői elkeseredetten ellenezték az MSZMP részvételét a választásokon, mert attól féltek, hogy megszűnik a Szociáldemokrata Párt monopolhelyzete a legális munkásmozgalomban. Egységbontással vádolták az MSZMP-t, és kizárási kampányt indítottak a szakszervezetekben az új párt hívei ellen. Továbbra is azzal rágalmazták őket, hogy összejátszanak a fajvédőkkel. Ugyanakkor hangoztatták, hogy az MSZMP vezetői bolsevisták, jól tudva, hogy a rendőrség a kommunistákat letartóztatja.

A hatóságok megakadályozták az MSZMP részvételét a budapesti választásokon. Ezt nem azért tették, mert az SZDP vezetői kívánták, hanem mert az uralkodó köröket is nyugtalanította az új párt jelentkezése, aggódtak amiatt, hogy megerősödik, s tevékenységét kezdettől fogva gátolták.

A budapesti választásokon a Demokratikus Blokk közös listán indult; megszerezte az érvényes szavazatok 52 százalékát és 128 helyet a városi képviselő-testületben. A Rassay-párt, amely szintén ellenzékként, de blokkon kívül indult, 11 mandátumot kapott. A kormánypártok 111 mandátumhoz jutottak. A budapesti községi választás az uralkodó körök politikai vereségét hozta. A horthysta parlament azonban még 1924 decemberében olyan fővárosi törvényt fogadott el, amely szerint a képviselő-testületnek 60 kinevezett tagja is van. Kinevezett tagokkal biztosították a kormánypárti többséget.

A Demokratikus Blokk 128 mandátumából a polgáriak 75-öt kaptak, az SZDP-nek 53 jutott. Vázsonyi és társai sikerrel használták fel a választási blokkot képviseletük növelésére. Külön lista esetén a blokk polgári része kisebb, az SZDP pedig nagyobb képviselethez juthatott volna, hiszen az 1922-es parlamenti választásokon az SZDP Budapesten az összes érvényes szavazatok közel 39 százalékát kapta, míg a blokk polgári résztvevői és Rassayék együttesen is csak 23,5 százalékot.

Az előnytelen egyezmény elégedetlenséget keltett az SZDP-ben. Azonban a nemtetszést háttérbe szorította az, hogy az SZDP a budapesti községi képviseletben így is jelentős pozícióhoz jutott. Helyzetét erősítette a lehetőség, hogy beleszólhat a városgazdálkodási ügyekbe.

A választások után a Demokratikus Blokk polgári képviselői számára érdektelenné vált a pártszövetség fenntartása. Fővárosi képviseletüket a kormánypártokkal való egyezkedésre használták fel.

Az SZDP vezetősége is újabb politikai alkut remélt. Erre rögtön a választások

után kínálkozott is alkalom. A legitimisták ugyanis, a kormánypártok budapesti választási vereségén felbátorodva, nyílt támadást indítottak Horthy ellen. Beniczky volt belügyminiszter tanúvallomást tett az ügyészségen, amelyben felfedte Horthy bűnrészességét a Somogyi–Bacsó-gyilkosságban, s vallomását Az Újság 1925. május 31-én közölte. A lapot azonnal elkobozták, Beniczkyt pedig letartóztatták. A parlamenti ellenzék „szigorú vizsgálatot" sürgetett, de nem merte követelni Horthy távozását és felelősségre vonását. Az SZDP vezetősége kísérletet tett arra, hogy hallgatásáért engedményt kapjon. A budapesti rendőrkapitány 1925. június 2-án jelentette, hogy a Pártvezetőség az MSZMP működésének megakadályozását, a Népszava sajtópereinek likvidálását és a lap utcai terjesztési jogának visszaadását kéri.

A kormánynak nem kellett a szociáldemokraták biztatása az MSZMP üldözéséhez, de kapóra jött, hogy az új párt vezetőit a Népszava is „Moszkva ügynökeinek" nyilvánította. Június végén az MSZMP több vezetőjét, köztük Vági Istvánt letartóztatták; a párt kiadványait elkobozták, vidéki helyi csoportjainak létrehozását többnyire megakadályozták. A Népszava elleni sajtóvétségi ügyekben adtak bizonyos engedményt az SZDP-nek, de a lap utcai terjesztési jogát még évekig nem adták vissza.

A kormány a polgári ellenzéket is leszerelte, részben fenyegetésekkel, részben anyagi előnyök nyújtásával. A Demokratikus Blokk a kormánnyal való alkudozások során felbomlott. Nyilvánvalóvá vált, hogy Vázsonyiék számára a választási blokk csalárd alku volt; jól megfizettették – mégpedig a megszerezhető szociáldemokrata mandátumok jelentős részének átengedésével –, hogy hajlandók voltak az SZDP-vel átmenetileg blokkra lépni.

Az SZDP-ben ismét nőtt az elégedetlenség. Egyrészt amiatt, hogy a Beniczky-ügyben a Pártvezetőség éppúgy meghátrált az uralkodó körök előtt, mint a legitimisták és a liberálisok. Másrészt azért, mert bizonyossá lett, hogy a Demokratikus Blokkban a polgári partnerek az SZDP-t csak kihasználták. Végül is 1925 decemberében – röviddel az SZDP kongresszusa előtt – a Pártvezetőség kijelentette, hogy kilép a Demokratikus Blokkból. Elhatározása azt célozta, hogy a blokkpolitika miatt felgyülemlett elégedetlenséget a kongresszuson leszerelje. Ezt sikerült elérnie, annál is inkább, mert az ellenzéki küldöttek száma kisebb lett, s ezek is főleg centristák voltak.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának I. kongresszusa

A forradalmi munkásmozgalom erősödése idején, 1925 nyarán ült össze *a KMP I. kongresszusa*. A párt megalakulása óta ugyanis erre még nem került sor. A harc menete olyan gyors volt, hogy a KMP négy hónappal megalakulása után, egyesülve a balra tolódott SZDP-vel, hatalomra került, és a Tanácsköztársaság idején már a Szocialista-Kommunista Párt kongresszusa ülésezett. Az ellenforradalom felülkerekedésével a párt kettészakadt. Az illegalitásban újjászervezett KMP nehéz harcok után tartotta meg I. kongresszusát.

1925-ben a hazai kommunista csoportok már több éves harci tapasztalattal rendelkeztek. A legtöbb szakszervezetben dolgoztak illegális kommunista frakciók

Ára 4000 kor.

SZOCIALISTA MUNKÁS

A MAGYARORSZÁGI SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT KÖZPONTI KÖZLÖNYE

Röplap

Budapest, 1925 május 19

A MUNKÁS

A Magyarországi Szocialista Munkáspárt kiadása

Röpirat.

Ára 2000 K

Budapest, 1925. május 31.

A HARC

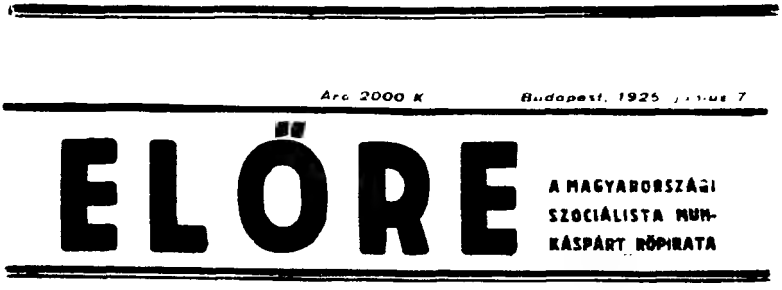

Ára 2000 K

Budapest, 1925 június 7

ELŐRE

A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLISTA MUNKÁSPÁRT RÖPIRATA

Ára 2 K

Budapest, 1925 június 14

SZIKRA

A MAGYARORSZÁGI SZOCIÁLISTA MUNKÁSPÁRT RÖPIRATA

A Magyar Szocialista Munkáspárt különböző néven megjelent újságja

– így nevezték a KMP szakszervezeti pártcsoportjait. A kommunisták bent voltak a budapesti szakosztályi vezetőségekben, a szervező bizottságokban és sok helyi csoport vezetőségében. A baloldali szociáldemokratákkal együtt léptek fel, s gyakran közös ellenzéki bizottságokat létesítettek. A fővárosi és környéki üzemek egy részében kis létszámú üzemi sejtek működtek. Vidéken a KMP-nek főleg területi jellegű pártsejtjei voltak; tagjai a munkahelyükön, illetve a szakszervezeti helyi csoportokban végezték politikai munkájukat.

Az MSZMP megalakulásával a KMP politikai és szervezeti befolyása tovább növekedett. A kommunistáknak sikerült egyes városokban és nagyközségekben a MSZMP helyi csoportjait létrehozni, és politikai tevékenységük számára hasznosítani. Az MSZMP létrejöttével az SZDP balszárnya meggyengült, de továbbra is együttműködött a kommunistákkal.

A KMP tömegkapcsolatai erősödtek. Új helyzet volt kialakulóban, amely új feladatokat állított a párt elé. Ezekkel foglalkozott az I. kongresszus.

A kongresszus Bécsben ült össze, tanácskozásait 1925. augusztus 18–21-én tartotta. A KMP Ideiglenes Központi Bizottságának öt tagja, a hazai szervezetek 14 és a bécsi emigrációs szervezet három képviselője, összesen 22-en vettek rajta részt. A nemzetközi helyzetről Alpári Gyula, a magyarországi helyzetről és a párt feladatairól, valamint a parasztkérdésről Kun Béla, a szakszervezeti kérdésről Landler Jenő beszámolója alapján fogadtak el határozatot. A magyarországi pártmunkáról Őry Károly, a KMP hazai titkárságának vezetője számolt be.

A magyarországi helyzetről és a párt feladatairól szóló határozat megállapítja, hogy a KMP stratégiai célja továbbra is „a proletariátus forradalmi diktatúrája a szegényparasztsággal való szoros szövetségben". E cél nem jelenti azt – mondja a határozat –, hogy a kommunisták lemondanak a polgári demokratikus követelésekért folyó harcról. A párt nem mellőzheti az általános választójogért, a köztársaságért, a földreformért vagy a vagyonosok megadóztatásáért való küzdelmet. A politikai és gazdasági részkövetelésekért azonban úgy kell fellépnie, hogy e megmozdulások beilleszkedjenek „az általános forradalmi stratégiai keretbe, az általános forradalmi célért, a proletárforradalomért való harcba".

A kongresszus a következőképpen állapítja meg a párt fő jelszavait, amelyek köré a politikai és gazdasági részköveteléseket csoportosítani kell:

a) *A nép többségét képviselő munkás-paraszt kormány.*

b) *A nagybirtok megváltás nélküli kisajátítása és ingyenes felosztása a parasztok között.*

c) *Nyolcórás munkanap.*

A kongresszus többi határozatában említett részkövetelések: *Az egyesülési és gyülekezési szabadság.* Ezért mind a szakszervezeteknek, mind az MSZMP-nek állandóan küzdenie kell.

A Szovjetunió diplomáciai elismerése, és szakítás az angol orientációval. E követelés a békéért folyó küzdelem egyik fő kérdése. Ugyanis ebben az időben mindenekelőtt az angol kormány szorgalmazta a szovjetellenes egységfrontot, s az angol orientáció felkínálkozás volt a szovjetellenes háborúhoz.

Harc a háború előtti reálbérekért, munkáért és munkanélküli-segélyekért, a lakbérek leszállításáért a stabilizáció előtti színvonalra. A stabilizációs bérek felemelése és a munkanélküliség elleni küzdelem a munkásság fő gazdasági követelése.

Ezekhez kapcsolódtak a magas lakbérek elleni fellépések is. A világháború idején a szabad lakásforgalom megszűnt, s a háborút követő infláció éveiben még nem állíthatták vissza. A kötött lakásforgalom a lakbérek korlátozásával járt. A Bethlen-kormány a pénzügyi stabilizációt egybekapcsolta a házbérek felemelésével és előkészítette a lakásforgalom korlátainak teljes megszüntetését, a lakbéruzsora szabaddá tételét. A házbéremelés elleni harc egyben a lakásuzsora növekedése elleni küzdelem volt.

Progresszív vagyonadó, a háborún és az infláción szerzett vagyonok messzemenő megadóztatása; adómentesség az öt holdnál kisebb gazdaságok részére, az 5–10 holdas gazdaságok adókulcsának radikális csökkentése, a nagybirtok adókulcsának felemelése oly módon, hogy tízszerese legyen az 5–10 holdasokénak. A kistermelőknek olcsó hitel, a bankuzsora üldözése. A földadórendszer a horthysta Magyarországon olyan volt, hogy a kisparaszt egy hold föld után átlag 5–7-szer több adót fizetett, mint a nagybirtokos. A kistermelők pedig, ha hitelhez jutottak, kétháromszor súlyosabb kamatterhek mellett kapták, mint a nagyvállalkozók vagy földbirtokosok. A fenti követelések a proletár osztálypolitikát állították szembe a nagytőkés-nagybirtokos osztálypolitikával az adórendszer és a hitel kérdésében, s azt szolgálták, hogy elősegítsék a munkásság és a kispolgári dolgozó osztályok politikai szövetségének kifejlesztését.

A hatalomért folyó küzdelem fő politikai jelszava: a *munkás-paraszt kormány*, amit a kongresszus úgy értelmezett, hogy az csak a győztes szocialista forradalom kormánya lehet. A nagybirtok megváltás nélküli elkobzását és ingyenes felosztását is olyan harci feladatnak tekintette, amelyet csak a proletárdiktatúra valósíthat meg. Hangsúlyozta, hogy ezekhez kell kapcsolni a politikai és gazdasági részkövetéseket, mert ilyen módon fonódnak össze a részletharcok a proletárforradalomért való általános küzdelemmel.

A kongresszus nem oldotta meg a stratégiai cél módosításának feladatát, amit az objektív helyzet megkövetelt volna. Nem vette számba azt, hogy a horthysta Magyarországon a szocialista forradalomért való harcot semmi sem gyorsíthatja meg jobban, mint a győzelmes demokratikus forradalom. A kongresszus határozatában azonban nagyon fontos, hogy előtérbe állítja a demokratikus követelésekért való harcot. Állást foglal amellett, hogy taktikai jelszóként a köztársaság jelszava is kiadható. A demokratikus szabadságjogokért való harc előtérbe hozásával a párt taktikáját helyes irányba módosította, ami – ha tovább fejlődik – stratégiai irányváltozáshoz is vezethetett volna.

A parasztság körében végzendő munkáról szóló határozat kitér a Tanácsköztársaság idején folytatott falusi politika tanulságaira. Megállapítja, hogy az elkövetett hibák a földosztás politikai jelentőségének meg nem értéséből és a mezőgazdaság gyors szocialista átalakításának lehetősége iránt táplált illúziókból fakadtak. A párt további küzdelmében a forradalmat előkészítő részletharcok egyik fő feladata: „a falu proletár és félproletár, valamint kisgazda elemeit a finánctőkével egyesült nagybirtok és nagyipari tőke, a dzsentri intelligencia és a zsírosparasztok befolyása alól kivonni és a forradalmi harc céljának megnyerni".

A határozat azt is megállapítja, hogy a párt a nagybirtok elkobzását és ingyenes felosztását hirdetve nem utasíthat el minden földreformot, és be kell kapcsolódnia „a földreformtörvény revíziójára" irányuló fellépésekbe. Követelni kell a nincste-

len és a szegényparaszti földigények kielégítését „minimális áron, legalább 50 éves törlesztés és a hivatalos bankkamatlábnál nem magasabb kamatozás mellett". Az MSZMP és a Földmunkásszövetség útján ilyen jellegű megmozdulásokat is kell szervezni, dolgozni kell a polgári pártokhoz tartozó parasztegyesületekben, és ott is kezdeményezni, támogatni az ilyen célú fellépéseket.

A kongresszus határozata a szakszervezeti munkáról állást foglal az egység mellett. Megállapítja, hogy a bürokrácia korrupciója, osztályáruló politikája és taktikája ellenére „soha egy pillanatra sem szabad a szakszervezeteket úgy tekinteni, mint a forradalom céljaira alkalmatlan, munkásosztály-ellenes szervezeteket", és elítéli a szakszervezetekből való kilépéseket.

Az MSZMP megalakulása új kérdést vetett fel a szakszervezeti mozgalomban. Erőteljes fellépéseket sürgetett a tagok arra jogáért, hogy akár az SZDP-be, akár az MSZMP-be léphessenek. „Ennek a harcnak sikeres keresztülvitele – állapítja meg a kongresszusi határozat – alapfeltétele nemcsak a szakszervezetek forradalmasításának, de egy politikailag akcióképes osztályharcos tömegpárt (MSZMP) továbbfejlődésének is."

Az SZDP vezetősége nagy erőfeszítéseket tett, hogy megőrizze monopolhelyzetét a legális mozgalomban. Az MSZMP híveit a szakszervezetekből, ahol csak tudta, kizáratta, cinkos módon segítette, hogy a vállalatok utcára dobják és a rendőrség zaklassa, üldözze őket. A KMP szervezeti szabályzatát Rákosi Mátyás terjesztette elő.

A szervezeti szabályzat a pártépítés lenini elveit érvényesíti: a párt tagja lehet az, aki a KMP programját és szervezeti szabályzatát magáénak vallja, aktív pártmunkát végez és rendszeresen fizeti a tagjárulékot; új tag felvételéhez két párttag ajánlása szükséges.

A szervezeti szabályzat megállapítja, hogy a párt alapszervezete az üzemi sejt, illetve a falusi pártcsoport. Az alapszervezeteket területi pártbizottságok fogják össze. A területi pártbizottságok irányításával működnek a szakszervezetekben és más egyesületekben levő pártcsoportok is. Ezeket a frakciókat a szervezeti szabályzat nem tekinti alapszervezeteknek, gyakorlatilag mégis azok voltak, sőt többnyire erősebbek, mint az üzemi sejtek.

A területi pártbizottságok létesítése nagyon fontos lépés volt az illegális pártépítésben. A budapesti vezető szerv addig közvetlenül tartotta az összeköttetést mind a legális szervezetekben működő kommunista pártcsoportokkal, mind a fővárosi és környéki üzemekben és vidéken működő sejtekkel. A szervezeti hálózat fejlődése következtében a közbülső szervek hiánya korlátozta a rendszeres kapcsolat és irányítás lehetőségét. A területi pártbizottságok – Budapesten a kerületi bizottságok – létrehozása a kommunista csoportok nagyobb részével biztosíthatott rendszeresebb összeköttetést. Nem kevésbé fontos, hogy a budapesti vezető szerv tagjainak letartóztatása s e szerv átmeneti megszűnése esetén a lebukásokkal nem érintett területi bizottságok vagy azoknak szabadon maradt tagjai fenntarthatják az összeköttetést az alapszervekkel, s a lefogások által érintett szervek viszonylag gyorsan kiegészülhetnek vagy újjászerveződhetnek.

A szervezeti szabályzat értelmében a területi pártbizottságok küldik el képviselőiket a kongresszusra, amely megállapítja a párt politikai irányvonalát és megválasztja a Központi Bizottságot.

A pártcsoportok titkárait és a vezető szerveket a tagok, illetve küldötteik választják. Az illegalitás körülményei miatt azonban a vezető szervek választására ritkán van lehetőség, ezért a szervezeti szabályzat felhatalmazza a felsőbb szerveket, hogy szükség esetén kinevezzék az alsóbb pártbizottságok tagjait, és ha kell, kiegészítsék saját pártszerveik sorait is. Szükségessé válhat ugyanis, hogy a rendőri üldözés miatt vagy más okból egyes szerveket újjá kell alakítani, illetve ki kell egészíteni. Utóbbihoz a magasabb pártfórum, illetve a Központi Bizottság kiegészítéséhez a Komintern jóváhagyása kell.

Az I. kongresszus nagy jelentőségű esemény a KMP életében. A stratégiai célt – közvetlen proletárforradalomra való irányvételt – nem módosította. Az átmeneti követelések azonban – amelyeket a forradalomra való felkészülés időszakának fő jelszavaiként és részköveteléseiként előtérbe állított – elősegíthették a dolgozó osztályok szövetségének kifejlesztését a demokratikus átalakulásért vívott harcban.

A kongresszus a szervezeti szabályzat elfogadásával nagyon fontos útmutatást adott az illegális pártépítés továbbfejlesztéséhez. Valóra váltása a további pártépítő munka feladata volt.

A kongresszus megválasztotta a Központi Bizottságot; tagjai között volt Kun Béla, Landler Jenő, Gőgös Ignác, Hámán Kató, Komor Imre, Őry Károly, Rákosi Mátyás, Vági István.

A kongresszus idején jelent meg Bécsben a KMP elméleti folyóirata, az *Új Március* első száma. A folyóirat fontos összekötő kapocs a Központi Bizottság, valamint a párt tagjai között, segíti a tagság eszmei nevelését, a pártpropaganda fejlesztését.

A rendőri hajsza fokozódása a forradalmi mozgalom ellen. Küzdelem az MSZMP működési lehetőségéért

Az MSZMP forradalmi párt volt, de nem csatlakozhatott a III. Internacionáléhoz, mert ez esetben rögtön feloszlatják. Megkísérelte elismertetni magát a II. Internacionáléval, hogy ezáltal is könnyítse harcát a működési lehetőségért. Az új párthoz csatlakoztak centristák is, akik ténylegesen a II. Internacionáléhoz tartozónak tekintették magukat. Az MSZMP kommunista vezetőit viszont taktikai megfontolások vezették e kérdésben.

1925 augusztus végén a II. Internacionálé Marseille-ben kongresszust tartott, amelyre az MSZMP is elküldte képviselőit. Elismerésük és kongresszuson való részvételük ellen az SZDP küldöttsége tiltakozott. A kongresszus nem ismerte el őket teljes jogú küldötteknek, de a bizottsági üléseken részt vehettek. Ez a tény megkönnyítette azt, hogy a párt a II. Internacionáléhoz tartozónak nyilvánítsa magát és ilyen módon védje legalitását Magyarországon. Az MSZMP küldöttei a marseille-i kongresszust felhasználták arra, hogy a Bethlen–Peyer-paktumot a többi párt képviselői előtt ismertessék.

A rendőri üldözés nagy nehézségeket gördített mind a KMP, mind az MSZMP útjába. Rövid idővel a KMP I. kongresszusa után a pártot súlyos veszteség érte. Hazai vezető szervének tagjait és a párt több más harcosát szeptember végén

a rendőrség elfogta. Az uralkodó körök véres megtorlásra készültek, hogy leszámoljanak az erősödő forradalmi mozgalommal. A letartóztatottak közül Rákosi Mátyást, Őry Károlyt, Hámán Katót és Gőgös Ignácot, valamint a KIMSZ Központi Bizottságának titkárát, Vas Zoltánt rögtönítélő bíróság elé állították, hogy statáriális úton halálra ítéljék őket.

1925 őszén a horthysta uralkodó körök már nem tartottak attól, hogy a szovjet kormány ismét túsznak nyilvánít a magyar uralkodó osztályokhoz tartozó, hadifogolyként kint maradt személyeket, mert ilyenek már nem voltak. Úgy vélték, már nincs kötve a kezük, amelyet az 1920-as népbiztosper alkalmával a szovjet közbelépés lefogott, s újra kezdhetik az akasztásokat.

A statáriális bíráskodás híre megrendülést és felháborodást keltett a dolgozó nép tömegeiben. A Komintern nemzetközi tiltakozó akciót szervezett. A Szovjetunióban nagygyűléseket tartottak a magyar forradalmárok védelméért. A kommunista pártok és más társadalmi szervezetek sok országban rendeztek tiltakozó gyűléseket és tüntettek a magyar követségek előtt. Különösen Csehszlovákiában, Németországban, Franciaországban és Ausztriában voltak jelentős tömegfellépések a horthysta uralkodó körök készülő újabb merénylete ellen. Felemelték szavukat polgári és szociáldemokrata politikusok, neves írók, művészek és más személyiségek is, akik táviratok tömegét küldték a magyar követségekre és Budapestre. Tiltakoztak többek között Henri Barbusse, Makszim Gorkij, Upton Sinclair és Romain Rolland világhírű írók, Lansbury, az angol Munkáspárt egyik vezetője, Edo Fimmen, a Nemzetközi Szállítómunkás Szövetség elnöke. A horthysta rendszert ismét pellengérre állították.

A tiltakozó fellépések egy része a letartóztatott kommunisták szabadon engedését, másik része pedig azt követelte, hogy a lefogottakat ne statáriális, hanem rendes bíróság elé állítsák.

A statáriális eljárás az SZDP vezetőségét is aggasztotta, mert jól tudta, hogy a kommunistaellenes üldözés fokozása a szociáldemokraták elleni rendőri zaklatások növekedésével jár. A nemzetközi tiltakozó mozgalom nagy hullámai, a magyar szervezett munkásság hangulata és saját nyugtalanságuk arra késztette Peyeréket, hogy ők is nyilvánosan szót emeljenek a statáriális ítélkezés ellen, ám ezt a kommunisták rágalmazásával kapcsolták össze. Györki Imre, az SZDP egyik parlamenti képviselője, 1925. október 21-én interpellált az ügyben. Hangsúlyozta, hogy pártja „minden eréllyel a bolsevizmus letörésén van", de a statáriális eljárást, amely „nemcsak a belföldi, hanem a külföldi közvéleményt is foglalkoztatja", elítéli és oktalannak tartja; rendes bírósági eljárást követel. Közben szidalmazta az MSZMP-t és szemére vetette a kormánynak, hogy Vágival és társaival szemben kíméletes.

November 14-én összeült a vérbíróság. Az öt kommunista vádlott állhatatosan védelmezte a kommunizmus eszméit, bátran szembenézett a veszedelemmel, amely életüket fenyegette. A szolidaritási akció ereje, mindenekelőtt a nemzetközi tiltakozás, amit a kommunista vádlottak hősies magatartása is növelt, arra kényszerítette az uralkodó köröket, hogy lemondjanak a statáriális eljárásról. A rögtönítélő bíróság háromnapi tárgyalás után kimondta illetéktelenségét, és az ügyet rendes bíróság elé utalta.

*

Röviddel ezután a Bethlen-kormány nagy nemzetközi botrányba keveredett. 1925 decemberében kipattant a frankhamisítási ügy. A Térképészeti Intézetben, amelynek Teleki Pál gróf volt az igazgatója, hamis ezerfrankosokat nyomtak. Az első csomag hamis frankot diplomáciai futár vitte Hollandiába. Ott megkísérelték a beváltást, azonban a futárt és a hamis pénz első forgalomba hozóit lefülelték.

Csakhamar nyilvánvalóvá vált, hogy a miniszterelnök és néhány minisztertársa tudtával államilag támogatott pénzhamisításról van szó, amelyet a titkos társaságok szerveztek. A Bethlen-kormány kénytelen volt hozzájárulni ahhoz, hogy francia nyomozók Budapesten részt vegyenek a bűnügy felderítésében.

A kormánypárt táborában nagy volt a zavar. Az uralkodó körök mindenekelőtt Bethlen, Teleki és a miniszterek bűnrészességét igyekeztek eltussolni. Ennek érdekében megállapodtak a pénzhamisítás szervezésében vezető szerepet játszó Windischgraetz Lajos herceggel és Nádosy Imre országos főkapitánnyal – akiknek bűnrészességét már nem lehetett tagadni –, hogy ők ketten vállalják a fő felelősséget.

A frankhamisítási botrány kezdetben olyan nemzetközi hullámokat vert, hogy a liberális és legitimista ellenzék, valamint a Szociáldemokrata Párt is úgy vélte, a nyugati hatalmak megkövetelik a Bethlen-kormány távozását, és így kedvezőbb lesz a helyzet az ő politikai szereplésük, esetleg egy új kormányban való részvételük számára. A francia uralkodó körök valóban mérlegelték, ne követeljék-e a Bethlen-kormány távozását. Az angol kormány azonban Bethlen védelmére kelt, mert a szovjetellenes blokkal kapcsolatos terveiket zavarta volna a magyar kormány bukása.

A kormány a bűnügy kipattanása után, a képviselőházi interpellációk elkerülésére, parlamenti vizsgáló bizottságot küldetett ki, hogy az ügyet az ellenzéki pártok részvételével, de a nyilvánosság kizárásával tárgyalják. Az ellenzéki képviselők – látva, hogy a nyugati hatalmak továbbra is megfelelő partnerüknek tekintik a Bethlen-kormányt – visszakozót fújtak. Közreműködtek abban, hogy a parlamenti vizsgáló bizottság Bethlen és közvetlen társainak bűnrészességét a nemzetközi és hazai közvélemény előtt eltussolja. Már csak azt kifogásolták, hogy a miniszterelnök és belügyminisztere „mulasztásokat" követett el a bűnügyről kapott jelzések kivizsgálásában.

A KMP és az MSZMP a frankhamisítási bűntényt a horthysta rendszer leleplezésére használta fel. Az MSZMP közös tüntető felvonulás és nagygyűlés rendezését javasolta az SZDP-nek, amely azonban ezt elutasította. Kitűnt, hogy az SZDP vezetőinek ellenzékisége a frankhamisítási ügyben nem terjed túl a polgári pártok ellenzékiségén, s ha azok visszatáncolnak, ők is követik.

Miután a közös akciót az SZDP vezetői visszautasították, az MSZMP maga hirdetett 1926. március 9-re felvonulást és nagygyűlést. A hatóságok ezt betiltották, a párt vezetőit és sok aktivistáját őrizetbe vették, általános rendőri és katonai készültséget rendeltek el és megszállták a főbb útvonalakat. A jelzett utcákon több ezer munkás gyűlt össze, s bár nem tudtak egységes menetté alakulni, megjelenésükkel mégis demonstráltak.

Az MSZMP 1926 tavaszán több megmozdulást szervezett munkanélküli-segélyért, munkaalkalmak teremtéséért, közmunkák indításáért. Budapesten a Népjóléti Minisztériumba, Miskolcon, Győrben és máshol a helyi hatóságokhoz vezettek munkanélküli felvonulásokat és küldöttségeket.

A salgótarjáni kommunisták szervezték a legkiemelkedőbb megmozdulást, amely a tömegelkeseredés elemi erejű kirobbanásával országos eseménnyé vált. Az elbocsátások és a munkafeltételek rontása miatt a bányászok 1926. április 27-én letették a szerszámot, majd munkanélküli társaikkal együtt Budapestre indultak, hogy ott kényszerítsék ki helyzetük javítását. A nagy éhségmenet, nyolcezer bányász és bányászasszony útját hamarosan csendőrkordon zárta el. Megérkeztek a szakszervezet jobboldali vezetői is, akik a hatósági képviselőkkel együtt hosszas rábeszélés után elérték, hogy a feltartóztatott tömeg csak küldöttséget menesszen a fővárosba. Peyer megtette magát a küldöttség vezetőjévé, hogy elősegítse a megmozdulás leszerelését. A salgótarjániakat semmitmondó ígéretekkel küldték haza.

Az áprilisi megmozdulás olyan tanulság volt a bányászok számára, amely jelentősen kihatott további harcaikra. Növelte gyűlöletüket a fennálló rendszer ellen, elégedetlenségüket a szakszervezet jobboldali vezetőivel szemben, s erősítette forradalmi öntudatukat, a KMP és az MSZMP iránti rokonszenvüket.

1926 júliusában megtartották a törvényszéki tárgyalást a Rákosi–Őry-perben, amelyhez hozzákapcsolták Vági István és társai ügyét is. Az uralkodó körök e tárgyalást kommunistaellenes hajszára akarták felhasználni, de tervüket a vádlottak magatartása ismét keresztülhúzta. Rákosi, Őry és társaik sikerrel védték meg a kommunizmus eszméit és a Tanácsköztársaságot mindenféle rágalommal szemben, megbélyegezték a horthysta rendszert és kiszolgálóit, nagy erővel népszerűsítették a KMP harci követeléseit.

Vági István és társai, az MSZMP kommunista vezetői ügyesen harcoltak a párt legalitásáért. Nem ismerték el, hogy ők a KMP tagjai, hanem forradalmi szocialistáknak vallották magukat. Ugyanakkor kijelentették, hogy az MSZMP-t a II. Internacionáléhoz tartozó, a szociáldemokrata pártok balszárnyához közelálló pártnak tekintik, amely kész a kommunistákkal vállvetve küzdeni.

A kommunistaellenes perben a horthysta rendszer politikailag vereséget szenvedett. 29 vádlottat azonban elítéltek; Rákosit és társait a Kommunista Párt és a KIMSZ szervezésében végzett munkájukért hosszabb, Vágit és társait osztályellenes izgatásért rövidebb időre.

A kormány a perrel nem tudta bizonyítani az MSZMP kommunista mivoltát, így a párt betiltásától egyelőre elállt. Szerepet játszott ebben az is, hogy tekintélyét a frankhamisítási bűnügy morálisan megtépázta, és fő figyelmét arra fordította, hogy a botrányból kilábaljon. Az MSZMP formális betiltása helyett szervezeteinek működését rendőri és csendőri úton igyekezett megbénítani.

Az MSZMP nagy erőfeszítéseket tesz, hogy nyilvános működési lehetőségét megőrizhesse és növelje. Folytatódik a küzdelem a szakszervezetek egységéért és osztályharcos vezetéséért, a tagok ama jogáért, hogy akár az SZDP-hez, akár az MSZMP-hez tartozhassanak.

Az MSZMP vezetősége 1926 októberében levelet intéz az SZDP vezetőségéhez és akcióegységet javasol. Azt ajánlja, hogy a két párt között fennálló politikai és taktikai nézeteltérések ellenére indítsanak együttes harcot a köztársaságért, a teljes egyesülési és gyülekezési szabadságért, a nyolcórás munkanap törvénybeiktatásáért, az új földreformért és más követelésekért.

A Bethlen-kormány 1926 decemberében új parlamenti választásokat írt ki. Az MSZMP egységfrontjavaslata azt is indítványozza, hogy a parlamenti válasz-

tásokon a két párt induljon együtt. Az MSZMP vezetősége nem bízik ennek elfogadásában, de megkísérli harcosabb útra hívni az SZDP-t. Javaslatában utal arra, hogy a közös küzdelemben létrejöhetnek a feltételek a két párt jövőbeni egyesüléséhez osztályharcos alapon.

Az SZDP megbízottjai a javaslatokat átveszik, de az érdemi tárgyalás elől kitérnek, mert nem az MSZMP-vel, hanem továbbra is a polgári ellenzékkel akarnak együttműködni.

1926. október 28-án összeül az SZDP XXIV. kongresszusa, s az MSZMP a küldöttekhez is egységfelhívással fordul. Ebben megállapítja, hogy az SZDP-nek a liberálisokkal való szövetsége „homokra épült". Csak az SZDP és az MSZMP „harci koalíciója az, amely a magyar dolgozók milliós táborát csatasorba tudja állítani a reakció" ellen, a köztársaságért.

Az SZDP vezetői nem hajlandók köztársasági tömegmozgalmat indítani vagy abban részt venni, nem mernek és nem is akarnak akcióegységet az MSZMP-vel, mert ez megalkuvó politikájuk módosítását követelné. Az egységfrontjavaslatot a kongresszuson azzal hárítják el, hogy a kiváltak visszatérhetnek, ha az SZDP politikáját elfogadják. A baloldali ellenzék – amelynek élén ekkor Stromfeld Aurél és Madzsar József orvos áll – ezt az állásfoglalást arra igyekszik felhasználni, hogy növelje a baloldali erők tömörítését az SZDP pártszervezeteiben, erősítse a kizártak visszavételéért folyó akciókat a szakszervezetekben, ugyanakkor hangoztatja, hogy közösen kell harcolni a köztársaságért.

Az MSZMP megkísérli a választásokon való részvételt. Fő politikai jelszava a köztársaság és az új földreform. A hatóságok megfélemlítéssel, terrorral gátolják az MSZMP választási propagandáját. A pártot állandóan üldözik. A bíróságok 1926-ban 273 harcosát ítélik el; ennél szélesebb körű a rendőri és csendőri zaklatás. Csupán a választási kampány heteiben az MSZMP közel félezer agitátorát és szervezőjét tartóztatják le, közülük sokat internálnak.

Az MSZMP az észak-pesti és a Pest környéki lajstromos választókerületben, valamint Győrben, Salgótarjánban, Szolnokon, Gyomán, Kaposváron és Gyömrőn próbál jelöltet állítani. Felhívásában arra szólítja fel a városok és falvak dolgozóit, hogy „mindazokban a választókerületekben, ahol a Szociáldemokrata Párt jelöltje áll szemben a polgári pártok jelöltjeivel, a Szociáldemokrata Párt jelöltjére adják le szavazataikat". A pártot eme elhatározásában az a szándék vezeti, hogy ilyen módon is erősítse az egységfrontot, a fasiszta rendszer elleni küzdelmet. Szolnokon, Kaposváron és Gyömrőn az SZDP nem indul, az ajánlások gyűjtésében az MSZMP-vel szemben mégis a polgári ellenzék jelöltjeit támogatja. Peyernek és társainak rokonszenvesebbek a magukat liberálisnak nyilvánító kereskedők és bankigazgatók, mint a forradalmi proletariátus képviselői.

Az MSZMP választási részvételét a hatósági terror megakadályozta. A választási hatóságok a legtöbb helyen nem hitelesítették az MSZMP ajánlási íveit, s ahol igen, ott az aláírásgyűjtést rendőri és csendőri erővel akadályozták meg. Az észak-pesti választókerületben mégis sikerült összegyűjteni több mint 7500 aláírást a minimálisan követelt ötezer helyett. Itt a választási hatóságok csak 4400 aláírást ismertek el érvényesnek, és így gátolták meg az MSZMP indulását.

Az SZDP a választáson visszaesett: összesen 124 ezer szavazatot kapott, szemben az 1922. évi 274 ezerrel. A titkos szavazású kerületekben 107 ezer szavazatot szer-

zett, míg ugyenezen helységekben 1922-ben 198 ezret. A fővárosi és Pest környéki választókerületben együttesen az SZDP 1922-ben az érvényes szavazatok 43 százalékát kapta, míg 1926-ban csupán 28,5 százalékát. 24 szociáldemokrata mandátumból 14 maradt. Ebben szerepet játszott, hogy a kormány az SZDP-vel szemben is növelte a hatósági nyomást, és az, hogy az SZDP politikájának következményeként a munkásság körében nőtt a passzivitás.

Az Egységespárt 170, koalíciós partnere, a Kereszténypárt 35 mandátumot kapott, s még egy tucat pártonkívüli kormánytámogató is bekerült a parlamentbe. A kormánypárti képviselők közül 90 úgy szerzett nyílt szavazásos kerületben mandátumot, hogy ellenjelölt nem indulhatott és választás egyáltalán nem volt. Külön indult a Gömbös Gyula által vezetett Fajvédő Párt, a kormány dédelgetett jobboldali ellenzéke, de csak három mandátumhoz jutott, ebből is kettőhöz úgy, hogy ellenjelöltek indulását a hatóságok meghiúsították. A liberálisokat a horthysta uralkodó körök még jobban visszaszorították, mint az SZDP-t, s csupán 10 mandátumhoz jutottak; a szélsőlegitimisták közül pedig mindössze három került a parlamentbe.

A választásokon 1,1 millió szavazó vett részt. A hivatalos statisztika ehhez még hozzászámított közel 600 ezer szavazatot 93 olyan nyílt szavazásos kerületből, ahol a kiszemelt képviselőt ellenjelölt hiányának ürügyén szavazás nélkül, „egyhangúlag megválasztottnak" nyilvánították. De még az ilyen hamis statisztika szerint is százezerrel kevesebb volt a szavazó, mint 1922-ben, főleg azért, mert a választásra jogosultak számát leszorították.

Az 1926-os választások idején a Bethlen-kormány számára kedvezőbb volt a helyzet, mint 1922-ben. A pénzügyi stabilizáció nyomán keletkezett gazdasági megrázkódtatás elmúlt, a termelés nőtt, az üzleti élet megélénkült. A frankhamisítási botrány miatt támadt politikai bonyodalmakat a kormány megúszta, és sikerrel bizonyította az uralkodó osztályok előtt, hogy a nyugati hatalmak Magyarországon a horthysta kormányzatot megfelelőnek találják és támogatják. A szélső legitimisták dezorganizálódtak, a liberálisok politikai befolyása szintén csökkent. A választások kimenetelében a csaló választási rendszer mellett ezek a körülmények is szerepet játszottak.

A horthysta rendszer megerősödött. Az uralkodó körök úgy vélték, hogy tovább léphetnek a munkásmozgalom visszaszorításában, követhetik az olasz fasizmus ekkor már kiépült totális rendszerét, és elővehetik ismét revánsháborús terveiket.

A magyar proletariátust növekvő veszélyek fenyegették.

Harc a szakszervezetek védelméért és az imperialista háború ellen

A horthysta rendszer 1927–1929-ben tovább erősödött. A gazdasági helyzet javult, annak ellenére, hogy a mezőgazdasági termelés stagnált. A növénytermesztés valamit fejlődött, viszont az állatállomány nem érte el a háború előttit. A pénzügyi stabilizációt követő évek egyik jellemzője a mezőgazdaság gyors eladósodása, amely kiterjedt a nagybirtok jelentős részére s a parasztbirtokok többségére. Az ipari termelés tovább emelkedett. 1929-ben a bánya- és gyáripar

együttes termelése több mint 70 százalékkal múlta felül az 1924. évit. Kisebb mértékben a kisipar is fejlődött. Az ipar részaránya a nemzeti jövedelemben 1913-ban 28–29 százalék volt, 1929-ben már 39 százalékra emelkedett, a mezőgazdaság részaránya viszont 58–60 százalékról 48–49 százalékra csökkent.

A nagytőkés és nagybirtokos osztályok hatalmi blokkjában mindjobban nőtt az ipari és banktőke ereje és kormányzati befolyása. Ez éles viaskodások, az ipari és agrárérdekeltségek közötti állandó alkudozások és kompromisszumok közepette ment végbe. Az ellentétek az adó- és vámpolitika, valamint az állami szubvenciók körül élesebbé váltak, és a hatalmi egyensúly inogni kezdett.

Az idegen tőke magyarországi érdekeltsége növekedett. A magyar ipari és közlekedési vállalatok részvényeinek kb. 20 százaléka és a magyar nagybankok részvényeinek mintegy 30 százaléka volt a külföldi pénzcsoportok birtokában. Magyar bankrészvényekkel osztrák, francia, angol, amerikai, olasz tőkés csoportok rendelkeztek. Az idegen tőke további terjeszkedése elsősorban kölcsönök folyósítása útján történt.

A kizsákmányolás fő haszonélvezői a hazai kapitalisták és földbirtokosok voltak. A magyar pénzügyi és iparmágnások tőkéje, ipari és egyéb érdekeltsége Magyarországon jobban nőtt, mint a külföldieké. Az ország helyzetét azonban nagyon erősen befolyásolta a pénzügyi függés a nyugati tőkétől. A horthysta rendszer a nyugati hatalmak segítségével erősödött, s a támogatás fejében messzemenő profitszerzési lehetőséget biztosított számukra.

*

Az uralkodó körök a rendszer erősödését a szocialista szakszervezetek megsemmisítésére, az SZDP, valamint a liberális ellenzék további visszaszorítására akarták felhasználni. Azt gondolták, hogy a szakszervezetek meggyengülése miatt csak kisebb ellenállással kell számolniuk a munkásság részéről. A Bethlen-kormány röviddel az 1926. évi parlamenti választások után nyilvánosan is bejelentette, hogy törvényjavaslatot készít elő a szakszervezetek államosításáról. Célja, hogy a szakszervezeteket fasiszta korporációs szervezetekké, a tőkések és munkások közös testületeivé alakítsa, azt hirdetve, hogy a tőkések és a munkások érdekei közösek. Ilyen módon akarta megsemmisíteni a proletárság önálló osztályszervezeteit, meghiúsítani a kizsákmányolás elleni szervezett fellépéseket.

A szakszervezetek államosításának terve harci riadóként hatott a szervezett munkásságra, nyugtalanságot keltett a szervezetlen tömegekben is és mindazok között, akiket aggasztott a totális fasizmus veszélye. Az Új Március 1927 január–februári száma foglalkozik a szakszervezeteket fenyegető merénylettel. Megállapítja, hogy a készülő kormányoffenzíva ellen nemcsak a szakszervezeti tagok, hanem a munkásság nagy tömegei fognak fellépni, s a kommunisták „a helyükön lesznek, amikor a nagy támadás elkezdődik".

A Bethlen-kormánynak szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy a kommunisták és a szociáldemokraták összefognak a szakszervezetek védelméért, s az SZDP és az MSZMP között esetleg egységfront jön létre. Terrorrendszabályokkal, az MSZMP működésének meghiúsításával próbálta ennek útját állni.

A rendőri üldözés 1927 február végén érzékeny veszteséget okozott a KMP-nek

és az MSZMP-nek. Letartóztattak 72 kommunistát, közöttük a párt több itthoni vezetőjét. Lefogták Szántó Zoltánt, a KMP Budapesten működő Titkárságának tagját, Lőwy Sándor pékmunkást, a KIMSZ titkárát. Ismét bebörtönözték Vági Istvánt és az MSZMP vezetőségének más tagjait. Az MSZMP-t formálisan nem oszlatták fel, de összejöveteleit rendőri és csendőri úton meghiúsították, s működési lehetősége gyakorlatilag megszűnt.

A letartóztatások átmeneti fennakadást idéztek elő a kommunisták munkájában, azonban tovább folytatódik a munkásság együttes küzdelme a szakszervezetek védelméért. Ezt elősegíti a gazdasági harcok fejlődése is; a munkásság felhasználja a konjunktúrát, hogy bérjavításokat, kedvezőbb munkafeltételeket érjen el.

1927-ben a bérmozgalmakban csaknem 125 ezer munkás vett részt. Ezek során közel 20 ezer munkás lépett sztrájkba, 13 ezret pedig a vállalkozók kizártak, hogy ilyen módon térítsék el őket követeléseiktől. Legjelentősebb volt a csepeli Weiss Manfréd-gyár hétezer és az Egyesült Izzó 3500 munkásának több hetes harca június–augusztusban. A következő évben 116 ezren vettek részt bérharcokban. Ezek során 29 ezren léptek sztrájkba, a vállalkozók pedig kétezer munkást zártak ki. A legjelentősebb sztrájkok a faiparban, az építőiparban és a bányaiparban voltak. Az utóbbiak közül kiemelkedik kétezer pilisvörösvári bányász megmozdulása, akik 1928 decemberében megindultak Budapestre. Ezt az éhségfelvonulást hasonló módon állították meg, mint 1926-ban a salgótarjánit. 1929-ben ismét a bányaiparban a legjelentősebbek a megmozdulások.

A sztrájkok alkalmával a munkások sztrájkbizottságokat választanak, s ezekben a kommunisták és szociáldemokraták vállvetve működnek. A bérharcok szervezésében nő a kommunisták szerepe. A jobboldali szakszervezeti vezetők igyekeznek a sztrájkolók háta mögött, a sztrájkbizottságok kikapcsolásával tárgyalni a vállalkozókkal. Sietnek mielőbb leszerelni a megmozdulásokat fél-, negyed vagy csupán valamilyen látszólagos engedmény alapján. Peyer és társai ilyen politikával igyekeznek rábírni a gyárosokat és a kormányt, hogy legyenek „belátóbbak" és mondjanak le a szakszervezetek államosításáról.

A szocialista szakszervezetek megsemmisítésének terve a revánsháborúra való készülődéseknek, a háború politikai előkészítésének egyik eleme. Az uralkodó körök messzemenő reváns-reményeket fűznek a nemzetközi helyzetben mutatkozó változásokhoz.

A Bethlen-kormány 1927 áprilisában az olasz fasiszta kormány kívánságára, angol jóváhagyással megkötötte az olasz–magyar barátsági szerződést. Anglia forszírozta a szovjetellenes blokk létrehozását, s május végén megszakította a diplomáciai viszonyt a proletár állammal. Több országban szovjetellenes fellépések lángoltak fel. Június 7-én Varsóban meggyilkolták a Szovjetunió diplomáciai képviselőjét.

A horthysta uralkodó körök várva várják a pillanatot, hogy kitörjön a háború, sikerüljön Magyarországot belevinniük, ennek révén területeket visszaszerezniük a szomszéd államoktól. Júliusban különböző politikai csoportok – horthysták, legitimisták, liberálisok – kibontakoztatják a revíziós kampányt a határok megváltoztatásáért. A szovjetellenes háborúban való részvétel fejében területi igényeik kielégítését követelik.

A szovjetellenes blokkhoz fűzött remények azonban hiúnak bizonyulnak.

A Szovjetunióval való szakításban más államok nem követték Angliát, a blokk létrehozása nem sikerült. A győztes imperialista hatalmak frontja viszont bomladozik.

A nyugat-európai helyzet alakulása megkönnyítette a legyőzött országoknak, hogy megszabaduljanak az állandó katonai ellenőrzéstől. A győztesek közvetlen ellenőrzését 1927-ben lazább népszövetségi katonai ellenőrzés váltotta fel. Ezt követően Németországban és Magyarországon is fokozódtak a nyílt revánspolitikára való áttérés előkészületei. A Bethlen-kormány azonban túlbecsülte a győztes hatalmak frontjának kezdődő bomlását is. A katonai ellenőrzést ugyan lazították, de a fegyverkezési korlátozásokból nem engedtek. A magyar kormány a hadsereg létszámában túllépte a megengedettet – s ezt elnézték neki –, de a nehéztüzérség, valamint a páncélos és légierő felállításának tilalmát kénytelen betartani. A revíziós kampány egyedüli külpolitikai eredménye az, hogy az úgynevezett kisantantot alkotó államok: Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia szorosabban összefogtak Magyarország ellen. A revíziós propaganda azonban tovább folyik, a revánsháború hangulati előkészítésének fő fegyvere marad.

A Bethlen-kormány a kül- és belpolitikai események alakulása következtében jobbnak látta levenni a napirendről a szakszervezetek államosítását. A szervezett munkásság politikai ereje ugyanis nagyobbnak bizonyult, mint a szakszervezetek taglétszáma. A gazdasági harcokban a szervezetlen munkásság is a szakszervezetek köré tömörül. Az uralkodó köröket nyugtalanítja az is, hogy újabb nemzetközi tiltakozástól kell tartaniuk, ha a szakszervezetek elleni támadást végrehajtják. E tervüktől tehát egyelőre elálltak; a keresztényszocialista szakszervezetek további erőltetésével próbálnak szélesebb tömegbázist teremteni a munkások között.

Az imperialista háború veszélye az angol kormány blokkszervezési kísérletének kudarca után is állandóan fenyeget. A tőkés nagyhatalmak mindegyikében működnek agresszív erők, születnek újabb háborús tervek. A magyar uralkodó körök is fokozzák katonai előkészületeiket, együttműködve az olasz kormánnyal és a német vezérkarral.

A KMP egyik fő feladatának tekinti, hogy erre a veszélyre ráirányítsa a nép figyelmét. A szervezett munkásság szemben áll az uralkodó osztályok háborús törekvéseivel és a soviniszta hangulatkeltéssel. A baloldal ennek megfelelő cselekedeteket követel az SZDP vezetőségétől. A Pártvezetőség viszont leplezi és támogatja a kormány háborús előkészületeit, a szakszervezetek és az SZDP tagságát igyekszik legalábbis passzív várakozásra bírni, nem is sikertelenül.

A KMP az egyetlen párt Magyarországon, amely felfedi a Bethlen-kormány háborús mesterkedéseit, következetesen leleplezi a revíziós propagandával üzött népcsalást, s azt, hogy a kormány kész áruba bocsátani a magyar nép vérét szovjetellenes hadjárat céljaira. A KMP aktív harcot folytat a békéért, a Szovjetunióval való barátságért, az igazságtalan békeszerződések megszüntetéséért a népek összefogása útján.

Szervezeti és taktikai kérdések a Kommunista Pártban.
A Komintern VI. kongresszusa
és a KMP politikai irányvonala

A KMP az illegalitás súlyos körülményei között folytatja tevékenységét. A pártmunka irányítására a KB állandó szerveként működik a *Külföldi Bizottság* és a hazai *Titkárság*. A Külföldi Bizottság – KÜB – Bécsben székel, vezetője Landler Jenő. Kun Béla a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának és Középeurópai Titkárságának is tagja. Időnként illegálisan Bécsbe utazik, hogy a KMP Központi Bizottságának munkájában közvetlenül részt vegyen. A KÜB tagjai többnyire emigrációban élnek. Magyarországra csak illegálisan utazhatnak, mert a horthysta rendőrség elfogatóparancsot adott ki ellenük. Ezért a KÜB-nek csak egy-két tagja tartózkodik felváltva Budapesten és vesz részt az illegálisan működő Titkárság munkájában. A Központi Bizottság üléseire a Titkárságban dolgozó KB-tagok is Bécsbe utaznak. A párt politikai irányításában a Külföldi Bizottság szerepe a jelentősebb, a gyakorlati munka közvetlen irányításában a Titkárságé.

A Központi Bizottság összetétele a KMP I. kongresszusa után változott. Ezt a rendőri üldözés folytán elszenvedett veszteségek is szükségessé tették. A kiegészítések során a KB tagjai lettek Budapesten dolgozó elvtársak, így Kocsis János gyári munkás és Poll Sándor tisztviselő, valamint emigrációban élők, köztük Lukács György és Révai József.

A KMP szervezeti erejét a szakszervezeti, üzemi, területi és kultúregyesületi pártcsoportok hálózata alkotja. Hasonló jellegű a KIMSZ szervezete. A KMP és a KIMSZ tagjai különösen vidéken, valamint egyes szakszervezeti szakosztályokban, kultúregyletekben gyakran közös kommunista csoportként működnek. Külön KIMSZ-sejtek főleg azokban a szakszervezetekben dolgoztak, amelyekben ifjúmunkáscsoportok is alakultak. Ezeket többnyire a KIMSZ tagjai szervezték és ők vezetik. A Szaktanács időnként elrendelte egy-egy ifjúmunkáscsoport feloszlatását baloldali magatartásáért, de csaknem mindig sikerül őket a szakosztályi vezetőségek hozzájárulásával újjászervezni.

A KMP I. kongresszusának határozata alapján létrehozták Magyarországon a *Vörös Segély* nevű illegális szervezetet. Csoportjai egyes gyárakban, főleg a szakszervezetekben, kultúr- és sportegyesületekben működnek; pénzt, könyvet, néha ruhaneműt is gyűjtenek a bebörtönzött harcosok és azok támasz nélkül maradt családtagjai részére. A VS szerzett ügyvédeket a perbe fogottak védelméhez. Tagjai nemcsak gyűjtéseket rendeznek, hanem politikai harci csoportokat alkotnak, amelyeket kommunisták vezetnek, s munkájukban nagy számban vesznek részt a párttal rokonszenvezők is. A Vörös Segély csoportjaiban a KMP sok új harcosa nevelődött. A VS ugyanakkor a kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttműködését segítő szervezet. Kapcsolatot teremtett demokratikus értelmiségi körökkel is, amelyek a fasizmussal való szembenállásuk kifejezéseként részt vállalnak a bebörtönzöttek segítésében.

Az MSZMP megszűnésével csökkent a KMP kapcsolata a falvakkal. A kommunisták a Földmunkásszövetség helyi csoportjainak erősítésével, illetve ismételt megszervezésével igyekeznek a falu forradalmi erőit összefogni. A baloldali szociáldemokratákkal közösen sikerült tömöríteni e szervezetbe néhány ezer földmun-

kást, főleg a tiszántúli megyékben. A párt falusi befolyása azonban 1928–1929-ben elmarad attól, amit 1926-ban az MSZMP útján elért. A Földmunkásszövetség helyi csoportjainak hatékony működését a csendőri zaklatásokon kívül a szövetség központjának jobboldali vezetői is akadályozzák. Az itt végzett forradalmi munka mégis fontos szervezeti bázist teremtett, amelyre támaszkodva a KMP népszerűsíti a falvakban agrárköveteléseit, s helyi akciókat kezdeményez az ínség enyhítéséért, segélyért és munkaalkalmakért.

A kommunista propaganda és az illegális pártépítés elősegítésére 1928 júniusában megjelent Budapesten a KMP központi lapja: a *Kommunista*, és újra megjelent, még áprilisban, a KIMSZ lapja: az *Ifjú Proletár*.

Az MSZMP megszűnte után a KMP megerősítette a szakszervezetekben és az SZDP területi szervezeteiben működő pártcsoportjait.

A KMP tevékenységében központi helyet foglal el a munkásság legfontosabb tömegszervezeteiért, a szakszervezetekért vívott harc. Ezek védelme az összmunkásság ügye. A reformista vezetők is a szakszervezetek államosítása ellen foglaltak állást. A sztrájkmozgalom növekedése és a szovjetellenes háborús tervek kudarca Bethleneket a szakszervezetek elleni merénylet elhalasztására késztette ugyan, de az SZDP-t ezzel tovább zsarolják. A reformista vezetők viszont a bérharcok mérséklésével, a sztrájkok leszerelésével igyekeznek eloszlatni az uralkodó körök bizalmatlanságát a szakszervezetekkel szemben.

A szociáldemokrata jobboldal az elégedetlenségnek hangot adó ellenzéket újabb retorziókkal próbálja elhallgattatni. Ugyanakkor nyugtalanítja őket az is, hogy a retorziók visszahatásaként a szakszervezetek tovább gyöngülnek. Folytatják a nyilvános kommunistaellenes uszítást, de közben manővereznek: a szervezetekben zárt körben gyakran elismerik, hogy a baloldaliak áldozatkészen fáradoznak a szakszervezetek erősítésén. Tudomásul veszik, ha a szakosztályok szervező bizottságaiba, helyi csoportok vezetőségeibe kommunistának ismert embereket is beválasztanak. Ha azonban ezek a szervek – akár részt vesznek benne kommunisták, akár nem – a burzsoázia előtti behódolás politikájával élesen szembefordulnak és önálló akcióba kezdenek, Peyerék feloszlatják, a szembeszegülőket kizárják, nemegyszer a horthysta rendőrség segítségével távolítják el a szervezetek helyiségeiből. A szociáldemokrata szakszervezeti vezetők egy része ezt helyteleníti, viszolyog tőle, sőt megakadályozni vagy legalábbis mérsékelni igyekszik, és a kizártak visszavételéért is fellép.

A KMP és a KIMSZ sikeres erőfeszítéseket tett a legális lehetőségek kiszélesítésére a szocialista kultúr- és sportszövetségekben is, amelyek még az első világháború előtt jöttek létre. Kulturális rendezvények keretében folytatják a politikai felvilágosítást, terjesztik a forradalmi eszméket és új harcosokat nevelnek a KMP számára. Rendszeressé vált kirándulások szervezése is hasonló célból.

A munkásmozgalom a szocialista kultúra ihletője és hordozója s egyben mindannak tisztelője és befogadója, ami haladó az emberiség kultúrájában, a nép ügyét szolgálja, életét szebbé teszi, gazdagítja. A szellemi élet sok képviselőjének érdeklődését és rokonszenvét váltja ki az, hogy a munkásmozgalom egyik fő célja a nép műveltségének emelése. A kultúra művelői közül sokan e rokonszenv útján jutnak el a proletárság eszméinek elfogadásáig és válnak a munkásosztály harcosaivá, a forradalmi eszmék képviselőivé és terjesztőivé.

A KMP felhasználva azt a lehetőséget, hogy évenként legfeljebb tízszer megjelenő időszaki laphoz nem kellett előzetes hatósági engedély, 1927 szeptemberében kiadott Budapesten egy kulturális folyóiratot: a *100%*-ot. E kiadvány a szocialista kultúra terjesztését ügyesen összekapcsolta a munkásság politikai küzdelmeinek segítésével.

Sokan az MSZMP volt tagjai és a szakszervezetekből kizárt baloldaliak közül beléptek a szocialista kultúr- és sportszövetségekbe: a Természetbarátok Turista Egyesületébe, a Munkás Testedző Egyesületbe, a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületébe és az Alkoholellenes Munkás Szövetségbe. A forradalmi irányzat ezekben a szövetségekben megerősödik, számos csoportban a baloldal szerzi meg a vezetést. E csoportok kapcsolatban állnak a szociáldemokrata pártszervezetekben és a szakszervezetekben működő baloldallal.

A kultúr- és sportegyesületekben a KMP és a KIMSZ tagjai vitáik során csatáznak a jobboldali szociáldemokratákkal. Olyan csoportokkal is hadakozniuk kell, amelyek magukat forradalmi irányzatúnak mondják, és szidják Peyerék paktumpolitikáját, de támadják a KMP-t meg a KIMSZ-et is. E csoportok felléptek az illegális szervezetek létesítése ellen, mondván, hogy az csak felesleges áldozatokat eredményez. A rendőri üldözés tényéből, a lebukásokból kovácsoltak érvet a forradalom élcsapata ellen. A Kommunista Párt likvidálásának e szószólói tanulóköröket szerveztek, hogy követőik jól képzett vezetők legyenek, ha majd győz a forradalom.

A tanulás valóban fontos feladat volt, de nem azért, hogy a forradalom hívei tartalékolják magukat a győzelem utánra, hanem azért, hogy szembenézve minden üldözéssel, felkészültebben szervezzék és vezessék a munkásság harcait, fejlesszék a forradalmi élcsapatot, a pártot, amely hivatva van előkészíteni a proletariátust a forradalom megvívására.

A pártellenes frakciók a munkások vonzódását a kultúrához és a sporthoz szintén arra igyekeznek felhasználni, hogy visszatartsák őket a KMP által hirdetett politikai harctól. A kultúrmunka nagyon értékes és szükséges fegyvere a forradalmi felvilágosító munkának, a sport is jól szolgálhatja ezt, de mindkettő csak akkor, ha célja a forradalmi párt segítése, nem pedig a munkások elvonása a párttól. A kommunistáknak különösen a kultúregyletekben kell fellépniük azok ellen, akik a KMP-től való elzárkózást hirdetik. A káros nézetekkel nemcsak a KMP és a KIMSZ illegális kiadványai szálltak szembe nyíltan, hanem a *100%* is, amely egyben példát mutatott arra, hogyan lehet a horthysta cenzorokat kijátszva a kulturális tevékenységet egybekapcsolni az illegális párt eszmei harcának támogatásával.

A pártellenes csoportok közül legismertebb a deményistáké. Vezetőjük Demény Pál technikus, aki 1919–1921-ben részt vett az illegális mozgalomban, de a marxizmust zavaros nézetekkel keverő felfogása és bizalmatlanságot keltő magatartása miatt a KMP-vel már akkor szembekerült. Egy másik hasonló frakció Weiszhaus Aladár vezetésével jött létre. Ő egy időben a KMP tagja, az SZDP ellenzékének, majd az MSZMP-nek is egyik vezetője volt. 1926-ban centrista politikai vonalra csúszott, a KMP-vel szembeforduló frakciót szervezett az MSZMP-ben. E frakció az MSZMP megszűnése után is fennmaradt. A deményisták ebben az időben főleg a kultúregyesületekben működnek, a weiszhausisták pedig egyes szakszerve-

zeti csoportokban. Baloldali érzelmű embereket tévesztenek meg, különösen fiatalokat. A befolyásuk alá kerültek nagy része azonban hosszabb-rövidebb idő múlva szakít velük, a szakszervezeti és az SZDP-ellenzék aktív harcosa, a KMP segítőtársa, majd tagja lesz.

*

Az európai munkásmozgalom fejlődését nehezíti, hogy a szociáldemokrata pártok a viszonylagos stabilizáció éveiben tovább haladnak a burzsoáziával való együttműködés útján. Az ipari konjunktúra éveiben a reformista illúziókat erőteljesebben terjesztették, mondván, hogy a tőkés rendszer túltermelési válságai megszűntek. Igazoltnak látták, hogy a „szervezett kapitalizmus" a munkaviszályok békés rendezésével, a kötelező állami döntőbíróság bevezetésével és a szociálpolitika fejlesztésével békésen „belenő" a szocializmusba.

A nagytőkés körök kevésbé osztják a reformista ideológusok ama reményét, hogy a „szervezett kapitalizmust" nem fenyegeti proletárforradalom. Számos országban mind nagyobb támogatást nyújtanak a fasiszta mozgalmaknak, hogy azok segítségével megnyirbálják a demokratikus jogokat, előkészítsék a burzsoá diktatúra polgári demokratikus formáinak esetleges felváltását fasiszta diktatúrával. A szociáldemokrata pártok a fasiszta mozgalmakkal szemben a liberális és a konzervatív pártokkal igyekeznek szorosabban együttműködni, s nekik politikai engedményeket téve fokozzák a harcot a kommunista pártok ellen. A kommunistákat hol „fantasztáknak", hol a „reakció cinkosainak", a burzsoázia „felbérelt ügynökeinek" nyilvánítják, hol pedig a burzsoáziával együtt „szovjet ügynököknek" szidalmazzák őket.

Az európai kontinens két legjelentősebb szociáldemokrata pártja, a német és az osztrák párt is ezt az utat járja. Ausztriában a Szociáldemokrata Párt képviseli a legnagyobb politikai erőt. Fegyveres védő alakulata is van: a Republikanischer Schutzbund (Köztársasági Védszövetség), amely ekkor a legszámottevőbb fegyveres erő az országban. A pártnak jelentős befolyása van a hadseregre, a rendőrségre és a csendőrségre is. A bécsi munkásság 1927. július 15-én néhány fasiszta gyilkos felmentése ellen tiltakozva hatalmas forradalmi tüntetésen mutatja meg erejét és elszántságát. A párt vezetősége azonban – amelyben a centristák és revizionisták blokkot alkottak – leszereli ezt a nagy megmozdulást, defenzívában tartja a proletariátust, hogy kikerülje az éles harcot a polgárháborúra készülő jobboldali erőkkel. 1928 végén megalkuszik a parlament jogainak csorbításával, amit a nagyburzsoázia és a földbirtokos osztály a demokratikus jogok elleni további támadás előkészítése céljából visz keresztül.

A Német Szociáldemokrata Párt 1928 őszén koalícióra lép a burzsoázia centrumpártjaival, szakít az addig hirdetett pacifista politikával. Mint kormánypárt segíti a német vezérkar által követelt flottaépítést, a revánsháborúra való felkészülés gyorsítását. A szocialista miniszterek nyílt pálfordulása válságot idéz elő a pártban. A reformista vezetők azonban legyűrik az ellenzéket. A forradalmi erők visszaszorítása céljából a szociáldemokrata belügyminiszter 1929-ben betiltja a május elsejei felvonulást. A tilalom ellenére felvonuló tömegeket Berlin szociáldemokrata rendőrfőnökének parancsára sortűz fogadja. A vérengzésnek 29 munkás esett áldozatul. Ezután betiltják a Kommunista Párt védelmi alakulatát, a Roter Front-

kämpferbundot (Vörös Frontharcos Szövetséget), miközben a polgárháborúra készülő fasiszta alakulatok teljes szabadságot élveznek.

A kommunista pártokban egyre nagyobb felháborodást vált ki a szociáldemokrata pártok mind messzebbmenő együttműködése a monopolista burzsoáziával és vezetőiknek gátlástalan harca a munkásság forradalmi mozgalma ellen. Ebben a légkörben módosul a szociáldemokrata pártok értékelése. Olyan elnevezések terjednek el, amelyek a legélesebben bélyegzik meg az áruló munkásvezéreket. Az első világháború idején Lenin szociálsovinisztáknak és szociálimperialistáknak nevezte azokat a szocialista vezetőket, akik a munkásságot és a népet elárulva az imperialista háború támogatóivá váltak. Most egyre terjed a szociálfasiszta elnevezés a szociáldemokrata pártok vezetőinek jellemzésére, s mind gyakrabban nyilvánítják szociálfasisztának nemcsak az egyes jobboldali vezetőket, hanem valamennyit, majd a szociáldemokrata pártokat is.

Amikor a burzsoázia politikai változásra készül és e célból a fasiszta mozgalmakat erősíti, az osztályegyüttműködést hirdető szociáldemokrata vezetők egy része kész a fasiszta törekvések kiszolgálására, és a fasiszta ideológiához is közeledik. De súlyos hiba e jobboldali vezetőket azonosítani a szociáldemokrata pártokkal, mert azok fasisztaellenes pártok akkor is, ha vezetőik között ilyen árulók vannak. E pártokban a jobboldali vezetők legádázabb kommunistagyűlölete ellenére is állandóan él a törekvés a kommunistákkal mint osztálytestvérekkel való együttműködésre. A szociáldemokrata pártoknak szociálfasisztává nyilvánítása mélységesen lebecsüli a bennük rejlő antifasiszta erőt és nagyon sérti e pártok egész tagságát.

Magyarországon Peyer és társainak készsége a fasiszta kormányzat előtti behódolásra, a baloldaliak sorozatos kizárása a szakszervezetekből, az ellenzékkel szemben a rendőrségtől kért és kapott támogatás adott tápot a szociálfasiszta jelző elterjedéséhez. A KMP Központi Bizottsága is módosította az SZDP értékelését, valamint a szakszervezeti munka és az egységfrontért való harc taktikáját.

A szakszervezeti tagok között nagy az elégedetlenség, s a KMP-nek szüntelen harcot kell folytatnia a kiválást és külön szakszervezetek alakítását célzó káros törekvések ellen. Sikerül eltérítenie az építő és bőrös ellenzéket attól a szándékától, hogy külön szakszervezetet alakítson. A vasmunkás szövetségben viszont 1928-ban újabb kiválás történik. Közvetlen előzménye az, hogy a gyáripari lakatosok szervező bizottsága a szakszervezeti központ politikáját megalkuvónak nyilvánította és kifejezte bizalmatlanságát iránta; emiatt a szervező bizottság hat tagját 1928 szeptemberében – röviddel a szakszervezet közgyűlése előtt – kizárták. Ez indította el a kiválást. Élén a kizártak egyike, a centrista Schwartz Aladár állt, aki kapcsolatot tartott a bécsi Világosság-csoporttal. A szakításba bekapcsolódott a Deményi-frakció néhány tagja is.

A KMP igyekezett rávenni a kiválni akarókat, hogy álljanak el külön szakszervezet alakításától. Ez azonban nem sikerült.

A vasasszakszervezet jobboldali vezetői a kizártakat kommunistáknak nyilvánították, remélve, hogy ennek következtében külön szervezet létrehozását a hatóságok meghiúsítják. A szaklap 1928. október 12-i számában szidalmazza a kizártakat, akik „lekötötték magukat egy olyan áramlat mellé, amely nem az építés, hanem a rombolás munkáját tűzte ki célul maga elé". A lap egy másik száma a kizártak egyikéről ezt írja: „Mint a bolsevikok egyik exponense, akinek emiatt

már többször volt baja, olyan demokráciát kívánt a szövetség beléletében meghonosítani, amely nem a magyar szervezett munkásság, hanem Oroszország érdeke", amely „az Oroszországból jött utasításnak 100 százalékban megfelelt". Ez egyenes felszólítás a horthysta rendőrséghez: itt vannak a kommunisták! Vigyétek!

A kiváltak – több százan – a korábban különvált esztergályos szervezet keretében kezdték meg működésüket önálló szakosztályként. Az újabb szakítás, hasonlóan az esztergályosokéhoz, káros volt a munkásság számára.

A KMP Központi Bizottsága a lakatosok kiválása után felülvizsgálta szakszervezeti politikáját. Ennek során megállapította, hogy a párt mindig szembefordult a szakszervezetek szakításával, viszont „a kiválási mozgalmak mégis lefolytak, de nélkülünk". Ez az értékelés figyelmen kívül hagyja, hogy a szakadás elleni fellépés több esetben eredményes volt. A Központi Bizottság hangsúlyozza, hogy továbbra is fő feladat: erősíteni és osztályharcossá tenni a meglevő szakszervezeteket. Emellett arra a következtetésre jut, hogy egyes esetekben célszerű a kiválási törekvéseket támogatni, azok élére állni. Úgy véli, hogy a létrejövő külön szakszervezetek önálló vörös szakszervezeti mozgalom bázisává válhatnak. E taktikamódosítás csupán annyiban volt helyes, hogy a KMP nagyobb figyelmet fordít a kivált esztergályosok és lakatosok közötti munkára, létrehozza sejtjeit az ő szervezeteikben is. Ennek eredményeként a baloldali erők hatékonyabban tudnak fellépni a kár csökkentéséért, amit a szakadás a vasmunkásoknál okozott. Azonban bizonytalanságot keltett az az állásfoglalás, hogy a KMP a kiválási törekvéseket is támogathatja.

A szakítási törekvések, bár a munkások jogos elégedetlenségét fejezik ki, károsak és veszélyesek. Külön kisebbségi szakszervezet alakítása meghátrálás a reformista szakszervezetek osztályharcos vezetéséért folyó harcban. A kiválási törekvések különösen veszélyesek Magyarországon, mert itt a horthysta diktatúra körülményei között vörös szakszervezetek létesítése egyébként is irreális cél.

A szakszervezeti taktika módosítását a Központi Bizottság azzal indokolja, hogy „a bürokrácia szociálfasiszta elemeiből most . . . minden kétséget kizáró módon szociálfasizmus" alakult ki. A reformista bürokráciának szociálfasizmussá nyilvánítása a szektás tendenciák további erősödéséhez vezet. Ennek egyik megnyilvánulása az egységfronttaktika leszűkítése helyi jellegű egységakciókra, csak „alulról való egységfrontra". Az SZDP vezetőségével és a szakszervezeti központokkal létrehozandó akcióegység, a „felülről való egységfront" elvetése nehezíti, nemegyszer lehetetlenné teszi a helyi jellegű közös fellépést is.

*

A KMP szakszervezeti politikájának módosítása után vita keletkezett a Központi Bizottságban a stratégiai célról. Landler Jenő, a magyar munkásmozgalom kiváló harcosa ekkor már nem élt. Hosszas betegség után, 1928 februárjában ragadta el a halál; hamvait Moszkvába vitték és a Lenin Mauzóleum mögött, a Kreml falában helyezték örök nyugalomra. A nagy tapasztalatokkal és jó gyakorlati érzékkel rendelkező kommunista vezető elvesztése a szakszervezeti taktika módosításakor is éreztette hatását. Halála után a párt emigrációs szervezeteiben a régi frakcióharc is kiújult, ami nehezítette a kérdések elvi tisztázását.

A stratégiai célról keletkezett vitához a Kommunista Internacionálé 1928 nyarán tartott VI. kongresszusa adott ösztönzést.

A VI. kongresszus elfogadta az Internacionálé programját, amely a szocialista világforradalomért folyó küzdelem nagy jelentőségű okmánya. A program tervezete már az V. kongresszus napirendjén is szerepelt, 1924 nyarán elfogadták a további munka alapjául. Az 1924-es tervezet megállapítja, hogy a fejlett tőkésországokban proletárforradalom van napirenden, más országokban polgári demokratikus forradalom, amely proletárforradalomba nő át, míg a gyarmati és félgyarmati országoknak keresztül kell menniük a nemzeti felszabadító háború szakaszán, mielőtt a szocialista átalakulás útjára léphetnek.

A VI. kongresszus által elfogadott program bővebben foglalkozik a forradalmak alaptípusaival. Külön említi a közepes fejlettségű kapitalista országokat – amelyekhez Magyarország is tartozott –, ahol a mezőgazdaságban a feudális maradványok még jelentősek, a polgári átalakulás még nem fejeződött be, de már megvannak a szocialista építéshez szükséges minimális anyagi feltételek. Megállapítja, hogy ezen országok közül egyesekben lehetséges polgári demokratikus forradalom, amely többé-kevésbé gyorsan átnőhet szocialista forradalomba, másokban lehetséges proletárforradalom, amelyben nagy szerepük lesz a polgári demokratikus feladatok megoldásának is. „Az első esetben tehát lehetséges, hogy a proletárdiktatúra bekövetkezhet később is, a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrájától a proletariátus szocialista diktatúrájához való átmenet folyamán."

A KMP Központi Bizottságában vita támadt, vajon Magyarországon fenntartandó-e a proletárforradalom mint közvetlen stratégiai cél.

Lukács György 1928 végén tézistervezetet terjesztett elő a magyarországi helyzetről és a KMP feladatairól, s ebben a Komintern programjára támaszkodva állást foglalt amellett, hogy Magyarországon polgári demokratikus forradalom van napirenden, tehát a demokratikus diktatúra kivívása a helyes közvetlen stratégiai cél. Az ebből adódó gyakorlati következtetéseket nem vonja le kellően, főleg azért, mert a szociáldemokrácia értékelésében és a szakszervezeti munka kérdésében fenntartja a KB téves állásfoglalását. Ő is úgy véli, hogy a kiválások következtében új szakszervezetek alakítása szükséges, mert a szakszervezeti bürokrácia belenövése a „fasizált államgépezetbe" ma már „annyira előrehaladt, hogy ezt a folyamatot megállítani nem lehet". A stratégiai cél kérdésében azonban, amelynek megválasztása döntően befolyásolhatja a párt politikai irányvonalának további alakulását, Lukács helyes álláspontot fejtett ki téziseiben. Javasolta egyben, hogy a párt tartsa fenn a köztársaság jelszavát, amelyet az I. kongresszus mint lehetséges politikai jelszót jelölt meg.

A Központi Bizottság a köztársaság jelszavát levette a napirendről, korábbi kiadását jobboldali hibának nyilvánította, s a proletárdiktatúrát mint közvetlen stratégiai célt fenntartotta. Ezt mindenekelőtt Kun Béla szorgalmazta. Kun úgy vélte, hogy Magyarországon a földbirtokos osztály már teljesen összenőtt a burzsoáziával, és hatalmának megsemmisítése csak a burzsoázia megdöntésével együtt lehetséges. Ebből az értékelésből azt a következtetést vonta le, hogy a földbirtokos osztály kisajátítása és a földosztás csak a szocialista forradalom „melléktermékeként" lehet. E vélemény kiegészült azzal a feltételezéssel, amely szerint ahol már volt proletárdiktatúra, ott az újabb forradalom csak szocialista lehet. Ez a felfogás

a proletárforradalmat egyszer már győzelemre vezető harcosok vágyából fakadt, s nem támaszkodott az ország tényleges helyzetének megfelelő elemzésére.

A valóságban Magyarországon megvolt az objektív lehetősége és szükségessége annak, hogy a demokratikus átalakulásért folyó harcban egyesítsék a nép összes forradalmi erőit a nagybirtokos osztály hatalmának felszámolására, a földosztás végrehajtására. E feladat megoldása után a proletariátus könnyebben kifejlesztheti harcát a szocialista forradalom győzelméért.

A Komintern VI. kongresszusa a nemzetközi helyzet elemzése kapcsán megállapította, hogy a kapitalista világban az ellentmondások újra mélyülnek, a stabilizáció végéhez közeledik. Fokozódik az ellentét a termelés növekedése és a piacok elégtelensége között, a konjunktúrát túltermelési válság fogja felváltani, amely kiélezi a kapitalizmus általános válságát. Növekszik mind az imperialisták egymás közti, mind pedig együttes szovjetellenes háborújának veszélye. A tőkés világban óriási méretű osztályösszeütközések sorozata, valamint a gyarmati és félgyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalmának újabb fellendülése fog kibontakozni. A kommunista pártok feladata, hogy felkészüljenek a küszöbönálló nagy harcokra. Különösen előtérben áll a küzdelem mindenfajta imperialista háború ellen.

*

A proletárság erőinek mozgósítását nagyon nehézzé tette a szociáldemokrata pártok mind messzebbmenő együttműködése a burzsoáziával, aktív közreműködésük az imperialista hatalmak fegyverkezési versenyében; a kommunista pártokkal való akcióegységet elvetették és folytatták a gátlástalan kommunistaellenes propagandát. Fokozta a nehézségeket azonban az is, hogy a kommunista pártok politikájában a szektás tendenciák erősödtek, holott a növekvő feladatok egyre sürgetőbben követelték ezek leküzdését.

1929 első felében még tart a konjunktúra, s a szociáldemokrata pártok még bízón terjesztik a „szervezett kapitalizmushoz" fűzött illúziókat. Az európai reakció azonban újabb támadásra készül, a fasiszta törekvések Németországban, Ausztriában és más országokban gyorsan erősödnek. A háborús veszély fokozódása is sürgeti a kommunista és a szociáldemokrata pártok összefogását, ehelyett azonban élesedik közöttük a harc.

A magyar munkásmozgalomban hasonló jelenségek mutatkoznak, a horthysta diktatúra körülményei között ezek még inkább nehezítik a forradalmi erők helyzetét és küzdelmét. A Szociáldemokrata Párt baloldali erői nem tudnak megbirkózni Peyer és társainak paktumpolitikájával, nem tudják megszabadítani pártjukat a minden árulásra kapható vezetőktől. A horthysta hatóságok Peyerék tevékenységét is korlátozzák, de ugyanakkor segítik őket az ellenzékkel szemben. A Szociáldemokrata Párt politikájának fő célja változatlanul az, hogy az uralkodó osztályok „saját jól felfogott érdekükben" jobban vegyék igénybe az SZDP együttműködési készségét, jobban méltányolják szerepét a kommunizmus elleni harcban, valamint a „gazdasági béke" biztosításában s a kormány külpolitikájának támogatásában.

A KMP minden veszéllyel szembenézve állhatatosan hirdette a szocialista forradalom eszméit, és erejéhez képest szervezte a munkásság mindennapi harcait.

A párt, bár súlyos veszteségek érték, szervezetileg erősödött. Létrejött és a rendőri üldözés ellenére is stabilizálódott a területi, Budapesten a kerületi pártbizottságok rendszere, nőtt a párt alapszerveinek kezdeményezőképessége, gyarapodott harci tapasztalatuk. Erősödött a KIMSZ és a Vörös Segély is.

A munkásság állhatatos szembenállása a horthysta rendszerrel, a kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttes küzdelme elérte, hogy a Bethlen-kormány félretegye a szakszervezetek fasizálásának tervét. Ez a komoly harci siker a későbbi küzdelmek fontos szervezeti bázisait védte meg.

Az MSZMP működésének megszűnésével a KMP munkája, különösen vidéken, sokkal nehezebbé vált. A párt legfontosabb működési területei a szakszervezetek, s a vidéki munkában is elsősorban a szakszervezeti csoportok útján jutott el a tömegekhez. Erősödött kapcsolata a Szociáldemokrata Párt szervezeteiben működő baloldali ellenzékkel is, de 1929-ben ezt már megnehezítette az SZDP megítélésében jelentkező torzulás. Növekedett a KMP és a KIMSZ befolyása a munkás kultúr- és sportszövetségekben is. A közeledő nagy harcokra azonban a párt eszmeileg nem készült fel kellőképpen, mert a Központi Bizottság fenntartotta közvetlen stratégiai célként a proletárdiktatúrát, holott a helyzet ennek módosítását, a demokratikus forradalomra való irányvételt követelte.

A kapitalizmus nagy világválsága 1929 őszén kirobbant, új helyzetet teremtve a nemzetközi proletariátus küzdelmében.

A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG ÉS A MAGYARORSZÁGI MUNKÁSMOZGALOM. A KMP HARCA A FORRADALMI KIÚTÉRT

1929–1933

A tőkés világban az ipari fellendülés 1929 második felében megtorpan, s 1929 októberében válság robban ki, amely méreteiben, időtartamában és pusztító hatásában felülmúlja a kapitalizmus minden korábbi krízisét. Az Egyesült Államokban kezdődik, és átterjed a többi kapitalista országra is.

Hatalmas árukészletek halmozódnak fel, amelyek nem találnak vevőre, mert akiknek a javakra szükségük van, azok nem tudják megvásárolni. A gyárakban, valamint az ültetvényeken és farmokon csökkentik a termelést, munkások millióit bocsátják el. Az ínségesek serege egyre hatalmasabb, s a raktárak tömve árukkal. Az árukészlet a tőkéseké, s az ő céljuk nem a szükséglet kielégítése, hanem az, hogy árujukat haszonnal adják el. Az Egyesült Államokban az állam kárpótlást fizet a gyapotültetvényeseknek és a farmereknek, ha vetésterületük egy részét bevetetlenül hagyják. Brazíliában nagy mennyiségű kávét a tengerbe öntenek. Másfelé is pusztítják az eladatlan készleteket, hogy a piacra vitt áruk ára kisebb mértékben essen.

A válság következtében a haszonnal való eladás lehetősége csökken, ezért korlátozzák a termelést és a foglalkoztatottak létszámát. A munkanélküliség növekedése tovább szűkíti a vásárlóerőt, a termelés még jobban visszaesik, s a válság tovább mélyül. Ez a folyamat 1932-ben éri el mélypontját.

Az egész tőkés világban az ipari termelés 1932-ben az 1929. évi szint 70 százalékát is alig éri el. A válság a két legfejlettebb kapitalista országban, az Egyesült Államokban és Németországban a legsúlyosabb. Az ipari termelés 1932-ben az Egyesült Államokban az 1929. évinek mindössze 54 százaléka. Hasonló méretű a visszaesés Németországban is. A munkanélküliség az Egyesült Államokban meghaladja a 14–15, Németországban a hatmilliót. Nagyon jelentős ezenkívül a részleges munkanélküliek, a heti két–négy munkanapot dolgozók száma. Angliában, ahol az ipar termelése 1929-ben alig haladja meg az 1913. évi szintet, 1932-ben 17 százalékkal alacsonyabb az 1929. évinél. A munkanélküliek száma eléri a hárommilliót. Japánban az ipari termelés már 1931-ben 32 százalékkal esik vissza a két év előttihez viszonyítva, s itt is hárommillió ember marad munka nélkül.

A tőkésországokban a teljes munkanélküliek száma soha nem látott méreteket ölt: 1932-ben meghaladja a 35–36 milliót. Csupán az európai kapitalista országokban – a hivatalos nyilvántartások és statisztikai becslések szerint, s ezek nem teljes adatok – felülmúlja a 16 milliót.

A kapitalista világban az osztályellentétek rendkívül elmélyülnek. A munkásság elkeseredetten védekezik az ellen, hogy a krízis terheit a dolgozókra hárítsák át.

A válság nagy áresést idéz elő, a kartellek azonban lényegesen befolyásolják az áralakulást. Ennek eredményeként legkevésbé a nehézipari termékek ára csökken, s legnagyobb mértékben a mezőgazdasági cikkeké. A parasztság között a nyomor nagy méreteket ölt, a rétegekre bomlás folyamata meggyorsul.

Súlyos helyzetbe kerül a kisipar; a kisiparosok nagy része tönkremegy vagy a tönkremenés rémével küzd. A középüzemek bukása is gyakori, s nem egy nagyvállalat is pénzügyi csődbe kerül. A tőkések között élethalálharc folyik az üzletért, a haszonért, a létért.

Rendkívül kiéleződnek az imperialista hatalmak ellentétei és versengésük a piacokért. A világkereskedelem összforgalma 1933-ban alig haladja meg a válság előtti forgalom 35 százalékát.

Ugyanezekben az években a Szovjetunióban a szocialista iparosítás minden várakozást felülmúló sikereket hoz. Az ötéves tervet 4 év és 3 hónap alatt teljesítik, sőt túlszárnyalják. Az ipari termelés 1928-hoz viszonyítva több mint kétszeresére emelkedik. Különösen gyorsan fejlődik a nehézipar, ezen belül a gépipar. A Szovjetunió nagyipari kapacitása ugrásszerűen megnő, s ezzel együtt az ország védelmi ereje is jelentősen növekszik.

A Szovjetunió ezekben az években megoldotta a szocialista forradalom egyik legbonyolultabb feladatát: a kisárutermelő paraszti mezőgazdaság kollektivizálását, a falu szocialista átszervezését. Lerakták a szocialista társadalom alapjait mind az iparban, mind a mezőgazdaságban.

A fiatal szocialista rendszer nagy morális és politikai győzelmet arat a még óriási erőkkel rendelkező, de válságban vergődő kapitalista világrendszer felett. Tőkésállamokkal körülfogva, lábhoz tett fegyverrel dolgozva s a cárizmustól örökölt elmaradottság okozta ezernyi nehézséggel birkózva érte el nagyszerű sikereit.

Az ötéves terv eredményei halomra döntik mindazokat a polgári és szociáldemokrata elméleteket, amelyek a szovjet gazdaság elkerülhetetlen csődjét és a kapitalizmus restaurálását jósolták. A szovjet állam tekintélye gyorsan nő, a nemzetközi munkásosztály vonzódása a szocialista rendszerhez fokozódik.

A Szovjetunió a diplomácia frontján változatlanul a békéért küzd és a kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok fejlesztését szorgalmazza. Az imperialista hatalmak legagresszívebb körei viszont tovább szövik háborús terveiket. Ugyanakkor a tőkés cégek, amelyeket a válság polipkarjai fojtogatnak, igyekeznek bővíteni kereskedelmi kapcsolataikat a Szovjetunióval.

A politikai reakció növekedése a tőkés világban. A fasizmus hatalomra jutása Németországban

A válság összekuszálta az imperialista hatalmak háborús terveit. A legagresszívebb körök azt remélik, hogy a krízist megoldhatják a Szovjetunió elleni vagy egymás közötti háborúval; úgy vélik, hogy ezen az úton leszámolhatnak a munkásság forradalmi erőivel is. Csakhogy az osztályellentétek rendkívüli kiéleződése, a Szovjet-

unió növekvő népszerűsége és a munkásság tömegeiben végbemenő balratolódás Európában egyre nehezebbé teszi a háború kirobbantását.

Japán viszont háborút indított Kína ellen, hogy elsőbbséget biztosítson magának a kínai piacokon fő versenytársaival, az Egyesült Államokkal és Angliával szemben. 1931 őszén csapatai elfoglalják Kína északkeleti területeit, és létrehozzák ott a Mandzsukuónak nevezett bábállamot. A japán imperializmus a Szovjetunió határai mentén a Mongol Népköztársaság határáig nyomul előre. Hódító terveiben a Szovjetunió távol-keleti területeinek megkaparintása és Mongólia meghódítása is szerepel. Az Egyesült Államok és Anglia éppen azt reméli, hogy Japán megtámadja a Szovjetuniót; ezért tudomásul veszik északkelet-kínai terjeszkedését. Japán viszont előbb egész Kína megkaparintására tör, és a Szovjetunió elleni háborút későbbre halasztja.

Az európai reakció legagresszívebb körei folytatják kísérleteiket a szovjetellenes blokk létrehozására. E kísérleteket megzavarja a franciaországi politikai helyzet alakulása. 1932 májusában a választásokon a baloldali pártok megerősödnek. Ebben szerepet játszik az, hogy a francia közvéleményt s a burzsoázia nagy részét is növekvő aggodalommal tölti el a német revansizmus erősödése, s emiatt francia–szovjet közeledést sürgetnek. A választások után új kormány alakul, és 1932 novemberében megkötik a szovjet–francia megnemtámadási szerződést. Ez az egyezmény véget vet az előző francia kormány szovjetellenes blokkszervezési akcióinak és megzavarja az európai reakció háborús terveit.

*

A világgazdasági válság igazolta a Kommunista Internacionálé VI. kongresszusának értékelését a tőkés világban végbemenő folyamatokról. Az átmeneti stabilizáció megszűnt, a kapitalizmus minden ellentmondása elmélyült.

Kapitalista vagy forradalmi kiút – ez volt a burzsoázia és a munkásosztály közötti küzdelem nagy kérdése.

A tőkések a dolgozó tömegekre, mindenekelőtt a proletariátusra igyekeznek hárítani a válság fő terhét, és e célból fokozzák az elnyomást. A munkásság nagy és elkeseredett harcokat vív az elbocsátások ellen, a korábban kivívott bérszínvonal védelméért.

A Kommunista Internacionálé és pártjai állhatatosan küzdenek a munkásság erőinek összefogásáért, hogy visszaverjék a tőkések támadásait. A proletariátus és a többi dolgozó osztály érdekeinek védelme összefonódik a politikai reakció és az imperialista háború elleni küzdelemmel. Ennek fejlődésétől függ, hogy a proletariátus milyen eredményt ér el a forradalmi kiútért vívott harcában.

A II. Internacionálé és pártjai propagandájukban sokat beszélnek a kapitalizmus csődjéről és a szocializmus elkerülhetetlenségéről, de továbbra is szemben állnak a szocialista forradalommal, s a tőkés rendszer megőrzéséhez nyújtanak segédkezet. A világválság kirobbanása idején e pártok befolyása a tőkés Európában igen jelentős, Angliában, Németországban, a skandináv országokban a parlament legnagyobb pártjait alkotják.

Angliában a Munkáspárt 1929 nyarán a választásokon győzelmet aratott a Konzervatív Párt felett. E sikerét jórészt annak köszönhette, hogy fellépett az angol–

szovjet diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok rendezéséért. Az új kormányt a Munkáspárt alakította meg, élére MacDonald került. A szovjet–angol diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat helyreállították.

Az angol kapitalisták a Munkáspárt kormányzása idején sorozatos támadást indítanak a munkabérek ellen. A kormány pedig a válság folyamán növekvő munkanélküliség közepette csökkenti a korábban kiharcolt munkanélküli-segélyeket és a társadalombiztosítási szolgáltatásokat is. A Munkáspártban mindez mély válságot idéz elő. MacDonald és társai még nem tudták a szakszervezetekben és a Munkáspártban az osztályharcos szellemet olyan mértékben visszaszorítani, hogy azok készségesen támogassák a kormányt a munkanélküli-segélyek nagyarányú csökkentésében és a társadalombiztosítás visszafejlesztésében. A szakszervezetek, s egyben a Munkáspárt többsége szembefordul a kormány e lépéseivel. Erre Mac Donaldék 1931 augusztusában szakítják a Munkáspártot. Külön pártot létesítenek, amely koalícióra lép a Konzervatív Párttal és a Liberális Párttal, s együttesen alakítanak úgynevezett nemzeti kormányt a népet sújtó rendszabályok közös végrehajtására. 1931 októberében új választást tartanak; ennek eredményeként a konzervatívok jutnak többségre. A kormány élén azonban meghagyták MacDonaldot.

Németországban 1928 őszén a szociáldemokrata Hermann Müller vezetésével alakult koalíciós kormány. 1930 tavaszán a koalíció polgári résztvevői kormányválságot robbantanak ki, s a szociáldemokratákat kiszorítják a kormányból; konzervatív kormány lép az előző helyére. 1930 őszén új választásokat tartanak. A munkásság balra tolódik; a Kommunista Párt képviselőinek száma 54-ről 77-re emelkedik. A Szociáldemokrata Párt a parlament legnagyobb pártja marad, de 153-ról 143-ra csökken mandátumainak száma. Ugyanakkor a választásokon előretörnek a hitleristák; a korábbi 12-vel szemben 107 képviselőjük jut be a parlamentbe. A többi párt együttesen 250 mandátumot kap.

A polgári pártok fokozzák a revansista propagandát, hogy a néptömegek növekvő elégedetlenségét a nacionalista szenvedélyek felkorbácsolásával vezessék le. A legvadabb soviniszta gyűlölködést a hitleristák szítják.

A hitlerista párt célja a totális fasiszta diktatúra bevezetése. Propagandagépezetük és szervezeteik kifejlesztésére nagy összegeket kapnak a monopoltőkések és nagybirtokosok legreakciósabb köreitől. A munkásmozgalom ellen irányuló propagandájuk nacionalista és antiszemita uszítással, valamint antikapitalista jelszavakkal is párosul. Főleg a zsidó kapitalisták elleni kirohanásokkal igyekeznek elködösíteni, hogy a német nagytőke legreakciósabb diktatúráját akarják létrehozni. A nép megtévesztésére „nacionál-szocialistáknak" nevezik magukat – ezért hívták őket „náciknak". A tömegek félrevezetésében azonban a revánspropagandának jut a fő szerep. Feleleventik a német imperializmus világuralmi törekvéseit, követelik az 1918-ban elvesztett európai területeik és gyarmataik visszaadását, és hirdetik a német „felsőbbrendű faj" világuralmi „elhivatottságát". Propagandájukkal nagy befolyásra tesznek szert a válság miatt kétségbeesett kispolgárság és parasztság tömegeiben, sikerül kiterjeszteni befolyásukat az alkalmazottak nagy részére, sőt még a munkásság egyes rétegeire is.

A nácik, a német monopóliumok világuralmi törekvéseit szolgálva, az egész nemzetközi reakció rohamcsapataként lépnek fel; sürgetik a kapitalista államok

szovjetellenes háborúját. Ezzel megszerzik a nyugati hatalmak legreakciósabb köreinek rokonszenvét és támogatását.

A fasiszta veszély elleni harc a munkásosztály erőinek szoros összefogását követeli. A Német Kommunista Párt szívósan küzd érte, a Szociáldemokrata Pártban és a szakszervezetekben is erősödik a törekvés az akcióegységre. Az egységfront létre is jön helyi akciók egész sorában, főleg bérharcokban. A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt országos jellegű egységfrontja azonban nem valósul meg. 1930–1931-ben a Kommunista Párt sem szorgalmazza, mert csak a szociáldemokrata munkástömegekkel való egységfront lehetőségében bízik. A párt Központi Bizottsága felhívta tagjait, hogy igyekezzenek együttműködést teremteni a helyi szociáldemokrata szervezetekkel. A Szociáldemokrata Párt központja viszont felszólította helyi szervezeteit, hogy ne lépjenek akcióegységre a kommunistákkal.

1932 áprilisában elnökválasztást tartanak Németországban. A nácik Hitlert jelölik. A liberális pártok lemondanak arról, hogy saját jelöltet állítsanak, és Hindenburg újraválasztása mellett foglalnak állást. Hindenburg tábornok a német revansizmus egyik vezető képviselője, s 1925-ben az egész polgári jobboldal jelöltjeként lett köztársasági elnök. A Szociáldemokrata Párt az elnökválasztáson szintén Hindenburgot támogatja, azt hirdetve, hogy ő a „kisebbik rossz", s aki rá szavaz, az „Hitlert üti". A Kommunista Párt viszont figyelmeztet mindenkit, hogy „aki Hindenburgra szavaz, az Hitlert választja". A német reakció két jelöltjével szemben egyedül a kommunisták állítottak jelöltet Ernst Thälmann személyében, mert más párt erre nem vállalkozott. Jelölése demonstratív jellegű, mert megválasztására nem volt esély.

Hindenburgot 19,4 millió szavazattal újraválasztották. A hitlerista veszedelem növekedését mutatja azonban, hogy a náci vezér 13,4 millió szavazatot kapott, s ez több mint kétszerese a náci pártra 1930 őszén leadott szavazatoknak.

Hindenburg a német iparmágnások és junkerek szorgalmazására a polgári középpártok kormánya helyébe jobboldali kormányt nevez ki és feloszlatja a parlamentet. Az új választások előtt, 1932 júliusában elmozdítja a szociáldemokraták által vezetett porosz tartományi koalíciós kormányt, puccsszerűen meneszti Berlin szociáldemokrata rendőrfőnökét és több más fontos pozícióból is eltávolítják a szociáldemokratákat. Poroszországban kihirdetik az ostromállapotot.

A reakció e nyílt támadását a munkásosztály csak egységes fellépéssel verheti vissza. A Kommunista Párt javasolja a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek országos vezetőségének, hogy együttesen rendezzenek általános politikai sztrájkot a puccs ellen, a fasizmus visszavetéséért. A demokrácia léte forgott kockán, ennek megvédése került előtérbe. A szociáldemokrata vezérkar az egységfelhívást mégis visszautasítja. Híveit arra szólítja fel, hogy majd a választásokon mérjenek vereséget a reakcióra.

A Kommunista Párt egyedül nem rendezhetett általános sztrájkot. A párt szervezetei az üzemekben gyengék. Sok munkás a munkahely elvesztésétől félve maradt a Szociáldemokrata Pártban, mert a nagy elbocsátások során elsősorban a kommunistákat tették ki az utcára. A Kommunista Párt tagjainak csupán 11 százaléka dolgozik üzemekben; a párt befolyása különösen a munkanélküliek között nagy.

Az 1932 július végi választásokon a hitleristák 13,8 millió szavazatot szereznek,

a többi polgári párt 9,8 milliót, a szociáldemokraták közel 8 milliót s a kommunisták 5,3 milliót.

A hitleristák ismételt sikere újabb figyelmeztetés a növekvő veszélyre. A Kommunista Párt kezdeményezésére üzemek, városok és körzetek egész sorában létesülnek egységszervezetek, amelyek vezetésével szeptember–októberben jelentős sztrájkmozgalom bontakozik ki. Az egységfront fejlődésében nagy szerepe van a hitlerista rohamosztagok elleni közös védelem szervezésének is.

A kormány a parlamentet ismét feloszlatja, s 1932 novemberében megint választásokat tartanak. A szavazás eredménye megmutatja, hogy az egységakciók megállították, sőt némileg vissza is szorították a hitlerista előretörést. A nácik több mint 2 millió szavazatot vesztettek. A szociáldemokraták 7,2, a kommunisták 6 millió szavazatot kaptak. A szociáldemokraták szavazatainak száma három hónap alatt 700 ezerrel csökkent, a kommunistáké ugyanannyival nőtt.

A hitlerista hatalomátvétel veszélye azonban változatlanul nagy, bár a náci párt a parlamenti mandátumoknak csupán harmadrészével rendelkezik.

Hindenburg nem sokkal a választások után, 1933 január végén, a Ruhr-vidéki iparmágnások és egyéb nagytőkések, valamint a nagybirtokosok jelentős csoportjainak követelésére kinevezi Hitlert a kormány elnökévé.

Hitler kancellári kinevezése alkalmával a Kommunista Párt ismét javasolja a Szociáldemokrata Pártnak a munkásosztály és minden dolgozó együttes harcba hívását, általános politikai sztrájkot a náci hatalomátvétel ellen. A reformista vezérkar azonban megint visszautasítja a javaslatot, s vár az uralkodó körök alkudozásainak újabb fordulatára, elárulja, cserbenhagyja a német munkásosztályt, a német népet.

A fasizmus Németországban hatalomra került. Nyílt kormányprogrammá vált az irtóhadjárat a kommunisták és szociáldemokraták ellen, a totális fasizmus és az új háborúra való felkészülés.

1933 tavaszán már tízezrek estek áldozatul a hitlerista terrornak. Február 27-én Göring emberei felgyújtották a Reichstagot, s ezt a gaztettet kommunistaellenes hisztéria keltésére használták fel. A kommunista képviselők mandátumát semmisnek nyilvánították, s akiknek nem sikerült illegalitásba menni, azokat elfogták. Letartóztatták a szociáldemokrata képviselők egy részét is. Mindezek ellenére a szociáldemokrata parlamenti frakció 1933 májusában bizalmat szavazott Hitlernek. Ez a behódolás megdöbbenést keltett az egész nemzetközi munkásmozgalomban. A szociáldemokraták eme újabb árulását a nácik politikailag hasznosították, de a Szociáldemokrata Pártnak sem kegyelmeztek.

Németországban még a hitlerista hatalomátvétel előtt, a fasiszta veszedelem rendkívüli megnövekedése következtében a forradalmi kiút, vagyis a tőkés rendszer megdöntése mint harci cél háttérbe szorult. Csak a hitlerista veszély legyőzése nyithatott utat a kapitalizmus megbuktatásához, ezért a demokratikus szabadságjogok védelme került előtérbe.

A Német Kommunista Párt Központi Bizottsága felhívta a Szociáldemokrata Párt országos vezetőségét az antifasiszta ellenállás együttes szervezésére, hatékony tömegakciók közös rendezésére. Szakított a „csak alulról való egységfront" helytelen taktikájával, és szívósan küzdött a két párt együttműködéséért. A szociáldemokraták között is tért hódított az egységfront gondolata, amely különösen 1932

második felében jelentős részeredményeket hozott. Azonban nem jött létre országos méretű együttműködés a két párt között, noha egyedül ezáltal lehetett volna kiszabadítani a kispolgári-paraszti tömegeket a hitlerista befolyás alól, és felsorakoztatni őket a demokratikus szabadságjogok védelmére.

A Szociáldemokrata Párt képes lett volna mozgósítani az üzemi munkásság többségét. Erős fegyveres védelmi szervezete is volt: a Reichsbanner (Birodalmi Lobogó). Jelentős pozíciókkal rendelkezett a kerületi és tartományi kormányzati szervekben, s 1932 júliusáig kezében tartotta a porosz rendőrség irányítását is. E hatalmi pozíciók birtokában azzal biztatta követőit, hogy elszánt akcióba lép, ha ez elkerulhetetlenül szükséges lesz. Sok szociáldemokrata munkás és funkcionárius remélte, ha végső csatára kerül sor, vezetői tudni fogják, mit kell tenni. A Szociáldemokrata Párt azonban a hitlerista hatalomátvétel alkalmával is defenzívában maradt, sorsára hagyva saját tömegeit, az egész német munkásosztályt.

A német proletariátus szervezettsége a fasiszta veszély növekedése idején igen magas fokú volt, nagy erővel rendelkezett, de egység hiányában nem tudta útját állni a fasizmus győzelmének.

A világgazdasági válság hatása Magyarországon.
A KMP II. kongresszusa

A világgazdasági válság hullámai elborították Magyarországot is. A válság éveiben a gyár- és bányaiparban foglalkoztatottak létszáma egyharmaddal csökkent, és a munkanélküliek száma csupán a városokban meghaladta a negyedmilliót. Az iparban az egy keresőre jutó eltartottak száma a nagy munkanélküliség következtében a duplájára emelkedett. Budapesten 1932-ben hivatalosan 67 749 ínséges családot tartottak nyilván. A Pest környéki és a vidéki városokban hasonlóan súlyos a helyzet, a falusi szegénységé pedig a téli hónapokban még rosszabb. A mezőgazdasági munkanélküliek száma a nyári hónapokban is elérte a 80–100 ezer főt.

A gyáripari termelés értéke 1932-ben egyharmaddal kisebb az 1929. évinél, a munkásoknak kifizetett bér pedig több mint 42 százalékkal maradt az 1929. évi mögött. A bérekből eszközölt levonások növekedtek; csupán a beteg-, rokkant- és öregségi biztosítási járulék a bérek 9–10 százalékát vitte el. A táppénzeket és egyéb szolgáltatásokat ugyanakkor jelentősen leszállították. A falvakban a napszámbéreket még jobban leszorították, mint az ipari munkabéreket.

Az ipari vámok védelmezték a gyáripart a külső konkurrenciától, viszont a magas német, osztrák, csehszlovák és egyéb mezőgazdasági vámok nagyon nehézzé és ráfizetésessé tették az agrártermékek kivitelét. A válság a mezőgazdaságban különösen katasztrofálissá vált. Az állam magas szubvenciókkal sietett az exportáló földbirtokosok és nagykereskedők segítségére, a parasztok azonban csak igen alacsony áron tudták termékeiket értékesíteni. A búza ára a budapesti gabonatőzsdén 1929 januárjában métermázsánként 24,82 pengő, 1933 januárjában 9,11 pengő; a kukoricáé 26 pengőről 6,67 pengőre esett. A parasztgazda azonban lényegesen kevesebbet kapott árujáért, mint amennyiért a nagykereskedők a tőzsdén eladták. A szegényparaszti gazdaságok tízezreit verték dobra, mert tulajdonosaik nem tud-

A berlini
Arbeiter Illustrierte Zeitungban
megjelent rajz az 1930. szeptember 1-i
budapesti tüntetésről.
Szöveg:
Inog Horthy „harmadik birodalma"

Korabeli emlékplakett.
1930. szeptember 1.
Ferenczy Béni munkája

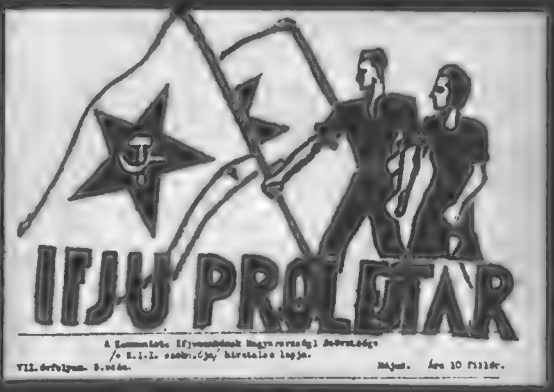

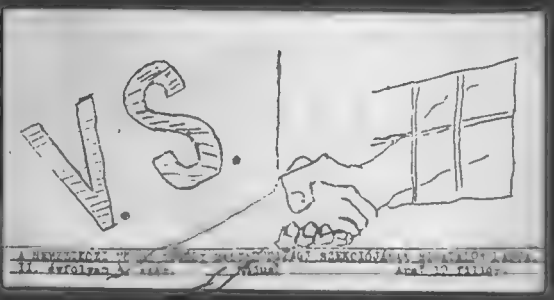

1 KMP lapjai,
megjelentek Budapesten
Kommunista 1928–1936-ban
Pártmunka 1934–1935-ben
Ifjú Proletár, 1933-ben
és 1928–1934-ben
1 pros Segely 1934–1935-ben

Sallai Imre

Fürst Sándor

Poll Sándor

Karikás Frigyes

Kilián György

Révai József

Szántó Zoltán

Ék Sándor rajza a berlini Roter Pfefferben, 1932 augusztus.
Szöveg: „Leszünk még mi a bírák!

ták megfizetni adósságaikat és az adót. A helyzet súlyossága miatt 1931 őszén elrendelték a kényszerű haladékot a behajthatatlan adósságok törlesztésére. A válság azonban a mezőgazdaságban még 1933-ban is tovább mélyült, amikor pedig az iparban már enyhülni kezdett.

A kartellek áruik árát a belső piacokon magasan a világpiaci árszint felett tartották, a kistermelői árakat viszont ez alá szorították. Bár a búza ára 1933-ban az 1929-esnek csupán egyharmada volt, a liszt ára nem csökkent. A kenyérliszt nagykereskedelmi ára Budapesten 1929 januárjában métermázsánként 35, 1933 januárjában pedig 36 pengő. A hazai barnaszén nagykereskedelmi ára Budapesten 1929 januárjában métermázsánként 2,80, 1933 januárjában 3,22 pengő. A talpbőr kilogrammja ugyanezen időben 5,90, illetve 5,85 pengő, tehát alig csökkent. Jelentősen estek viszont a kistermelők által piacra vitt mezőgazdasági termékek és a hentesáruk árai, továbbá a textilárak is.

A belső forgalom zsugorodott, a külkereskedelmi forgalom még jobban csökkent. A teljes külkereskedelmi forgalom értéke 1933-ban az 1929. évinek csupán egyharmada.

Az áruforgalom szűkülése 1931-ben súlyos pénzügyi válságot idézett elő, több bankot csőd fenyegetett. A pénzügyi válság Németországban kezdődött, onnan átterjedt Ausztriára és Magyarországra. A Bethlen-kormány a bankbukások elkerülése céljából 1931 nyarán előbb teljesen zárolta a folyószámla- és takarékbetéteket, majd korlátozta a kifizetéseket, a korlátozásokat csak azután oldotta fel, amikor már sikerült – a korábbinál súlyosabb feltételekkel – újabb külföldi kölcsönt kapnia. Magyarország külföldi adóssága ekkor már 4,3 milliárd pengőre emelkedett, 1930–1931-ben háromszorosa volt az évi állami költségvetés összegének, és csaknem annyi, mint az egész évi nemzeti jövedelem.

*

A dolgozó osztályokat a válság rendkívül súlyosan érintette. Nőtt a nyomor, és szaporodtak a munkanélküliek fellépései munkáért, kenyérért, munkanélküli-segélyért. E küzdelmek irányítására a KMP és a szakszervezeti ellenzék még 1929 novemberében szakmaközi szervet létesített: a Munkanélküliek Országos Egységbizottságát.

E testületbe különböző szakmák munkanélküli egységbizottságai küldték el képviselőiket. E bizottságok egyrészt a munkanélküli szakszervezeti tagok, másrészt a szakszervezetekből kizárt és a szervezetlen munkanélküliek különböző csoportjait fogták össze. Küldöttségeket vezettek különböző hatóságokhoz és felvonulásokat rendeztek követeléseik teljesítéséért. Közmunkák indítását, munkanélküli-segélyt, az éhezőknek ingyen ebédet, a lakbérek fizetésére haladékot, a gyerekeknek meleg téli ruhát és cipőt követeltek.

A munkanélküli megmozdulások közül kiemelkedik az 1930. január 26-i. A KMP felhívására mintegy háromezer pesti munkanélküli tüntetett a Rákóczi úton és a Nagykörúton, szembeszállva a rájuk támadó rendőrökkel. A tömeget szétoszlatták, de a tüntetők a Nagykörúton többször ismét tömörültek, hangosan követelve munkát, kenyeret.

Elkeseredettebbé válnak a munkában állók gazdasági küzdelmei is. A béreme-

lésekért indított harcokat felváltja a bérletörések elleni védekezés. A konjunktúra idején lezajlott béremelési akciók utolsó nagy megmozdulása az 1929 őszi bányászsztrájk. A pécsvidékiek és a tatabányaiak októberben léptek sztrájkba, a Szakszervezeti Tanácsnak azonban sikerült akciójukat leszerelni. A salgótarjáni szénmedence több ezer munkása november elején tette le a szerszámot, s négy hétig sztrájkolt 15 százalékos béremelésért, évenkénti fizetett szabadságért és különféle sérelmek orvoslásáért. A salgótarjáni harcot a KMP helyi szervezete vezette. Peyer és társai készséggel működtek együtt a bányaigazgatósággal a megmozdulás elbuktatásában, nem riadtak vissza attól sem, hogy a sztrájkvezető kommunistákat beárulják a hatóságoknak.

1930 márciusában robban ki a Ganz Hajógyár ezer munkásának sztrájkja, az első nagyobb megmozdulás a bérletörések ellen. A bedó-rendszer bevezetése miatt lépnek harcba. A bedó révén változatlan műszaki feltételek mellett a teljesítménykövetelményeket úgy megemelték, hogy a munkás csak erejének maximális megfeszítésével tudja régi keresetét megtartani vagy megközelíteni. A bedó a bérletörés egyik formája. A Ganz-gyáriak egységesen küzdenek, erkölcsileg és anyagilag támogatják őket más gyárak dolgozói is. A reformista vezetők szintén a bedó ellen lépnek fel, de a harcot hatósági közvetítéssel, valamilyen kompromisszummal igyekeznek mielőbb befejezni. A sztrájk közel két hónapig tart, s olyan egyezménnyel ér véget, amely szerint a bedót mégis bevezetik, csak egyelőre mérsékelt feltételekkel.

A mindennapos harcokban a kommunisták és szociáldemokraták együtt küzdöttek, de a KMP és az SZDP ellentétei nőttek.

Az SZDP vezetősége 1929-ben újabb titkos paktumot kötött a kormánnyal. Bethlenéket főleg az angol Munkáspárt 1929-es választási győzelme és kormányra kerülése késztette arra, hogy nagyobb mozgási lehetőséget ígérjenek az SZDP-nek, ha aktívan támogatja külpolitikájukat és azt a követelésüket, hogy a szomszédos országokkal egyenlő joguk legyen a fegyverkezésre. A tárgyaláson megállapodtak abban, hogy a Külügyminisztérium az SZDP képviselőinek „a kellő politikai tájékoztatást esetről esetre megadja", a nemzetközi összejövetelek előtt pedig az SZDP küldöttei fogják „a külügyminiszterrel az aktuális kérdések kellő átbeszélése végett az érintkezést keresni".

A paktum egyik pontjaként Garami ellen megszüntették a külföldön megjelent cikkeiért folyamatban levő eljárást. Garami hazajött, és bekapcsolódott az SZDP tevékenységébe. Hazatérése alkalmával a Népszava 1929. november 10-i számában cikket írt, amelynek fő témája a kommunistákhoz való viszony. Sajnálattal állapítja meg, hogy vannak szociáldemokraták, akik a kommunistákat „holmi túlzásba eső jóbarátnak" tekintik s kijelenti: „A bolsevisták nem túlzó szocialisták, hanem a baloldalon álló fasiszták." Hangsúlyozza, hogy a kommunistákkal is „mint ellenséggel kell bánnunk". Garami demonstratív módon tudatta mindenkivel, hogy a bolsevizmus elleni harcban rá nem kevésbé számíthatnak, mint Peyerre.

Peyer, Garami és társai nemcsak azért folyamodtak a legelképesztőbb kommunistaellenes rágalmak terjesztéséhez, hogy demonstrálják az uralkodó körök előtt, milyen elszánt ellenségei a bolsevizmusnak, hanem azért is, mert rendkívül nyugtalanította őket, hogy az SZDP tagságában újra és újra nagy erővel jelentkezik a kommunistákkal való együttműködési készség, s ezt igyekeztek elfojtani.

A KMP megbélyegezte az SZDP jobboldali vezetőit, amiért fellépnek a szociáldemokraták és kommunisták mindennemű együttműködése ellen, összejátszanak a rendőrséggel és készek támogatni a kormány revansista politikáját. Csakhogy a jogos kritika mellett a párt Központi Bizottsága elkövette azt a súlyos hibát, hogy a Szociáldemokrata Pártot szociálfasisztává nyilvánította. Az együttműködésnek ez is igen nagy akadálya volt.

A Komintern Végrehajtó Bizottságának elnöksége 1929 őszén Nyílt Levelet intézett a KMP tagjaihoz. A levél tervezetét a Komintern megbízásából egy bizottság készítette, amelynek Kun Béla, Révai József és Szerényi Sándor volt a tagja. A KI Végrehajtó Bizottságának elnöksége a benyújtott tervezetet elfogadta.

A Nyílt Levél megerősítette a KMP politikájának szektás irányvonalát. Megállapítja, hogy Magyarországon „csak szocialista forradalom lehet", a szociáldemokrácia „szociálfasizmussá fejlődik" s a szociáldemokratákkal egységfront csak „alulról" létesíthető. A szakszervezeti munkában ösztönzi az illegális vörös szakszervezetek alakítására irányuló törekvéseket. A KMP emigrációs szervezeteiben ebben az időben a frakcióharc újraéledt. A Nyílt Levél elítéli ezt és megállapítja: a frakciós csoportosulás fenntartására irányuló minden kísérlet bűn a párt ellen. Aki elvtelen harcot kezd, azt kímélet nélkül el kell távolítani a párt vezetéséből és a pártból.

A világgazdasági válság kirobbanása után néhány hónappal, 1930 február végén ült össze a *KMP II. kongresszusa*, hogy megtárgyalja az ország és a munkásmozgalom általános helyzetét s a párt feladatait. A kongresszus 1930. február 27-től március 15-ig tanácskozott egy Moszkva melletti helységben, Aprelevkában. A magyarországi pártszervezetek konferenciái 26 küldöttet választottak, közülük 22-en tudtak részt venni a kongresszuson. A többinek nem sikerült kijutni a Szovjetunióba.

A kongresszus legfontosabb határozatai a magyarországi politikai helyzetről és a KMP feladatairól, a szakszervezeti munkáról, valamint a falusi munkáról szólnak, amelyeket Kun Béla, Szerényi Sándor, illetve Révai József beszámolója alapján fogadtak el.

Az első határozat kimondja, hogy a gazdasági válság előidézte a fasiszta diktatúra politikai válságát, s ennek mélyülésével „a munkásmozgalom forradalmi fellendülésbe megy át". Megállapítja, hogy a napirendre kerülő forradalom feladata „*a burzsoázia fasiszta államhatalmának összezúzása, és helyébe a proletariátus diktatúrájának megteremtése, a kapitalizmus gazdasági rendjének megdöntése, az ipari termelés eszközeinek proletár nacionalizálása és a kapitalizmussal összenőtt feudális maradványok gyökeres eltakarítása*". A hatalomért vívott harcban a munkásosztály szövetségesei a szegényparasztság és a „középparasztság alsó rétegei", míg a középparasztság módosabb rétegeit semlegesíteni kell.

A demokratikus forradalom lehetőségének és szükségességének tagadása azzal járt, hogy a fasiszta diktatúra megdöntéséért vívott harc időszakában a párt a középparasztság módosabb rétegeit csak semlegesíthetőnek, a gazdagparasztságot, a paraszti burzsoáziát pedig a tőkés-földbirtokos hatalom fő falusi szövetségesének és védelmezőjének tekintette. Az osztályerők eme értékelésében szerepet játszott az is, hogy a kulákság ténylegesen a fasiszta rendszer fő szociális támasza a falun, s a fasiszta befolyás a konjunktúra éveiben a középparasztok módosabb

rétegeiben is megerősödött. A kongresszus határozata azonban alábecsülte a módos paraszt ság és a földbirtokos osztály közötti ellentétet, pedig a válság mélyülésével ez is nőtt. Ha a munkásosztály nem közvetlenül a proletárdiktatúráért, hanem a demokratikus forradalom véghezviteléért küzd, akkor a harcnak ebben a szakaszában a kulákságot is, vagy legalábbis annak nagy részét leválaszthatja a földbirtokos osztályról, semlegesítheti.

A forradalom előkészítésének szakaszában a határozat a következőkben jelölte meg a párt fő jelszavait:

1. *A fasiszta rendszer megdöntése, munkás-paraszt kormány teremtése.*
2. *Hétórás munkanap.*
3. *A nagybirtok megváltás nélküli kisajátítása és ingyenes felosztása a mezőgazdasági munkások és szegényparasztok között.*
4. *Harc az imperialista háború ellen; a Szovjetunió forradalmi védelme.*

E jelszavak – a második kivételével – megegyeznek az I. kongresszus jelszavaival. A munkaidő kérdésében az I. kongresszus a nyolcórás munkanap jelszavát fogadta el, s ezt a munkásság a jobban szervezett szakmákban többnyire ki is vívta. A válság éveiben a rendkívüli méretű munkanélküliség hatására a nemzetközi munkásmozgalomban általános követeléssé vált a munkaidő további csökkentése. A szociáldemokrata pártok is állást foglaltak a rövidebb munkaidő mellett, 44, illetve 40 órás munkahetet követeltek, de mint kormányzó pártok ezt nem szorgalmazták.

A kongresszus a hétórás munkanapot a mezőgazdasági munkások számára is követelte; ez irreális volt, a falusi dolgozók nem léptek fel érte.

A kongresszus többi okmányában foglalt fontos részkövetelések a következők: *A bérletörések megakadályozása és a reálbérek emelése. Állami munkanélküli-segély. A nőmunkások védelme, egyenlő munkáért egyenlő bér.* A válság éveiben a tőkések gyakran helyettesítették az elbocsátott férfiakat nőkkel, kisebb bérért. A nők fokozottabb kizsákmányolása az általános bérszínvonal leszorításának egyik eszköze. Ezért a nőmunkásvédelem, az egyenlő munkáért egyenlő bér követelése az általános bérszínvonal védelméért, illetve emeléséért folyó küzdelem fontos része.

A szegényparasztok adómentessége, a középparasztok adóinak csökkentése és a bankadósságok törlése.

Az ipari és földmunkásszervezetek egyesülési, sajtó- és szólásszabadsága, továbbá a *leventekényszer eltörlése.*

A leventekényszert a Bethlen-kormány még a húszas évek elején vezette be az ifjúság nacionalista nevelése és katonai előképzése céljából. Testnevelés ürügyén kötelezték a 14 és 21 év közötti munkás- és parasztfiúkat, hogy a főleg vasárnap tartott foglalkozásokon részt vegyenek. Ezt nevezték levente intézménynek. A leventekényszer elleni harc a revánsháborús készülődések elleni küzdelem fontos része volt, s egybekapcsolódott a tanoncok, a fiatal munkások és parasztfiúk szabad idejének védelmével. A KIMSZ munkájában ez különösen nagy szerepet játszott.

A II. kongresszus fenntartotta az I. kongresszus két fő politikai jelszavát: a *munkás-paraszt kormányt*, értve alatta a proletárdiktatúra kormányát, valamint a *földosztást* mint a proletárforradalom demokratikus feladatát. Ugyanakkor el-

vetette az I. kongresszus fontos politikai jelszavait: a demokratikus köztársaság és az általános, titkos választójog követelését, amelyek mint taktikai jelszavak csökkentették a helytelen stratégiai irányvonalból fakadó szektás hibákat.

A kongresszus megerősíti az SZDP és a reformista szakszervezetek „szociálfasiszta" jellegéről szóló megállapításokat. E nagyon káros tételből, valamint abból kiindulva, hogy a szakszervezetek taglétszáma egyre csökken, ismétlik a Nyílt Levél ama megállapításait, hogy elsősorban a szervezetlen munkások között kell dolgozni. A szakszervezeti munkáról szóló határozat hangsúlyozta azt is, hogy folytatni kell a harcot a reformista szakszervezetekben a kizártak visszavételéért és a választott tisztségek megszerzéséért. Ennek érdekében meg kell szervezni a forradalmi ellenzéket, amely sorainak erősítése céljából végezhet szakszervezeti tagtoborzást is. A bányászok, földmunkások, textilesek, vasutasok s még néhány szakma dolgozóinak szervezésében viszont illegális vörös szakszervezetek alakítását jelölte meg feladatul.

A kongresszus hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a párt önálló akciókat vezessen. Megállapítja, hogy növekszik a KMP szerepe a sztrájkok és a munkanélküli mozgalmak vezetésében.

A kongresszus megválasztotta a KMP Központi Bizottságát. Tagjai között volt Kun Béla, Szerényi Sándor famunkás, Pothornyik József bányász, Rostás István szabómunkás, Polányi Máté és Tisza Antal földmunkás, Kiss Hugó tanító, Sebes Pál magántisztviselő.

A KMP II. kongresszusa idején a párt erősödőben volt. A tömegek balratolódása, a munkásharcok fokozódása kedvezőbb lehetőséget teremtett a forradalmi munka számára.

A munkásság 1930. szeptember 1-i megmozdulása. A rendszer politikai válságának mélyülése

1930 tavaszán a növekvő válság következtében az üzemek tízezrével bocsátják el munkásaikat, s lendületet vesz a munkanélküliek mozgalma. Tüntetések zajlanak le a fővárosban, a peremvárosokban, sok vidéki városban és községben. Legtöbbjüket a Munkanélküliek Országos Egységbizottsága kezdeményezi. A kommunisták a spontán kirobbanó megmozdulásokba is bekapcsolódnak, s többnyire irányítják azokat. Április 2-án a budapesti munkanélküliek több száz főnyi csoportja a Parlament előtt, 3-án a Rákóczi téren, 4-én megint a Parlamentnél, 17-én a Belvárosban, a Rákóczi téren és Kispesten, 29-én ismét a Parlament előtt tüntet. Április elején Dorozsmán nyolcszáz, Kiskunfélegyházán kétezer munkanélküli vonul fel munkát és kenyeret követelve. Április végén Cegléden, májusban Szegeden, Hatvanban és más helységekben tüntetnek az ínségesek. Május 19-én megint Kispest, július 4-én a Belváros utcái hangosak a KMP által szervezett munkanélküli-tüntetésektől. Győrött augusztus elején az SZDP hív össze munkanélküli-gyűlést. A hangulat igen szenvedélyes. Elhatározzák, hogy tömegfelvonulást rendeznek Budapestre. Ezt betiltják, s végül csak egy küldöttség utazik a fővárosba. A Népjóléti Minisztériumba mennek közmunkát sürgetni, de csak üres ígéreteket kapnak.

A megmozdulások nagyobb részénél, a budapesti tüntetések legtöbbjénél rendőrosztagok támadnak a munkanélküliekre, többször lőfegyverüket is használják. A május 19-i kispesti összeütközésnél 30 ember megsebesül. A tüntetők közül sokat letartóztatnak.

Az aratási idényben a munkanélküliség természetesen csökken a falun, de mégis jelentős marad. A városi munkanélküliek száma viszont tovább emelkedik, a munkásság elkeseredése nő, tetteket követel. Növekszik a rokonszenv a KMP iránt, amely – bár szervezetileg gyenge, mégis akciókat rendez. Ezek érzékeny veszteséggel járnak: több száz kommunistát fognak el a tüntetéseken. A munkások közül sokan nem is értik, hogy miért rendez a KMP nagy áldozatokkal járó kisebb utcai felvonulásokat. Elismerik viszont, hogy a KMP nemcsak szavakban hirdeti a harcot, hanem valóban küzd, míg az SZDP-t – amelynek tömegmozgósítási lehetősége nagyobb – a jobboldali vezetők visszatartják a hatékonyabb megmozdulástól. Növekszik az elégedetlenség a tömegfellépésektől félő, megalkuvó peyerista politikával szemben.

A munkásság balra tolódik, a szakszervezetek taglétszáma azonban a mélypontra zuhan: 1922-ben 200 ezer felett volt, 1929 elején 110 ezer, s 1930 júniusában már csak 87 ezer. Különösen nagy a visszaesés a vasmunkás szövetségben, amelynek taglétszáma 1929 végén még 28 ezer, s fél évvel később csak 21 ezer. A kivált esztergályosok szervezete még jobban visszaesett, tagságának több mint háromnegyed részét elvesztette. A szakszervezeti egység helyreállítását sürgetőknek sikerült a vezetést megszerezni, s 1930 nyarán megállapodnak a vasmunkás szövetséggel a visszatérésről. Ez jelentős eseménye a vasasszakszervezetnek, s azt a jogos reményt kelti, hogy könnyebbé válik a védekezés az elbocsátásokkal és bérletörésekkel szemben.

A szervezett munkásság erőteljesebb fellépést sürget. A nyugtalanság és az elégedetlenség a szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusok között is egyre nő. Követelik: történjen már valami, mert a helyzet kibírhatatlan!

Az SZDP vezetőségét az elkeseredett munkástömegek nyomása, a baloldali, centrista és részben jobboldali szakszervezeti funkcionáriusok sürgetése, valamint a KMP akcióinak és tömegbefolyásának növekedése arra készteti, hogy a közeledő pártkongresszus előtt valamilyen formában utat engedjen a tömegakaratnak. A Bethlen-kormány helyzetének megingása is bátorítja erre. Elhatározza, hogy a Szakszervezeti Tanács égisze alatt Budapesten csendes felvonulást, a Városligetben pedig nagygyűlést tart, és hasonló megmozdulásokat rendeznek vidéken is.

A Szakszervezeti Tanács 1930. augusztus 11-én a Pártvezetőség javaslatára felhívja a munkásokat, hogy szeptember 1-én délelőtt 11 órakor az üzemekben tegyék le a szerszámot és a munkanélküliekkel együtt vonuljanak fel a nagygyűlésre. Az akció híre országszerte nagy visszhangot kelt.

A KMP és a szakszervezeti ellenzék azonnal bekapcsolódik a szeptember 1-i megmozdulás előkészítésébe. A szakszervezetekben működő kommunista csoportok a szociáldemokratákkal vállvetve vesznek részt a szervezésben. A két párt harcosai között gyakorlatilag akcióegység jön létre. A KMP azonban nem „csendes sétára", hanem hangos tüntetésre hívja a munkásokat.

Az uralkodó köröket nyugtalanítja az akció tervének országos visszhangja. A Gyáriparosok Országos Szövetsége elhatározza, hogy szeptember 1-én az üzeme-

ket bezárják. A rendőrség nem adja meg a Szaktanácsnak a felvonulási és gyűlési engedélyt, a tömegek ennek dacára cselekedni akarnak.

A szakszervezeti vezetők augusztus 29-i értekezlete a nagygyűlés megtartásától a rendőrségi tilalom miatt eláll, de érvényben hagyja a felhívást a csendes sétára. Arra szólítja fel a munkásokat, hogy szeptember 1-én 11 órakor üzemeik előtt gyülekezzenek, és innen induljanak a Népszavában közölt útvonalakon a Városligetbe, majd azonnal térjenek haza. Mindenütt a gyalogjárón menjenek, nehogy a rendőrséggel összeütközésbe kerüljenek. Peyerék igyekeztek megnyugtatni a kormányköröket, hogy csak csendes járdai séta lesz.

Szeptember 1-én délelőtt már 10 órától nagy munkáscsoportok vonulnak a Körúton és az Andrássy úton, farkasszemet nézve az egész környéket megszállva tartó rendőralakulatokkal. A tömeg egyre nő, és mind gyakrabban felhangzik a követelés: „Munkát! Kenyeret!" Leghangosabbak a munkanélküliek oszlopai, amelyek kommunisták vezetésével a felvonulás különböző részeiben menetelnek, több száz főnyi csoportokban. A „csendes" séta már a Körúton és az Andrássy úton hangos tüntetéssé változik. A rendőrség több helyen kardlappal támad a felvonulókra, mellékutcákba szorítja a tömeg egy részét, de a tüntetők a szomszéd utcákon tovább vonulnak a Városligetbe. A kardlapozó rendőröket mind gyakrabban kőzáporral fogadják, a környéken álló szeneskocsikból szerzett széndarabokkal dobálják. A tömeg hangulata egyre izzóbb.

A felvonulás általános kormányellenes tüntetéssé, a fasiszta diktatúra elleni hatalmas demonstrációvá fejlődik. A tömeg már a kommunisták forradalmi jelszavait visszhangozza, gyakran felhangzik a proletárforradalom, a proletárdiktatúra jelszava is. Mind több helyen csendül fel az Internacionálé s más forradalmi dalok, amelyeknek éneklését hatóságilag üldözik.

A Városligetben, valamint az Andrássy úton és környékén hatalmas tömeg gyűlt össze, s az emberek nem azért jöttek, hogy csendben hazamenjenek, hanem hogy követeléseiknek erőteljes hangot adjanak. A Városligeti tó mellett barikádot építenek, hogy védjék magukat a lovasrendőrök attakjaitól. Az összetűzések során egy munkást megöltek, több mint 70 tüntető és néhány rendőr súlyosan megsebesült, sok százan szenvedtek kisebb sérüléseket.

Peyeréket meglepte a tömegek fellépése. Nem számítottak ennyi emberre, még kevésbé arra, hogy a KMP magához ragadja a tüntetés vezetését. Szociáldemokrata rendezőgárdisták kíséretében Peyer a tüntetők egyik csoportjához ment, hogy lecsendesítse és hazaküldje őket. E fellépése a tömeg dühét váltotta ki, és Peyer menekülni kényszerült. Így járt egy-két polgári politikus is, akik szintén csendesíteni akarták a tüntetőket. Egyiküknek az autóját felgyújtották.

Erőteljes munkásmegmozdulások voltak országszerte: Szegeden, Kiskunfélegyházán, Szentesen, Makón, Orosházán, Hódmezővásárhelyen, Békéscsabán, Békésgyulán, Debrecenben, Nyíregyházán, Miskolcon, Diósgyőrben, Salgótarjánban, Gyöngyösön, Dorogon, Győrben, Sopronban, Szombathelyen, Nagykanizsán, Kaposváron, Pécsen és környékén, Baján és másutt. A rendőrség és a csendőrség mindenütt készültségben volt, a legtöbb helyen közbelépett. Miskolcon, Győrben, Szombathelyen, Szentesen és Gyulán kisebb-nagyobb összetűzés keletkezett a karhatalom és a tüntetők között.

A szeptember 1-i megmozdulás csendes utcai tömegséta helyett nagy forradal-

mi tüntetéssé vált. Ez mindenekelőtt a KMP-nek és hű segítőtársának, a KIMSZ-nek az érdeme. A tüntetésben jelentős szerepet játszottak a baloldali szociáldemokraták is; számukra rég várt alkalom volt, hogy a kommunistákkal vállvetve magasra emeljék a proletariátus vörös harci lobogóját.

A szeptember 1-i tüntetés a magyar munkásság legnagyobb méretű megmozdulása a Horthy-rendszer idején. Országosan mintegy negyedmillió ember vett részt benne, ebből Budapesten legalább 150 ezer. Megmutatta, hogy a magyar munkásosztályban nagy forradalmi energia halmozódott fel, s a tömegek készek harcolni a fasiszta rendszer megdöntéséért.

Szeptember 1-e azt is bizonyította, hogy a proletárság egységes fellépésében van az erő, az akcióegységben, amely a nagy megmozdulás előkészítésében és végrehajtásában ténylegesen megvalósult. Az akcióegység létrejött a szakszervezeti bizalmi testületekben, s kiálltak mellette a szakosztályok és helyi csoportok vezetőségei is, mégpedig olyan erővel, hogy ezt tudomásul kellett venni a Szaktanács és az SZDP vezetőinek is, főleg kényszerűségből s talán részben óvatos érdeklődésből.

Peyert, Garamit és társait megdöbbentette a kommunisták és szociáldemokraták összefogásának nagy erejű megnyilatkozása s a közös fellépésben a kommunisták nagy szerepe. A Népszava 1930. szeptember 3-i száma eszeveszett kirohanást intéz a „bolsevista különítmény" ellen, amelyet a munkásosztály „halálos ellenségének" nyilvánít. Újra ostorozza „azt a babonát", amely szerint a „bolsevisták a munkásosztály szélső baloldalán elhelyezkedő tábor lenne", s arra szólít fel, hogy „a kalandoroknak és fantasztáknak ezt a gyülekezetét a munkásosztály rúgja el az útjából".

Az SZDP jobboldali vezetői így szállnak szembe a szociáldemokraták és kommunisták akcióegységével, mosva kezeiket az uralkodó körök előtt, amiért nem tudták a tüntetést csendes járdai sétára korlátozni.

A szeptember 1-i forradalmi tüntetés a peyerista politika kudarca. A KMP Központi Bizottsága ezt úgy fogta fel, mintha azonos lenne az SZDP kudarcával, s a nagy megmozdulást egyedül a KMP sikerének tekintette. Ez nem volt helyes. A szeptember 1-i tüntetés a KMP, az SZDP és a szakszervezetek közös sikere.

A magyar proletariátus szeptember 1-i fellépése maradandó jelentőségű. Megrázkódtatta az egész magyar társadalmat, s közrejátszott a politikai válság elmélyülésében. Hasznosítását a proletariátus küzdelmének továbbfejlesztésében akadályozta a KMP és az SZDP közötti harc, de szeptember 1. jelentősége, értéke túlnőtt a két párt közötti vitákon és összecsapásokon. Egyik közvetlen következménye az volt, hogy a szakszervezetek taglétszámának csökkenése megállt, majd emelkedni kezdett. A megmozdulás rendkívül mély hatást keltett a falvak népében is, tettekre ösztönözte őket.

Az 1930. szeptember 1-i forradalmi tüntetés nagy visszhangot keltett, a nemzetközi munkásmozgalom meghajtotta az elismerés zászlaját a nehéz körülmények között küzdő magyar proletariátus előtt.

Az 1930. szeptember 1-i megmozdulás a burzsoáziát nagyobb óvatosságra késztette, de a bérletörések folytatódtak. A bércsökkentések, a bedórendszer bevezetése miatt 1930 utolsó hónapjaiban és 1931 tavaszán is több sztrájk tört ki a textiliparban. Kiemelkedik ezek közül a Goldberger-gyár 1700 munkásának októ-

beri, a Pamutipar 1500 munkásának november–decemberi, a Jutagyár 850 munkásának 1931 március–májusi elkeseredett sztrájkja. A vasiparban a legjelentősebb a három Ganz-gyár harca. 1931 februárjában a Ganz-Vagon, a Hajó- és Villamossági gyárak munkásai háromnapos sztrájkot rendeznek ugyancsak a bedó miatt. Májusban kizárják a Ganz-gyárak ötezer munkását, mert vonakodnak elfogadni a bedófeltételeket. Három hétig tart e harc, de a bedó megmarad. Júniusban az újpesti famunkások lépnek sztrájkba; ez a bérharc béremeléssel és a heti munkaidőnek 70–80 óráról 54 órára való csökkentésével végződik.

A munkanélküli-fellépések is folytatódnak. 1931. január 21-én a Belvárosban és Kispesten, 27-én Budapesten a Városháza előtt, másnap Újpesten és Pesterzsébeten tüntetnek. Március 30-án a Parlament előtt zajlik le nagyobb munkanélküliakció. A rendőrség hajtóvadászatot rendez a tüntetők ellen; csupán a március 30-i akció alkalmával közel 300 embert vettek őrizetbe. A vidéki megmozdulások közül legjelentősebb a makói (január 15-én), a szentesi (január 21-én), a csongrádi (január 30-án), a debreceni (március 28-án) és a hódmezővásárhelyi (április 14-én).

1930. szeptember 1-e után a parasztság politikai aktivitása, harckészsége is növekszik. A falusi szervezkedés, ezer nehézséggel küzdve, erősödik. A Földmunkásszövetség taglétszáma – mely 1930 tavaszán 1700 taggal mélyponton volt – 1930 végére kétezer fölé, 1931 végére háromezer fölé, 1932 végére pedig négyezer fölé emelkedik. A földmunkás szakszervezet helyi csoportjait kommunisták és szociáldemokraták együttesen szervezik, s a megszűnt MSZMP sok aktivistája tud ismét bekapcsolódni a mozgalomba. Számos helységben az építőmunkások és más szakszervezetek helyi csoportjainak tevékenysége is élénkül. Ez növeli a Szociáldemokrata Párt tömegbázisát is; az SZDP vidéki szervezetei 1931-ben erősödnek. A községi választásokon több helységben szociáldemokraták is bejutnak a képviselő-testületbe, ami szintén hozzájárul a párt vidéki befolyásának növekedéséhez.

*

A politikai élet fontos eseménye volt az 1930 december végén tartott fővárosi községi választás. Az eredményekben – a szűkre szabott szavazati jog és a csaló választási rendszer ellenére is – megmutatkozott, hogy a tömegek elégedetlensége fokozódik. A két kormánypárt: a Kereszténypárt és az Egységespárt, amely 1925-ben az érvényes szavazatok 45,4 százalékát kapta, most a 40 százalékot sem érte el. Az ellenzéki pártok megszerezték a szavazatok többségét. Az SZDP 27,5 százalékot kapott. A Vázsonyi-féle Demokrata Párt (1925-ben az SZDP blokkpartnere) visszaesett, s csak 10,6 százalékot, míg a Rassay-féle Szabadelvű Párt megerősödött és 11 százalékot szerzett. A többi szavazatot kisebb pártok kapták.

A budapesti képviselő-testületben a kormánypárt többsége azonban mégsem csökkent, hanem növekedett. A horthysta parlament ugyanis 1930 tavaszán új fővárosi törvényt fogadott el, amely a lakosság által választott képviseleti tagok számát 250-ről 150-re csökkenti, 80 képviselő-testületi helyet pedig kinevezett főtisztviselők, „örökös" tagok és különféle érdekképviseletek által delegált kormánypárti személyek foglaltak el.

Az SZDP a fővárosi választásokon most indult először önállóan, és jelentős sikert

ért el. 73 ezer érvényes szavazatot kapott – 14 ezerrel többet, mint az 1926-os országgyűlési választásokon Budapesten.

A KMP a választások alkalmával nem az SZDP támogatására, hanem üres lappal való szavazásra hívta fel a munkásokat. Állásfoglalása – a jobboldali szociáldemokrata vezetők iránti bármilyen jogos haragból fakadt is – hibás volt. A párt tagjai közül is sokan kételkedtek helyességében. A KMP-vel rokonszenvezők többsége nem követte a párt felhívását, hanem az SZDP-re szavazott, így a szociáldemokrata munkásokkal együtt demonstrálva a fasiszta diktatúra ellen.

A válság mélyülésével fokozódik a politikai erjedés a birtokos parasztság körében is. Különböző politikai csoportokat foglalkoztat az a terv, hogy az egykori Kisgazdapártot feltámasszák. 1930. szeptember 1-e után ezt meg is kezdik, aktivizálva korábban félreszorított kisgazda-politikusokat. A földbirtokosok körében is új pártot szerveznek Gaál Gaszton somogyi nagybirtokos vezetésével. Ezt a földbirtokos csoportosulást csakhamar egyesítik a szerveződő kisgazdapárttal. 1931 februárjában tartják meg az egyesített párt „zászlóbontó nagygyűlését", s felveszik a Független Kisgazdapárt nevet. Eckhardt Tibor, az egykori fajvédő politikus is e párthoz csatlakozott. Nem is titkolja, hogy ő Horthy híve, s mint ilyen került a Kisgazdapárt élére.

A Bethlen-kormány 1931-ben új külföldi kölcsönt igyekezett szerezni, hogy feltartóztassa az egyre mélyülő gazdasági válságot, és javítsa a kormány helyzetét. Ebben az időben a párizsi pénzpiac volt a legszilárdabb, s a magyar kormánynak, ha jelentős hitelhez akart jutni, javítania kellett kapcsolatait Franciaországgal. A francia kormány viszont azt követelte, hogy szövetségesével, Csehszlovákiával a magyar kormány rendezze kapcsolatait. Ettől a horthysta körök húzódoztak, mert ellenkezett revánsterveikkel és évtizedes nacionalista propagandájukkal. Az uralkodó osztályok táborában megbomlott a korábbi nagyfokú egyetértés az olasz orientációt illetően, nőtt a külpolitikai bizonytalanság. Ez is fokozta a belső ellentéteket.

Új gondot okozott a magyar uralkodó osztályoknak, hogy 1931 tavaszán az osztrák és a német kormány váratlanul bejelentette, hogy vámuniót létesítenek. Ez közvetlenül fenyegette a magyar mezőgazdasági kivitelt, mert kiterjeszthette volna Ausztriára a német vámokat, amelyek csaknem teljesen elzárták a német piacot a magyar agrártermékek elől. Bethlenék várták, hogy mit tesznek a nyugati hatalmak.

Anglia, Franciaország és Olaszország összefogott a német–osztrák vámunió ellen, mert ez Ausztriának Németországhoz való csatlakozását, az Anschlusst kívánta előkészíteni. A francia kormány a német–magyar kapcsolatok lazítása céljából kilátásba helyezte támogatását a magyar kölcsönügylet nyélbeütéséhez. Ezt az ígéretet Bethlenék siettek politikailag hasznosítani, feloszlatták a parlamentet és kiírták az új országgyűlési választásokat.

A parlament feloszlatása előtt az SZDP vezetőségében vita folyt arról, részt vegyen-e a párt a választásokon vagy passzivitásba menjen. Garami már korábban javasolta, hogy az SZDP és a polgári ellenzék lépjen politikai szövetségre, és együttesen vonuljanak ki a képviselőházból. E fellépésnek az SZDP-ben és a szakszervezetekben visszhangja támadt, mert azt a látszatot keltette, mintha Garami radikálisabb politikát kívánna. A Pártvezetőség szeretett volna szorosabb együttmű-

ködést a polgári ellenzékkel, de az inkább a bomladozó Egységespárt egyes csoportjaihoz igyekezett közeledni, ettől remélte politikai befolyásának növelését. Még kevésbé vállalta a kivonulást a parlamentből, amit különben Peyerék sem akartak. Garami passzivitási javaslatát a Pártválasztmány is elutasította, ő pedig otthagyta a pártot és visszautazott Bécsbe.

A munkásmozgalom érdeke nem a passzivitást kívánta, hanem azt, hogy a választási küzdelmet is a tömegek mozgósítására használják fel. Semmiféle biztosítéka és semmiféle realitása nem volt annak, hogy az SZDP vezetősége a parlamenti képviselet feladása esetén inkább mer tömegakciókat indítani. Az adott körülmények között a bojkott nem segítette volna egy harcosabb politika érvényre juttatását.

A választási harcba a KMP is bekapcsolódott. A szakszervezeti ellenzék közreműködésével létrehozta a *Szocialista Munkásblokkot*, amely népszerűsítette a párt harci követeléseit, és megpróbálta elérni, hogy indulhasson a választásokon. A Munkásblokk listavezetője Palotás Imre építőmunkás volt.

Az SZDP vezetői, akik fennen hirdették, hogy ők a demokrácia igazi hívei, veszett dühvel fogadták a Szocialista Munkásblokk kísérletét a választásokon való részvételre. Rendkívül nyugtalanította őket az az eshetőség, hogy a választók akár csak egyetlen kerületben is a forradalmi Munkásblokk jelöltjeire szavazhatnak. „Mindig akkor jelentkeznek – írja június 16-án a Népszava a Munkásblokkról –, amikor a hatalomnak szüksége van rájuk. Ilyenkor fölkapaszkodnak a mélyből, a csatornákból, és a forradalom vörös palástját öltik magukra." Peyerék féktelenül ócsárolták a forradalmi munkások képviselőit és elvárták, hogy a hatóságok meghiúsítsák a Munkásblokk választási részvételét. Ez így is történt, megint csak nem Peyerék követelésére, hanem azért, mert a kormányt nem kevésbé nyugtalanította a forradalmi mozgalom erősödése.

A KMP ekkor – attól tartva, hogy a szociáldemokrata lista támogatása illúziókat kelt a reformista vezetők és az SZDP iránt – ismét üres lappal való szavazásra hívta fel a munkásokat. A szociáldemokrata illúziók valóban növekedhetnek, s ez ellen az SZDP politikájának megfelelő bírálatával küzdeni kell; de helytelen volt elszalasztani az alkalmat, hogy a kommunisták – Peyerék mocskolódásai ellenére is – a szociáldemokratákkal együttesen változtassák a választásokat a fasiszta diktatúra elleni demonstrációvá.

A választáson összesen 1,46 millió szavazó vett részt, ebből 443 ezer a titkos kerületekben. 67 nyílt szavazású kerületben mellőzték a választást, s a kormány jelöltjét „egyhangúlag megválasztottnak" nyilvánították.

Az Egységespárt 155 mandátumot szerzett, 15-tel kevesebbet, a Kereszténypárt 31-et, néggyel kevesebbet, mint 1926-ban; még 18 „pártonkívüli" kormánytámogató kapott mandátumot. A 204 kormánypárti mandátumból 185-öt nyílt szavazású kerületekben szereztek meg.

Az új képviselőházban az SZDP megtartotta 14 mandátumát. A polgári ellenzék parlamenti képviselete valamelyest nőtt. A Kisgazdapárt 12 mandátumot szerzett, s később még két képviselő csatlakozott hozzá; Rassayék öt mandátumot, Vázsonyiék és Friedrichék viszont kettőt-kettőt szereztek. Néhány kisebb liberális és konzervatív ellenzéki csoport kapott még mandátumot.

A budapesti és környéki választókerületekben az SZDP most az érvényes sza-

vazatok 31,5 százalékát kapta, míg 1926-ban 28,5 százalékot, 1922-ben viszont 43 százalékot. Hét vidéki városban maradt meg a titkos szavazás (1922-ben még 11-ben volt); a hét közül az SZDP hat városban indult, s itt a szavazatok 34,5 százalékát szerezte meg. A titkos választókerületekben összesen 131 500, a nyílt szavazású kerületekben 30 ezer szavazatot kapott. Az SZDP az 1926-os szavazatvesztéség egy részét visszanyerte.

A horthysta parlament jellege az új választások eredményeként nem változott. Nem tükrözte azt a rendkívül mély szociális feszültséget, amely az egész társadalmat áthatotta.

Alig fejeződtek be a választások, kirobbant a pénzügyi válság, ami a kormányt a bankzárlat elrendelésére késztette. Az uralkodó osztályok táborában mind általánosabbá vált a kormány bírálata azért, mert nem tudja elhárítani az egyre fenyegetőbb katasztrófát. Ugyanakkor attól is féltek, hogy a Bethlen-kormány bukása maga után vonja rendszerük bukását.

A kormánynak röviddel a bankzárlat után sikerült 4,8 millió font sterling – 130 millió pengő – államkölcsönt kapnia; 2,6 millió fontot francia pénzcsoportok, 1,4 milliót a magyar bankok, a többit svájci, olasz és holland bankok nyújtottak. Ez a kölcsön azonban csak a bankzárlat feloldását tette lehetővé. Az államháztartás továbbra is mind súlyosabb gondokkal küzdött, a hitelválság újabb kirobbanása és infláció fenyegetett.

A kormány „szanálási programot" készített elő, amely további terheket rótt az országra. A parlamenti többséget a csaló választási rendszer segítségével ismét megszerezte, ennek ellenére még a kormánypárton belül is nagyfokú bizalmatlanság vette körül, mind nehezebbé vált számára az Egységespárt összetartása.

A rendkívül súlyos helyzet miatt a Bethlen-kormány 1931 augusztusában távozni kényszerült. Az új kormányt gróf Károlyi Gyula, a reakció ismert képviselője alakította meg. Egykor főispán volt Erdélyben, s vezetésével alakult meg a Tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi „kormány". 1930 végétől külügyminiszter. Az új kormányban Keresztes-Fischer Ferenc somogyi főispán lett a belügyminiszter. A hadügyi tárca élén Gömbös Gyula maradt, akit Bethlen még 1928-ban vett be a kormányba.

A Bethlen-kormány bukása annak következménye, hogy a rendkívül súlyos gazdasági válság a rendszer mély politikai válságát idézte elő. A kormány olyan helyzetben távozott, amikor az uralkodó körök újabb intézkedésekre készültek, amelyekkel a válság terheit a népre hárítják át. Bethlen menesztésével és a Károlyi-kormány kinevezésével akarták megkönnyíteni ezek végrehajtását.

A Károlyi-kormány felemelte a lakosságot sújtó adókat, leszállította a közalkalmazottak fizetését és kihirdette a statáriumot, elsősorban a kommunista mozgalom letörése céljából.

A horthysta uralkodó körök már 1931 elejétől foglalkoztak a statárium tervével. Horthy szorgalmazta, Bethlen akkor még ellenezte. 1931 nyarán azonban már ő is elkerülhetetlennek tekintette, de bevezetését a külföldi kölcsön megszerzése utánra halasztotta, s kihirdetését utódjára hagyta.

A statárium bevezetésének ürügyéül a Károlyi–Gömbös-kormányzat szeptember 12-én szörnyű provokációt hajtott végre: felrobbantotta a biatorbágyi vasúti hidat a budapest–bécsi gyorsvonat alatt. E gaztett időben pontosan egybeesett az

osztrák fasiszták Heimwehr elnevezésű fegyveres szervezetének államcsíny-kísérletével. A puccskísérlethez a magyar fasiszta vezető körök nagy reményeket fűztek és messzemenően támogatták. A Heimwehr-akció kudarcba fulladt, de a biatorbágyi merényletet végrehajtották. E rémtettet – amelynek 22 ember esett áldozatul – „kommunista merényletnek" nyilvánították. Néhány héttel később a robbantás egyik végrehajtóját Ausztriában elfogták, s kiderült róla, hogy a szélsőreakció embere. A kommunistaellenes provokáció lelepleződött, de a kormány a kommunisták elleni statáriumot mégsem vonta vissza.

A KMP-t azonban nem lehetett megfélemlíteni.

A KMP küzdelme a válság legsúlyosabb szakaszában.
Sallai Imre és Fürst Sándor mártírhalála

A Komintern Végrehajtó Bizottsága 1931-ben határozatot hozott a KMP vezetésének megerősítéséről. A Központi Bizottság tagja lett Fürst Sándor, Huszti Ferenc, Poll Sándor. Huszti jogász, s 1920–1921-ben a szerb megszállás idején a Baranya megyei kommunista mozgalom résztvevője, később a Szovjetunióban dolgozott. 1931 tavaszán ismét magyar pártmunkára kap megbízást, s júliustól ő a KÜB vezetője, a KMP gyakorlati tevékenységének egyik irányítója. Fürst a húszas évek közepén egyik kiemelkedő tagja a magántisztviselők szakszervezete ellenzékének, s jelentős munkát végzett az SZDP balszárnyának szervezésében is. Már 1928-ban tagja a KMP Központi Bizottságának. 1929-ben elfogták, két évvel később szabadult. Poll – aki az MSZMP egyik vezetője volt – szintén a börtönből való szabadulása után került ismét a Központi Bizottságba. 1932 májusában lett a KB tagja Sallai Imre, aki már 1919-ben, közvetlenül az ellenforradalom után és 1928–1929-ben is végzett illegális pártmunkát Magyarországon, 1931 őszén és 1932 tavaszán is Budapesten dolgozott a Titkárság tagjaként.

A Központi Bizottság továbbra is a II. kongresszus által meghatározott politikai irányvonalat követte, de jobban ügyelt arra, hogy ne rendezzen olyan akciókat, amelyek a párt szervezeteinek érzékeny veszteséget okoznak. 1931 szeptemberétől, a statárium kihirdetése után, a pártnak fokozott veszedelemmel kellett szembenéznie.

A KMP haladéktalanul leleplezte az uralkodó körök biatorbágyi gaztettét. Röpirataiban statáriumellenes egységfront megteremtésére, üzemi és szakszervezeti tiltakozó fellépésekre hívta fel a dolgozókat. Röpgyűléseket szervezett a gyárak előtt és a munkanélküliek gyülekezőhelyein. A bérletörések és az elbocsátások ellen, továbbá az ínségesek megsegítéséért indított akciókat is a statárium hatálytalanításának követelésével kapcsolta össze. A kommunista, szociáldemokrata és pártonkívüli munkások együtt léptek fel a statárium ellen, s a nép túlnyomó többsége rokonszenvezett velük.

Az SZDP vezetősége megijedt a statáriumtól, és ismét az alkudozások útjára lépett. A biatorbágyi merénylet előtti napon, szeptember 11-én a kormány 30 napra betiltotta a Népszava utcai árusítását, a merénylet után pedig a miniszterelnök tárgyalt az SZDP vezetőivel, hogy rászorítsa őket a kommunistaellenes provokáció támogatására. A Népszava szeptember 15-i száma, elítélve a vonatrob-

bantást, helyt adott a KMP elleni rágalmaknak. A kommunistákra célozva hangsúlyozza, hogy „politikai merényletekkel a kapitalista rendet nem lehet megdönteni". A kormány honorálta a kommunistaellenes provokációhoz nyújtott támogatást, s szeptember 20-án, a statárium kihirdetésével egyidejűleg visszaadta a Népszava utcai árusítási jogát.

Az SZDP vezetősége csak erélytelenül tiltakozott a rögtönítélő bíráskodás ellen. A Népszava azt írta, hogy a kormány a rendelkezésre álló hatalmi eszközökkel is „megnyugtató módon" elháríthatja „az ország határain túlról irányított" mozgalmak káros hatásait. Erőteljesebben kifogásolta a statárium kihirdetésekor elrendelt gyűléstilalmat, amely az SZDP és a szakszervezetek tevékenységét is korlátozta.

A KMP a statárium ellenére is nagy erőfeszítéseket tett az ellenzéki mozgalom továbbfejlesztéséért. A párt kezdeményezésére 1931 őszén különböző szakmai ellenzéki bizottságok képviselői megalakították az *Egyesült Szakszervezeti Ellenzék* (ESZE) központi szervét. E testület a bányászok, bőrösök, élelmezésiek, építők, fások, nemesfémesek, nyomdászok, szabók, textilesek, vasasok, földmunkások, magántisztviselők és a kereskedelmi alkalmazottak ellenzéki bizottsága, 13 szakmai ellenzéki szervezet képviseleteként alakult meg. A szakszervezetekből baloldali tevékenységük miatt kizártak jó része az ESZE szerveiben folytatta munkáját, küzdve azért, hogy a szervezett és szervezetlen munkások közösen lépjenek fel érdekeik védelméért.

Az ESZE akcióprogramot bocsátott ki, amely a kommunisták által javasolt legégetőbb gazdasági és politikai részköveteléseket tartalmazza. Harcot hirdet a bérletörések ellen, a leszállított bérek felemeléséért, a hétórás munkanapért, közmunkák indításáért, munkanélküli-segélyért. Követeli a Szovjetunió elismerését és kereskedelmi szerződés kötését, ami növelheti a munkaalkalmakat. Síkraszáll az osztályharcos munkásság egyesülési és sajtószabadságáért, amnesztiáért a bebörtönzött és elüldözött harcosok számára.

1931 novemberében a KMP és a munkanélküli egységbizottságok aláírásgyűjtő akciót indítanak a munkanélküliek követeléseiért. Néhány helyen gyűléseket tartottak sok száz résztvevővel. A petíciós íveket eljuttatták több vidéki szociáldemokrata szervezetnek és szakszervezeti csoportnak is, javasolva az akcióhoz való csatlakozást. 1932. január 13-án a KMP és az ESZE a petíció mellett állást foglaló röpgyűléseket rendezett budapesti gyárak előtt. A rendőrség, ahol tudta, elkobozta az íveket. A reformista vezetők óvták a munkásokat az ívek aláírásától. Ennek ellenére 30 ezer budapesti és környéki proletár aláírta a petíciót. A rendőrség lefogta a Munkanélküli Bizottság tagjait, akik el akarták vinni az íveket a Népjóléti Minisztériumba. A rendőri önkény azonban nem változtathatott azon a tényen, hogy a petíciós akció a tömegek balratolódásának egyik megnyilvánulása lett, s növelte a statáriummal dacoló KMP tekintélyét.

A párt erőfeszítéseket tett legális lapok kiadására. Kulturális folyóiratát, a *100%*-ot, 1930 nyarán betiltották. 1931 júniusában új folyóiratot indított: a *Társadalmi Szemlét*, amely a statárium idején is sikerrel birkózott meg a fasiszta cenzúrával. Mint társadalomtudományi folyóirat, ügyesen ismertette a forradalmi szocializmus eszméit, támogatta az ESZE tevékenységét, hatékony segítséget nyújtott az SZDP-ben és a kultúrszövetségekben működő baloldalnak. Az egyes szakmák ellenzéki

bizottságai ugyancsak erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy legális lapot jelentessenek meg. Az első ilyen lap, az *Új Építőmunkás*, 1931 júniusában látott napvilágot és a statárium idején is sikerült több számát kiadni. Időnként megjelent a *Vasas* és a *Bőrös Ellenzék*, valamint *Ellenzéki Munkás* címmel az ESZE vezető szervének lapja. Esetenként megjelentek más ellenzéki lapok is, bár állandó zaklatással és üldözéssel kellett szembenézniük. A rendőrség igyekezett még a nyomdában lefoglalni a kinyomott lapokat, s a kiadó ellen eljárást indítottak. A lapok mégis újra és újra megjelentek, s a példányok jó részét még elkobzás előtt elszállították a nyomdából. Folyt a harc a legális sajtóért.

Folytatódott a KMP illegális sajtótevékenysége is. Az Új Március, a Kommunista és az Ifjú Proletár mellett megjelent Budapesten a pártszervezés elősegítésére a *Pártmunka* és a VS-szervezetek lapja, a *Vörös Segély*. A párt egyes alapszervei időnként sokszorosított illegális üzemi lapot adtak ki, például a *Vörös Csepel*t, a *Vörös Tungsram*ot, a *Vörös Juta*t.

*

A Központi Bizottság 1932 márciusában *Harci Program*ot bocsátott ki. E program tartalmazza a II. kongresszus határozataiban szereplő forradalmi célokat és sok részkövetelést. Gazdasági követeléseinek előterében a nyomor elleni küzdelem áll. Mindenekelőtt rendszeres munkanélküli-segélyt követel a tőkések és az állam terhére, továbbá az elbocsátások beszüntetését, munkaalkalmak teremtését, lakásépítkezések indítását, a leállított gyárak üzembe helyezését. A nagy munkanélküliségre való tekintettel sürgeti a hétórás munkaidő bevezetését és a túlórázások betiltását. Követeli a bércsökkentések és mindenféle bérlevonás betiltását, az OTI teljes költségének a tőkésekre hárítását, a dolgozók gyermekeinek tandíjmentességét, a munkások elzálogosított ruháinak, bútorainak ellenszolgáltatás nélküli visszaadását.

„Ki kell harcolni a tömegnyomor leküzdését a tőkések terhére" – hangsúlyozza a Harci Program s megmutatja, hogy ez milyen forrásokból fedezhető. Követeli a rendkívül felduzzasztott közigazgatási kiadások radikális csökkentését, az imperialista célokat szolgáló fegyverkezés megszüntetését, egyszeri 25 százalékos vagyondézsmát, a tőkések adóinak erős emelését és a részükre adott szubvenciók visszatérítését.

A Harci Program követeli, hogy az úgynevezett optáns birtokosok kártérítésére szánt összeget a nyomor enyhítésére fordítsák. Optáns birtokosoknak azokat nevezték, akiknek erdélyi, szlovákiai és délvidéki birtokait elkobozták, s ők kártérítési pert indítottak a szomszéd államok ellen. Perüket a Bethlen-kormány felkarolta, s külpolitikai lépéseivel igyekezett elérni igényeik kielégítését. Végül választania kellett: elejti a magyar grófok és a magyarországi Habsburg főhercegek kárigényét, vagy eme igények elismerése fejében vállalja a Magyarországot terhelő jóvátételi kötelezettségek felemelését az optánsköveteléseknek megfelelő összeggel. A Bethlen-kormány az utóbbit választotta, hogy kifizethessen néhány tucat nagybirtokost. A korábbi, 1924-ben kötött egyezmény 200 millió aranykorona fizetésére kötelezte az országot. Ebből 1930-ig kifizettek 40,5 milliót, s fennmaradt 159,5 millió aranykorona, azaz 179 millió pengő. 1930-ban a jóvá-

tétel összegét további 360 millió pengővel növelték meg, s a törlesztési időszakot 1966-ig meghosszabbították. A jóvátételi többletet fordíthatta a magyar kormány az optánsok kártalanítására. A KMP azt követelte, hogy ezt az összeget az ínségesek segélyezésére fordítsák.

A Harci Program politikai követelései között első helyen áll *a statárium azonnali megszüntetése*, továbbá a dolgozó nép egyesülési és sajtószabadsága, a munkásmozgalom üldözésének megszüntetése és amnesztia a proletariátus bebörtönzött harcosainak. A szervezett és szervezetlen, a kommunista, szociáldemokrata, keresztényszocialista és pártonkívüli munkások osztályharcos egységfrontját hirdetve hívja a dolgozókat a KMP zászlaja alá: „*Munkáért! Kenyérért! Felszabadulásért!*"

A program a részkövetelésekért való küzdelem fokozására ösztönöz, hangsúlyozva, hogy a munkásosztály csak a napi harcok fellendülése útján viheti győzelemre a forradalmat.

A párt e programja szükségszerűen tartalmaz olyan részköveteléseket is – mint például a hétórás munkanap –, amelyek csak a kormányzati rendszer megdöntése után valósíthatók meg. Az ilyen követelések propagálása és az értük való fellépések erősíthetik a rendszer megdöntéséért folyó küzdelmet. A Harci Programban azonban olyan részkövetelések is vannak, amelyek csak a tömegek passzív rokonszenvét váltották ki, és nem mozgósítottak cselekvésre. Szerepel benne például az 50 százalékos általános béremelés, a tömegek viszont csak kisebb béremelésért, különösen a bérletörések meggátlásáért léptek fel. A program napi követeléseinek jó része irreális; nem azért, mert csak a kormányzati rendszer megdöntése után valósulhattak esetleg meg, hanem azért, mert a tömegek maguk túlzottnak tartották s nem szálltak síkra értük.

A KMP Központi Bizottsága a falu kizsákmányolt népe számára külön programot bocsátott ki, amely a párt általános politikai céljai – így a nagybirtok megváltás nélküli elkobzásának és ingyenes felosztásának forradalmi jelszava – mellett bővebben tartalmaz részköveteléseket. Jobb béreket, munkaalkalmat s e célból közmunkák indítását, továbbá rendszeres segélyt sürget a munka nélküli földmunkások részére. Egészséges lakásokat és egészséges ivóvizet, ingyenes orvosi kezelést és kórházi ápolást követel. Sürgeti továbbá a kisparasztok által bérelt földek megváltás nélküli átadását a bérlőknek, a szegényparasztok adómentességét, a reformföldek váltságdíjának, a kisparasztok mindenfajta bankadósságának törlését, a középparasztok adóinak 75 százalékos csökkentését. Felhívja a falu népét a végrehajtások meghiúsítására, az árverések bojkottjára. Forradalmi parasztbizottságok alakítására szólít fel, s harcra hív „*munkáért, kenyérért, földért, szabadságért*".

Ebben az időben a Szociáldemokrata Pártnak is van már agrárprogramja; 1930 szeptemberében fogadta el a XXVII. pártkongresszus. Kidolgozását a századforduló óta szorgalmazták, főleg a földmunkásság képviselői, s a húszas években ugyancsak minden kongresszuson szóvá tették. Szorította az SZDP-t az is, hogy az MSZMP 1926-ban közreadta agrárprogramját, amely földosztást hirdetett.

Az SZDP agrárprogramjának fő követelése a hitbizományi és egyházi birtokok elkobzása, valamint a 200 holdon felüli egyéb birtokok kisajátítása, a „közcélú mintagazdaságok" és ama földterületek kivételével, amelyek „a termelés fontos érdekeit szolgálják".

A hivatalos előterjesztés csupán a „magántulajdonban levő nagybirtok 500

holdat meghaladó részének kártérítés ellenében való kisajátítását" tartalmazza a hitbizományról és az egyházi birtokrendszerről pedig csupán annyit mond, hogy ezeket meg kell szüntetni. Homályban hagyja, hogy a hitbizományok jellegét kell-e megváltoztatni, vagy ki kell-e ezeket sajátítani. A kongresszus vitája azonban – amelyet az 1930. szeptember 1-i megmozdulás hangulata jelentősen befolyásolt – a Pártvezetőséget a benyújtott tervezet módosítására késztette. A kártalanítás elvét a kongresszus elfogadta, kivéve a hitbizományi és egyházi birtokokat, melyeknek kártérítés nélküli kisajátítását követelte.

A program nem kíván ingyenes földhöz juttatást, de arról sem szól, kell-e a kapott földért megváltást fizetni. A hivatalos tervezet szerint a kisajátított földeken „elsősorban kisbirtokokat és örökbérleteket kell alakítani", s a bérletként kapott kisbirtok „tulajdonul bármikor megváltható". A tervezet tehát megváltás ellenében kívánta a földhözjuttatást. A vita eredményeként kimaradt a programból az „örökbérlet" és a megváltásra való utalás, a földbirtokosok kártérítése pedig állami feladatként szerepel. Az ingyenes vagy megváltásos földhözjuttatás kérdésében pedig mellőzi az állásfoglalást.

Az MSZMP 1926-os agrárprogramja is engedményt tett a kártalanítás kérdésében, de csak mérsékelt kárpótlás mellett foglalt állást, s kifejezetten a vagyonosok terhére. Az SZDP agrárprogramja nem mondja ki, hogy milyen mérvű legyen a kártalanítás, tehát fenntartja a teljes kártalanítás lehetőségét, ugyanakkor azt sem mondja meg, hogy az állam kinek a terhére kárpótolja a földbirtokosokat.

Az SZDP agrárprogramja a földreform mellett számos részletkövetelést tartalmaz. Ezek között szerepel „az adósok hathatós védelme" is. Megállapítja, hogy a szocializmus nacionalizálni fogja a bankokat, s akkor megoldódik majd az adósvédelem. Tartózkodik attól, hogy a kisparasztokat fojtogató különféle bankadósságok eltörlését vagy akárcsak a kamatterhek konkrét korlátozását követelje.

A munkásmozgalom forradalmi és reformista irányzatának agrárprogramja természetesen alapvetően eltér egymástól. A KMP a világi és egyházi nagybirtok minden kártérítés nélküli elkobzását, az ingyenes földosztást és a kisparasztságnak mindenféle bankadósságtól való megszabadítását hirdeti. Az SZDP programja – bár a kongresszusi vita nyomán lényegesen radikálisabb lett a hivatalos tervezetnél – a földbirtokosok kártérítésének álláspontjára helyezkedik, kibúvókat is hagy a földreform alól, óvakodik attól, hogy kiálljon az ingyenes földhözjuttatás és a falu népét fojtogató bankadósságok eltörlése mellett. A részköveteléseket illetően a két programban vannak hasonló pontok. Ilyen például az adómentesség a legszegényebb paraszti gazdaságok számára, a jobb lakás, a jó ivóvíz vagy az ingyenes iskolai oktatás. Általában az égető napi kérdésekben a KMP programját a konkrétság, de ugyanakkor a követelések bizonyos túlhajtása, az SZDP programját viszon óvatosság jellemzi: nem állít fel semmilyen konkrét követelést a munkanélküliek és ínségesek megsegélyezésére.

A falvakban a helyzet 1931–1932 telén robbanásig feszült. Terjedt a végrehajtások és árverések elleni összefogás, s az árverések bojkottja mind gyakrabban elkeseredett fellépéssé vált. 1932. február 18-án a Zala megyei Pacsa községben több paraszt marháját a végrehajtók el akarták árverezni, ami a falu népének felzúdulását idézte elő. Az árverést biztosító csendőrök tüzet nyitottak a tömegre, két

parasztot megöltek, többet megsebesítettek. A pacsai sortűz a kormány falusi politikájának volt egyik véres megnyilvánulása.

Az uralkodó köröket rendkívül nyugtalanította minden olyan falusi szervezkedés, amely az irányítók akarata ellenére az elégedetlenség kirobbanását segíthette elő. Az SZDP falusi szervezeteinek, valamint a Földmunkásszövetség helyi csoportjainak tevékenységét bénították, összejöveteleik résztvevőit „titkos gyűlés" tartása címén megbüntették, a szervezőket gyakran elhurcolták és megkínozták. Zaklatásokkal korlátozták a Kisgazdapárt falusi működését is.

Az SZDP vezetősége 1932 március végén elhatározta, hogy a vidéki szervezetek elleni hajsza miatt félórás országos tüntető sztrájkot rendez, egybekapcsolva ezt a párt követeléseit tartalmazó emlékiratok átadásával. Felhívásában, amelyet a Népszava április 1-i száma közöl, április 7-én délelőtt 11 órára hirdette meg a félórás sztrájkot és a központ által küldött emlékiratok átadását a főispánnak, a polgármesternek vagy a községi jegyzőnek. A Pártvezetőség ugyanakkor a kormányhoz kívánta a memorandumot eljuttatni, amely a közszabadságok teljességét, a statárium eltörlését követeli, továbbá titkos választójogot és új, tiszta választásokat sürget.

A belügyminiszter április 5-én bizonytalan időre betiltja a Népszavát; e lépéssel akarják visszakozásra késztetni az SZDP-t. A belügyminiszteri végzés nagy felháborodást vált ki, s a budapesti hírlapszedők megtagadják az összes újság kiszedését. Április 6-án egyetlen fővárosi napilap sem jelenik meg. A Pártvezetőség már nem léphet vissza az akciótól.

A Gyáriparosok Országos Szövetsége, nehogy a fél órára meghirdetett sztrájk nagyobb megmozdulássá fejlődjön, elhatározza, hogy április 7-én bezárják a gyárakat.

A Pártvezetőség küldöttsége 7-én délelőtt elindul a Parlamentbe, hogy átadja a miniszterelnöknek a memorandumot. A Körúton több ezres tömeg gyűlt össze, hogy kísérje a küldöttséget, de a rendőrség ezt megakadályozza. A tüntetők közül több százat előállítanak. A küldöttség tagjai elmennek a Parlamentbe, ahol Károlyi Gyula nagyúri gőggel kijelenti, hogy amíg a sztrájk tart, nem áll velük szóba, s az emlékiratot nem veszi át. A delegáció méltatlankodva fogadja a dölyfös elutasítást. Peyer a képviselőház aznap délutáni ülésén szemére veti ezt a miniszterelnöknek, miközben magyarázkodik a nyomdászsztrájk miatt. Hangoztatja, hogy az a szedők spontán fellépése, amely már megszűnt volna, ha a gyárosok 7-én nem csukják be az üzemeket, mert „egyébként elhatározott dolog volt, hogy ezt a munkaszünetet befejezik".

Az április 7-i megmozdulásban mintegy negyedmillió munkás vesz részt, a GYOSZ-hoz tartozó gyárakban általános munkaszünettel, a többi üzemben és műhelyben félórás leállással. Az akció kiterjed a fővárosra és a környéki helységekre, 24 városra és csaknem minden bányatelepre. Több mint száz nagy- és kisközségben is küldöttség viszi a memorandumot az elöljáróságra vagy a főjegyzőhöz. A megmozdulásokat a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetei rendezik.

A KMP és az ESZE azonnal bekapcsolódott az akcióba. A kommunisták arra törekednek, hogy az emlékirat átadása ne kis létszámú küldöttségek útján történjen, hanem tömegfelvonulás adjon nyomatékot a követeléseknek. Ez megfelel

a tömegek tényleges hangulatának, cselekvési vágyának. A kommunisták elsősorban a szakszervezetekben tudnak bekapcsolódni az akcióba, de az SZDP szervezetei útján is, különösen a községekben. A küldöttséget sok helyen nagy tömeg kíséri, ezt kommunisták és szociáldemokraták együttesen szervezik. A memorandum csendes átadásából így tömegtüntetés, nem egy helyen véres összeütközés lett. Balmazújvároson és Nyírturán a csendőrgolyók embert öltek; két halottja és több sebesültje volt az összeütközéseknek.

Csepelen és Újpesten két-háromezres tömeg kísérte a küldöttséget a polgármesterhez, s onnan a Munkásotthonba vonultak. Kisebb méretű, de hasonló megmozdulás volt Rákospalotán és Pesterzsébeten is. A többi Pest környéki községben kis létszámú küldöttség adta át a memorandumot.

Tömegdemonstráció volt Nyíregyházán, Debrecenben, Hajdúnánáson, Beretytyóújfalun, Karcagon, Hódmezővásárhelyen, Orosházán, Csongrádon, Kiskunfélegyházán, Szegeden, Dabason, Ózdon, Győrben, Szombathelyen. Több százan vettek részt a megmozdulásban még mintegy húsz községben, köztük Mezőberényben, Jászárokszálláson, Tiszalökön, Tótkomlóson, Isaszegen. Nagybánhegyesen csaknem az egész falu felvonult és a puskatussal rájuk támadó csendőröket megfutamították; később a csendőrök 70 embert összeszedtek és véresre vertek. A balmazújvárosi összeütközést is az idézte elő, hogy a csendőrök puskatussal támadtak a tömegre, amely ellenállt. Nyírturán a csendőrség elhurcolta a küldöttség tagjait, s a falu népe megmozdult, hogy kiszabadítsa őket.

Az április 7-i akció nagy várakozást keltett a tömegekben, de a megmozdulást az SZDP vezetői gyorsan leszerelték. Véget ért a hírlapszedők sztrájkja; április 8-án már minden újság megjelent a betiltott Népszava kivételével. E napon az SZDP vezetősége Névtelen Újság címmel adott ki egy lapot időszaki kiadványként, de elkobozták. „Ha a sztrájk megszűnése után ez az elnémítás a jutalom – mondotta Buchinger a képviselőház április 8-i ülésén –, akkor miért kelljen a munkásságnak félnie a büntetéstől!?" Kijelentette, hogy ha pártjának nem teszik lehetővé a tömegek informálását, „akkor annak nincs értelme, hogy mi itt abban a játékban, amelyet mint parlamentárosdi játékot űznek, részt vegyünk". Rövidesen tárgyalások indultak a kormány és Peyerék között. A Népszava megjelenését április 19-től ismét engedélyezték, de az SZDP falusi szervezkedését továbbra is bénították.

Az április 7-i megmozdulás, az SZDP vezetőinek akarata ellenére, ismét a szociáldemokraták és kommunisták együttes fellépésének fontos eseményévé vált. A Népszava ezt megint a KMP elleni uszítással igyekszik leszerelni, s az ellenzék képviselőit ismét „Moszkva bérenceinek", „felbérelt ügynököknek" nyilvánítja, várva, hogy a rendőrség csapjon le rájuk.

A KMP Központi Bizottsága 1932 májusi plénumán foglalkozott az egységfrontért való további küzdelem kérdésével. Nem változtatott a csak „alulról való egységfront" politikáján, de módosította a vidéki SZDP-szervezeteken belüli munka taktikáját. Az április 7-i megmozdulások alkalmával ugyanis kitűnt, hogy ahol a kommunisták már előbb részt vettek a szociáldemokrata pártszervezetek erősítésében vagy maguk alakítottak helyi SZDP-szervezeteket, ott könnyebb a tömegekkel a kapcsolatot fenntartani. A KB úgy ítélte meg, hogy a vidéki SZDP-szervezetekben vissza lehet szorítani a reformista vezetők befolyását, s állást fog-

lalt e szervezetek erősítése mellett. A fővárosi SZDP-szervezetekkel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy ezekben is fokozni kell a munkát, de nem a szervezetek erősítéséért, hanem csupán azért, hogy a jobboldali vezetők áruló politikáját jobban leleplezzék, a munkásokat a szociáldemokrata befolyás alól kiragadják. A KB továbbra sem értette meg, hogy e szervezetek erősítése is érdeke a munkásmozgalom egészének.

A KMP Központi Bizottsága helytelenül értékelte az SZDP budapesti kerületi pártszervezeteiben működő ellenzéki szociáldemokraták fellépéseit. Azt vette csak figyelembe, hogy a hangadók egy része kifejezetten álellenzéki, s a Pártvezetőséggel cinkosan összejátszik. Nem ismerte fel, hogy az ellenzékben mindenekelőtt bizonyos balratolódás tapasztalható. Az elégedetlenség a szakszervezetekben is részben centrista ellenzékiséget idézett elő. Hiba volt alábecsülni azt a lehetőséget, hogy a centrista felfogásúak nagy részével közös front létesülhet. Ténylegesen – bár viták közepette – létre is jött bizonyos együttműködés velük Peyerék árulásainak leleplezésében.

A KMP szervezetei a szociáldemokratákkal való együttműködés kérdésében a párt hibás állásfoglalását a gyakorlatban részben kijavítják. Az SZDP tagsága és funkcionáriusainak nagy része szintén sokszor korrigálja vezetőik politikáját, és együttműködik a kommunistákkal. A Népszava antikommunista kirohanásait és provokációs fenyegetéseit nemegyszer éppen az váltja ki, hogy nem tudják teljes mértékben meghiúsítani a szociáldemokraták és a kommunisták közös fellépéseit.

*

1932 nyarán elkeseredett politikai harc bontakozott ki Magyarországon: kommunisták életéért, a statárium visszavonásáért folyt a küzdelem. A horthysta rendőrség kezei közé került Sallai Imre, Fürst Sándor, Karikás Frigyes, Kilián György – a KMP Titkárságának tagjai –, valamint néhány társuk. Megrendítő volt letartóztatásuk híre, és fokozódott a megrendülés, amikor ismertté vált, hogy a kormány a lefogottak egy részét rögtönítélő bíróság elé állítja. Az uralkodó körök, hogy megfélemlítsenek mindenkit, aki a horthysta rendszer megdöntéséért küzd, elhatározták, hogy kommunistákat akasztanak.

Amint kitudódott, hogy a kormány statáriális merényletre készül, itthon és külföldön tiltakozó kampány indul. A nemzetközi akció fő szervezői a kommunista pártok, de részt vesznek benne a szociáldemokraták és a polgári értelmiség számos kiemelkedő képviselője is. E megmozdulás az előretörő fasizmus és az antifasiszta erők közötti harc részévé vált.

Legkiterjedtebb az akció Németországban. Különböző szervezetek, munkások és értelmiségek csoportjai tiltakozó táviratokat és leveleket küldenek a magyar bírósághoz, a kormányhoz, illetve a követséghez. Felemelik szavukat olyan kimagasló személyiségek, mint Thomas Mann, Bertolt Brecht, Ludwig Renn, Ernst Toller, Anna Seghers.

Franciaországban az akciók során a magyar követség előtt heves tüntetést rendeztek. Léon Blum és Paul Faure is küldött a Francia Szocialista Párt nevében tiltakozó táviratot a magyar kormányhoz. Óvást emelt a készülő gaztett ellen Herriot francia miniszterelnök. Felemelte szavát Sallai és Fürst védelmében Romain

Rolland és Henri Barbusse, a nemzetközi békemozgalom e két kimagasló képviselője, továbbá André Gide és Louis Aragon.

Tiltakozó akció bontakozott ki Csehszlovákiában, Ausztriában és Romániában, kisebb méretű fellépés volt sok országban. Angliában a tiltakozók között volt a Független Munkáspárt elnöksége, továbbá H. G. Wells, Bertrand Russell, John Galsworthy, az amerikai tiltakozók között találjuk Upton Sinclairt.

A hazai megmozdulás erőteljesebb volt, mint a Rákosi-per idején. A KMP a statárium hírére Budapesten több kisebb tüntetést és gyárak előtt röpgyűlést szervezett, nagy számban terjesztette röpiratait a készülő gyilkosság ellen, s tiltakozó fellépéseket, aláírások gyűjtését kezdeményezte. Néhány nap alatt több mint száz munkáscsoport küldött levelet több ezer aláírással: „Tiltakozunk az ellen – írják –, hogy osztályharcos munkásokat kivégezzenek azért, mert harcoltak a munkásság jogos követeléseiért, a válság és a munkanélküliség ellen." Követelik a lefogottak szabadon engedését.

A Vörös Segély felkérésére értelmiségiekből statáriumellenes bizottság alakult Vámbéry Rusztem polgári radikális ügyvéd vezetésével. Ez a bizottság szintén petíciós kampányt indított a rögtönítélő bíráskodás ellen; néhány nap alatt több ezer aláírást gyűjtött. Követelték, hogy Sallaiékat rendes bíróság elé állítsák.

A Népszava 1932. július 28-án hírül adja, hogy a Pártvezetőség elnöksége követeli a folyamatba tett statáriális eljárás megszüntetését és a statárium visszavonását. Elítéli a rögtönbíráskodást „az emberiesség és a politikai okosság szempontjából", mert az „egész művelt világ felháborodását hívná ki". Ugyanakkor elutasítják még a Vámbéryék által szervezett akció támogatását is, és aláírások gyűjtése miatt újabb kizárásokat eszközölnek a szakszervezetekben.

Miközben folyt a harc Sallai és Fürst életéért, az SZDP tiltakozó gyűléseket hívott össze és tartott az OTI-szolgáltatások leszállítása miatt! A statáriummal kapcsolatban viszont csak az uralkodó körök jobb belátására, „politikai okosságára" volt hajlandó apellálni, és szembefordult mindenféle tömegakcióval. Nemcsak tartózkodott minden ilyen kezdeményezéstől, hanem a mások által indított akciók szemérmetlen elgáncsolásának politikáját követte.

Július 29-én Sallait és Fürstöt vérbíróság elé állították, rövid bírósági komédia után halálra ítélték, és még aznap délután kivégezték. A magyar munkásosztály két igaz harcosát, népünk a kommunizmus ügyéhez halálukig hű fiait vesztette el.

Budapesten még a déli órákban elterjedt a halálos ítélet híre, s olyan izgalmat váltott ki a munkások között, hogy több gyárban készek voltak azonnal tiltakozó sztrájkot kezdeni az ítélet végrehajtása ellen. A bizalmiak a szakszervezeti központhoz fordultak, hogy mit tegyenek, de ott lefújták a kirobbanni készülő akciót. E célból Peyerék segítettek terjeszteni azt a megtévesztő hírt is, hogy az ítéletet nem fogják végrehajtani. S egy-két óra múlva a kivégzés megtörtént.

Karikás Frigyest – aki 1931 végén francia emigrációból jött haza illegális pártmunkára – gyorsított tanács elé akarták állítani, hogy az vonja felelősségre a Tanácsköztársaság alatti tevékenységéért. Folytatódott a küzdelem a statárium ellen, Karikás megmentéséért.

Sallai és Fürst kivégzésének másnapján a Népszavában a Pártvezetőség „fölhívja az egész proletariátust, hogy fölháborodásának ellenére is minden külön akciótól tartózkodjon". Nem ez volt Peyerék első szolgálata, amit a kommunistá-

kat akasztó hóhéroknak tettek. Korvin Ottó és társainak kivégzésében mint az ellenforradalmi kormány résztvevői nyújtottak segédkezet, most mint a parlament ellenzéki pártja tették ugyanezt. Árulásukat azzal az ürüggyel próbálták mentegetni, hogy a tiltakozó tömegmozgalom „csak az ugrásra kész reakciónak tenne szolgálatot". El akarták hitetni a szociáldemokrata munkásokkal, hogy nem a tömegek aktív fellépése, hanem passzivitása szolgálhatja a reakció elleni harcot. Sikerült rávenniük a vezetésük alatt álló szakszervezeteket, hogy akadályozzák meg a tiltakozó akciók továbbfolytatását. Meghiúsították, hogy a hóhérok elleni harcban valóra váljon a magyar munkásság egységfrontja.

A KMP Központi Bizottsága július 30-án újabb röpiratot adott ki. „Sallai Imre és Fürst Sándor elvtársainkat – mondja a röpirat –, a magyar forradalmi harcosok legjobbjait legyilkolta a magyar fasizmus kormánya. Munkások milliói zárják örökre szívükbe őket." A röplap hangsúlyozza, hogy a Kommunista Pártot semmivel sem lehet megfélemlíteni: „Tévedett a burzsoázia, tévedett a fasiszta kormány, tévedtek a szociáldemokrata vezérek, akik visszatartották a munkásokat attól, hogy megmentsék a legjobbakat. Két drága harcosunk halott, de él és győzni fog a Kommunisták Magyarországi Pártja a magyar proletariátus és szegényparasztság milliós sorainak élén." A röpirat szól arról, hogy a fasiszta hóhéruralom újabb merényletre készül, „akasztófára akarják juttatni Karikás Frigyes elvtársunkat is", folytatni kell a harcot az ő megmentéséért.

Az SZDP és a szakszervezetek reformista vezetőinek ellenakcói miatt a tiltakozó fellépések korlátozottak maradtak, de nem szűntek meg. Augusztus közepén a KMP-t újabb veszteség érte: elfogták Poll Sándort. A statárium elleni hazai és nemzetközi küzdelem az ő életéért is folyt.

A tiltakozás ereje a horthysta uralkodó köröket arra szorította, hogy elálljanak a további statáriális eljárástól. Tudomásul kellett venniük, hogy a rögtönbíráskodással nem értek célt: a KMP-t nem lehet megfélemlíteni. A kommunisták minden veszéllyel szembenéző bátorsága csak növelte a tömegek tiszteletét harcosai iránt, akik készek életüket is feláldozni eszméikért, népük felszabadításáért.

A KMP súlyos veszteségek árán, de sikerrel vívta meg harcát a statárium ellen, támaszkodva e küzdelemben a nép együttérzésére és a nemzetközi tiltakozó kampányra.

*

A Károlyi-kormány 1932 szeptemberében lemondott. Bukását az idézte elő, hogy helyzete a válság következtében tarthatatlanná vált, akárcsak egy évvel korábban a Bethlen-kormányé. De az ország állapota ekkorra még súlyosabbá, a társadalmi ellentétek még élesebbé váltak. Az uralkodó köröket aggasztotta az a széthúzás is, amely a kormány szűkülő táborában elhatalmasodott.

A nagytőkések és nagybirtokosok vezető csoportjai a válságos helyzetben a totális fasizmus irányában keresték a rendszer politikai megerősítésének útját. Gömbös Gyula hadügyminisztert nevezték ki miniszterelnöknek, s ő megtartotta a hadügyi tárcát is. Keresztes-Fischer maradt a belügyminiszter. Az új pénzügyminiszter Imrédy Béla lett, aki addig a Nemzeti Bank elnöke volt.

A Gömbös-kormány hatályon kívül helyezte a statáriumot, hogy terveihez kedvezőbbé tegye a politikai légkört. Nagy propagandával „Nemzeti Munkaprog-

Világ proletárjai egyesüljetek!

A Kommunisták Magyarországi Pártjának harci programmja

a tőkés offenzíva és a munkanélküliség ellen

Kiadja a
Kommunisták Magyarországi Pártja
Budapest
1932

ramot" tett közzé. Ez egy 95 pontos deklaráció, tele általános szólamokkal és minden konkrétságot nélkülöző ígéretekkel. Szükségesnek nyilvánítja a kapitalista termelési rend „káros kinövéseinek" lenyesegetését s kijelenti, hogy elhárítják az útból „a termelést akadályozó intézményeket". Ez utóbbi jelzi, hogy napirendre akarják tűzni a szakszervezetek megsemmisítését, aminek tervét a Bethlen-kormány 1927-ben félretette. Hirdeti az „érdekképviseletek szerves, okszerű kiépítését", vagyis a fasiszta korporációs rendszert, amely megfosztja a proletariátust saját önálló osztályszervezeteitől. Szól „a birtokmegoszlás egészséges kialakításának előmozdításáról", a kisbirtok „hiteligényeinek fokozottabb kielégítéséről", az „olcsó és bőséges hitel előfeltételeinek megteremtéséről", az iparcikkek „igazságos áralakulásáról", az „egészséges kereskedelem támogatásáról", a „belső tőkeképződés elősegítéséről". Eme általánosságokkal szemben viszont nagyon konkrét a munkanélküli-segély elutasításában, mondván, hogy „elvi ellenségei vagyunk" a munkanélküliség címén való segélyezésnek.

Gömbösék hozzáfogtak az Egységespárt átszervezéséhez, nevét Nemzeti Egység Pártjára (NEP) változtatták, és nagy propagandával szervezési kampányt indítottak. Olyan tömegpártot akartak létrehozni, amelyre támaszkodva kiépíthetik a totális fasizmus rendszerét. A NEP mellé egy korábbi fasiszta alakulat: a Nemzeti Munkaközpont felhasználásával munkástagozatot kezdtek szervezni.

Ebben az időben Magyarországon már tevékenykedtek hitlerista-nyilas politikai csoportok. Ekkor még csak a lumpenproletárok és egyéb deklasszált elemek közül szerezték híveiket, de arra törekedtek, hogy behatoljanak az elkeseredett kispolgári tömegekbe, sőt a munkások közé is. E célból nem fukarkodtak antikapitalista jelszavakkal sem; a kormány ellenzékeként léptek fel, és gátlástalan szociális demagógiát űztek.

Három jobboldali irányzat versengett egymással, hogy melyikük tudja kiterjeszteni befolyását a munkásság körében: a keresztényszocialisták, a Gömbös-féle Nemzeti Munkaközpont és a nyilasok. Mindhárman a szocialista szakszervezetek megsemmisítését kívánták, s mindegyik önmagát tekintette erre elhivatottnak.

*

1933 január első felében tartotta az SZDP XXIX. kongresszusát. Tanácskozásai során tiltakoztak az ellen, hogy az SZDP szervezetek tevékenységét a hatóságok a falvakban megbénítják s a városokban is korlátozzák. A határozat „elszánt harcot" hirdet a Gömbös-féle korporációs tervek ellen.

A kongresszus ellenzéki küldötteit nem elégítették ki a radikálisan hangzó szavak, és tömegharcot sürgettek. Egyik képviselőjük, Gárdos Mária – bécsi emigrációból tért haza, ahol a Világosság-csoporthoz tartozott –, 21 társával együtt határozati javaslatot nyújtott be, amely tömegsztrájkok és tüntetések rendezését sürgeti és állást foglal a nagybirtok kártalanítás nélküli kisajátítása mellett. Beszédében fellépett az ellen is, hogy Peyerék megtagadják az 1919-es proletárforradalmat. A csepeli pártszervezet is beterjesztett egy határozati javaslatot, amely a nagybirtok kártalanítás nélküli kisajátítását, „valamint a kisbirtokokat és a paraszthá zakat terhelő kölcsönök és adók törlését" követeli. A Pártvezetőség azonban keresztülvitte mindkét javaslat elutasítását.

A válság éveiben létrejöttek az SZDP budapesti kerületi pártszervezeteiben és egyes vidéki szervezeteiben is az ifjúsági csoportok, amelyeket a Pártvezetőség mellett működő Országos Ifjúsági Bizottság fogott össze. A KIMSZ ezekben az ifjúsági szervezetekben eredményes munkát végzett, s a legtöbb csoport vezetésében ott voltak a kommunista fiatalok. E szervezetekben peyerista és centrista, továbbá a különféle trockista frakciók befolyása alatt álló fiatalok is tevékenykedtek, a KIMSZ tagjai azonban a csoportok nagy részében megszerezték a vezetést, s megtartották vezető befolyásukat. Erősödtek a szakszervezeti ifjúsági csoportok is, amelyek többszöri feloszlatás ellenére 8–10 szakszervezet budapesti helyi csoportjában rendszeresen működtek. E csoportok már a húszas években a KIMSZ állandó támaszaivá váltak. Létrehozásukért és működésükért a kommunista ifjúmunkások tettek a legtöbbet, s többségüket a KIMSZ tagjai vezették.

1933-ban szaporodnak a sztrájkok. A bérletörések elleni megmozdulások mellett kibontakozik a küzdelem a korábbi bércsökkentések visszavonásáért, a bérek emeléséért. Jelentősebb ezek közül néhány budapesti és vidéki textilgyár sztrájkja február–márciusban, háromezer fővárosi és környéki bőripari munkás sztrájkja március végén és április elején, az újpesti famunkássztrájk júniusban. Júliusban a Ganz-gyárak kizárják háromezer munkásukat, akik tiltakoztak a bedó szigorítása ellen. Legkiemelkedőbb a budapesti és környéki általános építőmunkássztrájk október–novemberben, amelyben tízezer munkás vesz részt.

Az európai munkásmozgalomban erősödnek az egységfronttörekvések. A fasizmus németországi győzelme és további előretörésének veszélye mind a kommunista, mind a szociáldemokrata pártokat korábbi politikai irányvonaluk és taktikájuk felülvizsgálatára készteti. A Komintern Végrehajtó Bizottsága 1933 márciusában felhívást bocsát ki a világ munkásaihoz a fasisztaellenes proletáregységfront megteremtéséért. A kommunista pártokat arra hívja fel, hogy törekedjenek a szociáldemokrata pártok országos vezetőségeivel is megállapodásra jutni a közös akciók kifejlesztéséért.

A KMP Központi Bizottsága ekkor még nem kísérli meg, hogy egységfront-megállapodást javasoljon az SZDP vezetőinek. Ezt kilátástalannak tekinti. A párt szervezeteit azonban ösztönzi a helyi SZDP-szervezetekkel való akcióegységre. Ezekben a szervezetekben valóban erősödik az együttműködésre való törekvés. Attól vonakodnak, hogy az SZDP-központ tudta nélkül és tilalma ellenére külön helyi megállapodásokat kössenek a Kommunista Párt helyi szerveivel, viszont teret adnak szervezeteikben a kommunistáknak. Az együttműködés így gyakorlatilag erősödik.

Az SZDP vezetői ezt nagyon rossz szemmel nézik. Mónus Illés, akit ebben az időben bíztak meg az SZDP főtitkári teendőinek ellátásával, március végén körlevélben szólítja fel a szervezeteket, hogy szálljanak szembe azokkal, akik „egységfront mellett csinálnak hangulatot". Azzal ijesztgeti őket, hogy a hatóságok „bolsevizmus ürügye alatt" jogcímet találhatnak a pártszervezet feloszlatására. Való igaz, hogy az adott körülmények között egyetlen SZDP helyi szervezet sem vállalhatja nyíltan az együttműködést a törvényen kívül helyezett Kommunista Párttal. Mónus ezt a körülményt használja fel arra, hogy a Pártvezetőség nevében tiltakozzon a kommunistákkal való *mindenféle* együttműködés ellen. A következőképpen érvel: „Nálunk az egységfrontról még beszélni sem lehet, mert ezzel

elismerjük a bolsevik párt létjogosultságát. Nincs kikkel egységfrontot alkotni, mert nem ismerjük őket."

Tudatos megtévesztés ez, hiszen ismerik a Kommunista Párt nem egy börtönviselt harcosát, ismerik a szakszervezetekben és a szocialista kultúrszövetségben dolgozó kommunisták nagy részét, vagy akiket éppen kommunista magatartásuk miatt kizártak, a hatóságok előtt denunciáltak, nemegyszer a Népszavában személy szerint is támadtak. Azt is jól tudják, hogy ha valóban akarnak valamilyen együttműködést, az emigrációban élő Böhm Vilmos és társai útján akár diszkrét formában is kapcsolatba léphetnek a KMP Központi Bizottságával. De ők idegenkedve nézik azt is, ha más szociáldemokrata pártok komolyan mérlegelik az akcióegység szükségességét. Az SZDP e politikája nagyon nehézzé tette Magyarországon az egységfrontért való harcot.

A KMP politikájában 1933 nyarán fontos taktikai változás történik: módosul a legjelentősebb legális munkásszervezetekben, a szakszervezetekben való munka irányvonala. A Központi Bizottság – a Komintern javaslatára – szakít a külön illegális vagy féllegális vörös szakszervezetek alakítására való törekvéssel és kiadja a jelszót: Be a szakszervezetekbe! Ezt örömmel fogadja a KMP tagsága, és találkozik a szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusok nagy részének rokonszenvével.

Két szakmában, az építők és a bőripariak között működik néhány száz tagot tömörítő féllegális ellenzéki szakszervezet. 1933 őszén tárgyalások indulnak az építőmunkás szövetség vezetősége és a baloldal képviselői között. Ennek eredményeként megállapodnak a külön ellenzéki szakszervezet megszüntetéséről, tagjaiknak a szakszervezetbe való visszatéréséről, illetve a kizártak visszavételéről. Az 1933 őszi építőmunkássztrájk előkészítésében – amit a KMP építőmunkás pártcsoportja irányított – elsőrendű szerepe volt annak, hogy a szakszervezeti egység helyreállt. Ezt követően hasonló megállapodás született a bőripari szakszervezet vezetősége és a baloldal között.

*

A gazdasági válság 1933 második felében túljutott mélypontján; az ipari termelés emelkedett, bár igen kismértékben. 1931–1932-ben, amikor a rendszer politikai válsága különösen súlyos, az objektív helyzet a fasiszta diktatúra megbuktatásához leginkább érett volt, a forradalom győzelmének szubjektív feltételeit nem sikerült létrehozni. Az 1930. szeptember 1-i megmozdulásban, a sztrájkok és munkanélküli-akciók egész sorában, az 1932. április 7-i akcióban, a statárium elleni küzdelemben a proletariátus és a falusi szegénység nagy tömegei léptek fel a tőkés-földbirtokos kizsákmányolás és a fasiszta diktatúra ellen. Kommunisták álltak a küzdelem első soraiban, közösen szervezve a harcot a baloldali szociáldemokratákkal. Nem sikerült azonban létrehozni olyan egységfrontot, amely képessé tehette volna a proletariátust erőinek szilárd összefogására és a többi dolgozó osztállyal szövetségben a fasiszta rendszer megbuktatására.

Nem sikerült megteremteni a proletariátus harci egységét, mert az SZDP vezetői féltek a forradalomtól, elutasították a közös küzdelmet a kommunistákkal, a rendőrséggel is együttműködtek, hogy megakadályozzák a szakszervezetekben a forradalmi irányzat felülkerekedését. Gátolták a munkásság forradalmi egysé-

gének megteremtését, a KMP politikájának szektás hibái is, amelyek különösen 1930–1931-ben hatalmasodtak el.

A KMP elpusztíthatatlan erőnek bizonyult. Összeforrott a proletariátus és a szegényparasztság tömegeivel, megvédte jelentős pozícióit a szakszervezetekben, a szocialista ifjúsági csoportokban és kultúrszövetségekben. A párt politikáját némileg helyesbítette a KB 1932 májusi plénuma, amely felhatalmazta a kommunistákat, hogy segítsék az SZDP vidéki szervezeteinek erősítését, s maguk is kezdeményezzék SZDP-szervezetek alakítását. A KMP politikájának további jelentős módosítása az 1933 nyarán bekövetkezett fordulat a szakszervezeti munkában, a külön vörös szakszervezetek szorgalmazásának feladása. E módosítások kezdő lépések a párt politikájának felülvizsgálatában, a helyesebb politikai irányvonal és taktika kidolgozásában.

KÜZDELEM A TOTÁLIS FASIZMUS ÉS A HÁBORÚ ELLEN. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSE: A MUNKÁSEGYSÉGFRONT ÉS A NÉPFRONT

1934–1941

A nagy világgazdasági válságot a tőkés országokban a gazdasági élet lassú javulása követi. Az Egyesült Államokban az ipari termelés 1937-ig a válság mélypontjához viszonyítva 71 százalékkal emelkedik, de alatta marad az 1929. évinek. A francia ipar 1937-ig a válság előtti szint 83 százalékát éri el, Anglia ipara pedig 24 százalékkal meghaladja azt. 1938-ban mindhárom államban és még sok más országban visszaesik az ipari termelés, új válság bontakozik ki.

A német és a japán imperializmus gyors ütemben készülődik a világ újrafelosztására, felfuttatja a haditermelést, s ez háborús konjunktúrát teremt. A német ipar termelése ennek révén 1936-ban eléri és 1938-ban 23 százalékkal meghaladja a válság előttit. A japán ipar, a meghódított Mandzsúria erőforrásaira is támaszkodva, 1937–1938-ban több mint 70 százalékkal szárnyalja túl az 1929. évi szintet. Ezekben az országokban a gazdasági konjunktúra a pusztító eszközök felhalmozásából ered, s háborús veszedelem növekedése kíséri. Az olasz ipar azonban 1938-ig a hadikonjunktúra ellenére sem éri el teljesen a válság előtti termelési szintet.

Ezekben a veszélyekkel terhes években a Szovjetunióban folytatódik a szocialista társadalmi rend általános fejlődése. A szovjet állam, a népek rokonszenvét élvező békepolitikát követve s az imperialista hatalmak közti ellentéteket is kihasználva, hosszabb békés időszakhoz jutott, s ezt hatalmas szocialista ipar kifejlesztésére használja fel. Ipari termelése 1938-ban az 1929. évinek közel ötszörösét éri el. Ez döntő szerepet játszik a szocialista állam gazdasági erejének és védelmi képességének növekedésében.

A szovjet társadalom vezető osztálya: a munkásosztály létszámban is, politikai tapasztalatokban is nagy fejlődésen ment át, s pártjat követve óriási társadalomátalakító munkát végzett. A falvakban a kolhozrendszer megszilárdult, a parasztság szövetkezeti osztállyá alakult. Kifejlődött az új szovjet értelmiség, amely a munkásosztály kommunista eszméit magáévá téve, növekvő szerepet tölt be az új társadalom sokoldalú fejlődésében.

A két rendszer harcában a Szovjetunió ismételten bebizonyította a szocialista rendszer nagy fölényét a válságokkal és háborúkkal terhes s a gyarmati népek százmillióit kizsákmányoló kapitalista rendszer felett.

A tőkés hatalmakat nyugtalanítja a Szovjetunió fejlődése és növekvő befolyása a nemzetközi életben. Egymás közötti ellentéteik azonban nem mérséklődnek, hanem fokozódnak. Ebben különleges szerepet játszik a német revansizmus erősödése. A német monopóliumok, amelyek Hitleréket hatalomra segítették, világuralmi terveket szőnek, elsősorban Európa leigázására törnek. Eközben nagy propagandával hirdetik és hangoztatják a nyugati hatalmak előtt, hogy hajlandók az egész kapitalista világ érdekében felkészülni a szovjetellenes háborúra.

Németország háborús tűzfészekké válik.

Hitlerék partnereket keresnek. Szövetséget ajánlanak Olaszországnak, amely a Földközi-tenger, Afrika és a Balkán térségében akar terjeszkedni. Segítséget ígérnek a magyar uralkodó köröknek is a revánsterveik részleges megvalósításához, ha az országot ismét a német imperializmus háborús szekeréhez kötik. A fasiszta blokk kialakulásának eleinte útjában áll Hitlerék igénye Ausztriára, amelyet Olaszország – a német túlsúlytól is félve – saját befolyása alatt akar megtartani.

Ausztriában 1933 márciusában a fasiszta Heimwehr kormányra került. Az osztrák köztársaság elnöke, Hindenburg példáját követve, kinevezte a szélsőreakciósok kormányát, amelynek útját a Keresztényszocialista Párt egyengette. Ez a kormány 1933 májusában törvényen kívül helyezte a Kommunista Pártot, és több intézkedést tett a Szociáldemokrata Párt pozícióinak meggyöngítésére, a munkásság szervezeteinek szétzúzására. Újabb és újabb támadásai 1934 februárjában kiváltották az osztrák proletariátus védelmi alakulatának, a Schutzbundnak általános fegyveres ellenállását. A Schutzbund szociáldemokrata vezetői azonban a munkásság harcát a proletárnegyedekben való védekezésre korlátozták, visszarettentek attól, hogy ellentámadásba vigyék a vezetésük alatt álló igen jelentős munkáshadsereget. A kormány összpontosította a számára megbízható katonai és rendőri erőket, valamint a Heimwehr-alakulatokat a felkelők ellen, és ágyútűzzel verte szét a több napon át hősiesen védekező proletárokat. Szétzúzták a Szociáldemokrata Pártot és a szocialista szakszervezeteket.

Az olasz és a magyar kormány az osztrák kormánnyal szoros együttműködést létesített, és erről 1934 márciusában hivatalos megállapodást kötöttek. Az olasz–osztrák–magyar szerződés három fasiszta állam összefogása. Célja, hogy együttesen védekezzenek a német túlsúly ellen és késleltessék az Anschlusst, továbbá összehangolják kísérleteiket a hitlerista Németországgal való megegyezésre. Ez utóbbit különösen a magyar kormány szorgalmazza. Hitlerék ekkor meggyorsítják kiterjedt ausztriai ügynökségük puccskészülődéseit, és 1934 júliusában az osztrák nácik megkísérlik magukhoz ragadni a hatalmat. A puccsot leverik, Ausztria hitlerista bekebelezése még nem sikerül.

A nyugati hatalmak arra törekednek, hogy elhárítsák a német támadás veszélyét saját országaik felől. A reálisabban gondolkodó politikusok látják, hogy ezt csak úgy lehet elérni, ha minden irányban elzárják a hitlerista agresszió útját, s e célból keresik az együttműködést a Szovjetunióval. A szovjetellenes háborút sürgetők viszont Kelet felé szeretnék terelni a német agressziót.

Németország még 1933 őszén kilépett a Népszövetségből, egyben véget vetett a fegyverkezése feletti minden további ellenőrzésnek, s ezt a nyugati hatalmak

tudomásul vették. Japán már korábban otthagyta a Népszövetséget, mert kényelmetlen volt számára, hogy az – Kína panaszára –, bár csak semmitmondó nyilatkozatban, de elítélte a japán agressziót.

A revánsháború miatt aggódó országok egyre nyugtalanabbul figyelik a német fegyverkezést. A szovjet kormány a kollektív biztonsági rendszer létrehozását szorgalmazza. 1934 szeptemberében a Népszövetség 30 tagállama üzenetet intéz a Szovjetunióhoz, felkérve, hogy lépjen be a nemzetközi szervezetbe, és annak keretén belül működjön közre a béke biztosítását célzó erőfeszítésekben. A Szovjetunió eleget tesz a kérésnek; ezt követően a Népszövetség fórumain is hallatja szavát, és előterjeszti javaslatait a béke megóvására.

1935 márciusában Németország – a versailles-i békeszerződés tilalma ellenére – bevezeti az általános hadkötelezettséget. A nyugati hatalmak ezt is tudomásul veszik. A franciák aggodalma azonban nő, s 1935 májusában megkötik a francia–szovjet kölcsönös segélynyújtási egyezményt.

Az angol kormány európai politikájában dominál a törekvés: hagyni Hitleréket felfegyverkezni, hogy megindíthassák a szovjetelleneš háborút. 1935 júniusában angol–német flottaegyezményt kötnek, melyben az angol kormány nagyarányú német flottaépítéshez járul hozzá.

Mindez bátorítja az olasz agresszorokat is. 1935 októberében az olasz seregek Abesszíniára (mai neve: Etiópia) törnek. Abesszínia a Népszövetség tagállama, és segítséget kér a támadók ellen. A nagyhatalmak közül a Szovjetunió az egyetlen következetes támogatója a kérésnek. A Népszövetség az agressziót elítéli, de Anglia és Franciaország – az olaszokkal való megegyezés reményében – meghiúsít minden hatékony rendszabályt, amely az olasz fasisztákat visszakozásra kényszeríthetné. Biztosítják az olasz katonai szállítmányok részére a Szuezi-csatorna szabad használatát. A Hitler-kormány messzemenően támogatja Olaszország abesszíniai hadjáratát, hogy ennek fejében szorosabb együttműködést teremtsen vele a nyugati hatalmakkal szemben. A hősiesen küzdő, de modern fegyverekkel nem rendelkező abesszin népet több hónapig tartó szívós ellenállás után leigázzák. Eltűnik az utolsó független állam Afrikában.

A német hadsereg 1936 márciusában bevonul a Rajna menti övezetbe, amelyet a francia és az angol megszálló csapatok 1930-ban ürítettek ki azzal a feltétellel, hogy az demilitarizált terület marad. A nyugati hatalmak beletörődnek ennek az egyezménynek a felrúgásába is.

Spanyolországban 1936 februárjában demokratikus kormány kezébe kerül a hatalom. A nemzetközi reakció terveit ez nagyon megzavarja, s a fasiszták 1936 júliusában német és olasz támogatással polgárháborút robbantanak ki. Német és olasz légikötelékek, tüzérségi, harckocsi- és egyéb alakulatok avatkoznak be, hogy megdöntsék a demokratikus rendszert. Az angol és a francia kormány a „be nem avatkozás" politikáját hirdeti meg, azzal az indokkal, hogy el akarja kerülni a katonai konfliktust a fasiszta hatalmakkal. Valójában beavatkoznak a harcba – a spanyol nép ellen. Azt hirdetik, hogy minden külföldi segélynyújtást meg akarnak gátolni, és blokádgyűrűt vonnak a harcoló Spanyolország köré. A Szovjetunióból küldött segítség eljuttatását valóban gátolják, viszont a német–olasz utánpótlás Portugálián át és egyéb úton is akadálytalanul özönlik Francóék és a német–olasz intervenciósok seregeihez. A spanyol nép, amely a nemzetközi proletariátus

áldozatkész támogatását élvezi, 33 hónapig áll ellen a mind nagyobb túlsúlyra jutó fasiszta haderőnek. 1939 márciusában a hősiesen küzdő Spanyol Köztársaságot a nemzetközi reakció eltiporja.

A spanyolországi intervenció idején, 1936 októberében létrejött a „Berlin–Róma tengely", az európai fasiszta hatalmak agresszív katonai tömbjének alapja. A német és a japán kormány pedig 1936 novemberében megkötötte a hírhedt „antikomintern paktumot". Agresszív blokkjukat azért nevezik így, mert a nyugati hatalmak előtt azt kívánják hangoztatni, hogy szovjetellenes háborúra készülnek. A náci Németország azonban előbb a gyengébb európai országok leigázására tör, hogy azok erőforrásainak megszerzése után indítsa meg a szovjetellenes háborút; a japán imperialisták pedig mindenekelőtt Kínát akarják meghódítani. Az agresszorok szorosabb együttműködésre léptek, hogy kirobbantsák az új világháborút és felosszák egymás között a világot.

A japán hadsereg 1937 júliusában újabb hadjáratot indít Kína ellen, elfoglalja Sanghajt, Nankingot (Kína akkori fővárosát), Pekinget, Kantont és az ország igen nagy területét. Kína ellenáll, s a hódítók hosszas háborúba bonyolódnak.

1937 novemberében Olaszország is csatlakozik az antikomintern paktumhoz. Ekkor már feladja ellenállását az Anschlusszal szemben. A hitlerista hadsereg pedig 1938 márciusában elfoglalja Ausztriát. A nyugati hatalmak ezt is tudomásul veszik, bár előzőleg szavatolták az osztrák függetlenséget.

1938 szeptemberében Anglia és Franciaország megköti a fasisztákkal a szégyenletes müncheni egyezményt, amelyben hozzájárulnak ahhoz, hogy a hitlerista hódítók megsemmisítsék a polgári demokratikus Csehszlovákiát. Martalékul dobják nekik Ausztria után Csehszlovákiát is. Eközben azt hirdetik, hogy a békét hosszú időre megmentették, mert „jóllakatták" a zsákmányra éhes hitlerista fenevadat.

Harc a proletár-egységfrontért és a szakszervezetek védelméért

A nácik hatalomra kerülése a német népet a legsötétebb elnyomatás állapotába vetette vissza, és megnövelte a polgári demokratikus államokat fenyegető fasiszta veszélyt. A demokratikus szabadságjogok védelme, a politikai jogok visszaszerzéséért, illetve kiterjesztéséért való harc az európai proletariátus hosszabb időre szóló központi feladatává vált.

A német munkásosztályt ért súlyos vereség és az általános európai helyzet megváltozása, a fasisztaellenes egységfront útjának keresése késztette a kommunista pártokat és a szociáldemokrata pártok egy részét korábbi politikájuk felülvizsgálatára. A kommunista pártok részéről ehhez arra volt szükség, hogy a polgári demokratikus szabadságjogok védelméért és kiszélesítéséért való harcot hosszabb időszak központi feladatának tekintsék; a szociáldemokrata pártok részéről pedig arra, hogy mindenekelőtt a kommunistákkal való közös frontban, a munkásosztály önálló politikai harcának erősítésében lássák az eredményes fasisztaellenes küzdelem fő feltételét, nem pedig a liberális és konzervatív burzsoá pártokkal való alkudozásban.

A hitleristák 1933 utolsó hónapjaiban Lipcsében provokációs pert rendeztek a Reichstag épületének felgyújtásával vádolt kommunisták ellen. Georgi Dimitrovot, a Bolgár Kommunista Párt egyik vezetőjét – aki illegálisan Németországban tartózkodott –, tették a per fő vádlottjává. Nyilvános tárgyalást tartottak abban a reményben, hogy a vádlottakat megfélemlíthetik, és a bírósági színjátékot a kommunistaellenes kampány erősítésére használhatják fel. Dimitrov azonban halálmegvető bátorsággal verte vissza a vádat, kiállt a fasisztaellenes összefogásért, és nagy erővel védelmezte a kommunizmus eszméit. Az utolsó szó jogán elmondott beszédét így fejezte be: „A történelem kereke előre mozog – Szovjet-Európa felé, a Szovjet Köztársaságok Világszövetsége felé! S ezt a kereket, amelyet a proletariátus forgat a Kommunista Internacionálé vezetése alatt, semmiféle irtórendszabállyal, börtönbüntetéssel, halálbüntetéssel mozgásában feltartóztatni nem lehet. Ez a kerék forog, és forogni fog a kommunizmus végső győzelméig."

A lipcsei per idején a nyugat-európai kommunista pártoknak sikerült széles nemzetközi antifasiszta együttműködést teremteni a Reichstag igazi felgyújtóinak leleplezésében, Dimitrov és társainak védelmében. E nagy politikai megmozdulás jelentős szerepet töltött be a fasisztaellenes egységfront fejlődésében. Dimitrov olyan erkölcsi és politikai győzelmet aratott, a provokációs vád annyira lelepleződött a világ közvéleménye előtt s a nemzetközi tiltakozás olyan széles hullámokat vert, hogy a hitlerista bíróság kénytelen volt Dimitrovot és társait felmenteni s Németországból kiengedni.

Az európai kommunista pártok közül a francia párt tudja először nagy sikerrel érvényesíteni az egységfront-politikát.

1934. február 6-án a francia szélsőreakció polgárháborús alakulatai, a tűzkeresztesek, Párizsban fegyveres tüntetést rendeznek fasiszta kormányzat létrehozásáért. Ez kiváltja a francia munkásosztály felháborodását és tömegfellépéseit. A Kommunista Párt hívó szavára Párizs proletariátusa február 9-én hatalmas tüntetést rendez. A párt felszólítja a munkásságot, hogy készüljön általános politikai sztrájkra a fenyegető fasiszta veszély elhárításáért.

A Francia Szocialista Pártot is aggasztja a veszély, de vezetői vonakodnak közös akciót indítani a Kommunista Párttal. A mozgásba lendült munkástömegek nyomására, s hogy a kezdeményezést magukhoz ragadják, február 12-re kitűzik az általános sztrájk időpontját. A Kommunista Párt azonnal csatlakozik ehhez. Február 12-én négy és fél millió munkás teszi le a szerszámot a demokratikus szabadságjogok védelmében.

E megmozdulás igen nagy visszhangot kelt az egész francia népben, és elősegíti a proletáregység továbbfejlődését. Az a tragédia, amely ugyanebben az időben az igen jól szervezett és harcra kész osztrák proletariátust a szociáldemokrata vezetők kapituláns politikája következtében érte, újabb figyelmeztetés, mely hatékonyabb fellépésre készteti az egységfront híveit a Francia Szocialista Pártban is. Az FKP és az FSZP mind több helyi szervezete lép szoros együttműködésre. Március–június havában antifasiszta gyűlések és tüntetések egész sora zajlik le országszerte.

A Francia Kommunista Párt 1934 júniusában konferenciát tart, amely a fasisztaellenes akcióegység továbbfejlesztését jelöli meg legfontosabb közvetlen feladatként. Megállapítja, hogy le kell leplezni a polgári demokrácia reakciós elfajulásának folyamatát, amely utat nyit a fasizmusnak, s ugyanakkor állhatatosan

védeni kell mindazokat a demokratikus jogokat, amelyeket a néptömegek kiharcoltak. A polgári demokratikus jogok védelmében az FSZP és az FKP között az elvi különbség abban van – hangsúlyozza a konferencia –, hogy a Szocialista Párt a demokrácia és a köztársaság védelmének ürügyén a burzsoá diktatúra védelméig jut el, a Kommunista Párt viszont azért küzd a néptömegek demokratikus jogaiért, hogy jobban megszervezhesse erőiket a burzsoázia diktatúrája ellen. Az elvi felfogás és a politikai célok e nagy különbsége ellenére is lehetséges és szükséges a két párt akcióegysége a demokratikus jogok védelméért, a fasiszta veszély ellen.

Az FKP Központi Bizottságának 1934 júliusában sikerül megállapodást kötnie az FSZP országos vezetőségével e politikai együttműködésről. A Francia Szocialista Párt a kommunista egységfront-javaslat elfogadásával túlteszi magát a II. Internacionálé határozatán, amely 1933 márciusában kimondta, hogy a szociáldemokrata pártok ne folytassanak közvetlen tárgyalásokat a kommunista pártokkal az akcióegységről. Az FKP és az FSZP megállapodása nemcsak a franciaországi politikai élet, hanem az egész európai munkásmozgalom nagy jelentőségű eseménye. Az illegálisan működő olasz és osztrák szociáldemokrata pártok szintén elfogadják a kommunista pártok együttműködési javaslatát. Fejlődik az akcióegység Spanyolországban és más országokban is.

1934 őszén Spanyolország nagy politikai harcok színtere; az asztúriai bányavidéken fegyveres felkelés robban ki a reakciós kormányzat ellen. A Komintern október 13-án felhívással fordul a II. Internacionáléhoz, hogy pártjaik együttes akciókkal siessenek a spanyol munkásság segítségére. A II. Internacionálé elutasítja a javaslatot. Néhány párt e döntés ellen kisebbségi nyilatkozatot ad ki, melyben állást foglal amellett, hogy meg kellene próbálni az együttműködést a két Internacionálé között. E nyilatkozatot a francia, a spanyol, az olasz, az osztrák, a svájci és az egyik lengyelországi szociáldemokrata párt: a Bund képviselői írták alá. Fellépésük azt mutatja, hogy a fasisztaellenes akcióegység gondolata tért nyer a szociáldemokrata pártokban is.

*

A magyar proletariátus küzdelmeit is jelentősen befolyásolja a nemzetközi helyzet megváltozása, a nemzetközi munkásmozgalom fejlődése és természetesen a magyarországi helyzet alakulása.

A gazdasági élet 1933-tól Magyarországon lassan javul. A gyár- és bányaiparban, valamint a kisiparban dolgozók – munkások, alkalmazottak, önálló kisiparosok – együttes létszáma 1933-ban 571 ezer, s ez 1935-re 627 ezerre, 1938-ban 771 ezerre emelkedik. E kétszázezres növekedésből 165 ezer a munkások és alkalmazottak, a többi az önálló kisiparosok számának emelkedése, mely elérte a 180 ezret.

A városi munkanélküliek száma, mely a válság mélypontján elérte a negyedmilliót, 1938-ra mintegy 60–65 ezerre csökken.

A foglalkoztatott ipari munkások közel kétharmada dolgozik 1938-ban a gyár- és bányaiparban. A kisiparban dolgozó munkások és önálló kismesterek együttes létszáma azonban, 180 ezer önálló kismestert is beleértve, meghaladja a gyár- és bányaiparban dolgozókét. A kisipar társadalmi jelentősége tehát továbbra is igen nagy. A gyár- és bányaipar termelési értéke viszont négyszerese a kisiparénak.

Az ipari termelés az 1929. évi szintet 1937-ben néhány százalékkal meghaladja, és 1938-ban valamelyest tovább emelkedik. A külkereskedelmi forgalom 1938-ig a válság mélypontjához viszonyítva másfélszeresére nő. Magyarország külföldi adóssága 1938-ra az 1931. évi 4,3 milliárdról 2 milliárd pengőre csökken. Ebben szerepet játszik a törlesztés, valamint az, hogy a válság éveiben esett a külföldi pénznemekben felvett kölcsönök aranyértéke, mert a nemzetközi vám- és valutaháború folyamán az angol fontot is, a dollárt és más valutákat is leértékelték.

A Gömbös-kormány politikájának egyik fő jellemvonása az a törekvés, hogy a válságból való kilábalás és a katonai készülődések terheit minél nagyobb mértékben a dolgozókra hárítsa. E célból akarja lehetetlenné tenni a proletariátus minden szervezett ellenállását. A munkásosztály politikai küzdelmének homlokterébe a totális fasiszta rendszer bevezetésének Gömbös-féle terve és a növekvő háborús veszély elleni harc került.

A tőkések bérletörő kísérletei a gazdasági helyzet javulása ellenére sem szűnnek meg. A munkásság védekezik a bedó szigorítása és kiterjesztése, valamint a bérletörések egyéb formái ellen; szaporodnak azok a bérmozgalmak is, amelyek a válság előtti bérszint visszaszerzéséért indulnak. Ezek eredményeként a reálbérek 1938-ig 10–12 százalékkal emelkednek, de a válság előttitől még elmaradnak.

A bérmozgalmak sorozatát 1934-ben a Lóden Posztógyár és a Soroksári Textilgyár munkásainak január–februári sztrájkja nyitja meg. Több mint 1200 munkás hagyta félbe a munkát, tiltakozásul a bedó ellen. Más textilgyárakban is sor kerül kisebb sztrájkokra. Márciusban több ezer budapesti és környéki cipészmunkás, május–júniusban közel ezer újpesti és rákospalotai famunkás, június–augusztusban több száz nemesfémipari munkás sztrájkol béremelésért s a munkaidő csökkentéséért. A bányászmegmozdulások közül kiemelkedik ezer Pécs környéki bányász ötnapos föld alatti éhségsztrájkja októberben a korábbi bércsökkentés visszavonásáért és téli segélyért. November–decemberben a pápai Perutz Szövő- és Fonógyár 800 munkása sztrájkol a bedó miatt.

A KMP és a szakszervezeti ellenzék szerepe a bérmozgalmak előkészítésében és a spontán kirobbant munkásfellépések segítésében jelentősen nő. A párt szolidaritási akciókat szervez a sztrájkolók támogatásáért. Különböző gyárak és szakmák küldöttsége keresi fel a harcban állókat, bátorítják őket, részt vesznek a sztrájkőrségben. Pénzt és élelmiszert gyűjtenek, ami erősíti a munkások ellenállását a vállalkozók kiéheztetési kísérleteivel szemben. A szolidaritási akció a sztrájkmozgalom továbbfejlődésének fontos tényezője.

A KMP befolyása a bérharcokban azért nőtt meg, mert megvalósította a „be a szakszervezetbe" jelszót és sikerrel kapcsolta össze a napi harcokat a szakszervezetek védelmével.

A szakszervezeti ellenzék útján a KMP jelentősen megnövelte legális működési lehetőségeit. Az ellenzéki bizottság mind több szervezetben a baloldal elismert képviselete lett. Tekintélyét csak növeli a bérharcokban betöltött szerepe. A sztrájkok során az ellenzék közreműködésével olyan sztrájkbizottságok létesülnek, amelyekben kommunisták és szociáldemokraták együttesen vesznek részt. Az építők szervezetében a baloldal kezébe került a budapesti festő, kőműves és ács szakosztály, továbbá több környéki és vidéki helyi csoport vezetése; kommunisták és velük szorosan együttműködő szociáldemokraták bejutottak más szakosztályok vezető

szerveibe is. Hasonló a KMP befolyása a bőrös szakszervezetben. A baloldal kezében van a nemesfémes szakszervezet vezetése. Jelentős az ellenzék befolyása a fások, az élelmezésiek, a szabók, a villamosalkalmazottak, a vegyészek, a textilesek, valamint a magántisztviselők és a kereskedelmi alkalmazottak szervezetében. A vasasszakszervezetben, mely legyöngülése ellenére is legfontosabb tömegszervezete a proletariátusnak, az ellenzék befolyása gyenge. Hasonló a helyzet a bányász szövetségben is, ahol nem sikerült visszaszerezni azokat a pozíciókat, amelyeket a kizárások és rendőri lefogások, valamint az illegális vörös szakszervezetek alakítását célzó sikertelen kísérletek miatt a párt 1929 után elvesztett. A peyerista politikából kiábrándult munkások tömegével hagyták ott a szervezeteket, és nehéz feladat volt őket visszavinni.

A KMP a felvilágosító és szervező munka elősegítéséért folytatja küzdelmét a legális sajtóért, az ESZE útján. Az előző évekhez hasonlóan 1934-ben is sikerül esetenként megjelentetni az egyes szakmák ellenzéki lapjait, az ESZE központi tanácsa újságjának egy-egy számát, egy-egy röpiratát. A rendőri nyomás azonban fokozódik; nemcsak a felelős kiadóként szereplő elvtársakat fogják le – ők a felelős kiadó feladatát elvállalva tudták, hogy a letartóztatást aligha kerülhetik el –, hanem megfenyegették a kis nyomdák tulajdonosait is a rendelés elvállalásáért. Ilyen módon 1935-ben meggátolják a szakszervezeti ellenzék lapjainak legális megjelenését.

Az ESZE a szakszervezeti mozgalom jelentős tényezőjévé vált. A szakszervezeti baloldal fejlődését azonban továbbra is nehezítik a szektás hibák, amelyek megmaradtak a KMP politikájában. Még nem tűnt el az a helytelen nézet, amely tagadta, hogy a reformista szakszervezeteket osztályharcossá lehet tenni és kétségbe vonta, hogy a baloldali erők megszerezhetik e szervezetek vezetését. A KMP Központi Bizottsága 1933 nyarán úgy vélte, hogy a párt tömegbefolyását az biztosíthatja, ha a szakmai szövetségekben a tagság minél nagyobb részét felölelő külön ellenzéki szervezetek működnek. Ilyen feladatot állított a szakszervezetben működő pártcsoportok és az ESZE elé, de ez megoldhatatlannak bizonyult.

A Központi Bizottságban e kérdésről 1933 végén vita támadt. A Komintern tanácsa alapján a KB végül is egységesen megállapította: helytelen kétségbe vonni annak lehetőségét, hogy az ellenzék a reformista szakszervezeteket a forradalmi osztályharc szervezeteivé változtassa. A KB ugyanakkor változatlanul szükségesnek vélte, hogy a tagság minél nagyobb részét külön ellenzéki szervezetekbe tömörítsék. Ez a törekvés nem volt reális, és nem is járt sikerrel. A szakszervezetek kommunista csoportjai viszont elérték, hogy számos szakosztályban és helyi csoportban baloldali vezetőséget választottak. Ezeken a helyeken a külön ellenzéki szervezetek kiépítése lekerült a napirendről.

A proletár-egységfront nemzetközi fejlődése, különösen a franciaországi akcióegység nagy sikere a magyar munkásságot is ösztönözte a fasisztaellenes összefogásra. A gazdasági harcokban erősödő akcióegység kedvezőbbé teszi a körülményeket a politikai küzdelem továbbfejlesztéséhez. Fontos momentuma ennek az, hogy a bérmozgalmakban mind gyakoribb követelés a bizalmi rendszer és a szakszervezeti munkaközvetítés elismerése. A munkásmozgalom régi vívmányainak védelméről, illetve visszaszerzéséről vagy kiterjesztéséről van itt szó. Ennek poli-

I. évfolyam — Budapest, 1930. augusztus hó — Ára 20 fillér — 1. szám

VASAS

Kiadja az Osztályharcos Vasas Ellenzék Szerkesztő Bizottsága

Budapest, 1931 július hó
I. évfolyam 2. szám

UJ ÉPITŐMUNKÁS

Megjelenik évente tizszer
egyes szám ára 20 fillér

AZ ELLENZÉKI ÉPITŐIPARI MUNKÁSOK LAPJA

BŐRÖS ELLENZÉK

Budapest
1932
február 15

Egyes szám
ára
20 fillér

I. évfolyam — Megjelenik évente tizszer — 1. szám

Bud., ... 1932. július hó — Egyes ... ára ... fillér

Munkanélküliek Lapja

Osztályharcos Ellenzéki Munkanélküliek Lapja

... évfolyam — Megjelenik évente tizszer — ... szám

I. évfolyam, 1. szám — Ára 20 fillér

ELLENZÉKI MUNKÁS

AZ EGYESÜLT SZAKSZERVEZETI ELLENZÉK SZAKMAI LAPJA

Budapest, 1932. március hó — Megjelenik évente tizszer

A háború és a genfi konferencia

... I. évfolyam, ... szám — Ára 10 fillér — Budapest, 1934. április hó

SZABÓ ELLENZÉK

AZ OSZTÁLYHARCOS ELLENZÉKI SZABÓMUNKÁSOK LAPJA

A szakszervezeti ellenzék újságjai. 1931–1934

tikai jelentősége megnőtt, mert része a szakszervezeteket fenyegető veszély elhárításáért folyó küzdelemnek.

A KMP kételkedett abban, hogy lehetséges-e a reformista vezetőségekkel bármiféle akcióegységet kötni, lehetséges-e az egységfront szociáldemokrata híveivel közösen elérni, hogy a szakszervezetek központi vezetőségei merjék vállalni a politikai együttműködést a kommunistákkal.

A Központi Bizottság először a szakszervezeti mozgalomban próbál az ellenzéki bizottságok, illetve a baloldali szakosztályi és helyi csoportvezetőségek útján egységfront-megállapodásra jutni a reformisták által vezetett központi vezetőségekkel. Közös akciókat ajánlanak a magasabb bérekért, a szakszervezetek megvédéséért és az imperialista háború veszélye ellen, sürgetik a kizártak visszavételét. A javasolt összefogás a tagság rokonszenvével találkozik, hiszen megfelel a munkásság általános érdekeinek.

A Szaktanács követelésére az egyes szövetségek központi vezetőségei 1934 szeptemberében összpontosított akciót indítanak az egységfront-mozgalom ellen, mondván, hogy az kommunista célokat szolgál. Az egységfront mellett kiálló szervezeteket feloszlatással, illetve a Szaktanácsból való kirekesztéssel fenyegetik, amely a rendőri beavatkozás veszélyét is megnöveli.

A KMP és a szakszervezeti ellenzék akciót indít a fenyegetett szervezetek védelméért. Ezt azonban megzavarja egy hibás kezdeményezés: 1934 októberében Budapesten a KMP kiadja a 24 órás általános tiltakozó sztrájk jelszavát mind a rendőri beavatkozás, mind a Szaktanács fenyegetései ellen; öszekeverte a fasiszta rendőrség elleni harcot a Peyerék retorziói elleni fellépésekkel. A reformista vezetők ezt a baloldal elleni támadás fokozására használták ki.

A MÉMOSZ központi vezetősége, a Szaktanács követelésére, felfüggeszti a festő és a kőműves szakosztály működését és kizár több kommunistát. A bizalmi testület és a szakosztályok tagsága megtagadja e határozat tudomásulvételét, s kikényszeríti visszavonását. A bőrös szakszervezetben a budapesti cipész szakosztály vezetőségét lemondatják, a tagság és a bizalmi testület azonban változatlanul a baloldal mögött áll. A nemesfémesek szövetségét a rendőrség feloszlatja, de a bizalmi testület továbbra is összetartja a tagságot, s hamarosan sikerül a szakszervezetet újjáalakítani. A reformista központi vezetőségek másutt is hoznak különféle rendszabályokat az ellenzékkel szemben. A baloldal azonban, az akcióegységért tovább küzdve, csaknem mindenütt megvédi, helyenként meg is erősíti pozícióit.

A jobboldali vezetőknek nem sikerül elérni, hogy a szociáldemokrata munkások helyeseljék a baloldal elleni retorziókat. A támadás nagy nyugtalanságot kelt minden szakszervezetben és az SZDP pártszervezeteiben is. Még a „mérsékelt" politikát helyeslő szociáldemokrata munkások és tisztviselők is támogatják az ellenzék fellépéseit a szakszervezeti demokrácia tiszteletben tartásáért, a kizártak visszavételéért.

A KMP Központi Bizottsága 1934 decemberében akcióegység-javaslatot tesz az SZDP vezetőségének és a Szaktanácsnak; közös harcot ajánl a szakszervezetek védelméért, a demokratikus szabadságjogok kiterjesztéséért, béremelésért és munkaidő-csökkentésért, állami munkanélküli-segélyért, a munkásság bebörtönzött harcosainak kiszabadításáért, a magyar kormány háborús készülődései ellen. Azt

is javasolja, hogy a közös küzdelem erősítése érdekében a KMP és az SZDP szüntesse be egymás elleni támadásait.

A KB egységajánlata tartalmazza az általános, egyenlő, titkos választójog követelését is, amelyet a KMP ebben az időben fogadott el. Ez elvi jelentőségű állásfoglalás, mely erőteljesebben hangsúlyozza a polgári demokratikus szabadságjogokért való harcot. Ennek gyakorlati fontosságát megnövelte, hogy a választójog kérdése a politikai élet előterébe került. Még a Gömbös-kormány is felcsapott propagandájában a titkos választójog hívének.

Nem volt eredményes az uralkodó köröknek az a kísérlete, hogy a Nemzeti Egység Pártja névre keresztelt korábbi Egységespártot tömegpárttá fejlesszék, de Gömbösék mégsem ejtik el a totális fasizmus tervét. Úgy vélik, ha nem sikerült fasiszta tömegpártot teremteni a szocialista szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt felszámolása előtt, majd sikerül utána.

A kormány elkészítette törvénytervezetét az „érdekképviseleti reformról", amely úgynevezett „munkáskamarák" felállítását és szocialista szakszervezetek megsemmisítését célozza. A tervezetet megküldte az SZDP vezetőinek is. A Pártvezetőségnek választania kellett: mozgósítsa-e a tömegeket a szakszervezetek megvédéséért vagy alkudozzon Gömbösékkel. Az alkudozást választotta. Peyer 1935 februárjában bizalmas értekezleten ismerteti a tervezetet a szakszervezetek elnökeivel és titkáraival. E tanácskozáson – a részvevők viszolygása ellenére – olyan határozatot fogadtat el, amely kimondja, hogy a tervezet tartalmáról még a szakszervezetek központi vezetőségeit sem tájékoztathatják.

Gömbösék is egyezkedni akarnak az SZDP vezetőivel, azért küldték el nekik a tervezetet. Ez a „reform" kötelező kamarai tagságot ír elő minden munkásnak és munkáltatónak. A sztrájkot betiltja és kimondja, hogy munkaviszály-ügyekkel, munkaközvetítéssel csak a kamarák foglalkozhatnak, amelyeknek vezetőségét a kormány nevezi ki. A Gömbös-kormány hajlandó volt a Nemzeti Munkaközpont és a keresztényszocialista szakszervezetek emberei mellett a reformista szakszervezeti vezetők egy részét is beépíteni a munkáskamarákba, tehát a fasiszta állam szolgálatába fogadni, ha kellőképpen segédkeznek a szocialista szakszervezetek felszámolásában.

A KMP megszerezte Gömbösék törvénytervezetét, a pártcsoportok, valamint az ESZE útján tájékoztatja róla a szakszervezeteket, s a Kommunistában is nyilvánosságra hozza a készülő merényletet. A szakszervezetekben és az SZDP szervezeteiben is nagy nyugtalanságot kelt a munkáskamara-tervezet, és értetlenséget, felháborodást vált ki Peyerék titkolódzása. Növekszik a szociáldemokrata munkások és részben a funkcionáriusok készsége is a kommunistákkal való politikai összefogásra.

Az SZDP soron levő kongresszusát – amelyet először 1934 decemberére hívtak össze – a Pártvezetőség többször elhalasztotta. Nem volt felkészülve arra, hogy a munkáskamarákkal kapcsolatos kapituláns politikáját a kongresszussal elfogadtassa.

A belügyminiszternek küldött, 1935 májusában kelt rendőrségi jelentés közli hogy „az ellenzéki és az »egységfront«-mozgalom szemmel láthatóan megerősödött, mióta a mozgalom vezetői a kormány érdekképviseleti reformterveivel szemben való ellenállást az ellenzéki mozgalom programjának legelső feladatává avatták". Az SZDP vezetősége „megdöbbenéssel észleli azt a sikert, amelyet a szak-

Kommunista röplapok 1933–1935-ből

szervezeti ellenzék ezen a téren elért". A Pártvezetőség a tervezet szövegének kézhezvétele után „úgy határozott, hogy a kényszerhelyzet miatt a tervezetet elfogadja tárgyalási alapul, és ennek megvalósításához – némi változtatással és a szocialista vezérek befolyásának nagyobb mérvű biztosítása mellett – hozzájárul. Midőn azonban a Pártvezetőség azt tapasztalta, hogy a megegyezés – a szakszervezeti ellenzék agitációjának a hatása alatt – a munkásság körében nagy visszatetszést kelt, határozatát nem meri nyilvánosságra hozni, továbbá nem meri összehívni az előbb februárra, majd a választások kiírása miatt májusra halasztott pártkongresszust, sőt lehetséges, hogy a munkáshangulat nyomása alatt a Pártvezetőség megváltoztatja előző határozatát és az érdekképviseleti reformtörvény ellen foglal állást."

A kormány sietve keresztül akarja vinni az érdekképviseleti reformot. Gömbös egy májusi gyűlésen bejelenti: a minisztertanács elhatározta, hogy a képviselőházban ezt a kérdést még a nyáron letárgyalják. Fokozni kellett tehát a harcot a szakszervezetek és egyben az SZDP védelméért.

A KMP Központi Bizottsága az SZDP vezetésének tett újabb akcióegység-javaslatában összefogást ajánl a Szociáldemokrata Párt legalitásának védelmére is.

A Kommunista Párt, bekapcsolódva a SZDP védelméért folyó harcba, tovább módosítja a Szociáldemokrata Párttal kapcsolatos taktikáját. Most már nemcsak vidéken, hanem Budapesten is a kommunisták feladatává teszi az SZDP-szervezetek fejlesztését. Az SZDP erősítése a legális munkásszervezetek védelmét segíti, s a KMP legális lehetőségeit is növeli.

A KMP eljuttatja egységfront-javaslatát az SZDP sok vezető tagjának és több száz aktivistájának. A Központi Bizottság azonban hibát követ el azzal, hogy az SZDP vezetőségétől és szervezeteitől nyilvános állásfoglalást kért a KMP-vel való akcióegység mellett. A legális Szociáldemokrata Párt számára még baloldalibb vezetés esetén is bonyolult feladat egységfrontra lépni a törvényen kívül helyezett Kommunista Párttal. A KMP Központi Bizottsága későn vonja le a tanulságot abból a tapasztalatból, hogy az SZDP-nek még azok a kerületi szervezetei is, amelyek az akcióegység mellett vannak, csak bizalmas jellegű kapcsolatot tartanak az illegális KMP-vel, s óvakodnak ezt nyilvánosságra hozni. Ténylegesen a kommunisták és szociáldemokraták együttműködése a mindennapos akciók során az összes legális munkásszervezetben formális egységmegállapodások nélkül, bizalmas együttműködés révén erősödik.

Az SZDP vezetősége nem a javaslat megtételének módja miatt utasítja el az akcióegységet, hanem azért, mert Peyerék elutasítanak mindenféle együttműködést a kommunistákkal. A KMP Központi Bizottsága 1935 tavaszán megkísérli, hogy bizalmas együttműködést teremtsen az SZDP vezetőségével. E célból a két párt képviselőinek bizalmas találkozóját javasolja, amelyet Szakasits Árpád közvetít. Az SZDP vezetősége azonban erre sem hajlandó. Az egységfront azonban mégis utat tört a munkásság harci fellépéseiben, így a szakszervezetek megvédéséért kibontakozó akciókban.

*

A Gömbös-kormány „reformprogramnak" nevezte a totális fasizmus bevezetésének tervét. Elsőként az érdekképviseleti reformot akarta megvalósítani.

A szociális demagógia fokozásával is igyekezett bővíteni politikai fegyvertárát, s e célból falusi telepítési akciót is ígért. Ez igen mérsékelt földhözjuttatási program volt, amellyel úgy akart várakozást kelteni a válság csapásaiból alig ocsúdó parasztságban, hogy ne idézzen elő nyugtalanságot a földbirtokosok között. A telepítési program és a választójogi reform ígérete azt a célt is szolgálta, hogy segítségével a Kisgazdapártot a totális fasizmus szekerébe fogják, a NEP-be beolvasszák. Gömbösék ezt egykori fajvédő kollégáik, Eckhardt és társai közreműködésével remélték elérni. A Kisgazdapártban azonban erős a liberális politikai irányzat, amelyet a kormánypártba való beolvasztás megsemmisüléssel fenyeget.

Mikor a Gömbös-kormány az érdekképviseleti reformot napirendre tűzte, az ellentétek az uralkodó osztályokon belül és a kormánypártban is igen élesek. A tőkés és földbirtokos körök jelentős része, amely 1932–1933-ban a népforradalom kirobbanásától félve tudomásul vette és támogatta a totális fasizmus tervét, 1934–1935-ben már húzódozott ettől. A javuló gazdasági élet megzavarásától és attól is tartott, hogy felborul a kompromisszumokon alapuló egyensúly, amely a nagytőkések és nagybirtokosok hatalmi blokkját összetartja.

A belpolitikai harcok élesedésében növekvő szerepet játszik a külpolitikai orientáció körüli bizonytalanság. A magyar uralkodó osztályok és pártjaik még nem tudják, hogy a nyugati hatalmak meddig mennek el a náci Németországnak tett engedmények útján. A Gömbös-kormány olasz–német orientációt követ, remélve, hogy az olasz–osztrák–magyar szerződés kellő biztonságot nyújt a német túlsúly növekvő veszélyével szemben. A kormánypártban azonban sokan nyugtalankodnak a német orientáció miatt; nem tudják, hogy a németbarát politika hasznot hoz-e vagy a veszélyt növeli. Ugyanezért a Kereszténypárt egy része olasz–francia orientációt sürget.

Ellentétet vált ki a NEP-ben Gömböséknek a Kisgazdapárttal kapcsolatos terve is, amely a kormánypárt képviselő-garnitúrájának és a közigazgatás főtisztviselő karának jelentős mérvű kicserélését feltételezi.

Bethlen és csoportja mérsékelni igyekszik Gömbösék reformprogramját, ami 1935 tavaszán együttműködésük felborulását és nyílt politikai harcot eredményez közöttük. Eckhardték is a Bethlen-csoport ellen összpontosítják támadásaikat. Hangoztatják, hogy a kormány reformtervei ugyan elégtelenek, de Bethlenék gátolják, hogy legalább valami valóra váljon belőlük. Horthy támogatja a Gömbös-kormány politikáját, s 1935 március elején a kormány kívánságára feloszlatja a képviselőházat, hogy összetételét Gömbösék az új választások révén megváltoztathassák.

A választások alkalmával a NEP 170 mandátumot szerzett. Ebből 155-öt nyílt szavazású kerületben, közülük 55 úgynevezett „egyhangú" mandátumot. Bethlen és néhány társa a választások előtt kilépett a NEP-ből és pártonkívüliként jutott mandátumhoz. Politikai csoportjuk nagyobb része a NEP soraiban maradt. Az új képviselőházban számuk csökkent, de háttérbe szorítva is igen befolyásos csoportja a kormánypártnak.

A Kisgazdapárt a választókerületek egy részében nyíltan együttműködött a NEP-pel. Így Miskolcon blokkra léptek és a közös listán szerzett mandátum Eckhardté lett, Szegeden pedig a Kisgazdapárt a NEP listáját támogatta. Más kerületekben viszont éles viaskodás volt a NEP és a Kisgazdapárt jelöltje között. 1935.

március 20-án Endrődön egy feloszlatott kisgazdapárti választói gyűlés résztvevőire a csendőrök tüzet nyitottak, hét embert megöltek, sokat megsebesítettek. Az endrődi sortűz a Gömbös-kormány reformpolitikájának igazi arculatára vetett fényt, s egyben azokra is, akik egyezkedtek vele.

A Kisgazdapárt 23 mandátumhoz jutott, a Kereszténypárt 17-hez. A Rassay-féle konzervatív ellenzék és néhány liberális töredékpárt együttesen tízet szerzett. A nyilaskeresztesek is indultak a választásokon, de ekkor még csak két mandátumot kaptak.

Az SZDP-re a budapesti és környéki, valamint hat vidéki titkos szavazású lajstromos választókerületben 132 ezren szavaztak. A párt szavazóinak számát megtartotta, de mandátumainak száma 14-ről 11-re csökkent.

A KMP a szakszervezeti ellenzék útján megkísérelte a választásokon való részvételt. Előbb közös listára tett javaslatot az SZDP vezetőségének, amelyet az újra elutasított. Ezután az ellenzék Fasisztaellenes Munkásegységfront néven próbált a választáson indulni, a hatóságok azonban ezt éppúgy meghiúsították, mint 1931-ben. Sikerrel járt viszont az ellenzéknek az a kísérlete, hogy részt vegyen az OTI képviselő-testületi választásain, amelyre röviddel ezután került sor.

A szocialista munkások által alapított régi Munkásbiztosító Pénztárt a reakció rögtön az ellenforradalom után birtokba vette, az intézmény önkormányzatát megszüntette és beültette oda saját embereit. A húszas évek végén a Bethlen-kormány – az SZDP-vel is alkudozva – az önkormányzat pótlására képviseleti testületet intézményesített. Ez a munkáltatók és a munkavállalók különböző csoportjainak együttes képviselete, amely a kormány által kinevezett elnök vezetésével, a felső döntések végrehajtásának részletkérdéseivel és panaszügyekkel foglalkozhatott. Az OTI-választásokat először 1929-ben tartották meg, 1935 április közepén került sor erre másodszor és utoljára.

A szakszervezeti ellenzék képviselői javasolták a Szaktanácsnak, hogy közös listát állítsanak, együttesen vegyék fel a harcot a jobboldal Nemzeti Blokknak nevezett tömörülése ellen. Peyerék a közös fellépést megint elutasították. Emellett azzal próbálták elriasztani a munkásokat az ellenzék ajánlási íveinek aláírásától – amiket az OTI-választások alkalmával is előzetesen be kellett nyújtani –, hogy ajánlásuk veszendőbe megy. Az ellenzék mégis összegyűjtötte az induláshoz szükséges aláírásokat, és az ipari munkavállalók kategóriájában sikerült listáját elfogadtatni.

Az OTI-választók több mint egyharmada nem vett részt a szavazásban. Sok ezer választói igazolványt nem kézbesítettek ki, és ezeket csalásokra használták fel. Ennek ellenére a nemzeti blokk az ipari munkavállalók kategóriájában visszaesett; a budapesti és környéki kerületekben az összes szavazatoknak csak 10,8 százalékát szerezte meg az 1929. évi 15,6 százalékkal szemben. A Szaktanács listája viszont 81,9 százalékot kapott, egy százalékkal többet, mint 1929-ben. A szakszervezeti ellenzék listája a szavazatok öt százalékát kapta.

A szavazás eredménye megmutatta, hogy a munkásság alapvető tömegeinek szembenállása a fasiszta kormányzattal szilárd. Becsületes választások esetén a jobboldal politikai veresége természetesen még szembeötlőbb lett volna.

A szakszervezeti ellenzék sikere számottevő. Először tudott – sok akadály ellenére – indulni a választásokon. Nemcsak a hatósági önkénnyel és visszaélésekkel

kellett farkasszemet néznie, hanem azzal a szociáldemokrata agitációval is, amely változatlanul azt hirdette, hogy aki a „bolsi-listára" szavaz, annak a szavazata elvész. Mindezek ellenére az ellenzék öt mandátumot szerzett az OTI képviseleti testületében. A nehéz körülmények között dolgozó KMP komoly politikai sikere ez.

A csaló választási rendszer ellenére mind a parlamenti választásokon, mind az OTI-választásokon megmutatkozott, hogy Gömbösék sem szociális demagógiával, sem fenyegetéssel nem tudják megingatni a munkásság nagy többségének fasisztaellenességét és készségét, hogy szervezetei mellett kiálljon. A proletárság harckészsége a sztrájkmozgalom újabb fellendülésében is megnyilvánul.

1935-ben már tavasszal jelentős sztrájkok vannak; kiemelkedik közülük a budapesti és környéki cipészek március–áprilisi sikerrel végződő harca a tél folyamán leszorított bérek felemeléséért. Április elején sztrájkolnak béremelésért és munkaidő-csökkentésért a budapesti férfiszabó munkások, júniusban az újpesti és rákospalotai famunkások s a bedő miatt a Csepeli Posztógyár munkásai.

Az újpesti famunkássztrájk nyomán a kormány némi engedménnyel próbálja hatásosabbá tenni a szociális demagógiát. Az asztalosiparra vonatkozóan két rendeletet ad ki. Az egyik a minimális munkabérek megállapításáról szól, amelynek kapcsán a béreket a sztrájk előttihez képest 8–10 százalékkal emelik. A másik a nyolcórás munkaidőről, amely a nyolc órán túli munkáért túlórapótlékot állapít meg, amint ezt a sztrájkolók követelték. A Gömbös-kormány e lépése első kísérlet a munkabér és a munkaidő állami szabályozására, amely egyben a sztrájktilalom előkészítését szolgálja.

A sztrájkok azonban folytatódnak, s júliusban tízezer budapesti és környéki építőmunkás teszi le a szerszámot. A harcot a KMP építőmunkás pártcsoportja készítette elő, közösen a baloldali szociáldemokratákkal. A kommunisták javaslatára a szakosztályi vezetőségek a sztrájk mellett foglaltak állást, s ezt a MÉMOSZ elnöksége is tudomásul vette. Egységfront-jellegű sztrájkbizottság alakult, amelybe beválasztották a kommunista pártcsoport több tagját, köztük Apró Antalt, Birkás Imrét, Rajk Lászlót.

Az építők béremelést, a munkaviszonyok javítását követelik és síkraszállnak a szakszervezetek védelméért, tiltakoznak a kormány érdekképviseleti törvénytervezete ellen. A sztrájk tehát nemcsak gazdasági követelésekért folyik, határozott politikai jelleget ölt, s jelentősége rögtön messze túlnő a szakmai kereteken. Az építők támogatására gyorsan kibontakozik a szolidaritási akció, melynek élén a kommunisták állnak. A KMP valamennyi budapesti és környéki pártcsoportja gyűjtéseket szervez az építők megsegítéséért; az ESZE központi tanácsa – melynek élén Papp Lajos kőfaragó áll – ugyancsak mozgósítja aktivistáit ebben a nagy lelkesedéssel folyó munkában. A megmozdulás olyan visszhangot kelt, hogy hamarosan a Szaktanács is gyűjtőíveket bocsát ki, megkísérelve saját kezébe venni az akciót. A kommunisták felhasználják a Szaktanács gyűjtőíveit is és megőrzik a szolidaritási megmozdulások egységfront-jellegét. Nap-nap után vezetnek küldöttségeket az építőkhöz, amelyek tolmácsolják különböző üzemek és szakmai csoportok szolidaritását és átadják a küldeményeket.

A sztrájk négy hétig tart. A munkások egy része a leállás idején, nagyobb része a sztrájk után éri el bérköveteléseik részbeni teljesítését. A megmozdulás nyomására ugyanis a kormány kiterjeszti az építőiparra a minimális bérek megállapítá-

sáról szóló rendeletet, s ennek érvényesítése során érik el a követelt bérjavítás részbeni teljesítését.

Az 1935-ös építőmunkássztrájk és a támogatására kibontakozott szolidaritási akció a magyar proletárság antifasiszta küzdelmének, a szakszervezetek megvédéséért vívott harcának, a sztrájkmozgalom fellendülésének és politikai fejlődésének nagyon jelentős eseménye. Ezt követően kényszerül a Gömbös-kormány arra, hogy a szakszervezetellenes törvénytervezetet félretegye.

A sztrájkokban és a munkásság más akcióiban a KMP mellett a KIMSZ is növekvő szerepet tölt be. Részt vesz a szolidaritási akciók szervezésében, lankadatlanul népszerűsíti a kommunista eszméket, terjeszti a kommunista kiadványokat és síkraszáll a munkásifjúság antifasiszta egységéért. Továbbra is elsősorban a szakszervezetek és a szociáldemokrata pártszervezetek ifjúsági csoportjaiban dolgoznak, de egyes középiskolákban, valamint az egyetemi és főiskolai hallgatók között is működnek kommunista ifjúsági sejtek.

1934–1935-ben a KIMSZ tandíjreform-mozgalmat szervez, amely jelentős visszhangra talál a közvéleményben, főleg az értelmiségben. Ez az akció egyik megnyilvánulása annak, hogy a munkásharcok fellendülése visszhangot kelt és ösztönzi az antifasiszta ellenállást a társadalom más rétegeiben.

A középiskolában – amely ekkor négy elemi után kezdődött és nyolcosztályos volt – az évi teljes tandíj 110 pengő. Tandíjkedvezményt is adtak, s így az átlagosan fizetett évi összeg 72–73 pengő (mintegy 800–850 forint). Tandíjmentességet a fiútanulók négy százalékának, a leánytanulók két százalékának engedélyeztek. A középiskolák nagy része az egyházaké, s ezekben a tandíj magasabb volt. Az egyetemeken a félévi teljes tandíj, a félévenként újra fizetendő beíratási díj, továbbá különféle gyakorlati díjak, valamint vizsgadíjak évenként együttesen elérték az 560–600 pengőt. Tandíjkedvezményt s a hallgatók 20 százalékának tandíjmentességet adtak, főleg köztisztviselők gyermekeinek. Az ismétlődő beiratási, valamint egyéb díjakat – melyeknek évi összege 320 pengő – a tandíjmentességet élvezőknek is fizetniük kellett.

A kommunisták egy legális szervet hoztak létre Tandíjreform Bizottság névvel. E bizottság az egyik diákszervezettel, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségével együttműködési megállapodást kötött és közös akciót indítottak. Ennek célja olyan tandíjreform, amely a szegény sorsú hallgatók fizetési kötelezettségeit csökkenti s a gazdag szülők gyermekeit jobban terheli. Sikerült megszerezniük az SZDP támogatását is.

A Tandíjreform Bizottság memorandumát igen rövid idő alatt ezer főiskolai és egyetemi hallgató írta alá. A bizottság felszólította a fajvédők és egyéb jobboldaliak által vezetett diákszervezeteket – a Nemzeti Diákszövetséget, a Turul Szövetséget, az Emericanát –, hogy támogassák a memorandumban foglaltakat, ha valóban segíteni akarják a szegény sorsúakat. E szervezetek azonban megtagadták a támogatást. Az oktatásügyi miniszter visszautasította a követeléseket s a félig konzervatív, félig liberális jellegű MEFHOSZ vezetői is hamarosan félreálltak. A kommunisták által kezdeményezett akció hatása azonban maradandó, s hozzájárul a Gömbös-kormány szociális demagógiájának leleplezéséhez.

Az uralkodó osztályok táborában eközben folytatódik a viszály. Bethlen és társai kísérletet tettek az ellentétek csökkentésére. „Nincs helye annak – mondta Beth-

len még április elején a parlamenti választásokkal kapcsolatban –, hogy a nemzet egyik része diadaltort üljön a nemzet másik része felett", s egymás ellen fordítsák „azt a fegyvert, amelyet *együttes erővel kell a külső és belső ellenség ellen fordítani*". Bethlen a reakció két táborát nevezi a „nemzet" két részének, amelyet egyesíteni kíván. Gömbösék nem fogadták el békülési ajánlatát, folytatták akciójukat egykori patrónusaik ellen, de közben felborul az Eckhardtékkal kötött egyezségük. A Kisgazdapártban a kormánnyal szemben bizalmatlan, ellenzéki állásfoglalás kerekedik felül, és Eckhardt kibékül Bethlennel, nyilvánosan bocsánatot kér tőle.

Gömbösék reformtervei megbuknak.

Kudarcot vall az a kísérletük, hogy a NEP-et nagy fasiszta tömegpárttá és egyben a totális fasizmus szilárd politikai támaszává tegyék. A NEP nem tudja befolyása alá vonni az ipari munkásság alapvető tömegeit, a proletariátus antifasiszta fellépései 1934–1935-ben erősödnek. Nem jár eredménnyel Gömbösék ama kísérlete sem, hogy a Kisgazdapártot a totális fasizmus céljaira használják fel, s keresztülvihetetlennek bizonyul tervük e párt beolvasztására egy egységes fasiszta kormánypártba. Jórészt e kudarcok akadályozzák meg a Gömbös-kormányt abban, hogy mérsékelje az uralkodó osztályok belső ellentéteit, és olyan hatalmi túlsúlyra jusson, melynek révén rákényszerítheti akaratát a politikájával elégedetlenkedő, igen befolyásos tőkés-földbirtokos rétegekre.

Mindezek következtében a totális fasizmus Gömbös-féle terve meghiúsul. Az érdekképviseleti reform s vele a szakszervezetek, valamint az SZDP likvidálásának terve lekerül a napirendről.

Gömbösék kudarcaiban lényeges szerepet játszik az uralkodó osztályok belső viszályának alakulása s az az ellenállás, amelyet a polgárság jelentős része és a parasztság nagy tömege is tanúsít a totális fasizmus bevezetésével szemben. A legjelentősebb azonban a proletariátus antifasiszta küzdelme, amelyet a kommunisták és szociáldemokraták gyakorlati együttműködése tesz erőteljessé. Ez mind a KMP-nek, mind az SZDP-nek nagy sikere, amit nehéz körülmények között, Peyerék minden egységbontó ténykedése ellenére a két párt együttes harccal ér el.

A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa és a KMP politikája. Harc a népfrontért

A Kommunista Internacionálé 1935 nyarán tartotta meg VII. kongresszusát, mely kiemelkedő eseménye az egész nemzetközi munkásmozgalomnak. A Komintern Végrehajtó Bizottsága a lipcsei per hősét, Dimitrovot bízta meg a fasizmus elleni küzdelemről szóló fő beszámoló megtartásával. A referátum foglalkozott az előző évek eseményeivel, azok tanulságaival, a proletáregységfront és a népfront jelentőségével, és megvilágította a fasizmus elleni harc új politikai irányvonalát. A határozat hangsúlyozza: „A jelenlegi történelmi szakaszban a nemzetközi munkásmozgalom legfőbb és legközvetlenebb feladata a munkásság harcos egységfrontjának megteremtése." A kommunista pártoknak továbbá szorgalmazniuk kell „széles antifasiszta népfront" létrehozását.

Rajk László

ZalkaMáté

Münnich Ferenc

A XI. spanyol köztársasági hadosztály parancsnoki kara, középen Gál János tábornokkal

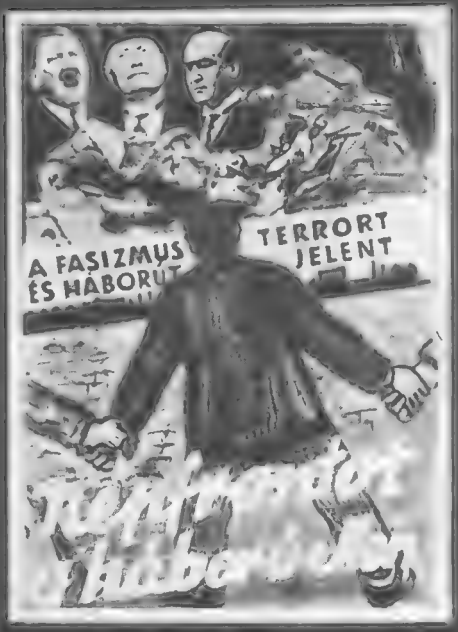

Kommunista röplapok [illegible]

ÁRA 10 FILLÉR

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

DOLGOZÓK LAPJA

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA
(A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLE SZEKCIÓJA)
KÖZPONTI LAPJA

1. ÉVFOLYAM • 1. SZÁM

1987 ÁPRILIS

A „Dolgozók Lapja" irányelvei és feladatai.

A párt lapjának feladata a magyar munkásmozgalomban a kommunizmushoz hű elemeket összefogni és tenítani. A K.M.P. központi lapja, mint kollektív szervező, megismerteti az ország kommunistáit és forradalmi munkásait a Kommunista Internacionálé és a K.M.P. politikai vonalával.

A Dolgozók Lapja megjelent Bongyorban [illegible]

A VII. kongresszus állást foglal amellett, hogy a reformista és a vörös szakszervezetek egyesüljenek, illetve ahol kis létszámú vörös szakszervezetek vannak, ezek lépjenek be a reformista szakszervezetekbe. A kongresszus megállapítja annak szükségességét is, hogy egységes szakszervezeti világszövetség jöjjön létre.

Dimitrov beszámolója foglalkozik a fasizmus osztályjellegével is. A kommunista pártokban régen tisztázott, hogy a burzsoá állam polgári demokratikus uralmi formák mellett is a kizsákmányoló osztályok diktatúráját valósítja meg. Az uralomra kerülő fasizmus elveti a demokratikus formákat, nyílt diktatúrát teremt, de eközben „népi" jellegűnek igyekszik feltüntetni magát. A fasizmus osztályjellegét szociális, nacionalista, vallási, faji demagógiával ködösíti. Terrorista diktatúrájának propagálásában, majd végrehajtásában felhasznál szegényebb rétegekből kiemelkedő politikai kalandorokat, akik a fasizmus fő politikai képviselőinek szerepét is betölthetik. Ugyanakkor a fasizmusnak az uralkodó osztályokon belül van liberális meg konzervatív ellenzéke, amelynek nagytőkés-nagybirtokos jellege nyílt és közismert. Ezek következtében a fasizmusról olyan nézetek is keletkeztek, hogy az kispolgári jellegű mozgalom, és a fasiszta diktatúra valamiféle kispolgári diktatúra. Hasonló nézetek születtek Magyarországon 1919–1921-ben a totális diktatúrára törekvő erőkről, a „keresztény kurzusról", valamint Olaszországban a húszas évek elején az ottani fasizmusról. A hitlerizmus előretörése és szociális demagógiájának hatása újra felélesztette ezeket a téves nézeteket.

A beszámoló és a kongresszus határozata megállapítja, hogy a forradalomtól félő burzsoázia keres menedéket a fasizmusban, amely, ha hatalomra kerül, a „finánctőke legreakciósabb, legsovinisztább és legimperialistább elemeinek nyílt terrorista diktatúráját" valósítja meg. Ennek „legreakciósabb válfaja a német mintájú fasizmus". A referátum egyben azt is aláhúzza, hogy a fasizmus hatalomra jutása nem egyszerű kormányváltozás a kapitalista uralmon belül, hanem a burzsoá államhatalom egyik formájának, a polgári demokráciának felváltása nyílt terrorista diktatúrával.

A VII. kongresszus a fasizmus elleni küzdelemben *a polgári demokratikus szabadságjogokért*, továbbá a reakciót visszaszorító, a tőkés kizsákmányolást korlátozó *népfrontkormányért* való harcot állította előtérbe. Ez a politikai irányvonal segíthette elő a proletárság egységfrontját és szövetségét a többi dolgozó osztállyal, s egyben azt, hogy a munkásosztály felkészülhessen a szocialista forradalomra. „A kapitalista világ – mondja a határozat – a kapitalizmus belső és külső ellentéteinek kiélesedése következtében az éles összeütközések időszakába lép . . . A munkásosztály egységfrontjának megvalósulása döntő láncszeme a dolgozók előkészítésének a nagy harcokra, amelyek a proletárforradalmak második sorozataiban bekövetkeznek."

Dimitrov beszámolója foglalkozik a munkásság *egységes politikai pártjának* kérdéseivel is. Megállapítja, hogy a proletariátus osztályharcának érdekei és a proletárforradalom sikere megkívánja a politikai egységet. A határozat szerint kommunista és szociáldemokrata párt egyesülése lehetséges, ha előzetesen megvalósul az *akcióegység*, és ennek fejlődése nyomán a szociáldemokrata párt elismeri, hogy „a burzsoázia uralmát forradalmi úton meg kell dönteni és a proletariátus diktatúráját tanácshatalom formájában létre kell hozni".

A szocializmusért vívott harc egybefonódott a tanácshatalom jelszavával, mert

a kommunista pártok abban az időben a tanácsrendszert tekintették a szocialista állam egyedüli formájának. Emellett a kínai forradalom tapasztalatai azt tanúsították, hogy a tanácsrendszer a demokratikus népforradalom hatalmi formája is lehet. A kínai polgárháború során a felszabadított körzetekben ugyanis tanácshatalom alakult, mely e területeket a Kínai Kommunista Párt vezetésével a forradalmi háború szilárd támaszaivá tette.

A Komintern VII. kongresszusa világszerte nagy visszhangot keltett. Következetes harcra hívta fel a kommunista pártokat a fasisztaellenes akcióegység kifejlesztéséért, politikájuk szektás maradványainak kiküszöböléséért. Egységfrontra ösztönözte a nemzetközi munkásmozgalmat, minden antifasiszta és háborúellenes erőt.

Az egységfront kifejlesztése továbbra is nagy harci kérdés, mert a jobboldali szociáldemokrata vezetők változatlanul a burzsoáziával való együttműködést tekintik politikájuk sarkkövének, és folytatják harcukat a kommunistákkal való akcióegység ellen. A két szakszervezeti világszövetség egyesítésére vonatkozó javaslatot is elutasítják. A Vörös Szakszervezeti Internacionálé később mégis kimondja feloszlását, hogy segítse a szakszervezeti egység országonkénti helyreállítását s a proletárság politikai összefogását.

A fasisztaellenes egységfront 1936-ban új, nagy sikereket ér el, különösen Spanyolországban és Franciaországban. A spanyolországi népfrontnak a februári választásokon aratott sikerét májusban a francia népfront választási győzelme követi. Franciaországban is népfrontra támaszkodó kormány alakul, amelynek élén Léon Blum, a Szocialista Párt vezetője áll. A Kommunista Párt nem vesz részt a kormányban, de kívülről támogatja. A választási győzelmet további munkásfellépések követik, s a francia proletariátus kivívja munkafeltételeinek javítását, a 40 órás munkahét törvénybe iktatását is.

Spanyolországban a fasiszták német és olasz segítséggel 1936 júliusában robbantják ki a polgárháborút. Ezt követően a Kommunista Párt belép a kormányba. Elsőrendű szerepe van a köztársaság védelmének megszervezésében, valamint abban, hogy a demokratikus kormány hozzáfog egy messzemenő agrárreform végrehajtásához, intézkedéseket tesz a munkaviszonyok javítására, a nagytőke hatalmának korlátozására. Országszerte éles a küzdelem az agrárreformmal szemben álló nagybirtok és az egyházi reakció ellen. Spanyolországban nagy a befolyásuk az anarchista szervezeteknek. A forradalmi megmozdulásban részt vettek, de a népi háború egységes szervezésének és irányításának akadályozóivá válnak. Hasonló akadályokat idéz elő a Szocialista Párt ingadozása. A kommunisták elsőrendű szerepet játszanak az anarchista jelenségek és a szociáldemokrata ingadozás elleni harcban. A Kommunista Párt a forradalmi Spanyolország vezető pártjává válik.

A Spanyol Köztársaság antifasiszta háborúját hatékonyan segíti a világ proletariátusa. Nemzetközi brigádok alakulnak francia, német, olasz, orosz, lengyel és más nemzetiségű antifasiszta harcosokból. Többségük kommunista, de érkeznek szocialisták és más pártállású antifasiszták is. A nemzetközi alakulat – ahogy Komjáti Aladár, a kommunista költő nevezte: az „ezernyelvű, egyszívű brigád" – az antifasiszta háború egyik leghősibb hadserege. Magyar zászlóalj is alakul, amely elszántságával, küzdőképességével örökre beírta nevét a dicsőséges szabadsághar-

cok történetébe. Harcosai részben Franciaországban, a Szovjetunióban és más országokban élő magyar emigrációból, részben Magyarországról jöttek spanyol földre, leküzdve sok akadályt. Több százan közülük életüket adták a spanyol nép szabadságáért. Elesett Zalka Máté, a Szovjetunióból érkezett katona és író, aki Lukács tábornok néven az egyik hadosztály parancsnoka volt; Hevesi Ákos, a magyar zászlóalj parancsnoka; Tarr Imre, a franciaországi magyar kommunista emigráció egyik vezetője; Zsinkó Vilmos vasmunkás, a KIMSZ Központi Bizottságának tagja. A spanyolországi harcosok soraiban volt Gáll János hadosztályparancsnok, a szovjet Vörös Hadsereg ezredese; Münnich Ferenc, az egyik nemzetközi brigád parancsnoka; Rajk László, a magyar alakulat párttitkára; Szalvai Mihály, a magyar zászlóalj egyik századparancsnoka, akit társai a „magyar Csapajev" névvel tiszteltek meg.

A Komintern a spanyolországi háború kitörésekor ismét közös akciót javasolt a szociáldemokrata pártoknak. A II. Internacionálé az angol–francia „be nem avatkozási" politikát támogatta és az akcióegység-javaslatot elutasította.

Franciaországban a Léon Blum-kormány valósította meg a „be nem avatkozási" politikát. A német–olasz intervenciót eltűrő és tevőlegesen segítő, a harcoló Spanyolország körül szárazföldi és tengeri blokádot létesítő politika a spanyol nép elárulásának, egyben a francia népfront felbomlasztásának politikája volt.

*

A Komintern VII. kongresszusának anyaga a KMP illegális kiadványai útján jutott el a párt és a KIMSZ tagjaihoz, a rokonszenvezők nagy részéhez. Eljutott sok szociáldemokrata aktivistához, az ifjúsági csoportokhoz, a szocialista kultúr- és sportegyesületek tagjaihoz.

A VII. kongresszus tanácskozásainak idején volt a budapesti és környéki általános építősztrájk. Néhány héttel utána, 1935 szeptemberében rendezték meg a szakszervezetek kongresszusát, majd az SZDP már többször elhalasztott XXX. pártkongresszusát.

E két kongresszuson Peyerék végre nyilvánosan állást foglalnak a fasiszta munkáskamara-terv ellen. Állásfoglalásukban nagy szerepet játszik a szakszervezetek védelméért folyó mozgalom növekvő ereje. Az SZDP vezetőinek felbátorodásában az is igen lényeges vagy éppen döntő, hogy a Gömbös-kormány helyzete bizonytalanná vált, s a szakszervezetellenes törvényt hallgatólagosan már levette a napirendről.

Az SZDP vezetői most hangoztatják, hogy ők nem félnek a kormány fenyegetéseitől. Hallgatnak viszont arról, hogy az év elején el akarták titkolni a közvetlen veszélyt a munkások előtt. Nagy gondot fordítottak arra, hogy a szakszervezeti ellenzékhez tartozó küldöttek ne juthassanak el egyik kongresszusra sem. E célból nem ismerték el olyan szakosztályok és helyi csoportok közvetlen küldési jogát, amelyek ellenzéki küldöttet választottak. A szakszervezeti ellenzék néhány képviselője még így is eljutott a kongresszusra, de a vitában nem kapott szót.

Az SZDP XXX. kongresszusa jóváhagyta a Pártvezetőség politikáját, amelynek lényege a kormánykörökkel szembeni félénk ellenzékiség, apellálás az uralkodó osztályok „jobb belátására, együttműködési próbálkozások a polgári pártokkal s

a KMP-vel való akcióegység további elutasítása. A kongresszuson voltak mérsékelt ellenzéki fellépések. Ezekben azonban csak halványan tükröződött az, hogy az akcióegység vonzereje mind a szakszervezetekben, mind az SZDP szervezeteiben növekszik.

1935 őszén néhány helyen – az egyik budapesti választókerületben is – parlamenti pótválasztásokra került sor. A szakszervezeti ellenzék képviselői a KMP tanácsára újra közös lista indítását ajánlották az SZDP-nek, de eredménytelenül. Az ellenzék indulását viszont a hatóságok megakadályozták. A KMP ezért arra hívta fel a munkásokat, hogy szavazzanak az SZDP-re.

A KMP felhívása az SZDP-lista támogatására – szakítás a korábbi hibás szavazási taktikával. A párt ugyanis az SZDP vezetőinek kommunistagyalázó és akcióegységellenes fellépései miatt még a tavaszi általános választásokon is üres lappal való szavazásra hívott fel. A Központi Bizottság a Komintern VII. kongresszusának tanulságai alapján változtatta meg e kérdésben állásfoglalását, s az SZDP politikájának szükséges bírálatát olyan szavazási taktikával kapcsolta össze, amely segítette a kommunisták és szociáldemokraták együttes fellépését.

A KMP és a KIMSZ munkájában változatlanul fontos feladat a kormány revansista külpolitikája és az olasz–német orientáció elleni küzdelem. Röpiratokban leplezik le a német és az olasz fasizmus népellenes bűneit és rabló céljait, valamint a Gömbös-kormány háborús készülődéseit. A gyárak előtt műszakváltáskor 10–15 perces röpgyűléseket tartanak, és a főváros forgalmas helyein kisebb tüntetéseket rendeznek. Ezeket úgy szervezik, hogy mire a rendőri riadókészültség a helyszínre érkezik, az akció már befejeződjön, a tüntetők elszéledjenek, illetve elvegyüljenek az összesereglett emberek között.

1935 őszén néhány ilyen tüntetésben részt vettek az OIB-hez tartozó szociáldemokrata ifjúsági csoportok is; a Pártvezetőség tilalma ellenére vállalták az akcióegységet a KIMSZ-szel, mert ők is harcosabb politikát akarnak.

A KMP Központi Bizottsága a népfrontmozgalom kifejlesztése érdekében fontos kezdeti lépéseket tett. A munkásság, parasztság és értelmiség antifasiszta összefogásának, a demokratikus erők népfrontjának szélesebb körű hirdetéséhez nagy szükség volt legális sajtóra. 1935 végén sikerült megszerezni a *Gondolat* néven megjelenő folyóiratot, amely 1936 elejétől – mint irodalmi és társadalmi folyóirat – a KMP politikáját segíti népszerűsíteni. A Gondolat csakhamar a fasizmus és az imperialista háború elleni harcot támogató értelmiség legjobbjainak egyik fő gyülekeztetőjévé válik.

A KMP politikájának módosításában fontos lépés a szakszervezeti taktika megváltoztatása, amelyre 1936 januárjában kerül sor. A Központi Bizottság ekkor megállapítja, hogy helytelen volt a szakszervezeteken belül a tagok nagy tömegeit felölelő külön ellenzéki szervezetek létesítésére törekedni, amit a párt az ESZE útján igyekezett megvalósítani. Ehelyett a választott szervekben és testületekben szervezett pozíciók erősítésével kell a baloldal befolyását növelni. Ilyen módon erősödött meg a baloldal a MÉMOSZ-ban, bőrösszakszervezetben és más szakmai szövetségek egyes szakosztályaiban és helyi csoportjaiban. Az ő tapasztalataikat kellett általánossá tenni. Az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék megszűnik, és lapjai sem jelennek meg többé.

A KMP Központi Bizottsága 1936 januárjában a párt és a KIMSZ tagjaihoz in-

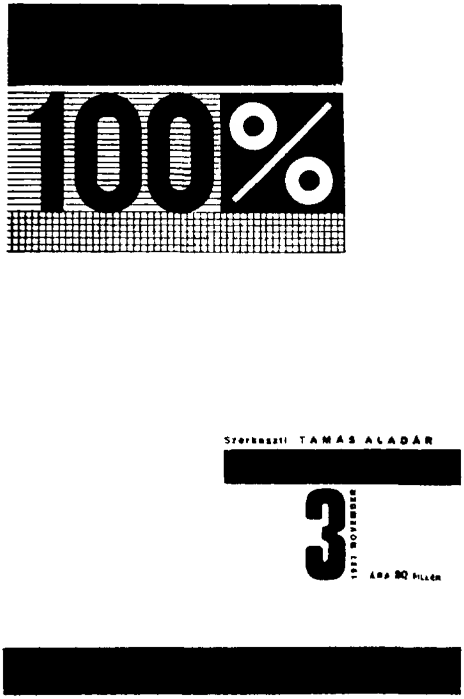

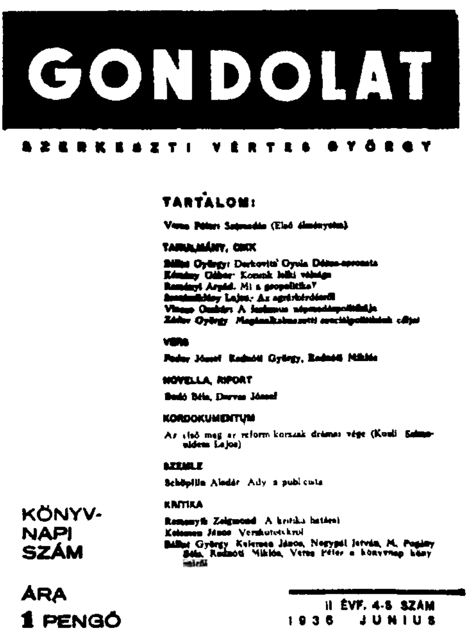

GONDOLAT

SZERKESZTI VÉRTES GYÖRGY

TARTALOM:

Veres Péter: Szegénysors (Első élményeim)

TANULMÁNY, CIKK

Bálint György: Derkovits Gyula Dózsa-sorozata
Kemény Gábor: Kozákok lelki világa
Reményi Árpád: Mi a geopolitika?
Szentmiklósy Lajos: Az agrárkérdésről
Vince Gusztáv: A fasizmus népesedéspolitikája
Zádor György: Magánalkalmazotti szociálpolitikánk céljai

VERS

Fodor József, Radnóti György, Radnóti Miklós

NOVELLA, RIPORT

Szabó Béla, Darvas József

KORDOKUMENTUM

Az első meg az reform korszak drámai vége (Kossuth [illegible] Lajos)

SZEMLE

Schöpflin Aladár: Ady a publicista

KRITIKA

Reményik Zsigmond: A kritika határai
Kelemen János: Verskötetekről
Bálint György, Kelemen János, Nagypál István, M. Pogány Béla, Radnóti Miklós, Veres Péter a könyvnap könyveiről

KÖNYV-NAPI SZÁM

ÁRA 1 PENGŐ

II. ÉVF. 4-5. SZÁM
1936 JUNIUS

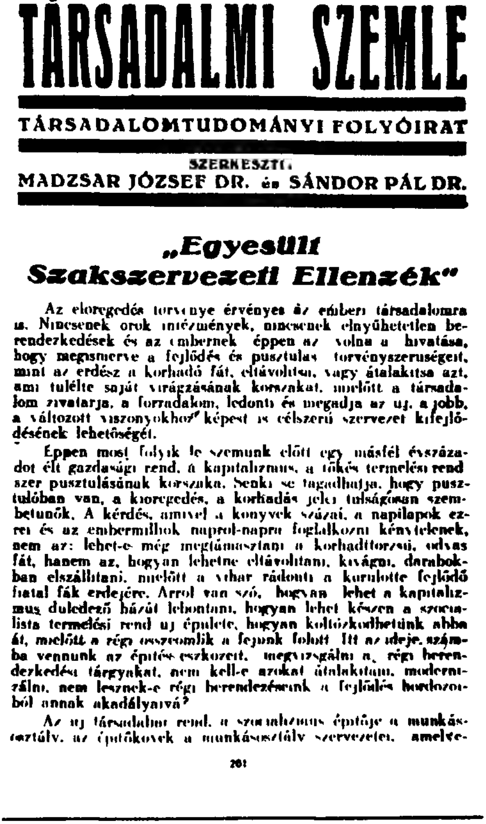

TÁRSADALMI SZEMLE

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI:
MADZSAR JÓZSEF DR. és SÁNDOR PÁL DR.

„Egyesült Szakszervezeti Ellenzék"

Az elöregedés törvénye érvényes az emberi társadalomra is. Nincsenek örök intézmények, nincsenek elnyűhetetlen berendezkedések és az embernek éppen az volna a hivatása, hogy megismerve a fejlődés és pusztulás törvényszerűségeit, mint az erdész a korhadó fát, eltávolítsa, vagy átalakítsa azt, ami túlélte saját virágzásának korszakát, mielőtt a társadalom zivatarja, a forradalom, ledönti és megadja az új, a jobb, a változott viszonyokhoz képest is célszerű szervezet kifejlődésének lehetőségét.

Éppen most folyik le szemünk előtt egy másfél évszázadot élt gazdasági rend, a kapitalizmus, a tőkés termelési rendszer pusztulásának korszaka. Senki se tagadhatja, hogy pusztulóban van, a kiöregedés, a korhadás jelei túlságosan szembetűnők. A kérdés, amivel a könyvek százai, a napilapok ezrei és az embermilliók napról-napra foglalkozni kénytelenek, nem az: lehet-e még megtámasztani a korhadttörzsű, odvas fát, hanem az, hogyan lehetne eltávolítani, kivágni, darabokban elszállítani, mielőtt a vihar rádönti a körülötte fejlődő fiatal fák erdejére. Arról van szó, hogyan lehet a kapitalizmus düledező házát lebontani, hogyan lehet készen a szocialista termelési rend új épülete, hogyan költözködhetünk abba át, mielőtt a régi összeomlik a fejünk fölött. Itt az ideje, számba vennünk az építés eszközeit, megvizsgálni a régi berendezkedési tárgyakat, nem kell-e azokat átalakítani, modernizálni, nem lesznek-e régi berendezéseink a fejlődés bordozóiból annak akadályaivá?

Az új társadalmi rend, a szocializmus építője a munkásosztály, az építőkövek a munkásosztály szervezetei, amelye-

201

A KMP legális folyóiratai, megjelentek Budapesten: 100%, 1927–1930-ban, Társadalmi Szemle, 1931–33-ban, Gondolat, 1936–1937-ben

tézett Elvtársi Levélben felülvizsgálja és módosítja akcióegység-taktikáját. Figyelembe véve, hogy a szociáldemokrata szervezetek csak megfelelő óvatossággal léphetnek együttműködésre az illegális KMP szerveivel, megállapítja: a közös cselekvés egyetlen feltétele az, hogy „az akció a fasizmus, a tőkés kizsákmányolás, a háború ellen irányuljon". Mellőzni lehet az írásos megállapodást, s a létrejött egyezséget nem kell nyilvánosságra hozni.

Februárban a KMP Központi Bizottsága bizalmas levéllel fordul az SZDP vezetőségéhez, amelyben ismét konkrét együttműködést ajánl. Találkozást javasol a közös akcióprogram és a teendők megbeszélésére, s több harci célt jelöl meg. Kész arra is – ha az SZDP vezetősége számára ez járhatóbb –, hogy megállapodjon a javasolt harci célok bármelyikével kapcsolatos, korlátolt jellegű közös fellépésről.

A levélben említett teendők között változatlanul szerepel a szakszervezetek és az SZDP legalitásának védelme, s a német–olasz külpolitikai orientáció elleni harc. Ekkor még folyik Abesszíniában az olasz fasizmus rablóháborúja, amelyet a magyar kormány támogat, s a magyar üzletemberek is igyekeznek keresni rajta. A KMP együttes tiltakozást és a szállítások megakadályozására együttes akciót ajánl. Közös tiltakozást javasol amiatt is, hogy a Gömbös-kormány hamis kémkedési váddal katonai törvényszék elé állítja a forradalmi tevékenységért lefogottakat.

Ebben az időben akarják hadbíróság elé állítani Kiss Zsigmondot, a Központi Bizottság tagját és több más elvtársat, akiket 1936 januárjában fogtak el. A tiltakozás az ő védelmüket is szolgálta, s egyben összefonódott a fasiszta terror és a háborús készülődés elleni általános küzdelemmel.

Az SZDP vezetősége megint elutasítja az egységfront-javaslatot, a kommunisták rugalmasabb taktikája azonban növeli a bizalmat a KMP iránt. A szociáldemokrata párt- és szakszervezeti funkcionáriusok vezető gárdájának mind több tagja részben hallgatólagosan tudomásul veszi, részben tevőlegesen is támogatja a kommunisták tevékenységét. A KMP szakszervezeti pozíciói erősödnek, a baloldali szociáldemokraták befolyása nő, ami kihat a munkásmegmozdulások alakulására.

1936–1937-ben a sztrájkba lépők száma meghaladja az 1935. évit. A vasiparban jelentős a bérmozgalom, s nagyobbrészt sztrájk nélkül 8–12 százalékos bérjavítást érnek el.

Az építő- és bőriparban 1936-ban országos méretűvé válik a harc a bérek felemeléséért, a nyolcórás munkaidőért megfelelő bérkiegyenlítéssel. Április–májusban hathetes cipészsztrájk van Budapesten és környékén, amelyben hatezer munkás vesz részt. Cipészsztrájkok zajlanak le Szegeden, Békéscsabán, Debrecenben, Miskolcon, Szombathelyen. A harc eredményes. Az építőmunkások április–június havában több budapesti építkezésen, továbbá Sopronban, Zalaegerszegen, Kaposváron, Székesfehérváron, Hódmezővásárhelyen, Miskolcon, Hatvanban és más helységekben sztrájkolnak, a legtöbb helyen sikerrel.

A textiliparban is folyik a harc a nyolcórás munkaidőért bérkiegyenlítéssel, valamint a munkafeltételek szigorítása ellen. Kiemelkedik a Kispesti Textilgyár háromhónapos sztrájkja január–áprilisban, a Csepeli Posztógyáré augusztusban. Az év második felében is sok a vidéki sztrájk: így a szabóké és cipészeké Debrecenben, a textileseké és cipészeké Békéscsabán, a textileseké Győrben.

Az 1937. évi sztrájkok közül kiemelkedik a Pécs környéki bányászok harca; februárban 265 munkás háromnapos éhségsztrájkot rendez a tárnákban a munkafeltételek megjavításáért. Február 24-én Mecsekszabolcson többszáz főnyi tömeg gyülekezett – bányászok és a tárnákban levők hozzátartozói, zömükben asszonyok –, hogy a bányaigazgatósághoz vonuljanak a sztrájkolók követeléseinek teljesítéséért. Az elkeseredett embereket csendőrök tartóztatják fel, tüzet nyitnak rájuk; három munkást megölnek és többet megsebesítenek, köztük asszonyokat is. A fasizmus megint véres kegyetlenséggel védelmezte a bányabárók érdekeit. Március elején ugyanebben a bányamedencében négyezer bányász teszi le a szerszámot, hogy tiltakozzon az elbocsátások ellen s a bérek rendezéséért. Nyolcszázalékos béremelést érnek el; az elbocsátottak munkába állítását is megígérik, de ezt nem teljesítik.

Budapesten és környékén 1937 áprilisában kétezer szobafestő és mázoló, valamint az újpesti és rákospalotai famunkások sztrájkolnak s részleges eredményt érnek el. Július 20-án a budapesti és környéki kőművesek egynapos figyelmeztető sztrájkot rendeznek a bérjavítás elhúzódása miatt. Július–szeptember hónapokban ismét építőmunkások lépnek sztrájkba Pécsen, Szegeden, Szolnokon, Nagykanizsán, Debrecenben. Az építőipari szakmák összbizalmi értekezletének egyöntetű határozata alapján szeptember 16-án 24 órás általános építőipari sztrájk van, mintegy 20 ezer munkás részvételével. Sürgetik a nyolcórás munkaidő bevezetését s a béregyeztető bizottság által megállapított minimális bérek miniszteri jóváhagyását, kötelező erejűvé tételét. Követelik a szervezkedési szabadság biztosítását, továbbá azt, hogy a szakszervezetek ellenőrizhessék, valóban a megállapított béreket fizetik-e.

Az 1936–1937. évi bérmozgalmakban – főleg a kisipari szakmákban – fontos szerepet játszik a minimális bérek megállapításáról szóló rendelet alkalmazása körüli harc. E rendeletet a Gömbös-kormány azért hozta, hogy csökkentse a szocialista szakszervezetek szerepét. Amikor először alkalmazták – az 1935-ös famunkássztrájk után az asztalos szakmában –, a KMP a szakszervezetek jogainak védelmében a bérmegállapító bizottságok bojkottjának jelszavát adta ki. Hamar kitűnt azonban, hogy ez helytelen, a kommunisták elszigetelődésének veszélyével jár, ezért a párt módosította taktikáját. Tiltakozni kellett amiatt, hogy a bérmegállapító bizottságba a hatóság és a munkáltatók képviselői mellé a munkások képviselőit az iparügyi miniszter nevezi ki; követelni kellett, hogy a munkásság maga válassza képviselőit. Mindenekelőtt pedig azt kellett elérni, hogy a minimális bérekről szóló rendeletet ne a tőkések használják ki a bérek leszorítására, hanem a munkások az általános bérszínvonal emelésére. A nyolcórás munkanap bevezetése is harci kérdés, elsősorban azért, mert a vállalkozók bérkiegyenlítés nélkül akarják, a munkások viszont bérkiegyenlítést követelnek és túlórapótlékot a nyolc órán túli munkáért.

Kommunisták és szociáldemokraták több szakmában indítottak egységes mozgalmat a minimális bérek kötelező erejű megállapításáért, a nyolcórás munkanap bevezetéséért bérkiegyenlítéssel. Sok akció azért robbant ki, mert a kinevezett egyeztető bizottság által megállapított bérek jóváhagyását a miniszter halasztotta, vagy a rendeletileg megállapított bérminimumot a vállalkozók megnyirbálták.

A bérminimum megállapításáról és a nyolcórás munkanap bevezetéséről szóló

rendelet nem azt eredményezte, amit a Gömbös-kormány várt tőle, nem sikerült a sztrájkmozgalom továbbfejlődését megállítani, sem a szakszervezetek szerepét csökkenteni. Ellenkezőleg. A szakszervezetek ereje, tekintélye 1936–1937-ben növekedett.

*

A KMP taktikájában a Komintern VII. kongresszusa után lényeges változás történt. Ennek ellenére a párt vezetése 1936-ban válságba jutott. A Központi Bizottság a párt eredményeit túlértékelte, és késlekedett a KMP politikájának szükséges felülvizsgálatával; emiatt a Komintern bizalmatlanná vált vele szemben. Ebben jelentős szerepet játszott az, hogy a VII. kongresszus irányvonalának kidolgozása során Kun Béla a korábbi szektás nézetekkel nehezen tudott szakítani, és fékezője volt a szükséges módosításoknak. Később elismerte, hogy hibázott, és segítette a KMP Központi Bizottságát politikájának felülvizsgálatában. A bizalmatlanság azonban mind vele, mind a KB egészével szemben megmaradt. Ezért a Komintern 1936 májusában a KMP Központi Bizottságát elmozdította.

A Komintern határozata jogosan állapítja meg, hogy a vezetés késlekedett a VII. kongresszus irányvonalának megfelelő alkalmazásában. A határozat ugyanakkor nem vette kellően figyelembe sem a KMP tényleges eredményeit, sem azt, hogy a jogos bírálatot a KB elfogadta és a párt politikájának szükséges módosítását megkezdte.

A bizalmatlanság diktálta szervezeti intézkedés a későbbiek során olyan törvénysértő eljárásokat vont maga után, amelyeknek Kun Béla is áldozatul esett. 1937-ben letartóztatták, és hamis vádak alapján elítélték. 1939 novemberében a börtönben meghalt. Sztálin halála után, amikor fény derült a személyi kultusz légkörében elkövetett igazságtalanságokra, őt is rehabilitálták. Emlékét a magyar nép és a nemzetközi munkásmozgalom tisztelettel övezi, mert ő, hibái ellenére, nagy alakja a magyar és a nemzetközi kommunista mozgalomnak.

A KMP munkájának irányítására a Komintern megbízásából ideiglenes Titkárság létesült, vezetésével Szántó Zoltánt bízták meg. Feladata: érvényesíteni a párt tevékenységében a VII. kongresszus irányvonalát és előkészíteni a pártkonferenciát, amelyen a Központi Bizottságot megválasztják.

A pártszervezetek olyan utasítást kaptak, hogy az újjászervezésig szüntessék be tevékenységüket. 1936 második felében megszűntek a párt területi szervei, így a budapesti pártbizottság és a kerületi pártbizottságok. A szakszervezetekben, az SZDP-szervezetekben, a szocialista kultúr- és sportegyesületekben működő kommunista csoportok egymással laza kapcsolatot tartva dolgoztak tovább. Megszűnt a párt hazai illegális sajtótevékenysége is. A KMP szervezetileg meggyengült, s a központi irányítás kevéssé érvényesült. Ilyen körülmények között pártkonferencia összehívására nem kerülhetett sor, később pedig a háborús helyzet miatt vált lehetetlenné.

Az új ideiglenes vezetőség 1936 júniusában a következőkben határozta meg a legfontosabb feladatokat:

a) *Harc a demokratikus jogok védelméért és kiterjesztéséért.* Népfrontmozgalmat kell kifejleszteni, bevonva ebbe „minden pártot, szervezetet, csoportot és

egyes elemeket, amelyek mozgósíthatók a harcra a reakció és a fasizmus ellen, a magyar *demokratikus köztársaságért*".

A demokratikus köztársaság harci céljának kitűzésével – ha ez még nem is vált rögtön központi politikai jelszóvá – a párt módosítja *stratégiai célját*. Ez alapvető követelménye az antifasiszta népfrontmozgalom kibontakozásának Magyarországon.

b) *Harc a béke megőrzéséért*. A revánsháború veszélye fokozódik, s az uralkodó körök a trianoni szerződés revíziójának jelszavát növekvő hévvel használják fel háborús előkészületeikhez. A határozat megállapítja, hogy a kormány politikája veszélyezteti a magyar nemzet függetlenségét. Csakis „az európai békeszerető erőkkel való együttműködés, csakis a fasiszta kormány megdöntése útján vívhatja ki a magyar nép a trianoni szerződés felülvizsgálását".

c) Harc a munkások mindennapi érdekeinek védelméért, jobb munkaviszonyokért, munkanélküli biztosításért, az OTI munkásönkormányzatáért.

b) Küzdelem „*a földreformért*, amely a nagybirtokosok földjét anyagi kártérítés nélkül a szegényparasztok kezébe adja". Harc a kamatuzsora és a kartellek árdrágításai ellen.

A földreform a politikai élet egyik állandó kérdése, amelynek különböző pártok különböző tartalmat adnak. A KMP átveszi a földreform kifejezést, mert sokak számára elfogadhatóbb, mint a földosztás jelszava. A KMP e határozatában a földreform tartalma nem egyéb, mint az ingyenes földosztás, mégsem csupán kifejezéscseréről van szó. A földosztás jelszava ugyanis a szocialista forradalom jelszavával fonódott össze. A demokratikus köztársaság harci célját ezért célszerűbb a földreform jelszavával összekötni.

A határozat állást foglal a szakszervezetek erősítése mellett. A kommunisták feladatává teszi azt is, hogy erősítsék az SZDP-t, küzdjenek ott a helyes proletárpolitika érvényesítéséért, hogy a Szociáldemokrata Párt „az igazi proletár osztályharc pártjává" váljon.

A KMP szervezeti felépítéséről a határozat megállapítja, hogy a „pártszervezeti formáknak igen rugalmasaknak és sokoldalúaknak kell lenniük".

A KMP új ideiglenes vezető szerve – amely a Központi Bizottság szerepét tölti be – 1938 végéig Prágában működik, s a hazai pártcsoportok egy részével tud kapcsolatot tartani. 1937 áprilisától 1938 júniusáig jelenik meg Prágában a KMP központi újságja, a *Dolgozók Lapja*, amelynek segítségével a rendszeres kapcsolat nélkül maradt kommunistákhoz is eljut a párt új irányvonala.

A kommunisták befolyása az SZDP szervezeteiben 1936–1939-ben növekszik. Részt vesznek a tagtoborzásban és Népszava-előfizetők gyűjtésében is. Utóbbit nehezíti, hogy a lap folytatja a KMP és a Szovjetunió becsmérlését. A Népszava-agitáció során, valamint a párt- és szakszervezetekben folyó vitákban a kommunisták bírálják a lap rágalmazó írásait, hibás állásfoglalásait, de terjesztését segítik, mert ez fontos része az SZDP védelmének.

A Népszava gyakran közöl leleplező írásokat a nagyfokú kizsákmányolásról, és gyakran tiltakozik az SZDP-t sújtó rendszabályok, önkényes eljárások miatt. Külpolitikai cikkeiben kifejezi a szervezett munkásság szembenállását a német orientációval, időnként határozottan bírálja a kormány külpolitikáját, angol és francia orientációt sürgetve. A lapban azonban az is tükröződik, hogy az SZDP

vezetősége újra és újra meghajol a kormány akarata előtt, s külpolitikai lépéseinek bírálatát mérsékli vagy éppen feladja.

A spanyolországi polgárháború kitörése idején a Népszava kifejezi a magyar munkások rokonszenvét a szabadságáért küzdő spanyol nép és demokratikus kormánya iránt. A Pártvezetőség azonban néhány hét múlva már fékezi a rokonszenvmegnyilvánulásokat. Erre szorítja az SZDP-t a kormány – amely a spanyol fasiszták és a német–olasz intervenció lelkes támogatója –, s ebbe az irányba hat a nyugati polgári demokratikus hatalmak hírhedt „be nem avatkozási" politikája is.

Az SZDP XXXI. kongresszusán, 1937 áprilisában, Peyer már így beszélt a spanyolországi háborúról: „Nem is azok állnak szemben egymással, akik ennek az országnak polgárai, hanem idegenek, akik nem a véráztatta ország népének érdekét, hanem idegen politikai érdekeket szolgálnak." Kétségbe vonja, hogy a spanyol nép és kormánya – amelynek elnöke szociáldemokrata – elszántan védelmezi a szabadságot. A nemzetközi brigádokat pedig, amelyeknek katonái életükkel és vérükkel siettek a spanyol nép segítségére, éppúgy „idegen politikai érdekeket" szolgálóknak nyilvánítja, mint a német és az olasz fasiszta intervenciót! Peyer szavai csak szégyenérzetet és felháborodást válthattak ki a spanyolországi szabadságharcosok minden őszinte tisztelőjéből.

A Pártvezetőség pálfordulása nehezíti, de nem állíthatja meg a spanyol nép melletti megnyilatkozásokat sem a szakszervezetekben, sem a szociáldemokrata pártszervezetekben, sem a munkás kultúr- és sportszövetségekben. Az OIB és csoportjai is változatlan erővel állnak ki a spanyol szabadsághősök mellett.

A KMP új politikája, amely az SZDP-szervezetek erősítését is a kommunisták egyik fő feladatává tette, a korábbinál jobban ösztönzi az SZDP ifjúsági csoportjaiban végzendő munkát. A KIMSZ 1937 tavaszán megszűnt, tagjai a legális szervezetekben a kommunistákkal együtt dolgoznak tovább. Nagyobb számban lépnek be az OIB-hez tartozó ifjúsági csoportokba, amelyekben a kommunista befolyás tovább erősödik. Az OIB-csoportok ifjúsági gyűléseket rendeznek, főleg a szakszervezeti székházakban. Kiadnak röpiratokat is, amelyek a KMP népfrontpolitikájának szellemében íródnak. Hirdetik a barátságot a Szovjetunióval és népszerűsítik eredményeit. Lankadatlanul küzdenek a kormány háborús politikája és a német–olasz fasiszta blokkal való szövetség ellen. Bekapcsolódnak a munkásszervezetek védelméért és a demokratikus jogokért, így az általános titkos választójogért indított mozgalmakba is. Akciókat rendeznek a nyilasok ellen, akiknek szervezkedése 1937-ben megélénkült.

A nyilas bandák többször megtámadták a szocialisták és kommunisták kisebb kiránduló csoportjait. Válaszként az OIB csoportjai, elsősorban a VII. kerületiek 1937. szeptember 16-án – azon a napon, amelyen az építőmunkások 24 órás sztrájkja volt – szétverték a nyilaspárt Tompa utcai gyűlését. A hatóságok korlátozzák a nyilasok tevékenységét, amikor az a NEP vizeit zavarja, de segítik a munkásmozgalom elleni fellépéseiket és védelmezik őket a szocialista munkások visszavágásaival szemben. A Tompa utcai nyilasház elleni akcióban részt vettek közül a rendőrség több mint száz fiatal munkást vett őrizetbe.

1937 tavaszán – a munkásmegmozdulások erősödése és a népfront nemzetközi sikerei, valamint a hitlerista veszély keltette aggodalom hatására – népfrontjellegű demokratikus tömörülés jön létre *Márciusi Front* néven. Megalakulását

a KMP segítette. 1937. március 15-én hozták nyilvánosságra a Márciusi Front 12 pontból álló programját. Első pontja: az ország demokratikus átalakulása. Kiáll a politikai szabadságjogokért, követeli az 500 holdon felüli birtokok kisajátítását, a bankok és a különféle tőkés monopóliumok uralmának megszüntetését, progresszív adórendszert, 40 órás munkahetet, az „alsóbb néposztályok" érdekeinek megfelelő progresszív tandíjrendszert a közép- és főiskolákon. Hirdeti a Duna-völgyi népek önrendelkezését és összefogását.

A Márciusi Front megalakításában részt vettek olyan emberek is, akik átmenetileg a Gömbös-féle „reformprogram" befolyása alá kerültek, de később felismerték, hogy a nép társadalmi felemelkedése nem lehetséges az ország demokratikus átalakulása nélkül. Felismerték azt is, hogy a német imperializmussal való szövetség az országot veszélybe döntheti, s a nemzet érdeke a szomszéd államokkal való összefogást követeli. Nézeteik nem mentesek a nacionalista befolyástól, s ez tükröződik a program szövegében is. A valóságos pángermán veszély mellett vélt pánszláv veszélyt is emlegetnek. A programra azonban elsősorban a demokratikus célok a jellemzőek.

A Márciusi Frontban vezető szerepe van egy jelentős irodalmi csoportnak, amely a harmincas évek első felében „falukutatók" néven vált ismertté. Később „népiesek"-nek nevezik őket. Fő fórumuk a *Válasz* című folyóirat. Fejlődésükre nagy befolyást gyakorolnak a kommunisták. A KMP legális folyóirata: a Gondolat népszerűsítette a Márciusi Front céljait, egyben bírálta is egyes résztvevőinek következetlenségét és téves nézeteit.

A Márciusi Frontban ellentétek keletkeztek abban a kérdésben, vajon „szellemi mozgalom" maradjon-e csupán vagy céljainak valóra váltásáért vállalja a politikai harcot is. A „szellemi mozgalom" szószólói „középutas" törekvésűek, akik úgy vélik, hogy feladatuk az uralkodó körök lelkiismeretére hatni és rávenni őket a nép érdekeit szolgáló reformokra. A baloldaliak vállalják a politikai harcot, míg a középutasok – akik a néppel is és az uralkodó osztályokkal is egyetértésre szeretnének jutni – húzódoznak ettől.

1937 novemberében a kormány a Gondolat megjelenését rendőri úton meghiúsítja, szerkesztőjét kommunista tevékenységért letartóztatják, s ezzel az antifasiszta népfront e bátor szószólóját elnémítják. A Gondolat megszűnése megdöbbenést kelt a Márciusi Front körül tömörülő értelmiség soraiban. Csakhamar élesebbé válik körükben a vita: bekapcsolódjanak-e a politikai mozgalomba. A baloldal határozottan kiáll emellett. A Márciusi Front jelentősebb vidéki csoportjai: a debreceni, szegedi és makói, szintén a politikai mozgalomba való bekapcsolódást támogatja.

1938 tavaszán a baloldaliak és a középutasok között a nézeteltérések kiéleződnek. Ausztria náci megszállása után az utóbbiak félreállnak. Megingásukban szerepet játszik az is, hogy ekkor a hatóságok eljárást indítanak a mozgalom több résztvevője ellen. A Márciusi Front felbomlik, baloldali csoportja azonban folytatja tevékenységét a kitűzött célokért.

Küzdelem a jobboldal előretörése ellen, az antifasiszta függetlenségi frontért

A Gömbös-kormányt 1936 októberében a Darányi-kormány váltotta fel. Ez a kormány igyekezett összebékíteni a reakciós erőket, egyetértésre jutni a Bethlen-csoporttal. Az SZDP-vel szemben óvatosabb, viszont követi a Gömbös-kormány külpolitikáját. A Darányi-kormány gyorsítja a háborús előkészületeket. 1938 márciusában meghirdeti az úgynevezett győri programot, amely ötéves időszakra egymilliárd pengőt irányoz elő katonai kiadásokra. Ezt követően kezdetét veszi a háborús konjunktúra, amely nagy nyereséggel kecsegteti az üzleti köröket.

A győri program bejelentése a hitlerista seregek ausztriai bevonulása előtt történt. Az Anschluss következtében a náci Németország nyomása Magyarországra erősödik, ugyanakkor az uralkodó osztályok revansista reményei nőnek. A háborús készülődések jegyében új törvényt hoznak a munkásmozgalom baloldalának fokozottabb üldözéséről, szigorúbb ítélkezés céljából gyorsított bírói eljárást vezetnek be.

A fegyverkezési programmal együtt Darányi bejelenti az első zsidótörvényt; kormányprogrammá avatják az antiszemitizmust. Megkezdődik a zsidó származásúak kiszorítása a közszolgálatból és az értelmiségi pályákról. Az intézkedések nem érintik a zsidó bankárokat, gyárosokat, nagykereskedőket; ők bekapcsolódnak a katonai program nyújtotta üzletekbe.

1938 májusában Imrédy Béla, az előző kabinet pénzügyminisztere veszi át a kormány vezetését. Előveszik a Gömbös-féle érdekképviseleti reformtervet, s ismét megsemmisítéssel fenyegetik a szocialista szakszervezeteket.

Az SZDP vezetősége újra alkudozni akar a kormánnyal. Emiatt a baloldal élesen bírálja; erőteljes védelmi akciót sürget, a népfront megteremtését szorgalmazza. Budapesten különösen az V., VI., VII., IX. kerületi, a zuglói és a lágymányosi pártszervezetekben lépnek fel a Pártvezetőség megalkuvó politikája és szovjetellenessége miatt. Az SZDP fővárosi végrehajtó bizottsága június 3-án foglalkozik a szervezetekben uralkodó hangulattal, és sürgeti a „zavarkeltők" eltávolítását; a Márciusi Front kiadványainak terjesztését is megtiltja. A pártszervezetek azonban ellenállnak, többnyire nem hajtják végre ezeket az intézkedéseket.

Budapesten és több városban júniusban építőmunkás-gyűléseket tartanak, s a résztvevők viharosan tüntetnek a szakszervezetek mellett, a munkakényszer és a háborús készülődések ellen. Az építőipar helyzete súlyos. A katonai program pénzügyi kihatása csökkenti az építkezéseket, s az idény ellenére az építőmunkások fele munkanélküli. A gyűléseken az ínségmunkák helyett rendes munkaalkalmakat és segélyt követelnek a munkanélkülieknek. Sürgetik a nyolcórás munkaidő betartását, a túlórázások megszüntetését és a bérek emelését. A MÉMOSZ az előző évihez hasonló egynapos általános tüntető sztrájkra készül, és együttes fellépést javasol a többi szakszervezetnek. A budapesti festő, kőműves és ács szakosztály, valamint a helyi építőmunkás-csoportok Újpesten, Kispesten, Csepelen kapcsolatba léptek más szakmák képviselőivel együttes akció céljából. A Szaktanács azonban közbeavatkozik és követeli, hogy az építők hagyják abba az akciót, s a Népszava augusztus 19-i és 20-i számában figyelmeztető felhívásban nyíltan megtagadja a közösséget e megmozdulással.

A MÉMOSZ egyes vezetői augusztus 23-án az SZDP vezetőségéhez fordulnak segítségért. Panaszolják, hogy Peyer közbelépésére a Szaktanács ülése „a munkaalkalmakért és munkanélküli-segélyért folytatandó akció gondolatát elvetette... sőt azt is kijelentette Peyer elvtárs, hogy ha az akció nem szűnik meg, hajlandó az építőmunkások szövetségének a Szaktanács kötelékéből való kizárására is". Közlik, hogy központi vezetőségük a Szaktanács lépése ellenére úgy határozott, hogy az akcióra szükség van, s ehhez kérik a Pártvezetőség segítségét.

Peyert bepanaszolni a peyerista politikát követő Pártvezetőségnél – meddőnek bizonyul. A Pártvezetőség is az akció félbehagyására szorítja a MÉMOSZ-t, még egyórás tüntető sztrájk rendezéséhez sem járul hozzá. Ez az állásfoglalás ingadozást kelt a MÉMOSZ központi vezetőségének szociáldemokrata tagjaiban, az egység megbomlik s az akciót lefújják.

A növekvő terrornak, a mind nagyobb propagandagépezettel dolgozó hitlerista és egyéb jobboldali szervezetek erősödő befolyásának, valamint a reformista szakszervezeti vezetőknek is szerepük van abban, hogy a sztrájkmozgalom 1938-ban már gyöngébb, mint az előző években.

A tavaszi hónapokban kisebb bérsztrájkok zajlanak le a budapesti és környéki textilgyárakban, továbbá a Sopron melletti Brennberg környékén; általános sztrájkba lépnek a debreceni építőipari munkások. 1939-ben jelentősek a bányászsztrájkok; júniusban négyezer salgótarjáni bányász szünteti be a munkát. Sztrájkokat jelentenek a dorogi és zagyvapálfalvi medencéből és az úrkúti ércbányából is, részleges eredménnyel. Augusztusban a budapesti építőmunkások állnak le az építkezéseknek hol egyik, hol másik részén, bérkövetelések miatt.

Az SZDP jobboldali vezetői nemcsak a sztrájkok leszerelésével igyekeznek csökkenteni az uralkodó körök bizalmatlanságát, hanem segítenek a kormánynak abban is, hogy békeszólamok mögé rejtse a háborús készülődést. Megszavazzák a hadseregfejlesztési programot, majd beállnak azok sorába, akik Csehszlovákia feldarabolását sürgetik.

Az európai béke ügye, a népek érdekei, köztük a magyar nép érdeke is Csehszlovákia megvédését, a Duna-völgye minden népét fenyegető hitlerista veszedelem elleni összefogást követeli. A Népszava viszont a nácik területi igényeinek teljesítését nyilvánítja ama feltételnek, amelytől függ, hogy „Európa végleg megnyugodhassék" és elindulhasson „a teremtő béke útján". „Utolsó kísérlet a béke megmentésére" – írja szeptember 30-án az aznap aláírásra kerülő müncheni egyezményről. Másnap, október 1-én már annak örvendez, hogy a nyugati hatalmak cserbenhagyták Csehszlovákiát, s azt írja, hogy „a müncheni megegyezés megmentette a világot a legborzalmasabbtól", elhárította a háborút.

Hitlerék 1938. november 2-i bécsi döntését, amellyel Szlovákia magyarlakta vagy magyar többségű déli vidékeit visszacsatolják Magyarországhoz, az SZDP vezetősége is nagy lelkesedéssel fogadja; beleveti magát a veszedelmes nacionalista áradatba, amelynek hullámai elborítják az országot. A Népszava november 3-án azt írja, hogy a hitleri döntésben az igazság győzött, amely „erősebb volt az erőszaknál". Így szépíti a történteket és ködösíti a tényleges igazságot, azt, hogy a magyar uralkodó körök e területszerzéssel katasztrófa felé viszik a nemzetet.

Az SZDP jobboldali vezetőinek politikája is segíti megfertőzni a lakosságot a nacionalizmus mérgével. Segíti az uralkodó osztályokat abban, hogy a magyar

fasizmus területnövekedését nemzeti ügynek hirdessék s a dolgozókat, különösen az ifjúságot a nacionalista szenvedélyek felkorbácsolásával félrevezessék.

Az SZDP vezetőségének e politikája nagy zavart kelt a szociáldemokrata munkásság soraiban, belsőleg gyengíti mind az SZDP-t, mind pedig a szakszervezeteket a növekvő jobboldali nyomással szemben.

A nacionalista hullámverés ellen Magyarországon egyedül a KMP küzd következetesen. A Dolgozók Lapja még a müncheni egyezmény előtt a polgári demokratikus Csehszlovákia támogatásának szükségességét hangsúlyozta. Megbélyegezte a magyar uralkodó köröket, amelyek Csehszlovákia hátbatámadására készültek. Megállapította róluk: „azt akarják, hogy Magyarország az őt is fenyegető német imperializmus vazallusaként erre a *becstelen* szerepre vállalkozzék".

Nem volt azonban olyan erő, amely a horthysta kormányt ettől a becstelen szereptől visszatarthatta volna. A területszerzéssel kiváltott nemzeti öröm és nacionalista mámor, a Hitlerék felé áramló hálálkodás elöntötte az országot, s egy időre elhomályosította, hogy megnövekedett a hitlerista veszély, amely Magyarországot is elnyeléssel fenyegeti.

Megerősödik a nyilas propaganda és szervezkedés is. A nyilasok támadást indítanak a munkásszervezetek ellen. Bandáik november 12-én a késő esti órákban berontanak a kispesti, pestlőrinci, rákospalotai, óbudai és a lágymányosi munkásotthonokba, valamint a magántisztviselők szakszervezetének székházába, és szétrombolják a már elnéptelenedett helyiségek berendezését. A pesterzsébeti otthonba is betörnek, de innen eltakarodnak, mert még sokan tartózkodnak a helyiségben és kiszorítják a támadókat.

A nyilas banditák e támadása csupán egyik megnyilvánulása annak, hogy a horthysta „országgyarapítás" a népellenes erőket serkenti további lépésekre. A nyilas akció emellett azt is tanúsítja, hogy Hitlerék fokozzák magyarországi ügynökségük tevékenységét.

A szakszervezetekben november 13-án, vasárnap, rögtönzött értekezleteket tartanak. Kommunisták és szociáldemokraták összefognak azonnali ellenakcióra. Másnap a fővárosi és környéki üzemek nagy részében félórás munkaszünettel egybekötött tiltakozó gyűléseket rendeznek; eközben küldöttségek keresik fel az igazgatóságokat és tolmácsolják a munkásság felháborodását, követelik a nyilas bandák megfékezését.

Az SZDP vezetősége és a Szaktanács november 15-én fővárosi és környéki összbizalmi értekezletet tart 2500 résztvevővel. A hangulat izzó, az egybegyűltek hatékony ellenállást és megtorlást követelnek. „Nagy önuralomra volt szüksége a munkásságnak, hogy ne vonuljon másnap az utcára" – mondja beszédében Peyer, aki sietve hozzáteszi, hogy „a rendcsinálás elsősorban a hatóságok feladata". Hangsúlyozza azonban annak szükségességét is, hogy a szervezett munkásság védje meg a munkásotthonokat az újabb nyilas provokációkkal szemben.

A szakszervezetek és a pártszervezetek egymás után hoznak határozatot helyiségeik védelméről és a szétrombolt otthonok helyreállításának segítéséről. Az OIB és a szakszervezeti ifjúsági csoportok megszervezik a munkásotthonok védelmét. Az akcióba bekapcsolódnak a vidéki szervezetek is. E megmozdulásokat rokonszenvvel kísérik mindazok, akik szemben állnak a fasizmussal, s akikben a területnövekedés mámora sem altatta el a hitlerista veszedelem okozta aggodalmat.

Eközben a politikai életben váratlan válság robban ki. A területgyarapodás nyomán keltett nagy nacionalista örömujjongás közepette a NEP kettészakad és kormányválság keletkezik. A NEP-képviselők több mint harmada kilép a pártból, összefog Eckhardtékkal, Friedrichékkel s más csoportokkal és Imrédy ellen fordul. A NEP-ben maradók egy része félreállva várja az események alakulását. November 23-án bekövetkezik a horthysta parlamentben egyedülálló eset: leszavazzák a miniszterelnököt. A képviselők többsége Imrédy távozását követeli.

A NEP-ből kiválók élén Sztranyavszky Sándor áll, aki Gömbös közvetlen munkatársa és a Gömbös-kormány idején a NEP elnöke volt. Sztranyavszky és társai a horthysta rendszer fő titkos szervezetének, az Etelközi Szövetségnek vezető gárdájához tartoznak. A hatalmi harc folyamán Imrédyék hangoztatják, hogy Gömbös politikáját követik, Sztranyavszkyék viszont kijelentik, hogy ők képviselik igazán Gömbös szellemét, és őbennük buzog legjobban a hűség Horthy iránt. Nyugtalanítja őket, hogy a területnövekedéssel szerzett politikai tőkét Imrédyék akarják kamatoztatni.

A kormányválság kirobbanása után Imrédy bejelenti lemondását, a nyilasok és egyes jobboldali diákszervezetek viszont tüntetéseket rendeznek mellette. Ugyanakkor Imrédyék a német kormány bizalmát is igyekeznek felhasználni a hatalmi vetélkedésben. Horthy tanácskozik Bethlennel, Telekivel és másokkal; a képviselőház döntésén túlteszi magát, s a parlament által leszavazott miniszterelnök lemondását nem fogadja el. Erre Sztranyavszkyék visszavonulnak.

Az Imrédy-kormány a bécsi döntés ellenében elismerte a hitlerista Volksbundot a magyarországi német ajkú lakosság hivatalos képviseletének. Arra is kötelezte magát, hogy csatlakozik az antikomintern paktumhoz. Ezt 1939 januárjában nyilatkozatban közli. Ennek fejében Kárpát-Ukrajna Magyarországhoz csatolását is kéri Hitlertől. A magyar uralkodó körök a münchcni egyezményből levonták azt a következtetést, hogy a nyugati hatalmak szabad kezet adtak Hitleréknek Közép-Európában és a keleti irányú expanzióban, tehát nem fogják kifogásolni, ha abba Magyarország is bekapcsolódik.

A politikai válság lezajlása után a kormány korlátozni próbálja a nyilas propagandát, de még inkább gátolja az SZDP tevékenységét. December 20-án a Népszavát egy hónapra betiltják. A lap ugyanis kifogást emelt a készülő második zsidótörvény ellen. E törvényjavaslat célja, hogy gyorsítsák a zsidó származásúak eltávolítását az értelmiségi pályákról és a közszolgálatból, megkezdjék kiszorításukat a kisiparosok és kiskereskedők köréből és meghirdessék a zsidó tulajdonban levő földek elkobzását. A Népszava elítéli az antiszemitizmust, kifogásolja a zsidótörvény és a földbirtokpolitika egybekapcsolását. Emiatt tiltják be 30 napra a lapot, azzal az ürüggyel, hogy bírálata sérti az ország külpolitikai érdekeit.

Az SZDP vezetősége nagyon is tartózkodik attól, hogy szembeszálljon a magyar uralkodó osztályok terjeszkedési törekvéseivel. Ellenkezőleg, támogatja igényüket Kárpát-Ukrajnára. Az Imrédy-kormány új honvédelmi törvényt fogadtatott el a parlamenttel, amely messzemenő háborús felhatalmazást ad a kormánynak; a szociáldemokrata képviselők ezt is megszavazzák. A reformizmus hagyományos politikáját követve támogatják „saját" uralkodó osztályaik fegyverkezését és hódító terveit.

Imrédyt 1939 februárban menesztik, s Teleki Pál gróf alakít kormányt. Ő a

Bethlen-csoport képviselője, s elődje kabinetjében kultuszminiszter. Alighogy átveszi a kormány vezetését, az eredetileg öt évre tervezett hadseregfejlesztési program végrehajtását két évre rövidítik le. Ez a kormány viszi keresztül februárban Magyarország csatlakozását az antikomintern paktumhoz. Márciusban – amikor a német csapatok megszállják Cseh- és Morvaországot – a magyar csapatok elfoglalják Kárpát-Ukrajnát. Áprilisban a Teleki-kormány bejelenti Magyarország kilépését a Népszövetségből.

A kormány fokozza a politikai és rendőri nyomást a legális munkásmozgalom ellen. Kistarcsán és Nagykanizsán új internáló táborokat állítanak fel, s nő a bírói ítélet nélkül fogva tartott baloldaliak száma. 1939. január 1-én betiltják a legtöbb szakszervezeti lapot, az SZDP havi folyóiratát, a Szocializmust, továbbá a Nőmunkás, a Munkásifjúság, a Föld és Szabadság című szociáldemokrata időszaki lapokat. 1939 májusában vizsgálatot rendelnek el a szakszervezetek ellen, s tevékenységüket kormánybiztosok ellenőrzése alá helyezik. Meg akarják fosztani az SZDP-t fő pénzforrásától, a szakszervezetek által szedett pártjárulékoktól.

1939 május elején feloszlatják a képviselőházat, és a hó végén megtartják a választásokat. Még a Darányi-kormány hozta tető alá az új választójogi törvényt, amely a titkos szavazást általánossá tette. A szavazati joggal rendelkezők számát azonban tovább szűkítették. Az egyéni választókerületi rendszert mindenütt megtartották, de e kerületek választói külön megyei listákra is szavaztak, vagyis kettős választójogot kaptak. Ilyen módon 1,5 millió vidéki szavazó 213 képviselőt választott, hat város 148 ezer szavazója pedig 14-et, míg a főváros és környékének 444 ezer szavazója 33-at. A választott képviselők számát 245-ről 260-ra emelték. A visszacsatolt területeken nem tartottak választást, hanem onnan „behívtak" 36 képviselőt.

A választásokon az SZDP visszaszorul. Budapesten és környékén összesen 61 ezer szavazatot kapott az 1935. évi 91 ezerrel szemben. Vidéken hasonló mérvű a vesztesége, országosan 112 ezer választó szavazott rá. De az adott helyzetben – amikor a soviniszta és antiszemita hullám elborítja az országot, az SZDP vezetőségének a nacionalista hangulatkeltéssel versenyt futó politikája megzavarja a munkásságot, a hatósági nyomás növekedett s a munkásválasztók számát leszorították – a 112 ezer szavazó mégis arról tanúskodik, hogy a proletárság jelentős erői állnak szemben a jobboldali törekvésekkel. Az SZDP mandátumainak száma jobban csökkent a kapott szavazatoknál: 11-ről 5-re.

A választások a hitlerista veszély növekedését mutatják. A kormánypárt – amely ismét új nevet vett fel, Magyar Élet Pártja (MÉP) lett – 178 mandátumot kapott, nem sokkal többet, mint előzőleg. A különböző nyilas pártok viszont előretörtek. Túllicitálták a kormány „vörösellenességét" is, németbarátságát is, antiszemitizmusát és szociális demagógiáját is. A Volksbund támogatásával 548 ezren szavaztak rá, és 50 mandátumot szereztek. A Kisgazdapárt visszaesett, s csupán 14 mandátumot kapott, a Kereszténypárt csak nyolcat, a Rassay-párt ötöt.

A Teleki-kormány a totális fasizmus irányában tett lépések és a háborús előkészületek jegyében rendezte meg az 1939-es választásokat. Ugyanakkor nagy gondot okoz neki, hogy Hitlerék, miután Csehszlovákia feldarabolását befejezték, Lengyelországot fenyegetik. Zavarja őket még egy körülmény: Anglia és Franciaország képviselői Moszkvába utaztak, hogy a szovjet kormány megbízottaival

az agresszor együttes megfékezéséről tárgyaljanak. A magyar kormány nyugtalanul várja az események alakulását.

A moszkvai tárgyalásokon azonban kitűnt, hogy az angol és a francia kormány kétszínű játékot űz. Nem hajlandók kibúvók nélküli védelmi szövetséget kötni az agresszor ellen, nem hajlandók a Szovjetunióval együtt garanciát vállalni a balti államok biztonságáért, jól tudva, hogy a balti területen keresztül támadhat az agresszor a Szovjetunióra. A nyugati hatalmak a moszkvai tárgyalásokkal egyidőben Hitlerékkel is tárgyalnak és szovjetellenes német-lengyel összefogást szorgalmaznak.

A szovjet kormány ezért kénytelen volt más módon gondoskodni országának biztonságáról. 1939 augusztusában megnemtámadási szerződést kötött Németországgal.

Az SZKP XVIII. kongresszusán, 1939 márciusában Sztálin figyelmeztette a szovjet–német háború kiprovokálásán fáradozókat, hogy „az a nagy és veszélyes játék, amit a be nem avatkozási politika hívei elkezdtek, rájuk nézve komoly kudarccal végződhet". A nyugati kormányok azonban mindenben hittek, csak abban nem, hogy a Szovjetunió és a hitlerista Németország megnemtámadási egyezményt köthet, s hogy a szovjet állam félreállhat a nyugati hatalmak és Németország közötti viszályban.

A nyugati hatalmak nagy felháborodással fogadták a szovjet–német megnemtámadási egyezményt, amely felborította minden számításukat, amit a müncheni politikára alapoztak. Szidalmazták a német kormányt, amely a szovjetellenes kapitalista összefogás leglármásabb hirdetője és sürgetője volt, most pedig halasztja a szovjetellenes háborút. Még jobban szidalmazták a Szovjetuniót, amely elhárította a nyugati hatalmak cselvetését. A szociáldemokrata pártok teljes erővel bekapcsolódtak az új szovjetellenes kampányba, hiszen a müncheni politika csődje az ő politikai kudarcuk is. Szovjetellenes fellépéseiket egy ideig megkönnyítette, hogy kezdetben a munkások jelentős része értetlenül fogadta a szovjet–német megnemtámadási szerződés váratlan megkötését; ez átmeneti zavart idézett elő még a kommunisták egy részében is, akik e lépés szükségességét és helyességét csak később értették meg.

*

A KMP szívós felvilágosító munkát végez, bátorítja harci társait, akiket az általános jobboldali nyomás és az SZDP jobboldali vezetőinek politikája megzavart. Ausztria megszállásakor, különösen pedig a müncheni egyezmény és a bécsi döntés után nagy munkát kellett végezni, hogy leküzdjék a legális szervezetekben elterjedt nyomasztó hangulatot és bizonytalanságot, a nacionalista propagandával keltett zavart, és aktivizálják az antifasiszta ellenállás erőit. A kommunisták bátorító szava rázott fel nem egy SZDP-szervezetet a csüggedésből.

Az 1938 novemberi nyilas rombolások elleni felháborodás nyomán kibontakozott védelmi akcióban a kommunisták élenjárnak. Az SZDP vezetősége ezt jól látja, s tudomásul is veszi, mert az SZDP-nek szüksége van a KMP segítségére. A Pártvezetőség tagjai azonban nem egyformán tekintenek erre. Peyer úgy tesz, mint aki nem tud róla, s Mónussal együtt folytatja a Szovjetunió és a bolsevizmus rágalmazását, ami a Pártvezetőség hivatalos politikájának változatlan tartozéka.

Szakasits Árpád viszont hajlik a kommunistákkal való bizalmas együttműködésre, amit ekkor már a vezető szociáldemokrata aktivisták nagy része szorgalmaz s a párt tagsága messzemenően támogat. Nagyot nő az SZDP-ben az OIB tekintélye, mert csoportjai elsőrendű szerepet játszanak az ellenállás szervezésében. E csoportok a kommunisták vezetésével a fasisztaellenes küzdelem egységes harci szervezeteivé válnak.

Az SZDP vezetősége határozottabb, amikor a nyilas támadások elhárításáról van szó; ebben bátrabban támaszkodik a szakszervezetek, a pártszervezetek és az OIB fellépéseire, bizonyos határig ösztönzi is ezeket. Azonban inába száll bátorsága, amikor a párt a kormány fenyegetéseivel és retorzióival kerül szembe. Ekkor a Pártvezetőség gátolja a tömegfellépéseket, az alkudozások és a felkínálkozás útját járja tovább.

1939 januárjában tartják az SZDP soron levő kongresszusát. A nyilvános tanácskozást egy napra korlátozzák, s a vitát kikapcsolják. Ezt az úgynevezett „előértekezleten" folytatták le, szintén korlátok közé szorítva. A pártban és a szakszervezetekben nagy az aggodalom és elégedetlenség, bírálják a védekező taktikát, a kormány előtti meghunyászkodást, a szovjetellenességet. Az előértekezlet fő vitakérdése a párt nevének megváltoztatása. Peyer terjeszti elő a Pártvezetőség javaslatát, hogy hagyják ki a párt nevéből a „magyarországi" szót, amely a nemzetköziséget és a II. Internacionáléhoz tartozást fejezi ki. Hangsúlyozza, hogy az SZDP nem az uralkodó körök nyomására, hanem saját meggyőződése alapján teszi ezt, hogy nemzeti jellegét ne vonják kétségbe. A meghátrálás ilyen elpalástolása nagyobb visszatetszést kelt a küldöttekben, mintha őszintén megmondanák, hogy a kormány fenyegetése készteti a pártot e lépésre, amelytől további legális működési lehetőséget remélnek. A javaslat és annak indokolása általános nemtetszéssel találkozik, de a többség elfogadja.

Peyer kongresszusi beszámolójában tiltakozik a munkásmozgalommal szembeni megszorítások miatt, és szemére veti a kormánynak, hogy a nyilasok szabadon garázdálkodhatnak. Tiltakozik továbbá az ellen, hogy a német kormány beleszól Magyarország politikai életébe, s különösen a német gazdasági behatolás veszélyét hangsúlyozza. Az ipari érdekeltségek jelentős részében nő a félelem Németország gazdasági nyomásától, a magyar ipar elsorvasztásától. Ez az aggodalom indokolt, s ezért az ipar védelme a függetlenség védelmének egyik jelszava lett. Ezzel kapcsolatban állapítja meg Peyer annak szükségességét, hogy „pártállásra való tekintet nélkül mindenki összefogjon az ország függetlenségének védelmére". Nem a kommunistákkal való összefogásra gondol, hanem a liberális és keresztény ellenzéknek ajánlja fel az SZDP támogatását, s a kormánynak is, ha őrködni akar az ország függetlenségén. Reméli, hogy ha nem is a kormánypárt, legalább a keresztény ellenzék elfogadja partnerként. Ténylegesen azonban csak a már igen legyöngült liberális ellenzék hajlandó vele némileg együttműködni.

Peyer fellépését az is ösztönözte, hogy a Bethlen-csoport, „függetlenségi akciót" indított, összefogva Sztranyavszkyék maradék táborával, Eckhardtékkal, valamint a keresztény ellenzék más csoportjaival. Bethlen azonban nem a német szövetség ellen lép fel. Miközben az ország önállóságának védelmét sürgeti, hangsúlyozza, hogy támogatja a hitlerista Németországgal való szövetséget, sőt a „zavaró tényezők" megszüntetésével ezt éppen erősíteni akarja. Emellett hangsúlyozza

annak fontosságát, hogy a magyar kormány tartsa fenn kapcsolatait a nyugati hatalmakkal.

Az SZDP kongresszusi határozata, amit Peyer előterjesztésére elfogadtak, kimondja: „kis ország lévén minden nagyhatalom rokonszenvére szükség van". Az SZDP vezetősége a nyugati hatalmak rokonszenvének biztosítását sürgeti. A hitlerista Németországtól rendkívül fél, de nem meri követelni a tengelyhatalmakkal való szakítást, mert ez kiváltaná mind a horthysta uralkodó körök, mind a keresztény ellenzék felháborodását.

Kommunisták kezdeményezésére az OIB egy határozati javaslatot terjeszt a kongresszus elé, amely hibáztatja, hogy a magyar munkásmozgalom védekezésbe vonult. „Míg azonban a múltban az a taktikai tévedés – mondja a határozati javaslat –, hogy a munkásmozgalom számára elégséges lehet a védekezés, csak a mozgalom átmeneti megállapodását jelentette, addig ennek a taktikának a továbbfolytatása végzetes veszedelmet idéz elő." Hangsúlyozza annak fontosságát, hogy „a védekezést támadás váltsa fel", s e célra megfelelő akcióprogramot tart szükségesnek.

Az ifjúsági csoportok összvezetőségének megbízásából az OIB benyújt egy akcióprogram-javaslatot, amelyet a kongresszuson az OIB titkára, a kommunista Kulich Gyula ismertet. Az előterjesztés megállapítja, hogy az ország függetlenségét veszélyeztető kormánypolitika elleni küzdelem „a nemzet létkérdésévé vált", a függetlenségi mozgalmat népmozgalommá kell szélesíteni. Tömegfellépéseket sürget a proletárság munkaviszonyainak javításáért, a demokratikus szabadságjogokért, köztük az általános, egyenlő, titkos választójogért és az SZDP más céljaiért.

Az akcióprogram egyik fő követelése a hitbizományi birtokok azonnali és a többi földbirtok 200 holdon felüli részének öt év alatti kisajátítása és felosztása. E javaslat az SZDP agrárprogamjának keretei között marad, de a végrehajtási idő megjelölésével konkrétabbá teszi azt.

A kommunisták felhasználták az SZDP kongresszusi fórumát a munkásság előtt álló harci feladatok tudatosítására, s az OIB útján olyan akcióprogramot terjesztettek elő, amely a szociáldemokrata munkások egyetértésével találkozik. Peyerék elhárították a szavazást a javaslat felett azzal, hogy a Pártvezetőség elé utaltatták megfontolásra. Az OIB azonban saját elképzelései szerint használja fel akcióprogramját további munkájában.

Az 1939 májusi választásokon a kommunisták támogatták a Szociáldemokrata Pártot. Felvilágosító és szervező munkájuknak nagy része volt abban, hogy az SZDP – bár visszaesett a választásokon – elhárította a párt széthullásának veszélyét, ellen tudott állni a jobboldaliságban egymásra licitáló kormánypárt, keresztény ellenzék és nyilasok, valamint a hatóságok együttes támadásának. Kommunisták és baloldali szocialisták összefogása játszott ebben döntő szerepet.

Az SZDP választási visszaesése azonban újult erővel felszínre hozta a pártban és a szakszervezeti aktivisták körében az elégedetlenséget a Pártvezetőséggel szemben. 1939 júniusában a Pártvezetőség budapesti és környéki összbizalmi értekezletet tart, amelyen Peyerék a választási vereségért a felelősséget – az aktivitás elégtelenségére hivatkozva – a pártszervezetekre hárítják. A résztvevők többsége ezt visszautasítja. Háromszáz aláírással javaslatot nyújtanak be, amelyben

követelik, hogy minden kerületi pártszervezet egy-egy képviselője kifejthesse véleményét a választási vereség okairól. Ezt Peyerék nem fogadják el, ami felháborodást vált ki. A Pártvezetőség a rendezőgárda mozgósításával próbál nyugalmat teremteni. A jelenlevő VIII. kerületi rendezőgárdisták azonban ezt nem tudják és jórészt nem is akarják végrehajtani. Az értekezletet tumultuózus jelenetek közepette feloszlatják.

A legális munkásszervezetekben, így az SZDP-ben is két egymással ellentétes tendencia érvényesül. Egyik a bizonytalanság és csüggedés, a másik a kommunisták és szociáldemokraták szorosabb összefogása, a baloldal erősödése. A Pártvezetőség lavíroz; támaszkodnia kell a baloldaliakra, mert nélkülük szétesne a párt, ugyanakkor igyekszik korlátozni tevékenységüket.

*

A KMP Központi Bizottsága Prágából külön összeköttetést épített ki a szakszervezetekben dolgozó kommunista csoportokkal, külön az OIB szervezeteiben dolgozó kommunistákkal, külön a Gondolat folyóirattal (ameddig megjelenhetett), továbbá egyes értelmiségi csoportokkal, mindenekelőtt a Márciusi Fronttal. A kommunisták tevékenységüket a legális szervezetekben való munkára összpontosítják. A vidéki kapcsolatokat nagyobbrészt a fővárosi szakszervezetek baloldali aktivistái tartják; ez még 1934–1935-ben alakult ki, amikor többnyire a KMP pesti szakszervezeti pártsejtjei és az ESZE pesti szervezetei tartották az összeköttetést a vidéki csoportokkal. 1936–1938-ban az OIB és a Márciusi Front útján is létesültek vidéki kapcsolatok.

Dél-Szlovákia visszacsatolása, majd Kárpát-Ukrajna megszállása után létrejöttek ezeken a területeken is a Kommunista Párt illegális szervezetei, s felvették az összeköttetést a budapesti kommunistákkal, elsősorban szakszervezeti vonalon. Bekapcsolódtak továbbá az SZDP-szervezetek, egyben az OIB tevékenységébe is.

A KMP folytatja erőfeszítéseit a szélesebb demokratikus összefogásért. A kommunisták tanácsára a „népiesek" baloldala új politikai szervezetet létesít. Megszerzik a *Szabad Szó* című hetilapot, melynek 1939 első felében jelentős levelezőhálózata fejlődik ki. Erre támaszkodva 1939 júniusában megalakítják a *Nemzeti Parasztpárt*ot.

Az új párt nyilatkozatban foglalja össze programját, amely hasonló a Márciusi Frontéhoz. Síkraszáll a nagybirtok kisajátításáért radikális földreform céljaira, a demokratikus szabadságjogokért, a parasztság fontos részletkövetéseiért. Célul tűzi ki „az alakítandó és meglevő parasztgazdaságok egybeszervezését", a szövetkezeti „termelőüzemek" létesítését is. Legfontosabb feladatnak tartja az ország függetlenségének megvédését a „külső ellenségtől és belső árulóktól egyformán". Óvakodik pontosan megjelölni, kik a belső árulók. A „sváb, zsidó és morva eredetű középosztályt" említi, amelytől védeni kívánja a magyar érdekeket – mintha a középosztálybeliek haladó vagy reakciós volta attól függne, hogy magyar vagy nem magyar, keresztény vagy nem keresztény származásúak. A dokumentum utal a nyilas mozgalomra is, amelytől óvni kell az országot, de a magyar kormányról, a horthysta uralkodó körökről nem szól. A nyilatkozat konkrét céljai mégis határozott demokratikus programot alkotnak.

Az új párt vezetői között van Kovács Imre, Erdei Ferenc, Darvas József. Darvas és Erdei a munkás-paraszt szövetség és a kommunistákkal való együttműködés következetes képviselője. Kovács kapcsolatot tart különböző jobboldali körökkel, valamint liberális csoportokkal is, de tudomásul veszi, hogy társai együttműködnek a KMP képviselőivel, hasznosítják az új párt számára a kommunisták segítségét, tanácsait.

A Nemzeti Parasztpárt – hasonlóan elődjéhez, a Márciusi Fronthoz – eszmeileg vegyes összetételű, de egységes a politikai harc igenlésében, és soraiban dominál az antifeudális és antifasiszta felfogás.

A KMP a Parasztpárttal való bizalmas együttműködés útján új kapcsolatokat szerez vidéki helységekkel, értelmiségi csoportokkal.

A párt külföldi vezető szerve 1939-ben már nehezen tud összeköttetést tartani az országgal. Létrejön egy hazai vezető szerv, amely összeköttetést tart fenn a szakszervezetekben, valamint a budapesti és környéki szociáldemokrata pártszervezetekben dolgozó kommunistákkal, s közvetve egyes vidéki csoportokkal. Kapcsolatban áll az OIB-t vezető kommunistákkal és egyes értelmiségi területen dolgozókkal. E hazai központ élén Rózsa Ferenc áll. A KMP külföldi vezető szerve külön kapcsolatot tart fenn a vasasszakszervezetben és számos vasipari üzemben működő kommunista pártcsoportokkal, amelyeknek ekkor Turai József a vezetője.

A második világháború kitörése előtt tehát működik már a KMP új hazai vezető szerve. Azt a politikai irányvonalat követi, amelyet a Központi Bizottság a Kominternsegítségével 1936-ban alakított ki.

A második világháború kitörése. Harc az ország hadba lépése ellen

A hitlerista Németország 1939. szeptember 1-én megtámadta Lengyelországot. Anglia és Franciaország szeptember 3-án hadat üzent Németországnak. Kitört a második világháború. A kapitalista világrendszer, az egymással viaskodó imperialista hatalmak másodszor taszították az emberiséget a világégés katasztrófájába.

A lengyel kormány a moszkvai tárgyalások idején támogatta az angol–francia uralkodó köröknek a német–szovjet háború kirobbantására irányuló cselvetéseit. Nem akart szovjet segítséget Lengyelország védelméhez, mert félt, hogy a szocialista hatalommal való szövetség morálisan megingatja a fasiszta kormányzati rendszert. Túlbecsülte Lengyelország katonai erejét, és abban is túlságosan bízott, hogy német támadás esetén Angliától és Franciaországtól tényleges segítséget kap. Utóbbiak azonban magára hagyták Lengyelországot, akárcsak előzőleg Csehszlovákiát. Formálisan hadat üzentek Németországnak, de hadseregeik – bár a nyugati határoknál hagyott német erőkkel szemben több mint háromszoros túlerővel rendelkeztek – tétlenek maradtak. A nyugati hatalmak ugyanis azt várták, ha a német hadsereg a szovjet határhoz ér, ez hamarosan szovjet–német háborúra vezet. A német kormány pedig annak reményében hagyott kisebb erőt a nyugati határokon, hogy az angol és a francia kormány tudomásul veszi Lengyelország megszállását, s egyben a német hadsereg előrenyomulását a Szovjetunió határáig.

A lengyel nép igazságos védelmi háborút vív a hitlerista hódítók ellen. Az angol

és a francia kormányt pedig imperialista célok vezérlik és folytatják megegyezési kísérleteiket Hitlerékkel. A fasiszta lengyel kormány rögtön menekül, elhagyja Varsót, magára hagyja a népet és a hadsereg harcoló egységeit.

A lengyel állam két hét alatt széthullik.

Ebben a helyzetben a Vörös Hadsereg csapatai szeptember 17-én átlépik a határt, a lengyelek által 1918–1920-ban elfoglalt belorusz és ukrán területeket a szovjet csapatok védelme alá helyezik, mielőtt a hitlerista seregek elfoglalhatták volna. A felszabadított területek lakossága visszanyeri szabadságát. Megválasztja saját képviselő-testületét, amely elrendeli a földesúri földek felosztását, a tőkés vállalatok köztulajdonba vételét, s kimondja a nemzeti egyesülést Szovjet-Belorussziával, illetve Szovjet-Ukrajnával. A Vörös Hadsereg bevonult Vilniusba is, Litvánia ősi fővárosába, amelyet a lengyel imperialisták 1920-ban elfoglaltak. Vilniust és körzetét a Szovjetunió hamarosan visszaadta Litvániának.

A nyugati hatalmak által remélt szovjet–német katonai összeütközés elmaradt. A szovjet kormány viszont további lépéseket tesz biztonságának erősítésére és a balti térség védelmére. Litvániával, Lettországgal és Észtországgal kölcsönös segélynyújtási szerződést köt. A megegyezés alapján októberben szovjet csapatok vonulnak be ezekbe az országokba, amelyeket a lengyel állam összeomlása után fokozottabban fenyeget a hitlerista agresszió.

A Kommunista Internacionálé 1939 októberében kiáltvánnyal fordul a világ népeihez. A kommunisták „sokszor figyelmeztették a dolgozókat – mondja a felhívás –, hogy az uralkodó osztályok pusztító, véres mészárlást készítenek elő a népek százmilliói számára". Békeszólamokkal palástolták az imperializmus rabló céljait, miközben „szovjetellenes intrikákkal és provokációkkal, Abesszínia megtámadásával, a spanyolországi intervencióval, Kína megrohanásával" új világháborút készítettek elő. A kiáltvány harcra hív az igazságtalan, imperialista rablóháború azonnali beszüntetéséért. „Semmiféle támogatást az uralkodó osztályoknak, amelyek az imperialista háború folytatásának és kiszélesítésének politikáját követik."

A Komintern e felhívása idején Anglia és Franciaország, valamint Németország között úgynevezett „furcsa háború" folyik. A két imperialista fél ugyan hadiállapotban van, de tényleges háború a szárazföldön nincs. Az angol–francia uralkodó körök folytatják az alkudozást arról, hogy a háború merre terjedjen. A washingtoni kormány – amely szeptember 5-én semlegességi nyilatkozatot tett – támogatja az angol–francia kormány kísérleteit egységes szovjetellenes front létrehozására.

1939 november végén kiprovokálják a szovjet–finn háborút.

A szovjet kormány Finnországnak is javasolta, hogy kössenek kölcsönös segélynyújtási egyezményt, s emellett Leningrád biztonsága érdekében kisebb területcserét kívánt. A Karél-földszoroson ugyanis a szovjet–finn határ Leningrád közelében húzódott. Ezt a határvonalat akarta a szovjet kormány északabbra tolni, s kétszerte nagyobb területet ajánlott fel érte másutt. A finn kormány azonban a javaslatot – mind a nyugati hatalmak, mind pedig a hitlerista kormány ösztönzésére – katonai konfliktus előidézésére használta fel. Ennek következtében robbant ki a szovjet–finn háború.

A nyugati hatalmak messzemenő segítséget nyújtanak Finnországnak hadfelszerelésben, hogy tartani tudja a Karél-földszoroson kiépített különleges erőd-

vonalat, s közben igyekeznek rávenni Németországot és más államokat is, hogy Finnország védelme ürügyén lépjenek hadba a Szovjetunió ellen.

Barcza londoni magyar követ december 10-i jelentésében az angol Külügyminisztérium titkárától kapott tájékoztató alapján közli: „Anglia ma már egy közös bolsevizmusellenes front kedvéért hajlandó lenne a németekkel egy megegyezéses békét kötni. Sargent azt mondta nekem, hogy ha a németek kaphatók volnának egy raisonábilis békére és ezután egy közös akcióra a szovjet ellen, úgy erről lehetne beszélni." A párizsi magyar követ hasonló jellegű francia kísérletekről tájékoztat. Terveket készítenek a Szovjetunió megtámadására a kaukázusi térségben is, hogy a bakui olajvidéket elfoglalják. 1940 februárjában az angol–francia hadvezetőség elhatározta, hogy expedíciós hadtestet küld Finnországba. Erre azonban már nem kerül sor.

A szovjet csapatok áttörték a karéliai erődvonalat, a finnek letették a fegyvert és márciusban megkötötték a szovjet–finn békeszerződést. Kudarcot vallott a nyugati hatalmak kísérlete, hogy a szovjet–finn háborút használják fel a németekkel való kiegyezésre és a szovjet–német háború kirobbantására. E cselvetéseik közben Németország Nyugat-Európa elleni általános támadásra vonultatta fel hadseregét.

A Komintern 1939 októberi felhívása joggal állapítja meg, hogy a háború mind Németország és Japán részéről, mind pedig Anglia és Franciaország részéről – imperialista háború. A munkásosztálynak küzdenie kellett mind a német és japán területrablók, mind pedig a velük egyezkedni akaró angol–francia uralkodó körök „furcsa háborúja" s ennek támogatói ellen. Azonban a „furcsa háború" veszélye nemcsak abban van, hogy az angol és a francia kormány változatlanul a szovjet–német háború kirobbantásán mesterkedik, hanem egyben növeli a Nyugat-Európát fenyegető fasiszta agresszió veszedelmét is. A Komintern felhívása ezt a veszélyt nem látja. Az angol és a francia proletariátus feladatát csak kormányaik imperialista háborús politikája elleni küzdelemben jelöli meg, s nem hívja fel a figyelmet arra, hogy harcolni kell az igazi demokratikus nemzeti kormányért, amely képes összefogni az ország erőit és gátat szabni a fasiszta agressziónak.

A „furcsa háború" 1940 tavaszán véget ért. A hitlerista seregek áprilisban megrohanják Dániát és Norvégiát, májusban Hollandiát, Belgiumot, Luxemburgot és Franciaországot. Június 10-én, amikor a német csapatok már Párizs előtt állnak, Olaszország hadat üzen Angliának és Franciaországnak. Egy hétre rá a francia kormány kapitulál. Az ország nagyobb része és egész atlanti partvidéke német megszállás alá kerül, kisebb részén vazallus állam létesül.

A háború jellege megváltozott. A hitleristák által megtámadott országok részéről a háború igazságos honvédelem, antifasiszta szabadságharc. A Francia Kommunista Párt, amely a „furcsa háború" időszakában a kormány kegyetlen terrorjával dacolva küzdött az uralkodó körök imperialista mesterkedései ellen, a német támadáskor a haza védelmét hirdeti. Június elején felhívásában a párizsi munkások felfegyverzésére szólítja fel a kormányt, hogy megvédjék a várost a németektől. A kormány azonban harc nélkül feladja Párizst. A kommunisták megkezdik az ellenállás szervezését a fasiszta megszállók ellen. Hasonlóan lépnek fel a kommunista pártok mindazokban az országokban, amelyek a hitlerista agresszió áldozataivá váltak.

A leigázott országokban a nemzeti felszabadító harc kerül napirendre, s e küzdelem legkövetkezetesebb és leghősiesebb harcosai a kommunista pártok.

A hitlerista betörés veszélye fasiszta rabsággal fenyegeti Anglia népét is. A Chamberlain-kormány 1940 májusában távozni kényszerült, átadva helyét a Churchill-kormánynak. Chamberlaint megbuktatta a müncheni politika dicstelen vége, amely a szigetországot is nemzeti katasztrófa szélére sodorta. A háború a fasiszta Németország ellen Anglia részéről is igazságos háborúvá válik, bár az angol kormány tevékenységében az uralkodó osztályok imperialista céljai, világhatalmi törekvései továbbra is nagy szerepet játszanak.

Dánia és Norvégia megszállása után megnövekedett a német támadás veszélye a Balti-tenger térségében. Litvániában, Lettországban és Észtországban ez belpolitikai megrázkódtatást vált ki, a burzsoá kormányok helyzete meginog, s tömegmozgalmak nyomán 1940 júniusában népkormányok alakulnak. Általános demokratikus választások útján mindhárom országban új népképviselet ül össze, amely kimondja az ország szocialista köztársasággá alakítását. Litvánia, Lettország és Észtország csatlakozik a Szovjetunióhoz. Röviddel ezelőtt, június végén, a szovjet kormány követelésére Románia visszaadta Besszarábiát, amelyet 1918-ban az antant segítségével szakítottak el Szovjet-Oroszországtól. Megalakul a Moldvai Szovjet Szocialista Köztársaság, amely egyesíti a korábbi moldvai autonóm szovjet területet és a visszatért Besszarábiát.

A fasiszta blokk további támadásokra készül. Már 250 millió lakost számláló európai országok erőforrásával és ipari bázisával rendelkezik. Németország folytatja erőfeszítéseit, hogy Angliát tengeri blokáddal elzárja az utánpótlástól, s a német légierő 1940 nyarán angol városok nagyarányú bombázásába kezd. Ugyanakkor a német vezérkar előkészíti a balkáni hadjáratot, hogy kiterjessze Németország hatalmát a Balkán félszigetre.

*

Magyarországon nagy nyugtalanságot kelt a Lengyelország elleni német támadás. A magyar uralkodó osztályokban nő a zavar. Német szövetségesük csapásai alatt hullott szét az a lengyel állam, amely nekik oly rokonszenves volt. Németország hadiállapotba került Angliával és Franciaországgal, s ennek következményeit a horthysta uralkodó körök nem tudják felmérni. Megzavarja őket, hogy a szovjetellenes összefogás reménye nem válik valóra, és bizonytalanok a háború kimenetelét illetően.

A Teleki-kormány 1939. szeptember 1-én kihirdeti a kivételes állapotot, kiterjeszti a rendőri felügyelet alá helyezés és internálás rendszerét, hatályon kívül helyezi a nyolcórás munkanapról szóló rendelkezést. Katonai munkaszolgálatra kötelezik mindkét nembeli lakosságot 14-től 70 éves korig. A hadsereg létszáma 1940-re eléri a 185 ezret. A háborús félelem növekszik.

A nyugtalanság a dolgozók körében némileg csökken, amikor a Vörös Hadsereg felszabadítja Nyugat-Belorussziát és Nyugat-Ukrajnát, s a Szovjetunió határos lesz Magyarországgal.

1939 szeptember végén helyreállítják a szovjet–magyar diplomáciai kapcsolatokat. Magyarország 1934 februárjában ismerte el a Szovjetuniót. Akkor folytak

az olasz–osztrák–magyar együttműködési tárgyalások, és ezek során határozta el a Gömbös-kormány, hogy a szovjet–magyar diplomáciai viszony felvételével erősíti nemzetközi helyzetét. Amikor Magyarország csatlakozott az antikomintern paktumhoz, a Szovjetunió megszakította vele a diplomáciai kapcsolatot. Viszont 1939 szeptemberében szorgalmazta a kapcsolatok helyreállítását, mert érdekelt volt abban, hogy normalizálja a viszonyt a szomszédossá vált országgal.

A két állam kapcsolata a szovjet–finn háború idején ismét feszültté válik. A magyar kormány jól tudja, hogy az angol–francia uralkodó körök ezt a háborút szovjetellenes egységfront teremtésére igyekeznek felhasználni és reméli, hogy most talán ez sikerülni fog. A Szovjetunió nyújthatná a leghatékonyabb segítséget Magyarországnak a hitlerista veszedelemmel szemben, mégis ellene irányul mind a kormánypárt, mind a polgári ellenzék, mind az SZDP jobboldali vezetőinek propagandája.

A szovjetellenes uszítás a szervezett munkásság körében megtörik. A nagyarányú zavart keltő propaganda sem tudja elhomályosítani előttük a tényt, hogy keleten a Vörös Hadsereg közbelépése emelt gátat a hitleristák előrenyomulásának. A kommunisták és a velük vállvetve küzdő baloldali szociáldemokraták felvilágosító szava derít fényt az igazságra a szovjet–finn háborúról.

Peyerék is tudják, hogy a nyugati hatalmak a „furcsa háború" idején szovjetellenes egységfront létrehozásán mesterkednek. A Pártvezetőség 1939 novemberében körlevelet intéz a szervezetekhez, amelyben ostorozza a Szovjetunió iránti rokonszenvet. A szovjet kormány bűnéül rója fel, hogy megnemtámadási szerződést kötött Németországgal és felszabadította a lengyelek által egykor elfoglalt belorusz és ukrán területeket. Ugyanakkor utal annak lehetőségére, hogy „Anglia és Franciaország egy nap kibékül Németországgal", hogy vele összefogva „forduljon Szovjet-Oroszország ellen". Ennek esetleges bekövetkezéséért is a Szovjetuniót teszi felelőssé, előre igazolva a nyugati hatalmakat, ha háborús szövetséget kötnének a fasiszta Németországgal.

Peyer és társainak szovjetellenes kirohanásait csaknem minden szervezetben mélységes felháborodással utasítják vissza. 1939. november 7-én a vasasszakszervezet összbizalmi értekezletéről Peyer távozni kényszerül, mert kijelentései viharos tiltakozást váltanak ki az értekezlet hatszáz résztvevőjéből. A rendőrség összefoglaló jelentése is megállapítja, hogy amikor „a szociáldemokrata vezetők fellépnek a Szovjetunió ellen, a párttagság csaknem kivétel nélkül, szinte minden alkalommal tiltakozik ez ellen".

A szakszervezetek és az SZDP tagsága tömegakciókat sürget a kormány politikája ellen, a kormány viszont az SZDP vezetőitől erélyes rendszabályokat követel a baloldallal szemben. A Pártvezetőség a budapesti és a környéki pártszervezetek végrehajtó bizottságait a baloldal elleni retorziókra igyekszik szorítani, és elhatározza az OIB és az ifjúsági csoportok feloszlatását. E lépéseit olyan általános felháborodás fogadja, hogy a határozat végrehajtásától el kell állniuk. Peyerék tájékoztatják a rendőrséget a kommunistagyanúsakról, és segítséget kérnek eltávolításukhoz. Egyre szűkebb azonban az olyan szociáldemokrata funkcionáriusok köre, akik hajlandók ebben Peyeréknek segíteni, s mind szélesebb azoké, akik ezzel kategorikusan szembefordulnak, mert a baloldaliak tevékenységét az SZDP és a szakszervezetek számára létfontosságúnak tekintik.

A Szakszervezeti Tanács 1940 januárjában a kormány sürgetésére, az SZDP vezetőségének egyetértésével nyilatkozatot ad ki, amelyben kifejezi egyetértését a katonai készülődésekkel és a hódító célokkal. Aggodalommal állapítja meg, hogy lojális törekvései a kormány részéről „nem találnak kellő megértésre", és a szakszervezetekkel szemben még mindig a régi elfogultságból eredő rideg magatartás nyilatkozik meg, holott „a szervezett munkásság most is készen áll az ország szolgálatára". Hangoztatja, hogy magáénak vallja az „ezeréves Magyarország nemzeti céljait". Elpalástolja, hogy a magyar uralkodó osztályok „nemzeti célja" – hatalmuk kiterjesztése és egyben a nemzeti elnyomás visszaállítása az „ezeréves Magyarország" nem magyar területein. A nyilatkozat azt szorgalmazza, hogy „a nagy nemzeti célok tekintetében tökéletes felfogásbeli egység alakuljon ki". Azt kívánja, hogy a szakszervezetek a revansista-nacionalista-szovjetellenes frontnak elismert résztvevői legyenek.

Míg a Szaktanács és az SZDP vezetősége támogatja az uralkodó osztályok hódító törekvéseit, a KMP feltárja a háborúba sodródás veszélyét, és harcot hirdet ellene. „Fölemeljük szavunkat a második imperialista háború közepette" – mondja a párt egyik röpirata 1940 februárjában –, amikor „Magyarország háborúba való bevonását készítik elő Magyarország urai". Hangsúlyozza, hogy az ország csak úgy menekülhet meg a háborútól, ha függetleníti magát az imperialista hatalmaktól. Nem a tengelyhatalmak és nem is az angol–francia imperialisták segíthetik megőrizni az ország békéjét, hanem az, ha külpolitikájában a Szovjetunióra támaszkodik. A röpirat leleplezi a szovjetellenes rágalmakat és a háborút előkészítők „nemzeti egységét", harcba hív a béke biztosításáért.

A legális szervezetekben összecsapnak egymással a soviniszta-revansista politika szekerébe kapaszkodók és az antifasiszta ellenállást sürgetők. Nem egy helyen tiltakozó határozatban ítélik el a Szaktanács januári nyilatkozatát. Különösen erős a tiltakozás a vasasok, az építők, a fások és az élelmezésiek szervezetében, valamint az SZDP legjelentősebb budapesti és környéki kerületi szervezeteiben. Az OIB-csoportok egyöntetűen fordulnak szembe a szaktanácsi nyilatkozattal.

Peyerék folytatják az uralkodó körök háborús politikájának támogatását. 1940. március 1-én ünnepelteti a kormány a 20. évfordulóját annak, hogy Horthy megszerezte az államfői hatalmat. Az SZDP vezetősége a Népszava vezércikke útján köszönti őt. A vezércikk Horthyt Hunyadi János és Kossuth Lajos mellé állítja, s az általa képviselt politikát így jellemzi: „Béke kifelé és béke befelé – az államvezetés húsz évének irányító gondolata." Békés külpolitikának nyilvánítja az ország hozzáláncolását a fasiszta tengelyhatalmakhoz, csatlakozását a hírhedt antikomintern paktumhoz. Fátylat borít két évtized keserveire, amelyekből az SZDP-nek is bőven kijutott, belső békének nyilvánítja a háborúra készülődő fasiszta diktatúrát.

A Horthyt köszöntő vezércikk hazug, emellett a hódolat és elismerés színlelt. De való az, hogy az SZDP vezetősége közreműködik a nép becsapásában és kifejezi készségét, hogy beálljon a Horthy-barátok táborába – ha elfogadják a csatlakozást. Az öntudatos munkásság viszont mélységesen elítéli Horthy magasztalását és a megalázkodást.

1940 március végén – röviddel a szovjet–finn béke megkötése után – a rendőrség és csendőrség nagy hajszát indít a baloldali erők ellen, több mint százötven

embert tartóztat le, főleg vasasokat. Április elején elhurcolják az OIB számos aktivistáját és Kulich Gyulát, az OIB titkárát is. Kommunisták mellett baloldali szociáldemokratákat is lefognak. Ezt követően a visszacsatolt területeken letartóztatnak többszáz embert, akik a Csehszlovák Kommunista Párt ismert tagjai voltak. A lebukottakat kegyetlenül megkínozzák. Egy részük ellen bűnügyi eljárás indul, más részüket internálják vagy rendőri felügyelet alá helyezik.

A letartóztatások érzékeny veszteséget okoznak a KMP-nek, de a párt lankadatlanul folytatja harcát.

A kivételes állapot körülményei közepette a gazdasági harcok is nehezebbé válnak, de folytatódnak. Gyakori követelés, hogy ahol a munkaidőt megnyújtották, a nyolc órán túli munkáért fizessék meg a túlórapótlékot, illetve csökkentsék a munkaidőt. A szakszervezetek több szakmában indítanak mozgalmat a minimális bérek felemeléséért. A pénz vásárlóereje csökken, s a korábbi bérjavítások hatástalanná válnak. A kormány ugyanis az erőltetett ütemű katonai program pénzügyi eszközeit részben a bankjegyek szaporításával teremti elő. A háborús diktatúra körülményei között a bérharcok ritkábban vezetnek sztrájkra, azonban a sztrájk nélküli bérmozgalmak politikai jelentősége is megnőtt.

1940 február–márciusában a MÉMOSZ kezdeményezésére a szakszervezetekben petíciós akció indul a drágaság ellen. Budapesten és környékén harmincezren írják alá az íveket, amelyeket az iparügyi miniszterhez nyújtanak be. A memorandum megállapítja, hogy a vállalkozók a minimális béreket sok helyen maximális bérekké változtatták, miközben a növekvő élelmiszerhiány miatt fontos tömegfogyasztási cikkek ára 30–60 százalékkal is emelkedett, a lakbéreket is felemelték. Kormányintézkedést sürget a főváros és környéke élelemellátásának megjavítására, a drágaság letörésére, a bérek emelésére, a bérek és az árak arányosítására.

Ez az akció közvetlen eredményt nem hozott. Ezért közel hatezer budapesti építőmunkás sztrájkol április 14–16-án a nyolcórás munkaidőért és a bérek emeléséért. Ötezer budapesti és környéki famunkás is hasonló követelésekért lép fel. Mindkét megmozdulás részleges sikert ér el. A sütőmunkások pedig májusban kivívják a vasárnapi munkaszünetet.

A politikai élet 1940 nyarán nagyon feszült. Franciaország kapitulációja után a náci birodalom Spanyolországtól a norvég–finn határig terjed, s a nyomás Magyarországra erősödik. Csakis a Szovjetunióhoz közeledő és az ország más szomszédaival is összefogó politika útján lehet ez ellen hatékonyan védekezni. Ezt azonban meggátolja a magyar uralkodó osztályok hódító törekvése, mélységes szovjetellenessége és soviniszta gyűlölködése szomszédaival, különösen Romániával szemben. Mindkét ország érdeke az összefogást követeli, a Teleki-kormány azonban az előállt helyzetet a többségében románok által lakott Erdély megszerzésére igyekszik felhasználni. Olasz biztatásra lép fel Románia ellen, s a német kormánytól is támogatást sürget vagy legalább az akció tudomásul vételét kéri. 1940 augusztusában magyar–román háború fenyeget.

Hitlerék – a balkáni hadjáratra készülve – közbelépnek, mert mind Magyarországot, mind Romániát saját rablóháborújuk kiszolgálójává és résztvevőjévé akarják tenni. 1940. augusztus 30-án meghozzák a második bécsi döntést. Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolják, s ennek fejében a Teleki-kormány vállalja, hogy az ország ipari és mezőgazdasági termelését Németország szükségleteihez

idomítja, s Magyarország csatlakozik a hitlerista katonai blokkhoz. A magyar kormány kötelezi magát, hogy teljes cselekvési szabadságot biztosít a Volksbundnak, átengedi a felügyeletet a német államnak e szervezet tevékenysége felett, kiszolgáltatja a magyarországi német nemzetiséget a náciknak.

Hitlerék szeptemberben megkötik a német–japán–olasz háromhatalmi egyezményt, amely nyílt katonai szövetség a világ újrafelosztására. A háromhatalmi szerződés megkötését követi októberben a német csapatok bevonulása – Magyarországon át – Romániába. Ezzel egyidőben Olaszország megtámadja Görögországot. Az 1939-ben elfoglalt Albánián keresztül támad az olasz hadsereg. Novemberben a magyar kormány elsőként csatlakozik a német–japán–olasz agresszív katonai szövetséghez.

A horthysta uralkodó körök nagy nemzeti sikerként ünneplik Észak-Erdély Magyarországhoz csatolását is. A különböző polgári pártok egymással vetélkedve igyekeznek ezt politikailag kamatoztatni, palástolva, hogy az újabb „országgyarapítás" német fennhatóság alá juttatja az országot. A helyzet azonban más, mint az első bécsi döntés idején volt. Akkor a müncheni politika „békementő" céljairól szóló propagandával még leplezni tudták, hogy háború felé viszik a népet. Most azonban folyik a háború. Az újabb nacionalista örömmámort megkeseríti a félelem a háborúba sodródástól és a gond, hogy az ország a náci birodalom vazallus államává süllyed.

Telekiék úgy vélik, hogy a német–angol háború kompromisszumos békével végződhet. Tudják, hogy Hitlerék a Balkán megszerzése után a Szovjetuniót akarják megtámadni, s remélik, hogy ennek kapcsán létrejön a német–angol megegyezés. Ebben bízva igyekeznek megőrizni kapcsolataikat Angliával.

Az ellentétek a kormánypárton belül ismét kiéleződnek. Imrédyék a hitlerista Németországgal fenntartás nélküli együtthaladást, az angolokkal való kacérkodás megszüntetését követelik; ezen az úton akarják biztosítani a magyar vállalkozók és földbirtokosok jó háborús üzleteit és a további területszerzést. 1940 októberében Imrédyék kiválnak a MÉP-ből és megalakítják a Magyar Megújulás Pártját. Azt remélik, hogy pártjuk a hitlerista politikát az uralkodó osztályok számára rokonszenvesebben tudja képviselni, mint a nyilas mozgalom.

A nyilas pártok 1939-es választási előretörésük után reményeikben csalatkozva bomlásnak indultak. A második bécsi döntés után megkísérlik rendezni soraikat. Igyekeznek kiaknázni a szociális feszültséget és a jobboldali szociáldemokrata vezetőkkel szembeni munkáselégedetlenséget is. Az antiszemita uszítást kapitalistaellenes jelszavakkal kapcsolják össze. Felcsapnak a „munkásérdekek" képviselőinek, még sztrájkokat is kezdeményeznek olyan üzemekben, amelyek főként zsidó tőkéseké. 1940 októberében bekapcsolódnak a bányászok bérmozgalmába. Magas béremelési követeléseket állítanak fel, miközben azt hirdetik, hogy közel van a nyilas hatalomátvétel, mert jönnek a németek. A sztrájk a salgótarjáni szénmedencében kezdődik, egy hét alatt átterjed a tatabányai, a dorogi és a pécsi medencére is.

A nyilasok antikapitalista demagógiáját és sztrájkakcióit a nem zsidó kapitalisták többsége is felháborodással fogadja, a hatóságok fellépnek ellene, s ennek az a következménye, hogy a nyilas vezérek visszatáncolnak, az általuk indított akciót

cserbenhagyják. Ez történik a bányászsztrájk alkalmával is, amely a legnagyobb méretű nyilas provokáció volt.

Amikor a nyilas vezérek kirobbantották az akciót, nagy remények fűtötték őket. Egyrészt azért, mert a Teleki-kormány a második bécsi döntés kapcsán arra is kötelezte magát, hogy nekik szintén nagyobb cselekvési szabadságot biztosít, s még inkább azért, mert várták a németeket. Hitlerék azonban megkapják a horthysta kormányzattól, amit követelnek; a nyilas mozgalom és a Volksbund segédeszköz marad számukra magyarországi politikájukhoz. A német csapatok most csak átvonulnak az országon, s a nyilas hatalomátvétel reménye illúziónak bizonyul. Vezéreik október 20-a után megtagadják a közösséget a sztrájkkal, és magyarázkodnak a polgári közvélemény előtt, hogy nekik nem volt részük a bányászok leállásában.

Az SZDP vezetősége kezdettől fogva szembefordult a sztrájkkal, s azután is elhatárolta magát tőle, amikor a nyilasok már cserbenhagyták. A kommunista és szociáldemokrata bányamunkások azonban bekapcsolódtak az akcióba. A bányászkövetelések határozott képviseletével és a hitlerizmus leleplezésével igyekeznek csökkenteni a nyilas demagógia hatását. Összefognak az átmenetileg jobboldali befolyás alá került bányászokkal, és tovább szervezik a harcot. Egyes helyeken a sztrájk csak november elején szűnik meg.

A nyilasok lelepleződnek a tömegek előtt; provokatív akciójuk kudarca hirtelen szerzett befolyásuk gyors elvesztéséhez és soraik további bomlásához vezet. A kormány viszont az elégedetlenség csökkentéséért a bányászok bérét 12 százalékkal felemelteti.

A minimális bérek felemelését minden szakmában követelik. A többi iparágban azonban a kormányrendelet csak hét százalékos béremelést írt elő, bár a pénzromlás okozta reálbérveszteséget a 12 százalékos emelés is csak részben pótolja. Az ellátás romlik, s 1940 októberében bevezetik a heti háromszori hústalan napot.

A szociális feszültség nagy, s ezt a háborús félelem is fokozza.

A német csapatok ekkor már bevonultak Romániába, és készültek a további balkáni akcióra. Magyarország számára még fontosabbá vált, hogy helyzetének erősítése érdekében közeledjen a Szovjetunióhoz, valamint Jugoszláviához. A Teleki-kormány csak az utóbbit szorgalmazza, s decemberben megkötik a magyar–jugoszláv szerződést az „örök barátságról". Ezt a közeledést azonban Telekiék arra használják fel, hogy biztassák a jugoszlávokat, csatlakozzanak a hitlerista blokkhoz, mert a fasiszta táboron belül akarnak összefogni velük. A belgrádi kormány 1941. március 24-én be is jelenti csatlakozását a német–japán–olasz katonai szövetséghez, de ez olyan felzúdulást vált ki még a hadsereg köreiben is, hogy a kormányt két nappal később megdöntik és Hitler-ellenes kormány lép a helyére.

A Szovjetunió mind Magyarországot, mind Jugoszláviát függetlenségének védelmére ösztönzi, és kész a szorosabb együttműködésre. Hajlandó szélesíteni a kereskedelmi kapcsolatokat és hatékony segítséget nyújtani az ország gazdasági helyzetének erősítéséhez. A függetlenség megőrzését segítő politikai demonstrálása céljából 1941 márciusában visszaadja a honvédzászlókat, amelyeket a cári hadsereg 1849-ben zsákmányolt Magyarországon.

A jugoszláviai Hitler-ellenes fordulat kedvezőbbé tette a helyzetet ahhoz, hogy Magyarország a semlegesség útjára térjen, s Jugoszlávia példáját követve szakít-

son a háromhatalmi szövetséggel. A Szovjetunióval és Jugoszláviával együttműködve a háború kiterjesztését akadályozó összefüggő semleges övezet alakulhatott volna ki.

A Teleki-kormány azonban tovább halad a német imperializmus kiszolgálásának és az ország háborúba taszításának útján. Hitlerék előkészítették támadásukat Jugoszlávia és Görögország ellen, Telekiék pedig Magyarország aktív bekapcsolódását a háborúba.

A helyzet nehéz és bonyolult. Küzdeni kell nemcsak a kormány politikája és terrorja meg a nyilas demagógia ellen, hanem a konzervatív és liberális ellenzék, valamint a jobboldali szociáldemokraták felemás és bénító hatású politikája ellen is.

A polgári ellenzék ugyan Hitler-ellenes, de még inkább szovjetellenes. Nem mer és nem is akar síkraszállni a Szovjetunióhoz való közeledésért. Magatartása felemás a hitlerista Németországgal és a magyar kormánnyal szemben. Fél a német imperializmustól, de a kormánypárttal együtt hálálkodik a tengelyhatalmaknak a bécsi döntésekért, és nem mer fellépni a német–japán–olasz katonai szövetséghez való csatlakozás ellen, nem mer síkraszállni a semlegességért. A nyilasok ellen erőteljes rendszabályokat sürget, védelmezi saját működési lehetőségét, és a magyar–német gazdasági kapcsolatokban jobb üzleti feltételeket akar elérni. Külpolitikai bátorsága viszont csupán az angolszász kapcsolatok szorgalmazásáig terjed, s e tekintetben készséges segítőtársa a kormánynak. Ehhez a politikához csatlakoznak az SZDP jobboldali vezetői is.

A KMP nagy erőfeszítéseket tesz, hogy széles társadalmi bázisú demokratikus front létesüljön a háborúba sodródás veszélye ellen. Egy ilyen összefogás fő ereje a szervezett munkásság, amely a nacionalista propagandának leginkább ellenáll, s a német imperializmus elleni harc legszilárdabb támasza. Ösztönözni kellett a társadalom minden Hitler-ellenes rétegét arra, hogy megszabadulva az „országgyarapítás" keltette nacionalista mámortól, a függetlenség védelméért való harc útjára lépjen, s tömörítsék erőiket.

A párt propaganda- és szervező munkájának elősegítésére 1940 márciusában ismét megjelenik, mégpedig itthon, a Dolgozók Lapja. Más propagandaanyagok is megjelennek Budapesten, valamint a KMP dél-szlovákiai és kárpát-ukrajnai területi vezetőségeinek kiadásában.

A párt tovább folytatja erőfeszítéseit, hogy befolyásolja a Népszava szerkesztését, és más lapokban is elhelyezzen olyan írásokat, amelyek a kommunista álláspontot képviselik a dolgozók érdekeinek védelmében, a béke, a függetlenség kérdésében.

A Népszava szerkesztőségébe kommunisták is bejutottak. Nehéz megbirkózniuk a hivatalos cenzúrával is meg a Pártvezetőség és híveinek ellenőrzésével is, de a baloldali szociáldemokratákkal együttműködve időnként sikerül ellensúlyozni a kommunistaellenes uszítást a munkásegység melletti írásokkal, a szovjetellenességet szovjetbarát tudósításokkal. Mikor a szovjet kormány visszaadta a 48-as honvédzászlókat, a Népszava méltatja ennek jelentőségét, és az alkalmat felhasználva megállapítja: „Egy olyan korban, amelyben tort ül a demagógia és amelyben politikai divattá lett a gondolatok meghamisítása, a szabadságeszme elsikkasztása, *úgy jönnek vissza ezek a zászlók, mint a lelkiismeret.* Ennek a lelkiismeretnek fel kell ráznia a közvéleményt." Vissza kell térnie *„a harci szellemnek. . .* amely a

megtépett lobogók alatt elesetteket is sarkallta áldozatra és vérük ontására". Félreérthetetlen felhívás ez a hitlerista veszedelem ellen.

A KMP a parasztsághoz főleg a Szabad Szó útján tud szólni, propagálva a demokratikus földreformot, védelmezve a szabadságjogokat és a függetlenséget. Bár a Szabad Szóban is időnként megjelennek kormánytámogató cikkek, a lap helyt ad kommunista írásoknak is. A kommunisták igen fontos feladatuknak tekintik terjesztését, vállalják a vele járó nehézségeket. Ennek lényeges szerepe van abban, hogy a Nemzeti Parasztpárt középutas beállítottságú vezetői is tudomásul veszik a párt más képviselőinek bizalmas együttműködését a kommunistákkal. A lap példányszáma 1940-ben eléri a húszezret.

A magyarországi helyzettel és a KMP munkájával a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága több alkalommal, így 1940 szeptemberében, közvetlenül a második bécsi döntés után is foglalkozott. Határozatában – amelynek tervezetét Révai József készítette – megállapítja, hogy a magyar uralkodó osztályok a német imperializmus katonai győzelmei következtében „végleg a német és az olasz imperializmus oldalára álltak, hogy azok védőszárnyai alatt kivegyék részüket a zsákmányból". Magyarországnak a bécsi döntés fejében „támaszpontként és ágyútöltelékként kell majd szolgálnia Németország és Olaszország délkelet-európai imperialista törekvéseit". Észak-Erdély visszacsatolása „felszította a nemzeti gyűlölködést és viszálykodást a magyar és román nép között", ami Romániában megteremti a „revánstörekvések táptalaját". A tengelyhatalmakkal való szövetkezés Magyarországot a szomszéd népek előtt „a német és olasz imperializmus gyűlölt robotfelügyelőjévé változtatja".

E súlyos megállapítások rávilágítanak arra, hogy a magyar uralkodó osztályok soviniszta és Hitler-barát politikája – amellett, hogy az országot a német birodalom vazallus államává süllyeszti és egy bűnös háború felé viszi – gyűlöletessé teszi Magyarországot a szomszéd népek előtt.

A KMP a nemzet létéért és becsületéért, a nép szabadságáért és jövőjéért küzd. Szembeszáll a nagymagyar sovinizmussal, kiáll a horthysta állam által elnyomott ukránok, románok, szlovákok önrendelkezési jogáért. A Komintern határozata megállapítja: csak így lehet kikovácsolni Magyarország minden nemzetiségű munkásainak szolidaritását és kifejleszteni Magyarország, Románia, Szlovákia és Jugoszlávia munkásainak közös harcát a felszabadulásért és a nemzeti kérdés igazságos megoldásáért. Felhívja a figyelmet, hogy a pártnak küzdenie kell a magyarországi német kisebbség dolgozó tömegeiért is, hogy „kiragadja őket a német imperializmus ügynökeinek befolyása alól".

A KMP tevékenységének megerősítése érdekében a határozat hangsúlyozza a centrális vezetés fontosságát, hogy biztosítva legyen a még egymástól elkülönülten dolgozó kommunista csoportok munkájának egységes irányítása.

A határozat megtárgyalásakor jelen van Schönherz Zoltán is. Schönherz a délszlovákiai illegális szervezetek egyik vezetője volt, s 1939 végén kapcsolódott be a KMP vezetésébe. Részt vesz e tárgyalásokon Skolnyik József is, aki a szlovákiai mozgalom egyik vezető funkcionáriusa volt, s vállalta, hogy a Komintern megbízásából magyarországi pártmunkára jöjjön; Budapestre érkezve ő is bekapcsolódik a KMP vezetésébe, és a Központi Bizottság titkára lett. A Komintern megbízása alapján 1941 elején a Központi Bizottságot megerősítik, bevonják Rózsa Ferencet

Az 1848-as szabadságharc szovjet kormány által visszaadott zászlói Budapestre érkeznek

A Budapesti Nemzetközi Vásár szovjet pavilonja. 1941 május

Olvasd és add tovább!

MAGYAROK! Munkások, parasztok, polgárok!

Délvidéken több ezer polgári lakost itélet nélkül kivégeztek. Gépfegyverrel lekaszabolták két délvidéki falu ártatlan lakosságát. Ujvidék tiltakozását vérbefojtották és számtalan bécs polgárát legyilkolták. Ma Ujvidék, holnap a háborúval és nyomorral elégedetlen magyar nép kerül a puskacső elé.

Ki felelős azért?

A Bárdossy kormány kapitulációs politikája.

A Bárdossy kormány felelős azért, hogy Magyarország háborubakeveredett a Szovjetunióval, amelyik pedig a 48-as szabadságzászlaink visszaadásával baráti jobbját nyujtotta felénk.

A Bárdossy kormány felelős azért, hogy Magyarország felégette a megegyzés minden hidját Angliával és Amerikával és háborut üzent nekik.

A Bárdossy kormány felelős azért, hogy élelmiszereinket külföldre viszik, míg a magyar nép éhezik. Először kenyeret és zsirt, majd életet és vért áldozott Hitlernek; most nemzeti becsületét és jövőjét szolgáltatja ki. Ez a tömegvérengzés engesztelhetetlen ellenségünkké teszi a szerb népet és a többi velünk együttélő népeket. Szétszakitja Magyarország egységét és meggyöngiti sorsdöntő pillanatában.

Magyarország nem a Haynauk, hanem a szabadsághősök országa. Nem türhetjük, hogy a hitlerizmus kiszolgálásában a szabadságukat védő europai nemzetek hóhóraivá legyünk.

Abba kell hagyni a háborut!

Szakitani kell Magyarország elnyomóival, Ki kell lépni a háromhatalmi szövetségből. Ez a szövetség Magyarország életét, vérét és nemzeti becsületét veszi el. Együtt kell haladnunk a szövjet-angol-amerikai szövetséggel. Ez a demokratikus világszövetség, amelyhez már 26 nemzet csatlakozott, célul tüzte ki az europai reakció megsemmisitését és biztositani akarja a népek önrendelkezését.

-2-

Olyan kormányt az ország élére, amelyik szembeszáll a német elnyomókkal és megvalósitja ezeket a követeléseket.

EGYESITSÜK A NEMZET ERÉJÉT
az ország ellenségei és árulói ellen!

Össze kell fogni minden magyarnak, hogy megszabaduljunk a német héditóktól, hogy lerázzuk a nemzet testéről az áruló labancokat: a nyilasokat, Imrédyéket, Bárdossyékat. Félre kell tenni mindent, ami megoszthat bennünket. Együtt kell haladni a velünk együttélő népekkel a közös ellenség ellen a közös szabadságért.

A német elnyomás és feudális maradványok alól felszabadulva, fellendül a magyar ipar, uj nyersanyagokhoz jutunk, szabad ut nyilik Magyarország demokratikus fejlődésének.

Németország gazdasági és katonai összeomlás előtt áll. Utolsó csepp vérünket akarja a hitlerizmus kiszivni, hogy meghosszabbithassa gyilkos életét.

Röviditsük meg Magyarország háborus szenvedését.

Verjük vissza a német követeléseket! Emeljük fel szavunkat és harcoljunk egységesen a magyar szabadság-követelésekért:

A zonnali békét Magyarországnak!
Ki a háromhatalmi szövetségből!
Egy magyar katonát sem Hitlernek!
Bíróság elé a délvidéki vérengzés bünőseit!
Önrendelkezést és egyenjogusságot a velünk élő nemzeteknek!
Magyar bizás magyar népnek! Le a drágasággal!
T ö b b b é r t !
Földosztást! A parasztok adóhátralékának és bankadósságainak elengedését!
FÜGGETLEN, SZABAD, DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁGOT!

Budapest, 1942. február 6. Kommunisták Magyarországi Pártja.

A KMP 1942 februári röplapja

Rózsa Ferenc

Schönherz Zoltán

Kádár János

Kulich Gyula

Ságvári Endre

Szakasits Árpád

Kállai Gyula

Dobi István

Háborúellenes tüntetés Budapesten 1942. március 15-én

1942. február 27-én, péntekon este 8 órakor
A VIGADÓ NAGYTERMÉBEN

„EGY EZREDÉVI SZENVEDÉS..."

I. EST

„EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL..."

BASILIDES MÁRIA
MAJOR TAMÁS
HOLLÓS MELITTA
HONT ERZSI
MATUSKA MIKLÓS
DIENES FERENC
R. SIMONFFY KERGST
PÁSZTOR JÁNOS
GÁBOR MIKLÓS
RAICS ISTVÁN
SÁRKÁNY OSZKÁR

JOÓ TIBOR
HONT FERENC

Jegyek kaphatók Rózsavölgyinél, (IV., Szervita-tér 3. Telefon: 182-083) és a rendezőség irodájában (IV., Mária Valéria utca 10.) kedden, csütörtökön 5-7-ig és szombaton 2-4-ig

Március 13-án este 8 órakor a Vigadóban
II. EST
„TALPRA MAGYAR"

Ami hosszú kulcsával ptukúta

is. A pártcsoportok jobb összefogására területi bizottságokat szerveznek. Ezek közül a legfontosabb a budapesti területi bizottság, amely a szakszervezetekben működő pártcsoportok munkáját közvetlenül, az SZDP kerületi szervezeteiben dolgozó kommunistákat pedig külön bizottság útján vezeti. A Központi Bizottság közvetlenül irányítja az OIB-ben dolgozó pártcsoportot s általa az OIB-csoportok tevékenységét. Közvetlen összeköttetést tart fenn a peremvárosokban működő és a vidéki szervezetekkel. Felvette a kapcsolatot az észak-erdélyi területi bizottsággal, amely a kommunista pártszervezetek széles hálózatát fogja össze.

A legális munkásszervezetek képezik a függetlenségi mozgalom fő bázisát, a proletariátus fő partnerei pedig azok a polgári ellenzéki pártok és szervezetek, amelyek mögött a parasztság, az értelmiség, a városi kispolgárság jelentős erői tömörülnek. Ezek közül legfontosabb a Kisgazdapárt. Vezetésében dominál a soviniszta törekvés és a horthysta kormány külpolitikai ügyeskedéseibe vetett hiú reménykedés, de e pártban továbbra is jelentős szerepet játszik a demokratikus szegényparaszti szárny. Kialakulóban van soraiban az antifasiszta értelmiség egy csoportja, amely politikai tevékenységében igyekszik felhasználni a Kisgazdapárt kereteit. A KMP kapcsolatokat teremt kisgazdapárti csoportokkal, hogy segítse a párt demokratikus szárnyának formálódását, a függetlenségi mozgalom legális szervezeti bázisának erősítését.

Az illegális KMP küzd legkövetkezetesebben azért, hogy nagy politikai megmozdulásokra képes függetlenségi front fejlődjön ki. Ez pedig mindenekelőtt attól függ, mennyiben kerekedik felül mindhárom legális ellenzéki pártban – az SZDP-ben, a Kisgazdapártban és a Parasztpártban – az a felismerés, hogy szakítani kell a horthysta kormány politikája iránt táplált veszedelmes illúziókkal. Csak ez esetben képes a három párt által képviselt Hitler-ellenes erő a Kommunista Párttal vállvetve együttes határozott harcot vívni az ország függetlenségéért és a semlegesség útjára téréséért; együttes harcot egy olyan kormányért, amely szakít a német–olasz–japán katonai szövetséggel, a demokratikus átalakulás útjára lépve mozgósítja a népet a függetlenség védelméért, véget vet annak, hogy Magyarország a német imperializmus csatlós országa és háborús felvonulási területe legyen, és elutasítja a belépést a hitlerista háborúba.

Ezért harcol a KMP, melynek jelszava: Szabad, független, demokratikus Magyarország!

MAGYARORSZÁG A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN. KÜZDELEM A HITLERISTA RABLÓHÁBORÚBÓL VALÓ KIVÁLÁSÉRT, A FÜGGETLENSÉGÉRT ÉS A DEMOKRATIKUS ÁTALAKULÁSÉRT

1941–1944

A német hadsereg 1941 áprilisában megtámadta Jugoszláviát és hátba támadta Görögországot. Magyarország és Románia volt a Jugoszlávia elleni hadjárat felvonulási területe, míg a görögökre Bulgáriából támadtak, ahová márciusban vonultak be.

Görögország sikerrel szállt szembe az olasz betöréssel, de a német haderő támadása után legyűrte a túlerő. Anglia segítette a görögöket, de elégtelenül, még Kréta szigetét sem tudta megvédeni a németektől.

Jugoszlávia is dacolt a reá törő fasiszta seregekkel, de a nagy túlerő ezt az országot is legázolta. A magyar hadsereg is megtámadta a szabadságáért küzdő jugoszláv népet, hogy Magyarország részt vehessen Jugoszlávia feldarabolásában.

Közvetlenül a németek balkáni hadműveletе előtt az angol kormány megkísérelte Törökországot megnyerni egy jugoszláv–görög–török blokk létesítésére. Churchill március 28-án az akkor Athénban tartózkodó külügyminiszterének, Edennek írt levelében felveti: „Nem volna-e lehetséges, hogy a Balkán félszigeten létrehozandó egységfront Németországot arra késztetné, hogy jobb üzletnek tekintsen egy Oroszország elleni támadást?" Törökország azonban Németországgal kötött barátsági szerződést, röviddel azután, hogy a németek Kréta szigetét elfoglalták.

A hitlerista birodalom, miután az egész Balkán félszigetre kiterjesztette hatalmát, meggyorsította a szovjetellenes háború előkészületeit. Ennek során újabb kísérlet történt – most német kezdeményezéssel – német–angol megegyezésre. Hitler helyettese, Rudolf Hess, május 10-én Angliába repült, hogy rávegye az angolokat a német békejavaslat elfogadására. A katonai sikerektől megszédülve a nácik nagyobb szabású alkut reméltek, mint a müncheni egyezmény volt. Feltételeik a következők: 1. Anglia adjon szabad kezet Németországnak Európában; 2. adják vissza Németország 1914 előtti gyarmatait; 3. az angolok vonuljanak ki Irakból, s engedjék át ezt az országot a németeknek. Ezek fejében Anglia szabad kezet kap az angol világbirodalomban.

A londoni kormány Hesst hadifogolynak nyilvánította, de megbízottai tárgyaltak vele. Június 10-én lord John Simon, a kormány egyik minisztere is felkereste. Churchill emlékirataiban ezeket megerősíti, de hallgat arról, hogy mi volt a válaszuk.

A Hess-féle náci kísérlet kudarcot vallott. Az angol állam végveszélynek teszi

ki magát, ha belenyugszik egy 300 milliós európai terület erőforrásaira támaszkodó náci birodalom tartós fennállásába és Afrikára meg Ázsiára való kiterjesztésébe. Bármilyen számításon alapuló szovjetellenes összefogás a fasiszta blokkal ellenkezett Anglia létérdekeivel, és az angol nép általános felháborodását váltotta volna ki. Ugyanakkor Anglia és az Egyesült Államok uralkodó osztályai a német–szovjet háború kitörését várták.

A náci vezérkar a nyugati hadszíntéren aratott nagy katonai sikerektől megrészegülve azt képzelte, hogy két-háromhónapos „villámháborúval" a Szovjetuniót is legyőzi. Mélységesen lebecsülte a szovjet állam erejét, a szovjet nép harckészségét és hűségét szocialista hazájához. Katonai terveit arra építette, hogy váratlan támadás révén nagy előnyre tesz szert, gyors sikereket ér el s a szovjethatalom összeomlik. Saját erőin kívül Németország támaszkodott a meghódított országok erőforrásaira, valamint a német–japán–olasz katonai szövetségre. Arra is számított, hogy Anglia – bár hadiállapotban van Németországgal – nem fogja Nyugat felől zavarni a keleti hadjáratot.

1941. június 22-én megindult a szovjetellenes háború.

A német hadero, megszegve az 1939 augusztusi szovjet–német megnemtámadási szerződést, betört a szovjet földre. Hadba lépett Románia és Finnország, amelyeknek a Hitler-kormány jelentős szovjet területeket ígért. Hadat üzent a Szovjetuniónak Olaszország és Szlovákia is.

1941. június 27-én a magyar hadsereg is betört a Szovjetunió területére. A horthysta vezető körök belevitték Magyarországot a szovjetellenes rablóháborúba.

Magyarország hadba lépése

A magyar uralkodó körök a Jugoszlávia elleni hadba lépés kérdésében nem voltak egységesek. Nagyobb részüket nyugtalanította, hogy Magyarország hadiállapotba kerülhet Angliával. Az ettől való félelem vezette Telekit, amikor március 3-án a londoni és a washingtoni magyar követnek ezt írta: Magyarországnak „mindenáron távol kell maradnia a konfliktusban való részvételtől. A háború kimenetele kétséges."

Amikor a német vezérkar a március 27-i belgrádi náciellenes fordulat után elhatározta Jugoszlávia megtámadását, Hitler rögtön üzent Horthynak: „Jugoszlávia meg lesz semmisítve." Egyben közli, hogy a német hadsereg fő ereje Magyarországon vonul keresztül, s a magyar frontszakaszon a magyar hadseregnek kell támadnia. „Ellenszolgáltatásként" kilátásba helyezi a dél-bácskai terület visszacsatolását Magyarországhoz. A dolog sürgős – üzeni –, azonnali és beleegyező válasz kell.

Horthy sietve, még március 28-án válaszol. Biztosítja Hitlert, hogy „változatlan hűséggel" kitartanak a német birodalom mellett, és készek részt venni a hadjáratban. Elkezdődik a jugoszlávellenes háborús hangulatkeltés, a sajtó és a rádió jugoszláviai atrocitásokról szóló hamis híreket terjeszt.

Március 30-án Budapestre érkezik Paulus német tábornok, hogy a magyar hadsereg vezérkari főnökével a hadműveleti tervet megbeszélje. Ugyanezen a na-

pon Bárdossy László külügyminiszter a londoni magyar követ útján tudatja az angol kormánnyal, hogy ha Jugoszlávia a tengelyhatalmakkal háborúba keveredik, akkor Magyarország is hadba lép ellene. Telekiék azt remélik, hogy Londonban, ha rosszallóan is, de tudomásul veszik Magyarország részvételét Jugoszlávia megtámadásában és feldarabolásában. A londoni válasz április 2-án megérkezik, és nem igazolja ezt a reménykedést. Ha Magyarország megengedi, hogy területét a német hadsereg felhasználja – üzeni az angol külügyminisztérium –, akkor megszakítják az angol–magyar diplomáciai kapcsolatot. Ha pedig Magyarország bármilyen indokolással csatlakozik a német támadáshoz, akkor számolnia kell Anglia és szövetségeseinek hadüzenetével. Angol győzelem esetén – írja az üzenetet tolmácsoló magyar követ – „mint Anglia és Amerika nyílt ellenségei leszünk megítélve".

A londoni válasz tehát óvja a magyar kormányt a jugoszlávellenes lépéstől, anélkül azonban, hogy bármit tanácsolna neki, hogyan hárítsa el a német nyomást. Magyarország a szovjet–magyar kapcsolatok fejlesztésével erősíthetné helyzetét, s jelentős politikai támogatást nyújthatna déli szomszédjának. Az angol kormány azonban, mely a balkáni blokk létrehozásával is szovjetellenes támadásra szeretné Németországot szorítani, nem tanácsol a Teleki-kormánynak semmi olyat, ami nehezítheti Németország hadba lépését a Szovjetunió ellen.

Telekit kétségbe ejtette, hogy Anglia a német támadásban való részvétel esetére hadüzenetet helyezett kilátásba, és április 3-ára virradóra öngyilkos lett. „Szószegők lettünk – gyávaságból" – írja búcsúlevelében, utalva a nemrég megkötött magyar–jugoszláv barátsági szerződés megszegésére. „A gazemberek oldalára álltunk, mert a mondvacsinált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók lettünk!"

Teleki öngyilkossága felbolygatja az ország közvéleményét, és nehezíti a csatlakozást a német támadáshoz. Horthyék azonban követik a Hitler-kormány által kijelölt utat. Felvonultatják a magyar haderőt, mely április 10-én – négy nappal a német betörés után – átlépi a jugoszláv határt, és oldalba támadja a nagy túlerő ellen küzdő Jugoszláviát.

A horthysta uralkodó körök délvidéki területszerzéssel próbálják megnyugtatni az ország népét, s e célból ismét felszítják a nacionalista szenvedélyeket. Ehhez járult a terror, amit a kormány – melynek élére Teleki halála után Bárdossy került – mindenkivel szemben alkalmazott, aki felemelte szavát a bűnös háború ellen. Ez azonban mit sem változtat azon, hogy a délvidéki területszerzés feletti örömöt megkeseríti a félelem, hogy az országot teljesen kiszolgáltatják a náci birodalomnak.

A Rassay-féle és a kisgazdapárti polgári ellenzék nyugtalankodik a hitlerista hódítók kiszolgálása miatt, mégis tudomásul veszi a náci birodalommal való katonai együttműködést. Támogatja Jugoszlávia hátba támadását, és a kormánypárttal együtt lelkendezik a nácik engedélyével történt újabb területszerzésen.

A polgári ellenzék politikájához idomul az SZDP vezetősége is. A Népszava bekapcsolódik a jugoszlávellenes hangulatkeltésbe. Nemcsak tartózkodik attól, hogy leleplezze a magyar kormány bűnrészességét és tiltakozzon ellene, hanem tevőlegesen segíti a kormány félrevezető propagandáját. Hallgat arról, hogy az ország területét a német hadsereg rendelkezésére bocsátották és a magyar haderőt

is felvonultatták a támadásra. A jugoszlávellenes hangulatkeltést szolgáló magyar hivatalos hírekhez viszont április 8-án a következő megtévesztő megállapítást fűzi: „Magyarország a tengelyhatalmak és Jugoszlávia között kialakult egyre élesedő feszültség idején és a konfliktus kitörésekor is a legkorrektebben tartózkodott mindenfajta provokációtól", s ügyelt arra, hogy „a lehető legtartózkodóbb magatartást tanúsítsa". Az uralkodó körök hamis állítását ismételve vádolja Jugoszláviát, hogy ő sértette meg a barátsági szerződést. Ezzel a cinkos közreműködéssel – a polgári ellenzék legtöbb vezetőjéhez hasonlóan – Peyerék is segítik a horthysta uralkodó körök hazug hírverését és egyben a hadba lépést.

A nagy túlerővel támadó fasiszta seregek – németek, olaszok, magyarok – jugoszláviai hadművelete április második felében véget ér. Az uralkodó osztályok nyugtalansága Anglia magatartását illetően csökken; a londoni kormány április 9-én az angol–magyar diplomáciai kapcsolatot ugyan megszakította, de nem üzent hadat. Április 24-én egy napra összeül a képviselőház, Bárdossy beszámol a hadba lépésről – amit előzőleg a parlamentnek nem jelentettek be – és Dél-Bácska megszállásáról. Hálálkodik a tengelyhatalmaknak, hogy Magyarország részt kap a feldarabolt Jugoszláviából. A kormánypárt és a parlamenti ellenzék is – a kormány kívánságára – mindezt vita nélkül tudomásul veszi.

A háború súlyos kérdésében egyedül a KMP volt képes feltárni az igazságot. Megbélyegezte a magyar–jugoszláv barátsági szerződés megszegésével elkövetett hitszegést, a hitlerista rablóháborúba való bekapcsolódást, a jugoszláv néppel szemben elkövetett háborús bűntettet. A KMP az egyetlen párt, amely a háborús bűnös Bárdossy-kormány megdöntésének harci jelszavát adja ki.

A mély illegalitásba szorított, üldözött Kommunista Párt szervezetileg gyönge, de az egyetlen antifasiszta párt, amely eszmeileg felvértezetten tud szembenézni a háborús helyzetből adódó feladatokkal. Fellép a polgári ellenzék és az SZDP jobboldali vezetőinek magatartása ellen is, elítéli a Jugoszlávia elleni magyar támadás cinkos tudomásulvételét és támogatását. A kommunisták állásfoglalása segítséget nyújt mindazoknak, akik a legális antifasiszta pártokban és szervezetekben a délvidéki területszerzéssel keltett újabb eszmei és politikai zavar eloszlatásáért, a Hitler-ellenes erők összefogásáért és cselekvőképessé tételéért küzdenek.

Amikor a fasiszta Németország napirendre tűzi a Szovjetunió megtámadását, Magyarország még súlyosabb kérdés elé kerül.

A horthysta uralkodó körök két évtizeden át várták, hogy az imperialista nagyhatalmak megindítsák a szovjetellenes hadjáratot, és készültek részt venni abban. Csakhogy ehelyett most angol–német háború folyik. Horthyék számára az a fő kérdés: lehet-e újabb területeket kapni a szovjetellenes háborúban való részvétel fejében, és mit szól Anglia, ha Magyarország is hadba lép a Szovjetunió ellen. A magyar nép számára viszont az a nagy kérdés: sikerül-e meghiúsítani, hogy urai belerántsák az országot a szovjetellenes háborúba.

Magyarországot a náci birodalom már majdnem teljesen körülzárta. A hitlerista hatalom nyomásával szemben ekkor csak a magyar–szovjet kapcsolatok javítása nyújthatna hathatós segítséget. A szovjet kormány újabb lépéseket tesz ennek érdekében. Kész javítani a politikai kapcsolatokat, támogatni a semlegesség útjára térést és fejleszteni kereskedelmét Magyarországgal, ami ellensúlyozhatja a né-

met gazdasági nyomást. E célt szolgálja a Szovjetunió részvétele a Budapesti Nemzetközi Vásáron 1941 májusában.

A szovjet kiállítás országos politikai eseménnyé vált. A Szovjetunió termékeinek bemutatása és a szovjet fejlődés ismertetése nagy feltűnést keltő, csattanós cáfolata az évtizedes szovjetellenes propagandának. S ez olyan időben történik, amikor az ország közvéleményének nagy része megértette, hogy a magyar–szovjet viszony javítása döntő jelentőségű lehet a nemzet sorsára.

A kommunisták rögtön felismerik a szovjet pavilon tömeges látogatásának politikai jelentőségét. Propagálják és szervezik a látogatást, és felhasználják ezt a lehetőséget arra is, hogy erősítsék az együttműködést a szociáldemokratákkal, valamint a polgári ellenzék baloldali képviselőivel. Százezrek látogatják a szovjet pavilont; az ország legkülönbözőbb részéről ezrével utaznak fel Budapestre, hogy megtekintsék. E megmozdulás nagy szovjetbarát és Hitler-ellenes politikai tüntetéssé fejlődik.

A kommunistáknak ugyanebben az időben sikerült a Népszavában, majd a Szabad Szóban és a liberális Magyar Nemzetben jelentős politikai eszmecserét indítani a munkásság, a parasztság és az értelmiség demokratikus erőinek összefogásáról, és mindazok együttműködéséről, akik készek küzdeni a hitlerista Németországgal való szakításért, az ország függetlenségéért.

A függetlenség jelszavát Bárdossyék is hangoztatják. Megszokott módszere ez a horthysta uralkodó köröknek. Valójában a német követelések teljesítésével akarják elérni, hogy a náci birodalom előnyösebbnek tekintse Magyarország bizonyos fokú önállóságát.

A függetlenség biztosításának fő követelménye a német szövetséggel való szakítás. Ez az útja annak, hogy Magyarország semleges maradjon. A horthysta uralkodó körök viszont a szovjetellenes háborúba való bekapcsolódást készítik elő. A német vezérkar sürgetésére a megszállt Kárpát-Ukrajnában 1941 májusában részleges mozgósítást rendelnek el és felállítják a Kárpát-csoportot, majd Nyíregyháza körzetébe vezénylik a gyorshadtestet.

A Kárpát-csoport egy hadosztályból, két önálló dandárból és más kisebb egységekből, a gyorshadtest három dandárból és egyéb alakulatokból áll. Ez volt az a katonai erő, amelynek részvételét a német vezérkar a hadjárat megindulásakor igényelte. A „villámháború" sikerében reménykedve úgy vélte, hogy több magyar katonára nem lesz szüksége. A horthysta vezérkar is abban reménykedik, hogy katonai erőinek túlnyomó részét megőrizheti a háború utánra, mindenekelőtt a rendszer védelmére s a szerzett területek megtartására.

1941. június 22-én megindult a német támadás. Ugyanezen a napon elhangzott Churchill rádiónyilatkozata az angol–szovjet együttműködésről. Ez a beszéde sem mentes szovjetellenességtől, de megállapítja, hogy a veszély, „amely Oroszországot fenyegeti, bennünket és az Egyesült Államokat is fenyegeti". A hitlerista vezérkar azt reméli – állapítja meg Churchill –, ha sikerül megtörnie Oroszország hatalmát, utána hadseregének és légierőinek zömét Keletről visszavonhatja és Anglia ellen vetheti be.

Az imperialista ellentétek, amelyek egyrészt Angliát és az Egyesült Államokat, másrészt Németországot, Olaszországot és Japánt egymással szembeállították, mélyebbek, semhogy ezeket áthidalhassák és egységes szovjetellenes frontot teremt-

hessenek. Mind Anglia, mind az Egyesült Államok nemzeti érdekei és népeinek Hitler-ellenes harckészsége, mind pedig eme országok uralkodó köreinek közvetlen világhatalmi érdekei azt követelik, hogy a Szovjetunióval működjenek együtt a német–olasz–japán imperialista tömb szétzúzásáért.

Az angol és az amerikai uralkodó körök számításaiban nagy szerepet játszik az a remény, hogy a Szovjetunió majd úgy őrli fel a náci birodalom haderejét, hogy közben maga is felőrlődik, s akkor ők diktálhatnak a világnak. Truman szenátor – az Egyesült Államok későbbi elnöke – 1941. június 23-án kijelentette: „Ha azt látjuk, hogy Németország kerekedik felül, akkor Oroszországot kell támogatnunk, de ha Oroszországé a győzelem, akkor Németországot kell segítenünk, hadd pusztítsák egymást a lehető legnagyobb mértékben." A Churchill-kormány repülőgépgyártási minisztere ugyanígy nyilatkozott: „A német–szovjet háború legkedvezőbb kimenetele az volna, ha a két fél kölcsönösen a végsőkig kimerítené egymást."

A horthysta uralkodó köröket megzavarja Churchill június 22-i nyilatkozata az angol–szovjet együttműködésről. Június 23-án a Bárdossy-kormány bejelenti a magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatok megszakítását, a hadba lépéssel azonban néhány napig vár. Magyarországnak a Szovjetunióval szemben semmiféle követelése nincs, Horthyék semmiféle sérelmet nem hozhatnak fel indokként. A hadüzenethez ürügyet keresnek. S ezt a német vezérkar a magyar vezérkar közreműködésével készségesen szolgáltatja.

Június 26-án hamis felségjelzésű német repülőgépek bombázzák Kassát. A kassai repülőtér parancsnoka rögtön megállapítja, hogy a támadást német gépek hajtották végre, s erről azonnal jelentést küld Budapestre. A magyar vezérkar mégis szovjet légitámadásnak nyilvánítja az akciót. A szovjet kormány ezt rögtön megcáfolja. Bárdossy azonban 1941. június 27-én a parlamentben bejelenti a hadüzenetet. Nem kért ehhez hozzájárulást – ezt Horthy már megadta –, csak tudomásulvételt. S a parlament egyetlen tiltakozó szó nélkül tudomásul veszi a katasztrófa felé vezető újabb lépést.

Magyarország hadba lépése idején német előnyomulásról szóló hírek áradata borítja el az országot. A Vörös Hadsereg ugyanis visszavonulásra kényszerül. A német támadás kezdeti sikereit elsősorban a váratlanságnak köszönhette. Ennek fő oka az, hogy Sztálin és a Szovjetunió más vezetői kételkedtek abban, hogy a hitlerista Németország rászánja magát a Szovjetunió megtámadására anélkül, hogy Angliát követelései elfogadására szorítaná. A szovjet kormány nagy gondot fordított arra, hogy elkerüljön minden incidenst, ami ürügyül szolgálhat a háború megindítására. A katonai intézkedések a várható támadás ellen nem voltak elégségesek, a határmenti erők készenlétbe helyezése is elkésett. A német hadvezetőség ezt a körülményt felhasználva mért váratlan csapást a Szovjetunióra és jutott nagy kezdeti előnyhöz.

A visszavonulásra kényszerült szovjet csapatokat súlyos veszteségek érték, ennek ellenére gyorsabban kifejlesztették védelmi hadműveleteiket, mintsem ezt a „villámháború" német stratégái várták. A német előrenyomulás lelassult, s mind nagyobb veszteséggel járt. Nagy szovjet területek kerültek ideiglenesen a német megszállók kezére.

A hitlerista hadvezetőség a rendelkezésére bocsátott magyar csapatok egy részét

megszállási feladatokra rendelte ki. Ezek, a német megszállókhoz hasonlóan, elkezdték a zsákmányszerzést, a szovjet lakosság sanyargatását. A magyar csapatok más részét, elsősorban a gyorshadtest egységeit bevetették a támadó hadműveletekbe az egyik német hadsereg oldalán. A háború első négy hónapjában a harcokban részt vett magyar csapatok létszáma közel 45 ezer; elesett vagy eltűnt az állomány 10 százaléka, megsebesült ennek három-négyszerese. Elvesztették csaknem valamennyi harckocsijukat, a páncélgépkocsik és egyéb járművek négyötöd részét.

Miközben a magyar csapatok elkezdik pusztításaikat szovjet földön, elkezdődik az ő pusztulásuk is a német imperializmus világuralmi törekvéseinek szolgálatában. A horthysta propaganda azonban mindezt dicsőséges haditettként, a náci birodalom melletti hűség megnyilvánulásaként magasztalja.

A Bárdossy-kormány fokozza a terrort. Június 30-án Keresztes-Fischer belügyminiszter újabb rendeletet ad ki, amely előírja, hogy internálják mindazokat a börtönviselteket, akiket korábban kommunista tevékenységért ítéltek el, valamint a kommunistagyanús személyeket. Néhány hét alatt az internáltak száma két-háromezer fővel emelkedik. Kistarcsán, Nagykanizsán, Topolyán, Sárváron, Szabadkán, Kolozsváron, Garanyban s később még másutt is működnek internáló táborok. Kommunistagyanúsként szociáldemokrata párt- és szakszervezeti aktivistákat is internálnak, különösen vidéken. A kormány növeli a munkaszolgálatra behívottak számát. A háborús célokra dolgozó vállalatokban megszigorítják a katonai ellenőrzést. A szakmunkások nagy részét arra kötelezik, hogy kijelölt üzemekben dolgozzanak.

A függetlenségi mozgalom első sikerei.
1942. március 15

Nehéz körülmények között indul meg a harc a szovjetellenes háborúból való kiválásért. A szervezett munkásságban és más, demokratikus gondolkodású rétegekben értetlenséget és nyomasztó hangulatot kelt a német támadás kezdeti sikere.

Az SZDP vezetősége június 24-én megvitatta követendő politikáját. Tisztában van azzal, hogy német győzelem megpecsételné a magyar nemzet sorsát, s egyben a legális munkásmozgalom megsemmisülését eredményezné. Most nem tiltakozik a pártszervezetekben és szakszervezetekben létrejövő szociáldemokrata–kommunista összefogás ellen, de határozatában kiemeli, hogy „a bolsevik és a szociáldemokrata álláspont különbségét hangsúlyozni kell". A hadba lépés után Peyerék sietve szembefordulnak a kommunistákkal való összefogás híveivel és mindazokkal, akik aktív fellépést sürgetnek a háború ellen. Nem telt bele egy hét, és hatályát veszti a Pártvezetőség június 24-i állásfoglalása, amely fenntartásokkal bár, de hajlandó volt tudomásul venni bizonyos együttműködést a kommunistákkal.

A Szociáldemokrata Párt vezetősége nem vállalja a harcot a háborúból való azonnali kiválásért, óvakodik minden olyan lépéstől, ami a kormány haragját válthatja ki. Osztozik azok reményében, akik Németország és a Szovjetunió kölcsönös kimerülését és a nyugati hatalmak győzelmét várják. E felfogással azonban az SZDP vezető gárdájában sem ért mindenki egyet, közülük is sokan a kommunisták álláspontjához közelednek és szovjet győzelmet kívánnak.

A KMP Központi Bizottsága június 28-án megtárgyalja a tennivalókat és megállapítja: *a nemzet egyetemes érdeke a rögtöni kiválás a hitlerista háborúból.* Ismételten állást foglal minden antihitlerista erő összefogása mellett, hogy Magyarország felszabaduljon a német imperializmus igája alól és megszüntesse részvételét a nácik rablóhadjáratában. A KMP ennek jegyében folytatja tovább küzdelmét a Hitlerellenes erők összefogásáért, a függetlenségi frontért. A kommunisták azonnal megbélyegzik a szörnyű gaztettet, amelyet a horthysta rendszer a hadba lépéssel a Szovjetunió ellen és a magyar nép ellen elkövetett. Üzemekben, szakszervezetekben, az SZDP szervezeteiben, egyéni és csoportos beszélgetéseken, a munkásszervezetek különböző értekezletein lépnek fel a szovjetellenes rágalmak áradata ellen s hirdetik a szolidaritást a szovjet néppel. Megbélyegzik a háborúba lépés bármiféle mentegetését, és az ellenállás kifejlesztésére szólítanak fel.

Az SZDP és a szakszervezeti funkcionáriusok értekezletein, pártnapokon Peyerék is szidják a németeket, viszont mentegetik a magyar kormányt, mondván, hogy nem tehet mást, engedelmeskednie kell a náci birodalom parancsának. Ezért a szervezett munkásokat arra intik, hogy tartsák magukat a kormány rendelkezéseihez.

A nyilasok a háború kitörésekor akciót indítanak a szocialista szervezetek betiltásáért. A horthysta uralkodó körök tudják, hogy Peyerék befolyásukat a háborúellenes munkásfellépések megakadályozására, a háborús termelés segítésére használják fel. Az SZDP működési lehetőségét gyűléstilalommal, internálásokkal, szigorított cenzúrával korlátozzák, mert félnek a szervezett munkásság antifasiszta erőitől, de a pártot nem tiltják be, s képviselőik továbbra is ott ülhetnek a parlamentben.

A nyilasok kormányellenes működését a hatóságok időnként gátolják, viszont a náci Volksbundot nem merik korlátozni, mert félnek a Hitler-kormány haragjától. A kormány a polgári ellenzéktől meg az SZDP-től is azt kívánja, hogy támadásaikat összpontosítsák a nyilasok és a Volksbund ellen, segítsék a szovjetellenes propagandát, és legyenek megértőek a németekkel való „kényszerű szövetség" miatt.

Az SZDP és a szakszervezetek élnek a lehetőséggel, hogy a nyilasok és a Volksbund ellen nyilvánosan is felléphetnek; ebben az SZDP egységes, a szociáldemokraták és kommunisták összefogása is könnyebb, erőteljesebb. A szovjetellenes propaganda és a kormány háborús politikájának mentegetése viszont megosztja az SZDP-t. A baloldali szociáldemokraták s köztük a szociáldemokrata párt- és szakszervezeti funkcionáriusok nagy része a kommunisták álláspontját osztja vagy ahhoz közeledik.

A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták lankadatlan felvilágosító és szervező munkát végeznek, hogy a munkásszervezetek ne váljanak áldozataivá a passzív szemlélés, a kivárás és a fasiszta csapásokkal szembeni tehetetlenség züllesztő hatásának, hanem a háborús kizsákmányolás elleni védelem és a nemzeti ellenállás támaszai legyenek. A legális szervezetekben és a szervezeteken kívül is küzdenek a német és a magyar háborús propaganda hatástalanításáért. Hirdetik a szolidaritást a Szovjetunióval és a fasiszta hódítók ellen küzdő más népekkel. E szolidaritás az antifasiszta nemzeti ellenállás kifejlesztésének elengedhetetlen feltétele, elsőrendű fontosságú eszmei fegyvere. A kommunisták és harci társaik

nemcsak szóbeli agitációt folytatnak, hanem igyekeznek a legális ellenzék lapjaiban is ellensúlyozni a szovjetellenes propagandát. A Népszava szerkesztőségének baloldali munkatársai a német előrenyomulás híreihez a szovjet seregek növekvő ellenállásáról és várható ellencsapásáról szóló kommentárokat fűznek. A felvilágosító tevékenység – amely nagymértékben támaszkodik a titokban hallgatott moszkvai rádió közléseire – eredményes; erősíti a munkásság reményét, hogy a fasiszta blokk el fogja veszíteni a háborút.

Peyeréket nyugtalanítja a baloldal felvilágosító munkája. Megpróbálják ezt leszerelni, s a szakszervezetek vezetőségeit is erre szorítják. A szaklapok júliusban figyelmeztető felhívásokat közölnek. Arra intik tagjaikat – mint ezt a vasas szaklap július 15-i száma írja –, hogy mind a szakszervezetekben, mind a munkahelyeken „kerüljék a felesleges vitatkozást és az olyan kérdésekkel való foglalkozást, amelyek a mai háborús állapotot érintik". Szigorúan ügyeljenek, hogy sem a szervezetekbe, sem a munkahelyre „senki röplapokat be ne csempészhessen". Még arra is felhív, hogy akit a szervezetben ilyen tevékenységen tetten érnek – „adják át a legközelebbi rendőrőrszemnek".

E szégyenletes felszólítás azonban a szervezett munkásság általános megrökönyödését váltja ki, s a szakszervezeti vezetőségek tagjai között is alig akad követője. Sombor budapesti főkapitány-helyettes augusztus 21-i jelentése is megállapítja, hogy „úgy a szervezett, mint a szervezeten kívül álló ipari munkásság körében napról napra fokozódik a Szovjetunió iránt érzett szimpátia". Jellemzésül megemlíti, hogy a vasas szaklapban megjelent felhívás után „feltűnően sok munkás kelt ki a vezetők ellen, akik »beálltak a fasiszta háborús uszítók védelmezőinek«... A mód, ahogyan a háborús helyzetről beszélnek, minden vitát kizáróan bizonyítja a szovjet-szimpátiát." Megállapítja, hogy a munkásság hangulatát „igen nagymértékben fasisztaellenesség jellemzi, és hosszú időtartamú háború esetén közöttük feltétlen termőtalajra fog találni az akciót követő bolsevista propaganda is".

A politikai ellenállás egyik jelentős formájává vált a bebörtönzöttek és internáltak segítése. Kommunisták és szociáldemokraták ezt együttesen végzik, főleg a szakszervezetekben; s a jobboldali vezetők kénytelenek ezt tudomásul venni, néha még támogatják is. Kommunista–szociáldemokrata együttműködés érvényesül az élelmezés megjavítását, a bérek emelését, a drágaság megfékezését követelő, valamint az üzemi katonai parancsnokok brutalitása ellen tiltakozó munkásfellépésekben is. Több szakszervezetben – jórészt kommunisták kezdeményezésére – panaszbizottságok alakulnak, amelyek ösztönzik, támogatják az ilyen jellegű üzemi akciókat, és egész szakmákra kiterjedő követeléseket terjesztenek a vállalkozók és a hatóságok elé. E fellépések nyomán időnként némileg javítják az ellátást, emelik a béreket, ami azonban csak részben ellensúlyozza az árak növekedését. E megmozdulások politikai jelentősége abban van, hogy elősegíti a szervezett munkásság összefogását az egyre nehezebb háborús körülmények között.

A helyzet súlyosbodása sürgeti a Hitler-ellenes nemzeti összefogást. A KMP Központi Bizottsága ennek érdekében szeptember 1-én körlevéllel fordul a legális pártokhoz, még a kormánypárt vezetőihez is. A körlevél megállapítja, hogy a náci birodalom háborús veresége bizonyos. Magyarországot mint a német imperializmus szövetségesét „újabb és az elsőnél sokkal súlyosabb Trianon" fenyegeti, s e

veszélyt németellenes nemzeti egység teremtésével kell elhárítani. Az összefogás első céljaként a honvédség hazarendelését és a szovjetellenes háborúból való kilépést jelöli meg. A KMP Központi Bizottsága reméli, hogy a „polgárság vezető politikusai és a kormány felelős férfiai felülemelkednek az osztálykorlátokon és a politikai előítéleteken. . . Csak az összefogás a közös ellennel szemben mentheti meg az országot a pusztulástól és a szolgaságtól."

A kormánynak voltak olyan tagjai, akik kétkedéssel telve mentek bele a szovjetellenes háborúba, de egy sem volt, aki e kételyei miatt kivált volna a háborús kormányból. A Bárdossy-kormány, amely Horthyval együtt belevitte az országot a hitlerista rablóháborúba, nem volt hajlandó visszatérni a végzetes útról. A kormánypárt a németek előtti behódolás, a háborúban való részvétel s az antifasiszta erők elnyomásának útját járja tovább. A legális ellenzéki pártokban azonban növekszik az érdeklődés a Hitler-ellenes nemzeti összefogás iránt.

A KMP nagy figyelmet fordít arra, hogy a Habsburg-ellenes szabadságharcok nemzeti tradícióit a Hitler-ellenes függetlenségi mozgalom politikai fegyverévé tegye. A Népszava is mind több ilyen írást közöl, amelyek segítik tudatosítani, hogy a magyar népnek is érdeke a fasiszta blokk háborús veresége. A nemzeti függetlenségi mozgalmak emlékeinek felelevenítése erősíti azt a törekvést, hogy Magyarország ne szolgálja a német imperializmust, lépjen ki a szovjetellenes háborúból és védje meg függetlenségét. A Népszava szerkesztőségében dolgozó kommunista csoport – melynek vezetője Kállai Gyula – a lap főszerkesztőjével, Szakasits Árpáddal s a szerkesztőség más baloldali munkatársaival egyetértésben helyezte el ezeket az írásokat a lapban.

1941 szeptemberében a Szovjetunióban megkezdi adásait a *Kossuth Rádió*. Az ott élő magyar kommunista emigráció e rádió útján szól a magyar néphez, s a Hitler-ellenes nemzeti összefogás kifejlesztését szorgalmazza. Szintén felkarolja a 48-as függetlenségi hagyományokat, és ösztönzi a harcot a háborúból való kilépésért. Rövid idő alatt országszerte ismertté válik, s adásai útján a nép nagy tömegeihez jut el a kommunisták felvilágosító szava.

A KMP a nemzeti összefogás fejlesztését szolgáló akciókat is kezdeményez. Az OIB útján 1941. október 6-án – az 1849-es aradi vértanúk halálának évfordulóján – több száz budapesti ifjúmunkás és diák részvételével rövid lefolyású, de nagy figyelmet keltő koszorúzási ünnepséget rendez a Batthyány-emlékmécsesnél. Az akció közvetlen irányítója Ságvári Endre, az OIB kommunista titkára. Az október 6-i megemlékezést követi november 1-én Kossuth és Táncsics sírjának megkoszorúzása, amelyen már több ezren vesznek részt, köztük az SZDP és a polgári ellenzék hivatalos képviselői is. Mindkét megmozdulás a 48-as szabadságharc hagyományainak felelevenítését szolgálja a nemzeti függetlenségi mozgalom szellemében. Az akciónak a közvéleményben jelentős visszhangja támad: a Népszava és a polgári ellenzék újságjai elismerően írnak róla, a jobboldali lapok részben elhallgatják, részben heves támadást intéznek ellene.

Az angolszász győzelemben reménykedő ellenzéki politikusok egy része helyesli a 48-as hagyományok felelevenítését, és részt is vállal benne. Őket más célok vezérlik, mint a kommunistákat, a baloldali szociáldemokratákat és a szegényparasztság antifasiszta képviselőit. A Kisgazdapárt egyik vezetője, Bajcsy-Zsilinszky Endre, még 1941 augusztusában Bárdossyhoz küldött memorandumában írt

erről. Hibáztatja a hivatalos hadba lépést a Szovjetunió ellen, s úgy véli, okosabb lett volna „önkéntes légiót" küldeni, „hogy a Brit Birodalommal és az amerikai unióval háborúba ne keveredjünk, akárcsak papíron is". Úgy véli, hogy a győzelem egyedül az angolszász hatalmaké lesz, ők fognak diktálni a világnak, s a velük való hadiállapotot tartja a „legfőbb veszedelemnek".

Anglia 1941. július 12-én egyezményt kötött a Szovjetunióval, amelyben a két fél vállalta, hogy a hitlerista Németország elleni háborúban egymást támogatják, külön fegyverszünetet vagy békét nem kötnek. E szerződés növeli a magyar uralkodó osztályok nyugtalanságát amiatt, hogy Magyarország Angliával is hadiállapotba kerülhet. Ezt elkerülendő Bajcsy-Zsilinszky szükségesnek tartja vállalni a tengelyhatalmakkal való szembefordulás kockázatát is. Kéri Bárdossyt, hogy a kormány „ne erőltesse a mindenáron való külpolitikai egységet, olyasvalamit, ami valójában nincsen". Azt kívánja, engedje meg a kormány, hogy „valami módon a külpolitikai ellenzék is megnyilatkozhassék". Szükségesnek tartja a Kossuth-hagyományok felevenítését, hogy majdan a győztes angolszászok Magyarországot ne németbarát, hanem németellenes országnak tekintsék.

A németekkel való szövetséget ellenző liberálisok a kossuthi hagyományt a kivárási politika céljaira kívánták felhasználni, remélve, hogy a háború utáni politikai rendezésnél az angolszászok ezt méltányolni fogják. A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták viszont azért élesztik a 48-as hagyományokat, hogy kifejlesszék a tömegek aktív harcát a háborúból való haladéktalan kiugrásért, a háborús kormány megbuktatásáért.

A közvetlen taktikai célokban is nagy tehát a különbség az antifasiszta erők bal- és jobbszárnya között, de bizonyos együttműködésre mégis van lehetőség. Eltérő jellegű és különböző fokú a szembenállás a hitlerista hódítókkal, de közös az a felismerés, hogy a náci birodalom elnyeléssel fenyegeti Magyarországot, és közös az a törekvés, hogy a 48-as hagyományok a magyar függetlenségi mozgalom erősítését szolgálják.

Az október 6-i és november 1-i nyilvános antifasiszta háborúellenes politikai megmozdulás erősíti az együttműködési készséget, segíti visszaszorítani a kivárási politika káros hatását, legalábbis a kivárók táborának egy részében. Még inkább ösztönzi a nemzeti erők aktív fellépését a moszkvai csata kimenetele.

*

A fasiszta haderő kezdetben létszámban is, s még inkább technikai ellátottságban: páncélos, tüzér- és légierőben nagy fölényben volt a szovjet csapatokkal szemben. A Szovjetunió azonban ezt a fölényt a támadókra mért ellencsapásokkal és a honvédelmi erőfeszítések növelésével fokozatosan csökkentette. Gigászi munka volt a súlyos védelmi hadműveletek közepette gyorsan átállítani az ország iparát háborús termelésre. A veszélyeztetett területekről sok gyárat telepítettek át az ország távolabbi vidékeire és helyeztek ott ismét üzembe. A Szovjetunió védelmi erőinek növekvő mozgósítása ment végbe.

A Vörös Hadsereg Moszkva előtt megállította a fasiszta haderőt, s december 6-án megindult első nagy ellentámadása, mely 100–200 kilométerrel visszavetette a betolakodókat. Ezt újabb téli offenzíva követte, amely további 150–200 kilo-

méterrel szorította vissza az ellenséget. A németek a *moszkvai csatában* elszenvedték első nagy vereségüket, amely végleg eltemette a hitlerista hadvezetőség „villámháborús" reményeit.

A moszkvai csatával egyidőben a szovjet hadsereg az Azovi-tenger térségében is ellencsapást mért a német seregekre, és elzárta előlük a Kaukázushoz vezető utat. Sikertelenek maradtak a Leningrád elleni német támadások is: a várost védő erők minden rohamot visszavertek, és megvédték az Októberi Forradalom bölcsőjét. Az ideiglenesen megszállt szovjet területeken gyorsan kifejlődött a partizánharc. Erősödött a fegyveres küzdelem a hitlerista uralom ellen más országokban is, különösen Jugoszláviában, Lengyelországban, Franciaországban.

1941 decemberében fellángolt a háború a Csendes-óceán térségében Japán és a nyugati hatalmak között.

A japán militaristák előbb készültek fel a háborúra, mint az Egyesült Államok, Anglia katonai erőit pedig lekötötték a tengelyhatalmak. A japán vezető körök azonban vártak a moszkvai csata kimenetelére, mert arra is készültek, hogy betörnek a távol-keleti szovjet területekre, ha a németek elfoglalják Moszkvát. Az Egyesült Államok uralkodó köreiben sokan éppen erre az utóbbira, japán–szovjet háborúra számítottak. A Vörös Hadsereg a moszkvai csatában aratott győzelmével keresztülhúzta mindezeket a számításokat.

Japán 1941. december 7-én pusztító erejű váratlan légitámadást intézett az Egyesült Államok kulcsfontosságú csendes-óceáni haditengerészeti támaszpontja: a Hawaii-szigeteken fekvő Pearl Harbor ellen. Így kezdődött a japán–amerikai háború, mely után Anglia is háborúba lépett Japánnal.

December 12-én Németország és Olaszország hadat üzen az Egyesült Államoknak. Nagy reményeket fűznek a japán hadba lépéshez, mert úgy vélik, hogy ez leköti az Egyesült Államok katonai erőit és elvágja Angliát fő ázsiai erőforrásaitól.

Az első időszakban a japán hódítók nagy sikereket érnek el. Kiverik az amerikaiakat a Fülöp-szigetekről; elfoglalják Hongkongot, Borneó szigetét, e térségben fekvő egyéb angol birtokokat, a szingapúri nagy brit haditengerészeti támaszpontot is; behatolnak Indokína országaiba, és kiszorítják a holland gyarmatosítókat Indonéziából. Eközben tovább folytatják hadműveleteiket Kínában, hogy ezt a hatalmas országot is teljesen birtokukba vegyék.

Japán képtelen megszilárdítani hatalmát az elfoglalt óriási területeken. Beleütközik a népek felszabadító küzdelmébe, és tengeri fölényét sem tudja tartósan megőrizni. Az Egyesült Államok gyorsítja flottaépítését, míg a japán flotta jelentős erői szétszóródnak. A csendes-óceáni erőviszonyok hamarosan megváltoznak. Az Egyesült Államok azonban nem siet kihasználni növekvő fölényét, különösen a partraszállási hadműveletekkel késlekedik; Japán fő szárazföldi haderőivel kerüli az összecsapást.

A moszkvai csata kimenetele nagy zavart keltett a magyar uralkodó osztályokban, a náci birodalom előtt behódolók táborában. Anglia – engedve szövetségese, a Szovjetunió többszöri sürgetésének – december elején ultimátumban követelte Magyarországtól, Romániától és Finnországtól, hogy lépjenek ki a háborúból. A magyar kormány december 5-én a többi csatlós ország kormányához hasonlóan

visszautasította az ultimátumot, s így Anglia és ezen országok között beállt a hadiállapot. December 12-én a magyar kormány, a japánok kezdeti katonai sikerei által bátorítva, eleget tesz a tengelyhatalmak követelésének, és hadat üzen az Egyesült Államoknak is.

A horthysta uralkodó körök az angol hadüzenetet formális lépésnek szánják, és bíznak abban, hogy a washingtoni kormány a magyar hadüzenetet hasonlóképpen tekinti, a nyugati hatalmak továbbra sem fogják zokon venni a szovjetellenes háborúban való részvételt. Az uralkodó osztályok nagy részét aggasztja, hogy az ország hadiállapotba került a nyugati hatalmakkal. Fokozza gondjaikat a németek Moszkva alatti veresége, a félelem, hogy a Szovjetunió kiveri a betolakodókat, és a szovjet nép előtt kell felelniük mindazoknak, akik hazájára törtek, földjét elpusztították.

A horthysta kormányzat igyekszik eltitkolni a nép előtt a fasiszták első nagy katonai vereségét, vagy legalábbis kisebbíteni ennek jelentőségét. A japán hadműveletek kezdeti sikereiről szóló híreket arra használják fel, hogy eltereljék a figyelmet az oroszországi csatatéren lezajlott eseményekről. Csakhogy az igazságot nem sikerül elrejteni.

A németek Moszkva alatti vereségét nagy örömmel fogadják a munkások és mindazok, akik bíztak a Vörös Hadsereg győzelmében: e hírek bátorítólag hatnak a náci birodalommal szemben álló polgári körök egy részére is. A Hitler-ellenes függetlenségi erők befolyása szélesedik. Ebben jelentős szerepet játszik a Népszava 1941. évi karácsonyi száma, amelyet sikerült a nemzeti függetlenségi frontért küzdők hatásos politikai fegyverévé tenni.

A Népszava főszerkesztője, Szakasits Árpád, világosan látja, hogy a fasizmus elleni harcban az SZDP és a szakszervezetek erőssége a balszárny, amely kész a küzdelemre. Peyerrel ellentétben ő közeledik azokhoz, akikről tudja, hogy kapcsolatban állnak a KMP-vel, maga is mindjobban hajlik a kommunistákkal való bizalmas együttműködésre. Ez könnyíti meg, hogy kommunisták dolgozzanak a Népszava szerkesztőségében is. Szakasits egyben a párt főtitkára; 1938 végén kapta e megbízatást, amikor elődjét, Mónus Illést a zsidóellenes törvények miatt a Pártvezetőség felmentette e tisztség alól. Az SZDP irányításában a vezető szerep változatlanul Peyeré, aki a Szakszervezeti Tanács főtitkáraként a Szociáldemokrata Párt fő tömegszervezeti kapcsolatát és jövedelmi forrását biztosító szakszervezeti központ élén áll, és elnöke a parlamenti képviselőcsoportnak. A párt főtitkára az apparátust irányító ügyvezető titkár teendőit látja el, de fontos szerepe van a párt politikájának alakításában is.

Szakasits elfogadja a kommunisták javaslatát, hogy a Népszava karácsonyi számából próbáljanak olyan lapot csinálni, amely egy széles alapokon nyugvó nemzeti függetlenségi mozgalom kifejlesztését szolgálja. Az ő előterjesztésére az SZDP vezetősége a tervet – bár kétségek közepette – tudomásul veszi. Peyer és több társa úgy véli, hogy az elgondolás nem valósítható meg. Keresztülviteléről azonban a kommunisták gondoskodnak. Sikerül a lapban megszólaltatni a kulturális élet több neves, nácikkal szemben álló személyiségét.

A kommunisták és szociáldemokraták írásai a függetlenségi front propagálását

ez alkalommal is a szabadságharcok történelmi tanulságaival, valamint a nyilasok és az Imrédy-párt leleplezésével kapcsolják össze; így hívják fel a figyelmet az országot fenyegető veszedelemre. A cenzúra miatt nem írhatják le, de mindenki tudja, hogy ez a veszedelem: a náci birodalom.

„Kitártuk ezt az ünnepi számunkat – írja Szakasits a vezércikkben – a nemzeti önállóság és függetlenség nagy gondolata, a népszabadság örök eszméje és a szociális haladás történelmi szükségességének követelő hangja számára." Bajcsy-Zsilinszky cikkében Kossuth alakjának előtérbe állítását sürgeti; írásának a Népszavában való közlése mutatja: a Kisgazdapártban tért nyer a felismerés, hogy közeledni kell a munkásosztályhoz. A lapban megszólal Móricz Zsigmond, a nagy író is. „Petőfi a politikai jel" című cikkében 1848-ra emlékezve időszerűnek látta idézni a költő szavait:

„Dicsőséges nagy urak, hát hogy vagytok?
Viszket-e úgy egy kicsit a nyakatok?"

A Népszava karácsonyi száma a KMP által hirdetett függetlenségi front politikai fegyvere lett. Sikere emeli a szervezett munkásság önbizalmát, segíti a kommunisták és szociáldemokraták további együttműködését és közelíti a polgári ellenzék jelentős részét a munkássággal való Hitler-ellenes nemzeti összefogás gondolatához.

E lapnak nagy visszhangja támad az ország politikai életében; a polgári ellenzék újságjai elismeréssel fogadják, a kormánypárti és a nyilas lapok viszont dühös kifakadásokkal illetik.

A függetlenségi mozgalom erősödését kulturális rendezvények is segítik. Ezekben nagy szerepet játszik a szocialista kultúrmozgalom. A szocialista kultúra kilép a munkásmozgalom kereteiből, összefonódik az általános haladás mindenkori erőinek együttes kulturális frontjával és e front közös politikai törekvéseit szolgálja. A szocialista kultúra összekapcsolódik a nemzeti kultúra védelmével. Kommunista és velük rokonszenvező publicisták, írók, művészek a Hitler-ellenes összefogás legerőteljesebb propagálói a szellemi élet területén.

Kommunista képzőművészek – kiknek egyik vezetője Háy Károly László – művészi rajzokkal, metszetekkel növelik a KMP illegális kiadványainak kifejező erejét. Az SZDP keretében még 1934-ben megalakították a szocialista képzőművész csoportot, s ennek révén kiszélesítették tevékenységük hatókörét. Hirdetik, hogy a művészet a népért van, s legszentebb feladata segíteni a nép harcát.

Fiatal színművészek egy csoportja már a harmincas években összefogott a munkáskultúra terjesztőivel, és színielőadásokkal igyekezett legális fórumot teremteni az antifasiszta mozgalomnak. A hatósági korlátozások ellenére időnként sikerült Hont Ferenc rendezésében nagy hatású előadásokat tartaniuk. Különösen kiemelkednek az 1941 végén és 1942 elején rendezett irodalmi estek. Csokonai-esttel kezdték, Petőfi-, Ady- és József Attila-esttel folytatták. Ezek megtartásához sikerült kibérelniük a pesti Vigadó 1200 férőhelyes nagytermét. A művészek és a termet zsúfolásig megtöltő közönség – nagyobb része szervezett munkás – eggyéforrva, az előadásokat a nemzeti függetlenség melletti lelkes politikai demonstrációkká változtatják.

Megnőtt a szakszervezetekben tartott kulturális rendezvények politikai jelentősége is. A Vándor-kórus, amely ezekben az években a MÉMOSZ székházában kapott helyet, és a szocialista kultúrmozgalomban kifejlődött más dalkarok, színjátszó csoportok a művészet fegyverével szolgálják az antifasiszta függetlenségi harc ügyét. E rendezvények közül kiemelkedik 1942 tavaszán a bőrös szakszervezet együttesének nagysikerű Bánk bán előadása, amelyet kétszer megismételnek; további előadását rendőrségi tilalom hiúsítja meg.

*

A függetlenségi mozgalom szélesedésével erősödik irányítója és szervezője: a KMP. 1942. február 1-én megjelenik a párt új illegális központi lapja, a *Szabad Nép*. Első száma megállapítja, hogy a fő veszély, amely ellen Magyarországon küzdeni kell, a náci birodalom előtti behódolás. A Bárdossy-kormány nemzeti politikának nyilvánítja a nemzet elárulását. „Le kell lepleznünk ezt az állítólagos »nemzeti politikát« – írja a lap –, minden végzetes következményével." Figyelmeztet arra is, hogy a szakszervezeteket újabb veszély fenyegeti, s a munkásságnak össze kell fognia e veszély elhárítására. Folytatni kell a harcot a háborús kizsákmányolás ellen, a nép nyomasztó helyzetének enyhítéséért; megállapítja, hogy a háború haszonélvezői ellen folyó osztályharc erősíti az antifasiszta nemzeti ellenállást. Felhívja a figyelmet az 1848-as nemzeti hagyományok további ápolására s a közeledő március 15-ére, aminek megünneplését ugyancsak a nemzeti front erősítésére kell felhasználni.

Ezekben a napokban újabb esemény, a délvidéki vérengzések híre rázza meg az országot. Januárban a horthysta megszállók Újvidéken és Dél-Bácska más helységeiben emberek ezreit gyilkolták meg, hogy letörjék a szerb és horvát lakosság ellenállását. A kormány nem tudja eltitkolni a szörnyű gaztettet.

A KMP Központi Bizottsága februárban röpirattal fordul az ország népéhez. Ebben ismét megbélyegzi a Bárdossy-kormányt, amely felelős azért, hogy Magyarország hadba lépett a Szovjetunió ellen, és az újvidéki vérengzésekért is. „Abba kell hagyni a háborút!" – hirdeti a röplap. – Ki kell lépni a hitlerista szövetségből és „együtt kell haladnunk a szovjet–angol–amerikai szövetséggel . . . *Egyesítsük a nemzet erőit az ország ellenségei és árulói ellen.*" A szovjet–angol–amerikai szövetséggel való együtthaladás értelme itt még nem a katonai átállás, hanem a háborúból való kilépés és jó viszony teremtése a Hitler-ellenes koalícióval. A röplap fő harci jelszava: „*Azonnali békét Magyarországnak!*"

A Vörös Hadsereg sikeres téli offenzívájának hatása mellett a délvidéki vérengzés okozta felháborodás is szerepet játszik abban, hogy szélesedik a polgári ellenzék köre, amely közeledik a munkásosztályhoz, a KMP által hirdetett nemzeti front gondolatához.

1942 február végén a KMP kezdeményezésére létrejön egy legális testület, a *Magyar Történelmi Emlékbizottság*. Megalakulását felhívásban jelenti be, és célját a szabadságharcos hagyományok ápolásában jelöli meg; így szerez lehetőséget, ha csak rövid időre is, a legális működésre. A felhívást az emlékbizottság tagjai írták alá. Az aláírók között vannak a munkásszervezetek képviselői, közöttük Kállai

Gyula, Szakasits Árpád, Somogyi Miklós; a Kisgazdapárt képviselői, közöttük Bajcsy-Zsilinszky Endre, Tildy Zoltán; a Nemzeti Parasztpárt képviselői, közöttük Darvas József, Veres Péter, továbbá a kulturális élet más neves személyiségei, köztük Bernáth Aurél és Szőnyi István festőművész, Pátzay Pál szobrászművész, Illyés Gyula, a költő, Nagy István erdélyi író.

A Történelmi Emlékbizottság polgári tagjai közül többen húzódoznak a napi politikai harctól, a kommunistáknak mégis sikerül elfogadtatni azt a javaslatot, hogy március 15-én az Emlékbizottság rendezzen a függetlenségi mozgalom mellett demonstráló koszorúzási ünnepséget a Petőfi-szobornál.

A KMP arra törekszik, hogy az ünnepség háborúellenes tömegtüntetéssé fejlődjön. Ez különösen időszerű, mert a Bárdossy-kormány 1942 januárjában kötelezettséget vállalt, hogy jelentős haderőt bocsát a német vezérkar rendelkezésére és növeli az élelmiszerszállítást is Németországnak. A hitlerista hadvezetőség ugyanis új offenzívát készít elő a keleti fronton. Számos új német hadosztályt állítottak fel, és olasz, magyar meg román hadsereget is igényeltek erre a célra.

A függetlenségi mozgalom előtt az a feladat áll, hogy kibontakoztassa a nép harcát a háborúban való további részvétel ellen. Csak ezen az úton lehetett volna meghiúsítani, hogy a horthysta uralkodó körök teljesítsék a náci vezérkar újabb követeléseit. A KMP a március 15-i akció feladatát is abban jelöli meg, hogy erősítse a küzdelmet a szovjetellenes háborúból való haladéktalan kiválásért.

A kommunisták tervét a baloldali szociáldemokraták magukévá teszik, s együttesen készülnek felvonulni a Petőfi-szoborhoz. A Történelmi Emlékbizottság polgári tagjainak egy része félreáll, mert a belügyminiszter óvja őket a megmozdulásban való részvételtől. Az SZDP vezetősége eleinte kész arra, hogy képviseltesse magát a koszorúzáson, de szintén hamar visszakozót fúj, sőt vállalja azt a szégyenletes szerepet is, hogy felbomlasztja a tömegakciót. Március 5-én a Népszavában arra hívják fel az SZDP és a szakszervezetek tagjait, hogy az illegális röplapok terjesztőit „adják át könyörtelenül az illetékes hatóságoknak". E felhívással indítják meg Peyerék akciójukat a kommunisták és szociáldemokraták fejlődő együttműködése és a március 15-i megmozdulás előkészületei ellen.

A Petőfi-szobor előtti ünnepség ügyében március 13-án összeül a Pártválasztmány. Peyerék választmányi határozattal szorítják rá a szakszervezetek vezetőségeit s az SZDP budapesti és környéki pártszervezeteit, hogy hiúsítsák meg a felvonulási előkészületeket. Március 14-én és 15-én pedig a Népszava – arra hivatkozva, hogy jobboldali provokáció készül s ez elől ki kell térni – felszólítja a munkásokat, hogy ne vonuljanak a Petőfi-szoborhoz. Ehelyett a különböző szakszervezetekben rendezett ünnepségekre hívják őket.

Az SZDP vezetősége megtorpedózta a kialakuló egységfront-akciót. Ezt belső viták előzték meg. Szakasits a Petőfi-szobor előtti közös rendezvény mellett volt, Peyer és társai viszont elutasították, és a Pártvezetőség az ő álláspontjukat tette magáévá. A márciusi ünnepségek előtt miniszterelnökcsere volt; Bárdossyt menesztették. Peyerék ezt is arra használták fel, hogy magyarázzák vele a Petőfi-ünnepség hatbatámadását. Kállay Miklós, az új miniszterelnök ugyan haladéktalanul kinyilatkoztatta „törhetetlen hűségét" elődje külpolitikájához, a tengelyhatalmakkal való szövetséghez, Peyerék mégis azt híresztelik, hogy az új kormány nem fogja teljesíteni az elődje által vállalt kötelezettségeket. Ezt is indokként emlegetik a tervezett felvonulás ellen.

A KMP kiadja a jelszót: „Mégis ott leszünk!" Mozgósítja szervezeteit, és a március 15-i megmozdulás jelentős eseménnyé válik.

Az építők szakszervezetének kommunista csoportja keresztülviszi, hogy a MÉMOSZ székházából több százan zárt sorokban vonulnak fel a Petőfi térre, a menet élén hozva az építőmunkások nemzeti szalaggal díszített koszorúját. Más szakszervezetekből, valamint az SZDP több kerületi szervezetéből kisebb csoportokban és sokan egyénileg mennek a koszorúzási ünnepségre. Ennek szervezésében fáradhatatlan munkát végeztek az OIB-csoportok lelkes fiataljai.

A megadott időben több ezer ember jött el, hogy részt vegyen a tüntetésen. A Történelmi Emlékbizottság polgári tagjainak egy része és több értelmiségi szervezet képviselője is megjelent, hogy elhelyezze koszorúját a szobornál.

A koszorúk elhelyezése után megkezdődik a háborúellenes tüntetés. „Vesszen Hitler!", „Le a háborúval!", „Szabad, független, demokratikus Magyarországot!" – hangzanak a jelszavak s hirdetik a kibontott transzparensek. A tömeg egy része – követve az elhangzott felhívást – az Országház térre indul, hogy a Kossuth-szobor előtt folytassa a tüntetést. Ekkor már rendőrosztagok állják útját a menetnek, kilencven embert elfognak. Több százan mégis eljutnak a Kossuth-szoborhoz, s ott is lezajlik egy rövid tüntetés.

A március 15-i koszorúzási ünnepség és a demonstráció ezrek megmozdulása volt; nem tízezreké, ami lehetett volna, ha az SZDP vezetősége legalábbis passzív marad és nem vállalkozik a felvonulás meghiúsítására. A megmozdulás így nem vált olyan méretű tömegakcióvá, amely rászoríthatta volna az uralkodó köröket a náci birodalom újabb követeléseinek elutasítására. A Petőfi-szobor előtti tüntetés azonban így is nagy jelentőségű esemény. Kifejezte a magyar nép túlnyomó többségének békevágyát, és segített tudatosítani, hogy a horthysta uralkodó körök politikája – nemzetvesztő politika.

Az akció sikere megmutatta, hogy a tömegek harcra mozgósíthatók, ha a Hitler-ellenes erők táborában visszaszorul a kivárási politika, az aktív kormányellenes harctól való visszariadás bomlasztó hatása, ha tért nyer a felismerés, hogy csak a náci birodalom kiszolgálói ellen küzdve lehet sikerrel harcolni a háborúból való haladéktalan kiválásért.

A függetlenségi front újabb akciójaként 1942. május 3-án a nagy proletár költő, *József Attila* hamvait Balatonszárszóról – ahol 1937 decemberében a tragikus halál érte – Budapestre hozták, és a Kerepesi úti temetőben hantolták el. A budapesti temetés előtt megkísérelték újabb irodalmi est rendezését, hogy méltassák József Attila költészetét. A kormány azonban nem engedélyezte az est megtartását. Ezekben a napokban széles körű rendőri hajszát indított a függetlenségi mozgalom ellen. A náci Németország kiszolgálói nem tűrtek újabb József Attila-estet, amelyen ismét felhangozhattak volna a költő *Hazám* című – 1937-ben a fasizmus előretörésének légkörében írt – versének szavai:

„Adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyarnak,
hogy mi ne legyünk német gyarmat."

A költő budapesti temetése azonban a tilalomfa és a meginduló rendőri hajsza ellenére politikai demonstrációvá vált. Két-háromezer ember vonult a temetőbe, hogy meghajtsa a tisztelet és szeretet zászlaját a kommunista költő hamvai előtt. A sírt munkásszervezetek és a függetlenségi mozgalmat támogató értelmiségi csoportok koszorúi borították, a koszorúszalagok egyikén a költő szavaival: „Jöjj el szabadság, Te szülj nekem rendet!"

A kormány újabb háborús lépései. Hajsza az antifasiszták ellen. A sztálingrádi csata és a fasiszta tömb megrendülése

A Kállay-kormány teljesítette a hitlerista vezérkar követeléseit. Sietve felállították a 2. magyar hadsereget, melynek első egységeit 1942 áprilisában indították a keleti frontra. Kiküldtek az arcvonalra több mint 200 ezer főnyi fegyveres erőt, továbbá még két hadosztályt, hogy erősítsék a magyar megszálló egységeket, amelyek a szovjet partizánok elleni harcban már érzékeny veszteségeket szenvedtek. Kihajtottak 50 ezer embert – baloldali munkásokat és zsidókat – úgynevezett munkaszolgálatra; lövészárkok ásására, bunkerek építésére, aknamezők aknamentesítésére.

A második magyar hadsereg útbaindításával egyidőben a horthysta uralkodó körök általános támadást indítottak az antifasiszta függetlenségi mozgalom, különösen a munkásmozgalom balszárnya ellen. A szakszervezetek és az SZDP-szervezetek sok száz aktivistáját katonai behívóval különleges munkaszolgálatos egységekbe osztva küldték ki a frontra, azzal a céllal, hogy ott elpusztítsák őket. Április végén nagyarányú rendőri hajszába kezdtek a KMP ellen, mely tíz héten át tartott. Céljuk az volt, hogy megsemmisítsék a függetlenségi mozgalom szervezőjét és vezetőjét: a Kommunista Pártot, hogy megfélemlítsék mindazokat, akik részt vesznek az antifasiszta megmozdulásokban. A párt több száz harcosát elfogták és kegyetlenül megkínozták. Június 1-én letartóztatták Rózsa Ferencet, a Központi Bizottság tagját, a Szabad Nép szerkesztőjét. Hosszú kínvallatások következtében a kommunista mozgalom e törhetetlen harcosa mártírhalált halt. Júliusban elfogták a Központi Bizottság másik tagját, Schönherz Zoltánt is, őt később hadbíróság elé állították.

A baloldal elleni rendőri hajsza idején kormányrendelet jelenik meg, amely megtiltja a leventeköteles (21 éven aluli) fiúk részvételét politikai pártokban. Az SZDP vezetősége e rendeletre hivatkozva feloszlatja az OIB-t és a pártszervezetek ifjúsági csoportjait, s ezzel megakadályozza azt is, hogy a 21. életévüket betöltött fiatalok az ifjúsági csoportokat tovább működtessék.

Az SZDP vezetősége a háború és a kormány politikájával kapcsolatban a teljes passzivitás mellett lép fel, tiltja mindennemű „kényes" kérdés feszegetését a kerületi pártszervezetekben és a szakszervezetekben. Júniusban Peyerék szakszervezeti összbizalmi-értekezletet tartottak, s a Pártválasztmányt is összehívták; mindkét helyen éles kirohanást intéztek a baloldal ellen, s felszólították a tagságot minden aktív háborúellenes megmozdulás meghiúsítására. Augusztusban megvonták Szakasits Árpádtól a főtitkári megbízatást. A Népszava főszerkesztőjének meghagy-

ják, mert félnek az SZDP-tagok felháborodásától. A főtitkári teendőket a peyerista politikát képviselő Szeder Ferencre bízzák.

1942 nyarán indul meg a fasiszta haderő újabb támadása a keleti fronton. A német vezérkar a támadásra felvonultatott hadseregeket az ukrajnai hadszíntérre összpontosította, s itt a fasiszta erők kezdetben nagy túlerővel rendelkeznek. Súlyos veszteségek árán, de ismét előrenyomulnak. Céljuk az, hogy a Vörös Hadsereget a Volga mögé vessék vissza, a kaukázusi területeket is birtokba vegyék, ezzel megfosszák a Szovjetuniót az olajtól, lehetetlenné tegyék a további tartós ellenállást. Hitlerék azt remélik, hogy az 1942-es hadjárattal a háborút Keleten győzelmesen befejezik. A nyugati hatalmaktól nem tartottak.

Az angol és amerikai kormány – előzetes kötelezettségvállalás ellenére – nem hajlandó 1942-ben megnyitni a második frontot, 1943-ra halasztja. Ugyanakkor a japánok ismét nagy erőket tartanak készenlétben Mandzsúriában, várva a német támadás kimenetelét. Törökország is felvonultatta haderőinek zömét a szovjet határokhoz, hogy kedvező alkalom esetén betörjenek a kaukázusi szovjet területekre. Mikor Churchill közli a szovjet kormánnyal, hogy a második front megnyitását elhalasztják, azt ajánlja, hogy a török határon összpontosított szovjet haderőt is küldjék a németek ellen, s a kaukázusi olajvidék védelmére majd ők adnak angol csapatokat. A szovjet kormány ezt természetesen elutasítja.

A fasiszta haderő újabb támadása s ennek első sikerei a magyar uralkodó köröket a náci birodalommal való szövetség erősítésére készteti. Erre ösztönzi őket az is, hogy az angolszász hatalmak nem nyitják meg a második frontot. A polgári ellenzékben pedig a katonai helyzet alakulása, a nyugati hatalmak politikája s az újabb terrorhullám az aktív harctól való visszahúzódást, a kivárási politikára való hajlamot növeli.

A KMP-nek súlyos veszteségeket okoztak a rendőri csapások, valamint a munkásszervezetek sok száz baloldali aktivistájának büntetőszázadokba küldése. A Szabad Nép megjelenése egy időre lehetetlenné válik. Növeli a nehézségeket a SZDP vezetőségének kíméletlen fellépése a baloldal ellen, továbbá a függetlenségi front polgári szárnyának visszahúzódása.

A KMP nagy erőfeszítéseket tesz, hogy újra megerősítse kapcsolatait és a baloldali erők tevékenységét a legális munkásszervezetekben. Semmiféle peyerista nyomás és rendőri fenyegetés nem tudja megakadályozni, hogy a munkásszervezetekben tárgyalják a „kényes" kérdéseket, kifejezzék felháborodásukat az emberek elhurcolása miatt s reményüket, hogy a Vörös Hadsereg újra megállítja és szétzúzza a hitlerista haderőt.

A lefogott és elhurcolt kommunisták helyébe újak lépnek, s a párt lankadatlanul küzd tovább a meggyengített szakszervezetek és SZDP-szervezetek erősítéséért. A Szociáldemokrata Pártból kitessékelt ifjúsági csoportok tagjait többnyire a szakszervezeti ifjúmunkás-csoportokba, valamint a szocialista kulturális és sportszövetségekbe tömörítik. Hamarosan a szakszervezeti ifjúmunkás-mozgalom lesz az ifjúsági mozgalom fő területe; különösen a vasas, a bőrös és a segédmunkás szakszervezetek ifjúsági csoportjainak tevékenysége válik jelentőssé.

A KMP a függetlenségi front polgári szárnyát is igyekszik a kivárási politika bénító hatása alól kiragadni. A Központi Bizottság 1942 szeptemberében körlevéllel fordul a kisgazdapárti és más Hitler-ellenes polgári politikusokhoz, hogy aktív

fellépésre serkentse őket a magyar honvédek hazahozataláért, a függetlenségi harc kifejlesztéséért. A Kommunisták Magyarországi Pártja – olvashatjuk a körlevélben – „a független, szabad, demokratikus Magyarországért dolgozik minden erejével. Teszi ezt annak ellenére is, hogy a Hitlert kiszolgáló Kállay-kormány alatt a legborzalmasabb üldöztetések érik a Hitler-ellenes függetlenségi harca miatt."

A Kállay-kormány a lefogott kommunisták elleni terror-ítéletekkel próbálja megfélemlíteni mindazokat, akik szemben állnak a nemzetáruló politikával. 1942 szeptember végén a hadbíróság halálra ítéli Schönherz Zoltánt, életfogytiglani fegyházbüntetéssel sújtja öt társát – köztük Goldmann György szobrászművészt. Schönherz Zoltán halált megvető bátorsággal nézett szembe hóhéraival. „Tudom, hogy munkám nem volt hiábavaló – írja búcsúlevelében. – Ha még egyszer születnék és újra élnék, akkor sem tudnék másképp élni. Ahogy éltem, úgy is halok meg." A hadbíróság 1942 őszén több mint kétszáz kommunistát ítél el. Többségüket később német koncentrációs táborokba hurcolják és elpusztítják. Ott gyilkolták meg Goldmann Györgyöt is. Sok lefogott kommunistát ítélet nélkül internálnak, majd büntetőszázadokba osztva a frontra viszik és ott a halálba kergetik, köztük Kasztel András hírlapírót, a Népszava munkatársát is.

A Kommunista Párt sok hős katonája, a nép sok hű fia adta életét a független Magyarországért és a dolgozók felszabadulásáért. Az ingadozókat az üldözés visszarettenti a harctól, de a KMP-t nem lehet megfélemlíteni. Röpiratában – amelyet Schönherz mártírhalála után adott ki – kijelenti: „hiába kísérlik meg Kállay és vérebei pártunk eltiprását, a szabadságharcosok kiirtását, Magyarország népeinek szabadságvágyát nem lehet megölni. Pártunk harcol és harcba hív mindenkit Hitler zsarnoki uralma, Kállayék országáruló politikája ellen."

*

1942 végén bekövetkezik a döntő fordulat a második világháború menetében. A Vörös Hadsereg a májusi–októberi hadműveletek során a fasiszta haderőnek olyan súlyos veszteségeket okoz, amit a német vezérkar nem tud pótolni. A német támadás megreked, s októberben már csak egyes frontszakaszokon folytatják újabb és újabb erők bedobásával; bármi áron el akarják foglalni Sztálingrádot, de nem sikerül. A Szovjetunió pótolta veszteségeit, jelentős tartalékerőt képezett az ellencsapáshoz, s 1942 novemberében megindul a Vörös Hadsereg támadása.

A *sztálingrádi csata* – a világtörténelem legnagyobb csatája – fordulatot hozott az egész háború menetében.

A Vörös Hadsereg nagy átkaroló hadmozdulatokkal több mint 300 ezer főnyi ellenséges erőt zárt körül Sztálingrád térségében. A német vezérkar megkísérli kimenteni körülzárt csapatait, de ezt a Vörös Hadsereg meghiúsítja. Ugyanakkor a szovjet erők Észak-Kaukázus térségében és a voronyezsi fronton is támadásba lendülnek és nagy területeket tisztítanak meg az ellenségtől.

A *voronyezsi csata* 1943 januárjában zajlik le. A szovjet erők ebben a hadműveletben két német hadsereget, valamint a keleti frontra küldött olasz és magyar hadsereget zúzzák szét. A 2. magyar hadsereg zöme elpusztul. Egy része, többnyire sebesülten vagy fagysérülten, fogságba esik. A hadsereg megmaradt részei, ugyan-

csak nagyrészt sebesülten vagy fagyott végtagokkal, hosszú hányódás után kerülnek haza.

Mire a voronyezsi csata lezajlik, a sztálingrádi körzetben gyűrűbe zárt ellenség állományának kétharmad részét elveszti. A megmaradt közel százezer fő – látva, hogy a felmentésben hiába reménykedik – tábornokaival együtt leteszi a fegyvert.

A Vörös Hadsereg sztálingrádi győzelme óriási lelkesedést vált ki a második világháború fő terhét viselő szovjet népben és mindazokban, akik bíztak a szovjet fegyverek győzelmében és harcolnak a fasiszta hódítók ellen. Az angolszász hatalmak is nagyobb tisztelettel tekintenek a Szovjetunióra; most már bizonyosak benne, hogy imperialista versenytársuk, a náci birodalom meg fog semmisülni. A franciaországi partraszállást azonban továbbra is halogatják.

A hitlerista vezérkart és szövetségeseit megdöbbenti a sztálingrádi és voronyezsi vereség. A fasiszta blokkban megindul a bomlás. Németországban pedig elkezdik a „totális mozgósítást", sor alá hívják a 17–18 éves korosztályokat és több 50 éven felüli korosztályt is. Hitlerék a vazallus államoktól erőforrásaik teljesebb háborús felhasználását sürgetik, és a megszállt országok népeit is a fasiszta hadigépezet maximális kiszolgálására igyekeznek szorítani. Milliószámra hajtják a lakosságot Németországba, rabszolgamunkára.

A hitlerista hadigépezet még ontja a hadfelszerelést. Újabb, részben nyugati területekről átdobott hadosztályokkal növelik ukrajnai erőiket, hogy feltartóztassák a szovjet előrenyomulást. Támadásokat is indítanak, hogy bármilyen áron új sikerekkel erősítsék meg táborukat. Ám 1943 nyarán a Vörös Hadsereg *kurszki hadművelete* ismét hatalmas csapást mért a német haderőre, újabb nagy területekről űzi ki a betolakodókat. A kurszki hadműveletet követően a Vörös Hadsereg a Dnyeper-folyóig nyomul előre.

Az újabb szovjet győzelmek nyomán a nyugati szövetségesek kezdik felismerni, hogy a Vörös Hadsereg a második front megnyitása nélkül is képes szétzúzni a náci birodalmat. Még mindig várják azonban a Szovjetunió kimerülését. A szovjet seregek ereje viszont egyre növekszik. Az ellenségtől megtisztított szovjet területek lakossága gyorsan bekapcsolódik a honvédelmi erőfeszítésekbe. A még rabságban élők pedig, a felszabadítókat várva, fokozzák harcukat a megszállók ellen.

A kurszki csata idején, 1943 júliusában, az angolszász csapatok partra szállnak Szicíliában, és hathetes harc után elfoglalják a szigetet. Eközben Olaszországban politikai válság robban ki; az uralkodó körök kísérletet tesznek arra, hogy a náci birodalomtól elszakadjanak. A Mussolini-kormányt félreállítják, s a hadsereg egyik tábornagya, Badoglio alakít kormányt, azt remélve, hogy elkerülhetik a feltétel nélküli kapitulációt. A Hitler-ellenes koalíció azonban feltétel nélküli megadást, a fasiszta párt feloszlatását, a fasiszta rendszer felszámolását és a háborús bűnösök felelősségre vonását követeli. Az új olasz kormány néhány hétig folytatja a háborút a nácik oldalán, ez azonban az olasz nép kibontakozó antifasiszta harcába ütközik. Nagy sztrájkok, tüntetések követik egymást, élén az Olasz Kommunista Párt áll. Szicília elfoglalása után az olasz kormány – a tömegfellépések által is szorítva – kapitulál. Ezzel egyidőben, szeptember első napjaiban az angolszász csapatok partra szállnak Nápoly körzetében.

Az olasz kapituláció a fasiszta tömb újabb megrázkódtatását idézi elő. A partra-

szállt angolszász erők gyors előrenyomulás helyett azonban tétovázónak, a hitlerista vezérkar viszont sietve közbeavatkozik, német csapatok visszaállítják a Mussolini-kormányt, s lefegyverzik a megbízhatatlanná vált olasz hadsereget. A nyugati hatalmak e késlekedése csökkenti az olasz kapituláció politikai hatását, valamint az olaszországi hadműveletek katonai jelentőségét. Eltelik még 10 hónap, amíg az angolszász hadsereg Nápoly körzetéből Rómáig eljut.

*

A náci birodalom igyekszik növelni hadipotenciálját, újabb és újabb követeléseket támaszt vazallusaival, így Magyarországgal szemben is. Nő a magyar ipar termelése német hadirendelésre, a tömegfogyasztási cikkek gyártása viszont zsugorodik. A hadiüzemekben a napi 10–12 órás munkaidő már általános, a reálkeresetek viszont csökkennek. A létfenntartási költségek összege 1943-ban hivatalos adatok szerint 224 százaléka az 1938. évinek. Sem a drágasági pótlék, sem a túlórák növekedése nem pótolja az áremelkedés okozta újabb és újabb veszteségeket. A parasztságot szigorú beszolgáltatási rendszerrel kötelezik termékei zömének átadására; rekvirálják a gabonát, az állatot.

Magyarország hitelben szállít Németországnak. A németek adóssága 1940 végén 140 millió márka, 1943 végén viszont már 1035 millió márka (mintegy 1,5 milliárd pengő). A magyar állam előlegezi ezt, s főleg infláció révén, a bankjegyek szaporításával fedezi. A horthysta kormányzat tehát nemcsak Magyarország közvetlen háborús részvételének mind súlyosabb terhét hárítja a népre, hanem a terheket tovább növelve, a náci birodalmat még 1,5 milliárd pengő hitellel is szolgálja.

A tőkések és földbirtokosok nagy részét azonban a háborús üzletek magas haszonhoz juttatják. A részvénytársaságok nyíltan kimutatott nyeresége három–négyszerese az 1938. évinek. Virágzik a feketekereskedelem, a spekuláció.

Az általános helyzet további romlásával fokozódik a megdöbbenés és elkeseredés, amit a 2. magyar hadsereg pusztulása kelt. Alig van magyar család, melyet ne érintene közvetlenül a Voronyezsnél elszenvedett vereség. Nem tudják, hogy az odakerült apák, fiúk, férjek élnek-e vagy elpusztultak. A terror, a megtévesztés, a kivárók óvásai ellenére erősödik a nép követelése: kilépni a háborúból!

A Vörös Hadsereg győzelmei növelik az uralkodó osztályok félelmét, hogy felelniük kell majd tetteikért. A német győzelemre számítók tábora szűkül. Az angolszász orientáció hívei sürgetik a kormányt, hogy teremtsen jobb kapcsolatokat a nyugati hatalmakkal. A dolgozók körében viszont nő a remény, hogy a fasizmus háborús veresége meghozza a felszabadulást.

1943 augusztus közepén – miután a tengelyhatalmak Szicíliát elvesztették – a Kállay-kormány is titokban fegyverletételi kérelemmel fordul a nyugati hatalmakhoz. Az angol kormány megbízottja az olasz kapituláció deklarálását követő napon, szeptember 9-én Törökországban közli a magyar kormány képviselőjével az előzetes megállapodásra vonatkozó pontokat. Ezek szerint Magyarország kapitulációját mindaddig „titokban tartják", amíg a szövetséges hatalmak el nem érik az ország határát. Addig tehát Magyarország továbbra is részt vesz a szovjetellenes háborúban, s csupán „fokozatosan csökkenti" háborús együttműködését a náci

birodalommal. Az angol megbízott szeptember 9-i közlése a fegyverszüneti feltételekről nem egyezmény, hanem csupán annak kilátásba helyezése, hogy az angolszász hatalmak nem zárkóznak el külön titkos megállapodás kötésétől azzal a kormánnyal, amely a Szovjetunió ellen visel háborút.

Az angolszászok olaszországi hadműveletei azonban igen lassúak, s a horthysta uralkodó körök növelik katonai együttműködésüket Németországgal. Bizonyosak benne, hogy a nyugati hatalmak tudomásul veszik részvételüket a szovjetellenes háborúban, és megmentik a tőkés rendszert Magyarországon.

Magyarország kiválása a hitlerista blokkból és átállása az antifasiszta koalíció oldalára a nemzet létkérdése. A titkos egyezkedési kísérletek az angolszász hatalmakkal nem háríthatják el a veszélyt, ami a náci birodalommal való bármilyen további háborús együttműködéssel jár. E veszélyt elsősorban a magyar nép harcának kifejlesztésével, a nácikat kiszolgáló kormány megbuktatásával, a nemzeti ellenállást vállaló kormány teremtésével lehet elhárítani.

A Kommunista Párt a kivárási politika leküzdéséért.
A független, demokratikus Magyarország kommunista programja

A Kommunista Párt igyekszik tudatosítani a tömegekben, hogy határozottan és szervezetten kell szembeszállni a háborút folytató kormánnyal. „A hazaáruló Horthy–Kállay-klikknek – írja a párt 1943 márciusi röpirata – még nem volt elég a voronyezsi lecke. Tovább alkudoznak Hitlerrel. Tovább árusítják a magyar nép vérét, kenyerét, országát." A röplap megállapítja: „*Láncainkat magunknak kell széttörnünk.* Vegyünk példát a szovjet, szerb, francia és más népek bátor, hősies szabadságharcáról. Fogjunk össze osztályra, pártra való tekintet nélkül függetlenségi nemzeti frontban országunk védelmére . . . *Azonnali különbékével mentsük meg az országot a háborús vereség katasztrófájától!*"

A kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttműködése újra erősödik. Szervező munkájuk nyomán 1943-ban a munkásszervezetek taglétszáma ismét nő, mindenekelőtt a fővárosban és környékén, de más városokban és a bányakörzetekben is. Több helyen alakulnak, illetve újjáalakulnak a MÉMOSZ, a bányász, a vasas és a vegyész szakszervezetek helyi csoportjai. A helyi vezetőségekben a baloldal befolyása erősödik, hiszen az új csoportok létrehozása a kommunisták és a velük szorosan együttműködők munkájának eredménye. Erősödik a baloldal az SZDP fővárosi és környéki pártszervezeteiben s a vidéki szervezetekben is, így Szegeden, Orosházán, Debrecenben, Kolozsváron, Kassán, Miskolcon. A munkásszervezetek legalitását sikerül bővíteni, a szakszervezetek és az SZDP tevékenysége lassan élénkül.

Az SZDP vezetősége arra számít, hogy a kormány kénytelen lesz javítani kapcsolatait a nyugati hatalmakkal, s e célból igényelnie kell az angolszász orientációt sürgető legális ellenzék politikai segítségét is. A liberális ellenzékkel együtt csak arra hajlandó, hogy a horthysta uralkodó körök partnerei legyenek a háborúból való kiugrás esetén; semmiképp nem hajlandók arra, hogy síkra szálljanak a kiválásért Horthyék nélkül és ellenükre. Az uralkodó körök ezzel számolnak, s az SZDP-t meg a liberális ellenzéket sújtó korlátokat némileg lazítják.

Az SZDP vezetősége nagyon vigyáz arra, hogy semmi olyat ne tegyen, amiért a kormány megneheztelhet, szervezeteiben viszont erősödik a baloldal, amely aktív harcot sürget. A Szociáldemokrata Pártban tehát ellentétes tendenciák érvényesülnek.

1943 tavaszán az antifasiszta erőknek sikerül új legális lehetőségeket teremteni a parasztság közötti munkához is. Megalakul a Parasztszövetség *földmunkás tagozata*. A Parasztszövetséget még 1941-ben kormánypárti és kisgazdapárti parasztpolitikusok hozták létre, mint közös paraszti érdekképviseletet. Vezetésében a kulákság képviselete dominál, s ezért e szervezetet kezdetben a szegényparasztság nem tekintette magáénak. Sikerült azonban elfogadtatni a földmunkás tagozat megalakításának tervét. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy a Parasztszövetség égisze alatt egy valóban földmunkás és szegényparaszti érdekeket képviselő demokratikus szervezet létesüljön.

1943 májusában a földmunkás tagozat önálló politikai szervezetként kezd működni. Elnöke Dobi István, a Kisgazdapárt balszárnyának képviselője, egyik titkára Iliás Ferenc, a KMP tagja, a Szabad Szó munkatársa. E szervezet központja rövid idő alatt a falvak százaival teremt kapcsolatot. Ebben segítségére van a Szabad Szó, amelynek jelentősége 1943-ban ismét növekszik.

A KMP Központi Bizottsága 1943 áprilisában *harci programot* bocsát ki, mely a háborúból való kilépés keresztülvitelének és az ország demokratikus átalakításának feladatait és céljait tartalmazza.

„Idegen és vesztett ügyért vérzik, pusztul a magyar" – állapítja meg a programnyilatkozat. Ha a hazaárulók tovább viszik a nemzetet a hitlerista háború útján, akkor „még nagyobb áldozat és veszteség vár az országra. Magyar katonák újabb százezreit fogják halálba kergetni Hitlerért. Megszállás fenyegeti az országot, átvonuló terep és hadszíntér lesz Magyarország. A szövetségesek bombázni fogják, a tengelyseregek pedig kifosztják az országot." Azok, akik a mai állapotokért felelősek, „a még szomorúbb jövőt készítik elő, hogy megőrizzék kiváltságaikat és meghosszabbítsák zsarnoki uralmukat a nemzet felett . . . Az egész nemzetnek talpra kell állnia, hogy elsöpörje a reakciót, a hazaárulókat."

A párt független, szabad, demokratikus Magyarország zászlaja alá hív „minden ipari és szellemi munkást, minden dolgozó parasztot, minden haladó polgárt". Nyilatkozatában azt is közli, hogy „támogat minden pártot, amely a nemzeti frontot építi, amely az ország függetlenségéért tettekkel síkraszáll". Az antifasiszta pártok megegyezését sürgeti, hogy valóra váljon „mindannyiunk közös célja: az ország függetlenségének visszaszerzése, a háborús politikával való szakítás, a demokratikus Magyarország megteremtése".

A nyilatkozat felhívja a politikusok figyelmét arra, hogy veszedelmes a habozás, a bizonytalanság s az, ha számukra „harmadrangú" kérdés a béke akkor, amikor a nemzetnek ez az első. Megállapítja, hogy a függetlenségért küzdő pártoknak *közös szervet* kell alakítaniuk, amely „közös program alapján vezeti az együttes harcot".

A *közös program* alapjául a következő öt pontot ajánlja:

1. Azonnali különbéke, az ország függetlenségének helyreállítása.
2. Új választás, a nép döntsön az ország sorsáról.
3. A demokratikus szabadságjogok biztosítása.

4. Az ország minden nemzetiségű állampolgárának teljes egyenjogúsága.
5. Földreform.

A KMP „a függetlenségi mozgalom egy résztvevőjétől sem kívánja elvei és programja feladását – mondja a nyilatkozat –, hanem azt, hogy ami mindnyájunk programjában közös, annak megvalósításán közösen dolgozzunk és ezt mindnyájan minden más elé helyezzük".

A *Kommunista Párt programját* 12 pontban foglalja össze. Ezek tartalmazzák a fenti öt pontot és emellett a párt további követeléseit.

Fő pontja a haladéktalan *különbéke* és a népre támaszkodó *nemzeti kormány* létesítése. Ennek feladata eltávolítani a hazaárulókat, békét kötni és helyreállítani az ország függetlenségét, megszüntetni mindennemű hadiszállítást a tengelyhatalmak részére és véget vetni annak, hogy az utóbbiak az ország közlekedési útvonalait használják.

A program követeli a *demokratikus jogokat*, egyben az összes politikai foglyok azonnali kiengedését és a politikai emigránsok szabad hazatérését.

Külön pont követeli *a törvény előtti egyenlőséget* nemre, fajra, származásra és vallásra való tekintet nélkül. Ez magában foglalja a barbár zsidóellenes törvények hatályon kívül helyezését, továbbá a nem magyar nemzetiségűekkel szembeni minden hátrányos megkülönböztetésnek, illetve a német nemzetiségűek kivételes jogainak megszüntetését.

A *nemzetiségek jogaival* kapcsolatban számarányuknak megfelelő képviselet biztosítását hirdeti az állami élet minden területén, továbbá autonómiát, jogot saját politikai, gazdasági és kulturális szervezetek alakítására.

A *földosztás* követelése kapcsán a program a 300 holdon felüli birtokok kisajátítását és ingyenes felosztását tartalmazza a föld tényleges megművelői, valamint a háborúban elesettek és a hadifogságba kerültek családja javára.

A program követeli a teljes *munkavállalási szabadság* biztosítását, és célul tűzi ki *üzemi tanácsok* létesítését. Ez egyik fontos kifejezője annak, hogy a proletariátus a reakció hatalmának megdöntésével saját társadalmi helyzetét is meg akarja változtatni, s nem fog belenyugodni a korlátlan tőkés kizsákmányolás rendszerének fenntartásába.

A program síkraszáll: *magasabb munkabérért, jobb ellátásért, a rekvirálások beszüntetéséért, a honvédcsaládok kártalanításáért*, továbbá *igazságos teherviselésért* s az adórendszer ennek megfelelő módosításáért.

A kommunisták, miközben áldozatkészen dolgoznak a legális szervezetek erősítéséért és védelméért, szembeszállnak azzal a jobboldali szociáldemokrata politikával, amely – a szervezetek működési lehetőségének megóvására hivatkozva – hallgatást, passzivitást, várakozást hirdet, s a munkásosztály politikai tevékenységét a polgári ellenzék uszályhordozójának szerepére kárhoztatja. A KMP nyilatkozata ezért hangsúlyozza: „A munkásosztályra vár az a történelmi feladat, hogy vezetője legyen Magyarország függetlenségéért vívott harcának." A munkásosztály nem várhat arra, hogy a politikai életben tevékenykedő polgári politikusok mikor lesznek hajlandók az aktív ellenállás útjára lépni. A munkásosztály önálló fellépése nagyobb aktivitásra serkentheti a fasizmussal szemben álló más rétegeket is.

A Kommunista Párt e programja megerősíti az antifasiszta nemzeti front kifej-

lesztésére irányuló, addig is követett politikáját. A párt a programot szóbeli agitáció és röpiratok útján népszerűsítette.

A Szovjetunióban élő magyar kommunista emigráció hasonló követeléseket tartalmazó programot állított össze és javasolt az antifasiszta függetlenségi mozgalomnak. Ezt a Kossuth Rádió útján ismertette.

*

1943 májusában – amikor a háború menetében már bekövetkezett a döntő fordulat – a Kommunista Internacionálé kimondta feloszlását.

A kommunista világmozgalom e szervezete Lenin vezetésével alakult meg 1919-ben, s az alapító pártok között ott volt a Kommunisták Magyarországi Pártja is. A III. Internacionálé tevékenysége kiemelkedő jelentőségű a nemzetközi munkásmozgalom történetében. Elősegítette a szocialista pártok és szervezetek forradalmi szárnyának megerősödését, önálló kommunista pártokká alakulását, az új pártok fejlődését. Sok ország munkásosztálya vívott nagyszerű csatákat az új Internacionálé zászlaja alatt. Sok ország, különösen a gyarmatok és félgyarmatok fiatal proletariátusát – melyeknek küzdelmét a II. Internacionálé pártjai idegenül nézték – a III. Internacionálé segítette politikai pártjaik megteremtésében és megerősítésében. A későbbiek során azonban a nemzetközi kommunista mozgalom egy központból való irányítása mind nehezebbé vált. Az egyes pártok nagyon eltérő viszonyok között működtek, önállóan kellett eldönteniük a követendő politika irányvonalát és a mindenkori harci taktikát. A Komintern ezt már kevésbé tudta segíteni, inkább nehezítette.

A Komintern VII. kongresszusa nagy nyomatékkal hangsúlyozta annak fontosságát, hogy az egyes pártok önállóan tevékenykedjenek és rugalmasabb harci taktikát alkalmazzanak. A második világháború éveiben a Komintern központi irányító tevékenysége gyakorlatilag is lehetetlenné vált. Mindezek következtében a Kommunista Internacionálé feloszlott. Történelmi szerepét betöltötte, túlhaladottá vált, tehát meg kellett szüntetni.

A Komintern feloszlatása alkalmával a KMP vezetésében olyan elgondolás alakult ki, hogy Magyarországon célszerű a Kommunista Pártot látszólag feloszlatni és új néven működtetni tovább. A Központi Bizottság 1943 júniusában ilyen döntést hozott. A párt új neve *Békepárt* lett. Ez az elnevezés előtérbe állítja a napirenden levő fő harci feladatot: a hitlerista háborúból való kiválást, s ugyanakkor kifejezi a lakosság túlnyomó többségének békevágyát. A párt formális feloszlatása – amit a Központi Bizottság egy felhívásban jelentett be – taktikai lépés, melynek az volt a célja, hogy a párt kommunista jellegének elrejtésével megkönnyítse más Hitler-ellenes pártok és csoportok együttműködését a kommunistákkal, és könnyebbé tegye a rendőri üldözéssel szembeni védekezést is. A KMP feloszlatását bejelentő röpirat átmenetileg zavart kelt a kommunisták és a rokonszenvezők körében; ezt a zavart a Békepárt tevékenysége hamar megszünteti.

A kommunisták mint a Békepárt tagjai dolgoznak tovább a szakszervezetek és az SZDP-szervezetek erősítéséért; mind több helyen újra létrehozzák az SZDP vezetősége által feloszlatott ifjúsági csoportokat is. Jelentősen nő a párt tevékenysége a Parasztszövetség földmunkás tagozatában, és bővülnek kapcsolatai a polgári

ellenzék egyes aktívabbá váló csoportjaival. Ebben bizonyos szerepet játszik az is, hogy az üldözéstől félők a Békepárttal inkább mernek kapcsolatba lépni. A Békepárt kommunista jellegének elrejtése azonban nem sikerül, hiszen tevékenységéből hamar kitűnik, hogy a KMP politikáját folytatja. A hatóságok mint kommunista pártot üldözik.

1943 nyarán a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt vezetői, kisgazdapárti kezdeményezésre, együttműködési megállapodást kötnek, s ehhez más legális ellenzéki csoportok is csatlakoznak. A helyzet sürgeti az összes antifasiszta pártok és szervezetek összefogását a tömegek háborúellenes küzdelmének kifejlesztése érdekében. A kommunisták ezt állandóan szorgalmazzák. A kisgazda–szociáldemokrata egyezmény azonban az angolszász győzelemre várakozók olyan szövetsége, melynek politikai bátorsága csak addig terjed, hogy a kormánytól a nyugati hatalmakkal való megegyezést sürgesse.

A Kisgazdapárt július végén, közvetlenül azután, hogy az olasz uralkodó körök a Mussolini-kormányt félreállították, memorandumot ad át Kállaynak a háborúból való kiugrásról. Ebben állást foglal amellett, hogy a kormány egyeztesse össze politikáját „a világ újjászervezésének immár kialakult angolszász alapelveivel", s e célból hajtson végre külpolitikai fordulatot. Számol azzal, hogy az angolszász hatalmak Németország vereségét követően a Szovjetunió határai mentén olyan államok létét kívánják, amelyek alkalmasak a népforradalom meggátlására. Erre kell tartalékolni az erőket, „ebben a felsőbbrendű rendező és rendfenntartó szerepben" – mondja a memorandum – kellene Magyarországnak „hasznossá és nélkülözhetetlenné tennie magát Közép-Európa újjárendezése számára". Úgy véli, hogy ennek révén megszerezhető egész Erdély, bekebelezhető Szlovákia is és Kárpát-Ukrajna szintén megtartható lesz. Sürgeti a magyar csapatok visszavonását a Szovjetunióból, a semlegesség kinyilvánítását, illetve megfelelő előkészületeket a kiugráshoz. Számol azzal, hogy az ország hadszíntérré válhat, mert ha jönnek az angolszászok, akkor vagy ők, vagy a németek igyekezni fognak „Magyarország központi helyzetének birtokába jutni". Hangsúlyozza, hogy Magyarországnak „akkor már világosan és határozottan dönteni kell viszonyáról a német birodalomhoz, politikailag és katonailag egyaránt". Bárhogyan alakulnak is a dolgok, „inkább a német haderővel való összetűzést kell vállalni, mintsem az angolszászokkal való harcot". Arra még nem gondolnak sem a memorandum készítői, sem a velük egyetértők, hogy a Vörös Hadsereg fogja átlépni a magyar határt.

A kormány táborában is szaporodik azoknak a száma, akik külpolitikai fordulatot sürgetnek; jelentősebb közöttük a Bethlen István körüli csoport. A legitimista főurak ugyancsak élénkebb tevékenységbe kezdenek, remélve, hogy a német szövetséggel kompromittált horthysta vezető körök örökébe léphetnek, s ők válnak majd az angolszászok megfelelő partnereivé. A kiugrás végrehajtásában azonban ők is mindenekelőtt a kormánnyal kívánnak együttműködni. Ezek a csoportok bátorították a Kisgazdapárt vezetőit memorandumuk benyújtására.

A Kisgazdapárt vezetői nem képesek szakítani a magyar uralkodó osztályok sovinizmusával. Amikor a döntő kérdés a nemzet létének megóvása és egyben a többi nép előtti becsületének visszaszerzése, ők újabb hódítási reményeket melengetve fordulnak az uralkodó körökhöz. Ilyen reményekkel sürgetik a kormányt, hogy idejében álljanak át a nyugati hatalmak oldalára. A memorandum benyújtóinak

nem az a hibájuk, hogy a horthysta vezető köröket is igyekeznek a háborúból való kiugrásra bírni, hanem az, hogy *csakis* tőlük várják a döntő lépést, holott őket is elsősorban a tömegek erőteljes fellépése szoríthatja vészterhes politikájuk módosítására. A Kisgazdapárt vezetői viszont elhatárolják magukat a tömegfellépések szorgalmazóitól.

A Kisgazdapárt a memorandumban kifejtett politika alapján lépett együttműködésre az SZDP vezetőségével, s együttesen fordulnak a horthysta körökhöz. A kormány képviselői tárgyalnak velük, számítva segítségükre az angolszász hatalmakkal való titkos megegyezés esetén, s még inkább a néptömegek háborúellenes fellépéseinek leszerelésében, meghiúsításában.

A Békepárt helyesli az SZDP és a Kisgazdapárt politikai szövetségét, de bírálja is. Együttműködésük ugyanis csak akkor hasznos az ország számára, ha az az aktív nemzeti ellenállást vállaló pártok szövetségévé fejlődik. Ennek útja pedig nem az elzárkózás a tömegharcot hirdetőktől, így a Békepárttól, hanem az összefogás velük. A párt szeptember elején kiadott röpiratában megállapítja: „Az idő sürget, cselekedni kell! Szükséges a demokratikus mozgalmak vezetőinek együttműködése", de nem elég követeléseikkel „Kállaynál előszobázni, nem történelmi alibi kell, *a tömegek erejével kell súlyt adnunk* és érvényt szereznünk a nemzet elemi érdekeinek". A röplap harcot hirdet a Kállay-kormány eltávolításáért, nemzeti kormány alakításáért és a rögtöni különbékéért.

A Békepárt röplapjai állandóan sürgetik, hogy a hadsereget tisztítsák meg a hitlerista kémektől, a fasiszta árulóktól, hogy védelmezhesse a nemzetet, ha a nácik az ország megszállásával akarják meghiúsítani a háborúból való kiválást. Követeli a röplapokban a politikai foglyok szabadon engedését, a nyilaskeresztes párt, az Imrédy-párt és a Volksbund feloszlatását, a magyar szabadság belső ellenségeinek megsemmisítését.

A Vörös Hadsereg új győzelmei és az olaszországi válság is kedvezőbbé tette a helyzetet a cselekvésre. A harci hangulat egyik megnyilvánulása, hogy az iparban terjed a munkalassítás, a haditermelés szabotálása. A munkafegyelem mindenfelé lazul. Az üzemi fogdák megtelnek fenyített munkásokkal. Az elkeseredést az is növeli, hogy tízezrével vezénylik az embereket a haditermelésbe katonai behívóval; az így munkára rendeltek még súlyosabb körülmények között dolgoznak.

A tömeges fenyítés ellenére szaporodnak a munkásmegmozdulások; ezeket a kommunisták és szociáldemokraták együttesen szervezik, részben spontánul keletkeznek. Fő követeléseik: a bérek emelése és az ellátás javítása, továbbá a hosszú munkaidő csökkentése, a bányákban a kötelező vasárnapi pótműszakok eltörlése, valamint az üzemi katonai parancsnokok önkényeskedéseinek megszüntetése. Ezeket memorandumba foglalva küldöttségek nyújtják be az üzemi parancsnokoknak, igazgatóságokhoz, a gyárosok szövetségeihez, az Iparügyi Minisztériumhoz.

A munkásfellépések szervezőit, élenjáróit sok helyen letartóztatják, internálják, illetve katonai behívóval mozgósítják, nagy részüket büntető munkásszázadba osztva a frontra küldik. Ez a kormány fő módszere, amellyel igyekszik gátat vetni a megmozdulások terjedésének. Sok esetben mégis kénytelenek a követeléseket részben teljesíteni, mert a termelés visszaesésétől tartanak. A haditermelés lassítását célzó mozgalom azonban terjed, a létviszonyok javítását követelő fellépések is folytatódnak, főleg a bányászatban, a vasiparban, a textiliparban.

A megmozdulások közül kiemelkedik a csepeli és a diósgyőri munkások harca. 1943. szeptember 2-án aWeiss Manfréd Művek munkásainak egy része sztrájkba lép: a martinüzemben, majd a csőgyárban és a durvahengerdében teszik le a szerszámot béremelésért. A mintegy ötezer munkás akciója egyben tüntetés a terror és a háború folytatása ellen. A kormány katonaságot vezényel a gyárba: a sztrájk vezetőit elfogják, a megmozdulást szeptember 5-re elfojtják.

Szeptember 9-én a diósgyőri vasműben robban ki tüntetés a háborúból való azonnali kiválásért. Az üzem dolgozói már az előző hónapokban akciót indítottak az ellátás javításáért, a bérek emeléséért. Most viszont kifejezetten politikai tömegfellépésre kerül sor. Kommunisták és szociáldemokraták vezetésével kétezer munkás vonul az igazgatóság épülete elé, követelve a békét. Előző nap vált ismertté az olasz kapituláció, a Békepárt erről szóló röpiratai s a Kossuth Rádió hírei és harci felhívásai elterjedtek a gyárban. A kommunisták ennek hatását is felhasználják a háborúellenes hangulat erősítésére, a béke melletti tüntetésre.

A csepeli, a diósgyőri akció és más gyárak kisebb megmozdulásainak sorozata kifejezte a munkásság általános szembefordulását a hitlerista háborúval.

A Békepárt, valamint a Kossuth Rádió felvilágosító tevékenységének hatására a parasztság is növekvő ellenállást tanúsít. A nagybirtokokra kivezényelt földmunkások ezrei tagadják meg a munkát és hagyják el kijelölt munkahelyeiket, dacolva a megtorlással. A terménybeszolgáltatás szabotálása mindinkább országos jelenséggé válik. Csupán Csongrád megyében 1943 augusztusában négyezer parasztgazdát büntettek meg a termény egy részének elrejtéséért. A beszolgáltatás szabotálása azonban folytatódik.

A Békepárt propaganda- és szervező munkájának elsőrendű szerepe van a helyi akciók terjedésében. Ezek során a párt szervezetei 1943 második felében erősödnek, és ez a fejlődés 1944 első hónapjaiban is folytatódik. A Központi Bizottságnak ekkor Kádár János a titkára. 1941-től ő a KMP budapesti területi bizottságának vezetője, 1942-ben lett a KB tagja, majd 1943-ban titkára. A Központi Bizottság tagjai között van Szirmai István az észak-erdélyi, Tonhauser Pál a felvidéki kommunista mozgalomból, továbbá Orbán László és Donáth Ferenc, akik az ifjúsági, értelmiségi, illetve falusi munka irányításában vesznek részt.

Az olasz kapituláció után, szeptember 10-én, az SZDP és a Kisgazdapárt vezetői közös értekezleten egyeztetik további politikájukat. Remélik, hogy az angolszászok már hamarosan jönnek, a horthysta vezető körök is rövidesen átállnak, s a két ellenzéki párt helyet kap majd az új kormányban. A tömegmozgalmak növekedése viszont gondot okoz nekik, s ezek támogatása helyett várakozásra intenek; félnek a tömegek balratolódásától és minden olyan lépéstől, amit a kormányzat „törvénytelennek" tekint. Mindkét párt vezetősége azzal magyarázza tagjainak ezt a politikát, hogy a Kállay-kormány már készül kiugrani a háborúból, várni kell.

A magyar uralkodó körök egy része még abban bízik, hogy az angolszász hatalmaknak nem érdeke Németország teljes veresége, ezért különbékét kötnek vele és Magyarországgal is, mielőtt még a szovjet csapatok átlépik a német és a magyar határt. E reménykedéssel szemben azonban már erős körükben a kétely: mind többen kétségesnek tartják, hogy jönnek-e az angolok és az amerikaiak. Horthy a reménykedőkhöz, Kállay a kételkedőkhöz tartozik, de ezek is, azok is az angolszász kapcsolatok erősítését szorgalmazzák. Eközben növekszik félelmük, hogy a

háborút követően népforradalom söpri el rendszerüket. Nyugtalanok amiatt is, vajon az elkerülhetetlen fordulat esetén az SZDP és a Kisgazdapárt képes lesz-e útját állni „1918 megismétlődésének", vagyis a nép forradalmi fellépésének.

Peyerék is, a Kisgazdapárt vezetői is igyekeznek eloszlatni a horthysta körök aggályait. Peyer novemberi beszédében tagadja, hogy ők még mindig hívei egy 1918-as fordulatnak, s felajánlja az SZDP szolgálatait a rend és a nyugalom fenntartására. A Kisgazdapárt elnöke, Tildy Zoltán is hangsúlyozza, hogy pártjuk kész „szemben állni a rendbontás minden kísérletével, a bujtogatás és a forradalom szellemével".

1943 november végén a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia kormányfői, Sztálin, Roosevelt és Churchill Teheránban háromhatalmi tanácskozást tartanak és december 1-én közzéteszik a Teheráni Nyilatkozatot, amely a Hitler-ellenes koalíció megerősödéséről tanúskodik. „Teljes egyetértésre jutottunk – mondja a nyilatkozat – a Kelet, Nyugat és Dél felől indítandó hadműveletek méretei és időpontja kérdésében." Nincs olyan erő, amely meggátolhatná a német hadsereg megsemmisítését és hadiüzemeik szétbombázását, s „támadásunk könyörtelen és növekvő erejű lesz."

A teheráni megállapodás a Vörös Hadsereg hadműveleteinek további fokozása mellett a nyugat-európai partraszállásnak, tehát a második front megnyitásának tervét is magában foglalja. A magyar kormánykörök még bizakodnak, hogy a nyugati hatalmak ezúttal sem fogják betartani a nyugati partraszállásra vonatkozó ígéretüket, a Hitler-ellenes koalíció felbomlásához fűzött reményük azonban tovább csökken. Kérdésessé vált számukra, vajon az angolszászok egyáltalán akarnak-e vagy képesek-e tenni valamit, hogy részt vegyenek Magyarország megszállásában, ha a Vörös Hadsereg bevonul az országba.

Az SZDP vezetősége igyekszik hasznosítani a szervezetek erősítésének növekvő lehetőségeit, s azt a tényt, hogy a tömegek háborúellenes és antifasiszta hangulata mind erőteljesebbé válik. A Pártvezetőség újabb Népszava-agitációt és tagtoborzást indít, ismételten támaszkodva ebben a kommunisták segítségére. Továbbra is visszautasítja azonban a kommunisták akciójavaslatait, a Békepárttal való együttműködést. 1943 decemberében, röviddel a Teheráni Nyilatkozat után, az SZDP vezetősége Borsod megyei tanácskozást tart Miskolcon. Itt Kéthly Anna beszél a háborús helyzetről s kijelenti: „hogy meddig tart még, ki bírja még, ez nem a mi kérdésünk", az SZDP számára csupán az a kérdés, „mi lesz a háború után".

A Békepárt körlevelekkel, emlékirattal fordul különböző Hitler-ellenes politikai csoportok képviselőihez. Emlékirata megállapítja: „nagy sikere a reakciónak, ha a demokratikus ellenzék háború utáni tervek készítésével tölti idejét, *s ezzel mintegy elismeri a hitlerista háború elsőbbségét és érinthetetlenségét, és szabad kezet ad folytatására*". Az SZDP és a Kisgazdapárt vezetősége ugyanis nem meri magáévá tenni a követelést, hogy Magyarország kérjen fegyverszünetet a Szovjetuniótól. Meghajol a horthysta vezető körök ama érvelése előtt, hogy egy ilyen lépés a náci birodalom retorzióját váltaná ki, s tudomásul veszi a szovjetellenes háborúban való további részvételt.

A Kállay-kormány a náci birodalom további kiszolgálását most azzal magyarázza, hogy Magyarország „védelmi háborút" folytat. A Békepárt memoranduma

leleplezi ezt a hamis érvelést is. Megállapítja: az agresszív hatalmak oldalán viseljük a háborút, s ez „nem válik védelmi háborúvá azáltal, hogy az erőviszonyok megváltozása következtében a mi országunk területe lesz a hadszíntér. Magyarország háborúja mindaddig Hitler háborúja marad, amíg . . . nem lép ki Hitler szövetségi rendszeréből." „A szabadságért, a demokráciáért, a haladásért viselünk-e háborút vagy Hitler pángermán imperializmusáért s a magyar reakció megmaradásáért – ez a döntő kérdés, nem pedig az, hogy határainkon belül vagy kívül harcolunk." Megállapítja azt is, hogy a különbéke még „közvetlen kockázatai és veszélyei tekintetében is előnyösebb Hitler háborújának folytatásánál".

Az emlékirat bírálja az ellenzéki pártok vezetőit, mert ingadoznak és hajlamosak arra, hogy a „demokratikus tábor politikáját a reakció elleni harc útjáról a reakcióval való alkudozás útjára térítsék le". Hibáztatja az 1918-as demokratikus forradalomtól való elhatárolódást is, és hangsúlyozza, hogy nem magyarázkodni kell a reakció előtt, hanem elsöpörni azt.

A Békepárt sürgeti, hogy ki-ki a maga erejével küzdjön a hitlerista háború folytatása ellen, a különbékéért. A párt tevékenysége nyomán szélesedik a szervezett munkalassítási mozgalom. A Hofherr-Schrantz Gépgyárban, a Láng Gépgyárban, a Ganz Vagonban, a csepeli Weiss Manfréd Művekben és több más budapesti és környéki üzemben erősödik az ellenállásnak ez a formája, s mind gyakrabban párosul géprongálásokkal, hajtószíjak elvágásával. Hasonló megmozdulások vannak vidéken is, Ózdon, Kolozsváron, Győrben és másutt, különösen a bányakörzetekben. Ez utóbbiakat a Békepárt központi bányászbizottsága szervezi, amely 1943 végén alakult meg, s kapcsolatokat teremt, pártcsoportokat létesít csaknem minden bányamedencében.

Elkezdődnek a rajtaütésszerű akciók, katonai raktárak felgyújtása. Komáromban, Mátyásföldön, Debrecenben, Máramarosszigeten egy-egy katonai raktár, illetve árukészlet lesz a tűz martaléka. Leég a MÁVAG egyik gépműhelye is. A parasztság ellenállása elsősorban a rekvirálásokkal szemben erősödik, s mind jelentősebbé válik a szökés a hadseregből: a bujdosó katonaszökevények száma már sok ezer, és segítésük nemzeti üggyé nő. Legjelentősebb az ellenállás Dél-Bácskában és a Muraközben. E területeken a jugoszláv kommunisták által szervezett partizánegységek harcolnak, s ezek soraiban több száz magyar munkás és szegényparaszt is küzd. 1943 végén Kárpát-Ukrajnában is alakulnak kisebb partizáncsoportok, amelyek megkezdik a fegyveres ellenállást ebben a körzetben, amely már hadműveleti övezet. A legjelentősebb közülük a Pataki Ferenc által vezetett partizánegység.

Kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttes erőfeszítésének eredményeként a szakszervezetek és az SZDP-szervezetek taglétszáma nő. Új szervezetek, új csoportok alakulnak, különösen a bányakörzetekben, Észak-Erdélyben, valamint Kassa és Rozsnyó körzetében. Mind hangosabban követelik a határozott harcot a háborút folytató kormány ellen. Ugyancsak sürgetik a nyilasok elleni akciókat, akik ismét támadják a munkásszervezeteket, verekedéseket provokálnak.

A szervezett munkásság határozottabb fellépését mutatja a Vasmunkás Otthonban 1944 februárjában megtartott összbizalmi-értekezlet is. Peyerék itt harcos kijelentéseket tesznek a nyilasokkal szemben, s ekkor már az 1918-as forradalomtól sem határolják el magukat, de továbbra is óvnak minden háborúellenes, kor-

mányellenes tömegfellépéstől. Több felszólaló viszont követeli, hogy *a magyar kormány forduljon a Szovjetunióhoz*, mert az ország csak így válhat ki a hitlerista háborúból. Peyerék megrettennek e fellépésektől; éles szóváltásokkal, fenyegetésekkel igyekeznek elhallgattatni e követelések hangadóit, s amikor ez nem sikerül, kivezettetik őket.

A különbéke, a Szovjetunióhoz fordulás sürgetése azonban egyre terjedt a szervezetekben és azokon kívül is. Nagymértékben ösztönzi ezt a Vörös Hadsereg téli offenzívájának sikere, a szovjet csapatok közeledése.

A különbéke követelése a falvakban is erősödik és egybekapcsolódik a parasztságot ért sérelmek elleni fellépésekkel, valamint a földreform követelésével. A Békepárt és a Kossuth Rádió propagandája tudatosítja a földműves szegénység körében, hogy a horthysta rendszer pusztulásával a nagybirtokosok uralmának is pusztulnia kell, s földjüket oda kell adni azoknak, akik megművelik.

Erősödik a nincstelen és szegényparasztság törekvése saját szervezeteinek létesítésére. A Parasztszövetség keretében működő földmunkástagozat helyi szervezeteinek létrehozásába bekapcsolódnak a volt földmunkás szakszervezeti csoportok és a szétvert SZDP-szervezetek egykori tagjai, vagy éppen ők kezdeményezik létrehozásukat. Kommunisták, szociáldemokraták, a Szabad Szó olvasótáborához és a Kisgazdapárt baloldalához tartozók vállvetve munkálkodnak e szervezetek erősítésén. Az ország különböző részein, különösen pedig a tiszántúli megyékben alakulnak a földmunkástagozat csoportjai.

1943 végén a földmunkás tagozat országos vezetősége előkészületeket tesz egy földmunkáskongresszus megtartására. Mindez a Parasztszövetség égisze alatt folyik, melynek vezetésében ott ülnek a kormánypárt „parasztképviselői" meg a Kisgazdapárt jobboldali vezetői. A kormány többszöri halasztás után azzal a feltétellel engedélyezi a kongresszus megtartását, hogy a kisgazdapárti jobboldal képviselői ott vezető szerepet kapnak.

A kongresszus 1944 februárjában Vésztőn ül össze, mintegy kétezer küldött részvételével. A küldöttek hét megyéből érkeznek. A tanácskozás során szó esik a parasztok napi sérelmeiről. Követelik a mezőgazdasági bérek emelését, a munkakörülmények javítását, a rekvirálások megszüntetését. Tiltakoznak az embertelen bánásmód miatt. A jobboldaliak fellépése dacára erőteljes hangot kap a háborúból való kiválás. Nagyfokú elégedetlenség nyilvánul meg a „sültgalambváró" politikával szemben. Kommunista kezdeményezésre beterjesztenek és elfogadnak egy programot, amely állást foglal a független, demokratikus Magyarország mellett, és messzemenő földreformot is követel.

A földmunkás tagozat tevékenységének és a vésztői kongresszusnak is egyik fontos jellemvonása az a felismerés, hogy csak a munkásosztállyal való összefogás vezet a független, demokratikus Magyarország megteremtéséhez, s egyben a falusi szegénység érdekeinek megfelelő földreformhoz. A kommunisták felvilágosító munkájának eredményeként egyben terjed az a felismerés is, hogy a néptömegek aktív fellépése nélkül nem lehet keresztülvinni a hitlerista háborúból való kiválást.

1944 március elején megjelent a *Béke és Szabadság*, a Békepárt illegális lapja, a párt felvilágosító és szervező munkájának újabb fegyvere. Első számának vezércikke megbélyegzi a 25 éves ellenforradalmi rendszert, amelynek hitvány urai

„idegen kézre játszották az országot", és amely „most készül művére feltenni a koronát". A háború határainkhoz közeledik s az ország hadszíntérré válhat, a kormány azonban „nem a *különbéke* megkötését szorgalmazza, hanem újabb és újabb hadosztályokat küld a keleti front poklába". A lap a harc erősítését szorgalmazza, hogy az ország ne zuhanjon még mélyebb katasztrófába. „Harcot a hitlerizmus és magyarországi bérencei ellen! Harcot a békéért és kenyérért, a földért és szabadságért!"

1944 márciusában a belpolitikai helyzet rendkívül feszült. A nép sürgeti a háborúból való kiválást, a fegyverszünetet. A Vörös Hadsereg már a Kárpátok előterében van, de a kormány az angolszászokra vár. Az angolszászok viszont Magyarország kapitulációjára várnak.

A kontaktus a horthysta vezető körök és a nyugati hatalmak között erősödik, de semmire sem vezet. A hitlerista vezérkart ugyanakkor nagyon nyugtalanítja a magyarországi helyzet, a náciellenes hangulat országos terjedése s a magyar uralkodó körök angolszász kapcsolatai. Elhatározzák, hogy megszállják Magyarországot.

A horthysta vezető körök tudják, látják, mi készül. Dönteniük kell, hogy a rendelkezésükre álló 1. magyar hadsereg és egyéb katonai alakulatok mozgósításával megkíséreljék a német megszállás elhárítását, s e célból vállalják az együttműködést a demokratikus erőkkel, vagy kapituláljanak a nácik előtt.

Hitler hívására Horthy Németországba utazik, s azzal próbálja elhárítani a megszállást, hogy erre a német vezérkarnak semmi oka nincs, mert Magyarország a végsőkig kitart a náci birodalom mellett. Horthy és szűkebb köre számára nem az volt a kérdés, hogy a német megszállással szemben a katonai ellenállás útjára térjenek-e vagy sem, hanem az, hogy ha Hitlerék ragaszkodnak a megszálláshoz, akkor ők lemondjanak-e vagy maradjanak; passzív félreállás vagy tevőleges behódolás formájában vegyék-e tudomásul a megszállást. Hitlerék azt kívánják Horthytól, hogy menessze a Kállay-kormányt, de ő maradjon a helyén, és segítse elfogadtatni a megszállást, segítse elő Magyarország erőforrásainak teljesebb mozgósítását a szovjet csapatok feltartóztatására.

A legális ellenzéki pártok vezetői is látják, mi készül, és várnak; várják, hogy Horthyék elszánják-e magukat a szembenállásra vagy ismét behódolnak. Várnak, bár saját létük is veszélybe kerül. Nem hallgatnak a kommunisták, a Békepárt szavára, nem hajlandók az önálló akcióra, nem mernek a nép mozgósításának útjára lépni.

Mialatt Horthyval Németországban tárgyalnak, a német csapatok átlépik a határt. A Kállay-kormány és a vezérkar semmit sem tesz ennek meggátlására. Várnak Horthy üzenetére: félreállni vagy maradni. S a hitlerista csapatok 1944. március 19-én ellenállás nélkül megszállják Magyarországot. A megszállókkal együtt bevonul a német politikai rendőrség, a hírhedt Gestapo is.

SZABAD NÉP

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA

(A.K.) SZERKESZTŐSÉGI HIVATALOS LAPJA

[illegible] I. évfolyam, 1. szám. Budapest, 1942. XI. 1.

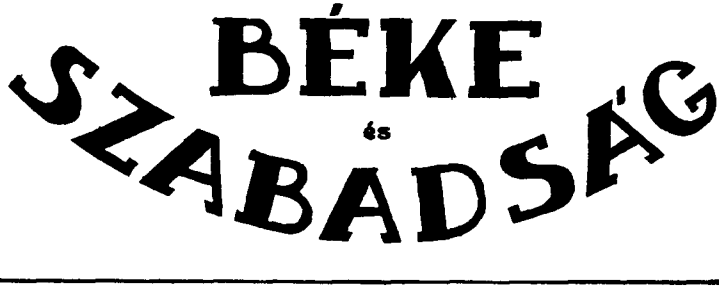
BÉKE

és

SZABADSÁG

1944 március hó. Kiadja: a BÉKEPÁRT 1 szám

MAGYAR FRONT

1944 AUGUSZTUS KIADJA: a Demokratikus Pártok Szövetsége 1. SZÁM

Szabad Nép, megjelent Budapesten 1942-ben és 1944-ben;
a Béke és Szabadság, megjelent Budapesten 1944-ben;
a Magyar Front, megjelent Budapesten 1944-ben. Készült
a Kommunista Párt nyomdájában

Küzdelem a náci megszállók és cinkosaik ellen.
A Magyar Front.
A Kommunista Párt 1944. szeptemberi kiáltványa

A náci birodalom lerohanta és letiporta szövetségesét, mellének szegezett fegyverrel kényszerítette, hogy elégítse ki további követeléseit, hajtsa végre újrabb parancsait. A horthysta hatalom ellenállás nélkül, megszégyenítve fejet hajtott a német imperializmus előtt, amelynek szolgálatába szegődött.

A német megszállás megrendítette az egész országot. Megnövekedett a nép gyűlölete Hitlerékkel szemben, a nyilasok és a Volksbund tábora viszont ujjongva fogadja patrónusait. Éles polarizálódás keletkezik a középosztályban s az uralkodó osztályok táborában is. Egy részük elutasítja a német megszállókkal való együttműködést, más részük viszont passzívan tudomásul veszi a megszállást vagy készséggel vállalja ezek követeléseinek és parancsainak teljesítését. A horthysta vezető körök nagyobb része, maga Horthy is, a megszállókkal való együttműködést választja. Horthy az eddigi berlini magyar követet, Hitlerék bizalmi emberét, Sztójay Dömét nevezi ki az új kormány élére. A német megszállás a terror új hullámát indítja el. A Gestapo a magyar politikai rendőrség segítségével néhány nap alatt több mint háromezer antifasisztát hurcol el. Mindenekelőtt a szakszervezetek, az SZDP-szervezetek, a szocialista kulturális és sportegyesületek, valamint a Parasztszövetség földmunkás tagozatának baloldali aktivistáit fogják el. Az SZDP és a Kisgazdapárt néhány vezetőjét, s angolszász kapcsolataik miatt több legitimista, valamint kormánypárti politikust is letartóztatnak. A Sztójay-kormány betiltja a Szociáldemokrata Pártot meg a Kisgazdapártot és más náciellenes szervezeteket, köztük a Parasztszövetséget. A szakszervezeteket formálisan nem tiltják be, de munkájukat megbénítják. Csupán néhány szakszervezet központja működik kormánybiztosok ellenőrzésével.

A horthysta uralkodó körök azzal indokolják a megszállók kiszolgálását, hogy ez német segítséget biztosít a közeledő Vörös Hadsereg ellen az ország határainak megvédéséhez. A náciknak nagyon előnyös a magyar uralkodó körök behódolása, mert ez lehetővé teszi számukra Magyarország erőforrásainak és embertartalékainak teljesebb mozgósítását.

A horthysta vezérkar 1. magyar hadsereg megerősítésére pótalakulatokat és hat újabb hadosztályt vezényel a Kárpátok térségébe. A német vezérkar rendelkezésére bocsátot két további hadosztályt, amelyeket a lengyelországi hadszíntérre dobnak át, növelve az odavezényelt magyar alakulatok számát. Felállítanak egy úgynevezett tartalék hadsereget is.

Az 1. magyar hadsereg az egyik német hadseregcsoport alárendeltségében van. A hitlerista vezérkar két-három német hadosztályt és más kisebb német egységeket oszt be az 1. magyar hadseregbe, hogy „erősítse" annak védelmét. Létszáma a hozzá „beosztott" német egységekkel együtt 320 ezer főre emelkedik, amelyből több mint 250 ezret Magyarország állított ki. A német vezérkar rendelkezésére bocsátott többi magyar egység létszáma mintegy 70 ezer.

A magyar katonák újabb tíz- és tízezrei pusztulnak el a náci birodalom és a horthysta uralom védelméért.

Az ország kirablása is mind nagyobb méreteket ölt. A Hitler-kormány meg-

követeli, hogy a magyar mezőgazdaság termékeinek a lehető legnagyobb részét rendelkezésükre bocsássák, a magyar ipar még fokozottabban a náci haditermelés kiegészítője legyen és – hitelbe szállítson. Ilyen módon 1944 október közepéig újabb kétmilliárd pengő értékű árut viszenk ki az országból minden ellenszolgáltatás nélkül. Ezenkívül havi 200 millió pengőt fizettetnek a magyar állammal a német megszálló csapatok költségeinek fedezésére.

Az állam az ipari vállalkozóknak, a földbirtokosoknak, a nagykereskedőknek megfizeti az árut, biztosítja részükre a háborús hasznot. A költségeket továbbra is pénzrontás útján teremtik elő. Az előző évivel szemben a kibocsátott bankjegyek mennyiségét 1944-ben megháromszorozzák. Az amúgy is súlyos ellátási helyzet még keservesebbé válik, az uzsorapiac tovább szélesedik.

Magyarország háborús megterhelése 1944-ben, csupán az állami költségvetés útján, a nemzeti jövedelem felét viszi el. Ennek kétötöde a náciknak hitelbe végzett áruszállítás és a megszállás terhe, s háromötöde Magyarország közvetlen háborús részvételének költsége.

A növekvő országpusztítás során mind a német, mind a magyar fasiszták fokozzák a fajgyűlöletet, különösen az antiszemitizmust. A zsidó származásúak üzleteit és műhelyeit bezárják, őket gettókba zsúfolják s vagyonukat prédául dobják a fasiszta csőcseléknek; így igyekeznek elterelni a figyelmet az ország fokozódó kifosztásáról. Megkezdődik a zsidók tömeges deportálása a nácik kényszermunkatáboraiba és halálgyáraiba. Horthy és környezete a hozzájuk közel álló zsidó nagytőkések részére biztosítja a „kivételezettséget", a többi az antiszemita őrület martalékává válik. A deportáltak száma mintegy 450 ezer. Eközben a magyar katonák százezreit küldik a frontra a fasiszta uralom megnyújtásáért, s maximálisan növelik az ország háborús megterhelését.

*

A Békepárt, a kommunisták sokat üldözött pártja az, amely politikailag felkészülten tud szembenézni a náci megszállás következtében megnövekedett veszedelemmel. Szervezetileg is szilárdabb, bár a letartóztatások során többször is súlyos veszteségek érték. Akcióképesebbnek bizonyul minden más antifasiszta pártnál.

A Békepárt rögtön a megszállók bevonulása után kiáltványt bocsát ki, amelyben ellenállásra hívja fel az ország népét. Hitlerék „vesztett háborújukat – mondja a kiáltvány – a mi pusztulásunk árán akarják meghosszabbítani". Megállapítja, hogy a náci megszállás „az ország kifosztását, százezrek halálát, városaink tönkrebombázását, *az ország hadszíntérré válását, hazánk és népünk pusztulását*" jelenti. E veszéllyel szemben „csak az egységes nemzet szabadságharca mentheti meg a hazát". Harci csoportok alakítására hív fel, s arra, hogy a katonák fegyvereiket fordítsák a hitlerista megszállók ellen, a munkások szabotálják a termelést, a parasztok rejtsék el a termést, a tisztviselők szabotálják a közigazgatást.

A Békepárt röpirataiban felhívja az illegalitásba szorult Hitler-ellenes pártokat, szervezeteket, politikai csoportokat, hogy lépjenek szövetségre a nemzeti függetlenség kiharcolásáért, hozzák létre a Magyar Frontot. A párt képviselői megkeresik az SZDP, a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt vezetőit, javasolva, hogy

együttesen szólítsák fel a népet a nácik és cinkosaik elleni harcra, s együttesen szervezzék a küzdelmet, beleértve a fegyveres ellenállást is.

A Békepárt erőfeszítései több heti tárgyalás után sikerrel járnak, s 1944 májusában megalakul a *Magyar Front.*

Az SZDP vezető gárdájában túlsúlyra jutott az a felismerés, hogy a kommunistákkal való politikai szövetség szükséges; a jobboldaliak háttérbe tolódnak. Miután a kommunisták javaslatát a Magyar Front létrehozására az SZDP vezetői elfogadták, a Kisgazdapárt vezetői is csatlakoznak hozzá. A Parasztpárt részvételét a kisgazdák elutasítják, viszont támogatják a Kettős Kereszt Szövetség elnevezésű legitimista csoport bekapcsolódását. Ugyanis arra törekednek, hogy az antifasiszta szövetség vezetésében a forradalmi erők képviselete szűkebb legyen, a tőkés rendszer fennmaradását kívánók túlsúlyban legyenek.

A Magyar Front június elején kiadja első felhívását, amelyben a Békepárt, a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Kettős Kereszt Szövetség hírül adja, hogy antifasiszta nemzeti frontot létesítettek a megszállók és a hazaárulók ellen. A kiáltvány azokat a harci feladatokat jelöli meg, amelyeket a kommunisták előzőleg is hirdettek, de csak most sikerült az SZDP és a Kisgazdapárt vezetőivel elfogadtatni.

A kiáltvány – mely különböző politikai felfogást valló pártok együttes felhívása – megállapítja: „A 25 éves ellenforradalmi reakció minden árnyalata nemzeti érdekünk árulója lett... A fasiszta pártok és csoportok féltékenyen versenyeznek egymással, hogy melyikük szállít több magyar vért, verejtéket, kenyeret, s melyikük kapja meg érte a vérdíjat a hódítótól." A Magyar Front *„új szabadságharcot, új népháborút" hirdet*, s célja: „a német hódítók és cinkosaik kiverése, béke a szövetségesekkel s a minden ízében demokratikus, szabad Magyarország alapjainak lerakása".

Az ellenforradalom a nemzetárulás szégyenbélyegét születése pillanatától magán viselte. A kommunisták e felfogását a kisgazdapárti vezetők legtöbbje s a legitimisták sem osztják; elismerték azonban, hogy a reakció „minden árnyalata", amelyek egyikével-másikával ők nemegyszer együttműködtek, eladta az országot a megszállóknak. Elismerték demokratikus rendszer létesítésének szükségességét is, de ők a „minden ízében demokratikus" rendszeren mást értenek, mint a munkásság és a falusi szegénység forradalmi erői. Most azonban a hitlerista megszállók elleni közös harc van napirenden.

Röviddel a Magyar Front kiáltványa előtt, 1944. május 13-án jelent meg a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok kormányának együttes felhívása a náci birodalom vazallusaihoz: Magyarországhoz, Romániához, Bulgáriához és Finnországhoz. Felszólították ezeket az országokat, hogy szakítsanak a hitlerista Németországgal. Ezzel megrövidíthetik az európai háborút, csökkenthetik saját veszteségeiket és elősegíthetik a szövetségesek győzelmét. „Nem mentesülhetnek a felelősség alól – mondja a felhívás –, amiért részt vettek a háborúban a náci Németország oldalán", de csökkenhet felelősségre vonásuk mértéke, ha kiválnak a hitlerista háborúból; ha viszont tovább folytatják a háborút, annál szigorúbb feltételeket írnak elő majd számukra. Haladéktalanul dönteniük kell tehát, kitartanak-e a náci birodalom mellett vagy szakítanak vele, amikor szakításukkal még hozzájárulhatnak a szövetségesek győzelméhez.

A Magyar Front kiáltványa – a szövetséges hatalmak májusi felhívása nyomán – igyekszik nyomást gyakorolni a horthysta körökre, hogy ragadják meg az utolsó alkalmat, és szakítsanak Hitlerékkel. „A szövetségesek minden órában várható egyesült rohama – mondja a kiáltvány – lehetővé teszi, hogy az offenzíva kibontakozásakor nyíltan szembeforduljunk a németekkel, hogy kilépjünk a háborúból. Ebben bennünket sem Sztójay maroknyi terrorista bandája, sem a német megszállás nem akadályozhat meg." A megszállókkal való együttműködés szovjetellenes érveivel szemben a kiáltvány leszögezi: „A Szovjetunió nem veszélyezteti, hanem megvédi függetlenségünket." E megállapítás egyértelmű a Szovjetunióhoz való fordulás sürgetésével.

A Magyar Front felhívása a hangsúlyt a nép harcra buzdítására helyezi. A katonaszökevények és a politikai üldözöttek segítésére szólít fel, s a munkásokat a haditermelés szabotálására, a parasztokat a termény elrejtésére s a katonákat arra bátorítja, hogy *fordítsák fegyvereiket a náci hódítók ellen és menjenek át a Vörös Hadsereghez.*

A Magyar Front létrejötte a nemzeti ellenállásnak újabb ösztönzést ad. Különösen a hadiipari termelés szabotálása növekszik nagy ütemben, s a katonaszökevények, a katonai behívást megtagadók száma emelkedik gyorsan. A Békepárt szorgalmazza fegyveres ellenállási csoportok szervezését, de az SZDP és a Kisgazdapárt vezetői ezt ekkor még elutasítják.

Az SZDP vezetői, akik keresztülvitték pártjuk összefogását a Békepárttal és részt vettek a Magyar Front létrehozásában, egyetértenek a haditermelés szabotálásával, s a kommunisták és szociáldemokraták ezt közösen szervezik. Szoros együttműködés fejlődik ki a politikai üldözöttek bújtatásában, segítésében és az általános antifasiszta propagandában. A fegyveres ellenállásban való részvételt az SZDP vezetői nem vállalják, mert úgy vélik, hogy fontosabb a szervezetek átmentése a felszabadulás utánra.

A Kisgazdapárt képviselőit a párt mögött álló demokratikus hazafias erők sürgetése, a Békepárt megnövekedett tekintélye s a szovjet csapatok benyomulása a Kárpátok övezetébe késztette arra, hogy csatlakozzanak a Magyar Fronthoz. Tért nyert körükben az a felismerés, hogy a fasiszta rendszer pusztulása után aligha juthat jelentős szerephez a politikai életben olyan párt, amelyik nem teszi magáévá nyilvánosan is a náci birodalommal való szakítás követelését, nem vállalja az együttműködést a munkásosztállyal s annak forradalmi pártjával. Tevékenységüket azonban a további várakozás jellemzi; várnak arra, hogy Horthy menessze a Sztójay-kormányt, nevezzen ki helyette másikat, amely majd szakít Hitlerékkel.

1944. június 6-án az angolszász inváziós haderő végre partra szállt Franciaországban, *megnyitották a második frontot.* Nagy erőkkel vonulnak fel, s bár viszonylag lassan, de nyomják vissza a német erőket. Augusztusban Párizshoz közelednek. A párizsi munkásság a Kommunista Párt vezetésével augusztus 18-án fegyveres felkelést robbant ki, s néhány napos küzdelemmel Párizs nagy részét felszabadítja, meghiúsítva, hogy a visszavonuló hitlerista seregek elpusztítsák a várost. Az angolszász erők augusztus 25-én vonulnak be Párizsba.

Ezekben a napokban a Vörös Hadsereg áttörte a német–román frontot, és Románia területére lépett. Ennek hatására az antifasiszta népi erők, amelyek üdvö-

zölték a felszabadító szovjet csapatokat, valamint az uralkodó osztályok angolszász orientációjú körei, együttes fellépésükkel megbuktatták a politikailag már elszigetelt fasiszta kormányt. A népi erők a Kommunista Párt vezetésével ártalmatlanná tették a fasiszta szervezeteket. Az átállt román csapatok pedig a Vörös Hadsereggel együttműködve részt vettek az ország területén levő német alakulatok gyors szétverésében és lefegyverzésében.

Néhány nappal Románia átállása után, 1944 augusztus végén, kommunisták vezetésével Szlovákiában felkelés tör ki. A felkelők felszabadítják Besztercebányát, Zólyomot és a szlovák hegyvidék nagyobb részét. Sok száz magyar is részt vesz a nagyszerű harcban.

Románia átállása és a besztercebányai felkelés után rendkívül kedvező a helyzet ahhoz, hogy Magyarország is haladéktalanul kövesse a román példát. Augusztus 24-én menesztik is a Sztójay-kormányt, s néhány nap múlva kinevezik az új kormányt Lakatos Géza tábornok vezetésével. Sokan remélik, hogy ez a kormány siet élni a lehetőséggel. Szeptember 4-én Finnország és szeptember 8-án Bulgária is kiválik a hitlerista blokkból. Másnap Szófiában antifasiszta felkelés megdönti a fasiszta rendszert, s Bulgária átáll a Hitler-ellenes koalíció oldalára. A Lakatos-kormány azonban a szovjetellenes háborúból való kiválás helyett annak folytatása mellett dönt, és azt is elhatározza, hogy hátba támadja a náci birodalommal szakító Romániát.

A horthysta uralkodó körökben – bár egy részük sürgeti a rögtöni fegyverszünetkérést – túlsúlyban vannak azok, akik a szovjetellenes háborút mindaddig folytatni akarják, amíg megérkeznek az angolszászok. Ebben látják a rendszer átmentésének egyetlen lehetőségét. Románia megtámadásában a kormány nem egységes. Az augusztus 25-i minisztertanácsi ülésen a külügyminiszter-helyettes közli: „az angolszászok kitartást ajánlanak az oroszokkal szemben, de nem idegen területen", s ezért ellenzi az átállt Románia hátbatámadását. A Lakatos-kormány azonban, Horthyval egyetértésben, hamarosan a támadás mellett dönt. Német katonai segítséget kér a Vörös Hadsereg feltartóztatásához, és szeptember 5-én a magyar csapatok betörnek Dél-Erdélybe. A horthysta uralkodó köröket a mérhetetlen szovjetellenesség, a népforradalomtól való félelem, az elvakult hódítási vágy, valamint a hitlerista vezérkar biztatása készteti az újabb kalandor lépésre, súlyosbítva vele Magyarország helyzetét.

A Vörös Hadsereg csapatai gyorsan benyomulnak Dél-Erdélybe, s a román alakulatokkal karöltve még szeptemberben kiverik onnan a magyar csapatokat. A szovjet haderő egyik előretolt egysége, átlépve a magyar határt, szeptember 26-án elfoglalja Makót. Miközben a német és a magyar vezérkar a Kárpátokban hosszabb védelmi harcokra igyekszik berendezkedni, a Vörös Hadsereg eléri az ország délkeleti, déli határait, s Magyarország felszabadítására összpontosítja erőit.

*

A Vörös Hadsereg közelsége megnöveli mindenekelőtt a munkások és szegényparasztok reményeit, hogy közel van a felszabadulás és a teljes leszámolás azzal a rendszerrel, amely a népet 25 éven át kegyetlenül elnyomta, az országot háborús

katasztrófába sodorta. A forradalmi erők önbizalmát növeli az, hogy a Szovjetunió, a munkás-paraszt állam seregei hozzák a felszabadulást Magyarországnak.

A haditermelés szabotálása a megszállás hónapjaiban nagy méreteket ölt, különösen a vasiparban és a bányákban. Rohamosan nő a munkahelyről önkényesen eltávozók száma. A bányák parancsnokai augusztus–szeptemberi jelentésükben a széntermelés felére csökkenéséről számolnak be. Egyes vasipari hadiüzemek termelése még jobban visszaesik. Csepelen augusztus 25-én felrobbantják a magnéziumraktárt. Kisebb szabotázsakciók országszerte szaporodnak.

A kommunisták megkezdik a fegyveres ellenállás szervezését; nem várnak arra, hogy a horthysta uralkodó körök rászánják-e magukat a szakításra Hitlerékkel. A párt Központi Bizottsága egy katonai bizottságot alakít harci csoportok létesítésére és tevékenységük irányítására. Ennek vezetésével Pálffy Györgyöt bízza meg. Szeptemberben megalakulnak az első fegyveres harci csoportok Budapesten és a vidéki ipari meg bányakörzetekben.

A Szovjetunióból is érkeznek fegyveres csoportok, hogy segítsék a partizánharc kifejlesztését. 1944 augusztusában megkezdi akcióit Kárpát-Ukrajnában a Rákóczi-csapat, szeptemberben a felvidéki körzetben a Petőfi-csapat, s nemsokára újabb csoportok is érkeznek. A Szovjetunióban menedéket kapott magyar kommunisták, valamint a szovjet partizánokhoz átment vagy az antifasiszta hadifogoly-mozgalomban forradalmi hazafiakká nevelődött magyar katonák alakították e csoportokat. Mindegyik csoporttal jött egy-két tapasztalt szovjet tiszt és harcos is, hogy a magyarokkal együtt pusztítsák az ellenséget a fasiszta haderő arcvonala mögötti területeken.

A párt 1944 szeptemberétől ismét *Kommunista Párt* néven folytatja tevékenységét. A Központi Bizottság még 1944 márciusában megállapította, hogy a Békepárt kommunista jellegének elrejtése nem sikerült. Ugyanakkor egyes pártellenes csoportok a párt nevének megváltoztatását arra használták fel, hogy saját frakciójukat nyilvánítsák KMP-nek. A demokratikus Magyarország jelszavával szemben ők a proletárdiktatúra szószólóiként lépnek fel, és megalkuvásnak nyilvánítják az antifasiszta nemzeti összefogást. Baloldali jelszavakkal s a kommunista név bitorlásával tévesztik meg a kommunista érzelmű embereket. A Központi Bizottság a tanulságokat mérlegelve s egyben azért, hogy a munkásosztály szerepét a függetlenségi mozgalomban erőteljesebben hangsúlyozza, elhatározza, hogy visszaállítja a párt kommunista elnevezését. A német megszállás közbejötte miatt azonban ez halasztást szenvedett, s csak 1944 szeptemberében került sor e lépésre. Ezt követően a Békepárt összes szervezetei és tagjai a Kommunista Párt szervezeteiként és tagjaiként folytatják tevékenységüket.

A Kommunista Párt nevében kiadott első szeptemberi röpirat tudatosítja, hogy a párt politikai irányvonala ugyanaz, amit addig is követett; nem változtat ezen sem az, hogy mi a párt neve, sem az, hogy a Vörös Hadsereg az ország határainál áll. A röpirat megállapítja, hogy a munkásosztály egysége és szövetsége a parasztsággal, továbbá a Szovjetunió és az európai munkásmozgalom hatalmas előretörése megteremtette a lehetőséget, hogy „országunk demokratikus átalakulás révén is eljuthasson a szocializmushoz. Ezért pártunk a demokratikus Magyarország megteremtését állította közvetlen feladatul." Pártállásra való tekintet nél-

MAGYAROK!

A Vörös Hadsereg nem mint hóditó jön hozzátok, hanem mint olyan hadsereg, amely a német elnyomók igája alól szabadit fel benneteket.

A felszabadító Vörös Hadsereg felhívása a magyar néphez

kül minden erőt össze kell fogni – hangoztatja a röpirat –, akik készek küzdeni a német megszállók és kiszolgálóik ellen, a nemzet megmentéséért.

A szocializmus közvetlen célja ezt az összefogást nem segítené, hanem bomlasztaná. A megszállók és cinkosaik éppen azért ijesztgetik a polgárságot és kispolgárságot, ha jön a Vörös Hadsereg – jön a proletárdiktatúra. A Kommunista Párt nem titkolja, hogy célja a szocialista Magyarország, de ismételten hangsúlyozza, hogy most a demokratikus Magyarország megteremtéséért való harcot tekinti közvetlen feladatának, s bízik abban, hogy a demokratikus átalakulás útján is eljuthatunk a szocializmushoz.

A fő figyelmet a röpirat az ország felszabadításáért vívott harc gyorsabb fejlesztésére irányítja, s arra, hogy hangsúlyozza a proletariátus szükségszerű vezető szerepét az antifasiszta nemzeti felszabadító háborúban. Tudatosítja, hogy a munkásosztályra vár a nagy nemzetközi feladat: a demokratikus átalakulás útjára vezetni az országot. Fegyveres harcra, sztrájkokra, tüntetésekre buzdít. Hirdeti, fegyverrel kell kiverni a német megszállókat, s tömegmegmozdulásokkal, sztrájkokkal, tüntetésekkel kell átállásra kényszeríteni a kormányt.

A munkásság háborúellenes hangulata általános; a nép várja, sürgeti a szakítást Hitlerékkel. E hangulat egyik jelentős megnyilvánulása a Diósgyőri Vasmű dolgozóinak újabb háborúellenes megmozdulása szeptember 21-én. A kommunista pártcsoport kezdeményezésére több mint kétezer ember vonul az igazgatóság elé, követelve a kiválást a hitlerista háborúból.

A párt illegális lapja 1944 szeptemberétől ismét *Szabad Nép* címmel jelenik meg. Szeptemberi számának vezércikke kiemeli: a fasizmus feletti győzelem közel van, ha azonban Magyarország folytatja a nácik oldalán a háborút, akkor a szenvedés ideje meghosszabbodhat, és nagy pusztulás fenyegeti az országot.

A Kommunista Párt javaslatára a Magyar Frontot alkotó pártok 1944 szeptemberében közös intéző bizottságot létesítenek. A Magyar Front intéző bizottságában a Kommunista Pártot Kállai Gyula, az SZDP-t Szakasits Árpád, a Kisgazdapártot Tildy Zoltán képviseli.

A Magyar Front kisgazdapárti és legitimista résztvevői tevékenységüket arra összpontosítják, hogy sürgessék Horthynál és a Lakatos-kormánynál a fegyverszünetkérést, amíg nem késő. A tömegek mozgósításától most is félnek. A Kommunista Párt ugyancsak fontosnak tartja, hogy a Magyar Front pártjai szólítsák fel Horthyt és környezetét az átállásra, s a nácikkal való szakítás esetén felajánlják a Magyar Front együttműködését. Hangsúlyozza azonban, hogy mindenekelőtt a tömegek fellépésével lehet a magyar uralkodó köröket fegyverszünetkérésre szorítani.

1944. szeptember 20-án a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt közös memorandumot küld Horthynak, sürgetve az átállást. A memorandum megállapítja, hogy „Németország teljes katonai veresége elkerülhetetlen", s Magyarország számára „elérkezett az utolsó pillanat, amikor a magyar földön előrenyomuló orosz hadsereggel egyesülve megakadályozhatjuk, hogy országunk földje hadszíntérré váljon". Ez az előfeltétele annak is, hogy az elkerülhetetlenül bekövetkező demokratikus átalakulás „a társadalmi ellentétek végsőkig való kiéleződése nélkül, *a magyar demokratikus pártok és a magyar hadsereg*

együttműködése alapján mehessen végbe". A memorandum a következőkben jelöli meg a tennivalókat, amelyek a kívánt cél elérését biztosíthatják:

„1. A magyar hadsereg beszünteti a további ellenségeskedést a szövetséges hatalmak haderőivel, és az ország területén levő német haderőt lefegyverzi.

2. Magyarország bejelenti, hogy hadat üzen Németországnak.

3. Ezzel egyidejűleg delegációt küld a szövetséges hatalmak kormányaihoz a fegyverszünet megkötése és a Németország elleni katonai együttműködés megteremtése érdekében.

4. Koalíciós kormány alakul a Magyar Front pártjai és a hadsereg képviselőiből."

A memorandum követeli, hogy haladéktalanul szüntessék meg a demokratikus pártok üldözését és bocsássák szabadon a politikai foglyokat. Ugyancsak követeli a hadsereg és más fegyveres alakulatok élén álló Hitler-barát vezetők leváltását, s „mindazoknak a katonai és polgári személyeknek a letartóztatását, akik a magyar nép és a hadsereg itt megjelölt együttműködését veszélyeztethetik".

A Magyar Front megbízásából Tildy Zoltán juttatja el a memorandumot Horthyhoz, aki azonban azt válasz nélkül hagyja.

A Magyar Front kész együttműködni a horthysta hadsereg vezető köreivel, ha azok vállalják a magyar hadsereg szembefordítását a hitlerista megszállókkal és az átállást a szövetséges hatalmak oldalára. Horthyék azonban irtóznak mind a Vörös Hadseregtől, mind pedig a Magyar Fronttal való együttműködéstől, irtóznak az ország demokratikus átalakulásától, bármilyen formában megy az végbe. „Horthy és társai soraiban persze nagy a riadalom – írja a Szabad Nép –, siránkoznak, hazudoznak s úgy tesznek, mintha az ország sorsáért fájna a fejük. Pedig csak a maguk bőrét féltik."

A Kommunista Párt 1944 szeptember végén újabb kiáltvánnyal fordul az ország népéhez. Megállapítja ebben, hogy „az ország s a magyar nép sorsa nem a kormány, hanem a nép kezébe van letéve. . . egyes-egyedül a magyar nép széles demokratikus nemzeti frontja vezetheti ki a magyar társadalmat abból a katasztrofális helyzetből, ahová a kormány a nép akarata ellenére és megkérdezése nélkül sodorta bele."

A kiáltvány ismételten „a legszélesebb magyar nemzeti erők összefogását és csatasorba állítását" szorgalmazza. A párt céljairól is újra megállapítja: a szocialista társadalom megteremtéséről „nem mondhatunk le és nem is mondunk le soha", de most nem ez áll közvetlen célként a magyar nép előtt. „*Először szabaddá kell lennie, hogy szabad akaratából dönthessen további társadalmi és gazdasági berendezkedése felett*". A szabadságharcnak „*kettős jellege van, s e kettő elválaszthatatlan egymástól:*

Harc a megszálló német imperialista hatalom kiűzésével a független Magyarországért!

Harc a magyar reakció megdöntésével a demokratikus Magyarország megteremtéséért!"

A kiáltvány hangsúlyozza, hogy a nemzeti felszabadító harc „legfőbb segítője, országunk felmentője a Szovjetunió", amely „szétzúzza a német fasizmust és a vele szövetséges magyar reakciót". A szovjetellenes hisztériakeltőkkel szemben azt is megállapítja, hogy a Szovjetunió nem avatkozik be a felszabadított ország tár-

sadalmi rendjének alakításába, s tiszteletben tartja a magyar nép szuverén jogát, hogy maga döntsön az ország társadalmi berendezkedésének kérdéseiben.

A kiáltvány külön szól a munkásosztályra háruló nagy feladatról s a kommunisták és szociáldemokraták szoros együttműködésének fontosságáról. Ettől függ a munkásosztály szilárd harci egysége, olyan megbonthatatlan front megteremtése, amelyhez bizalommal csatlakozhat a magyar nép túlnyomó többsége. Erőteljesebb együttes fellépésekre szólít fel: „Készüljetek az általános sztrájkra és a fegyveres harcra a németek ellen!"

A munkásosztállyal vállvetett küzdelemre, fegyveres ellenállásra szólítja fel a falvak népét. E küzdelem a záloga a nemzeti függetlenségi harc sikerének, és csakis ez biztosíthatja azt is – mondja a kiáltvány –, hogy a parasztok évezredes küzdelme a földért végre győzelmet arasson.

A katonákat, tiszteket, altiszteket felhívja, hogy fordítsák fegyvereiket a náci megszállók ellen. „A Vörös Hadsereggel együtt szabadítsátok fel országunkat!... Juttassatok fegyvert a munkásságnak és a parasztságnak!"

A kiáltvány követeli, hogy a Lakatos-kormány azonnal távozzék, és adja át helyét a *Magyar Front kormányának*. Sürgeti egyben a hadsereg segítségét ahhoz, hogy „a néppel és a szovjet csapatokkal együttműködve kisöpörjük az idegen rabló, megszálló csapatokat". Követeli *demokratikus nemzetőrség* szervezését.

A Kommunista Párt javaslatára 1944 szeptember végén sikerül elérni, hogy elfogadják a Parasztpárt csatlakozását a Magyar Fronthoz. A Szociáldemokrata Párt képviselői támogatták a javaslatot, s a Kisgazdapárt képviselői e kérdésben meghátráltak.

Nagy erőfeszítéseket kell tenni az antifasiszta nemzeti ellenállás kifejlesztéséért.

A Kommunista Párt politikailag és szervezetileg minden más antifasiszta pártnál jobban felkészült e feladatra, s a tömegek forradalmi erőinek kibontakoztatását szorgalmazza. Amíg a polgári és kispolgári pártok aggodalmaskodva, bizonytalankodva tekintenek a közeledő Vörös Hadseregre, a Kommunista Párt kifejezője és megtestesítője annak a tiszteletnek és szeretetnek, amellyel a munkásság és szegényparasztság forradalmi erői fogadják a felszabadító szovjet csapatokat, a Keletről érkező, már negyedszázada várt segítséget.

Igen súlyos körülmények között, de elérkezett a fasizmus pusztulásának és a magyar nép felszabadulásának rég várt napja. A Kommunista Párt magasra emeli a nemzeti ellenállás zászlaját, és élen halad a náci megszállók és kiszolgálóik elleni harcban. Fennen hirdeti a *Szovjetunióval és felszabadító hadseregével való szoros összefogást*, amely egyedül biztosíthatja a nemzeti függetlenséget. Magasra emeli a *demokratikus Magyarország* zászlaját, s megvilágítja az utat, amely *a munkásság és parasztság forradalmi hatalmához vezet.*

HARMADIK KÖTET

HARMADIK KIADÁS

A KÖTET
MEGÍRÁSÁBAN
KÖZREMŰKÖDTEK:

LACKÓ MIKLÓS
MOLNÁR JÁNOS
SÁGVÁRI ÁGNES
SÁNTA ILONA
SZABÓ BÁLINT
ZSILÁK ANDRÁS

MAGYARORSZÁG FELSZABADULÁSA ÉS A DEMOKRATIKUS NEMZETI ÚJJÁSZÜLETÉS

1944 OKTÓBER–1945 ÁPRILIS

A magyar nép 1944 őszén sorsfordulóhoz érkezett: a Szovjetunió győzelmesen előnyomuló Vörös Hadserege átlépte az ország határát, megkezdte Magyarország felszabadítását. A keletről jövő segítség, amelyet az ellenforradalom és a fasiszta diktatúra által meggyötört munkások és szegényparasztok negyedszázada vártak, megérkezett.

A hitlerista vezérkar Magyarországot mindenáron meg akarta tartani, hogy erőforrásait maximálisan felhasználja a náci birodalom védelmére; el volt szánva arra, hogy ha itt sem tudja megállítani a szovjet haderőt, akkor a német csapatok visszavonulásuk során felperzselt földdé változtatják Magyarországot.

E veszedelem elhárításáért küzdött a Kommunista Párt, együttes harcra szólítva fel minden Hitler-ellenes erőt. Szeptember végén kiáltványban követelte a Lakatos-kormány távozását, a Magyar Front kormányának megalakítását, haladéktalan szembefordulást a német megszállókkal és azonnali csatlakozást a Hitler-ellenes hatalmak koalíciójához. Ez volt az egyetlen lehetősége annak, hogy a felszabadító Vörös Hadsereg a magyar hadsereg közreműködésével gyorsan megtisztítsa az országot a német megszállóktól.

A szovjet haderő győzelmei végleg meghiúsították a magyar uralkodó osztályok minden olyan tervét, amelyek szerint a Vörös Hadsereget német segítséggel mindaddig feltartóztatják, amíg megérkeznek az angol és amerikai csapatok. Akik az angolszászokba vetették reményeiket, csalódtak, s közülük sokan megértették: Magyarország a fasiszta fenevad haláltusájának szörnyűségeitől csak a Vörös Hadsereg segítségével tud megszabadulni.

Az uralkodó körök már nagyon féltek, hogy ha végig kitartanak a nácik mellett, akkor a német megszállók kiverésével a magyar nagybirtokosok és nagytőkések hatalma is megsemmisül. Nemcsak arra kellett rádöbbenniük, hogy Németország veresége elkerülhetetlen, hanem egyúttal arra is, hogy egy angolszász–német kompromisszumos békéhez fűzött reményeik csalfa remények. Elérkezett a végső perc, amikor a Hitler-kormány és a német vezérkar által nemegyszer becsapott és megalázott horthysta vezető körök még megtehetik azt a lépést, amellyel elősegíthetnék Magyarország átállását a Hitler-ellenes koalíció oldalára. Ennek egyetlen útja az, ha haladéktalanul fegyverszünetet kérnek a Szovjetuniótól, ha biztosítják, hogy magyar katonák többé ne legyenek a német hódítók segítői, a magyar hadsereg a nemzeti felszabadulás haderejévé, a felszabadító szovjet

csapatok szövetségesévé váljék. A Magyar Front szeptember 20-i, Horthyhoz küldött memoranduma ezt sürgette. Követelte, hogy a Magyar Front és a nácikkal szembeforduló magyar hadsereg képviselőiből alakuljon új kormány, amely vállalja és végrehajtja az ország átállását az antifasiszta koalíció oldalára.

A horthysta vezető körök hosszas habozás után, szeptember végén, amikor a szovjet csapatok Makó körzetében átlépték a magyar határt, az angolszász hatalmak tanácsát követve, fegyverszünetkérő küldöttséget menesztettek Moszkvába. Ennek vezetésével Faragho Gábor altábornagyot, volt moszkvai magyar katonai attasét bízták meg. De még mindig reménykedtek abban, hogy majd angol és amerikai csapatok is Magyarországra jönnek, és segítik megmenteni a tőkés-földbirtokos rendszert a felszabaduló nép forradalmi erőinek várható fellépéseivel szemben.

Az uralkodó osztályok politikusai számoltak azzal, hogy angolszász csapatok jelenléte esetén is új kormánynak kell felváltania a régit. Különböző csoportok alakultak, hogy németellenes zászlót ragadva biztosítsák maguknak a vezetést vagy legalábbis a részvételt az elkerülhetetlen politikai változásokban. A kormánypárt egy része Bethlen István körül tömörül és sietteti a kiugrást; a legitimisták s a Rassay-féle polgári konzervatív ellenzék képviselői ugyancsak sürgetik ezt.

Horthyéknak számolniuk kellett azzal is, hogy kiugrásuk esetén nem mellőzhetik a Magyar Front segítségét, s ezért érintkezésbe léptek vele. Október elején átvették a Magyar Front újabb memorandumát, amely sürgeti a munkásság felfegyverzését és ismételten javasolja, hogy a hadsereg és a nép együttesen szálljon szembe a német megszállókkal. A magyar vezető körök azonban csak arra tudják nagy nehezen rászánni magukat, hogy tárgyalni kezdjenek a Magyar Front képviselőivel, de javaslatait elfogadni vonakodnak.

Faraghóék október 1-én érkeztek Moszkvába a fegyverszünet megkötésére. Horthyék azonban húzzák-halasztják a szovjet kormány feltételeinek elfogadását. Még mindig reménykednek, hogy angolszász erők legalább ejtőernyős egységekkel Magyarországra jönnek.

A magyarországi hadműveletek megindulása. Horthyék felemás kiugrási kísérlete. A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egységfront-megállapodása

A Vörös Hadsereg magyarországi hadműveleteinek megindulásakor Kárpát-Ukrajna térségében, Észak-Erdélyben és a Tiszántúlon három német és három magyar hadsereg áll. Arcvonalukhoz csatlakozik délről két német hadseregcsoport; az egyik Jugoszláviában próbálja feltartóztatni a szovjet csapatokat, a másikat a német hadvezetés Görögországból és Albániából visszavonva szintén jugoszláviai állásaik erősítésére igyekszik felhasználni. A német vezérkar a Kárpátok és Albánia közti térségben nagyobb haderővel rendelkezik, mint a nyugateurópai és az olaszországi hadszíntéren együttesen. Ezért reménykednek Horthyék abban, hogy az angolszászok megérkezéséig német segítséggel feltartóztathatják a Vörös Hadsereget; ezért is haboznak a végsőkig a fegyverszünet-kéréssel. Vesztegetik az utolsó napokat, elmulasztva, hogy még az új szovjet offenzíva meg-

indulása előtt elfogadják a szovjet kormány feltételeit, megkössék és végrehajtsák a fegyverszüneti egyezményt.

A szovjet kormány olyan feltételeket szabott, amelyeknek teljesítésével Magyarország jelentősen segíthetné a háború gyorsabb befejezését, s egyben biztosíthatná az ország gyors megtisztítását a német megszállóktól.

A feltételek első pontja kimondta, hogy Magyarország független állam marad, s belügyeit külső beavatkozás nélkül fogja intézni. A második pont arra kötelezte a magyar kormányt, hogy hadseregét fordítsa a német megszállók ellen, a magyar hadsereg vegyen részt a szovjet haderő oldalán az ország felszabadításában és a náci birodalom megsemmisítésében.

A szovjet támadás előestéjén az 1. magyar hadsereg a Kárpátokban, a 2. hadsereg – amelyet a német megszállás hónapjaiban sebtében feltöltöttek – Észak-Erdélyben, s az ugyancsak sebtében felállított 3. hadsereg a tiszántúli arcvonalon helyezkedik el; valamennyi a német hadseregcsoport-parancsnokság alárendeltségében. A hadműveleti térségben levő magyar haderő együttes létszáma mintegy 450 ezer fő; jelentős erő, melynek átállását a szovjet hadsereg oldalára habozás nélkül kellene megszervezni és végrehajtani, eltávolítva a nyilas tiszteket. Budapesten és az ország más körzeteiben a magyar vezérkar további több mint negyedmillió főnyi fegyveres erővel rendelkezik a német megszállók lefegyverzésére. A Magyar Front kész minden erővel segíteni ezt.

Horthyék azonban olyan fegyverszüneti egyezményt szeretnének, amely nem kötelezné Magyarországot, hogy csapataival a németek ellen forduljon, hanem lehetővé tenné az utóbbiak számára a szabad elvonulást. A magyar vezető köröknek némi reményt ad az angol csapatok partraszállása Görögországban október 4-én. Az angolok erőiket nem a Görögországból visszavonuló német csapatok üldözésére összpontosítják, hanem arra törekszenek, hogy a görög népet, partizánhadseregét, az ELASZ-t megakadályozzák a hatalom kézbevételében, és uralomra segítsék a londoni emigrációból visszatérő monarchistákat. A szovjet csapatok új támadásának megindulása előtt Horthyék még vonakodnak elfogadni a szovjet kormány fegyverszüneti feltételeit.

1944. október 6-án megindul a Vörös Hadsereg új támadása – megkezdődik a szovjet csapatok magyarországi felszabadító hadművelete.

Ezen a napon a Kommunista Párt újabb röpiratban sürgeti a haladéktalan fegyverszünetet, és ostorozza a habozókat. Azokat is, akik „ölbe tett kézzel várnak, amíg a Vörös Hadsereg kiveri a németeket, megsemmisíti a kizsákmányolást, megteremti a szocializmust. Ezek elfelejtik, hogy a Szovjetunió összezúzza a fasizmust, mint nemzetközi veszélyt, de nem avatkozik bele más népek belső ügyeibe. Elfelejtik, hogy német ágyúk merednek a fővárosra a budai hegyekből, hogy Horthyék a németek ellen suttognak, de a németek mellett harcolnak." A Kommunista Párt sürgeti Budapest védelmének megszervezését a készülő német–nyilas puccs ellen, és ismételten követeli a munkásság felfegyverzését. Akadályozzuk meg – mondja a röplap –, hogy a németek Budapest falai mögé bújjanak a vörös tüzérség és légierő csapásai elől. Felhívja a honvédeket: „Egyesüljetek a Vörös Hadsereggel a fasiszta barbárság elleni harcban."

A Kommunista Párt javaslatára a Magyar Front felhívást bocsát ki a honvédtisztekhez. „Bűnösen lelkiismeretlen, a magyar nép érdekeit semmibe vevő kor-

mányzatunk. . . hazug ürügyekkel halogatja az egyetlen döntést, amely megmenthetné országunkat és honvédségünket a teljes pusztulástól. Ez a döntés nem más, mint azonnali fegyverszünet a Vörös Hadsereggel és fegyveres harc a német megszállók ellen!" Felszólítja a magyar tiszteket, ne várjanak a „taktikázó, csak saját érdekeire tekintő, uralmát mindenáron meghosszabbítani akaró kormányzat kezdeményezésére". Azonnal cselekedni kell. „Álljatok egységeitekkel az arcvonalban a felszabadító Vörös Hadsereg mellé, tegyétek számukra szabaddá az utat, fordítsátok fegyvereiteket a németek ellen." A helyőrségek tisztjeit arra hívja fel, hogy adjanak fegyvert, lőszert, robbanóanyagot a munkásoknak és parasztoknak, a németellenes értelmiségnek, és támogassák őket harcukban. „További habozásra, hosszú előkészületekre nincs idő. *Cselekedjetek!*" E röpiratot a Kommunista Párt nyomdájában készítették, és elsősorban kommunisták juttatják el a tisztikar egy részéhez.

A magyar tisztikar zöme jól tudja, hogy a fasizmus elvesztette a háborút, de Horthy döntésére vár, és nem követi a Magyar Front felhívását. A vezetésük alatt álló hadsereg jórészt demoralizált, elkeseredett, de a németek oldalán marad, amikor a szovjet csapatok megkezdik az ország felszabadítását.

A Vörös Hadsereg magyarországi hadműveletei a 2. Ukrán Front támadásával indulnak meg, Malinovszkij marsall parancsnoksága alatt. Három páncélos és két gépesített hadtest, három gépesített és lovas vegyeshadtest, 40 lövészhadosztály és az 5. légi hadsereg tartozik ehhez a szovjet hadseregcsoporthoz, s vele harcol az átállt román hadsereg.

Egyidejűleg folyik a 3. Ukrán Front hadművelete Jugoszláviában, Tolbuhin marsall vezetésével. Ezzel a szovjet hadseregcsoporttal vállvetve harcolnak a jugoszláv felszabadító hadsereg alakulatai, valamint az átállt bolgár hadsereg csapatai is. A Kárpátok térségében pedig a 4. Ukrán Front lendül támadásba, Petrov hadseregtábornok parancsnoksága alatt.

Malinovszkij marsall seregei a tiszántúli hadművelet első napjaiban súlyos csapásokat mérnek a német csapatokra és a magyar hadseregre. Három nap alatt elérik a Tiszát, Csongrádtól délre elfoglalják az egész folyamszakaszt, körülzárják, s október 11-én felszabadítják Szegedet. A 2. Ukrán Front más egységei a román hadsereggel együtt Észak-Erdélyben nyomulnak előre, és október 11-én felszabadítják Kolozsvárt.

A magyar vezető körök csak akkor szánják rá magukat a szovjet feltételek elfogadására, amikor a Vörös Hadsereg egységei már átkeltek a Tiszán. Faraghóék Moszkvában október 11-én írják alá az előzetes fegyverszüneti megállapodást.

Ugyanakkor Horthyék nem teszik meg a szükséges katonai lépéseket az átállás végrehajtására. Előkészületük alig megy túl azon, hogy létrehoznak egy „kiugrási irodát" az angolszász orientációt sürgető politikai csoportok tömörítésére, saját vezetésük alatt. Ebbe a tömörülésbe akarják bevonni a Kisgazdapártot és a Szociáldemokrata Pártot is, remélve, hogy ilyen módon szakadást idézhetnek elő a Magyar Frontban. Ez fontosabb számukra, mint az, hogy megtegyék a szükséges katonai lépéseket a várható német–nyilas puccs elhárítására.

Horthy október 11-ére megbeszélésre hívja Szakasits Árpádot és Tildy Zoltánt. Tárgyal velük az események várható alakulásáról, s közben szeretné elérni, hogy pártjaik feladják együttműködésüket a Kommunista Párttal. Tildy és Szakasits

FELHÍVÁS

a Vörös Hadsereg által a német-fasiszta elnyomás alól felszabadított magyar lakossághoz!

Magyarok!

A Vörös Hadsereg csapatai az ellenség üldözése közben magyar földre lépnek.

Amikor a Vörös Hadsereg magyar területre lép, nem az a cél vezérli, hogy annak bármely részét elfoglalja, vagy hogy megváltoztassa Magyarország jelenlegi társadalmi rendjét.

A szovjetcsapatok bevonulását Magyarország területére kizárólag az a katonai szükségszerűség teszi elkerülhetetlenné, hogy a német csapatok és a Németországgal szövetséges Magyarország hadereje továbbra is ellenálljon.

A Vörös Hadsereg teljesíti Legfelsőbb Hadvezetőségének azt a parancsát, hogy az ellenséges csapatokat azok teljes megsemmisítéséig és fegyverletételéig üldözze.

A hitlerista rablók és magyar bérencek rémtetteinek bemutatását a Vörös Hadsereg bevonulásával Magyarországba. Semmi [illegible] a büntetés!

A Vörös Hadsereg nem mint hódító jött Magyarországba, hanem mint a magyar nép felszabadítója a német-fasizmus igája alól.

A Vörös Hadseregnek nincs más célja, mint az, hogy összezúzza az ellenséges német hadsereget és megsemmisítse Hitler-Németország uralmát az általa leigázott országokban.

A szovjet-katonai hatóságok nem szándékoznak Magyarország mai társadalmi rendjén változtatni és a maguk rendjét meghonosítani az általuk elfoglalt területeken.

A polgárok magántulajdona érintetlen marad és a szovjet-katonai hatóságok védelme alatt áll.

A helyi hatóságok és a helyi önkormányzat összes szervei, amelyek a Vörös Hadsereg bevonulásáig működtek, helyükön maradnak.

Polgárok!

A Vörös Hadsereg Parancsnoksága felszólít benneteket, hogy őrizzétek meg nyugalmatokat, tartsatok rendet és teljesítsétek pontosan a szovjet katonai hatóságok által a háborús viszonyok figyelembevételével kibocsátott rendeleteket.

Maradjatok helyetekben és folytassátok békés munkátokat.

Gondoskodjatok az ipari, kereskedelmi, hitelügyi és egyéb üzemek, valamint a hatóságok zavartalan működéséről!

Földművelők, férfiak és asszonyok! Járjatok nyugodtan dolgotok után!

Munkások és iparosok! Bátran folytathatjátok munkátokat a gyárakban és műhelyekben!

Kereskedők és vállalkozók! Intézmétek ügyeiteket minden aggodalom nélkül!

Tisztviselők! Biztosítsátok valamennyi hivatal és igazgatási ág zavartalan működését!

A lelkészek és hívők akadálytalanul végezhetik vallásos szertartásaikat.

Magyarok!

Hitler-Németország elvesztette a háborút. A német-fasiszta hadsereg helyzete reménytelen, az összeomlás előtt áll.

Segítsétek mindenben a Vörös Hadsereget! Siettessétek ezzel a német-fasiszta hadsereg összezúzását! Ezzel pedig közeledik az óra, amikor a háború magyar földön véget ér és a német rablókat végképpen kiűzzük országotokból.

A Vörös Hadsereg Parancsnoksága.

azonban elhárítja a Magyar Front szakítására irányuló ajánlatokat. Ezt követően a horthysta vezető körök egyik megbízottja, Újszászy István vezérőrnagy találkozik a Kommunista Párt képviselőjével is.

Újszászyval a Kommunista Párt nevében Rajk László tárgyal. Ő 1944 szeptemberében, a börtönből szabadulva, bekapcsolódott a párt Központi Bizottságának munkájába s a Központi Bizottság titkára lett. Az Újszászyval folytatott tárgyaláson sürgeti a munkások felfegyverzését, vállalva, hogy a fegyveres munkásosztagok a magyar hadsereggel együtt lépnek fel a német megszállók és a nyilas alakulatok ellen. Újszászy – aki egyik szervezője a horthysta vezető körök angolszász összeköttetéseinek – a Kommunista Párt állásfoglalását, s főleg szervezeti erejét, csoportjainak elhelyezkedését igyekszik megtudni, hogy megbízóit tájékoztassa. Nincs felhatalmazása arra, hogy a Kommunista Párttal bármilyen megállapodást kössön vagy ajánljon.

A munkásság felfegyverzését a Szociáldemokrata Párt is sürgeti, a Kisgazdapárt vezetői viszont idegenkednek tőle. A horthysta vezető körök elzárkóznak e követelés elől, csupán azt vetik fel, hogy a munkásság esetleg általános sztrájkkal támogassa lépésüket. Erről tárgyalva azt a benyomást keltik, mintha tényleg elszánták volna magukat a németek elleni harcra, a valóságban azonban tovább haboznak.

A Magyar Front e vészterhes napokban erősödik. Ebben döntő szerepet játszik az, hogy a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt hosszabb tárgyalások eredményeként egységfront-megállapodást kötött. A megállapodás a két párt messzemenő együttműködését biztosítja, és gátat emel a Magyar Front szakítására irányuló kísérletek elé.

Az egységfront-okmány – amelyet 1944. október 10-én véglegesítettek – hangsúlyozza, hogy a magyar nép harcát a háború gyors befejezéséért és az új, demokratikus Magyarország megteremtéséért csakis a „munkásosztály harcos, forradalmi egysége, határozottsága és vezetése biztosíthatja". Mindkét párt célja a szocializmus. Ezt a célt „a magyar munkásosztály, a magyar dolgozó társadalom a háború azonnali befejezésén és egy független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtésén keresztül érheti el". Az okmány azt is megállapítja, hogy a háborút követően a két párt egyesülésével meg kell majd teremteni az „egységes és egyetlen forradalmi szocialista munkáspártot".

A megállapodás állást foglal a szakszervezeti egység mellett, s ezzel elveti a baloldaliak ellen hozott korábbi kizárási határozatokat. Megállapítja, hogy a szakszervezeteknek pártállásra és politikai felfogásra való tekintet nélkül tömöríteniük kell minden munkást.

Az egységfront-okmányt a Kommunista Párt nevében Kállai Gyula, a Szociáldemokrata Párt nevében Szakasits Árpád írta alá. Megállapodtak abban is, hogy az okmányt mindkét párt publikálja. A Kommunista Párt az egyezményt a Szabad Nép októberi különszámában megjelenteti. A Szociáldemokrata Párt nem publikálja, mert vezetői nem egységesek a Kommunista Párttal való együttműködés kérdésében. Kabók Lajos, a vasmunkás-szakszervezet elnöke és az SZDP más vezető funkcionáriusai – a peyeri politika képviselői – vonakodnak a megállapodást elfogadni. A forradalmi erők egyesítéséről van szó a nemzet megmentéséért folyó harcban. Kabókék azonban – Horthyék sikeres kiugrása esetére – az SZDP szak-

szervezeti monopóliumának megőrzésében, illetve visszaállításában reménykednek. Viszont a szociáldemokrata munkások, akik értesülnek az egységfront-megállapodásról, egyöntetűen üdvözlik azt.

A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt 1944 októberi együttműködési megállapodása a forradalmi akcióegység-politika gyümölcse, kiemelkedő eseménye a magyar munkásmozgalom és az antifasiszta nemzeti függetlenségi harc történetének. Jelentősége messze túlmegy a nemzeti ellenállás fejlesztésének közvetlen feladatain. A közös állásfoglalás *a munkásosztály vezető szerepét* hangsúlyozza a demokratikus nemzeti frontban. Hitet tesz az önálló proletár osztálypolitika mellett, elutasítva a peyeri politikát, amely az SZDP-t polgári pártok uszályhordozójának szerepére kárhoztatta. A közös állásfoglalás a két párt később megvalósítandó *egyesüléséről* megszilárdítja az akcióegységet a nemzeti függetlenségért és a demokráciáért, majd a szocializmusért való harcban, s jelzi, hogy ez az út vezet a munkásság egységes forradalmi pártjának megteremtéséhez.

*

A két munkáspárt a nemzet megmentéséért folyó küzdelemben kész összefogni mindazokkal, akik hajlandók a nácikkal ténylegesen szembefordulni. Horthyék viszont szabotálják a fegyverszünet katonai feltételeinek teljesítését, s ez eleve kudarcra ítéli kiugrási kísérletüket.

A hitlerista vezérkar akadálytalanul készíthette elő a nyilas puccsot. Budapest térségében kb. három hadosztálynyi német erőt von össze. Október 15-én reggel ultimátumjellegű utasítást küld a magyar vezérkarnak, melynek megtiltja, hogy magyar parancsnokságok a német parancsnokságok hozzájárulása nélkül bármilyen parancsot kiadjanak. A habozási idő lejárt.

Október 15-én délben Horthy a rádió útján hírül adja a fegyverszünetet, előbb azonban értesíti a németeket erről a lépésről. „Közöltem a Német Birodalom itteni képviselőjével – mondja a proklamációban is –, hogy ellenfeleinkkel előzetes fegyverszünetet kötünk."

A fegyverszünet bejelentéséről a Magyar Frontot előzetesen nem értesítették, a német megszállókat viszont igen. A fronton levő magyar hadseregek parancsnokságai sem kaptak előzetes utasítást, hogy vegyék fel az érintkezést a szovjet parancsnokságokkal, s hogy a magyar hadsereg forduljon a német csapatok ellen.

A Lakatos-kormány nem vállalta a németek elleni harcot, s átengedte a döntést a hitlerista vezérkarnak: tudomásul veszi-e a magyar fegyverszünet-kérést és sietve kivonja csapatait Magyarországról, vagy félreállítja Horthyt és kormányát, és nyilas báburalmat teremt. A német vezérkar felkészült az utóbbira. Ezt Horthyék jól tudták, mégsem tették meg a szükséges lépéseket a német–nyilas puccs elhárítására.

A megszállók félrelökik a Lakatos-kormányt, s ráveszik Horthyt, hogy a proklamációt vonja vissza és államfői tisztségéről mondjon le a nyilas vezér, Szálasi Ferenc javára. A németek követelésére október 16-án Horthy nyilatkozatot ad ki, amelyben semmisnek nyilvánítja előző napi proklamációját és a szovjetellenes háború folytatására szólítja fel a magyar hadsereget. Ez nemzetáruló tevékenységének betetőzése.

Mindazok, akik bíztak abban, hogy az uralkodó körök a magyar hadseregre, a Vörös Hadsereg közelségére és a demokratikus erők segítségére támaszkodva a végső percben tevőlegesen szembefordulnak a német megszállókkal, döbbenetesen csalódtak. Horthy és társai úgy „ugrottak ki", hogy az országot minden ellenállás nélkül a német megszállók és nyilas ügynökeik kezén hagyták.

A Horthy-rendszer egész politikájára a nép forradalmi erőitől való rettegés nyomta rá bélyegét. Uralkodó körei mérhetetlenül féltek attól, hogy a dolgozó osztályok megdöntik a tőkés-földbirtokos rendszert, s nekik felelniük kell népellenes és háborús bűneikért. Ez a fő oka annak, hogy még akkor sem mertek az ország demokratikus erőivel összefogni, amikor már nem halaszthatták tovább a fegyverszünetkérést. Elszalasztották az utolsó alkalmat, amikor csökkenthették volna súlyos felelősségüket a hitlerista rablóháborúban való részvételért. Aláírták az előzetes fegyverszüneti egyezményt, de nem akartak a Szovjetunió oldalán harcolni a fasiszta Németország ellen, inkább átengedték az országot a német szuronyokra támaszkodó nyilas söpredéknek.

Küzdelem a német–nyilas rémuralom ellen.
A kommunista Párt októberi felhívása.
A nemzeti ellenállás fejlődése

Szálasi és társai, a megszállók parancsait teljesítve, elrendelik a „totális mozgósítást". 17-től, majd 16-tól 52 éves korig katonai szolgálatra, 14-től 70 éves korig munkaszolgálatra kötelezik mindenkit. Hajtják az embereket a német fasiszták által kívánt erődítési és egyéb munkákra. Segédkeznek abban is, hogy a német parancsnokságok a horthysta hadsereg megmaradt részét, ezrednyi, zászlóaljnyi egységenként német alakulatok közé osztva, továbbra is igénybe vehessék. Általános vadászatot rendeznek a katonaszökevények ellen, akiknek száma október 15-e után gyorsan növekszik. Sorozásokkal, új egységek felállításával is igyekeznek megállítani a magyar alakulatok állományának csökkenését.

Segédkeznek az ország kifosztásában és pusztításában. Elrendelik, hogy Németországba szállítsák a gyárak gépparkját, a Nemzeti Bank aranykészletét, a vagonokat és mozdonyokat, mindennemű nyersanyagot és mozgatható értéket. Aláaknázzák a gyárak, hidak és középületek nagy részét, s elrendelik a „veszélyeztetett területek" kötelező kiürítését. A politikai foglyok zömét átadják a megszállóknak, akik elhurcolják őket a náci haláltáborokba. A budapesti zsidó lakosságot gettóba zárják, s közel százezer zsidó munkaszolgálatost átadnak a németeknek. Az elrejtőzötteket, ha a rendszeressé vált razziák során kezükbe kerülnek, lemészárolják. A Szálasi-banda és a Gestapo bevezette a totális terrort, felkoncolással fenyegetve mindenkit, aki parancsaiknak ellenszegül.

A nyilasok folytatják a náci birodalom kiszolgálását, a szovjetellenes rablóháború segítését, amelynek végzetes útjára Horthy és társai vitték az országot. Akik sorsukat életre-halálra a fasiszta Németországhoz kötötték, kiszolgálják a Szálasi-rendszert is. Akik október 15-ig még Horthyék kiugrásában bíztak, és e kísérlet összeomlása után viszont már semmiben sem reménykednek, zömükben ugyancsak szolgálják tovább a német megszállókat.

A Kommunista Párt rögtön a nyilas puccs után újabb kiáltvánnyal fordul a magyar néphez. Ebben megállapítja, hogy „*végzetes hiba volt a bizakodó várakozás Horthyval kapcsolatban, éppen olyan végzetes hiba lenne minden tétlen várakozás a Vörös Hadsereg felszabadítására*". Ismét hangsúlyozza, hogy csakis a német megszállókkal és nyilas cinkosaikkal szembeni *általános nemzeti ellenállás* és a *Vörös Hadsereg segítése* gyorsíthatja meg hazánk felszabadítását és akadályozhatja meg azt, hogy a visszavonuló fasiszták teljesen kifosszák és lerombolják az országot. Fegyveres ellenállási csoportok alakítására, *a partizánharc gyors kifejlesztésére* szólít fel, s hangsúlyozza, hogy szervezetté kell tenni a nemzeti ellenállást az üzemekben, falvakban, hivatalokban és a magyar katonai alakulatokban is. A hadszíntéren meg kell szervezni, hogy a honvédség „kedvező helyzetekben letegye a fegyvert, megnyissa a frontokat, vagy váratlan mozdulattal a német csapatok oldalába, hátába támadjon".

A kiáltvány hangsúlyozza annak fontosságát, hogy tervszerűen kell előkészíteni Budapest megmentését. Felhívja a munkásságot, hogy mindenütt szervezzenek *ellenállási bizottságot* és készüljenek fel az üzemek és Budapest megvédésére. Külön szól a Szociáldemokrata Párthoz és a szakszervezetekhez, hogy az október 10-i kommunista–szociáldemokrata egységfront-megállapodásnak megfelelően, a Kommunista Párttal együtt cselekedjenek. A Központi Bizottság e felhívásban utasítja a párt tagjait: „támogassák mindenütt szociáldemokrata munkástestvéreiket, adják át az illegális harcban szerzett tapasztalataikat, hogy a Szociáldemokrata Párt is saját illegális szervezeti hálózatának szélesebb alapokra helyezésével járulhasson hozzá a munkásság felsorakoztatásához a döntő harcokra".

A kiáltvány felhívja a falvak népét, hogy szervezzen védőőrséget és akadályozza meg a fasiszták rablásait. Ellenállási bizottságok alakítására szólítja fel a tisztviselőket is: „Szabotálással, a parancsok nem teljesítésével, a közigazgatás teljes megbénításával szét kell roncsolni a Szálasi-bábkormányt és államgépezetet."

A kiáltvány megállapítja, hogy a Magyar Frontban tömörült pártokra hárul a történelmi felelősség az általános nemzeti ellenállás megszervezéséért. Ugyanakkor a magyar társadalom minden tagjához fordul, s felteszi a kérdést: *hová tartozol*, a náci frontba vagy a Magyar Frontba? Aki a Magyar Fronthoz tartozik, az „*cselekszik és szervezi a nemzeti ellenállást*".

Az október 15-i kiugrási kísérlet előtt Magyarországon a Kommunista Párt volt az egyetlen párt, amely fegyveres ellenállást szervezett. Működtek már a budapesti akciógárdák, 4–8 tagú csoportok, amelyeknek tevékenységét a párt katonai bizottságának tagja, Fehér Lajos irányította. E csoportok egyike, a Marót-csoport, október 6-án felrobbantotta Gömbös Gyula szobrát, amelyet a magyar fasizmus egyik szimbólumának tekintettek. E harci csoportok tevékenységében a katonai jellegű akciók dominálnak: német gépkocsik és lövegek megsemmisítése, a budapesti körvasút pályatestének többszöri felrobbantása, német és nyilas székházak, őrségek elleni kézigránátos és géppisztolyos támadások, hírközlő vonalak megrongálása. Ezeknek az akcióknak katonai jelentősége szerény, de morális hatása nagy. Bátorítja az ellenállást, növeli a nyilas tábor és a hatalmi apparátus bizonytalanságát, gyorsítja bomlását. A harci csoportok kifejezetten politikai és morális célú újabb akciókat is végrehajtanak, így december elején pánikkeltő robbantással szétkergetik a Városi Színházban rendezett nyilas nagygyűlést.

Katonák, munkások, polgárok!

A német fasiszta gyilkosok elvesztették rablóháborujukat! A nácibérenc nyilas háborus uszitók ugatása nem tudja már letagadni a tényeket, nem tudja többé elnyomni az ágyudörgést.

Minden becsületes magyar ember tudja már, hogy a német fasisztak és a hazai nácibérencek hajszoltak bele bennünket ebbe a háboruba. Félmi lió magyar katona legyilkolása, felégetett, kifosztott, rombadöntött magyar falvak, városok éhezésre, nyomorra kárhoztatott népe, az árvák és özvegyek tömege őket vádolja a szörnyű áldozatokért.

A háborus áldozatok nevében hívunk minden jó magyarérzésű katonát, munkást és polgárt! Vegyétek fel a harcot a rabló megszálló csapatokkal!

K a t o n á k, akik kényszerből, vagy megtévesztésből eddig a német fasiszták oldalán harcoltatok és láttatok mit tud a „győztes német hadsereg", álljatok át a felszabaditó orosz hadsereg oldalára, hogy a legrövidebb idő alatt kiverhessük a német nácikat.

M u n k á s o k, akik eddig a német fasiszták háborujának továbbfolytatásáért dolgoztatok, tagadjátok meg a rabló uszitók és gaz cinkosaik támogatását! Jövőtöket csak a nácizmus kiirtása utján biztosithatjátok. Ragadjatok fegyvert és ha coljatok könyörtelenül a gyülölt fasizmus ellen!

P o l g á r o k, akik vagy szellemileg, vagy fizikailag a német fasiszták terroristikus nyomása alatt sinylédtetek, zuzzátok szét bilincseiteket és álljatok be az antifasiszták harcos táborába!

Katonák, munkások, polgárok!

Csak a közös összefogással, erőink közös harcbavetésével vehetjük fel a sikeres harcot a nácizmus ellen!

A MOKAN komité az öntudatos magyar katonák, munkások parasztok és polgárok szabadságharcos szervezete felveszi a küzdelmet a gyülölt megszállók és a népünket halálba kergető nyilasok, a fasiszta gyilkosok és háborus bünösök ellen.

Minden becsületes magyar férfi és magyar nő csatlakozzon a a MOKAN komitéhez, hogy szervezetten vehessük fel a harcot a fasiszta gyilkosok és bérencek, a hazai háborus bűnösök ellen és megakadályozzuk városunk kifosztását.

Nincs idő a tétovázásra, mert minden elvesztegetett perc késleltetni győzelmünket és meghosszabitja szenvedéseinket

A harc csak szervezett formában vezethet sikerre. Keressétek az összeköttetést a MOKAN komitéval, mely minden becsületes magyar harcos szervezete.

Fel a közös harcra a gyülölt megszállók ellen!

Pusztuljanak a fasiszta gyilkosok!

Halál a háborus bünösökre!

Eljen a szabad, demokratikus, népi Magyarország!

Harcos felhivással
MOKAN komité

A miskolci Mokán-komité 1944 november végi felhivása

ÚJPEST NÉPE!

MUNKÁSOK! POLGÁROK! KATONÁK!

A felszabaditott magyar földön Debrecenben, az áruló Szálasi kormánnyal azonban megalakult az uj magyar kormány. Az uj kormány szabadságherera hivja fel az egész magyarságot a fasiszta német rablók és a hazaáruló nyilas banda ellen. Ebben a harcban Ujpest népére és első sorban munkásságára sorsdöntő szerep vár.

MUNKÁSOK!

A város sorsa, a nemzet becsülete és jövője kezetekben van. Nemcsak az ország, hanem az egész szabadságért és békéért küzdő világ kérdő szeme függ rajtatok.

A diadalmas vörös hadsereg gyürüje bezárult a város körül. Németek vissza vontak főerőiket s nyilas cselédeik fejvesztetten menekülnek a számonkérés elől. A németek megritkult és tépett sorai már csak vékony láncként veszik körül a várost.

MUNKÁSOK! POLGÁROK! KATONÁK!

Össétek, pusztitsátok a németeket! Szabaditsátok fel magatokat és egyesüljetek a vörös hadsereggel.
H a r c o l j a t o k !— Csak a harc mentheti meg bennetek családotokat, otthonotokat, üzemeteket, városotokat az utcáról-utcára menő ostromtól, a biztos pusztulástól.

RENDŐRÖK! CSENDŐRÖK! NEMZETŐRÖK!

Ha itt akartok élni segitsétek az uj és szabad Magyarországért küzdő népeket.
K A T O N Á K ! Ne feledjétek, hogy m a g y a r katonák vagytok. A magyar hazát, a magyar népet kell védenetek a német rabló ellen.
A S S Z O N Y O K ! Támogassátok a férfiak küzdelmét.
F E G Y V E R R E ! E l ő r e a s z a b a d U j p e s t é r t ! A s z a b a d M a g y a r o r s z á g é r t ! É l j e n a f e l s z a b a d i t ó v ö r ö s h a d s e r e g !

A Kommunista Párt Ujpesti Területi Bizottsága.

A Kommunista Párt újpesti bizottságának 1944 december végi felhivása

Magyar tisztek és katonák!

Meddig akartok még harcolni a gaz Hitler és bandájának aljas érdekeiért?

Láthatjátok, hogy ez a banda a háborut már elvesztette! Már hazánk területén folynak a harcok. Városok, falvak pusztulnak el és hiába folyik a sok drága magyar vér.

Nefolytassátok tovább ezt a kilátástalan harcot, forduljatok egyedüli ellenségünk, a németek ellen,

mint ahogy azt tették az olasz, szlovák, finn és román nemzet fiai, mert ezzel megrövidítitek a háború befejezését, megmentitek saját életetek et

és hazánkat a teljes pusztulástól.

Mi is a magyar nemzet fiai vagyunk, a fasizmus és annak követői ellen harcolunk. Mi nem ellenetek, hanem Veletek akarunk harcolni a németek és azok barátai ellen.

Ti se harcoljatok ellenünk, németbarát parancsnokaitok erre vonatkozó parancsait nem teljesítsétek.

Alakítsatok önálló partizán osztagokat.

Keressétek velünk az összeköttetést. Jöjjetek hozzánk, hogy vállvetve küzdhessünk a fasizmus megsemmisítésében és egy szebb, boldogabb demokratikus Magyarország érdekében.

Magyar partizán-parancsnokság.

A Nógrádi-partizáncsoport egyik röplapja

1.évfolyam Kiadja: 1944.
2.szám A KOMMUNISTA PÁRT BÁNYÁSZ BIZOTTSÁGA október.

BÁNYÁSZ EGYSÉGET

Hitler vert serege fejvesztve menekül a szövetségesek minden oldalról rázuduló támadása elől. Hitlerék már régen nem reménykednek a győzelemben, de már abban sem, hogy saját nyomorult életüket megmenthetik. Csak azért hajtják még mindég a vágóhidra a dolgozók millióit, köztük a magyar népet is, hogy gyilkos életüket pár nappal meghosszabbíthassák. A magyar munkás és paraszt szorgalmasan dolgozik és meghunyászkodva húzódik félre, ahelyett, hogy kalapáccsal és kaszával állítaná meg a nácik végtelen kocsisorait, melyek a mi élelmünket, az ország kincseit viszik Németországba, hogy Hitler pár héttel tovább zabálhasson. Az utakat ellepik az esztelenül menekülők, akik nem tudják, hogy azért ijesztik őket rémtörténetekkel, hogy legyen aki lövészárkot ásson és dolgozzon Hitler banditái számára. Nem tudják, hogy az élet elől a halálba, a felszabadulás elől a rabszolgasorsba menekülnek.

Népünk békevágya és országunk katasztrofális katonai helyzete arra indította a kormányzót, hogy fegyverszünetet kérjen. Horthyék felelőtlensége következtében a fegyverszünet bejelentése nem a békét, hanem a legsúlyosabb megpróbáltatást hozta a magyar népnek. A német hadvezetőség Magyarországra küldött erőinek zömét nem a frontra, hanem a Dunántúlon és Budapestre összpontosította, hogy megakadályozza kiválásunkat a háborúból. Titokban már hetek óta folytatta a nyilasok felfegyverzését és csak az alkalmat várta, hogy a számukra megbízhatatlanná vált Horthy-rezsim helyére saját, mindenre kész [illegible] hatalomra.

Október 15-e után a peremkerületekben nagyobb létszámú, 30–80 tagú kommunista partizáncsoportok alakulnak. Tevékenységük során kapcsolatot teremtenek több magyar katonai egység náciellenes tisztjeivel, akiknek segítségével felszerelést, lőszert és egyenruhát is kapnak, és a csoportok egy részét katonai alakulatként álcázzák. Főleg az angyalföldi és zuglói Kiska-(Kisegítő Karhatalom) alakulatokban szerveződnek náciellenes csoportok, amelyek segítik a partizánokat. A partizánok kapcsolatba lépnek gyári ellenállási csoportokkal is, amelyek az üzemek védelmét szervezik, szabotálják a gépek leszerelését, a készletek elszállítását. A peremkerületi csoportok közül jelentősebb az újpesti és a kőbányai–kispesti partizánok harci tevékenysége. Elpusztítottak közel száz nyilast és SS-katonát. Az újpesti partizánok felrobbantották a nyilas székházat, ahonnan előzőleg kimentettek 48 embert; meghiúsították az újpesti víztorony lerombolását, és más, kisebb akciókat is végrehajtottak.

Fegyveres ellenállási csoportok alakulnak és sikeres harci tevékenységet folytatnak Miskolcon, Salgótarjánban, Karcagon, Sárisápon, a Mecsek, valamint a Börzsöny vidékén, és szerveződnek másutt is. A „Mokán-komité" csoportjai Miskolcon és Diósgyőrben tevékenykednek, és fontos szerepet játszanak az evakuálások meghiúsításában, az üzemi berendezések megmentésében. Kapcsolatot létesítenek a város határába érkezett szovjet csapatokkal, s eljuttatják hozzájuk értesüléseiket a fasiszta erőkről. A frontvonal közeledtével a sárisápi partizánok és más ellenállási csoportok is, mihelyt tudnak, összeköttetést teremtenek a szovjet csapatokkal, és hatékonyan segítik felderítő tevékenységüket.

A Szovjetunióban élő magyar kommunista emigránsok közreműködésével és vezetésével alakult ejtőernyős partizáncsoportok Kárpát-Ukrajnában és a felvidéki térségben hajtottak végre eredményes fegyveres akciókat. Különösen sikeres a Rákóczi-partizánosztag működése Kárpát-Ukrajnában; hét katonai szerelvényt robbantott fel, közel 800 főnyi veszteséget okozott az ellenségnek halottakban és sebesültekben, és csaknem 300 foglyot ejtett. A Petőfi-partizánosztag Dél-Szlovákiában folytatott eredményes akciókat; szintén fasiszta katonai szerelvényeket robbantott fel, összeköttetési vonalakat vágott el, járőröket tett ártalmatlanná, és megütközött kisebb ellenséges alakulatokkal.

Szlovákia területén szerveződött, s innen ment át a salgótarjáni szénmedencébe a Nógrádi-partizáncsapat, amelyhez itt néhány kisebb bányász ellenállási csoport is csatlakozik. Tevékenységük fokozza az egész körzet lakosságának antifasiszta ellenállását. A nyilas behívási parancsok megtagadása itt teljes. Az evakuáló osztagok elől a parasztok az erdőbe hajtják állataikat. A bányászok elrejtőznek, hogy ne hurcolják őket Németországba; egy részük kommunisták vezetésével a tárnákba ereszkedik, hogy meghiúsítsa a bányák elpusztítását. Nő a zavar a visszavonuló német csapatok körében. A Nógrádi-csapat december végén egy túlerőben levő visszavonuló német alakulattal is megütközött.

A Szovjetunióból érkezett és az itthon alakult partizánegységek és kisebb ellenállási csoportok együttesen több mint háromezer főnyi veszteséget okoztak – halottakban, sebesültekben és foglyokban – a fasiszta csapatoknak és kiszolgáló alakulataiknak. A katonai szállítmányok felrobbantása, összeköttetési vonalaik megrongálása, a fegyverek zsákmányolása is közvetlen katonai veszteséget jelentett a hitleristáknak. A magyarországi partizánmozgalom, a szovjet, francia vagy jugo-

szláv partizánharcokhoz, vagy akár a szlovákiai felkeléshez viszonyítva szerény méretű. Jelentősége azonban túlnőtt a közvetlen katonai hatáson, mert fontos szerepe volt a nemzeti ellenállás egyéb formáinak kifejlődésében.

A Kommunista Párt a fegyveres ellenállás mellett ösztönözte és szervezte a nemzeti ellenállás más formáit is. Röpiratokban ismételten a behívóparancsok megtagadására, a városok és falvak megmentésére hívta fel a lakosságot és a magyar katonákat. A Kossuth Rádió hasonló felhívásokat intézett az ország népéhez és a hadsereghez, a társadalom minden Hitler-ellenes rétegéhez.

Az antifasiszta nemzeti ellenállás az 1944. október 15-i kiugrási kísérlet csődje után erőteljesebben fejlődik. Meggyorsul a horthysta hadsereg bomlása. A nyilas bábkormányzat felkoncolási fenyegetései és a szovjetellenes rémpropaganda ellenére rohamosan szaporodnak az átszökések a szovjet csapatokhoz. Gyakori, hogy egész alakulatok, szakaszok, századok, zászlóaljak keresik tisztjeikkel együtt az alkalmat, hogy otthagyják a nácikat, és átmenjenek a Vörös Hadsereghez, letegyék a fegyvert.

Az átállások közül politikailag a legjelentősebb az 1. magyar hadsereg parancsnokának, Dálnoki Miklós Bélának és vele együtt a törzskari tisztek egy csoportjának átmenetele a szovjet csapatokhoz. Ez október 18-án történt. Miklós Béláék habozásuk következtében nem tudták végrehajtani a parancsnokságuk alatt álló hadsereg szembefordítását a német csapatokkal. Megtagadták azonban a további harcot a németek oldalán, és a Vörös Hadsereghez menekültek. E lépésük jelentőségét növelte Miklós Béla felhívása, amelyben átállásra szólította fel a magyar csapatokat. Az 1. magyar hadsereg kötelékéből néhány nap alatt tízezer katona és tiszt ment át a szovjet seregekhez.

A német vezérkar, a továbbra is behódoló magyar tisztek segítségével – s a horthysta tisztek többsége behódolt neki – még tűzvonalba tudja dobni a magyar alakulatok zömét, kitéve őket újabb súlyos veszteségeknek. A Vörös Hadsereg támadásai során azonban folytatódnak az átállások. November végéig a három magyar hadsereg kötelékei közül három csökkent létszámú ezred, 12 zászlóalj és több kisebb egység adta meg magát tisztjeivel együtt a szovjet csapatoknak. Az átállt egységek létszámánál nagyobb azoknak a száma, akik egyénileg vagy kisebb csoportokban megszöktek alakulataiktól.

*

Az október 15-i kiugrási kísérlet szánalmas kudarca után különböző politikai csoportok keresik a kapcsolatot a Magyar Fronttal, hogy együttműködjenek vele a nemzeti ellenállás szervezésében. Részben az vezérli őket, hogy tevőlegesen bekapcsolódjanak az ellenállásba, részben azonban csak az, hogy befolyást biztosítsanak maguknak a felszabadulást követően az állami és politikai élet újjászervezésében. Olyan politikai szövetség létrehozását szorgalmazzák, amely magában foglalja a Magyar Front pártjait is, de biztosítja a polgári irányzat képviselőinek túlsúlyát.

A Magyar Fronttal kapcsolatot keresők között van a horthysta tisztikar egy csoportja is, amely vállalja a fegyveres ellenállást, és fegyvertársakat keres a felfegyverzett munkásosztagokban. E tiszti csoportnak Kiss János altábornagy a vezetője.

A Kommunista Párt a különböző politikai csoportok együttműködéséért száll síkra, amennyiben ez az együttműködés erősíti a nemzeti ellenállást, szélesíti a Hitler-ellenes frontot, elősegíti a nyilas bábkormányzat hatalmi szervezetének szétroncsolását és a fegyveres harc kifejlesztését. A Magyar Front többi pártjának egyetértésével november elején létre is jön egy szélesebb körű összefogás, mely közös szervet alakít *Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága* néven. E bizottság elnöke a kisgazdapárti Bajcsy-Zsilinszky Endre, tagja a Kommunista Párt képviseletében Kállai Gyula, a Szociáldemokrata Párt képviseletében Szakasits Árpád.

Az ellenállási mozgalomban nagy a szerepe a kommunista fiataloknak. Ők alkotják a budapesti akciógárdákat, sokan vesznek részt közülük a többi partizáncsoportban is. Ők a legaktívabb röpiratterjesztők, ott vannak a gyárak védelmét szervezők soraiban, s lelkes, bátor végrehajtói bármilyen harci feladatnak. A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt együttműködési tárgyalásain a kommunista képviselők azt javasolták, hogy az ifjúság forradalmi erőinek jobb összefogása érdekében a két munkáspárt közös ifjúsági szövetséget létesítsen. E javaslatnak az SZDP vezetői között is vannak támogatói, s a megállapodás tervezete tartalmazott erre vonatkozó állásfoglalást. Eszerint „függetlenül a két párt egyesülésének időpontjától, jelenlegi vagy jövőbeni egymáshoz való viszonyától", azonnal meg kell alakítani a szociáldemokrata és kommunista ifjúság „egyetlen és egységes szervezetét: az »Ifjú Szocialisták Szövetségét«". E javaslat azt célozta, hogy az OIB-t és csoportjait – most már hivatalosan is mint a két munkáspárt közös ifjúsági szövetségét – együttesen szervezzék újjá, és tevékenységüket gyorsan kifejlesszék. Az október 10-én véglegesített együttműködési megállapodásból azonban ez az állásfoglalás kimaradt, mert az SZDP vezetői ebben nem tudtak egyetértésre jutni. Az SZDP nem kísérli meg, hogy ifjúsági szervezeteit még a német–nyilas uralom idején újjáélessze. A felszabadulás utáni helyzetre viszont a szociáldemokraták nagy része úgy tekint, hogy a külön szociáldemokrata ifjúsági szövetségről való lemondás nem felel meg az SZDP érdekeinek.

A közös ifjúsági szövetség létesítésére vonatkozó javaslat elutasítása után a Kommunista Párt Központi Bizottsága elhatározta, hogy újjászervezi a *Kommunista Ifjúsági Szövetséget.*

Október végén megjelenik a KISZ felhívása, amelyben bejelenti újjáalakulását és ismerteti harci programját. A felhívás hangsúlyozza az erőteljesebb szervezkedés és cselekvés rendkívüli fontosságát. A közvetlen harci feladatokról szólva mindenekelőtt a főváros védelmét emeli ki. A KISZ feladatát elsősorban a munkásifjúság harci csoportjainak szervezésében és mozgósításában, továbbá abban jelöli meg, hogy más ifjúsági szervezetekkel együtt fokozzák részvételüket a nemzeti ellenállásban.

KISZ-csoportok alakulnak Angyalföldön, Újpesten, Csepelen, Pesterzsébeten, Kispesten, Kőbányán, Zuglóban, a vasas tornászok között, a Győrffy-kollégium diákjai között. A felhívás nyomán másutt is létesülnek kommunista ifjúsági csoportok, anélkül, hogy közvetlen kapcsolatuk lenne a KISZ ideiglenes vezető szervével. Az ifjúkommunisták részt vesznek a Kommunista Párt és a Magyar Front röpiratainak terjesztésében, eljuttatva ezeket sok üzembe és fegyveres alakulat-

hoz. Novemberben néhány újabb fegyveres akciógárdát szerveznek, s az ellenállás más formáiban is részt vesznek.

A Győrffy-kollégium kommunista diákcsoportja kapcsolatot teremt két másik kollégium, valamint a műszaki és a közgazdasági egyetem náciellenes diákcsoportjaival. Kezdeményezésére e csoportok közös szervezetet alakítanak Magyar Diákok Szabadságfrontja néven. Tevékenységük főleg a náciellenes propagandában eredményes.

A KISZ szélesebb körű ifjúsági összefogást is kezdeményez, amely novemberben *Magyar Ifjúság Szabadságfrontja* néven alakul meg. Résztvevői a KISZ, a Magyar Diákok Szabadságfrontja, egy parasztpárti ifjúsági csoport. Az egyházi ifjúsági szervezetek néhány képviselője is csatlakozik az alakuló náciellenes ifjúsági fronthoz. E front keretében szerveződik a diákokból és ifjúmunkásokból álló, mintegy 100–200 főnyi Görgei-zászlóalj, melynek csoportjai kezdetben Budapesten, majd Vámosmikola térségében működtek. A Magyar Ifjúság Szabadságfrontja bekapcsolódik a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottságának tevékenységébe is.

A Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága megbízásából Kiss János altábornagy vezetésével katonai vezérkar létesül. Feladata az, hogy az ellenállásra megnyerhető magyar katonai alakulatok és a felfegyverzett munkásosztagok részvételével felkelést szervezzen. Tervük az, hogy rést nyissanak a hitleristák frontján, ami lehetővé tenné az előrenyomuló Vörös Hadsereg gyors bevonulását Budapestre. Kiss Jánost és társait azonban a Gestapo november 22-én lefogta, Bajcsy-Zsilinszky is a karmai közé került. A nyilasok decemberben halálra ítélik és kivégzik őket. Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kiss János és társai a hitlerista megszállók elleni harcban a munkásság fegyverbarátaivá váltak, s életüket a nemzet felszabadításáért áldozták fel.

Bajcsy-Zsilinszkyék lefogásával a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága szétesik. A Magyar Front tovább él, de új közös katonai vezérkart nem létesít. A Kommunista Párt katonai bizottsága folytatja működését, és erősödik a kommunisták által szervezett és vezetett partizáncsoportok harci tevékenysége. A nyilas kormányzat hatalmi szerveinek felbomlasztásában, a bujdosók segítésében, az evakuálásokkal szembeni ellenállás szervezésében is a Kommunista Párt teszi a legnagyobb erőfeszítéseket; a nemzeti ellenállás e formáiban a Magyar Front többi pártja és más csoportok is részt vesznek.

A nemzeti ellenállás mindenekelőtt az evakuálásokkal szemben vált általánossá. A visszavonulásra kényszerült fasiszta csapatok, a megszállók és nyilas ügynökségeik igyekeznek az általuk kiürített területekről mindent elvinni, amit csak lehet, ha a magyar nép ellenállása vagy a szovjet csapatok előretörése ezt meg nem akadályozza. Akik félnek a felszabaduló nép haragjától, azok a megszállókkal együtt menekülnek, segítenek kihurcolni a javakat, hajtani a jószágot, az embereket, a siheder fiúkat, segítik a kiürített területek pusztítását. Ez ellen fog össze a nép. Megmenti a gyárak egy részét a leszereléstől és szétrombolástól, elrejtőzik az elhurcolás elől, és segíti a bujdosókat. Ez szervezett és spontán akciók formájában is *országos megmozdulássá* fejlődik.

A kiürítési parancs meghiúsításában és a gyári berendezések megvédésében különösen jelentős és eredményes megmozdulás volt Miskolcon, Ózdon, Salgótar-

jánban, Pécsen, Csepelen, a tatai és a dorogi szénmedencében. Országos méretű a parasztság ellenállása is; elrejtik a terményt, igyekeznek biztos helyre hajtani a jószágot, s megtagadják falvaik elhagyását. Általános a fasiszta erődítési munkálatokra kivezényelt lakosság szabotálása; Budapesten az erődítési munkálatokra mozgósítottak túlnyomó része meg sem jelenik a kijelölt helyeken, s akiket odavisznek, azok is hamar otthagyják a munkát, mert nem akarják erősíteni a fasisztá hadállásait. Sokan nyújtottak segítséget az üldözött zsidóknak; ez is az antifasiszta ellenállás egyik formája.

A magyar nép ellenállásának lendületet ad a szovjet csapatok közeledése.

Az év utolsó hónapjaiban az ország nagyobb fele felszabadul. Október 19-én válik szabaddá Debrecen, s tíz nap múlva, 29-én, Malinovszkij marsall csapatai Csapnál találkoznak Petrov hadseregtábornok Kárpát-Ukrajnát felszabadító seregeivel. Ugyanezen a napon megindul a *budapesti hadművelet*, amelyben a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai vesznek részt. Malinovszkij marsall seregei október 31-én felszabadítják Kecskemétet, november 3-án Ceglédet, november 20-án Hatvant, december 5-én Vácot. Tolbuhin marsall csapatai Bajától délre november 10-én átkelnek a Dunán, november 29-én felszabadítják Pécset, december 7-ig megtisztítják a fasiszta seregektől a Balatontól délre fekvő területeket; ezután áttörik a németek megerősített védelmi vonalát a Balaton és a Duna között, s Budapestet nyugat felől megkerülik. Malinovszkij marsall csapatai észak felől karolják át a budapesti térséget, és december 26-án Esztergomnál egyesülnek Tolbuhin marsall seregeivel. Katlanba zárták a főváros térségében levő fasiszta haderőt.

December 29-én a szovjet csapatok Budapest határában vannak. A szovjet hadseregparancsnokság humánus feltételek mellett a harc beszüntetésére szólítja fel a körülzártakat, hogy elkerüljék a további vérontást, megmentsék Budapestet és lakosságát az ostrom megpróbáltatásaitól. A fasiszta haderő parancsnoksága azonban elutasítja a fegyverletételi felszólítást. Abban bízik, hogy az ostromgyűrű áttörésére a hitlerista vezérkar nagy erőket fog átdobni, és kimenti őket. A fegyverletételi felszólítást vivő fegyvertelen szovjet parlamentereket: Steinmetz és Osztapenko kapitányt meggyilkolják.

Megkezdődik Budapest ostroma.

Az ország felszabadult részén azonban ekkor már új hatalom született: a magyar nép demokratikus hatalma.

A demokratikus nemzeti újjászületés kommunista programja. A néphatalom megszületése

A felszabadult tiszántúli területeken a demokratikus és szocialista mozgalomnak nagy hagyományai vannak. Itt él a „Viharsarok" népe, amely a főváros és az ipartelepek munkásai mellett mindig a tőkésföldesúri reakció elleni küzdelem szilárd bázisa volt. Itt kezdődik és innen terjed tovább a Vörös Hadsereg által felszabadított ország újjászületése.

Újjászerveződnek a munkásszervezetek. Elsőként a Kommunista Párt kezdi meg működését, 25 évi illegalitás után először szabadon. Elsőként fog hozzá az újjáépítéshez és az új hatalom megteremtéséhez. Újjáélednek a szakszervezetek,

majd megkezdi tevékenységét a Szociáldemokrata Párt. Később létrejönnek – nem egy helyen a kommunisták ösztönzésére és segítségével – a Nemzeti Parasztpárt (NPP) és a Független Kisgazdapárt (FKP) helyi csoportjai is.

Sok a tennivaló. Biztosítani kell a közrendet, a városok minimális élelemellátását, a közintézmények működését, az üzemek újraindítását, az őszi munkák elvégzését az elmenekült földesurak birtokain és a nagy károkat szenvedett, nagyrészt igásállatok nélkül maradt parasztgazdaságokban is.

A felszabadult helységekben kommunisták kezdeményezésére és vezetésével különböző elnevezésű *népi szervek* alakulnak, amelyek kezükbe veszik a közügyek intézését. Ellenőrzésük alá vonják, újjászervezik a helyi közigazgatást, bekapcsolódnak az ellátás szervezésébe, segítik az őszi munkák megindítását a falvakban. Így formálódnak az első hetekben a *nemzeti bizottságok*. Ezzel párhuzamosan, ugyancsak kommunisták kezdeményezésére és vezetésével, karhatalom szerveződik; ebből fejlődik ki rövid idő alatt az új, demokratikus rendőrség. Vezetői főleg szervezett munkásokból és partizánokból kerülnek ki.

A munkások hozzálátnak a szétdúlt üzemek és erőművek helyreállításához. Megalakulnak az *üzemi bizottságok*, amelyek – többnyire az elmenekült vagy elbújt tulajdonosok és üzemigazgatók távollétében – megszervezik és vezetik ezt a munkát; az üzemekben, ha csak részlegesen is, rövid idő alatt megindul a termelés. Megkezdik a szétrombolt vasútvonalak és az elpusztított sok ezer híd helyreállítását. Mindez egyben a szovjet csapatok utánpótlási vonalainak biztosítását és a front részére szükséges munkák segítését is jelenti, hiszen még folyik a háború, milliós hadseregek ütközetei zajlanak Magyarország földjén.

A nemzeti újjáépítés nagy ügye és a nácik elleni háborúba való bekapcsolódás új központi hatalom, új magyar állam megteremtését követeli. Világos programot kell előterjeszteni a nemzeti erők összefogására, az ország újjáépítésére. A Kommunista Párt ilyen programot terjeszt elő, amelyet a debreceni Néplap 1944. november 30-án hoz nyilvánosságra, mint *a demokratikus nemzeti újjászületés programját.*

„Hazánk történetének legsúlyosabb katasztrófáját éli át – állapítja meg a dokumentum. – Magyarországot német zsoldba szegődött vezetői beletaszították Hitler imperialista rablóháborújába a Szovjetunió és a többi szabad nemzet ellen. Azért álltak a német fasiszták mellé, mert segítségükkel akarták a szomszéd népeket leigázni, s bent az országban könyörtelenül elnyomni és rabságban tartani a magyar népet." Ennek a bűnös politikának végzetes következményeit sínyli ma az ország. Mindennek ellenére a Kommunista Párt azt hirdeti: *lesz magyar újjászületés!*" Magyarország megmenekülhet és újjászülethet, ha a nemzet kíméletlenül leszámol az országvesztőkkel, ha „minden becsületes magyar összefog a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban az új, életerős, demokratikus Magyarország felépítésére, ha a nép veszi a kezébe az ország vezetését".

A program első pontja haladéktalan nemzeti feladatként jelöli meg, hogy *szembe kell fordulni a fasiszta Németországgal, és támogatni kell a Vörös Hadsereget.*

A további pontok követelik, hogy a hazaárulók, a háborús bűnösök népbíróság előtt feleljenek tetteikért. Fontos feladat minden fasiszta szervezet feloszlatása és

I. évfolyam 6. szám — Ára 30 fillér — 1944 november 30, csütörtök

NÉPLAP

Szerkesztőség és kiadóhivatal
Debrecen, József kir. herceg-utca 18

DEMOKRATIKUS NAPILAP

Előfizetési árak: Egy hóra 7.60 P, Negyedévre 21.— P, Félévre 40.— P

Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programmja

A Magyar Kommunista Párt javaslata

Hazánk történelmének legsúlyosabb katasztrófáját éli át. Magyarországot német zsoldba szegődött vezetői belerántották Hitler imperialista rablóháborújába a Szovjetunió és a többi szabad nemzet ellen. Azért álltak a német fasiszták mellé, mert segítségükkel akarták a szomszéd népeket leigázni s bent az országban továbbra is korlátlanul elnyomni és rabságban tartani a magyar népet. Ennek a bűnös politikának végzetes következményeit siníli ma a nemzet.

A háború elveszett. A vesztett háború népünk 1 millió halottjába és rokkantjába került. Az országot kifosztották a németek. Budapest, Debrecen, Győr romokban hevernek. Egy évszázad szorgos munkájának gyümölcseit pusztította el a német háború.

A magyar reakció háborús politikája megrendítette államiságunk alapjait. A hazaárulók bűne, hogy Magyarország szégyenletes zsoldos szerepet játszott ebben a háborúban a legsötétebb reakció, a német fasizmus oldalán. Az ő bűnük, hogy ki vagyunk rekesztve a szabad nemzetek közösségéből.

Magyarország a hitleri Németország utolsó csatlósa maradt. Még Horthy is, aki az országot Hitler szekeréhez kötötte, megértette, hogy milyen szörnyű romlásba dönti Magyarországot a német szövetség. De Horthy nem tudta végrehajtani politikájának fordulatát, mert nem tudta leküzdeni a néptömegektől való rettegését. Se a népre, se a hadseregre nem akart támaszkodni. És mikor az ország, a vereség keserű tapasztalatán okulva, éppen készült rá, hogy szakítson a hitleri Németországgal és levesse magáról a német fasiszta jármot, a nyilasok német bérenc bandája a nemzet hatalmát ragadta magához.

Mohács óta nem volt ilyen súlyos helyzetben az ország. Mindennek ellenére a kommunista párt azt hirdeti: l e s z m a g y a r ú j j á s z ü l e t é s. Össze kell fogni minden igazán nemzeti, németellenes erőt. Fegyvert kell ragadni a németek és nyilas bérenceik ellen szabadságunk és függetlenségünk kivívására. Ha a nemzet kíméletlenül leszámol az országvesztőkkel, ha minden becsületes magyar csatlakozik a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban az új, életerős, demokratikus Magyarország felépítésére, ha a nép veszi kezébe az ország vezetését, akkor Magyarország nem volt, hanem lesz! Ha a magyar nép maga veszi kezébe sorsának intézését, akkor Magyarország megmenekülhet és újjászülethet. A magyar hazafiak harcos összefogását Magyarország demokratikus újjáépítését és felemelkedését szolgálja a Magyar Kommunista Párt alábbi programmja.

I.

1. A magyar nép létérdeke, Magyarország újjáépítésének elengedhetetlen feltétele a nemzet cselekvő részvétele az ország felszabadításában a német iga alól. Azonnal szakítani kell Németországgal és ellene fordulni! Minden késlekedés halálos. A magyar népnek minden [illegible] Szigorú rendszabályokat kell foganatosítani a feloszlatott és tiltott népellenes és hazaáruló szervezetek bármilyen formában való feltámasztása ellen.

4. A közigazgatási szerveket, a bíróságot, a honvédséget, a karhatalmat meg kell tisztítani a nyilas, hazaáruló s egyéb népellenes elemektől.

5. Hatályon kívül kell helyezni mindazokat a törvényeket és rendeleteket, melyeknek célja a reakciós rendszer védelme a néppel szemben s melyeknek szelleme és rendelkezései ellentétesek a demokráciával.

6. Ki kell engedni a börtönökből és gyűjtőtáborokból a hazafiakat és a nép ügyének harcosait.

7. Meg kell valósítani az általános, titkos, egyenlő, községenkénti, arányos, nőkre is kiterjedő választójogot, a parlamenti és önkormányzati választásoknál.

8. Biztosítani kell a sajtó-, gyülekezési- és egyesülési szabadságot.

9. Vissza kell állítani és széleskörűen alkalmazni kell az esküdtbíráskodást.

10. Biztosítani kell a teljes vallásszabadságot.

11. A sajtóból, az oktatásból, a kultúrából, a közéletből ki kell küszöbölni a fasiszta métellyt, a népellenes szellemet, a faji és nemzeti gyűlöletet.

II.

1. A mezőgazdasági munkások és cselédek, a törpe- és kisbirtokosok, a magyar nép e legszámosabb és legszegényebb rétegének felemelésére, a magyar demokrácia alapjainak megszilárdítására a legrövidebb határidőn belül a földigénylők közreműködésével széleskörű földreformot kell végrehajtani, mely sokszázezer földnélkülit és szegényparasztot tesz életképes kisgazdaság tulajdonosává.

2. A földreform céljaira igénybe kell venni a hazaárulók, a háborús bűnösök, a Volksbund-tagok, a német hadseregben szolgáltak birtokait és teljes egészükben minden felszereléssel együtt el kell kobozni.

3. El kell törölni a parasztságot kizsákmányoló Jurcsek-tervet és fokozatosan szabaddá kell tenni a mezőgazdasági termékek piaci forgalmát. Olyan állat- és terményárakat kell biztosítani, melyek jövedelmezővé teszik a mezőgazdasági termelést és előmozdítják a kisbirtokosok gazdasági megerősödését.

III.

1. Hazánk gazdasági önállóságának megszilárdítása és fokozása érdekében erőteljes ipar- és kereskedelemfejlesztő politikát kell folytatni.

újjáélesztésük megakadályozása, valamint a közigazgatási szervek, a bíróságok, a honvédség és a karhatalom megtisztítása a népellenes elemektől.

A program tartalmazza a demokratikus szabadságjogok biztosítását. Feladatul állítja a közélet, az oktatás és a kultúra megtisztítását a fasiszta mételytől, a faji és nemzeti gyűlölködéstől, és állást foglal a vallásszabadság mellett.

Egyik fő követelése a *földreform*, amelyet „a legrövidebb határidőn belül, a földigénylők közreműködésével" kell végrehajtani, a nincstelen és kevés földű parasztok százezreit kell földhöz juttatni.

A program a nagytőke profitszerzésének korlátozását célzó pontokat is tartalmaz. Ezek: a kartellek és nagybankok állami ellenőrzése, a bányák, a kőolajforrások és villanytelepek, valamint a biztosítóintézetek köztulajdonba vétele. Ugyanakkor támogatni kell a nép érdekeit szolgáló magánvállalkozást, bekapcsolódását az ipari termelés és a kereskedelem megindításában.

A program megállapítja, hogy a munkabéreket a drágaság arányában fel kell emelni. Törvényesen biztosítani kell a nyolcórás munkanapot, a női és gyermekmunka védelmét. A munkanélküliség veszélyének elhárításáért munkaalkalmak teremtéséről kell gondoskodni, illetve a munkához nem jutóknak állami munkanélküli-segélyt kell biztosítani. Állást foglal a munkásbiztosítás (az OTI) önkormányzatának visszaállítása és a biztosításnak a mezőgazdasági munkásokra való kiterjesztése mellett.

A magyar külpolitika céljaként a program jószomszédi viszony és őszinte együttműködés teremtését sürgeti „az összes környező országokkal", valamint Angliával és az Egyesült Államokkal, és „szoros barátságot a hatalmas Szovjetunióval, a népek szabadságának és függetlenségének védelmezőjével".

A program sürgeti a demokratikus pártok megbízottaiból álló városi és községi nemzeti bizottságok kiépítését. Azt javasolja, hogy a nemzeti bizottságok a Függetlenségi Front helyi politikai szervei legyenek, amelyek nem azonosak az elöljáró hatóságokkal, hanem ellenőrzik, irányítják e hatóságok tevékenységét.

A program Alkotmányozó Nemzetgyűlés mielőbbi összehívását és Ideiglenes Kormány létrehozását javasolja, amely a Függetlenségi Front kormánya kell hogy legyen. Felhívja a Kisgazdapártot, a Szociáldemokrata Pártot, a Parasztpártot, a szakszervezeteket, a Parasztszövetséget, a partizánosztagokat és „tekintet nélkül pártállására minden magyar hazafit, hogy foglaljanak állást e program mellett, melyet a Kommunista Párt a magyar nép elé terjeszt, mint a nemzeti összefogás és a nemzeti megújhodás alapját".

Ebben a programban a Kommunista Párt ismételten kinyilvánítja, hogy az ország demokratikus átalakítását tekinti közvetlen céljának, a szocialista átalakulás későbbi feladat. Eme ismételt állásfoglalásával is tudatosítja, hogy a társadalmi átalakulás csak olyan mértékben valósítható meg, ahogyan ennek szükségességét a nép többsége megérti, és megvalósítását támogatja. Új, demokratikus hatalom teremtése, a földreform végrehajtása és a tőkés monopóliumok korlátozása olyan cél, amely azonnal találkozik a nép többségének akaratával.

A földreformot illetően a javasolt program nem jelöli meg, hogy mennyi földet hagyjanak meg a földesuraknak, mekkora legyen a birtokmaximum. Ennek megállapítása *vita tárgya* a Függetlenségi Front pártjai között, s eldöntése az együttes erővel létrehozandó új hatalom megteremtése utánra marad.

A programjavaslat mellőzi a *munkásellenőrzés* bevezetésének követelését, mely ugyancsak vita tárgya lehet a liberális és a konzervatív erőkkel. A munkásság azonban a gyakorlatban ezt megvalósítja, amikor kommunisták vezetésével az üzemi bizottságokat létrehozza.

A demokratikus nemzeti megújhodás e programja olyan helyzetben született, amikor az ország hadszíntér, területének fele és a főváros még a német megszállók kezén van, de a felszabadult részeken az addig elnyomott forradalmi erők gyorsan talpraugranak, és a Kommunista Párt vezetésével hozzálátnak az élet újjászervezéséhez. A forradalmi erők – munkások, szegényparasztok és a velük harcoló értelmiségiek – igen hamar olyan szervezettségre, és tevékenységük révén olyan politikai befolyásra és hatalomra tesznek szert, hogy nélkülük és ellenük többé már nem lehet új államot, új kormányzatot teremteni. Az ország érdeke ugyanakkor azt is követeli, hogy a politikai és gazdasági újjáépítés nagy munkájának elvégzésére széles nemzeti front létesüljön. Bekapcsolódjanak azok a rétegek is, amelyek a társadalmi viszonyokban csak mérsékelt változásokat hajlandók elfogadni, konzervatív beállítottságúak, de a német megszállók elleni harcban vállalják az együttműködést a munkásosztállyal, s tudomásul veszik a forradalmi erők részvételét az új állam vezetésében.

A szocialista forradalomtól félő és az angolszászok idejövetelére hiába váró polgári erők a szovjet csapatok győzelmével átmeneti aléltságba estek. De ezek az erők léteznek, kispolgári milliók állnak eszmei és politikai befolyásuk alatt. Amikor e polgári erők látják, hogy a szovjet csapatok a társadalmi viszonyok megváltozását valóban a magyar nép ügyének tekintik, kezdenek feléledni, politikailag újjászerveződni. Kívánatos és lehetséges, hogy ezek a polgári erők is segítsék a befolyásuk alatt álló kispolgári milliók gyorsabb bekapcsolódását az újjáépítésbe. A politikai küzdelem során, az újjáépítés menetében dől el majd a kérdés, hogy az együttműködés a forradalmi vagy a konzervatív erőknek nyújt-e több előnyt, hogy az ország a nép számára épül-e újjá, avagy a tőkés hatalom restaurálódik.

*

A felszabadított területeken működő kommunista pártszervezetek tevékenységét egy bizottság irányítja, amely a Szovjetunióban élő magyar kommunista emigráció ideérkezett vezetőiből áll. Tagjai: Gerő Ernő, Révai József, Farkas Mihály és Nagy Imre. Ez a bizottság a felszabadított területen a párt ideiglenes Központi Vezetőségének szerepét tölti be. Gerőék november elején érkeznek előbb Szegedre, s decemberben átmennek Debrecenbe, amely az ideiglenes Központi Vezetőség székhelye lesz.

A párt Budapesten működő Központi Bizottsága a megszállt területeken folyó nemzeti ellenállás szervezését irányítja. Tagjai között van ekkor Rajk László, Apró Antal, Horvát Márton, Kiss Károly, Kovács István. Bajcsy-Zsilinszkyék november végi lefogása nyomán Rajk Lászlót is letartóztatták. Németországba hurcolták, ahonnan csak a háború után tér vissza. A Központi Bizottság munkájába november végén ismét bekapcsolódik Kádár János. Őt 1944 áprilisában elfogták – kilétét nem tudták megállapítani, s katonaszökevénynek tekintették –, a nyilas puccs után azonban sikerült megszöknie.

A debreceni ideiglenes Központi Vezetőség megbízásából december elején Budapestre érkezik Kossa István, hogy összeköttetést teremtsen a Központi Bizottsággal. Kossa a villamosalkalmazottak szociáldemokrata titkára volt; különleges büntetőszázaddal a keleti frontra került, ahol sikerült átszöknie a szovjet csapatokhoz. Bekapcsolódott a hadifoglyok antifasiszta mozgalmába, s kommunistává vált. Novemberben ő is a felszabadított területre érkezett. A szovjet katonák segítségével átjut a frontvonalon, és sikerül Budapesten a Központi Bizottsággal felvennie az érintkezést. Ezt követően a Központi Bizottság megbízásából Apró Antal megy át a frontvonalon, eljut Debrecenbe, hogy érintkezésbe lépjen az ottani ideiglenes Központi Vezetőséggel. A két vezető szerv között összeköttetés létesült, tevékenységükről tájékoztatják egymást. Kapcsolatuk azonban mindaddig laza, amíg a főváros fel nem szabadul.

A *Magyar Kommunista Párt* – 1944 őszétől ez a párt hivatalos neve – kezdeményezésére a felszabadított területeken újjászerveződik a Magyar Front pártjainak politikai szövetsége, *Magyar Nemzeti Függetlenségi Front* néven. A Szociáldemokrata Párt, a Kisgazdapárt és a Parasztpárt képviselői december 2-i szegedi tanácskozásukon elfogadják a Kommunista Párt nemzeti újjáépítési programját, amely így a Függetlenségi Front programjává válik.

December 3-án a szegedi nemzeti bizottság nagygyűlést rendez, amelyen bejelentik, a Függetlenségi Front létrejöttét. Az MKP képviseletében Révai József szólal fel. „Súlyos időket él át a magyarság – mondja beszédében –, földünket feldúlja a háború. Katonáink még mindig saját elnyomóink oldalán véreznek. Mi maradtunk az egyetlen ország Európában, mely még mindig nem tudott szakítani a hitlerista Németországgal." Hangsúlyozza, hogy e nehéz helyzetben nem szabad könnyelmű ígéretekkel kábítani a nemzetet. „Szegénység, sőt nélkülözés lesz az osztályrészünk addig, amíg felépítjük a romba dőlt országot, de ígérjük azt, hogy nem kímélünk sem munkát, sem áldozatot, hogy felépítsük. . ."

Az FKP-t a nagygyűlésen Balogh István szegedi lelkész, az SZDP-t Valentiny Ágoston ügyvéd, a szegedi SZDP-szervezet elnöke, az NPP-t Erdei Ferenc, a párt egyik országos vezetője képviseli. Beszédeikben bejelentik, hogy pártjaik részt vállalnak az újjáépítési program megvalósításában.

A Függetlenségi Front újjászervezése és az MKP programjavaslatának elfogadása a Kommunista Párt nagy politikai sikere, mely nyilvánvalóvá teszi, hogy rajta kívül nincs más párt, amely meg tudja mutatni az ország mielőbbi újjáépítésének útját.

A Függetlenségi Fronthoz csatlakoznak a szakszervezetek és a városi polgárság egy újonnan alakuló pártja: a Polgári Demokrata Párt (PDP) is.

A Függetlenségi Front felhívására a nemzeti bizottságok napok alatt megszervezik a városok és községek küldötteinek megválasztását, hogy mielőbb összeüljön az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Az újjáépítési program, a Függetlenségi Front újjáalakulása és a nemzetgyűlési küldöttválasztás növeli a nép politikai aktivitását, elősegíti a háborús pusztítás által keletkezett csüggedés leküzdését. Növekszik a bizakodás, hogy a születő új hatalom lehetővé fogja tenni egy jobb világ felépítését.

1944. december 21-én Debrecenben összeül az Ideiglenes Nemzetgyűlés.

A debreceni nemzetgyűlés az új államhatalom megtestesítője és a születő de-

mokratikus Magyarország szilárd politikai támasza. Megalakulásakor a kommunista és a szociáldemokrata képviselők, a szakszervezeti képviselőket is beleértve, együttesen többséget alkotnak. A parasztpárti és a radikálisabb kisgazdapárti képviselőkkel együtt a demokratikus erők az új törvényhozó testületben nagy túlsúlyban vannak.

A debreceni nemzetgyűlésnek 230 küldötte van. Közülük az MKP képviselőinek száma 71, a Kisgazdapárté 55, az SZDP-é 38, a Parasztpárté 16, a PDP-é 12. Kívülük még 19 szakszervezeti, valamint 19 olyan képviselő is tagja a nemzetgyűlésnek, akik pártonkívüliként csatlakoztak a Függetlenségi Fronthoz. A szakszervezeti képviselők túlnyomó része kommunista. A pártonkívüliek egy része érzelmileg a Kommunista Párt mellett áll, többsége azonban polgári liberális vagy éppenséggel konzervatív beállítottságú ember, a németekkel szembefordult horthysta csoportok képviselői.

A nemzetgyűlésben a kommunista képviselőcsoport a legnagyobb, több mint 80 tagú. Ebben visszatükröződik az a tény, hogy a Kommunista Párt a legcéltudatosabb és a legtevékenyebb. A kommunisták a fasizmus ellen vívott áldozatos harccal, a nép érdekeit képviselő és az események által igazolt politikájukkal vívták ki a tömegek növekvő bizalmát. Ezért vált a Kommunista Párt a forradalmi átalakulás elismert vezetőjévé. A többi párt késve, részben a kommunisták ösztönzésére kezdett működni. Az új hatalom megszerveződése során, amikor hatalmi pozíciók szerzésére is növekvő lehetőség nyílik, a többi párt aktivitása felélénkül.

A nemzetgyűlés egyhangúlag magáévá teszi a Függetlenségi Front programját, s december 22-én megválasztja az ország Ideiglenes Kormányát. A kormány összetételére vonatkozólag pártközi tárgyalások eredményeként együttes javaslat került a nemzetgyűlés elé, amely azt elfogadta. Ezeken az előzetes tárgyalásokon részt vettek a Faragho-féle horthysta fegyverszünet-kérő küldöttség időközben visszaérkezett tagjai is, és helyet kaptak az új kormányban.

A miniszterelnök Dálnoki Miklós Béla lett. A Kommunista Párt 3, a Szociáldemokrata Párt 2, a Kisgazdapárt 2, a Parasztpárt 1 miniszteri tárcát kapott. A pártonkívüliként szereplő konzervatív csoport, Miklós Béla kormányelnöki tisztségén kívül, még három miniszteri tárcához jutott.

Az MKP képviselői között van Nagy Imre mint földművelésügyi, Molnár Erik mint népjóléti miniszter. A külügyminiszter Gyöngyösi János (FKP), a belügyminiszter Erdei Ferenc (NPP), az igazságügyminiszter Valentiny Ágoston (SZDP).

A nemzetgyűlés összetétele politikailag sokkal kedvezőbb, mint a kormányé. A volt horthysták „pártonkívüliként" szereplő csoportja a nemzetgyűlés legkisebb pártja, a kormányban mégis legnagyobb a képviselete, s négyük közül három tábornok. Az egyik Miklós Béla, aki október 15-e utáni átállásával szerzett tekintélyt. A másik Vörös János, aki a horthysta hadsereg vezérkari főnöke volt, részt vett a kiugrási előkészületekben, s november elején ment át – menekülve a németek elől – a szovjet csapatokhoz; ő az új kormány honvédelmi minisztere. A harmadik Faragho Gábor, aki a közellátási tárcát kapta. A horthysták negyedik képviselője a kormányban Teleki Géza gróf, aki tagja volt a Faragho-féle fegyverszünet-kérő küldöttségnek; ő a közoktatási miniszter.

A kormány ilyen összetétele azt a törekvést fejezi ki, hogy a nemzeti összefogás minél szélesebb legyen. Ennek egyrészt az a célja, hogy az új kormányt ne csak

a Szovjetunió, hanem a nyugati hatalmak is mielőbb elismerjék; továbbá az, hogy a még megszállt területeken a horthysta beállítottságúakat is a német–nyilas uralommal való szakításra ösztönözze, a hitleristák kezén maradt magyar csapatok bomlását gyorsítsa.

A volt horthysták kormányzati pozíciója ugyanakkor indokolt értetlenséget váltott ki a forradalmi erők körében. A párt budapesti Központi Bizottsága is sokallta a konzervatív erőknek tett ilyen mérvű engedményt. A Magyar Front 1944. szeptember 20-i, Horthyhoz küldött beadványa kifejezte a Magyar Front pártjainak készségét, hogy a hadsereg képviselőivel együtt alakítsanak kormányt, ha az utóbbiak vállalják, hogy a hadsereget a német megszállók ellen fordítják. Akkor a horthysta tábornokok még rendelkeztek hadsereggel és lehetőséggel, hogy keresztülvigyék annak átállását. Ezt azonban nem tették meg, s az átállt tábornokok hadsereg nélkül maradtak. A Központi Bizottság ezért joggal tartja túlzottnak a nácikkal utolsó pillanatban szakító horthysták ilyen mérvű részvételét a kormányban.

A döntő mégis az – s ezt a budapesti Központi Bizottság is így értékeli –, hogy összeült a nemzetgyűlés, és létrejött az új magyar kormány. Általános örömöt és bizakodást váltott ki ez a népben, mind a felszabadított, mind pedig a még megszállt területeken, s újabb lökést adott a hitleristák oldalán harcoló magyar katonai alakulatok bomlásának.

A Függetlenségi Front a felszabadító háborúba való bekapcsolódás és a nemzeti megújhodás, az újjáépítés céljából együttműködésre lépő osztályok politikai szövetsége. Fő ereje a munkásság és a dolgozó parasztság; részt vesz a szövetségben a városi kispolgárság, az antifasiszta értelmiség, továbbá a nácikkal szembefordult városi burzsoázia és a kulákság politikai képviselete. Ez kifejeződik a debreceni nemzetgyűlés pártviszonyaiban és szociális összetételében is. A 230 képviselő között több mint nyolcvan munkás és szegényparaszt, mintegy negyven középparaszt és módosabb gazdálkodó, ugyanennyi önálló iparos és kereskedő, továbbá közel hatvan értelmiségi foglal helyet. A többiek között van hét pap, öt katonatiszt stb.

Az ország mielőbbi újjáépítésének érdeke késztette arra a forradalmi erőket, hogy együttműködésre hívják a nácikkal szembefordult polgári erőket, de messzemenő társadalmi változásokat célul tűző program alapján. A lassan újjászerveződő polgári erők, amelyek csak mérsékelt változást hajlandók elfogadni, tudomásul veszik a Függetlenségi Front radikális programját, mint nélkülözhetetlen feltételét annak, hogy az új hatalom létrehozásába bekapcsolódhassanak. Vállalják az átmeneti együttműködést a forradalmi erőkkel, mert meg sem kísérelhetik, hogy saját kizárólagos hatalmukat teremtsék meg. A nemzetközi körülmények, pontosabban: a Szovjetunió és a nyugati hatalmak háborús szövetsége is összefogásra ösztönzi a Hitler-ellenes front különböző pártjait.

Az újjáépítési program végrehajtását csak az biztosíthatja, ha az új hatalom a munkásosztály és a vele szövetséges parasztság akaratát érvényesíti. Ez pedig azt jelenti, hogy szétzúzza a fasizmus maradványait, meghiúsítja a reakciós erők mindenféle ellenforradalmi kísérletét és biztosítja, hogy a nép határozza meg az ország újjáépítésének és továbbfejlődésének útját. Vagyis érvényesíteni kell *a munkásság és a dolgozó parasztság demokratikus diktatúráját*, amely visszaszorítja a reakciós erőket és biztosítja az ország népi demokratikus fejlődését.

A Kommunista Párté a fő érdem, hogy ez így történik.

Budapest felszabadulása. Az MKP és az SZDP harca az újjáépítési program végrehajtásáért. Az agrárforradalom

A debreceni nemzetgyűlés összeülését követő napokban fejezte be a Vörös Hadsereg Budapest körülzárását és indult meg a főváros ostroma. A szovjet csapatok 180 ezer főnyi fasiszta haderőt zártak gyűrűbe. Nagyobb része SS-alakulat, parancsnokuk Wildenbruch SS-tábornok. Katlanba szorultak a 3. magyar hadsereg megmaradt részei, továbbá a budapesti helyőrségi egységek, légvédelmi, műszaki és rendőri alakulatok, öt csendőrzászlóalj, az idősebb korosztályokból szervezett kisegítő karhatalom egységei, a nyilas párt fegyveres osztagai és különböző töredékalakulatok.

Az ostrom hat hétig tart. A fasiszták, mit sem törődve a várossal és lakóival, védelmi erődnek használják fel a lakótömböket is. A lakosság a pincékbe szorul, éhség és hideg gyötri, a lakások a fosztogatók és a háború tüzének martalékai.

A szovjet csapatok házról házra, kerületről kerületre nyomulnak előre. Sok várost szabadítottak már fel, és mestereivé váltak a városi harcnak is. A hitleristák, amikor a város pesti részéből végleg kiszorulnak, felrobbantják valamennyi budapesti Duna-hidat. A budai hegyekre támaszkodva próbálják tartani mindjobban szűkülő állásaikat; kétségbeesetten várják, hogy a Dunántúlon áttöréssel kísérletező német csapatok kimentsék őket a gyűrűből.

A főváros pesti része január 18-ra szabadul fel teljesen. Budán február 13-án szüntetik be az ellenállást a Várhegyre szorult hitleristák utolsó egységei.

A magyar alakulatok a főváros környéki és a budapesti ütközetekben is német egységek közé osztva harcolnak és szenvednek újabb súlyos veszteségeket. Soraikban nő az elkeseredés, s a megfogyatkozott alakulatok nagy része, amikor teheti, tisztjeivel együtt átmegy a szovjet csapatokhoz, leteszi a fegyvert. A Vörös Hadsereg budapesti hadműveletе során mind gyakoribbá vált, hogy egyes alakulatok tisztjeikkel együtt azért mentek át a szovjet csapatokhoz, hogy az ő oldalukon harcoljanak tovább – a német megszállók ellen. A legjelentősebb ilyen magyar alakulat a Budai Önkéntes Ezred, melynek parancsnoka Variházy Oszkár ezredes volt. Harcosainak száma elérte a két és fél ezret. Az egység részt vett a Vérmező körzetében és a Várban folyt harcokban, s kiválóan küzdött. Hatszáz katonát vesztett halottakban és sebesültekben. A Budai Önkéntes Ezredhez hasonlóan, de kisebb, szakasznyi, századnyi egységekben további mintegy két és fél ezer magyar katona vett részt a szovjet csapatok oldalán a magyarországi felszabadító harcokban. Ezenkívül több ezer főnyi magyar műszaki alakulat, főleg vasútépítő egységek segítették a Vörös Hadsereg hadműveleteit; ezek az alakulatok 1945 elején szerveződtek az önként jelentkező magyar hadifoglyokból.

Budapest ostroma idején a német vezérkar újabb erőket dobott át a dunántúli hadszíntérre. Szerette volna bármilyen áron áttörni az ostromgyűrűt, megtartani Budát és visszaszerezni az egész Dunántúlt.

A nyugati hadszíntéren a német front átmenetileg megszilárdult. A német haderő az Ardennek körzetében még december második felében és január elején sikeres ellentámadást hajtott végre, szétzilálta és hátrább szorította az angolszász hadakat. E sikerét nem tudta tovább fejleszteni, mert a Vörös Hadsereg 1945 januárjában a lengyelországi és a balti térségben új nagy offenzívát indított, s emiatt a

Ára 40 fillér

NÉPLAP

DEMOKRATIKUS NAPILAP

Hadüzenet Németországnak

Az ideiglenes nemzeti kormány kiáltványa a magyar néphez

A magyar nép kezdettől fogva elítélte azt a bűnös háborut, melyet a Bárdossy-kormány törvénytelenül, a parlament megkérdezése nélkül inditott meg a Szovjetunió és más demokratikus hatalmak ellen. Ez a háboru, melyben a magyar katonák százezrei véreztek el, szögesen ellentétben áll a magyar nép érdekeivel és hagyományaival s kizárólag német ügyet szolgál. Ehhez járul, hogy Németország 1944 március 19-én orvul megtámadta és megszállta Magyarországot. A hazánk ellen elkövetett erőszakot Németország betetőzte azzal, hogy 1944 október 15-én fegyveres puccs utján hatalomrajuttatta a magyar nemzettől gyülölt hazaáruló Szálasit, hogy ilymódon megakadályozza a fegyverszünet megkötését Magyarország és a demokratikus hatalmak között.

A németek megfosztották Magyarországot függetlenségétől, sárbataposták a magyar nemzeti szuverénitást, törvénybeverették és kivégezték a magyar hazafiak ezreit, elrabolták a magyar nemzeti vagyont, kifosztották és felduláták az országot. A magyar fiatalságot elhurcolják Németországba, a magyar asszonyokat szénmunkára parancsolják, magyar honvéd alakulatokat beolvasztanak a német hadseregbe és német ügyért kényszerítik vérezni.

Mindezeket figyelembe véve az ideiglenes nemzeti kormány, a felhatalmazás alapján, melyet programmja megvalósitására az ideiglenes nemzetgyülléstől kapott, érvényre juttatja a magyar nép akaratát, semmisnek nyilvánitja a Németországgal kötött szerződéseket, megszakit vele minden nemü kapcsolatot és ezennel hadat üzen Németországnak. Az ideiglenes nemzeti kormány kijelenti, hogy a háborut a Szovjetunió és szövetségesei oldalán az ország összes erőforrásainak mozgósításával mindaddig folytatni fogja, míg a szövetséges hatalmak ki nem vivják a teljes győzelmet Németország felett, mert csakis ez a győzelem biztosithatja Magyarország függetlenségét. Egyben az ideiglenes nemzeti kormány tudomására hozza a magyar népnek, hogy a fegyverszünet megkötése céljából a Szovjetunió, valamint a vele szövetséges hatalmak kormányaihoz fordult.

A miniszterelnökség 1944. évi december hó 28-i ülésének egyhangu határozatából:

az Ideiglenes Nemzeti Kormány

Vorosilov marsall,
a Szövetséges
Ellenőrző Bizottság elnöke

Malinovszkij marsall,
a 2. Ukrán Front
parancsnoka

Tolbuhin marsall,
a 3. Ukrán Front
parancsnoka

Petrov hadseregtábornok,
a 4. Ukrán Front
parancsnoka

Szovjet katonák az Alföldön

Romeltakarítás | A Kossuth-híd avatása 1946. január 18-án

németek az Ardennekben folyó hadműveletüket félbehagyták. A nyugati frontról elvont erők egy részét a dunántúli térségbe dobták át, remélve, hogy a Duna mentén megerősíthetik védelmüket. Olyan tervük is volt, hogy az osztrák Alpokban építik ki utolsó megerősített körzetüket, s itt várják be a Szovjetunió és a nyugati hatalmak szövetségének felbomlását, amiben még mindig reménykedtek. Ennek az „alpesi erődnek" lenne a védelmi előtere a magyar Dunántúl – ha meg tudják tartani.

A német vezérkar a dunántúli áttörési kísérletekben felhasználja a Szálasi-féle magyar hadsereg négy hadosztályát is, melyek a szétvert hadosztályok maradványaiból állnak. Más magyar egységek, főleg az 1. magyar hadsereg német–nyilas kézben maradt alakulatai, a németekkel együtt Szlovákiába szorultak; létszámuk az elszenvedett veszteségek és a szökések következtében gyorsan apad, két-három nem teljes értékű hadosztálynyi erőt alkotnak még. A totális mozgósítás, vagyis a féktelen terror és a féktelen demagógia révén a nyilasok négy új, úgynevezett „hungarista" hadosztályt is felállítottak, s ezeket a német vezérkar rendelkezésére bocsátották.

A dunántúli német áttörési kísérlet kudarca utáni napokban került sor a Hitler-ellenes nagyhatalmak fontos tanácskozására. A Krím-félszigeten, Jaltában találkozott ismét Sztálin, Roosevelt és Churchill. Tanácskozásuk február 5-től 13-ig tartott. A szovjet seregek ekkor már átlépték a német határt, február 6-án Wrocław körzetében átkeltek az Odera-folyón, február 8-án elfoglalták Königsberget (most Kalinyingrád). Ugyanezekben a napokban – február 8-án – indítanak támadást az angolszász csapatok a német erők ellen Hollandiában. Mire a jaltai tanácskozás véget ér, befejeződik a magyar főváros felszabadítása is.

A jaltai találkozón a szövetséges hatalmak egyeztették a további hadműveletek tervét. Megállapodtak a fasizmus teljes megsemmisítésében és bármilyen formájú újjáéledésének megakadályozásában, valamint Németország demilitarizálásában. Megállapodtak abban is, hogy segíteni fogják a nácik uralma alól felszabadult népeket, biztosítva részükre, hogy saját akaratuk szerint demokratikus intézményeket létesítsenek. Nagyon eltérő a szerződő felek nézete és elgondolása a felszabadított népeknek nyújtandó segítségről. A nyugati hatalmak Görögországban megmutatták, hogyan értelmezik ők ezt a segítséget, amikor fegyveres akciót indítottak az ELASZ-szabadságharcosok csapatai ellen, mert másképpen nem tudják rákényszeríteni a görög népre az emigrációból visszahozott monarchisták hatalmát.

A jaltai találkozón a szövetséges hatalmak megegyeztek a japán imperializmus elleni együttes akciókban és a távol-keleti kérdésekben is. A szovjet állam számára nem közömbös, hogyan fejeződik be a háború a Távol-Keleten, ahol szintén gondoskodnia kell biztonságáról. Ugyanakkor az adott helyzetben az angolszász hatalmak igen fontosnak tartották, hogy a Szovjetunió bekapcsolódjon a távol-keleti háborúba; ettől várták a japánok mandzsúriai hadseregének megsemmisítését. Megállapodtak tehát abban, hogy a náci birodalom megsemmisítése után, meghatározott idő elteltével, a Szovjetunió hadat üzen Japánnak. Az angolszász hatalmak távol-keleti érdekei nagy szerepet játszottak abban, hogy a Hitler-ellenes koalíció, minden belső ellentét dacára, a háború befejező szakaszában is fennmaradt.

Az angol és az amerikai vezető körök a jaltai találkozón vállalták a katonai együtt-

működést a Szovjetunióval a náci birodalom teljes szétzúzásáig, és megállapodtak a háborút követő politikai együttműködésben is. A jaltai egyezmények létrejötte a Hitler-ellenes háború folytatásának jelentős eseménye, mely teljesen kilátástalanná tette a német imperialisták reményét, hogy különbékét köthetnek a nyugati hatalmakkal. Az egyezmények hozzájárultak a fasiszta tömb feletti teljes győzelemhez.

*

A debreceni kormány tevékenységének kezdeti időszakában a Vörös Hadsereg új nagy győzelmei és a Hitler-ellenes szövetség politikai erősödése nyomja rá a bélyegét a nemzetközi helyzet alakulására. Ilyen nemzetközi körülmények között indul meg Magyarország újjászületése.

A Függetlenségi Front és kormánya egyik legsürgősebb feladatnak tekinti a fegyverszüneti egyezmény megkötését a Hitler-ellenes hatalmakkal. A Szovjetunió messzemenő segítséget nyújtott az újjászülető magyar demokratikus erőknek, hogy az új hatalmat, az új magyar államot mielőbb megteremtsék. A fegyverszüneti egyezményt azonban szövetségeseivel, a nyugati hatalmakkal közösen kell megkötnie. Már a teheráni értekezleten megegyeztek abban, hogy csak együttesen kötnek fegyverszünetet vagy békét a velük hadiállapotban levő országokkal. Ezért a fegyverszüneti szerződés megkötésének külpolitikai feltétele az is, hogy Anglia és az Egyesült Államok ehhez hozzájáruljanak.

Az Ideiglenes Kormány a nemzetgyűléstől kapott felhatalmazás alapján december 28-án nyilatkozatban bejelenti a magyar hadüzenetet Németországnak, és Magyarország készségét, hogy új, demokratikus hadsereg felállításával katonailag is bekapcsolódjon a felszabadító háborúba. A debreceni kormány fegyverszüneti küldöttsége december végén Moszkvába utazik. Az ottani tárgyalások eredményeként a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia 1945. január 20-án megkötik a fegyverszüneti egyezményt Magyarországgal. A magyar küldöttséget Gyöngyösi János külügyminiszter vezeti, s tagja Vörös János honvédelmi miniszter és Balogh István miniszterelnökségi államtitkár; Magyarország képviseletében ők írják alá a fegyverszüneti szerződést.

A fegyverszüneti egyezmény érvénytelennek nyilvánítja Hitlerék „bécsi döntéseit", mert a Hitler-ellenes hatalmak nem ismernek el semmiféle, a náci birodalomnak nyújtott szolgálatok révén elért területszerzést. A szövetséges hatalmak tudomásul veszik, hogy Magyarország szakított a náci Németországgal, és hadat üzent neki; Magyarország lehetőséget kap és egyben kötelezi magát arra, hogy bekapcsolódik a Hitler-ellenes háborúba, s e célból nyolc hadosztályt állít fel.

Magyarország nemzetközi helyzete a hitlerista háborúban való részvétele következtében nagyon súlyos. Katonai bekapcsolódása az antifasiszta háborúba – *lehetőség* arra, hogy a népek szemében ne a náci birodalom utolsó csatlósa maradjon, hanem a fasizmus megsemmisítéséért küzdő országok fegyvertársává váljék. A debreceni kormány azonban katonai téren csak kismértékben tud élni a fegyverszüneti szerződés adta lehetőségekkel.

Az új magyar hadsereg szervezése megkezdődött. Jelentkeznek szolgálatra nagyrészt a Kommunista Párt ösztönzésére azok a katonák, tisztek, partizánok, akik tevőlegesen részt vettek a fegyveres ellenállásban. A régi horthysta tisztek zöme

viszont, akiket Vörös Jánosék maguk körül tömörítenek, s akikre a hadsereg szervezésében elsősorban támaszkodnak, túlnyomó többségükben csak önmaguk átmentésével törődnek; ők a Hitler-ellenes háborúba való bekapcsolódást szabotálják. Vörös Jánosékkal huzakodni kell, hogy a Debrecenbe érkező régi tisztek közül azok, akik valóban harcolni akarnak, s még inkább az odaérkező partizánosztagok harcosai kellő szerephez jussanak a szerveződő demokratikus hadseregben. A vállalt nyolc hadosztályból kettőt állítanak fel, de ezek sem vesznek már részt Magyarország felszabadításában. Tevékenységük arra korlátozódik, hogy Ausztriában bekapcsolódnak a front mögötti tisztogató akciókba.

Hiúnak bizonyul az a remény, hogy a debreceni kormányban részt vevő horthysta tábornokok közreműködése meggyorsítja az új magyar demokratikus hadsereg felállítását és bekapcsolódását a felszabadító háborúba. Ennek az ellenkezője történik, ami nagy kárt okoz Magyarország nemzetközi tekintélyének és érdekeinek.

Nem Vörös Jánosékon múlott, hogy volt magyar fegyveres ellenállás a német megszállók és a nyilas báburalom ellen, ha szerény méretű is. A Magyarországon tevékenykedő partizánegységekben, fegyveres ellenállási csoportokban, továbbá a Budai Önkéntes Ezredben és a kisebb magyar egységekben, amelyek átmentek a szovjet csapatokhoz és fegyvereiket a fasiszták ellen fordították, együttesen több mint hétezren vettek részt.

Sok ezer magyar harcosa volt más népek fegyveres szabadságharcának is. A Szovjetunióba emigrált magyar kommunisták százai küzdöttek a Vörös Hadsereg katonáiként, s több száz átszökött magyar katona és munkaszolgálatos harcolt a szovjet partizánegységek soraiban. A jugoszláviai partizáncsapatok között külön magyar brigád alakult: a Petőfi-brigád; harcosainak száma elérte a kétezret. Más jugoszláv partizánegységekben is vannak magyarok; zömükben jugoszláviaiak, de néhány százan Magyarországról valók. A szlovákiai antifasiszta nemzeti felkelés idején a Szlovákiába került magyar egységek katonái közül több ezer dél-szlovákiai, magyarországi és kárpátukrajnai ment át a felkelőkhöz. Háromezernél több magyar jelentkezett a francia hadseregbe, és több száz magyar vett részt az illegális francia ellenállási mozgalomban. Más országok népeinek felszabadító harcaiban is részt vettek az ott élő magyarok, mindenekelőtt a kommunisták.

A népek szabadságharca hősöket teremt. Európa népeinek a forradalmi munkásmozgalom nevelte a legtöbb hőst, és adta a legtöbb mártírt, akik életüket áldozták hazájuk és Európa szabadságáért. Az SZKP hárommillió tagja esett el a Nagy Honvédő Háborúban; helyükre azonban mások léptek, a háború éveiben a párt ötmillió tagot vett fel soraiba. A Francia Kommunista Párt 75 ezer tagját vesztette el a fasiszta megszállók elleni négyéves küzdelemben. A jugoszláv, olasz, görög, lengyel, bolgár és más népek kommunista harcosainak ezrei és tízezrei növelik az európai szabadsághősök hosszú sorát, akik a fasiszta barbárság legyőzéséért áldozták fel életüket. A kommunista pártok megerősödtek a harcban, az antifasiszta átalakulás vezető pártjaivá, s számos országban a nemzet legerősebb pártjává váltak.

Így volt Magyarországon is. A kommunisták küzdöttek a legszívósabban az ellenforradalom negyedszázados uralma ellen, rájuk mérte a reakció a legsúlyosabb csapásokat, de ők a legtettrekészebb harcosok a német megszállók elleni küzdelem-

ben is. Tevékenységüket nem az „átvészelés", hanem az antifasiszta nemzeti ellenállás kifejlesztése vezérelte. A fegyveres ellenállás előtti küzdelemben is sok mártírja volt a pártnak. Sok száz harcosát ölték meg a különleges büntetőszázadokban, köztük Földes Ferenc tanárt, aki 1942-ben a Történelmi Emlékbizottság egyik szervezője volt, Antal János és Bálint György újságírókat. Sok százan pusztultak el a nácik haláltáboraiban, köztük Honti Lajos, a MÉMOSZ egyik vezetője, a kommunista építőmunkás-csoport titkára, Némety Ernő, a textilszakszervezet főtitkára, a textiles kommunista pártcsoport vezetője, Simon Ferenc, a bőrösszakszervezet egyik vezetője, a bőrös kommunista csoport titkára, Kulich Gyula, az OIB volt titkára, Goldmann György szobrászművész, Golub Rudolf, aki 1943–1944-ben a párt bányászbizottságát vezette. A párt sok harcosát az itthoni börtönökben és internáló táborokban gyilkolták meg. Köztük Pataki Istvánt és Kreutz Róbertet, a vasas ifjúsági mozgalom kiemelkedő tagjait, továbbá Pesti Barnabás vegyészmérnököt, Braun Évát, a kommunista ifjúsági mozgalom kimagasló harcosát, Józsa Bélát, az észak-erdélyi kommunisták egyik vezetőjét. A partizánmozgalom kifejlődésével tovább nő azoknak a száma, akik a szabadságharc önkéntes katonáiként váltak népünk mártírjaivá.

Ságvári Endre 1944 júliusában tűzharcban esett el Budapesten. Kilián György és Rózsa Richárd, akik a börtönből 1939-ben szabadulva a Szovjetunióba mentek, onnan ejtőernyős partizánként indultak bevetésre, társaikkal együtt elestek a küzdelemben. Pataki Ferenc magyar internacionalista, a Szovjetunióból érkezett egyik partizáncsoport parancsnoka az egység öthónapos sikeres harci tevékenysége után több társával együtt szintén életét adta a szabadságért. Szőnyi Márton zászlós, a horthysta hadsereg repülőse, aki az antifasiszta hadifogolymozgalomban vált kommunistává és jelentkezett partizánnak, 1944 augusztusában 12 társával a Bükk-térségben ereszkedett le. Itt tűzharcban a csoport nagyobb része, köztük Szőnyi Márton parancsnok és Ősz-Szabó János földmunkás, a csoport politikai biztosa is életét vesztette. Elpusztult az egyik Kiska-alakulatban létesített ellenállási csoport: a Vörös Brigád 9 tagja, Füredi László és társai. A budapesti akciógárdáknak, az újpesti és a kőbányai partizáncsoportnak, a Rákóczi-osztagnak, a Nógrádi-csoportnak s más partizánegységeknek is voltak hősi halottai az ország felszabadításáért folyó harcokban. Kommunisták százai váltak a fegyveres ellenállás harcosaiként a magyar nép mártírjaivá. Rajtuk kívül a magyar kommunisták százai estek el a második világháború éveiben Európa különböző országaiban – bekapcsolódva az ottani antifasiszta harcokba – a népek, köztük a magyar nép szabadságáért.

A fegyveres ellenállásban kisebb mértékben más pártállású hazafiak is részt vettek, önként vállalva a halál kockázatát. Politikai tevékenységük különböző volt, s azt jellegüknek megfelelően kell értékelni, de mártíromságukban nincs pártkülönbség. A nemzet mártírja valamennyi, s hősiességükért egyformán megilleti őket a nép tisztelete, melynek szabadságáért életüket adták.

*

A debreceni kormány megalakulása után nemcsak az új magyar hadsereg szervezésében, hanem más kérdésekben is hamar felszínre kerülnek az ellentétek a koalíció bal- és jobbszárnya között. A helyzet alakulásáról Gerő és Révai levélben

tájékoztatja Rákosi Mátyást, aki még 1940 végén – miután a magyar kormány 15 évi fogság után kiengedte őt a Szovjetunióba – a Kominternben a KMP képviselője, majd a párt Moszkvában működő csoportjának vezetője lett. Gerő 1945. január 7-i levelében említi a kormányon belüli súrlódásokat. Ezek „annak a jelei – írja –, hogy a harc a reakcióval kiélesedik. Mi ezt tudtuk előre, és bár a dolgot nem akarjuk mesterségesen siettetni, a kormány előrehajtására szükséges nyomást felülről is, alulról is a közeli napokban erősíteni kezdjük".

A hatalmi befolyás alakulásának egyik kérdése a közigazgatási apparátus vezető tisztségeinek felosztása a pártok között. Sikerül megegyezni az első 11 felszabadult vármegye főispánjainak kinevezésében. Négy vármegyében: Baranya, Békés, Borsod és Csongrád megyében kommunista, három megyében kisgazda és kétkét megyében szociáldemokrata, illetve parasztpárti az új főispán. Eközben felszínre kerülnek az ellentétek a hivatalokban maradt régi tisztviselői kar felülvizsgálása, a közigazgatási apparátus megtisztítása ügyében.

A régi köztisztviselők nagyobb fele a szovjet csapatok bevonulása elől elmenekült vagy elbújt, várva az események további alakulását. A helyükön maradtak kisebb része – többnyire alacsony beosztásúak – a hatalomra került népi erők mellé állt, másik része semleges; viszont sokan érzelmileg továbbra is a reakció oldalán vannak, s annak újjáéledésében reménykednek. A koalíció jobbszárnya igyekszik az utóbbiakat és a semlegeseket is a maga céljaira felhasználni, hasonló okból védelmezi a lassan visszaszivárgó és magukat most „demokratának" feltüntető fasisztákat is. Különösen tevékenyek ebben a kisgazdapárti főispánok Szabolcs, Hajdú és Heves megyében, de a helyi jobboldaliak – kisgazdapártivá vált reakciós ügyvédek, papok, tisztviselők, régi virilista iparosok, háztulajdonosok, kereskedők – szintén működésbe lépnek.

A koalíció balszárnya, s mindenekelőtt a Kommunista Párt, a közigazgatás radikális megtisztításáért lép fel. A nemzeti bizottságok, főleg a Tiszántúlon, támogatják a kommunisták kezdeményezését, sok reakciós tisztviselőt eltávolítanak, illetve megakadályozzák visszakerülésüket. A koalíció konzervatív csoportja a nemzeti bizottságokat szeretné feloszlatni, mondván, hogy a nemzetgyűlés létrejötte és az Ideiglenes Kormány megalakulása után ezekre már nincs szükség. Azt akarja, hogy a helyi hatóságok ellenőrzése csak kormányfeladat legyen. A nemzeti bizottságok megszüntetésének kísérletét azonban a koalíció balszárnya elhárítja.

Az MKP debreceni Központi Vezetősége január elején elhatározta, hogy megindítja a kampányt a *földreformért*. Tanácskozik a Parasztpárt vezetőivel a földreform-tervezetről, és megegyezik velük. Erdei Ferenc és társai magukévá teszik a kommunisták javaslatát, és hozzájárulnak ahhoz, hogy azt a debreceni Néplap január 14-én az NPP javaslataként hozza nyilvánosságra. Ez így is történik. A Kommunista Párt formailag a parasztpárti javaslat elfogadójaként indítja meg és vezeti a harcot a földreformért. Ebben szerepet játszik olyan meggondolás, hogy a Parasztpárt előtérbe lépése segíti a radikális földreform ellenzőinek elszigetelését. A kezdeményező szerep formai átengedése ugyanakkor jelentős politikai támogatás a Parasztpártnak, amelyet a Kisgazdapárt már erősen mozgolódó jobboldali elemei szeretnének minél jobban háttérbe szorítani.

A kommunista–parasztpárti földreform-javaslat a feudális eredetű nagybirtokrendszer megszüntetését, ténylegesen *demokratikus agrárforradalom* végrehajtá-

sát célozza. Követeli az 1000 holdnál nagyobb földbirtok teljes elkobzását, s a 100 holdtól 1000 holdig terjedő földesúri birtok 100 holdon felüli részének kisajátítását. A paraszti nagygazdaságok birtokhatárát 200 holdban jelöli meg, tehát a kulákság birtokát a javaslat érintetlenül hagyja. Ez lehetővé kívánja tenni, hogy a kulákság a földesúri nagybirtok kisajátításában semleges legyen, ne váljék a nagybirtokosok szövetségesévé. A javaslat állást foglal amellett, hogy a kormány haladéktalanul adja ki a földreformrendeletet, azonnal kezdjék meg a végrehajtását, s ebben támaszkodjon a falusi szegénység által létesítendő népi szervekre: a *földigénylő bizottságokra.*

Az MKP azonnal hozzá is fog a falusi szegénység mozgósításához. A debreceni Központi Vezetőség és a városi pártbizottságok agitátorokat és szervezőket küldenek a falvakba.

Kommunisták vezetésével január végén és február elején sok parasztküldöttség érkezik Debrecenbe, hogy sürgessék a földreform-rendelet kiadását, a kommunista–parasztpárti javaslat alapján. E küldöttségekben részt vesznek a helyi kisgazdapárti szervezetek képviselői is, akik egyben követelik saját pártjuk vezetőségétől, hogy csatlakozzon a földreform-javaslathoz, támogassa a kormányrendelet haladéktalan kiadását. Egyes vidékeken a nincstelen és szegényparasztok megkezdik az elhagyott földesúri birtokok felosztását, hogy megművelésüket is biztosítsák, s a földosztó-mozgalomnak is nagyobb nyomatékot adjanak. Megkezdődik a földigénylő bizottságok létrehozása. A bizottságok hozzáfognak a földigénylők és a felosztásra kerülő földek összeírásához és a helyi földosztási tervek elkészítéséhez. Mindezt egybekapcsolják a tavaszi munkákra való felkészüléssel.

A földreform-mozgalom kibontakozása idején szabadul fel Budapest. Ez nemcsak az ország felszabadulásának kimagasló eseménye, hanem a népi demokratikus erőknek, a Függetlenségi Front balszárnyának nagy gyarapodását is jelenti. Budapesten és környékén összpontosul ekkor a magyar gyáripar csaknem kétharmad része, s itt vannak a magyar proletariátus fő erői. Igaz, a főváros a magyar burzsoázia erőinek is fő gyűjtőhelye. Itt tömörül továbbá a köztisztviselői és magánhivatalnoki kar zöme, valamint itt van a fő gyűjtőmedencéje a városi kispolgárságnak is. A koalíció jobbszárnya messzemenő reményeket fűz ahhoz, hogy e középrétegeket befolyása alá vonhatja. De a jobboldal budapesti erői a szétesettség állapotában vannak, a munkásság viszont gyorsan talpra áll, megszerveződik, és döntő befolyást gyakorol az ostrom után felocsúdó városban.

A Kisgazdapárt pesti szervezete ekkor még gyenge, budapesti vezetői együttműködnek a munkáspártokkal. Ez is kihatással van arra, hogy a fővárosi kisgazdapárti vezetők – akik a párt országos vezetői – februárban, amikor a földreformmozgalom már halaszthatatlanná teszi számukra is az állásfoglalást, fenntartásokkal bár, de csatlakoznak az előterjesztett kommunista–parasztpárti földreformjavaslathoz. Az SZDP vezetői némi habozás után szintén támogatják azt.

A vita és a huzavona a földreform-tervezet körül azonban még folytatódik. Ellenzői kifogásolják a sietséget: időt akarnak nyerni, legalább őszre halasztani a földreform megkezdését, a végrehajtást pedig évekre szeretnék elnyújtani. Alkudoznak a birtokmaximum kérdésében is; szívesebben vennének 400–500 holdas magántulajdoni birtokhatárt még a kisgazdapárti vezetők is. A kulákság és a középparasztság olyan földreformot szeretne, amely elsősorban nekik, a „szakérte-

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány

RENDELETE

a nagybirtok-rendszer megszüntetéséről és a földmíves nép földhözjuttatásáról

I. fejezet

BEVEZETŐ RENDELKEZÉSEK.

1 §

A rendelet célja, hogy az Ideiglenes Nemzetgyulés szózatában és az Ideiglenes Nemzeti Kormány Nyilatkozataban lefektetett elvek és a megadott felhatalmazás alapján, a nagybirtok-rendszer megszuntetésével valóraváltsa a magyar földmives nép évszázados álmát és birtokába adja ős jusát, a földet.

A feudális nagybirtokrendszer megszuntetése biztositja az ország demokratikus átalakulását és jövő fejlődését, a foldesúri birtokok parasztkézre adása megnyitja a politikai, társadalmi, gazdasági és szellemi felemelkedés útját az évszázadok ota elnyomott magyar parasztság előtt.

A foldreform végrehajtása életbevágó nemzeti érdek és gazdasági szukségesség. A nagybirtok-rendszer megszuntetése után Magyarország mezőgazdasága erős, egészséges és termelőképes kisbirtokokon fog nyugodni, melyek a birtokosok telekkonyvileg bejegyzett magántulajdonát képezik.

2 §

Az 1 §-ban korvonalazott célt a rendelet a következő módon valósitja meg: az állam foldhozjuttatas céljára földalapot létesit, amely e rendelet alapján elkobzott, kártalanitás mellett igénybevett (kisajátitott), továbbá az államkincstár tulajdonát képező földbirtokokból áll.

3 §

E rendelet végrehajtását a földmivelésügyi miniszter irányitása és vezetése alatt, az Országos Földbirtokrendező Tanács, a Megyei Földbirtokrendező Tanácsok és a Községi Földigénylő Bizottságok végzik.

II fejezet

FÖLDBIRTOKOK ELKOBZÁSA.

4. §.

Teljes egészében és nagyságra való tekintet nélkül el kell kobozni

a hazaárulók,

a nyilas, nemzeti szocialista és egyéb fasiszta vezetők,

a Volksbund-tagok, továbbá

a háborus és népellenes bűnösök birtokait.

5. §.

Hazaárulo, háborús és népellenes bünös az a magyar állampolgár,

aki a német fasizmus politikai, gazdasági és katonai érdekeit a magyar nép rovására támogatta,

aki önkéntes jelentkezéssel német fasiszta katonai, vagy rendfenntartó alakulatba belépett,

aki valamilyen német katonai, vagy rendfenntartó alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó mukodott,

aki ismét felvette német hangzású családi nevét.

lemmel" és felszereléssel rendelkezőknek nyújtana könnyebb birtokgyarapítási lehetőséget. Helytelenítik, hogy a földosztást a földigénylő bizottságok végezzék; ők ezt csak a „szakemberekre", földmérőkre stb. akarják bízni. Nincs azonban erő, amely útját állhatja a kommunista–parasztpárti földreform-mozgalomnak. A koalíció jobbszárnya meghátrál. Csak Teleki Géza gróf tiltakozik, de ő is tudja, hogy ellenállása meddő. A debreceni kormány március 17-én, előzetes pártközi megegyezés alapján, elfogadja a földreform-rendeletet.

A reakció nagyarányú zavarkeltéssel próbálja meghiúsítani a földreformot; ijesztgetik a falusi szegénységet, hogy ne merjen földet igényelni, mert az urak majd leszámolnak a kommunistákkal, és megtorolják a föld elvételét azokon is, akik kapják. A forradalmi fellendülést azonban nem lehet megállítani.

Március–áprilisban kibontakozik az agrárforradalom, amely megsemmisíti a földesúri nagybirtokrendszert Magyarországon, s felszámolja a nagybirtokos osztályt. Birtokainak kisajátításával megfosztja létalapjától és örökre véget vet társadalmi szerepének. Több mint 3000 községben alakultak földigénylő bizottságok, mintegy 35 ezer taggal. E népi szervek mögött felsorakozó földigénylők százezreinek akaratán és a munkásság forradalmi kiállásán megtört minden földreformellenes mesterkedés.

Az úri Magyarország legnagyobb földbirtokosától, a katolikus egyháztól 825 ezer hold kiterjedésű püspöki és egyéb uradalmat sajátítanak ki. A világi földesurak között Eszterházy Pál herceg mondhatta magáénak a legnagyobb birtokot, 225 ezer holdat, amit a földreform maradéktalanul igénybe vesz. A többi ezer és tízezer holdas birtok hasonlóképpen maradéktalanul kisajátításra kerül. A földreform kisajátítja a bankok és más tőkésvállalatok mezőgazdasági birtokait is. Elkobozzák sok volksbundista sváb paraszt földjét, főleg kulákokét, politikai retorzióként azért a támogatásért, amit a Volksbund a hitlerista megszállóknak nyújtott.

A földigénylő bizottságok számos esetben túlmennek a rendeleten, s ahol a föld kevés, nem hagynak meg 100 holdat sem a földbirtokosnak; helyenként, főleg a Tiszántúlon, a kulákgazdaságok 100 holdon felüli részét is felosztják.

A földreform végrehajtása gyors ütemű, s május–júniusban a nyugati megyékben is befejeződik.

5,6 millió katasztrális hold földet vettek igénybe, ami az összes termőterület 35%-a. 660 ezer igénylőnek 3,3 millió katasztrális holdat osztottak ki, túlnyomórészt szántóföldet, kisebbrészt kertet, szőlőt, gyümölcsöst; 2,3 millió katasztrális hold erdő, rét és legelő állami, illetve községi tulajdonba került.

Földet kapott 371 ezer nincstelen, 214 ezer törpebirtokos és további 75 ezer kevés földű falusi ember. Falusi lelkészek is kaptak, összesen közel 20 ezer holdat. Ezenkívül 350 ezer falusi és részben városi kisember jutott házhelyhez.

A földreform politikai hatása rendkívül nagy. Kiheverhetetlen csapást mért a reakcióra, megsemmisítve ősi tartóoszlopát, a kizsákmányoló osztályok egyikét: a nagybirtokos osztályt. Megnövelte az agrárforradalom vezetőjének, a Kommunista Pártnak a tekintélyét, megerősítette a munkás-paraszt szövetséget és a népi demokratikus erők hatalmi befolyását.

A földreform során a falu arculata alaposan megváltozott. A falusi nincstelenek nagyobb része földhöz jutott, s a mezőgazdasági birtokosok osztályösszetétele lényegesen átalakult. Ez kifejeződik az 1941-es és az 1949-es adatok összevetésében:

	1941-ben	1949-ben
1-től 5 holdig terjedő gazdaság	305,5 ezer	457,4 ezer
5-től 10 holdig terjedő gazdaság	171,1 ezer	365,0 ezer
10-től 20 holdig terjedő gazdaság	129,0 ezer	176,0 ezer
20-tól 100 holdig terjedő gazdaság	77,6 ezer	59,9 ezer
100 hold felett	7,1 ezer	1,1 ezer

Az 1949-es állapot nem teljesen azonos azzal, amely a földreform után közvetlenül kialakult, mert négy év folyamán végbemegy bizonyos változás. A földhözjutottak kis része nem tartja meg a kapott földet, s a 10-től 20 holdig terjedő kategória ennek következtében is gyarapszik. Az alapvető változást azonban ez nem érinti. A nagybirtokos osztály – amely az 1941-es 100 holdon felüli rubrikában rejlik – megsemmisült, s a dolgozó parasztság birtokállománya megnőtt. A magántulajdonba kapott föld mellett további változást eredményezett helyzetükben az is, hogy megnyílt számukra a községi tulajdonba került rétek, legelők használata.

*

Miközben kibontakozott az agrárforradalom, az ipari körzetekben nagy erőfeszítéseket kellett tenni az éhínség legyőzéséért. Különösen nagy feladat a lakosság megmentése a fővárosban és környékén, a magyar proletariátus fellegvárában.

Budán még harcok dúlnak, amikor a felszabadult Pesten a kommunisták hívó szavára a lakosság kezd feljönni a pincékből és hozzáfog a romok eltakarításához. Megalakulnak az MKP kerületi szervezetei, megindul a párt immár legális üzemi és területi alapszervezeteinek kiépítése. Kommunisták kezdeményezésére indul meg a gyárak rendbehozása, egyes üzemrészek újraindítása, amit a gyorsan megalakuló üzemi bizottságok szerveznek. Szovjet műszaki alakulatok a gyárak aknamentesítésével, a szovjet parancsnokság üzemanyag biztosításával segíti a termelés megindítását. A munkások bekapcsolódnak a Vörös Hadsereg részére szükséges munkák elvégzésébe; a fasizmus elleni gyűlöletük, a felszabadítók iránti hálájuk és a születő új világ iránti reményük serkenti őket munkájukban. A szovjet katonai parancsnokság élelmet juttat az üzemeknek, ezzel is segítve a termelést és az éhség elleni küzdelmet. A kommunisták hozzáfognak az elöljáróságok munkájának újjászervezéséhez, a közintézmények működtetéséhez, új élet teremtéséhez a sokat szenvedett fővárosban.

A Kommunista Párt Központi Bizottsága Budapesten felveszi az érintkezést a Magyar Front többi pártjának Pesten tartózkodó vezetőivel, s javaslatára január 23-án, ideiglenes összetételben, megalakul a Budapesti Nemzeti Bizottság. Pártközi megegyezéssel a nemzeti bizottság kinevezi Budapest új polgármesterévé a kisgazdapárti Csorba Jánost. Néhány nap múlva kineveznek mellé egy-egy kommunista és szociáldemokrata alpolgármestert.

A fő kérdés, amely a főváros új vezetősége előtt áll, a lakosság megmentése az éhségtől és a tífuszveszélytől, a romlakások helyreállítása, a közművek megindítása. Élelmet a vidéktől kell kérni, s a Közellátási Minisztérium feladata, hogy megszervezze az országos segítséget. E minisztériumnak azonban, Faragho Gáborral

FÖLD! KENYÉR! SZABADSÁG!

FÖLDET A PARASZTSÁGNAK!

A Magyar Kommunista Párt követeli, hogy a 100 holdon felüli nagybirtok legkésőbb 1945 október 1-ig parasztkézre jusson. Ha földet akarsz, alakítsd meg mindenütt a földigénylők bizottságait. Ha földet akarsz, műveld meg! Szánts, vesa tavasszal, az aratás a tiéd lesz! Pusztuljanak, akik el akarják gáncsolni a földreformot!

KENYERET A MUNKÁSSÁGNAK!

A Magyar Kommunista Párt kenyeret követel az éhező Budapestnek, a salgótarjáni és borsodi bányászoknak, az ózdi és diósgyőri vasmunkásoknak! Van kenyér az országban elég! Az asztagban heverő búza kicséplésére, a töretlen búza behordására van nyilas az országban elég! Munkásszázadokba velük, hogy kenyérhez jusson az éhező munkásság! Pusztuljanak, akik nem akarnak gondoskodni a munkásság mindennapi kenyeréről!

SZABADSÁGOT A NÉPNEK!

A Magyar Kommunista Párt azt hirdeti: nincs szabadság addig, amíg németek tapodják a magyar földet. Állj be katonának, tedd szabaddá a hazát! Nincs biztosítva a szabadság addig, amíg kesztyűs kézzel bánnak a nép ellenségeivel, a nyilasokkal, a reakciósokkal, a háborús bűnösökkel. Börtönbe, népbíróság elé, akasztófára velük! Pusztuljanak, akik szállást adnak háborús bűnösöknek, akik mentik a nyilasokat, akik fedezik a reakciósokat!

Minden becsületes magyar fogjon össze és küzdjön velünk együtt

FÖLDÉRT! KENYÉRÉRT! SZABADSÁGÉRT!

A Magyar Kommunista Párt

az élén, nagyobb gondja a régi horthysta tisztviselők átmentése, mint Budapest népének megmentése. A valóban meglevő nagy nehézségekkel takarózva, ténylegesen szabotálnak. A kenyérhiány elsősorban a szegény népréteget, a forradalmi erőket sújtja, s Faraghóéknak nem szívügyük, hogy segítsék a hatalmat megragadó munkások élelmezését. A gazdagabbak, ha éppen nem szöktek nyugatra, könnyebben szereznek élelmet vidéken; megjelennek az éhség vámszedői is, az élelmiszerüzérek.

Ebben a helyzetben az MKP veszi kézbe Budapest megsegítésének ügyét is. A párt már korábban segélyakciót indított az észak-magyarországi iparvidékért. A debreceni Központi Vezetőség január 5-én határozta el, hogy „addig is, amíg megfelelő kormányintézkedések történnek", megszervezi a segélymozgalmat. Felhívással fordult az Alföld lakosságához, a demokratikus pártokhoz, a szakszervezetekhez, a nemzeti bizottságokhoz és önkormányzati szervekhez, hogy sürgősen gyűjtsenek élelmiszert. Budapest megsegítése még nagyobb feladat, s a megfelelő kormányintézkedések nehezen születnek. A párt mozgósítja vidéki szervezeteit, valamint a kommunista főispánok útján és a nemzeti bizottságok közreműködésével a helyi hatóságokat is, hogy gyűjtsenek és küldjenek élelmet a fővárosnak. Mozgalmat indít a budapesti gyerekek vidékre helyezéséért.

A helyzet a főváros vezetőségétől nagyobb tettrekészséget követel, mint amire az új polgármesteri hivatal képes. Tekintettel arra, hogy a segélyakció a kommunisták felé irányítja a bizalmat ebben a kérdésben is, a minisztertanács, pártközi megállapodás alapján, februárban kommunista élelmezési kormánybiztost nevez ki Budapestre. A kormánybiztos Vas Zoltán, akit 1940 végén Rákosival együtt engedtek ki – ugyancsak 15 évi börtön után – a Szovjetunióba, 1944 őszén tért vissza Magyarországra és kapcsolódott be a felszabadult területeken a munkába.

A vidéki élelmiszergyűjtés eredményeként Budapest február 7-től március 7-ig 152 vagon élelmiszert – lisztet, búzát, burgonyát, hüvelyest – kapott. Ez nagyon kevés, s a lakosság saját élelemszerzése igen korlátozott. Az élelem Budapestre szállítását jórészt a Közellátási Minisztérium szervezi, de nagyon lassan. Az MKP február 25-én tartott budapesti nagygyűlése határozatában kifejezte elégedetlenségét „a Közellátási Minisztérium működésével szemben, mert súlyos mulasztások terhelik Budapest éhező népének ellátása terén".

Az előállt igen nehéz helyzetben Magyarország szovjet segítséget kap. Bár a szovjet nép a fasiszta seregek pusztításai és a négyéves háború óriási terhei következtében maga is sok mindent nélkülözni kénytelen, a szovjet kormány mégis lehetőséget talál arra, hogy élelemmel is segítse a felszabadított városok, ipartelepek népét. Március végén kölcsönképpen 1500 vagon gabonát, 300 vagon húst és 200 vagon cukrot küld Magyarországnak. Ez segít átvészelni a legsúlyosabb heteket. A gyors élelmiszerkölcsön politikailag is erősíti az ország forradalmi erőit. Elősegíti, hogy a reakciónak a budapesti éhínséghez fűzött alattomos reményei meghiúsuljanak.

■

Az MKP Budapesten működő Központi Bizottsága és a debreceni Központi Vezetőség között a kapcsolat a főváros pesti részének felszabadulása után szorosabbá

vált; az eddig is követett azonos irányvonal alapján egyeztették a két vezető szerv politikáját. E politika fontos része a két munkáspárt együttműködésének erősítése.

A felszabadult területeken működő szociáldemokrata szervezetek vezetősége 1944. december 21-én alakult meg Debrecenben. 1945. január 21-én az MKP és az SZDP debreceni vezető szerve megállapodást kötött, amely hangsúlyozza, hogy a reakció elleni harcban, a demokrácia megvalósításáért a két párt együtt halad.

A felszabadult Pesten az SZDP itt tartózkodó vezetői január 18-án alakítottak ideiglenes intéző bizottságot. Az MKP Központi Bizottsága és az SZDP budapesti ideiglenes intéző bizottsága január 25-én a debrecenihez hasonló egyezményt kötött, amely kimondja, hogy a két párt „legszorosabb együttműködését a munkásság, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front és a független demokratikus Magyarország érdekében elengedhetetlenül szükségesnek tartja".

Ilyen módon az MKP és az SZDP megerősítette a német megszállás idején, 1944. október 10-én kötött egységfront-megállapodást, amelyet most új helyzetben, a demokratikus Magyarország felépítéséért folyó küzdelemben kell érvényre juttatni. Debrecenben is és Budapesten is létrejött a két párt összekötő bizottsága.

Február második felében mind az MKP, mind az SZDP egységes országos vezetőséget teremt. Az MKP budapesti és debreceni vezető szerve egységes Központi Vezetőséggé olvad össze. Ezt a két szerv február 23-i együttes budapesti ülése mondja ki. Ugyanekkor megválasztja a párt főtitkárának Rákosi Mátyást, aki röviddel azelőtt megérkezett a fővárosba.

Az SZDP vezetősége február 19-én szerveződik újjá, mégpedig a régi pártvezetőség jelenlevő tagjaiból, kiegészítve a budapesti ideiglenes intéző bizottság megalakítói közül azokkal, akik korábban a vezetőségnek nem voltak tagjai. A pártvezetőség tagjainak nyilvánítják a távollevő régi tagokat, köztük Peyer Károlyt is. A vezetőség élére Szakasits Árpád kerül, s tagjai között van Bán Antal, Marosán György, Ries István, Kéthly Anna, Szélig Imre. A debreceni központ április végéig működik.

Az SZDP budapesti ideiglenes intéző bizottsága a munkásegység-politikát inkább magáévá tette, mint az SZDP debreceni vezetői. A jobbszárny képviselői Pesten is jelentkeztek már, de még nem lépnek fel az egységfront ellen, tudomásul veszik, hogy az együttműködés az MKP-val szükséges; ezt úgy tekintik, mint átmeneti kényszerűséget, amire szerintük azért került sor, mert az angolszászok nem jöttek, a szovjet csapatok pedig itt vannak. A jobboldali elemek kezdettől fogva lazítani igyekeznek az együttműködést.

Nem kis nehézséget okoz az is, hogy az egységfront-politikát a kommunisták között sokan szintén ellenszenvvel fogadják. Egyrészt olyan elvtársak, akik nehezen értik meg, miért nem létesül rögtön proletárdiktatúra; másrészt olyanok, akik megértik, hogy a demokratikus átalakulás van napirenden, de nem bíznak abban, hogy az SZDP régi peyerista politikája ténylegesen megváltozott. Nehezen értik meg, hogy a két munkáspárt egységfrontja a népi demokratikus erők győzelmének fő feltétele Magyarországon, hogy az MKP számára az egységfront nem átmeneti manőver, hanem út az MKP és az SZDP további közeledéséhez és az egyesülés feltételeinek megteremtéséhez.

A két párt együttműködésében sok a nehézség, de döntő a munkásság alapvető

Budapest népe!

Minden hálánk és köszönetünk a Vörös Hadseregé, mely felszabadított bennünket. A Vörös Hadsereg nem akarta elpusztítani fővárosunkat. Nagylelkű ajánlatot tett Budapest védőrségének, melyben szabad elvonulást biztosított minden magyar katona számára.

A németek válasza az volt, hogy a hadtörténelemben is példátlanul galád módon legyilkolták a fehérlobogós orosz parlamentereket.

Ekkor indult meg Budapest igazi ostroma.

A fasiszta banditák, Szálasiék tették tönkre fővárosunkat. Miattuk hever évtizedek munkája romokban. Nincs kenyér, nincs víz, nincs villany, sokunk legközelebbi hozzátartozóját siratja.

Ily tragikus helyzetben, mint a mienk, nem volt még ország.

De élni akarunk és élni fogunk!

Budapest ismét főváros lesz. A szabad, demokratikus, független Magyarország fővárosa.

Hogy így legyen, könyörtelen harcot kell vívnunk a fasisztákkal. Meg kell valósítanunk a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontban kiteljesedő legszorosabb nemzeti összefogást és erőnk minden megfeszítésével kell dolgoznunk hazánk újjáépítésén.

E feladatok elvégzéséhez hív harcba minden igaz magyart a

Magyar Kommunista Párt

A központi vezetőség címe:

Tisza Kálmán-tér 27

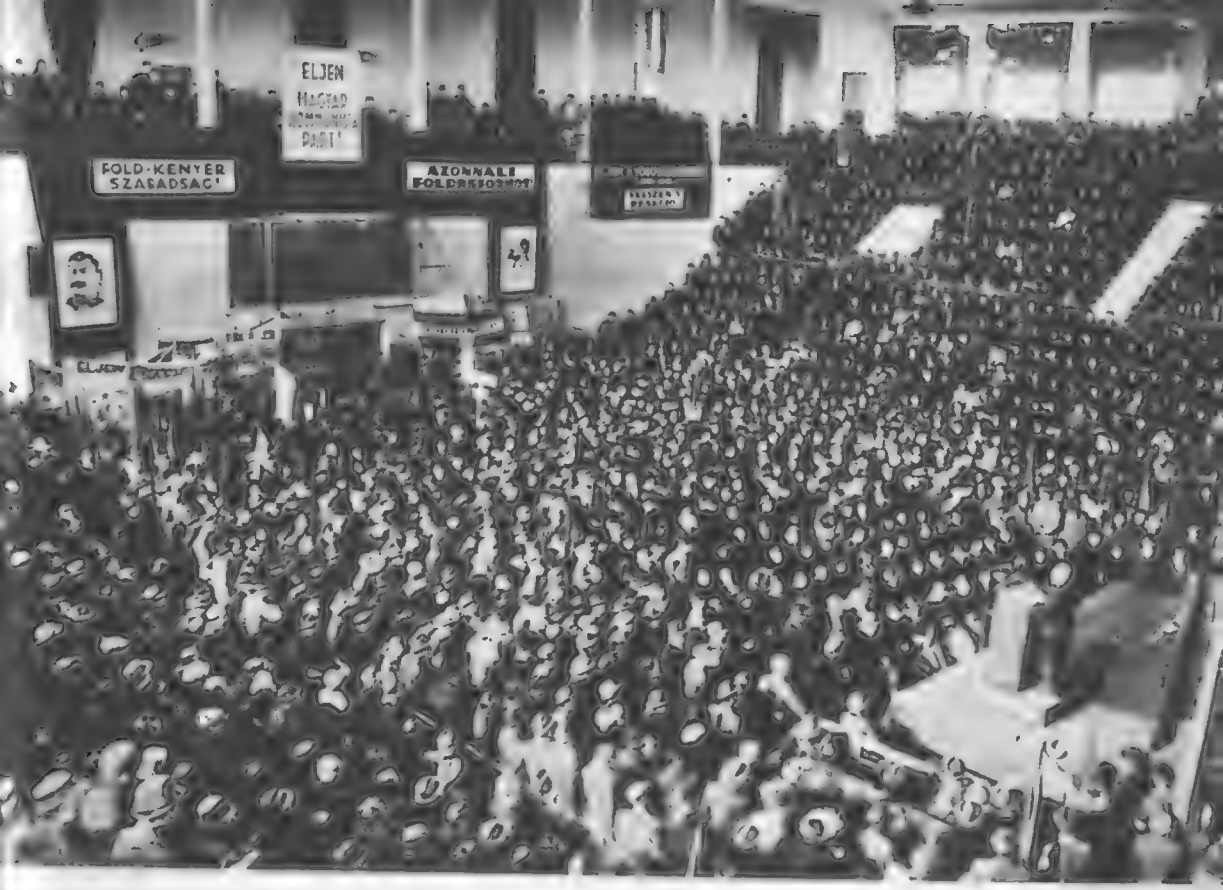

Az MKP első budapesti pártaktíva-értekezlete. 1945. február 22.

Földosztás Pest megyében

1945. május 1. Hősök tere | Május elseje Szegeden

érdeke, a népi demokrácia létkérdése, amely parancsolóan követeli az MKP és az SZDP szoros összefogását. Ezért mindkét munkáspártnak együttes erőfeszítéseket kell tennie a menet közben felmerülő nehézségek, súrlódások leküzdésére.

A két párt ugyanis a politikai összefogás mellett versenyez egymással mind a tömegbefolyásért, mind a hatalmi pozíciókért. Könnyebb egyetértésre jutni a közös fellépésben a koalíció jobbszárnya ellen, a munkásság hatalmi pozícióinak együttes erősítéséért. Nehezebb a dolog, amikor a munkásmozgalmon belül folyik a pártrivalizálás. Az MKP és az SZDP összekötő bizottságának tevékenységében ezért kezdettől fogva fontos helyet foglal el a pártversengés okozta súrlódások mérséklése.

A két párt együttműködésével még januárban megindult a szakszervezetek újjászervezése. Megalakultak a különböző szakmai szövetségek új, ideiglenes központi vezetőségei, s a szakszervezeti mozgalom gyors fejlődésnek indul. Az új vezető szervek létrehozásánál kísérlet történt arra, főleg a peyeristák szorgalmazására, hogy szociáldemokrata „pártérdekből" visszahelyezzék tisztségükbe azokat a régi vezetőket, akik a szakszervezetekben a kommunistaellenes hajsza élharcosai voltak. Az MKP elutasította a Peyerék fennhatósága és a horthysta rendőrség felügyelete alatt létesült vezetőségek egyszerű visszaállítását. Azt szorgalmazta, hogy a két párt együttműködésével új központi vezetőségek alakuljanak. Hozzá is fogtak ezek megszervezéséhez. Miután a régi szociáldemokrata szakszervezeti aktivisták nagy része átlépett az MKP-ba, a legtöbb szakszervezet ideiglenes vezetőségében kommunista többség jött létre.

Az SZDP szakszervezeti pozíciói is erősek. Budapesten a párt szakszervezeti emberei aktivizálódtak a leghamarabb. A korábban párton kívüli munkások nagy része az SZDP-be lép, amelynek kapui tárva vannak. Az MKP még tapasztalatlan a legális körülmények közötti tagszervezésben, s emellett régi kádereinek legtöbbjét leköti a sok feladat, amit az élet újjászervezésében, az új hatalmi szervek kiépítésében el kell végezni. Gondot okoz az is, hogy távol tartsák a párttól a kétes elemeket, akik az új helyzetben a Függetlenségi Front mindegyik pártjába nagy számban jelentkeznek. Az MKP késlekedve használja fel nagyobb arányú tagszervezésre a megnövekedett lehetőséget. A szervezett munkásság régi aktivistáinak zöme azonban, ismerve a régi kommunistákat, rögtön megtalálta az utat az MKP-hez; előttük nyitva állt a párt kapuja. Így vált a Kommunista Párt az újjászülető szakszervezeti mozgalom vezető pártjává.

Február első napjaiban újjáalakult a szakszervezetek országos központja: a Szakszervezeti Tanács. Pártközi megegyezéssel elnöke Kisházi Ödön, az SZDP, főtitkára Kossa István, az MKP képviselője lett.

A két párt budapesti összekötő bizottsága többnyire rendezni tudja a pártversengésből keletkező súrlódásokat. A kommunista pozíciók megerősödése a szakszervezetekben leszűkíti a peyeristák lehetőségét az egységfront elleni aknamunkára, s megkönnyíti, hogy a két párt közötti súrlódások megoldása az SZDP-n belül az egységfront híveinek a pozícióját, az SZDP balszárnyát erősítse. Az MKP ugyanis tesz pozícióengedményeket az SZDP-nek, de lehetőleg csak akkor, ha ez a Szociáldemokrata Pártban nem a peyeristákat, hanem az egységfront híveit erősíti.

Februárban előtérbe kerülnek a reakció elleni együttes harc kérdései. Megegyezés születik, hogy a két párt közösen sürgeti a népbíróság létrehozását a háborús bűnösök felelősségre vonásáért, és az igazoló bizottságok felállítását, hogy a közhivatalokat és a magántisztviselői kart megtisztítsák a fasisztáktól. A népbíróságot Budapesten – egy szakbíróból és a Függetlenségi Front pártjainak képviselőiből – februárban felállítják. Az igazoló bizottságok szintén megalakulnak; ezekbe is a Függetlenségi Front pártjai küldik be képviselőiket.

A két párt együttesen lép fel az üzemi bizottságok tevékenységének és jogkörének kormányrendelettel történő elismeréséért, s azt még februárban keresztülviszik. Az üzemi bizottságok hivatalosan is jogot kapnak nemcsak az iparvállalatok termelésének, hanem kereskedelmi tevékenységének ellenőrzésére is, aktívan beleszólhatnak a munkaviszonyok szabályozásába és a vállalatok egész ügymenetébe. A munkásellenőrzés a gyárakban és a bányákban, az üzemek újraindítása során gyakorlatilag megvalósult, de kormányzati elismerésére a koalíció jobbszárnyát rá kellett szorítani. A jobboldaliak ezt kényszerű engedménynek tekintik. Ezzel egyidejűleg hangsúlyozzák az üzemek tőkés tulajdonjogát, hogy ezen az alapon később az üzemi bizottságok jogkörét a munkaviszályok rendezésére korlátozzák. Az üzemi bizottságok azonban a munkásság hatalmi pozíciói, erősítik kormányzati befolyását és korlátozzák a tőkés kizsákmányolást.

Márciusban a két munkáspárt megállapodik abban, hogy közösen lépnek fel a munkásság befolyásának növeléséért a főváros vezetésében. Ennek eredményeként a Budapesti Nemzeti Bizottság március 28-án, előzetes pártközi megegyezéssel újjászerveződik; elnökévé Szakasits Árpádot, titkárává Kállai Gyulát választják.

A fővárosban megszilárdultak a forradalmi erők. A kommunista–szociáldemokrata együttműködés szorosabbá válásával megnőtt a proletariátus ereje és befolyása a politikai életben, az ország sorsának további alakulásában.

Az ország teljes felszabadulása. A demokratikus forradalom vívmányai

A Vörös Hadsereg a Balti-tengertől a Dráva-folyóig terjedő térségben egyidejűleg több szakaszon folytatja előrenyomulását. Budapest felszabadulása után hatalmas ütközetekre kerül sor a Dunántúlon is. A hitlerista vezérkar itt újabb áttöréssel kísérletezik. Bármilyen áron a Dunáig akarja előrevinni és megszilárdítani védelmi vonalát. A nyugati frontról is újabb erőket dobott át ebbe a térségbe, köztük a 6. SS páncélos hadsereget. A német támadás azonban, amelyet március 6-án indítottak meg, 10 nap alatt összeomlik, a fasiszta erők nagy részét a szovjet csapatok felőrlik.

A hitlerista haderők utolsó dunántúli támadásának kudarca után a 2. és a 3. Ukrán Front azonnal együttes ellentámadásba lendül. Kibontakozik a Vörös Hadsereg *bécsi hadművelete*, melynek első szakaszában befejeződik az egész Dunántúl megtisztítása a német megszállóktól.

A bécsi hadművelet március 16-án indul meg. Magyarországi frontszakasza a Drávától a Dunáig, szlovákiai frontszakasza a Dunától a Kárpátokig terjed. Március 28-án felszabadul Győr, 29-én Szombathely és Zalaegerszeg, s április 4-én

kiverik Magyarország földjéről a német megszállók utolsó egységeit. Ugyanezen a napon szabadul fel Pozsony is. Április 13-án pedig a Vörös Hadsereg elfoglalja Bécset.

*

Április 4-e, az ország teljes felszabadításának napja, népünk legnagyobb nemzeti ünnepévé vált. Szimbolizálja a nagy történelmi sorsfordulót, amely az ország felszabadulásával, a népi demokratikus hatalom létrejöttével bekövetkezett.

Április 4-e a Vörös Hadsereg győzelmének is ünnepe. Emlékeztet arra, hogy a szovjet nép sok fia hullatta vérét és áldozta életét Magyarország felszabadításáért. Április 4-e a magyar és a szovjet nép vérrel szentelt barátságának, testvériségének szimbóluma.

A felszabadulás évfordulóján népünk meghajtja a munkásmozgalom vörös lobogóját és a nemzeti zászlót mindazok emléke előtt, akik életüket áldozták a dolgozók felszabadításáért vívott hosszú, sok áldozattal járó küzdelemben. A hősök helytállása segítette elő, hogy a magyar nép élni tudott a felszabadulás adta lehetőséggel, a munkásság és a parasztság összefogása győzelemre vihette a demokratikus forradalmat.

Magyarország a felszabadulás fél éve alatt nagy léptekkel haladt előre az újjászületés útján. Küzdelmes út ez, mert a legsúlyosabb háborús katasztrófával kell megbirkózni. A helyzet azonban gyökeresen megváltozott, mert új, kedvező politikai körülmények között lehet folytatni a megkezdett munkát, és szembenézni az újabb feladatokkal.

Az alapvető változások a következők:

A szovjet fegyverek győzelmei nyomán *Magyarország felszabadult a hitlerista megszállók uralma alól, és megsemmisült a magyar tőkések és földbirtokosok fasiszta állama.*

A magyar nép forradalmi erői *új, demokratikus államot teremtettek.* Az új hatalom széles nemzeti frontra épül, melyen belül a döntő erő *a munkásság és a parasztság.* Befejezés előtt áll az agrárforradalom. A Dunántúlon még folyik a földosztás, de a föld már itt sem a földesuraké, hanem azoké, akik megművelik. A magyar reakció ősi oszlopa: *a nagybirtokos osztály gazdaságilag megsemmisült, és a politikai hatalomból kiszorult.*

Az újjászerveződő iparban *munkásellenőrzés* érvényesül, amelyet a gyárak és bányák dolgozóinak forradalmi öntevékenysége teremtett.

Budapesten megszerveződtek a magyar proletariátus fő erői, megszilárdult a nemzeti front balszárnya és vezető befolyása az ország kormányzatára.

A nagy változások a Függetlenségi Frontban együttműködésre lépő osztályok és pártok közötti ellentétek és súrlódások közepette mentek végbe. A társadalmi átalakulás fő kérdéseiben a nép akarata érvényesül. A hatalom azonban nincs maradéktalanul a demokratikus népi erők kezében. A Függetlenségi Fronthoz tartozik és számottevő hatalmi pozíciókkal is rendelkezik a kulákság meg a városi burzsoáziának a nácikkal szembefordult része.

A koalíció egész jobbszárnya érdektelenséget tanúsított a felszabadító háborúba való bekapcsolódás iránt. A koalíció jobboldala ellenszenvvel és aggodalommal tekint a Függetlenségi Front újjáépítési programjára, a megindult mélyreható tár-

sadalmi változásokra. Sikertelen halogatási kísérletek és eredménytelen alkudozások után tudomásul vette a földreformot, mert nem volt ereje meghiúsítani. Tudomásul vette a gyárakban és bányákban megvalósított munkásellenőrzést is, mert semmit sem tehetett ellene. De ahol módja nyílik rá, ott fékezi a fejlődést, sőt megkísérli a baloldal visszaszorítását a nemzeti bizottságokban, a helyi hatalmi szervekben.

Megszerveződött a demokratikus rendőrség, mégpedig kommunisták vezetésével, akik elsőnek fogtak hozzá a közrend biztosításához. Amikor azonban a rendőrség vezető tisztségeinek betöltésére, főkapitányok kinevezésére kerül a sor, minden párt minél több vezető tisztséget követel, s ebbe a pártversengésbe a jobboldal maximális erővel bekapcsolódik. Az MKP-nak szívós harcot kell folytatnia, hogy vezető szerepét a demokratikus rendőrség irányításában megőrizze, s a többi párttal olyan megállapodásra jusson, amely útját állja a reakciós elemek benyomulásának. De a jobboldal, főleg az FKP segítségével, helyenként vissza tud vinni régi reakciós rendőrtiszteket az új rendőrségbe.

A koalíció jobbszárnya nagyon aktív a közigazgatási pozíciókért való harcban, s ér el sikereket a fasiszták átmentésében. A régi köztisztviselők beáramlása a Kisgazdapártba hamar megindul, és a „kisgazdapártivá" vedlett reakciósok az igazoló bizottságok előtt sok helyen egymást igazolják. A demokratikus erők a reakció egy részét kiszorították a közhivatalokból, de jelentős része még a helyén maradt, illetve visszalopakodott.

A közigazgatás megtisztításának feladata befejezetlen. A kommunista gyűlések egyik állandó kérdése a közhivatalok megtisztítása. A február 25-i budapesti nagygyűlés határozata megállapította, hogy a reakciós elemek szemérmetlenül mozognak mind Budapesten, mind az egész országban, és sürgette a népbíróságok meg az igazoló bizottságok működésének azonnali megindítását. A Szegedi, valamint a Budapesti Nemzeti Bizottság határozata alapján – a kormányrendeletet megelőzve – megalakultak az első népbíróságok, és működnek már az igazoló bizottságok is, de nem kellő eredménnyel. Országos jelenség az, amit a március 25-i salgótarjáni nagygyűlés határozata megállapít: „A közhivatalokban sok helyen még ott vannak vagy már visszakerültek a régi reakció gyűlölt tisztviselői, és folytatják népellenes tevékenységüket. A nagygyűlés ezért követeli az igazoltatások megszigorítását, az eddig igazolt tisztviselők revízióját."

Megindult a tőkés vállalkozók testületeinek újjászerveződése. Feléled aléltságából a Gyáriparosok Országos Szövetsége (a GYOSZ), s már februárban megkezdi a gyárosok frontjának kiépítését. Rövid idő alatt szorosabb együttműködést teremt a „párton kívüli" konzervatívokkal, a PDP-vel, a Kisgazdapárt jobbszárnyával, valamint az SZDP jobboldali elemeivel. A GYOSZ újjáéledése nyomán kezdik rendezni soraikat a bankárok is. Újjáalakul a finánctőke fő testülete, a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete (TÉBE). Felélednek a nagykereskedők is. Aktivizálódnak a reakciós egyházfők és a bukott földesurak más szószólói, akik szintén kapcsolatba lépnek a Függetlenségi Front jobbszárnyával.

Miközben a falusi szegénység a kommunisták vezetésével győzelemre viszi az agrárforradalmat, a burzsoázia igyekszik behozni a tempóveszteséget. A jobboldal képviselői ismét a „nemzeti érdekek" védelmezőiként lépnek fel, közben megpróbálják náciellenes nimbusszal övezni Horthyt és társait, akik kiszolgáltatták az or-

ságot a náciknak. Nem a csúfosan leszerepelt Horthy kell nekik, hanem a horthysta közigazgatási apparátus, a horthysta rendőr- és csendőrtisztikar, s mindaz, amit a demokratikus erők hatalmi pozíciójának gyöngítésére felhasználhatnak. Politikai taktikájukhoz tartozik a kommunistaellenes propaganda, a felszabadító szovjet csapatok elleni hangulatkeltés, a demokratikus tábor megbontása, hogy ennek révén növeljék a jobboldal hatalmi befolyását és teret nyerjenek a további támadáshoz.

A demokratikus népi erők hatalmi túlsúlya, a földreform-csatában aratott nagy győzelme némileg elhomályosítja a reakciós készülődések veszélyét, bár ennek sok jele látható. A forradalmi vívmányok védelmének elengedhetetlen követelményévé válik a demokratikus erők fokozottabb tömörítése.

A népi erők hatalmi túlsúlyának egyik kifejezője a nemzetgyűlés. Budapest felszabadulása után napirendre kerül az Ideiglenes Nemzetgyűlés kibővítése a főváros és környéke, majd később a Dunántúl képviselőivel. Április 2-án a Budapesti Nemzeti Bizottság nagygyűlése jóváhagyja a pártok együttes javaslatát, és 108 képviselőt küld a nemzetgyűlésbe a főváros meg a peremvárosok képviseletében. Közülük 26 az MKP, 26 az SZDP, 22 a szakszervezetek (fele kommunista, fele szociáldemokrata), 16 a Kisgazdapárt, 6 a PDP, 4 a Parasztpárt képviselője. Megválasztottak még 8 neves személyiséget, köztük a távol levő Károlyi Mihályt és Bartók Bélát.

A budapesti és a peremvárosi képviselők beküldése után a 338 tagúvá bővült nemzetgyűlésben a kommunista képviselők száma 130, a szociáldemokratáké 75, tehát együttesen továbbra is abszolút többséggel rendelkeznek. A többi képviselő nagyobb része szintén a demokratikus táborhoz tartozik.

A munkáspártok kormányzati befolyásának igen fontos támasza a munkásellenőrzés a gyár- és bányaiparban, az üzemi bizottsági rendszer intézményesítése. További fontos támaszt jelentenek a megyei és a helyi hatalmi szervekben elfoglalt pozíciók: az MKP és az SZDP részvétele a megyei hatóságok és a helyi elöljáróságok vezetésében, valamint befolyásuk a nemzeti bizottságokban.

A Budapesti Nemzeti Bizottságban a két munkáspárt és a szakszervezetek képviselői együttesen többségben vannak, s ez biztosítja a demokratikus erők nagy túlsúlyát e politikailag fontos testületben. A megyei nemzeti bizottságokban is a demokratikus erőké a többség; e testületekben azonban a Függetlenségi Front jobbszárnya is jelentős erőt képvisel, s már kísérleteket is tesz kommunistaellenes blokk létrehozására. Hasonló jelenségek vannak a városi és helyenként a községi nemzeti bizottságokban, különösen a Dunántúlon. Mindezek mögött a burzsoázia, a reakciós egyházi körök és más jobboldali erők növekvő aktivitása rejlik.

A kormány április elején átteszi székhelyét Debrecenből Budapestre. A fővárosi munkásság azt reméli, hogy itt nagyobb nyomást fejthet ki a kormányra, tevékenységében és összetételében is balratolódást érhet el. A burzsoázia viszont – melynek fővárosi szervezkedése ekkor már számottevő – a kormányban levő képviselőitől erőteljesebb támogatást sürget. Követeli az üzemi bizottságok jogkörének szűkítését, a szakszervezetek közéleti szerepének visszaszorítását. Miklós Béláék többször is megkísérlik ezt, ilyen értelmű rendelet kiadásával próbálkoznak, de visszavonulásra kényszerülnek. A politikai harc élesedik, s *az ellentétek a Függetlenségi Fronton belül is növekednek.*

A politikai ellentétek alakulásában ekkor új tényezőként jelentkezik az angolszász képviselők megérkezése Budapestre. Ez összefügg avval, hogy a fegyverszünet megkötésekor a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia a fegyverszüneti egyezmény végrehajtásának ellenőrzésére Szövetséges Ellenőrző Bizottságot (SZEB) állított fel. A SZEB elnöke a Szovjetunió képviselője: Vorosilov marsall. A magyarországi hadműveletek idején a SZEB Debrecenben székelt, s az angolszász hatalmak képviselői ott alig vettek részt munkájában. Április elején azonban a SZEB Budapestre jön. Ekkor válnak jelentőssé az angolszász missziók mint a SZEB résztvevői; létszámuk eléri a 150–150 főt.

A szovjet képviselők elhárítják az angolszász missziók ama kísérleteit, hogy SZEB-intézkedések révén nyújtsanak segítséget a szervezkedő reakciónak. Az angol és az amerikai misszió azonban a SZEB-től függetlenül építi kapcsolatait különböző politikai körökkel, valamint a GYOSZ és más tőkés szervek képviselőivel. A jobboldali politikai csoportok messzemenő reményeket fűznek a nyugati missziók tevékenységéhez. Erőteljes nyomást várnak a magyar kormányra a jobbratolódás érdekében. Az angol és az amerikai misszió pedig aktívabb fellépésre serkenti a burzsoá erőket.

A demokratikus forradalom vívmányainak védelme és továbbfejlesztése a jobboldali ellenakciók elhárítását, a szervezkedő reakció visszaszorítását és szétzúzását követeli. Ennek rendkívül fontos feltétele, hogy a demokratikus erők hatalmi pozícióit a munkáspártok tömegbefolyása, szervezett ereje támassza alá. Az MKP is, az SZDP is erősíti pártszervezeteit, mind az üzemekben, mind a lakóterületeken. Az SZDP ekkor létesít először üzemi pártszervezeteket, követve az MKP példáját.

Az országos szervezés elősegítésére az MKP Központi Vezetősége területi titkárságokat létesített: észak-magyarországit Miskolc, dél-magyarországit Szeged, kelet-magyarországit Debrecen, dél-dunántúlit Pécs, észak-dunántúlit Győr székhellyel, valamint nagy-budapestit. A területi titkárságok fő feladata, hogy segítsék a megfelelő tapasztalatokkal még nem rendelkező megyei pártbizottságok munkáját. Olyan viszonyok között, amikor rendszeres vasúti közlekedés nincs és autó alig van, nehéz az összeköttetés a távolabbi megyékkel. Ezért a területi titkárságok egy ideig fontos szerepet töltenek be a Központi Vezetőség és a megyei pártbizottságok közötti összeköttetés fenntartásában. Később, amikor a párt megyebizottságai már megerősödnek, közvetlen kapcsolatuk a Központi Vezetőséggel biztosított, a területi titkárságok fölöslegessé válnak és megszűnnek.

Az SZDP vezetősége az országos szervezés segítésére a Pártvezetőség mellett Vidéki Titkárságot szervezett. Az SZDP elmarad az MKP-tól a vidéki szervezésben, de budapesti és környéki szervezeteinek taglétszáma gyorsabban nő, mint az MKP-é.

Mindkét munkáspárt tömegbefolyásának rendkívül fontos támaszai a szakszervezetek. Együttműködésüket a pártversengés kezdettől fogva zavarja, de e versengésnek pozitívuma is van, amennyiben növeli mindkét párt erőfeszítését a szakszervezetek általános megerősítéséért és közéleti szerepük emeléséért.

A forradalmi erők és a polgári jobboldal közötti küzdelem fontos része a harc az ifjuságért. Szükséges, hogy a demokratikus pártok összefogjanak ebben a munkában is. A kommunisták a német–nyilas uralom idején is felléptek a demokratikus ifjúsági összefogásért. A felszabadított területeken hozzáfogtak az ifjúsági mozga-

lom megszervezéséhez. Szegeden megalakultak a KISZ szervezetei. Az MKP debreceni Központi Vezetősége viszont azt javasolta, hogy a Függetlenségi Front pártjai mondjanak le a külön ifjúsági szervezetekről, ehelyett együttes erővel egységes demokratikus ifjúsági szövetséget létesítsenek. E javaslat azt célozta, hogy vegyék elejét a pártok közötti versengésnek az ifjúsági mozgalomban, a koalíciós pártok szorosabb összefogásával gyorsítsák meg az ifjúság demokratikus átnevelését és hatékonyabb bekapcsolódását az ország újjáépítésébe. A már működő KISZ-szervezetek magukévá tették a Központi Vezetőség állásfoglalását, kapcsolatot létesítettek más pártállású, főleg parasztpárti fiatalokkal közös ifjúsági szövetség létesítése érdekében.

1944 decemberében Debrecenben megalakult a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség, a MADISZ. A Parasztpárt bekapcsolódik a MADISZ szervezésébe, az SZDP és a Kisgazdapárt halogatja az állásfoglalást.

Az MKP debreceni és budapesti vezetőségének összeolvadása után a Központi Vezetőség 1945 februárjában ismét állást foglalt amellett, hogy egységes ifjúsági szövetség létesüljön. A MADISZ szervezése Budapesten is megkezdődött. Az SZDP vezetősége azonban úgy határozott, hogy külön szociáldemokrata ifjúsági szövetséget létesít. Hasonlóképpen foglal állást ezután az FKP is. A Parasztpárt egy ideig még támogatja a MADISZ-t, de később, a Kisgazdapárttal kiéleződő versenye miatt, szintén külön ifjúsági szervezetet alakít. Mindezek következtében a MADISZ gyakorlatilag az MKP ifjúsági szervezeteként működik.

Nem sikerült egységes demokratikus ifjúsági szövetséget teremteni, s az ifjúságért való harc bonyolultabbá válik.

A nőmozgalom megszervezése kapcsán is felvetődött az a kérdés, hogy a Függetlenségi Front pártjai külön női szervezeteket vagy közös nőszövetséget létesítsenek-e? Az MKP vezetősége egységes demokratikus nőszövetség létesítését javasolta. Az NPP ezt magáévá tette, s egy ideig az FKP és az SZDP vezetősége sem nyilatkozott ellene. 1944 decemberében Debrecenben és Szegeden is megalakultak a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége – az MNDSZ – első szervezetei. Budapest felszabadulása után az SZDP vezetősége, Kéthly és társai követelésére úgy határozott, hogy az SZDP külön nőszervezetet létesít. Az FKP vezetősége is külön nőszervezet alakítását határozta el, az MNDSZ-ben is meghagyva képviselőit. Az NPP a nőmozgalom kérdésében megmarad korábbi határozata mellett, és az MKP-val közösen segíti az MNDSZ kiépítését. Kis számmal szociáldemokrata nők is vannak, akik pártjuk állásfoglalása ellenére az MNDSZ-t támogatják. Az MNDSZ-nek tehát részben sikerül pártközi összefogást teremtenie. Munkájának kifejlesztésében a kommunista asszonyok járnak elöl.

*

A felszabadult nép erőinek tömörülésével született meg a független, népi demokratikus Magyarország. Olyan körülmények között, amikor a forradalmi munkásosztály vált a nemzeti újjászületés előharcosává, lelkesítőjévé, vezetőjévé. Döntő szerepet játszott ebben a két munkáspárt összefogása annak a politikai irányvonalnak alapján, melynek célja közvetlenül az ország demokratikus átalakítása, s ennek révén a későbbi szocialista fejlődés útjának szabaddá tétele.

Nagy győzelmet arattak a forradalmi erők a demokratikus hatalom megteremtésével. Nagy győzelme a népnek az agrárforradalom végrehajtása, a nagybirtokos osztály gazdasági likvidálása, a munkás-paraszt összefogás megerősödése. Nagy győzelme a proletárerőknek a munkásellenőrzés bevezetése a gyárakban és bányákban, ami hatalmi pozícióikat is megszilárdította.

Az átalakulás félesztendős folyamatának utolsó hónapjaiban a burzsoázia erőinek újjászerveződése és átcsoportosulása is végbement. A különböző árnyalatú jobboldali erők a nemzeti koalíción belül és azon kívül is tömörülnek, hogy megállítsák és visszavessék az ország demokratikus fejlődését, visszaszorítsák a forradalmi erőket. Éleződnek az osztályellentétek. A munkásság azonban már mint a hatalom résztvevője folytatja a küzdelmet a forradalmi vívmányok védelméért és továbbfejlesztéséért.

HARC A DEMOKRATIKUS VÍVMÁNYOK VÉDELMÉÉRT, AZ ORSZÁG ÚJJÁÉPÍTÉSÉÉRT, A SZOCIALISTA FORRADALOM GYŐZELMÉÉRT

1945–1948

Magyarország felszabadulása után az európai háború még öt hétig tart. A szovjet seregek, valamint az angol és amerikai csapatok előrenyomulásuk során április 25-én találkoznak az Elba-folyónál. A keleti front és a nyugati front katonái fegyvertársakként szorítják meg egymás kezét.

A Vörös Hadsereg ekkor már körülzárta és nagyrészt elfoglalta Berlint; a hitlerista hatalom végóráit éli. Észak-Olaszországban kiterjedt fegyveres felkelés semmisíti meg a fasiszták uralmát, s az olaszországi náci haderő frontja összeomlik; az angolszász csapatok immár akadálytalanul elfoglalják Olaszország északi részét. Hitler április 28-án átadja a hatalmat alvezérei egy csoportjának, majd megmérgezi magát. Május 8-án a szovjet csapatok által elfoglalt Berlinben a német vezérkar képviselői aláírják a feltétel nélküli kapitulációról szóló okmányt. Május 9-én Prága térségében a szovjet csapatok megsemmisítik a hitlerista haderő utolsó egységeit.

Európában véget ért a háború.

A második világháború befejezése. A forradalmi erők előretörése, az imperialista világ térvesztése

A német imperializmus, melynek militarista erői kétszer robbantottak ki világháborút, másodszor is vereséget szenvedett. A náci birodalom megsemmisült. A szövetséges hatalmak, a fasizmus ellen küzdő népek történelmi győzelmet arattak.

A győzelem kivívásában az oroszlánrész a Szovjetunióé. A Vörös Hadsereg mérte a döntő csapásokat a fasiszta erőkre, s a szovjet nép hozta a legnagyobb áldozatot a győzelemért, saját országa és egész Európa szabadságáért. Ugyanakkor a Szovjetunió a legerősebb kontinentális katonai hatalomként fejezte be az európai háborút. A náci birodalom megsemmisülése, valamint a Szovjetunió erejének és befolyásának megnövekedése a nemzetközi erőviszonyok gyökeres változását eredményezte.

Az európai háború befejező szakaszában Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Albánia, Bulgária, Románia és Magyarország kiszakadt az imperialista világból. Ezekben az országokban forradalmi változások mentek végbe, s népi

demokratikus rendszer született. E változások a nemzetközi erőviszonyok további lényeges eltolódását hozták magukkal a haladás erői javára.

A fasiszta uralom alól felszabadított többi európai országban szintén előretörnek a népi erők, mégis itt a társdalmi viszonyok alakulása a tőkés rendszer megszilárdításának, az imperializmus itteni pozíciói megerősödésének irányában halad. Ebben lényeges szerepet játszik az angol–amerikai csapatok jelenléte és az amerikai tőkebehatolás, amely hamar megindul. A burzsoázia ezekben az országokban készséges vagy kényszerű partnere az amerikai nagytőkés köröknek, mert szüksége van az Egyesült Államok fegyveres segítségére, hogy megőrizze politikai hatalmát az országban, és amerikai kölcsönökre gazdasági megerősödéséhez.

A demokratikus szabadságjogokat azonban ezekben az országokban is helyreállították, s több politikai jogot sikerült a nép számára biztosítani, mint amennyi a fasizmus uralomra jutása, illetve a náci megszállás előtt volt. A munkásság pártjai és szakszervezetei nagy erővel és egységesen lépnek fel a népjogok alkotmányos biztosításáért és gyakorlati érvényesítéséért. Különösen azokban az országokban érnek el jelentős eredményeket, ahol a kommunista párt befolyása nagymértékben növekedett, és sikerült szorosabb együttműködést teremtenie a szociáldemokrata párttal. Franciaországban, Olaszországban és több más nyugat-európai országban a helyzet úgy alakul, hogy a felszabadulás után létrejött koalíciós kormányokban a kommunista párt képviselői is helyet kapnak. A polgári pártokat az ország nehéz helyzete és a munkásság megnövekedett politikai ereje készteti arra, hogy átmenetileg tudomásul vegyék a kommunisták részvételét a kormányban.

Az antifasiszta koalíció léte kedvezett az egységfront-politikának, s a munkáspártok együttműködése a háború éveiben megerősödött. Erőteljes akció bontakozott ki a szakszervezeti mozgalom nemzetközi egységéért is. 1944 végén angol–szovjet szakszervezeti bizottság, 1945 januárjában francia–szovjet szakszervezeti bizottság alakult, amelyek egységes nemzetközi szakszervezeti szövetség létesítése mellett foglaltak állást. Az Egyesült Államokban ekkor két nagy szakszervezeti szövetség működik: a CIO (az Ipari Szervezetek Kongresszusa) és az AFL (az Amerikai Munkásszövetség). A CIO egyetért az egységes nemzetközi szövetség létesítésével, az AFL viszont elutasítja, és gátlástalan antikommunista kampányt folytat. A jobboldali szociáldemokraták által vezetett egykori amszterdami nemzetközi szakszervezeti központ képviselői régi szövetségük visszaállítását szorgalmazták, de a munkásegység alapján újjászerveződő európai szakszervezeti mozgalom meghiúsította ezt a kísérletet.

1945 februárjában Londonban 40 ország szakszervezeti képviselői konferenciát tartottak, amely az antifasiszta összefogás jegyében ült össze. Egységes nemzetközi szövetség létrehozását határozta el, és követelte a fasizmus teljes szétzúzását, a népek demokratikus jogainak biztosítását. E konferencián nem vettek részt Németország és a náci birodalommal szövetkezett országok képviselői. Az utóbbi országok szakszervezetei ekkor már újjászerveződtek, de a nyugati jobboldali szakszervezeti vezetők egy csoportja amellett foglalt állást, hogy a létrehozandó világszövetségbe egyelőre ne vegyék fel őket. Felvételüket azért ellenezték, mert ezek baloldali vezetéssel születtek újjá. A konferencia azonban úgy döntött,

hogy a létrehozandó új nemzetközi szövetség kapui eme országok előtt is nyitva állnak.

A londoni szakszervezeti konferencia az európai munkásmozgalom újjászerveződésének és megnövekedett társadalmi szerepének egyik kifejezője volt. Állásfoglalásai segítették a haladó erők küzdelmét a náci birodalom teljes szétzúzásáért, a nácikkal való bármiféle egyezkedési kísérlet meghiúsításáért.

*

Az európai háború befejező szakaszában az antifasiszta koalíció együttműködése folytatódik, de az ellentétek éleződnek. Az angol és az amerikai imperialista körök új terveket szőnek a Szovjetunió európai befolyásának visszaszorítására, s a népi demokratikus útra tért országok visszakényszerítésére az imperializmus rendszerébe. E tervek része a fasizmus likvidálását célzó rendszabályok mérséklése, a „liberálisokká" vedlett reakciósok messzemenő támogatása, s mindenképpen a munkásság hatalmi pozícióinak visszaszorítása.

A nyugati hatalmak vezető köreiben olyan tervek is születtek, hogy az angolszász fogságba került német katonákat felfegyverzik és felhasználják az angol–amerikai hatalmi törekvések céljaira. E tervek, melyeknek egyik szorgalmazója Churchill, kivihetetlenek. A Szovjetunió iránti nagyrabecsülés, amelyet a szovjet nép példátlan háborús erőfeszítései és a Vörös Hadsereg győzelmei váltottak ki Nyugat-Európa népeiben is, s a mérhetetlen harag és gyűlölet, ami felgyülemlett bennük a német hadsereggel szemben, politikailag lehetetlenné teszi, hogy német foglyokból szervezett új katonai alakulatokat használjanak fel céljaik elérésére.

A nyugati hatalmak lépéseit az is befolyásolja, hogy a Távol-Keleten még folyik a háború. Az amerikai–angol tengeri haderő és légierő nagy túlsúlya nem elég ahhoz, hogy Japánt feltétel nélküli kapitulációra kényszerítsék; ehhez nagy szárazföldi hadműveletek is kellenek, s az angolszász hatalmak húzódoznak attól, hogy ennek fő terhét magukra vegyék. Várják a Szovjetunió hadba lépését Japán ellen.

Mindezek következtében a Hitler-ellenes hatalmak további együttműködése marad előtérben. A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia vezetői újabb konferenciát tartanak. Erre Potsdamban kerül sor 1945. július 17-e és augusztus 2-a között.

A tanácskozáson a szovjet küldöttséget ismét Sztálin vezeti, az amerikai küldöttség vezetője Truman. Roosevelt, az antifasiszta koalíció egyik létrehozója, 1945 áprilisában meghalt; helyére az addigi alelnök lépett, aki szovjetellenességével tette hírhedtté nevét. Az angol küldöttség élén a tanácskozás első részében Churchill, második részében viszont Attlee, a Munkáspárt vezetője áll; közben ugyanis az angol választásokon a tömegek balratolódása következtében a Konzervatív Párt vereséget szenvedett, a Munkáspárt alakított új kormányt, melynek élére Attlee került.

A potsdami konferencián megállapodtak a krími egyezmények végrehajtásában. A három hatalom ismételten állást foglalt Németország teljes lefegyverzése és demilitarizálása mellett, s kimondta annak szükségességét, hogy „mindörökre

elejét vegyék a német militarizmus és nácizmus újraszerveződésének". Megállapodtak abban, hogy a fasizmus teljes felszámolása és a demokratikus fejlődés elősegítése érdekében Németországban átmenetileg megszállási rendszert tartanak fenn.

Kelet-Németországban, amely szovjet megszállási övezet, már megindult a demokratikus fejlődés. Mindenekelőtt a munkásság forradalmi erői szerveződnek újjá, s összefogva a létrejövő más demokratikus pártokkal, együttműködve a szovjet megszálló hatóságokkal, hozzáfognak az élet újjászervezéséhez, a háborús pusztítások okozta nagy nehézségek és a fasiszta fertőzés leküzdéséhez.

Nyugat-Németországban, amely angol, amerikai és francia megszállási övezet, a fasiszta elemek átvedlése folyik a nyugati hatalmak „barátaivá". Megindul az amerikai tőke betelepülése Nyugat-Németország szétzilált gazdasági életébe. Kezdetét veszi a demokratikus erők újjászületése is, de ez lassú és nehéz. A nyugati megszálló hatalmak gátolják a munkásság forradalmi erőinek újjászerveződését, mert saját imperialista terveikhez akarnak bázist teremteni Nyugat-Németországban. Ehhez keresnek és találnak is német közreműködőket; politikájuk rögtön utat nyit a reakciós német erők feléledéséhez, soraik rendezéséhez.

A potsdami konferencia megőrizte a Hitler-ellenes hatalmak együttműködését. Megállapodtak abban is, hogy közösen készítik elő a náci birodalom volt szövetségeseivel megkötendő békeszerződéseket. Előreveti azonban árnyékát, hogy az európai ügyek rendezése éles politikai küzdelem közepette fog csak előrehaladni.

*

A Szovjetunió néhány nappal a potsdami konferencia befejezése után, augusztus 8-án, a szövetségeseivel kötött megállapodásnak megfelelően hadat üzen Japánnak. A Vörös Hadsereg nagy erőkkel indít támadást Japán fő szárazföldi haderői ellen, amelyek Mandzsúriában vannak összpontosítva. Augusztus 14-én Japán bejelenti a feltétel nélküli kapitulációt; mandzsúriai hadserege a szovjet csapatokkal szemben néhány napig még folytatja a kilátástalan ellenállást, majd leteszi a fegyvert. A Vörös Hadsereg felszabadítja egész Mandzsúriát, Korea nagyobbik részét, Dél-Szahalint, s elfoglalja a Kuril-szigeteket.

Ugyanebben az időben általános nemzeti felkelés dönti meg a japán uralmat Indonéziában és Indokínában. Augusztus 17-én kikiáltják az Indonéz Köztársaságot. Augusztus 19-én a vietnami hazafiak elfoglalják Hanoit, 25-én Saigont, s megalakul Vietnam ideiglenes kormánya, melynek élén Ho Si Minh áll.

Augusztus végén az amerikai és az angol hajóhad befut a tokiói öbölbe, s az amerikai csapatok partra szállnak Japánban. Japán képviselői szeptember 2-án írják alá a feltétel nélküli fegyverletételről szóló okmányt.

Véget ér a háború a Csendes-óceán térségében is, *véget ér a második világháború.*

Ezt megelőzően azonban hatásában még felmérhetetlen új fegyver jelent meg: *az atombomba.* Július 16-án – közvetlenül a potsdami konferencia előtt – hajtották végre az Egyesült Államokban az első kísérleti atomrobbantást, s a Truman-kormány nagy sietve bevetette ezt a fegyvert: ledobták az atombombát augusztus 6-án Hiroshimára, 9-én Nagasakira.

A fasiszta tömb szétverése már semmiképpen nem indokolta ezt a lépést, külö-

nösen nem a békés lakosság elpusztítását. A washingtoni vezető körök azonban hamarosan az atomzsarolás politikájára térnek, remélve, hogy ennek segítségével megfélemlíthetik a világot és reá kényszeríthetik az Egyesült Államok akaratát.

Az atombomba megjelenése komoly fenyegetés, de nem változtat azon a történelmi tényen, hogy a világimperializmus legyöngülve került ki az általa kiváltott háborúból.

A második világégés, amelyet a fasiszta hatalmak világuralmi törekvése idézett elő, több mint 50 millió ember életébe került. Az anyagi és kulturális értékek felmérhetetlen pusztulása is országok egész sorának okozott rendkívül nagy kárt. Ugyanakkor az amerikai tőkés monopóliumok a háborús szállításokon hatalmas vagyont szereztek, s nagyarányú expanzióra készültek fel. Hasznukra fordítják a náci birodalom, valamint a japán és az olasz impérium megsemmisülését, úgyszintén azt is, hogy Franciaország nagyon meggyengült. Az Egyesült Államok egyedüli komoly versenytársa a tőkés világban ekkor Anglia, de ő is nagy nehézségekkel küzd, legyengülve áll szemben a nyomasztó amerikai túlsúllyal.

Az imperialista világrendszer egésze tért vesztett; ennek fő tényei a következők:

1. A Szovjetunió szerepe és befolyása a nemzetközi életben jelentősen megnövekedett.

2. A népi demokratikus útra tért európai országok kiszakadtak az imperialista világból.

3. Kínában a szovjet haderő által felszabadított területekkel jelentősen kiszélesedett a forradalmi küzdelem bázisa.

4. Korea északi részében, valamint Vietnamban népi hatalom született, s a nemzeti erők Indonéziában is megdöntötték az imperialisták uralmát.

5. Fellendült a nemzeti felszabadító mozgalom Indiában és az arab országokban.

Egyidejűleg megnövekedett a nemzetközi proletariátus ereje. A munkásság a vezető tőkésországok életében is növekvő szerepet játszik, jelentős politikai tényezővé fejlődött szövetsége a többi demokratikus erőkkel. Az imperialista hatalmak új terveket szőnek a népi erők visszaszorítására, elvesztett pozícióik visszaszerzésére. A világhelyzet alakulására azonban az antifasiszta és antiimperialista erők, a haladó mozgalmak előretörése nyomja rá bélyegét.

Osztályszövetség és osztályharc a nemzeti újjáépítésben. Az MKP májusi konferenciája. Az 1945-ös őszi választások

Magyarország a második világháború éveiben nagy veszteségeket szenvedett. A hitlerista háborúban való részvétel, valamint a fasiszta terror és a deportálások következtében több mint hatszázezer ember pusztult el. Az anyagi kár meghaladja a 20 milliárd aranypengőt; ez az egész nemzeti vagyon közel 40%-a. Elveszett – Nyugatra hajtották vagy elpusztult – az állatállomány mintegy 60%-a; hasonló méretű a mezőgazdasági gépek, felszerelések pusztulása. A gyáripari felszerelés 1/4-e veszett el, s a megmaradt termelőkapacitás nagyobb része üzemképtelenné vált. Nyugatra hurcolták a nyersanyag- és a készárukészletek zömét, a vagonpark 3/4-ét, az üzemképes mozdonyok 2/3-át, a gépkocsik túlnyomó részét.

A nyugatra hurcolt javak értéke mintegy 2 milliárd dollár. A visszavonuló fasiszták a vasúti sínhálózat 40%-át tették használhatatlanná, sok ezer vasúti és közúti hidat robbantottak fel. Az épületek nagy része elpusztult vagy súlyosan megrongálódott.

Az európai háború befejezése után – miután a népi hatalom létrejött, s a földreform valóra vált – *az újjáépítés, valamint a népi demokratikus rend megerősítése, a demokratikus vívmányok védelme és továbbfejlesztése áll közvetlen feladatként a magyar nép előtt.* A munkásság tettrekészsége tette lehetővé, hogy a helyreállítás a felszabadított területeken még a háború hónapjaiban megindulhasson. De évek megfeszített munkájára van szükség a lerombolt ország újjáépítésére. Az MKP erre igyekszik összpontosítani a munkásság és szövetségeseinek erőit.

Az ország politikai életének kiemelkedő eseménye, s egyben a munkásegység nagyszerű megnyilatkozása az 1945. május 1-i seregszemle. E megmozdulás, melyben félmillió ember vett részt, a népi demokratikus erők szervezettségének gyorsuló fejlődését tanúsítja. A májusi felvonulásokat és gyűléseket az MKP, az SZDP és a szakszervezetek közösen rendezték. A Hősök terén tartott budapesti nagygyűlés harcos üdvözletét küldte a falvak népének, s kimondta: „Annak tudatában, hogy a romokat eltakarítani, a magyar gazdasági életet talpra állítani csak verejtékes munkával, súlyos áldozatokkal lehet", a gyűlés résztvevői elhatározták, hogy „keményebb fegyelemmel, harcos elszántsággal fognak dolgozni az ország újjáépítésén".

A munkáspártok nagy erőfeszítéseket tesznek a helyreállítás gyorsításáért, de ez nem elég. Az állami szervek hatékonyabb intézkedéseire, a vállalatok feletti szigorú állami ellenőrzésre is szükség van, ami viszont harci kérdés a koalíció bal- és jobbszárnya között. A dolgozó osztályok szövetsége csak a burzsoá erők elleni harcban tudja keresztülvinni az állami ellenőrzés kifejlesztését.

Ebben az időben éles viták folynak a koalíción belül más hatalmi kérdésekben is. Napirenden van az ideiglenes önkormányzati testületek felállítása. Ennek során Miklós Béláék háttérbe akarják szorítani a nemzeti bizottságokat, és növelni akarják a polgári képviseletet a létesítendő új önkormányzati szervekben. Elgondolásuk az, hogy ezekben a testületekben a Függetlenségi Front négy pártján kívül a Polgári Demokrata Pártnak is képviseletet biztosítanak, viszont a szakszervezetek részvételét megszüntetik. Miklós Béla, a Kisgazdapárt vezetőinek egyetértésével, ki is adott egy ilyen kormányrendeletet. A munkáspártok élesen tiltakoztak a szakszervezetek közéleti szerepének visszaszorítása ellen, s hosszas viták után Miklós Béláék kénytelenek visszavonulni.

Május közepén megalakul a fővárosi ideiglenes törvényhatósági bizottság, melyben pártközi megegyezés alapján az MKP-nak 30, az SZDP-nek 30, a szakszervezeteknek 25, az FKP-nak 25, az NPP-nek 10 és a PDP-nek 10 képviselője van. A munkáspártok, a szakszervezeti képviselőkkel együtt, e fontos hatalmi szervben abszolút többséggel rendelkeznek, és megerősítik vezető szerepüket a főváros igazgatásában. A képviselőtestület elnökévé Szakasits Árpádot, Budapest polgármesterévé pedig az addigi élelmezési kormánybiztost, Vas Zoltánt választják meg. A Budapesti Nemzeti Bizottság szerepe ezután háttérbe szorul; később hasonló folyamat megy végbe vidéken is.

A Kisgazdapárt elvesztette a budapesti polgármesterséget, de kapott egy új

miniszteri tárcát: felállították az Újjáépítési Minisztériumot, amelynek élére Nagy Ferencet, az FKP egyik vezetőjét nevezték ki. Ugyanekkor Gábor József kereskedelmi és közlekedési miniszter, az MKP képviselője, távozott a kormányból, s tárcájának vezetését Gerő Ernő vette át.

*

1945. május 20-án összeül az *MKP Országos Értekezlete*, mely a párt első legális országos jellegű tanácskozása a Tanácsköztársaság óta. Az MKP az ország legaktívabb és legszervezettebb politikai ereje. Taglétszáma elérte a 150 ezret, s már 1500 alapszervezete működik.

A májusi pártértekezlet – melyen 145 küldött vett részt – határozatában megerősíti a Központi Vezetőség politikai irányvonalát, és megállapítja: a demokratikus nemzeti összefogásnak köszönhető, hogy a magyar nép gyorsan megkezdhette az új, demokratikus Magyarország alapjainak lerakását, létrehozta az Ideiglenes Nemzetgyűlést és az Ideiglenes Kormányt, megkötötte a fegyverszünetet, és végrehajtotta a földreformot. A Magyar Kommunista Párt „joggal büszke arra, hogy e korszakalkotó munkában az élen járt".

A pártértekezlet határozata utasítja a Központi Vezetőséget, hogy „politikájának tengelyévé a jövőben is a demokratikus erők szoros együttműködését tegye. Mélyítse el és szilárdítsa meg a munkásegységfrontot, a Szociáldemokrata Párttal való szoros együttműködést", és utasítson el „minden kísérletet, amely ennek az egységnek a megbontására irányul". A határozat állást foglal a Függetlenségi Front többi pártjával való további együttműködés mellett is.

Az értekezlet határozata megállapítja, hogy most „az újjáépítés a fiatal magyar demokrácia tűzpróbája, erre kell összpontosítani a nemzet minden erejét". Hangsúlyozza, hogy a párt és a munkásosztály szerepe az ország vezetésében arányos lesz azzal a teljesítménnyel, amit az újjáépítésben elért. Nagy figyelmet fordít a vasút újjáépítésére, mert ez kulcsfontosságú feladat az ország gazdasági talpraállításában.

A pártértekezlet kimondja annak szükségességét, hogy az állam nyújtson jelentős hitelt az iparvállalatoknak, gondoskodjon arról, hogy a hitel folyósítása elérje célját, s az ország megfelelő mennyiségű áruhoz jusson. Szigorú intézkedéseket követel mindazok ellen, „akik arra spekulálnak, hogy a gazdasági zűrzavar alássa a fiatal magyar demokrácia gazdasági alapjait". Támogatni kell viszont azokat a vállalkozókat, „akik őszintén részt akarnak venni az ország talpraállításában". A határozat követeli továbbá a bányák államosítását, hogy meggyorsuljon a széntermelés, javuljon az ipar és a vasút szénellátása. Ez a politika rövidítheti meg a dolgozó nép nélkülözéseinek idejét.

Az értekezlet hangsúlyozza, hogy fel kell lépni a párt politikájának mind jobb-, mind „baloldali" torzításai ellen. Helyenként ugyanis, az MKP szövetségi politikáját félreértve, az együttműködés kedvéért feladják a párt irányvonalát, a többi párt uszályába kerülnek, ami a reakció elleni harc elhanyagolásához, a demokrácia védelmének gyöngüléséhez vezet. Gyakori a „baloldali" torzítás, a húzódozás a többi párttal való együttműködéstől, ami a demokrácia erőinek megoszlását eredményezi, s ez a reakciónak kedvez. „A »baloldali« szektaszellem – mondja

a határozat – pártunk további fejlődésének és megerősítésének legfőbb akadálya." Az értekezlet megállapítja, hogy a párt elveinek és politikájának jobb megértetése érdekében gyors ütemben fejleszteni kell a pártoktatást és a propagandamunka egyéb formáit. A hibák egyik forrása ugyanis a nagy létszámú új tagság politikai felkészültségének elégtelensége.

Külön határozat foglalkozik a szakszervezetek feladataival, a kommunisták ezzel kapcsolatos tennivalóival. A szakmai szövetségeknek ekkor már 400 ezer tagjuk van; a fizikai dolgozók szervezetei mellett gyorsan fejlődnek a pedagógusok, tisztviselők, mérnökök, orvosok és a szellemi munkások más rétegeinek szakmai szövetségei, amelyek szintén a Szakszervezeti Tanács kötelékébe léptek. A szakszervezetek növekvő szerepet töltenek be a munkásság és az értelmiség összefogásában. Helyzetük gyökeresen megváltozott: „már nem csupán a munkásság gazdasági harci szervezetei – mondja a határozat –, hanem országépítő erővé fejlődtek. Osztoznak a felelősségben az egész nemzetgazdaságért, az ország, a magyar demokrácia sorsáért, jövőjéért."

Az értekezlet napirendjén szerepelt az MKP Szervezeti Szabályzata, amelynek elfogadása megerősíti a párt szervezési politikáját, a tömegpárt kiépítésének irányvonalát. Végül a pártkonferencia újjáválasztotta a Központi Vezetőséget.

A májusi pártértekezlet fontos eseménye az MKP fejlődésének és a népi demokrácia győzelméért folyó további harcnak. Határozatai helyesen értékelik az elért eredményeket, és megvilágítják az előtérben álló feladatokat.

A helyzet azonban nehéz és bonyolult. A munkáspártok és a szakszervezetek a termelés fokozására hívják fel a munkásokat, miközben a legszükségesebb élelemellátás sincs kellően biztosítva. A gyárak tőkés tulajdonban vannak, s a gyártulajdonosoknak nem sietős az ország újjáépítése. Tőkéiket mindenekelőtt spekulációs üzletekbe fektetik vagy külföldön tartalékolják, s arra hivatkoznak, hogy nincs forgótőkéjük, vállalatuk csak állami hitel nyújtása esetén folytathatja és növelheti a termelést. A bankok ugyancsak külföldre menekítették vagy elrejtették pénzkészleteiket és egyéb értékeiket; nem hajlandók hitelt adni az iparvállalatoknak, csak azt vállalják, hogy közreműködnek az állami hitelek folyósításában. Az állam pénzügyi forrásai pedig nagyon korlátozottak, s a kormány jórészt új bankjegyek kibocsátásával fedezi kiadásait. Folytatódik, sőt fokozódik az infláció, és növekszik a feketekereskedelem.

A pénzromlás csökkentése és az infláció mielőbbi megszüntetése érdekében rögzíteni kell mind a béreket, mind az árakat. A gyártulajdonosokat arra kell szorítani, hogy segítsék a munkásság élelmezését, s a bérek egy részét élelmiszerekben adják a dolgozóknak. A gyártulajdonosok viszont ezt nagyon ellenzik; kifogásolják azt is, hogy az állam szabályozza az árakat és a béreket. Ez is harci kérdés. Az üzemi ellátásról egyébként mindenekelőtt az üzemi bizottságok gondoskodnak.

Mindezek a körülmények, a tőkés mesterkedések tápot adnak a tőkések kisajátítását, azonnali proletárdiktatúrát követelő hangulatoknak, amelyekről a pártértekezlet határozata joggal állapítja meg, hogy veszélyeztetik a nemzeti összefogást A proletárdiktatúrát sürgető hangulatok fő forrása az objektív helyzet ellentmondásosságában rejlik. Rákosi referátuma viszont elsősorban a régi elvtársak, az úgynevezett „19-esek" politikai elmaradottságával magyarázta e káros jelensége-

ket, s a határozat is ilyen álláspontot tükröz. A „19-esek" ilyen sommás elmarasztalása megalapozatlan, helytelen, és sértő a Tanácsköztársaság egykori harcosaira; ezt nem menti az, hogy a szektás torzulásokkal szemben valóban határozottan fel kell lépni.

A munkásság és a burzsoázia közötti küzdelem gazdasági téren egyre élesebbé válik. A Kisgazdapárt jobboldala, amely a burzsoázia fő politikai képviselete, azt hirdeti, hogy az ország újjáépítése csak a nyugati tőke segítségével és a tőkés rendszer korlátlan helyreállításával lehetséges. Az FKP egyik vezetője, Varga Béla július 1-én kijelenti: „Vegyük tudomásul, hogy a termelőmunka sem az egyik, sem a másik téren nem tud megindulni külföldi segítség nélkül", s ilyen segítség csak akkor lesz, ha az állam „biztonságot" teremt a tőkés vállalkozások számára.

A kisgazdapárti újjáépítési miniszter, Nagy Ferenc, ugyancsak 1945 júliusában, felkéri a gyártulajdonosok szervezetét, a GYOSZ-t, hogy közölje, milyen feltételekkel hajlandók a vállalkozók hatékonyabban bekapcsolódni a termelésbe. A GYOSZ válaszában élesen kifogásolja, hogy „a gazdasági élet hatósági szabályozása rendkívül gyorsan terjed". Visszautasítja azt a vádat, hogy a gyártulajdonosok visszahúzódnak a termeléstől. Ugyanakkor azt is kijelenti, hogy „a komoly, s nem csupán napi haszonra számító tőkét a megismétlődő gyanúsítások tartózkodásra késztetik"; az a tendencia, amely a „vélt vagy akár igazi mulasztásokkal kapcsolatban rögtön a magántulajdon elkobzását helyezi kilátásba", visszariasztja a vállalkozókat a „komolyabb befektetésektől".

A GYOSZ válasza nem hagy kétséget afelől, hogy a „komoly tőke" nem a pillanatnyi haszonra épít, hanem attól teszi függővé részvételét a „komolyabb befektetésekben", hogy stabilizálódik-e a tőkés kizsákmányolás rendszere.

A gazdasági élet talpraállításának fontos követelménye a külkereskedelmi kapcsolatok kifejlesztése. A nyugati hatalmak e kapcsolatok felvételét is a politikai nyomás eszközévé akarják tenni, amiben készséges partnereik mind a GYOSZ vezetői, mind pedig Nagy Ferencék. 1945 augusztusában azonban Moszkvában a magyar kormány kereskedelmi küldöttsége jelentős magyar–szovjet áruforgalmi egyezményt köt. Ez 30–30 millió dollár értékű kölcsönös áruszállításról szól, melynek keretében mindenekelőtt a vas- és gépipar, a textilipar és a faipar jut égetően szükséges nyersanyaghoz. Hamarosan megkötik a magyar–csehszlovák és a magyar–román kereskedelmi szerződést is. Megindul tehát az ország külkereskedelmi kapcsolatainak újjászerveződése, s nem válnak be az ország gazdasági elszigeteléséhez fűzött jobboldali politikai számítások.

Eközben a koalíció jobbszárnyának két veszélyes támadását kell elhárítani. Az egyik a demokratikus rendőrség ellen irányul, a másik a munkás-paraszt szövetség megbontását célozza.

Az egész jobboldal állandóan támadja a demokratikus rendőrséget. Ezekbe az akciókba messzemenően bekapcsolódnak a jobboldali szociáldemokraták. Valentiny igazságügy-miniszter az ő képviselőjükké vált, s június végén a minisztertanácson meglepetésszerűen egy külön „igazságügyi rendőrség" felállításáról szóló javaslatot nyújt be. Ennek célja mindenekelőtt az, hogy a politikai jellegű ügyeket a kommunisták által vezetett rendőrhatóságok kezéből kivegyék és átadják egy felállítandó másik rendőrségnek, mely a koalíció jobbszárnyának lenne a fegyveres támasza. Valentiny javaslatát szociáldemokrata minisztertársa, Bán Antal ipar-

ügyi miniszter és Erdei Ferenc belügyminiszter is ellenezte, de a kormány volt horthysta tagjai és a kisgazdapárti miniszterek megszavazták.

Valentiny fellépése a volt horthysták, a kisgazdák és a jobboldali szociáldemokraták politikai összefogásáról tanúskodik. Közvetlen támadás ez a Kommunista Párt és a Parasztpárt ellen, s egyben az MKP és az SZDP egységfrontja ellen. Az SZDP éppen kongresszusra készül, s a párt jobbszárnya erősen szervezkedik.

Az MKP Központi Vezetősége azonnal ellenakciót indít. Az SZDP vezetőségével egyetértésre jut, s ennek eredményeként az is állást foglal a külön igazságügyi rendőrség felállítása ellen. Valentinynek távoznia kell a kormányból. A pártközi tárgyalások eredményeként az FKP vezetősége is visszakozik. A demokratikus rendőrség elleni támadás ilyen módon kudarcot vall, s ez egyben az SZDP jobboldali elemeinek veresége.

A munkás-paraszt szövetség elleni akciót Faragho közellátási miniszter indítja. Olyan beszolgáltatási rendeletet akar kiadni, amely a parasztokat a termés csaknem teljes átadására kötelezné, azzal az indoklással, hogy csak így lehet biztosítani a munkásság élelmezését. A földek nagy része parlagon maradt, mégpedig a fasiszták kiürítési parancsai, az állatállomány és a felszerelés több mint felének elhurcolása vagy elpusztítása, valamint a hadműveletek következtében. A gabonával bevetett terület az előző évinek felét sem érte el. Az időjárás is kedvezőtlen volt. A falvak helyzete tehát igen nehéz. De a városok ellátása ugyancsak nagy gond, s Faraghóéknak ez jó ürügy olyan beszolgáltatási rendelet kiadására, amely fellázíthatja a parasztokat a népi demokrácia ellen. Ehhez járult még a kisgazdapárti pénzügyminiszter olyan földadórendelet-tervezete, amely 1–1 hold után az igavonó állat és felszerelés nélküli, ezernyi nehézséggel küzdő 4–6 holdas újgazdát ugyanúgy kívánta megadóztatni, mint a 40–60 holdas, állatokkal és felszereléssel rendelkező kulákot.

Az MKP összefog az SZDP-vel, az NPP-vel és az FKP demokratikus elemeivel, és meghiúsítja ezeket a terveket. A beszolgáltatási rendeletnél is, az adórendeletnél is növelik a gazdagok és mérséklik a szegényebb rétegek terhét.

A demokratikus rendőrség ellen indított és a munkás-paraszt szövetség megbontását célzó támadások elhárítása a balszárnyat erősítő változáshoz vezet a kormány összetételében. Valentinyvel együtt távoznia kell Faraghónak is. Az igazságügyi tárcát Ries István, a közellátásit Rónai Sándor veszi át. A volt horthysták csoportja egy miniszteri tárcát elveszített, az SZDP egyet nyert. Ennek eredményeként 3–3 miniszter képviseli a kormányban az MKP-t, az SZDP-t és az FKP-t is.

A Szociáldemokrata Párt ezt követően, augusztus 18–20-án tartja kongresszusát, amely jóváhagyja a Pártvezetőség addigi politikáját. Még a jobboldal is elismeri az MKP-vel való együttműködés szükségességét. Tudomásul veszi ezt még Peyer Károly is, aki 1945 júliusában kapcsolódott be a párt tevékenységébe. Az MKP-val való együttműködés elutasításának politikai kockázatát ekkor még nem vállalják, de annál hevesebben élezik a két párt közti rivalizálást. A pártversengés okozta súrlódásokból kovácsolnak fegyvereket az egységfront lazítása céljából. „A két munkáspárt együttműködését – mondotta Szakasits válaszként a jobboldali fellépésekre – nem lehet félszavakkal, akarom és nem is akarom módján csinálni, ezt teljes szívvel kell akarni."

A kongresszusi választásokon a baloldaliak vagy a baloldalhoz közelebb állók

többségre jutottak. Szakasits Árpád maradt a főtitkár. Ugyanakkor a jobboldal több képviselője tagja maradt a Pártvezetőségnek. Peyer is szerepelt a jelölő bizottság által beterjesztett listán, s meg is kapta az érvényes szavazatok 48%-át, de megválasztásához ez nem volt elegendő. Kibuktatása a baloldal sikere. Ugyanakkor jelöltetése és a ráeső szavazatok nagy száma, valamint a jobboldal más képviselőinek, így Szélig Imrének, Kéthly Annának ismételt beválasztása azt mutatja, hogy az SZDP-ben a jobbszárny még erős. A Pártvezetőség baloldali többsége kompromisszumokra kényszerül a jobboldali frakcióval, s ugyanakkor szívós harcot kell folytatnia, hogy fenntarthassa és továbbfejleszthesse a munkásegységfront politikáját.

Az SZDP kongresszusával egyidejűleg augusztus 20-án ülést tart a Kisgazdapárt nagyválasztmánya. Ez a kongresszus jellegű országos értekezlet olyan határozatot fogad el, amely a munkásság elleni paraszt-akcióval fenyegetődzik. A módosabb gazdák elégedetlenek, mert elsősorban őket kötelezték a terménybeszolgáltatásra. Képviselőik azonban úgy lépnek fel, mint az egész parasztság szószólói, s általános beszolgáltatási bojkottal fenyegetődznek, „parasztsztrájkot" helyeznek kilátásba.

A burzsoá front, amely már jól szervezetten működik, igyekszik ezt az akciót is felhasználni a koalíció balszárnyának zsarolására, politikai és hatalmi engedmények kicsikarására. Kiéleződik a harc a munkásság és a burzsoázia, a demokrácia és a reakció között a dolgozó parasztság millióiért.

A politikai harc éleződésében szerepet játszik az is, hogy a pártok ekkor választásokra készülnek. Az MKP Központi Vezetősége kezdeményezte, hogy már 1945 őszén tartsák meg a budapesti községi választásokat és az országos választásokat is. A Központi Vezetőség a május 1-i tömegrendezvények sikere alapján ítélte meg úgy a helyzetet, hogy a fővárosi választás a két munkáspárt nagy győzelmét fogja hozni, s utána az országos választások szintén a két munkáspártnak s egyben a nemzeti front balszárnyának megerősödését eredményezik. Az újjáépítés kezdeti sikerei, mindenekelőtt a vasút helyreállításának a vártnál gyorsabb előrehaladása, s a kormány összetételében júliusban elért balratolódás is növelte az őszi választásokhoz fűzött politikai reményeket. Az SZDP vezetősége osztozott e reményekben, és helyeselte a kommunisták javaslatát. Júliusban a Függetlenségi Front többi pártja és a kormány is elfogadta a javaslatot.

A rakció ugyanakkor meggyorsította szervezkedését. A tőkések és a volt földbirtokosok politikai táborának zöme, már szorosan együttműködve a kuláksággal, gyorsan beáramlik a Kisgazdapártba, s a nemzeti front sáncain belül készíti elő választási hadjáratát a forradalmi erők ellen. Felhasználják saját céljaikra a Kisgazdapárt szervezeti kereteit és tömegbefolyását. A reakciós egyházi vezetők, Mindszenty és társai szintén bekapcsolódnak ebbe az akcióba; a papság és a szerzetesek, a templomok és az egyházi iskolák révén igyekeznek a hívők vallási érzületéből politikai tőkét kovácsolni a Kisgazdapárt mögött felvonuló reakció javára.

A munkáspártok tiltakoznak az ellen, hogy a Kisgazdapárt, a Függetlenségi Front elveit megsértve, teret ad soraiban a szélsőreakciónak is. Az MKP és az SZDP azonban túlbecsüli saját befolyását, s alábecsüli a jobboldal erőit.

A kisgazdapárti vezetők egy része, a demokratikus szárny képviselői idegenkedve

nézik a reakciósok beözönlését pártjukba, de ők is alábecsülik ennek veszélyét. A párt augusztusi nagyválasztmányán elnökké választott Nagy Ferenc és társai – akik többségben vannak az FKP vezetőségében – folytatják a rekaciós erőkkel való összefogás politikáját. Közben nyilatkoznak a koalíciós pártokkal, köztük az MKP-val való együttműködés mellett is.

A fővárosi választásokra október elején kerül sor. A két munkáspárt közös listát állít. Ezt az MKP javasolta, és az SZDP vezetősége a jobboldaliak ellenzésével szemben elfogadta. Ekkor még mindkét párt biztosra veszi, hogy a közös lista Budapesten megszerzi a szavazatok többségét. A választási agitáció során az MKP egésze és az SZDP zöme szorosan együttműködve lép fel. A közös lista azonban csak a szavazatok 45%-át kapta meg.

A Kisgazdapárt mögött tömörült jobboldali blokk megszerezte a szavazatok 50,2%-át. A fővárosi képviselőtestületben a Kisgazdapárt 121, a munkáspártok 103, a PDP 9, a Parasztpárt 5 s a Radikális Párt 2 mandátumot kapott.

A budapesti községi választások fényt derítenek tehát arra, hogy milyen nagyméretű a reakciós blokk tömörülése a Kisgazdapárt mögött. A kisgazdapárti lista sikere – amit részben demokratikus érzelmű, részben pedig a reakció befolyása alatt álló szavazók segítségével ért el – a reakciót annyira felbátorítja, hogy a választás másnapján, október 8-án Budapesten utcai tüntetést rendez a munkáspártok és a demokratikus rend ellen. Kisgazdajelvénnyel kabátjukon a fasiszták is kibújnak odúikból.

Az MKP kerületi szervezetei rögtön ellentüntetést szerveznek, s másnap a munkástüntetések, kommunisták és szociáldemokraták összefogásával, még nagyobb mértékben folytatódnak. „Munkásököl vasököl, odacsapunk hogyha köll" – „Nem állunk meg félúton, reakció pusztuljon" – hangzottak a tüntető tízezrek jelszavai. Budapest munkásságát nem rettenti meg a Kisgazdapárt választási sikere, s el van szánva arra, hogy visszaveri az FKP mögött felsorakozó reakciót. A tüntetés hitet tesz a munkásegység megóvása és erősítése mellett.

A főváros környékéhez tartozó 22 peremvárosban és községben is volt ekkor választás, s a legtöbb helyen, köztük valamennyi nagyobb helységben a munkásegység listája győzött. A munkáslista a 22 helységben együttesen 491, az FKP listája 401, az NPP-é 10 és a PDP-é 6 mandátumot kapott. Csepelen a munkáslista 46 mandátumot, a kisgazdáké 14-et, Újpesten a munkáslista 41-et, a kisgazdáké 36-ot, Kispesten a munkáslista 43, a kisgazdáké 25 mandátumot kapott.

A főváros környékén elért munkáspárti győzelem jelentős, de azon nem változtat, hogy az egyesült jobboldal a budapesti kisgazda-siker alapján megnövekedett reményekkel tekint a parlamenti választások elé. Hiszen ha Budapesten sikerült „kisgazda" cégérrel maga mellé állítani a kispolgárság, a hivatalnoki kar és más középrétegek zömét, akkor még inkább reméli ezt a vidéken.

A Kisgazdapárt budapesti választási győzelme a spekulációs tevékenység gyors fokozódását is magával hozza. A választásokat követően az árszínvonal egy hét alatt a kétszeresére emelkedett. A beszolgáltatás szabotálása – amit a Kisgazdapárt a „parasztsztrájk" jelszóval szentesített – szemérmetlenné válik. Szabolcsban a kisgazdapárti főispán segítségével nem a burgonyaszállítást, hanem annak visszatartását szervezik. A kulákság országosan szabotálja a terménybeadást. A rendőrségnek szívós küzdelmet kell folytatnia az árurejtegetők ellen. A gyáro-

sok pedig az állami rendelkezések kijátszására igyekeznek felhasználni a helyzetet. A spekuláció elhatalmasodása gyorsítja az amúgy is elkerülhetetlen inflációs folyamatot, a pénz vásárlóereje, a bérek tényleges értéke egyre csökken.

A szakszervezetek követelésére október közepén elrendelik a bérek 100%-os felemelését. A munkáspártok az infiáció mérséklésére igyekeznek összpontosítani a nemzet erőit, a burzsoá front viszont a pénzromlásra, a gazdasági nehézségek súlyosbodására, inflációs haszonszerzésre építi politikáját és üzleti terveit.

A helyzetet nehezíti az is, hogy a munkáspártok budapesti választási veresége után az SZDP -ben a jobboldal felélénkül és követeli, hogy a párt az országos választásokon utasítsa el a közös listát. Az SZDP baloldala is célszerűbbnek látja a külön listát. Ennek következtében az SZDP választmánya a Pártvezetőség javaslatára október 12-én úgy határoz, hogy pártjuk az országos választásokon külön listán indul. A Pártvezetőség ekkor bizonyos „hídpolitika" felé vesz irányt, remélve, hogy ezzel a taktikával az SZDP az ország vezető pártjává válhat. „A két szélsőség között – mondja beszédében Szakasits – a Szociáldemokrata Párt a közép, amely körül kikristályosodik a tiszta demokrácia." Külpolitikai tekintetben is a „hídpolitikát" hirdetik meg. A párt egyik választási jelszava: „Híd Kelet és Nyugat között: a Szociáldemokrata Párt." Az SZDP középutas irányba hajló politikájának megnyilvánulása az, hogy nem a Szovjetunióval való barátságot hangsúlyozzák, hanem a Kelet és a Nyugat közti „hídépítés" jelszavát adják ki.

A Pártvezetőség baloldala elfogadja ezt a politikát, ennek révén reméli lecsendesíteni a párt jobboldalát és erősíteni az SZDP egységét. Ez a politika azonban könnyíti a jobboldal fellépéseit az MKP-val való együttműködés ellen, s nehezíti a baloldal helyzetét, amely az együttműködést fenn akarja tartani. A külön lista a két munkáspárt közti választási versengéssel jár. Ezt a versengést a peyeristák – csatlakozva a reakció kommunistaellenes és szovjetellenes kórusához – maximálisan élezni igyekeznek.

Az országos választásokon több mint 4,7 millió szavazó vett részt. A jobboldali blokk ismét nagy sikert arat, mert a Kisgazdapárt megszerzi a szavazatok 57%-át. A 409 képviselői mandátumból 245 a Kisgazdapárté lett. Az MKP 70, az SZDP 69, az NPP 23 mandátumot kap, a PDP pedig – mely korábban azt remélte, hogy ő lesz a jobboldal vezető pártja – mindössze kettőt.

Az országos választás az MKP számára komoly erőpróba volt. Vissza kellett verni a nemzeti front sáncaiba behatolt egyesült reakciós blokk kísérletét, hogy a pártot törpepárttá zsugorítsa, a hatalomból kiszorítsa, s a demokratikus átalakulást ezáltal visszavesse. Bonyolította a küzdelmet a két munkáspárt együttműködésének lazulása, a pártversengés kiéleződése a munkásmozgalmon belül.

Az MKP kiállta az erőpróbát. 800 ezer szavazatot kapott, ami tanúsítja, hogy a párt gyökerei mélyen beágyazódtak a tömegekbe. Nagy-Budapesten (a fővárosban és a peremvárosokban együtt) az MKP közel 180 ezer, vidéken több mint 620 ezer szavazatot szerzett. Különösen magas volt a kommunista szavazatok száma a bányakörzetekben és a viharsarki megyékben. S bár a párt csupán a szavazatok 17%-át kapta, továbbra is az újjáépítés és a forradalmi átalakulás vezető pártja marad, mert a nemzet legtettrekészebb erői tömörülnek köré, s politikája – amely legjobban képviseli az ország érdekeit – változatlanul együttműködésre készteti a többi párt demokratikus erőit.

A választások tanulságai azonban sürgetően követelik, hogy vessenek véget a Kisgazdapárt kettős szerepének. A demokratikus erők nem tűrhetik, hogy az FKP a nemzeti front résztvevője, s ugyanakkor a reakciós erők fő gyűjtőmedencéje legyen.

Az SZDP a választásokon hasonló eredményt ért el, mint az MKP. Nagy-Budapesten azonban 224 ezer, s vidéken 597 ezer szavazatot kapott. A középutas politikához fűzött remények nem váltak valóra. Az SZDP-nek most döntenie kell arról, hogy meghátrál-e a jobboldali tömörülés előtt, vagy szorosabban együttműködik az MKP-val a kisgazdapárti reakció ellen.

Az MKP a szoros összefogást javasolja az SZDP vezetőinek, s ezt hirdeti a tömegek között is. A munkásság, beleértve az SZDP munkástömegeit, az egységfront megszilárdítását, a reakció elleni egységes fellépést sürgeti. Erre támaszkodva az SZDP vezetőségének baloldala eléri, hogy a párt az MKP-val való együttműködés politikáját folytassa tovább. A két munkáspárt együtt lép fel a Kisgazdapárt reakciós szárnya ellen, követelve az FKP vezetőitől a becsületes együttműködést, szakítást a demokrácia ellenségeivel.

A Kisgazdapártban a választások után gyorsan kiéleződtek a belső osztályellentétek. A beözönlött tőkések, volt földbirtokosok és különböző politikai képviselőik sürgetik a demokratikus koalíció felszámolását, a kisgazdapárti többségre támaszkodó kormányt, amely kiszorítaná a hatalomból a forradalmi erőket. A Kisgazdapárt vezetősége azonban ezt nem tudja megtenni. A demokratikus front felbomlasztásának nem kedvez a nemzetközi helyzet; a szovjet csapatok ittléte eleve kilátástalanná teszi, hogy a jobboldali erők közvetlen segítséget kapjanak a nyugati hatalmaktól. A nehéz gazdasági viszonyok miatt a teljes kormányzati felelősségtől is félnek. Visszatartja őket a szakítástól a munkásság egységes fellépése és hatalmi súlya, a munkás-paraszt szövetség vonzereje. Aggódnak amiatt is, hogy a reakcióval való összefogás nyílt beismerése, a munkáspártokkal való koalíció felmondása azonnal válságot robbantana ki pártjukban, a demokratikus szárny Dobi István és társai vezetésével kiválna, s ez a Kisgazdapárt parlamenti többségének is véget vethetne. Nagy Ferencék tehát egyelőre nem a koalíció felbontására, hanem a Kisgazdapárt hatalmi pozícióinak növelésére törekednek.

A pártközi tárgyalások eredményeként a három volt horthysta – Dálnoki Miklós Béla, Vörös János és Teleki Géza gróf – kimarad a kormányból, s helyüket a Kisgazdapárt képviselői foglalják el. Az új miniszterelnök Tildy Zoltán, a Kisgazdapárt vezetője (akit a nagyválasztmány pártvezérnek választott). Államminiszterként bekerül a kormányba Rákosi Mátyás, Szakasits Árpád és Dobi István. A minisztertanácsban az FKP-nak 9, az MKP-nak 4, az SZDP-nek 4 és az NPP-nek 1 képviselője foglal helyet. A kisgazda-miniszterek egy része a párt balszárnyát képviseli; az új kormányban a demokratikus összefogás szilárdabb, mint a Dálnoki Miklós Béla vezette kormányban volt.

A kisgazdapárti választási győzelmet tehát a kormány összetételében nem jobbratolódás, hanem a volt horthysták kimaradásával némi balratolódás követte. Ez mindenekelőtt a munkásegység erősödésének és a munkás-paraszt szövetség érvényesülésének a következménye. Az új kormányban az MKP átvette a belügyi tárca vezetését az NPP-től, amely megkapta a közoktatásügyi tárcát. A Földművelésügyi Minisztérium vezetése viszont az FKP kezébe került.

A reakció támadása a földreform és az újjáépítés ellen.
A forradalmi erők ellentámadása, a Baloldali Blokk megalakítása.
A pénzügyi stabilizáció

Az új kormány megalakulása után is előtérben marad a demokratikus vívmányok védelme, miközben meg kell birkózni a súlyos gazdasági helyzetből fakadó nehézségekkel. Ebben a küzdelemben a munkáspártok mellett növekvő szerepet töltenek be a szakszervezetek. Segítik a munkásellenőrzés megvalósítását, fellépnek a tőkés szabotázs ellen, síkraszállnak a munkafegyelem erősítéséért, mind több helyen munkaversenyt is szerveznek az újjáépítésért. Irányítják az üzemi bizottságokat, nagy gondjuk az üzemi munkásellátás fejlesztése. Segítik a tömegek politikai nevelését, s fejlődik kulturális tevékenységük. Szerveznek közigazgatási tanfolyamokat is a közhivatalokba került munkások számára.

A szakszervezetek tekintélyét növeli nemzetközi kapcsolataik fejlődése. A Szakszervezeti Világszövetség alakuló kongresszusán – mely Párizsban 1945. szeptember 25-től október 5-ig tartotta tanácskozásait – ott voltak a magyar küldöttek is. E világszervezet 56 ország szakszervezetének 65 millió tagja képviseletében alakult meg. A Szakszervezeti Világszövetség az első nemzetközi szervezet, amelyben az új Magyarország teljes jogú képviselettel rendelkezik.

A Szakszervezeti Tanács kötelékébe 1945 novemberében több mint ötven szövetség tartozik. Együttes taglétszámuk már megközelíti az egymilliót. A mozgalom fő erői a régi szervezetek: a Vas- és Fémmunkások Szövetsége közel 100 ezer, az építőké 73 ezer, a magánalkalmazottaké 43 ezer, a textileseké 35 ezer, a vegyiparіaké 28 ezer taggal. Legnagyobb a taglétszáma a földmunkások szervezetének, amely Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége (FÉKOSZ) néven alakult újjá, s ekkor már 160 ezer tagot számlál. Az újonnan létesült szervezetek között is vannak tízezres taglétszámúak: a vasutasoké 68 ezer, a közalkalmazottaké 44 ezer, a külön szervezkedő városi alkalmazottaké 40 ezer tagot tömörít. A szakmai szövetségek nagy része azonban kis létszámú.

A szakszervezetek vezetésében többnyire kommunista többség van. Egyesekben, köztük a bányászok, az építők, a textilesek, a vegyészek, a bőripariak szervezetében – nagy a kommunista túlsúly; másutt, így a vasasoknál, a vasutasoknál – kismérvű a kommunista többség. Néhány szövetség vezetésében, köztük a pedagógusoknál, a postásoknál, az MKP és az SZDP képviselete számszerűleg egyforma.

Az értelmiségi szakszervezetekbe a Kisgazdapárt is beépült, különösen azután, hogy a szakszervezetek közéleti szerepét nem sikerült visszaszorítani. A kommunisták azonban a legtöbb esetben elérik, hogy olyan kisgazdapárti, parasztpárti vagy pártonkívüli tagok kerüljenek a vezetőségbe, akik a munkáspártokkal való együttműködés hívei. A pedagógusoknál, a mérnököknél, az orvosoknál az MKP és az SZDP együttesen biztosít munkáspárti többséget.

A magyar szakszervezetek 1945. december 2-án tartják első szabad kongresszusukat. Figyelmüket az újjáépítésre, a jobboldali törekvések meghiúsítására, a dolgozók helyzetének javítására összpontosítják.

A kongresszus egyik fő kérdése a munkásellátás és a bérpolitika. A szakszervezetek hónapokon keresztül a béremelési követelések mérséklésével és a természet-

beni ellátás fejlesztésével törekedtek csökkenteni az inflációs folyamatot, az árak és a bérek versenyét. A kisgazdapárti választási győzelem után azonban az árfelhajtás olyan üteművé vált, hogy nem lehetett tovább követni a korábbi bérpolitikát. A kongresszus határozata elmarasztalja a pénzügyi kormányzatot, mert „bűnös nemtörődömséggel eltűrte, hogy a régi és új reakciósok, a nemzet nyomorának vámszedői a pengő elértéktelenedésére spekuláljanak és vásárlóerejét tönkretegyék". November végén a pénz vásárlóértéke a szabadpiacon alig éri el az 1/10-ét az október elejinek. A jegyre kapható cikkek rögzített ára és az üzemi természetbeni ellátás némileg enyhíti a reálbérek esését, de a mérsékelt bérpolitika illuzórikussá vált. A kongresszus határozata ezért a mozgó bérskála rendszeresítése mellett foglal állást. Ez nem az infláció mérséklésének eszköze, hanem kényszerű következménye annak, hogy a pénzromlás megállítására egyelőre nem lehet számítani.

A kongresszus határozata sürgeti a nélkülözhetetlen közszükségleti cikkek gondosabb hatósági elosztását, s követeli, hogy a kormány „fossza meg a hatósági ellátástól azokat, akik a termelőmunkában nem vesznek részt" Sürgeti továbbá az üzemi ellátás javítását.

A szakszervezeti kongresszus az újjáépítés meggyorsítása érdekében követeli a bányák, a villamos-erőműtelepek, az ezernél több munkást foglalkoztató üzemek, a mezőgazdasági gépgyárak államosítását, és „mint első lépést e program megvalósítása útján, a szénbányák állami kezelésbe vételét". A parasztság megsegítése érdekében állást foglal a malmok kisajátítása és községi tulajdonba adása mellett, továbbá követeli a bankok állami ellenőrzését, amit úgy tekint, mint „a spekuláció elleni rendszabályok egyik legfontosabbját".

A kongresszus a kommunisták javaslatára nemcsak olyan államosítási követeléseket állít fel, amelyek a Függetlenségi Front programjában szerepelnek, hanem azoknál tovább megy. Ilyen: az ezernél több munkást foglalkoztató üzemek, s a munkáslétszámtól függetlenül valamennyi mezőgazdasági gépgyár államosítása. Az MKP Központi Vezetősége helyesli, ösztönzi, hogy a szakszervezeti kongresszus túlmenjen a párt közvetlen tőkeellenes követelésén, s megnyeri ehhez az SZDP vezetőségének egyetértését is.

A szakszervezeti kongresszus egyöntetűen állást foglal a munkásegység mellett. E kongresszusi állásfoglalást azonban a pártversengésből fakadó, s az SZDP jobboldala által kiélezett viszály előzte meg. A kongresszus küldötteinek többsége kommunista. Az MKP nem kívánta ezt a helyzetet arra felhasználni, hogy a Szakszervezeti Tanácsban megnövelje a kommunisták túlsúlyát, de ahhoz ragaszkodott, hogy megőrizze minimális többségét. Az SZDP jobboldali képviselői viszont szociáldemokrata többséget követeltek, mondván, hogy az üzemekben az SZDP az erősebb. A jobboldaliak e fellépésükben az országos választások alkalmával keltett hangulatra támaszkodtak. Az SZDP jobboldali képviselői még attól sem riadtak vissza, hogy a szakszervezeti mozgalom szakítását követeljék, hangoztatva, hogy az SZDP ilyen módon visszaszoríthatja és elszigetelheti az MKP-t. Az SZDP baloldali vagy a baloldalhoz közelebb álló vezetői a kommunistákkal való tárgyalásaikon „paritást" sürgettek, remélve, hogy ennek révén elháríthatják a jobboldal szakítási akcióját, és egyben javítják pártjuk helyzetét. A kommunistákat viszont

A ceglédi parasztok küldöttsége Budapesten. 1946. január 14.

Nagygyűlés a Parlament előtt a köztársaság kikiáltása alkalmából. 1946. február 1.

MUNKÁS = PARASZT

MAGYAR
KOMMUNISTA
PÁRT
ÉPITSÜK FEL A
VASUTAT

A BÁNYÁK
ÁLLAMOSITÁSÁÉRT KÜZD
A
MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT

ÉPITŐ
MUNKÁRA
HÍV
A SZOCIÁLDEMOKRATA
PÁRT

GYÖKERESTÖL TÉPI KI A REAKCIÓT
A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT

Felvonulás a Baloldali Blokk nagygyűlésére 1946. március 7-én

A nagygyűlés résztvevőinek egy csoportja

nyugtalanította az SZDP-ben megerősödött jobboldali nyomás, s további pozícióengedményre nem voltak hajlandók.

Az SZDP jobboldala a szakszervezeti kongresszus bojkottálását követelte. A kongresszus napján a Népszavában nyilatkozat jelent meg, mely tudatja, hogy a szociáldemokraták nem vesznek részt a kongresszus munkájában, kivonulnak a Szakszervezeti Tanácsból. E nyilatkozat megjelenésének reggelén a szociáldemokrata küldöttek értekezletet tartottak az SZDP központjában, s itt összecsaptak az egység hívei és ellenfelei, s kis szótöbbséggel a kongresszuson való részvétel mellett foglaltak állást. A döntés az egységfront védelmezőinek győzelme az SZDP jobbszárnya felett.

*

A novemberi választások után a reakció támadása a gazdasági fronton a legveszélyesebb; a TÉBE és a GYOSZ befolyása itt a legjelentősebb. Működésük egyik fő iránya az árfelhajtás, amit megkönnyít a nagy áruhiány. Törekvéseiket elősegíti a kis üzérek egész hadának spekulációs tevékenysége. Tervük az, hogy a demokratikus hatalmat gazdasági csőddel rendítik meg, remélve hogy ennek következményeit jobboldali politikai fordulatra használhatják fel. Az újjáépítés és a demokratikus rend érdeke követeli, hogy szigorítsák az ellenőrzést a bankok pénzügyi tevékenysége, az ipar részére folyósított állami hitelek felhasználása, a kereskedelmi forgalom, a közellátás céljaira juttatott áruk elosztása felett.

Az MKP kezdeményezésére az új kormány Gazdasági Főtanácsot állít fel, azzal a feladattal, hogy összehangolja a gazdasági minisztériumok intézkedéseit. E szerv élére a kormány, pártközi megegyezéssel, kommunista főtitkárt nevez ki: Vas Zoltánt. Az MKP az új gazdasági főhatóság útján, az SZDP-vel együttműködve növeli az ellenőrzést a kisgazdapárti vezetés alatt álló gazdasági minisztériumok tevékenysége felett. Rendeletek jelennek meg a tőkések fokozottabb megadóztatásáról, egyes árucikkek zárolásáról, az áruforgalom szabályozásáról.

További fontos lépés a *szénbányák államosítása*. Az országgyűlés az MKP javaslatára december 6-án határozatot fogad el, amely utasítja a kormányt, hogy a következő ülésszakra terjessze be a szénbányák államosításáról szóló törvényjavaslatot s addig is haladéktalanul intézkedjék a bányák állami kezelésbe vételéről. A széntermelés szeptemberre már elérte a háború előttinek 57–58%-át, de október–novemberre visszaesett. A bányák államosítása sürgőssé vált.

A képviselőház a kommunista indítványt egyhangúlag elfogadja; az államosítás ellenzői tartózkodnak az ellenvetéstől, mert ez nyílt szakítás lenne a Függetlenlenségi Front programjával, és szembekerülnének a bányák köztulajdonba vételét követelő néphangulattal. Az MKP sürgeti a parlamenti határozat végrehajtását; ennek eredményeként 1946. január 1-től a szénbányák és a hozzájuk tartozó erőművek állami kezelésbe kerülnek, amit a későbbi államosítási törvény véglegesít.

A szénbányák államosítása fontos politikai lépés, amely elősegíti a széntermelés növelését. Kibontakozik a *széncsata* – az újjáépítés kiemelkedő eseménye. 1946 tavaszán a széntermelés meghaladja a háború előtti szint 2/3-át. Súlyos ellátási gondok és sok más nehézség legyőzésével születik ez az eredmény. A munka lelkesítője, szervezője, vezetője a Kommunista Párt. A bányászok mozgósításában a bányászszakszervezet is nagy munkát végez. A kormány képviseletében ezt a

munkát a szénkormánybiztosság irányítja, melynek élén Nógrádi Sándor, kommunista iparügyi államtitkár áll.

A szénbányák nemzeti tulajdonba vétele az első jelentős államosítási rendszabály a nagytőke gazdasági hatalma ellen.

A gazdasági élet szabályozását szolgáló rendeletek *a pénzromlás folyamatát még nem állíthatják meg*, s a lakosság helyzetét csak *átmenetileg* enyhítik. Jelentőségük azonban ennél nagyobb: megmutatják, hogy a reakciónak a Kisgazdapártban való tömörülése és a Függetlenségi Front bavaló behatolása ellenére a nemzeti újjászületés zászlaját nem lehet kiragadni a munkásosztály kezéből, az általa vezetett demokratikus frontot nem lehet megingatni.

*

A gazdasági területen folyó harc mellett két másik fronton is éles küzdelem bontakozik ki. A Kisgazdapárt választási sikerén felbuzdulva, a bukott földesurak támadásba lendülnek a földreform ellen, s megnövekedik a közigazgatási reakció önbizalma és aktivitása is. A volt földesurak ügyvédei, a régi fasiszta hivatalnokokra és a Kisgazdapárt jobboldali elemeire támaszkodva, országszerte a perek tömegét indítják, hogy a kiosztott földek minél nagyobb hányadát visszaszerezzék.

Az MKP ellentámadást indít. Január elején nagy-budapesti pártértekezlet, utána megyei pártértekezletek tárgyalják meg a helyzetből fakadó feladatokat, amelyeknek fontos része: tömegmozgalom kibontakoztatása a reakció ellen.

A nagy-budapesti tanácskozás határozata további kormányrendszabályokat sürget a gazdasági helyzet javításáért, s haladéktalan intézkedéseket követel a közhivatalokban levő reakciós tisztviselők eltávolításáért. „Az államgépezet megtisztítása a reakciós hivatalnokoktól – mondja a határozat – a magyar demokrácia próbaköve, továbbfejlődésének feltétele."

A nagy-budapesti kommunisták határozata azt is követeli, hogy a képviselőház haladéktalanul hozzon törvényt, amely kimondja, hogy Magyarország – *köztársaság*. A köztársasági államforma törvénybe iktatásának célja az, hogy csírájában fojtsák el a királyság intézményének megmentésére irányuló mesterkedéseket, és megerősítsék a demokratikus rend védelmét. A királyság visszaállításával elsősorban a klerikális reakció, Mindszenty és társai próbálkoznak, remélve, hogy a Kisgazdapárt parlamenti többségét erre a célra is felhasználhatják.

Az államforma ügye nem válik harci kérdéssé a koalíciós pártok között, mert a Kisgazdapárt jobboldali elemei is jobbnak látják elhárítani Mindszentyék monarchiamentő kísérletét. A királyság intézményének védelme – s éppen akkor, amikor a bukott földesurak a kiosztott földek visszaperelésével kísérleteznek – egyértelmű volna a demokratikus köntös félredobásával. Ezt még az FKP monarchista beállítottságú vezetői sem kockáztatják meg, s ezért ők is a köztársaság mellett foglalnak állást. Eközben arra is számítanak, hogy pártjuk képviselője lesz a köztársasági elnök, ami erősíti hatalmi pozíciójukat. Eddig ugyanis az államfői hatalmat egy koalíciós testület: a parlament által választott Nemzeti Főtanács gyakorolta.

1946. február 1-én a parlament elfogadja az államformáról szóló törvényt, amely kimondja, hogy Magyarország – köztársaság. A képviselőház pártközi megegyezés-

sel Tildy Zoltánt választja meg köztársasági elnöknek. Az államfői tisztség megszerzése erősíti a Kisgazdapárt hatalmi pozícióit, de nem változtat azon a tényen, hogy a köztársaság kikiáltása a forradalmi erők sikere. Február 1-én Budapest népe az Országház előtti lelkes nagygyűlésen ünnepli a köztársaságot.

A koalíción belüli ellentétek fejlődése azonban meggyorsul. Ebben szerepet játszik az is, hogy Tildy helyett Nagy Ferenc lett a miniszterelnök, aki szorosabb kapcsolatban áll a jobboldali erőkkel, és kész teret adni a földreform „korrekciójának", a kiosztott földek részbeni visszaperlésének is.

A földreform védelmére az MKP kiadja a jelszót: *Földet vissza nem adunk!*

Még januárban megkezdődnek a népmegmozdulások. Egymás után érkeznek az újgazdák küldöttségei Budapestre, határozott intézkedést követelve a földvisszaperlők ellen. Ceglédről 100 tagú, Aporkáról 80, Hajdúszovátról 60, Hajdúszoboszlóról is 60, Szabolcs megyéből 150 község képviseletében 300, a monori járás községeiből ugyancsak 300 tagú parasztküldöttség érkezett Budapestre. A küldöttségekben a baloldali pártok és a FÉKOSZ képviselői mellett helyenként képviselve van a községi kisgazda-szervezet is. A parasztküldöttségek első útja Budapesten az MKP központjához vezet, mert a parasztok jól tudják, hogy a földreform védelméhez elsősorban a Kommunista Párttól kapnak támogatást, amely előharcosa és vezetője volt a földosztásnak. Elmentek a küldöttségek a kisgazdaminiszterekhez is, hogy tiltakozzanak a földek bármiféle visszavétele ellen.

A Szabolcs megyei küldöttség memorandumot adott át Nagy Ferenc miniszterelnöknek. E memorandum – melyet a Szabad Nép február 15-én teljes egészében közölt – megállapítja: „A már itt levő és még mindig visszaszivárgó nyugatos urak egyre-másra, különböző agyafúrt címeken szedik vissza a szegényparasztoktól a földet. Segítik őket a fasiszta uradalmi intézők, a nyugatról visszasompolygó reakciósok siserehada és – Magyarország hercegprímása. . ." „Nagyon jól tudjuk, hogy amennyiben kicsúszna a föld a talpunk alól, kicsúszna a hatalom is, ismét a régi úri betyár világban találnánk magunkat." A memorandum sürgeti a peres ügyek elintézését a földhözjuttatottak javára. Hangsúlyozzák: a kormány „a szegényparasztság jogos érdekeit védje meg, és amennyiben az valamilyen oknál fogva mégsem sikerülne, úgy mi, földigénylők és újbirtokosok... a magunk választotta eszközökkel védjük meg földjeinket".

A küldöttségek elindulását és visszaérkezését többnyire községi gyűlések, s nem egy helyen elkeseredett tüntetések előzték meg, illetve követték. Február elején Cegléden, amelynek határában több ezer hold juttatott föld forgott veszélyben, ötezer ember vonult a bíróság elé, hogy vétót emeljen a visszaperlés ellen.

A „Földet vissza nem adunk!" jelszó mozgósítja a párt szervezeteit és az MKP-val együttműködőket, bátorítja a szegényparaszti tömegek fellépéseit. E megmozdulások egyben elősegítik a nemzeti front balszárnyának szorosabb tömörülését. A Kisgazdapártban viszont a földreform körüli harc mélyíti a demokratikus és a reakciós szárny ellentétét, s összefogásra serkenti a párt baloldali erőit.

A földreform védelméért folyó akció egybefonódik a közigazgatás megtisztítását követelő megmozdulásokkal, melyeknek nagy lendületet ad a munkásság fellépése. Február 14-én a Budapesti Nemzeti Bizottság a két munkáspárt javaslatára határozatban sürgette a reakciósok haladéktalan eltávolítását a közhivatalokból.

Másnap a fővárosi munkásság gyári gyűlések sorozatával ad nyomatékot e követelésnek.

Az MKP Központi Vezetősége egyeztette akciótervét az SZDP vezetőségével. A két párt összekötő bizottsága február 14-én megállapítja: „A két munkáspárt szilárdan elhatározta, hogy a teljes munkásegység jegyében minden erejével s minden eszközzel felveszi a harcot a provokáló reakcióval." Az MKP Központi Vezetősége a Parasztpárt vezetőivel is megállapodik a közös fellépésben.

Február 15-én az SZDP a Városi Színházban, másnap az MKP a Sportcsarnokban tart nagygyűlést, s mindkettőn beszédet mond a másik munkáspárt képviselője is. A nagygyűlések lelkesen köszöntik a két párt határozatát a reakció elleni együttes harcról.

A Sportcsarnokban Rákosi előterjeszti az MKP Központi Vezetőségének állásfoglalását a legsürgősebb gazdasági feladatokról és a jobboldali kísérletek visszaveréséről. A nagygyűlés viharos tüntetéssel fejezi ki a párt eltökéltségét, hogy segít megvédeni a földreformot, és végigviszi a harcot a közhivatalok megtisztításáért. Egyben az állami alkalmazottak számának nagyarányú csökkentését követeli, ami egyik feltétele annak, hogy megteremtsék az állami költségvetés pénzügyi egyensúlyát, megállítsák az inflációt.

Az MKP a február 16-i sportcsarnoki nagygyűlésen hozza nyilvánosságra új közvetlen követelését, amelyben az olajforrások és az ércbányák államosítását, továbbá öt kulcsfontosságú nagyüzem: a három Ganz-gyár, a csepeli Weiss Manfréd Művek és a Rimamurány–Salgótarjáni Vasmű haladéktalan állami kezelésbe vételét sürgeti.

A népmozgalmak lendülete tovább növekszik. Sok vidéki nemzeti bizottság a Budapesti Nemzeti Bizottság állásfoglalásához hasonló határozatokat hoz a közhivatalokban megbújó fasiszták ellen, gyakran megjelölve azokat, akiknek haladéktalan eltávolítását sürgeti. Mind több helyen végre is hajtják ezeket. Nagykőrösön az MKP, a FÉKOSZ és a Parasztpárt közös, több ezer főnyi gyűlése és tüntető felvonulása kényszeríti ki több reakciós hivatalnok távozását, köztük a polgármesterét is, akiről kiderült, hogy egykori fehérterrorista tiszt. Az ország különböző részein sok községben tömegfellépések eredményeként eltávolítják a nép által gyűlölt régi jegyzőket. Nagygyűlésekre és demonstrációkra kerül sor Miskolcon, Szolnokon, Hódmezővásárhelyen, Szegeden, Pécsen, Győrben, Szombathelyen és más városokban, csaknem minden járási székhelyen, a bányatelepeken. Folytatódnak a munkásgyűlések a fővárosban is.

Február 24-én a Szakszervezeti Tanács küldöttsége, a Szaktanács főtitkárának, Kossa Istvánnak vezetésével, tízezer főnyi tüntető kíséretében keresi fel Nagy Ferenc miniszterelnököt; követeli a hivatali leépítések haladéktalan végrehajtását és a szakszervezeti megbízottak részvételét az eltávolítandó személyek megállapításában.

A népmegmozdulások országos lendülete csapást mér a reakcióra, és további fellépésre ösztönzi a Függetlenségi Front balszárnyát. Az MKP javaslatára a két munkáspárt, a Parasztpárt és a Szakszervezeti Tanács elhatározza, hogy együttes akciót indít a *reakció kiszorításáért a koalícióból.* Ennek érdekében március 5-én megalakítják a Baloldali Blokkot.

A Baloldali Blokk – a népi demokratikus erők szövetsége – *népfront a Függet-*

lenségi Fronton belül. Nyilatkozatában kijelenti: a Kisgazdapárt „reakciós jobbszárnyával nem hajlandó együttműködni" de demokratikus elemeivel „továbbra is állja a szövetséget". A földreform védelmében kész „a munkásság és parasztság egész tömegerejét mozgósítani", s közös erővel küzd a nagytőke szabotáló tevékenysége ellen.

A nyilatkozat követeli:

a) A közigazgatás megtisztítását és a szakszervezeti megbízottak részvételét ennek végrehajtásában.

b) A Függetlenségi Front „teljes államosítási programjának végrehajtását", tehát a szénbányák államosításán túl az ércbányák, olajforrások és energiatelepek államosítását; továbbá az öt kulcsfontosságú üzem állami kezelésbe vételét, s a bankok „egész ügyvitelének állami ellenőrzését".

A nyilatkozat megállapítja, hogy a Baloldali Blokk „a gazdasági és politikai reakció elleni harcot a magyar dolgozó népre támaszkodva, közösen vívja meg, és felszólítja a Kisgazdapárt demokratikus elemeit, hogy a nemzetmentő harcból ők is teljes erővel vegyék ki részüket".

A Kisgazdapárt demokratikus szárnyának képviselői a sajtóban is közzétett állásfoglalásukban kijelentik, hogy egyetértenek a Baloldali Blokk „kíméletlen harcával a reakció ellen", és sürgetik az FKP vezetőségét, hogy „ezt a harcot pártunk reakciós csoportja ellen nyomban indítsa meg, és velük szemben a konzekvenciákat haladéktalanul vonja le". A nyilatkozatot a Kisgazdapárt hat paraszti és értelmiségi képviselője írta alá, köztük Dobi István és Ortutay Gyula.

Március 7-én a Baloldali Blokk nagygyűlést rendez a Hősök terén. E megmozdulás a felszabadulás utáni legnagyobb tömegdemonstrációk egyike: Százezrek visszhangozzák a jelszót: „Ki a nép ellenségeivel a koalícióból!" Eljött a Hősök terére a fővárosi proletariátus elsöprő többsége, s a lakosság minden haladó rétegének jelentős tömege, együttesen több mint háromszázezer dolgozó.

A nagygyűlés határozata kimondja, hogy a demokráciát védelmező pártok „a szervezett dolgozó tömegek erejét állítják szembe a kibontakozó reakcióval, és készen állnak minden jobboldali megmozdulás gyökeres megsemmisítésére". A földreform elleni támadásokkal szemben kijelenti: „egy talpalatnyi földet vissza nem adunk". Követeli, hogy a Kisgazdapárt rekessze ki soraiból a reakciós elemeket. Ugyanakkor üdvözli a Kisgazdapárt „haladó demokratáinak kiáltványát, és a közös küzdelemben szívesen fogadja a feléje nyújtott baráti jobbot".

Másnap a Baloldali Blokk képviselői átadják követeléseiket az FKP vezetőségének, gyors választ kérve. Ettől függ, hogy a baloldali pártok fenntartják-e a koalíciót a Kisgazdapárttal, vagy összefogva az FKP demokratikus szárnyával, esetleg centrumának egy részével, új nemzeti frontot és új kormánykoalíciót teremtenek.

A Kisgazdapárt vezetősége négy nap múlva nyilatkozatban közli, hogy elfogadja a követeléseket, és bejelenti, hogy 20 jobboldali parlamenti képviselőt kirekeszt az FKP soraiból.

A Baloldali Blokk márciusi követelései kormányprogrammá váltak. Ez jelentős politikai győzelme a Kommunista Pártnak és a nemzeti front egész balszárnyának. A földvisszaperlési kísérletek meghiúsulnak; az Országos Földbirtokrendező Tanács hatálytalanítja a perekben hozott parasztellenes bírósági döntéseket, s a földreform befejezéséről szóló törvény véglegesen megerősíti tulajdonukban a föld-

hözjuttatottakat. A nemzeti front balszárnya az MKP vezetésével megvédte a földreformot, és keresztülviszi a szabotáló nagytőke megszorítását célzó újabb követeléseit.

A Baloldali Blokk győzelme nyomán megindul a demokratikus paraszti és értelmiségi tömegek eltávolodása az FKP-tól. A Kisgazdapárt politikai veresége zavart kelt és bomlást indít el a reakció táborában. A bukott földesurak hiába fűztek messzemenő reményeket a Kisgazdapárt őszi választási győzelméhez, a földreform elleni akciójuk kudarcot vallott. Az FKP vezetői pedig a 20 jobboldali képviselő kényszerű eltávolításával ország-világ előtt beismerték, hogy pártjuk a reakció gyülekezőhelyévé, legális fedezékévé vált. Mindez azt is megmutatta, hogy a Kisgazdapárt nem szilárd fedezéke az ellenforradalmároknak. Az FKP balszárnya potenciálisan nagyobb erő, mint feltételezték, mert befolyását jelentősen növeli szövetsége a Baloldali Blokkal.

Az FKP-ból kirekesztett jobboldali csoport, Sulyok Dezső vezetésével, hamarosan külön pártot alakít, s akciót indít, hogy a Kisgazdapártban csalódott jobboldali erőket saját pártjába tömörítse.

Az FKP vezetősége a kettős politika folytatásával próbálja pártját megerősíteni: a Függetlenségi Frontban benn akar maradni, de arra is törekszik, hogy a Kisgazdapárt továbbra is a jobboldali erők fő gyűjtőmedencéje legyen. Parlamenti csoportjukban sokkal több a reakciós, mint amennyit kitessékeltek. A Sulyok-féle csoport kirekesztése nehéz művelet volt számukra, de kénytelenek voltak belemenni, hogy elkerüljék pártjuk kettészakadását és megőrizzék kormányzati pozícióikat. A kettős politika azonban további összeütközéseket érlel, a koalíció újabb válságát rejti magában.

A Baloldali Blokk sikere erősíti a két munkáspárt együttműködését. Az eredményes közös akciók során az SZDP eszmeileg is közeledik az MKP-hoz; tömegeiben nő a bizalom a Kommunista Párt iránt. Ugyanakkor a Szociáldemokrata Párt vezető gárdájában tapasztalható a Kommunista Párttal szembeni féltékenység növekedése is. A Baloldali Blokk sikere ugyanis elsősorban a Kommunista Párt tekintélyét és befolyását erősíti. A rivalizálást az SZDP-ben főleg a jobboldaliak szítják, de hatással van az együttműködés híveire is.

Súrlódások keletkeznek a két munkáspárt között a közhivatali létszámcsökkentések során, amelyek áprilisban megkezdődnek. A kormányrendelet értelmében a leépítési ügyekben háromtagú bizottságok határoznak; egy tagot a miniszterelnökség, egyet az illetékes miniszter, egyet pedig a Szakszervezeti Tanács delegál. Az országos közigazgatás, s egyben a közhivatalok zöme a belügyminiszter felügyelete alá tartozik; a tárca élén Rajk László áll, aki főleg kommunistákat, valamint jól együttműködő szociáldemokratákat küld a bizottságokba. Hasonlóan jár el a Szakszervezeti Tanács, ahol azonban ez már nagy „paritás-vitákat" vált ki; a Szakszervezeti Tanács készséggel bíz meg baloldali szociáldemokratákat is a feladattal, de óvakodik olyan személyeket kiküldeni, akik az SZDP jobboldalához tartoznak és blokkot alkothatnak a jobboldali kisgazdákkal az MKP ellen.

A viták folytatódnak a leépítések végrehajtása során. Sok közalkalmazott, részben a leépítéstől félve, az SZDP-be lépett, remélve, hogy ez biztos fedezék lesz számára, mert elküldését „pártsérelemmé" nyilvánítják. Nem a nagy tömegek között zajló vitákról van itt szó, de fontosak, mert a demokratikus hatalom állam-

apparátusának megtisztítása, megerősítése a tét. A két munkáspárt közti súrlódások csökkentése azonban kompromisszumokat követel. Jórészt emiatt, valamint a koalíció többi pártjával való viták, az FKP-val való kötélhúzás következtében a leépítés nem éri el teljes mértékben a kitűzött célt. Mégis jelentős előrelépés a felduzzadt államapparátus létszámának csökkentése és a reakciós elem eltávolítása terén. Mintegy ötvenezer fővel csökken a közalkalmazottak száma; ezek egy részét nyugdíjazzák.

A Baloldali Blokk sikere megerősíti a Parasztpárt balszárnyát is, amely hónapokon keresztül szívósan küzdött a jobbrafordulás tendenciái ellen. Ugyanis Kovács Imre, a párt főtitkára már 1945 nyarán fellépett az MKP-val való kapcsolatok lazításáért. Az őszi választások után még inkább ezt szorgalmazta. A Parasztpárt baloldala, Erdei Ferenc és Darvas József vezetésével, a Kommunista Párttal való szorosabb együttműködés fenntartásáért lépett fel. Veres Péter pártelnök az MKP-val való szoros kapcsolat fenntartását szintén nélkülözhetetlennek tekintette a jobboldali nyomás elhárítására. A földreform védelmében indított támadás, a népmozgalmak nagy lendülete, a Baloldali Blokk létrehozása és márciusi győzelme ismételten igazolta, hogy az MKP-val való összefogás politikája helyes.

E siker napjaiban, még március első felében tartotta meg a Parasztpárt első országos kongresszusát, amely jóváhagyta a munkáspártokkal való együttműködés politikáját. A párt elnöke Veres Péter maradt, s két elnökhelyettest választottak: Erdei Ferencet és Kovács Imrét. Kovács tehát továbbra is a párt egyik vezetője, de már nem főtitkára; ezt a tisztséget megszüntették. Ez egyik megnyilvánulása annak, hogy a jobboldali befolyás visszaszorul.

A Baloldali Blokk márciusi győzelmét újabb éles küzdelem hónapjai követik. Kiéleződik a harc a stabilizációért küzdő népi demokratikus erők, s a hosszan tartó inflációra számító, gazdasági összeomlásra spekuláló reakció között.

*

Az MKP Központi Vezetősége 1946 május elején nyilvánosságra hozza stabilizációs tervét, s ebben meghirdeti: *augusztus 1-re meg kell teremteni az értékálló pénzt.*

A Kommunista Párt stabilizációs terve arra épül, hogy az ipari termelés általános színvonala 1946 tavaszán már megközelíti az 1938. évinek a felét, s augusztusig tovább emelhető. A stabilizációhoz szükséges minimális ipari, s az aratás után a minimális mezőgazdasági árukészlet is biztosítható. A terv fontos része egy megfelelő adórendszer kidolgozása, hogy biztosítsák az államháztartás pénzügyi kiadásainak fedezését.

A párt vezetői Budapesten, a bányavidékeken és az ország más részein nagygyűléseken ismertetik a tervet. Ez országszerte nagy visszhangot vált ki, az egész nép vágyával, akaratával találkozik. Az MKP olyan időpontban lép a nép elé a közeli stabilizáció tervével, amikor a pénz értéke napról napra zuhan, már félmillió pengő ér annyit, amennyit 1945 júliusában egy pengő ért, a rohamos pénzromlás egyre elviselhetetlenebb, különösen a bérből élők számára. A természetbeni bér mellett a munkabérek pénzbeni része összegszerűen hatalmas, de reális értéke egyre kevesebb. A nép tudni akarja, mikor lesz vége ennek az állapotnak, s nagy

reményekkel fogadja az MKP fellépését, a jó pénz augusztus 1-i bevezetésének tervét.

A stabilizáció szükségszerűségéről más pártok is nyilatkoznak, s tesznek olyan kijelentéseket, hogy talán „még az idén" végrehajtható. Az MKP azonban átgondolt tervet készített, megjelölve az értékálló pénz bevezetésének közeli napját.

Az MKP Központi Vezetősége érintkezésbe lép az SZDP vezetőségével, hogy a stabilizációs tervet a két munkáspárt együttes javaslataként terjesszék elő, mert ez nagyobb nyomatékot ad az előterjesztésnek, és jobb együttműködést biztosít a terv megvalósítását célzó rendkívüli erőfeszítésekben. A két párt összekötő bizottsága május 21-én véglegesíti a megállapodást, javaslatát még aznap a miniszertanács elé terjeszti, amely azt elfogadja.

A Kisgazdapárt vezetősége kétkedéssel tekint a munkáspártok stabilizációs tervére. Az első világháború után – amikor az országot ért háborús kár és az infláció összehasonlíthatatlanul kisebb volt – az ellenforradalmi kormányzat csak öt év alatt tudta megteremteni a pénzügyi stabilizációt, nagy külföldi kölcsön segítségével. A burzsoázia nem hiszi, hogy a demokratikus rend többre képes. A hosszabb inflációra spekuláló nagytőkés körök és szakértőik az augusztus 1-i stabilizációt irreálisnak nyilvánítják. Ők is „helyeslik" persze a jó pénz megteremtését, de majd később, „megfelelő időpontban". E nagytőkés körök jelentős gazdasági erőt és a pénzügyi manőverekben nagy jártasságot tudnak a munkáspártok stabilizációs tervével szembeállítani.

A burzsoázia azonban nem egységes e kérdés megítélésében. Egy része – főleg a kisebb vállalkozók, akik saját tőkéjükkel működtetik üzemüket, s vállalataik tulajdonjogát a munkáspártok napirenden levő államosítási követelései nem érintik – kívánja, hogy mielőbb megszűnjön az infláció. A parasztság csaknem teljes egészében, a kulákságot is beleértve, szintén sürgeti az értékálló pénzt, mert ettől reméli, hogy rendezettebb piaci viszonyok között és növekvő mértékben tud termékei fejében iparcikkhez jutni. A kisipar és a kiskereskedelem is a stabilizációtól vár normális fejlődési lehetőséget. A munkáspártok stabilizációs terve tehát a nép túlnyomó többségének, és még a burzsoázia egy részének az akaratával is találkozik.

Nagy Ferencék, bár kételkednek az augusztus 1-i stabilizáció lehetőségében, nem lépnek fel ellene. Arra számítanak, hogy a terv nem az övék, tehát nem ők felelnek érte, s a kudarc az MKP kudarca lesz, amit majd a burzsoázia politikailag hasznosíthat. A parasztpárti és a szociáldemokrata jobboldal szintén tartózkodó magatartást tanúsít. Az MKP az egyetlen párt, amely teljes egyöntetűséggel küzd a stabilizációs terv sikeréért.

1946 június–július hónapjaiban az osztályharc rendkívül kiélezett, s a küzdelem fő frontja a gazdasági terület. Az infláció hihetetlen méreteket ölt. 1945. október 1-én kereken 4 pengő, december 1-én 160 pengő, 1946. február 1-én 800 pengő, április 1-én 20 000 pengő, s május elsején – amint ezt fentebb említettük – félmillió pengő ért annyit, mint amennyit 1945 júliusában egy pengő. 1946. június 1-én viszont már kereken 120 millió pengő és július 1-én 50 milliárd pengő ér annyit, mint amennyit 1945 júliusában egy pengő ért. 1946 júliusában a pénzromlás iráma még szédületesebb. Az infláció eljut a végkifejlődésig: a pénz érték-

telen és értelmetlen papírrá változik, funkciója megszűnik. Olyan helyzet áll elő, amikor már nincs más alternatíva: gazdasági összeomlás vagy stabilizáció.

A pénz gyakorlati megszűnésével a munkabér pénzbeli része teljesen elvész, csak a természetbeni rész marad meg. A városi dolgozók minimális élelemellátását a hatósági elosztás, valamint az üzemi ellátás biztosítja; ezt a dolgozók csak használati cikkek közvetlen cseréje útján tudják kiegészíteni, ha van mit cserélniük. Az üzemek is részben közvetlen csere útján szerzik be a falvakban, amit tudnak. Viszont az arannyal, valutával való üzérkedés hallatlan méreteket ölt. A spekulánsok siserehada, a nyomor vámszedői bőségesen aratnak, ami mérhetetlenül felháborítja a népet.

A nehézségeket növelik a jobboldali szociáldemokraták, akik sztrájkhangulat szításával és egyes üzemekben sztrájkok kirobbantásával igyekeznek kihasználni az elégedetlenséget és erősíteni politikai befolyásukat. A szovjetellenes háború éveiben óva intették a munkásságot bármiféle munkabeszüntetéstől, most viszont olyan bérkövetelések szószólóiként lépnek fel, amelyeknek a teljesítése csak a pénzromlás gyorsítását eredményezheti. Nem törődnek azzal, hogy e tevékenységük a stabilizáció meghiúsítására törő reakciós erőket segíti. A tőkések pedig – miközben az üzemi ellátást csökkenteni akarják és követelik, hogy az ellátás minden gondja az államé legyen – a bérfizetésekhez újabb állami hiteleket igényelve és a sztrájkokat cinkosan ösztönözve, a munkabér pénzbeli részének állandó nominális emeléséért lépnek fel. Ez a pénzromlás egyik gyorsítója.

A burzsoázia új politikai támadással is kísérletezik. Alighogy a kormány elfogadta a munkáspártok stabilizációs tervét, a Kisgazdapárt memorandumot nyújtott át a Baloldali Blokknak, melyben a községi választások haladéktalan kiírását, továbbá a rendőrségi, főispáni és más hatalmi pozíciók újraelosztását követelte, az 1945 őszi szavazatarányra hivatkozva.

A Baloldali Blokk visszautasítja ezt a kísérletet, amely a koalíciós pártok közötti harc kiélezése lenne akkor, amikor a stabilizációért küzdő erők maximális összefogására van szükség. Az FKP vezetősége a községi választások kiírása kérdésében meghátrál, de – az egész jobboldal nyomására – továbbra is követel több főispáni, rendőrkapitányi és más tisztséget. A Baloldali Blokk azonban egységesen elhárítja ezt a kísérletet is, s előtérbe állítja a maga követelését: a Kisgazdapárt radikális megtisztítását a reakciós elemektől. Enélkül semmiféle hatalmi engedményt nem hajlandó tenni az FKP-nak.

A Baloldali Blokk márciusi győzelme után szaporodnak az illegális ellenforradalmi összeesküvések. Ezeket fasiszta tisztek, reakciós papok, szerzetesek és más ellenforradalmi elemek szervezik. Nagy igyekezettel próbálják – különféle egyesületekbe tömörítve – ellenforradalmi fellépésekre ösztönözni a fasiszta ideológiával megfertőzött fiatalokat is. Erre a célra használják fel az úgynevezett katolikus legényegyleteket és különböző más „katolikus" és „keresztény" elnevezésű jobboldali ifjúsági egyesületeket, a Cserkész Szövetséget is. Több helyen a kisgazdapárti ifjúsági csoportok vezetőit és tagjait szintén bevonják az illegális szervezkedésbe.

A demokráciaellenes uszítás, fasiszta pogromhangulat-szítás közepette szaporodnak a merényletek, gyilkosságok, provokációk. Május 21-én Kunmadarason egy volt levente főoktató és társai antiszemita demagógiával tömegverekedést

provokáltak, két embert – egy kommunistát és egy szociáldemokratát – megöltek, 18-at megsebesítettek. Néhány nap múlva Karcagon robbantottak ki halálos kimenetelű összeütközést a rendőrséggel; a katolikus legényegylet papvezetője és a kisgazdapárti ifjúsági csoport egyik vezető tagja szervezett fasiszta tüntetést egy háborús bűnös mellett, a demokratikus rend ellen. Nyírturán június közepén a kisgazdapárti főjegyző és az FKP helyi elnöke szervezett tüntetést a munkáspártok ellen, s az MKP egyik tagját leszúrták. Néhány nap múlva fasiszta orgyilkosok Budapesten a Nagykörúton lesből agyonlőttek két szovjet tisztet és egy arra járó munkáslányt, s több járókelőt megsebesítettek. Miskolcon július 31-én – a forint bevezetése előestéjén – az üzérek elleni jogos népharagot kihasználva fasiszta elemek antiszemita tüntetést szerveztek. Provokátorok vezetésével a tömeg behatolt a rendőrség épületébe, kihurcolt onnan két, üzérkedésért letartóztatott miskolci malomtulajdonost, s az egyiket meglincselte. Másnap, a lincselők egy csoportjának letartóztatása miatt, ismét fasiszta tüntetést rendeztek, s megölték a demokratikus rendőrség egyik tisztjét.

Az ellenforradalmi provokációk sorozata, különösen a miskolci zendülés mutatja, hogy a jobboldali erők minden eszközt igénybe vesznek; alattomos módszereikkel a nép elkeseredését is igyekeznek felhasználni a demokratikus rend ellen.

A rendőrség és a népbíróság lesújtott a gyilkosokra és provokátorokra. Több fasiszta összeesküvést felfedtek és felszámoltak. A belügyminiszter júliusban feloszlatta a katolikus legényegyleteket, a Cserkész Szövetséget, az Americana nevű diákszervezetet és több más jobboldali egyesületet demokráciaellenes tevékenység és a fasiszta összeesküvőknek nyújtott segítség miatt. A Baloldali Blokk pártjai az FKP vezetőségétől hatékony intézkedést követelnek azok ellen, akik a Kisgazdapárt szervezeteit, köztük ifjúsági csoportjait is, az ellenforradalmi összeesküvők támogatására használják fel.

A munkáspártok együttesen és külön-külön is nagygyűlések sorozatát tartják Budapesten és az ország különböző vidékein; leleplezik a reakciós mesterkedéseket, és a népi demokratikus rend védelmére, a stabilizációs terv támogatására mozgósítják a népet. Szembeszállnak a sztrájkokkal, s kitartásra, a termelés további emelésére ösztönzik a munkásokat. S a munkástömegek – mérhetetlen haraggal az üzérek hada és a jobboldali zavarkeltők, provokátorok és gyilkosok ellen – helytállnak. Erőt ad nekik a bizalom a munkáspártok stabilizációs terve iránt, a teremtő akarat a terv megvalósítására.

A magyar dolgozóknak saját munkájukkal kell létrehozniuk a pénzügyi stabilizáció anyagi feltételeit. A feladat könnyebb lenne, s a pénzromlás sem válna olyan szédületessé, ha visszakapnánk a nyugatra hurcolt javakat. Ezek túlnyomó része Németország és Ausztria amerikai megszállási övezetébe került. Csak azt sikerült visszahozni, ami Ausztria keleti, szovjet megszállási övezetében fellelhető volt. Az amerikai övezetbe került mintegy kétmilliárd dollár értékű javaink – árukészletek, gépek, berendezések, vagonok, gépkocsik, állatállomány stb. – visszahozását az amerikai megszálló hatóságok nem engedik; e javakat ott értékesítik. Az amerikai kormány hajlandó 10 millió dollár hitelt nyújtani Magyarországnak, hogy az Európában állomásozó amerikai hadsereg fölöslegessé vált készleteiből vásárolhasson. Kétmilliárd dollárnyi érték visszaadása helyett 10 millió dol-

láros kölcsön amerikai áruk vásárlására! A magyar kormány igénybe veszi a hitelt, mert 1946 tavaszán az így beszerezhető árura is nagy szükség van.

A javaink visszaadására irányuló egyik követelést azonban sikerült érvényesíteni; a magyar kormány visszakapja a Nemzeti Bank elhurcolt, 28 millió dollár értékű aranykészletét. A szovjet kormány nyomatékosan támogatta Magyarország fellépését a Nyugatra hurcolt összes magyar javak visszajuttatásáért, s az amerikai kormány nehezen térhetett ki az elől, hogy legalább a Magyar Nemzeti Bank aranykészletét visszaadja.

A stabilizáció sikerének alapvető feltétele az, hogy a termelés olyan szintre emelkedjen, ami lehetővé teszi a gazdasági élet rendezését, s egyben az államháztartás pénzügyi egyensúlyát. Az egész gyár- és bányaipari termelés havi szintje 1946 nyarán eléri az 1938. évi átlag 55–60%-át. A kötött gazdálkodás révén az államnak sikerült az iparcikkekből olyan mérvű készletet összegyűjteni, ami lehetővé teszi, hogy az aratás után, a termény megfelelő részének kötelező beszolgáltatására is támaszkodva, végrehajtsák a pénzügyi stabilizációt.

A két munkáspárt közgazdászai kidolgozták a terveket a kötött gazdálkodás folytatására, az állami elosztás kiterjesztésére, s az államháztartás pénzügyi egyensúlyának biztosítására. Ennek fontos része a gazdagok megadóztatása; ehhez tartozik például olyan bérházadó, ami a házbérek 80%-át veszi igénybe az állam részére.

1946. augusztus 1-én a pénzügyi stabilizáció valóra válik. Bevezetik az új, értékálló pénzt: a forintot.

Ilyen nehéz viszonyok között még soha, egyetlen országban sem került napirendre és valósult meg pénzügyi stabilizáció. Az értékálló pénz megteremtése a munkáspártok, mindenekelőtt az MKP s egyben az újjáépítésért dolgozó nép nagy győzelme. A Kommunista Párt a stabilizáció végrehajtása során ismét igazolja, hogy a nemzet vezető pártja.

*

A stabil pénz bevezetése alkalmával a munkabéreket – az ország termelési szintjének megfelelően – a háború előttinek 50–55%-ában állapítják meg. Alacsony színvonal ez, de az inflációs állapotokhoz képest olyan előrelépés, amely nagy megkönnyebbülést és a további előrehaladás megnövekedett reményét hozza magával.

Az infláció megszűnését nemcsak a fizikai és a szellemi munkások fogadták örömmel, hanem a parasztság és a városi kispolgárság is. A burzsoáziának az a része, amely kívánta a mielőbbi stabilizációt, ám nem hitt abban, hogy az jelentős külföldi kölcsön nélkül megvalósítható, meglepődve, de kedvezően fogadja a forint bevezetésének sikerét.

A stabilizációval szemben álló nagytőkés körök viszont igyekeznek megingatni a forintot, hogy ismét inflációs folyamatot indítsanak el. A GYOSZ-hoz tartozó vállalatok nagy összegű újabb állami hitelekért lépnek fel, s az üzemek részbeni leállításával, munkáselbocsátásokkal is fenyegetőznek. El is kezdik az elbocsátásokat, ami csak azért nem válhat nagyméretűvé, mert az üzemi bizottságok ennek útját állják. A munkáspártok gondoskodnak róla, hogy az állami hitelek folyósítása ne lépje túl a forint védelme érdekében megszabott kereteket; ugyanakkor

a szakszervezetekkel együtt fellépnek az indokolatlan elbocsátások ellen, a termelés további emeléséért.

A tőkés körök stabilizációellenes akciójának másik területe az árpolitika. Nagy még az áruhiány, amiből ők maximális hasznot akarnak húzni. Magas árakat követelnek az állam ármegállapító szerveitől, amelyekben, főleg a Kisgazdapárt jóvoltából, ott ülnek az ő kalkulációs szakembereik. Nagykereskedőkkel, különféle üzérekkel összejátszva igyekeznek vállalatuk termékeinek minél nagyobb hányadát kivonni a kötött gazdálkodás szférájából, s árfelhajtással értékesíteni a feketepiacon. Ehhez kapcsolódik a szabadpiaci termékek felvásárlása és elrejtése révén is folyó árfelhajtás, amiben a kis spekulánsok hada is részt vesz.

A Kommunista Párt a Szociáldemokrata Párttal közösen ellenakciót indít a forint megvédéséért. Leleplezik a jobboldali elemeket, akik „botcsinálta stabilizációnak" nyilvánítják az értékálló pénz bevezetését, igazolni próbálják a nagytőkések hiteligényeit és árfelhajtási törekvését. A munkáspártok a Gazdasági Főtanács és az állam más gazdasági szervei útján biztosítják a kötött gazdálkodás szigorú érvényesítését, ami az adott körülmények között nélkülözhetetlen feltétele a stabilizáció védelmének. Az árurejtegetők ellen fellépnek a hatósági szervek, különösen a gazdasági rendőrség.

A munkáspártok a tömegeket is mozgósítják a forint védelmében. Augusztus–szeptemberben közös és külön gyűléseken tiltakoznak a stabilizáció megrendítését célzó jobboldali mesterkedések ellen, s fokozottabb erővel követelik: ki a reakcióval a koalícióból. Forintvédő bizottságok is alakulnak, amelyek ellenőrzik a piacokat, segítenek megfékezni az árfelhajtókat, áruhalmozókat, feketézőket.

A stabilizáció sikere nyomán, a forintvédő megmozdulásokban a két munkáspárt együttműködése továbbfejlődik, s a Baloldali Blokk is tovább erősödik. Ennek az összefogásnak fontos szerepe van abban, hogy az új pénz elleni első rohamokat sikerül visszaverni.

A demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet gyorsulása. A Magyar Kommunista Párt III. Kongresszusa. A hároméves terv. Az 1947-es választások

A stabilizáció után a népi demokratikus erők számára kedvezőbb körülmények között folytatódik a harc az újjáépítésért s egyben a nagytőke hatalmának további korlátozásáért.

A burzsoá front bizalma a Kisgazdapárt iránt megingott, de tudja, hogy csak e párt révén tarthatja meg hatalmi pozícióit. A nagytőkés körök, az egész jobboldali fronttal együtt, azt remélik, hogy ha a szövetséges hatalmak megkötik a békeszerződést Magyarországgal – s ennek ideje közeledik –, akkor helyzetük kedvezőbb lesz. Azt várják, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság megszűnésével a nyugati hatalmaktól majd hatékonyabb segítséget kapnak, s a Kisgazdapárt jobboldali vezérkara is jobban felbátorodik az ellenforradalmi fordulat végrehajtására, illetve ennek segítésére. Amíg ez bekövetkezik, igyekeznek megőrizni a koalíción belüli pozícióikat. Nagy Ferencék készek ebben közreműködni. Ismé-

telten követelik a hatalmi pozíciók „arányosítását", remélve, hogy ezzel megállítják pártjuk bomlását.

A pártvitákban, a hatalmi harcokban elsőrendű szerepet játszik a parasztságért folyó küzdelem a munkásosztály és a burzsoázia között.

A Kommunista Párt már 1946 nyarán *falujáró mozgalmat* indított. A falujáró brigádokban részt vevő gépészek, lakatosok, kőművesek, fások, villanyszerelők, cipészek és más szakmájú munkások nem egy vasárnapjukat töltik a falvakban, hogy munkájukkal segítsék a sok gonddal-bajjal küszködő szegényparasztokat. Kommunista orvosok, gondozónők, jogászok is mennek velük, ingyenes orvosi segítséget, gyermekgondozói tanácsot, valamint jogi eligazítást adnak, s közvetlen segítséget nyújtanak különböző ügyek elintézésében. A falujárók között tapasztalt agitátorok vannak, akik a gyakorlati segítséget politikai felvilágosító munkával kapcsolják össze. Ez a mozgalom jelentős szerepet játszik az MKP falusi befolyásának növekedésében.

A parasztságért folyó harcban az MKP egy új parasztszervezet: az *Újgazdák és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége* (UFOSZ) létrehozását is kezdeményezte. Az első lépések még közvetlenül a Baloldali Blokk márciusi győzelme után megtörténtek. A tavaszi hónapokban alakultak az UFOSZ első megyei, járási és községi szervezetei. Ez a folyamat a stabilizáció után meggyorsult, s szeptember 15-én az UFOSZ megtartja első országos értekezletét, amely betetőzi a szövetség megalakulását. Az UFOSZ célja az, hogy pártkülönbségre való tekintet nélkül tömörítse a földreform során földet kapott 600 ezer parasztot, és képviselje érdekeit a különböző fórumokon. A föld tulajdonjogának védelme, a felszerelés- és igavonóállat-hiány, valamint egyéb nehézségek indokolják az újgazdák speciális érdekvédelmét.

Az UFOSZ megalakulása előtt két parasztszervezet működött. Az egyik a földmunkás-szakszervezet, amely megnyitotta kapuit a kisbirtokosok előtt, s felvette a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége nevet. Taglétszáma 1946 nyarán már meghaladta a 330 ezret, s ennek nagy része, talán fele, újbirtokos. Azonban még az újgazdáknak is alig negyedrésze, s a régi birtokosoknak sokkal kisebb hányada lépett be a FÉKOSZ-ba, mert húzódoztak a földmunkásokkal közös szervezkedéstől.

A másik parasztszervezet a Nagy Ferencék által újjáélesztett Parasztszövetség. Ebben a vezető szerep a kulákságé, de azt hirdeti magáról, hogy az egész parasztság érdekvédelmét hivatott ellátni. A Parasztszövetség a Kisgazdapárt mögött tömörült reakciós blokk szervezete, amely igyekszik a közép- és szegényparasztság minél nagyobb részét is a burzsoázia szövetségesévé tenni a munkásosztály ellen.

Az FKP vezetősége arra is megpróbálta felhasználni a Parasztszövetséget, hogy ennek révén teremtsen szorosabb együttműködést az NPP-vel. Nagy Ferencék többször is javasolták az NPP-nek, hogy tegyék a Parasztszövetséget a két parasztpárt közös érdekvédelmi szervezetévé; ilyen módon akarták magukhoz láncolni a Parasztpártot. Kovács Imre és társai meg is próbálták elfogadtatni e javaslatot, de kísérletük nem járt sikerrel, s a Parasztpárt márciusi kongresszusa végleg elutasította azt. Ezzel szemben az NPP támogatta az UFOSZ létrehozását, bekapcsolódott megalakításába és vezetésébe.

Az UFOSZ-hoz 1946–1947 folyamán az újgazdák és földhözjuttatottak mintegy fele csatlakozik, köztük a FÉKOSZ kisbirtokos tagjai is. Az UFOSZ szervezetileg lazább a FÉKOSZ-nál, de szilárdabbá válik, mint a Parasztszövetség. Tevékenysége segíti a munkás-parasztösszefogást, a népi demokratikus erők tömörítését.

A Baloldali Blokk 1946 márciusi győzelme, amely a Kisgazdapártban kirobbantotta a válságot, a Parasztszövetségben szintén megindította a bomlást. Különböző akciókkal még fékezni tudják ezt a folyamatot, de feltartóztatni már nem.

A Kisgazdapárt elhatározta, hogy 1946. szeptember 7–8-án Budapesten „parasztnapokat" rendez, s ezek csúcspontjaként egy nagygyűlést tart a Hősök terén. A Kommunista Párt júliusi miskolci nagygyűlésén – amelyre a szomszédos megyékből is érkeztek emberek – több mint 200 ezren vettek részt. A párt augusztus 20-i, országszerte tartott gyűlésein együttesen sok százezren jelentek meg. Az FKP vezetői ezt szerették volna túlszárnyalni, mégpedig éppen Budapesten. A jobboldal azt remélte, hogy több százezer paraszt felvonultatásával mutatja meg erejét, és ad nyomatékot az FKP hatalmi követeléseinek. Mintegy 60–70 ezer paraszt Budapestre utazását sikerült megszervezniük, s mozgósították a nagygyűlésre fővárosi tömegeiket is, összesen több mint százezer embert. A parasztfelvonulás a kisgazdapártiak várakozásától nagyon elmaradt, budapesti parasztgyűlésükkel mégis komolyan kellett számolni.

A Kommunista Párt Központi Vezetősége szeptember elején elhatározta, hogy az FKP budapesti parasztnapjai kapcsán is a munkás-paraszt szövetség politikáját állítja szembe a jobboldal zavart keltő terveivel. Együttes fellépést javasolt a Szociáldemokrata Párt vezetőségének, s a két párt összekötő bizottsága szeptember 6-án közös nyilatkozatot jelentetett meg. A nyilatkozat köszöntötte a Budapestre érkező parasztokat, s tudomásukra hozta, hogy a két munkáspárt „szívesen látja őket Budapest nagyüzemeiben". Egyben „figyelmeztető szóval fordult mindenkihez: nehogy a parasztnapokat bárki reakciós célok érdekében próbálja kihasználni. Nagy-Budapest dolgozói nem fognak engedni semmifajta provokációnak... Kívánjuk és reméljük, hogy a parasztnapok a demokrácia erősítése, a munkás-paraszt egység jegyében folynak le."

A munkáspártok és a szakszervezetek számos parasztcsoportot vittek üzemi munkás-paraszt találkozókra. Ennek kapcsán népszerűsítették a munkáspártok parasztkövetéseit, köztük a malmok községi tulajdonba vételét, amit az MKP ebben az időben előtérbe állított. Az FKP vezetői óvakodtak e kérdésben állást foglalni, mert pártjukat megosztja ez a követelés: úri tagjai elvetik, a burzsoáziát idegesíti, a parasztok viszont magukévá teszik. Az MKP nem engedte, hogy Nagy Ferencék a nemzeti összefogásról és a parasztegységről szóló általános nyilatkozatokkal tereljék el a figyelmet erről a követelésről, s a budapesti parasztnapokon is kiállt érte.

A munkáspártok és az FKP demokratikus erői együttesen meghiúsították a pesti parasztnapokhoz fűzött jobboldali terveket. A nagygyűlés nyugodt lefolyású volt, semmilyen rendkívüli esemény nem kísérte.

Az MKP falujáró mozgalmának sikere, az UFOSZ létrehozása és megerősödése, a parasztnapokkal kapcsolatos jobboldali tervek kudarca és a Parasztszövetség gyöngülése arról tanúskodik, hogy a munkásosztály sikereket ért el a szegény- és

középparasztság megnyeréséért folyó harcban. Ennek igen nagy szerepe volt abban, hogy a politikai erőviszonyok az egy év előttihez képest jelentősen megváltoztak a munkáspártok s a Baloldali Blokk javára.

*

A Magyar Kommunista Párt 1946. szeptember 28-a és október 1-e között tartja *III. kongresszusát.* Annak a pártnak küldöttei ültek össze tanácskozásra, amely a fasiszta elnyomás éveiben és a felszabadulás utáni küzdelmekben is szembenézett minden nehézséggel és vállalt minden feladatot, amit a nép érdeke megkövetelt.

A kongresszus egész légkörét áthatja az a nagyszerű tudat, hogy a párt történelmi jelentőségű munkát végzett.

A tanácskozás összegezi az eddig megtett út eredményeit. Az ország helyzetéről és a párt feladatairól szóló kongresszusi határozat megállapítja: „A stabilizáció megvalósításával arról kell dönteni, hogy gazdaságilag milyen úton haladjon az ország. A stabilizáció megállította a dolgozó rétegek elnyomorodását, véget vetett a spekuláció tobzódásának, megerősítette a demokrácia gazdasági alapjait". A dolgozók mindezt „kiindulópontnak tekintik arra, hogy a termelés növelése útján emeljék saját életszínvonalukat".

A határozat kimondja: „nem a nagytőkének, hanem a népnek építjük az országot". Követeli „a termelés és a hitel állami irányítását, a bankok és a külkereskedelem állami ellenőrzését, a demokratikus pártok államosítási programjának végrehajtását", továbbá mindazon tőkések nagyüzemeinek állami kezelésbe vételét, akik szembehelyezkednek a nép érdekeivel, akadályozzák az ország fejlődését.

A határozat megállapítja, hogy „iparunk, közlekedésünk és mezőgazdaságunk újjáépítésére és fejlesztésére hároméves állami gazdasági terv kidolgozása" szükséges. Állást foglal tehát amellett, hogy a *tervgazdaság útjára* kell vezetni az országot.

A kongresszus kimondja: a népi demokrácia lehetővé teszi, hogy országunk „polgárháború nélkül haladjon a szocializmushoz". Már korábban is napirendre került a szocializmushoz való előrehaladás. Az MKP Központi Vezetősége 1946 tavaszán úgy határozott, hogy szakít az agitáció egyoldalúságával a szocializmus kérdésében. Egy ideig szükséges volt azt hangsúlyozni, hogy a párt nem tekinti közvetlen feladatnak a szocialista átalakulást. A változott helyzetben azonban a demokrácia védelme mellett napirendre kellett tűzni a szocialista célok népszerűsítését. A Központi Vezetőség javasolta az SZDP vezetőségének, hogy a két párt közös májusi kiáltványa is szóljon ezekről. A javaslat az SZDP vezetőségének egyetértésével találkozott, s a két párt májusi kiáltványa kimondta: „A magyar demokrácia győzelmének biztosításán, a reakció megsemmisítésén, az ország újjáépítésén keresztül *előre a szocializmushoz!*" E jelszó kiadása – amelyet a nagytőke visszaszorítását célzó intézkedések és követelések tettek nyomatékossá – növelte a munkásság eltökéltségét, hogy az infláció súlyos terhét is vállalva folytassa az újjáépítést.

A stabilizáció után döntésre kellett vinni a szocialista átfejlődés kérdéseit, s most az MKP III. kongresszusa mondja ki: a népi demokrácia útján előre a szocializmushoz!

A szocialista célok hangsúlyozása a nagytőke hatalmának további korlátozására irányuló követelésekkel kapcsolódik össze. Olyan tőkeellenes követelések ezek, amelyeknek helyes és szükséges voltáról meggyőzhetők a paraszti-kispolgári tömegek is. A kongresszus kellő figyelmet fordít arra, hogy a szocialista célokat és a nagytőke elleni konkrét követeléseket a falusi és városi kispolgárság közvetlen érdekeinek felkarolásával is összekapcsolja. „A kartellek és bankok kizsákmányolásával szemben – mondja a határozat –, mely a parasztság nagy tömegeinek elnyomorodásával és lesüllyedésével jár együtt, a Magyar Kommunista Párt küzd a paraszti kisgazdaságok, elsősorban az újgazdák megsegítéséért és megerősítéséért, a parasztság szövetkezeti mozgalmának hatékony állami felkarolása útján." Küzd a bankuzsora feléledése ellen, követeli a nagymalmok államosítását, a középmalmok községi tulajdonba vételét és a kismalmok községi ellenőrzését.

Mindez védelmet biztosít a dolgozó parasztságnak a kartell- és bankuzsora feléledésének veszélye, valamint a malomuzsora ellen, és támogatja a paraszti kisgazdaságokat. A határozat állást foglal a kisipar és a kiskereskedelem támogatása mellett is. Ez szintén országos érdek, mert mind a kisipar, mind a kiskereskedelem nagy szerepet játszik a lakosság ellátásában. A kisparaszti gazdaságok védelme, valamint a kisipar és a kiskereskedelem ösztönzése egyben megnehezíti a reakció számára, hogy a szocializmus „rémével" agitálva szembefordítsa a parasztokat és a városi kisembereket a forradalmi munkásosztállyal.

A határozat az ország továbbfejlesztésének más kérdéseiben is állást foglal. Fontos feladatként jelöli meg a *közigazgatás reformját* és a tisztviselői kar felfrissítését a munkásság és a parasztság köréből. Külön szól *a demokratikus rendőrség* fontosságáról. Megállapítja: „soraiban a nép ellenségei ne kapjanak helyet", és a rendőrségnek a reakció rágalmaival szemben „büntetőjogi védelmet kell nyújtani". Sürgeti továbbá a *közoktatás újjászervezését*, a nyolcosztályos általános iskola kiépítésének gyorsítását, népi kollégiumok szervezését, „egész kultúránk és művelődésünk megújítását demokratikus népi szellemben".

A határozat hangsúlyozza, hogy tovább kell erősíteni a két munkáspárt összefogását. Kiemeli egyben a Baloldali Blokk szerepét a népi demokrácia erősítéséért, a jobboldali törekvések meghiúsításáért folyó együttes küzdelemben. Az FKP demokratikus részét pedig arra hívja fel, hogy forduljon szembe a jobboldallal, lépjen szövetségre a Baloldali Blokkal, hogy „létrejöjjön a magyar demokrácia új, szilárd kormányzati alapja".

A kongresszus külön határozatot fogadott el a mezőgazdaság fejlesztéséről és a parasztság helyzetének megjavításáról. „A földreform befejezése után – mondja a határozat – most új feladatokat kell megoldani: a kisbirtokos rendszert gazdaságilag megszilárdítani, a termelést belterjessé, sokoldalúvá, jövedelmezővé tenni."

A kisbirtokrendszer gazdasági megerősítése van napirenden, mert az adott helyzetben csak ezen az úton érhető el, hogy a munkás-paraszt összefogás erősödjön, a mezőgazdaság a háborús leromlás állapotából mielőbb kikerüljön, és továbbfejlődése számára kedvezőbb feltételek teremtődjenek. A kongresszus határozata azt is kimondja, hogy a termelés kívánatos reformja „meghaladja egy-egy birtokos gazdasági erejét és lehetőségét", összefogást, szövetkezeti tömörülést követel. Most a beszerzési és értékesítési szövetkezetek fejlesztése áll az előtérben. Ezek a kistermelők tömörülésének olyan formái, amelyek a legkönnyebben átfoghatják a

Kié legyen az ország?

A harácsoló nagytőkések, bankárok és nagykereskedők maroknyi csoportjáé, vagy a dolgozó millióké?

Nem a tőkéseknek, - a népnek építjük az országot!

A dolgozó milliók seregszemléje lesz a Magyar Kommunista Párt

Kongresszusi nagygyűlése

szombaton délután fél 3-kor a Hősök-terén.

Felelős kiadó: Gárdos György. Igazság nyomda, Horn Ede-u. 9—11.

parasztgazdaságok zömét. Megállapítja a határozat azt is, hogy „a nagyüzem előnyeit a törpe- és kisbirtokos parasztság számára biztosítani csakis a kistermelők szövetkezeti tömörülésével lehet". Eme állásfoglalásnak elsősorban elvi jelentősége van; jelzi, hogy a falu későbbi felemelkedése a termelőszövetkezeti mozgalom útján fog haladni. Ennek kibontakozásához azonban a feltételek még hiányoznak.

A kongresszus elfogadta a párt Szervezeti Szabályzatát. Ez az okmány kimondja, hogy az MKP „a magyar munkásosztály pártja, képviseli az egész dolgozó nép, a nemzet érdekeit". Folytatója a magyar nép szabadságharcainak, „a magyar történelem haladó nemzeti hagyományainak. Küzd a független, szabad Magyarországon a népi demokrácia maradéktalan megvalósításáért." Végcélja az ember ember által való kizsákmányolásának megszüntetése, a szocialista s a kommunista társadalmi rend megvalósítása.

A Szervezeti Szabályzat megszüntette a tagfelvételnél az ajánlási rendszert. Az 1945 májusi pártértekezlet ugyanis előírta, hogy csak két párttag ajánlásával lehet új tagot felvenni. Ezt a feltételt formálissá tette a pártrivalizálás miatt kifejlődött tagtoborzási verseny. Az MKP sem tud kitérni a tagtoborzási verseny elől, amely azonban a forradalmi élcsapat feloldódásának veszélyeit rejti magában. Az ajánlási követelmény eltörlésével a III. kongresszus szentesíti a nagyon laza tagfelvételi rendszert, és ennek állandósítására vesz irányt. Ez nem helyes, hiszen a pártnak már 650 ezer tagja van, hatalmi pozíciói megszilárdultak, s vonzóereje megnövekedett. Ilyen körülmények között a tagtoborzási versenyben rejlő veszélyek szintén megnőnek.

A párt szervezeti felépítésében a felszabadulás óta a termelési és a területi elv érvényesül, amit a kongresszus megerősít. A párt alapszervezetei egyrészt üzemi, másrészt lakóterületi – város-körzeti és községi – pártszervezetek. Középszervei a kerületi, városi, járási és megyei választmányok, amelyeknek élén az általuk választott kisebb létszámú pártbizottságok állnak. (Később a választmányt hívják pártbizottságnak, s ennek végrehajtó szervét végrehajtó bizottságnak.) A párt legfelsőbb szerve a kongresszus, amely megválasztja a Központi Vezetőséget és a Központi Ellenőrző Bizottságot (KEB).

A Központi Vezetőség saját kebeléből Politikai Bizottságot, Szervező Bizottságot és Főtitkárságot választ. A Politikai Bizottság a Központi Vezetőség felhatalmazása alapján irányítja a párt általános tevékenységét, dönt minden fontos kérdésben a Központi Vezetőség ülései közötti időben. A Szervező Bizottság feladata, hogy irányítsa a párt apparátusának és szervezeteinek tevékenységét a gyakorlati feladatok végrehajtásában; fontos döntéseit jóváhagyás végett a Politikai Bizottság elé kell terjesztenie.

A kongresszus megválasztotta az új Központi Vezetőséget és a KEB-et. A Politikai Bizottság tagjaivá Apró Antalt, Farkas Mihályt, Gerő Ernőt, Kádár Jánost, Kossa Istvánt, Nagy Imrét, Rajk Lászlót, Rákosi Mátyást, Révai Józsefet választották meg. Főtitkár Rákosi Mátyás, főtitkárhelyettes pedig Farkas Mihály és Kádár János lett. E háromtagú testület a Főtitkárság.

Az MKP III. kongresszusa kiáltványt bocsátott ki, amelyben az ország elé terjesztette a népi demokrácia továbbfejlesztésének legfontosabb feladatait, és ezek valóra váltására hívta fel az egész dolgozó népet. Tanácskozása és határozatai a magyar forradalmi munkásmozgalom fejlődésének kiemelkedő eseménye. Tanú-

bizonyságot tett a párt fejlődéséről, megmutatta összeforrottságát, ami a gyakorlat által igazolt, helyes politikai irányvonal alapján vált valóra. Kitűzte a harci célt: *a népi demokrácia útján, békés úton, a dolgozó nép széles szövetségére támaszkodva előre a szocializmushoz.* Mint később látni fogjuk, nem elemezte kellő alapossággal a végbemenő átalakulás jellegét, de a helyzetből fakadó közvetlen feladatokat a gyakorlati szükségszerűség felismerésével helyesen állapította meg, és fontos szerepet töltött be a szocialista átalakulás további folyamatában.

*

A III. kongresszus után a Kommunista Párt folytatja erőfeszítéseit, hogy a Baloldali Blokk együttes fellépésével, a Kisgazdapárt demokratikus elemeinek támogatásával rászorítsa az FKP-t: tisztítsa meg sorait a reakciósoktól, tegye lehetővé kisöprésüket a nemzeti koalícióból s egyben a hatalom szerveiből. E politikai akció egybekapcsolódik a spekuláció elleni további harccal. A termés 1946-ban is gyönge volt. A termelt kenyérgabona a háború előtti évek átlagának mindössze 52–53%-a; 1947 tavaszára fokozott ellátási nehézségek várhatók. A burzsoázia vezető körei is számolnak ezzel, újabb terveket szőve a népi demokratikus rend ellen.

Az FKP vezetősége folytatja a kettős politikát, makacsul védi a pártjukban nyíltan tevékenykedő reakciósokat, miközben a munkáspártokkal való koalíció mellett nyilatkozik. Ugyanakkor kísérletet tesz a Baloldali Blokk felrobbantására és a Kommunista Párt visszaszorítására. 1946 novemberében Nagy Ferencék ismét tárgyalnak a Parasztpárt vezetőivel, és azt javasolják, hogy az FKP és az NPP egyesüljön, „egységes parasztpártot" teremtsen, amely majd kiragadja a vezető szerepet a Kommunista Párt kezéből. Javaslatukat azzal az ajánlattal próbálják elfogadhatóvá tenni az NPP számára, hogy az egyesült parasztpártból hajlandók lennének kitessékelni az FKP-ban levő szélsőreakciósok valamilyen csoportját. Megkísérlik tehát elnyelni a Parasztpártot. Ettől azt remélik, hogy a Kisgazdapárt bomlása megáll, a jobboldali blokk megerősödik, és a Baloldali Blokk széthullik.

Nagy Ferencék javaslatát a Parasztpártban Kovács Imre és társai támogatják. Az MKP Politikai Bizottsága felfedte a javaslat ellenforradalmi lényegét, tanácskozott erről az NPP vezetőivel, és segítette az NPP baloldalát, hogy elhárítsa a veszélyes manővert. Az NPP vezetősége 1946 november végén az FKP-val való egyesülés ellen foglal állást. A belső viták azonban folytatódnak, s jelentős mértékben lekötik a párt erőit. Végül is a jobboldalt visszaszorítják, és Kovács Imre 1947 februárjában kilép az NPP-ből. A Parasztpárt vezetősége ekkor egy héttagú végrehajtó bizottságot alakít, visszaállítja a főtitkári tisztséget, és ennek betöltésével Erdei Ferencet bízza meg. A pártban a munkás-paraszt szövetség irányvonala megszilárdul, és a baloldal szerepe a vezetésben megerősödik.

A Parasztpárt beolvasztására irányuló kisgazdapárti kísérlettel egyidőben az SZDP-ben akció indult a Kommunista Párttal való szoros együttműködés felszámolásáért. Ebben a kísérletben jelentős szerepet játszottak az angol Munkáspárt jobboldali vezetői.

Anglia munkáspárti kormánya a washingtoni kormánnyal együtt támogatja a népi demokratikus országok szovjetellenes elemeit, elvárva tőlük, hogy olyan kormányzatot teremtsenek, amely meghiúsítja a baráti kapcsolatok fejlődését a

szovjet állammal. Ez egyben a népi demokratikus rendszer felszámolását, a tőkés rendszer teljes restaurálását jelentené, és szabad utat nyitna a nyugati hatalmak behatolásának.

1946 novemberében Magyarországra érkezett Morgan Phillips, az angol Munkáspárt főtitkára, hogy rábírja az SZDP vezetőségét: lazítsa kapcsolatait az MKP-val, és vegyen irányt az együttműködés felszámolására. Tapasztalnia kellett, hogy a párt baloldali vezetői és a hozzájuk közel állók, akiknek az SZDP irányításában együttesen vezető szerepük van, másként vélekednek a két munkáspárt együttműködéséről, mint ahogy ő szeretné. Viszont megtalálta Peyer Károlyban és társaiban azokat, akik készek akciót indítani az SZDP irányvonalának jobbratolásáért, s egyben a vezetés megszerzéséért.

Két héttel Morgan Phillips ittjárta után, 1946. december 8-án Peyer és néhány társa, köztük Györki Imre és Valentiny Ágoston, memorandumot küldött az SZDP vezetőségének, amelyben a párt politikai irányvonalának megváltoztatását követelik. A háború szörnyű következményeiből fakadó nehézségekért – a népi demokratikus rend más ellenségeihez hasonlóan – ők is az új demokratikus kormányzatot, s egyben a kormányban részt vevő Szociáldemokrata Párt politikáját teszik felelőssé. Farizeus módon kijelentik, hogy nem akarják a két munkáspárt együttműködését megbontani, s ugyanakkor azt bizonygatják, hogy az együttműködés nem felel meg az SZDP érdekeinek. Nagyképűen megállapítják: „minden feltétele megvolt annak, hogy pártunk az ország első pártja legyen", ami szerintük csak azért nem következett be, mert nem az ő politikájuk érvényesült. Sürgetik az SZDP soron következő kongresszusát, és jelzik, hogy ott a Pártvezetőség politikájának megváltoztatásáért fognak síkraszállni. Memorandumukat nemcsak a Pártvezetőségnek juttatják el, hanem terjesztik a szervezetekben, és megküldik a nyugati követségeknek is.

E memorandum-ügy idején Morgan Phillipstől üdvözlő levél érkezett Szakasitshoz, amelyet a Népszava 1946. december 13-án közölt. A levél arra serkenti az SZDP-t, hogy váljék erőteljes párttá, „amely egy napon saját számlájára átveszi a hatalmat". Megcsillantja az SZDP előtt a tiszta szociáldemokrata kormány csábos célját, hogy a kommunista befolyás erőteljesebb visszaszorítására ösztönözzön. Az ilyen taktikát a burzsoázia készséggel elfogadja, vagy éppen szorgalmazza, amikor ez segít visszaszorítani a proletariátus forradalmi erőit és megerősíteni a tőkés rendszert.

A memorandum benyújtása előtt Györki Imre a Peyer-frakció megbízásából kapcsolatot keresett az MKP vezetőivel, hogy „megmagyarázzák" készülő fellépésük célját, és elérjék, hogy az MKP maradjon passzív az SZDP bal- és jobbszárnya közötti harcban. A beszélgetés során Györki azt hangsúlyozta, hogy akciójuk nem a két munkáspárt együttműködése ellen irányul, hanem csupán az SZDP „korrupt vezetőit" akarják eltávolítani. Különféle vádakat hozott fel Szakasits és társai ellen, s azt is hangoztatta, hogy azok nem őszinte hívei az együttműködésnek, a Peyer-frakció viszont igen.

A Peyer-frakció azért keresett bizalmas kapcsolatot az MKP-val, mert a Kommunista Párt az ország vezető pártja, s valahogy fedezni akarta magát az MKP felé, amikor megindítja nyílt akcióját az SZDP vezetésének visszaszerzéséért. Peyerék azt remélték, hogy az egységfront híveinek álarcát öltve és az SZDP bal-

oldali vezetőit mocskolva elérik, hogy az MKP legalábbis várakozó álláspontra helyezkedjék az SZDP-n belüli harc ügyében. Az MKP Központi Vezetősége azonban visszautasította a Peyer-frakció felkínálkozását, és Györki közléseiről értesítette az SZDP vezetőségét.

Peyerék alattomossága lelepleződött, és nagy felháborodást váltott ki az SZDP vezető gárdájában. Ennek következtében Szakasitsék elérik, hogy a Pártvezetőség egyhangú határozattal ítélje el a jobboldali zászlóbontást. E határozat kimondja, hogy Peyer és társai „tudva vagy öntudatlanul nemcsak ártottak a szociáldemokrata munkásmozgalomnak, hanem idegen, ellenséges érdekeket szolgáltak". A Pártvezetőség jobboldali tagjai – köztük Kéthly és Szélig – szintén megszavazzák a határozatot; felfogásuk közel áll Peyerékhez, mégis elhatárolják magukat tőle. A Pártvezetőség azonban a politikai elmarasztaláson túlmenően semmiféle felelősségre vonást Peyer és társai ellen nem foganatosít, mondván, hogy majd a kongresszus fog dönteni az ügyben.

1946 utolsó hónapjaiban a koalíciós kormányzás lappangó válsággal küzd. A Kisgazdapárt belső zavarainak továbbgyűrűzése, a Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt bal- és jobbszárnya közötti ellentét kiéleződése is e lappangó válság velejárója. Az MKP-nek az SZDP-vel együtt erőfeszítéseket kell tennie, hogy a kormányzat ellássa alapvető feladatát, a nép érdekeinek megfelelően befolyásolja a gazdasági élet alakulását, és gátat vessen az ellenforradalmi aknamunkának.

Eközben a Kommunista Párt kidolgozta a hároméves tervet, s december 20-án nyilvánosságra hozza ennek fő céljait. Átfogó programot terjeszt elő, s ezzel ismét az újjáépítés előharcosaként lép a nép elé.

A tervjavaslat kilátásba helyezi, hogy az ország három év alatt kiheveri a háborús katasztrófa következményeit. Célul tűzi ki, hogy a hároméves terv végére az egész ipar termelése 26%-kal – ezen belül a bánya- és gyáriparé 29%-kal, a kisiparé 10%-kal – felülmúlja az 1938. évi szintet, a mezőgazdasági termelés pedig elérje a háború előtti évek átlagát. Célul tűzi ki, hogy ugyanezen idő alatt az 1946 utolsó hónapjaiban kialakult bérszint 80%-kal emelkedjen, ami az 1938. évi színvonal néhány százalékos túlszárnyalását jelenti.

Az MKP hároméves tervének politikai hatása olyan nagy, hogy nemcsak a Baloldali Blokk többi pártja, hanem még a Kisgazdapárt is hivatalosan a tervgazdaság hívének nyilvánítja magát. A burzsoázia különféle szakértői azonban hamarosan előállnak fenntartásaikkal és kételyeikkel. Knob Sándor, a GYOSZ vezérigazgatója siet kijelenteni, hogy ilyen terv csak több milliárd forintos külföldi kölcsön segítségével valósítható meg, s az ország teljes talpraállása „csak ilyen vérátömlesztés útján válik lehetségessé".

Az MKP tervjavaslata az SZDP vezető gárdájában sem váltott ki egyértelmű rokonszenvet. A jobboldaliak ugyanis ismét támadják a Pártvezetőséget, hogy az SZDP megint elmarad az MKP mögött. Sürgetik, hogy az SZDP erősítse meg pozícióit az MKP rovására. Úgy vélik, hogy erre alkalmat adnak az új üzemi bizottsági választások, amelyek 1947 elején esedékesek. Ettől az erőpróbától az SZDP baloldali és a baloldalhoz közel álló vezetői is pozícióerősödést remélnek.

Az MKP Központi Vezetősége azt ajánlja, hogy a két munkáspárt lépjen fel együttesen az üb-választások elhalasztásáért. E választások ugyanis óhatatlanul kiélezik a két párt közötti versengést, mégpedig olyan időpontban, amikor a politikai

helyzet a munkásság erőinek szorosabb összefogását követeli. A burzsoá front – várva a békeszerződés megkötésére – a tavaszi hónapokban új támadásra készül. Ebben az időben lelepleződött egy horthysta összeesküvés is, amiből kitűnik, hogy az ellenforradalom táborában fegyveres lázadás terveit szövögetik. Az SZDP vezetősége ennek ellenére elutasítja az üb-választások elhalasztására vonatkozó javaslatot, mert úgy véli, hogy az MKP fél a választásoktól, és pártérdekből, pozícióinak megőrzése céljából akarja a halasztást.

Az MKP-nak vállalnia kell az erőpróbát. Miután a halasztás nem sikerült, arra törekszik, hogy a választásokat minél előbb rendezzék meg, s így az éles pártversengés időszaka rövid legyen. Kísérletek történnek közös listák állítására, de ez kevés helyen sikerül, mert a két párt képviselői nem tudnak megállapodni a képviseleti arányban.

Az üb-választások január 7-én kezdődnek. A megválasztandó kommunista és szociáldemokrata üb-tagok száma az egyes listákra leadott szavazatok aránya szerint oszlik majd meg. Az első heti tapasztalatok azt mutatják, hogy az MKP jelentősen előretör. 50 megválasztott új üzemi bizottságban az MKP a korábbi 275-tel szemben 408, az SZDP pedig a korábbi 146-tal szemben csupán 72 helyet szerzett. Ebben szerepet játszott az is, hogy a szociáldemokraták elvesztették reményüket arra, hogy listájuk megszerezheti a többséget, s több helyen bojkottal próbálják megzavarni és elodázni a választást. A bojkott azonban nem sikerül: a szociáldemokrata dolgozók nagy része értetlenül fogadja, és leszavaz a helyileg egyeztetett vagy a kommunisták által beterjesztett listára.

A Kommunista Pártnak a stabilizáció végrehajtásában és védelmében betöltött szerepe, a reakció elleni következetes harca, a hároméves terv iránti nagy rokonszenv és bizalomteljes várakozás mind szerepet játszik abban, hogy a párt befolyása megnövekedett. Az üzemi értelmiség körében különösen jelentős most a hároméves terv hatása. A külön értelmiségi listákon megválasztott üb-tagok 9/10-e kommunista.

Az SZDP vezetősége különböző vélt vagy tényleges sérelmekkel magyarázza sikertelenségét, de nem hunyhat szemet afelett, hogy tévesen ítélte meg a két munkáspárt üzemi erőviszonyait. Az üb-választások első heti tapasztalata azt is megmutatja, hogy a pártversengés kiéleződése és a két munkáspárt együttműködésének megbomlása reális veszély. A burzsoá front ehhez messzemenő reményeket fűz, a Kisgazdapárt már jelentkezik, hogy ő is listát állít az üzemi választásokon, vagyis kihasználja a két munkáspárt együttműködésének meglazulását.

Ekkor a Kommunista Párt ismét javasolja a választások elhalasztását, a meglevő üzemi bizottságok működési idejének meghosszabbítását. Az SZDP vezetősége most magáévá teszi a javaslatot. 1947. január 13-án a két munkáspárt és a Szakszervezeti Tanács képviselői megegyeznek abban, hogy „a reakciós összeesküvés hatásosabb leküzdésére és abból a célból, hogy a dolgozók erejét egységesen a reakció elleni harcra összpontosíthassák, az üzemi bizottsági választásokat elhalasztják".

A megejtett választásokkal kapcsolatban megállapodtak abban, hogy „a munkásegység szellemében korrigálni kell azokat a hibákat, amelyek előfordultak". Elsősorban arról van szó, hogy növeljék az SZDP képviseletét az új üzemi bizottságokban. A korrekciók végrehajtására paritásos bizottságot küldenek ki. 30 eset-

ben kerül sor korrigálásra. Az 50 új üzemi bizottság kommunista tagjainak száma 408-ról 375-re csökken, a szociáldemokratáké 72-ről 110-re emelkedik. Olyan mérvű engedményekre az MKP már nem hajlandó, mint az előző évben, amikor az egységfront érdekében az SZDP túlzott igényeit is elfogadta. Most határozottabban ragaszkodik a kommunista túlsúlyhoz, ahol a párt befolyása ezt indokolja. A túlsúly nagyobb lett, mert közben sokan léptek át az SZDP-ből az MKP-ba. Ez is egyik következménye az MKP megnövekedett tekintélyének.

*

Január folyamán előrehalad a horthysta összeesküvés felderítése. Az összeesküvők Magyar Közösség néven szervezkedtek. Célul tűzték ki a demokratikus rendszer megdöntését, a királyság visszaállítását, a kiosztott földek visszavételét, a tőkés rendszer restaurálását. A Magyar Közösség katonai vezérkart is alakított, melynek vezetését Dálnoki Veress Lajosra, a horthysta hadsereg egykori vezérkari főnökére bízták. A hadseregben maradt és a hadseregből eltávolított horthysta tisztek illegális megszervezését tervezték, számítottak a nyugati hatalmak közvetlen segítségére és a nyugat-németországi táborokban levő magyar fasiszta katonai és csendőri alakulatokra is, amelyeknek vezetőivel kapcsolatba léptek. Eközben készséggel teljesítettek kémszolgálatokat a nyugati hatalmak számára az itt állomásozó szovjet csapatok ellen.

Az összeesküvés egyik vezető tagja Mistéth Endre kisgazdapárti közmunkaügyi miniszter. Több kisgazdapárti képviselőről és a Kisgazdapárt ifjúsági szövetségének főtitkáráról is kiderül, hogy részese a titkos szervezkedésnek. Az összeesküvők kombinálták az illegális tevékenységet a legális szervezetekbe, mindenekelőtt az FKP-ba és a Parasztszövetségbe való behatolással, a legális fórumok kihasználásával. Ilyen módon akartak tömegtámaszt biztosítani terveik végrehajtásához. Kiderült, hogy embereiknek az FKP-ban és a Parasztszövetségben való tevékenységéről a Kisgazdapárt több vezetője tudott, s fedezte azt. Szervezkedésük még kezdeti stádiumban volt, a felfedezés megakadályozta kifejlődését.

Az összeesküvés felfedése, ellenforradalmi céljainak és módszereinek lelepleződése arra inti a népi demokratikus erőket, hogy fokozzák együttes harcukat a reakció ellen. Az MKP ezt messzemenően felhasználja arra, hogy nyomatékosan sürgesse az FKP megtisztítását az összeesküvőktől és azok támogatóitól. Kezdeményezése kedvező fogadtatásra talál az SZDP-ben, az NPP-ben és az FKP demokratikus köreiben.

Január 31-én összeül az SZDP soron levő kongresszusa. Határozatában kimondja, hogy a párt forradalmi szellemben folytatja harcát „az ellenforradalom, a reakció és a fasizmus maradványai ellen". Követeli, hogy legyen vége „a hamis koalíciónak, amely a szocialista dolgozókat arra kényszerítette, hogy a nagytőkével és annak zsoldjában álló kurzusgyilkosokkal és ellenforradalmi összeesküvőkkel legyenek szövetségben". Megemlíti, hogy rendezhetnék az SZDP és az FKP viszonyát „annak az elvnek az alapján, amelyen a két párt háború alatti szövetsége létrejött", és ilyen módon megkísérelhetnék „egy egységesebb és tisztább kormányzati koalíció létrehozását". Ugyanakkor a határozat egy másik pontja a két munkáspárt szorosabb összefogása mellett is állást foglal.

Ülésezik az MKP III. Kongresszusa

Kongresszusi nagygyűlés a Hősök terén 1946. szeptember 28-án

Tüntetések 1947 májusában a reakció ellen, a bankok államosításáért

A határozatban két ellentétes törekvés elemei keverednek. Kimondja, hogy át kell alakítani az ország gazdasági szerkezetét, s „a dolgozók ellenőrzése alá kell helyezni a bankokat és nagyvállalatokat". A kongresszus egyéb anyagaiból kitűnik, hogy ezen az államosítások továbbfejlesztése értendő, amit az SZDP balszárnya és tagságának túlnyomó része a kommunistákkal együtt sürget. Ez olyan követelés, aminek teljesítését mindenekelőtt a két munkáspárt összefogása biztosíthatja. A Kéthly–Szélig-szárny ezzel szemben erőteljesen szorgalmazza az SZDP és az FKP szorosabb összefogását, a visszatérést az 1945-ben kötött szociáldemokrata–kisgazda megállapodáshoz, a Magyar Front létrehozása előtti szövetségükhöz. Ezt a törekvést fejezi ki annak kilátásba helyezése, hogy az SZDP és az FKP „ezen az úton kísérelje meg egy egységesebb és tisztább kormányzati koalíció létrehozását".

A Kéthly–Szélig szárny követelésére bevettek tehát a kongresszusi határozatba egy veszélyes kiskaput, amely utat nyithat az SZDP és az FKP külön megegyezéséhez. Ez azt a célt is szolgálhatja, hogy nyomatékot adjon az SZDP pozícióköveteléseinek az MKP-val szemben. Azt azonban Kéthlyék nem tudják elérni, hogy az SZDP e kiskapu felé vegye útját, és eltávolodjon az MKP-val való összefogástól, a Baloldali Blokktól. Az SZDP balszárnya, az MKP-val való szövetségre támaszkodva, ezt meghiúsítja.

Az SZDP vezetősége a kongresszus előtti hetekben kidolgozta a Szociáldemokrata Párt hároméves tervét. A kongresszus ezt jóváhagyja, és utasítja a Pártvezetőséget, egyeztesse azt az MKP-val, hogy majd a két munkáspárt közös hároméves tervet terjesszen a kormány elé. Politikailag előnyösebb, ha az SZDP nem csupán csatlakozik az MKP javaslatához, hanem hasonló saját tervet terjeszt elő, eleve azzal a szándékkal, hogy azt az MKP tervével egyeztesse és közösen nyújtsák be. Ez hatékonyabbá teszi a két munkáspárt közös fellépését a hároméves terv elfogadtatásáért.

Az SZDP kongresszusa külön határozatot hoz Peyer és társai ügyében. Megbélyegzi decemberi akciójukat, amely „öntudatos szocialistához nem méltó, a munkásosztály legszentebb érdekeit sérti". Utasítja a Pártvezetőséget, hogy hasonló esetben haladéktalanul a „legszigorúbb és legkíméletlenebb megtorlást" alkalmazza. Böhm Vilmos, a javaslat előadója megállapította, hogy az egyetlen helyes határozat Peyerék kizárása lenne, de az egyhangúság biztosítása érdekében ettől eltekintettek. Az így létrejövő „egyhangúság" mögött az rejlik, hogy a jobbszárny az SZDP vezető gárdájában továbbra is jelentős befolyással bír, és erős nyomást gyakorol az SZDP vezetésére.

Az SZDP 1947-es kongresszusa mégis a balszárny pozícióinak további erősödését, az egységfront-politika folytatását segíti elő, hozzájárul a burzsoá front elleni támadás kibontakoztatásához, a hároméves terv elfogadtatásáért indított akció sikeréhez. Az új Pártvezetőség megerősítette főtitkári tisztségében Szakasits Árpádot, Marosán Györgyöt, Ries Istvánt pedig főtitkárhelyettesnek választotta.

*

A nyugati hatalmak és a Szovjetunió külügyminisztereinek hosszú békeelőkészítő tárgyalásai után, 1947 februárjában Párizsban megkötötték a békeszerződést

a fasiszta Németország volt szövetségeseivel: Bulgáriával, Finnországgal, Olaszországgal, Romániával és Magyarországgal.

A magyar békeszerződés ismételten érvénytelenít minden határmódosítást, amit a horthysta kormányzat a hitlerista Németország hódító törekvéseinek kiszolgálása révén ért el. A demokratikus Magyarország képviselői megkísérelték a magyar–román határ bizonyos módosítását Magyarország javára, de ez nem sikerült. Magyarország a második világháborúban játszott szerepe következtében olyan helyzetben volt, hogy a magyar határmódosító kérést egyetlen ország sem támogatta.

Az 1920-as trianoni békeszerződéssel Magyarország népe szemben állt. Mint imperialista békediktátumot elutasította a Kommunista Párt is. Ugyanakkor a párt szívósan küzdött az ellen, hogy az uralkodó osztályok hódító célokra, más ajkú népek leigázására és elnyomására használják fel a magyar nép vágyát a nemzeti egyesülésre. A Kommunista Párt figyelmeztette a népet, az összes pártokat és a kormányzatot is, hogy a hitlerista Németországgal való szövetség, a német imperializmus kiszolgálása, a függetlenségüket védő szomszéd államok hátbatámadása, a szovjetellenes rablóháborúba való bekapcsolódás gyűlöltté teszi Magyarországot a fasiszta hódítók ellen küzdő népek előtt. Figyelmeztette a nemzetet, hogy ez az út Magyarország német gyarmattá süllyedéséhez, s egyben ahhoz vezet, hogy a hitlerista blokkal szemben álló országok visszautasítják Magyarország minden igényét a trianoni határok módosítására.

A Kommunista Párt nemcsak figyelmeztetett minderre, hanem vállalta a nacionalista-soviniszta áradattal való szembefordulás, s a hitlerista rablóháborúba való bekapcsolódás elleni küzdelem minden veszélyét. Szívósan küzdött azért, hogy Magyarország váljék ki a hitlerista blokkból, álljon át a Hitler-ellenes koalíció oldalára, mert ezt követeli a népek, s köztük a magyar nép érdeke és nemzeti becsülete. A soviniszta fertőzés – amivel a magyar uralkodó osztályok a nép nagy részét félrevezették – meghiúsította, hogy a Kommunista Párt igazát időben felismerjék mindazok, akiknek együttes erőfeszítésével lehetett volna csak elérni, hogy Magyarország ne maradjon a hitlerista Németország utolsó csatlósa.

A magyar uralkodó osztályok viselik ezért a történelmi felelősséget; ugyanazok az ellenforradalmi erők, amelyek 1919-ben a nyílt nemzetárulás útjára léptek, az antanthatalmak fegyveres segítségét kérték a Magyar Tanácsköztársaság ellen, s a trianoni békeszerződéssel fizették meg, hogy visszaállíthatták hatalmukat. Ugyanezek a sötét erők taszították Magyarországot a fasiszta tömb oldalán a második világháború örvényébe. Ennek következtében jutott Magyarország olyan helyzetbe, hogy a béketárgyalásokon mérsékelt határmódosító igényét sem tudta érvényesíteni.

Magyarországnak tudomásul kellett vennie az 1920 utáni határok visszaállítását. Ennek tudomásulvétele és elfogadása a Duna menti országok közötti béke megszilárdításának s a szomszéd népekkel való baráti viszony kifejlődésének elengedhetetlen követelményévé vált. Magyarország forradalmi erői célul tűzték ki a szomszéd népekkel való összefogást, ami fontos nemzetközi feltétele az ország mielőbbi talpraállásának és továbbfejlődésének. Ez segítheti elő azt is, hogy a szomszéd országokban élő magyarok egyenrangú állampolgárokként tudjanak hozzájárulni államuk fejlődéséhez, egyben Magyarország és a szomszéd országok

testvéri kapcsolatainak kifejlesztéséhez. Olyan kapcsolatok megteremtését kellett célul tűzni, amelyek segítik egybeszőni a különböző nemzetiségű lakosság állampolgári hűségét, egymással való barátságát és nemzeti érzelmeit. Ez feltételezi a haladó nemzeti hagyományok és nemzeti kultúra, valamint a rokoni kapcsolatok ezernyi szála által is táplált nemzeti érzelmek tiszteletben tartását, a haladó társadalmi és kulturális kapcsolatok akadálytalanságát a baráti országok között.

Ilyen viszonyok létrejötte függ az egyes országok belső fejlődésétől és az országok közti kapcsolatok alakulásától. Ennek során azonban jelentős akadályokkal kell megbirkózni, amelyek részben a második világháború súlyos örökségeként nehezednek egyes népekre, köztük a mi népünkre is.

A fasiszta megszállók elleni harc éveiben erősödött a szabadságukért küzdő, vérüket áldozó népek testvéri összefogása, de egyben magasra csapott a bosszút követelő harag a hitlerista Németország és szövetségesei ellen. Németországtól – háborús felelőssége következtében – jelentős területeket elvettek. Több millió németet kitelepítettek a volt Kelet-Poroszországból, Lengyelország nyugati területeiről s a csehszlovákiai Szudéta-vidékről. Ez lett a következménye annak, hogy a lengyelországi és a csehszlovákiai német kisebbség zöme, a fasiszta és soviniszta propaganda által elbódítva, a második világháború előtt és alatt a német imperializmus hódító törekvéseinek eszközévé vált.

A szlovákiai magyar lakosságot is fenyegette a kitelepítés veszélye. Ez ellen azonban fel lehetett lépni, mert a szlovákiai magyarok jelentékeny része az antifasiszta mozgalom soraiban küzdött, és az 1944 nyarán kitört besztercebányai felkelésben is sok ezer magyar vett részt, vállvetve a szlovák antifasisztákkal. A Magyar Kommunista Párt szívósan harcolt a kényszerkitelepítés ellen. Síkraszállt azért, hogy Magyarország csak az önkéntes népcserét fogadja el, ami a szlovákiai magyarok és a magyarországi szlovákok önkéntes áttelepülésének biztosítását, elősegítését jelentette. Az MKP álláspontját e kérdésben az egész demokratikus koalíció osztotta. Sikerült elérni, hogy a Magyarországgal kötött békeszerződésbe a kényszeráttelepítési kötelezettség nem került be.

A kényszeráttelepülés feladását elősegítette az, hogy Csehszlovákiában 1946 májusában a parlamenti választásokon a Kommunista Párt megszerezte a szavazatok 38%-át, a Szociáldemokrata Párt 12,1%-ot kapott, s így munkáspárti parlamenti többség jött létre; néhány hét múlva a Kommunista Párt vezetője, Klement Gottwald lett az új csehszlovák koalíciós kormány elnöke. A csehszlovákiai munkáspártok politikai befolyásának és kormányzati vezető szerepének erősödése megkönnyítette a magyarellenes hangulatok fokozatos visszaszorítását. Ebben természetesen nagy szerepet játszott a népi demokratikus erők magyarországi megerősödése, a Csehszlovákia népei előtt ugyancsak gyűlöletes magyar reakció itthoni térvesztése. A két kormány között létrejött a megegyezés az önkéntes népcseréről. Ezzel megszűnik a szlovákiai magyarok kényszerű kitelepítése Csehszlovákiából. Áttelepült összesen Magyarországról 73 ezer szlovák nemzetiségű, és Szlovákiából 88 ezer magyar nemzetiségű lakos.

Magyarország él azzal a lehetőséggel, hogy Németországot kötelezték a kényszerkitelepítésre kerülő német nemzetiségű lakosság befogadására. Még 1945-ben megkezdődött a magyarországi németek, a svábok kitelepítése; birtokaikat igénybe vették a földreform céljaira. A német ajkú lakosság kitelepítése azonban harc

kérdése lett a koalíció jobb- és balszárnya között. A munkáspártok elérték, hogy a sváb bányászok itt maradhassanak, s küzdöttek azért, hogy csak azokat telepítsék ki, akik a reakció segítőtársai voltak: a sváb kulákságot, a háború alatt „németté" vedlett, Volksbund-taggá vált hivatalnokokat, ügyvédeket stb. A koalíció jobbszárnya viszont éppen ezeknek igyekezett mentesítést biztosítani. Pártközi huzavonák és a helyi hatalmi pozíciók befolyásolták ennek az ügynek az alakulását. A német ajkú lakosság felének sikerült itt maradnia, de hosszabb ideig visszahúzódva él, viselve a németekkel szembeni általános bizalmatlanság terhét.

A békeszerződés Magyarországot jóvátétel fizetésére kötelezi a Szovjetuniónak, Jugoszláviának és Csehszlovákiának okozott károkért. A nyugati hatalmak is támasztottak kártérítési igényeket a nyugati tőke tulajdonában levő magyarországi vállalatokat és egyéb javaikat ért háborús veszteségekért; igényüket nagyon magasra srófolták, olyannyira, hogy az vetekedett a nyugatra hurcolt magyar javak értékével. A Szovjetunió segítségével ezt sikerült elhárítani, s a szerződésben azt is rögzítették, hogy a Nyugatra hurcolt magyar javakat vissza kell szolgáltatni Magyarországnak.

A békeszerződést kötő hatalmak elismerték Magyarország teljes szuverenitását. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság – melynek szervei közvetlenül ellenőrizték a fegyverszüneti egyezményben vállalt magyar kötelezettségek teljesítését – 1947 őszén megszűnik.

A magyar nép nemzeti érzelmeit fájdalmasan érintette, hogy a párizsi békeszerződés a határmódosító igényünknek nem adott helyt. A reakció igyekszik a demokráciára hárítani ezért a felelősséget, holott éppen az ő háborús bűnei következtében került az ország ilyen helyzetbe. Most folytatja a gyűlöletszítást a szomszéd népekkel szemben, megint „hazafias" tógát öltve; célja, hogy nehezítse vagy éppen meghiúsítsa a szomszéd országokkal való baráti kapcsolatok kifejlesztését. Nem érdeke, hogy a demokratikus Magyarország nemzetközi kapcsolatai fejlődjenek, ellenkezőleg, szeretné, ha az ország elszigetelődne, legalábbis mindaddig, amíg itthon hatalmi céljait el nem éri.

A Kisgazdapárt ebben a kérdésben is kettős politikát folytat. Hivatalos nyilatkozataiban elfogadja a párizsi békeszerződést – amelyet a magyar kormány megbízásából a kisgazdapárti külügyminiszter, Gyöngyösi János írt alá –, ugyanakkor fedezi a soraiban tevékenykedő reakciósokat, akik széltében-hosszában a demokrácia elleni hangulatkeltésre és gyűlöletszításra igyekeznek felhasználni a békeszerződés számunkra előnytelen pontjait, mindenekelőtt a határok kérdését.

A forradalmi erőknek a nép iránti kötelessége, hogy szembeforduljanak minden olyan kísérlettel, amely a nemzeti érzelmeket a reális helyzet elködösítésére és a nép félrevezetésére használja fel. Meg kell mondani az igazságot, ha fáj is, és óvakodni kell mindentől, ami kárt okozhat az országnak. Ez az útja annak, hogy a békeszerződés megkötése, szuverenitásunk teljes helyreállítása a népi demokratikus rend további erősödését, az ország gyorsabb talpraállását segítse elő.

A reakció demokráciaellenes és szovjetellenes hangulatkeltésre igyekszik felhasználni azt is, hogy az országnak vállalnia kell a jóvátételi kötelezettséget. E kötelezettségek megtagadása mellett agitálnak, s úgyszólván minden gazdasági nehézség fő előidézőjének nyilvánítják. A forradalmi erők viszont azt hirdetik, hogy a jóvátételi kötelezettségek teljesítése a nemzet becsületbeli ügye. A munkás-

pártok nyíltan kiállnak érte, bár közben a nehéz helyzet miatt kérnek könnyítéseket, és ezt el is érik.

A jóvátételi kötelezettség a volt hitlerista tömb többi országait is terheli. A megtámadott országok legnagyobb anyagi veszteségeit a rájuk tört hadsereg pusztításai és a fasiszta megszállók szervezett rablásai okozták; ehhez járult a több éves honvédelmi háború súlyos terhe, a békés fejlődés megakasztása és visszavetése. A Szovjetuniónak okozott anyagi károk értéke több száz milliárd dollár. Tekintettel arra a pusztulásra, ami Németországot is érte, a győztes hatalmak csupán 20 milliárd dollárban állapították meg a német jóvátételi kötelezettséget, melynek fele a Szovjetuniót, fele az antifasiszta koalíció többi országát illeti. Emellett a külföldön levő német javakat lefoglalták; ezek a szövetséges hatalmak tulajdonába kerültek. A nyugati hatalmak a német békeszerződés megkötését szabotálva lehetővé teszik, hogy Nyugat-Németország kibújjon a Szovjetuniónak, Lengyelországnak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának fizetendő jóvátételi kötelezettség teljesítése alól. A volt hitlerista koalíció többi országának jóvátételi terheit a békeszerződések véglegesítik.

A Szovjetunió – bár a háborús pusztítások és a honvédelmi erőfeszítések okozta rendkívüli nehézségekkel kell megbirkóznia – Németország volt szövetségeseitől igen mérsékelt jóvátételt követelt, Magyarországtól 200 millió dollárt. Jugoszláviával szemben a fizetési kötelezettségünket 70 millió dollárban, Csehszlovákiával szemben 30 millió dollárban állapították meg. Ezt már a fegyverszüneti egyezmény rögzítette, és a békeszerződés megerősítette.

A jóvátétel összege az okozott károknak csak kis hányada, de az ország igen súlyos helyzete következtében mégis komoly terhet jelent. Teljesítését könnyíti, hogy zömében ipari termékek szállításával történik, s így rendelésekhez juttatja a gyáripart, elsősorban a vas- és gépipart. A Szovjetunió számára – 1945-ben kötött megállapodás szerint – hat év alatt kell jóvátételi kötelezettségeinknek eleget tenni. Az első évben 10 millió dollár értékű ilyen jellegű szállítást eszközöltünk. 1946 tavaszán a törlesztési időt magyar kérésre a szovjet kormány nyolc évre meghosszabbította. Az 1946–1947-es gazdasági évre 21,8 millió dollár értékű jóvátételi teher esik; ennek nagyobb felét sikerül azáltal rendezni, hogy a Szovjetunió átveszi a magyar állami tulajdonba került petrozsényi szénbányarészvényeket, 12 millió dollár értékben. 1948-ban pedig a hátralevő kötelezettségek felét a Szovjetunió elengedi.

A népi demokratikus rendszernek előnyös, hogy a potsdami egyezmények értelmében a magyarországi német vállalati és egyéb érdekeltségek szovjet tulajdonba kerültek. Ennek következtében a nyugati tőke befolyása Magyarország gazdasági életére jelentősen visszaszorult. 28 vas-, fém- és gépipari vállalat, 22 textilüzem, 23 vegyészeti gyár, több kereskedelmi vállalat és néhány tucat kisebb-nagyobb cég került szovjet tulajdonba. Emellett számos vállalat volt részben német kézben, amelyek közös magyar–szovjet vállalattá alakultak. Jóvátételi szállításaink jelentős része a szovjet tulajdonba került magyarországi üzemek berendezéseinek pótlását szolgálta. E vállalatok termelése is segítette a stabilizáció végrehajtását és védelmét. A szocialista forradalom győzelme után az első ötéves terv idején, a közös vállalatok megszűnnek, az összes itteni szovjet vállalat a magyar állam tulajdonába megy át.

*

1947 tavaszán tovább éleződik a harc a népi demokratikus front és a burzsoá ellenforradalmi front között. A munkáspártok fontos eszmei-politikai fegyvere a hároméves terv, amelynek elfogadtatásáért küzdenek. A terv feltételezi a nagyipar állami befolyásolásának és irányításának továbbfejlesztését, a kistermelők érdekeltté tételét, és mindenekelőtt a dolgozó tömegek mozgósítását a kívánt célok valóra váltására.

Beruházásokra a terv 6,3 milliárd forintot irányoz elő. Az MKP elsősorban a gazdagok fokozottabb megterhelésével akarja ezt biztosítani; egyrészt vagyondézsmával, ennek kapcsán a háborús és inflációs nyereségből származó vagyon teljes elkobzásával, továbbá erősen progresszív jövedelemadóval. Az SZDP-nek a beruházások fedezésére hasonló elgondolásai vannak. A „Fizessenek a gazdagok!" jelszó a hároméves terv elfogadtatásáért és biztosításáért folyó harc jelszava lett.

1947 május elején a koalíciós pártok értekezlete elfogadja az egyeztetett hároméves tervet, és egyetértésre jut abban is, hogy a beruházási költségeket mindenekelőtt a vagyonosok megterhelésével kell biztosítani. Nyílt vita támad viszont a hitelellátás irányítása, pontosabban a bankállamosítás kérdésében.

Az MKP a négy legnagyobb bank: a Nemzeti Bank, a Hitelbank, a Kereskedelmi Bank és a Leszámítoló Bank államosítását tartja szükségesnek. Nagy Ferencék – akik a TÉBÉ-vel és a GYOSZ-szal szoros kapcsolatot tartanak – élesen szembeszállnak az államosítással, és annak elhárítása céljából valamilyen fajta állami ellenőrzést ajánlanak. Az NPP támogatja a négy nagybank államosítását követelő kommunista álláspontot. Az SZDP viszont az összes bankok állami ellenőrzését ajánlja.

Az MKP ragaszkodik a hiteléletben kulcsszerepet játszó négy nagybank államosításához, s e követelését május 9-én, a párt angyalföldi nagygyűlésén nyilvánosságra hozza. A hároméves terv további propagálásával együtt általános kampányt indít a bankállamosításért. Gyűlések sorozatát tartja, amelyeken a munkások és parasztok száz- és százezrei fejezik ki egyetértésüket e követeléssel.

Az SZDP vezetősége úgy véli, hogy a bankok állami ellenőrzésének vajúdó kérdését kell sürgősen megoldani, és egy olyan szervet kellene létrehozni, amely a magán-pénzintézetek bevonásával végezné a hároméves terv pénzügyi lebonyolítását. E szervet a hitelintézeti ügyekkel foglalkozó hivatal: a Pénzintézeti Központ kebelében kívánja létrehozni. Ezt az állásfoglalást a Népszava május 11-én közli. A Pénzintézeti Központ szociáldemokrata vezetés alatt áll, tehát a javaslat összhangban van az SZDP pártérdekeivel. A további viták során a Pártvezetőség úgy foglal állást, hogy „az egész hitelélet teljes államosítását vagy teljes állami felügyelet alá helyezését" támogatná, a részleges államosítást nem tartja célravezetőnek. Ezt a Népszava május 25-én közli.

Az MKP Politikai Bizottsága viszont kijelenti: „A leghatározottabban ellenez minden olyan javaslatot, amely a hitelszervezet és a bankok állami ellenőrzésével akarja helyettesíteni a nagybankok államosítását. Ugyanakkor természetesen szükségesnek tartja a nem államosított magánbankok és pénzintézetek állami ellenőrzését, és támogat minden ilyen javaslatot." Sajnálja, hogy az SZDP e kérdésben „vagylagos álláspontot van: vagy az egész hitelszervezet államosítását, vagy állami ellenőrzését követeli". Ha az SZDP „egyértelműen az egész hitelszervezet

államosításának álláspontjára helyezkednék és harcot indítana megvalósításáért, az MKP kész lenne teljes erejével támogatni, azzal a feltétellel, hogy a bankok döntő részének államosítása augusztus 1-ig megtörténjék". Ezt az állásfoglalást a Szabad Nép május 28-án közli.

Még ugyanezen a napon a Gazdasági Főtanács határozatot hoz a fenti négy nagybank és még további kilenc bank állami ellenőrzés alá helyezéséről; miniszteri biztosokat küld ki ezekbe a bankokba. Ez a rendszabály az államosítás előkészítését szolgálja. Az SZDP vezetősége – leküzdve a párt jobboldalának ellenállását – üdvözli e lépést, s kifejezi készségét, hogy az MKP-val együtt küzdjön az egész hitelszervezet államosításáért. Ilyen alapon jut a két munkáspárt egységes álláspontra.

Eközben folytatódik a fasiszta összeesküvés szálainak további felderítése. Ennek során az MKP nagyobb nyomatékkal követeli a Kisgazdapárt több vezetőjének, köztük Nagy Ferencnek is a felelősségre vonását amiatt, hogy az FKP az összeesküvők fedezékévé válhatott. Felmerült az is, hogy Nagy Ferenc szintén részese lehetett az összeesküvésnek. Ő maga üdülés címén előzőleg Svájcba utazott. Az MKP javaslatára a minisztertanács május 28-án felszólította, hogy haladéktalanul térjen haza, és tisztázza magát az ellene felhozott vádakkal szemben. Ez éppen azon a napon történt, amikor a Gazdasági Főtanács meghozta döntését a 13 bank állami ellenőrzés alá helyezéséről. A két munkáspárt külön nyilatkozatot adott ki, amelyben Nagy Ferenc haladéktalan lemondását is követeli.

Nagy Ferenc május 30-án nyilatkozatban bejelentette lemondását, de a hazatérést megtagadta. Disszidálása újabb lökést ad a Kisgazdapárt bomlásának. Több vezető kisgazdapárti politikus követi az ő példáját, és kiszökik az országból. Különböző jobboldali csoportok kiválnak az FKP-ból, átmennek a Sulyok-pártba, vagy új pártokat kezdenek alakítani. A reakciós blokk, amely 1945 nyarán és őszén a Kisgazdapárt mögé tömörülve megszerveződött, most részeire hullik szét.

A Kisgazdapárt teljes bomlását a demokratikus szárny képviselői próbálják megállítani, mégpedig úgy, hogy együttműködésüket a Baloldali Blokkal egyértelművé tegyék és megerősítsék. Új vezetőség kerül a párt élére; elnökké Dobi Istvánt választják.

A koalíciós pártok megegyezése alapján Dinnyés Lajos az új miniszterelnök. Dinnyés a Kisgazdapárt egyik régi, felszabadulás előtti vezető képviselője, aki a koalíciós harcok során az FKP balszárnyához csatlakozott. 1947 márciusában – amikor az összeesküvők pártolása miatt a kisgazda honvédelmi miniszternek is távoznia kellett – ő vette át a honvédelmi tárca vezetését, s most a miniszterelnöki tisztséget. A Dinnyés-kormányban hét képviselője van az FKP-nak, s közülük négy a párt balszárnyához tartozik. Az MKP-nak és az SZDP-nek korábbi négy-négy képviselője marad a tagja; a NPP képviseletében Veres Péter vállal miniszteri tárcát.

A Dinnyés-kormány terjeszti be a képviselőházban a hároméves tervről szóló törvényjavaslatot, s ezt a parlament július elején törvényerőre emeli. 1947. augusztus 1-én megkezdődik a terv végrehajtása. Felállítják a Tervhivatalt. Pártközi megegyezéssel elnökévé Vajda Imrét, az SZDP képviselőjét, főtitkárává Berei Andort, az MKP képviselőjét nevezik ki.

A hároméves terv megkezdése nagy politikai sikere a két munkáspártnak, min-

denekelőtt a Kommunista Pártnak. Az MKP-nak vezető szerepe volt a terv kidolgozásában. Képessé tette a feladatra felkészültsége, s megkönnyítette munkáját az, hogy hasznosítani tudja a szovjet tervgazdálkodás tapasztalatait. Bátorítólag hat egyes népi demokratikus országok ilyen kezdeményezése is; Csehszlovákia, Bulgária, Jugoszlávia már 1947 elején, Lengyelország 1947. július 1-én tért a tervgazdálkodás útjára.

Hamarosan kitűnik, hogy a tervgazdálkodás bevezetése, kellő politikai feltételek mellett, a szocialista átalakulás nagy erejű fegyvere.

*

A hároméves terv parlamenti elfogadása után napirendre kerül az új választások kiírása. Az MKP ezt még tavasszal felvetette, s a Baloldali Blokk többi pártja is támogatta. Az MKP Politikai Bizottsága eredetileg őszi választásokra gondolt, de Nagy Ferencék szökésével, a Kisgazdapárt széthullásával az események meggyorsulnak. Július 12-én pártközi értekezleten megállapodás születik a képviselőház feloszlatásáról és az új választások kiírásáról.

Eközben folytatódik a harc a széthulló jobboldali erőkkel. A képviselőház Sulyok-párti és egyéb jobboldali csoportjai nyíltan elutasították a hároméves tervet és mindent, ami az ország szocialista átalakulását segíti; parlamenti ellenállásuk azonban meddőnek bizonyult. A reakció egyes csoportjai hatalmi pozícióik elvesztése feletti dühükben gyújtogatások és más kártevő akciók sötét útjára tértek. Június 14-én tűzvész pusztított a Hofherr-gyár öntödéjében, július 4-én a Beszkárt kispesti kocsitelepén, július 10-én a Ganz Hajógyárban, július 21-én a Nemenyi Papírgyárban.

A forradalmi erők a hároméves terv megvalósítását készítik elő, az ellenforradalmi bandák a kártevést, a gyújtogatást állítják szembe ezzel. Sulyok-párti és egyéb reakciós politikusok pedig tapsolnak a gyújtogatóknak, további gaztettekre serkentik őket. Mindez a nép nagy felháborodását váltja ki; kíméletlen leszámolást követelnek a kártevőkkel és pártfogóikkal is. A munkásság ugyanekkor erősebb gyári őrségeket szervez, s a kárt szenvedett üzemekben hozzáfog a gyors helyreállításhoz.

A Sulyok-párt ezekben a harcokban súlyosan kompromittálódik, s a választások kiírása után feloszlik, vezére disszidál. A jobboldali erők új pártokat szerveznek, hogy ezek révén kapcsolódjanak be a választásokba. Pfeiffer Zoltán, a Kisgazdapártból eltávolított ügyvéd vezetésével alakul egy párt, amely a neofasizmus szennyes zászlóját emeli fel. Barankovics István konzervatív politikus vezetésével pedig egy klerikális párt létesül, s a női szerzetesrendek támogatásával is működik egy párt, Slachta Margit vezetésével. Balogh István páter, volt kisgazdapárti vezető szintén új pártot szervez. A választásokon indul még – mint 1945-ben is – a Polgári Demokrata Párt és a Radikális Párt.

A koalíciós pártok közötti versengés mérséklése céljából a Kommunista Párt azt ajánlja, hogy a koalíció négy pártja „kössön egymással *választási szövetséget*, újítsa fel a reakció és a fasizmus elleni közös harc, valamint a hároméves terv nagy országépítő feladatának közös vállalása jegyében a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontot". Olyan választási szövetségről van szó, amelynek résztvevői

külön listákkal indulnak, s mandátumaikat a kapott szavazatok arányában nyerik el. A választási szövetség létrejön, ami kifejezi a demokratikus erők együttes szembenállását a reakciós erőkkel. Egymás közti választási versengésüket azonban ez csak mérsékli, de nem szünteti meg.

Különösen nagy gondot okoz az MKP és az SZDP közötti versengés várható kiéleződése. Ennek mérséklése céljából az MKP Politikai Bizottsága közös nyilatkozat kiadását ajánlja az SZDP vezetőségének, amely azt elfogadja. A nyilatkozat leszögezi, hogy a választásokat „a munkásegység szellemében fogják megvívni, nem egymás, hanem a közös ellenség ellen: leküzdve és kiküszöbölve a választási harcban sokszor elkerülhetetlen súrlódásokat". E nyilatkozat segítségével csak részben sikerül normális határok közé szorítani a két párt között is folyó választási versenyt. A megállapodást helyenként az MKP tagjai, másutt az SZDP tagjai sértik meg. Az SZDP jobboldali elemei eleve túlteszik magukat a megegyezésen; agitációjuk elsősorban az MKP és a Szovjetunió ellen irányul.

Az SZDP vezető gárdájában messzemenő remények keletkeztek a választások kimenetelét illetően. A jobboldaliak, a centrumhoz tartozók, de részben még a baloldal képviselői is azt gondolják, hogy a Kisgazdapárttól elfordult tömegek elsősorban az SZDP mellé állnak, s pártjuk az ország vezető pártja lesz. E reményeknek tápot ad az a körülmény, hogy akik elhagyták a Kisgazdapártot, azoknak egy része, főleg hivatalnokok, a Szociáldemokrata Pártba lépnek.

Az SZDP balszárnyának helyzetét nehezíti az új fedezéket kereső volt FKP-tagok betódulása a pártba. További gondot okoz számára az is, hogy a párt tagságának egy része, mégpedig éppen a balszárny mögött állók közül, átlép a Kommunista Pártba. A politikai küzdelem tapasztalatainak és az MKP növekvő befolyásának ez is egyik következménye. Azonban az átlépések mögött az a nagyon fontos tényező rejlik, hogy a forradalmi fejlődés menetében az SZDP munkástagságának és funkcionáriusgárdájának zöme eszmeileg mind közelebb kerül a Kommunista Párthoz. Ez erősíti az SZDP balszárnyának tömegtámaszát, az MKP-ba való átlépések ellenére is.

Az SZDP tekintélyének komoly kárt okoz Peyerék tevékenysége. A Pártvezetőség ugyan visszautasítja támadásaikat az egységfront-politika ellen, de eltávolításukra nem tudja elszánni magát. A Kéthly–Szélig-szárny, de még a Bán Antal vezette centrum is pártérdeknek tekinti, hogy Peyerék antikommunista tevékenységét szintén hasznosítsák a választási harcban. Viszont Kéthlyéket is megdöbbenti, hogy közvetlenül a választások előtt Peyer bejelentette: otthagyja a Szociáldemokrata Pártot, és a Radikális Párt listáján vállal jelöltséget. Az SZDP vezetősége párt- és osztályárulásként bélyegzi meg e lépést, megállapítva, hogy Peyerék „maguk rekesztették ki magukat a proletariátus soraiból". A Peyer-ügy, amely a két munkáspárt között nemegyszer éles vita tárgyát képezte, mint munkásmozgalmi kérdés ezzel végleg lezárul.

A választásokra augusztus 31-én kerül sor. A szavazásra jogosultak 90%-a, ötmillió állampolgár járul az urnák elé.

A Kommunista Párt előretört. A szavazatok 22,2%-át kapta és 100 mandátumot, az 1945 őszi 17%-kal és 70 mandátummal szemben. Nagy-Budapesten a szavazatok 27,5%-át szerezte meg. Az MKP az ország és a főváros legnagyobb pártja, a képviselőház első pártja lett. Választási sikere annak a szívós harcnak az

eredménye, amelyet a földreform védelméért, a pénzügyi stabilizációért, a nagytőke visszaszorításáért, a hároméves tervért, a burzsoá ellenforradalmi blokk szétzúzásáért folytatott.

A Szociáldemokrata Párt visszaesett, a szavazatok 14,6%-át kapta. Az FKP-tól elforduló tömegek nem az SZDP-re szavaztak. Az MKP viszont jelentős munkásrétegeket hódított el tőle. Jobboldali elemeinek kommunistaellenes és szovjetellenes agitációja is szerepet játszott abban, hogy újabb munkásrétegek távolodtak el a Szociáldemokrata Párttól. Szertefoszlottak tehát a remények, hogy az SZDP az ország első pártjává válhat.

A Kisgazdapárt összezsugorodott, csupán a szavazatok 15,1%-át kapta a korábbi 57%-kal szemben. A párt tisztulása még nem fejeződött ugyan be, de szavazói most már döntően a népi demokratikus tábort erősítették.

A Parasztpárt növelte képviseletét; a szavazatok 8,7%-át kapta a korábbi 7%-kal szemben. Az FKP-tól hódított el paraszti és részben értelmiségi szavazatokat. Választási sikere megerősíti a párt balszárnyát, mert igazolta az MKP-val való szoros együttműködés politikáját.

A négy koalíciós párt megkapta a szavazatok 60,8%-át és a mandátumok 66%-át. A mandátumtöbblet abból adódik, hogy a választási törvény értelmében, ha valamelyik párt vagy pártszövetség megszerzi a szavazatok 60%-át, akkor valamivel több mandátumhoz jut, s ez szilárdabb parlamenti többséget biztosít a részére. Az együttesen szerzett mandátumtöbbleten a négy párt a szavazatok arányában osztozott.

A nagytőke testületei – így a TÉBE és a GYOSZ – továbbá az egyházi reakció és a különböző fasiszta csoportok főleg a Barankovics-pártot és a Pfeiffer-pártot támogatták. Segítségükkel a Barankovics-párt a szavazatok 16%-át, a Pfeiffer-párt 14,2%-át szerezte meg. A Slachta-párt a szavazatok alig 1,3%-ával törpepárt maradt. Együttesen ez a tábor jelentős parlamenti képviselethez jutott, de a kormányzati pozíciókból ki van szorítva.

A Barankovics- és a Pfeiffer-párt hasznot húzott a koalíciós pártok egymás közti versengéséből; az FKP, az SZDP és helyenként az NPP választási propagandájában teret kapott antikommunizmus az ellenforradalmi pártok malmára hajtotta a vizet. E választási eredményeknek egyik fő forrása az, hogy a horthysta és egyéb fasiszta ideológia még jelentős kispolgári-paraszti tömeget befolyásol. Emellett az egyházi reakciónak messzemenően sikerült a hívőkre gyakorolt vallási befolyását is felhasználnia az ellenforradalmi pártok politikai támogatására, bár nem olyan mértékben, mint 1945 őszén. Az alsó papság növekvő része elhárítja az ellenforradalmi erők politikai szolgálatát, úgy is, mint a nemzetre károsat, úgy is, mint az egyház érdekeit veszélyeztetőt.

A Balogh-párt a szavazatok 5%-át, a Radikális Párt és a PDP együttesen pedig kevesebb mint 3%-ot kapott. Ezek a pártok is a kormányzati pozíciókon kívül állnak, de az ellenforradalmi tábortól elhatárolják magukat. Soraikban erősödik, majd dominálóvá lesz a lojalitás a kormánykoalíció és a népi demokratikus hatalom iránt.

A választások után erőteljesebbé válik a reakció kiszorítása a hatalmi pozíciókból, és meggyorsul az ország szocialista átalakulása. Ennek útját is heves politikai összecsapások jelzik, de a demokratikus erők előrehaladása feltartóztathatatlan.

A forradalmi erők magyarországi előretörése olyan körülmények között történik, amikor a többi népi demokratikus országban is előrehalad a munkásosztály harca a szocialista forradalom győzelemre viteléért. A Szovjetunióval és egymással összefogva kialakul a szocialista országok közössége: *a szocializmus világrendszerré válik.*

Ezzel egyidőben fellendül a népek felszabadító harca a gyarmattartó hatalmak ellen, különösen Ázsiában.

A népi demokratikus országok fejlődése és az ázsiai népek erőteljes felszabadulási küzdelme kedvezőbb nemzetközi feltételeket teremt a fejlett tőkésországok munkásságának harcához is a monopóliumok hatalmának visszaszorításáért. Ezzel szemben az amerikai és az angol csapatok jelenléte messzemenő támogatást biztosít a nyugat-európai országok reakciós köreinek. A küzdelem tehát bonyolult, s alakulása döntően függ attól, hogy fennmarad-e a munkásság harci egysége, avagy sikerül azt ismét megbontani.

A tőkésvilág vezető hatalma, az Egyesült Államok általános akciót indított az imperializmus pozícióinak megerősítéséért. 1947 tavaszán „Marshall-terv"-nek nevezett segélyprogramot hirdetett, sok százmillió dollár kölcsönt ígérve a háborúban leromlott európai országok gazdasági helyreállítására. Az amerikai uralkodó körök célja az, hogy megerősítsék a burzsoázia politikai hatalmát, s kedvező feltételeket teremtsenek az amerikai tőke fokozott európai behatolásához. Sürgetik, hogy számolják fel az 1944–1945-ben alakult antifasiszta nemzeti koalíciókat, és szorítsák ki a kormányokból a kommunista pártokat. Ez utóbbit szorgalmazza Anglia munkáspárti kormánya is. Bár gondot okoz számára, hogy az amerikai tőke elsősorban a nyugatnémet gazdaság talpraállítását és saját céljaira való felhasználását kívánja, az antikommunista akcióban mégis szoros együttműködésre lép a világuralomra törő amerikai imperializmussal.

Franciaországban a jobboldali erők angol–amerikai támogatással, a Francia Szocialista Párt közreműködésével 1947 májusában megbuktatták az antifasiszta nemzeti koalíciót, és kiszorították a kormányból a Kommunista Pártot. A francia gyarmati hadsereg még ezt megelőzően hadjáratot indított Vietnamban, hogy az országot ismét a francia imperializmus jármába kényszerítse. E háború fő támogatója az amerikai imperializmus, amely a francia gyarmatosítók hátán akar ide behatolni és a vezető szerepet magához ragadni. A vietnami háború egyben a francia munkásegység felbomlasztásának is egyik fő eszköze lett. A Szocialista Párt támogatja e „szennyes háborút", a Kommunista Párt harcol ellene.

Olaszországban ugyancsak 1947 májusában buktatták meg az antifasiszta nemzeti koalíciót. A Szocialista Párt itt fenntartja együttműködését a Kommunista Párttal. A Szocialista Párt jobbszárnya akciót indít a kommunistákkal való együttműködés ellen, s miután akaratát nem tudja keresztülvinni, pártszakadást hajt végre: külön Szociáldemokrata Pártot alakít.

Görögországban az angol–amerikai intervenció korábban is katonai erővel támogatta a görög népre kényszerített monarchista uralmat. Angol katonai segítséggel még 1945-ben feloszlatták a Görög Népi Felszabadító Hadsereget, az ELASZ-t, és hozzáláttak az emigrációból visszatért monarchisták hadseregének

kiépítéséhez, majd a népi erőkkel való teljes leszámoláshoz. 1946 végén a Kommunista Párt vezetésével új népi fegyveres erő szerveződött, a Görög Demokratikus Hadsereg, amely három éven át vívja hősies harcát az amerikai és angol támogatás révén nagy túlerőre jutott monarcho-fasiszta hadsereggel.

Indonéziában röviddel az Indonéz Köztársaság kikiáltása után angol és holland gyarmatosítók indították meg piszkos háborújukat a gyarmati uralom visszaállításáért. Kínában pedig 1946 nyarán a Csang Kaj-sek kormányzat indított nagy amerikai segítséggel általános támadást a forradalmi erők által felszabadított területek ellen.

Az angolszász hatalmak próbáltak beavatkozni az európai népi demokratikus országok életébe is. Követségeik kiterjedt kapcsolatokat építettek ki a reakciós körökkel, köztük a koalíciós pártokban működő jobboldali csoportokkal. Mint a „demokrácia védelmezői", diplomáciai jegyzékekben tiltakoztak az ellenforradalmi összeesküvők letartóztatása, a jobboldali politikusoknak a kormányból való kiszorítása miatt. Közbelépéseikkel azonban csak megkönnyítették a kommunisták számára a reakciós körök, köztük az összeesküvők és az angolszász hatalmak kapcsolatainak leleplezését.

Az angol–amerikai közbelépés sikert ér el a nyugat-európai országokban és Görögországban. Az európai népi demokratikus országok belügyeibe való beavatkozási kísérleteik azonban kudarcot vallanak, és nagy vereségeket szenvednek Ázsiában is.

Kínában a forradalmi hadsereg a Kommunista Párt vezetésével 1947 tavaszán ellentámadásba ment át, hatalmas lendületet vett az antifeudális és antiimperialista forradalom. Az amerikai imperialisták növekvő segítsége hiábavalónak bizonyul, a Csang Kaj-sek-rendszer már képtelen feltartóztatni a nagy és jól szervezett forradalmi hadjáratot. Újabb és újabb területek szabadulnak fel, amelyeken néphatalom létesül.

Kommunisták vezetésével kibontakozik Vietnam, Laosz és Kambodzsa népeinek fegyveres szabadságharca a francia gyarmatosítók és amerikai segítői ellen. Hosszú évekig folyik a küzdelem, amely megmutatja a világnak e népek hősiességét és nagyszerű küzdőképességét, s azt is, hogy az imperialisták már nem képesek visszaállítani régi gyarmati hatalmukat.

Indonéziában a gyarmatosítók a katonai intervenció mellett az antiimperialista front jobbszárnyán levő vagyonos osztályok és a kommunisták által vezetett forradalmi erők közötti ellentétekre is messzemenően építenek. Az imperialistaellenes nemzeti front helyzetét rendkívül megnehezíti, hogy az indonéz jobboldal 1948-ban a kommunistákkal való leszámolásra és az imperialistákkal való megegyezésre vesz irányt. A régi gyarmati uralmat azonban itt sem lehet többé visszaállítani, s 1949-ben – Indonézia számára előnytelen szerződések ellenében – elismerik az ország függetlenségét. Indonézia később, a nemzeti összefogás megerősödésével, hatálytalanítja a rákényszerített szerződéseket, és kimondja teljes függetlenségét.

Lendületet vett a függetlenségi mozgalom Indiában is. Az angol uralkodó körök hosszas alkudozások után kompromisszum segítségével próbálták megőrizni legnagyobb gyarmatukon a brit fennhatóságot. E célból 1947 nyarán messzemenő belső önkormányzatú, úgynevezett domíniumi státuszt biztosítottak Indiának, de úgy, hogy kettéosztották. Különválasztották Pakisztánt, véres összeütközéseket

robbantva ki India és Pakisztán között. Mindkettő külön domíniummá alakult. Azonban 1948-ban India is, Pakisztán is kimondja a teljes függetlenségét, amit Anglia kénytelen tudomásul venni. Független államma válik Burma is.

Az imperialista iga lerázásáért küzdő népek harcának a Szovjetunió ereje, megnövekedett nemzetközi tekintélye nyújtja a legnagyobb segítséget. Emellett az európai népi demokratikus országok forradalmi erőinek győzelmei is új ösztönzést adtak és adnak a felszabadulási mozgalmaknak.

■

A világhelyzet változása választ elé állította a nyugat-európai szociáldemokrata pártokat. A munkásság érdekei azt követelték, hogy a munkáspártok tartsák fenn és fejlesszék tovább együttműködésüket, amely a fasiszta barbárság és a német imperializmus világuralmi törekvései elleni harcban létrejött. Viszont a nyugat-európai szociáldemokrata pártok jobboldali vezetői akciót indítottak a kommunista pártokkal való együttműködés ellen. Az angol Munkáspárt igyekezett összefogni és irányítani a jobboldali szociáldemokraták nemzetközi akcióit. Vezetésével létrehozták a szociáldemokrata pártok tájékoztató irodáját, amelyet később „Szocinform"-nak neveztek. A szociáldemokrata pártok baloldali erői szemben állnak az egységbontó törekvésekkel. Attlee és társai azonban keresztülviszik a Szocinformban politikájukat, s a népi demokratikus országok szociáldemokrata pártjait is igyekeznek antikommunista irányba tolni. Mindez növeli az ellentétet a Szocinform és a népi demokratikus országok szociáldemokrata pártjai között.

Magyarországon a horthysta összeesküvés felszámolásában az SZDP az MKP-val vállvetve küzdött, viszont az angol munkáspárti kormány az SZDP-t is hátba támadta, amikor a washingtoni kormánnyal együtt az összeesküvők védelmére kelt. Az SZDP ezért nehezen tudja hasznosítani az angol Munkáspárt nemzetközi tekintélyét. A Francia Szocialista Párttal való kapcsolatainak kiaknázását is nehezíti e párt részvétele az antifasiszta nemzeti koalíció megbuktatásában és bűnrészessége a vietnami háborúban. Az Olasz Szocialista Párt elhatárolja magát a Szocinform jobboldali pártjaitól, és folytatja az együttműködést az Olasz Kommunista Párttal; ez segíti az SZDP-t is, mindenekelőtt a párt baloldalát.

Az antikommunista blokkpolitika útjára tért szociáldemokrata pártok akkor bontják meg az antifasiszta munkásegységet, amikor az angolszász imperialisták új háborús tömböt szerveznek a Szovjetunió, a népi demokratikus országok és a felszabadulásukért küzdő népek ellen.

Az új helyzetben a kommunista pártoknak új feladatokat kell megoldaniuk. Ennek elősegítése érdekében 1947 szeptember végén kilenc európai kommunista párt – a bolgár, a csehszlovák, a francia, a jugoszláv, a lengyel, a magyar, az olasz, a román és a szovjet párt – együttes értekezletet tart Lengyelországban. Itt elfogadnak egy Nyilatkozatot a nemzetközi helyzetről.

A Nyilatkozat megállapítja, hogy a második világháború befejezése után a nemzetközi életben két ellentétes politikai irányzat alakult ki; egyrészt „a Szovjetunió és a demokratikus országok politikája, amely az imperializmus aláásására és a demokrácia megszilárdítására irányul, másrészt az Egyesült Államok és Anglia politikája, amely az imperializmus megerősítésére és a demokrácia megfojtására irá-

nyul". Az imperialista tábor, s ennek élén az Egyesült Államok, nagy aktivitást fejt ki mind katonai téren, mind pedig a gazdasági terjeszkedés és az ideológiai harc területén. „A tegnapi agresszorokat – Németország és Japán kapitalista mágnásait – Amerika új szerepre készíti elő, hogy az Egyesült Államok politikájának eszközévé váljanak Európában és Ázsiában."

A Nyilatkozat azt is megállapítja, hogy az imperialista politika érvényesítésében „különleges szerepet játszik a jobboldali szociáldemokraták áruló politikájának felhasználása". Kiemeli Attlee és társainak szerepét Angliában, s a hozzájuk hasonlókét más országokban.

A háborús veszély kérdésében a Nyilatkozat megállapítja. „Óriási a különbség az imperialisták új háború indítását célzó kívánsága és egy ilyen háború megszervezésének a lehetősége között. A világ népei nem akarnak háborút. A béke pártján álló erők annyira jelentősek és hatalmasak, hogy ha ezek az erők a béke védelmében szilárdak, ha állhatatosságot és hajthatatlanságot tanúsítanak, akkor az agresszorok tervei teljes kudarcot vallanak." A munkásosztály számára most „a legfőbb veszély saját erőinek lebecsülése, az imperialista tábor erőinek túlbecsülése". Az agresszió politikájával szemben tömörülniük kell az antiimperialista és demokratikus erőknek.

A Nyilatkozat felhívja a figyelmet a nemzeti szuverenitás védelmére is. A kommunista pártok fontos feladatának tekinti, hogy harcoljanak a nemzeti függetlenséget védő erők összefogásáért, az amerikai behatolás növekvő veszélyével szemben.

Az amerikai kormány segélyígérete illúziót kelt, gazdasági zsarolása és az atommonopóliummal való fenyegetődzése viszont kishitűséget és bizonytalanságot ébreszt a nyugat-európai közvéleményben. A jobboldali szociáldemokrata vezetők is az amerikai nyomás és egyben az amerikai segélyekhez fűzött illúziók hatása alatt állnak. Képviselik és terjesztik a kishitűséget az imperialisták elleni harcban, a behódolást az amerikai agresszorok előtt; politikájuk igazolásaként növekvő erővel kapcsolódnak be a „szovjet támadás" veszélyéről szóló koholmányok terjesztésébe és az általános antikommunista propagandába.

Az imperialisták és segítőtársaik propagandájával szemben rendkívül fontos tudatosítani, hogy az amerikai uralkodó körök a nyugat-európai országok szuverenitását is fenyegetik. Tudatosítani kell azt is, hogy az amerikai atommonopólium ellenére a béke erői túlsúlyban vannak a háború erői felett, és meghiúsíthatják az agresszorok terveit. A kommunista pártoknak küzdeniük kell a nemzeti szuverenitás védelméért, a munkásság erőinek összefogásáért, a jobboldali szociáldemokraták áruló politikája és egységbontása ellen. A Nyilatkozat nagy érdeme, hogy felhívja erre a kommunisták és az egész nemzetközi munkásmozgalom figyelmét.

A Nyilatkozatnak fogyatékossága viszont, hogy a jobboldali szociáldemokraták elleni harc fontosságát hangsúlyozva, nem hívja fel a figyelmet arra is, hogy harcolni kell a szociáldemokrata pártok visszatéréséért a kommunista pártokkal való együttműködés útjára. Az előállt helyzetben ugyanis újjáéled a veszély, hogy az antikommunista blokkpolitika útjara tért szociáldemokrata pártokkal szemben támadt jogos harag visszatéríti a kommunistákat a „csak alulról való egységfront" szektás vonalára, amelynek káros voltát a Komintern VII. kongresszusa 1935-ben kimutatta.

A kilenc európai testvérpárt tanácskozása megállapítja annak szükségességét,

hogy tapasztalataikat rendszeresen kicseréljék és tevékenységüket önkéntesen összehangolják. A nemzetközi helyzet bonyolultabbá válása ezt sürgetővé teszi. Ezért elhatározták, hogy a kilenc párt közös *Tájékoztató Irodát* létesít, amely a pártok két-két képviselőjéből áll. A Tájékoztató Iroda – melyet később Kominformnak is neveznek – lapot is kiad, *Tartós békéért, népi demokráciáért* címmel.

*

Az 1947-es magyarországi választások kimenetele, a Kommunista Párt választási sikere megerősíti a forradalmi erők helyzetét. A választások eredménye ugyanakkor átmeneti politikai megrázkódtatást idéz elő a Szociáldemokrata Pártban és a Kisgazdapártban.

Ezt a megrázkódtatást a jobboldali erők arra használják fel, hogy újabb kísérletet tegyenek a népi demokratikus nemzeti koalíció felrobbantására és jobboldali fordulat végrehajtására. E próbálkozásban összefog a neofasiszta Pfeiffer-párt, valamint az FKP-ban még tevékeny jobboldal. A Balogh-pártot is bekapcsolni remélik terveik végrehajtásába, és számolnak azzal, hogy hatékony együttműködésre léphetnek az SZDP jobboldali csoportjaival.

Az SZDP jobbszárnya és centruma közvetlenül a választások után együttes rohamot intéz a párt baloldali vezetői ellen. A jobbszárny a kormányból való kilépést, a koalíció felrobbantását sürgeti, bízva egy antikommunista blokk létrehozásának a lehetőségében. A centrum ettől húzódozik, egy reakciós blokk lehetősége aggodalommal tölti el, de azzal egyetért, hogy a Pártvezetőség fenyegetésként felvesse a koalícióból való kiválást, ha az MKP nem biztosítja a szociáldemokrata igények teljesítését. Messzemenő választási reményeik meghiúsulásáért ugyanis a Kommunista Pártot teszik felelőssé. Szemére hányják, hogy a választási harcban – a jobboldali szociáldemokraták antikommunista, egységfrontellenes agitációjával szemben – a két párt egyesülésének gondolatát népszerűsítette.

Az SZDP választási visszaesését a Népszava, az MKP elleni szemrehányásözön közepette, azzal is magyarázza, hogy a demokráciaellenes elemek szavazati jogának megvonása során sok ezer SZDP-tagot hagytak ki a választói névjegyzékből. A valóság viszont az, hogy az MKP Politikai Bizottsága a két párt együttműködése érdekében a kommunisták elé azt a feladatot állította, hogy segítsék elő minden olyan kihagyottnak a névjegyzékbe való felvételét, akit az SZDP kíván, bármilyen múlt áll az illető mögött. A Szabad Nép, visszautasítva a Népszava támadásait, konkrét példákat említ, amikor egyik-másik körzetben az SZDP kevesebb szavazatot kapott, mint ahány embert az eredetileg kihagyottak közül mint SZDP-tagokat a választási névjegyzékbe visszavétettek. Olyan példát is említ, amikor a Szociáldemokrata Párt szavazatvesztesége két-háromszorosan felülmúlta a választási névjegyzékből kihagyottak összlétszámát. Az MKP ismételten figyelmeztet arra, hogy az egymás elleni hangulatkeltés helyett a két pártnak össze kell fognia az előttük álló további feladatok együttes megoldására.

A Szociáldemokrata Pártnak választania kell: folytatja-e a harcot együtt a Kommunista Párttal a hároméves tervért, a bankok államosításáért, a szocializmus győzelméért, vagy feladja azt, ellenzékbe vonul, illetve valamilyen antikommunista blokk létesítését segíti. A párt baloldali vezetőinek csak nagy erőfeszítések árán

sikerül megértetniük, hogy a koalícióból való kivonulás, a hatalmi pozíciók feladása a párt összezsugorodását és szétesését idézné elő. Emellett azonban ők is követeléseket támasztanak az MKP-val szemben, s a további együttműködés fejében nagyobb részesedést igényelnek a hatalmi pozíciókból. Az SZDP vezetősége eme igényeknek azzal ad nyomatékot, hogy a szociáldemokrata miniszterek szeptember elején távol maradnak hivatalaikból, és nem mennek fel a minisztertanács ülésére.

Az MKP szeptember 6-án Budapesten nagygyűlést tart, amely sürgeti az új kormánynak, a „munka kormányának" mielőbbi megalakítását. 300 ezer ember vonult a Hősök terére, lelkesen ünnepelve az MKP választási győzelmét. „Lássunk hozzá az építőmunkához!", „Pusztuljon a reakció!", „Éljen a munkásegység!" – hangzanak a tömeg jelszavai. E gyűlés, amelyen sok ezer szociáldemokrata munkás is részt vett, a fővárosi dolgozók döntő többségének hangulatát fejezi ki, követelve minden építő erő összefogását s a reakciós mesterkedések meghiúsítását.

A Kommunista Párt a politikai küzdelem előterébe a munkásegység és a Függetlenségi Front megerősítését, az új kormány haladéktalan megalakítását és a neofasiszta Pfeiffer-párt elleni kíméletlen harcot állítja. Mint az ország és a képviselőház legerősebb pártja, előterjeszti kormányprogramját is a sürgős tennivalók megoldására. Ennek első pontja a bankállamosítás végrehajtása.

Eközben az MKP kezdeményezésére a két munkáspárt összekötő bizottsága tárgyalásokat folytat a további együttműködésről. Az MKP, bár a parlament legerősebb pártja, nem igényli a kormányelnöki tisztséget, de növelni kívánja kormányzati pozícióit, ha mérsékelten is; az SZDP igényeinek egy részét szintén támogatja. Többszöri tárgyalások eredményeként az együttműködés a két párt között rendeződik. Ennek kapcsán írja szeptember 11-én a Szabad Nép: „Nélkülünk senki sem zúzza szét a külföldi reakció zsoldjába szegődött, még mindig erős magyar reakciót, senki sem nyeri meg a félrevezetett tömegeket. Nélkülünk senki sem dolgozza ki és valósítja meg az ország felépítésének, a nem csekély gazdasági nehézségek leküzdésének, a magyar demokrácia erkölcsi megtisztításának kormányzati programját. Nélkülünk senki sem valósítja meg a háborús sebek begyógyításának, a népjólét emelésének, a nemzet újjászületésének nagy hároméves tervét. Nélkülünk senki sem teszi Magyarországot a szomszédokkal való barátság, a világbéke, a Duna-völgyi béke őrévé és támaszává. Ezért kell a munkásegység. Ezért lesz munkásegység!"

Az MKP a további tennivalókkal kapcsolatban egyetértésre jut az NPP-vel is. Az FKP-vel szintén tárgyalásokat folytat, de ezt – bár csak rövid időre – megzavarja a jobboldal puccskísérlete.

A Kisgazdapártban maradt reakciósokat felbátorította a Barankovics-párt és a Pfeiffer-párt választási sikere, valamint az SZDP jobbszárnyának lázadási kísérlete. Pártjukban puccsot szerveztek, hogy a vezetést rajtaütésszerűen kézbe vegyék, és megkíséreljék a fúziót, az egyesülést a Pfeiffer-párttal és a Balogh-párttal. E fúzió révén az egyesült Kisgazdapárt válna a képviselőház legerősebb pártjává, amely – remélték a puccsisták – a Barankovics-párttal és az SZDP jobboldalához tartozókkal koalícióra lépve, parlamenti többséget biztosítana egy jobboldali fordulathoz.

Szeptember 11-én az FKP országos választmánya új vezetőséget választ, s a jobboldal listáját kis többséggel megszavazzák. Az MKP nem hajlandó utat nyitni

A vasasszakszervezet székházában bejelentik a száz munkásnál többet foglalkoztató üzemek államosítását. 1948. március 25.

Az államosított Ocll Antal Vasöntöde és Gépgyár (mai neve: Április 4-e Gépgyár)

Kádár János megnyitja
az egyesülési kongresszus nagygyűlését.
1948. június 12.

e jobboldali elemeknek a kormányzati pozíciókba való visszatérésükhöz, és lépéseket tesz az FKP baloldalával való együttműködés megóvására, megerősítésére. Ezt megkönnyíti az a körülmény, hogy a puccsisták sikere kiváltja az FKP-ban a demokratikus erők éles tiltakozását, olyannyira, hogy még aznap új választásokat tartanak. Ennek eredményeként olyan vezetőség kerül a párt élére, amely a népi demokratikus koalíció fenntartásának politikáját vallja magáénak.

A burzsoá ellenforradalom terve, amelynek végrehajtására a kisgazda-mammutpárt is képtelen volt, még kevésbé sikerülhetett most, amikor a munkások túlnyomó többsége a Kommunista Pártot és az MKP-val való összefogás politikáját támogatja, a parasztság többsége is a népi demokrácia mögött áll, a burzsoázia már döntő vereséget szenvedett, s erői megoszlanak, bomlásuk folytatódik.

Az új kormány a pártközi tárgyalások eredményeként szeptember 23-án alakul meg. Elnöke továbbra is Dinnyés Lajos, mellette még három kisgazda-miniszter van a kormányban. A minisztertanács kommunista tagjainak száma ötre emelkedett: az MKP átvette a külügyi tárcát. A kormány tagja maradt az SZDP korábbi négy képviselője, az NPP pedig két miniszteri tárcát kapott. A további pártközi tárgyalások során megegyeznek a főispáni tisztségek betöltéséről. Ennek értelmében a kommunista főispánok száma hatról tízre, a szociáldemokratáké ötről hétre, a parasztpártiaké háromról négyre emelkedett, míg a kisgazdáké 14-ről hétre csökkent. Más hatalmi pozíciók betöltésében is születnek megállapodások.

Az új kormány a szocialista átalakulás meggyorsításának népfront jellegű koalíciója, a proletárdiktatúrára való közvetlen átmenet kormánya. Programja a hároméves terv végrehajtása, a bankok államosítása, a reakció még meglevő hadállásainak felbomlasztása, szétzúzása.

A négy koalíciós párt és a koalíción kívül álló Polgári Demokrata Párt október elején, választási csalásokra hivatkozva, petícióval támadja meg a neofasiszta Pfeiffer-párt parlamenti mandátumait. A petíciós tárgyalások idején a rendőrség felfedi Pfeifferék összeesküvő- és kémtevékenységét is. Mindez elősegíti az ellenforradalom e pártjának a parlamentből való kiszorítását és politikai szétverését. Pfeiffer és néhány társa disszidál, pártjuk bomlik, mielőtt még mandátumai ügyében a választási bíróság ítéletet mond.

Eközben a népi demokrácia újabb csapást mér a nagytőke gazdasági hadállásaira. A minisztertanács október 24-én elfogadja *a nagybankok államosításáról szóló törvényjavaslatot*, s ezt a képviselőház november 20-án törvényerőre emeli. Az ország közvéleménye a javaslatot olyan messzemenően támogatja, hogy még a Barankovics-párti képviselők is megszavazzák. A képviselőház ugyanezen az ülésen veszi tudomásul a választási bíróság ítéletét a Pfeiffer-párt mandátumainak megsemmisítéséről, és foglal állást e neofasiszta párt feloszlatása mellett.

A nagybankok államosítása forradalmi rendszabály, amit a népi demokratikus állam a munkásosztály harcának eredményeként, a Kommunista Párt vezetésével hajt végre. Az államosított bankok egész vagyona a nemzet tulajdonává válik. Ennek következtében a népgazdaság állami szektora jelentősen növekszik, az ország nagy lépést tesz előre a szocialista átalakulás útján.

Az államosított bankoknak számos ipari, közlekedési, kereskedelmi és egyéb vállalat volt részben vagy egészében a tulajdonában; ezek most szintén nemzeti

tulajdonba kerülnek. A bánya- és gyáripar nagyobbik fele és a nehézipar mintegy 80%-a van már közvetlen állami irányítás alatt.

A bankérdekeltségű kereskedelmi vállalatok nemzeti tulajdonba kerülésével létrejött az állami kereskedelem, melynek vállalatai a nagykereskedelmi forgalom jelentős hányadát, a külkereskedelmi forgalom harmadrészét bonyolítják le.

A nagybankok nemzeti tulajdonba vételével közvetlenül állami kezelésbe kerül a pénzintézetekben tartalékolt tőkék túlnyomó része. A hitelélet állami szabályozása megszilárdul.

A nagybankok és az érdekeltségükben volt vállalatok államosításával a népgazdaság struktúrájában nagy jelentőségű változás következett be. A bánya- és gyáriparban megnőtt és vezető szerepre tett szert az állami, immár szocialista jellegű szektor, amely a bánya- és gyáriparban dolgozók mintegy 60%-át foglalkoztatja. A gyáripar fennmaradó részének jelentős hányada államkapitalista szektort alkot. Ehhez tartoznak azok a magánüzemek, amelyek az állam közvetlen irányítása alatt állnak; a bankérdekeltségek állami kézbe kerülésével e magánüzemek jelentős részének az állam társtulajdonosa lett; ez lényeges változás az államkapitalista szektor jellegében.

Az MKP Központi Vezetőségében a nagybankok államosítása után vita keletkezik az állami szektor jellegének megítélésében. Nagy Imre azt fejtegeti, hogyha az államosítást a munkásosztály által vezetett népi hatalom hajtja végre, ez ugyan „demokratikussá teszi" azt, de a termelési mód kapitalista jellegén nem változtat. Nézetei kétségessé teszik, hogy az ország a szocialista átalakulás útján halad-e, vagy megáll az államkapitalizmus határainál.

Az MKP Központi Vezetősége elutasítja Nagy Imre felfogását, és megállapítja, hogy az országban négyféle társadalom-gazdasági képződmény van: 1. egyszerű kisárutermelő, 2. tőkés, 3. államkapitalista és 4. szocialista szektor. A négy közül „súlyban és jelentőségben legfontosabb a szocialista szektor, amely már rányomja bélyegét az egész magyar nemzetgazdaságra. Ez azt jelenti, hogy a magyar nemzetgazdaság letért a kapitalizmus útjáról, és folytonos, szakadatlan harcban a még jelentékeny kapitalista szektorral, fokozatosan a szocialista termelési viszonyok megvalósulása felé fog fejlődni."

A változások jellegének elméleti tisztázása előzetesen nem történt meg, csak követi az átalakulást. Egyelőre azonban csak a társadalom gazdasági struktúrájában végbemenő fejlődés elméleti megvilágítására kerül sor. A politikai rendszer jellegének változása elméletileg tisztázatlan marad.

A nagybankok és különböző vállalataik nemzeti tulajdonba vétele még nem jelenti a nagytőke teljes kisajátítását, de olyan messzemenő és forradalmi jellegű rendszabály, ami egyértelmű a szocialista forradalom döntő győzelmével. A munkásosztály által vezetett népi hatalom, amely ezt a forradalmi feladatot végrehajtja és az ellenforradalmi erők ellenállását megtöri – a proletariátus diktatúrájának történelmi feladatát oldja meg. *A népi demokratikus hatalom tehát a bankok és vállalataik forradalmi kisajátításával proletárdiktatúrává fejlődött.*

A munkások és parasztok demokratikus diktatúrája biztosította, hogy a politikai hatalomban a dolgozó osztályoké legyen a döntő szó, végrehajtotta a földesúri birtokok elkobozását és átadását a nincstelen és szegényparasztoknak, szabaddá tette az utat a forradalom továbbfejlődéséhez. A demokratikus diktatúra nem szün-

tette meg a tőkés tulajdont, nem számolta fel a tőkés kizsákmányolást, de a munkásosztály hatalmi befolyása, kormányzati vezető szerepe ezt kezdettől fogva korlátok közé szorította. A tőkésosztály kisajátítása, a tőkés kizsákmányolás felszámolása a szocialista forradalom feladata. Ennek végrehajtását és az új szocialista társadalom megteremtését csak a proletariátus diktatúrája biztosíthatja.

Az MKP 1944–1946-ban jogosan ítélte politikailag célszerűtlennek és károsnak a proletárdiktatúra propagálását. Az a helyes állásfoglalás volt ennek indokolása, hogy nem a proletárdiktatúra megteremtése van napirenden. A szocialista forradalomba való átnövés során viszont új, mégpedig hibás elméleti indokolás született a proletárdiktatúrával szembeni állásfoglalás fenntartására. Eme indokolás szerint a népi demokrácia „út a szocializmushoz proletárdiktatúra nélkül". Eszerint tehát lehetséges a tőkés rendszer felszámolása, az erős hazai burzsoázia forradalmi kisajátítása – proletárdiktatúra nélkül. Amikor a gyakorlat erre már rácáfolt, a téves nézet még hatott, és akadályozta a politikai hatalom jellegében bekövetkezett változás elméleti tisztázását, e változások sajátos, igen tanulságos tapasztalatainak alapos elemzését, vagyis azt, hogy a népi demokrácia betöltheti a proletárdiktatúra funkcióit. A népi demokratikus rendszer ugyanis a proletárdiktatúra egyik válfajává fejlődött. Felismerése azonban az elméleti elmaradás következtében késik. Ennek negatív következményei főleg később jelentkeznek.

Közben a szocialista átalakulás gyors ütemben folytatódik. 1948 januárban befejeződik a bankállamosítások révén kisajátításra került üzemek köztulajdonba vétele, s márciusban a népi demokratikus hatalom újabb csapást mér a nagytőke gazdasági hadállásira: *államosítja a száz munkavállalónál többet foglalkoztató vállalatokat.*

A márciusi államosításokat az MKP Központi Bizottsága kezdeményezte és készítette elő; március 25-én terjesztette a minisztertanács elé törvénytervezetét és azt a javaslatát, hogy a kormány rendelje el e vállalatok azonnali állami kezelésbe vételét. Előzetes pártközi megegyezés alapján a minisztertanács a javaslatot elfogadta.

E nagy jelentőségű döntésről az első közlés még aznap megtörténik a vasasszakszervezet székházában, ahová egybehívták a vállalatvezetőknek kiszemelt kommunista és szociáldemokrata munkásmozgalmi harcosokat. Itt kapják meg az új vállalatvezetők a kormány felhatalmazását, hogy a kisajátítandó gyárakat a magyar állam nevében átvegyék. Hatszáz vállalattal bővül az ipar társadalmi szektora, teljesebbé téve a szocialista forradalom győzelmét. A márciusi államosítások végrehajtásával is a proletariátus diktatúrája érvényesül a burzsoáziával szemben.

A képviselőház áprilisban szentesíti a kormányrendelettel végrehajtott forradalmi intézkedést. A GYOSZ – a gyáriparosok egykori nagyhatalmú szervezete – feloszlik, nincs többé helye a szocialista útra tért országban.

A népgazdaság szocialista szektora már felöleli a bányaipar csaknem egészét, a gyáripar 4/5 részét, az egész nagyüzemi közlekedést; gyorsan nő részaránya a nagykereskedelmi forgalomban, s hamar túlsúlyra jut a külkereskedelemben.

Az államosítás nem terjed ki a külföldi kézben levő vállalatokra; a nyugati tőke érdekeltségében levő üzemekben a gyáripari foglalkoztatottak 5,6%-a, a 100 munkásnál kevesebbet foglalkoztató magánvállalatokban pedig 12,7%-a dolgo-

zik. A szocialista szektor tehát az iparban döntő túlsúlyra jutott, s emellett növekszik az állami ellenőrzés hatékonysága a gyáripar magánszektora felett.

A novemberi bankállamosításokkal és a márciusi ipari államosításokkal a tervgazdaság alapjai megszilárdulnak, s meggyorsul az ország gazdasági fejlődése. A bányaipar már 1947-ben túlhaladta az 1938. évi termelési szintet, 1948-ban pedig a gyáripar termelési értéke is eléri, sőt valamelyest meghaladja az 1938. évit, bár a legmagasabb, háború alatti szintet még nem éri el.

A demokratikus forradalom átfejlődése szocialista forradalomba a tömegek mozgósításával és nagyarányú részvételével, az ellenforradalmi erők ellenállásának legyőzésével, *békés úton ment végbe.* A munkásosztályt a Kommunista Párt forradalmi politikája és a két munkáspárt összefogása tette képessé arra, hogy a többi dolgozó osztály és réteg demokratikus pártjaival együttműködve, politikai fejlődésükre növekvő hatást gyakorolva, ismét békés úton vigye diadalra Magyarországon a szocialista forradalmat. A nagytőke kisajátításáért, a bankok és az iparvállalatok nemzeti tulajdonba vételéért vívott harcokban sikerült a forradalmi munkásosztály szövetségesévé tenni a nép döntő többségét: a szegényparasztságot, továbbá a középparasztság, az értelmiség és a városi kispolgárság jelentős részét. E középrétegek más részét sikerült semlegesíteni. A burzsoá ellenforradalom erői tehát izolálódtak. Harcai során a munkásosztály a parlamenti lehetőségeket is felhasználta a szocialista forradalom békés útjának biztosításához..

A nemzetközi feltételek mindehhez kedvezőek voltak. Az imperialista hatalmak nem tudták útját állni fejlődésünknek. Beavatkozási kísérleteiket a népi demokratikus hatalom a Szovjetunió segítségével sikerrel hárította el.

A magyarországi fejlődés az új, szocialista világrendszer kialakulásának szerves része. Bulgáriában, Jugoszláviában, Csehszlovákiában és Lengyelországban a szocialista átalakulás gyorsabban ment végbe. Ennek egyik megnyilvánulása a nagytőke kisajátításának üteme és mértéke. Csehszlovákiában 1945 októberében államosították a bankokat s az 500 munkavállalónál többet foglalkoztató üzemeket; 1948. március 10-én államosították az 50 dolgozónál többet foglalkoztató vállalatokat is. Lengyelországban 1946 januárjában államosították a bankokat és az 50 munkavállalónál többet foglalkoztató üzemeket. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaságban is már 1946 augusztusában vették állami tulajdonba a bankokat, a bánya- és gyáripart, a közlekedést. Jugoszláviában 1946 decemberében, Bulgáriában pedig 1947 decemberében sajátították ki mind a bankokat, mind a bánya- és gyáripart. Romániában 1946 decemberében államosították a Nemzeti Bankot, 1948 júniusában kerül sor a többi bank, valamint az iparvállalatok, bányák és a még magánkézben volt vasutak kisajátítására.

Végbement a népi demokratikus országok kiszakadása a kapitalista világból. A szocialista világforradalom új, nagy győzelmeket aratott.

A két munkáspárt egyesülése: az MDP megalakulása

A forradalmi fejlődés gyorsulása magával hozza a Szociáldemokrata Párt tagságának és funkcionáriusainak további eszmei közeledését a Kommunista Párthoz. Tért hódít a felismerés, hogy a két párt egyesülését nem szabad sokáig halogatni;

növekszik az MKP-ba átlépők száma is. Az SZDP jobboldali elemeit mindez rendkívül nyugtalanítja, és küzdenek ellene, mert számukra a további forradalmi átalakulás és a pártegyesülés teljes politikai vereséget jelent.

A két munkáspárt egyesülése másutt is felvetődik, illetve Kelet-Németországban végre is hajtották még 1946 áprilisában. Németországban a hitlerista uralom sokéves kegyetlen üldözését élte át mind a Kommunista Párt, mind a Szociáldemokrata Párt; Kelet-Németországban együtt vállalták a fasiszta maradványok felszámolását s egy új, demokratikus népi rendszer megteremtését. Alig egyesztendős sikeres közös harcban itt már megérlelődött a két párt egyesülése, s nem volt erő, amely ennek útját állhatta volna: megalakították *Németország Szocialista Egységpártját*. Romániában 1947 őszén kerül napirendre a pártegyesülés. A Kommunista Párt javasolta, a Szociáldemokrata Párt kongresszusa október 9-én állást foglalt mellette, s röviddel ezután a két párt *Román Munkáspárt* néven egyesült. Ez is növeli a pártegyesülés melletti hangulatot a magyar munkásmozgalomban.

Az SZDP jobboldala akciót indít, hogy a Pártvezetőséget erőteljesebb fellépésre szorítsa a pártegyesülési hangulatok ellen. Október 15-én benyújtanak egy memorandumot, amelyet 16 fővárosi és környéki üzem és három kerületi pártszervezet 34 funkcionáriusa írt alá. Kifejezik elégedetlenségüket a Pártvezetőség politikájával szemben, de nem állnak elő nyíltan saját politikai irányvonalukkal. Nem érintik az újjáépítés és a reakció elleni harc egyetlen kérdését sem. Beadványuk fő kérdése az SZDP „pártérdekeinek", pozícióigényeinek hangsúlyozása. Szemére hányják a Pártvezetőségnek, hogy nem harcol eléggé a Kommunista Párttal szemben a szociáldemokrata pozíciók megvédéséért és növeléséért. Követelik a pártközpont baloldali munkatársainak eltávolítását és saját embereikkel való helyettesítését. Mint talajt vesztett emberek, felvetik azt a gondolatot, hogyha követeléseiket nem elégítik ki, az SZDP inkább oszlassa fel önmagát. Az események a két munkáspárt egyesülése felé haladnak, de a memorandum benyújtóinak a pártfeloszlatás is kedvesebb, mint az esetleges egyesülés a Kommunista Párttal.

Az SZDP vezetősége október 18-án foglalkozik a párton belüli helyzettel és a benyújtott memorandummal. Bán Antal megállapítja, hogy egyesek amerikai–szovjet háborút és amerikai győzelmet várnak, s amerikabarát politikát kívánnak. Ő ezt elutasítja. Az általa említett háborús várakozás nem kismértékben az amerikai atombomba-monopóliumhoz fűzött reményekre épül. A pártvezetőségi vita során Szélig Imre, a memorandumhoz hasonlóan, a pártközpont baloldali munkatársainak eltávolítását követeli. Szakasits ezt elutasítja, és hangsúlyozza, hogy a párt bomlását „nem emberek kivégzésével, hanem összefogással állíthatjuk meg".

A forradalmi változások ellen fellépők és a változásokban tevékenyen részt vevők összefogása azonban megoldhatatlan. Az átalakulás gyors menete tovább mélyíti az SZDP bal- és jobbszárnya közti ellentéteket. A jobboldali frakció nyílt szervezkedése és további támadása arra készteti a baloldal vezető csoportjait, hogy nyílt ellentámadásba menjenek át.

Az SZDP fővárosi szervezeteinek végrehajtó bizottsága, a Pártvezetőség baloldali tagjainak egyetértésével, december 9-én a Sportcsarnokban összevont párt-

napot tart, a területi és üzemi szervezetek részvételével. Ekkor Franciaországban hatalmas sztrájkmozgalom zajlik, melynek során a szocialista miniszterek a tőkés érdekek védelmezőinek dicstelen szerepét játsszák. A sportcsarnoki összevont szociáldemokrata pártnap üdvözli a francia munkásság harcát. Állást foglal a munkásegység mellett, és kifejezi aggodalmát amiatt, hogy „egyes nyugati országok szociáldemokratái, így elsősorban a francia párt miniszterei, szembehelyezkedve a munkásosztály nagy érdekeivel, megkönnyítik az imperializmus európai térhódítását". Elítélik e magatartást, amiből „nemcsak a francia, hanem az egész európai szociáldemokráciára súlyos veszélyek származnak". Felkérik a Pártvezetőséget, hogy juttassa el figyelmeztető szavát a nyugat-európai szociáldemokrata pártok vezetőihez, itthon pedig kemény kézzel szerezzen érvényt a munkásegység politikájának, s „ne tűrje tovább, hogy osztályidegen elemek kísérletet tegyenek a magyar demokrácia legszilárdabb alapjának, a munkáspártok együttműködésének megbontására".

Az SZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottsága december 31-én rendkívüli ülést tart, amely megint foglalkozik a párt belső helyzetével. Határozatában ismét elítéli a nyugat-európai jobboldali szociáldemokraták politikáját. Állást foglal amellett, hogy az SZDP azokkal a pártokkal fűzze szorosabbra kapcsolatait, „amelyek a munkásosztály akcióegységére építik a maguk politikáját, így elsősorban a lengyel és az olasz szocialista pártokkal". A párt belső helyzetéről megállapítja, hogy a kompromisszumokon nyugvó egység nem erősíti, hanem aláássa a pártot, s ezért elutasít minden kompromisszumos gondolatot. Kifejezi teljes bizalmatlanságát Szélig Imrével szemben, aki éleszti és védelmezi a pártot veszélyeztető jobboldali tevékenységet. E határozat – amelyet a Népszava nagy huzavona után 1948. január 4-én közöl – véget vet annak az állapotnak, amikor az SZDP hivatalos megnyilatkozásaiban takargatni igyekezett a jobboldali frakció létét és tevékenységét.

Az SZDP baloldali vezetői ekkor még nem a két munkáspárt egyesüléséért lépnek fel; úgy vélik, hogy akciójuk a jobboldaliakkal szemben akkor sikeresebb, ha nem engedik át nekik az önállóság jelszavát. A Fővárosi Végrehajtó Bizottság határozata ezért hangsúlyozza, hogy az SZDP önállóságát és függetlenségét nem azok védik, „akik e szavakat üres fráziskent hangoztatják", hanem csakis a forradalmi szocialisták, akik a pártot „szellemében még szocialistábbá akarják és tudják tenni, és akik el vannak szánva a könyörtelen harcra minden és mindenki ellen, ami és aki ennek útjában áll".

Az útban állók azonnal jelentkeznek. Az SZDP Pest környéki végrehajtó bizottságában Szélig csoportjáé a vezető szerep, s e szerv 1948. január 7-én ellenhatározatot hoz. Mellőzi az állásfoglalást a forradalmi átalakulás hazai kérdéseiben, hallgat a francia szocialistà miniszterek árulásáról is, viszont „mélységes felháborodással ítéli el a Fővárosi Végrehajtó Bizottság eljárását". A Népszava ezt a határozatot is közli.

A két területi végrehajtó bizottság nyilvános összecsapásában az SZDP vezetősége úgy foglal állást, hogy a pártkongresszus illetékes dönteni a vitás kérdésekben, s addig az előző kongresszus határozataihoz kell tartania magát mindenkinek. A kongresszust a baloldal szorgalmazza, s a Pártvezetőség ezt márciusra összehívja.

Az SZDP jobboldali csoportjai olyan helyzetben harsogják a pártpozíciók megőrzésének hangzatos jelszavait, amikor a nagybankok és vállalataik államosításával

új, igen fontos pozíciók sorát kell a munkáspártoknak elfoglalniuk, hogy a forradalmi rendszabályok végrehajtását biztosítsák. Az SZDP pozíciói is bővülnek, bár ez politikai nehézségekkel jár. Az SZDP vezetősége, a pártegység megóvásának reményében, jobboldaliakat is igyekezett fontos pozíciókba juttatni; ez viszont kiváltotta az MKP heves ellenállását. A pozíciókhoz jutott jobboldaliak egy része meghúzódik, dolgozik, másik része viszont reakciós elemekkel konspirál; ezek hangoztatják, hogy ők nem hajlandók „kiszolgálni a kommunistákat", s akadályozzák a forradalmi átalakulást szolgáló intézkedéseket.

Az SZDP baloldali vezetői joggal hangsúlyozzák, hogy a szociáldemokrata pozíciókat a jobboldali frakció veszélyezteti, mert szembeállítja pártjukat a hatalmát kivívott munkásosztály forradalmi érdekeivel. Közben szaporodnak az átlépések a tekintélyét vesztő Szociáldemokrata Pártból a tekintélyében gyarapodó Kommunista Pártba. 1948 január–február havában az átlépés kezd lavinaszerűvé válni. Még nagyobb mérvű a pártból való kimaradás. Az SZDP vezető gárdája nagyon jelentős pozíciókat foglal el az állami és társadalmi szervekben. A párt tagsága és tömegbefolyása viszont gyorsan zsugorodik.

Az SZDP baloldali vezetői – Marosán György, Révész Ferenc, Rónai Sándor és mások – ekkor felismerik, hogy nem szabad tovább halasztani az egyesülést, és határozottan szembe kell fordulni ennek ellenzőivel. Mind az európai, mind pedig a magyar munkásmozgalom érdeke azt kívánja, hogy hazánkban a munkásosztály politikai egységének helyreállítása ne a Szociáldemokrata Párt szétesésével, hanem tevőleges közreműködésével menjen végbe. Ennek viszont nélkülözhetetlen feltétele a párt megtisztítása az antikommunista elemektől.

Február közepén az SZDP vezetőségében szakításra kerül sor a balszárny és a jobbszárny képviselői között. Kéthly Anna, Szélig Imre és társai, valamint a hozzájuk csapódott centristák, köztük Bán Antal is, kénytelenek lemondani pártvezetőségi tagságukról. Ezután a Pártválasztmány több jobboldali és centrista tagja is lemond tisztségéről; egy részük azért, mert ellenzi, hogy az SZDP a pártegyesülésre vesz irányt, mások azért, mert nem akarnak útjába állni az egyesülésnek, s félreállásukkal könnyítik meg ennek előkészítését és végrehajtását.

Február 18-án az SZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottsága a Sportcsarnokban nagybudapesti összvezetőségi ülést tart. A kerületi és üzemi szervezetek vezetőségi tagjai vesznek részt ezen, s több vidéki szervezet képviselői is jelen vannak. Marosán György beszámol a pártban kialakult helyzetről, megbélyegzi a jobboldal tevékenységét, és bejelenti Kéthlyék távozását a Pártvezetőségből. Beszédét a rádió is közvetíti. Országszerte és a határokon túl is rögtön ismertté válik, hogy az SZDP-ben megindult a nyílt szakítás a párton belüli jobboldallal.

E sportcsarnoki összvezetőségi ülés határozata hangsúlyozza, hogy az SZDP feladata „nemzetközileg az imperialista monopoltőke erőivel szemben a Szovjetunió vezetése alatt álló béketábort erősíteni, országunkon belül pedig a jobboldaliság, a reakció, az ellenforradalom minden maradványát vagy feltámadási kísérletét megsemmisíteni". Megállapítja, hogy a munkásegység „a közös harcokban egyre szorosabbá válik, és a szükséges előfeltételek megteremtésén át az egységes forradalmi munkáspárt kialakulása felé mutat". Felszólítja „a rövidesen összeülő pártkongresszust, hogy szentesítse a dolgozó tömegek akaratából és érdekében be-

állott változásokat", s válasszon olyan Pártvezetőséget, amelynek személyi összetétele biztosítani fogja a szocialista politika folytatását.

A Kommunista Párt nagy rokonszenvvel kíséri és messzemenően segíti a szociáldemokrata baloldal kibontakozó támadását, erősíti az együttműködést az SZDP üzemi és területi szervezeteivel. Már hosszabb idő óta fejlődött és nagyon jelentőssé vált az együttműködés az MKP Budapesti Bizottsága és az SZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottsága között. Ez is növelte az SZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottságának biztonságát a jobboldal elleni akciójában.

A baloldal általános támadása meglepte az SZDP jobboldalát, amely képtelen komolyan szembeszállni a forradalom győzelmére támaszkodó határozott politikával, a nyílt támadás nyomán megzavarodik, és sorai szétesnek.

Március 6–8-án tartják meg az SZDP kongresszusát, amelyen a baloldal teljes győzelmet arat a jobboldal felett. A kongresszus jóváhagyja a párt megtisztítása érdekében tett intézkedéseket, s utasítja az új Pártvezetőséget, hogy „a legnagyobb eréllyel folytassa tovább a megkezdett tisztogatási akciót, és szabadítsa meg a pártot a jobboldali befolyás minden maradványától". Kiemeli annak fontosságát is, hogy a párt felvilágosító munkájával „járuljon hozzá a munkásosztály ideológiai, politikai és cselekvésbeli egységének megteremtéséhez". Felhatalmazza a Pártvezetőséget, hogy „haladéktalanul kezdjen tárgyalásokat a Magyar Kommunista Párt vezetőségével az egységes munkáspárt megalakításához még szükséges ideológiai, politikai, szervezeti feltételek megteremtése céljából".

E kiemelkedő jelentőségű kongresszus eldöntötte a Szociáldemokrata Párt fordulatát a Kommunista Párttal való egyesülés felé. Ez egyik megnyilvánulása a szocialista forradalom győzelmének, amelynek elérésében a baloldali szociáldemokraták – a jobboldaliakkal való sok keserves huzavona közepette, időnként maguk is ingadozva, de a munkásegység mellett végig kitartva és azt védelmezve – nagymértékben kivették a részüket.

Az MKP Politikai Bizottsága március 11-i határozatában üdvözli az SZDP-kongresszus állásfoglalását, amely lehetővé teszi, hogy „megszüntessük a magyar munkásmozgalomban azt a szakadást, amelyet a nemzetközi és a magyar jobboldali szociáldemokraták árulása idézett elő". A két munkáspárt viszonyában most új helyzet jött létre, ami érinti az MKP-ba való átlépések kérdését is. „Ennek megfelelően a szociáldemokrata pártszervezetekkel kapcsolatban most nem az a cél – mondja a határozat –, hogy minél több tagot hozzanak át a Szociáldemokrata Pártból a Kommunista Pártba, hanem elsősorban az a feladat, hogy biztosítsák az egyesülés jó végrehajtásának politikai és szervezeti előfeltételeit."

Az MKP Politikai Bizottsága és az SZDP vezetősége között még az SZDP-kongresszus előtt elvi megegyezés született a pártegyesülés kérdésében. Ennek alapján az MKP Központi Vezetősége február 21-én – az SZDP baloldali vezetőinek javaslatára – tagfelvételi zárlatot rendelt el március 15-ig. E határozat megállította az SZDP-tagok tömeges átlépését, nyugodtabb feltételeket teremtett az SZDP kongresszusának összehívásához és megtartásához. Március 15-től az új tagok felvétele az MKP-ben ismét megindul.

A két párt egyesülésének közvetlen előkészítésére és a két párt politikájának egységes irányítására március 10-én közös Politikai Bizottság és közös Szervező Bizottság létesül. Az előbbinek az MKP részéről Farkas Mihály, Gerő Ernő, Rajk

László, Rákosi Mátyás, Révai József, az SZDP részéről Marosán György, Rónai Sándor, Szakasits Árpád és Vajda Imre a tagja. A közös Szervező Bizottságnak az MKP részéről Apró Antal, Farkas Mihály, Kádár János, Kovács István, az SZDP részéről Harustyák József, Marosán György és Révész Ferenc a tagja.

A két munkáspárt egyesülése kezdetét veszi, és hatása rögtön érezhető az ország politikai életében. Egyik legfontosabb következménye, hogy azonnal napirendre tűzték a száz munkavállalónál többet foglalkoztató üzemek államosítását. A márciusi ipari államosítás a pártegyesülés ügyének is nagy győzelme, s talán minden másnál jobban elsöpri az útból az egyesülés ellenzőit.

A közös irányító szervek határozata alapján az egyesülés végrehajtására üzemi és területi egységbizottságok létesülnek. Feladatuk, hogy az átmenet ideje alatt irányítsák mindkét párt szervezeteinek tevékenységét, készítsék elő és hajtsák végre az egyesülést. Feladatukhoz tartozik „a Szociáldemokrata Pártból a jobboldali elemek, továbbá a mindkét pártba befurakodott idegen, ellenséges és korrupt elemek eltávolítása". Az egységbizottságok 2/3 része az MKP képviselőiből, 1/3 része az SZDP képviselőiből áll. Az egyesülés az alapszervezetekben kezdődik, a középszintű pártszervezetekben folytatódik. E folyamat április–május havában megy végbe. A két párt egyesülési kongresszusát június 12-re hívják össze.

Milyen párt jön létre a Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülésével?

Ennek döntő kérdése az eszmei alap, amelyet magáénak vall, és a politikai irányvonal, amelyet követ. A pártegyesülés a marxizmus–leninizmus alapján, lenini politikát követve történik. A létrejövő egyesült párt marxista–leninista párt.

Fontos kérdés, mennyiben domborodik ki a párt élcsapat jellege nemcsak a társadalom életében betöltött szerepében, hanem szervezeti összetételében is. Menynyiben tömöríti az élenjárók osztagai mellett a rokonszenvezők táborát is, tehát azokat, akik a párt politikájával egyetértenek, de a párttagsággal járó követelményeknek még nem felelnek meg.

Általános tapasztalat, hogy egy legális forradalmi párt, tömegpárttá válása során, elkerülhetetlenül tömöríti soraiban az élcsapat mellett a rokonszenvező tömegek egy részét is; ez az élcsapat utánpótlásának, erősödésének állandó forrása. Az MKP-ban is bekövetkezett a rokonszenvezők nagy részének beléptetése a pártba, ami azonban túlzott méretűvé vált. Ez következménye a pártversengésnek, annak a helyzetnek, amikor egy-egy pártnak a kimutatott taglétszáma is szerepet játszott a pozíciókért való harcban. Ezért az MKP-ban is sok volt a formális beléptetés, ami a belépő számára alig jelentett többet egyszerű aktusnál, amit még a havi pártjárulék fizetése sem követ. Még nagyobb mértékű volt a formális tagság az SZDP-ben.

1947 végén az MKP 864 ezer tagot tartott nyilván. A Központi Vezetőség szükségesnek tartotta a taglétszám-ellenőrzést, s ebből a célból elrendelte a tagkönyvek cseréjét. Ezt 1948 első negyedében hajtották végre. Ennek során kitűnt, hogy a tényleges tagok száma mintegy százötvenezerrel kevesebb, mint amennyit számon tartottak. Eközben a tagzárlatig közel negyvenezren léptek a pártba – zömük az SZDP-ből –, s így 1948 áprilisában az MKP taglétszáma 753 ezer. Ezután a pártba lépők száma tovább növekszik, s a taglétszám június elejére eléri a 883 ezret. Az új belépők többsége az SZDP-ből jött át, nagyobbrészt olyanok, akiknek átlépését a februári tagzárlat állította le.

Az SZDP 1947 közepén 750–780 ezer taggal számolt. A választások után megindul és 1948 januárjától meggyorsul a tagság csökkenése. Körülbelül százezerre tehető az MKP-ba átlépők száma, s még több marad ki anélkül, hogy más pártba lépne. Az egyesülés kapcsán 241 ezer SZDP-tag kerül az új pártba. Közöttük van több tízezer olyan harcos, zömükben régi szervezett munkások, akik az MKP politikáját már korábban elfogadták és támogatták, de érzelmileg kötődtek pártjukhoz, melynek hosszú évekig vagy éppen évtizedek óta tagjai voltak; nem hagyták ott pártjukat, mert vele együtt akartak egyesülni az MKP-val. Az egyesülés folyamán mintegy 25 ezer tagot zártak ki az SZDP-ből, jobboldali magatartás miatt vagy egyéb okból.

A két párt egyesülése során lényeges változás történt a nőmozgalomban és az ifjúsági mozgalomban is. Áprilisban mind a szociáldemokrata, mind pedig a már erősen megfogyatkozott kisgazdapárti nőszervezet csatlakozott az MNDSZ-hez, amely a magyar nőmozgalom egységes szövetségévé vált. A koalíciós pártok megállapodtak abban is, hogy megszüntetik külön ifjúsági szervezeteiket.

A MADISZ és a SZIM még márciusban kimondta egyesülését a SZIT-tel, amely a munkásifjúság egységes szervezeteként fejlődik tovább. Egységes parasztifjúsági szövetség is alakult: az Egyesült Parasztifjúság Országos Szövetsége (EPOSZ). Március 22-én a SZIT, az EPOSZ, a főiskolások, valamint a középiskolai diákok szövetsége megalakította a *Magyar Ifjúság Népi Szövetségét*. A MINSZ rétegszervezeteket összefogó szövetség. Az MDP megalakulása után a rétegszervezetek politikai közeledése folytatódik. Majd 1950-ben az MDP kezdeményezésére a MINSZ helyett létrejön az egységes Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ), mégpedig mint a párt ifjúsági szervezete.

A két munkáspárt egyesülési folyamata májusban újabb nagy jelentőségű politikai akcióval párosul: megindul és gyorsan kibontakozik a harc *az egyházi iskolák államosításáért*. Az alsó fokú oktatás területén az iskolák kétharmada, a középfokú oktatási intézményeknek fele van egyházi kézben, bár ezek fenntartási költségeit túlnyomórészt az állam viseli. Az itt dolgozó világi tanárok, különösen pedig a tanítók között feltartóztathatatlanul előtört az a vágy, hogy kikerüljenek a papok felügyelete alól, s az állami iskolákban tanító kollégáikkal azonos helyzetbe jussanak. A népoktatás fejlesztésének előharcosai nagy lelkesedéssel állnak ki ezért. Mindez találkozik a népi demokrácia általános érdekeivel. A kulturális forradalom kibontakoztatásának egyik alapvető követelményéről van szó, amely lehetővé teszi az egységes, tudományos alapokon nyugvó, demokratikus és szocialista közoktatás kifejlesztését.

Az iskolaállamosítási akcióban különösen nagy és sikeres munkát végez a pedagógusok szakszervezete, melynek tevékenységére a párt irányító befolyást gyakorol. A pedagógusok megmozdulása nyomán a minisztertanács május közepén elhatározza, hogy a parlament elé terjeszti az egyházi iskolák államosításáról szóló törvénytervezetet. Azt is elhatározza, hogy megpróbál megegyezésre jutni e kérdésben az egyházakkal. A református egyházzal hamarosan létre is jön a megállapodás, de a katolikus egyházzal nem, mert Mindszenty és társai ezt visszautasítják. Ellenállásuk azonban nem tudja útját állni annak, hogy a népi demokrácia győzelmesen fejezze be harcát az iskolákért. Az államosítást kimondó törvényt a képviselőház néhány nappal a munkáspártok egyesülési kongresszusa után fogadja el.

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJETEK!

SZABAD NÉP

A MAGYAR DOLGOZÓK PÁRTJÁNA

VI. ÉVFOLYAM 137 SZÁM

ÁRA 60 FILLÉR

Törvény lett az iskolák államosítása

Barankovics és Schlachta provokációival szemben az országgyűlés óriási többsége megszavazta a törvényjavaslatot

1948 június 12-e nevezetes dátum a magyar munkásmozgalom történetében. Ezen a napon délelőtt összeül az Országházban az MKP IV. Kongresszusa és a budapesti városháza nagytermében az SZDP XXXVII. Kongresszusa, hogy kimondják a végső szót a két párt egyesüléséről.

Mindkét kongresszus az esemény történelmi jelentőségének tudatában, egyhangúlag foglal állást az egyesülés mellett. Az MKP kongresszusa üdvözli a baloldali szociáldemokrata elvtársakat, akik a kommunistákkal vállvetve küzdöttek a jobboldali szociáldemokraták ellen. Megállapítja, hogy az utóbbiak „politikai és szervezeti vereségével elhárult a munkáspártok egyesülésének fő akadálya". Nagy jelentőségű tény, hogy „azok az elvek – mondja a kongresszus határozata –, amelyekért a párt 30 esztendős küzdelmet folytatott, és legjobbjai adták oda életüket, a maxizmus–leninizmus tanításai diadalmaskodtak a magyar munkásmozgalomban, és az egyesült párt elméletének és gyakorlatának alapját fogják képezni".

Az SZDP XXXVII. Kongresszusa jóváhagyja a két párt egyesülése folyamán megtett intézkedéseket. Megállapítja, hogy a márciusi kongresszus döntése az egyesülésről nyomban éreztette termékenyítő hatását az ország fejlődésére, nagy szerepe volt abban, hogy sor került a márciusi ipari államosításokra, s lehetővé tette „azt a küzdelmet is, amely most oly sikeresen folyik az iskolák államosításáért". Testvéri üdvözletét küldi az MKP IV. Kongresszusának, bízva abban, hogy együttesen jóváhagyják a megállapodást, „amelynek alapján az egyesítés tulajdonképpen már végbement".

Mind az MKP, mind az SZDP kongresszusa június 12-én délelőtt befejeződik, s aznap délután összeül az egyesült párt: *a Magyar Dolgozók Pártja* I. Kongresszusa.

Ezzel a kongresszussal válik teljessé a két munkáspárt egyesülése. Bekövetkezik az, amit a két párt 1944. október 10-i megállapodása előre jelzett: az egységfront a demokratikus átalakulásért, majd a szocialista célokért folyó harcban megérlelte a feltételeket a munkásság egyes forradalmi pártja létrehozásához.

A kongresszus megállapítja, hogy „az egyesülés útján keletkező pártot programjában, politikájában, szervezeti felépítésében, egész munkájában" a marxizmus–leninizmus vezérli, mely Magyarországon is győzelmesen került ki a reformizmussal vívott küzdelemből. Az eszmei győzelem párosul a szocialista forradalom másodszori győzelmével.

Magyarország, a kialakult új szocialista világrendszer országa, a társadalmi haladás élvonalába emelkedett, a szocialista építés kibontakozásának útjára lépett. A munkásosztály egyesült ereje, a többi dolgozó osztállyal való szoros szövetsége olyan politikai feltételeket teremtett, amelyek lehetővé teszik az ország szocialista fejlődésének gyorsítását.

A SZOCIALISTA ÉPÍTÉS FELLENDÜLÉSE. A HÁROMÉVES ÉS AZ ÖTÉVES TERV EREDMÉNYEI. TORZULÁSOK AZ MDP POLITIKÁJÁBAN

1948 JÚNIUS–1956 JÚLIUS

A szocialista építés 1956-ig terjedő időszaka nagy eredményeket hoz az ország fejlődésében. A három- és az ötéves terv eredményeként ipari termelésünk a háború előttit háromszorosan túlszárnyalja. Ennek során a szocialista termelési viszonyok az iparban teljes győzelmet aratnak, a tőkés szektor megsemmisül. Állami kézbe kerül az egész nagykereskedelem. Megindul a termelőszövetkezeti mozgalom. A népgazdaságban azonban aránytalanságok és más torzulások keletkeznek, a mezőgazdaság fejlődése megtorpan. Az életszínvonal emelkedése megáll, sőt 1951–1953-ban visszaesik.

A kulturális fejlődés igen gyors, különösen a közoktatás és a felsőoktatás terén. Nagyon jelentős eredmények születnek az egészségvédelemben és a társadalmi élet több más területén. A népgazdaságban keletkezett bajok azonban itt is fékezik a fejlődést. A hibák fő forrása az MDP Központi Bizottsága politikájának eltorzulása, ami a társadalmi élet egészére kihat.

Az MDP I. Kongresszusa helyesen értékelte az elért eredményeket és reálisan állapította meg a további közvetlen feladatokat. Ez tükröződik az MDP programnyilatkozatában is, amelyet a kongresszus elfogadott. A politikai győzelmek és a gazdasági sikerek következtében a pártnak nagy tekintélye volt a tömegek között. Csakhamar előtérbe kerültek azonban olyan nemzetközi hatások és olyan belső tendenciák, amelyek következtében a kongresszus által jóváhagyott politika eltorzult, a párt tömegkapcsolatai megromlottak, s mindez nagy károkat okozott a szocializmus ügyének.

Az MDP programnyilatkozata a szocialista építésről

A Magyar Dolgozók Pártjának programnyilatkozata a fő figyelmet a szocialista építés feladataira irányítja. Megállapítja, hogy a hatalom a munkásosztály és a vele szövetséges parasztság kezében van, s a társadalom vezető osztálya a munkásosztály. A társadalmi átalakulás nagy eredménye, hogy az államosítások révén a bánya- és a gyáriparban, valamint a közlekedésben túlsúlyra jutott a szocialista szektor. Ugyanakkor még jelentős a tőkés szektor, mindenekelőtt a kereskedelemben és a mezőgazdaságban, s vannak „nagytőkés, sőt feudális és fasiszta maradvá-

nyok a gazdasági, politikai és kulturális életben, az államgépezetben, a gondolkodásban".

A tőkés szektor még túlsúlyban van a nagykereskedelemben és a 10–100 munkavállalót foglalkoztató üzemek kategóriájában. A hatalmi viszonyok döntő megváltozása azonban – állapítja meg a programnyilatkozat – lehetővé teszi e tőkésvállalatok „ellenőrzését, korlátozását, a tőkés elemek kiszorítását".

A mezőgazdaságban 1948-ban mintegy 60 ezer kulákgazdaság – a gazdaságok kevesebb mint 4%-a – alkotja a tőkés szektort. Tulajdonukban van a szántóföld közel 1/5-e, s nagy részük bérelt földön is gazdálkodik. Az árugabona mintegy 20%-a származik ezekből a gazdaságokból. Övék az állatállomány 10–12%-a, a cséplőgépek és a több mint 14 ezer traktor túlnyomó része. A kulákságra is vonatkozik az ellenőrzés és korlátozás feladata, de a „kiszorítás", vagyis a nagyparaszti gazdaságok kisajátítása, a kulákságnak mint osztálynak felszámolása még nem időszerű. A dokumentum ezt nem is jelöli meg feladatként.

A programnyilatkozat megállapítja, hogy az 1945-ös földreform megvédte a szegény- és középparaszt egyéni gazdaságát a nagybirtokosok nyomásától, a bankok és a gyáripar államosítása pedig megóvja a nagytőke kizsákmányolásától is. „A további feladat: fokozottan védeni a dolgozó parasztságot a falu kizsákmányoló elemeivel szemben." Segíteni kell a mezőgazdasági termelés sokoldalú fejlesztését s „a teljes önkéntességen alapuló mezőgazdasági szövetkezetek" fejlődését. Fontos feladat a mezőgazdaság gépesítése; ennek elősegítésére állami „mezőgazdasági gépüzemek széles hálózatát" kell létrehozni.

A kisiparosok és a kiskereskedők tevékenységéről a programnyilatkozat megállapítja, hogy a népi demokrácia érdekeinek megóvása mellett az ő munkájukat is „hasznosítani kell az egész nemzetgazdaság érdekében; ezért a népi demokrácia nem érinti termelési eszközeiket, műhelyeiket, üzleteiket".

A programnyilatkozatban a párt célul tűzi ki a nép életszínvonalának további emelését, mégpedig a termelőerők fejlesztése, a munkatermelékenység fokozása, valamint a „kizsákmányolásból eredő jövedelem további csökkentése és megszüntetése útján". Állást foglal „a hároméves terv gyorsított megvalósítása" mellett, s közvetlen feladatként jelöli meg a további fejlődést szolgáló *ötéves terv* kidolgozását.

A programnyilatkozat tehát *a szocialista iparosítás gyorsítását, az iparban és a nagykereskedelemben a tőkés szektor további szűkítését és felszámolását, a mezőgazdaságban a kisparaszti gazdaságok és a szövetkezetek segítését s a kulákság korlátozását* jelöli meg közvetlen feladatként.

A paraszti kisárutermelés segítése, valamint a kisipari és kiskereskedelmi tevékenység biztosítása – aminek fontosságát e dokumentum szintén megállapítja – általános népgazdasági érdek és elengedhetetlen feltétele annak, hogy erősödjön a munkásosztály szövetsége a dolgozó parasztsággal és a városi kispolgársággal. Az MDP programnyilatkozata a szövetségi politika kérdésében ezt az irányvonalat hagyja jóvá.

Nagy figyelmet fordít a programnyilatkozat a *kulturális* fejlődésre. A kultúra kincseit „hozzáférhetővé kell tenni a dolgozó nép legszélesebb rétegei számára, megszüntetve a vagyonos osztályok műveltségi monopóliumát". Célul tűzi ki az egészségvédelem fejlesztését, ennek fontos részeként a „társadalombiztosítás fo-

kozatos kiterjesztését a dolgozók minden rétegére". Hangsúlyozza, hogy mindehhez meg kell teremteni a szükséges anyagi alapot. Fontos feladatként jelöli meg *a közigazgatás reformját.* Ennek során „munkásokat és parasztokat kell minél nagyobb számban bevonni a központi és helyi közigazgatásba, és gondoskodni kell a szakszínvonal állandó emeléséről". Ez feltétele annak, hogy befejeződjék a reakciós elemek kiszorítása a közhivatalokból.

Külpolitikai téren a program hangsúlyozza *a Szovjetunióval és a népi demokratikus országokkal való szövetséget.* A párt „emellett rendezett és békés gazdasági és politikai kapcsolatok szükségességét vallja minden országgal, ha azok nem avatkoznak belső ügyeinkbe és nem támogatják demokratikus rendszerünk ellenségeit".

A népi demokratikus Magyarország a szocialista világrendszer többi országával együtt *a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének elvét* vallja. Nem hunyja be azonban szemét az imperialisták felforgató törekvései és háborús tervei előtt, tehát gondot fordít *honvédelmének kifejlesztésére.*

A programnyilatkozat állást foglal a népi demokratikus erők szorosabb összefogása mellett, hogy ennek révén gyorsuljon meg az ország fejlődése. Az eddigi „többé-kevésbé laza koalíció" helyett a „népi egység politikai tömegszervezetének" megteremtéséért száll síkra. Megállapítja, hogy a vetélkedő pártok laza koalíciójának rendszere „a népellenes erőknek kedvez, amelyek a pártversengést az egyes demokratikus pártokba való behatolásra használják fel, s ezzel hátráltatják a demokratikus együttműködést, az építőmunkát."

A szocialista és demokratikus erők szövetségének továbbfejlesztéséről van itt szó. Mindenekelőtt arról, hogy a munkásosztály megszilárdítja szövetségét az egyénileg dolgozó parasztsággal, amelyet hozzá akar segíteni termelőszövetkezeti nagyüzemek létrehozásához. Az új népfront keretében kell tovább fejlődnie a munkásosztály és az értelmiség szövetségének is, megnyerve az értelmiség mind nagyobb részét a szocialista céloknak.

A programnyilatkozat megállapítja, hogy az új népfrontnak olyan *tömegszervezetnek* kell lennie, amelynek élén a Magyar Dolgozók Pártja áll. Részt vesznek a népfrontban a szövetséges pártok, valamint a szakszervezetek, a szövetkezetek, a nők és az ifjúság szervezetei.

Nyitott kérdés maradt, hogy a létesítendő népfront szervezetei mellett a többi koalíciós pártok folytatják-e külön tevékenységüket vagy feloldódnak a népfrontban. Vajon az új népfront a szövetséges pártok hosszabb politikai fejlődéséhez teremt-e új lehetőséget, türelmesen közelítve őket a szocialista célokhoz és segítve soraik megtisztítását a reakciós elemektől, avagy e pártok gyors megszűnéséhez vezet?

A cél világos: megszüntetni a sok energia elfecsérlésével járó pártversengést, megteremteni a népi demokratikus erők szoros összefogását. Nem világos azonban e cél megvalósításának módja, a szövetséges pártok további szerepe, a népfront szervezeti jellege.

A programnyilatkozatot olyan időben fogadták el, amikor a nemzetközi helyzet feszültté vált. A következő években a feszültség még fokozódik. Éleződik a nemzetközi osztályharc és erősödik a felszabadító mozgalom a világ számos térségében. A népek új, nagy győzelmeket aratnak az imperializmus felett. A kapi-

talista hatalmak viszont igyekeznek megállítani és visszavetni e történelmi folyamatot. A nemzetközi küzdelem eseményeivel kölcsönhatásban, a nemzetközi osztályharc éleződése közepette megy végbe minden szocialista ország fejlődése.

A két világrendszer versenye és a nemzetközi helyzet 1948–1955-ben. Harc az új világháború veszélye ellen

Az imperialista világban 1948 után is folytatódik az a megrázkódtatás, amit a második világháború, majd a forradalmi küzdelmek nagy fellendülése kiváltott. A szocialista világforradalom új győzelmeket arat, az imperializmus gyarmati rendszere bomlásnak indul, és kialakul a függetlenségüket kivívott országok új, imperialistaellenes övezete.

A kapitalista országok gazdasági túlsúlya még igen nagy. 1948-ban az USA, Nyugat-Európa és Japán együttes ipari termelése a világtermelés 72%-a, míg az összes szocialista országoké együttvéve csupán 16%. A vezető tőkés hatalmak mégis messzemenő korlátozásokat vezetnek be a szocialista országokkal való kereskedelmükben, mert azt hiszik, hogy ilyen módon gátat vethetnek a szocialista világ gazdasági fejlődésének.

Az imperialista hatalmak katonai akciók sorozatával próbálják visszavetni a gyarmati és félgyarmati népek felszabadulási harcát. E kísérleteikkel egyidőben általános háborút készítenek elő a szocialista országok ellen. Preventív háború szükségességét hirdetik, s ennek ideológiai előkészítése céljából terjesztik koholmányaikat a „szovjet támadás" állítólagos veszélyéről. 1949 áprilisában létrehozzák agresszív katonai tömbjüket, a NATO-t, amelyben az USA, Kanada, Anglia, Franciaország, Olaszország, Portugália, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Dánia és Norvégia, s 1952-től Görögország és Törökország vesz részt.

Ez a helyzet arra kényszeríti a szocialista országokat, hogy nemzeti erőforrásaik jelentős hányadát honvédelmük fejlesztésére fordítsák. Különösen nagy erőfeszítéseket tesz e téren is a Szovjetunió; gyors ütemben fejleszti ki atom- és rakétaiparát. Az amerikai uralkodó körök úgy számítottak, hogy a szovjet állam csak hosszú idő alatt tudja létrehozni atomfegyverét, mert erőforrásainak nagy hányadát még a háborús károk pótlására kénytelen fordítani. Számításuk azonban nem válik be, s 1949-ben megdöbbenve kell tapasztalniuk, hogy van már szovjet atomfegyver, nincs többé amerikai atommonopólium.

Eközben a kínai forradalom történelmi győzelme mér újabb hatalmas csapást az imperializmusra. 1949-ben az óriás ország csaknem egész szárazföldi területe felszabadul, s október 1-én kikiáltják a *Kínai Népköztársaságot*. A kínai forradalom győzelmével a föld legnépesebb országa szakadt ki az imperializmus rendszeréből. A kínai munkások és parasztok, szövetségben más antiimperialista erőkkel, megdöntik a feudális földbirtokos osztály és az imperialistákkal összefonódott nagytőkés rétegek hatalmát. A forradalmi Kína a Szovjetunió segítségével hamarosan a szocialista fejlődés útjára lép.

Az európai helyzet alakulásának jelentős eseménye, hogy Kelet-Németországban a demokratikus fejlődés eredményeként 1949 októberében létrejön az első német munkás-paraszt állam, a *Német Demokratikus Köztársaság*. Az NDK köz-

vetlenül áll szemben a Nyugat-Németországban újjáéledt nagytőkés monopóliumok revansista-militarista erőivel.

A tőkés hatalmakat megrettenti a szocialista világ új erőgyarapodása. Az amerikai imperialisták megszállják Tajvan szigetét, oltalmuk alá véve az oda menekült csangkajsekista erőket. Háborús felvonulási tereppé változtatják Dél-Koreát, s 1950 júniusában háborút indítanak Észak-Korea ellen. Céljuk az, hogy megdöntsék ott a népi hatalmat és előrenyomuljanak a kínai és a szovjet határig. Az agresszióban részt vesznek más NATO-államok, valamint az amerikai fennhatóság alatt álló dél-koreai bábkormányzat csapatai is, de a fő katonai erő az amerikai.

Három évig tart a koreai háború, s az amerikai imperialisták kudarcával végződik. *A népi Korea a testvéri szocialista országok segítségével megvédte szabadságát és függetlenségét.* Ez a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és az egész szocialista világ nagy győzelme az imperialista tábor s annak vezető hatalma, az Amerikai Egyesült Államok felett.

A háború folyamán a Truman-kormány helyzete megingott, s az 1952. évi amerikai elnökválasztáson Truman megbukott. A koreai béke jelszavával fellépő Eisenhower tábornok került az elnöki székbe. 1953 júliusában kötötték meg a fegyverszüneti szerződést.

A francia imperializmus vietnami háborúja, amit 1946 decemberében indított, még folytatódik. A vietnami szabadságharcosok 1954 májusában a Dien Bien Phu erőd körülzárásával és elfoglalásával döntő csapást mérnek az ellenségre. A francia kormány ezután kénytelen kompromisszumos békét kötni, elismerve Vietnam északi részében a népi hatalmat, a Vietnami Demokratikus Köztársaságot. Dél-Vietnamba azonban betelepszenek az amerikai imperialisták. Visszaszorítják francia szövetségeseiket, megteremtik saját bábkormányzatukat, és kiépítik katonai támaszpontjaikat.

A *Vietnami Demokratikus Köztársaság* 1954 után társadalmi reformokat hajt végre, a parasztoknak adja a földesúri földeket, majd a szocialista fejlődés útjára lép. A szocialista világrendszer újabb országgal gyarapodott.

Fellendült *az arab népek függetlenségi harca.* Egyiptomban még 1952-ben megdöntötték az angol imperialisták által támogatott monarchista kormányzatot és kikiáltották a köztársaságot. Angliát rászorítják arra, hogy csapatai 1956-ig hagyják el az országot. Az angolok 1956 elején kénytelenek elismerni Szudán függetlenségét is.

Algériában 1954-ben fegyveres szabadságharc robbant ki a francia gyarmatosítók ellen, s fellendült a függetlenségi mozgalom Marokkóban és Tunéziában is. Franciaország 1956 tavaszán elismeri Marokkó és Tunézia függetlenségét, de Algériában folytatja a gyarmati háborút; ezt a nyersanyagokban gazdag országot mindenképpen meg akarja tartani.

Az európai gyarmattartó hatalmakat nagy aggodalommal tölti el az arab népek függetlenségi mozgalma. Az amerikai monopóliumok ugyanakkor igyekeznek kihasználni a helyzetet saját befolyásuk növelésére. Segítenek elnyomni az arab nemzeti mozgalmakat, ha ennek fejében osztozhatnak az európai imperialistákkal az elnyomott országok kizsákmányolásában. Fellépnek a nemzeti burzsoázia függetlenségi törekvéseinek nyílt vagy csendes támogatóiként is, ha ez biztosít

számukra messzebbmenő lehetőséget a gazdasági behatolásra. A gyarmatrendszer bomlását az imperialista hatalmak érdekellentéteinek növekedése kíséri. Különösen éles harc folyik az arab olajért.

*

Ilyen nemzetközi körülmények között megy végbe a szocialista országok fejlődése a két világrendszer közötti verseny első szakaszában. 1955-ben már 13 ország alkotja a szocialista világrendszert; a föld lakosságának több mint egyharmada él az új világban. Közel 700 millió ember él a függetlenségüket kivívott többi országban; e népek küzdenek az imperialista hatalmaktól való gazdasági függés lazításáért és megszüntetéséért, a rendkívül súlyos elmaradottság mielőbbi felszámolásáért, s támaszkodnak a szocialista országok segítségére.

A két világrendszer közötti gazdasági versenyben a szocialista országok mindenekelőtt az ipar területén érnek el nagy eredményeket. Együttes ipari termelésük 1955-ben az 1948. évinek 2,8-szerese, s részarányuk a világ ipari termelésében 16%-ról 27%-ra emelkedik. Az USA, Nyugat-Európa és Japán ipari termelése ugyanezen idő alatt együttesen mintegy 55%-kal nőtt, de részarányuk az 1948. évi 72%-ról 63%-ra csökkent.

A szocialista országok gyors ipari fejlődését összefogásuk is elősegíti. 1949-ben a Szovjetunió és hét európai népi demokratikus ország létrehozta gazdasági együttműködési szervezetét: a *Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát*. A KGST elsősorban a tagországok közti áruforgalom fejlesztésében tölt be jelentős szerepet. Előmozdítja a műszaki és tudományos eredmények cseréjét és a tagországok népgazdasági terveinek egyeztetését. Hatékony eszközzé vált az imperialista hatalmak gazdasági bojkott-politikájával szemben is.

A KGST-országok együttműködési lehetőségei ennél messzebbmenőek. A kisszériás termelésről a gazdaságosabb nagyszériás termelésre való áttérést – amit a kisebb országok külön-külön csak igen korlátozottan oldhatnak meg – termelési kooperációval kell elősegíteni. Ennek kibontakozása azonban lassú folyamat, amit az autarkiás (túlzott önellátásra irányuló) törekvések is gátolnak. Az együttműködés e korlátok ellenére nagy jelentőségű, s megérleli a továbbfejlesztés feltételeit.

A szocialista országok iparosodása a városok nagyarányú fejlődésével és a lakosság igényeinek gyors növekedésével jár. Ezek kielégítésében azonban zavarok keletkeznek. A termelési eszközök gyártása igen gyorsan emelkedik, a közfogyasztási cikkeké viszont sokkal lassabban, és elmarad a növekvő szükségletektől. Különösen a mezőgazdaság fejlődése marad el az igényektől. Ebben szerepet játszik az, hogy a nagy háborús károk pótlása a mezőgazdaságban lassúbb, továbbá az, hogy a népi demokratikus országokban még túlsúlyban van a paraszti kisárutermelés, melynek növekedési lehetősége korlátozott. A fő ok azonban abban rejlik, hogy az ipar fontosságának helyes hangsúlyozása a mezőgazdaság jelentőségének bizonyos lebecsülésével és a növekvő fogyasztási igények nem kellő számbavételével párosult. Az ebből fakadó elmaradás megszüntetése 1953-ban kezdődik.

*

A két világrendszer közötti verseny kibékíthetetlen eszmei harc és éles politikai küzdelem közepette folyik. Az imperialista országok külön intézeteket és szervezeteket hoztak létre a szocialista országok elleni ideológiai és politikai zavarkeltés céljaira. A nyugati rádióállomások tucatjait állítják e törekvések szolgálatába. „Szabad világnak" nyilvánítják azt a kapitalista világot, ahol a tőkések szabadon zsákmányolhatják ki a munkásokat, az imperialisták szabadon szíthatják a háborús hisztériát, s „rab nemzeteknek" nyilvánítják a szocialista országokat, amelyek nemzeti tulajdonba vették a bankokat és a gyárakat, azoknak adták a földet, akik megművelik, s küzdenek a világbéke megőrzéséért. Az Amerikai Egyesült Államok az állami költségvetésben 1951-től nyíltan évi 100 millió dollárt irányoz elő a szocialista országok elleni felforgató tevékenységre, s később ezt az összeget még megnöveli.

A nyugati hatalmak hidegháborús politikájával szemben a szocialista országok a tartós békéért küzdenek. A különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élését hirdetve fellépnek a kölcsönösen előnyös gazdasági és egyéb kapcsolatok fejlesztéséért. Ugyanakkor készen állnak arra, hogyha valamelyik testvéri országot támadás éri, segítségére siessenek, hogy visszaverjék az agresszort. Ezt tették a koreai háború idején is.

1954 őszén az imperialista hatalmak létrehoztak egy újabb agresszív tömböt, az úgynevezett SEATO-t (Délkelet-Ázsiai Szövetséget). Tagja a három fő NATO-ország: az USA, Anglia és Franciaország, valamint Pakisztán, Ausztrália, Új-Zéland, Thaiföld és a Fülöp-szigetek. 1955-ben az imperialisták megkötötték a Bagdadi Paktumot. Ennek két NATO-ország: Anglia és Törökország, továbbá: Irak, Irán és Pakisztán a tagja, míg az USA kívülről patronálja. India, Indonézia, Egyiptom, Szíria, valamint a többi független délkelet-ázsiai és arab ország visszautasította a részvételt az imperialista tömbökben.

A nyugati hatalmak háborús készülődéseinek különösen veszélyes lépése a Német Szövetségi Köztársaság (NSZK) felvétele a NATO-ba 1955 februárjában. Nyugat-Németország angol, amerikai és francia megszállási övezetét amerikai szorgalmazásra már korábban egyesítették, 1949 szeptemberében létrehozták az NSZK-t, s néhány év múlva utat nyitottak a német imperializmus ismételt felfegyverkezéséhez. Ennek sok ellenzője volt a nyugat-európai országok vezető köreiben is, különösen Franciaországban. Hosszabb ellenállás után azonban a francia uralkodó körök is engedtek az amerikai nyomásnak, remélve, hogy ennek fejében hatékonyabb NATO-segítséget kapnak gyarmatbirodalmuk megőrzéséhez. A potsdami egyezményt – amely kimondta, hogy nem szabad megengedni a német imperializmus feltámadását és katonai erőinek újjászervezését – a nyugati hatalmak hitszegően megsértették, veszélyeztetve Európa és a világ békéjét.

Az előállt helyzet arra készteti a szocialista országokat, hogy fokozzák védelmüket. 1955 májusában a Szovjetunió és hét európai népi demokratikus ország megköti a *Varsói Szerződést*, amely a szövetséges országok *összehangolt, együttes védelmét* szolgálja. Ugyanakkor a szocialista országok állhatatosan küzdenek a vitás kérdések békés rendezéséért. Ennek fontos eseménye, hogy a szovjet kormány kezdeményezésére 1955 májusában Moszkvában megállapodást kötnek Ausztria függetlenségének helyreállításáról: megkötik az osztrák államszerződést. Az Osztrák Köztársaság semlegességre kötelezi magát, a négy győztes hatalom pedig – a

Szovjetunió, az USA, Anglia és Franciaország – megszünteti a megszállást, és kivonja csapatait Ausztriából. Kérdés marad azonban, hogy Ausztria mennyiben tartja be semlegességi kötelezettségét, valóban elzárja-e területét az imperialista hatalmak hidegháborús szervei és tevékenysége, s köztük a nyugatnémet revansisták elől.

*

A szocialista világrendszer létrejöttével nagymértékben kiszélesedett a nemzetközi forradalmi mozgalom bázisa, s kedvezőbbé váltak a nemzetközi feltételek a tőkés országok munkásságának harcaihoz. A gazdasági konjunktúra éveiben erősödnek a bérmozgalmak, a sztrájkok az életviszonyok javításáért. A burzsoáziát szorítja a hazai proletariátus erősödő fellépése, úgyszintén a szocialista országok létének és fejlődésének forradalmasító hatása. E kettős nyomás a tőkéseket sokszor olyan engedményekre készteti, amilyenekre korábban nem voltak hajlandók.

A burzsoázia természetesen csökkenteni igyekszik a szocialista országok forradalmasító hatását. Fegyvertárához tartozik a szocialista világ ócsárlása, fejlődésének tagadása vagy legalábbis kisebbítése. Az imperialisták propagandájukban messzemenően kihasználják a fiatal szocialista világrendszer fejlődésének kezdeti nehézségeit, a jelentkező hibákat, s minden zavart, amit a belső reakciós elemek jórészt éppen az ő ösztönzésükre idéznek elő.

A munkásmozgalom forradalmi irányzata az életszínvonal emeléséért folyó megmozdulásokat a munkásság politikai öntudatának fejlesztésére igyekszik felhasználni. A reformisták viszont a gazdasági helyzet javulását a tőkés rendszer iránti illúziók fokozására használják fel. Nyugatnémet, osztrák és más reformista vezetők azt szorgalmazzák, hogy a proletariátus és a burzsoázia egymással megértő „szociális partnerek" legyenek, a munkásmozgalom mind teljesebben idomuljon a tőkés rendszerhez, a burzsoá államhoz s annak kommunistaellenes politikájához. A nyugatnémet jobboldali szociáldemokraták jól tudják, hogy az NDK léte könnyíti az NSZK dolgozóinak gazdasági harcait – a szakszervezeti vezetők közül sokan elég tudatosan hasznosítják is ezt a szakszervezetek akcióiban –, mégis támogatják saját burzsoáziájuk kampányát az NDK ellen.

A szocialista országok létének és fejlődésének hatása azonban a szociáldemokrata pártokban is számottevő. A háború éveiben kifejlődött antifasiszta egységfront hagyományai tovább élnek soraikban. Ébren tartja a szocialista országok békepolitikája, továbbá kommunisták és szociáldemokraták gyakori összefogása a gazdasági harcokban. Ennek hatását a kommunistaellenes propaganda csökkenti, de megszüntetni nem tudja.

A nyugat-európai szociáldemokrata pártok vezetésében azonban túlsúlyban van a jobboldal, amely a NATO-hatalmak hidegháborús politikájának szolgálatába állt. Franciaországban még 1947 végén, Olaszországban pedig 1948-ban szakadást hajtottak végre a szakszervezeti mozgalomban, s reformista vezetésű kisebbségi szakszervezetet létesítettek. 1949-ben – alighogy a NATO létrejött – a jobboldali vezetés alatt álló nyugati szakszervezetek kiváltak a Szakszervezeti Világszövetségből, és létrehozták az úgynevezett Szabad Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségét.

A koreai és a vietnami háború éveiben az imperialisták különösen éles kampányt folytattak a szocialista országok és a kommunista pártok ellen. A NATO-politika

segítőtársává vált szociáldemokrata pártok messzemenően bekapcsolódtak ebbe a kampányba. Az ellentét a kommunista és a szociáldemokrata pártok között tovább mélyült. A NATO-hatalmak folytatják előkészületeiket a szocialista országok elleni általános támadásra. A békepolitikát, a békés versenyt „kommunista manővernek", a szocialista országok időnyerési taktikájának nyilvánítják és elutasítják. Az idő valóban a szocialista országoknak dolgozik. A békés verseny hirdetése azonban nem időnyerési taktika, hanem az új világháború elhárításának elengedhetetlen követelménye. Akik elutasítják a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élését, bármennyit beszéljenek „békevágyukról" – a háború szószólói.

A nemzetközi békemozgalom kibontakozása a kor parancsoló követelménye lett. Kommunisták kezdeményezésére, a kulturális élet sok kiváló képviselőjének közreműködésével, 1949 áprilisában a nemzetközi békemozgalom küldöttei világkongresszust tartottak. 72 ország több mint kétezer képviselője gyűlt össze Párizsban, hogy felemelje szavát az imperialisták háborús propagandája és katonai készülődései ellen. A tanácskozáson sok neves személyiség vett részt, köztük Frédéric Joliot-Curie, az atomtudomány egyik úttörője, aki az atomfegyver betiltásáért, a béke védelméért folyó küzdelem egyik előharcosa, a világkongresszus egyik szervezője lett.

A párizsi béke-világkongresszus megbélyegezte a NATO-t, és felhívást fogadott el, amely erőteljes békemozgalom kifejlesztésére hívja fel a népeket. „A háborús uszítókra ellenállhatatlan nyomást kell gyakorolni – szól a felhívás –, hogy érezzék: a népek képesek a béke kivívására." Követeli a háborús propaganda tilalmát, az atomfegyver betiltását, a leszerelést.

A párizsi béke-világkongresszus állandó bizottságot alakított. Később létrejött a Béke-Világtanács, amelynek szerveként működik tovább az állandó bizottság.

A nemzetközi békemozgalom mindenekelőtt a békepolitikát folytató szocialista országokra támaszkodik, amelyek népük és államuk erejét is felhasználják mind saját békéjük, mind pedig a világbéke védelmében. A tőkés országokban a háborúellenes küzdelem fő erejét a kommunista pártok és a demokratikus tömegszervezetek alkotják. A Béke-Világtanács munkáját támogatja a Szakszervezeti Világszövetség, amely ekkor 56 ország 78 millió szervezett dolgozóját tömöríti, a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség, a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség, a Tudományos Dolgozók Világszövetsége és több más nemzetközi szervezet.

Azok a szociáldemokrata pártok, amelyeket a jobboldali vezetők a NATO-politika támogatásának útjára vittek, elutasították a részvételt a Béke-Világtanács munkájában, és útját állják annak, hogy országaikban egységes békemozgalom fejlődjék ki. Bár ők is a béke mellett nyilatkoznak, de a NATO-t védelmezik, és részt vesznek a „szovjet támadás" veszélyéről szóló koholmányok terjesztésében.

*

A nemzetközi munkásmozgalom helyzetét még bonyolultabbá tette az, hogy a kommunista világmozgalomban is súlyos zavar keletkezett. Mély ellentét támadt a Tájékoztató Iroda nyolc pártja és a kilencedik – a jugoszláv párt között. A nézeteltérések a szocialista társadalom építésének fontos kérdéseiben keletkeztek. Még

1948 júniusában a Tájékoztató Iroda összeült a vitás kérdések megtárgyalására. A jugoszláv párt vezetősége, bár ő maga a Tájékoztató Iroda előző ülésén messzemenően élt más pártok bírálatának jogával, tiltakozott az ellen, hogy a jugoszláv párt politikáját is megtárgyalják, megbírálják. Nem küldte el képviselőit a tanácskozásra. A Tájékoztató Iroda határozatában elítélte a jugoszláv párt vezetőségét a párt szerepének alábecsülése, a termelőszövetkezeti mozgalom elhanyagolása, nacionalista nézetek jelentkezése miatt és más kérdésekben is.

E határozat egy olyan párt vezetőségét marasztalta el, amely az antifasiszta felszabadító háborúban betöltött szerepével általános elismerést és tiszteletet szerzett mind a jugoszláv nép, mind pedig más népek előtt. A jugoszláv párt elutasította ezt az állásfoglalást, és megindult a kölcsönös vádaskodások özöne. Ennek során a Tájékoztató Iroda nyolc pártja követte el a legsúlyosabb hibákat, elmenve addig, hogy az 1949 novemberi határozatában a jugoszláv párt vezetőségét a szocializmus ügyének elárulásával, a kapitalizmus visszaállításával vádolta meg.

A jugoszláv párttal való ellentét a sztálini személyi kultusz hatására vált igen súlyossá. Sztálinnak nagy tekintélye volt a kommunista világmozgalomban s az egész nemzetközi közvéleményben. Ő állt Lenin halála, 1924 januárja óta 1953 márciusáig, élete végéig az SZKP Központi Bizottságának élén, 1941-től pedig a szovjet kormány élén is. Vezető szerepe abban az elvi-politikai harcban szilárdult meg, amelyet az SZKP Központi Bizottságának többsége folytatott a húszas években azok ellen, akik tagadták, hogy a Szovjetunió egymaga is felépítheti a szocialista társadalmat. Sztálin állt az SZKP élén, amikor a Szovjetunió végrehajtotta első ötéves terveit, és az egykor elmaradott paraszti ország Európa első ipari hatalma lett. Ő állt a szovjet állam élén a második világháború vészterhes éveiben, s nevével összekapcsolódtak a hatalmas szovjet erőfeszítések és győzelmek, amelyek más országok népeit is hozzásegítették a felszabaduláshoz. A háború után is irányította a Szovjetunió politikáját, egyben az amerikai atomzsarolás elleni küzdelmet. Bejárta a világot híres megállapítása: „A béke fennmarad és tartós lesz, ha a népek kezükbe veszik a béke ügyét, és mindvégig kitartanak mellette." A népi demokratikus országok vezetői a szocialista világ vezéreként tisztelték, s véleményét, tanácsait vitathatatlannak tekintették.

Sztálin azonban nagy érdemei mellett több kérdésben súlyos elméleti és gyakorlati hibákat követett el. Hibás tételeinek egyike az a megállapítás, amely szerint a munkásosztály győzelme, a kizsákmányoló osztályok felszámolása az ellenséges elemek mind dühödtebb ellenállását váltja ki, tehát az osztályharc nemcsak bizonyos időszakokban, hanem *szüntelenül* éleződik. Az osztályharc *állandó* éleződésének e tétele csak azt a tényt veszi figyelembe, hogy a volt kizsákmányoló osztályok egyes elemei, tömegbefolyásukat elvesztve, de az imperialisták által bátorítva, a szocialista állam elleni bűncselekmények útjára lépnek. Viszont figyelmen kívül hagyja, hogy a politikailag elszigetelődő ellenséges elemek mind nagyobb része feladja a harcot, és sokan közülük keresik az új rendszerbe való beilleszkedés lehetőségét. Hiba lebecsülni továbbá a szocialista társadalom képességét arra, hogy még volt kizsákmányolókat is átneveljen.

Az osztályharc *állandó éleződésének* tétele olyan helyzetben született, amikor a kapitalizmus kilábalt az 1929–1933. évi nagy világgazdasági válságból, a hitlerista Németország meggyorsította fegyverkezését, és nyíltan hirdette a szovjetellenes

háborút, a nyugati hatalmak pedig Németországot, Japánt és más országokat is a Szovjetunió mielőbbi megtámadására biztatták. Az imperialista világ ellenállásra, kártevő tevékenységre serkentette a szovjet társadalomban élő volt kizsákmányolókat, a régi világot visszasírókat, valamint más megvásárolható elemeket. Fontos volt az éberség mindenféle szocialistaellenes törekvéssel szemben, s a népellenes tevékenységet el kellett fojtani. Az osztályharc állandó éleződésének tétele alkalmasnak tűnhet arra, hogy hangsúlyozza az éberség fontosságát. A belső fejlődés eredményeinek hatását azonban nem veszi kellőképpen számba. A szovjet társadalom ugyanis – az egész tőkés világ nyomásával dacolva, a nemzetközi proletariátus rokonszenvére támaszkodva, az imperialista hatalmak egymás közti ellentéteit is kihasználva – lerakta a szocializmus alapjait, és hatalmas győzelmeket aratott az új társadalom felépítésében.

Az osztályharc állandó éleződésének tétele eltorzítja a feladatokat, és rendkívül káros gyakorlatot próbál igazolni. Annál is inkább, mert ez a hibás tétel kiegészült Sztálinnak egy másik hibás megállapításával, mely szerint a proletárdiktatúra viszonyai között az ellenség mindenekelőtt a kommunista pártba igyekszik befurakodni, hogy ott szerezzen fontos pozíciókat a kártevő munkához. Ezért az ellenséget elsősorban a pártban kell keresni. A burzsoázia kísérlete, hogy ügynökeit becsempésszе a forradalmi pártokba, hosszú múltra tekint vissza. Ilyen módszerekhez a munkásosztály hatalomra kerülése után is folyamodik. E veszéllyel szemben tehát az éberség indokolt. Sztálin azonban e veszélyt olyannyira eltúlozta, hogy ezzel a gyanakvás és bizalmatlanság légkörét terjesztette el a párt soraiban.

A bizalmatlanság légkörének elterjedésével mind gyakrabban nyilvánítottak gyanúsnak indokolt ellenvéleményt is, és tudatos kártevésnek deklarálták a munka során elkövetett vélt vagy tényleges hibákat. Sztálin hajlott arra, hogy az ellenvéleményt adminisztratív eszközökkel fojtsa el, s vitapartnereit az ellenség ügynökeinek tekintse. Fokozatosan kialakult Sztálin személyi kultusza, a „csalhatatlan bölcs" nimbusza. Elterjedt a dogmatikus és szubjektív szemlélet, mely torzítólag hatott a politikai légkörre, és bénította az elmélet fejlődését. Az ilyen légkör az elvtelen, karrierista elemeknek s az ellenség rendszerellenes aknamunkájának kedvez. A harmincas évek második felében az imperialista ügynökségek keltettek provokatív módon gyanút a szovjet társadalom nem egy neves személyisége, a Vörös Hadsereg több tábornoka ellen, akik hamis, koncepciós perek áldozataivá lettek.

A jugoszláv párttal támadt nézeteltérések során is a bizalmatlanság légköre éledt fel és vált rendkívül súlyossá. Miután a jugoszláv vezetők szembeszálltak a Sztálin által vallott nézetekkel, árulóknak nyilvánították őket. Ez lökést adott a bizalmatlanság elterjesztésének más pártok, köztük az MDP soraiban is, nagy károkat okozva a szocializmus ügyének.

A sztálini személyi kultusz bírálata és következményeinek felszámolása 1953-ban, Sztálin halála után kezdődött. A személyi kultusz elvi és gyakorlati felszámolása során derült fény a súlyos törvénysértésekre is, a koholt vádak alapján hozott ítéletekre, amelyeknek kommunisták és más állampolgárok estek áldozatul. A Sztálin-kultusz határozott felszámolását 1954-ben a Szovjetunió Kommunista Pártjának Központi Bizottsága kezdte meg N. Sz. Hruscsov első titkár vezetésével.

Az SZKP kezdeményező lépéseket tett a jugoszláv párttal való viszony rendezé-

sére is. 1955 nyarán szovjet párt- és kormányküldöttség látogatott Jugoszláviába, s az elvtársi eszmecsere eredményeként a kapcsolatok helyreálltak. Ezt követően a Tájékoztató Iroda többi pártja is rendezi viszonyát a jugoszláv párttal. Nézeteltérések több fontos kérdésben továbbra is fennállnak, de azt elismerik, hogy Jugoszlávia szocialista úton halad.

A jugoszláv párttal keletkezett vita s ennek elfajulása megrendítette a Tájékoztató Iroda tekintélyét. A Tájékoztató Iroda alkalmatlanná vált annak a feladatnak a betöltésére, amelyre létrehozták, s 1956-ban feloszlott. A kommunista pártok közötti együttműködés fenntartásában a kétoldalú kapcsolatok kerültek előtérbe. Sokoldalú eszmecserék főleg a pártkongresszusok alkalmával történnek.

A hároméves terv eredményei és a társadalmi változások. A Függetlenségi Népfront. A dogmatizmus eluralkodása az MDP politikájában s ennek első következményei

Az MKP és az SZDP egyesülése, az MDP programnyilatkozatában kifejtett célok, és az újjáépítés eredményei újabb lendületet adtak az építőmunkának. Az a lelkesítő tudat, hogy az ország a szocializmus építésének, a kizsákmányolás nélküli társadalom megteremtésének útján halad, tovább növeli a munkásosztály teremtő erejét és felelősségérzetét az ország sorsáért. A szocialista tervgazdálkodás sikerei egyben fokozzák a többi dolgozó osztályok és rétegek bizalmát a munkáshatalom iránt. A reakciós erők bomlása folytatódik.

A népi demokratikus fejlődés egyik velejárója, hogy munkások ezrei és ezrei kerülnek az államigazgatás központi és helyi szerveibe, a vállalatok vezetésébe, az újjászerveződő hadsereg tisztikarába és más területekre. A hatalom e szerveibe és testületeibe növekvő számban kerülnek a dolgozó parasztság és a haladó értelmiség képviselői is. A népi hatalom megerősödésének ez igen fontos követelménye.

Politikailag fejlett munkások ezreinek elkerülése az üzemekből nehézségeket is okoz: az új feladatok megoldásának gondjait az elkerülők számára, s a távozók pótlását az üzemekben. A gyárakba és az építkezésekre tíz- és tízezrével jönnek dolgozni a munkásosztályon kívüli rétegekből, főleg faluról, akiknek öntudatos munkásokká válását fokozottabb politikai és eszmei neveléssel kell segíteni. Növekvő számban kerülnek az iparvállalatokhoz osztályidegen elemek is – egykori vállalkozók és birtokosok, reakciós magatartásuk miatt eltávolított hivatalnokok, csendőr-, rendőr- és katonatisztek, meg ezek családtagjai. Ez a körülmény is növekvő feladatot állít az üzemekben folyó politikai munka elé.

Az üzemi párt-, szakszervezeti és ifjúsági szervezetek eleinte jól megbirkóznak e feladattal. Az ország erőteljes fejlődése, a párt politikájának sikerei gyorsítják az új üzemi aktivisták fejlődését, s a politikai munkában különösebb zökkenők nélkül pótolják a más területekre távozókat.

A munkásság felelősségérzetének és lelkesedésének egyik megnyilvánulása *a munkaverseny* kibontakozása. Ennek jelentősége nemcsak abban van, hogy gyorsítja a termelékenység emelkedését, hanem abban is, hogy hozzájárul a munka erkölcsi megbecsüléséhez és a munkásosztály szocialista átneveléséhez. Serkenti

a munkaversenyt annak megértése, hogy csak a termelés fejlődése teremt anyagi alapot az életszínvonal emeléséhez, s a hároméves tervben megjelölt más célok megvalósításához.

A hároméves tervet – amelynek végrehajtása 1947 augusztusában kezdődött – sikerült két év és öt hónap alatt, vagyis 1949 végére teljesíteni, sőt túlszárnyalni.

A magyar ipar össztermelése 1947 nyarán az 1938. évi szint 2/3 részét érte el. A terv célul tűzte ki, hogy három év alatt az iparban befejeződjék a háborús károk helyreállítása, és a termelés az 1938. évi szintet 8–10%-kal túl is lépje. 1949-ben viszont *az egész ipar termelése 28%-kal múlta felül az 1938. évit*; a gyár- és bányaipar 37%-kal, s az építőipar – az állami építőipar kifejlődésével – ugyancsak lényegesen meghaladta az 1938. évi szintet. A kisipar elérte, illetve kismértékben túllépte a háború előtti színvonalat.

A mezőgazdasági össztermelés 1949-ben megközelítette az 1934–1938-as évek átlagát. A földművelés összértéke ugyan még csak 4/5-e ennek, de az állattenyésztés csaknem elérte az 1938. évi szintet. A mezőgazdaság erősödésében fontos szerepet játszott az, hogy megkezdődött az állami gépállomás-hálózat kifejlesztése; 1949 végére már 220 gépállomás működött, mintegy hatezer traktorral.

A vasút helyreállítása befejeződött; a vagonpark 1949-ben elérte, a mozdonypark valamelyest meg is haladta az 1938. évi szintet. Az utasforgalom viszont az 1938. évinek majdnem kétszeresére, az áruforgalom pedig csaknem másfélszeresére emelkedett.

A hároméves terv egyik nagyon fontos eredménye, hogy *megszűnt a munkanélküliség*. A két világháború között ez állandó ostorozója volt a nincsteleneknek. A háború éveiben a munkanélküliséget felszívta a bevonulás és a haditermelés. A háborús pusztulás nyomán azonban ismét jelentkezett és nagy gonddá vált. Megszüntetését elsősorban az ipari foglalkoztatottak számának emelkedése eredményezte. A bánya- és a gyáriparban, valamint az állami építőiparban foglalkoztatottak száma több mint százezerrel nőtt, s az alkalmazottaké ugyancsak emelkedett; együttes létszámuk meghaladta az 540 ezret.

A munkanélküliség megszűnésével egyidejűleg emelkedett a munkások és alkalmazottak reálbére és a szociális juttatás. A munkások átlagos reálbére néhány százalékkal meghaladta az 1938. évi szintet. Az átlagnál nagyobb mértékben emelkedett a háború előtt legrosszabbul fizetett munkáskategóriák keresete, míg a jobban fizetett kategóriáké kevésbé. A szellemi munkások reálbére is lényegesen javult az 1946–1947. évihez képest, de nem érte el az 1938. évi szintet.

A parasztság helyzetében is jelentős a javulás. A régi parasztgazdaságok zöme kiheverte a háborús károkat és megerősödött, egy részüknek földje az 1945-ös földreform során kiegészült. Az új gazdák azonban még sok nehézséggel küszködnek, éppen ezért a kiépülő állami gépállomások elsősorban őket segítik. A kulákgazdaságok, bár ezek legerősebbjei 1945-ben földjük egy részét elvesztették, szintén megszilárdultak. A földbirtokos osztály felszámolásával a kulákság lett a falu leggazdagabb rétegévé.

A falvak fejlődésében fontos szerepet játszik a villany bevezetése. A felszabadulás előtti évtizedekben csupán a községek 2/5 részébe jutott el a villany. A há-

roméves terv idején, azaz két és fél év alatt 400 falut kapcsoltak be az elektromos hálózatba, ami egyben eljuttatja oda a rádiót s a mozit is. A falvak felében azonban még nincs villany.

A hároméves terv során jelentősen fejlődött az egészségügyi ellátás és a társadalombiztosítás. A kórházi ágyak száma az 1947. évi 38 ezerről 50 ezerre emelkedett, s már 3 ezerrel több, mint 1938-ban. A társadalombiztosításban részesülők száma egymillióval több, mint 1938-ban; a családtagokkal együtt elérte a 3,8 milliót, ez a lakosság 41%-a. Jelentősen emelkedett a táppénz, a szülési segély és más juttatások összege.

Nagy változások bontakoztak ki a kulturális életben. Az iskolák államosításával meggyorsult a nyolcosztályos általános iskola és a középiskola fejlődése. A VIII. iskolai évfolyamot 1938-ban 34 ezren, 1949-ben pedig már közel 69 ezren végezték el. 1938-ban 11 ezren érettségiztek, 1949-ben pedig 15 ezren; a középiskola négy osztályában tanulók együttes létszáma pedig az 1938. évi 52 ezerrel szemben 1949-ben már 94 ezer. A középiskolák kapui szélesre tárultak a munkás- és a szegényparaszt-szülők gyermekei előtt. Emellett a tanulni vágyó felnőttek ezrei és ezrei iratkoztak be a dolgozók esti iskoláiba, amelyek ezekben az években fejlődtek ki; ezek az iskolák is fontos szerepet töltenek be a kulturális forradalom kibontakozásában.

A felsőoktatás fejlődése is meggyorsul. 1938-ban a felsőoktatási intézmények hallgatóinak száma nem érte el a 12 ezret, 1949-ben pedig ennek már közel kétszerese. A hallgatók több mint kétötöde munkás- és szegényparaszti szülők gyermeke. Az ő tanulásukhoz nyújt messzemenő segítséget az állami ösztöndíjrendszer és diákotthon-hálózat kifejlesztése.

Friss, demokratikus és szocialista erők jelentkeznek az irodalomban, a művészetben, a tudományok területén, és a kulturális értékek hozzáférhetővé válnak a munkások és parasztok tömegei számára. A kizsákmányolók hatalmának megdőlésével megszűnt a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliuma.

A szocialista építés eredményei, a helyreállítás várakozáson felüli sikerei és a kulturális fejlődés a polgári és kispolgári értelmiség mind szélesebb körét hozza közelebb a munkásosztály szocialista céljaihoz. Különösen jelentős munkát végez soraikban a kommunista értelmiség. A népi demokratikus állam egyben megteremti a szükséges feltételeit annak, hogy a munkás- és parasztszülők tehetséges gyermekei mind nagyobb számban kerülhessenek az új értelmiség soraiba.

A hároméves terv végére további változások következtek be az ország társadalmi szerkezetében, osztályösszetételében. 1949 decemberében újabb államosításokra került sor, amelyek eredményeként *a tőkés tulajdon a bánya- és a gyáriparban, valamint a közlekedésben és a nagykereskedelemben teljesen megszűnt.* Jelentősen megnövekedett a népgazdaság szocialista szektorának túlsúlya a gazdasági életben.

Az államosítás kiterjedt több tucat, részben vagy egészben nyugati tőkések tulajdonában volt vállalatra – köztük a Standard Telefongyárra (ma Beloiannisz Híradástechnikai Gyár), néhány nagyobb és több kisebb textilgyárra stb. – amelyekben együttesen 22 ezer munkás dolgozott. Államosítottak továbbá minden ipari, közlekedési, vendéglátóipari vállalatot, amely legalább 10 munkavállalót foglalkoztatott, s a foglalkoztatottak létszámától függetlenül minden nyomdát, minden villanytelepet. A magyar tőkések e vállalataiban, valamint több száz

iparos ekkor államosított műhelyében – mintegy háromezer kis- és középüzemben – együttesen 34 ezer munkás dolgozott.

A kisipar zsugorodni kezd. A decemberi államosítások során már mutatkoznak a gazdaságpolitikában a kisipar erőltetett csökkentésére irányuló tendenciák. A magánkereskedelem is csökken valamelyest, de még nagy túlsúlyban van; az állami kiskereskedelem részaránya a forgalomban némileg meghaladja a 30%-ot.

A mezőgazdaságban 1948 őszén megindul a termelőszövetkezeti mozgalom; 1949 végéig a termelőszövetkezeti csoportok tagjainak száma 36 ezerre, gazdaságaik összterülete pedig 316 ezer holdra emelkedett. Jelentősen növekedtek az állami mezőgazdasági üzemek is: szántóterületük az 1948. évi 51 ezer holddal szemben 1949 végén már 385 ezer hold. *Megindul tehát a mezőgazdaság szocialista szektorának fejlődése*, s 1949 végéig a szántóterület 6,5%-át öleli fel.

Egyidejűleg folyik a kulákság visszaszorítása, mégpedig fokozottabb adóztatás és terménybeszolgáltatási kötelezettség útján, valamint az általuk foglalkoztatottak kizsákmányolásának korlátozásával. Gazdaságuk kezd csökkenni, de övék még a szántóterület 14–15%-a. Két és félszer több tehát a földjük, mint a termelőszövetkezeti csoportoké és az állami mezőgazdasági üzemeké együttvéve, gazdasági erejük tekintetében pedig legalább háromszorosan túlszárnyalják a falu szocialista szektorát. A mezőgazdaság döntő tényezője azonban a kisparaszti egyéni gazdaság, amely felöleli az ország szántóterületének mintegy 80%-át.

A társadalmi változások eredményeként a koalíciós pártok elismerik az MDP vezető szerepét, és magukévá teszik a programnyilatkozatában megjelölt célokat.

A Nemzeti Parasztpárt már korábban elismerte, hogy a Kommunista Párt hivatott a népi demokratikus fejlődés irányítására. Az NPP soraiban mind jobban terjednek a szocialista eszmék. Ez kifejeződik 1948 szeptemberében elfogadott új programjában, amely állást foglal a tervgazdaság továbbfejlesztése mellett, és magáévá teszi a parasztság termelőszövetkezetekbe tömörítésének ügyét is. Kimondja, hogy erősíteni kell a dolgozó parasztság szövetségét „a kapitalizmus elleni harc vezető osztályával, a munkásosztállyal". Elutasítja a külön „paraszti út" jelszavát, amely „a parasztegység hamis szólamával a tőkés nagygazdák befolyását erősíti a dolgozó parasztság soraiban".

A Kisgazdapárt 1948 második felében folytatta sorainak megtisztítását, s reakciós tevékenység miatt több száz embert távolított el a vezetésből és szervezeteiből. 1948 októberében országos tanácskozásán kimondja: az FKP a pártban végbement bomlás után a kis- és középparasztságra kíván támaszkodni, és arra törekszik, hogy megszilárduljon a munkás-paraszt szövetség. Támogatja a termelőszövetkezeti mozgalmat is. A kulákság szószólói még tevékenyek az FKP soraiban, egyes vidéki szervezetekben még övék a vezető szerep is, s szemben állnak a párt baloldali vezetőségével. Az országos értekezlet határozottan elítéli e jelenségeket. A jobboldali erők eltávolítása az FKP soraiból 1949-ben is folytatódik.

*

Az ország szocialista fejlődését a reakciós erők ellenállása kíséri. Különböző csoportjaik a növekvő politikai elszigetelődés közepette is folytatják a rémhírterjesz-

tést, és szabotázzsal próbálnak zavart kelteni, várva a nyugati hatalmak mielőbbi katonai beavatkozását. A hatóságok több összeesküvő csoportot lepleztek le. Ezek egyike a Földművelésügyi Minisztériumban meghúzódó reakciós elemek nagyobb társasága volt, amely Pártonkívüliek Blokkja néven már hosszabb ideje tevékenykedett. Ipari üzemekben is felfedtek szabotázscselekményeket, így az amerikai tulajdonban levő dunántúli olajtelepeken, a MAORT-nál. Ennek leleplezése után a kormány a MAORT-ot állami kezelésbe vette, s nem sokkal később került sor a külföldi érdekeltségű vállalatok nemzeti tulajdonba vételére.

Az ellenforradalmi erők élére 1948 második felében a Mindszenty hercegprímás által vezetett klerikális reakció került, amely egyházi szervezetei révén jelentős tömegbefolyással rendelkezik. Demokráciaellenes fellépéseihez – visszaélve a hívők vallásos érzelmeivel – továbbra is felhasználja a templomi szószéket, bár ettől a papok mind nagyobb része viszolyog, s egyesek szembe is fordulnak vele.

A reakciós egyházfők az iskolák államosítása után indítottak új rohamot a népi hatalom ellen. A szerzetes- és paptanárokat eltiltották attól, hogy állami szolgálatba lépjenek és az államosított iskolákban tovább tanítsanak. Megpróbálták rávenni a szülőket, hogy ne járassák gyermekeiket az államosított iskolákba, de ez a kísérletük csúfosan megbukott.

Az MDP erőteljes ellentámadást indított az egyházi reakcióval szemben; üzemi és falusi gyűlések sorozata foglalt állást a vallási lepelbe burkolódzó demokráciaellenes uszítások ellen.

Ebben az időben, 1948 októberében tartották a magyar szakszervezetek XVII. kongresszusát. E tanácskozás foglalkozott a hároméves terv végrehajtásának menetével, a szakszervezetek időszerű kérdéseivel, s állást foglalt az ellenforradalmi megmozdulások ellen. A kongresszus több mint másfél millió szervezett dolgozó nevében bélyegezte meg a klerikális reakciót azért, mert a templomi szószéket a politikai reakció szószékévé, az egyházi összejöveteleket és körmeneteket ellenforradalmi gyűlésekké és tüntetésekké változtatták. A kongresszus hangsúlyozta, hogy a szervezett munkásság tiszteli a vallásszabadságot, de nem fogja tűrni a klerikális reakció ellenforradalmi tevékenységét.

A koalíciós pártok is elítélték a hercegprímást. A Kisgazdapárt októberi országos értekezlete határozatában tiltakozott az ellen, hogy a bíboros „államellenes tevékenységre használja fel kiváltságos helyzetét", és felszólította a kormányt, „akadályozza meg a lelkek békéjének állandó nyugtalanítását".

Mindszentyék ellenforradalmi céljaik valóra váltása érdekében összeesküvő hálózatot is létrehoztak. Élvezték más reakciós csoportok támogatását, s tevékenységüket messzemenően segítették a nyugati hatalmak, mindenekelőtt az Amerikai Egyesült Államok megbízottai. Az összeesküvésre azonban fény derült, s a résztvevők különböző csoportjait letartóztatták. 1948 decemberében egyik jelentős összeesküvő csoport lefogása nyomán sor került a bíboros letartóztatására is. Bűntársai között volt Eszterházy Pál herceg, akinek családja a földreform előtt az ország legnagyobb birtokosaihoz tartozott.

A nyugati hatalmak a Mindszenty-ügyet „egyházüldözésnek" próbálták beállítani, és nagyarányú propagandát folytattak a leleplezett összeesküvők védelmében. Fellépésük azt a célt is szolgálta, hogy bátorítsa a bíróság elé állított bíborost. Ő azonban a nyilvános tárgyaláson a leleplezés súlya alatt beismerő vallomást tett

törvényellenes tevékenységéről. Fény derült az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövetével fenntartott illegális kapcsolatára is.

Az összeesküvés leleplezése kompromittálta a klerikális erők amúgy is bomladozó pártját, a Barankovics-pártot. Barankovics István 1949 február elején kiszökött az országból, s ezt követően pártja kimondta feloszlását.

Az összeesküvők politikai kudarca megerősítette a papság körében azt a törekvést, hogy lojális viszonyt teremtsenek a munkáshatalommal. Fellépnek az állammal való viszony rendezéséért olyan egyházi körök is, amelyek a népi demokráciával ugyan távolról sem rokonszenveznek, de Mindszentyék politikáját az egyházra nézve károsnak tekintik.

Megindultak a tárgyalások az állam és az egyházak képviselői között, és megszülettek a megállapodások. A protestáns egyházakkal és az izraelita egyházzal kötött egyezményt még 1948 októberében, illetve decemberében aláírták. A katolikus püspöki kar képviselőivel csak 1949 januárjában kezdődtek átfogó rendezést célzó tárgyalások. Ezek elhúzódnak, mert a püspökök sokáig haboznak. A Vatikánban ekkor XII. Pius pápa szélsőreakciós politikája érvényesül, ami ugyancsak jelentős akadályokat gördít a megegyezés elé. Végül is 1950 augusztusában létrejön a kormány és a katolikus püspöki kar egyezménye.

A püspöki kar arra kötelezi magát, hogy „támogatja a Magyar Népköztársaság államrendjét", és nem engedi meg „a hivők vallásos érzületének, valamint a katolikus egyháznak államellenes célokra való felhasználását". Felhívja a katolikus hivőket, hogy „minden erejükkel vegyék ki részüket abból a nagy munkából, amelyet a népköztársaság kormányának vezetésével az egész magyar nép végez". Felszólítja lelkészeit, hogy „ne fejtsenek ki ellenállást a mezőgazdasági termelőszövetkezeti mozgalommal szemben". Az egyezményben kijelenti: helyesli és támogatja a kormány békepolitikáját.

A kormány az egyezményben ismét biztosítja a hivők teljes vallásszabadságát és az egyház szabad működését. A többi egyházzal kötött egyezményekhez hasonlóan kötelezettséget vállal arra, hogy 1968-ig fokozatosan csökkenő pénzügyi támogatást nyújt számára, feltételezve, hogy az egyház addigra „maga tudja fedezni anyagi szükségletét".

A megállapodás jelentős sikere az MDP politikájának, a népi hatalomnak s a megegyezést szorgalmazó papoknak. Létrejötte a népi demokratikus rend megerősödésének következménye, s a hazai, valamint a nemzetközi demokratikus közvélemény egyetértésével találkozik. A nyugati reakciós körök viszont nagy megrökönyödéssel fogadják a megegyezést. A vatikáni hivatal pedig tudatja a magyar püspökökkel, hogy a megállapodás híre „nem középszerű fájdalmat okozott a Szentatyának". A megegyezés azonban az állammal való normális viszony híveit erősíti, s ezen a hazai és a nemzetközi reakció sem tud változtatni.

*

1949 elején megalakult a pártversengés felszámolását célzó új politikai szövetség: *a Magyar Függetlenségi Népfront.*

1949. február 1-én jelent meg a koalíciós pártok és a legjelentősebb tömegszervezetek *népfrontnyilatkozata*, amely állást foglal az MDP országépítő céljai mel-

lett. Az összefogás feladatának tekinti „a szocialista társadalmi átalakulás békés, törvényes menetének további biztosítását, az ország minden alkotó erejének bevonásával". A nyilatkozat azt is közli, hogy a népfrontot alkotó politikai és társadalmi szervezetek „mindenben alávetik magukat az Országos Tanács döntéseinek és végrehajtják azokat". A Népfront Országos Tanácsa is létrejött. Tagjai között a tömegszervezeti képviselőkkel együtt az MDP-nek 27, az FKP-nak 9, s az NPP-nek 6 képviselője van. A koalíción kívül álló két polgári párt: a Balogh-párt és a Radikális Párt is bejelenti csatlakozását a népfronthoz.

1949 májusában országgyűlési választásokat tartanak. A népfrontot alkotó pártok az MDP javaslatára elhatározták, hogy a választásokon a népfrontnyilatkozatnak megfelelő közös programmal és közös listával indulnak. Lezárult a pártok közötti versengés időszaka. A koalíciós partnerek ugyanekkor azt várják, hogy megnyílik az MDP-vel való együttműködés új szakasza.

A májusi választás a magyar nép túlnyomó többségének politikai demonstrációja volt a népi demokrácia mellett. 6,1 millió választópolgár közül 5,7 millió élt szavazati jogával, többen, mint bármikor. A népfrontlista megkapta a szavazatok 95%-át, ami felülmúlt minden várakozást. Ebben szerepet játszott az is, hogy a jobboldal erői szétesett állapotban voltak, s ezért csak egyes helyeken tudtak jelentősebb számú népfrontellenes szavazatot elérni. Így a vecsési járásban az ellenszavazatok száma 29%-ot, Mezőkövesden 28%-ot, Nagykőrösön 21%-ot ért el. E helyeken számottevő volt a reakciós papok politikai tevékenysége; az ország túlnyomó részében azonban a papok zöme elhatárolta magát a reakciótól, s közülük sokan nyíltan a népfrontot támogatták.

Az új Országgyűlést a munkások, a dolgozó parasztok, a haladó értelmiség és a népi demokrácia mellé állt városi kispolgárság képviselői alkotják; 43%-uk a munkásosztály, 28%-uk a dolgozó parasztság, 23%-uk az értelmiség soraiból való. A képviselők 71%-a az MDP tagja; ebben is kifejeződik az MDP vezető szerepe az ország politikai életében. Még jobban kifejeződik ez a kormány összetételében; a Minisztertanács 18 tagja közül 13 az MDP, három az FKP és kettő az NPP képviselője. A miniszterelnök Dobi István, az FKP elnöke, Rákosi pedig miniszterelnök-helyettes. Az MDP vezetősége főleg külpolitikai meggondolásból tartotta így célszerűnek; az MDP kormányzati vezető szerepét ez nem csökkenti, annál is inkább, mert Dobi István a szocializmus szilárd híve.

Az új Országgyűlés 1949. augusztus 18-án elfogadja a Magyar Népköztársaság Alkotmányát. Az Alkotmány rögzíti az ország társadalmi fejlődésében bekövetkezett nagy változásokat. Kimondja: „népünk megkezdte a szocializmus alapjainak lerakását, s országunk a népi demokrácia útján halad előre a szocializmus felé". *A szocializmus felépítése az Alkotmányban rögzített nemzeti cél lett.*

Az Alkotmány megállapítja, hogy a Magyar Népköztársaság „a munkások és dolgozó parasztok állama"; „minden hatalom a dolgozó népé", amely választott küldöttei útján gyakorolja a hatalmat. Szentesíti a termelési eszközök zömének társadalmi tulajdonát, ugyanakkor megerősíti a parasztok tulajdonjogát földjükre, és szól arról is, hogy elő kell segíteni a termelőszövetkezetek fejlődését.

Az Alkotmány rögzíti az állampolgárok általános jogait és kötelességeit. Megállapítja, hogy a Népköztársaság „megvalósítani törekszik a szocializmus elvét",

vagyis azt, hogy *mindenki képességei szerint dolgozzék és munkája szerint részesedjék a javakból.*

Az Alkotmány megszabja az állam felépítésének és kormányzásának rendszerét. Kimondja, hogy a helyi hatalmi szervek: a lakosság által választott megyei, járási, városi, községi és város-kerületi tanácsok. Ez azt jelenti, hogy létre kell hozni a tanácsrendszert. Az erről szóló részletes törvényt az Országgyűlés 1950 tavaszán fogadja el. A tanácsok a lakosság helyi önkormányzati szervei, amelyek egyben a központi hatalom végrehajtó szervei is. Létrejöttükkel a kormányzat többé nem nevez ki főispánokat, főjegyzőket, jegyzőket. Ezek feladatkörét is választott tisztségviselők veszik át, kettős felelősség mellett: felelnek a tanácsoknak, s egyben választóiknak, és felelnek a központi kormányzati szerveknek is. A szocialista állam fontos elve és célja a dolgozók mind nagyobb részének bevonása az államigazgatási feladatok ellátásába s ezek ellenőrzésébe. A tanácsrendszer hivatott szervezetileg is megfelelő feltételeket biztosítani e cél eléréséhez.

Az első tanácsválasztásokat 1950 októberében tartották. A választók aktivitása ismét igen nagy. 220 ezer tanácstagot és póttagot választottak. Ezeknek 15%-a munkás, 67%-a dolgozó paraszt, 7%-a értelmiségi, a többi kisiparos és más kisember. A megválasztott tanácstagok egyharmada az MDP tagja.

A tanácsválasztásokkal kapcsolatban folytatódik a közigazgatás átszervezése és a közhivatalok megtisztítása is. A régi tisztviselők jelentős hányada továbbra is ott marad; ezeknek egy része ténylegesen a népi hatalom híve lett, más része lojálissá vált, bizonyos része viszont csak kényszerűen alkalmazkodik. A régi polgári közigazgatás szocialistaellenes maradványai tehát a tanácsapparátusban még megvannak, bár csökkenő mértékben.

Az első tanácsválasztásokra az ötéves terv első évében került sor. A gazdasági építőmunka sikerei és a tanácsrendszer létrehozása elősegíthetik a helyi feladatok jobb ellátását, a szocialista községpolitika kifejlődését. Ekkor azonban az MDP politikájában bekövetkezett torzulások törést okoznak a szocialista építés lendületében.

1949 elején a párt Központi Vezetősége a szövetségi politikában szektás útra tér. Az MDP Központi Vezetőségének 1949. március 5-i ülésén Rákosi kijelentette: „Ha az elvtársak azt hiszik, hogy ez a népfront hosszú életű, tartós képződmény, akkor nagyon tévednek. Ez a népfront tulajdonképpen a szomszéd pártok elhalási processzusának egy foka ... sok ebből a népfrontpolitikából nem jön ki." A következő KV-ülésen, április 2-án pedig már azt emeli ki, hogy a koalíciós pártok további léte nem kívánatos, mert állandó búvóhelyet biztosít az ellenségnek. Már teljesen figyelmen kívül hagyja, hogy e pártok – az ott levő vagy oda befurakodó reakciósok ellen tovább küzdve – hatékonyan segíthetnek közelebb hozni a szocializmus ügyéhez olyan rétegeket, amelyekre az MDP közvetlen befolyása még gyenge.

Az új népfrontnak nincsenek és még nem is lehetnek gyakorlati tapasztalatai. Rákosi megállapítása tehát nem a tapasztalatok elemzésén nyugszik, hanem az eluralkodó szektás felfogás igazolására szolgál. Nem kerül tehát sor a népfrontnak mint átfogó szervezetnek a kiépítésére, amit az MDP vezetősége eredetileg tervezett. A népfrontpolitika, amely az 1946-ban létrehozott Baloldali Blokk tevékenységével új szakaszba lépett és nagy sikert hozott, nem fejlődik tovább, hanem

Szolidaritási gyűlés a harcoló Korea mellett a Ganz Villamossági Gyárban 1950 júliusában

Koreába induló kórházvonat. 1950. július 26.

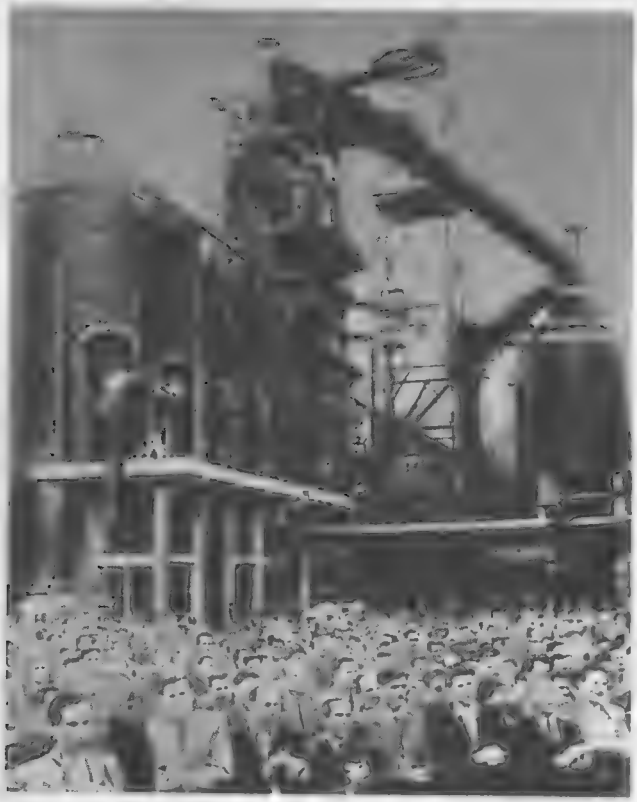

A diósgyőri nagykohó avatása
1952. május 10-én

Békegyűlés
a Landler Jenő Járműjavító
mozdonyműhelyében
1952. november 1-én

Csapolás
a Dunai Vasmű
1954 februárjában
felavatott
nagykohójában

Az Egyesült Izzó
dolgozói
1955. május 22-én
röpgyűlésen vitatják
meg a varsói értekezlet
határozatát

sorvadásnak indul. Ennek elméleti forrása a proletárdiktatúra dogmatikus felfogása.

A népi demokrácia fejlődése során proletárdiktatúra jött létre, a politikai rendszer megváltozott jellegének elméleti tisztázása azonban nem történt meg. E kérdésben az MDP-ben 1948 tavaszán – tehát a proletárdiktatúra létrejötte után – vita keletkezett. Az MKP vezetősége, majd az MDP vezetősége is fenntartotta a korábbi, elvileg hibás és a valóságnak ellentmondó nézetét, amely szerint a népi demokrácia útján eljuthatunk a szocializmushoz proletárdiktatúra nélkül. Végül is a népi demokratikus államok vezetői, Sztálinnal konzultálva, 1948 végén tisztázták, hogy a népi demokrácia immár a proletárdiktatúra funkcióját tölti be, tehát országainkban proletárdiktatúra van.

E felismerés lehetővé tette, hogy behatóan elemezzék a proletárdiktatúra megvalósulásának *sajátos nemzeti formáit*, és hasznosítsák tanulságait az ország további politikai fejlődésében így a népfrontpolitikában is. A szükséges elemzés és a tanulságok gondos mérlegelése azonban elmaradt.

Magyarországon a proletárdiktatúra többpártrendszer mellett jött létre, ami lehetőséget teremtett ahhoz, hogy a koalíciós pártok tovább működjenek mint a szocialista építés segítői. A szocializmus világrendszerré válása is kedvezőbbé tette ehhez a feltételeket. Olyan körülmények voltak kialakulóban, amelyek közepette a szövetséges pártok a kommunizmussal rokonszenvező szervezetekké, s tagjaiknak politikailag fejlettebb rétegei kommunistává válhattak. Ez a folyamat kibontakozóban volt. Mikor azonban világossá vált, hogy proletárdiktatúra jött létre, akkor Rákosi, Gerő, Révai és az MDP más vezetői arra az álláspontra helyezkedtek: hogyha proletárdiktatúra van, akkor feltétlenül egypártrendszer kell; úgy vélték, hogy amíg több párt létezik, a proletárdiktatúra nem lehet teljes. Ezért irányt vettek a koalíciós pártok gyors megszüntetésére.

Az MDP vezetősége a népfront szerepét ekkor az országgyűlési választásokra korlátozta, azzal a céllal, hogy utána a szövetséges pártok működését formálissá teszi, megszünteti. Ez így is történt.

A proletárdiktatúra e szektás értelmezése párosult az osztályharcról szóló, fentebb már idézett, hibás sztálini megállapítások kritikátlan elfogadásával. Az a tétel, amely szerint az osztályharc a proletárdiktatúra időszakában *állandóan* éleződik – s nem csupán *bizonyos helyzetekben* –, szintén igazolásul szolgált a koalíciós pártok gyors elsorvasztására. Az a tétel pedig, amely szerint a munkáshatalom körülményei között az ellenség elsősorban a kommunisták pártjába igyekszik befurakodni, magával hozta azt, hogy az állambiztonsági szervek, Rákosiék utasítására, elsősorban az MDP soraiban keresték az ellenséget.

A párttagság és az ország közvéleményének megdöbbenésére 1949 júniusában letartóztatták, s néhány hónap múlva árulás vádjával halálra ítélték Rajk Lászlót, a Kommunista Párt régi harcosát és kimagasló alakját. Később derült ki, hogy az ítélet koholt vádakra épült. Alaptalan gyanúsításokra épített hamis vádak áldozata lett Pálffy György, Szőnyi Tibor, Szalai András és a kommunista mozgalom több más hű harcosa is. A bizalmatlanság bénító légköre terjedt el a pártban, az állami és társadalmi szervezetekben. A politikai éberség komoly és felelősségteljes ügye hisztériává, a felelőtlenség és a karrierista törekvések eszközévé vált. A gyanakvás elsősorban a felszabadulás előtti kommunista párttagokat sújtotta, közülük számos

elvtársat azzal rágalmaztak meg, hogy az illegalitás idején azért maradhattak életben, mert árulókká váltak. Ilyen vádak alapján börtönözték be Kádár Jánost, Kállai Gyulát és más elvtársakat.

A gyanakvás kiterjedt a volt szociáldemokraták jelentős körére: mind jobboldali, mind pedig volt baloldali szociáldemokraták újabb és újabb csoportjait is imperialista ügynököknek nyilvánították. Ilyen koholt vádak alapján börtönbe vetették Szakasits Árpádot, Marosán Györgyöt, Ries Istvánt és más elvtársakat. Az a nagy politikai előny, amelyet a két munkáspárt magyarországi egyesülése a hazai és a nyugat-európai munkásmozgalom számára is jelentett, a hamis perek következtében nagyrészt veszendőbe ment.

A bizalmatlanság és gyanakvás légkörének elterjedésével együtt Rákosi és társai *felrúgták a kollektív vezetés lenini elvét.* A korábbi évek sikeres harcai során szerzett nagy tekintélyüket és hatalmi helyzetüket arra használták fel, hogy a vezetést egy szűk csoport számára kisajátítsák. A Központi Vezetőség, de még a Politikai Bizottság szerepét is lefokozták, s a Rákosi iránti feltétlen bizalmat a párthűség követelményévé tették. Mindezt Sztálin személyi kultusza mellett *Rákosi személyi kultuszának kifejlesztése* kísérte. Rákosi Mátyás tekintélye a növekvő politikai zavar leplezésének eszközévé silányult.

1944-ben Rákosi és szűkebb csoportja – amelyhez akkor Gerő, Révai és Farkas, továbbá Nagy Imre és Vas Zoltán is tartozott – hazatérése előtt arra készült, hogy a párt vezetését saját kezébe vegye. A hazai vezetőkkel szemben eleve bizalmatlanok voltak, képességeiket lebecsülték, bár nem is ismerték őket. Meglepetés volt számukra, hogy fejlettebb politikai vezetést találtak itt, mint feltételezték. Az itthoni vezetők nagy várakozással fogadták őket, bíztak több évtizedes mozgalmi tapasztalataikban és felkészültségükben. Különösen Rákosi Mátyásban, aki a fasiszta bíróság előtti magatartásával nagy tekintélyt szerzett; úgy várták őt haza, mint a párt hivatott vezetőjét. Az itthoniak bizalmát Rákosiék iránt megerősítette az, hogy a moszkvai emigrációban kidolgozott általános politikai irányvonal egyezett az itthon kidolgozott és követett irányvonallal.

Mindezek következtében Rákosiék kezdeti bizalmatlansága az itthoni vezetőkkel szemben 1945–1946-ban feloldódott. Fölényes magatartásuk nem szűnt meg, mégis egységes vezetés jött létre, amelynek alapja a helyes politikai irányvonal és ennek egységes végrehajtása. Mikor azonban Rákosiék szektás útra vitték a pártot, régi bizalmatlanságuk feléledt és egyre súlyosabbá vált. Ez, párosulva a politikai éberség torz felfogásával, nagy szerepet játszott a törvényesség megsértésében, ártatlan emberek meghurcolásában, hű elvtársak elvesztésében. Nehéz magyarázatot találni minderre. Tény viszont, hogy a Rajk-ügyet felhasználták arra is, hogy az árulóknak nyilvánított jugoszláv vezetők „cinkosait" találják meg az MDP Központi Vezetőségében.

A szektás dogmatizmus eluralkodásának legfájdalmasabb következménye a forradalmi törvényesség megsértése volt, amely egyben súlyos torzulást idézett elő a politikai életben. A szektás politika káros hatása megmutatkozik a szövetségi politikában, a szocialista demokrácia szűkítésében. Csakhamar bekövetkezik az egész gazdaságpolitika és a termelőszövetkezeti mozgalom eltorzítása is.

Az MDP II. Kongresszusa és a szektás politika súlyosbodása.
Az ötéves terv eredményei és problémái.
A hibák felemás feltárása 1953-ban s a revizionizmus jelentkezése

A hároméves terv befejezése előtt elkészült az *ötéves terv*, s 1950-ben kezdetét vette végrehajtása. Az első év eredményei felülmúlták a várakozást, különösen az iparban. Az ipari termelés 27%-kal haladta meg az előző évit, a tervezett 21,4% helyett. Az állami ipar növekedése 37%-ot ért el, a magánipar termelése viszont 26%-kal visszaesett. Ebben szerepe volt az 1949 decemberi államosításoknak, valamint a kisipar további visszaszorításának.

A mezőgazdasági termelés 1950-ben 5–6%-kal haladta meg az előző évit. Eközben mind az állami gazdaságok, mind a termelőszövetkezetek szántóterülete megduplázódott, s így 1950 végére együttesen a szántóföld 13%-án gazdálkodnak.

A termelés emelkedésében döntő tényező a gyáriparban végrehajtott további racionalizálás, amit az államosítások lehetővé tettek, valamint a munkafegyelem megszilárdulása, az általános munkalendület. Serkentették ezt az ötéves terv lelkesítő céljai és a nemzetközi körülmények is. A Szovjetunió nemzetközi befolyásának további erősödése, a népi demokratikus országok erőteljes fejlődése, a kínai forradalom nagy győzelmei, úgyszintén a szolidaritás az imperialista agresszió ellen küzdő koreai és vietnami néppel – mindez jobb munkára ösztönzött. Erre serkentett a felismerés, hogy a szocialista tábor minden országának fejlődése az új világháború veszélye elleni küzdelmet is erősíti.

A politikai életben jelentkező torzulások természetesen zavarják a fejlődést; növekszik az értetlenség a társadalmi élet negatív jelenségeivel szemben és a kétely: vajon minden rendben van-e a párt politikájában. A pártvezetés tekintélye azonban még nagy; magyarázatait, állásfoglalásait általában elfogadják. Közben a vezetésben, különösen a vezetést mind teljesebben kisajátító Rákosi-csoportban, úrrá lesz az elbizakodottság.

Ilyen körülmények között ül össze 1951. február 24-én *az MDP II. Kongresszusa*. A fő politikai referátumot Rákosi tartja. Értékelve a hároméves terv, valamint az ötéves terv első évének eredményeit, tekintetbe véve a háborús feszültség növekedését, előterjeszti a Központi Vezetőség javaslatát az ötéves terv előirányzatainak nagyarányú felemelésére. E javaslatról Gerő, aki vezető szerepet játszik a gazdaságpolitika irányításában, külön részletes beszámolót tart. Eszerint a beruházások öt évre tervezett összege 51 milliárd forintról legalább 80 milliárdra emelkedne, az ipari termelés az eredetileg 86%-os növekedés helyett 200%-kal, a mezőgazdaságé pedig 50–55%-kal emelkedne. A felemelt terv 50–55%-os életszínvonal-növekedést irányoz elő a korábbi 35% helyett, s ez kiegészül a lakásépítkezés, valamint a kulturális és egészségügyi építkezés megemelt tervével.

Az új tervcélok sokat ígérőek. Bízva abban, hogy mindez meg is valósítható, a kongresszus az előterjesztést egyhangúlag és nagy lelkesedéssel fogadja el. A felemelt terv megnövelte a várakozást a párt egész tagságában, az ország dolgozó népében. Csakhamar kiderül azonban, hogy a terv irreális.

Az ipar részaránya a magyar nemzetgazdaságban nem volt olyan alacsony, hogy az öt év alatt a háromszorosára lehetett volna növelni, mégpedig az ország minden oldalú fejlődésével egyidejűleg. Ilyen ütemű ipari növekedés általában

csak az iparilag gyöngén fejlett országokban, vagy nagy háborús leromlást követő helyreállítási periódusban lehetséges. Magyarország az ötéves terv időszakában az ipart illetően túl volt a helyreállítás periódusán is.

Az ipari előirányzatok bizonyos felemelésére volt reális lehetőség. Ez biztosíthatta volna a háborús veszély növekedése miatt szükséges fokozottabb véderőfejlesztést, megalapozottabbá téve egyben az életszínvonal növekedésének eredeti, tehát mérsékeltebb tervét is. Az ipar 86%-os növekedési előirányzatának 200%-ra való felemelése azonban olyan túlfeszített terv, amely az életszínvonalat csak visszavetheti. A mezőgazdasági termelési előirányzatok felemelése pedig az eredetileg is túlzott terveket tette még irreálisabbá. Sem politikai, sem pénzügyi és műszaki feltételei nem voltak meg annak, hogy a zömében kisparaszti mezőgazdaság termelése öt év alatt másfélszeresére emelkedjen, s közben döntő fordulat következzen be a falu szocialista átalakulásában is.

*

Az ötéves terv nagy eredményeket hozott, de a kitűzött célokat csak részben érte el. Az ipar gyors növekedése tetemesen kiszélesítette a további fejlődés műszaki bázisát, s *Magyarország agrár-ipari országból ipari-agrár országgá vált.* Fejlődött a mezőgazdaság szocialista szektora, és igen jelentős lépéssel haladt előre a lakosság kulturális ellátottsága, valamint egészségvédelme.

Az ipari termelés 1950–1954-ben 130%-kal nőtt. A felemelt előirányzatot tehát nem éri el, de a növekedés így is nagyon jelentős. Az állami ipar termelése 155%-kal emelkedett, míg a magánkisiparé csökkent, az 1949. évinek a 40%-át sem érte el. Sok új nagyüzem létesült: felépült a Dunai Vasmű I. számú kohója és acélműve, az inotai November 7. Erőmű, a Hejőcsabai Cement- és Mészmű, a Kazincbarcikai Vegyi Művek, a Hajdúsági Gyógyszerárugyár stb. Régi gyárak egész sora bővült, így a diósgyőri Lenin Kohászati Művek, a Ganz-gyárak, számos textilgyár, bőrgyár stb. Előrehaladt a Tiszai Duzzasztómű építése, felépült 150 000 lakás, több száz iskola, a budapesti Népstadion.

Az ipar erőteljes fejlődése magával hozta a munkások és alkalmazottak létszámának növekedését, a városok és az ipartelepek lakosságának gyors emelkedését. Az iparban foglalkoztatott munkások és alkalmazottak száma az építőipariakkal együtt öt év alatt közel 470 ezerrel nőtt, s 1954-ben meghaladta a milliót.

A szocialista ipar nagyarányú növekedése azonban nem párosult az életszínvonal tervezett emelkedésével. A beruházások felemésztették az ehhez szükséges alapok jó részét, s 1951–1953-ban az életszínvonal az 1949. évi szint alá esett. Ez egyike a súlyossá vált társadalmi ellentmondásoknak. A munkások és alkalmazottak átlagos reáljövedelme csak 1954-ben haladja meg több mint tíz százalékkal az 1950. évi szintet, de a tervezettől nagyon elmarad.

A beruházási tervek túlfeszítettsége mellett az életszínvonal-csökkenés egyik oka az, hogy az iparfejlesztésben nem kellően érvényesül a gazdaságosság követelménye. A régi ipari üzemek korszerűsítése háttérbe szorul, s a beruházások nem összpontosulnak kellően azokra az iparágakra és gyártmányokra, amelyeknek fejlesztéséhez kedvezőbbek az ország adottságai. A termelési eszközök gyár-

tásának gyors növekedésével egyidejűleg a lakosság közvetlen igényeit kielégítő fogyasztási cikkek termelése elmarad a növekvő szükségletektől.

Az életszínvonal csökkenésében különösen nagy szerepet játszott az agrárpolitika eltorzulása, ami a mezőgazdasági termelés stagnálását és az élelemellátás romlását idézte elő.

Az ötéves terv a mezőgazdasági termelés növekedését eredetileg 42%-ban irányozta elő, ami már túlzott volt. A módosított terv tovább növelte az irreális előirányzatot. A mezőgazdasági termelés színvonala az öt év átlagában alig haladta meg az 1950. évi szintet, tehát messze elmaradt az előirányzattól.

Az MDP vezetőségének elgondolásai szerint a kisparaszti gazdaságok mielőbbi termelőszövetkezeti tömörítése biztosította volna a kitűzött termelési célok elérését, de ezek az elgondolások a szövetkezeti mozgalom lehetőségeit messzemenően eltúlozták. A terv tartalmazta a gépállomások további fejlesztését, a műtrágyafelhasználás növelését és a termelést segítő más feladatokat is. Az előirányzott műszaki-agrotechnikai fejlesztés azonban szintén elégtelen volt a kitűzött termelési célok eléréséhez, s még ezek az elégtelen előirányzatok sem váltak teljesen valóra.

A fejlett mezőgazdasággal rendelkező országoktól a magyar mezőgazdaság nagyon elmaradt, s általános nemzeti érdek az elmaradás mielőbbi megszüntetése. A tőkésországokban a belső és a nemzetközi piaci konkurrencia hatására a kisparaszti gazdaságok mind nagyobb része tönkremegy; ott így terjednek a modern nagyparaszti gazdaságok és a kapitalista nagyüzemek, amelyeknek fejlett agrotechnikája magas termelékenységet biztosít. A szocialista állam megvédi a kisparasztot a kizsákmányolóktól, a bankuzsorától és a nemzetközi konkurrenciától, s más módon teremt nagyüzemi mezőgazdaságot: mindenekelőtt a kisparasztok termelőszövetkezetekbe tömörülése, valamint az állami gazdaságok kifejlesztése révén. Szocialista állam csupán ezen az úton szüntetheti meg a mezőgazdaság elmaradását és teremthet számára új fejlődési lehetőséget.

A falu termelőszövetkezeti átszervezése csak céltudatosan szervezett és irányított folyamat eredményeként valósítható meg. A kommunista párt és a szocialista állam nem térhet ki e nagy feladat elől, mert a nemzet sorsa, a szocializmus jövője függ tőle. Az átszervezés sikerében döntő jelentőségű, hogy a párt és az állam hogyan szervezi, irányítja és segíti a falu forradalmi átalakulásának e folyamatát.

Az MDP Központi Vezetőségében már a II. kongresszus előtt felülkerekedett az a szektás szemlélet, amely elveti a kisparaszt termelő tevékenységének ösztönzését, mert úgy véli, hogy ez útját állja a szövetkezeti mozgalom gyorsabb fejlődésének. Hosszúnak tartja az időt, hogy a termelőszövetkezetek a kisparaszti gazdaságokkal való versenyben mutassák meg fölényüket, s ezért gazdasági kényszerrel, valamint hatalmi nyomással akarja gyorsítani a szövetkezeti tömörülést. Mindenekelőtt a beszolgáltatási terhek növelése vált a gazdasági kényszer eszközévé.

1951-ben jó termés volt, ami átmenetileg enyhítette az agrárpolitikai hibák következményeit. Búzából például 235 ezer vagon termett – több mint az 1931–1940-es évek átlaga –, a kötelező beadás mennyisége pedig a terményadóval együtt közel 60 ezer vagon volt (s ebből 8 ezer vagon az állami gazdaságokból). 1952-ben a termés rossz volt. Búzából 170 ezer vagon termett, a kötelező beadás

mennyisége azonban 76 ezer vagonra emelkedett (ebből 9,5 ezer az állami gazdaságokból). A búza felvásárlási ára métermázsánként 60 forint, piaci ára viszont ennek négyszerese. A kötelező beszolgáltatás e rendszere kiterjedt a növényi kultúrák és állati termékek egész sorára. Ez visszavetette a parasztság termelési kedvét, csökkentette életszínvonalát, és növekvő keserűséget idézett elő mind az egyéni gazdálkodók, mind pedig a termelőszövetkezeti tagok körében. A túlzott beszolgáltatási terhek a közös gazdaságok megszilárdítását is lehetetlenné tették.

Az ötéves terv folyamán a gépesítés előrehaladt, de a felemelt terv nem valósult meg. E terv szerint a gépállomások és állami gazdaságok traktorainak száma legalább 26 ezerrel nőtt volna, viszont csak mintegy 5 ezerrel gyarapodott, s összes traktorainak száma mintegy 18 ezer. A műtrágya-felhasználás is emelkedett, de szintén nem a tervnek megfelelően.

A termelőszövetkezeti szektor növekedett. 1952 végére a termelőszövetkezeti tagok száma közel 370 ezerre emelkedett, s az ország szántóföldjének mintegy 24%-án gazdálkodtak. De sok parasztember a kényszernek engedve lépett a közös gazdaságba. 1953 nyarán intézkedések történtek a súlyos hibák kijavítására, és lehetővé vált a kényszerrel beszervezettek kilépése. Ennek nyomán 1954 végén a termelőszövetkezeti tagok száma már csak 230 ezer; ekkor a szántóföld 16,7%-a tartozik a szövetkezetekhez.

Az 1951–1952. évi erőszakolt szervezéssel egyidejűleg megkezdődött a kulákgazdaságok likvidálása. A kulákok a többletterhektől való szabadulás céljából már 1950-től igyekeztek megválni földjeik egy részétől, kérve ezek elvételét és remélve, hogy megmaradt birtokaikon nyugodtabban gazdálkodhatnak. Veszítettek földet a szövetkezetek javára végzett telekátrendezések, az úgynevezett tagosítások során is. A 25 holdnál nagyobb egyéni gazdaságok száma 1949-ben 47,2 ezer, viszont 1954-ben már csak 9 ezer, szántóföldjük pedig 1422 ezer holdról 205 ezerre csökkent; tehát több mint 38 ezren kerültek alsóbb birtokkategóriába, illetve egy részük feladta gazdaságát.

Az állami gazdaságok szántóföldje 1954-ben eléri az ország szántóterületének közel 12%-át. A termelőszövetkezetek szántójával együtt a szocialista szektor birtokában van ekkor a szántóföld kereken 30%-a. A szocialista szektor e növekedése, s ezen belül a szántóföld közel 17%-át felölelő szövetkezeti szektor létrejötte jelentős eredmény. Súlyos agrárpolitikai hibák, erőszakolt előreszaladás, majd visszaesés ellenére érte ezt el a párt, a szocialista állam és a szövetkezeti parasztság.

A termelőszövetkezet eszméje tehát mélyen behatolt a magyar falvakba, s bizonyos, hogy helyes politika mellett az eredmény jobb lehetne. Bizonyos azonban az is, hogy az a cél, hogy az egyéni gazdaságok zömét már ebben az ötéves periódusban termelőszövetkezetekbe tömörítsék, távol állt a reális lehetőségektől. Ennek erőszakolása, az önkéntesség lenini elvének megsértése ártott mind a szövetkezeteknek, mind az országnak.

Szektás, „baloldali" politika érvényesült a magánkisiparral szemben is. Ennek következtében a magánkisipar gyorsan zsugorodott, ami szintén szerepet játszott a lakosság ellátásának romlásában. 1949 elején a kisiparosok száma 180 ezer volt, s együttesen 188 ezer munkást és alkalmazottat foglalkoztattak. 1953-ban viszont már csak 46 ezer kisiparos van, akiknél 5 ezer munkavállaló dolgozik. 1953 nyarán bizonyos módosulás történik ezen a téren is. Ennek eredményeként 1954

végére a kisiparosok száma közel 107 ezerre emelkedik; alkalmazottaik száma korlátozott marad, nem éri el a 7 ezret, csak tanoncaik száma nő.

A magánkisipar 1950–1953. évi zsugorítását részben ellensúlyozta a kisipari termelőszövetkezetek fejlődése. A ktsz-ek tömörítik a volt magánkisiparosok egy részét, más tagokat is fölvesznek, és alkalmazottakat is foglalkoztatnak. Dolgozóik együttes létszáma 1950 elején 11 ezer, 1954 végén már közel 108 ezer. A magánkisiparból eltávozott 260 ezer ember munkáját azonban a ktsz-ek csak részben pótolhatják. Az állami könnyűipar fejlődése is pótolja a kisipari termelés jelentős részét, de nem a javító-szolgáltató tevékenységét. Ugyanakkor a lakosság szükséglete az ilyen munkálatok iránt megnőtt, annál is inkább, mert öt év alatt a városi lakosság 400 ezerrel emelkedett.

Az ötéves terv eredményeihez tartozik az egészségvédelem továbbfejlődése. A kórházi ágyak száma több mint 11 ezerrel nőtt, s meghaladja a 61 ezret. A társadalombiztosítás pedig immár kiterjedt a lakosság 60%-ára.

A kulturális ellátottság is jelentősen tovább fejlődött. A középiskolába járók száma, az esti és levelező tagozatok tanulóival együtt, több mint 70%-kal nőtt, a felsőoktatási intézmények hallgatóinak száma pedig az 1949. évinek 2,3-szeresére emelkedett. A mozihálózat fejlődése következtében a mozilátogatók száma megduplázódott; a könyvkiadás fejlődése, a könyvtár- és kultúrotthon-hálózat országos növekedése s más adatok is a kulturális ellátottság nagy előrehaladásáról tanúskodnak.

Az eredmények tehát jelentősek és maradandóak. Újabb tanúságot tettek a szocialista tervgazdaság nagy lehetőségeiről. Kitűnt ugyanakkor az is, hogy e lehetőségek jó kihasználását csak helyes politikai irányvonal és jó gazdaságpolitika biztosíthatja; viszont a letérés a helyes útról megnehezíti a fejlődést, a szektás politika mélyreható ellentmondásokat idéz elő, és sok kárt okoz. Az a tény, hogy a további fejlődés műszaki bázisa nagymértékben kiszélesedett, de az életszínvonal ígért emelkedése helyett a reálbérek 1951–1953-ban csökkentek, megingatta a munkások és alkalmazottak bizalmát a párt iránt. A pártszervezetek nehéz helyzetbe kerültek a párton kívüli tömegek előtt, s a párt tagságában is elterjedt a jogos kétely a Központi Vezetőség politikájával szemben. A munkaverseny lendülete már 1951-ben megakadt; erőszakolása formálissá tette, elbürokratizálta. A falusi politika hibái megrendítették a munkás-paraszt szövetséget. A termelőszövetkezetek erőszakos szervezése a szövetkezetektől még húzódó egyéni parasztsággal való viszony megromlásához vezetett. A gyanakvás pedig – amely a jogos elégedetlenségben, valamint a vélt vagy tényleges hibák mögött rögtön ellenséget szimatolt – sok indokolatlan büntető intézkedéssel terhelte az embereket, s ugyanakkor nagymértékben elvonta a figyelmet az ellenséges elemek illegális tevékenységéről. Mindezek következtében a népi demokratikus rendszer, a jelentős eredmények dacára, gyengült.

*

Az MDP Központi Vezetősége 1953 júniusában foglalkozott a helyzet alakulásával, számos hibát feltárt, és határozatot hozott ezek kijavítására. Ennek közvetlen előzménye az, hogy az SZKP Központi Bizottsága Sztálin halála után hozzá-

fogott a személyi kultusszal kapcsolatos hibák kijavításához, és a baráti szocialista országok pártjainak is politikájuk önkritikus felülvizsgálatát tanácsolta. Az SZKP vezetői az MDP politikáját beható elvtársi bírálattal illették. Az MDP vezetősége a bírálatot elfogadta és határozatainak meghozatalánál felhasználta.

Az MDP Központi Vezetőségének júniusi határozata megállapítja, hogy hiba volt irányt venni a túl gyors iparosításra. E gazdaságpolitika elhanyagolta a dolgozó nép érdekeit, és „magában hordta a kalandorpolitika elemeit". Nem számolt eléggé az ország adottságaival, valamint a Szovjetunió és a népi demokratikus országok közötti gazdasági együttműködés lehetőségeivel és szükségességével, s bizonyos autarkiára, nemzeti „önellátásra" vett irányt. Ugyanakkor a mezőgazdaság fejlesztését elhanyagolta; ezt még súlyosbította a termelőszövetkezetek létrehozásának „túlzottan gyors üteme, ami nem felelt meg az országban meglevő politikai és gazdasági előfeltételeknek".

A határozat megállapítja, hogy az elkövetett hibák szektás szemléletből fakadnak, s egyik fő forrásuk a *kollektív vezetés hiánya*, a személyi kultusz eluralkodása, amiért a fő felelősség Rákosit, Gerőt, Farkast és Révait terheli. A határozat hangsúlyozza a kollektív vezetés helyreállításának fontosságát. A Központi Vezetőség egyben elhatározta, hogy Rákosi, aki 1952-ben a kormányelnöki tisztséget is átvette, e tisztségről mondjon le, de meghagyta őt első titkárként a Központi Vezetőség élén. A kormány vezetésére Nagy Imrét javasolta.

A határozat megállapítja, hogy nagy gondot kell fordítani a tömegekkel való kapcsolatok erősítésére. Ennek is fontos feltétele a gazdaságpolitikai hibák kiküszöbölése. Mérsékelni kell a gazdaságfejlesztési terveket, az iparosítás ütemét, különösen a nehéziparét, és emelni kell a lakosság életszínvonalát, növelni a reálbéreket, csökkenteni a parasztság beszolgáltatási kötelezettségeit és adóit, elengedni a begyűjtési és adóhátralékok tetemes részét. Jelentősen csökkenteni kell a beruházásokat, kivéve a mezőgazdaságét, amelyet növelni szükséges. Segíteni kell a kisparaszti gazdaságok termelését is, s hatékonyabban kell támogatni a termelőszövetkezeteket, mert ezek fejlesztése a falu szocialista átszervezésének fő útja, de számszerű növelésüket lassítani kell. Szabaddá kell tenni a kilépést a szövetkezetből, földdel együtt. A határozat állást foglal a magánkisipar és a magánkiskereskedelem működési lehetőségének növelése mellett is.

A Központi Vezetőség 1953 júniusi ülése egy sor fontos intézkedést jelölt meg a túlfeszített nehézipari tervek és a beruházások csökkentésére. A határozat nyomán emelték a béreket, és jelentős árleszállítások történtek. Csökkentették a begyűjtési és adóterheket, növelték a lakás- és közüzemi építkezéseket. Intézkedéseket tettek az egyéni parasztok termelésének segítésére. Az egész gazdaságpolitika átfogó felülvizsgálata azonban még megoldandó feladat maradt.

A határozat rámutatott a pártvezetés lenini elveinek durva megsértésére, de akik ezért elsősorban felelősek, Farkas Mihály kivételével továbbra is a vezetésben, sőt a vezetés élén maradnak. Fontos intézkedéseket jelöl meg a törvényes rend megerősítésére. Az internáló táborokat – amelyek még a háború óta fennálltak – feloszlatták; a parasztokkal szembeni túlkapások megszűntek, és más intézkedések is történtek a forradalmi törvényesség helyreállítására. A határozat azonban nem tárja fel a teljes valóságot a törvénysértésekről, s elsiklik a párt számos harcosa ellen hozott igazságtalan ítéletek felett.

Rákosi, Farkas és Gerő, akik elsősorban felelősek azért, hogy hű elvtársak és más ártatlan emberek alaptalan gyanúsítások áldozataivá válhattak, féltek szembenézni felelősségükkel. Arra törekedtek, hogy a perek felülvizsgálatát elodázzák, a teljes rehabilitáció elől felemás intézkedésekkel és különféle manőverekkel térjenek ki. E perek ügyében félrevezették a Központi Vezetőséget is. A Központi Vezetőség tagjai kezdték felismerni, hogy különösen fájdalmas ügyek várnak feltárásra, de az 1953 júniusi ülésen még nem léptek fel ezek kivizsgálásáért. E mulasztásért a Központi Vezetőséget felelősség terheli, s még inkább azért, hogy eltűrte a kollektív vezetés elvének megsértését, és így a személyi kultusz eluralkodhatott a pártban.

*

Az 1953 júniusi határozat értelmezésében az MDP vezetősége nem egységes, s ez lehetetlenné teszi annak következetes végrehajtását. Az eltérő álláspontok hamarosan megmutatkoztak. Nagy Imre kormányelnöki megbízatásával először az agrárpolitikai kérdésekben levő nézeteltérések kerültek felszínre.

A falusi politika fő kérdéseiről a Központi Vezetőségben még 1949-ben éles vita támadt. Nagy Imre akkor azért lépett fel, hogy a párt a kisparaszti termelés fejlesztésében jelölje meg az agrárpolitika fő irányát. A kisárutermelésre épülő fogyasztási és értékesítő földművesszövetkezetek fejlesztését kívánta, a termelőszövetkezetek szervezését viszont alárendelt feladatnak nyilvánította. Utalt a középparasztsággal való viszony megromlásának veszélyére, amit a termelőszövetkezet-fejlesztés szükségszerű velejárójának tekintett. Felfogásának lényege, hogy a középparaszt nem nyerhető meg a közös gazdaságnak, nem is kell őt ezzel nyugtalanítani, mert a népi demokráciában a kisárutermelő szektor is „a szocializmus felé halad".

A Központi Vezetőség 1949-ben elutasította Nagy Imre nézeteit, mint jobboldali opportunizmust, és visszahívta őt a Politikai Bizottságból. Nagy Imre önkritikát gyakorolt. Megállapította, hogy tévedése összefügg a népi demokrácia jellegéről 1947 végén kifejtett helytelen álláspontjával, amikor is úgy vélte, hogy nem a szocialista építés, hanem az államkapitalizmus fejlesztése van napirenden. „Az államkapitalizmussal kapcsolatos opportunista nézetem – mondotta a Központi Vezetőség 1949 szeptemberi ülésén – lényegében tehát a szocializmus helyett a kapitalizmusra való irányvétel... újra jelentkezett, illetve folytatódott a párt agrárpolitikájának legfontosabb kérdéseiben..." „Olyan következtetésre jutottam, amelynek lényege, hogy akarva, nem akarva, de objektíve konzerválja az egyéni kisparaszti gazdaságot, végső fokon a kapitalizmust a mezőgazdaságban." Nagy Imre önkritikája – mely nem tekinthető őszintének – álláspontjának még azt a helyes elemét is feladta, hogy vigyázni kell a középparaszttal való szövetségre. A Központi Vezetőség tudomásul vette ezt az önkritikát.

Nagy Imre 1949-ben kifejtett jobboldali opportunista nézeteit Rákosiék szektás alapon utasították el. Rákosiék és Nagy Imre ellentétes álláspontjában *közös a kishitűség* atekintetben, hogy lehetséges-e megnyerni az egyéni parasztokat, különösen a középparasztok zömét arra, hogy önként belépjenek a termelőszövetkezetekbe. E kishitűség Nagy Imrét a kisárutermelés megőrzésének szószólójává tette, Rákosiékat pedig a gazdasági kényszer és hatósági nyomás alkalmazásának útjára

vitte az egyéni parasztokkal szemben. Nagy Imre 1949 szeptemberi önkritikája után elfogadta Rákosiék politikáját, s végrehajtásában jelentős szerepet játszott. Begyűjtési miniszter lett, s 1951-ben újra bekerült a Politikai Bizottságba, 1952-től pedig miniszterelnök-helyettes.

A Központi Vezetőség 1953 júniusi ülésén Nagy Imre csaknem megdicsőült. A határozat ugyanis feleleveníti korábbi, 1949-es fellépéséből a középparasztsággal való viszony romlásáról mondottakat; megállapítja, hogy Nagy Imre akkor felhívta a figyelmet a szektás veszélyre, de nem szól arról, hogy ez a fellépés jobboldali szemléletből fakadt. A Központi Vezetőség ekkor, eszmei bizonytalanságában, Nagy Imrét a dogmatizmus elleni harc marxista képviselőjének vélte, és jelentős szerepet juttatott neki a határozat végrehajtásában. Ő viszont ezt felhasználta jobboldali nézeteinek feleleventésére. A Központi Vezetőség sem 1947-ben, sem 1949-ben nem ismertette a párttagsággal a vele folytatott elvi vita lényegét. Ezért ő most könnyen tudott úgy fellépni, mintha az alkotó marxizmus képviselője lenne.

Nagy Imre, mint a kormány új elnöke, a hibák kijavításának jegyében igyekezett jobboldali nézeteit a gyakorlatban érvényesíteni. Július eleji kormánynyilatkozata után, jórészt annak hatására, heves roham indult a termelőszövetkezetek felbomlasztásáért. E megmozdulást – amelyet a felocsúdott és elvett földjeiket visszakövetelő kulákok és más jobboldali elemek szították, de jelentős kisparaszti tömegek hangulata is szerepet játszott benne – a párt és a kormányzat visszaszorította. Biztosították a nyári betakarítási munkák elvégzését, és csak azután engedték meg a kilépést a termelőszövetkezetből.

Nagy Imre visszatért az 1949-ben visszavont nézeteihez. Felfogását ez alkalommal a Központi Vezetőség több tagja támogatja; legaktívabban Farkas Mihály, aki Nagy Imre mellé állt és elérte, hogy hamarosan ismét a Politikai Bizottság tagja és a Központi Vezetőség titkára lett. Rákosi és Gerő is hozzájárult ehhez, mert összefűzte őket Farkassal a közös törekvés, hogy a törvénysértő perek ügyét ködösítsék. Ennek érdekében készek voltak az elvtelen alkudozásra Nagy Imrével is.

1953 decemberében a Központi Vezetőség és a Minisztertanács közös határozatot hozott a mezőgazdaság hároméves tervéről. A határozat foglalkozik a növénytermesztés és az állattenyésztés általános feladataival, de a termelőszövetkezeti fejlesztés kérdéseit mellőzi. Rákosiék meghátráltak Nagy Imre politikája előtt. A belső huzavona azonban folytatódik, s ez megmutatkozott az iparosítási politikában is.

A Központi Vezetőség egyetért abban, hogy az iparosítás ütemét, s különösen a nehézipar fejlesztését mérsékelni kell, de állandó a vita a nehéz- és a könnyűipar aránya kérdésében. Több jelentős beruházást le kellett állítani, köztük a budapesti földalatti vasút építését is, amely sok költséget emésztett fel és még sokkal többet követelt (folytatására csak egy évtized múlva kerül sor). A gazdasági vezető szervekben dolgozó elvtársak közül többen felhívták a figyelmet arra, hogy újabb veszteség éri az országot, ha 75–80%-ig elkészült nehézipari jellegű beruházásokat félbehagynak, befagyasztva az ott befektetett tőkét. Az ipar szerkezeti fejlődésének egyik hibája az, hogy az alapanyaggyártás elmaradt a gyorsan felfutó feldolgozóipartól és az építkezések szükségletétől. Káros volt félbehagyni a Hengermű felállítását Dunaújvárosban, hiszen ennek mielőbbi befejezése segíti a fel-

dolgozóipar jobb ellátását a Vasmű termékeivel, egyben a gazdaságosabb termelést a Vasműben. Káros volt leállítani a Dunai Cement Művek megkezdett építkezéseit, hiszen a megemelt lakás- és kommunális építkezési tervek valóra váltása is több cementet követel. Azokat, akik figyelmeztettek arra, hogy körültekintőbben döntsenek a beruházások leállításáról, „baloldali ellenállóknak" nyilvánították. Ezt mindenekelőtt Nagy Imréék hangoztatták, de Rákosi is, Gerő is elvtelenül asszisztált ehhez.

*

Ilyen helyzetben ült össze 1954 májusában az *MDP III. Kongresszusa*. A fő politikai beszámolót Rákosi tartotta. Az 1953 júniusi határozatot pozitívan értékelte, és ismertette a határozat nyomán megtett intézkedések eredményeit. Azt igyekezett elhitetni, hogy a korábbi hibákat a párt és a kormányzat már megfelelően kijavította. Előterjesztette a Központi Vezetőség állásfoglalását a következő ötéves terv elveiről, amelyek szerint a szocialista iparosítás a következő szakaszban is „a szocializmus építésének fő eszköze". A fejlesztés ütemét azonban lassítani kell, s a „B" szektor fejlődése „kezdetben meghaladja az »A« szektorét", vagyis a fogyasztási javakat gyártó ágazatok fejlődése a termelési eszközöket gyártó ágazatokét. Ez azt célozta, hogy elősegítse a lakosság jobb ellátását fogyasztási cikkekkel, és biztosítsa a népgazdaság szerkezetében keletkezett aránytalanságok kiküszöbölését.

A népgazdaság egészséges fejlődése megköveteli az „A" és a „B" szektor közötti helyes arányt. A feladat azonban nem szűkíthető le csupán a nehézipar és a könnyűipar közötti arányra; hiszen a mezőgazdaság intenzívebbé tétele is több gépet meg vegyipari terméket, tehát nehézipari terméket követel, a közlekedés fejlesztése ugyancsak. A népgazdaság *egészén belül* kell tehát biztosítani a termelési eszközöket gyártó és a fogyasztási javakat termelő ágazatok megfelelő összhangját. Ehhez hozzátartozik a külkereskedelem gazdaságos fejlesztése; különösen így van ez egy olyan országban, amely a társadalmi össztermék igen jelentős hányadát exportálja, hogy a számára szükséges importárukat beszerezhesse. Magyarország is ilyen ország. Az MDP vezetőségében azonban a vita leszűkült a nehézipar és a könnyűipar közötti arányra. Rákosi kongresszusi referátumában is ez tükröződik.

A beszámoló a következő ötéves terv „kulcskérdésének" nyilvánítja a mezőgazdasági termelés „nagymértékű és gyorsabb ütemű fellendítését". Ez túlzott ütemű fejlesztési célt sejtet, amellett, hogy a hangsúlyt most a kisárutermelés növelésére helyezi. Rákosi azt is mondja, hogy a kisárutermelő gazdaságok fellendítése mellett „minden módon el kell érni a termelőszövetkezetek gyökeres megjavítását", és a szövetkezeteket „erőteljesen számszerűen is tovább kell fejleszteni".

A következő ötéves terv nagy vonalakban ismertetett irányelve magán viseli a kompromisszum, a kidolgozatlanság és felemásság jellegét. Annyi a bizonytalanság, hogy a Központi Vezetőség nem tudja vállalni a fő célok megjelölését és az új terv elkészítését még 1954-ben. Ezért a beszámoló úgy foglal állást, hogy csak éves terv készüljön a következő évre, és 1955-ben dolgozzák ki az új ötéves tervet az 1956–1960-as időszakra.

A párton belüli helyzetről Rákosi azt állapítja meg, hogy a párt „a II. kongresszus óta tovább erősödött, elmélyítette gyökereit, tapasztaltabb, edzettebb, összekovácsoltabb és egységesebb lett". Ez azonban nem igaz. A korábbi hibák egy részét korrigálták, egy része megmaradt, s közben új hibák is keletkeztek. A beszámoló hallgat a felülvizsgálandó perekről. Rákosiék azzal igyekeznek a kivizsgálást sürgetőket leszerelni, hogy ártana a párt érdekeinek, ha kiderülne, hogy hamis vádak alapján ítéltek el jó elvtársakat és más embereket. Ezek az aggodalmak valóban visszatartották a pártaktivisták jelentős hányadát, köztük a Központi Vezetőség tagjainak egy részét is attól, hogy erőteljesebben követeljék a nyilvános rehabilitálást. A törvénysértések által okozott politikai kárt azonban csak növeli a rehabilitáció ügyében tanúsított huzavona és kétszínűség. A jobboldali erők ebből újabb fegyvert kovácsolhattak és kovácsoltak is a pártellenes agitációra, az emberek megtévesztésére és saját befolyásuk növelésére.

A Rákosi-csoport nem képes felszámolni szektás hibáit, s főleg ezért nem tudja vállalni a nyílt eszmei harcot Nagy Imre és a köréje csoportosulók jobboldali nézetei és politikája ellen. Kongresszusi beszámolójában Rákosi annyit állapít meg, hogy az 1953 júniusi határozat végrehajtása során „erősödött pártunkban a jobboldali veszély". Hallgat arról, hogy ez a veszély a Központi Vezetőségen belül is megvan, sőt növekszik. Azt a látszatot kelti, mintha a vezetés egységes, összeforrott lenne, amikor pedig nő soraiban a széthúzás. A Nagy-csoport is kitér a nyílt elvi harc elől, megelégszik azzal, hogy az ellentétek elhallgatása fejében sikerül jobboldali engedményekre szorítani a szektásokat.

A kongresszus munkájára és határozatára ilyen módon a Rákosi-csoport dogmatikus és a Nagy Imre-csoport revizionista nézeteinek elvtelen kompromisszuma nyomta rá a bélyegét.

A kongresszuson újjáválasztott Központi Vezetőség a Politikai Bizottság tagjául választotta Rákosit, Gerőt, Nagyot, Farkast, Hegedűs Andrást, továbbá Apró Antalt, Ács Lajost, Szalai Bélát és Hidas Istvánt.

A kongresszus után a Központi Vezetőség egyes tagjainak s a párttagság mind szélesebb körének követelésére valamelyest gyorsul a koncepciós perek felülvizsgálata, és megkezdődik az ártatlanul elítéltek szabadon engedése. Ez azonban még mindig nagyon vontatottan halad, s az elégedetlenség emiatt tovább nő mind a pártban, mind az ország politikai közvéleményében. Rákosiék szabotálása a jobboldali, revizionista törekvések malmára hajtja a vizet.

A revizionista hangulatok a párt irányvonalának kidolgozatlansága következtében is növekedtek, különösen egyes értelmiségi csoportokban. Sokan, akik előzőleg a szektás politika népszerűsítésében jártak az élen, most a jobboldali hangulat szításában tűnnek ki. E jelenségekkel szemben a pártvezetőség határozatlan, bizonytalan. A volt koalíciós pártok jobboldali elemei, a klerikális reakció illegális szervezetei és más ellenséges csoportok is igyekeznek mindezt kihasználni saját céljaikra. A nyugati rádiók is igen aktív antikommunista propagandát folytatnak. Taktikájuk egyik fő iránya az, hogy népszerűsítik a revizionistákat, mint „nemzeti kommunistákat", aktívabb fellépésre biztatva őket, s az ő támogatásukra ösztönzik a különféle reakciós csoportokat. Kibontakozik egy Nagy Imrét népszerűsítő propaganda, amelynek célja, hogy őt további jobboldali lépésekre serkentse.

*

A Központi Vezetőség még a kongresszus előtt megállapította, hogy a Függetlenségi Népfrontot újjá kell szervezni. Ennek megfelelő javaslatot terjesztett a kongresszus elé, amely azt elfogadta. Az elgondolás az, hogy az MDP és a legfontosabb társadalmi szervezetek részvételével létrehozzák a népfront területi szervezeteit, amelyekbe a volt koalíciós pártok félrehúzódott jóindulatú tagjait is bevonják. 1954 augusztusában megindult a szervező munka, s októberben megtartják a népfront kongresszusát is.

A népfront akkor hozhatja meg a kívánt eredményt, ha helyes a párt politikája. Ha viszont e politikát belső ellentmondás és huzavona terheli, akkor a népfront szervei is bizonytalanná, vagy éppen a szemben álló irányzatok valamelyikének támogatóivá válnak. A népfront új szerveiben kezdettől fogva a pártot háttérbe szorító törekvések vannak, új fórumot teremtve a revizionista és más jobboldali elemeknek. Főtitkárává a Politikai Bizottság javaslatára Jánosi Ferencet választották, aki ekkor a Nagy-csoport egyik vezető képviselője.

A szocialista építés napirenden levő kérdéseinek tisztázatlansága, a zavar növekedése a pártban és az ellenséges elemek fokozódó aktivitása a folyó évi termelési tervek végrehajtását is nehezíti. A csökkentett terv 1954-re az állami ipar 8%-os növekedését irányozta elő, de az emelkedés csak 2%-os; emellett a nehézipar visszaesik. A termelékenység valamelyest az előző évi szint alá süllyed, bár a reálbérek 18–20%-kal emelkedtek, s némileg túlhaladják az 1950. évi szintet. A mezőgazdasági termelés egésze is csak 2%-kal magasabb az előző évinél; az állatállomány növekedése, főleg a sertésállományé, jelentős, de a termés gyöngébb, mint 1953-ban.

A gyáripar és a mezőgazdaság termelése ismét elmarad a megnövekedett vásárlóerőtől, a bérek és a paraszti jövedelem emelkedéséhez mérten az árualapok növekedése elégtelen. Ezt valamelyest enyhíti az, hogy a szövetkezeti ipar termelése 30%-kal nőtt, s a magánkisiparé kétszerese az előző évinek. A kisipar korábbi összezsugorításának hibáját nagyobbrészt korrigálták.

Az MDP Központi Vezetőségében 1954 végén kiéleződnek az ellentétek. Nagyék továbbra is a „baloldali ellenállókat" okolják a nehézségekért, Rákosiék viszont most bírálják Nagy Imre jobboldali politikáját. A Központi Vezetőség 1955 márciusi ülésén foglalkozik a vitás kérdésekkel. Megállapítja, hogy az 1953 júniusi határozatok helyesek, de a végrehajtás során jobboldali hibák történtek. Ezek kifejeződtek a nehézipar fejlesztése elleni fellépésekben, a termelőszövetkezeti mozgalom visszavetésére irányuló törekvésekben és a paraszti kisárutermelést idealizáló nézetekben. A népfront szerveiben a párt szerepét háttérbe szorító törekvések jelentkeztek. A sajtóban a jobboldali nézetek képviselői a hibák kritikája kapcsán elhallgatják az elmúlt időszak minden eredményét. Mindezek következtében – mondja a határozat – a termelékenység az iparban visszaesett, a csökkentett begyűjtési terveket sem teljesítették, s „az életszínvonal emelkedése nem nyugszik tartós, szilárd alapon".

A határozat megállapítja, hogy az iparfejlesztésben „szem előtt kell tartani hazánk gazdasági adottságait", az 1953 előtti iparosítás hibái tehát elkerülendők. Azt sem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a szocializmus anyagi alapjait elsősorban „a szocialista ipar, mindenekelőtt a nehézipar fejlesztése erősíti". A határozat hangsúlyozza a termelőszövetkezetek fejlesztését, amit a dolgozó

parasztság önkéntes szövetkezése révén kell elérni, mérsékeltebb ütemben. Emellett támogatni kell az egyénileg gazdálkodó kis- és középparasztot is gazdasági lehetőségeinek „jobb felhasználásában, termelése növelésében az anyagi érdekeltség elve alapján". Vagyis ezen a téren szintén elkerülendők az 1953 előtti hibák, a túladóztatás és a begyűjtési kötelezettségek túlfeszítése. A határozat kimondja, hogy megalkuvás nélkül harcolni kell „mindenekelőtt a jobboldali elhajlás ellen", s emellett „a baloldali túlzók és az állami törvényesség megsértői ellen".

Az 1955 márciusi határozat helyesen mutat rá a jobboldali hibákra és azok következményeire. Joggal állapítja meg, hogy ezekért a fő felelősség Nagy Imrét és támogatóit terheli. Megjelöl fontos tennivalókat e hibák kijavítására. Ugyanakkor a baloldali hibákról csak formálisan szól, ezért nem teremt kellő alapot a kétfrontos harc számára, hanem a szektás pozíciók erősödését segíti elő.

A határozat bizonyos várakozást vált ki a politikai életben, de a szektás politika újabb térnyerése következtében a bizonytalanság megmarad, sőt növekszik. A pártvezetés tekintélye tovább gyöngül; ebben változatlanul lényeges szerepet játszik a huzavona a törvénysértő perek felülvizsgálatában.

Szaporodnak az olyan esetek, amikor az ártatlanul elítélteket kiengedik, de Rákosiék, felelősségüktől félve, az igaztalan vádakból valamit fenntartanak velük szemben. Ahelyett, hogy megfelelő segítséget nyújtanának a súlyos morális sebek orvoslásához, új sebeket ütnek; kétségesnek nyilvánítják a megsértett emberek politikai megbízhatóságát.

A jobboldali erők felhasználják saját céljaikra az igazságtalanságok folytatódását. Igyekeznek maguk mellé állítani a megbántott embereket, s egy részüket meg is nyerik. Az ártatlanul meghurcolt, de a jobboldali mesterkedéseket felismerő, a kommunizmus eszméihez és a párthoz mindig hű elvtársak viszont szembefordulnak a zavarkeltő törekvésekkel; együtt küzdenek mindazokkal, akik sürgetik a szektás hibák határozott felszámolását és a jobboldali törekvések visszaverését is. E küzdelem első soraiban van Kádár János, aki szabadulása után a budapesti XIII. kerületi, majd a Pest megyei pártbizottság első titkára lett.

Rákosiék, miután nem képesek szakítani a szektás hibákkal, nem tudnak olyan politikai irányvonalat kialakítani, amely alkalmas lenne a párt sorainak megerősítésére, a politikai bizonytalanság leküzdésére. A márciusi határozat megállapította, hogy harcolni kell a törvényesség megsértői ellen, ők viszont – akik a határozatot beterjesztették – továbbra is megsértik a törvényességet, amikor akadályozzák az ártatlanul elítéltek teljes erkölcsi és politikai rehabilitációját. Ez önmagában véve is tovább gyöngíti a vezetés tekintélyét, növeli a párttagság kétségeit, a politikai bizonytalanságot. Tetézi ezt a szektás hibák jelentkezése más téren is.

A népfrontszervekben mutatkozó jobboldali törekvéseket Rákosiék nem a szövetségi politika jobb kidolgozásával próbálják felszámolni, hanem ismét a népfront elsorvasztásának útjára lépnek. Újra felüti fejét a szektásság a falusi politikában is. Az egyéni parasztok adóit és a begyűjtési terheket, bár nem az 1953 előtti mértékben, de ismét megemelik. Így akarják megoldani a városok ellátási problémáit. Emellett visszatér a gazdasági nyomás, sőt helyenként az adminisztratív nyomás is a termelőszövetkezetek szervezésében.

Az indokolatlanul félbehagyott beruházásokat most részben folytatják, az ipar-

fejlesztés távlatait illetően azonban a bizonytalanság megmarad. A helyzet olyan' hogy az új ötéves terv ebben az évben sem készül el.

Az ipari termelés 1955-ben 9,6%-kal nő, az állami iparé 8,3%-kal, s ennek nagyobb része a termelékenység emelkedéséből származik. A termelőszövetkezeteknek nyújtott támogatás is növekszik, s a szövetkezeti szektor ismét nő; 1955 végére a termelőszövetkezeti tagok száma meghaladja a 300 ezret, s a szántóföld mintegy 20%-a tartozik hozzájuk.

A gazdasági helyzet tehát javult, az életszínvonal valamelyest tovább emelkedett. A politikai bizonytalanság azonban megmaradt. Ebben növekvő szerepet játszik a párton belül szervezkedő és különböző pártonkívüli jobboldali csoportokkal együttműködésre lépő revizionista frakció. Politikai vezérükként mindinkább Nagy Imrét tolják előtérbe, aki vállalja ezt a szerepet.

*

A Központi Vezetőség 1955 áprilisában Nagy Imrét antimarxista nézeteiért és frakciós tevékenységéért felmentette politikai bizottsági tagsága alól és kizárta soraiból. A Központi Vezetőség javaslatára helyette Hegedüs András nevezték ki miniszterelnöknek. Farkas Mihályt, aki Nagy Imrét hosszú ideig támogatta, felmentették politikai bizottsági tagsága és KV-titkári funkciója alól, de a Központi Vezetőségnek tagja maradt.

Nagy Imre 1955 májusában – a Politikai Bizottság sürgetésére – levéllel fordult a Központi Vezetőséghez, amelyben elfogadja a márciusi és az áprilisi határozatot. „Igazságosan és pártszerűen megbírált hibáim miatt ellenem foganatosított rendszabályokkal – írja –, bár rendkívül szigorúak, egyetértek." Tartózkodik attól, hogy elkövetett hibáinak bármelyikét megemlítse; betegségére hivatkozva későbbre ígéri ezek „részletes elvi elemzését, és ennek alapján mélyreható pártszerű önkritika gyakorlását". Ugyanakkor kijelenti: „Teljes erőmből támogatni fogom a pártot – s ebben magam fogok elöl járni – a bárhonnan jövő minden olyan szándék vagy törekvés gyors felszámolásában, amely antimarxista–antileninista jobboldali hibáimat a párt elvi és szervezeti egységének, valamint fegyelmének lazítására vagy megbontására, avagy népköztársaságunk és szocialista építésünk érdekei ellen akarná kihasználni."

Valójában Nagy Imre ekkor már egy szervezett frakció vezető képviselőjeként tevékenykedik, s társainak biztatására megkezdi revizionista irányvonaluk részletesebb kidolgozását. Pártellenes tevékenységéért a Központi Vezetőség 1955 őszén kizárja a pártból. A revizionista frakció tovább folytatja működését a párton belül és a párton kívül is. Nagy Imre mellett e frakció vezetésében kiemelkedő szerepet játszik Losonczy Géza, aki ekkor a Magyar Nemzet szerkesztőségében dolgozik. Tevékenységüket megkönnyíti az a körülmény, hogy Nagy Imrének és néhány társának kizárását nem kíséri megfelelő elvi harc a revizionizmus ellen.

Rákosiék nem merik vállalni a nyílt elvi és politikai vitát, s még a párton belüli értekezleten is igyekeznek visszaszorítani ezeket. A proletárhatalom ügyéért aggódók, a KV tagjai közül is mind többen követelik a dolgok rendezését, Rákosiék felelősségének tisztázását és a PB megújítását. A Rákosi-csoport viszont ellenáll. A pártvezetés válsága mélyül és azzal a veszéllyel fenyeget, hogy a párt válságává válik.

Az SZKP XX. Kongresszusa s ennek magyarországi hatása.
A belpolitikai helyzet alakulása.
Az MDP Központi Vezetőségének 1956 júliusi ülése

1956 februárjában összeült az SZKP XX. Kongresszusa, amely nemcsak a Szovjetuniónak, hanem a kommunista világmozgalomnak is kiemelkedő eseménye. Tanácskozásainak idején a szocialista tábor szoros egységet alkotva állt szemben az imperialista világgal. „Korunk fő jellegzetessége – állapítja meg a kongresszusi határozat –, hogy a szocializmus túlnőtt *egy* ország keretein és világrendszerré vált, a kapitalizmus pedig erőtlennek bizonyult e világtörténelmi folyamat megakadályozására." A nemzetközi erőviszonyok változásának, az imperializmus gyöngülésének másik történelmi jelentőségű eseménye a régi gyarmatrendszer gyors széthullása.

Az imperializmus azonban még fennáll, s léte a háborús veszély állandó forrása; az imperialista hatalmak „új véres háborúkra készülődnek" – hangsúlyozza a kongresszus. Megállapítja azonban azt is, hogy megnövekedtek és gyarapodnak a békéért és a népek biztonságáért küzdő erők. Értékelve a nemzetközi erőviszonyok változását, a kongresszus először mondja ki a nagy jelentőségű tételt, hogy *a háború többé nem végzetszerűen elkerülhetetlen: van reális lehetőség a harmadik világháború megakadályozására.* A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság elleni agressziónak, valamint a francia imperializmus vietnami háborújának kudarca és a Vietnami Demokratikus Köztársaság elismerése a tények erejével támasztja alá a XX. kongresszus e megállapítását.

Az új világháború elkerülhetőségéről szóló tétel – mely a nemzetközi helyzetben bekövetkezett változások marxista–leninista elemzésén alapszik – jelentős eszmei és politikai fegyvert ad a két világrendszer békés egymás mellett éléséért, a béke biztosításáért folyó harc számára.

A nemzetközi erőviszonyok változása, különösen pedig a szocialista világrendszer létrejötte és megerősödése megkönnyíti a forradalmi mozgalmak fejlődését a tőkés világban is. Növekedett annak lehetősége – mutat rá az SZKP kongresszusi határozata –, hogy legalábbis az országok egy részében a munkásosztály polgárháború nélkül, békés úton vívja ki a hatalmat, hogy a forradalom békésen győzzön.

A kongresszus hangsúlyozta továbbá, hogy a szocializmusba való átmenet különböző formák között valósul meg. E tétel arra ösztönzi a népi demokratikus országokat is, hogy nagyobb gondot fordítsanak a szocialista építés konkrét feltételeinek elemzésére és figyelembevételére.

Az SZKP XX. Kongresszusa sokoldalúan foglalkozott a Szovjetunió belső fejlődésével és nemzetközi feladataival. Tanácskozásain igen fontos helyet foglalt el a személyi kultusz okozta hibák bírálata, a párt- és társadalmi élet továbbfejlesztése. Megbélyegezték a Sztálin vezetése alatt elkövetett törvénysértéseket. Hangsúlyozták, hogy a pártban szigorúan érvényesíteni kell a kollektív vezetés elvét.

Az SZKP XX. Kongresszusa nagy visszhangot vált ki a kommunista világmozgalomban és a nemzetközi munkásmozgalom egészében. Hozzájárul a kommunista pártok eszmei és politikai fejlődéséhez, ösztönzi a kommunisták és más antiimperialista erők együttműködését, a nemzetközi béke erősítéséért folyó további küzdelmet.

Az SZKP XX. Kongresszusa mély hatást kelt Magyarországon is. A párt tagsága, amely a vezetés válságának megoldását és a politikai hibák határozott kijavítását várja és sürgeti, jogos reményeket fűz a XX. kongresszus tanulságaihoz. Rákosiék azonban meghiúsítják e remények valóra váltását. Nyilatkoznak a kollektív vezetésről és elismerik, hogy ez – két és fél évvel az 1953 júniusi határozatok után – még a Központi Vezetőségben sem érvényesül „eléggé"; elhallgatják viszont, hogy ennek éppen ők állják útját. Nyilatkoznak arról is, hogy a rehabilitációkat következetesen végre kell hajtani, miközben ők akadályozzák ezt is. Ilyen körülmények között még az olyan megállapításaiknak sincs hitele, amelyek különben helyesek.

Rákosi a korábbi évtizedekben jelentős érdemeket szerzett a forradalmi mozgalomban, de 1948 utáni tevékenységével nagy károkat okozott a szocializmus ügyének. Vezető szerepe volt a párt politikájának szektás eltorzításában, a pártélet lenini szabályainak megsértésében, a Központi Vezetőség szerepének rendkívüli leszűkítésében. Őt terheli a fő politikai felelősség a törvényesség megsértéséért, úgyszintén a huzavonáért a rehabilitációk terén. S ugyanő, a dogmatikus szemlélet és szektás politika vezető képviselője, nemegyszer tett elvtelen engedményeket Nagy Imréék jobboldali követeléseinek is. A párt politikájának helyes útra vitele, a pártvezetés tekintélyének megerősítése azt követeli, hogy Rákosit és szűkebb csoportját távolítsák el a vezetésből. Annál is inkább, mert hamar kitűnik, hogy Rákosi és társai korábbi politikájukat folytatják.

A XX. kongresszus tanulságait illetően nemcsak Rákosiék kétszínűek, hanem a Nagy Imre–Losonczy-frakció is. Önmagukat nyilvánítják a XX. kongresszus „igazi" híveinek. Eközben kapcsolataik a különféle ellenforradalmi csoportokkal egyre intenzívebbek. Élénkül a jobboldali szociáldemokraták és a polgári demokráciát követelő más csoportok tevékenysége; ezek bizonyos összekötő láncszemmé válnak a revizionisták és az ellenforradalmi erők horthysta szárnya között.

A kapitalista restauráció polgári erői egyre nyíltabb szocialistaellenes propagandára használják fel azt az elégedetlenséget, amit Rákosiék politikája előidézett. Nagyék viszont a „hibák kijavításának" szószólóiként, a „demokratikus szocializmus" jelszavával folytatják akciójukat a rendszer ellen.

A burzsoá ellenforradalmi csoportok és a revizionista frakció propagandájának közös vonása a nyugati tőkés viszonyok szépítése, s a Szovjetunió meg a többi szocialista ország becsmérlése. Idealizálják a polgári demokráciát, kiemelik a nyugati tőkésországok gazdagságát, árubőségét, és hallgatnak az ottani visszásságokról, az osztályellentétekről, az imperialista hatalmak népellenes, háborús veszélyekkel terhes politikájáról. Elhallgatják a Szovjetunió és a többi szocialista ország igazi szerepét a béke védelmében, a népek felszabadító harcainak támogatásában, de kiemelik eme országok hiányosságait és lekicsinylik fejlődésük történelmi eredményeit. Jugoszláviáról elismerően nyilatkoznak, mindenekelőtt azért, mert az elhatárolja magát a Varsói Szerződéstől.

A burzsoá ellenforradalmi csoportok és Nagy Imréék politikájának közös vonása az a törekvés, hogy elszakítsák az országot a szocialista tábortól. Nagy Imre és társai politikai platformjának egyik fő pontja a „tömbpolitika" elleni harc; a platform elködösíti a különbséget a NATO agresszív tömbje és a béke védelmét szolgáló Varsói Szerződés között. A „semlegesség" jelszavát használja fel arra, hogy köve-

telje a Varsói Szerződésből való kilépést, ami elszakítaná az országot a szocialista országok védelmi szövetségétől. S ezt éppen abban a helyzetben teszik, amikor a NATO-hatalmak szélesre tárják a kapukat a nyugatnémet revansisták újrafegyverkezése előtt. A nyugati rádiók, valamint a reakció hazai csoportjai messzemenően ösztönzik ezt a „semlegességet", mert szeretnék megfosztani a szocialista Magyarországot legfontosabb nemzetközi támaszától.

A burzsoá ellenforradalmi csoportok és Nagy Imréék propagandájának közös vonása az 1945–1947. évi koalíciós rendszer idealizálása, a koalíciós kormányzat idején zajlott osztályküzdelmek elhomályosítása. Ez a propaganda a demokrácia jelszavával a szocialista forradalom győzelme előtti állapotokhoz való visszatérés ideológiai előkészítését szolgálja. A *burzsoá restaurációhoz* vezető út propagálásának ez a fő formája. Ennek jegyében előállnak a többpártrendszer visszaállításának követelésével is.

Nagy Imre – a revizionizmus eszmei „megalapozása" során – szembeállítja a munkásság osztályérdekeit a nemzet érdekeivel. Szerinte a munkásosztály „a nemzet egyetemes érdekeit nem rendelheti alá a maga osztályérdekeinek". A történelem bebizonyította, hogy éppen a munkásosztály érdekei esnek egybe legmesszebbmenően a nemzet egyetemes érdekeivel, a munkásosztály forradalmi céljainak valóra váltása szolgálja a legjobban az egész nép ügyét. A munkásság természetesen csak akkor valósíthatja meg a dolgozó nép egészét szolgáló nagy céljait, ha megnyeri a dolgozó parasztság és az értelmiség támogatását, képviseli aző érdekeikből is mindazt, amit a nemzet általános érdeke követel. Az ország szocialista fejlődése tehát messzemenően függ a munkásosztály és a többi dolgozó társadalmi rétegek szövetségének fejlődésétől. Aki azonban „a nemzet egyetemes érdekeinek" jelszavával alárendeli a hatalomra került munkásosztály érdekeit más osztályok érdekeinek, az a proletárdiktatúra elvetésének útjára tér. Ez pedig – bármennyire is bizonygassa valaki, hogy ő a népi demokrácia és a szocializmus híve – egyet jelent a szocializmus ügyének feladásával.

A munkásság forradalmi képviselői éppen azért léphetnek fel nyíltan osztályuk érdekeinek védelmében, mert ezek egybeesnek a nemzet általános érdekeivel. A burzsoázia képviselői viszont a „nemzeti érdekek" szószólóiként fellépve tagadják, hogy a tőkésosztály érdekeit képviselik. A revizionisták, mikor igazolni próbálják a proletárdiktatúra elvetését, szintén a „nemzet egyetemes érdekeire" hivatkoznak, átvéve a nacionalista propaganda fenti módszerét.

A burzsoá ellenforradalmi csoportok és revizionista szövetségeseik messzemenően kihasználják propagandájukban a Sztálin-ügyet. A XX. kongresszus zárt ülésén Hruscsov külön referátumban foglalkozott Sztálin szerepével a törvénysértő perekben. E bizalmas beszámoló csakhamar a nyugati hatalmak kezébe került, amit azok rögtön heves szovjetellenes kampány indítására használnak fel. Azt remélik, hogy ennek révén visszavethetik a nemzetközi helyzetben mutatkozó enyhülési folyamatot. Ezzel együtt az összes jobboldali erők kihasználják a Sztálin-kérdést a kommunista pártok és a kommunistákkal együttműködők ellen. A testvérpártoknak különösen a tőkés világ országaiban rendkívüli erőfeszítéseket kell tenniük, hogy megvédjék eszméiket s politikájukat a mindenfelől megindult támadásokkal szemben. Nagy politikai tűzpróbát állnak ki, s eközben folytatják harcukat a

marxi–lenini alapelvek védelméért, a dogmatikus szemlélet felszámolásáért, politikájuk továbbfejlesztéséért.

Magyarországon a Sztálin-ügy egybekapcsolódik az itt elkövetett törvénysértések miatt keletkezett, és a rehabilitációk körüli huzavona által is megnövelt elkeseredéssel. A Sztálin-kérdés tehát tovább növeli a törvénysértések által kiváltott morális megrendülést, valamint az eszmei és a politikai zavart. A reakciós erők és revizionista szövetségeseik mindezt felhasználják saját céljaikra. Ebben messzemenő támogatást kapnak a nyugati rádióktól, mindenekelőtt az amerikaiak Münchenben működő „Szabad Európa" nevű hírhedt adójától, amelyet a szocialista országok elleni propaganda céljaira hoztak létre.

A müncheni amerikai rádió elsősorban a revizionisták, az „ellenzéki kommunisták" tevékenységét serkenti; dicsőíti őket, mint a szocializmus „igazi híveit". Az illegálisan működő burzsoá ellenforradalmi csoportokat arra ösztönzi, hogy a proletárdiktatúra elleni nyílt politikai küzdelemben engedjék előtérbe Nagy Imrééket, „hadd törjék át ők a frontot".

A helyzet egyre súlyosbodik.

A pártvezetés képtelen megfelelő eszmei és politikai harcot kibontakoztatni az „antidogmatizmus" és az „antisztálinizmus" jelszavaival támadó revizionizmus ellen. Ennek fő akadályozói Rákosi és társai. A proletárhatalom ügyét féltő kommunisták mind szélesebb köre, különösen a párt régi tagjai, sürgetik, hogy a Központi Vezetőség hozza meg a szükséges döntéseket, újítsák meg a Politikai Bizottságot, váltsák le Rákosit.

Rákosiék távozását különféle emberek különféle céllal követelik. A munkáshatalmat féltők azért, hogy a szektás hibákat is kijavítsák és a revizionisták tevékenységét is visszaszorítsák. A jobboldaliak viszont azért, hogy a pártvezetést a Nagy–Losonczy-frakció ragadja magához.

A kétfrontos harcot sürgetők – a pártegységet féltve és a pártszerűtlen fellépésektől óvakodva – tartózkodnak attól, hogy a párt hivatalos vezetői ellen nyilvános propagandát folytassanak. A Központi Vezetőségtől követelik a megfelelő döntéseket. A revizionisták viszont a párton kívül működő szövetségeseikkel együtt nyilvános agitációt folytatnak, nagy demagógiával igyekeznek népszerűségre szert tenni és tömegakciókat szervezni. Agitációjuk hatására a szocializmus ügyét féltő emberek közül sokan kerülnek a befolyásuk alá, közöttük nem kevés párttag is.

A Központi Vezetőség 1956 júliusában végre meghozza az első döntéseket, amelyek a pártvezetés válságának megoldását és a politikai hibák kijavítását célozzák. A határozat megállapítja, hogy a pártvezetés az 1953 előtti hibák egy részét 1955-ben ismét elkövette, az SZKP XX. Kongresszusának tanulságaihoz fűzött jogos várakozásnak a Politikai Bizottság nem tudott megfelelően eleget tenni, a hibák felszámolásában „tétovázás és huzavona" volt. A pártban „mélyek mind a szektásság, mint a jobboldali opportunizmus gyökerei", s mindkettővel szemben „a legkövetkezetesebb eszmei-politikai harcot kell folytatni".

A határozat állást foglal az ország fejlődésének számos fontos kérdésében. Hangsúlyozza a szocialista demokrácia fejlesztésének szükségességét. Megállapítja, hogy az államigazgatás demokratizálása mind az országgyűlés, mind a tanácsok szerepének növelését követeli. A társadalmi élet demokratizmusának fejlesztése szükségessé teszi a szakszervezetek és más társadalmi szervezetek szerepének foko-

zását és a népfrontmozgalom kifejlesztését. A gazdasági életben pedig a vállalatok önállóságának növelésével kell elérni a „túlzott centralizmus fokozatos kiküszöbölését".

A határozat ismét állást foglal a termelőszövetkezetek megerősítésének s a mezőgazdaság szocialista átszervezésének politikája mellett. Ezt annál is inkább hangsúlyozza, mert „az utóbbi időben újra feléledtek a termelőszövetkezet-ellenes nézetek". Megállapítja egyben azt is, hogy a magasabb típusú szövetkezetek támogatása mellett „nagyobb mértékben kell segíteni az alacsonyabb típusú termelőszövetkezeti csoportok megalakulását, valamint fokozatos fejlődését". Elő kell segíteni azt is, hogy „az egyénileg gazdálkodó parasztok is növeljék termelésüket".

A Központi Vezetőség elfogadja az új ötéves tervet. Az ipar növekedését e terv 50–52%-ban, a mezőgazdaságét – öt év átlagában az előző öt év átlagához viszonyítva – 27%-ban, az életszínvonal növekedését pedig 25%-ban irányozza elő. Az általános előirányzatok reálisak.

Nagyon fontosak a Központi Vezetőség döntései személyi kérdésekben. Most messzemenően ezektől függ, hogy sikerül-e leküzdeni a vezetés válságát, megállítani a párt sorainak fellazulását és újra megszilárdítani a pártot, a pártvezetés és a kormányzat tekintélyét.

Rákosi Mátyást felmentették a KV első titkári tisztsége és politikai bizottsági tagsága alól. Farkas Mihályt – akinek súlyos felelősségét a törvénysértésekért a Központi Vezetőség különbizottsága állapította meg – kizárták a pártból. Farkas Mihály ügyében a határozat politikailag indokolja a döntést. Rákosi leváltása viszont nélkülözi a politikai indoklást; a határozat csupán leromlott egészségi állapotára hivatkozik; gyógykezelésre küldik, s így kapcsolják ki a vezetésből.

A Központi Vezetőséget kiegészítik; ennek során beválasztják Kádár Jánost, Kállai Gyulát, Marosán Györgyöt, Mező Imrét. A Politikai Bizottságba visszakerül Kádár János, Kiss Károly, Marosán György és Révai József. Kádár elvtársat a KV titkárává választják. A Központi Vezetőség első titkára Gerő Ernő lett.

A Központi Vezetőség határozata a párt lenini erőinek a sikere, amely bizalmat vált ki a proletárhatalomért és a pártért aggódók körében. A döntések politikai tehertétele azonban az, hogy a szektás irányzat képviselői továbbra is jelentős szerepet játszanak a vezetésben. Ez mindenekelőtt abban mutatkozik meg, hogy Gerő lett a párt első titkára. Ő nyilatkozik ugyan a kétfrontos harc szükségességéről, de nem tud kellő alapossággal szembenézni sem a szektás hibákkal, sem a jobboldali veszéllyel. A kétfrontos eszmei harc helyett inkább a „kétfrontos megbocsátás" politikájával próbálkozik, „tiszta lap" nyitását hirdeti meg, remélve, hogy akkor a múltbeli hibákra fátylat lehet borítani. Azonban a párt sorainak megszilárdítása nem lehetséges a régi hibákat is feltáró eszmei és politikai harc nélkül. Annál kevésbé, mert az ellenforradalmárok szervezett erői és revizionista szövetségesei fokozzák támadásaikat.

A Központi Vezetőség júliusi határozatai az első lépést jelentik ahhoz, hogy a párt a kétfrontos harc tényleges kifejlesztésével mozgósítsa erőit a munkáshatalom megszilárdítására, a szocialista építés feltételeinek biztosítására. A helyzet azonban bonyolult. A párt Központi Vezetősége és tagsága továbbra sem egységes, a jobboldal szervezett erői ugyanakkor érintetlenül maradtak, és gyorsítják előkészületüket a nyílt támadásra, a fegyveres felkelés kirobbantására.

AZ 1956-OS ELLENFORRADALOM ÉS LEVERÉSE. A PÁRT ÚJJÁSZERVEZÉSE, AZ MSZMP KÉTFRONTOS HARCA, A SZOCIALISTA HATALOM MEGSZILÁRDULÁSA

1956 AUGUSZTUS–1958 DECEMBER

Az MDP Központi Vezetőségének 1956 júliusi határozata a korábbi helyzethez viszonyítva kedvezőbb lehetőséget teremtett a megfelelő marxista–leninista politika kidolgozásához és érvényesítéséhez. Az újjászervezett Politikai Bizottság hozzá is fog a határozatok végrehajtásához. Július végén a párt vezetői nagygyűléseken ismertetik a tennivalókat. Ez kedvező visszhangot kelt, elsősorban a munkások között. Több fontos kérdésben új párthatározat születik. A Központi Vezetőség azonban nem tudja helyreállítani a párt politikai és cselekvési egységét és biztosítani a júliusi határozatokhoz fűzött remények valóra váltását, mert hiányzik a súlyos helyzetben döntő fontosságú világos, egységes állásfoglalás a tennivalók megítélésében.

Augusztusban megjelenik a Központi Vezetőség határozata a párt értelmiségi politikájáról. Ez kísérlet arra, hogy kijavítsák e téren a szektás hibákat, nagyobb megbecsülést biztosítsanak az értelmiségnek, és visszaszorítsák a revizionista-nacionalista zavarkeltést, mely az értelmiség körében különösen nagyfokú. A Politikai Bizottság kezdeményezésére e határozatot ankétokon is megtárgyalják. Ebbe bekapcsolódnak a revizionista csoportok, s a hibák elleni harc jelszavával folytatják akcióikat a párt sorainak bomlasztására. Támadásaikat most már nemcsak a régi szektás politika *vezető képviselőire* összpontosítják, akik a Politikai Bizottságban továbbra is helyet foglalnak, hanem mindinkább kiterjesztik a párt, valamint az állami és társadalmi szervezetek alapvető kádereire; mint „sztálinistákat" igyekeznek lejáratni és megfélemlíteni őket.

Szeptember elején megjelenik a minisztertanács határozata a termelőszövetkezetek fejlesztéséről. Ez hiteltörlesztési könnyítéseket ad, további hitelt biztosít a közös gazdaságokba vitt állatok és más javak értékének kifizetésére, és járadék fizetését írja elő a bevitt földek után. Biztosítja a beadási kötelezettségeken felüli termékek szabadpiacra vitelét, szélesebb teret ad a termelőszövetkezetek kereskedelmi tevékenységének, s melléküzemek létesítését is ösztönzi. Lehetővé teszi számukra a traktorok vásárlását, elősegíti teherautó-, pótkocsi- és építőanyag-vásárlásaikat. A határozat egyben állást foglal az alacsonyabb típusú termelőszövetkezetek, szakcsoportok, alkalmi termelői társulások hatékonyabb fejlesztése mellett is.

A minisztertanács e határozata segítheti a termelőszövetkezeti mozgalomban elkövetett hibák kijavítását és a jobboldal termelőszövetkezet-ellenes agitációjának visszaszorítását. A revizionisták azonban, más jobboldali erőkkel együtt, folytatják agitációjukat a termelőszövetkezetek ellen. Tevékenységük felbátorítja és cselekvésre készteti a kulákokat, növeli a zavart a falu dolgozói körében.

A párt Központi Vezetőségének ösztönzésére a SZOT hozzáfog az üzemi demokrácia kérdéseinek vizsgálatához, s napirendre tűzi a szakszervezetek tevékenységének megjavítását. A revizionisták ebbe is bekapcsolódnak, demagóg hangulatkeltéssel igyekeznek nyomást gyakorolni a szakszervezetek vezető szerveire; „rákosistának" meg „dogmatikusnak" nevezik mindazokat, akik szemben állnak a jobboldali zavarkeltéssel.

A Központi Vezetőség napirendre tűzi a népfrontmozgalom kifejlesztését, hogy ennek révén is próbálja kiküszöbölni a szövetségi politikát eltorzító szektás hibákat. A revizionisták, más jobboldali erőkkel együttműködve, a népfront újjászervezésére irányuló kísérleteket is pozícióik erősítésére igyekeznek felhasználni.

Megélénkül az 1949 előtti koalíciós pártok különböző csoportjainak tevékenysége. Kéthly Anna és társai, titkos megállapodást kötve a Nagy–Losonczy-frakcióval, előkészületeket tesznek a Szociáldemokrata Párt újjászervezésére. Úgy vélik elérkezett az idő a munkásság politikai és szervezeti egységének megbontására. Szerveződnek a volt kisgazdapárti és a volt parasztpárti jobboldaliak is, akiket a baloldal még 1948–1949-ben kiszorított, s akik most jó alkalmat látnak arra, hogy nyíltan felemeljék a kommunistaellenes lobogót. Aktivizálódnak a volt koalíciós pártok olyan képviselői is, akik 1948–1949-ben őszintén magukévá tették az MDP szocialista céljait, és készek voltak részt venni ezek valóra váltásában, de később a párt politikájának eltorzulása következtében passzívvá váltak. 1956 nyarán viszont nagy részük a revizionista frakcióhoz, illetve a régi jobboldaliakhoz csapódva keres „bűnbocsánatot" a kommunistákkal való korábbi együttműködésért.

Nagymértékben fokozódik az imperialista propaganda és aknamunka a szocialista országok ellen. Propagandatevékenységük fő irányítója az Amerikai Egyesült Államok európai propaganda-vezérkara, amely Nyugat-Németországban székel. Fokozottabban bekapcsolódnak a szocialista országok elleni aknamunkába a nyugat-németországi revansista erők; agresszív terveik előkészületei során 1956 szeptemberében betiltják a Német Kommunista Pártot. Segítenek a szocialista országok elleni aknamunkában más NATO-hatalmak s egyes „semleges" tőkésországok is, így különösen Ausztria, amely szabad működési lehetőséget biztosít az odatelepített különböző imperialista ügynökségeknek.

A szocialista országok elleni bomlasztó tevékenységben az angol és a francia uralkodó köröket ekkor különleges célok is vezérlik. Katonai akcióra készülnek Egyiptom ellen, s azt remélik, hogy a szocialista országok elleni bomlasztó munka sikere esetén a Szovjetunió nem nyújthat kellő segítséget az egyiptomi népnek. A kairói kormány ugyanis államosította a Szuezi-csatornát, melyet most az angol és a francia részvényesek – a csatorna korábbi birtokosai – vissza akarnak szerezni.

A nyugati antikommunista körök a fő tüzet ekkor Magyarország ellen irányítják. Állandó rádiópropagandájukat kiegészítik a népi demokráciát és a Szovjet-

uniót támadó röpiratokkal, amelyeket ballonok útján nagy tömegben juttatnak el országunk légiterébe. Taktikájukat továbbra is az jellemzi, hogy agitációjukban elsősorban a revizionistákat támogatják, és arra ösztönzik őket, hogy követeljék az MDP vezetésének átadását az ő kezükbe. Emellett bátorítják, segítik a volt koalíciós pártok aktivizálódó jobboldali köreit, s titokban messzemenő támogatást nyújtanak az illegális szélsőjobboldali ellenforradalmi szervezeteknek, hogy felkészüljenek a szocialista hatalom elleni fegyveres támadásra. Figyelmeztetik a burzsoá restaurációs erőket, hogy nekik most a revizionistákat kell támogatniuk, mert elsősorban azok hiúsíthatják meg a Központi Vezetőség kísérletét a pártegység helyreállítására.

A jóhiszemű, valóban a hibák kijavításáért és egyben a proletárhatalom megszilárdításáért fellépő emberek körében a Szabad Európa Rádió propagandájánál nagyobb zavart kelt az, hogy a jugoszláv sajtó és rádió is a Nagy–Losonczy-frakciónak nyújt növekvő segítséget. Ebben a Budapesten működő egyes jugoszláv újságírók és diplomaták személyesen is igen aktívan részt vesznek. A Nagy–Losonczy-frakció messzemenően támaszkodik a jugoszláv propagandaszervek segítségére, amelyek a JKSZ politikáját ajánlják követendő példának.

Az imperialisták által titokban támogatott illegális szélsőjobboldali szervezetek egy része katonai jellegű. Legtöbbjüknek amerikai vagy nyugatnémet kémszervezetekkel van kapcsolatuk. Botond-hadosztály, Hadapródok Szervezete, Nemzeti Ellenállási Mozgalom és egyéb néven horthysta és nyilas katona- és csendőrtisztek vezetésével működnek. A fegyveres akciókra való felkészülés mellett politikai terveket is készítenek a szocialista rendszer megdöntése esetére. Az illegális szélsőjobboldali szervezetek másik csoportja klerikális jellegű. Az antikommunista és nacionalista propagandát vallási propagandával kombinálják, s politikai tervük: vallási mezbe öltöztetett kapitalista restauráció, szélsőjobboldali diktatúrával. Keresztény Magyar Párt, Keresztény Front és más elnevezésekkel működnek, s jórészt a feloszlatott szerzetesrendek tagjai szervezik; illegális ifjúsági szervezeteket is létrehoznak Keresztény Ifjúsági Mozgalom és más néven. A klerikális szervezetek tagjai, különösen ifjúsági csoportjaik, bekapcsolódnak az értelmiség körében szervezett revizionista megmozdulásokba.

A pártbomlasztó tevékenység szervezői és vezetői a revizionisták. A szélsőjobboldali, burzsoá-fasiszta csoportok ekkor a háttérben működnek; a mélyülő politikai válságot a revizionista fellépések támogatására és saját illegális szervezeteik megerősítésére használják fel.

Az MDP Politikai Bizottsága különböző engedményekkel próbálja jobb belátásra bírni a revizionisták vezető csoportjait, de ennek az a következménye, hogy a Központi Vezetőség tekintélye tovább gyöngül, a revizionistákkal szemben állók elbizonytalanodnak, demoralizálódásuk fokozódik, a Nagy–Losonczy-frakció befolyása pedig növekszik.

A Politikai Bizottság és a párt akcióképességét az egyre súlyosbodó helyzetben közel két hónapon át bénítja az is, hogy Gerő Ernő szabadságra megy, Kádár Jánost kiküldik a kínai pártkongresszusra, majd október közepén a PB tagjainak fele küldöttségként Jugoszláviába utazik. A vezetés 1956 szeptemberében gyakorlatilag Kovács István és Ács Lajos KV-titkárok és Hegedüs András miniszterelnök kezébe kerül. Ez a vezetés a bizonytalanság és a tehetetlenség megtestesítője;

ennek forrása jórészt a „kétoldalú megbocsátás" politikája, melyet a Központi Vezetőség júliusi ülésén Gerő hirdetett meg, s amely az előállt helyzetben mindjobban csődöt mond. A megtévedtekkel szembeni jóindulat érvényesülésének ugyanis nélkülözhetetlen feltétele a megtévesztők leleplezése, hatékony eszmei és politikai ellencsapás a jobboldali erőkre. A Politikai Bizottság azonban – miután tagjainak többsége a régi szektás hibákkal kellően szakítani nem tud – képtelen arra, hogy az egész jobboldal élvonalát alkotó revizionizmust eszmei-politikai harcban legyőzze.

A Politikai Bizottság tehetetlensége miatt a Központi Vezetőség tagjai körében nő a zavar és az elkeseredés. Egyes tagjai a revizionistákhoz csatlakoznak, mások a nyugalom reményében megegyezést sürgetnek Nagy Imréékkel.

A revizionistáknak sikerült vezetésük alá vonni az értelmiségi fiatalok Petőfi Kör néven még 1955 márciusában a Dolgozó Ifjúság Szövetségének keretében alakult vitafórumát. A kör 1956 tavaszától egyre inkább a revizionisták propagandaközpontja lett. Rendszerellenes agitációja miatt június végén a Petőfi Kört betiltották. Szeptemberben azonban a revizionisták, immár nyílt kampányt folytatva, ismét működtetik. Ennek során az osztályellenség jelenlétét és aktivizálódását hangoztató állásfoglalásokat „szektás" nézeteknek nyilvánítják. Ilyen módon is könnyítik a különböző polgári restaurációs erők tevékenységét, és igazolják együttműködésüket ezekkel az erőkkel.

A jobboldaliak a Petőfi Kör mintájára hasonló köröket szerveznek a fővárosban és vidéken, főleg az egyetemeken, hogy legális szervezeti hálózatot teremtsenek, amelyre támaszkodva mozgósítsák a befolyásuk alá került fiatalokat. Októberben fellépnek az egyetemi és főiskolai hallgatók külön, „önálló" országos szövetségének létrehozásáért, szervezetileg is megbontva a DISZ-t. Ürügyként az ifjúsági szövetség hibáit használják fel, de a támadás igazi oka az, hogy a DISZ a párt és a munkáshatalom mellett áll, és nem tudják ettől eltéríteni. A DISZ elleni akcióban a revizionisták mellett már előtérbe kerülnek a polgári restaurációs csoportok, közöttük az illegális szélsőjobboldali ifjúsági szerveztek képviselői. MEFESZ néven szervezik a DISZ-től elszakadó és a párttal szembeforduló egyetemi és főiskolai diákegyesületet, a revizionisták és más jobboldaliak politikai blokkjának támogatására.

A revizionistákhoz csatlakozó újságírók és írók messzemenően támogatják e pártellenes, rendszerellenes akciókat. Befolyásuk a lapok többségében és a rádióban mindinkább felülkerekedik. Ez nagymértékben segíti a különböző jobboldali erők szerveződését és felkészülését a támadásra. Az MDP Politikai Bizottságának és Központi Vezetőségének megosztottsága következtében a kormányzati szervek bizonytalansága ekkor már olyan fokú, hogy tétlenül nézik az újult erővel kibontakozó revizionista propagandát és nyílt szervezkedést. A párt és a kormányzat vezetői hatástalan kritikai észrevételekkel fejezik ki rosszallásukat, vagy éppen hallgatólagosan tudomásul veszik mindezt; képtelenek megállítani e folyamatot.

*

Az MDP Politikai Bizottsága még szeptember elején határozatot hozott arról, hogy a törvénysértő perek áldozatául esett elvtársaknak, Rajk Lászlónak és társai-

nak hamvait méltó módon, díszsírhelyen kell elhelyezni. Ez fájdalmas feladat, de morális és politikai kötelesség, amely egyben demonstrálja, hogy a párt fel akarja számolni a személyi kultusz következményeit. A határozat végrehajtásában azonban zavar van a Politikai Bizottság tagjai között. Egy részük aggódik, hogy a temetést a jobboldali erők saját politikai céljaikra használhatják fel, és halogatni akarja, más részük a temetés kapcsán megegyezést sürget a Nagy–Losonczy-frakcióval. A Központi Vezetőség tagjai sem egységesek e kérdésben. A huzavonának és a megegyezési kísérletnek az a következménye, hogy a revizionisták léphetnek fel sürgetőleg a temetés megrendezéséért. Október 6-án kerül erre sor, de már olyan körülmények között, amikor a törvénytelenségek okozta morális megrendülést a hazai jobboldali erők, s természetesen a nyugati rádiók is, a politikai zavar elmélyítésére tudják felhasználni. Ebben jelentős szerepet játszanak a jobboldali újságírók, különösen a vezető revizionista csoportok tagjai. Rajk Lászlónak és társainak temetését arra használják fel, hogy a párttagság fájdalmas érzéseit is felkorbácsolva, a politikai közvéleményt a rendszer ellen hangolják; mindez messzemenően segíti az összes jobboldali erőket.

A revizionisták 1956 nyarától kampányt folytatnak Nagy Imre visszavételéért a pártba, a Központi Vezetőségbe és a Politikai Bizottságba. Akciójuk célja, hogy meghátrálásra késztessék az MDP vezetőit, és tovább növeljék frakciójuk befolyását. A Politikai Bizottság augusztusban úgy határozott, hogy ha Nagy Imre elismeri hibáit, akkor hatálytalanítja a kizárást. Ő viszont frakciós ravassággal jár el; sürgeti pártügyének rendezését, miközben hol „lojalitást" ígér, hol pedig a „közhangulatra" hivatkozva követelődzik, s várja a mellette folyó kampány erősödését. Október 4-én a Központi Vezetőségnek írt levelében nyilvános vitát sürget a korábban elmaradt állásfoglalásairól, s azt ígéri, hogy majd önkritikát gyakorol, ha az „az eszmei tisztázódás eredményeként szükségesnek mutatkozik", s igényli a helyreigazítást, ha viszont az őt ért bírálat bizonyulna helytelennek. Teljesen hallgat a kizárás után kidolgozott – az előző fejezetben ismertetett – eszmei és politikai platformjáról, amelyet titokban terjesztenek, s rejteni igyekszik a revizionista összeesküvők vezérkarában betöltött szerepét. „Egyetértek a demokratikus centralizmus lenini elveivel – írja –, amelyek alapján magamra nézve kötelezőnek tartom a párt határozatait, még akkor is, ha azokkal részben, vagy egészben nem értek egyet." Közben a revizionista frakció titkos központja, melynek ő az egyik vezetője, állandó kampányokat szervez a Központi Vezetőség és a Politikai Bizottság határozatai ellen, együttműködik a jobboldali szociáldemokraták és más rendszerellenes csoportok képviselőivel a kormányzat megbuktatására, a hatalom együttes megszerzéséért. Nagy Imre e tevékenységére azonban csak az ellenforradalom leverése utáni vizsgálat derít fényt, ezekben a napokban mindez a Központi Vezetőség tagjainak többsége előtt is rejtve marad.

Az MDP Politikai Bizottsága – korábbi állásfoglalását megváltoztatva – anélkül, hogy Nagy Imre előzetesen önkritikát gyakorolt volna, október 13-án visszaveszi őt a pártba; javasolja a Központi Vezetőségnek, hogy a közeljövőben vitassa meg a Nagy által „ténylegesen elkövetett hibákat, valamint azt, hogy a korábbi párthatározatokban mennyiben voltak túlzások vagy helytelen megállapítások". E döntés annak a következménye, hogy a Központi Vezetőség többsége hitelt adott Nagy Imre lojalitási készségének, azt remélve, hogy mint párttag, majd elismeri

tévedéseit, s ezzel segít elválasztani a megtévesztett embereket az ellenséges zavarkeltőktől. A revizionisták viszont e döntést a Nagy Imre melletti propaganda fokozására használják fel.

A határozat idején küszöbön áll a magyar párt- és kormányküldöttség hivatalos látogatása Jugoszláviába. A Politikai Bizotság döntésében szerepet játszhatott az a szándék is, hogy a jugoszlávok által támogatott Nagy Imre pártügyét még a belgrádi utazás előtt valahogy rendezze.

A magyar párt- és kormányküldöttség a JKSZ meghívására Gerő Ernő vezetésével október 15-én utazott el Jugoszláviába, és október 23-án tér onnan vissza. Az összeesküvők éppen ezekben a napokban fejezik be előkészületeiket az ellenforradalmi lázadás kirobbantására.

Az ellenforradalmi lázadás

A fegyveres lázadás a revizionisták által szervezett tüntetés nyomán kezdődik. A Nagy–Losonczy-frakció a befolyása alatt álló diákszervezetek segítségével indítja el a megmozdulást, mégpedig a lengyelországi eseményekkel való „szolidaritás" ürügyén. A jobboldali erőknek ebben az időben Lengyelországban is sikerült politikai válság kirobbantására felhasználni a régi vezetés szektás hibáit. A magyarországi ellenforradalmi erők azt remélik, hogy a varsói események nacionalista, szovjetellenes irányba fejlődnek. Megkönnyíti fellépésüket az, hogy a párt központi lapja, a Szabad Nép, melynek szerkesztőségében a revizionisták felülkerekednek, október 23-án üdvözli a készülő tüntetést.

A felvonulás engedélyezése, illetve betiltása ügyében a Politikai Bizottság és a kormány ingadozik. Van értesülésük arról, hogy a megmozdulást a jobboldal a rendszer elleni támadásra akarja felhasználni, s ezért a tüntetést először betiltják. A revizionisták azonnal tiltakozásokat szerveznek, természetesen a „demokrácia" nevében, a kormányzat pedig meghátrál, visszavonja a tilalmat és engedélyezi a tüntetést. A pártbizottságok a pártmunkások egy részét azzal a feladattal bízzák meg, hogy ők is menjenek el a felvonulásra és próbálják azt normális mederben tartani; a DISZ Központi Vezetősége is hasonlóképpen foglal állást. Ez a kísérlet azonban politikailag határozatlan, szervezetileg teljesen szétfolyó, tehát hatástalan a jobboldali csoportok tervszerűen irányított működésével szemben.

A tüntetés a revizionisták vezetésével október 23-án délután egyetemista megmozdulás formájában kezdődik. A felvonuló fiatalok többsége nem ellenforradalmat akar, hanem a hibák ellen tiltakozik, és sürgeti a szektás politika kijavítását akadályozók félreállítását. Azonban a hibák elleni harc jelszavait ügyesen kihasználó revizionista és nacionalista erők befolyása alá kerültek, amelyek jóhiszeműségükkel messzemenően visszaéltek. A szélsőjobboldali csoportok kezdettől fogva részt vesznek a tüntetésben, és fokozatosan átveszik az irányítást. Nacionalista és szovjetellenes demagógiájuk csakhamar nyílt szocialistaellenes uszítással párosul. Sárba tapossák, elégetik a vörös zászlókat, leverik a vörös csillagokat, a népköztársasági címert, meggyalázzák a forradalmi munkásmozgalom és a népi demokrácia szimbólumait, miközben nemzeti zászlót lobogtatnak, s hirdetik: „Aki magyar, velünk tart". A revizionisták egy része megrökönyödve tapasztalja a nyílt ellenforradalmi

hangulatkeltést, de nem mer szembefordulni vele. A revizionista vezérkar dicsőíti a megmozdulást, az antikommunista pogromhangulatot lényegtelen jelenségnek nyilvánítja, és propagandistái a szélsőjobboldaliakkal versenyre kelve folytatják a nacionalista és a szovjetellenes uszítást.

A rendfenntartó szervek passzívak; megbénítja őket a kormányzat bizonytalansága és a politikai zűrzavar saját soraikban. A budapesti rendőrség vezetőinek egy része a revizionista frakcióhoz csatlakozott, köztük a főkapitány is. A rendfenntartó szervek teljes passzivitása, a kormányzat ingadozása, az utca átengedése a rendszerellenes erőknek – mindez tovább növeli a politikai zűrzavart a párt soraiban, a társadalmi szervezetekben és az állami szervekben is. A fegyveres lázadásra felkészült erők pedig október 23-án este kirobbantják a felkelést. Támaszkodnak a tüntetésekkel keltett, s az utcát hatalmába kerítő jobboldali tömeghangulatra.

Az ellenforradalmi felkelők fegyveres csoportjai október 23-án este támadást indítanak a Rádió és a Szabad Nép székháza, valamint néhány nem kellően védett fegyverraktár és más fontos objektum ellen. E támadások szervezésében és irányításában volt horthysta és nyilas katona- és csendőrtiszteké a vezető szerep. A revizionisták, valamint a klerikális szervezetek segítségével egy időre sikerül néhány száz félrevezetett diákot és más fiatalokat is beszervezniük fegyveres csoportjaikba, s fiatalokból álló külön csoportokat is létesítenek; propagandájukban mindenekelőtt ezeknek a részvételét hangsúlyozzák, s ilyen módon rejtegetik a fegyveres harcra előre felkészített szervezeteiket. Gyorsan nőnek a népi demokráciával tudatosan szemben álló és a lázadás által aktivizált reakciósok csapatai. A fegyveres harcba mind nagyobb számban bekapcsolódnak a csőcselékelemek, úgyszintén a nyugatról részben előzetesen, részben menet közben ideküldött csoportok.

A Központi Vezetőség a lázadás kirobbanása után azonnal összeül. A súlyos helyzetben sem jön létre a szükséges politikai egység, de megállapítják, hogy ellenforradalmi megmozdulás kezdődött, s az ellenségnek nagy számmal sikerült bevonnia akciójába megtévesztett embereket, különösen fiatalokat. Miután fegyveres támadás indult a néphatalom ellen, fegyveres erőt kell bevetni a támadás visszaverésére, az ellenség ártalmatlanná tételére.

A fegyveres lázadás nagy megdöbbenést kelt a párt tagságában s a szocializmus minden hívében; várják, hogy a pártvezetőség és a kormány haladéktalanul mozgósítsa a szükséges erőket.

A revizionista vezérkar a hatalom átvételére készülve manőverezik. Nagy Imre a Központi Vezetőség előtt elismeri, hogy ellenforradalom kezdődött, vállalja, hogy segítenek rádöbbenteni a jóhiszemű embereket a valóságra és leverni a lázadást. A Központi Vezetőség – remélve, hogy Nagy Imre a válságos helyzetben, minden személyes momentumot félretéve, most kommunistaként akar segíteni – hitelt ad nyilatkozatának, sőt őt és néhány társát beveszi a Központi Vezetőségbe. Azt is elhatározzák, hogy Hegedüs Andrást a kormányelnöki tisztségről leváltják, s e tisztséget ismét Nagy Imre veszi át. Nagy Imre vállalja az ellenforradalom fegyveres leverésével járó feladatot; őt és Losonczyt beválasztják a Politikai Bizottságba is.

A fegyveres támadás elfojtására államvédelmi alakulatokat és egy harckocsizó egységet vezényelnek ki. Az utóbbi azonban olyan parancsot kap, hogy lőszer nélkül vonuljon a Rádióhoz, s csak pszichológiai hatással vessen véget a támadásnak.

Az ellenforradalmárok ezt megtudják, a lőszer nélkül védekezésre is képtelen harckocsikat könnyen megszerzik, és gyorsan elhíresztelik, hogy a katonák „átálltak".

A néphadsereg budapesti helyőrsége igen kis létszámú. Az ellenforradalmi lázadás kitörése előtt a Politikai Bizottság már foglalkozott azzal, hogy a mélyülő válság miatt jelentősebb katonai erőt kell a fővárosba vezényelni, de a vezetés megosztottsága következtében ilyen határozat nem született. A pártvezetőség és a kormány csak október 23-án a késő esti órákban hoz olyan döntést, hogy vidéki ezredeket kell azonnal a fővárosba vezényelni a rend helyreállítására. Ugyanekkor a kormány ,a Központi Vezetőség javaslatára, segítséget kér a budapesti körzetben tartózkodó szovjet csapatoktól, amelyek e kérésnek rögtön eleget tesznek. Ennek eredményeként a Rádió környékét, a Szabad Nép székházát és az ellenforradalmárok által elfoglalt objektumok nagyobb részét október 24-én megtisztítják a lázadóktól.

A Központi Vezetőség október 24-én felhívással fordul a lakossághoz. Ebben megállapítja, hogy a nép ellensége „kezet emelt a nép államára, megtámadta a főváros középületeit, ellenforradalmi jelszavakat hangoztatva gyilkolt, rabolt, rombolt és gyújtogatott. A népi demokráciánk elleni aljas támadás célja, hogy népi demokratikus rendünket megdöntsék", meghiúsítva a párt és a kormányzat „legfőbb törekvését, hogy gazdasági és politikai életünk fogyatékosságait kiküszöbölve az eddiginél jobb életet biztosítsunk népünknek". Az ellenforradalmárok „piszkos rágalmakkal meg akarják ingatni népünkben a Szovjetunió iránt érzett bizalmat, és el akarják szakítani országunkat a szocialista országok családjától. Sötét terveiknek célja az, hogy szembeállítsák hazánkat barátainkkal, és védtelenné tegyenek bennünket az imperialisták ármánykodásaival szemben, hogy megfosszák népünket szabadságától, hogy visszaállítsák újból a tőkések és földbirtokosok hatalmát."

A felhívás hírül adja, hogy a budapesti munkások számos üzemben meghiúsították a lázadók behatolását. Az ellenforradalmi bandák ugyanis a befolyásuk alá került diákok közreműködésével megpróbáltak behatolni több nagy gyárba, hogy ott szétverjék a pártszervezeteket, megszervezzék az üzemekben meghúzódó s a lázadás által aktivizált reakciós elemeket, valamint a hozzájuk sodródókat. A pártszervezetek gyorsan megszervezik a gyárőrségeket; fegyvereket kérnek, hogy az ellenforradalmárok újabb támadásait, ha kell tűzharc árán is, visszaverjék. A Központi Vezetőség határozatot hoz arról, hogy fel kell fegyverezni a kommunistákat, ezt azonban nem hajtják végre. A hadsereg vezérkarában fejetlenség uralkodik és szabotázs folyik, s a budapesti főkapitányság revizionista vezetői is szabotálják a határozat végrehajtását.

A felkelők nagyobb részének szétszórása *katonailag* kedvezőbb helyzetet teremtett a lázadás gyors felszámolására, a *politikai feltételek* azonban vészesen romlanak. Az összeesküvők revizionista vezérkara, Nagy Imrével és Losonczyval az élen, bekerült a párt Központi Vezetőségébe, ahol így két centrum létesült. Az egyik a Politikai Bizottság, amelyben ott ülnek a revizionisták vezető képviselői. A másik a revizionista centrum, amelynek léte tapasztalható, de tevékenysége rejtve marad a Politikai Bizottság előtt. A második centrum, beépülve a Központi Vezetőségbe, fenntartja és szélesíti kapcsolatait más jobboldali erőkkel, a felkelők egy részének a képviselőivel is. Miután Nagy Imre elfoglalta a kormányelnöki posztot, gyorsan növekszik a revizionisták és segítségükkel más jobboldaliak hatalmi befo-

lyása a kormányzati szervekben, továbbá a sajtóban és egyéb területeken is. A revizionisták ellen küzdő erők körében viszont tovább nő az eszmei és politikai zavar, valamint a szervezeti bomlás, a szétesés.

Nagy Imre első miniszterelnöki rádiónyilatkozatában október 24-én mégis elismerte a lázadás ellenforradalmi jellegét, s a Központi Vezetőség megbízását teljesítve, felhívta a felkelőket a fegyverletételre. Közölte a kormány rendeletét a statárium bevezetéséről, amnesztiát biztosítva azoknak, akik néhány órán belül leteszik a fegyvert. Ez utóbbi azt a célt szolgálta, hogy a megtévesztett embereket könnyebben leválasszák a tudatos ellenforradalmárokról. A felkelőkhöz sodródott diákok zöme – miután megdöbbenve látta, hogy kikkel került egy táborba – csakhamar otthagyja őket.

A lázadás fegyveres leverésének irányítására egy bizottság kap teljhatalmat, amelynek vezetésével Apró Antalt bízzák meg, tagjai között van Fehér Lajos és Münnich Ferenc is. E bizottság október 25-re kijárási tilalmat rendel el, hogy meghiúsítsák az ellenforradalmi tüntetéseket és megkönnyítsék a megmaradt, s részben még gócokban tömörülő fegyveres csoportok felszámolását. Nagy Imre azonban kormányelnöki hatalmával meggátolja a kijárási tilalom kihirdetését, ezt „népellenesnek" nyilvánítja, azzal az ürüggyel, hogy a lakosság nem végezheti el napi bevásárlásait. A Központi Vezetőségben pedig a megerősödött revizionista csoportnak sikerül olyan hangulatot teremtenie, hogy Nagy Imre lépését tudomásul veszik. A meghirdetett rögtönbíráskodás bevezetésére nem kerül sor: Nagy Imréék keresztülviszik, hogy ennek időpontját mindig halasszák. A revizionista vezérkar ezzel keresztülhúzta a védelmi bizottság által tervezett tisztogató akciót, és lehetőséget adott arra, hogy a jobboldal szervezetei – amelyek szélesednek – október 25-én újabb tömegmegmozdulásokat szervezzenek.

Az ellenforradalmárok összes szervezetei, köztük a revizionisták, a nyugati rádiók messzemenő közreműködésével eszeveszett uszításba kezdenek az államvédelmi alakulatok és az őket támogató szovjet egységek ellen. Október 25-én a különböző jobboldali centrumok tüntetést szerveznek, követelve az ÁVH (Államvédelmi Hatóság) feloszlatását és a szovjet csapatok kivonulását. A Földművelésügyi Minisztérium padlásán elrejtőzött fegyveres csoportjuk a Parlament elé vitt tüntető tömegre tüzet nyit, s azonnal elhíresztelik, hogy „az ÁVH-sok lövik a népet". Alig dördültek el a provokátorok gyilkos fegyverei, a müncheni Szabad Európa Rádió összes hullámhosszán már ezt harsogja. E véres provokációt az ÁVH elleni pogromhangulat szítására használják fel.

Az újabb tüntetésekre támaszkodva a szétszórt fegyveres csoportokat újjászervezik, s tevékenységüket kiterjesztik vidékre is. Megrohanják a börtönöket, kiengedik mind a politikai, mind pedig a köztörvényes bűncselekményekért elítélteket, s ezek részvételével újabb fegyveres egységeket szerveznek. A felkelőket otthagyó több száz fiatal helyét több ezer bűnöző foglalja el.

A párt Központi Vezetőségében éles vita folyik a további tennivalókról. Nagy Imre és társai már október 25-én nyíltan fellépnek a lázadás fegyveres leverése ellen. Két nézet csap össze. A lázadás felszámolását követelők tiltakoznak amiatt, hogy Nagy Imre meghiúsította a kijárási tilalmat és a szükséges katonai intézkedéseket. Nagy Imréék viszont a felkelőkkel való tárgyalások mellett szállnak síkra, azt a reményt keltve, hogy ez esetben vérontás nélkül is felszámolható a lázadás.

Arra hivatkoznak, hogy a felkelők „jogos" követelésekért is harcolnak", s a kedélyek megnyugtatásához ki kell elégíteni ezeket. A Központi Vezetőségben tanácstalanság és zűrzavar uralkodik. Gerő – látva az általa képviselt politika teljes csődjét – meghátrál a revizionisták követelései előtt, s Nagy Imre javaslatai mellé áll. Felülkerekedik az a nézet, hogy meg kell próbálni vérontás nélkül felszámolni a lázadást.

Gerőt felmentik az első titkári tisztségből, hiszen személye súlyos morális és politikai tehertétel, és alkalmatlan is arra, hogy vezesse a bonyolult küzdelmet. Leváltásának késedelme azt eredményezi, hogy a jobboldali erők ezt a döntést saját politikai sikerüknek nyilváníthatják.

A Központi Vezetőség Kádár Jánost választja meg a párt első titkárának. Kádár elvtárs iránt bizalommal van a Központi Vezetőség tagjainak többsége, amit mind a szektásoknak, mind a revizionistáknak tudomásul kellett venniük. A politikai széthúzás azonban továbbra is igen nagy, sőt növekszik. Nagy Imréék ugyanis tovább lépnek az ellenforradalmi lázadás segítésében.

Október 26-án a Nagy–Losonczy-frakció a Központi Vezetőség ülésén már nyíltan azt követeli, hogy változtassák meg a felkelésről adott korábbi értékelést, s nyilvánítsák az ellenforradalmat „nemzeti demokratikus forradalomnak". Nagy Imréék ezzel átveszik azoknak a követeléseit, akik a kapitalista restaurációt polgári liberális formában vélték keresztülvinni. A burzsoá erők a tőkés restaurációt tekintik „nemzeti" és „demokratikus" ügynek; az ellenforradalom megjelölést politikai számításból kerülik, ezért „forradalomnak" próbálják átkeresztelni. Ezt harsogják a nyugati rádiók is, az egekig magasztalva a lázadókat.

A Központi Vezetőség október 26-i ülése visszautasítja a veszedelmes javaslatot, amely az ellenforradalmi lázadás feldicsőítését, a munkáshatalom védelmezőinek megbélyegzését és további demoralizálását jelentené. Hozzájárul azonban ahhoz, hogy a kormány hirdessen amnesztiát mindazoknak, akik 26-án este 10 óráig leteszik a fegyvert, s tárgyaljon a felkelőkkel, teljesítse azok „jogos követeléseit".

A Központi Vezetőség állást foglal a kormány átalakítása és politikai kiszélesítése mellett. Ennek alapján többek között beveszik a kormányba Tildy Zoltánt és Kovács Bélát, a volt Kisgazdapárt két vezetőjét. Október 27-én a Szabad Nép közli a Központi Vezetőség nyilatkozatát a helyzetről. A nyilatkozat „felhívja a kommunistákat, a magyar dolgozókat, mindenekelőtt a munkásokat, a fegyveres erőket, a volt partizánokat, a néphatalom szilárd oltalmazóit, hogy azokat, akik népköztársaságunk államhatalma ellen fegyverrel támadnak, ha a megadott határidőre nem teszik le a fegyvert, kíméletlenül semmisítsék meg".

A revizionisták nem nyugodtak bele a Központi Vezetőség október 26-i döntésébe. A rögtönbíráskodás bevezetését ismét meghiúsították, és a Központi Vezetőség állásfoglalása ellen támadást indítottak a Szabad Népben is. A párt hivatalos lapjának október 28-i vezércikke hátba támadja a Központi Vezetőség határozatát és felhívását. Kijelenti, hogy az ellenforradalmi lázadás – nem ellenforradalom, amelybe belesodródtak megtévesztett, becsületes emberek is, hanem „nemzeti" és „demokratikus" felkelés, amelybe bekapcsolódtak „ellenforradalmi elemek is". A Szabad Nép cikke nagy megrökönyödést kelt és tovább fokozza a zavart a párttagok, a munkáshatalmat védelmezők táborában, viszont ujjongást vált ki a jobboldal frontján.

Ilyen körülmények között ül össze az MDP Központi Vezetősége október 28-án. A Szabad Nép vezércikkével elkövetett árulás demoralizáló hatására felülkerekedik az a vélemény, hogy meg kell próbálni, hátha az események értékelésének megváltoztatásával lecsillapíthatók a felkavart kedélyek. Ebben a helyzetben a Nagy–Losonczy-frakció érvényesíteni tudja követeléseit. A Központi Vezetőség a Szabad Nép aznapi áruló vezércikkét nem marasztalja el, hanem tudomásul veszi, jóváhagyja. Hozzájárul ahhoz is, hogy a kormány kérje fel a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok parancsnokságát, vonják ki Budapestről egységeiket, s azok térjenek vissza támaszpontjaikra.

Az MDP Központi Vezetősége a Szabad Nép vezércikke által súlyosbított helyzetben, a további vérontás elkerülésének bizonytalan reményében, elvileg és gyakorlatilag is hibás meggondolásokból járult hozzá az október 28-i döntésekhez. A Nagy Imre-féle revizionista vezérkar viszont mindezt politikai számításból követelte, egyeztetve lépéseit szövetségeseivel, remélve, hogy a rivális restaurációs szervezetek továbbra is elismerik az ő vezető szerepüket és segítenek nekik a „rend" megteremtésében.

Nagy Imre október 28-i rádiónyilatkozatában már nyíltan dicsőíti a lázadást, és bejelenti az ÁVH feloszlatását. A jobboldali erők a korábbi törvénysértéseket használták fel az ÁVH elleni általános gyűlölet szítására, s ürügyül arra is, hogy a közrendet védelmező államvédelmi alakulatok feloszlatását követeljék, mert restaurációs törekvéseik útjában állnak. Nagy Imre kormánynyilatkozata éppen azokat bélyegzi meg politikailag, akik védelmezik a munkáshatalmat, s dicsőíti azokat, akik fegyverrel támadnak rá. Ez még súlyosabb demoralizálódást idéz elő a munkáshatalom híveinek táborában.

Nagy Imre most már kormányprogrammá nyilvánítja a lázadók követeléseit, amelyek a munkáshatalom felszámolására irányulnak. Programba veszi és hírül adja, hogy a felkelők osztagait beillesztik az állam fegyveres testületeibe. Ezek képviselőit gyorsan be is vonják a fegyveres testületek vezetésébe, sőt azok élére helyezik. Mindez fokozza a hadsereg tisztikarában és alakulataiban előállt nagy megdöbbenést és politikai zűrzavart. Annál is inkább, mert a tűzszüneti nyilatkozat az államvédelmi alakulatok feloszlatásával egyidőben megtiltja az állam fegyveres erőinek a felkelők elleni fellépést.

Nagy Imre rádiónyilatkozata tehát nem a „kedélyek lecsillapodását" eredményezi, hanem azt, hogy a jobboldal gátlástalanabbul folytathatja uszítását, az ellenforradalmi szervezkedés új lendületet vesz, s új rohamot indítanak a munkáshatalom ellen. Annál is inkább, mert a szovjet csapatok, eleget téve a kormány felkérésének, kivonulnak Budapestről. Segítségük minden eredményét semmissé tette a megfelelő magyar vezetés hiánya. A Központi Vezetőséget Nagy Imrééknek sikerült teljesen megbénítaniuk, miközben az ellenforradalom vezérkarai akadálytalanul működtek. Sőt, egyre újabb ilyen „vezérkarok" és szervezetek jöttek létre. Az ellenforradalom fegyveres alakulatai gyorsan kiegészülnek, korábban szétvert osztagaik is újjászerveződnek; visszatér soraikba azoknak a fiataloknak egy része is, akik 24–25-én otthagyták őket.

Az ellenforradalmárok fegyveres csoportjainak irányítói, bár vezető szerepet kapnak az állam fegyveres testületeinek élén, külön alakulataikat is megőrzik. A szélsőreakciósok vezetésével, a nyugati imperialista taktikai útmutatásokat kö-

vetve, támadásokat indítottak a rendőrkapitányságok, a pártbizottságok, a gyárak és más objektumok ellen. Budapesten egymás után elfoglalják a rendőrőrszobákat és a kerületi kapitányságokat; ezt nem nehéz megtenniük, mert a fővárosi rendőr-főkapitányságok vezetője azt a parancsot adta ki, hogy ne álljanak ellent a felkelőknek, s ha követelik, adják át fegyvereiket. Azokat a fegyvereket, amelyeket a kommunista védelmi csoportokhoz kellett volna eljuttatniuk, a felkelőknek adták. A fegyveres bandák megtámadták, elfoglalták és szétdúlták a pártbizottságokat, az ellenforradalmárokkal szembeni ellenállás gócait. Budapestről felfegyverzett bandák már korábban mentek vidékre is, ottani csoportjaik erősítésére, kommunistaellenes pogromok rendezésére. Véres provokációkat robbantottak ki Magyaróvárott, Miskolcon, Ózdon és másutt is.

A Budapesti Pártbizottságon október 28–29-én tervet készítenek a forradalmi erők tömörítésére és ellenakció indítására a munkáshatalom védelmében, s hozzáfognak megvalósításához. Ezt azonban még Nagy Imréékkel együttműködve gondolják, őket informálják, s ennek következtében tervük a lázadók katonai vezetőinek is tudomására jut. Október 30-án különböző ellenforradalmi osztagok összpontosított támadást indítanak a Budapesti Pártbizottság Köztársaság téri székháza ellen. Több órás tűzharc után, immár ágyúk bevetésével, a székházat elfoglalják, feldúlják, védőik közül 25-öt legyilkolnak, köztük Mező Imrét, a pártbizottság titkárát.

Miután a rendőrséget szétverték, az államvédelmi alakulatokat feloszlatták, a szovjet csapatok eltávoztak – megszűnt a közrend, s az ellenforradalmi csőcselék szabadon rabolt, gyújtogatott. Ekkor már Budapesten és vidéken is az ellenforradalom terrorkülönítményeinek tucatjai garázdálkodnak. Az utcákon lincselnek, és egy hét leforgása alatt közel háromszáz, lakásáról vagy munkahelyéről elhurcolt kommunistát gyilkolnak meg.

A közrend felbomlása október 23-án este kezdődött és 28-ára teljessé vált. A közlekedés megbénult, a termelés mindinkább leállt. A munkások zöme ezekben a napokban nem jut el vagy el sem indul az üzemekbe. Elmennek a kommunisták még szervezett üzemi csoportjai; viaskodnak a saját soraikban is meglevő súlyos morális és politikai zavarral, de szervezik a gyárak védelmét az utcát hatalmukba kerítő ellenforradalmi erők fegyveres csoportjainak behatolása, valamint a gyárakban is fellépő jobboldaliak támadásai ellen. Színre lépnek ugyanis az üzemekben az osztályidegen elemek különböző csoportjai, amelyek a kizsákmányolással szerzett vagyonukat és kiváltságaikat elvesztve kerültek az iparba, s most úgy vélik, visszatér az ő idejük. Ezek összefognak a revizionista és a jobboldali szociáldemokrata elemekkel, valamint anarchista akarnokokkal, igyekeznek maguk mellé állítani a „bűnbánatot" tanúsító MDP-tagokat, felhasználni az ő segítségüket is. Harcot indítanak a kommunista pártszervezetek feloszlatásáért, a kommunisták kiszorításáért.

A gyárakon belüli küzdelem egyik fontos területévé válik a munkástanácsok létesítése és ezek összetétele. Szervezésük még október 25–26-án megkezdődött. Ekkor többnyire kommunisták vezetésével, a Központi Vezetőség ösztönzésére alakultak meg; arra törekedtek, hogy a munkástanács jelszavát – amit a revizionisták a jugoszláv példára hivatkozva propagáltak – ne használhassák fel az ellenforradalmárok a saját céljaikra. Október 28-a után azonban a gyárakon belüli el-

lenforradalmi csoportok, nemegyszer a behatoló fegyveres bandák terrorista fellépéseinek segítségével, ahol csak tudják, feloszlatottnak nyilvánítják az első munkástanácsokat; többnyire kis létszámú gyűléseken bejelentik és „jóváhagyatják" az általuk összeállított munkástanácsokat, amelyekből a kommunistákat már csaknem teljesen kiszorították. A dolgozók többségének távollétében hasonló jellegű munkástanácsokat alakítanak olyan helyeken is, ahol addig még nem létesültek. Ezzel párhuzamosan mind több helyen kiszorítják a régi gyári őrségeket, és a maguk embereiből szerveznek újakat. A kommunisták által 23-a után szervezett gyári őrségeknek alig volt fegyverük, hiába sürgették a felfegyverzésüket. Az ellenforradalmi bandák behatolása után szervezett jobboldali őrségek viszont kaptak fegyvert, s terroruralmat teremtettek az üzemekben.

Mindezek ellenére a kommunisták az üzemek egy részében, rendkívül szívós küzdelemmel, megőrzik a vezetést. A gyárak többségében azonban teljesen labilis helyzet alakul ki, melyet az jellemez, hogy a kommunisták megtartanak jelentős pozíciókat, de a jobboldali elemek is számottevő pozíciókra tesznek szert és mindjobban várható győztesekként tevékenykednek. Az üzemek jelentős hányadában pedig, különösen a fővárosban, az ellenforradalmi elemeknek sikerült teljesen kézbe kaparintaniuk a vezetést, mely feladatát elsősorban abban látja, hogy egyelőre ne engedje a munka újraindítását.

Ezekben a napokban egyes revizionista csoportok kiadták a jelszót: „Gyárat vissza nem adunk!" E jelszó a politikai hatalom elvesztésének immár teljesen világos veszélyével szemben született meg, és azt a hiú reményt keltette, mintha a politikai hatalom elvesztése ellenére megőrizhetnék a munkásság hatalmát a gyárakban. Márpedig ha a munkásosztály elveszti a politikai hatalmat, akkor elveszti a gyárakat is, azokat is, amelyek egykor a tőkésekéi voltak, azokat is, amelyeket újonnan teremtett. A „Gyárat vissza nem adunk!" jelszóval a revizionisták politikai befolyást akarnak biztosítani a maguk számára a jobboldal táborában kibontakozó hatalmi harcban. Ugyanis a szélsőjobboldali erők, mind jelentősebb pozíciókhoz jutva, már nyíltan a revizionisták félretolására vesznek irányt, és kilátástalanná teszik a revizionisták ama reményeit, hogy az ő vezetésükkel teremtődjék meg a „rend". Nagy Imréék tehát már kénytelenek számolni azzal is, hogy az ellenforradalmi diktatúrát teremtő rendszerben őket a politikai vezetés éléről félretolják, s csak másodrendű vagy harmadrendű szerepük lehet, ha ugyan befolyásukat teljesen el nem vesztik.

A Nagy Imre-kormány segítségével a volt koalíciós pártok, túlnyomórészt régi jobboldali vezetőkkel az élükön, újjászerveződnek. Célul tűzik ki a vezető szerep megszerzését és a polgári restaurációt. Az újjáalakuló Kisgazdapártban, Szociáldemokrata Pártban, Parasztpártban (mely most a Petőfi Párt nevet veszi fel), viták folynak arról, hogyan menjen végbe a restauráció, mit tarthatnak meg a szociális vívmányokból, kikkel menjenek együtt stb. Dominál soraikban az a törekvés, hogy kiveszik a munkásosztály kezéből a politikai vezetést, felszámolják a munkáshatalmat, a proletárdiktatúrát, ismét meghonosítják a tőkés vállalkozás rendszerét, a kapitalizmust.

Színre léptek Katolikus Néppárt, Keresztény Nemzeti Párt és más néven szerveződő klerikális-fasiszta jellegű pártok, továbbá Országos Nemzeti Bizottmány és egyéb nevek alatt létesített, fegyveres terrorcsapatokkal rendelkező vagy azokkal

szoros kapcsolatban álló szervezetek. Ezek sürgetik Nagy Imréék és mindazok félreállítását, akik valaha is kommunisták voltak vagy együttműködtek a kommunistákkal. Október 28-tól néhány napig az amerikai propaganda is az ő fellépéseiket támogatja. Siettetik a kommunistaellenes terrort, az általános véres leszámolást. Ennek jegyében dúlják fel a pártbizottságokat, rendezik meg a Köztársaság téri vérengzést, és hajtják végre más gaztetteik egész sorát. A tucatnyi „katolikus", „keresztény" és „kereszténvszocialista" néven szerveződő párt közös Keresztény Front létesítését kezdi el. A számukra megfelelő politikai vezért most Mindszenty bíborosban vélik megtalálni, aki egyházi áldásban részesítheti a „nemzeti" és „valláserkölcsi" szólamokba burkolódzó – 1919–1920-ban már kipróbált – ellenforradalmi diktatúrát.

A revizionisták vezető értelmiségi csoportjaiban is sokakat megdöbbentett az események ilyen alakulása, a fehérterror növekedése. Ezek a felkelés „tisztaságának" marasztalásával, tetteinek szemérmetlen feldicsőítésével próbálják rábeszélni a felkelőket arra, hogy hagyják abba a gyilkosságokat és fosztogatásokat, várják meg a „törvényes felelősségre vonást". A szélsőjobboldal részben szintén ezt sürgeti, de azonnal szemükre hányja a revizionistáknak, hogy nekik is szerepük volt a kommunista rendszerben, hallgassanak, mert őket is felelősségre vonják korábbi tetteikért. Legtöbbjüket kiszórják a „forradalmi" és „nemzeti" bizottságokból, a különböző szervezetek vezetéséből. A Nagy Imre-féle vezérkar ezt is tétlenül nézi.

A Kéthly–Kelemen vezetésével újjászerveződő Szociáldemokrata Párt vezérkara a szélsőreakciós terrorcselekményekkel szemben néma marad, de a miniszterelnök, Nagy Imre és társai is ugyanezt teszik. A szovjetellenes és nacionalista uszításban viszont versenyre kelnek a szélsőjobboldaliakkal. A terrorcselekmények elítélésében egyes népi írók lépnek előtérbe, köztük Németh László, aki bizonyos szocialista vívmányok megőrzése mellett is szót emel. A Petőfi Párt tagjaiként lépnek fel, de saját pártjukban sem az ő szavuk a döntő, hanem a tőlük jobbra állóké, akik a messzebb menő kapitalista restauráció hívei.

Az ellenforradalmi terror pedig növekszik. Fegyveres bandáik kiengedtek a börtönökből mintegy háromezer politikai és tízezer közönséges bűnökért elítéltet. Az általuk elfoglalt börtönökbe hurcoltak több ezer kommunistát, s a különítmények általános véres leszámolásra készülnek. A későbbi vizsgálatok során derül fény arra, hogy november 5-ére tervezték a nagy mészárlás egyidejű elkezdését Budapesten és néhány vidéki városban.

*

A munkásság s a néphatalom híveinek helyzetét nagyon megnehezítette a kommunista erők szervezeti szétesése, összefogásuk és irányításuk hiánya. A párt Központi Vezetősége cselekvőképtelenné vált. Október 28-i ülésén megszüntette a Politikai Bizottságot és a Titkárságot. Egy hattagú elnökséget hozott létre, melyet teljhatalommal ruházott fel. Ennek elnöke Kádár János, tagjai Apró Antal, Kiss Károly, Münnich Ferenc, Nagy Imre, Szántó Zoltán. Úgy tűnt, hogy e szűkebb szerv akcióképesebb lesz. Azonban Nagy Imre ebben a testületben is a revizionista vezérkar egyik irányítójaként tevékenykedik, amelyik e szerv félretolására

vesz irányt. Ebben segítségére van Szántó Zoltán, aki a Központi Vezetőség azon tagjaihoz tartozik, akik nem ismerve fel Nagy Imréék áruló szerepét, szorosabb együttműködésre léptek velük. Az elnökséget Nagy Imréék kezdettől fogva dezorganizálják; amikor ülésezni próbál, rögtön bevonják ide társaik nagyobb csoportját, köztük a Központi Vezetőség több olyan tagját, akik őket támogatják. Ilyen körülmények között lefolyt kétnapi éles belső vita, s a revizionisták által szervezett küldöttségjárások nyomására október 30-án kimondják az MDP feloszlatását, s helyette új párt alakítását. Az október 28-án létesített elnökség helyett új, héttagú szervet hoznak létre Ideiglenes Intéző Bizottságként. Tagjai közül négy tartozik Nagy Imre szűkebb csoportjához; rajtuk kívül tagja Lukács György és Szántó Zoltán, s bevették Kádár Jánost is.

A revizionista többségű vezetőség irányítása alatt létesülő új párt csak revizionista lehet, amely nem a munkáshatalom megvédésének, hanem elvesztésének pártja lenne. Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy Nagy Imréék az ellenforradalmárok cinkosai, akik eljutottak a proletárhatalom nyílt feladásáig. Még nem világos, hogy előzetes összeesküvés részeseiként avagy az események által opportunisták módjára sodródva jutottak idáig. Részvételüket az ellenforradalom előkészítésében és a lázadás leverésének tudatos elszabotálásában csak a későbbi vizsgálat deríti fel. De az, hogy a munkáshatalmat feladták, elárulták, a közreműködésükkel november 2-án összeállított új kormánylistából már teljes mértékben kitűnik.

A november 2-i kormány a tőkés restauráció kormánya. A jobboldali erők Nagyot, a nyugatiak tanácsára is, meghagyják miniszterelnöknek. Ugyanis ekkor már aggódnak amiatt, hogy új forradalmi centrum alakul, a forradalmi erők újjászerveződnek, és a Szovjetunió segítségét kérve ellentámadást indítanak. Ettől félve hagyták meg Nagyot miniszterelnöknek. Rajta kívül a revizionisták két képviselője kap miniszteri tárcát. A jobboldali szociáldemokraták három képviselője, köztük Kéthly Anna, három, korábban félreállított kisgazdapárti politikus és a parasztpárti jobboldal két képviselője kap helyet ebben a kormányban. E kormánynak egyetlen tagja sincs, aki a munkáshatalom megvédéséért küzdene. A publikált kormánylistán ugyan szerepeltetik Kádár János nevét is, de ez félrevezető manőver a kommunisták megtévesztésére, ő ugyanis még az új kormány megalakítása előtt szakított Nagy Imréékkel. Kádár, Münnich és más elvtársak eltávoztak a Parlamentből, hogy forradalmi ellentámadást szervezzenek. Nagy Imréékben ez félelmet kelt, és nyomozást indítanak felkutatásukra.

Ennek a Nagy Imre-kormánynak az összetétele nem hagy kételyt afelől, hogy a revizionista vezérkar végigjárta a proletárhatalom elárulásának, a tőkés restauráció erői előtti teljes behódolásnak útját, s még arra is képtelen, hogy a klerikálisfasiszta erők nyílt színrelépését s a fehérterrort megakadályozza. A magyarországi revizionizmus, a proletárdiktatúra elvét megtagadva, magáévá tette az 1945-ös koalíciós rendszer visszaállításának követelését, segítette a tőkés restauráció pártjainak újjászerveződését, és tétlenül nézte még a szélsőreakciós pártok tevékenységét is. A szocialista rendszer védelmezőinek harcát bénítva, a szovjetellenes nacionalista propagandához csatlakozva jutott el a munkáshatalom nyílt feladásáig. A november 2-i Nagy Imre-kormány – parlamenti felhatalmazás nélkül – önhatalmúlag bejelenti, hogy felmondja a Varsói Szerződést. Szembefordul a szocialista Magyarország függetlenségének alapvető nemzetközi biztosítékával: a szocialista

országok védelmi szövetségével. Ez is a burzsoá restaurációs erők egyik legfőbb, a nyugati rádiópropaganda által messzemenően támogatott követelése, s meghirdetése újabb bátorítás a szélsőjobboldali erőknek.

A jobboldali erők még a november 2-i kormány megalakítása előtt Budapestre hozták a népellenes bűnökért elítélt Mindszenty bíborost, akit a „nemzeti szabadságharc" vezérének kiáltanak ki. Ő holmi államfőjelöltként lép fel, készen arra is, hogy a horthysta ellenforradalomból jól ismert, úgynevezett „keresztény nemzeti" kormány alakításában közreműködjön. A Nagy Imre-kormány hozzájárulásával november 3-án rádióbeszédet tart, amelyben irányelveket ad a restauráció végrehajtásához. Állást foglal mindazok félretolása és felelősségre vonása mellett, akiknek a népi demokratikus rendszer létrehozásában bármilyen részük volt. Kijelenti: „magántulajdon alapján álló, kizárólag kultúrnacionalista szellemű" rendszert kell teremteni. Az általa képviselt „kultúrnacionalista szellem" az 1920-as „keresztény kurzushoz" hasonló uralom új címkéje lenne. Fellépése hozzájárult ahhoz, hogy lehulljon a hályog a megtévesztett emberek szeméről, hogy világosan lássák az ellenforradalom valódi arculatát, a szocialista hatalom elvesztésének s a fehérterror elhatalmasodásának nagy veszélyét. A Keresztény Front vezetői Mindszentyhez írt levelükben maguk is megállapították, hogy az „eminenciás úr" szavaiból a nép „azt olvasta ki, hogy az egyház a nagyüzemeknek és a nagybirtokoknak a régi tulajdonosok kezébe való visszajuttatását szorgalmazza", vagyis kimondta, amit még rejteni igyekeztek.

Az ellenforradalmi erők nagy reményeket fűztek ahhoz, hogy a magántulajdont magasztaló agitációjukkal maguk mellé állíthatják a parasztokat, szembefordíthatják őket a munkáshatalommal, megismételhetik azt, ami 1919-ben a Tanácsköztársaság elleni aknamunkájuk során a falvak nagy részében sikerült nekik. E számításaikban azonban csalódniuk kellett. A kulákságot és a régi földesúri rendszer addig meglapult híveit mozgósíthatták, s ez is jelentős szervezett erőt biztosított részükre, amíg a forradalmi erők a szétesés állapotában voltak. Azonban az előbújó régi urak és kiszolgálóik, valamint a kulákság fellépése, szervezett csoportjaik garázdálkodásai és gaztettei a parasztság alapvető tömegeiben nagy nyugtalanságot váltottak ki. Nem lehetett velük feledtetni, hogy a munkásosztály segítségével hajtották végre és védték meg a földreformot, hogy a munkáshatalom szabadította meg őket véglegesen a földesuraktól. Ezért a munkáshatalom meggyengülése, az ellenforradalom, a földjeiket visszakövetelő urak feltűnése okozta aggodalmuk erősebb volt, mint a magántulajdon melletti jobboldali agitáció hatása. Mindszenty rádiónyilatkozata csak fokozta nyugtalanságukat, mert megérezték benne, hogy a magántulajdon szószólói mögött a földjeiket visszakövetelő kizsákmányoló osztályok erői húzódnak meg. Ezért maradt meddő az ellenforradalomnak az a kísérlete, hogy a parasztságot a szekerébe fogja.

A munkáshatalom, a népi demokratikus rendszer hívei mind a városokban, mind a falvakban még a legkritikusabb időben is nagy többségben vannak az ellenforradalmárokkal és árulókkal szemben; ezt a későbbi szocialista kibontakozás meggyőzően bizonyítja. Azonban a forradalmi erőket átmenetileg megbénította a politikai zavar és a morális megrázkódtatás, a megfelelő forradalmi vezetés hiánya és a szervezeti szétesés, miközben az ellenforradalmi erők szervezettsége gyorsan növekedett; sikereik hatását saját propagandájuk és a nyugati rádiók propagandája

is nagyította. Mindezek következtében a szocializmus, a népi demokratikus rendszer nagyobb, de vezetés nélkül maradt és szervezetlenné vált erőivel szemben átmenetileg felülkerekedett a revizionisták és az ellenforradalmárok más áramlatainak kisebb, de szervezettebb s a munkáshatalommal szemben egyesült tábora. Így reális, közvetlen veszéllyé vált a munkáshatalom megsemmisülése, az ellenforradalom győzelme.

Az ellenforradalom leverése és a néphatalom megerősítése. A párt újjászervezése

A szocializmus sorsa, a nemzet jövője, szabadsága és békéje függ attól, hogy magukra találnak-e a forradalmi erők, képesek-e új harci központot létrehozni, tömörülnek-e a tömegek az új forradalmi központ mögé, amely kibontja a munkáshatalom megvédésének zászlaját.

Az 1956. október 23-át követő napok eseményei, az ellenforradalom mind nyíltabb és brutálisabb fellépése s ezzel együtt a revizionizmus teljes lelepleződése új helyzetet teremtett. Sokan felismerték a helyzet teljes veszélyességét, és országszerte növekedett azoknak száma, akik világos eligazításra, hívó szóra, vezetésre várnak, hogy harcba szálljanak a munkáshatalomért. A kommunistákban, a népi demokratikus rendszer szilárd híveiben az ellenforradalom okozta megdöbbenés és elkeseredés tettvággyal párosul. Ennek jegyében működtek helyi centrumok, Budapesten főleg a külső kerületekben, valamint számos vidéki körzetben. Budapesten a IV., X. és a XII. kerületben, vidéken pedig a nógrádi és a dorogi bányakörzetben küzdő forradalmi szervezetek a legjelentősebbek; megkezdték fegyveres egységek alakítását is. Működnek helyi forradalmi csoportok sok gyárban és számos termelőszövetkezetben is, különösen a Tisza-vidéken. Létkérdéssé vált egy új, szilárd és harcképes vezetés létrehozása, s október végén megindul ennek szerveződése.

Az új forradalmi központ Kádár János vezetésével november 1–2-án létrejön. A Központi Vezetőség október 28-i ülésén alakított hattagú elnökség négy tagja – Kádár János, Münnich Ferenc, Apró Antal és Kiss Károly –, továbbá Marosán György, Biszku Béla, Fehér Lajos, Kállai Gyula és más elvtársak vesznek részt benne. Velük harcol Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke, a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendjének, a hatalom jogfolytonosságának megszemélyesítője.

Az új centrum létrehozói megállapítják, hogy a Nagy Imre-kormányt el kell mozdítani, s olyan kormányt kell alakítani, amely vállalja a harcot az ellenforradalom leveréséért, a törvényes rend helyreállításáért.

Az új forradalmi központ kezdeményezésére november 3-án megalakul a *Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány*, elnöke Kádár János. Rajta kívül részt vesz benne a november 1-e előtti kormány négy másik minisztere, Apró Antal, Horváth Imre, Kossa István és Münnich Ferenc, továbbá Rónai Sándor a képviselőház elnöke, valamint Dögei Imre és Marosán György. Az új kormány *november 4-én* Szolnokon bocsátotta ki első kiáltványát a magyar néphez. Harcba hívja az ország dolgozóit a népi demokratikus hatalom védelme, a rend helyreállítása és az építőmunka folytatása érdekében.

Az új kormány az ellenforradalmi bandák lefegyverzését tekinti legsürgősebb feladatának, s emellett egyik alapvető célja, hogy tevékenységével elősegítse a megtévesztett emberek elválasztását az osztályellenségtől és az árulóktól.

A november 4-i kiáltványban közölt program 1. pontja a *nemzeti függetlenség védelme*. A program 2. pontja: „*Népi demokratikus és szocialista rendszerünk megvédése minden támadó ellen, szocialista vívmányainak védelme és előrehaladásunk biztosítása a szocialista építés útján.*" E két programpont szoros egységet alkot, s ezt meg kell értetni a revizionista és a nacionalista propaganda hatása alá került, megtévesztett emberekkel. Tudatosítani kell bennük, hogy a munkáshatalom megdöntése a nemzeti függetlenséget is eltemetné, a nemzeti szuverenitás jelszavait hangoztató ellenforradalom a nyugati imperialista hatalmaknak rendelné alá az országot. Egy szocialista ország csak szocialista rendszerének megszilárdításával biztosíthatja nemzeti függetlenségét is.

A program 3. pontja a „testvérharc megszüntetéséről" szól. Mert testvérharc is folyik, annak következtében, hogy az ellenforradalmárok a revizionisták segítségével felhasználtak céljaikra nagy számban jó szándékú embereket is, akik fegyvereiket a munkáshatalom védelmezői ellen fordították. Hogy ennek vége legyen, ahhoz le kell verni az ellenforradalmat és meg kell birkózni az eszmei és politikai zavarral is.

A program néhány pontban foglalkozik az életszínvonal emelésének, a gazdaságpolitika módosításának, az államigazgatás megjavításának feladataival és a kormány más tennivalóival is. Ezek között fontos helyet foglal el a begyűjtési rendszer eltörlése és a parasztpolitika módosítása, amelynek célja, hogy a megrendült munkás-paraszt szövetséget ismét megerősítse.

A program egyik pontja megállapítja, hogy a kormány feladatának tekinti „a baráti viszony megteremtését minden szocialista országgal". A legdöntőbb a Szovjetunióval való barátság megőrzése, amely egyik fontos feltétele a munkáshatalom megerősítésének. A magyar munkáshatalom, bajba jutva, elsősorban a Szovjetunióhoz fordulhatott segítségért, elsősorban tőle kaphatott védelmet. A forradalmi kormány nem is késlekedett, hogy éljen ezzel a lehetőséggel.

Az újabbkori magyar történelem világosan tanúsítja az osztályharc nemzetközi jellegét. 1919-ben a tőkések és a földbirtokosok az imperialisták segítségét kérték, s az antant fegyveres erői verték le a Magyar Tanácsköztársaságot. 1956-ban az egész nemzetközi imperializmus támogatta az ellenforradalmi felkelést. A magyar munkásosztály, a dolgozó nép állama, a Magyar Népköztársaság viszont a szocialista országoktól és a nemzetközi munkásosztálytól kaphat támogatást az ellenforradalmi támadással szemben. A forradalmi kormány a kiáltványban bejelenti, hogy „munkásosztályunk és hazánk érdekében azzal a kéréssel fordult a Szovjet Hadsereg-parancsnoksághoz: segítsen népünknek a reakció sötét erőinek szétverésében és abban, hogy helyreállítsuk a rendet és nyugalmat hazánkban". E segítség biztosíthatja, hogy az ellenforradalmárok fegyveres erőit gyorsan szétverjék, az ország elkerüljön egy hosszabb polgárháborút s különösen azt, hogy a nyugati hatalmak fegyveres erői betörjenek hazánkba.

A segítséget az új kormány azonnal meg is kapja, s amikor kiáltványa november 4-én hajnalban a rádióban elhangzik, a szovjet egységek is akcióba lépnek.

A forradalmi kormány megalakulása és kiáltványa talpra állítja a munkásha-

Nyilt levél a magyar dolgozó néphez!

Honfitársaink! Munkás és Paraszt testvéreink!

Az alulírottak: Apró Antal, Kádár János, Kossa István és Münnich Ferenc miniszterek, Nagy Imre kormányának volt tagjai bejelentjük, hogy 1956. november 1-én, megszakítva ezzel a kormánnyal minden kapcsolatunkat, kiléptünk a kormányból és kezdeményeztük a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány megalakítását.

Erre a felelős lépésünkre annak felismerése késztetett, hogy a reakció nyomása alá került és tehetetlenné vált Nagy Imre kormányán belül nem volt semmi módunk cselekvésre a népköztársaságunkat, a munkás-paraszt hatalmat, szocialista vívmányainkat megsemmisítéssel fenyegető, mind nagyobb erővel jelentkező ellenforradalmi veszéllyel szemben.

Meggyilkolták a munkásmozgalom többévtizedes múltra visszatekintő megbecsült harcosait: Mező Imrét, a nagybudapesti pártbizottság titkárát, Kalmár elvtársat, a munkásmozgalom régi csepeli harcosát, Sziklai Sándor ezredest, a hadtörténelmi múzeum igazgatóját. Ezeken kívül tömegesen irtották ki a munkásosztály és parasztság más közmegbecsülésben állott fiait.

Nem nézhettük tovább tétlenül a cselekvésre képtelenné vált kormány tagjaiként, hogy a demokrácia leple alatt ellenforradalmi terroristák és banditák állati módon gyilkolják le legjobb munkás- és paraszt testvéreinket, rettegésben tartják békés állampolgárainkat, anarchiába döntsék Hazánkat és hosszú időre az ellenforradalom igájába hajtsák egész népün-ket.

Magyar dolgozók, honfitársak, munkástestvérek, elvtársak!

Elhatároztuk, hogy minden erőnkkel küzdünk a reakció, a fasizmus fenyegető veszélye és ezek népgyilkos bandái ellen.

Felhívjuk népköztársaságunk minden hű fiát, a szocializmus minden hívét, elsősorban a kommunistákat, a munkásokat, bányászokat, a parasztság és értelmiség legjobb fiait, támogassák a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány minden intézkedését, egész népfelszabadító harcát.

Budapest, 1956. november 4-én.

Apró Antal s. k. Kádár János s. k.
Kossa István s. k. Dr. Münnich Ferenc s. k.

talom harcosainak tíz- és tízezreit. Világos harci programjával politikai irányítást és kellő politikai biztonságot ad a forradalmi ellenállás helyi centrumainak.

Az új forradalmi központ, kibővítve sorait, a párt *Ideiglenes Központi Bizottságává* alakul, és hozzáfog a párt átszervezéséhez. November 6-án megjelenik első felhívása a magyar kommunistákhoz, a Magyar Dolgozók Pártja tagjaihoz.

A felhívás hangsúlyozza, hogy össze kell fogni „a párt minden erejét, mert csak így tudunk eredményesen szembeszállni a kapitalizmus visszaállítására irányuló ellenforradalmi támadással és megvédeni a nép hatalmát".

A felhívás *kétfrontos elvi harcot* hirdet, mert enélkül nem lehet a pártot újra erőssé tenni és a munkáshatalmat megszilárdítani. „Határozottan szakítanunk kell a Rákosi-klikk káros politikájával és vétkes módszereivel, melyek megrendítették a széles dolgozó tömegek pártunkba vetett bizalmát és alapjaiban ásták alá a párt erejét." Ugyancsak határozottan szakítani kell a Nagy Imre–Losonczy-csoporttal, „amely a munkásosztály és a népi hatalom pozícióit feladva, nacionalista-soviniszta alapra helyezkedve utat nyitott az ellenforradalmi erőknek, és ezzel ténylegesen elárulta a szocializmus ügyét".

Az Ideiglenes Központi Bizottság a felhívásban közölte, hogy az MDP hibáival való gyökeres szakítás kifejezéseként „a párt nevét megváltoztatjuk, a Magyar Szocialista Munkáspárt nevet vesszük fel. A párt összes egészséges erőire támaszkodva helyreállítjuk és új életre keltjük a párt szervezeteit."

A felhívás hangsúlyozza, hogy a párt a marxizmus–leninizmus alapján áll. „A munkásosztály nagy nemzetközi táborához tartozunk. Hazánk forró szeretetét elválaszthatatlannak tartjuk a proletár internacionalizmus eszméitől, amelyet rendíthetetlenül vallunk." Most a fő feladat: szétzúzni „az ellenforradalom immár leplezetlenül fellépő erőit". A párt minden tagja és szervezete „támogassa teljes erővel a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt", segítse elő „a normális élet azonnali helyreállítását".

Az új Ideiglenes Központi Bizottság felhívásával hatályát veszti a november 1-i pártfeloszlatás, és megkezdődik az újjászervezés. „Álljanak talpra pártszervezeteink! Minden párttag – mondja a felhívás –, aki kész a tömegekre támaszkodva harcba szállni a dolgozó nép hatalmáért, jelentkezzen haladéktalanul pártszervezeteinkben és lásson munkához." A helyzet súlyos, „de ha összefogunk és rendezzük sorainkat, elég az erőnk! Pártunk legyőzhetetlen, ha kitart eszméi mellett, és ha a munkásosztályra, dolgozó népünk széles tömegeire támaszkodik."

A párt nevének megváltoztatása – mely a feloszlatásról szóló november 1-i állásfoglalásban is szerepel – hatályban marad, az Ideiglenes Központi Bizottság felhívásában említett okból. Az MSZMP néven azonban immár nem egy revizionista párt szervezése indul meg – amit Nagy Imréék terveztek –, hanem az MDP egészséges erői tömörülnek, akik a pártot marxista–leninista alapon szervezik újjá. A *Magyar Szocialista Munkáspárt* harcba indul, hogy az új forradalmi központ politikáját érvényesítve győzelemre vezesse a forradalmi erők ellentámadását. Ebben a küzdelemben kell megtisztítani a pártot a dogmatikus és szektás hibáktól, és megszabadulni a revizionista árulóktól, valamint az ingatag, sikerek esetén rokonszenvező, de nehéz helyzetben megriadó, könnyen ellenséges behatás alá kerülő emberektől.

A párt újjáalakuló szervezeteinek az a legfontosabb feladatuk, hogy segítsék a

forradalmi kormányt a néphatalom mielőbbi megszilárdításában. Ennek része *a tanácsok hatalmának helyreállítása, a fegyveres testületek újjászervezése, az ipari termelés és a közlekedés megindítása.*

A kormány november 7-i ülése kimondja, hogy „a törvényes állami végrehajtó szerv mindenütt a tanácsok végrehajtó bizottsága". Az ellenforradalom támadásának napjaiban ugyanis a jobboldali erők „forradalmi bizottság", „nemzeti bizottság" és egyéb hangzatos nevek alatt ellenforradalmi szerveket hoztak létre, s ezek segítségével sok helyen eltávolították a tanácsok vezetőit, saját ellenőrzésük alá vették, illetve megbénították vagy szétverték a tanácsok apparátusát. E „forradalmi" és „nemzeti" bizottságokban eleinte néhol kommunisták is részt vettek, hogy mérsékeljék tevékenységüket; kényszerű engedményt téve a jobboldalnak, igyekeztek vezető pozíciót is szerezni e bizottságokban. Részvételüknek azonban az lett a következménye, hogy a jobboldali erők használták fel a kommunisták bizottsági jelenlétét vagy egyszerűen a nevüket e szervek ellenforradalmi jellegének leplezésére; október 28-a után már eltávolították a kommunistákat ezekből a szervekből. November 4-én rögtön megkezdődik az ellenforradalom e bizottságainak szétesése; az új kormány november 7-i határozata e folyamatot meggyorsítja. A tanácsok hatalma az ország legtöbb helységében napok alatt helyreáll.

A tanácsok hatalmának gyors helyreállása azért lehetséges, mert a *nép hatalmi szervei.* Munkájukban ugyan a Rákosi-féle politika nagy nehézségeket okozott, nem kevés torzulást idézett elő, többségük azonban megőrizte kapcsolatát a dolgozókkal. Vannak tanácsi vezetők és más funkcionáriusok, akik nem maradhatnak helyükön, de a tanácshatalom megmarad, azt meg kell erősíteni. A munkások és parasztok tömegei ösztönösen vagy tudatosan felismerték, hogy a tanácsszervek helyreállítása a néphatalom megszilárdításának egyik feltétele.

A fegyveres erők újjászervezése önkéntes *forradalmi karhatalom* létrehozásával kezdődik. A gyorsan szerveződő karhatalmi egységekbe pártmunkások, üzemi és termelőszövetkezeti dolgozók, közöttük a felszabadulás előtti párttagok ezrei lépnek be, valamint a néphadsereg több ezer tisztje és a felbomlasztott államvédelmi és rendőri alakulatok sok harcosa kerül a soraikba. A szovjet csapatokkal vállvetve verik szét a fegyveres ellenforradalmi osztagokat, teszik ártalmatlanná szétszóródott és menekülő csoportjaikat. A karhatalmi ezredekre hárul egyben a közrend helyreállításának és védelmének feladata, amíg ezt az újjászervezett rendőrség át nem veszi tőlük.

Ezzel párhuzamosan végbemegy a néphadsereg újjászervezése is. A Honvédelmi Minisztériumban, valamint egyes katonai intézményekben és alakulatokban Nagy Imréék emberei és a nyíltan színre lépett horthysta tisztek által szervezett „forradalmi" bizottságok november 4-e után letűnnek a színről. Azt ugyan elérték, hogy a hadsereg korábbi vezérkara – amelyet a szektások politikai és katonai tehetetlensége és az árulás megbénított – szétesett. Az események alakulása, valamint a saját tétlenségük miatt is a néphadsereg egységei demoralizálódtak, számos alakulat fegyelme meglazult, felbomlott. Azt azonban a jobboldali erők hiába remélték, hogy a néphadsereg bármelyik ezredét mozgósíthatják az új forradalmi kormány és a segítségül hívott szovjet csapatok ellen. Minden ilyen kísérlet meddőnek bizonyult.

MAGYAR DOLGOZÓK!

„A magyar proletárdiktatúra munkás-paraszt államában demokrácia és szabadság illeti meg a munkásokat, a dolgozó parasztokat, a néphez hű értelmiséget, minden törvénytisztelő magyar állampolgárt. Az ellenforradalmároknak azonban nincs és nem is lehet része a szabadságban még akkor sem, ha demokratikus jelszavakkal álcázzák is ellenforradalmi törekvéseiket"

(A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány nyilatkozatából)

A néphadsereg több alakulata a legnehezebb napokban is megőrizte intaktságát. Ezekből szerveződött a november 4-e utáni napokban az 1., a 2. és a 3. Honvéd Forradalmi Karhatalmi Ezred. A néphadsereg más egységei is bekapcsolódtak a karhatalmi feladatok ellátásába. A hadsereg politikailag szilárd erői a november 4-i fordulat után azonnal az új forradalmi kormány és a párt Ideiglenes Központi Bizottsága mellé állnak.

Az árulók megfutamodnak, az imperialistáknál keresnek menedéket. A fegyveres testületeket azonban meg kell tisztítani azoktól is, akik kalandor elemeknek bizonyultak, vagy akiket nagyfokú politikai ingatagságuk tesz alkalmatlanná arra, hogy a tisztikar tagjai maradjanak. Az új kormány minden tiszttől nyilatkozatot követel a forradalmi kormány programja és politikája mellett. A tisztek háromnegyed része aláírja a kívánt nyilatkozatot.

Az ellenforradalom fegyveres erőit hamar szétverik. Néhány hét alatt a szétszóródott, bujkáló bandákat is ártalmatlanná teszik. A politikai konszolidációnak ez nélkülözhetetlen, de nem egyetlen feltétele. Nem kevésbé fontos követelmény a nacionalista és revizionista eszmei fertőzés leküzdése, az ellenforradalmárok politikai leleplezése és elszigetelése, a megtévesztett emberek felvilágosítása és megnyerése. Ez kellő eszmei és politikai határozottságot és bizonyos türelmet is igényel. A fegyveres lázadók szétveréséhez fegyveres erő kell, de a néphatalom újjászervezését és megszilárdítását, s az ezzel összefüggő eszmei és politikai feladatokat csakis az újjászerveződő párt és a kormányzat oldhatja meg.

*

November 4-én a tőkés restauráció két nappal előbb alakult kormánya szétesett. Nagy Imre és társai a jugoszláv nagykövetségen kerestek menedéket és támogatást. Szociáldemokrata és polgári partnereik szétszóródtak, ahányan annyifelé; jó részük gyorsan Nyugatra szökött. Mindszenty bíboros az Amerikai Egyesült Államok követségére futott.

Az imperialista hatalmak kampányt indítanak a forradalmi munkás-paraszt kormány ellen, a november 2-i Nagy Imre-kormány visszaerőszakolására. Tudják ugyan, hogy ez hiú kísérlet, de igyekeznek felhasználni a magyarországi eseményeket antikommunista és szovjetellenes propagandára. Az ENSZ fórumát is felhasználják arra, hogy megpróbáljanak beavatkozni a magyar belügyekbe; november 7-én keresztülviszik egy olyan határozat elfogadását, amely elítéli a magyar népnek nyújtott szovjet segítséget. Az az ENSZ-többség, amely 1950-ben szentesítette a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság elleni imperialista agressziót, s hozzájárult ahhoz is, hogy az agresszorok csapatai „ENSZ-csapatokként" tevékenykedjenek Koreában – most elítéli a Szovjetunió fellépését a szocialista Magyarország védelmében.

Ez az ENSZ-akció is része az imperialista propagandakampánynak, amivel a bomló magyarországi ellenforradalmi erőket biztatni akarják; a nyugati katonai beavatkozás reményét is igyekeznek még ébren tartani bennük. Nagy Imre kérte ezt a beavatkozást. November 2-án törvénytelenül kinyilvánította a Varsói Szerződésből való kilépést, november 4-én pedig a munkáshatalom elárulásának útján

a nyugati hatalmak katonai beavatkozásának kéréséig jutott el. Ez volt utolsó tette, mielőtt a jugoszláv követségre ment.

A nyugati hatalmak kampányát bonyolulttá teszi az, hogy Izrael hadserege Anglia és Franciaország ösztönzésére október végén betört Egyiptomba; az angol és a francia légi és tengeri erők ugyancsak megtámadták Egyiptomot, amely nem hajlandó visszaadni nekik a Szuezi-csatornát. E két NATO-hatalom s izraeli cinkosaik egyiptomi agressziója sok embernek megmutatja, miféle hívei ők a nemzeti függetlenségnek.

A Szovjetunió, a magyar népnek nyújtott segítséggel egyidőben, a nyugati hatalmak megdöbbenésére, felemelte tiltakozó szavát az angol–francia–izraeli agresszió ellen, kilátásba helyezte a szükséges katonai segítséget az egyiptomi népnek is. Az agresszorok kénytelenek megállni. NATO-partnerük, az USA ekkor elhatárolja magát a szuezi agressziótól; a csatorna nem az ő ügye, nem hajlandó miatta rontani viszonyát az arab államokkal, mert növelni akarja gazdasági behatolását ezekbe az országokba, mindenekelőtt az olajlelőhelyek megkaparintása érdekében. Az ENSZ-ben ennek következtében az USA-tól függő országok képviselői – az úgynevezett „amerikai szavazógépezet" – nem támogatják az angol–francia–izraeli agressziót. Az egyiptomi kormány kérésére az ENSZ a támadást elítélő határozatot hoz, s az agresszorok visszavonulását követeli. A washingtoni kormány és más nyugati országok ezt a határozatot arra is igyekeznek felhasználni, hogy ennek révén „objektív" színben tüntessék fel önmagukat a nyugati világ közvéleménye előtt, s növeljék vele a magyar ügyben hozott törvénytelen ENSZ-határozat propagandahatását.

A „magyar ügy" kapcsán folyó propagandahadjárat a tőkés világban igen nagy nehézségeket okoz a kommunista pártoknak. Az eseményeket pontosan nem ismerő rokonszenvezők széles köre, de még a kommunisták nagy része is értetlenül tekint a történtekre. A testvérpártok nehézségeit fokozza, hogy bekapcsolódik a reakciós kampányba a szociáldemokrata pártok többsége. A kommunista pártok azonban szilárdan állnak, a burzsoá propaganda pergőtüze nem rettenti meg őket, szívósan küzdenek ellene. Teljes egységben támogatják a magyarországi ellenforradalom leverésére indított harcot, a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt, és a proletár internacionalizmus tetteként üdvözlik a Szovjetunió segítségét. Fellépésüknek nagy erőt ad az, hogy a szocialista tábor ekkor egységes: a szocialista Magyarországot fenyegető veszély is sorainak szorosabbra zárására készteti. A testvéri országok és pártok bíznak abban, hogy a forradalmi erők ellentámadása hamar megszilárdítja a Magyar Népköztársaságot, s kiveri a nemzetközi reakció kezéből a „magyar ügyből" kovácsolt propagandafegyvert.

*

A kormány az első napokban a közrend helyreállítása mellett az ellenforradalom által szétzilált termelés és közlekedés, valamint a városi élelemellátás gyors újjászervezésére összpontosította erőit. A közlekedés rendbe hozása és a városi élelemellátás biztosítása rövid idő alatt sikerül, amit a tanácsok munkájának újjászerveződése, valamint a testvéri szocialista országoktól kért és kapott azonnali jelentős segítség tesz lehetővé.

Az ipari termelés lassabban áll helyre. Azokban a gyárakban, ahol a kommunisták a legnehezebb napokban a helyükön tudtak maradni, s az üzemvezetést minden nyomással szemben kezükben tartották, november 4-e után rögtön megkezdődik a munka, különösen vidéken. Ahol az ellenforradalmi elemek november 4-e előtt megteremtették a maguk „munkástanácsi" egyeduralmát, valamint azokban az üzemekben is, ahol a jobboldaliak túlsúlyra jutottak a munkástanácsokban, de a kommunistákat nem sikerült teljesen kiszorítaniuk – éles belső harc bontakozik ki. Ennek előterében a munka megindítása és a párt üzemi szervezeteinek újjászervezése áll. E területen kell megvívni a fő küzdelmet a sorai újjárendezésével kísérletező, utóvédharcokat folytató jobboldali erőkkel. Ezek november 4-e után a „munkástanácsok" révén remélnek jelentős pozíciókat megőrizni, különösen Budapesten. A dolgozók nagy része még illúziókat táplál a munkástanácsokkal kapcsolatban. A jobboldaliak ezt arra akarják felhasználni, hogy itteni pozícióikra támaszkodva szervezzék újjá erőik egy részét. A revizionista értelmiségi körök ehhez készséggel nyújtanak segítséget.

A jugoszláv követségen tartózkodó Nagy Imre-csoport megbízásából illegálisan létrehoztak egy második revizionista centrumot, amely a meginduló kormányellenes akció egyik fő szervezője. Az ellenséges megmozdulások irányításában és szervezésében részt vesznek különféle antikommunista, kispolgári és polgári nacionalista csoportok, amelyek részben illegálisan, részben az Írószövetségben, az Újságíró Szövetségben és más értelmiségi szervezetekben legálisan is tevékenykednek. Messzemenő reményeket fűzve a befolyásuk alatt álló munkástanácsokhoz, ezek nevében támadják a forradalmi kormányt.

A munkástanácsok tagjainak jelentős hányada – főleg az október 28-a utáni „újjászervezések" eredményeként – osztályidegen. Így például a 16 legnagyobb vas- és fémipari, valamint a nyolc legnagyobb könnyűipari vállalat munkástanácsának 1163 tagja közül 280 az egykori tőkés, földbirtokos és kulákelem, illetve egykori horthysta tiszt és hivatalnok, valamint jobboldali volt szervezetek emberei. Ezek 1945 után kényszerűségből lettek munkások vagy üzemi alkalmazottak, s most a „munkásság képviselőiként" lépnek fel. Részarányuk a munkástanácsok vezetői között különösen nagy; közülük kerül ki a budapesti munkástanácsi elnökök, alelnökök és titkárok 60–65%-a. Ezt azért érhették el, mert támaszkodhattak az újjáéledt jobboldali szociáldemokrata csoportok meg a Nagy Imre-féle revizionistákhoz csapódó elemek együttműködésére, továbbá az október 28-a után kívülről behatolt fegyveres bandák segítségére. Az általuk szervezett gyári őrségek tagjainak egy része november 4-e után elszéledt, de egy része helyén marad, s a szétvert ellenforradalmi osztagok kisebb töredékei is átmenetileg menedéket találnak közöttük. Ezeket a fegyveres őrségeket 3–4 hétig még felhasználhatják a józanul gondolkodók megfélemlítésére s terrorista akciókra.

A munkástanácsok jobboldali vezetői nem egy helyen fegyveres fenyegetésekkel kergetik el a gyárakból azokat, akik a munka felvételét sürgetik. A fenyegetéseket egybekapcsolják nacionalista uszítással és különféle anyagi kedvezményekkel is, hogy népszerűséget szerezzenek és tömegbázist biztosítsanak maguknak. A tömegfogyasztási cikkeket gyártó vállalatokban ruhát, vásznat, cipőt stb. osztanak, másutt egyéb módon keresik a dolgozók rokonszenvét, herdálva a vállalati készleteket, szétzilálva az ipari termelést, mit sem törődve a holnappal. Ugyan-

akkor akadályozni igyekeznek a párt üzemi szervezeteinek talpraállítását. Jelszavuk: „ne legyenek pártszervezetek az üzemekben". Így akarják biztosítani „munkástanácsi" egyeduralmukat, remélve, hogy helyzetük megszilárdul, ha sikerül kierőszakolni a kormány „átalakítását".

A kommunisták szervezik azonban a pártszervezeteket, s ezt egybekapcsolják a termelés rendbe hozását célzó erőfeszítésekkel. A munkástanácsok jóhiszemű, de átmenetileg megtévesztett tagjai szembekerülnek azzal a kérdéssel, hogy a pártszervezetek vagy az antikommunisták segítői legyenek-e. Felismerve, hogy csak a termelőmunka hirdetői és szervezői lehetnek a munkáshatalom védelmezői, mind többen elhatárolják magukat a termelés szabotálóitól, s mindinkább együttműködnek a kommunistákkal. Egy részük belép a pártba, ha MDP-tagok voltak, kérik átigazolásukat, vállalják a határozott harcot a párt politikájáért, a munkáshatalomért. A munkástanácsokban hamar éles határvonal alakul ki a munkáshatalom hívei és ellenfelei között.

A munkástanácsokban tevékenykedő szélsőjobboldaliak a szakszervezetek üzemi tevékenységét is megpróbálják „betiltani". „Se párt, se szakszervezet", hangoztatják, nehogy bármilyen szerv létezzen, amely ellenőrizhetné működésüket. A szakszervezeteket illetően azonban ellentétbe kerülnek szociáldemokrata partnereikkel. Az ellenforradalmi napokban a jobboldali szociáldemokraták újjászerveződött csoportjai néhány szakszervezet központi vezetőségében – az ott is létesített úgynevezett „forradalmi bizottság" útján – s az üzemek egy részében jelentős pozíciókat szereztek vissza. November 4-e előtt és után is együttműködtek a szélsőjobboldali és anarchista elemekkel abban, hogy megtiltsák a kommunista pártszervezetek üzemi működését. A szakszervezetek betiltását azonban elutasítják. Az ellenforradalmi események lényegének megértése nyomán differenciálódás megy végbe a szociáldemokraták között; egy részük elhatárolja magát a sztrájktól, keresi az együttműködést a kommunistákkal.

A munkástanácsi jobboldal a gyárak gazdasági és műszaki vezetését is igyekezett megszerezni. Már október 28-a után megkezdték s egy ideig még november 4-e után is folytatják az igazgatók, főmérnökök, műhelyfőnökök stb. leváltását, hogy saját embereiket állítsák ezek helyére. A személycserékhez felhasználják az egyes üzemvezetőkkel szemben korábban keletkezett jogos elégedetlenséget vagy a hamis propagandával keltett hangulatot. A leváltások és kinevezések egyben részei az egymással rivalizáló csoportok és a pozíciókon osztozkodó embereik marakodásának. November 4-e után azonban a dolgozók mind több helyen követelik a hamis indokokkal eltávolítottak visszahozását. Ez része a termelőmunka biztosításáért s egyben a politikai konszolidációért folyó harcnak. Maguk a munkástanácsok kénytelenek jó néhány általuk foganatosított leváltást semmisnek nyilvánítani.

A munkástanácsi jobboldal a Szabad Európa Rádió és más nyugati rádiók propagandájára támaszkodva és útmutatásait követve hirdet sztrájkot és bénítja a termelést. Eközben az ellenforradalmárok különféle elemei azzal ijesztgetik az embereket, hogy a Kádár-kormány a Rákosi-féle politikát hozza vissza, s a nyugati rádiókkal együtt azt hangoztatják, hogy csak Nagy Imréék menthetik meg az országot ettől a veszélytől. A Nagy Imre-kormány visszaállítását vagy legalábbis azt követelik, hogy az új kormányt „egészítsék ki". Hol csak Nagy Imrééket, hol

RENDKÍVÜLI KIADÁS

Ára: 30 fillér

NÉPSZABADSÁG

1956. november 12. A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT LAPJA 1. évfolyam 7. szám

Nem azért vagyunk felelős poszton ilyen nehéz időkben, hogy szépeket mondjunk, hanem azért, hogy igazat mondjunk és a nép érdekében cselekedjünk

Kádár János elvtárs, a forradalmi munkás-paraszt kormány miniszterelnökének beszéde

MUNKÁSOK, PARASZTOK, ÉRTELMISÉGI DOLGOZÓK, HONFITÁRSAIM!

Szólni kívánok az általános helyzetről a ezzel kapcsolatban a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány álláspontjáról néhány fontos kérdésben.

Közölhetem, hogy az egész ország területén — mind a fővárosban, mind vidéken — a Magyar [illegible] rendeztek a Budapesten szétvert és innen kiszorított fegyveres támadó csoportok szétszórt maradványai — *teljesen helyreállt a törvényes rend. Budapest egész területéről ezt még nem lehet ma sem elmondani.* A megsemmisített fegyveres támadó csoportokból megmaradt és nappal a pincékben és más helyeken rejtőzködő orvlövészek este előbújnak és kisebb bandákba verődnek. Csütörtökön a vasúll és közúti forgalomban bekövetkezett munkáskiesés miatt a most dolgozni kezdő gyárnyersanyag, de különösen szén olaj és más fűtőanyag hiánnyal küzdenek. A tüzelőanyag-hiány a budapesti háztartásokat is fenyegeti.

Mi a teendő ebben a helyzetben?

Mindenkinek a maga helyen és feladatkörében haladéktalanul munkához kell látnia, teljes erővel és nagy lendulettel. Ehhez azonban az is szükséges, hogy

az ország dolgozó népe teljes egyetértésre jusson néhány alapvető kérdésben.

Milyen kérdésekre gondolok?

1. Egyetértésnek kell lenni abban, hogy az október 23-án meg- [illegible] vettek részt, továbbá, hogy még a fegyveres felkelésben részt vett fiatalok nagy része is a szocialista rendszer és a Népköztársaság hi- [illegible] szervezett fegyveres ellenforradalmi bandáták szászával gyilkolták is állati módon a kommunistakat, egyszerű

polgári partnereik széthullott csoportjainak képviselőit is, hol pedig a „munkástanácsok képviselőit" követelik bevonni a kormányba. Olyan embereket akarnak újra bejuttatni, akik megint belülről fékeznék és gáncsolnák el az ellenforradalom elleni intézkedéseket, segítenék az ellenforradalmi erők legális működését és hatalmi harcát. Közös vonása a jobboldal „munkástanácsi" fellépéseinek az is, hogy a szovjet csapatokat megszállóknak rágalmazzák, és távozásukat követelik, remélve, hogy ennek révén szabaddá válik az út a nyugati hatalmak megszálló erőinek bevonulásához. Különböző munkástanácsi küldöttségek mennek a kormányhoz ilyen követelésekkel, a kormány azonban elutasít minden követelést, amely fékezné az ellenforradalmárok szétverését.

A munkástanácsokban – azokban is, amelyekben a vezetést a jobboldali erők ragadták magukhoz – nagy számban vannak a munkáshatalom őszinte hívei, akik azonban az eszmei és politikai zavar hatására átmenetileg jobboldali befolyás alá kerültek. Az MSZMP és az új kormány fontos politikai feladatának tekinti, hogy ezeket elválassza az ellenséges elemektől. A párt nem tartja eleve kizártnak, hogy a munkástanácsok, ha a jobboldali elemektől megtisztulnak, s hatáskörüket megfelelően állapítják meg, elősegíthetik a termelés helyreállítását és a politikai konszolidációt.

A kormány november 13-án, a SZOT vezetőinek egyetértésével rendeletileg szabályozza a munkástanácsok működését. Biztosítja részvételüket az üzemek vezetésében, így a munkaszervezés, valamint a bérrendszer kialakításában is, egyben hangsúlyozza feladatukat a munkafegyelem erősítésében, a termelés fejlesztésében. Messzemenő a jogkörük az üzemi szociálpolitikában. A rendelet ugyanakkor azt is megállapítja, hogy a munkástanácsok bármilyen határozatát az üzemek vezetői csak akkor fogadhatják el, „ha az nem ellentétes az általános érvényű törvényekkel és rendeletekkel". Előírja továbbá a munkástanácsok újjáválasztását, „az üzem összes dolgozóinak a részvételével".

A munkástanácsokról szóló kormányrendelet segít felszámolni a jobboldali erők pozícióit az üzemekben, helyreállítani a termelés rendjét s a munkafegyelmet. Az ellenforradalmárok kampányt indítanak e rendelet ellen, egybekapcsolva ezt fő kormányellenes követeléseikkel.

Az összehangolt kormányellenes akció november közepén indul, amikor a munkástanácsok jobboldali erőinek összefogásával, ha csak rövid időre is, szélesebb szervezeti hálózatot sikerült teremteniük. November 14-én 20–25 fővárosi üzem munkástanácsának képviselői, valamint különféle revizionista és nacionalista értelmiségi csoportok „küldöttei" megalakították az úgynevezett „Nagy-Budapesti Központi Munkástanácsot". E vegyes testület első dolga az, hogy „kimondja a sztrájkot" a kormány ellen. Az erről szóló felhívást az üzemekben levő jobboldali elemek arra igyekeznek felhasználni, hogy ahol a munka megindult, ismét leállítsák. Miközben a kormány a rendnek és a lakosság ellátásának biztosítására összpontosítja erőit, az ellenforradalom a budapesti központi munkástanács nevében ennek meghiúsítására indít akciót. Szervezeti hálózatuk megerősítésére a főváros kerületeiben, valamint a megyékben kerületi, illetve megyei munkástanácsokat igyekeznek létrehozni.

A központi munkástanács küldöttsége felkeresi a kormányt és követeli, hogy Nagy Imre legyen újra a miniszterelnök, a szovjet csapatok vonuljanak ki, állítsák

vissza a többpártrendszert és az 1945-ös koalíciós kormányzást. A tőkés restauráció erőinek szabad tevékenységét és a politikai hatalomba való visszatérését mint „munkáskövetelést" terjesztik elő. Ugyanakkor tiltakoznak a Kommunista Párt üzemi szervezeteinek működése ellen.

A kormány tárgyal a küldöttséggel, s ezt az alkalmat is felhasználja arra, hogy az előterjesztett követeléseket leleplezze és nyilvánosan visszautasítsa, munkára hívjon fel minden becsületes dolgozót. Ezzel is ösztönzi a dolgozók szembefordulását a munkát akadályozókkal, a nacionalista rendbontókkal. A központi munkástanács tagjainak egy része szintén a sztrájk ellen foglal állást. Mindezek hatására már 16-ára lefújták a sztrájkot.

A jobboldali akció azonban folytatódik. A budapesti központi munkástanácsból kiszorítják a mérsékeltek egy részét, így e testületben nő a szélsőséges elemek befolyása. November 22–23-ára megint 48 órás sztrájkot hirdetnek. Most már azt is követelik, járuljon hozzá a kormány ahhoz, hogy ők „országos munkástanácsot" szervezzenek, és ismerje el azt második politikai hatalomként. Terveket szőnek munkástanácsi „karhatalom" felállítására. A kormány nem engedélyezi „országos munkástanács" létrehozását. Az ellenforradalmárok ezt a tilalmat szeretnék visszavonatni új „48 órás sztrájk" révén. Az üzemi munkástanácsok többsége azonban, még azok egy része is, amelyek jobboldali vezetés alatt állnak, elhatárolja magát a sztrájktól. Így szembefordul a központi munkástanáccsal a csepeli, a győri, a tatabányai munkástanács; bár soraikban a jobboldali erőknek nagy befolyásuk van, a munka melletti állásfoglalásra kényszeríti őket a dolgozók egyre szervezettebb fellépése a közrend és a termelés megzavaróival szemben. A rendes munkát sürgetők fellépéseit az üzemi pártszervezetek kiépülése teszi mind hatékonyabbá.

Az ellenforradalmárok december 4-én nőtüntetés szervezésével próbálják pótolni azt, amit a 48 órás sztrájk meghirdetésével nem sikerült elérniük. Ezt is a központi munkástanács nevében csinálják. Két-háromszáz nőt sikerül mozgósítaniuk, akiket a Parlament elé akarnak vonultatni. Fennáll egy új provokáció veszélye, az, hogy rejtőzködő fegyveres banditák tüzet nyitnak a felvonuló nőkre, a vérengzést a karhatalmistákra fogják és a kormány elleni uszításra használják fel. A karhatalmisták azonban szétoszlatják a tüntetést.

A bujkáló fegyveres csoportok orgyilkosságokat követnek el. Budapesten az újra induló villamosokat kézigránáttal és lőfegyverekkel támadják meg, halállal fenyegetve a munkába állókat. A fővárosban és számos vidéki helységben merényleteket követnek el pártszervezők, karhatalmisták, tanácsi funkcionáriusok ellen. A karhatalmisták lecsapnak a merénylőkre, közülük mind többet ártalmatlanná tesznek.

December 6-án Budapesten, a város több pontján – így a Sportcsarnok előtti téren, a Harminckettesek terén, a Nyugati pályaudvarnál – a kommunisták gyűlést rendeznek. A gyűlések résztvevői tüntetnek a munkáshatalom, a népi demokrácia és a Kádár-kormány mellett, és sürgetik, hogy erélyesebb intézkedésekkel vessenek véget az ellenforradalmárok garázdálkodásainak. Néhány gyűlés részvevői különböző helyeken egyesülve több ezres tömegben felvonulnak. Az ellenforradalmárok merényletekkel próbálják megzavarni tüntetésüket. A Nyugati pályaudvarnál agyonlőnek egy munkásasszonyt, egy karhatalmista tisztet, és többeket megsebesítenek. A felvonulók azonban még hevesebben tüntetnek a mun-

káshatalom mellett, Segítségükkel a karhatalmisták elfogják a merénylőket és néhány tucat társukat.

A december 6-i tüntetés jelképezi, hogy az újjászerveződő forradalmi erők birtokukba veszik a főváros utcáit, az ellenforradalmi erők mindinkább rejtekhelyeikre szorulnak vissza. A gyilkos merényletek ugyanakkor azt is mutatják, hogy az ellenség nem nyugszik bele vereségébe és minden gaztettre képes, hogy útját állja a népi hatalom konszolidálásának.

Az ellenforradalmárok december 8-án Salgótarjánban rendeznek véres provokációt, mégpedig a megyei munkástanács nevében. Itt a rendőrség letartóztatott két zavarkeltőt; ezek egyike a népköztársaság elleni fegyveres szervezkedés miatt 12 évre elítélt személy, akit az ellenforradalmárok hoztak ki a börtönből. A két ember lefogását a megyei munkástanács jobboldali elemei „demokráciaellenes" tettnek nyilvánítják, és tüntetést szerveznek a rendőrség és a kormány ellen. Hamis jelszavakkal és fegyveres fenyegetésekkel sikerült több mint kétezer embert a megyei tanács elé vonultatniuk. Az orgyilkosok a tömeg közé vegyülve tüzet nyitnak a megyei tanácsot védő karhatalmistákra és rendőrökre, s fegyveres összetűzést provokálnak. A környező házakban rejtőzők lőnek mind a karhatalmistákra és rendőrökre, mind „saját" tüntetőikre. A provokációnak sok a halálos áldozata és sebesültje. A véres esemény kezdeményezőit, a lövöldözés kirobbantóit a rendőrség elfogja.

A közrend megerősítésének és a normális munka biztosításának elengedhetetlen követelménye a hatékonyabb fellépés a terroristákkal és a zavargások szervezőivel szemben. A kormány rendeletileg feloszlatja a törvényellenesen működő területi munkástanácsokat, vagyis: a budapesti központi, a kerületi és a megyei munkástanácsokat. A központi munkástanács jobboldali vezetőit államellenes tevékenységük miatt letartóztatják. Az Elnöki Tanács a kormány előterjesztésére december 11-én kihirdeti a statáriumot (rögtönbíráskodást) gyilkosság, rablás, fosztogatás, lőfegyver és robbanóanyag engedély nélküli tartása s a népköztársaság törvényes rendje ellen irányuló más bűncselekmények esetére. Külön rendelet intézkedik az üzemekben, intézményekben működő őrségekről, megkezdik a jobboldali elemek által szervezett ilyen őrségek lefegyverzését és feloszlatását, a törvényes üzemi rendészet helyreállítását.

Az ellenforradalmárok a központi munkástanács nevében ismét 48 órás sztrájkot hirdetnek a kormány intézkedései ellen december 11–12-re. Hogy milyen erők szorgalmazzák ezt, jól jellemzi az is, hogy az újabb sztrájkfelhívást a Szabad Európa Rádió adja hírül elsőnek. Azonban a központi munkástanács ekkor már a szétesés állapotában van, s bomlanak a többi területi munkástanácsok is. Gyorsul a tisztulás az üzemi munkástanácsokban; a jobboldali vezetők nagy része távozni kényszerül, sokan közülük kimenekülnek az országból.

A jobboldali erők a december 11–12-i sztrájkkísérlettel egyidőben újabb fegyveres provokációkat is szerveznek. Miskolcon, Ózdon, Tatabányán, Egerben, Hódmezővásárhelyen is provokálnak halálos kimenetelű összetűzéseket és követnek el merényleteket. Ez azonban a bukott ellenforradalom utóvédharcainak utolsó fellobbanása volt, amelyet maradék erőiknek gyors szétverése és széthullása követ. December 11-én az üzemek egy részében még elérik, vagy éppen kikényszerítik

a munka beszüntetését, de ez már igen éles szembenállást vált ki, s a leállított üzemek nagy részében még aznap vagy másnap megindul a munka.

Ennek az utolsó „munkástanácsi" akciónak a kudarca gyorsítja a munkafegyelem általános helyreállítását. A pártszervezetek vezetésével meggyorsul az üzemekben a harc a zavarosban halászó elemek megfékezéséért és kiszorításáért, a folyamatos termelőmunka biztosításáért. A kormány többé nem engedélyez munkabért folyósítani le nem dolgozott munkanapokért. Eddig ugyanis – hogy az önhibájukon kívül nem dolgozók ne kerüljenek nehéz helyzetbe – folyósította a fizetést vagy annak nagyobb részét azoknak a gyáraknak is, amelyekben nem volt rendes munka. A munkástanácsok jobboldali vezetői viszont a fizetésekre kiutalt állami pénzt államellenes sztrájk finanszírozására fordították. Ezt akkor „összkomfortos sztrájknak" nevezték el. A kormány decemberi intézkedése ennek véget vetett. Az utolsó „munkástanácsi" sztrájkkísérlet kudarca után a munkára jelentkezők száma rohamosan nő. Gyorsul azok kijózanodása, akik átmenetileg a zavarkeltők hatása alá kerültek, gyorsul a jobboldaliak elszigetelődése.

A forradalmi erők ellentámadása, a közrend és a termelés helyreállítása a kétfrontos harc jegyében folytatódik. E küzdelemnek igen fontos elvi és politikai fegyvere *az Ideiglenes Központi Bizottság 1956 decemberi határozata* a végbement eseményekről és a további feladatokról.

Ez a határozat december 8-án jelent meg, s hatása azonnal megmutatkozott a forradalmi erők magabiztos fellépésében, a politikai tisztulási folyamat gyorsulásában. A határozat megállapítja, hogy az októberben kirobbant eseményeknek „négy alapvető oka, illetve mozgató tényezője volt", amelyek már jóval az ellenforradalmi felkelés kirobbanása előtt „egyidőben, egymás mellett, egymásba kapcsolódva és egymással kölcsönhatásban hatottak, s együttesen vezettek az események tragikus alakulása felé". Ezek az okok és hatóerők a következők:

„1. A Rákosi–Gerő-klikk, amelynek a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségében és a Magyar Népköztársaság kormányában döntő befolyása volt, 1948 végétől kezdve letért a marxizmus–leninizmus elvi alapjáról . . .

2. Az októberi események keletkezésében és azok tragikus fordulatában súlyos szerepet játszott a korábbi években kialakult és állandóan növekvő pártellenzéknek az a szárnya is, amely Nagy Imrét és Losonczy Gézát választotta zászlajául . . .

3. Az októberi események előkészítésében és kirobbanásában alapvető tényező volt a Horthy-fasiszta és a magyar kapitalista-földesúri ellenforradalom, amelynek jelentős erői működtek illegálisan idehaza, fő erői pedig Nyugat-Németországban gyülekeztek és szervezkedtek.

4. A magyarországi eseményekben végül döntő és alapvető szerepet játszott a nemzetközi imperializmus, amelynek céljai természetesen túlmentek a magyar kérdésen."

A nemzetközi imperializmus a magyarországi ellenforradalmat az egész szocialista világrendszer s az egész kommunista világmozgalom ellen igyekezett és igyekszik felhasználni. Az ellenforradalom leverése, a szocialista hatalom megszilárdítása tehát nemcsak a magyar nép, hanem az egész szocialista világ s az egész nemzetközi forradalmi mozgalom ügye.

A fő feladatokról a decemberi határozat így szól: „A kommunistáknak most elsősorban türelmes felvilágosító munkával, meggyőzéssel, az ellenség leleplezésével

és politikai elszigetelésével – s ha kell, fegyverrel is – küzdeniük kell az ellenforradalmi veszély ellen." A párt „egyik legfőbb feladatának tekinti a népi államhatalom alapjainak, a munkás-paraszt szövetségnek állandó erősítését". A határozat felhívja a kormányt, hogy gondoskodjék a helyzetnek megfelelő gazdaságpolitika mielőbbi kidolgozásáról.

A decemberi határozat a tisztulásért folyó küzdelem igen fontos fegyvere. Elemzésének és következtetéseinek nyugodtsága és határozottsága növeli a népi demokrácia híveinek bizonyosságát, hogy teljesen felszámolják az ellenforradalmat, gyorsan megerősítik a munkáshatalmat és tovább fejlesztik a szocialista rendszert.

Az MSZMP és a forradalmi kormány harcában a szocialista országok és a nemzetközi kommunista mozgalom szolidaritására, segítségére támaszkodik. A jugoszláv párt vezetői is kifejezik egyetértésüket a november 4-i fordulattal, a Szovjetunió katonai segítségével. A jugoszláv támogatást azonban zavaró momentumok kísérik. A budapesti jugoszláv nagykövetség november 4-én a követség épületében menedéket nyújt Nagy Imrének és több társának. Ott lehetőséget kaptak arra is, hogy kapcsolatot tartva kinti csoportjaik részben illegalitásba vonult vezetőivel, ösztönözzék és instruálják azok akcióit a november 4-i fordulat ellen. Emellett Edvard Kardelj, a JKSZ egyik vezetője nyilvánosan helytelen és meddő kísérletnek nevezte a magyar kommunista párt újjászervezését; teljesen félreismerve a novemberi, munkástanácsokon belüli általános helyzetet, azt ajánlotta, hogy a munkástanácsoké legyen a hatalom.

Az MSZMP elutasította a párt újjászervezését helytelenítő felfogást, lenini politikát követve szembefordult a pártellenes hangulatkeltéssel, és folytatta a munkásság forradalmi élcsapatának újjászervezését. A magyar kormány fellépett a budapesti jugoszláv nagykövetség megengedhetetlen tevékenysége, Nagy Imréék ott-tartása ellen. A jugoszláv kormány számára is kínossá vált helyzetnek az vetett véget, hogy a magyar kormány követelésére november végén távozásra hívták fel Nagy Imrééket. Ők akkor – a politikai életből való kikapcsolásuk érdekében, a magyar és a román illetékes szervek megállapodása alapján – Romániába kerültek. Később, miután az ellenforradalmi összeesküvés feltárása során fény derült tényleges szerepükre, a magyar bíróság előtt feleltek árulásukért.

*

A megtévesztett emberek megszabadítása az ellenség befolyásától döntően a nacionalista-revizionista eszmei és politikai fertőzés leküzdésétől függ. E harc központi kérdése a határozott kiállás a munkáshatalom és a forradalmi kormány, valamint a Szovjetunióval való internacionalista testvéri viszony mellett. Bármiféle engedmény csak nehezíti az átmenetileg jobboldali befolyás alá került dolgozók elválasztását az osztályellenségtől, az árulóktól.

Az eszmei-politikai tisztulás leggyorsabban az üzemekben halad előre. A pártszervezetek ismét az üzemi kollektívák politikai centrumává válnak, a munkástanácsok pedig országszerte elvesztik a zavaros napokban keletkezett politikai szerepüket.

Gyorsul az eszmei és politikai tisztulás a szakszervezetekben is. A SZOT kommunista vezetői biztosítani tudták, hogy a magyar szakszervezetek központja no-

vember 4-e után rögtön a forradalmi munkás-paraszt kormány mellé álljon. Néhány szakszervezet központi vezetőségében – ahol a jobboldal az ellenforradalom napjaiban túlsúlyra jutott – a tisztulás az MSZMP decemberi határozatát követően megy végbe.

A szakszervezetek arra összpontosítják erőfeszítéseiket, hogy segítsék a termelés helyreállítását. Ki kell fejleszteniük közvetlen érdekvédelmi tevékenységüket is, amely az 1956 előtti években nagyon leszűkült. Vissza kell azonban verni azokat a jobboldali nézeteket, amelyek a szakszervezet „függetlensége" és a közvetlen érdekvédelem jelszavával demagógiát űznek, a munkafegyelem erősítésének feladatai elől kitérnek vagy azzal szembefordulnak, s teljesíthetetlen követelésekkel gátolják a népi hatalom megszilárdítását és az ország fejlődését. A termelés teljes helyreállítása és továbbfejlesztése nélkül zsákutcába jut a dolgozók létfeltételeinek javítására irányuló minden törekvés. A szakszervezetek csak úgy vehetnek részt a munkafegyelem megerősítésében, a termelés rendbehozatalában, ha bekapcsolódnak a revizionista-nacionalista fertőzés leküzdéséért folyó harcba is. Ebben a küzdelemben gyorsul meg a politikai és eszmei tisztulás a szakszervezetek különböző testületeiben, s a jobboldali elemek kiszorulnak ezekből.

A szakszervezetek megszilárdulásában kiemelkedő szerepe van a SZOT 1957 januári teljes ülésének. Ez a tanácskozás az MSZMP politikájához csatlakozva állást foglal mind az 1956 előtti szektás hibákkal, mind pedig az ellenforradalom napjaiban elburjánzott revizionista és más jobboldali nézetekkel és törekvésekkel szemben. Hangsúlyozza, hogy a szakszervezetek a dolgozók *önálló* szervezetei, de nem függetlenek a munkáshatalomtól, részt vettek e hatalom megteremtésében, a *hatalmon levő munkásosztály szervezetei*. Ugyancsak nem függetlenek a szocializmust építő nép vezető pártjától, melynek céljait magukévá teszik, s vele vállvetve küzdenek ezek megvalósításáért. Elismerik a munkásosztály pártjának vezető szerepét, hiszen ez a forradalmi erők összefogásának és céltudatos tevékenységének, a néphatalom létének és a szocialista építésnek nélkülözhetetlen feltétele. A SZOT teljes ülése egyértelműen elutasítja a sztrájkjog jelszavával űzött revizionista demagógiát is; megállapítja, hogy ennek hangoztatása a szocialista állammal szemben munkásellenes, ellenforradalmi követelés. Eme állásfoglalás helyességét az októberi tragikus tapasztalatok messzemenően bizonyították.

A szakszervezetek vezető testületei és aktivistái magabiztosabbá válnak feladataik ellátásában. Üzemi tevékenységüket egy ideig zavarja az, hogy az üzemi szakszervezeti bizottság és a munkástanácsok feladatköre nincs elhatárolva, és nehéz is pontosan elhatárolni. Emellett a politikai tisztulás előrehaladásával mindjobban érezhetővé válik, hogy a jobboldali és anarchista elemek tevékenysége a munkástanácsokat politikailag kompromittálta. Mindezek következtében 1957 őszén a kormány a SZOT-tal egyetértésben elrendeli a munkástanácsok megszüntetését és helyettük üzemi tanácsok alakítását. Az üzemi szakszervezeti bizottság gondoskodik ezek megalakításáról; tagjainak többsége bizalmi és más választott üzemi aktivista. Azonban az üzemi tanácsokra ránehezedik az elődjeikkel, a munkástanácsokkal szemben kialakult bizalmatlanság és ellenszenv. Így tevékenységük nem bontakozik ki kellően, feladatkörüket mindinkább maguk az üzemi szakszervezeti bizottságok látják el.

A munkásság forradalmi erőinek újjászerveződésében és a termelés helyreállí-

tásában az MSZMP üzemi szervezetei nagy munkát végeztek. Kiemelkedő szerepük van abban, hogy az ipari munkások és értelmiségiek nagy többsége bizalommal fordul az MSZMP és a forradalmi kormány felé.

A munkás-paraszt szövetség megszilárdulása is a vártnál gyorsabban következik be. Ebben nagy szerepet játszik az, hogy a kormány az eltorzult begyűjtési rendszert megszüntette, a szerződéseken alapuló felvásárlási rendszer kifejlesztését határozta el, és sikerrel megoldja ezt a feladatot. Olyan termékbeszerzési rendszert létesít, amely megfelel az ország érdekeinek és a parasztság egyetértésével találkozik.

A munkás-paraszt szövetség megerősítésében alapvető jelentőségű a termelőszövetkezeti politika módosítása, korábbi hibáinak kijavítása. Az adott helyzetben a termelőszövetkezetek szervezése szükségszerűen lekerült a napirendről. A kormány az MSZMP álláspontjának megfelelően biztosítja, hogy a szövetkezetekből kilépők visszakapják bevitt földjüket és állataikat.

A termelőszövetkezetekkel kapcsolatban sajátos helyzet alakult ki. Míg az ellenforradalom napjaiban többségük együtt maradt, a néphatalom elleni támadás visszaverése után a szövetkezetek nagy része felbomlott, s a megmaradtakból is sokan kiléptek. A régi urak visszatérése már nem fenyegette a parasztságot, e veszéllyel szembeni összefogás háttérbe tolódott; megerősödött az egyéni gazdálkodás vágya, mégpedig elsősorban azokban, akik a gazdasági és adminisztratív kényszer hatására léptek a termelőszövetkezetekbe. Ennek eredményeként 1957 január végére a szövetkezetek részaránya az ország szántóterületéből az ellenforradalom előtti 22–23%-ról 9%-ra esik.

A termelőszövetkezetek felbomlását a kulákság helyenként megpróbálta arra felhasználni, hogy visszaszerezze elvesztett földjeit. A kormány azonban kellő segítséget nyújt a megmaradó szövetkezeteknek, hogy ezeket a kísérleteket elhárítsák. Ugyancsak határozott visszautasításban részesülnek a kulákoknak az állami gazdaságokkal szemben támasztott igényei is.

Amikor az MSZMP állást foglalt a szövetkezetekből kilépők földjeinek és állatainak kiadása mellett, hangsúlyozta a parasztság előtt, hogy *a mezőgazdaság szocialista átszervezése változatlanul egyik fő célja marad.* Továbbra is hirdeti, hogy ennek megvalósítása az ország általános érdeke, a szocialista társadalom felépítésének nélkülözhetetlen követelménye, s a parasztság életének gyökeres megjavítása is csak ezen az úton érhető el. Kinyilvánítja azonban azt is, hogy csak akkor tűzi ismét napirendre a termelőszövetkezetek jelentős számszerű fejlesztését, amikor ennek szükségességét az egyéni parasztság nagy része megérti. Az MSZMP addig is fontosnak tartja az egyéni parasztok támogatását gazdaságuk fejlesztésében. Ugyanakkor a párt és a kormány nagy figyelmet fordít a megmaradt termelőszövetkezetek segítésére; ezek megerősödése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a szövetkezeti mozgalom fellendülésének politikai és morális feltételei létrejöjjenek.

A politikai fejlődés sajátossága, hogy a termelőszövetkezetek decemberi-januári bomlásával egyidőben a munkás-paraszt szövetség megszilárdulásának folyamata indul meg és válik határozottabbá. Alapja *a népi hatalom együttes védelme* az ellenforradalommal szemben, s ezt biztosítja, hogy a *munkáshatalom rendezi viszo-*

nyát a dolgozó parasztsággal; a parasztság túlnyomó többségét alkotó egyéni parasztokkal és a termelőszövetkezetekkel.

Lassúbb a politikai és eszmei tisztulás a *kulturális élet* területén. A revizionisták és más nacionalisták vezető csoportjai még jó ideig igen aktívak az októberi események ellenforradalmi jellegének leplezésében, ezek dicsőítésében. Egy részük a proletárhatalom tudatos ellensége volt, más részük a régi szektás hibák és az ellenforradalmi események együttes hatására ment el jobbra oly messzire, ahonnan nem tud vagy már nem is lehet visszatérni. Ezekhez jönnek mindazok, akik a nacionalista és revizionista demagógia hatásától még nem képesek megszabadulni, vagy egyszerűen nem mernek szembenézni súlyos tévedéseikkel és felelősségükkel, s önigazolást keresve saját hibáikért is másokat hibáztatnak.

Kulturális területen a jobboldali erőknek még jelentős legális támaszaik vannak egyes intézményekben és értelmiségi szervezetekben. Különösen aktív csoportjuk működik az Írószövetségben és az Újságíró Szövetségben, amelyeknek vezető szerveiből az ellenforradalom napjaiban a kommunistákat kiszorították. Osztönözték és támogatták a budapesti központi munkástanács ellenforradalmi akcióit.

A jobboldali erők nem adják fel önként az értelmiségi szövetségekben teremtett legális politikai hadállásaikat, amelyek illegális szervezkedéseik, törvényellenes tevékenységük fedezékei. Írókat, újságírókat, színészeket tolnak előtérbe, akik a „nemzeti lelkiismeret", az „igazi demokrácia" bajnokaiként a politikai vezetés igényével lépnek fel, megszédülve az őket magasztaló hazai reakciós erők és külföldi patrónusaik dicséretétől és buzdításaitól. A munkáshatalmat szilárdan támogató értelmiségiek befolyása és szervezett ereje ekkor még elégtelen ahhoz, hogy a kulturális szövetségek megtévedt, valamint a különböző okokból passzivitásba vonult tagjait megnyerve, saját erőikkel teremtsenek rendet szövetségeik életében. A kormány viszont nem nézheti tétlenül, hogy a megvert ellenforradalom a kulturális területen szilárdítsa meg maradék hadállásait.

1957 januárjában a kormány rendeletileg felfüggeszti néhány értelmiségi szervezet, így az Írószövetség és az Újságíró Szövetség működését. A kulturális intézményekben is foganatosítanak megfelelő intézkedéseket, beleértve személyi változásokat is. Ezek szintén szükségesek ahhoz, hogy mindenki megértse: az MSZMP és a kormány eltökélt szándéka rendet teremteni minden területen. Ugyanakkor folytatódik az eszmei meggyőző munka.

1957 tavaszától Bölöni György szerkesztésében megjelenik az Élet és Irodalom, amely a munkáshatalom és a szocializmus ügyét vállaló írók lapja. A Művelődésügyi Minisztérium, a kulturális élet kiemelkedő képviselőit felkérve, Irodalmi, Színművészeti, Filmművészeti és Képzőművészeti Tanácsot létesít az alkotó munka elősegítésére. A konszolidáció a kulturális életben is előrehalad. Ennek eredményeként később az értelmiségi szövetségek – az Újságíró Szövetség 1958-ban, az Írószövetség 1959-ben – újjászerveződnek, és ismét megkezdik működésüket.

A politikai konszolidáció jelentős eseményeihez tartozik, hogy 1957 tavaszán megalakul a *Munkásőrség* és a *Kommunista Ifjúsági Szövetség*, amelyek az ország közéletének fontos tényezőivé válnak.

A Munkásőrség 1957 február végén létesül. A néphadsereg és a rendőrség újjászervezésével a forradalmi karhatalmi ezredek tisztjei és tiszthelyettesei a hivatá-

sos fegyveres testületekben folytatják a szolgálatot. A közrendet ismét a rendőrség biztosítja. Az ellenforradalmi események tanulságai azonban azt követelik, hogy a munkáshatalomnak legyen nem hivatásos állományú fegyveres ereje is. Ez mindenekelőtt politikai és morális követelmény, amelynek teljesítése hozzájárul a dolgozók szocialista öntudatának erősödéséhez. A Munkásőrség egyben növeli az ország védelmi képességét.

Azok a pártmunkások, valamint üzemi, falusi és hivatali dolgozók, akik a novemberi nehéz napokban a forradalmi karhatalmi ezredekbe léptek, visszatérve a termelőmunkába vagy más munkaterületre, egyben a Munkásőrség harcosai lesznek. Az első munkásőrszázadokat ők alkotják; soraik kiegészülnek az ország minden részében új harcosokkal, akik vállalják az önkéntes fegyveres szolgálatot.

Az ifjúsági mozgalomban 1957 elején négy ifjúsági szövetség, úgynevezett „rétegszervezet" működik. Az egyik a MEFESZ, mely még az ellenforradalom előtt létesült és jelentős szerepet játszott az egységes ifjúsági szövetség, a DISZ felbomlásában. Az ellenforradalom napjaiban színre lépő különböző pártok is alakítottak ifjúsági szervezeteket, melyek november 4-e után szétestek. A MEFESZ politikai zűrzavar és belső viták közepette tovább működik. 1956 novemberében létrejött a munkásifjúság külön szervezete: a Magyar Forradalmi Ifjúmunkás Szövetség (MAFISZ), melyet munkásfiatalok létesítettek az MSZMP és a szakszervezetek segítségével. Hasonlóképpen alakult egy parasztifjúsági szervezet is, az Egységes Parasztifjúság Országos Szövetsége (EPOSZ). Létesült továbbá egy középiskolás diákszövetség is; ezt túlnyomórészt kommunista szülők gyermekei alakították.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1957 februárjában úgy határozott, hogy „az új, marxista–leninista világnézetű kommunista nemzedék nevelése érdekében, továbbá azért, hogy a rétegszervezetekre tagolódó ifjúsági mozgalomnak átfogó politikai irányító szerve is legyen, szükséges létrehozni egy kommunista ifjúsági szövetséget". E határozat nyomán szervező bizottság alakult, amely felhívással fordult a magyar ifjúsághoz. „Elöl akarunk járni – szól a felhívás – a szocialista építőmunkában és hazánk, népi államunk fegyveres védelmében egyaránt. Ehhez olyan szervezetre van szükség, amelyet a párt vezet, amely félreérthetetlenül kimondja céljait és tettekkel igazolja hovatartozását."

A MAFISZ megalakulásakor azonnal kiállt a forradalmi munkás-paraszt kormány mellett, de még nem nyilvánította ki, hogy a párt ifjúsági szervezete. Bár vezetőit ez a cél vezérli, de a novemberi napokban, amikor a MAFISZ alakult, a munkástanácsi és a szakszervezeti jobboldal szervezett erőinek nyomása arra késztette őket, hogy a MAFISZ „függetlenségét" hirdessék. A munkástanácsi és szakszervezeti jobboldal visszaszorítása után lépnek fel határozottabban amellett, hogy a munkásifjúság forradalmi szövetsége nem lehet független a munkásosztály forradalmi pártjától, a vezető politikai erőtől. Ez a felismerés már teret nyert a MAFISZ-ban, amikor a kommunista fiatalok megalakítják a párt ifjúsági szervezetét: a KISZ-t.

A Kommunista Ifjúsági Szövetség 1957. március 21-én, az 1919-es szocialista forradalom évfordulójának napján alakult meg. Rögtön igyekszik együttműködni az ifjúsági rétegszervezetekkel, hogy segítse azok politikai fejlődését s az ott dol-

gozó kommunista fiatalok munkáját. A MAFISZ-szal való együttműködés azonban igen hamar azt eredményezi, hogy a MAFISZ beolvad a KISZ-be.

A Kommunista Ifjúsági Szövetség leggyorsabban a munkásifjúság körében fejlődik. Nemcsak azért, mert a MAFISZ beolvadásával itt azonnal jelentősebb szervezeti erővel rendelkezik, hanem elsősorban azért, mert a munkásság forradalmi erőinek újjászerveződése megy végbe leghamarabb. A KISZ azonban nemsokára a *munkás- és parasztifjúság egységes szervezeteként* fejlődik tovább. Az EPOSZ tagjainak mind nagyobb része kéri felvételét, és egyre több EPOSZ-szervezet jelenti be csatlakozását a KISZ-hez. E folyamat eredményeként az EPOSZ megszűnik; nem hatósági tilalom következtében, hanem annak hatására, hogy helyreáll és megszilárdul a munkás-paraszt szövetség.

A MEFESZ-ben a helyzet nehezebben tisztázódik. Tagjainak többsége jobboldali befolyás alá került. Vezetőik nagy része ellenforradalmár volt, vagy az események során azzá vált, s ezért november 4-e után megszökött. Az MSZMP felvilágosító munkája nyomán és a közrend helyreállításával megindul a politikai és eszmei tisztulás az egyetemi és főiskolai hallgatók körében s a MEFESZ szervezeteiben is. Különösen állhatatos munkát végeznek közöttük az ifjúkommunisták. Sikerül visszaszorítaniuk a jobboldaliakat. Az oktatók és a hallgatók körében végbemenő politikai fejlődés eredményeként a MEFESZ-t mind többen otthagyják; egy részük kéri felvételét a KISZ-be, a MEFESZ pedig elsorvad és megszűnik.

A KISZ megkezdi szervezeteinek létrehozását a középiskolákban is. Ekkor a középiskolások szövetségének szervezetei KISZ-szervezetekké alakulnak, s a külön középiskolás szövetség is megszűnik.

A Kommunista Ifjúsági Szövetség a munkás-, paraszt- és diákifjúság egységes szervezetévé válik. Központi Bizottságában az ifjúság egyes rétegeinek kérdéseivel és mozgalmi ügyeivel külön részlegek foglalkoznak.

A KISZ vonzóerejét növeli, hogy nyíltan a párt ifjúsági szervezeteként lép fel. Az MSZMP tekintélyének erősödése, az MSZMP iránti bizalom növekedése a KISZ szavának erejét is fokozza. Ez vezet a párt mellett álló egységes ifjúsági mozgalom helyreállításához és megszilárdulásához.

*

A párt újjászervezése 1957 elején előrehalad. Az átigazolások során tagjai maradnak az MDP-tagok közül azok, akik a nehéz helyzetben is hűek a kommunista eszmékhez. Az MSZMP-nek nem célja, hogy ismét párttagok legyenek olyanok, akik ugyan rokonszenveznek a párttal, de politikai öntudatuk, eszmei felkészültségük és a szocializmus ügye melletti kiállásuk nem éri el a párttagokkal szemben támasztott követelményt. Nagyon fontosnak tartja megnyerésüket politikája számára, de mint párton kívüli rokonszenvezőket.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1957 februárjában értékelte a konszolidáció addigi menetét s a párt újjászervezésének előrehaladását is. Az MSZMP taglétszáma ekkor már megközelítette a kétszázezret. A februári határozat megállapította, hogy az újjászervezés egészségesen halad előre. Sikerült biztosítani az MSZMP elvi, politikai és szervezeti egységét, és „elérni azt is, hogy pártunk vezető szerepe a Magyar Népköztársaság állami és társadalmi életében mind hatéko-

nyabban érvényesül". Kudarcba fulladt az ellenforradalmi erőknek az a támadása, melynek során „sztálinista" meg „rákosista" jelzőkkel és egyéb módon uszítottak a kommunisták ellen.

A kommunisták egy része még habozik kérni átigazolását az MSZMP-be. Kételyekkel küszködik, mert kisebb-nagyobb mértékben rabja annak a képzelt veszélynek – amit a nyugati rádiók és a hazai ellenforradalmi erők szájpropagandája szüntelenül hangoztat –, hogy a „rákosista" politika tér vissza. A párt vigyáz arra, hogy az ingadozók ne veszélyeztessék többé sorainak egységét, szervezeteinek cselekvőképességét. Az átigazolás feltétele az MSZMP és a forradalmi kormány politikája melletti egyértelmű kiállás. Az Ideiglenes Központi Bizottság türelmi időt biztosít azoknak, akik még nem látják világosan, hogy átigazolásuk kérésével milyen politika mellé állnak. A februári határozat azonban határt szab a türelmi időnek. Megállapítja, hogy a volt MDP-tagok május 1-ig kérhetik átigazolásukat az MSZMP-be régi párttagságuk elismerésével. Ezt követően csak új tagként nyerhetnek felvételt a pártba.

A februári határozat állást foglal az újfajta szektás jelenségekkel szemben, amelyek az átszervezés során sok helyütt keletkeztek és zavarják a párt tömegkapcsolatainak fejlődését. Ezek között veszélyessé vált a párttagok egy részének haragja azokkal a volt MDP-tagokkal szemben, akik nem kérik átigazolásukat. Számos helyen úgy néznek rájuk, mint akik megfutamodtak a csatából, cserben hagyták a forradalmi zászlót. A februári határozat megállapítja: „az MSZMP-t az MDP volt tagságának túlnyomó részével a szocializmus győzelméért vívott hosszú és eredményes közös harc kötelékei fűzik össze". Meg kell értetni az MSZMP egész tagságával, hogy a pártonkívülivé vált MDP-tagok nagy többsége a dolgozóknak olyan rétege, amely a legközelebb áll a párthoz, s amelynek a szocialista célok iránti rokonszenvét az MSZMP lenini politikájával a leghamarabb lehet újra megszilárdítani.

Az átigazolások befejezéséig, tehát május 1-ig az MSZMP taglétszáma 283 000 fölé emelkedik. A tagság túlnyomó többsége korábbi MDP-tag, mintegy 15%-a új tag – nagyrészt fiatal –, aki a munkáshatalom megvédéséért és megerősítéséért vívott küzdelemben vált kommunistává. A párt egésze ismét szilárd politikai erő, melyet az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának leninista politikája és a munkáshatalom megszilárdításában elért nagy sikere forraszt egységbe.

1957. május 1-e nevezetes napja pártunk és népünk történetének. Az MSZMP hívó szavára százezrek vonulnak a párt budapesti nagygyűlésére, megtöltve a Hősök terét és közvetlen környékét. E rendkívül lelkes hangulatú gyűlésen – melynek Kádár János az ünnepi szónoka – a hatalmát megszilárdító dolgozó nép a megvédett szabadság örömével tüntet az MSZMP és a forradalmi kormány, a forradalmi erők új vezérkara mellett, amely kivezette az országot az ellenforradalom okozta zűrzavarból. Hasonló hangulatú május 1-i megmozdulások vannak vidéken is. A résztvevők száma együttesen több mint egymillió. Nagy a politikai jelentősége annak a tetterőnek, amely ekkor a munka frontján is kibontakozik s a májusi demonstrációkban is megnyilvánul. Nagy nyomatékkal adja hírül a világnak, hogy a magyar nép a forradalmi kormány és az MSZMP mögött áll, helyesli döntéseit és intézkedéseit, támogatja a szocialista építés ügyét.

A konszolidáció a vártnál gyorsabb. Ebben elsőrendű szerepe van annak, hogy

a dolgozó nép döntő többsége – azoknak nagyobb része is, akik a revizionista és nacionalista propaganda hatására átmenetileg az ellenforradalmi erők befolyása alá kerültek – a tapasztalatokból gyorsan tanult. Hamar meggyőződött arról, hogy a forradalmi kormány a néphatalom kormánya, a nép érdekeit védelmezi, s a nemzet szocialista jövőjét biztosítja. Értékelte, hogy az MSZMP és a kormány szavainak megfelelően cselekszik, sem nacionalista propagandával, sem tüntetési kísérletekkel nem lehet megfélemlíteni és a tömegekbe vetett hitét megingatni. Világossá vált a korábban megtévesztettek számára az is, hogy a párttal és a forradalmi kormánnyal szembeforduló munkástanácsok, egyes írócsoportok meg más revizionista és nacionalista körök „jó tanácsai" akadályozzák a törvényes rend helyreállítását és a termelőmunkát, gátolják a nemzet további felemelkedését. Az MSZMP és a forradalmi kormány ellen leghangosabban fellépő munkástanácsi és egyéb elemek nagy részéről hamar kitűnt, hogy nagyon is kétes múltú „képviselői" a népnek, sokukról kiderült, hogy régi ellenségei a munkáshatalomnak. A május elsejei országos megmozdulás újabb politikai csapást mért az ellenségre s az ellenforradalom mentegetőire is.

Röviddel ezután, 1957 májusának első felében ül össze az Országgyűlés, hogy meghallgassa az Elnöki Tanács és a kormány beszámolóját az ellenforradalom leveréséért és a népi hatalom megszilárdításáért vívott küzdelemről és a szocialista építés további feladatairól. Jóváhagyja az Elnöki tanács döntéseit, a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány kinevezését és munkájának támogatását. Jóváhagyja a kormány jelentését addigi tevékenységéről és a további tennivalókról. Az Országgyűlés döntése egyezik azzal, amit a dolgozók száz- és százezrei a május elsejei felvonulásokon és gyűléseken kifejeztek.

Nincsenek a képviselőházban azok, akiket a fő felelősség terhel az 1956 előtti szektás politikáért; lemondott mandátumáról Rákosi, Gerő és csoportjuk több tagja, akiket az MSZMP eltávolított a vezetésből. A jobboldali útra tértek és egy-két politikailag megzavarodott képviselő is visszaadta mandátumát. A 298 képviselő közül összesen 28-an távoztak így a Magyar Népköztársaság törvényhozó testületéből. Egy képviselő pedig Nyugatra szökött. A képviselők túlnyomó többségének a néphatalom melletti kiállása megőrizte az Országgyűlés intaktságát; egysége az MSZMP új politikája alapján szilárdult meg.

Az MSZMP 1957 júniusi Országos Értekezlete. A szocialista építés új fellendülésének kezdete

A Magyar Szocialista Munkáspárt 1957. június 27–29-én Országos Értekezletet tart. E tanácskozás olyan időben ül össze, amikor a magyar munkásosztály forradalmi erői az MSZMP vezetésével megszilárdították a népi demokratikus rendszert, mégpedig gyorsabban, mint azt a novemberi nehéz napokban bárki is gondolta volna.

Az 1956-os októberi események teljes élességgel megmutatták, hogy az ellenforradalmi erők – sokirányú támogatást kapva a nyugati imperialista hatalmaktól és a tőkés világ különféle képviselőitől, kihasználva a kommunista párt és a szocialista állam által elkövetett hibákat és a revizionisták messzemenő segítségét –

érhetnek el jelentős átmeneti sikereket és veszélybe kerülhet a néphatalom. Ha a párt egysége a súlyos hibák következtében megbomlik és szervezetei szétesnek, akkor a forradalmi erők akcióképtelenné válnak. A szervezetten fellépő szocialistaellenes erők az imperialista hatalmak segítségével ellenforradalmi diktatúrát teremthetnek a tőkés restauráció céljából. A szocialista országok, a nemzetközi forradalmi mozgalom internacionalista segítsége eredménytelen marad, ha a belső forradalmi erők nem szervezik újjá soraikat, hogy leverjék az ellenforradalmat és megvédjék a munkáshatalmat.

Az 1956. november 4-i fordulatot követő fejlődés viszont meggyőzően bizonyítja, hogy ha van, ha létrejön egy olyan forradalmi centrum, amely világos program alapján harcba hívja a néphatalom minden hívét, akkor a munkásosztály nagy tapasztalatokkal rendelkező forradalmi pártja hamar talpra áll, sorait újjászervezve akcióképességét visszanyeri, és a nép legyőzi az ellenforradalmat. Csak a belső forradalmi erők cselekvőképességének kibontakozása biztosítja, hogy a szocialista országok és a nemzetközi forradalmi mozgalom testvéri támogatása a kívánt eredménnyel járjon, hatékonyan segítse a további imperialista beavatkozás elhárítását és az ellenforradalom szétzúzását.

Néhány tízezer ellenforradalmár november–decemberben Nyugatra szökött. Az imperialista propaganda segítségével magukkal csábítottak mintegy másfél százezer megtévesztett embert is, túlnyomórészt fiatalokat s köztük sok iskolás gyereket. Ez az embertelen és hihetetlenül alattomos csábítás, nemegyszer gyermekrablás, szintén hozzájárult mind a nyugati propaganda, mind pedig a hazai ellenforradalmi erők igazi arculatának lelepleződéséhez. A kicsábítottak egyharmada később visszatér.

Az itthon maradt ellenséges elemek mindjobban elszigetelődnek, mert a félrevezetett emberek túlnyomó része szembefordult megtévesztőivel. A jobboldaliak egyik része beszünteti a harcot és igyekszik meghúzódni, várva a helyzet további alakulását. Másik része csoportokra bomlik, s illegalitásba vonulva tevékenykedik. A harc tehát folytatódik, de más helyzetben. A megerősödött munkáshatalom szilárdan védi a népi demokratikus rendszert mindenkivel szemben, aki ellene támad.

A népi demokratikus rendszer megszilárdulásának szerves része a gazdasági élet rendbehozása. Novemberben az ellenforradalmárok által dezorganizált és megrongált vasúti közlekedést, valamint Budapesten a tönkretett villamosközlekedést kellett helyreállítani. Ezzel párhuzamosan lassan megindult az ipari termelés. Az ellenforradalom közvetlen pusztításai több mint 3 milliárd forint kárt okoztak, s a termelési kiesés még nagyobb veszteséget idézett elő. A bánya- és gyáripari termelés 1956 novemberében az előző évinek 20%-át sem érte el, s decemberben is alig több mint az előző évinek a 30%-a. 1957 első hónapjainak termeléskiesésével együtt az országot ért kár a 20 milliárdot is meghaladta.

A súlyos gazdasági nehézségeket a testvéri országok segítségével sikerült áthidalni. Nagy összegű valutasegélyt adott a Szovjetunió, és jelentős segélyt nyújtott a Kínai Népköztársaság is. Rendkívül fontos árukat kaptunk a szocialista országoktól, különösen a Szovjetuniótól. Az ellenforradalmi erők és külföldi támogatóik arra számítottak, hogy a termelés visszavetése elkerülhetetlenül pénzromláshoz vezet, ami növeli a politikai zavarkeltés lehetőségét. E veszélyt a baráti szocialista országok támogatásával sikerült elhárítani.

Az állami ipar termelése 1957 I. évnegyedében elérte az előző évi januári-szeptemberi termelés havi átlagának 80%-át, a II. évnegyedben pedig 96%-át. Az 1957-es esztendőre átmeneti éves terv készült. Gondoskodni kellett a nemzeti erőforrások nagyfokú összpontosításáról, mert csak így lehetett megfelelő anyagi eszközöket biztosítani a legfontosabb termelési feladatokra. A gyakorlati tennivalókat elvi harc is kísérte; szembe kellett szállni a szocialista tervgazdaság marxi–lenini elvét elutasító revizionista szemlélettel. Csakis az állami irányítás megerősítése és a szocialista tervgazdálkodás útján lehetett biztosítani a gazdasági élet gyors rendbehozatalát. Eközben foglalkozni kellett a gazdaságirányítás módosításával, növelve a vállalati önállóságot.

*

A gyors politikai és gazdasági konszolidáció eredményeként a pártértekezlet idejére már létrejöttek a szocialista építés új fellendülésének feltételei. A pártértekezlet fő napirendi pontja a *Központi Bizottság beszámolója*. Előadója Kádár János, aki elemzi az elmúlt időszak tanulságait, megvilágítja az MSZMP általános politikáját, értékeli eredményeit és foglalkozik a további feladatokkal. A pártértekezlet által egyhangúlag elfogadott határozat jóváhagyja az addig követett politikai irányvonalat.

A határozat megállapítja, hogy „a munkás-paraszt kormány megalakulása a forradalom védelmére történelmileg szükségszerű volt", helyességét az élet gyorsan igazolta. Az ellenforradalom leverésének döntő jelentőségű tényezője a párt újjászervezése, mely az Ideiglenes Központi Bizottság irányításával sikeresen végbement.

A határozat megállapítja továbbá, hogy a munkás-paraszt kormány „a magyar nép legszentebb ügyének: szabadságának védelmében, valamint a szocializmus és a béke általános érdekében járt el", amikor segítséget kért a Szovjetuniótól, hogy „mielőbb leverje az ellenforradalmat, megmentse a népet egy hosszabb polgárháború bekövetkezésétől és elhárítsa az ország kettészakításával is fenyegető háborús veszélyt". A Szovjetunió „a magyar nép igaz barátjaként cselekedett és a proletár internacionalizmus elveiből fakadó kötelességét teljesítette". Segítsége nem csupán a belső ellenforradalmi erők leverését könnyítette meg, „hanem biztosította az ország határait a fegyveres beszivárgással és a katonai betörés veszélyével szemben".

A határozat az ellenforradalmat kiváltó okokat elemezve megerősíti az Ideiglenes Központi Bizottság 1956 decemberi határozatának alapvető megállapításait, és megvilágítja az ellenséges erők taktikájának fő vonásait. Hangsúlyozza, hogy ezek az erők „még nem semmisültek meg teljesen", a nyugati rádiók támogatásával és nyugati irányítással folytatják az ideológiai és politikai zavarkeltést. Folytatni kell tehát a harcot, kíméletlenül meg kell büntetni azokat, „akik bűncselekményeket követtek el, és akik ma is aktívan harcolnak a népi hatalom ellen". A határozat ugyanakkor óv attól, hogy a kisebb hibákat elkövető, megtévesztett dolgozókat ellenforradalmároknak tekintsék.

A határozat nagy figyelmet fordít az ideológiai munkára. Következetes eszmei harcot kell folytatni az osztályellenséggel való megbékélést hirdető revizionista nézetek ellen, melyek követői a frakcióharc, a pártegység megbontása útján „tör-

1957. május elseje a Hősök terén. Bal oldalon, a Népköztársaság útja torkolatában a tribün

A május elsejei nagygyűlés Győrött

AZ MSZMP POLITIKAI BIZOTTSÁGÁNAK TAGJAI – 1957

Kádár János

Apró Antal

Kállai Gyula

Kiss Károly

Marosán György

Az MSZMP 1957. júniusi Országos Pártértekezlete

Biszku Béla

Fehér Lajos

Fock Jenő

Münnich Ferenc

Rónai Sándor

Somogyi Miklós

A megyei küldöttségek egy csoportja

Kádár János beszél 1957. május 9-én az Országgyűlésen

Munkásőrök

vényszerűen az áruláshoz, a burzsoázia táborába való átálláshoz" jutnak el. Az ilyen nézetek képviselőit „ki kell űzni a pártból".

A párt újjászervezése kapcsán a kommunistákat foglalkoztató igen fontos kérdések egyike a pártélet lenini elveinek érvényesítése. Az MDP vezetésében döntő befolyású Rákosi-csoport a személyi kultuszt nagyra növelve, a demokratikus centralizmus elveit megsértve, visszaélt a hatalommal. A revizionisták ebből fegyvert kovácsoltak a demokratikus centralizmus *elve* ellen; ez is része volt frakciós tevékenységüknek, ezzel is rombolták a párt egységét. Sikerült is az ideológiailag kevésbé szilárd emberekben kételyt támasztaniuk a demokratikus centralizmus lenini elvével szemben, mert azok nem látták, hogy a visszás helyzet nem az elvből, hanem éppen annak *megsértéséből* fakadt.

A pártértekezlet határozata állást foglalt e nagy fontosságú kérdésben és kimondja: „a párt életének lenini alaptörvénye a demokratikus centralizmus", s ennek érvényesítése a párt összes szervezeteinek kötelessége. „Jelenleg a fő feladat a tagság jogainak teljes tiszteletben tartása mellett a pártfegyelem erősítése. A kérdések eldöntését megelőző, most kialakult bátor és szabad vita megóvása mellett a legszigorúbban meg kell követelni a határozatoknak megfelelő egységes cselekvést." A határozat utasítja a Központi Bizottságot, hogy „a pártegység védelmében a legsúlyosabb esetekben a legszigorúbb rendszabályokat is alkalmazza, és inkább oszlasson fel a párt politikájával szembeforduló egyes pártszervezeteket, mintsem még egyszer megismétlődjék az, hogy a párt ellenségei és ingatag elemek belülről rombolhassák a párt egységét".

A párt tagságát a munkáshatalom megvédésének és megerősítésének feladatai egyesítik az MSZMP általános politikai irányvonala alapján. Az ellenforradalom kirobbantására vezető okok megítélésében azonban még sokféle vita folyik. Azoknak egy része, akik az események során jobboldali hibákat követtek el, a Rákosi-féle politika kártevéseit hangsúlyozva saját hibáikat igyekszenek csökkenteni és mentegetni. A szektás hibákat elkövetőknek egy része viszont a revizionista árulók bűneinek ostorozásával a szektás politikai hibák elleni fellépéseket próbálja gyöngíteni.

A pártértekezleten Révai József is felszólal. Révai több mint három évtizeden át a párt egyik kiemelkedő vezetője volt. Most úgy vélte, hogy ha a fő veszély a revizionizmus, az ellenforradalmi eszmei és politikai fertőzés leküzdése, akkor e feladat megoldását gátolja az egyidejű éles bírálat a párt korábbi politikájának torzulásaival szemben. A helyzet fel nem ismeréséből eredő, elvileg helytelen és káros állásfoglalását a pártértekezlet határozottan elutasítja. Az MSZMP kétfrontos harcának egyik alaptétele – s ez a tanácskozáson nagy hangsúlyt kapott –, hogy a régi szektás hibák megbélyegzése és felszámolása nélkül a revizionista zavarkeltéssel szemben sem lehet kellő eredménnyel küzdeni. Az MDP vezetésének szektás hibáival való gyökeres szakítás nélkülözhetetlen feltétele volt annak, hogy a párt új lenini politikája kialakuljon, s az újonnan keletkező szektás jelenségek elleni harc nélkülözhetetlen feltétele e politika továbbfejlődésének.

Az országos pártértekezlet kiemelkedő szerepet töltött be a párt szervezeti megszilárdításában is. Az MSZMP taglétszáma ekkor 350 ezer, alig több mint egyharmada az MDP 1956 előtti taglétszámának. A párt mégis erősebb, befolyása nagyobb, mint az ellenforradalom előtti években. Az MSZMP sokkal inkább *élcsapata*

a munkásosztálynak, mint az MDP volt. Tagjai a népi hatalom megvédéséért és megszilárdításáért folyó küzdelemben tömörültek.

Az MSZMP erejének döntő forrása az, hogy az új vezetés a marxi–lenini eszméket sikerrel alkalmazta a magyarországi viszonyokra. Olyan politikát dolgozott ki, amelyet a vártnál gyorsabb konszolidáció gyakorlati eredményei, az MSZMP nyolchónapos harci tapasztalatai meggyőzően igazoltak. Az MSZMP politikája, megnyerve a tömegek bizalmát, megszilárdította a munkásosztály társadalmi vezető szerepét és a munkás-paraszt szövetséget. Így vált a párt ismét a társadalom, az államélet elfogadott és hatékony vezetőjévé.

A pártértekezlet megválasztja az MSZMP új Központi Bizottságát, ami a párt újjászervezésének befejező aktusa. Az ideiglenesség időszaka ezzel lezárul. A Központi Bizottság megválasztja a Politikai Bizottságot. Tagjai: Apró Antal, Biszku Béla, Fehér Lajos, Fock Jenő, Kádár János, Kállai Gyula, Kiss Károly, Marosán György, Münnich Ferenc, Rónai Sándor és Somogyi Miklós. A Központi Bizottság első titkára ismét Kádár elvtárs lett.

Az MSZMP 1957 júniusi Országos Pártértekezlete a kommunisták újjászervezett és történelmi győzelmet aratott pártjának tanácskozása volt. Jelentősége nem kisebb, mint egy pártkongresszusé. Megerősítette az ellenforradalom leverése során kialakított lenini politikai irányvonalat, és hatékonyan hozzájárult e politika továbbfejlesztéséhez.

*

A pártértekezlet után a fejlődés meggyorsul. Ebben nagy szerepet játszik az építőmunka fellendülése. Az 1957-es népgazdasági terv az iparban az 1955. évi szint szoros megközelítését irányozta elő. Az év eleji helyzet nehézségei, továbbá a korábbi irreális tervelőirányzatok visszahatásaként keletkezett túlzott óvatosság miatt az 1957. évi népgazdasági terv gondosan kerül minden esetleges túlfeszítettséget. A tervcélok valóra váltása biztosítja a népgazdaság helyreállítását, de a megnövekedett fogyasztási szinttől a termelési előirányzatok elmaradnak. A fejlődés azonban gyorsabb a tervezettnél, különösen a második félévben. Ennek eredményeként az állami ipar az éves tervet 10%-kal – az 1955. évi szintet 2%-kal – meghaladja. A termelékenység is eléri az évi átlagban az 1955. évit. Az állami ipar ekkor közel 1,1 millió embert foglalkoztat, megközelítőleg ugyananynyit, mint 1955-ben. Az ellenforradalom éppen az állami iparban okozta a legnagyobb közvetlen anyagi kárt, s fejlődésében csaknem kétéves kiesést idézett elő.

1957-ben a szövetkezeti ipar termelési értéke 25%-kal haladja meg az 1955. évit. A KTSZ-ekben dolgozók száma is emelkedett, és megközelíti a 140 ezer főt. A magánkisipar termelése 1957-ben gyorsabban, mintegy 70%-kal túlszárnyalta az előző évit; a magánkisiparosok száma 123 ezer fölé emelkedett, s 25 ezer segédet és tanulót foglalkoztattak. Az MSZMP politikájának megfelelően – a korábbi hibákat e téren is felszámolva – a kormányzat bővíti a kisipar működési lehetőségét.

Az egész ipar termelése 1957-ben 6%-kal haladja meg az 1955. évi szintet. Ebben döntő súlya van az állami szektornak, amely az ipari termelés 82%-át adja, bár részaránya valamivel alatta marad a korábbinak. A mezőgazdaság eredményei a vártnál jobb termés következtében szintén meghaladják az előirányzatot.

Eközben elkészül az 1958–1960-ra szóló *hároméves terv.* „E három év alatt – mondja a pártértekezlet határozata az akkor még készülő terv fő feladatáról – el kell érnünk, hogy saját erőnkből biztosítsuk népgazdaságunk egyensúlyát és egészséges továbbfejlődését." A túlfeszített tervektől való jogos aggodalom a hároméves terv kidolgozása során is némileg túlzott óvatosságot idézett elő. Ennek következtében a termelési előirányzatok elmaradnak a lehetőségektől. Így például a terv a hároméves időszakra az ipari termelés 25%-os, a termelékenység 15%-os és a nemzeti jövedelem 13%-os emelkedését irányozza elő. De már a tervidőszak első évében, 1958-ban az ipar 13%-kal, a termelékenység 9%-kal s a nemzeti jövedelem több mint 6%-kal emelkedik.

Az 1958-as esztendő már a szocialista építés új fellendülésének éve. A tervezettnél gyorsabb fejlődésben fontos szerepet játszik a szocialista munkaverseny, amely sok helyi kezdeményezés nyomán bontakozik ki. A pártbizottságok és a szakszervezeti szervek e kezdeményezéseket felkarolják, vigyázva arra, hogy a munkaverseny szervezésében ne ismétlődjenek meg a régi bürokratikus hibák.

A párt és a kormányzat nem ígér jelentősebb életszínvonalemelést 1958-ra. A már elért színvonal biztosítása a fő feladat, a vezetés ehhez kéri a tömegek aktív közreműködését. Az MSZMP politikájának fontos alapelve, hogy a népnek csak kellően megalapozott ígéreteket szabad tenni. Jobb többet nyújtani a tervezettnél, ha az lehetségessé válik, mintsem kevesebbet az ígértnél. Az első ötéves terv tapasztalataiból ezt a tanulságot is le kellett vonni, nyíltan beszélve róla a párt tagságával és az egész néppel. Az őszinte és igaz szó megértéssel találkozik és azt is eredményezi, hogy a termelési irányzatokat a nép alkotó tevékenysége „korrigálja", túlszárnyalja.

A mezőgazdaságban megerősödött a termelési biztonság. Az egyéni parasztok fokozottabb mértékben igyekeznek hasznosítani a kisparcellás gazdaságok lehetőségeit. Közben növekvő érdeklődéssel tekintenek a termelőszövetkezetekre, amelyek konszolidálódnak, s különösen a szántóföldi növénytermesztésben már túlszárnyalják az egyéni gazdaságokat. Az állam hatékonyan segíti a szövetkezeteket, de a segítség jellege a korábbival szemben megváltozott. A jövedelemkiegészítő segélyek háttérbe szorulnak, a termelés korszerűsítését, a nagyüzemi gazdálkodás kifejlesztését célzó támogatás válik döntővé, csaknem kizárólagossá. A kilépettek egy része visszatér a termelőszövetkezetbe.

Az 1957–1958-as évek nagyon jelentős eredménye az is, hogy bevált az állami termékbeszerzés új módja: a szerződéses felvásárlási rendszer. A felvásárló szervek több terményt tudnak beszerezni, mint a korábbi begyűjtési rendszerrel. Bebizonyosodott, hogy nemcsak a kötelező beszolgáltatás révén lehet biztosítani a szocialista állam terményszükségletét, hanem szabadabb áruforgalom útján is. A szerződéses felvásárlási rendszer fontos szerepet játszik a termelőszövetkezetek erősödésében is, kiszélesíti annak lehetőségét, hogy a közös gazdaságok megszilárdulásával az áruforgalom tovább fejlődjék. Ez a lehetőség kedvezően hat a parasztok gondolkodására, segíti azoknak a tudati feltételeknek az érlelődését, amelyek a termelőszövetkezeti mozgalom nagyobb arányú fellendüléséhez szükségesek.

Az MSZMP, a forradalmi kormány és a munkás-paraszt szövetség melletti nagyszerű demonstráció volt az 1957. augusztus 20-i kisújszállási parasztnagygyűlés. A Tisza-vidék számos városából és községéből jöttek e gyűlésre, hitet téve

a néphatalom és az országépítő munka folytatása mellett. Dobi István és Kádár János beszélt az egybegyűltekhez, s rádió útján az ország népéhez is. „Ennek a Tisza-tájnak az emberei – mondotta Dobi, visszaemlékezve az ellenforradalom nehéz napjaira –, szövetkezeti és nem szövetkezeti parasztok vegyesen, a legelsők között érkeztek fel hozzám a vidékről az Országházba, fegyvert kérve, hogy részt vehessenek az ellenforradalmi erők megsemmisítésében." Kádár János átfogóan ismertette a párt és a kormány politikáját, és részletesen szólt mezőgazdasági politikájáról is. A nagygyűlés, az ország parasztságának hangulatát kifejezve, mind a kormány általános politikáját, mind mezőgazdasági politikáját nagy egyetértéssel fogadta.

A munkáshatalom megszilárdításában fontos szerepe van az MSZMP *szövetségi politikájának*, mely a népi hatalom minden hívének nemzeti összefogását hirdeti a népi hatalom minden ellenségével szemben. E politika jegyében szerveződik újjá a *Hazafias Népfront*. „A kommunisták és pártonkívüliek együttműködésének ezt a formáját – mondja a júniusi pártértekezlet határozata a népfrontról – széles körűen ki kell bontakoztatni mind a tanácsok, mind pedig a különböző gazdasági, kulturális és tudományos szervek munkájának elősegítése, mind pedig az ország általános politikai életének kifejlesztése érdekében."

A népfront megtestesíti a szocializmust építő munkások, értelmiségi dolgozók és termelőszövetkezeti parasztok összefogását az egyénileg dolgozó parasztokkal és mindazokkal, akik támogatják a népi demokratikus rendszert, tudomásul veszik a munkáshatalom szocialista céljait és segítik országépítő munkáját.

A népfront az MSZMP vezetésével, a szakszervezetek, a KISZ és más társadalmi szervezetek részvételével szerveződött újjá. Teret biztosít soraiban a tudomány és a kultúra képviselőinek, függetlenül attól, hogy kommunisták vagy pártonkívüliek, az egykori koalíciós pártok tagjainak, az egyházak képviselőinek és általában mindazoknak, akik részt kívánnak venni az MSZMP által vezetett országépítő munkában. A népfront munkájában részt vesznek a magyarországi nemzetiségi dolgozók – németek, délszlávok, szlovákok és románok – szövetségei is.

A népfront nem tömegszervezet, hanem mozgalom, amely támaszkodik a tömegszervezetekre. Kifejlődik a megyei, járási, városi, városi-kerületi és községi népfrontbizottságok országos hálózata, amelynek munkáját a Népfront Országos Tanácsa, illetve annak titkársága fogja össze. A helyi népfrontgyűlések, illetve a területi népfrontértekezletek 1958 elején a politikai élet általános fellendülése közepette újjáválasztják a népfrontbizottságokat. Ezek munkájába számottevő új erők kapcsolódnak be.

A politikai élet fontos eseménye 1958 novemberében az új országgyűlési és tanácsválasztás. A népfront által összehívott választási gyűléseken fogadják el a jelölteket, kommunistákat és pártonkívülieket, mint a népfront jelöltjeit. Mintegy négymillió ember részvételével döntenek több mint százezer tanácstag, és több száz nagygyűlésen az országgyűlési képviselők jelöléséről.

A novemberi országgyűlési és tanácsválasztások előkészítése és megtartása az imperialista propaganda és a belső ellenség zavarkeltő kísérletei elleni harcban történik. A nyugati rádiók propagandája úgy próbál lelket önteni elcsüggedt híveibe, hogy tagadja a munkáshatalom megszilárdulását. Régi szólamaik már csődöt mondtak, de ők még rabjai saját propagandájuknak, és nehezen tudják

kialakítani a megtévesztés új módszereit. A választások alkalmával a szavazás bojkottját hirdetik. A bojkottpropaganda azonban már a jelölőgyűlések alkalmával is teljesen csődöt mond, s ugyanez ismétlődik meg a választásokon is.

Az országgyűlési és tanácsválasztásokon közel 6,5 millió választó, a szavazásra jogosultak 98,4%-a vesz részt, s a népfront jelöltjei megkapják a leadott szavazatok több mint 99%-át. Az érvénytelen és az ellenszavazatok együttes száma alig haladja meg a hatvanezret. Nagy sikere ez a népi demokratikus rendszernek, a munkáshatalomnak, az MSZMP-nek és a Hazafias Népfrontnak.

•

A szocialista építés új magyarországi fellendülése támaszkodik a nemzetközi forradalmi erők előretörésére. 1957-ben megtorpant a világreakció előző évben indított antikommunista hadjárata, és megtorpant a nemzeti felszabadító mozgalmak elleni több akció is. A nemzetközi forradalmi és antiimperialista mozgalomban új fellendülés kezdődött.

Az imperialisták általános antikommunista hadjáratának 1956-ban a magyarországi ellenforradalmi lázadás kirobbantása volt a csúcspontja. Viszont a lázadás leverése és a népi demokratikus rend gyors megszilárdulása jelentős szerepet töltött be a nemzetközi reakció rohamának visszaverésében. Hiúnak bizonyultak a lengyelországi eseményekhez fűzött imperialista remények is. A lengyel testvérpárt – melynek vezetése 1956 októberében újjáalakult, és élére Wladisław Gomulka került – határozottan szembefordult a régi hibákkal, s ugyanakkor útját állta annak, hogy az ellenforradalmi erők a hibák elleni fellépések ürügyén a munkáshatalom létét veszélyeztessék. A jobboldali roham visszaverésével Lengyelországban is megszilárdult a népi demokratikus rend.

A szocialista tábor országai szorosabbra zárták soraikat, az egységük megbontására irányuló imperialista kísérleteket meghiúsították, gazdasági fejlődésük gyors ütemben folytatódik. Növekvő segítséget nyújtanak a függetlenségükért harcoló népeknek. Ennek, s különösképpen a Szovjetunió fellépésének nagy szerepe volt abban, hogy az izraeli agresszorok 1957 elején kénytelenek voltak kivonulni a Sinai-félszigetről, ahová az előző év őszén angol és francia segítséggel behatoltak. A NATO-hatalmak 1957-ben a haladó irányban fejlődő Szíriát fenyegették fegyveres támadással, felvonultatták határai mentén a török haderőt, de a Szovjetunió fellépése visszakozásra késztette az agresszorokat.

1957 augusztusában megjelent, elsőnek a világon, a szovjet interkontinentális rakéta, és *1957 novemberében felbocsátották az első szovjet szputnyikot*, a világ első műholdját. Kezdetét vette a világűrkutatás új korszaka, melyet a szovjet tudomány és technika fejlődése nyitott meg. Ez nagy hatást gyakorolt a nemzetközi közvéleményre. Lelkesedést váltott ki a szocialista országokban és az egész haladó emberiségben, viszont nagy nyugtalanságot keltett az imperialisták táborában. Mindez kedvez a két világrendszer békés egymás mellett éléséért és a gyarmatrendszer felszámolásáért küzdő erőknek.

A nemzetközi forradalmi mozgalom új fellendülése idején, *1957 novemberében a kommunista és munkáspártok két nagy jelentőségű tanácskozást tartanak Moszkvában.* Az egyik a szocialista országok kommunista pártjainak, a másik pedig a világ

különböző országaiban működő 65 testvérpártnak az értekezlete. Az előbbin minden szocialista ország pártja képviseltette magát, kivéve a jugoszláv pártot, mely ezen a tanácskozáson a meghívás ellenére nem vett részt, de a 65 párt értekezletébe bekapcsolódott.

A szocialista országok testvérpártjainak értekezlete *Nyilatkozatot* fogadott el, amely a nemzetközi kommunista mozgalom nagy jelentőségű elvi okmánya. E dokumentum a világhelyzetet elemezve megállapítja, hogy „korunk alapvető tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet", s a világfejlődés menetét a „két ellentétes társadalmi rendszer közötti verseny alakulása és eredményei határozzák meg". A Nyilatkozat magáévá teszi az SZKP XX. Kongresszusának több alapvető megállapítását. Ezek között legfontosabb az a tétel, hogy a háború többé nem végzetszerűen elkerülhetetlen, a béke erői együttes küzdelmükkel megakadályozhatják egy új világháború kirobbantását. A Nyilatkozat megerősíti a két rendszer békés egymás mellett élésének lenini elvét. Állást foglal továbbá amellett is, hogy a fegyveres felkelés nem egyedüli útja a forradalom győzelmének; korunk viszonyai között egy sor tőkésországban lehetővé válhat, hogy a forradalmi erők fegyveres felkelés nélkül hatalomra jussanak és végrehajtsák a társadalom forradalmi átalakítását.

A 12 szocialista ország testvérpártjainak Nyilatkozatát – amelyet a kommunista és munkáspártok túlnyomó többsége magáévá tesz – kiegészíti a 65 testvérpárt által elfogadott *Békekiáltvány*. E felhívás együttes küzdelemre szólítja fel a világ népeit a fegyverkezési hajsza ellen, az atom- és hidrogénfegyverek betiltásáért, a nyugatnémet revansista erők felfegyverzése ellen. Síkraszáll a kollektív biztonsági rendszer létesítéséért, a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett éléséért. „Mi kezet nyújtunk minden jóakaratú embernek – mondja a kiáltvány. – Szabadítsuk meg közös erővel a népeket a fegyverkezés terhétől, amely sújtja őket. Szabadítsuk meg a világot a háború, a halál és a pusztulás veszélyétől."

Az 1957-es Moszkvai Értekezlet demonstrálta a világ előtt a szocialista országok szilárd összefogását. Ez az összefogás fokozta a Nyilatkozat elvi megállapításainak politikai hatását. A tanácskozás jelentősen ösztönzi a szocialista országok és az imperializmus ellen küzdő más népek közötti kapcsolatok fejlődését.

Ebben az időben különösen az arab népek antiimperialista küzdelme fejlődik tovább. Egyiptom és Szíria összefog az imperialista nyomással szemben. Az algériai nép folytatja fegyveres szabadságharcát a francia gyarmatosítók ellen. 1958 júliusában az iraki forradalom megbuktatja az imperialistákat kiszolgáló rendszert. Az amerikai földrészen pedig a kubai népforradalom bontakozik ki, mely Fidel Castro vezetésével 1958 végére megdönti az amerikai imperialisták által támogatott reakciós rendszert. A tőkés világ legerősebb hatalmával, az Amerikai Egyesült Államokkal farkasszemet nézve, népi hatalom létesül a nyugati féltekén, s ez különösen nagy hatást gyakorol a latin-amerikai országokra.

*

Az imperialista hatalmak különböző akciókkal próbálják megállítani a nemzetközi forradalmi mozgalom új fellendülését, s e kísérleteik állandó tartozéka az

antikommunista propaganda. E célból továbbra is igyekeznek felhasználni az ENSZ-ben és az ENSZ-en kívül az úgynevezett „magyar kérdést", támadva a Szovjetuniót, amiért 1956-ban segítséget nyújtott népünknek, és útját állta a nyugati intervenciónak. A NATO-országok nehezen ismerik be magyarellenes terveik teljes kudarcát. Az 1956-ban hozott törvénytelen ENSZ-határozat ürügyén újra és újra a világszervezet napirendjére erőszakolják a „magyar kérdést", remélve, hogy továbbra is propagandahasznot húzhatnak belőle. A valóság azonban az, hogy a Magyar Népköztársaság törvényes rendjének megszilárdulása és a szocialista építés új fellendülése 1958-ra már kiütötte a nemzetközi reakció kezéből azt a fegyvert, amelyet az ellenforradalomból 1956-ban kovácsolt.

A szocialista építés új fellendülése hazánkban nagy győzelme a magyar népnek, a szocialista világnak és a nemzetközi kommunista mozgalomnak.

A SZOCIALISTA ÉPÍTÉS ÁLTALÁNOS FELLENDÜLÉSE. A TERMELŐSZÖVETKEZETI MOZGALOM KIBONTAKOZÁSA ÉS GYŐZELME. A SZOCIALIZMUS ALAPJAINAK LERAKÁSA

1959–1962

A munkáshatalom politikai és gazdasági megszilárdulását a szocialista építés fellendülése követi. Az ipar fejlődése gyorsabb a tervezettnél. A mezőgazdaság szövetkezeti útra térése a vártnál hamarabb megtörténik, és olyan sikerrel, amely felülmúl minden várakozást. Jelentős eredmények születnek a társadalmi élet különböző területein. *Befejeződik a szocializmus alapjainak lerakása*, a szocialista építés fejlettebb szakaszba lép.

Az 1958–1960. évi hároméves népgazdasági terv eredményei

1957-ben a népgazdaság rendbehozatalának és a gazdaságpolitika felülvizsgálatának körülményei között nehéz lett volna öt évre szóló tervet kidolgozni, ezért készült hároméves terv. Az 1958. évi eredmények azt mutatták, hogy a fejlődés gyorsabb a vártnál; erről tanúskodnak az 1959–1960. évi eredmények is.

Az állami és szövetkezeti ipar termelése 1960-ban a tervezett 23%-kal szemben 40%-kal haladja meg az 1957. évi szintet. Üzembe helyezték a Dunai Vasmű meleghengerművét, I. számú martinkemencéjét és II. kokszoló blokkját, a Tiszapalkonyai és a Pécsi Hőerőművet, a Borsodi Vegyi Kombinátot és több más gyárat; számos régi üzem jelentősen bővült. A magánkisipar csökkent, s részaránya 1960-ban nem éri el az egész ipari termelés 3%-át.

Az ipari fellendülés tehát teljes egészében a szocialista ipar növekedéséből származik. A nehézipari ágazatok termelése együttesen 49%-kal emelkedett, ezen belül a gépiparé 63%-kal. A villamos- és híradástechnikai gépeket, valamint a műszereket gyártó ágazatok együttes aránya a gépiparon belül 23,8%-ról 27,6 %-ra emelkedett. Kifejlődött a televíziós vevőkészülékek, valamint a háztartási elektromos gépek – mosógép, hűtőgép, porszívó – gyártása. A mezőgazdasági gépek termelése megduplázódott. A közlekedési gépek gyártása is az átlagosnál gyorsabban növekedett; ugyanakkor a hazai dieselmozdony-gyártás kifejlesztése nem sikerül.

A könnyűipari ágazatok együttes növekedése mérsékeltebb, de így is igen jelentős: 36%-kal múlta felül a három év előtti szintet. A könnyű- és a nehézipar tömegfogyasztási cikkeket gyártó ágazatainak fellendülése elősegíti a lakosság megnövekedett szükségleteinek kielégítését.

A mezőgazdaság évi átlagos termelése 1958–1960-ban 10–11%-kal haladja meg az 1955–1957-es évek átlagát. E növekedést különösen jelentőssé teszi az, hogy a falvakban ebben az időben nagy társadalmi átalakulás ment végbe. Ezt a hároméves terv sikere nagymértékben segítette. A mezőgazdaság 19 ezer traktort és sok más gépet kapott. Az egy hektár szántóra jutó műtrágya 1960-ban hatóanyagban elérte a 31,5 kg-ot, szemben az 1957. évi 15 kg-mal, tehát közel a kétszeresére emelkedett.

A nemzeti jövedelem a tervezett 13%-kal szemben 22%-kal, a termelékenység az állami iparban 15% helyett 20%-kal emelkedett a három év alatt.

A hároméves terv a munkások és alkalmazottak reálbérének 6%-os növekedését irányozta elő. A fő feladat az, hogy hazai erőforrásokból biztosítsuk az 1957-ben megemelt életszínvonalat, illetve szerény növelését. A termelési tervek s egyben a termelékenységi előirányzat túlszárnyalása lehetővé tette a keresetek kiegészítését jelentős nyereségrészesedéssel; ennek révén a munkások és alkalmazottak reálbére 1960-ban nem 6%-kal, hanem 10%-kal haladja meg a három év előttit. Az egy főre eső jövedelmet növelte a családi pótlék és a nyugdíjak némi emelése is.

A hároméves terv időszakában 180 ezer lakás, több mint két és félezer általános és középiskolai tanterem épült. Az általános iskolába járók száma 1960-ban 10%-kal a középiskolásoké több mint 50%-kal, a felsőfokú tanintézetek hallgatóinak száma 22%-kal haladta meg a három év előttit. A társadalombiztosítás már kiterjed a lakosság 85%-ára; a kórházi ágyak száma 2500-zal, az orvosok száma 1500-zal nőtt.

A gazdaságpolitika nagyon fontos kérdése, hogy az ipar szerkezete, vagyis ágazati összetétele az ország adottságainak megfelelően alakuljon. Ez hosszan tartó folyamat, mert az ipar meglevő szerkezete is egy adottság, amelyre a további fejlődés épül. Az ágazati összetétel változása elsősorban az új beruházások révén oldható meg. E téren a hároméves terv eredményei az első lényeges lépéseket jelentik.

A hároméves terv végrehajtása során megszilárdulnak azok a változások, amelyek az irányítási rendszerben 1957-ben bekövetkeztek. A gazdaságirányítási rendszer módosulását az iparban a központi tervmutatók jelentős csökkentése, a vállalati önállóság ennek megfelelő növelése és más olyan intézkedések eredményezik, amelyek fokozzák a vállalatok érdekeltségét a termelés fejlesztésében. Ez utóbbiakhoz tartozik a részesedés biztosítása a terven felüli vállalati nyereségből. A mezőgazdaság irányításában a tervfeladatok végrehajtásának utasításos rendszere még nagyobb mértékben csökkent. A kötelező termékbeszolgáltatás felváltása a szerződéses felvásárlás rendszerével már egymaga is az irányítás jelentős módosulását eredményezte.

*

A szocialista ipar fellendülésében jelentős tényező a munkaverseny, mely 1957-ben újra megindult, majd ebből kifejlődött *a szocialista brigádmozgalom*. Célja: összefogás és helytállás a munkában a nagyobb teljesítményért és a termékek jobb minőségéért, összefogás a szocialista szellemű társadalmi együttélés és a művelődés fejlesztésében. E cél szimbóluma a „szocialista brigád" cím elnyerése. A mozgalmat 1958 decemberében az üzemekben kezdeményezték, a Szovjet-

unióban kibontakozott kommunista munkabrigád-mozgalom ösztönző hatására. Élén kommunisták álltak. Lelkes kezdeményezésüket bátorították az MSZMP helyi szervezetei és a területi pártbizottságok; a szakszervezetek a mozgalom továbbfejlődését a verseny közvetlen szervezésével, iparági és országos irányításával segítették. 1960-ban már 40 ezer brigád vesz részt a munkaversenyben; közülük ekkor 3 ezer elnyerte, 10 ezer pedig versenyez a „szocialista" címért. 1962-ben viszont immár 7 ezer brigád viseli e megtisztelő címet, és 22 ezer versenyez érte.

A szocialista brigádmozgalom a munkaverseny fő formája lett, százezrek mozgalma, a szocializmust építő ember fejlődésének új hajtása. A mozgalom az iparban kezdődött és átterjedt a népgazdaság más ágazataira is. Létrejöttében és fellendülésében kifejeződik a dolgozók egyetértése az MSZMP politikájával, a szocialista építés céljaival.

Az MSZMP politikájának megfelelően alakult, fejlődött a párt munkamódszere is. Ennek rendkívül fontos jellemvonása a párt és a kormányzat által kitűzött célok elfogadtatása a lakosság döntő többségével, és a dolgozók mozgósítása a célok valóra váltásáért. Mindehhez kell a jó tájékozódás és tájékoztatás az alsóbb szervektől a felsőbb szervekhez és fordítva. Elengedhetetlen követelmény az is, hogy növekedjék a párt középszintű és alsóbb szerveinek kezdeményezőkészsége és lehetősége az országos és a helyi feladatok kellő összekapcsolására; ettől nagymértékben függ a helyi erők fokozottabb mozgósítása, a párt általános irányvonalának hatékony helyi érvényesítése. A helyes lenini politika az alapja annak, hogy a felső szervek döntései ne csak kötelezőek legyenek, hanem azokat meggyőző érvekkel fogadtassák el az alsóbb szervekkel; ez segíti a tagságot abban, hogy a párt állásfoglalásait a tömegekkel elfogadtassa. Az MSZMP munkastílusának is szerepe van a fejlődés gyorsulásában.

A termelőszövetkezeti mozgalom fellendülése és győzelme

1958 végére létrejöttek a termelőszövetkezeti mozgalom új fellendülésének politikai és morális feltételei. Ebben rendkívül jelentős szerepe van az MSZMP agrárpolitikájának. Az 1956 előtti falusi politikát megváltoztató első döntéseket – melyek legfontosabbika a terménybeszerzési rendszer és a termelőszövetkezeti politika gyökeres módosítása – az agrárpolitika egészének alapos felülvizsgálata követte.

A részletes irányelveket tartalmazó határozatot: az „Agrártéziseket" a Központi Bizottság még 1957 júliusában fogadta el. E határozat hangsúlyozza, hogy az egyéni parasztság termelőszövetkezetekbe tömörítése változatlanul a párt egyik alapvető célja. Várható – állapítja meg a határozat –, hogy a földmunkások s a négy holdnál kevesebb földdel bírók könnyebben fognak belépni a szövetkezetbe. A termelőszövetkezeti mozgalom fellendülésében azonban jelentősebb tényező a 4–8 holdas gazdasággal rendelkező kisparasztság, melynek létszáma 1957-ben meghaladja a 450 ezret. Az irányelvek számolnak azzal, hogy a meglevő közös gazdaságok erősödésének hatására ez a paraszti réteg is könnyebben megnyerhető. A középparaszti gazdaságok száma meghaladja a 250 ezret, a 15 holdon felüli

paraszti gazdaságoké pedig eléri az 58 ezret. Az utóbbiak túlnyomó többsége szintén középparaszti gazdaság, bár jórészt az egykori kulákbirtokok szűkülése következtében vált azzá.

Az 1957 júliusi agrárpolitikai határozat számol azzal, hogy a termelési biztonság megszilárdulásával a középparaszti gazdaságok megerősödnek, ami a kapitalista tendenciák növekedését is magával hozza. Ezért termelési tevékenységük ösztönzése mellett megfelelő állami intézkedésekkel korlátozni kell a spekulációs tendenciákat.

Az agrárpolitikai határozat megállapítja, hogy a meglevő közös gazdaságok erőire – tehát az állami gazdaságokra és a termelőszövetkezetekre –, valamint a földmunkásokra és a négy holdnál kevesebb földű parasztokra támaszkodva „mindent el kell követni a parasztság igazi derékhadának, a kis- és középparasztoknak a megnyeréséért". Leszögezi azt is, hogy a falu szocialista átalakításának „fő útja a mezőgazdasági termelőszövetkezet", vagyis a *magasabb típusú szövetkezet*. Ebben közösen használják az alapvető termelőeszközöket, a szántóföldek közös művelése mellett közös a kertészetük, az állattenyésztésük; közös terv szerint gazdálkodnak, közös beszerzést és értékesítést folytatnak, s jövedelmük túlnyomó részét a *végzett munka* arányában osztják el. A határozat megállapítja, hogy a magasabb típusú szövetkezetek mellett fel kell karolni az alacsonyabb típusú termelési társulásokat, amelyek kezdetben esetleg csak a szántóföld megművelését végzik közösen, majd fokozatosan kiterjeszthetik az együttes gazdálkodást más területre is. A határozat azzal számol, hogy az erősen tulajdonosi beállítottságú középparasztokat főleg az egyszerűbb szövetkezeti formák számára lehet megnyerni.

A határozat rámutat arra, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek létrehozása jelentős beruházásokat igényel, amelyeket „egyedül paraszti eszközökből sem a kapitalizmus, sem a szocializmus viszonyai között megvalósítani nem lehet. Szocialista viszonyok között ez azt jelenti, hogy az államnak jelentős összegeket kell fordítania a szövetkezeti nagyüzemek létrehozására."

1957-ben egészséges verseny indult meg az egyéni paraszti gazdaságok és a termelőszövetkezetek között. 1958-ban a termelőszövetkezetek a fő veteményes termésátlagában általában túlszárnyalják az egyéni gazdaságokat. Őszi búzából hektáronként 14,6 mázsát értek el, míg az egyéni gazdaságok 11,5 mázsát. Kukoricából a termésátlaguk azonos. Burgonyából a szövetkezetek termésátlaga kismértékben, cukorrépából jelentősen nagyobb, mint az egyéni gazdaságoké, takarmánynövényekből és kerti veteményekből viszont még az egyéniek eredménye a jobb.

Az eredmények azt mutatják, hogy a termelőszövetkezetek – melyeknek tagjai többségükben egykori agrárproletárok és szegényparasztok – a földművelésben elérték és elhagyták a középparaszti gazdaságok termésátlagát, s lényegesen túlhaladták a 8 holdon aluli kisparaszti gazdaságokét. A szövetkezeti családok tiszta jövedelme a kisegítő háztáji gazdaságokból származóval együtt meghaladja a kisparaszti családok tiszta jövedelmét. A termelőszövetkezet jobb létfeltételeket biztosít és új emberi kapcsolatokat fejleszt. Véglegesen megszabadítja tagjait a földért való harctól, amelyet annyi viszály kísért, s amely sokszor testvért testvérrel is szembeállított.

A közös gazdaságok erősödésének hatására 1958-ban közel 20 ezer új tag lépett be a mezőgazdasági termelőszövetkezetekbe, s ezek együttes taglétszáma kereken 140 ezerre emelkedett. Emellett az alacsonyabb típusú szövetkezeti csoportok taglétszáma 1958 végén kereken 29 ezer. A szántóföld 14,6%-a tartozik ekkor a szövetkezeti szektorhoz. A szövetkezetellenes agitáció hatása csökken, a közös gazdaságok vonzereje növekszik. Ez egyik nagyon lényeges megnyilvánulása annak, hogy megszilárdult a munkás-paraszt szövetség, megerősödött az MSZMP és a forradalmi kormány iránti bizalom a falu dolgozóiban.

A párt Központi Bizottsága 1958 decemberében tárgyalta a termelőszövetkezetek helyzetét, és továbbfejlesztésükről nagy jelentőségű döntést hozott. Megállapította, hogy „a politikai és gazdasági helyzet lehetővé teszi a termelőszövetkezeti mozgalomnak az eddigieknél gyorsabb fejlődését már az 1959-es év folyamán". Az ugrásszerű fejlődés feltételei – mondja a határozat – ma még nincsenek ugyan meg, de „belátható időn belül ezek a feltételek is biztosíthatók". Ismételten leszögezi, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezése „egész társadalmunk alapvető érdeke", s e nagy feladatot *a mezőgazdasági termelés egyidejű növelése mellett* kell végrehajtani.

A termelőszövetkezeti mozgalom gyorsabb fejlődése szemléleti egységet is követel. Az 1957-es agrárpolitikai tézisek egyes megállapításainak értelmezése nem volt egységes, s a szövetkezeti mozgalom erősödésével a szemléleti különbségek felszínre kerültek. Voltak, akik tagadták, hogy a *kettős feladat* megoldható, hogy a falu átszervezésével egyidejűleg a mezőgazdasági termelés fokozható; azt tartották, hogy az átszervezés szükségszerűen a termelés átmeneti csökkenésével jár, amit tudomásul kell venni. E kételkedők másik része a termelőszövetkezeti szervezésben halogató álláspontra helyezkedett, amit azzal indokolt, hogy a termelés emelkedését „nem szabad a szocialista átszervezés kedvéért kockára tenni". A Központi Bizottság 1958 decemberi határozata e felfogásokat elutasítja. Hangsúlyozza, hogy csakis a szocialista átszervezés útján léphetnek korszerű nagyüzemi gazdaságok a kisparcellás gazdaságok helyére.

A határozat elutasítja azokat a nézeteket is, amelyek szerint csak tökéletesen felszerelt, anyagilag jól ellátott termelőszövetkezeteket szabad szervezni, s a szervezés ütemét attól kell függővé tenni, hogy az állam az adott esztendőben hány mezőgazdasági nagyüzem felszerelését tudja vállalni. Az *állami segítség* valóban nagyon fontos feltétele az átszervezésnek, de nem kevésbé fontos az is, hogy maguk a parasztok saját termelőeszközeik egyesítésével és saját erőfeszítéseikkel milyen mértékben gyorsítják e folyamatot. Ha a termelőszövetkezeti mozgalom fellendülése gyorsabb a vártnál, az előzetesen tervezettnél több állami segítséget kell nyújtani a szövetkezeteknek.

Eltérő nézetek vannak a *szövetkezeti formák* kérdésében is. Egyesek mellőzni kívánják az alacsony típusú szövetkezeti csoportok szervezését; attól félnek, hogy ezek elterjedése bomlasztaná a meglevő magasabb típusú szövetkezeteket. Mások, a fokozatosság elvét túlhangsúlyozva, az alacsonyabb formákat helyezik előtérbe; nem bíznak abban, hogy a parasztok zöme rögtön a magasabb szövetkezeti formát választja. A sajtóban és a rádióban 1957–1958-ban főleg ez a nézet kapott hangot. A Központi Bizottság ismételten hangsúlyozza, hogy a szövetkezeti mozgalom nálunk a meglevő szövetkezetekre támaszkodik, és fő formája a magasabb típusú

termelőszövetkezet marad. Nem szabad azonban elzárkózni az alacsonyabb formáktól sem; különösen a hegyvidéken vagy más olyan területeken, ahol egyelőre még nagyon nehéz jól működő fejlettebb típusú szövetkezeteket teremteni.

Vannak végül olyanok – a régi szektás szemlélet rabjai –, akik azt tartják, hogy az egyéni parasztokat jövedelmük jelentős részének elvonásával kell rászorítani a szövetkezetbe lépésre. A Központi Bizottság határozottan elutasítja ezt a felfogást, mely csak azt eredményezné, hogy az egyéni parasztság bizalma a párt és a kormányzat iránt – ami a szövetkezeti mozgalom fellendülésének egyik fő politikai feltétele – ismét megrendül.

A határozat feladatul tűzi ki a szövetkezeti propaganda erősítését, a meglevő szövetkezetek hatékony segítését s az újak alakításának gondos előkészítését. Kimondja, hogy ennek elősegítésére a városokból a falvakba kell küldeni 500 elvtársat, akik önként, pártmegbízatásból vállalják a feladatot. Az állami szervekből is a szakemberek százait kell a falvakba küldeni e munka segítésére. A határozat kimondja, hogy „minden megyében 50–100 jól képzett kommunistából aktívacsoportot kell szervezni", amelynek feladata, hogy segítse a községi vezetőket a szövetkezet-szervezésben és az agitációban. A községi pártszervezetek feladatává teszi, hogy a tanácsokkal együtt szervezzenek 20–40 főből álló bizottságokat, készítsék el terveiket, „termelőszövetkezetek alakítására vagy a meglevő szövetkezetek bővítésére".

A határozat nagy figyelmet fordít az állami támogatás fokozására is, amelynek iránya változatlanul elsősorban a termelési tevékenység fejlesztése. Feladatul tűzi ki a *termelőszövetkezetek patronálásának* megszervezését is.

Az 1958 decemberi határozat az MSZMP egyik kiemelkedő jelentőségű harci okmánya. Elvi és politikai egységet teremtett a napirendre kerülő forradalmi feladat kérdéseiben, elvi és gyakorlati útmutatást adott e feladat megoldásához.

*

A Központi Bizottság számol azzal, hogy az átszervezés üteme szükségszerűen eltérő lesz a megyék között, s a megyéken belül az egyes járásokban is. Nem állapít meg számszerű átszervezési feladatokat, hanem irányelveket és gyakorlati útmutatásokat ad. A megyei pártbizottságoknak kell elkészíteniük a megyei terveket, együtt a megyei tanácsok vezetőivel, a helyi javaslatok és tervek figyelembevételével. A Központi Bizottság szervei, a Politikai Bizottság és a Titkárság ellenőrzi a terveket, s a megyei pártbizottságokkal megbeszélve helybenhagyja vagy módosítja, több esetben valamelyest mérsékli azokat.

A termelőszövetkezeti agitáció és szervezés 1959 januárjában indul, s a mozgalom a vártnál nagyobb lendületet vesz. Különösen nagy eredményt ér el Győr-Sopron és Szolnok megye, ahol az átszervezés márciusban már a befejezéshez közeledik. 1959 tavaszára a meglevő termelőszövetkezetek bővülése és újak alakulása során több mint 340 ezer új tag lép a szövetkezetekbe, s a szövetkezeti szántóföldek részaránya az országban 14,6%-ról 36%-ra emelkedik.

A mozgalom fellendülésében jelentős szerepet játszik az állami támogatás. Az állam beruházási és egyéb hitelekkel, géphasználati díjkedvezménnyel, műtrágya-árengedménnyel stb. segíti a nagyüzemi gazdaságok szervezését. A szövet-

kezetbe lépő parasztok bevitt javaikért térítést kapnak; ennek összegéből levonják a kötelező hozzájárulást a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz.

Nagy hatással vannak a parasztokra a szociális intézkedések is. Ezek egyike a *földjáradék* kötelező fizetése a bevitt földek után. Ez különösen fontos az idős parasztemberek számára, akik rendszeres munkát nehezen vagy már egyáltalán nem végeznek. Ide tartozik az *SZTK* – a betegellátás és a nyugdíjbiztosítás – kiterjesztése a szövetkezeti tagokra. Az öreg tsz-tagok, akik földjüket beadják a szövetkezetbe, s nyugdíjjogosultságot már nem szerezhetnek, a földjáradék mellett szerény összegű öregségi segélyt kapnak a szövetkezeti nyugdíjalapból.

Az átszervezés sikeréhez hozzájárul az is, hogy a tagság dönt arról, kit választ elnökének. A legtöbb új elnök parasztgazda, volt szegény- vagy középparaszt. Megválasztottak az átszervezésben közreműködő, mezőgazdasághoz értő munkásokat, pártmunkásokat, tanácsi dolgozókat, mezőgazdasági szakembereket, pedagógusokat is.

A falu átszervezésének vártnál nagyobb lendületében fontos szerepet játszik a felvilágosító munka meggyőző ereje, valamint az aktívahálózat megszervezése és mozgósítása a termelőszövetkezet-fejlesztő bizottságokban. A párt- és tanácsszervek mellett bekapcsolódtak e munkába a népfront bizottságai, kiemelkedő munkát végeztek a falusi mezőgazdasági szakemberek és pedagógusok. Gondosan ügyeltek az önkéntesség elvének betartására, ami a meggyőző, érvelő, felvilágosító munka erősítésére serkentett.

A szövetkezeti mozgalom fellendülésének fontos jellemvonása az, hogy egész falvak, a kisparasztokkal együtt a középparasztok is belépnek a szövetkezetbe. 1959 tavaszán már sok száz község határában látható a tábla: „termelőszövetkezeti község", és több járás határában: „termelőszövetkezeti járás".

Egész községek átszervezése felvetette azt a kérdést, felvegyék-e a szövetkezetbe az egykori kulákokat. Korábban ez tilos volt. A párt most arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szövetkezeti parasztokra kell bízni a döntést, kit fogadnak be az egykori kulákok közül, és kit nem. A felvételre jelentkező volt kulákok többségének kérését teljesítik. A KB állásfoglalása értelmében jogaikat kétévi időszakra korlátozni kell: nem állíthatók vezető posztra, nem választhatók vezető testületbe. Kétévi becsületes munka és kifogástalan magatartás után ez a megszorítás elesik.

A falu átszervezésének *első szakaszában* elért eredmények már messzemenően igazolják a Központi Bizottság 1958 decemberi határozatának időszerűségét és útmutatásainak helyes voltát. Rendkívül fontos feladattá vált az átszervezés eddigi eredményeinek megszilárdítása, különösen pedig a tavasszal elkezdődő mezőgazdasági munkák jó elvégzése. Ezért a Központi Bizottság márciusban úgy határoz, hogy a számszerű fejlesztést félbehagyva, az erőket a meglevő szövetkezetek megszilárdítására kell összpontosítani. Ez elengedhetetlen ahhoz, hogy ősszel az átszervezés új lendülettel folytatódjék.

*

Az átszervezés *második szakasza* 1959 november elején kezdődik és 1960 február végéig tart. A szövetkezetek tagjainak száma 1960 tavaszáig eléri a 870 ezer főt, szántóterületük pedig az ország szántóföldjének 57%-ára emelkedik. Az állami

gazdaságok és más állami vállalatok, intézmények gazdaságainak szántóterületével együtt a földnek mintegy 75%-a tartozik már a mezőgazdaság szocialista szektorához. A falu átszervezése még nem fejeződött be, de a fordulat bekövetkezett: *a szocialista szektor túlsúlyra jutott.*

Győr-Sopron és Szolnok megye még 1959-ben, Fejér, Veszprém, Somogy és Heves megye 1960 tavaszára vált *termelőszövetkezeti megyévé.* 76 járás immár *termelőszövetkezeti járás,* s a községek több mint 70%-a *termelőszövetkezeti község,* amelyekben a szántóföldnek legalább 80%-a tartozik a közös gazdaságokhoz.

A Központi Bizottság 1960 februári határozata, értékelve az eddigi eredményeket, „őszinte elismerését fejezi ki a termelőszövetkezeti gazdálkodás útjára lépett dolgozó parasztoknak helyes elhatározásukért. Egyúttal köszönetet mond mindazoknak a kommunistáknak és párton kívüli munkásoknak, dolgozó parasztoknak, értelmiségieknek, akik fáradságot nem kímélve, türelmes felvilágosító szóval segítették az új szövetkezeti tagokat fontos döntésükben." A Központi Bizottság a párt- és állami szervek figyelmét arra hívja fel, hogy az erőket ismét a közös gazdaságok megszilárdítására összpontosítsák.

A szövetkezetek gyors térhódításában fontos szerepet játszott, hogy a pártszervek 1959–1960 telén újabb ötszáz politikai munkást, az állami szervek pedig ezer szakembert küldtek a falvakba.

A szövetkezetek megerősítése további politikai munkát is követel, melyben a fő feladat a termelőszövetkezeti pártszervezetekre hárul. A falu átszervezésében a parasztok tízezrei végeztek odaadó munkát, váltak a szocialista építés harcosaivá. A Központi Bizottság határozata értelmében az ilyen szövetkezeti tagokat, ha a párt soraiba kívántak lépni, a megyei pártbizottságok hozzájárulásával tagjelöltségi idő nélkül felvehették rendes tagnak. Több ezer termelőszövetkezeti paraszt került így a párt soraiba. Az alapszervezetek azonban 1960-ban még sok esetben kis létszámúak, tagságuk nem éri el a 10 főt. Emellett a szövetkezetek közel 20%-ában ekkor még nincs pártszervezet. Az állami gazdasági, gépállomási és községi területi alapszervezetek nagy munkát végeztek a szövetkezeti pártszervezetek létrehozásában és megerősítésében. Az átszervezés három éve alatt, 1959 január elejétől 1961 végéig, a falusi pártszervezetek taglétszáma 110 ezerről 140 ezerre nőtt. A községi alapszervezetek tagjainak jórésze a szövetkezeti pártszervezetekbe került. Az utóbbiak taglétszáma 1959 január elején valamivel több 22 ezernél, 1960 tavaszán 61 ezer, 1961 végén már 86 ezer. Mindezeknek, valamint a kis szövetkezetek egyesülésének eredményeként 1962-ben már csaknem valamennyi termelőszövetkezetben működnek pártszervezetek vagy szövetkezeti pártcsoportok.

A falusi pártszervezetek támaszkodnak a KISZ-szervezetekre is, melyeknek taglétszáma a községekben 1959 januárjától 1961 végéig 118 ezerről 156 ezerre emelkedett. Közülük 116 ezer tartozik a szövetkezeti KISZ-szervezetekhez, 22,5 ezer a községi (területi), a többi pedig az állami gazdasági és a gépállomási KISZ-szervezetekhez. A helyi népfrontbizottságok és a nőtanácsok szintén hatékonyan hozzájárulnak a falu újjáalakításához.

A termelőszövetkezetek megszilárdításának fontos feladata a tagság egységének és munkafegyelmének erősítése. Ezt ugyanis kezdetben különböző ellentétek nehezítik. Érdekellentét van az egykori földmunkások és kisparasztok, valamint a középparasztok között *a földjáradék* kérdésében. Az előbbiek azt kívánják, hogy

a kioszthatő jövedelem egészét kizárólag a végzett munka arányában osszák el. A törvényes rendelkezések következtében bele kell törődniük a földjáradék folyósításába, de igyekeznek azt minél alacsonyabbra szorítani. Akik viszont több földet vittek a közös gazdaságba, kívánják a földjáradékot. Az állami rendelkezések végül is azt írják elő, hogy a felosztható tiszta jövedelem egy holdra eső átlagának minimum 5%-át kell és maximum 10%-át lehet földjáradékként folyósítani a bevitt földek után. E határon belül a szövetkezet tagsága állapítja meg a mértéket. A gyakorlat úgy alakul, hogy országos átlagban a földjáradék összege kevéssel haladja meg a megszabott minimumot.

Az átszervezés periódusában viták folynak a *háztáji gazdaságok* szerepéről. Jelentkeznek ultraradikális nézetek, amelyek a háztáji földek juttatását mellőzni akarják, s jelentkeznek ellenkező törekvések, hogy ezek méreteit a háztáji kereteket meghaladóra növeljék. A Központi Bizottság elutasítja mindkét káros felfogást. A szövetkezeti tagok egy része még nem biztos abban, hogy beváltja-e a közös gazdaság a hozzá fűzött reményeket, s a nagyobb háztáji gazdaságban látja a nagyobb biztonságot. E bizonytalansági érzést döntően a közös gazdaságok megerősítésével, jövedelmezőbbé tételével kell megszüntetni. Emellett nagy gondot kell fordítani a háztáji gazdaságokra is, mert ezeknek az állattartásban (a hús-, a tej- és tojástermelésben), továbbá a zöldség- és gyümölcstermesztésben még hosszú ideig nagyon jelentős szerepük van.

A szövetkezetekben meg kell szilárdítani a *régi és az új tagok egységét.* A termelőszövetkezetek egy részében ugyanis kezdetben elkülönülnek a régi és az új tagok. A régiek közül soknak nem tetszik, hogy az új belépők, akik a legnehezebb időben haboztak, vagy éppen szemben álltak a szövetkezetekkel, most „beülnek a készbe". Az új tagok számos községben a régiek elzárkózása miatt nem léptek be a meglevő szövetkezetbe, hanem újat alakítottak. Le kell győzni ezt az elkülönülést. Tudatosítani kell a régi tagokban, hogy a nagy társadalmi ügy előharcosaihoz méltóan kell fogadniuk azokat, akik követik példájukat. Az elkülönülés fokozatosan oldódik fel. Ezzel egyidejűleg mind gyakoribbá válik, hogy az egy községen belüli kisebb szövetkezetek egyesülnek.

A termelőszövetkezetek megszilárdításáért folyó munka során *fokozódik az ellenséges elemek zavarkeltő tevékenysége.* 1959 elején az ellenséget váratlanul érte a mozgalom kibontakozása, és nem tudott komoly ellenállást szervezni. Előre látható volt azonban, hogy nem marad passzív. 1959 második felében az imperialisták rádiópropagandája és a belső reakciós erők már számottevő ellenakciót fejtenek ki. Becsmérlik a szövetkezeti közös munkát, rágalmazzák a szövetkezeteket segítő pártmunkásokat, a patronázsmozgalmat. A falusi ellenséges elemek itt-ott terrorcselekményekre is vetemednek. 1959-ben 29 esetben indult eljárás a falvakban elkövetett ilyen bűncselekmények miatt; ez a szám 1960-ban 67-re emelkedett, s közte 15 a gyújtogatási eset. Nagyobbrészt az elszigeteltségből kitörni nem tudó osztályellenség gaztettei ezek, kétségbeesett és meddő kísérletek a falu nagy társadalmi átalakulásának megzavarására.

Sem a nyugati rádiók propagandája, sem a belső reakciós elemek zavarkeltő tevékenysége nem képes feltartóztatni a szocialista forradalom nagy előretörését a falvakban. Nem tudják elérni, hogy az átszervezés során az osztályharc jelentősen kiéleződjön. A mozgalom lendületét csak egyes helyeken sikerül számottevően

Jobb munka
jobb élet!

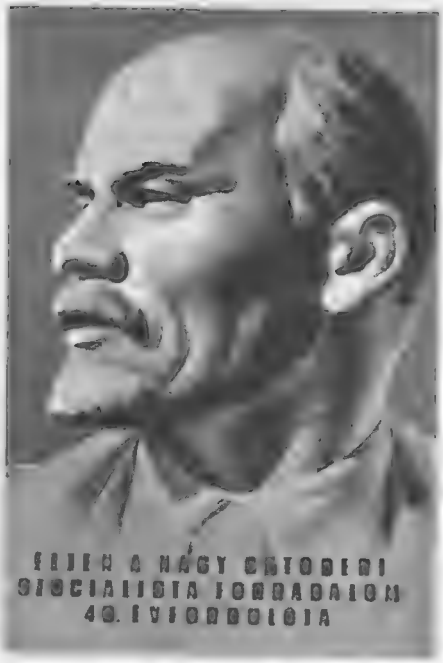
FEJEZ A NAGY OKTÓBERI
SZOCIALISTA FORRADALOM
40. ÉVFORDULÓJA

„Legyen a Kommunista Ifjúsági
Szövetség a magyar ifjúság leg-
szebb hagyományainak örököse,
a márciusi ifjak, a KIMSZ áldo-
zatos küzdelmeinek folytatója."

ERŐS PROLETÁRHATALMAT!

Parasztfiatalok egy csoportja köszönti Kádár Jánost és Dobi Istvánt az 1957. augusztus 20-i kisújszállási parasztnagygyűlés után

Dobi István tsz-tagokkal beszélget Naszály községben

fékezniük. A kulákságot, amelyre a reakció falun elsősorban számított, megosztotta a szövetkezeti felvételeknél alkalmazott rugalmas és humánus politika. Miután közülük a jelentkezők többségét felvették, a kirekesztettek elszigetelődtek, és nem tudtak jelentős közép- és kisparaszti rétegeket maguk mellé állítani.

*

A termelőszövetkezeti átszervezés *harmadik szakasza* 1960 novemberében kezdődik és 1961 márciusáig tart. A szövetkezeti tagok száma 340 ezerrel emelkedik és eléri az 1,2 milliót. A szövetkezeti szántóföld meghaladja az országos terület 75%-át; ezen belül 3% tartozik az alacsonyabb típusú szövetkezeti csoportokhoz. A szocialista szektor szántóföldje, vagyis a szövetkezeti és az állami együtt, immár az országos terület kereken 90%-át öleli fel.

Az egyéni parasztság túlnyomó többségének termelőszövetkezetekbe tömörülésével *a falu szocialista átszervezésének ügye döntő győzelmet aratott.* Megnyílt a lehetőség a magyar mezőgazdaság szocialista fellendüléséhez a termelőszövetkezeti nagyüzemi gazdaságok kifejlesztése útján. 1959–1961-ben a mezőgazdasági termelés évi átlaga túlhaladta a megelőző három év átlagát. Sikerült tehát megoldani a *kettős feladatot:* az átszervezéssel egyidejűleg tovább emelni a mezőgazdasági termelést. Ez fokozza a győzelmet, amit a párt, a munkásosztály s a szövetkezeti útra lépett parasztság a falu átszervezésével elért.

A termelőszövetkezeti mozgalomban befejeződött a tömeges, számszerű fejlesztés. A még egyénileg gazdálkodók megnyerése többé nem igényel általános szervezési kampányt, helyi feladat marad, amely a továbbiakban a helyi feltételeknek megfelelően oldódik meg. Az erőket a közös gazdaságok megszilárdítására, a szocialista nagyüzemi termelés kibontakoztatására, a falu társadalmi átalakulásával járó sokrétű feladat megoldására kell összpontosítani.

1959–1961-ben az állam jelentős anyagi segítséget nyújtott a falunak. A népgazdasági beruházások együttes összege ebben az időben kereken 100 milliárd forint volt. Ebből több mint 17 milliárdot a közvetlen mezőgazdasági beruházásokra fordítottak; az állami gazdaságok fejlesztésére (az erdőgazdaságokkal együtt) 5,4 milliárdot, a gépállomások fejlesztésére 3,5 milliárdot, a termelőszövetkezeti beruházásokra pedig hitel és részben térítés nélküli támogatás formájában 6,3 milliárdot folyósított az állam. A tervezettnél nagyobb összeget fordított a szövetkezeteknek nyújtott beruházási hitelre, valamint a gépállomások fejlesztésére. A szövetkezetek a három év alatt saját erőből több mint 2 milliárd forintot tudtak beruházni. Az átszervezés három éve alatt a traktorállomány 26,6 ezerről 44 ezerre nőtt. Az egy hektár szántóföldre felhasznált műtrágya hatóanyagban 19,8 kg-ról 41,3 kg-ra emelkedett. A termelőszövetkezetekben több mint félmillió szarvasmarha-, közel másfél millió sertés- és háromnegyed millió juhférőhelyet építettek.

A termésátlagok növekedésével együtt az itt említett adatok is mutatják, hogy az elkerülhetetlen kezdeti nehézségek ellenére *a nagyüzemi közös gazdaságok fejlődése a falu átszervezésének menetében rögtön megindul.*

A termelőszövetkezetek szervezését és megszilárdítását hatékonyan segítette és segíti a Központi Bizottság 1958 decemberi határozata alapján kibontakozott

patronázsmozgalom. A Központi Bizottság Titkársága 1959 áprilisi határozatában kimondta, hogy a patronálók „kis létszámú, de jól felkészült csoportok legyenek, amelyek konkrét és rendszeres segítséget nyújtanak a termelőszövetkezeteknek". A mozgalom gyorsan kibontakozott. A patronáló csoportok nagy része azokból áll, akik a szövetkezeti szervezésben is részt vettek. Budapesten 1959 nyarán közel ötszáz pártszervezet hozott létre patronáló csoportokat, amelyek több mint nyolcszáz szövetkezetbe jártak. 1961 tavaszán a mozgalomban részt vevő fővárosi pártszervezetek száma 600 fölé emelkedett. Csoportjaik több mint hatvan járásba járnak le, a megyei és járási pártbizottságok által megjelölt szövetkezetekbe.

A vidéki városok és ipartelepek pártalapszervezeteinek részvétele a patronálásban viszonylag nagyobb, mint a budapestieké, mert munkájuk a hozzájuk közelebb fekvő területekre összpontosul. Borsod megyében 1961-ben 131 üzem és intézmény pártszervezete hozott létre patronáló csoportokat, amelyek 360 termelőszövetkezetet keresnek fel több-kevesebb rendszerességgel. Baranya megyében 200 pártszervezet patronáló csoportjai mintegy 300 termelőszövetkezetet látogatnak. Országosan a patronálásban részt vevő üzemi, intézményi és hivatali dolgozók száma eléri a százezret. Segítenek a nagyüzemi gazdálkodás megszervezésében, a gazdálkodási tervek elkészítésében, a gazdasági épületek tervezésében és kivitelezésében. Segítenek a villanyszerelésben, gépjavításban, könyvelésben, vagy éppen a szövetkezetek anyagbeszerzési gondjain enyhítenek.

A patronálás másik, nem kevésbé fontos területe a politikai munka. Városi pártmunkások és KISZ-aktivisták közreműködnek a termelőszövetkezeti párt- és KISZ-szervezetek létrehozásában és erősítésében. Pártnapokat, gyűléseket, csoportos beszélgetéseket tartanak. Segítenek leküzdeni a parasztok egy részében még meglevő kételyeket, az itt-ott jelentkező kilépési hangulatokat. Üzemi munkásparaszt találkozók szervezésével megismertetik a szövetkezeti tagokat az üzemek életével s az üzemi pártszervezetek munkájával. Könyvet visznek a falvakba, s nem egy helyen kezdeményezik falusi könyvtárak és művelődési otthonok létrehozását.

A patronázsmozgalom számottevő politikai segítséget nyújt a falvaknak, ugyanakkor jelentős tapasztalatokkal bővíti a városi dolgozók ismereteit a falvak életéről. Ennek során jobban megértik, milyen nagy feladatokat kell a termelőszövetkezeteknek megoldaniuk, s azt is, hogy ehhez az állam messzemenő támogatása, a városi dolgozók segítsége nagyon is szükséges.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének *döntő politikai feltétele* az volt, hogy az MSZMP a szocialista fejlődés által diktált követelmények és a konkrét lehetőségek gondos számbavételével érvényesítette agrárpolitikájában a marxizmus–leninizmus elveit. Tudatában volt annak, hogy a parasztságot a pártnak, a munkásosztálynak kell a termelőszövetkezeti mozgalom révén, a szocialista állam segítségével szocialista útra vinnie. Tudatában volt annak is, hogy e nagy feladatot csak a parasztság megnyerésével, egyetértésével lehet sikeresen megoldani. Az MSZMP nagy gondot fordított az önkéntesség betartására. Ha néhány türelmét vesztő szervező itt-ott megsértette e rendkívül fontos elvet, a párt azonnal közbelépett. Elejét vette annak, hogy az ilyen jelenségek tápot adjanak az ingadozásnak és a kétkedésnek, valamint az ellenség zavarkeltő agitációjának.

A falu átszervezésének sikerében nagy szerepe volt annak, hogy a párt helyesen

választotta meg az időpontot. Felismerte azt a történelmi pillanatot, amikor megérlelődtek a feltételek arra, hogy győzelemre vezesse a falu szocialista átalakításának ügyét. E feltételek nem automatikusan jöttek létre, hanem mindenekelőtt azért, mert megszilárdult a munkáshatalom, a párt még 1957-ben helyreállította és megerősítette a munkás-paraszt szövetséget, és új lendületet vett a szocialista építés. Az MSZMP megnyerte a parasztság egyetértését agrárpolitikájához, s előkészítette a termelőszövetkezeti mozgalom új fellendülését.

Az MSZMP a konkrét helyzetnek megfelelően, alkotóan alkalmazta a lenini szövetségi politika elveit. Voltak, akik a szövetkezetben is „alkalmazni" próbálták a lenini hármas jelszót: szilárdan támaszkodni a szegényparasztokra, erősíteni a szövetséget a középparaszttal, harcolni a kulák ellen. E lenini jelszó a munkáshatalomnak az *egyéni parasztsággal* való viszonyát meghatározó politika alapvető irányelve. A termelőszövetkezeti parasztság létrejöttével a szövetkezeti parasztok válnak a munkásság legközelebbi szövetségeseivé. A velük való viszonyban nem lehet alkalmazni az egyéni parasztságra vonatkozó hármas jelszót, s el kellett hárítani az ilyen kísérletet, mert veszélyeztethette az *egységes termelőszövetkezeti parasztság* kifejlődését. Ennek tisztázása is szükséges volt ahhoz, hogy a termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozzon és győzelmet arasson.

A párt türelmes és eredményes felvilágosító munkával készítette elő a munkásosztály szocialista szemlélete és az egyéni parasztság kistulajdonosi szemlélete közötti döntő felfogásbeli, eszmei vitát, amely a termelőszövetkezeti mozgalom fellendülését és győzelmét eredményezte. Eszmei harc volt ez a két szövetséges osztály között. A szemléleti összecsapásban a szocialista szemlélet győzelmével szövetségük szorosabbá válik, magasabb szintre emelkedik. A munkásosztály ugyanis nem legyőzi, hanem *meggyőzi* szövetségesét, és átvezeti a szocialista útra.

A falu társadalmi fejlődésében az átszervezéssel új szakasz kezdődik, amelyben a parasztságot megosztó régi osztálykülönbségek megszűnnek, és egységes szövetkezeti parasztság fejlődik ki. Ez új szakaszt nyit a nemzet egészének fejlődésében. A munkás-paraszt szövetség – mely korábban a munkásság és a döntően kisárutermelő, egyéni parasztság osztályszövetsége volt – a munkásság és a termelőszövetkezeti parasztság szövetségévé válik.

Az MSZMP VII. Kongresszusa. A második ötéves terv indulása, a szocializmus alapjainak lerakása

A Magyar Szocialista Munkáspárt a termelőszövetkezeti mozgalom nagy fellendülése idején – 1959. november 30-tól december 5-ig – tartotta első kongresszusát az ellenforradalom leverése után. Ekkor indult a falu szocialista átszervezésének második szakasza, és már közeli cél volt a mezőgazdaság egészének szocialista útra térése. Befejezés előtt állt a hároméves népgazdasági terv második éve; addigi eredményei már nyilvánvalóvá tették, hogy a tervfeladatok túlteljesülnek, ami magasabb szintű kiindulási alapot biztosít az 1961–1965-ös évekre szóló *második ötéves tervhez.*

Az MSZMP a magyar kommunisták újjászervezett, de nem új pártja, hanem „utóda a Magyar Kommunista Pártnak és a két munkáspárt egyesüléséből létre-

jött Magyar Dolgozók Pártjának. E történelmi folytonosságnak megfelelően a Magyar Szocialista Munkáspárt jelenlegi kongresszusa – állapítja meg a határozat – a hetedik kongresszus a magyar kommunista mozgalom történetében." Tanácskozásain 437 ezer párttag és tagjelölt képviseletében 732 küldött vett részt. Napirendjén szerepelt a *Központi Bizottság beszámolója*, melyet Kádár János tartott, a *gazdasági feladatok és az új ötéves terv*, amit Fock Jenő ismertetett, és a *Szervezeti Szabályzat módosítása*, melyet Marosán György terjesztett elő.

Kádár elvtárs, visszatekintve az 1956-os eseményekre és az ellenforradalom leverését követő fejlődésre, beszámolójában megállapította: „Az 1956-os ellenforradalmi felkelés mindig fekete lap marad népünk történetében. De az a tény, hogy már most, alig három év után elmondhatjuk, hogy ez az ellenforradalom már a történelemé, arról is bizonyságot tesz, hogy népünk nagy politikai tapasztalatokra tett szert, nagy határozottságot és egységet tanúsított az ellenforradalom által felidézett bajok és nehézségek leküzdésében – el tudta temetni az ellenforradalmat."

A kongresszus megerősítette az MSZMP Központi Bizottságának politikáját, amelyet 1956. november 4-e óta – 1957 júniusától az Országos Pártértekezlet által is jóváhagyva – folytatott. Megállapította, hogy ez a politika eredményezte a népi hatalom gyors megszilárdulását, tette lehetővé a szocialista építés folytatását és a termelőszövetkezeti mozgalom nagy fellendülését. Megerősítette a párt újjászervezésében és a pártélet fejlesztésében követett elveket és gyakorlatot. Jóváhagyta azt a szövetségi politikát, amelyet a Központi Bizottság az 1956. november 4-i fordulat után kialakított és követett. Megállapította, hogy „az elmúlt három esztendő során a népfrontpolitika segítségével széles párton kívüli tömegek váltak az ország politikai életének részesévé, találták meg helyüket az ország közéletében".

A kongresszus határozata visszatekint a szocializmusért folyó harc történelmi útjára, és értékeli a felszabadulás óta végbement társadalmi átalakulást. A magyar nép elmaradott ipart és mezőgazdaságot kapott örökül, s az ország akkori helyzetét súlyosbította, hogy szörnyű károkat okozott a bűnös háború, amelybe a horthysta uralkodó körök vitték a nemzetet. Mindezek ellenére, valamint az 1956-os ellenforradalom okozta károk és visszaesés dacára, az ipari termelés 1958-ra az 1938. évinek három és félszeresére emelkedett. A mezőgazdasági termelés 1954–1958-as évi átlaga 15%-kal múlta felül az 1949–1953-as évek átlagát; ez korántsem volt kielégítő, de mégis számottevő.

A tanácskozás nagy figyelmet fordított a termelőszövetkezeti mozgalomra, amely ekkor már az ország egész társadalmi és politikai életének egyik fő kérdésévé vált. A kongresszus, megerősítve a Központi Bizottság 1958 decemberi határozatát, feladatul tűzte ki, hogy a még egyénileg dolgozó parasztokat meggyőzve, „a következő években befejezzük a mezőgazdaság átszervezését".

A kongresszus meghatározta a közvetlen fő feladatot, amelynek megoldásáért a pártnak a dolgozó tömegekkel összeforrva küzdenie kell: *befejezni a szocializmus alapjainak lerakását és meggyorsítani a szocializmus építését*. Ezt kell szolgálnia a *második ötéves tervnek* is.

A hároméves terv befejezésével és az 1961-ben induló második ötéves terv teljesítésével el kell érni – szögezi le a kongresszusi határozat –, hogy 1958-hoz

viszonyítva 1965-re a nemzeti jövedelem legalább másfélszeresére emelkedjen, az ipari termelés 65–70%-kal növekedjen. Ugyanakkor a határozat célul tűzi ki, hogy a mezőgazdasági termelés évi átlaga 1961 és 1965 között – az átszervezés folytatása és befejezése mellett – az 1954–1958-as évek átlagát 30–32%-kal haladja meg, az egy főre jutó reáljövedelem pedig 26–29%-kal legyen magasabb az 1958. évinél.

A kongresszus jóváhagyta a 15 éves lakásépítési tervet, amelyet a Központi Bizottság még 1959 nyarán elfogadott. Nagy elmaradást kell e téren pótolni. A felszabadulást követően a lakásépítés elsősorban a háborús károk pótlását szolgálta, az új lakások építése messze elmaradt a megnövekedett szükséglettől, s a régi lakóház-állag karbantartása sem volt kielégítő. A szükségleteket mindenekelőtt a városok gyors fejlődése növelte meg. Az életszínvonal emelkedése s a lakbérek alacsony színvonala természetesen szintén hozzájárult a lakásigények növekedéséhez. Az első ötéves terv idején, 1950–1954-ben – amikor a városi lakosság különösen gyorsan növekedett – összesen 150 ezer lakás épült. Ez azonban még arra sem volt elegendő, hogy megállítsa a lakáshelyzet romlását. A lakáskérdés társadalmunk egyik fő szociális kérdésévé vált. 1958–1960-ban 180 ezer lakás épült, de ez alig enyhíti a gondokat. Éppen ezért határozta el a párt Központi Bizottsága, hogy átfogó terv alapján 1961-től 1975-ig 1 millió új lakást kell felépíteni; az 1961–1965-ös tervidőszakban 250 ezret, a következő öt év alatt 350 ezret, s az 1971–1975-ös tervidőszakban 400 ezret. E terv tartalmazza mind az állami, mind a szövetkezeti, mind a magánlakásépítkezés fejlesztését. A kongresszus jóváhagyta a második ötéves terv ennek megfelelő lakásépítési előirányzatát.

A gazdasági feladatok között a határozat hangsúlyozza a munkatermelékenység emelését, a műszaki színvonal gyorsabb fejlesztését, az ipar ágazati összetételének további javítását; felhívja a figyelmet az iparilag elmaradt területek, mindenekelőtt az Alföld fokozott iparosítására.

A gazdasági feladatokról a kongresszus külön részletes határozatot fogadott el, amely nagy figyelmet fordít az építőmunka tapasztalatainak elemzésére. A fejlődés nem mentes kisebb-nagyobb hibáktól. A fogyatékosságokat gyakran éppen a fejlődés hozza élesebben felszínre. A határozatot ösztönzi, követeli ezek kiküszöbölését. Az ipari vállalatok munkájával kapcsolatban elsősorban arra irányítja a figyelmet, hogy érjenek el gyorsabb előrehaladást a termelékenység emelésében és a termékek önköltségének csökkentésében, a gyártmányok minőségi színvonalának emelésében és választékának bővítésében. A termelés mennyiségi fokozására ott kell törekedni – állapítja meg a határozat –, ahol „a termeléshez szükséges anyag és energia csakúgy mint a termékek értékesítése biztosítva van". Azért volt fontos ennek nyomatékos leszögezése, mert olyan termékeknek terven felüli gyártása, amelyek iránt nincs nagyobb kereslet, fölöslegesen növeli a raktári készleteket, elvon anyagot és energiát olyan termékektől, amelyekből több kellene.

A kongresszus fontos okmánya a *Szervezeti Szabályzat*. Az erről szóló határozat megerősítette az Országos Pártértekezlet által már eszközölt módosításokat, és néhány további kisebb jelentőségű változtatást iktatott be. A módosítások a párttagok jogainak fokozottabb érvényesítésére és a helyi szervek kezdeményező kész-

ségének fejlesztésére irányulnak, erősítve a demokratikus centralizmus mindkét oldalát: mind a demokratizmust, mind a centralizmust.

A Szervezeti Szabályzat, mint korábban is, kimondja a párthatározatok végrehajtásának kötelezettségét minden párttag számára. A kiegészítések emellett rögzítik a párttag jogát arra, hogy ha valamelyik határozattal esetleg nem ért egyet, akkor „e határozatot pártszerűen végrehajtva, kifejtse ellentétes véleményét a felsőbb pártszerv előtt". Egy másik módosítás leszögezi, hogy aki a bírálatot elnyomja, azt pártfegyelmi úton felelősségre kell vonni. E kiegészítésre nemcsak azért került sor, mert a Rákosi-csoport annak idején a bírálatot elnyomta, hanem azért is, mert az ilyen jelenség egy hatalmon levő pártban ismételten felütheti fejét és elburjánozhat, ha a párt nem lép fel ellene kellő erővel.

Az MSZMP Szervezeti Szabályzata biztosítja a párttag jogát arra, hogy kérhesse törlését a tagok sorából. Az MDP Szervezeti Szabályzata ilyen esetben az illetőnek a pártból való kizárását írta elő, azonos kategóriába sorolva a távozni akarókat a fegyelmi vétség miatt kizártakkal. Az MSZMP arra az álláspontra helyezkedett, hogy biztosítani kell az önkéntes kilépés jogát minden morális megbélyegzés nélkül. A kommunisták pártja nem átjáróház ingadozók, és nem ugródeszka karrieristák számára, hanem a kommunista eszmék által vezérelt önkéntes harci szervezet: az új társadalom megteremtéséért folyó küzdelem élcsapata. A párt élcsapat-jellegét erősíti, ha lehetővé válik a távozni akarók számára a tagság megszűnése törlés útján. Ez ugyanakkor fokozza a pártszervezetek felelősségét az új tagok felvételében, valamint eszmei és politikai fejlődésük figyelemmel kísérésében, segítésében.

Az MSZMP Szervezeti Szabályzatában fontos kiegészítések azok, melyek megállapítják, hogy mind a Központi Bizottság, mind pedig az alsóbb szintű pártbizottságok bevonhatnak párton kívüli szakértőket is egyes párthatározatok kidolgozásába és megvitatásába. A pártszervek e jogának tételes rögzítése az MSZMP szövetségi politikáját erősíti meg a párt alkotmányában is.

Az MSZMP szövetségi politikájának egyik fontos tétele az, hogy a Magyar Népköztársaságban pártonkívüliek is betölthetnek párttisztségen kívül bármilyen tisztséget, ha politikai állásfoglalásuk és képességeik alapján erre alkalmasak. Ennek az elvnek a meghirdetése a párt átszervezése idején hozzájárult ahhoz, hogy ne kérjék átigazolásukat az MSZMP-be olyan egykori MDP-tagok, akik csak állásuk biztosítása miatt vállalták a párttagsággal járó kötelezettségeket. Az 1957 júniusi pártértekezlet határozata megerősítette ezt az elvet, melynek helyességét a tapasztalat igazolta.

*

A párt VII. kongresszusa fő figyelmét a szocialista építés általános fellendüléséből adódó feladatokra összpontosította. Ennek hatása megmutatkozott a hároméves terv túlteljesítésében, a termelőszövetkezeti mozgalom második és harmadik szakaszának nagy eredményeiben, a szövetkezetek megszilárdítására irányuló erőfeszítések első sikereiben, az egész társadalmi fejlődés gyorsulásában.

A Központi Bizottság 1961 februári határozata már megállapítja, hogy a szocialista termelési viszonyok a mezőgazdaságban is uralkodóvá váltak. Értékeli az új szövetkezetek megszilárdulásában elért kezdeti eredményeket. Az átszervezés

harmadik szakaszában, 1960–1961 telén alakult új termelőszövetkezeteket lehetőleg már az 1961-es év mezőgazdasági fő idényében kell megszilárdítani. Folytatni kell a korábban alakult, s az átszervezési kampány során új tagokkal és jelentős új területekkel bővült szövetkezetek megerősítését is. Éppen ezért a Központi Bizottság 1961 februári határozata azt még nem mondja ki, hogy befejeződött a szocializmus alapjainak lerakása. E nagy jelentőségű feladatot az átszervezés számszerű eredményei alapján még nem tekinti megoldottnak, hanem csak akkor, amikor elérjük a megszilárdítás olyan fokát, amely az átszervezés számszerű eredményeit *tartóssá* teszi.

Az 1961-es év aszályos esztendő, tehát a termelőszövetkezetek megszilárdításában növekvő nehézségekkel kell szembenézni. Az egyéni gazdaságokat egy ilyen aszály mindig nagyon súlyos helyzetbe hozta. A szövetkezetekbe tömörült parasztság azonban, a szocialista állam hatékony segítségével - a gépesítés fokozásával, a műtrágya-felhasználás növelésével stb. – biztosítani tudta, hogy a kedvezőtlen időjárás ellenére a mezőgazdaság 1961. évi bruttó termelése ne maradjon el az előző évitől. A termelőszövetkezetek tehát nehéz gazdasági évben vizsgáztak sikerrel az ország és saját tagságuk előtt. Növekvő figyelmet fordítottak a jövő fejlődést szolgáló munkálatokra is; így például 25 ezer holdon végeztek nagyüzemi szőlő- és gyümölcstelepítést, s bővült a szövetkezetek saját traktor- és gépállománya. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy megszilárdul a tagok túlnyomó részének bizalma közös gazdaságaik lehetőségei és jövője iránt.

A termelőszövetkezetekbe lépettek száma tovább nőtt. 1962 tavaszán már az ország szántóterületének kereken 96%-a tartozik a szocialista szektorhoz. A fennmaradó 4% egyéni parasztoké, továbbá az iparban dolgozó úgynevezett kétlaki munkásoké, alkalmazottaké, nyugdíjasoké stb.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1962 márciusában elfogadott határozata megállapítja:

„1958 decemberében a Központi Bizottság közvetlen feladatként határozta meg a mezőgazdaság szocialista átszervezését és a mezőgazdasági termelés ezzel egyidejű emelését. Ez a bátor elhatározás osztályellenségeinkből gúnyolódást és dühöt váltott ki, de nem kevés becsületes ember is kételkedett a realitásában. Most Központi Bizottságunk, pártunk jelentheti az egész magyar dolgozó népnek, hogy az 1958 decemberében kitűzött célt a tervezettnél jóval hamarább elértük.

Hazánkban befejeződött a mezőgazdaság szocialista átszervezése, egész népgazdaságunkban osztatlanul uralkodóvá váltak a szocialista termelési viszonyok, és az átszervezés három éve alatt egyidejűleg emelkedett a mezőgazdaság termelése is. A munkáshatalom megvédése és megszilárdulása az ellenforradalmi támadással szemben, a szocialista népgazdaság fejlesztésében elért gazdasági eredmények általában és a mezőgazdaság szocialista átszervezése: ez a magyar nép 1956 novembere óta elért kiemelkedő, egymással összefüggő történelmi jelentőségű három győzelme."

A szocialista termelési viszonyok osztatlanul uralkodóvá váltak egész népgazdaságunkban. Ez azt jelenti, hogy *hazánkban befejeződött a szocializmus alapjainak lerakása.*

A faluban végbement nagy társadalmi változás eredményeként kibővült a munkás-paraszt szövetség eszmei és politikai tartalma: ez a szövetség immár nem

csupán a néphatalom együttes védelmét, hanem a szocializmus együttes építését is szolgálja.

A Központi Bizottság 1962 márciusi határozata megállapítja, hogy a parasztság szövetkezetekbe tömörülésével „lezártuk a fejlődés egy nehéz, dicsőséges korszakát". Ennek eredményei nemcsak a munkás-paraszt szövetséget emelik magasabb eszmei és politikai színvonalra, hanem elősegítik a szocialista szemlélet fejlődését az értelmiség körében is. Társadalmunk hatalmas lépést tett afelé, hogy „a munkásosztály, a termelőszövetkezeti parasztság és az értelmiség egységes szocialista társadalmává váljon".

Az MSZMP művelődéspolitikája

A forradalmi munkáspártok politikájának szerves része a nép kulturális felemelkedéséért vívott harc. Programjuk mindig tartalmaz közvetlen kulturális követeléseket és távolabbi célokat. Ezek megvalósításáért küzdve szélesítik kapcsolataikat a kultúra művelőivel és terjesztőivel, igyekezve megnyerni őket a szocialista céloknak s a marxizmus–leninizmus eszméinek, melyek mindennél jobban szolgálják a kulturális fejlődést is.

A szocialista forradalom győzelmével a párt művelődéspolitikájának jelentősége rendkívül megnövekszik. Az egyes részletkövetelésekért folyó harcot a művelődéspolitika részletes kidolgozása és gyakorlati érvényesítése váltja fel, hiszen a szocialista kultúra fejlesztése és általánossá tétele állami feladattá is válik.

A Magyar Kommunista Párt, majd a Magyar Dolgozók Pártja művelődéspolitikájának döntő szerepe volt az ország felszabadulását követő kulturális forradalom kibontakozásában, a közoktatás és a felsőoktatás nagyarányú fejlődésében, a tudományos és kulturális élet fellendülésében, a marxizmus–leninizmus térhódításában. Az MDP általános politikájában bekövetkezett torzulások megtörték a kulturális forradalom lendületét, majd a marxista mezben jelentkező revizionizmus térnyerése is megakasztotta a fejlődést; mindez kedvezett az ellenséges elemek zavarkeltő politikai tevékenységének a kulturális élet számos területén.

1956 után az MSZMP-nek felül kellett vizsgálnia a párt korábbi művelődéspolitikáját is. Fel kellett tárnia mind a dogmatizmus, mind a revizionizmus kártevéseit, és helyre kellett állítani, illetve ki kellett dolgozni a lenini kultúrpolitikát, a kulturális élet általános és hazai sajátosságainak megfelelően. Mindenekelőtt szívós eszmei és politikai küzdelmet kellett vívni a kulturális élet különböző területein az ellenforradalmi erők 1956-ban szerzett hadállásainak felszámolásáért. Ebben a küzdelemben formálódott az MSZMP kultúrpolitikája, mely fokozatosan meghozta gyümölcseit az értelmiség körében is. A munkáshatalom megszilárdulása során a szellemi dolgozók alapvető tömegeit eleinte a lojális várakozás jellemezte, majd ezt mindinkább a növekvő bizalom és a párt politikájával való egyetértés váltotta fel. E fejlődés a műszaki értelmiség és a pedagógusok körében gyorsabb, az irodalmi és művészeti életben lassúbb.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1958 júliusában fogadta el a párt átfogó *művelődéspolitikai irányelveit.* E kultúrpolitikai okmány kidolgozása még 1958 tavaszán kezdődött, amikor a politikai tisztulási folyamat az értelmiség csaknem minden rétegében jelentősen előrehaladt, de a jobboldali nézetek elleni határozott, szívós, s ugyanakkor türelmes harcot tovább kellett folytatni. Az okmány elkészítésében és vitájában a kultúra ügyeivel foglalkozó kommunisták és pártonkívüliek széles köre vett részt.

Pártunk e fontos dokumentuma megállapítja, hogy a szocialista kultúra kifejlődése és általánossá válása „nem ösztönös és nem automatikus folyamat", hanem olyan feladat, mely „csak a párt irányításával és az állam kulturális szervező tevékenysége segítségével" oldható meg. Az emberek gondolkodásának átformálása a leghosszantartóbb valamennyi alapvető társadalmi folyamat közül. A hatalmuktól megfosztott egykori kizsákmányoló osztályok reakciós szemléletének és politikai törekvéseinek képviselői a kulturális területen hosszabb ideig jelentős pozíciókkal rendelkeznek, amit felhasználnak a kibontakozó szocialista rend elleni támadásra. Ez az egyik oka annak, hogy a szocialista kultúra fejlődését szükségszerűen eszmei és politikai harc kíséri. A bukott kizsákmányoló osztályok képviselőinek hadállásai itt burkoltabbak, manőverezési lehetőségük nagyobb, és támaszkodhatnak a tömegek tudatában tovább élő polgári és kispolgári szemléletre. A szocialista kultúra „csak szívósan és céltudatosan vezetett osztályharcban fejlődhet, a marxista–leninista világnézet mind hatékonyabb elterjesztése, a polgári nézetek legyőzése, kiszorítása útján".

A művelődéspolitikai irányelvek megállapítják, hogy a forradalmi munkásmozgalom már a múltban is maradandó hatást gyakorolt a kulturális fejlődésre. A munkásság harca adta a magyar kultúrának Uitz Béla, Derkovits Gyula, József Attila, Radnóti Miklós, Goldmann György művészetét. Az okmány méltatja a felszabadulás előtti kulturális élet más értékeit is, amelyek a fasizmus elleni küzdelem, a demokratikus nemzeti összefogás ügyét segítették. Vonatkozik ez mindenekelőtt Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Kodály Zoltán, Pátzay Pál alkotásaira és a kulturális élet számos más képviselőjének munkáira.

A felszabadulás után kibontakozó kulturális forradalom nagy eredményeit értékelve az okmány megállapítja, hogy a népi hatalom véget vetett a volt uralkodó osztályok műveltségi monopóliumának, s a dolgozó nép fiai a kultúra és a tudomány mind nagyobb területeit hódítják meg. A közoktatás és a felsőoktatás méreteiben és tartalmában is nagy haladás történt. Lendületet vett az iskolán kívüli népművelés, úgyszintén az irodalom és a művészet fejlődése. A magyar tudományos élet történetében példa nélküli fellendülés indult meg.

A határozat rámutat arra, hogy az eredmények tényszerűen cáfolják meg az ellenforradalmi propaganda hazugságait, amelyek igyekeztek „kisebbíteni, sőt letagadni ezeket a nagy jelentőségű vívmányokat". Ez a propaganda megpróbálta elhomályosítani a kultúra művelőinek tudatában azt a megmásíthatatlan tényt, hogy „nemzeti művelődéspolitikánk egyetlen járható útja a szocialista út, csak ez vezet a dolgozó tömegek, a szocialista nemzetté váló magyar nép kulturális felemelkedéséhez".

Az 1956 előtti művelődéspolitikában elkövetett súlyos hibákról szólva az okmány megállapítja, hogy ezekhez tartozott az eszmei fejlődés túlértékelése a kul-

turális területen, és a burzsoá ideológiai hatások elleni elvi küzdelem elhanyagolása; jórészt adminisztratív intézkedések helyettesítették a helytelen nézetek és szemlélet elvi tisztázását és legyőzését. A haladó kulturális örökség ápolása terén ugyancsak mulasztások és elvi hibák történtek. Az MDP kultúrpolitikája nem fordított kellő figyelmet a munkásmozgalom kulturális hagyományaira, különösen „a Tanácsköztársaság örökségére, a két világháború között kifejlődött proletár kultúrára". Ugyanakkor dogmatikus szűkkeblűség érvényesült a nem szocialista szemléletű, de a nemzet kulturális örökségét gazdagító művekkel szemben. Másrészről viszont 1953 után a revizionisták által hirdetett „egységes" nemzeti kultúra nacionalista elméletének hatására utat nyitott „a demokratikus kultúrától távol álló burzsoá örökségnek is".

A revizionizmus a kulturális területen nagy károkat okozott, s különösen élesen mutatkozott meg a burzsoá szemléletnek ajtót-kaput nyitó szerepe. A kezdetben marxista mezben fellépők a szektás hibák bírálatának jelszavával indítottak támadást a kultúra pártosságának lenini elve ellen, s eljutottak az osztályharc és a proletárkultúra elvetéséig. Eközben, részben a revizionistákkal összefogva, felléptek a burzsoá világnézet leplezetlen képviselői, akik végül is átvették a vezetést a szocialista kultúra elleni támadásban. „Igen fontos eleme volt ez – állapítja meg az okmány – az ellenforradalom ideológiai előkészítésének. Bebizonyosodott, hogy ahol a párt eszméi háttérbe szorulnak, ott a szocializmus ügye kerül veszélybe."

Az 1956. november 4-i fordulat után szívós munkával sikerült az ellenforradalom erőit visszavonulásra késztetni a kulturális életben is. Ezzel még nem szűnt meg az a nagy zavar, amelyet az ellenforradalmi aknamunka, a nyugati rádiók által támogatott revizionista és nacionalista propaganda az értelmiség körében keltett, de meggyorsult az eszmei és politikai tisztulás. Ennek eredményeként állapíthatta meg 1958 nyarán a Központi Bizottság: „Az értelmiség túlnyomó többsége becsületesen dolgozik a szocialista építőmunka feladatainak megoldásán", s ismét megnőtt körükben a párt tekintélye. Megállapítja azt is, hogy az értelmiségnek csak egy része tette magáévá a marxizmus–leninizmust, amely pedig „szocialista kultúránk, de egész társadalmi életünk világnézeti alapja". A nem marxista értelmiség többsége lojális a népi demokratikus rendszer iránt, sok mindenben egyetért a párttal, rokonszenvezik a szocialista célokkal, „de világnézetileg nem áll szilárd talajon. Ez a helyzet részben akadályozza, hogy teljes erővel, képességük teljes kibontakoztatásával vegyenek részt a szocialista kultúra építésében (még ha szubjektíve meg is van bennük a jószándék), részben pedig állandó lehetőséget ad a burzsoá nézetek behatolására."

Az okmány nyomatékosan hangsúlyozza, hogy kulturális fejlődésünkben elsődleges a szocialista eszmeiség. Államunk – a párt politikájának megfelelően – nyilvánosságot biztosít „jó szándékú, a népi demokrácia iránt lojális, de nem szocialista alkotásoknak és állásfoglalásoknak" is. Az új kulturális alkotások azonban akkor válhatnak nemzeti kultúránk igazán maradandó értékeivé, ha az új világ építőihez szólnak és a szocialista tudat fejlesztését segítik. Az ideológiai harc feladata, hogy támogassa a szocialista szellemű alkotások létrejöttét, elvileg győzze le a helytelen nézeteket, az ellenséges eszmei befolyást. De szükség esetén hatalmi eszközökkel kell megakadályoznia a kultúra területén „mindazokat a törekvéseket, amelyek nyíltan vagy álcázva népi demokratikus rendünk ellen irányulnak".

A határozat behatóan foglalkozik a munkásosztály és a többi dolgozók eszmei és politikai felvilágosításának sokrétű feladatával, s az ifjúság világnézeti és erkölcsi nevelésével. Ez utóbbit bonyolulttá teszi, hogy a pedagógusok – akikre ebben különösen nagy felelősség hárul – nagyobbrészt még nem marxista szemléletűek. Fontos tehát, hogy a pedagógusok rokonszenve a szocialista célok iránt kiegészüljön a marxi–lenini eszmék alapos megismerésével. Ebben kellő segítséget kell biztosítani számukra; különösen nagy felelősség hárul e téren a felsőoktatási intézményekre.

A művészet területén az eszmei és politikai tisztulási folyamat lassúbb. A szocializmussal szemben álló szemlélet megnyilatkozásaiban többnyire burkolja szocialistaellenességét. Mások nem ellenséges szándékból, hanem eszmei bizonytalanságuk miatt alkotásaikban kerülik az egyértelműséget, tartózkodnak a szocialista építés ügyének fenntartás nélküli támogatásától.

A művelődéspolitikai okmány elutasítja azt, hogy a stílusvitákat hatalmi szóval döntsék el. Állást foglal a közérthetőség vulgáris felfogása ellen, és támogatja a művészet fejlődését szolgáló kísérleteket. „De a művészeti dekadencia eszmei üressége – állapítja meg az okmány –, öncélú formabontása és emberellenes tendenciája idegen a mi társadalmi rendünktől és világnézetünktől, idegen a szocialista humanizmustól. A párt semmiképpen nem nyugodhat bele abba, hogy a polgári dekadencia selejtes formalista termékei s az ezek forrásául szolgáló nézetek gátlástalanul fertőzhessék népünk ízlését és művészeti életének fejlődését."

Az MSZMP elveti a művészet szabadságának „individualista, polgári értelmezését, amely formakísérletezés ürügyén rágalmazó tendenciákat próbál érvényesíteni, és a problémák bátor felvetésének címkéjével ellenséges nézetek dugáruját próbálja művészeti életünkbe becsempészni". Támogatja viszont a realista irányzatokat, úgy véli, hogy „az igazán realista szándékú és szemléletű művész, ha nem zárkózik el a dolgozó nép szocializmusért folytatott harcától és támogatja azt, a valóság tényeitől és a maga belső művészi indítékaitól vezérelve, a nép és a párt segítségével, előbb-utóbb eljut a szocialista realizmushoz". A párt elvi álláspontja az, hogy a legnagyobb támogatást azoknak a művészi törekvéseknek kell nyújtani, amelyek a realista ábrázolást párosítják a szocialista célokért való küzdelemmel, és a művészet eszközeivel segítenek felkarolni, fejleszteni mindazt, ami előbbre viszi a szocializmus, a kommunizmus ügyét. Ez a szocialista művészet igazi társadalmi hivatása.

*

A művelődéspolitikai irányelvek az említetteken kívül számos más fontos kérdést is érintenek, segítve azok megoldását. Útmutatásul szolgáltak más okmányok kidolgozásához is. Ezek egyike 1959 februárjában jelent meg, s a felszabadulás utáni *irodalmi élet* alakulását elemzi. Kommunista és párton kívüli szakemberek széles köre vett részt ennek a kidolgozásában is. A dokumentum a kommunista eszmék bátor képviseletére, további alkotásokra ösztönzi a kommunista írókat. Célja az is, hogy közelebb hozza a szocialista építés ügyéhez az irodalom nem kommunista művelőit. Segít tudatosítani társadalmi felelősségüket. Síkraszáll a lenini pártosság elvének érvényesítéséért a születő új irodalmi alkotásokban. Megállapítja, hogy ennek fő eleme: „a szocializmus győzelméért folyó küzdelem

támogatása az irodalom eszközeivel". A lenini pártosság „nem mechanikus, külsőleges azonosulást jelent a párt politikájával", hanem eszmei egybeforrást a kommunizmus ügyével. Az okmány állást foglal azokkal szemben, akik „hazug osztályfelettiség" hirdetésével fordítanak hátat a munkásosztály szocialista eszméinek, s „az irodalom »szabadságának« hangzatos jelszavával akarják a letűnt burzsoá világ szolgálatába állítani s a haladás ellen fordítani a toll embereit".

Az okmány foglalkozik a marxista irodalomkritikával is, amelyre igen fontos feladat hárul az irodalom pártirányításában, az eszmei ráhatásban. E hivatását a kritika csak akkor töltheti be, ha szakít a sematizmussal, óvakodik a felületességtől, nem kerüli meg az elvi kérdéseket és nem hódol be „baráti érdekeknek és klikkszempontoknak". Szakítani kell azzal a szemlélettel is, amely a „kritikát csak akkor fogadja el elvinek és ébernek, ha kizárólag a hibák ellen hadakozik. Nem éber az, aki szótlanul elmegy az eredmények mellett."

Az irodalmi irányzatokról az okmány megállapítja, hogy ezek harcát elsősorban „a különböző ideológiák harca jellemzi", emellett a stílus- és műfajkritériumok másodlagosak. Szocialista és nem szocialista törekvések állnak szemben egymással; a kommunistáknak ezt a harcot „eszmékkel és művekkel kell megvívniuk".

Az egész ideológiai nevelőmunkának egyik fő feladata *a nacionalizmus elleni küzdelem és a szocialista hazafiság fejlesztése.* E kérdésről 1959 szeptemberében átfogó párt-állásfoglalás jelent meg. Ez az okmány megállapítja, hogy a polgári nacionalizmus haladó szerepet töltött be a feudális rendszer és az idegen elnyomás ellen, a nemzeti államért vívott küzdelemben, viszont reakciós, mint a burzsoázia ideológiai fegyvere a dolgozó nép osztálytudatának elhomályosítására és a nemzetek közötti gyűlölködés szítására. A horthysta ellenforradalmi rendszer nacionalizmusára rányomta bélyegét az a nemzetárulás, amelyben fogant. A magyar burzsoá és földbirtokos osztály 1919-ben az imperialista hatalmak kiszolgálójává, kémügynökségévé és seregvezetőjévé vált a forradalmi honvédő háborút folytató Magyar Tanácsköztársaság, a nemzet szabadságát védelmező munkáshatalom ellen. Készek voltak az imperialista hatalmaknak minden árat megfizettetni a nemzettel azért, hogy visszaállíthassák a tőkés-földbirtokos uralmat. Az a nacionalista uszítás, melyet a proletárforradalomtól való félelmük és hódítási vágyuk táplált, példátlan nemzetárulásuk leplezését is szolgálta. Nacionalista-soviniszta propaganda jegyében süllyesztették az országot a hitlerista Németország háborús szövetségesévé és vazallusává.

Az okmány visszatekint a felszabadulás előtti magyar nacionalizmus válfajaira, s rámutat a köztük levő különbségekre. Jelentős az eltérés a hitlerizmussal szövetkező uralkodó osztályok, az angolszász hatalmak felé forduló irányzatok és az úgynevezett „harmadikutas" kispolgári áramlatok nacionalizmusa között. Mégis „lényeges vonatkozásban egy nevezőre hozta" őket a „szembenállás a munkásosztály forradalmi mozgalmával" és ideológiájával: a marxizmussal. A magyar nacionalista irányzatok közös vonása a *szovjetellenesség*, amelyet különösen erősen táplált az uralkodó osztályok félelme egy újabb szocialista forradalomtól.

A magyar forradalmi munkásmozgalom a nacionalizmus minden válfajával szemben állva harcolt a fasizmus, a hitlerista megszállók és magyar cinkosaik ellen, a demokratikus nemzeti összefogásért. „Az MDP folytatta a Kommunista Párt hagyományait – állapítja meg a dokumentum –, amikor a fordulat éve után

tovább harcolt a nacionalizmus ellen; terjesztette és védte a proletár nemzetköziség eszméjét, ismertette a Szovjetunió történelmi szerepét az emberiség sorsának alakulásában és saját hazánk fejlődésében; hirdette, hogy a szocializmus és a nemzeti függetlenség ügye elválaszthatatlan a szocialista tábor ügyétől." Az MDP ennek ellenére nem volt képes kellően visszaszorítani a nacionalizmust, s „1953 után nem tudta megállítani a revizionista, nacionalista támadást".

Az 1956-os ellenforradalom a proletárdiktatúra elleni támadásában messzemenően felhasználta a nacionalizmust, különösen annak szovjetellenes vonásait. Az események tapasztalatai rendkívül élesen mutatták meg, hogy hosszan tartó, szívós eszmei harcot kell még folytatni a nacionalizmus minden válfaja ellen, a szocialista hazafiság eszméinek teljes győzelméért. Éppen e feladat jelentősége indokolta az erről szóló külön dokumentum megalkotását.

„A szocialista világrendszer és az imperializmus harcából, a magyar osztályharcok sajátosságaiból egyaránt szükségszerűen következik – állapítja meg az okmány –, hogy a jelenlegi időszakban a nacionalizmus a *fő ellenség* a politikai eszmék, az ideológia frontján."

*

Az MSZMP VII. Kongresszusa a művelődéspolitikai irányelvekben átfogóan kifejtett, valamint az ideológiai és kulturális élet egyes fontos kérdéseiről szóló okmányokban kiegészített kulturális politikát erősítette meg. Megállapította, hogy a kulturális és tudományos életben is új fellendülés bontakozott ki. A fejlődést azonban még sok tényező nehezíti. „Előrehaladásunk egyik fő akadálya – állapítja meg a kongresszusi határozat – a kapitalista szemlélet maradványa, a nacionalizmus, a kistulajdonosi gondolkodás a parasztság soraiban, a városi kispolgárságban, az értelmiség egy részében. Még a munkásság elmaradottabb rétegeiben is hat a kispolgári gondolkodás, az individualizmus, a társadalmi érdekkel szembeni közömbösség. Folytatnunk kell az eszmei harcot ezek ellen a maradi nézetek ellen, hogy társadalmi és kulturális életünk minden területén uralkodóvá tegyük a marxizmus–leninizmus világnézetét."

A paraszti gondolkodásmód a kongresszus idején nagy változás állapotában volt; a termelőszövetkezeti mozgalom fellendülése magával hozta a közösségi szemlélet térhódítását, a kistermelői szemlélet visszavonulását. Az utóbbi tovább él, és csak hosszú fejlődés eredményeként fog megszűnni. A folyamat azonban megindult, s ez nagy társadalmi előrelépés, nagy eszmei és politikai győzelem eredménye. Hatása gyorsítja az egész társadalom tudati fejlődését, s növeli a szocialista kultúra további kibontakozásának lehetőségeit.

Növekednek azonban az eszmei harc feladatai is. Az összeütközés a régi világ szemléleti maradványaival helyenként élesebbé válik. Többnyire azért, mert az imperialista hatalmak megsokszorozzák erőfeszítéseiket, hogy az ideológiai behatolás eszközeivel, „fellazításnak" nevezett politikájukkal megzavarják a szocialista országok kulturális fejlődését, politikai életét és társadalmi előrehaladását. Az ideológiai osztályharc tehát folytatódik. Ennek során kell biztosítani a szocialista kultúra további térhódítását.

A szocialista társadalom építésének nemzetközi feltételei.
A kommunista és munkáspártok 1960 novemberi értekezlete

A nemzetközi forradalmi fellendülés, mely 1957–1959-ben új erőre kapott, új sikereket hozott az emberiségnek. Folytatódik az erőviszonyok eltolódása a szocialista világ és az általános imperialistaellenes front javára. A tőkés hatalmak különféle akciókkal próbálják ezt visszavetni, s bár jelentősen akadályozzák, feltartóztatni nem tudják.

A szocialista világrendszer a hatvanas évek elején újabb, immár a tizennegyedik országgal bővül: *a forradalmi Kuba megteremti a nyugati félteke első szocialista államát.* Forradalma a washingtoni kormány politikai nyomása, gazdasági blokádja és katonai fenyegetései ellen küzdve fejlődik. 1961 áprilisában az USA-ból útnak indított ellenforradalmi csapatok szállnak partra Kubában – az USA tengeri és légierőinek fedezete mellett. A forradalmi hadsereg és az ország felfegyverzett népe azonban három nap alatt szétveri a partra szállt csapatokat, és megvédi hazáját. A szocialista országok rögtön Kuba mellé állnak, s az egész haladó világ kifejezi rokonszenvét iránta. A washingtoni fenyegetésekkel szembeszállva a kubai forradalom ellenlépéseket foganatosít: államosítja az Amerikai Egyesült Államok tőkéseinek összes kubai bankját és más vállalatait. Ennek eredményeként a nép tulajdonába kerül a bankok és a nagyvállalatok legtöbbje. Elkobozzák mind a külföldi, mind a hazai nagybirtokosok földjeit; ezeket részben felosztják a parasztok között, nagyobbrészt azonban állami és szövetkezeti gazdaságokat teremtenek, mindenekelőtt a nagy cukornád- és egyéb ültetvényeken. Az imperialista fenyegetésekkel szemben a Szovjetuniótól és a többi szocialista országtól kapnak és kérnek megfelelő támogatást, és a szocialista fejlődés útjára viszik az országot.

Folytatódik a szocialista világrendszer gyors ipari fejlődése. Részaránya a világ ipari termeléséből az 1955. évi 27%-ról 1962-re 36% fölé emelkedik. A fejlett tőkésországok ipari termelése még túlsúlyban marad, de ipari fölényük tovább csökken; az USA, Nyugat-Európa és Japán együttes részaránya a világ ipari termelésében az 1955. évi 63%-ról 1962-re mintegy 56%-ra mérséklődik. A szocialista országok – Lengyelország és Jugoszlávia kivételével – már végrehajtották a mezőgazdaság szocialista átszervezését, uralkodóvá tették a szocialista termelési viszonyokat a mezőgazdaságban is. A szocialista világ fejlődése új szakaszba lép.

A Szovjetunió természetesen továbbra is döntő tényezője az új világrendszer fejlődésének. A szovjet ipar termeli 1962-ben a világ ipari termelésének 1/5-ét, s a szocialista országok ipari termelésének nagyobbik felét. Az űrkutatás terén elért újabb sikereivel is növeli a szovjet állam és az egész szocialista világ tekintélyét. Nevezetes napja ennek 1961. április 12-e, amikor Jurij Gagarin szovjet űrhajós a Vosztok űrhajón a kozmoszba emelkedett: elsőnek repülte körül ember a Földet, s kezdetét vette az űrutazás kora. A vezető tőkés hatalom, az iparilag legfejlettebb Amerikai Egyesült Államok – mely hatalmát, gazdagságát a pénzügyileg és politikailag hozzáláncolt más országok egész sorának kizsákmányolásával is növelte és növeli – arra kényszerül, hogy nagy erőfeszítésekkel igyekezzék csökkenteni és behozni elmaradását az űrkutatás kibontakozó versenyében.

A régi imperialista gyarmatrendszer széthullása az afrikai függetlenségi harcok nagy fellendülésével befejező szakaszához érkezik. 1960–1963-ban 30 ország

válik függetlenné, s ezek közül 25 afrikai ország. Kiemelkedik Algéria harca, amelynek népe majd nyolcéves felszabadító háború eredményeként vívja ki 1962-ben nemzeti szabadságát. A francia gyarmatosítók görcsösen ragaszkodtak Algéria megtartásához, hadseregüket az ország népe mégis távozásra kényszerítette.

Az imperialista hatalmak nem nyugszanak bele abba, hogy megszűnjön uralmuk a volt gyarmatok felett. A régi gyarmatosítás helyébe az úgynevezett neokolonializmus („új gyarmatosítás") politikája lép. Amikor a volt gyarmatokon új államok jönnek létre, ezek függetlenségét a neokolonialisták lehetőleg olyan politikai csoport javára és olyan kormányzat létesítésével ismerik el, amely csak az ő támogatásukkal tud hatalmon maradni, s az általuk kívánt politikát követi. Az állami önállóság formális elismerése mellett nagyobb teret kell engedniük a hazai burzsoáziának, vagy éppen a még csak kifejlődőben levő helyi kereskedői és más vállalkozói rétegnek; politikai és üzleti számításból segítik is bizonyos erősödését. A gazdasági kulcspozíciókat és a további behatolás lehetőségét azonban megőrzik; a formálisan független, valóságban továbbra is függő viszonyban tartott országok kormányzatát ellenőrzésük alatt tartják. Nemegyszer a közigazgatásban is változatlanul megtartják régi pozícióikat.

A volt gyarmattartóknak nem mindig sikerül a felszabadult országokban neokolonialista hadállásokat teremteni, vagy ha igen, nem mindig sikerül ezeket hosszabb időre megtartani. A függetlenségi harc továbbfejlődése e pozíciók felszámolásához vezet. Az imperialisták azonban igyekeznek ennek útját állni. Fegyvertárukban van a gazdasági, politikai és katonai fenyegetés, és nemegyszer vetemednek nyílt intervencióra is; támogatják és szervezik az ellenforradalmi összeesküvéseket és puccsokat. Ennek egyik példája Kongó, volt belga gyarmat, mely 1960-ban vívta ki politikai önállóságát. A függetlenségi küzdelem élén demokratikus nemzeti erők álltak; ők fogtak hozzá Patrice Lumumba vezetésével az új kongói állam felépítéséhez. Az imperialisták azonban fegyveres harcot robbantottak ki a kongói demokratikus nemzeti erők ellen, meggyilkoltatták Lumumbát, s reakciós politikai csoportokat ültettek az új állam élére. A nemzeti demokratikus erőknek a belső reakció ellen küzdve kell folytatniuk harcukat, hogy megszabadítsák országukat a neokolonializmus béklyóitól.

A neokolonializmus sajátossága az is, hogy a korábbi gyarmattartó hatalmak monopolhelyzete megrendül, vagy éppen megszűnik. Könnyebbé válik más imperialista hatalmak behatolása a volt gyarmatokra; ez viszont a tőkés hatalmak közötti ellentétek éleződését is maga után vonja. A neokolonializmus a világ egyes térségeiben, mindenekelőtt Latin–Amerikában már korábban meghonosodott uralmi módszere az imperialista hatalmaknak. Új ott, ahol a régi gyarmatrendszert váltja fel.

A második világháború előtt a Föld lakosságának 56%-a élt az imperialista hatalmak gyarmati és félgyarmati uralma alatt, ami 1962-re 2%-ra csökkent. Az imperialista igát teljesen lerázták azok a népek, amelyek saját kizsákmányolóik hatalmát is felszámolták, és a szocialista fejlődés útjára vitték országukat. Ez elsősorban ott volt lehetséges, ahol a kommunista pártok által vezetett forradalmi erők kerültek az ország élére.

A volt gyarmatok és félgyarmatok többsége még nem juthatott el a szocialista

útra, de egy része sikeres erőfeszítéseket tesz, hogy megteremtse a szocialista fejlődés feltételeit; építi népgazdaságának állami és szövetkezeti szektorait, erősíti nemzeti iparát.

A régi gyarmatrendszer felszámolása során létesült új államok nagy részében eltérő osztálybefolyások érvényesülnek a politikai hatalom élén álló erők körében; kormányzatukban kialakulatlan, hogy milyen legyen az ország fejlődésének irányvonala, de erős a törekvés az imperialistáktól való gazdasági függés felszámolására. Másutt a politikai hatalmat gyakorlók egyértelműen a kapitalista rendszer képviselői, akik az imperialista hatalmak védnöksége alatt próbálják visszaszorítani a forradalmi erőket. Ezekben az országokban is nemzeti követelmény – a hazai burzsoázia egy részének is követelése – az imperialista függés lazítása. A neokolonializmus elleni harc tehát mindezekben az országokban folyik, s szerves része a nemzeti függetlenségért és a társadalmi haladásért folyó küzdelemnek.

A régi gyarmatrendszer maradványainak teljes felszámolásáért, a neokolonialista szolgaság megszüntetéséért, az imperialista fenyegetések elhárításáért küzdő népeket elsősorban a szocialista világ léte és növekvő nemzetközi befolyása, sokirányú támogatása segíti. Növekszik az a támogatás is, amelyet a neokolonializmus ellen harcoló népek egymásnak nyújtanak, s hatékony segítséget jelent számukra a vezető tőkésországok forradalmi erőinek szolidaritása is.

*

A szocialista világrendszer országainak belső erőforrásai megnőttek, belső és nemzetközi lehetőségeik kiszélesedtek; s természetesen feladataik is megnövekedtek. Jelentkeznek azonban olyan zavaró körülmények is, amelyek váratlanul érik az új világrendszert, a kommunista világmozgalmat és az imperialistaellenes küzdelem más erőit. 1960 tavaszán ugyanis a Kínai Kommunista Párt vezetői nyíltan fellépnek a nemzetközi kommunista mozgalom általános irányvonala és egysége ellen.

A Kínai Kommunista Párt vezetősége támadja a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének lenini elvét, amelyet 1958-ig maga is vallott. Most ezt az elvet az imperializmussal való megbékélésnek nyilvánítja. Nagyon gondosan kerüli azt, hogy Kína közvetlen katonai összeütközésbe kerüljön az imperialista hatalmakkal, viszont támadják a Szovjetuniót, mert nem indít háborút a tőkés világ ellen.

A Mao-féle ideológia elveti azt a megállapítást, hogy a nemzetközi osztályharc fő frontja a szocialista országok és a tőkésországok között húzódik. Ezzel az alapvető jelentőségű marxista – leninista tétellel szemben azt állítja, hogy a fő ellentét a gazdag és a szegény országok között van. A Mao-féle vezetés azt reméli, hogy ilyen hamis tételek segítségével Kína körül tömörítheti Afrika, Dél- és Kelet-Ázsia, valamint Latin-Amerika országait. Az imperialista hatalmak gazdagsága nagymértékben, nem egy esetben döntő mértékben az általuk alávetett népek egész sorának kizsákmányolásából származik. A Szovjetunió népei viszont kizárólag saját munkájukkal győzték le a cárizmustól örökölt szegénységet, utat mutatva a szegénység legyőzéséhez más népek számára is. A kínai vezetők ezt jól tudják, de ködösítik, mert Kínát igyekeznek követendő példaként állítani más népek elé.

A szocialista brigádvezetők első országos tanácskozása 1962. április 13.

A résztvevők egy csoportja

Az MSZMP VIII. kongresszusának elnöksége

Részlet az üléstermből

A kínai párt vezetői a marxizmus „kínaiasításának" jegyében veszik revízió alá a marxizmust, és azzal az igénnyel állnak elő, hogy mindenki ismerje el Kínát a nemzetközi forradalmi mozgalom központjának. Az SZKP-ban látják a fő akadályát annak, hogy rákényszeríthessék akaratukat más szocialista országokra és a nemzetközi kommunista mozgalomra. Ezért különösen hevesen támadják az SZKP-t s a Szovjetuniót, amely pedig a legnagyobb segítséget nyújtotta a kínai forradalomnak is. Támadják az SZKP XX. Kongresszusát, s ennek kapcsán a személyi kultusz feletti bírálatot. A személyi kultusz általános fennmaradását kívánják, mégpedig úgy, hogy ennek központja Pekingben legyen, és Mao Cetungot nyilvánítsák az új világ vezérének.

A kínai párt vezetőségének támadásait az SZKP és a legtöbb testvérpárt azonnal visszautasítja, de kezdetben csak belső határozatok, levelezések és tárgyalások útján. Elvtársiasan felhívják a kínai vezetők figyelmét álláspontjuk súlyos hibáira és káros voltára. Csakhamar nemzetközi tanácskozás összehívását is kezdeményezik, amit a közös küzdelem ügye amúgy is szükségessé tesz.

A kommunista és munkáspártok képviselői 1960 novemberében Moszkvában összeülnek, hogy megtárgyalják a világhelyzet és a nemzetközi küzdelem kérdéseit, és állást foglaljanak ezekben. 81 testvérpárt vesz részt e tanácskozáson, mely hosszú vita után egységesen elfogadja a világhelyzetet értékelő és a pártok fő feladatait meghatározó Nyilatkozatot. Egyes pártokat – így az albánt, az indonézt és az új-zélandit – a kínai vezetők megnyerték álláspontjuk támogatására, de elszigeteltségük mégis olyan fokú, hogy célszerűbbnek ítélték meg, ha bizonyos formulázási engedmények fejében meghátrálnak a túlnyomó többség álláspontja előtt.

Az értekezleten elfogadott Nyilatkozat megerősíti, hogy a különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének biztosítása a világbéke megőrzésének alapvető feltétele, a szocialista országoknak és a kommunista pártoknak továbbra is szívósan küzdeniük kell érte. Megállapítja, hogy ez a küzdelem egyik formája annak a heves gazdasági, politikai és ideológiai harcnak, amelyet a nemzetközi porondon a szocializmus erői vívnak az imperializmus agresszív erőivel szemben. Elutasítja azt az állítást, mely szerint a kapitalista és a szocialista államok közötti békés egymás mellett élés az elnyomott népeket arra ösztönözné, hogy nyugodjanak bele elnyomóik uralmába. A valóság az, hogy a normális államközi viszonyért fellépő szocialista országok messzemenően támogatják az elnyomott népek harcát – beleértve fegyveres szabadságharcát is – nemzeti függetlenségükért.

A Nyilatkozat nagy nyomatékkal hívja fel a figyelmet arra, hogy lankadatlan erővel kell folytatni a népek mozgósítását az új világháború veszélye ellen. Hiszen termonukleáris fegyverek birtokában az imperializmus az egész emberiséget fenyegeti. A Nyilatkozat hangsúlyozza: „A szocialista világtábor, a nemzeti felszabadító mozgalom, a háború ellen fellépő valamennyi ország és az összes békeszerető erők közös erőfeszítésével el lehet hárítani a világháborút."

A Nyilatkozat megerősíti az 1957-es Moszkvai Értekezlet dokumentumának alapelveit és általános irányvonalát. Néhány vitás kérdésben – így a forradalom győzelméhez vezető utak vagy az SZKP XX. Kongresszusának megítélése kérdésében – az 1960-as Nyilatkozat változatlanul átveszi az 1957-es dokumentum megállapításait. A kínai párt képviselői nehezen térhettek ki ez elől, miután az

1957-es Nyilatkozatot Mao Cetung is aláírta. Az 1960-as értekezletről ő távol maradt, de végül is megbízták a kínai küldöttség vezetőjét, Liu Sao-csit, hogy pártja nevében írja alá az új okmányt.

Az 1960-as Nyilatkozat egyhangú elfogadása azt a reményt kelti a kommunista világmozgalomban, hogy mérséklődik és talán meg is szűnik a kínai vezetők káros fellépése és kísérletük, hogy politikájukat ráerőszakolják a többi szocialista országra és a nemzetközi kommunista mozgalomra. Hasonló remények keletkeznek a nemzeti felszabadító mozgalmakban is; a szocialista tábor egysége számukra messzemenő segítséget jelent, az egység gyöngülése viszont nehezíti küzdelmüket, vagy éppen nekik okozza a legtöbb nehézséget. A kínai vezetés azonban hamarosan halomra dönti az egység megerősödéséhez fűzött reményeket. A Kínai Kommunista Párt vezetésében az internacionalizmus fölé kerekedett a kispolgári nacionalizmus, mely szélesre tárta a kaput a nagyhatalmi sovinizmus előtt. Ez viszi a kínai vezetőket a hegemón törekvések útjára, és fordítja szembe mindazokkal, akik e törekvéseiket elutasítják.

A Mao-féle szakadár tevékenység bizonyos reményeket kelt az összes antikommunista irányzatokban. A kommunista mozgalomban keletkezett vitát felhasználják a kommunista pártok elleni támadásaikhoz. A jobboldali szociáldemokraták a tőkésországokban a munkásegység ellen kovácsolnak politikai fegyvert belőle. A kommunista pártok szívósan küzdenek az ilyen egységbontó törekvések ellen is. A munkásegység a monopoltőkés hatalom elleni küzdelem alapvető követelménye volt és marad, bármilyen nehézségek keletkezzenek is a harcban.

A kommunista és munkáspártok túlnyomó többsége – védelmezve az 1957-es és 1960-as nyilatkozatok alapelveit és általános irányvonalát – a nemzetközi kommunista mozgalom egységéért lép fel. Az ideológiai nézeteltérések ellenére is javasolják a kínai párt vezetőinek a politikai összefogást az imperializmus elleni közös küzdelemben. A kínai vezetés azonban visszautasít minden ilyen javaslatot. Nehéz évek következnek a kommunista világmozgalom egységéért folytatott harcban. A testvérpártok legtöbbje azonban megedződik az egységbontó törekvések elleni küzdelemben is. Nincs erő többé a Földön, amely megváltoztathatná azt a történelmi tényt, hogy a kommunista világmozgalom korunk leghatalmasabb politikai mozgalma. További előrehaladásától függ, hogy az imperializmust, melynek léte a világ legnagyobb veszedelmévé vált, az emberiség megfékezze és megsemmisítse.

Magyarország a szocialista építés fejlettebb fokán.
Az MSZMP VIII. Kongresszusa

A szocializmus alapjainak lerakása, a szocialista termelési viszonyok uralkodóvá válása a népgazdaság minden ágában *a szocialista építés fejlettebb szakaszát* nyitja meg. Ez olyan társadalmi körülmények között történik, amikor a szocializmus előharcosa, a munkásosztály immár számszerűleg is az ország legjelentősebb osztálya. Létszáma 1949-től 1962-ig a kétszeresére emelkedett. Döntő erő a politikai életben, az iparban, a mezőgazdaság állami szektorában, a közlekedésben, s nélkülözhetetlen a társadalom csaknem minden területén. Pártjának, az MSZMP-

nek vezető szerepe általánosan elismert, politikája megnyerte a dolgozók nagy többségének egyetértését.

A szocialista építés fejlettebb szakaszának egyik fő társadalmi feltétele az, hogy a parasztság a szocialista célokat elfogadja, és szövetkezeti osztállyá alakuljon át. A nagyüzemi szövetkezeti gazdaságok létrehozása és kifejlesztése, a mezőgazdaság gépesítése a paraszti munka termelékenységének növekedését eredményezi; ennek velejárója a parasztság létszámának fokozatos csökkenése. Ugyanakkor a mezőgazdasági termelés fokozódik, tehát a parasztság hozzájárulása a nemzeti jövedelemhez nem csökken, hanem növekszik. A parasztság a munkásosztállyal vállvetve munkálkodik az ország szocialista építésében. A szövetkezeti nagyüzemek fejlődése munka- és létfeltételeit, gondolkodását fokozatosan közelíti a munkásságéhoz. E folyamat természetesen hosszú, de *megindult a munkásság és parasztság közötti osztálykülönbségek fokozatos csökkenése.* A szocialista építés magasabb fokra emelkedésének *ez egyik fő vonása.*

A munkásság és a parasztság közötti osztálykülönbség a kommunizmusban szűnik meg teljesen, de e társadalmi folyamat a szocialista építés előrehaladásával kibontakozik. Szerves része ennek a kulturális fejlődés gyorsulása a falvakban. A várostól való elmaradottságuk fokozatosan mérséklődik, megindul városiasodásuk. A mezőgazdaság átszervezése, a termelőszövetkezetek megszilárdulása és fejlődése, s természetesen az állami gazdaságok megerősödése magával hozza *a városok és a mezőgazdasági községek közötti társadalmi különbségek csökkenését, majd megszűnését.*

Minél magasabb fejlettségi fokra emelkedik a társadalom, annál nagyobb a szerepe a szellemi munkának. A népgazdaság, a kultúra, a tudomány fejlődése mind több magas képesítésű és a szocializmus ügye iránt odaadó szakembert követel. A szocialista építés során az értelmiség számszerű fejlődése a leggyorsabb. Ez kifejeződik abban is, hogy a felsőfokú tanintézetek hallgatóinak száma, mely 1938-ban nem érte el a 12 ezret, 1949-ben 23 ezer volt, 1962-ben pedig a nappali, esti és levelező tagozatokon együttesen 67 ezer fölé emelkedik.

A szellemi munka iránti igény megnövekedése azonban nemcsak az értelmiség további fejlődését követeli, hanem azt is, hogy *emelkedjen a társadalom egészének műveltségi színvonala.* A szellemi munka jelentősége a fizikai dolgozók munkájában is általánosan növekszik; ennek eredményeként fog elmosódni a határvonal a szellemi és a fizikai munka között. E folyamat is csak a kommunizmusban fejeződik be, de a szocialista építés során indul meg és bontakozik ki. A politikai öntudat, a szakismeret és az általános kulturális színvonal növekedése nagy szerepet játszik a termelékenység emelkedésében miden területen, és hozzájárul *a szellemi és a fizikai dolgozók műveltségi színvonala közötti különbség csökkenéséhez.*

A mi társadalmunk jellegénél fogva nagy lehetőségeket biztosít a művelődéshez. Ez tükröződik abban is, hogy 8 osztálynak megfelelő iskolai végzettséget 1938-ban 34 ezren, 1962-ben pedig már 140 ezren szereztek; a középiskolát végzettek száma 1938-ban nem érte el a 11 ezret, 1962-ben pedig közel 47 ezer; a szakmunkástanulók száma 1938-ban 65 ezer, 1962-ben pedig 144 ezer, s a műveltségi szint, amelyet a mi iskoláink nyújtanak a tanulóknak, összehasonlíthatatlanul magasabb annál, amit a felszabadulás előtt kaphattak. Az általános műveltségi színvonal emelkedését segíti az iskolán kívüli népművelés fellendülése, a külön-

böző továbbképző tanfolyamok sokasága. Igen fontos szerepet töltenek be ebben a politikai ismereteket nyújtó tanfolyamok, amelyeket elsősorban a pártszervezetek rendeznek. 1961–62-ben csupán a különböző pártoktatási formákban több mint 600 ezren vettek részt, közöttük sok pártonkívüli.

*

A szocialista építés fejlettebb szakasza akkor kezdődik, miután befejeződött a szocializmus alapjainak lerakása. A további stratégiai cél: *a szocialista társadalom teljes felépítése.* Magyarország a társadalmi fejlődésnek ebbe a szakaszába lép. A párt tehát ennek megfelelően állapítja meg az újabb feladatokat és a közvetlen célokat, s ezeket a nép elé terjeszti.

Az ország a *második ötéves terv* kezdeti időszakában emelkedik a szocialista építés fejlettebb fokára; a vártnál hamarabb, mert a falu átszervezése a feltételezettnél gyorsabban valósult meg. Ez szükségessé teszi az ötéves terv bizonyos módosítását. Növelni kell az állami támogatást a termelőszövetkezetek megszilárdításához, és előbbre kell hozni az ötéves terv második felére tervezett mezőgazdasági beruházások nagyobb részét. Az ország védelmi képességének fokozására ugyancsak többet kell fordítani a korábban tervezettnél. A forradalmi Kuba elleni támadás 1961 tavaszán, a washingtoni beavatkozás fokozódása Vietnamban és Laoszban, provokációk a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság ellen, a nyugatnémet revansista erők gyorsuló fegyverkezése és más tényezők egész sora szükségessé tette, hogy a szocialista országok növeljék védelmi erőiket. A Magyar Népköztársaság is ezt teszi, annál is inkább, mert az 1956-os ellenforradalom az ország védelmi képességét is károsította, fejlődését megzavarta és lassította. Most hazánk védelmi erőinek fejlesztésével is felzárkózik a szövetséges szocialista országokhoz.

Az előzetes terveket meghaladó beruházási és honvédelmi feladatok teljesítését könnyíti az a nagyon kedvező tény, hogy a hároméves terv eredményei a várakozásokat felülmúlják. Már a VII. kongresszus idején világos volt a terv túlszárnyalása. Az 1960-as év eredményei azonban a második ötéves terv számára annál is valamivel magasabb kiindulási alapot biztosítottak, mint amilyennel a VII. kongresszus számolt.

A tervtörvény 1961–65-re az ipari termelés 48–50%-os emelését irányozza elő. 1958-hoz viszonyítva ez 83–87%-os növekedési előirányzatot jelent a korábban tervezett 65–70% helyett. A mezőgazdaság általános fejlesztési előirányzata és az egy főre jutó reáljövedelem növekedési terve változatlan. A lakásépítési előirányzat viszont 250 ezer lakás helyett 300 ezerre emelkedik.

A második ötéves terv fő feladata a szocializmus anyagi és műszaki alapjainak jelentős bővítése, s egyben a termelőszövetkezetek megszilárdítása. Szerves része a tervnek az egészségvédelem és a művelődés továbbfejlesztése. A mezőgazdaság átszervezésével a társadalombiztosítás immár a lakosság 94%-ára terjed ki. Különösen a falusi lakosság egészségvédelmében gyors az előrehaladás, s ennek következtében csökken a különbség a város és a falu orvosi ellátottságában.

A művelődéspolitikai intézkedések közül legjelentősebb az iskolareform. Kidolgozásában kommunista és párton kívüli szakemberék nagy számban vettek részt; a párt kezdeményezésére a tervezetet nyilvános vitára bocsátották. Ezután terjesz-

tették az Országgyűlés elé, amely 1961 őszén elfogadta. Az iskolareform a korszerű ismereteket adó, a szocialista eszmeiséget érvényesítő közoktatás továbbfejlesztését szolgálja. Alapvető követelmény a munkára való nevelés, az iskola és az élet kapcsolatának erősítése, a fizikai munka becsületének emelése. Széles körben bevezetik a politechnikai oktatást. E téren kezdetben túlzások, elsietett és irreális kísérletek történnek, amelyeket később megszüntetnek. A politechnikai képzés azonban az iskolai nevelés szerves részévé válik. Fejlődésnek indulnak a szakmai előképzettséget nyújtó középiskolák. Nem kisebb jelentőségű a szakmunkásképző iskolák fejlődése, az általuk nyújtott szakismeret és szakmai gyakorlat, valamint az általános műveltségi színvonal emelkedése. A kötelező iskolai oktatás korhatárát a törvény felemeli, a 16. életévben állapítja meg. Ez azt a célt szolgálja, hogy a 8 osztályú iskola elvégzése általánossá váljon, az egész serdülő ifjúság műveltsége emelkedjen. Az iskolareform kiterjed a felsőoktatásra is. Ennek során az óvónő- és tanítóképzés, valamint fokozatosan a technikumi képzés is, középiskolai szintről magasabb szintre emelkedik.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1962 februárjában elhatározza, hogy az év utolsó negyedévében összehívja a párt VIII. kongresszusát. Ennek híre felkelti a párttagság és a párton kívüli tömegek érdeklődését, várakozását. A kongresszus tiszteletére a dolgozók munkafelajánlásokat tesznek, szocialista versenyt indítanak. A Központi Bizottság márciusi ülése üdvözli e kezdeményezéseket, amelyek az MSZMP politikája iránti bizalomnak újabb megnyilvánulásai.

1962 április elején a Szakszervezetek Országos Tanácsa is felhívást bocsát ki a kongresszusi munkaverseny támogatására. Megállapítja, hogy e verseny újabb lendületet ad „a szocialista brigádok mozgalmának, a szocialista munka műhelye, üzeme, gyára, vállalata, gazdasága megtisztelő címért folyó vetélkedésnek". Felhívja a figyelmet arra, hogy a brigádverseny mellett nagyobb gondot kell fordítani az egyéni versenyre is.

Április közepén megtartották a szocialista brigádvezetők első országos tanácskozását. Ezen ezer küldött részvételével vitatták meg a munkaverseny tapasztalatait és a további tennivalókat. Az építőmunka élenjárói lelkes szószólói a kongresszusi munkaversenynek is. Felhívásukban a gyárak közvetlen feladatainak teljesítésére irányítják a figyelmet. Fontos versenyvállalásként jelölik meg a gyártmányok önköltségének csökkentését, az exporttervek hiánytalan teljesítését és a takarékosságot anyaggal, energiával, szerszámmal.

Az ipari tervek feszítettebbek, mint az előző években; fokozottabban előtérbe kerülnek a minőségi követelmények. A politikai élet fellendülése, a párt kongresszusi felkészülése és a dolgozók munkafelajánlásai is segítik ezek teljesítését. Az állami ipar termelése 1962-ben 8%-kal magasabb mint az előző évben, s 20%-kal haladja meg az 1960-as szintet. A mezőgazdaságban a kedvezőtlen időjárás miatt a termelés alig emelkedett. Gondot okoz az is, hogy a fiatalok a kívánatosnál nagyobb számban hagyják ott a falut. A szövetkezetek megszilárdulása mégis folytatódik. A tagok összefogása erősödik, a gépesítés gyorsul, a termelékenység emelkedik.

A kongresszust megelőző hetekben rendkívül kiélezetté vált a nemzetközi helyzet. A washingtoni kormány, melynek élén ekkor John F. Kennedy, demokrata párti elnök állt, 1962 októberében Kubát katonai invázióval fenyegette.

Tengeri zárlatot rendelt el körülötte, ami az első lépés volt az inváziós terv végrehajtásához. E zárlat elrendelésével remélték meggátolni a szovjet szállítóhajók Kubába érkezését, és elszigetelni az országot szövetségeseitől. Kuba forradalmi kormánya és népe nem hódolt be, hanem azonnal általános mozgósítást hajtott végre. A szovjet hajók is folytatták útjukat. Válaszul az amerikai inváziós készülődésre a Varsói Szerződés országai, köztük hazánk is, készültségbe helyezték fegyveres erőiket. A magyar kormány október 24-i nyilatkozata kijelenti: „az Amerikai Egyesült Államok kormánya a tengeri zárlat elrendelésével agressziót követett el Kuba ellen". Megbélyegzi a washingtoni kormányt, amely „képmutató módon azt állítja, hogy Kuba népe veszélyezteti az Egyesült Államokat. A népek azonban tudják, hogy Kuba nem fenyegeti Amerikát, hanem az amerikai monopoltőke urai akarják megfojtani a kubai nép szabadságát." A nyilatkozat követeli, hogy az amerikai kormány a „nemzetközi jogot lábbal tipró, a hajózás szabadságát veszélyeztető és közvetlen háborús provokációt jelentő intézkedéseit vonja vissza".

A dolgozók országszerte gyűlések egész során felháborodva ítélik el az amerikai agresszorokat. A kongresszus előtti hetek a kubai néppel való szolidaritás és a nemzetközi béke megóvásáért folyó feszült küzdelem hetei.

A Kennedy-kormány szemben találta magát a nemzetközi közvélemény túlnyomó többségével is. Látva a helyzet ilyen alakulását, különösképpen a szocialista országok védelmi készültségét és a kubai nép elszántságát, kijelentette, hogy kész tiszteletben tartani Kuba szuverenitását és megszüntetni a tengeri zárlatot, amennyiben visszavonják Kubából a korábban odaszállított szovjet rakétákat. Létrejött a megegyezés, mely ilyen módon kompromisszumos jellegű. Lényege azonban az, hogy az USA kénytelen volt inváziós terveit félretenni, sikerült megvédeni a forradalmi Kuba szabadságát és megóvni a nemzetközi békét.

*

Midőn az MSZMP VIII. Kongresszusa összeül, a rendkívül veszélyes Karib-tengeri válság már múlóban van, de tanulságai nagyon is frissek, s figyelmeztetnek arra, hogy a béke erőinek állandóan résen kell lenniük.

A kongresszus 1962. november 20-tól 25-ig tartja tanácskozásait, s munkájában 650 küldött vesz részt. A kongresszus fő napirendi pontja a *Központi Bizottság beszámolója*, melyet Kádár János terjeszt elő. Az ország fejlődéséről szólva a beszámoló megállapítja: „Három éve pártunk VII. kongresszusa abban foglalta össze a legfőbb feladatot, hogy gyorsítsuk meg a szocializmus építését, és a legközelebbi években fejezzük be hazánkban a szocializmus alapjainak lerakását. Most, ezen a kongresszuson a Központi Bizottság jelentheti a pártnak és a párt a dolgozó népnek, hogy e feladatot megoldottuk: a szocializmus építése nagy lendületet vett, és befejeztük a szocialista társadalom alapjainak lerakását hazánkban." A beszámoló és a kongresszus határozata megállapítja, hogy az ország „*a szocializmus teljes felépítésének korszakába lépett*".

Értékelve a változások történelmi jelentőségét és ezek nemzetközi feltételeit, a kongresszus megállapítja: „*Ha a Magyar Népköztársaság a Szovjetunióval, a szocialista táborral vállvetve halad, akkor népünk szocialista vívmányai véglege-*

sek. A társadalmi haladás és a béke erőinek nemzetközi túlsúlya, a magyar népnek a szocialista rendhez való hűsége megdönthetetlenné és végérvényessé teszi hazánkban a szocializmus győzelmét."

A kongresszus behatóan foglalkozik a gazdasági építőmunkával. Határozata megállapítja, hogy a népgazdaság egészségesen fejlődik, a tervek reálisak, bár a mezőgazdaságban az aszály ismét lassítja az előrehaladást. „Az a célunk, hogy tovább javítsuk a népgazdaság szerkezetét: magas műszaki színvonalon korszerű gyártmányokat állítsunk elő, és növeljük a termelés, az export, a beruházások gazdaságosságát." A kongresszus feladatul állítja, hogy a második ötéves tervben „az ipari termelést legalább kétharmad részben a munkatermelékenység fokozása útján növeljük". A határozat hangsúlyozza: „*A munka termelékenységének emelése, a gazdaságosság fokozása, a termelés növelése ma a fő front, amelyben a küzdelem a szocializmus teljes felépítéséért hazánkban folyik.*"

A tanácskozás nagy figyelmet fordít a szocialista országok gazdasági együttműködésére. Minél magasabb szintre emelkedik valamely ország ipara, annál sürgetőbb számára a hatékonyabb bekapcsolódás a nemzetközi munkamegosztásba. Különösen fontos ez a kis országok számára, amelyek csakis a nemzetközi gazdasági együttműködés révén fejleszthetnek ki világszínvonalú nagyszériás termelést olyan iparágakban és gyártmányokban, amelyeknek kifejlesztése számukra gazdaságos, előnyös. Előtérbe kerül a testvéri szocialista országok együttműködésének hatékonyabbá tétele az áruforgalom továbbfejlesztésén túlmenően a termelési kooperáció területén is. Az MSZMP és a magyar kormány szorgalmazza ezt. A kongresszus megállapítja: a KGST-országok közötti együttműködés „az utóbbi években jelentősen, de nem a kívánt mértékben szélesedett. A szocialista országok egységének és internacionalista együttműködésének fejlesztése minden szocialista ország létérdeke." Minél sokoldalúbb és hatékonyabb a gazdasági együttműködés, „annál gyorsabban építjük fel a szocializmust és a kommunizmust, annál gyorsabban nyeri meg a szocialista világrendszer a kapitalizmussal folyó gazdasági versenyt".

Társadalmi életünk elemi követelménye a szocialista törvényesség. Az MSZMP a törvényes rend védelme jegyében vívta meg harcát az ellenforradalom leveréséért, a munkáshatalom megszilárdításáért. Gondoskodott a személyi kultusz során elkövetett törvénysértések kellő kivizsgálásáról is, s ennek alapján 1962 augusztusában külön határozatot hozott. Megállapította Rákosi Mátyás és Gerő Ernő különösen súlyos politikai felelősségét a történtekért, és mindkettőt kizárta a pártból. A kongresszus, jóváhagyva a Központi Bizottság e kérdésben hozott határozatát, ismételten leszögezi: „A személyi kultusszal együtt járó önkény és törvénytelenség súlyosan sértette szocialista államunk demokratizmusát, és felbecsülhetetlen károkat okozott a szocializmus ügyének." Ezeknek feltárása s lehetőség szerinti jóvátétele szintén hozzájárult a törvényesség megszilárdításához. „Népünk tudja és nagyra értékeli – mondja a határozat –, hogy országunkban szabadon, nyugodtan, biztonságban élhet, dolgozhat mindenki, aki nem emel kezet a nép hatalmára."

A magyar nép szívós küzdelemben érte el nagy eredményeit. A harc folytatódik, de jellege változik. „Az osztályharc fő területe jelenleg – állapítja meg a kongresszus – a szocialista gazdaság megerősítése, fejlesztése és a szocialista tudat kialakítása." A politikai élet előterébe került a *szocialista nemzeti egység* kialakulása és

megszilárdulása, amely „harc a szocialista rendszer védelméért és fejlesztéséért, a szocializmus teljes győzelméért".

Az emberek politikai megítélésében mindinkább csökken annak jelentősége, hogy korábban ők vagy szüleik milyen osztálykategóriába tartoztak; a polgári származásúak tekintetében is az válik döntővé, hogyan illeszkedtek be az új társadalmi rendbe. E változáshoz tartozik a származás szerinti megkülönböztetés eltörlése az egyetemi és főiskolai felvételeknél. Ennek helyes voltát mind a párttagok, mind a párton kívüli munkások többsége elfogadta, de még sokan vitatják. A kongresszus megerősíti a Központi Bizottság álláspontját. Határozatában megállapítja: a társadalmi fejlődés és benne a közoktatás szocialista fejlődése lehetővé teszi és egyben megköveteli, hogy a felvételeknél „a jelöltek felkészültsége, rátermettsége politikai és erkölcsi magatartása legyen a mérce".

A kongresszus behatóan foglalkozik a pártélet kérdéseivel. Megállapítja, hogy a VII. kongresszus óta folytatódott az MSZMP egészséges fejlődése. A párt taglétszáma a VIII. kongresszus idejére 548 ezerre emelkedett. Tovább szilárdult sorainak eszmei és politikai egysége. A mezőgazdaság átszervezésének sikere megnövelte a párt tekintélyét az egész nép előtt, gyarapította a kommunisták seregét és eloszlatta a kételyeket, amelyek a nagy fordulatot kezdetben kísérték.

Az MSZMP a különböző jobb- és „bal"-oldali elhajlások ellen küzdve érte el sikereit. A kongresszus megállapítja, hogy a párttagok túlnyomó többsége megszabadult a szektás és revizionista nézetek káros befolyásától, de ilyen nézetek még léteznek, s most is érvényes Lenin figyelmeztetése: a társadalmi élet fordulói, nagyobb változásai idején növekedhet az elhajlások, a marxizmustól eltérő irányzatok veszélye. Az MSZMP a burzsoá és kispolgári hatások ellen küzdve szilárdította meg sorainak eszmei és politikai egységét, és fejlesztette ideológiáját. A lenini eszmék alapján válaszolt olyan bonyolult problémákra – állapítja meg a kongresszus –, mint az osztályharc és az osztályszövetség összefüggése az ellenforradalommal vívott harc, a szocialista konszolidáció, a szocializmus felépítése időszakában; a gazdasági és politikai tényezők kölcsönhatása a mezőgazdaság szocialista átszervezésében; a falu társadalmi viszonyainak átalakítása és egyidejűleg a mezőgazdasági termelés emelése; a középparasztság szerepe és a kulákkérdés megoldása; az egységes paraszti osztály kialakításának útja.

A kongresszus a tapasztalatok alapján vonja le elméleti következtetését: „a proletárdiktatúra korszakában – helyes politika és kedvező nemzetközi viszonyok mellett – a szocialista forradalom nagyobb fordulatai sem váltják ki okvetlenül és mindig az osztályharc éleződését és a termelés esését". Az MSZMP tehát elutasítja „az osztályharc állandó és abszolút éleződésének hamis tételét", és meri a szocialista építés támogatására hívni azokat a rétegeket is, amelyek „korábban nem rokonszenveztek céljainkkal, részben szemben álltak azokkal".

A hazai és a nemzetközi események, valamint a párt politikájának hatására polgári és kispolgári szemléletű rétegek közeledtek a szocialista célokhoz. A párt ezt elősegíti – állapítja meg a kongresszus – „de vitába száll azzal az elképzeléssel, amely a szocialista nemzeti egység politikájában a polgári és kispolgári ideológia megtartására és igazolására vél lehetőséget felfedezni". A politikai rugalmassággal elvi következetességnek kell párosulnia: „a politikai szövetség és az ideológiai vita egységet alkot". Az ideológiai küzdőtéren nincs békés egymás mellett élés.

„További előrehaladásunk elsőrendű követelménye – szól a határozat –, hogy megszüntessük az ideológiai munka viszonylagos elmaradását a társadalmi viszonyok fejlődése mögött, fokozzuk az eszmei harcot a tudományos, kulturális élet minden területén a szocialista módon élő, dolgozó, gondolkodó és érző ember neveléséért."

***

A Magyar Szocialista Munkáspárt a magyar proletárság több évtizedes harcának eredményeként a szocialista építés fejlettebb szakaszába vezette népünket. Támaszkodott a hosszú forradalmi küzdelem sok áldozattal szerzett harci tapasztalataira és a nemzetközi forradalmi mozgalomra. Támaszkodott a Magyar Tanácsköztársaság, a Duna-völgye első proletár hatalma hősies küzdelmének tanulságaira, nem feledkezve meg az imperialista intervenció elleni küzdelemnek figyelmeztető tanulságairól sem. A magyar munkásosztály kiapadhatatlan forradalmi energiája megmutatkozott abban a lankadatlan küzdelemben, amelyet a kommunisták és harcostársaik vívtak a negyedszázados horthysta rendszer idején. Erőt és a jövő győzelem biztos tudatát adta számukra a Szovjetunió léte, az egész tőkés világgal szemben elért nagyszerű fejlődése, mely az elnyomottak küzdelmének legnagyobb ösztönzőjévé és reménységévé vált.

A magyar kommunisták a Horthy-fasizmus elleni küzdelemben megedződve lettek a népi-nemzeti ellenállás élenjáró harcosaivá a hitlerista rablóháborúban való bűnös részvétellel szemben. Az antifasiszta nemzeti összefogásért, a független, demokratikus Magyarországért küzdve fejlődött a forradalmi élcsapat olyan erővé, amelynek irányításával a munkásosztály a nemzet vezető osztályává vált. A Kommunista Párt az ország vezető politikai erejévé lett.

A magyar nép az ország felszabadulását a Vörös Hadsereg győzelmének köszönheti. Nagy tanulság ez a nemzet egésze számára, és új politikai erőforrása a munkásságnak és a szegényparasztságnak. Forradalmi felszabadító hadsereg érkezett hazánkba; az a hadsereg, amely 1919-ben nehéz helyzete miatt nem tudott a Magyar Tanácsköztársaság segítségére jönni. 1918–1920-ban az antanthatalmak egyesült erői Anglia vezetésével, az USA részvételével próbálták megdönteni a szovjethatalmat. A második világháború idején viszont a fasiszta tömb ellen mind Anglia, mind az Amerikai Egyesült Államok háborús szövetségre lépett azzal a Szovjetunióval, amelyet 1918–1920-ban szerettek volna megsemmisíteni. 1945-ben a Vörös Hadsereg tűzte ki a szabadság vörös zászlóját Budapesten, Bécsben és Berlinben is. Nagy tanulság ez a világ népei számára.

Magyarország felszabadulása a nemzetközi erőviszonyok gyökeres megváltozása közepette, e változás részeként ment végbe. Olyan fordulat következett be a nemzetközi életben, amire a nyugati hatalmak uralkodó körei nem számítottak, s amelyet hiába próbáltak visszavetni. Ebbe a fordulatba növekvő erővel kapcsolódtak be a felszabadult országok népei, mindenekelőtt ott, ahol a munkásosztály megszerezte a vezető szerepet az ország sorsának irányításában. Magyarország ezeknek sorába emelkedett. Az imperialista hatalmak nem ismételhették meg azt, amit

1919-ben tettek, amikor katonai intervencióval állították vissza a tőkések és földbirtokosok uralmát. Ezt a felszabadító Vörös Hadsereg jelenléte kilátástalanná tette.

A felszabadulás nyomán a Kommunista Párt indította el az ország újjáépítését. Az egyedüli párt volt, amely már 1944 novemberében a keleti országrészen átfogó újjáépítési programot terjesztett elő, és közreműködésre hívott mindenkit, aki vállalja a részvételt a program valóra váltásában. Megerősítette egységfrontját a Szociáldemokrata Párttal, melynek baloldali erői a kommunisták segítségével sikerrel hárították el pártjuk jobbszárnyának a munkásegység és a népi demokratikus rend felbomlasztását célzó mesterkedéseit.

A Kommunista Párt volt a munkásság és a parasztság összefogásának előharcosa, a földreform legkövetkezetesebb szorgalmazója és végrehajtásának motorja. Kommunisták vezetésével dőlt el az ezeréves per a nincstelen és szegényparasztság javára.

A forradalmi erőknek szembe kellett nézniük a népi hatalom felszámolásán mesterkedő reakciós kísérletekkel. 1945–47-ben a koalíciós kormányzatban a burzsoá erők, főleg kisgazdapárti jelvényt tűzve mellükre, számottevő hatalmi pozícióval és politikai befolyással rendelkeztek. Kormányzati-közigazgatási és pénzügyi-gazdasági pozícióikra, a klerikális egyházi körökre, a nyugati hatalmak segítségére és ígéreteire támaszkodva igyekeztek megszerezni a vezető szerepet a politikai hatalomban, kiszorítani onnan a munkásosztályt és a szegényparasztságot, visszacsinálni a földreformot, visszaállítani az országban a korlátlan tőkés kizsákmányolás rendszerét. A népi erők a Kommunista Párt vezetésével verték vissza ezeket a kísérleteket.

Kommunista kezdeményezésre és vezetéssel alakult meg 1946 tavaszán a Baloldali Blokk, amely sikeres ellentámadást hajtott végre, s egyik csapást a másik után mérte a reakció hadállásaira. A tömegekre támaszkodva kiszorította a burzsoáziát a politikai hatalomból és elérte a bányák, a bankok, az iparvállalatok nemzeti tulajdonba vételét. Az 1945-ben kibontakozott demokratikus forradalom népi hatalmat teremtett, mely szabaddá tette az utat a szocialista forradalomhoz, s a reakciónak nem sikerült ezt eltorlaszolnia. Magyarország a születő új szocialista világrendszer egyik országaként a szocialista fejlődés útjára lépett. Nagy történelmi érdeme ez a Kommunista Pártnak s mindazoknak, kik vele vállvetve küzdöttek.

A demokratikus nemzeti újjászületésért, a népi hatalom megteremtéséért és megvédéséért, a szocialista átalakulásért folyó közös küzdelem, a szocialista forradalom másodszori győzelme és a marxi–lenini eszmék térhódítása elvezetett a két párt ismételt egyesüléséhez, a Magyar Dolgozók Pártja megalakulásához.

A munkáshatalom győzelme, a munkáspártok egyesülése meggyorsította az ország fejlődését. Néhány év alatt az ipari termelés az 1938. évinek háromszorosára emelkedett, s az egykori agrár-ipari ország ipari-agrár országgá vált. A falvakban kezdetét vette a termelőszövetkezeti mozgalom. Maradandó eredményeket hozott a kulturális forradalom. E fejlődésben súlyos törést okozott az MDP vezetésében eluralkodott dogmatikus szemlélet, a politikai élet eltorzulása, a törvénysértések, majd az „antidogmatizmus" jelszavával kibontakozott revizionista támadás a munkáshatalom ellen. Az eszmei és politikai zavar nőtt, a párt egysége megbomlott, a tömegekkel való kapcsolata meglazult. Súlyos helyzet állt elő, olyan, amire a szocializmus hívei nem számítottak: külső és belső reakciós erők 1956 őszén a revizio-

nisták segítségével ellenforradalmi lázadást robbantottak ki. A szektás hibák és az árulás megbénította, akcióképtelenné tette a pártot, a forradalmi erőket. Veszélybe került a néphatalom és a dolgozók minden forradalmi vívmánya.

Az 1956 őszi nehéz napokban szerveződött pártunk új vezető centruma, amely kibontotta a forradalmi ellentámadás zászlóját. Testvéri segítséget kérve a Szovjetuniótól, rövid idő alatt győzelemre vitte a harcot a munkáshatalom megvédéséért és megszilárdításáért. A párt igen hamar újjászervezte sorait. Megvédve a korábbi évek vívmányait, sikeres kétfrontos harcot folytatott mind az MDP vezetésének dogmatikus szemlélete és szektás gyakorlata, mind a proletárhatalmat eláruló, az ellenforradalom szálláscsinálójává vált revizionizmus ellen.

Az MSZMP forradalmi ellentámadása azért lehetett oly sikeres, a munkáshatalom megszilárdítása azért valósult meg hamarabb, mint bárki is várta, mert a párt a forradalmi küzdelem több évtizedes harci tapasztalataira támaszkodott. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága és a forradalmi kormány leninista szellemben hasznosította e tapasztalatokat; politikája nagy lehetőségeket nyitott e tapasztalatok helyes felhasználására a párt-, az állami és a társadalmi szervek egész tevékenységében.

A munkáshatalom gyors megszilárdítása, a szocialista építés új fellendülése, a mezőgazdaság szocialista átszervezésében elért nagy győzelem újabb tanúbizonyság amellett, hogy kommunista pártja vezetésével a magyar munkásosztály teljesíti történelmi hivatását: a kapitalizmusból a szocializmusba vezeti át a magyar társadalmat. Ennek az útnak jelentős állomásához érkezett az ország, amikor befejezte a szocializmus alapjainak lerakását, s a szocialista építés fejlettebb szakaszába lépett. Az MSZMP VIII. Kongresszusa ennek a harci szakasznak közvetlen feladatait jelölte meg, az ötéves terv végrehajtására irányítva a figyelmet. Ugyanakkor megjelölte az általános célt, amelyet ebben a harci szakaszban kell elérni: *teljesen felépíteni a szocialista társadalmat.*

A kommunisták pártja nagy történelmi feladatra vállalkozva született. Tagjainak ezrei adták életüket a célért, amelyet a párt zászlójára írt. Ez a cél a legnagyobb, ami valaha is a népek előtt állt: *a kizsákmányoláson alapuló társadalmi rendszer felváltása a kizsákmányolás és elnyomás minden formáját megszüntető szocialista rendszerrel, melynek fejlődése a kommunizmushoz vezet.* A szocialista Magyarország további nagy lépést tesz meg ezen az úton, amidőn valóra váltja a célt, amelyet pártunk VIII. kongresszusa a szocialista építés magasabb szakaszába lépve a magyar kommunisták és az egész magyar nép elé kitűzött.

1848. február 15.	*Megjelenik a Kommunista Kiáltvány.*
március 15.	Kitör Pesten a forradalom.
április 15–20.	Sztrájkok Pesten a céhek eltörléséért, a munkaviszonyok megjavításáért.
május 13.	A pesti nyomdászok megkötik az első magyarországi kollektív szerződést.
1864. szeptember 28.	*Megalakul a Nemzetközi Munkásszövetség, az I. Internacionálé.*
1867. május 29.	A magyar országgyűlés elfogadja a kiegyezési törvényt.
1868. február 9.	Megalakul az Általános Munkásegylet.
1869. március 29.	Az első magyarországi nyilvános munkásgyűlés Pozsonyban.
augusztus 9.	Megalakul a Pest-Budai Munkásképző Egylet.
augusztus 22.	Az Általános Munkásegylet első nyilvános népgyűlése Pesten.
1870. április 3.	Megalakul az Általános Munkás-, Betegsegélyző- és Rokkantpénztár.
április 3.	Megjelenik az Általános Munkás-Újság.
július 19–1871. máj. 10.	Porosz–francia háború.
1871. február 5.	Megjelenik a Testvériség és a Brüderlichkeit.
március 18–május 28.	*A párizsi kommün.*
május 8.	Háromezer pest-budai munkás tüntetése a képviselőház előtt a sztrájkoló munkások vezetőinek szabadon bocsátásáért.
június 11.	Népgyűlés és tüntető felvonulás Pesten a párizsi kommün emlékére.
1872. április 22–május 1.	„Hűtlenségi per" az Általános Munkásegylet vezetői ellen.
1875. január 5.	Megjelenik a Munkás Heti-Krónika és az Arbeiter Wochen-Chronik.
május 22–28.	A Német Szociáldemokrata Párt gothai kongresszusa.

1877	május közepe	Megjelenik a Népszava és a Volksstimme.
1878.	április 21–22.	A Nemválasztók Pártjának alakuló kongresszusa.
	június 9–10.	A Magyarországi Munkáspárt (Külföldi-frakció) alakuló kongresszusa.
1880.	május 16–17.	*A Magyarországi Általános Munkáspárt alakuló kongresszusa.*
1883.	március 14.	Marx Károly halála.
1888.	december 31.	Az Ausztriai Szociáldemokrata Párt megalakulása.
1889.	július 14–20.	*A II. Internacionálé alakuló kongresszusa Párizsban.*
1890.	május 1.	Május elseje első nemzetközi megünneplése. Felvonulás és népgyűlés Budapesten hatvanezer résztvevővel.
	december 7–8.	*A Magyarországi Szociáldemokrata Párt I. kongresszusa.*
1891.	május 1.	Csendőrsortűz Orosházán.
	május 2.	A békéscsabai csendőrvérengzés.
	október 14–20.	A Német Szociáldemokrata Párt erfurti kongresszusa.
1893.	január 30–február 10.	A budapesti Fegyvergyár 1500 munkásának sztrájkja.
	június 6–26.	Háromezer Pécs vidéki bányász sztrájkja.
1894.	április 22.	A hódmezővásárhelyi zendülés.
1895.	augusztus 5.	Engels Frigyes halála.
1897.	január 31–február 2.	Az SZDP első földmunkáskongresszusa.
	február 14–16.	A Várkonyi-féle földmunkáskongresszus Cegléden.
	június–július	Aratósztrájkok.
	szept. 8–10.	A Független Szocialista Párt (Várkonyiék) alakuló kongresszusa.
	december 10.	A képviselőház megszavazza a „rabszolgatörvényt".
1899.	május 21–22.	A magyarországi szakszervezetek I. kongresszusa.
1900–1903		Gazdasági válság.
1901.	február 15.	Ötezer munkanélküli tüntetése Budapesten.
1902.	június 22.	Megalakul a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szövetsége.
	december 26.	Megalakul a Magyarországi Famunkások Országos Szövetsége.
1903.	január 1.	Megalakul a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége.
	április 12–14.	Az SZDP X. kongresszusa. A Pártprogram elfogadása.
	július 30–aug. 23.	*Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt II. kongresszusa. A Bolsevik Párt létrejötte.*
1904.	április 19–24.	Országos vasutassztrájk.
	április 24.	Az élesdi sortűz.
	május 15.	Megalakul a Magyarországi Munkásnő Egyesület.
1905.	január 22.	*„Véres vasárnap" Pétervároη. Az oroszországi forradalom kezdete.*
	április 1.	A Népszava napilappá alakul.

november 16.	Az Egyesült Államok felveszi a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.
1934. január 11–február 24.	Sztrájkok az albertfalvai Lóden Posztógyárban, a soroksári Textilgyárban, a Star Kendőgyárban.
február 4.	Magyarország felveszi a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.
február 6.	Fegyveres fasiszta felvonulás Párizsban.
február 12.	Általános politikai sztrájk Franciaországban a demokratikus szabadságjogok védelmében, a fasiszta veszély ellen.
február 12–16.	Az osztrák munkásság fegyveres harca a fasiszta diktatúra ellen.
március 12–17.	A budapesti és környéki cipészmunkások általános sztrájkja.
március 17.	Az olasz–osztrák–magyar hármas egyezmény megkötése.
május 18–június 13.	Általános famunkássztrájk Újpesten és Rákospalotán.
június 25–augusztus 20.	A nemesfémipari munkások sztrájkja.
július 27.	Akcióegység-egyezmény a Francia Kommunista Párt és a Francia Szocialista Párt között.
szeptember 18.	A Szovjetunió belép a Népszövetségbe.
október 11–16.	Pécs vidéki bányászok föld alatti éhségsztrájkja.
1935. március 14–április 11.	Cipészmunkások sztrájkja Budapesten és környékén.
március 20.	Az endrődi sortűz.
március 31–április 7.	Parlamenti választások.
április 1–6.	Budapesti szabósztrájk.
április 14–16.	OTI-választások.
május 30.	A francia népfront megalakulása.
június 11–24.	Általános famunkássztrájk Újpesten.
június 24–július 2.	Sztrájk a csepeli Posztógyárban.
július 25–augusztus 19.	Általános építőmunkássztrájk Budapesten és környékén.
július 25–augusztus 20.	*A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa.*
október 3–1936. máj. 9.	Olasz–abesszin háború.
november 14–1936. jan. 14.	Sztrájk a pesterzsébeti Kender- és Jutagyárban.
1936 január–1937 nov.	Megjelenik a *Gondolat*, a KMP legális folyóirata.

január 18–25.	Letartóztatják Kiss Zsigmondot, Sebes Istvánt, Weil Emilt és húsz társukat, a KMP tagjait.
február 16.	*A népfront győzelme a spanyol választásokon.*
április 2–május 15.	Általános cipészsztrájk Budapesten és környékén.
május 3.	*A népfront választási győzelme Franciaországban.*
június 19–július 27.	Sztrájk a pesterzsébeti Kender- és Jutagyárban.
július 18.	A spanyolországi polgárháború kezdete.
augusztus 4–8.	Sztrájk a csepeli Posztógyárban.
szeptember 17.	Megalakul a magyar önkéntesek egysége Spanyolországban.
október 10.	A Darányi-kormány megalakulása.
október 25.	Létrejön a német–olasz szövetség: a Berlin–Róma tengely.
november 25.	A német és a japán kormány megköti az antikomintern paktumot.
1937. február 23–március 16.	A Pécs vidéki bányászok sztrájkja.
február 24.	Csendőrsortűz Mecsekszabolcson.
március 15.	Megalakul a Márciusi Front.
április 1–23.	A budapesti szobafestő és mázolómunkások sztrájkja.
április 12–24.	Famunkássztrájk Újpesten.
április–1938 június	Megjelenik Prágában a *Dolgozók Lapja*, a KMP központi lapja.
június–szeptember	Építőmunkássztrájk Pécsen, Szegeden, Szolnokon, Nagykanizsán, Debrecenben.
július 7.	Japán háborút indít Kína ellen.
szeptember 16.	Az építőmunkások 24 órás országos sztrájkja. Antifasiszta tüntetés a nyilaskeresztesek Tompa utcai székháza előtt.
november 6.	Olaszország csatlakozik az antikomintern paktumhoz.
1938. március 11–13.	A német hadsereg megszállja Ausztriát.
március 28–április 26.	Építőmunkássztrájk Debrecenben.
április 30.	A parlament megszavazza az egymilliárdos fegyverkezési programot.
május 13.	Megalakul az Imrédy-kormány.
május 29.	Életbe lép az első „zsidótörvény".
szeptember 30.	A müncheni egyezmény megkötése.
október 1.	A német hadsereg megszállja a Szudéta-vidéket.
november 2.	Az első „bécsi döntés". Dél-Szlovákia egy részét Magyarországhoz csatolják.
1939. január	Betiltanak 14 szakszervezeti időszaki lapot.
január 13.	Az Imrédy-kormány bejelenti csatlakozását az antikomintern paktumhoz.

	február 2.	A Szovjetunió megszakítja a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal.
	február 16.	Megalakul a Teleki-kormány.
	március 15.	A német hadsereg megszállja Cseh- és Morvaországot.
		A magyar hadsereg megszállja Kárpát-Ukrajnát.
	március 28.	Madrid eleste – a spanyol polgárháború vége.
	április 7.	Olaszország megszállja Albániát.
	május 5.	Életbe lép a második „zsidótörvény".
	május 28–30.	Parlamenti választások.
	június 29.	Megalakul a Nemzeti Parasztpárt.
	június 19–25.	Bányászsztrájk a salgótarjáni medencében.
	augusztus 23.	Megkötik a szovjet–német megnemtámadási szerződést.
	szeptember 1.	*Németország megtámadja Lengyelországot.*
		A második világháború kezdete.
	szeptember 3.	Anglia és Franciaország hadat üzen Németországnak.
	szept. 17–19.	A Vörös Hadsereg csapatai felszabadítják Nyugat-Belorussziát és Nyugat-Ukrajnát.
	szeptember 23.	Helyreállítják a szovjet–magyar diplomáciai kapcsolatokat.
	november 30.	Kitör a szovjet–finn háború.
		Kun Béla halála.
1940	február–március	A szakszervezetek petíciós akciója a drágaság ellen Budapesten és környékén.
	március	Megjelenik Magyarországon a *Dolgozók Lapja*, a KMP illegális újsága.
	március 12.	A szovjet–finn békeszerződés megkötése.
	április 9.	Németország megtámadja Dániát és Norvégiát.
	április 14–16.	Építőmunkássztrájk Budapesten és környékén.
	április	Letartóztatják Kulich Gyulát és több mint százötven kommunista és más baloldali munkást, ifjúmunkást.
	május 10.	Németország megtámadja Franciaországot, Hollandiát, Belgiumot és Luxemburgot.
	június 10.	Olaszország hadat üzen Angliának és Franciaországnak.
	június 17–21	*Litvániában, Lettországban és Észtországban népkormányok alakulnak.*
	június 28.	A Vörös Hadsereg felszabadítja Besszarábiát és Bukovinát.
	július 21.	Litvánia, Lettország és Észtország kimondja csatlakozását a Szovjetunióhoz.
	augusztus 30.	A második „bécsi döntés". Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolják.
	szeptember 27.	A német–japán–olasz háromhatalmi egyezmény megkötése.
	október 7–november 4.	Sztrájkok valamennyi bányamedencében.
	október 28.	Olaszország megtámadja Görögországot.

november 20.	A Teleki-kormány csatlakozik a német–japán–olasz szövetséghez.
december 12.	A magyar–jugoszláv örök barátsági szerződés megkötése.
1941. március 23.	A Szovjetunió visszaadja Magyarországnak az 1848-as szabadságharc zászlóit.
április 4.	Megalakul a Bárdossy-kormány.
április 6.	Németország megtámadja Jugoszláviát és Görögországot.
április 10.	Magyarország megtámadja Jugoszláviát.
május 2–12.	A Szovjetunió részvétele a budapesti Nemzetközi Vásáron.
június 22.	*Németország megtámadja a Szovjetuniót.*
június 27.	Magyarország hadba lép a Szovjetunió ellen.
június–július	Közel nyolcszáz kommunistát tartóztatnak le Észak-Erdélyben.
július 12.	A szovjet–angol katonai együttműködési szerződés megkötése.
szeptember	A Kossuth Rádió megkezdi adásait a Szovjetunióban.
szeptember 30–december 27.	*A moszkvai csata.*
október 6.	Antifasiszta tüntetés a Batthyány-emlékmécsesnél.
november 1.	Antifasiszta tüntetés a Kerepesi temetőben, Kossuth és Táncsics sírjánál.
december 7.	Anglia hadat üzen Magyarországnak. Japán hadba lép az Amerikai Egyesült Államok ellen.
december 11.	Németország és Olaszország hadat üzen az Amerikai Egyesült Államoknak.
december 12.	Magyarország hadat üzen az Amerikai Egyesült Államoknak.
december 25.	A függetlenségi front zászlóbontása a Népszava karácsonyi számában.
1942. január 21–25.	Az újvidéki vérengzés.
február–május	Megjelenik a *Szabad Nép*, a KMP központi lapja.
február vége	A Magyar Történelmi Emlékbizottság megalakulása.
március 9.	Megalakul a Kállay-kormány.
március 15.	Antifasiszta háborúellenes tüntetés Budapesten a Petőfi-szobornál.
április 28–július 6.	Több száz kommunista és antifasiszta letartóztatása.
május 3.	József Attila budapesti temetése.
június 5.	Az Egyesült Államok hadat üzen Magyarországnak
június 13.	Meggyilkolják Rózsa Ferencet.
július 11.	Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió katonai együttműködési egyezménye.
október 3.	Kivégzik Borkanyuk Olexát, a kárpát-ukrajnai kommunisták vezetőjét.

október 9.	Kivégzik Schönherz Zoltánt.
október 10.	Megjelenik az *Igaz Szó*, a szovjet fogságba került magyar hadifoglyok lapja.
november 19–1943. febr. 2.	*Sztálingrádi csata.*
1943. január 12–14.	A voronyezsi csata. A 2. magyar hadsereg megsemmisülése.
április	A KMP kiadja a független, szabad, demokratikus Magyarország harci programját.
május 15.	*A Kommunista Internacionálé kimondja feloszlását.*
június–1944 szept.	A KMP Békepárt néven folytatja tevékenységét.
július 5–augusztus 23.	*A kurszki csata.*
július 10.	Angol–amerikai partraszállás Szicíliában.
augusztus 6.	A Szociáldemokrata Párt és a Kisgazdapárt együttműködési megállapodása.
szept. 2–4.	Sztrájk a csepeli Weiss Manfréd Művekben.
szeptember 8.	Olaszország kapitulál.
szeptember 9.	Diósgyőri munkások háborúellenes tüntetése.
november 28–december 1.	Teheráni konferencia.
1944. február 13.	A vésztői földmunkáskongresszus.
március eleje	Megjelenik a *Béke és Szabadság*, a Békepárt lapja.
március 19.	*A német hadsereg megszállja Magyarországot.*
március 22.	Megalakul a Sztójay-kormány.
május	Megalakul a Magyar Front.
június 6.	*Az angol–amerikai hadsereg partraszállása Franciaországban.*
július 27.	Csendőrnyomozókkal vívott tűzharcban elesik Ságvári Endre.
augusztus 8.	A Rákóczi-partizánegység megkezdi harci tevékenységét Kárpát-Ukrajnában.
augusztus 23.	Románia átáll a Hitler-ellenes koalíció oldalára.
augusztus 29.	Megalakul a Lakatos-kormány.
augusztus 29–október 28.	Antifasiszta nemzeti felkelés Szlovákiában.
szeptember 4.	Finnország szakít a hitlerista Németországgal, és fegyverszünetet köt a Szovjetunióval.
szeptember 5.	A magyar csapatok betörnek Dél-Erdélybe.
szeptember 8.	Megkezdi tevékenységét Dél-Szlovákiában a Petőfi-partizánegység.
szeptember 9.	Antifasiszta felkelés Bulgáriában. Bulgária átáll a Hitler-ellenes koalíció oldalára.
szeptember 12.	A párt hírül adja, hogy ismét Kommunista Párt néven folytatja tevékenységét.

szeptember közepe	A sárisápi partizáncsoport megkezdi működését.
szeptember 21.	A Diósgyőri Vasgyár dolgozóinak tüntetése a háború ellen.
szeptember 23.	A Vörös Hadsereg előretolt egységei Battonyánál átlépik a magyar határt.
szeptember 26.	A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják az első magyar várost, Makót.
szeptember vége	A Kommunista Párt kiáltványban követeli a Lakatos-kormány távozását és a Magyar Front kormányának megalakítását.
	Ismét megjelenik Budapesten az illegális *Szabad Nép*.
október eleje	A Magyar Front pártjai memorandumot intéznek a kormányzóhoz, amelyben a háborúból való azonnali kilépést és a nemzeti kormány megalakítását sürgetik.
október 4.	Az angol csapatok partra szállnak Görögországban.
október 6.	*Megindul a 2. Ukrán Front magyarországi hadművelete.*
	Felszabadul Békéscsaba, Gyula.
	Budapesten a Marót-csoport felrobbantja Gömbös Gyula szobrát.
október 8.	A Nógrádi-partizáncsoport megkezdi harci tevékenységét.
október 10.	A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egységfront-megállapodása.
október 11.	Felszabadul Szeged.
október 15.	Horthy sikertelen kiugrási kísérlete. A hitlerista megszállók a nyilasokat juttatják hatalomra.
október 19.	Felszabadul Debrecen.
október 20.	A 3. Ukrán Front csapatai a jugoszláv partizánhadsereg egységeivel együtt felszabadítják Belgrádot.
október vége	Ismét megalakul a Kommunista Ifjúsági Szövetség.
november eleje	Létrejön a Magyar Nemzeti Felkelés Felszabadító Bizottsága.
november 4.	Felszabadul Szolnok.
nov. közepe	Megerősödik a Miskolc környéki ellenállási csoport tevékenysége.
november 29.	Felszabadul Pécs.
november 30.	A debreceni Néplapban megjelenik a nemzeti újjáépítés kommunista programja.
december 3.	A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front nagygyűlése Szegeden.
	Felszabadul Miskolc.
december 21.	*Debrecenben összeül az Ideiglenes Nemzetgyűlés.*
december 22.	Megalakul Debrecenben az Ideiglenes Nemzeti Kormány.
december 26.	A 2. és 3. Ukrán Front csapatai Budapest térségét körülzárva egyesülnek Esztergomnál.

december 28. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány bejelenti a magyar hadüzenetet Németországnak.

december 29. Budapest határában a fasiszták orvul meggyilkolják a szovjet parlamentereket.

december 31. A kőbányai–kispesti partizánok támadása a kispesti nyilasház ellen.

1945. január 8. Az újpesti partizánok kiszabadítják a fogva tartott hazafiakat, majd felrobbantják a nyilasházat.

január 20. Aláírják Moszkvában a fegyverszüneti megállapodást a szövetséges hatalmak és Magyarország között.

január 23. A négy demokratikus párt képviselőiből megalakult a Budapesti Nemzeti Bizottság.

január 25. Az MKP Központi Bizottsága és az SZDP Ideiglenes Intézőbizottsága megerősíti a két párt egységfront-megállapodását.

február 4–12. A jaltai konferencia.

február 7. A Szakszervezeti Tanács újjáalakulása.

február 13. Befejeződik Budapest felszabadítása.

február 23–24. Az MKP Központi Bizottsága és debreceni ideiglenes vezető szerve egységes Központi Vezetőséggé olvad össze.

március 6–16. A Vörös Hadsereg *balatoni védelmi hadműve*lete.

március 16. Megindult a Vörös Hadsereg *bécsi hadműve*lete.

március 17. Megjelenik az Ideiglenes Nemzeti Kormány földreformrendelete.

március 28. Felszabadul Győr és Komárom.

március 29. Felszabadul Szombathely.

április 4. *A Vörös Hadsereg befejezi Magyarország felszabadítását.*

április 12. A kormány átteszi székhelyét Debrecenből Budapestre.

április 25–26. Az Egyesült Nemzetek Szervezetének alakuló konferenciája San Franciscóban.

május 9. *Európában véget ér a második világháború.*

május 20–21. Az MKP Országos Értekezlete.

július 17–
augusztus 2. A potsdami konferencia.

augusztus 6. Az amerikai légierő ledobja az első atombombát Hiroshima japán városra.

augusztus 8. A Szovjetunió hadba lép Japán ellen.

augusztus 14. Japán bejelenti a feltétel nélküli kapitulációt.

aug. 18–20. A Szociáldemokrata Párt XXXIV. Kongresszusa.

október 3–8. A Szakszervezeti Világszövetség alakuló kongresszusa Párizsban.

október 7. Törvényhatósági választások Budapesten és környén.

október 29–
november 10. Világifjúsági kongresszus Londonban. Megalakul a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség.

november 4. Országgyűlési választások.

	december 1.	Párizsban megalakul a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség.
	december 2.	A Magyar Szakszervezetek Országos Szövetségének kongresszusa.
1946.	január 1.	A szénbányák és a hozzájuk tartozó erőművek állami kezelésbe vétele.
	január 18.	A budapesti Kossuth-híd megnyitása.
	január vége–márc. eleje	Tömegmozgalmak országszerte a földreform védelméért és a közigazgatás megtisztításáért.
	február 1.	Kikiáltják a Magyar Köztársaságot.
	március 5.	Megalakul a *Baloldali Blokk.*
	március 7.	A Baloldali Blokk nagygyűlése a Hősök terén.
	augusztus 1.	A pénzügyi stabilizáció.
	szeptember 28–október 1.	Az MKP III. Kongresszusa.
	december 1.	Állami kezelésbe veszik a Rimamurány–Salgótarjáni Vasművet, a Ganz-gyárakat, a csepeli WM Acél- és Fémművet.
	december 20.	Az MKP nyilvánosságra hozza javaslatát a népgazdaság fejlesztésére, az első hároméves tervre.
1947.	január 31	
	február 3–február 10.	Az SZDP XXXV. Kongresszusa.
		A szövetséges hatalmak Párizsban aláírják Magyarországgal, Bulgáriával, Finnországgal, Romániával és Olaszországgal a békeszerződést.
	július 1.	A Nemzetgyűlés elfogadja a hároméves tervről szóló törvényjavaslatot.
	augusztus 1.	Megindul a hároméves terv.
	augusztus 31.	Országgyűlési választások.
	szeptember 30.	Megalakul a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodája.
	november 29.	Államosítják a nagybankokat.
	december 31.	Az SZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottsága nyilvános harcot indít a párt jobboldala ellen.
1948.	február 18.	Aláírják Moszkvában a szovjet–magyar barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést.
	február 21–március 15.	Tagfelvételi zárlat az MKP-ban.
	március 5–7.	Az SZDP XXXVI. Kongresszusa.
	március 10.	Az MKP és az SZDP egyesülésének előkészítésére közös Politikai Bizottság és közös Szervező Bizottság létesül.
	március 25.	Államosítják a száznál több munkavállalót foglalkoztató ipari üzemeket.
	június 12–14.	*Az MDP I. Kongresszusa.*
	június 16.	Az egyházi iskolák államosítása.

1949. január 20.	Megalakul a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST).
március 15.	A Magyar Függetlenségi Népfront országos kongresszusa.
április 4.	Washingtonban megalakul a NATO.
április 20–25.	Béke-világkongresszus Párizsban.
május 15.	Országgyűlési választások.
augusztus 18.	Az Országgyűlés elfogadja a *Magyar Népköztársaság Alkotmányát.*
október 1.	Kikiáltják a Kínai Népköztársaságot.
október 7.	Megalakul a Német Demokratikus Köztársaság.
december 28.	Államosítják a tíz munkavállalónál többet foglalkoztató üzemeket.
1950. január 1.	Megindul az első ötéves terv.
június 17–18.	A DISZ alakuló Kongresszusa.
június 25.	A koreai háború kirobbanása.
október 22.	Tanácsválasztások Magyarországon.
november 16–22.	A második Béke-világkongresszus Varsóban. Megalakul a Béke-világtanács.
1951. február 25–március 2.	Az MDP II. Kongresszusa.
október 10.	Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszusa 100 millió dollárt szavaz meg a szocialista országok elleni felforgató tevékenységre.
november 7.	Átadják a Dunai Vasmű három üzemegységét.
december 11.	Megkezdi működését az Inotai Erőmű.
1952. június 8.	Üzembe helyezik a Tiszamenti Vegyiműveket.
1953. május 17.	Országgyűlési választások.
június 27–28.	Az MDP KV ülése foglalkozik a szocialista építés során elkövetett hibákkal.
július	Jobboldali támadás a termelőszövetkezetek ellen.
július 27.	Aláírják a koreai fegyverszüneti egyezményt.
1954. május 24–30.	Az MDP III. Kongresszusa.
július 21.	Aláírják a vietnami hadműveletek megszüntetéséről szóló egyezményt.
október 23.	Nyugat-Németországot felveszik a NATO-ba.
október 23–24.	A Hazafias Népfront alakuló kongresszusa.
november 28.	Országos tanácsválasztások.
1955. május 11–14.	Nyolc szocialista ország értekezlete Varsóban. Megkötik a *Varsói Szerződést.*
december 12.	A Borsodi Vegyiművek megkezdi a termelést.
december 14.	Magyarországot felveszik az ENSZ-be.
1956. február 14–25.	Az SZKP XX. Kongresszusa.
július 18–21.	Az MDP KV ülése állást foglal a szektás hibákkal, a jobboldali elhajlással és az ellenforradalmi jelenségekkel szemben.
október 23.	Tüntetés a fővárosban. Az ellenforradalmi lázadás kezdete.

	október 29.	Az angol–francia–izraeli csapatok megtámadják Egyiptomot.
	október 30.	A Budapesti Pártbizottság székházának feldúlása. A Köztársaság téri gyilkosságok.
	november 4.	*Megalakul a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány. Megkezdődik az ellenforradalom felszámolása.*
	nov. 9–11.	Megalakulnak az első forradalmi karhatalmi ezredek.
	december 5.	Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának határozata az ellenforradalom okairól és a soron levő feladatokról.
	december 6.	A forradalmi erők tüntetése Budapesten.
1957.	február 19.	A Munkásőrség felállítása.
	március 21.	Megalakul a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség.
	március 29.	Az MSZMP nagygyűlései Budapesten.
	május 1.	A budapesti dolgozók felvonulása és több százezres nagygyűlése a Hősök terén.
	június 27–29.	*Az MSZMP Országos Értekezlete.*
	július	Megjelennek a párt agrárpolitikai tézisei.
	augusztus 20.	Az MSZMP parasztnagygyűlése Kisújszálláson.
	október 4.	Felbocsátják a Szovjetunióban az első műholdat.
	nov. 14–19.	A kommunista és munkáspártok *Moszkvai Értekezlete.*
1958.	január 1.	Indul a második hároméves terv.
	július	Megjelennek a párt művelődéspolitikai irányelvei.
	november 16.	Országgyűlési és tanácsválasztások.
	december 7.	Az MSZMP KB határozata a termelőszövetkezeti mozgalom továbbfejlesztéséről.
1959.	január 1.	Kubában győz a népi forradalom.
	január–február	Fellendül a szocialista brigádmozgalom.
	március 25.	Üzembe helyezik a Szovjetunió segítségével épült első magyar atomreaktort.
	április–május	Kibontakozik a patronázsmozgalom a termelőszövetkezetek segítésére.
	november 30–december 5.	Az MSZMP VII. Kongresszusa.
1960.	február 12.	Az MSZMP KB ülésének határozata a termelőszövetkezeti mozgalom fejlődéséről és a termelőszövetkezetek megszilárdításáról.
	november 10–december 1.	81 kommunista és munkáspárt képviselőinek *Moszkvai Értekezlete.*
1961.	január 1.	Megkezdődik a második ötéves terv.
	április 12.	Jurij Alekszejevics Gagarin űrrepülése.
	április 17.	Ellenforradalmár zsoldos csapatok inváziós kísérlete Kuba ellen.
	október 11.	Az Országgyűlés elfogadja az iskolareformról szóló törvényt.

1962. március 30.	Az MSZMP KB határozata a mezőgazdaság szocialista átszervezésének befejezéséről és a szövetkezetek megszilárdításának további feladatairól.
április 13–14.	Szocialista brigádvezetők első országos tanácskozása.
július 16.	Üzembe helyezték a Béke villamos távvezeték magyarországi szakaszát.
szeptember 17.	Megérkezik az első olajszállítmány a Barátság kőolajvezetéken.
szeptember 25.	Győzelmet arat az algériai nép függetlenségi harca.
október 22–28.	A Karib-tengeri válság.
nov. 20–24.	Az MSZMP VIII. Kongresszusa.

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

A szocialista munkásmozgalom kezdete és fejlődése Magyarországon a XIX. század második felében 7

A munkásosztály kialakulása Magyarországon. A munkásság küzdelmei az 1848–1849-es polgári forradalom és szabadságharc idején, valamint az osztrák önkényuralom éveiben 9
A társadalmi viszonyok alakulása, a munkásosztály helyzete és fejlődése az 1867-es kiegyezést követő évtizedekben 10
Az Általános Munkásegylet és a Magyarországi Általános Munkáspárt 13
A Magyarországi Szociáldemokrata Párt I. kongresszusa és tevékenysége a kilencvenes években 29

A monopolkapitalizmus kifejlődése Magyarországon. A szociáldemokrata mozgalom erősödése, a baloldali ellenzék kialakulása. 1900–1914 37

Az imperializmus kialakulása Magyarországon 38
A Szociáldemokrata Párt X. kongresszusa. Az 1903-as pártprogram 39
A politikai helyzet alakulása a századforduló utáni években. Az 1905–1906-os politikai válság 43
A Szociáldemokrata Párt az 1905–1906-os politikai válság idején 46
A munkásmozgalom a koalíciós kormányzat idején 53
Eszmei harc a nemzetközi munkásmozgalomban. Baloldali ellenzék a Magyarországi Szociáldemokrata Pártban 56
A háborús veszély növekedése és a politikai harcok élesedése. Az antimilitarista harc és a választójogi küzdelem 61
A „vérvörös csütörtök". A Szociáldemokrata Párt és a parlamenti ellenzék együttműködése 65

A magyarországi munkásmozgalom az első világháború éveiben. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatása. Forradalmi válság Magyarországon. 1914–1918 73

A II. Internacionálé csődje. A háborúellenes küzdelem és az internacionalisták zimmerwaldi konferenciája 75
A háborús válság és a háborúellenes küzdelem Magyarországon 80
A háborús válság mélyülése, a munkásharcok és a háborúellenes küzdelem erősödése. Az 1917. évi oroszországi februári forradalom hatása 84
A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme és nemzetközi hatása. A forradalmi munkásmozgalom fellendülése Magyarországon 95

A forradalmi válság érlelődése, a júniusi általános politikai sztrájk. A monarchia háborús veresége és felbomlása. A Szociáldemokrata Párt a forradalom előestéjén 111

Az 1918-as polgári demokratikus forradalom. A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és harca a szocialista forradalomért. 1918 október–1919 március 124

A polgári demokratikus forradalom Magyarországon 125
A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása és harci programja 132
Harc a szocialista forradalomért 138
A Kommunista Internacionálé megalakulása. A KMP elleni támadás kudarca és a polgári rendszer csődje. Magyarország a szocialista forradalom előestéjén 152

A Tanácsköztársaság. 1919. március 21–augusztus 1. 162

A szocialista forradalom győzelme 162
A szocialista építés és a forradalmi honvédelem megszervezése 170
A forradalmi honvédő háború. A dicsőséges északi hadjárat és a Szlovák Tanácsköztársaság megalakulása 176
A párt helyzete és a pártkongresszus. A Tanácsok Országos Gyűlése 182
Az ellenforradalmi aknamunka erősödése és az antant új katonai támadása. A tanácshatalom megdöntése 190
A Tanácsköztársaság történelmi jelentősége és tanulságai 195

MÁSODIK KÖTET

A munkásmozgalom az ellenforradalom felülkerekedését követő években. A Kommunisták Magyarországi Pártjának újjászervezése. 1919–1923 199

A Peidl-kormány tevékenysége és félreállítása. A nyílt ellenforradalmi diktatúra és a fehérterror 200
A Szociáldemokrata Párt újjáalakulása és együttműködési kísérlete a kormánnyal. Munkásösszefogás a szakszervezetek megvédéséért 202
A kommunista mozgalom a fehérterror idején. A nemzetközi szolidaritás. A szovjet kormány segítsége 209
A horthysta rendszer kialakulása és jellege. A Bethlen–Peyer-paktum 217
A KMP taktikája és illegális szervezeteinek kiépítése. A baloldali ellenzék erősödése a szakszervezetekben és az SZDP-ben 224

A forradalmi munkásmozgalom a horthysta rendszer átmeneti stabilizációja idején. 1924–1929 232

A stabilizáció és a munkásság helyzete Magyarországon. A Magyarországi Szocialista Munkáspárt 235
A Kommunista Magyarországi Pártjának I. kongresszusa 242
A rendőri hajsza fokozódása a forradalmi mozgalom ellen. Küzdelem az MSZMP működési lehetőségéért 248
Harc a szakszervezetek védelméért és az imperialista háború ellen 255
Szervezeti és taktikai kérdések a Kommunista Pártban. A Komintern VI. kongresszusa és a KMP politikai irányvonala 257

A világgazdasági válság és a magyarországi munkásmozgalom. A KMP harca a forradalmi kiútért. 1929–1933 266

A politikai reakció növekedése a tőkés világban. A fasizmus hatalomra jutása Németországban 267
A világgazdasági válság hatása Magyarországon. A KMP II. kongresszusa 272
A munkásság 1930. szeptember 1-i megmozdulása. A rendszer politikai válságának mélyülése 277
A KMP küzdelme a válság legsúlyosabb szakaszában. Sallai Imre és Fürst Sándor mártírhalála 285

Küzdelem a totális fasizmus és a háború ellen. A második világháború kitörése. A munkásegységfront és a népfront. 1934–1941 301

Nemzetközi helyzet 1934–1939-ben 302
Harc a proletár-egységfrontért és a szakszervezetek védelméért 304
A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa és a KMP politikája. Harc a népfrontért 320
Küzdelem a jobboldal előretörése ellen, az antifasiszta függetlenségi frontért 333
A második világháború kitörése. Harc az ország hadba lépése ellen 342

Magyarország a második világháborúban. Küzdelem a hitlerista rablóháborúból való kiválásért, a függetlenségért és a demokratikus átalakulásért. 1941–1944 354

Magyarország hadba lépése 355
A függetlenségi mozgalom első sikerei. 1942. március 15. 360
A kormány újabb háborús lépései. Hajsza az antifasiszták ellen. A sztálingrádi csata és a fasiszta tömb megrendülése 371
A Kommunista Párt a kivárási politika leküzdéséért. A független, demokratikus Magyarország kommunista programja 376
Küzdelem a náci megszállók és cinkosaik ellen. A Magyar Front. A Kommunista Párt 1944 szeptemberi kiáltványa 389

HARMADIK KÖTET

Magyarország felszabadulása és a demokratikus nemzeti újjászületés. 1944 október–1945 április 403

A magyarországi hadműveletek megindulása. Horthyék felemás kiugrási kísérlete. A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egységfront-megállapodása . 404
Küzdelem a német-nyilas rémuralom ellen. A Kommunista Párt októberi felhívása
A nemzeti ellenállás fejlődése 411
A demokratikus nemzeti újjászületés kommunista programja. A néphatalom megszületése 421
Budapest felszabadulása. Az MKP és az SZDP harca az újjáépítési program végrehajtásáért. Az agrárforradalom 430
Az ország teljes felszabadulása. A demokratikus forradalom vívmányai 450

Harc a demokratikus vívmányok védelméért, az ország újjáépítéséért, a szocialista forradalom győzelméért. 1945–1948 457

A második világháború befejezése. A forradalmi erők előretörése, az imperialista világ térvesztése 457
Osztályszövetség és osztályharc a nemzeti újjáépítésben. Az MKP májusi konferenciája. Az 1945-ös őszi választások 461
A reakció támadása a földreform és az újjáépítés ellen. A forradalmi erők ellentámadása, a Baloldali Blokk megalakítása. A pénzügyi stabilizáció 471
A demokratikus forradalomból a szocialista forradalomba való átmenet gyorsulása. A Magyar Kommunista Párt III. Kongresszusa. A hároméves terv. Az 1947-es választások 484
A szocialista forradalom győzelme Magyarországon 507
A két munkáspárt egyesülése: az MDP megalakulása 516

A szocialista építés fellendülése. A hároméves és az ötéves terv eredményei. Torzulások az MDP politikájában. 1948 június–1956 július 526

Az MDP programnyilatkozata a szocialista építésről 526
A két világrendszer versenye és a nemzetközi helyzet 1948–1955-ben. Harc az új világháború veszélye ellen 529
A hároméves terv eredményei és a társadalmi változások. A Függetlenségi Népfront. A dogmatizmus eluralkodása az MDP politikájában s ennek első következményei 537
Az MDP II. Kongresszusa és a szektás politika súlyosbodása. Az ötéves terv eredményei és problémái. A hibák felemás feltárása 1953-ban s a revizionizmus jelentkezése 547
Az SZKP XX. Kongresszusa s ennek magyarországi hatása. A belpolitikai helyzet alakulása. Az MDP Központi Vezetőségének 1956 júliusi ülése 560

Az 1956-os ellenforradalom és leverése. A párt újjászervezése, az MSZMP kétfrontos harca, a szocialista hatalom megszilárdulása. 1956 augusztus–1958 december 565

Az ellenforradalmi lázadás 570
Az ellenforradalom leverése és a néphatalom megerősítése. A párt újjászervezése. 581
Az MSZMP 1957 júniusi Országos Értekezlete. A szocialista építés új fellendülésének kezdete 606

A szocialista építés általános fellendülése. A termelőszövetkezeti mozgalom kibontakozása és győzelme. A szocializmus alapjainak lerakása. 1959–1962 616

Az 1958–1960. évi hároméves népgazdasági terv eredményei 616
A termelőszövetkezeti mozgalom fellendülése és győzelme 618
Az MSZMP VII. Kongresszusa. A második ötéves terv indulása, a szocializmus alapjainak lerakása 627
Az MSZMP művelődéspolitikája 632
A szocialista társadalom építésének nemzetközi feltételei. A kommunista és munkáspártok 1960 novemberi értekezlete 638
Magyarország a szocialista építés fejlettebb fokán. Az MSZMP VIII. Kongresszusa 642

Időrendi táblázat 653

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Réz Miklósné
A kötéstervet Haiman György készítette
A tipográfia Szántó Tibor munkája
Műszaki vezető Szécsi Andor
Műszaki szerkesztő Gyenes L. György
Képszerkesztő Fábri Magda
A szedést 1973. XI. 9-én kezdték meg
Megjelent 1974. IV. 30-án, 15 000 példányban
Terjedelme 59,8 (A/5) ív + $3^1/_2$ ív képmelléklet
PL 64—K—7477
ISBN 963 09 0090 4

73.4070 Athenaeum Nyomda, Budapest — Íves ofszetnyomás
Felelős vezető: Soproni Béla vezérigazgató